

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ СТАТЕЙ
МАГІСТРАНТІВ І СПЕЦІАЛІСТІВ
ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ УПРАВЛІННЯ

*Наукове видання рекомендоване Вченою радою
Національної Академії Управління
(протокол №1 від 2 лютого 2013 року)*

Редакційна колегія:

Матвійчук В. К. – д. юр. н., професор, заслужений працівник народної освіти України;

Заїка Ю. О. – д. юр. н., професор;

Кампо В. М. – к. юр. н., доцент;

Козаченко І. П. – д. юр. н., професор;

Музика А. А. – д. юр. н., професор;

Нікітін Ю. В. – к. юр. н., доцент;

Юлдашев О. Х. – д. юр. н., професор.

**Збірник наукових статей магістрантів і спеціалістів юридичного факультету
Національної Академії Управління – 2013.** – К.: Національна Академія управління,

ISBN 978-966-8406-74-4

У збірнику наукових статей магістрантів та спеціалістів юридичного факультету Національної Академії Управління опубліковані статті, які були виконані під керівництвом викладачів НАУ.

Матеріали збірника будуть корисні студентам, аспірантам і фахівцям юридичної спеціальності.

ISBN 978-966-8406-74-4

УДК 34

ЗМІСТ

<i>Абаїмова Н. С.</i> Види об'єктів цивільних правовідносин.....	7
<i>Андросюк О. В.</i> Поняття договірного зобов'язання.....	10
<i>Бабенко А. В.</i> Зобов'язальне право у системі цивільного права.....	14
<i>Барановська М. В.</i> Опіка і піклування як цивільно-правові інститути.....	20
<i>Безюлок О. В.</i> Юридичні особи як суб'єкти цивільного права.....	24
<i>Березов Р. В.</i> Поняття договору найму (оренди).....	29
<i>Болясний Д. В.</i> Відшкодування моральної шкоди: практика застосування.....	33
<i>Бондар Д. А.</i> Кримінально-правова характеристика контрабанди.....	39
<i>Бумажнікова О. Є.</i> Конституційно-правовий статус конституційного суду України.....	46
<i>Буренін Д. С.</i> Кримінальна відповідальність за порушення правил дорожнього руху, що призвело до загибелі одного, двох або більше осіб.....	51
<i>Вадатурський С. А.</i> Роль держави в процесі становлення біржового ринку в незалежній Україні.....	56
<i>Василенко А. В.</i> Принципи кримінального права крізь призму призначення покарання.....	62
<i>Вербін А. С.</i> Цінні папери: поняття та юридична природа.....	67
<i>Витвицька І. Р.</i> Джерела права: поняття та класифікація.....	72
<i>Войченко О. В.</i> Працівники як суб'єкти трудового права.....	78
<i>Гайдамака В. В.</i> Причини і умови організованої злочинності.....	85
<i>Галімуллін М. В.</i> Іпотека за Цивільним кодексом України.....	91
<i>Головащук Ю. В.</i> Способи створення та припинення юридичних осіб в Україні.....	95
<i>Голота Г. В.</i> Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.....	100
<i>Гордійчук А. В.</i> Поняття, види та структура цивільних правовідносин.....	105
<i>Горобець В. В.</i> Кримінальна відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.....	109
<i>Гребенець Б. М.</i> Правові засади припинення права власності.....	115
<i>Греку А. Г.</i> Правове регулювання договору підряду.....	118
<i>Григоренко В. П.</i> Цивільний договір.....	124
<i>Гриненко Н. П.</i> Право вето президента України.....	130
<i>Гром А. А.</i> Механізм правового регулювання.....	134
<i>Гулько І. О.</i> Представництво у цивільному праві.....	139
<i>Дейнеко А. С.</i> Особливості оформлення права на спадщину в Україні.....	145
<i>Денисова М. В.</i> Особливості відшкодування майнової та моральної шкоди.....	149
<i>Джуракулов А. С.</i> Правове регулювання корпоративних правовідносин в Україні.....	153
<i>Добросько Л. В.</i> Тлумачення норм права.....	158
<i>Доля В. В.</i> Суб'єкт злочину за кримінальним законодавством.....	162
<i>Драчук Г. С.</i> Предмет злочину і його ознаки.....	169
<i>Дубина Г. С.</i> Стадії злочину за кримінальним правом, особливості кваліфікації злочинів.....	174
<i>Єгорова К. О.</i> Кваліфікація рецидиву злочину.....	179
<i>Єнікеев Р. Р.</i> Об'єкти цивільних прав.....	184
<i>Єрема Т. А.</i> Актуальність проблеми організованої злочинності в Україні.....	188
<i>Єрмілова А. І.</i> Загальна характеристика кредитного договору.....	192
<i>Заболотная А. В.</i> Джерела господарського права.....	196
<i>Заставна О. І.</i> Поняття, характерні ознаки та види спадкування.....	199
<i>Звягіна О. А.</i> Види правових норм.....	202
<i>Ісаєв М. Ю.</i> Проблеми правового регулювання ринку цінних паперів в Україні.....	206

<i>Каліновська О. М.</i> Реформування банківської системи України в контексті європейської інтеграції.....	210
<i>Кіріпченко Т. Є.</i> Право спільної сумісної власності подружжя.....	215
<i>Клименко О. М.</i> Кримінальна відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів чи прекурсорів, або фальсифікованих лікарських засобів.....	220
<i>Кобишева І. А.</i> Суб'єкти цивільного права.....	225
<i>Коваль Д. А.</i> Звільнення від покарання у зв'язку з актами амністії чи помилування.....	231
<i>Козловський О. В.</i> Фізичні особи як суб'єкти цивільного права.....	234
<i>Колокольщиков А. В.</i> Суб'єкт складу злочину незаконне полювання	238
<i>Кольба О. М.</i> Типові помилки судової експертизи.....	241
<i>Коновалов І. В.</i> Криміналістичні методи виявлення та розслідування хабарництва.....	244
<i>Кожоненко О. І.</i> Правові основи ліквідації юридичної особи в Україні.....	249
<i>Кривошеєв М. Ю.</i> Фізична особа підприємець як суб'єкт цивільно-правових відносин.....	253
<i>Криша О. В.</i> Система конституційного права.....	258
<i>Кузнєцова О. А.</i> Юридичні факти, що передують видачі свідоцтва про право на спадщину.....	261
<i>Курій Д. А.</i> Право власності як основне речове право за законодавством України.....	266
<i>Кустов Д. Ю.</i> Класифікація злочинів.....	269
<i>Кутасевич Н. В.</i> Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.....	273
<i>Лаврієнко О. М.</i> Щодо визначення поняття та загальної характеристики суб'єктів господарювання.....	277
<i>Лебеденко О. М.</i> Ринок цінних паперів в Україні.....	281
<i>Лебедева С. В.</i> Система господарських судів в Україні: Становлення та напрямки розвитку.....	286
<i>Лебідь Р. С.</i> Адміністративний процес: поняття, структура, принципи.....	294
<i>Левковець Є. В.</i> Адміністративно-правові засади запобігання та протидії корупції.....	298
<i>Левченко Г. І.</i> Недоговірні зобов'язання в системі цивільного права України.....	304
<i>Леончук В. В.</i> Адміністративно-правові норми.....	309
<i>Леончук Л. В.</i> Право власності на природні ресурси.....	316
<i>Лопата В. Н.</i> Значення віку для визнання особи суб'єктом злочину.....	322
<i>Лук'яненко О. В.</i> Класифікація і конституційне закріплення гарантій прав та свобод людини і громадянина в Україні.....	325
<i>Максимович І. В.</i> Кримінальна відповідальність за грабіж.....	331
<i>Маліновський Б. Б.</i> Право власності: цивільно-правова характеристика.....	336
<i>Малютіна І. П.</i> Аналіз ефективності правової системи України та її елементів.....	342
<i>Мамчур Д. І.</i> Недійсність та нікчемність правочину в цивільному праві.....	346
<i>Мартишева О. Ю.</i> Судове провадження та його значення.....	350
<i>Матвійчук І. І.</i> Форма правління незалежної української держави.....	353
<i>Мотряк Д. В.</i> Кримінальна відповідальність за приховування або перекручення відомостей про екологічний стан, або захворювання.....	359
<i>Муляр І. М.</i> Динаміка політичних режимів в Україні протягом XX- початку XXI століть.....	367
<i>Мурмило І. А.</i> Особливості розслідування серійних убивств.....	372
<i>Мхітарян В. А.</i> Джерела цивільного права.....	378
<i>Неговська Д. Д.</i> Поняття та загальна характеристика організованої злочинності.....	382
<i>Несіна К. В.</i> Міжнародний суд.....	389
<i>Олексієнко Г. В.</i> Правове регулювання фондових бірж в Україні.....	394
<i>Олійник М. М.</i> Представництво в цивільному процесі.....	398
<i>Онищенко В. М.</i> Мисливство як вид права користування тваринним світом.....	403
<i>Онищенко Л. І.</i> Відповідальність за порушення податкового законодавства України.....	408
<i>Осадчий О. О.</i> Принципи дії кримінального закону у просторі: історичний аспект.....	412
<i>Палій О. М.</i> Особливості посвідчення права власності на землю.....	415
<i>Перепелиця О. В.</i> Правовий режим земель сільськогосподарського призначення.....	419
<i>Перепелиця М. Г.</i> Набуття права власності на земельні ділянки за цивільно-правовими угодами.....	424
<i>Перунов М. С.</i> Поняття та суть апеляційного провадження в цивільному процесі.....	429
<i>Пилипенко В. В.</i> Правове регулювання оренди землі іноземними особами.....	434

<i>Писарогло О. І.</i> Особливості відповідальності в акціонерному товаристві.....	439
<i>Піттелін А. В.</i> Цивільно-правові способи забезпечення виконання зобов'язань.....	445
<i>Пінчук Н. О.</i> Правове регулювання договірних відносин у сфері господарської діяльності.....	449
<i>Плахотна К. Є.</i> Правові засади набуття права власності.....	454
<i>Плотнікова Л. В.</i> Поняття та елементи правової.....	459
<i>Плюта А. В.</i> Теоретико-правові засади організації та діяльності господарських судів України.....	464
<i>Плюта А. В.</i> Підсудність цивільних справ.....	469
<i>Плюта О.</i> Юридична особа як суб'єкт спрощеної системи оподаткування.....	473
<i>Погребняк А. М.</i> Проблеми та перспективи суду присяжних в Україні.....	478
<i>Подиман Т. О.</i> Кримінальне право України в контексті науки, та як галузь права.....	482
<i>Полів'яна Д. С.</i> Щодо гуманізації виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі.....	486
<i>Продан Н. В.</i> Умовно-дострокове звільнення від покарання і заміна покарання більш м'яким.....	491
<i>Рак О. М.</i> Цивільно-процесуальні відносини.....	495
<i>Ратіліченко І. Г.</i> Класифікація злочинів.....	500
<i>Рудницький В. А.</i> Оформлення права на спадщину.....	507
<i>Рябенко С. Б.</i> Незаконне заволодіння транспортними засобами.....	512
<i>Саєнко О. О.</i> Цивільне право як галузь права.....	519
<i>Сазанов М. С.</i> Слідчі дії та їх класифікація.....	523
<i>Семенець О. В.</i> Особливості розвитку трудового договору.....	527
<i>Сердюков Є. О.</i> Особливості проведення фінансового контролю за законодавством України.....	534
<i>Слобода М. Р.</i> Сучасна система оподаткування в Україні: правові засади.....	540
<i>Солдатов П. О.</i> Суб'єкти цивільного права.....	543
<i>Соловійов О. Г.</i> Історичні витоки, поняття та зміст державного суверенітету.....	550
<i>Стадник Н. С.</i> Особливості адміністративної відповідальності юридичних осіб в Україні.....	556
<i>Судзіловський О. Г.</i> Цінні папери в господарській діяльності.....	560
<i>Тарасюк Н. В.</i> Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.....	564
<i>Теньова О. О.</i> Історико-правові витоки зародження та розвитку поняття торгівельної марки.....	567
<i>Тивончук А. П.</i> Інтеграція України до Європейського Союзу: прогалини та шляхи їх усунення.....	573
<i>Ткаченко М. О.</i> Система покарань в Україні.....	580
<i>Цариний О. В.</i> Проблеми правового регулювання припинення юридичних осіб.....	584
<i>Шахматова О. А.</i> Форми співучасті, їх характеристика та особливості класифікації злочинів.....	592
<i>Шацук І. В.</i> Причини та умови злочинності неповнолітніх.....	595
<i>Шепетюк С. П.</i> Використання «психологічного портрету» при розслідуванні злочинів.....	605
<i>Шовкун А. І.</i> Цивільно-правові аспекти опіки та піклування в Україні.....	608
<i>Шутий Д. С.</i> Цивільно-правова відповідальність за невиконання або неналежне виконання цивільних зобов'язань.....	611
<i>Щербак І. Л.</i> Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона.....	618
<i>Щербак Ю. В.</i> Тактика та методика участі адвоката-захисника у судовому слідстві та судових дебатах у кримінальних справах.....	623
<i>Юхта О. А.</i> Причини запровадження адміністративної юстиції.....	629
<i>Ярмишко А. С.</i> Торгівельна марка як об'єкт права інтелектуальної власності.....	634

Національна академія управління створена у 1992 році

Сьогодні Національна академія управління за національними рейтингами — лідер вищої освіти України: за професорсько-викладацьким складом, змістом навчальних програм, науково-методичним та інформаційно-технологічним рівнем.

Близько 2000 студентів на денній та заочній формі навчання здобуває в Академії вищу освіту за кваліфікаційними рівнями бакалавр, спеціаліст, магістр. В Академії працюють понад 200 викладачів найвищої кваліфікації.

Навчальні плани Академії характеризуються своєю гнучкістю, що дозволяє вводити нові навчальні модулі та спеціальності, постійно вдосконалювати і оновлювати зміст та якість діючих курсів та програм. Обираючи певну спеціалізацію, студенти мають широкий вибір опанування додаткових дисциплін, які допомагають розширити діапазон їх майбутнього працевлаштування.

Проведена Британською Радою експертиза програм і курсів, що пропонуються студентам Академії, показала їх відповідність кращим світовим стандартам за обсягом, змістом та рівнем викладання. Вони визнаються провідними університетами США, Канади, Великої Британії, Німеччини, Швейцарії тощо, а також відповідними державними установами цих країн.

Завдяки вдалому поєднанню теорії та практики випускники Академії виступають конкурентоспроможними на сучасному ринку праці в Україні та за її межами. У цьому допомагають успішно діючий Центр працевлаштування та професійної кар'єри, Асоціація випускників НАУ, спеціальна програма сприяння створенню власного бізнесу.

В Академії створені комп'ютеризована інформаційно-бібліотечна система, власний інтернетівський віртуальний простір, закладено основи справжнього дистанційного навчання. Науково-дослідницький центр та центр по вивченню іноземних мов забезпечують потреби студентів у самовдосконаленні та всіляко сприяють їх подальшому інтелектуальному та професійному розвитку.

Кожен студент Академії — особистість, яка потребує індивідуального підходу. Досвідчені фахівці навчального відділу, керівники курсів завжди готові надати допомогу та консультацію з будь-яких академічних та особистих питань, існують програми по наданню грантів та стипендій. Студенти забезпечуються гуртожитком, їм пропонуються медичне обслуговування, можливість займатись спортом, створено студентські театри та музичні гурти. Академія має офіційно зареєстровані видання "Я, студент", "Економічна освіта" та "Актуальні проблеми економіки", випускає підручники та навчальні посібники з базових навчальних курсів, які рекомендовані Міністерством освіти України.

Н. С. Абаїмова

Науковий керівник:

д.ю.н., професор І.П. Козаченко

ВИДИ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

В статті досліджено сукупність матеріальних та нематеріальних благ, що відносяться до об'єктів цивільних правовідносин та визначено критерії їх розподілу. Проведено аналіз наукових підходів до розмежування об'єктів цивільних правовідносин та наведено характеристику конкретних об'єктів. Подано рекомендації щодо систематизації об'єктів цивільних правовідносин.

Ключові слова: об'єкти цивільних прав, речі, оборотоздатність, майно, цінні папери.

Н.С. Абаїмова

ВИДЫ ОБЪЕКТОВ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

В статье исследованы совокупность материальных и нематериальных благ, относящихся к объектам гражданских правоотношений и определены критерии их распределения. Проведен анализ научных подходов к разграничению объектов гражданских правоотношений и приведена характеристика конкретных объектов. Даны рекомендации по систематизации объектов гражданских правоотношений.

Ключевые слова: объекты гражданских прав, вещи, оборотоспособность, имущество, ценные бумаги.

N.S. Abaimova

KINDS OF OBJECTS OF CIVIL LEGAL

In this paper the set of tangible and intangible benefits related to the objects of civil relations and establish the criteria for their allocation. The analysis of scientific approaches to discriminate objects of civil law, and given the specific characteristics of objects. The recommendations for organizing objects of civil relations.

Keywords: objects of civil rights, things, turnover, property, securities.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, незважаючи на те, що інститут б'єктів цивільних правовідносин посідає одне з центральних місць у системі цивільного права, українське законодавство саме по собі містить перепони для визначення об'єкта цивільних прав. Сучасна доктрина цивільного права визнає множинність об'єктів цивільних прав і заперечує можливість існування безоб'єктних цивільних правовідносин. Множинність концептуально визначена положеннями Розділу III Цивільного кодексу України [2] (надалі ЦК) і означає різноманітність їх видів, обумовлену розмаїттям правових інтересів суб'єктів цивільного права. В діючому ЦК виникла складність відносно самого визначення речей як об'єктів цивільних правовідносин. Наприклад, стаття 179 ЦК визначає річ як предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Проте таке визначення потребує розширеного тлумачення, адже стаття 177 ЦК поміж різновидів речей називає майно та майнові права, а стаття 190 ЦК вказує, що поняттям «майно» охоплюються також майнові права та обов'язки. Цілком очевидно, що ні «майнові права», ні «майнові права та обов'язки» не можуть бути віднесені до «предметів матеріального світу», як це впливає з визначення речі, запропонованого у статті 179 ЦК. Можна говорити про право на речі, про право на послуги іншої особи, але не можна стверджувати, що кредитор має право на право.

У законодавстві немає однастайності щодо визначення майна як об'єкта цивільних прав[7]. Стаття 190 ЦК визначає майно як особливий об'єкт, та під його поняттям розуміє окрему річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Статтею 192 ЦК окремим видом об'єктів цивільних прав визначено гроші. Але у деяких випадках гроші, як об'єкт цивільного права можуть виступати і як індивідуально-визначене майно. Наприклад, коли вони придбані для колекції або виконують функцію речових доказів у скоєному злочині. В цих та інших випадках кожна грошова одиниця індивідуалізується своїм номером і відноситься до речей незамінних і неподільних.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. На сьогоднішній день дуже багато теорій щодо об'єкта цивільних прав, які загалом можна об'єднати у два основних напрями: плюралістичний, що визнає множинність об'єктів і правовідносин; та моністичний, автори якого обстоюють думку єдиного об'єкта правовідносин.

Сучасні теорії, які дають оновлений погляд на об'єкти цивільних прав, висувують: В. А. Ла-Пач - як об'єкт правовідносин він розглядає волю та свідомість зобов'язаної особи; В. І. Сенчищев вказує на те, що об'єктом є правовий режим; М. Д. Єгоров [10], роблячи акцент на поведінку суб'єктів цивільних правовідносин у процесі їх взаємодії між собою, а також поведінку, спрямовану на матеріальне благо, робить висновок про те, що поведінка при взаємовідношенні між суб'єктами утворює зміст останнього, а поведінка, спрямована на матеріальне благо, — його об'єкт.

В процесі розширення інституту об'єктів цивільних прав розробляються теоретичні основи для окремих об'єктів цивільного права. А.Г. Дідук [5] в своїй дисертації «Правовий режим конфіденційної інформації: цивільно-правовий аспект» дослідила правову природу інформації, конфіденційної інформації у вигляді комерційної таємниці і ноу-хау, з урахуванням даних точних наук про фізичну природу інформації як такої.

Тож науковці сьогодення, проводячи спроби розробки механізму врегулювання проблеми створення раціональної та внутрішньо узгодженої системи об'єктів цивільних прав, також розширяють та доповнюють коло об'єктів цивільних прав.

Мета дослідження. Це є з'ясування теоретичних аспектів та практичної реалізації головних положень цивільно-правового інституту «об'єкти цивільних прав» з наступною розробкою науково обгрунтованих пропозицій щодо удосконалення цивільного законодавства України. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення завдань щодо проведення аналізу моністичного та плюралістичного підходів до розуміння об'єктів правовідносин; аналізу систематизації об'єктів цивільного права у чинному законодавстві України; визначення дефініції традиційного та особливого об'єктів цивільного права; детального розгляду класифікації об'єктів правовідносин та характеризування окремих об'єктів правовідносин; розкриття проблеми галузевого відношення правовідносин, що включаються до об'єктів цивільних права.

Основні результати дослідження. Юридичні і фізичні особи вступають у цивільно-правові відносини з метою задоволення своїх потреб та інтересів, тому будь-який об'єкт повинен задовольняти потреби й інтереси учасників цивільних правовідносин, в іншому разі він не розглядатиметься як об'єкт цивільного права. З огляду на це, об'єкти цивільних прав визначаються як матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини: це речі, включаючи гроші, валютні цінності та цінні папери, інше майно, у тому числі майнові права, дії (роботи) та послуги, результати духовної, інтелектуальної та творчої діяльності, інформація, інші матеріальні та нематеріальні блага, що дає зрозуміти, що коло об'єктів цивільних прав не окреслено повністю.

У процесі здійснення спроб кодифікації та вдосконалення актів цивільного

законодавства виникла потреба побудови чіткої логічно виваженої та внутрішньо узгодженої системи об'єктів цивільних прав. Та, що відображена у статті 177 ЦК спричиняє справедливі нарікання за відсутність системності та пересікання однозначних чи однопорядкових правових категорій, відсутність подальшого наступництва у спеціальних нормах. Проблема полягає у тому, яку теоретичну основу потрібно взяти вихідною для розширення інституту за назвою «Об'єкти цивільних прав» у майбутньому.

Висновки. З розвитком економічних відносин та технічного прогресу збільшується коло об'єктів цивільного права та зростає їх роль у повсякденні. Особливої уваги потребує проблематика оборотоздатності об'єктів цивільного права, можливості здійснення угод і інших дій, спрямованих на їхню передачу в межах цивільно-правових відносин. Аналіз юридичної літератури з даної тематики дозволяє зробити висновок про те, що більшість робіт присвячені об'єктам цивільного права взагалі, або окремим об'єктам цивільного права, і не приділено необхідної уваги цивільно-правовому режиму речей, обмежених в оборотоздатності[8].

Класифікація об'єктів цивільних прав можлива за різними підставами, проте виділяють класифікації об'єктів цивільних прав за двома критеріями: залежно від характеру благ та залежно від оборотоздатності об'єктів цивільних прав. На сьогоднішній день речі, які обмежені в оборотоздатності, мають особливий правовий режим, але законодавство, яке має регулювати їх здатність перебування та передачу суб'єктам цивільних прав, має суттєві недоліки, в зв'язку з чим виникає потреба в подальшому реформуванні. Задля цього слід скористатись досвідом зарубіжних країн в секторі регулювання обігу речей, які обмежені в оборотоздатності.

Література:

1. Конституція України. Тлумачення від 12.04.2012// zakon2.rada.gov.ua
2. Цивільний кодекс України: за станом на 2 грудня 2012 р.// zakon1.rada.gov.ua.
3. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар за заг. ред. Є.О. Харитонової, О.І. Харитонової, Н.Ю. Голубевої, К.: Правова єдність., 2007. – 1140 с.
4. Дзера О.В. Цивільне право України: Підручник: У 2-х книгах./О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. - 2-е вид., допов. і перероб. - К.: Ю ринком Інтер, 2005. - Кн. 1. - 736 с.
5. Дідук А.Г. Правовий режим конфіденційної інформації: цивільно-правовий аспект: Дис... канд. наук: 12.10.03/Дідук Алла Григорівна. - К., 2009.
6. Зайчук О. В, Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник/ За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
7. Курінний Є. Об'єкт права: доктринальні питання визначення категорії// Право України. - 2003. - № 10. - С. 33-34.
8. Куций О.В. Щодо проблем визначення речей які обмежено в цивільному обороті // <http://www.realllook.com.ua/4818/shhodo-problemi-vznachennya-rechej-yaki-obmezhenov-civilnomu-oboroti/>
9. Стефанчук Р.О. Цивільне право України / За ред. Стефанчука Р.О. - К.: Наукова думка, 2005. – С. 87-88.
10. Цивільне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2 т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. - Вид. 2-ге, доп. і перероб. - К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. - Т. 1. Загальна частина. - 696 с.

О. В. Андросюк
Науковий керівник
д.ю.н., професор Матвійчук В.К.

ПОНЯТТЯ ДОГОВІРНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

В статті розкривається поняття договірної зобов'язання та цивільно-правового договору в юридичній літературі та на практиці.

Ключові слова: договірне зобов'язання, цивільно-правовий договір.

А. В. Андросюк

ПОНЯТИЕ ДОГОВОРНОГО ОБЯЗАТЕЛЬСТВА

В статье раскрывается понятие договорного обязательства и гражданско-правового договора в юридической литературе и на практике.

Ключевые слова: договорное обязательство, гражданско-правовой договор.

О. В. Андросюк.

THE CONCEPT OF CONTRACTUAL OBLIGATIONS

The paper reveals the concept of contractual obligations and civil contract in the legal literature and in practice.

Keywords: contract obligations, civil contract.

Постановка проблеми: стаття присвячена проблемі розвитку та сучасного стану цивільно-правового договору як одного з найефективніших правових методів опосередкування суспільних відносин.

Аналіз і розробка загальнотеоретичних проблем договірної права, є необхідною умовою побудови досконалого механізму правового регулювання зобов'язальних і, зокрема, договірних правовідносин. Особлива увага в дослідженні приділена висвітленню загально цивілістичних ознак та змісту цивільного договору, правовий договір, договір

Мета дослідження зводилась до визначення оцінки ефективності різних форм правового регулювання договірних відносин на сучасному стані розвитку економіки України, науково-теоретичного обґрунтування практичних пропозицій щодо загальних напрямів удосконалення нормативної бази договірних відносин і щодо удосконалення окремих договірних інститутів (зокрема, інституту купівлі-продажу).

Основні результати дослідження. У сучасних умовах побудови економіки на ринкових засадах, відмови від адміністративно-командних методів її регулювання, впровадження радикальних реформ у сфері власності, розвитку підприємництва істотно підвищується роль цивільно-правового договору як одного з найефективніших правових методів опосередкування суспільних відносин. Останнім часом в українській цивілістичній науці дещо підвищився інтерес до проблем договірної права, таких науковців, як: В.В. Луць, Н.С. Кузнецова, А.М. Статівка, Є.Д. Стрельцова, В.В. Сергієнко та ін.

Розробка загальнотеоретичних проблем договірної права, є необхідною умовою побудови досконалого механізму правового регулювання зобов'язальних і, зокрема, договірних правовідносин. Усе наведене і зумовлює актуальність дослідження та необхідність аналізу загально цивілістичних ознак та змісту цивільного договору, його видів та функцій.

Інститут зобов'язального права поряд з інститутом власності посідає важливе місце в системі цивільного права України. Зобов'язальне право охоплює сукупність цивільно-правових норм, які регулюють майнові відносини, що складаються у зв'язку з передачею

майна, наданням послуг, виконанням робіт, заподіянням шкоди або безпідставним придбанням майна. Зобов'язальне право поділяється на дві частини: загальні положення про зобов'язання та окремі види зобов'язань.

Характеризуючи поняття зобов'язання, передусім слід відзначити, що зобов'язання — це цивільні правовідносини. Зміст будь-яких цивільних правовідносин включає в себе суб'єктивне право (в зобов'язальних правовідносинах — це право вимоги) і відповідний йому обов'язок, або, іншими словами, права та обов'язки на стороні кожного учасника правовідносин. Характер суспільних відносин, на регулювання яких спрямовуються зобов'язання, є досить широким. Форми зобов'язань набувають і нормальні відносини між суб'єктами цивільного права, які пов'язані з реалізацією продукції, виконанням робіт, наданням послуг та ін., а також відносини, що виникають внаслідок ненормальних, недозволених дій (наприклад, заподіяння шкоди, безпідставне придбання або збереження майна).

Термін "зобов'язання" має кілька значень. Зокрема він використовується для позначення: документа, що видається боржником кредиту; окремого обов'язку;

обов'язку, що відповідає правомочності певної особи; сукупності обов'язків з відповідними їм правомочностями [5].

До визначальних ознак зобов'язальних правовідносин можна віднести такі:

1) сторонами зобов'язання є конкретно визначені особи: кредитор — особа, якій належить право вимоги, і боржник (дебітор) — особа, яка несе обов'язок, що відповідає праву вимоги кредитора.

2) об'єктами зобов'язальних правовідносин можуть бути дії, пов'язані з передачею майна, виконанням робіт, тощо, або утримання від здійснення дій, в той час як об'єктами речових правовідносин є речі;

3) здійснення суб'єктивного права кредитора у зобов'язальних правовідносинах можливе лише в разі здійснення боржником дій, що становлять його обов'язок, тоді як у речових правовідносинах уповноважена особа може здійснювати свої суб'єктивні права самостійно, не звертаючись за допомогою до інших осіб; 4) зобов'язання опосередковують динаміку цивільного обігу.

Досить широким є і коло можливих учасників зобов'язальних відносин. Зобов'язання можуть виникати: між юридичними особами; між юридичними та фізичними особами; між фізичними особами.

Разом з тим можна виділити в зобов'язаннях за суб'єктивним складом, за їх характером та цільовим призначенням певні спільні риси — і юридичні, і економічні. В ст. 509 ЦК України передбачається, що на підставі зобов'язання одна особа (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої особи (кредитора) певну дію, як то: передати майно, виконати роботу, заплатити гроші або утриматися від певної дії; а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язків [2]. Зобов'язальні правовідносини, які регулюються нормами зобов'язального права, мають певну автономію в цивільно-правових відносинах, що зумовлено наявністю юридичних особливостей зобов'язань, як специфічного виду цивільних правовідносин. Ці особливості виявляються у наступному[6]:

-зобов'язання опосередковують процес переміщення майна або інших матеріальних результатів, які також мають майновий характер;

- зобов'язання опосередковують процес руху майна, яке може бути передане виключно конкретно-визначеним, а не будь-яким третім особам;

-ці правовідносини завжди встановлюються з конкретним суб'єктом, а відтак — мають відносний характер.

- якщо юридичним об'єктом правовідносин власності є пасивна поведінка зобов'язаних осіб, то у зобов'язаннях, які опосередковують рух майна, боржники покликані до відповідних активних (позитивних) дій. Досить рідко на учасника зобов'язання покладається виконання пасивної функції.

- якщо в юридичному змісті правовідносин власності на перший план виступає можливість здійснення дій самим власником (володіти, користуватися, розпоряджатися майном), то вирішальне значення для юридичного змісту зобов'язань набуває надана управомоченому суб'єктові можливість вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи.

Саме тому в зобов'язальних правовідносинах суб'єктивне право дістало назву права вимоги, а обов'язок — боргу. Управомочена особа називається кредитором, а зобов'язана — боржником. О.С. Іоффе, спираючись на легальне визначення зобов'язання, узагальнив його ознаки і сформулював теоретичне поняття зобов'язання як закріплені цивільним законом суспільні відносини з переміщення майнових та інших результатів праці, внаслідок яких одна особа (кредитор) має право вимагати від іншої особи (боржника) вчинення певних дій та обумовленого цим утримання від вчинення інших дій [4].

Слід звернути увагу на те, що ЦК не тільки дає загальне визначення зобов'язання, а й визначає його засади. Зокрема в ч. 3 ст.509 ЦК зазначено, що зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості. Оскільки ці категорії названі серед загальних засад цивільного законодавства (ст. 3 ЦК), можна дійти висновку, що у ЦК зобов'язання розглядаються як результат реалізації цивільного законодавства [3].

Об'єктом зобов'язання є певна поведінка боржника, яка виражається в діях, але може бути і бездіяльністю.

Від об'єкта зобов'язання слід відрізнити предмет зобов'язання. Якщо об'єкт — це певна поведінка його учасників, то предмет — ті речі або майно, не матеріальні блага, стосовно яких існує інтерес учасників цього правовідношення.

Висновки: на підставі проведеного дослідження можна зробити певні висновки:

1. Договір є однією з найпоширеніших підстав виникнення зобов'язань в Цивільному праві України. Поняття договору розкривається через поняття угоди, бо договір є одним із видів угод.

2. Цивільно-правовий договір у якості юридичного факту - це правочин двох чи більше сторін у визначеній законодавством формі, який спрямований на встановлення, зміну, припинення цивільних прав та обов'язків

3. Форма договору є зовнішнім відображенням внутрішніх вольових процесів. Державна реєстрація, згідно з загальними нормами щодо форми правочину, передбаченими у ЦК, не є формою договору. Між ними існує чітка грань. Тому, якщо сторони у належній формі досягли згоди по всіх істотних умовах договору, він вважається укладеним

4. Істотні умови залежно від способу їх визначення поділити на ті, що як такі прямо названі в правовому акті, та ті, що визначені опосередковано шляхом встановлення наслідку неукладеності договору в разі відсутності в ньому однієї з запропонованих прямо законом умов, залежно від способу визначення сторонами договору - об'єктивні (предмет договору та умови, визнані істотними у нормативно-правовому акті) та суб'єктивні (необхідні на вимогу одного з контрагентів; для договорів даного виду). Збереження останніх у якості істотних недоцільне в зв'язку з відсутністю чіткого, однозначного критерію для їх визначення. Існуюча нині негативна тенденція до безмежного розширення законодавством кола істотних умов у нормативно-правових актах не відповідає принципу свободи договорів і повинна бути припинена.

5. Договору як юридичному факту властиві такі ознаки:

- в договорі виявляється воля не однієї особи (сторони), а двох чи кількох, причому волевиявлення учасників за своїм змістом повинно збігатися і відповідати одне одному;
- договір — це така спільна дія осіб, яка спрямована на досягнення певних цивільно-правових наслідків: на становлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Саме за цією ознакою цивільно-правовий договір відрізняється від договірних форм, що використовуються в інших галузях права (трудоному, екологічному тощо), набуваючи там певних специфічних рис.

Література:

1. Конституція України. Інститут Законодавства ВРУ. Київ. 1996р
2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України.-2003р.-N 40, N 41, N 42, N 43, N 44. Ст. 356.
3. Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію): Закон України від 6 березня 1992 року // Відомості Верховної Ради України від 16.06.1992р.- № 24.- Ст. 350.-остання редакція від 14.01.2006р.
4. Болотіна Н.Б. Трудове право України: Підручник. -3-тє вид.,стер.-К.:Вікар 2005р.-725с.
5. Загальна теорія цивільного права.- Київ. 1992р.
6. Загальна характеристика окремих видів цивільно-правових договорів //Правознавство /Ред. Копейчиков В. В. - Київ: Юрінком Інтер.- 2002р.-410с.

А.В. Бабенко
Науковий керівник
к.ю.н., Лупець Л.В.

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

В статті зроблений комплексний аналіз загальнотеоретичних і практичних проблем зобов'язань у цивільному праві, визначенно ефективність цивільно-правового регулювання відносин, пов'язаних з їх виконанням, та розроблено пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення і правильного застосування норм зобов'язального права.

Ключові слова: зобов'язальне право, зобов'язання, правова норма, цивільне право, система.

А.В. Бабенко

ОБЯЗАТЕЛЬСТВЕННОЕ ПРАВО В СИСТЕМЕ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА

В статье сделан комплексный анализ общетеоретических и практических проблем обязательств в гражданском праве, определении эффективности гражданско-правового регулирования отношений, связанных с их выполнением, и разработаны предложения и рекомендации, относительно совершенствования и правильного применения норм обязательственного права.

Ключевые слова: обязательственное право, обязательства, правовая норма, гражданское право, система.

A.V.Babenko

AN OBLIGATION RIGHT IS IN THE SYSTEM OF CIVIL LAW

In the article complex investigational analysis of general theoretic and practical problems of obligations in a civil law, determination of efficiency of the civil legal adjusting of relations, and development of suggestions and recommendations, in relation to perfection and correct application of norms of obligation right.

Keywords: an obligation right for, civil law of, sistem.

Постановка проблеми: Як відомо, предметом цивільного права є особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. В свою чергу, майнові відносини регулюються двома інститутами цивільного права: речове право та зобов'язальне право. Останнє регулює відносини відносини, що складаються у зв'язку з передачею майна, наданням послуг, виконанням робіт, заподіянням шкоди або безпідставним придбанням майна.

На сьогоднішній день, зобов'язальне право – це не лише сукупність цивільно-правових норм, які характеризують його як статику, а й реально врегульовані відносини, тобто правовідносини, що склалися між юридично рівними суб'єктами, які мають права та/або обов'язки з приводу окремо визначеного об'єкту (об'єктів), що в своїй сукупності становить підсистему або підгалузь цивільного права. Самі правовідносини характеризують зобов'язальне право як динамічний процес.

Зобов'язальне право в своїй сукупності цивільно-правових інститутів має глибоке коріння, що свідчить про розвиток, який пов'язаний із інтересами, потребами і динамікою суспільного життя. Цивільний кодекс України 2003 р. закріпив низку нових цивільно-

правових інститутів, що обумовлюються розвитком самого зобов'язального право, що давно вийшло за межі національного права, а тому постає необхідність дослідження основ механізму регулювання як договірних, так і позадоговірних інститутів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень: Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень проблеми, що розглядається, слід відмітити значну різноманітність наукових праць. Зокрема, серед нормативних матеріалів були використанні як сучасні (чинні), так і історичні (нечинні) джерела. Чинними є Конституція України [1], Цивільний кодекс України [2], та інші правові акти. До спеціалізованої літератури було обрано фахові роботи, як радянських вчених, так і сучасних вчених-правознавців. Радянськими вченими, які досліджували зобов'язальне право є Ф.І. Гавзе, О. С. Йоффе, І. Б. Новицький, Л. А. Лунц та інші [16, 22, 30]. Сучасними вченими досліджуються різні аспекти зобов'язального права. До них належать: Т.В.Боднар, М.І.Брагінський, В.В.Вітрянський, О.М.Вінник, О.А.Гавриленко, О.В.Дзера, О.В. Старцев, Н.С.Кузнєцова, В. В. Луць, Р.А.Майданик, Є.О.Харитонов, О.І.Харитонова, та інші

Різноманітність підходів та проблем доводить можливість стверджувати, що зобов'язальне право та його елементи у цивільному праві є актуальною темою в даний час і потребує подальшого дослідження.

Мета дослідження: дослідження історії становлення та сучасного стану загальних положень про зобов'язання, системи зобов'язального права, його місця в системі цивільного права та правовій системі цілому, окремих проблемних питань договірного та позадоговірного регулювання.

Основні результати дослідження: Правове регулювання зобов'язального права, на сьогодні, здійснюється книгою п'ятою ЦК, яка має назву «Зобов'язальне право» (ст. ст. 509-1215). Крім того, на зобов'язальні відносини можуть впливати окремі положення загальної частини ЦК (Наприклад, положення про правочини (ст. ст. 202-236)). Слід зазначити, що зобов'язальне право є основним інститутом (підгалуззю) особливої частини ЦК.

Згідно з ч.1 ст. 509 ЦК: «Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку».

В доктрині немає єдиного підходу до визначення «зобов'язання». На думку представників одеської школи права [5, с. 392-393], недоліками визначення передбаченого ч.1 ст. 509 ЦК є, по-перше, те, що законодавець не деталізує поняття «зобов'язання», яке є поширеним в гуманітарних науках та галузях права. Виходом з цієї ситуації, на думку одеської школи, є заміна понять «зобов'язання» та «правовідношення» на «цивільно-правове зобов'язання» та «цивільні правовідносини». По-друге, правовий зв'язок, коли одна сторона має права, а інша - обов'язки, на практиці виявляється рідко. Як правило, сторони взаємопов'язані правами та обов'язками. Виходячи з вищезазначеного, одеська школа пропонує наступне визначення. «Цивільно-правове зобов'язання – це цивільне правовідношення, учасники якого мають права та/або обов'язки, спрямовані на опосередкування динаміки цивільних відносин: передачу майна, виконання роботи, надання послуг, сплату грошей тощо» [5, с.393].

В цивілістиці визначають різні ознаки зобов'язання [напр.: 5, с. 391-392; 22, с. 5-6]. Натомість загально визначеними серед науковців є такі ознаки:

1) Зобов'язання передбачає процес («...динаміку...») переміщення майна або будь-яких матеріальних результатів. З цього виходить, що зобов'язання є майновими правовідносинами.

Цим зобов'язання відрізняються від особистих немайнових відносин. Наприклад, при договорі купівлі-продажу (ст.655) продавець передає майно у власність покупцеві, а покупець приймає майно і сплачує за нього певну грошову суму.

2) Зобов'язальні правовідносини складаються між конкретними суб'єктами (Згідно ч.1 ст.510 ЦК: «Сторонами у зобов'язанні є боржник і кредитор»). Тобто, ознакою цих відносин є те, що вони мають відносний характер. Ця ознака відрізняє зобов'язальне право від речового (речового) права, оскільки останнє має абсолютний характер, що означає, що другою стороною є невизначене коло осіб.

3) Зобов'язання завжди вимагає вчинення певних активних дій. Наприклад, сторони для того, щоб укласти договір повинні погодитися. Цією ознакою зобов'язальне право відрізняється від правовідносин власності. В останніх, особа, маючи право власності на річ, може володіти, користуватися та розпоряджатися річчю. Уразі продажу речі особа виходить з правовідносин власності, натомість стає суб'єктом зобов'язальних правовідносин.

4) Зобов'язання завжди має покликати на давати управомоченому суб'єкту можливість вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи. Тому, суб'єктивне право дістало назву «право вимоги», а обов'язок має назву «борг».

Важливе значення для визначення місця в цивільному праві є співвідношення зобов'язального та спадкового права. Слід зазначити, що в книзі шостій «Спадкове право» ЦК присутній такий інститут, як «спадковий договір» (ст. 1302 ЦК), який законодавець відніс до спадкового права, хоча в доктрині наявні й інші погляди. Зокрема, в підручнику «Договірне право України» зазначається, що «спадковий договір, хоч його і вміщено в книзі «Спадкове право» ЦК, тим не менш, не є підставою для виникнення у набувача права на спадкування. Зазначений інститут має тісніший зв'язок з підгалуззю зобов'язального, а не спадкового права, оскільки є різновидом договорів про передачу майна у власність набувача» [6, с. 1172].

Спільність договору спадкування та спадкування виявляється в тому, що як в спадковому договорі, так і в спадкуванні юридичним фактом виникнення права власності у набувача та права на спадкування у спадкоємців є «смерть фізичної особи – попереднього носія права» [6, с. 1172].

Відмінність договору спадкування та спадкування виявляється у наступному [6, с. 1172-1174].

1) Для виникнення права на спадкування недостатньо такого юридичного факту, як смерть. Потрібно, щоб особа перебувала у шлюбних зв'язках, спорідненості, проживала однією сім'єю зі спадкодавцем або перебувала на його утриманні, або складала заповіт на користь особи. Ці факти не мають впливу на спадковий договір.

2) За спадковим договором особа отримує майно без вчинення будь-яких додаткових дій, натомість спадкоємці для набуття права на спадщину повинні її прийняти у термін і в спосіб передбачений законом (ст. ст. 1268-1270 ЦК)

3) До набувача за спадковим договором переходить лише право власності, натомість до спадкоємців переходять всі права і обов'язки, що належали спадкодавцю і не були невіддільно пов'язані з його особою.

4) Спадковий договір, що є двостороннім відплатним правочином, а спадкування є безоплатним одностороннім правочином.

Виходячи з вищезазначеного можна сказати, що норми зобов'язального права не обмежуються книгою п'ятою «Зобов'язальне право», і поширюють свій вплив на інші інститути (підгалузі) цивільного права. В даному випадку на спадкове право.

Ще одним інститутом, на який поширюється норми зобов'язального право є шлюбний договір. Відомо, що в проєкті ЦК від 20 березня 1996 р. було вісім книг [33, с. 59-60]. Одна з книг мала назву «Сімейне право». Натомість законодавець прийняв окремо Сімейний кодекс України [10]. Тому, актуальним залишається питання щодо місця Сімейного кодексу України (далі - СК) в системі права України. Глава 10 «Шлюбний договір» СК здійснює правове регулювання майнових відносин між подружжям та визначає їхні права та обов'язки.

В доктрині підтримується теза, що зобов'язальне право поширює дію своїх норм на шлюбний договір. Зокрема, зазначається, що «...незважаючи на наявність у шлюбного договору значної специфіки, він відповідає загальним ознакам, властивим цивільно-правовим правочинам» [6, с. 1149-1150]. Ще одним доказом може бути ст. 103 СК, яка зазначає, що «Шлюбний договір на вимогу одного з подружжя або іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені, може бути визнаний недійсним за рішенням суду з підстав, встановлених Цивільним кодексом України». В даному випадку йдеться про поширення норм цивільного права на сімейні відносини. Тому, можна говорити, що інститут шлюбного договору є складовою зобов'язального права.

Важливим питанням є визначення зобов'язання з іншими галузями права. Слушною з цього приводу є думка Р. А. Майданика, згідно з якою «зобов'язання є цивільно-правовим, а не міжгалузевим поняттям, і тому не може використовуватися в інших, крім цивільного, галузях права. Тому, безпідставні висновки про існування трудових, фінансових, управлінських господарських, внутрішньогосподарських та зобов'язань. Зазначені приватно-публічні чи публічні «зобов'язання» знаходяться за межами предмета цивільного права та ігнорують відмінності приватних і публічних правовідносин» [7, с. 6].

Одним із аспектів цієї проблеми є розмежування цивільно-правового зобов'язання та господарського зобов'язання.

Господарський кодекс України [2] (далі - ГК) визначає таку правову категорію як «господарське зобов'язання». Розділ IV «Господарські зобов'язання» регулює загальні положення про господарські зобов'язання, господарські договори, виконання та припинення господарських договорів тощо (ст. ст. 173-208 ГК). ГК дає визначення «господарського зобов'язання», згідно з яким «господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання ... в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управлена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку» (ч. 1 ст. 173 ГК). Як в ГК (ст. ст. 173, 175, 176 ГК), так і в доктрині господарського право [8, с. 267-269] виділяють два види господарських зобов'язань: майново-господарські та організаційно господарські.

Згідно з ГК «майново-господарськими визнаються цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, в силу яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку» (ч. 1 ст. 175 ГК). Далі говориться, що «майнові зобов'язання, які виникають між учасниками господарських відносин, регулюються Цивільним кодексом України (435-15) з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом» (абз. 2 ч. 1 ст. 175 ГК).

На думку О. А. Беляневич «не всі види майнових зобов'язань можуть кваліфікуватися як цивільно-правові з огляду на їх суб'єктний склад та зміст, а, по-друге, господарсько-майнові зобов'язання, як особливий вид зобов'язань, підлягають спеціальному регулюванню (як на рівні ГК, так і інших законодавчих актів) і лише за його відсутності можна говорити про застосування загальних положень ЦК» [9, с. 455]. На думку Н. Коломієць, «навідміну від цивільно-правового зобов'язання» господарське зобов'язання «акумулює в собі характерні риси господарської діяльності» [7, с. 51].

Слушною є думка Р. А. Майданіка, який зазначає, що коли господарсько-зобов'язальні відносини мають приватно-правовий характер, то доцільніше визнавати їх різновидом цивільних зобов'язань, натомість ті «зобов'язання», що мають публічно-правовий характер (наприклад, «зобов'язання» між суб'єктом господарювання та органом державної влади, наділений господарською компетенцією, щодо цього суб'єкта, які виникають з актів управління господарською діяльністю). В такому випадку «доцільно вести мову не про зобов'язання, а про публічно-правові (адміністративні) обов'язки» [10, с. 6].

Слід зазначити, що зобов'язальні відносини регулює не тільки ЦК, а й низка нормативно-правових актів. Зокрема, Закон України «Про заставу», Закон України «Про іпотеку», Закон України «Про іпотечні облігації», Закон України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», Закон України «Про відповідальність за несвочасне виконання грошових зобов'язань» тощо.

Висновки: Таким чином, виходячи з всього зазначеного вище, можна сказати, що зобов'язальне право посідає провідне місце як в цивільному праві, так і в системі права взагалі. Зобов'язальне право можна визначити як сукупність цивільно-правових норм та принципів, що регулюють за допомогою цивільно-правових методів суспільні відносини, що є відносними та майновими і складаються у зв'язку з передаченою майна, виконанням робіт, наданням послуг або сплатою грошей між суб'єктами цивільного права.

Зобов'язання має ознаки, що відмежовують його від інших цивільно-правових відносин. Майнова ознака відмежовує зобов'язання від особистих немайнових відносин. Відносність, в свою чергу, відмежовує зобов'язання від абсолютних відносин (речових прав).

Зобов'язальне право має свою систему, яка виходить за межі книги п'ятої ЦК. Спадковий договір слід відносити до зобов'язального права, адже відносини, що виникають за відповідним договором є ближчими до зобов'язального права ніж до спадкового права. Спадковий договір слід відмежовувати від спадкування. Шлюбний договір слід визначати також інститутом зобов'язального права, оскільки він характеризується відносністю, майновим характером та іншими ознаками, що є характерні для зобов'язань. Проблематичним виступає питання щодо господарських договорів. Господарсько-майнові зобов'язання слід розглядати як вид цивільних договорів, оскільки це опосередковано передбачено ГК. Організаційно господарські зобов'язання слід розглядати як публічно-правові (адміністративні) обов'язки, а не зобов'язання.

В доктрині зобов'язального права існують різні підходи щодо визначення структури або системи зобов'язального права, що було обумовлено різним розвитком науки, наявністю різних економічних відносин та наявністю тих чи інших законодавчих орієнтирів. Найбільш прийнятним є поділ зобов'язального права на договірне та недоговірне право, що включають окремі інститути зобов'язального права.

Зобов'язання – це правовідношення, а тому воно складається з суб'єкта, об'єкта та змісту.

Суб'єктом є фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

Об'єкт буває юридичний та матеріальний. Юридичним об'єктом є поведінка зобов'язаної особи. Матеріальний об'єкт - це майно або майнові права, за яким зобов'язальна особа повинна вчинити певні дії

Зміст зобов'язання складається з права – право вимоги, та обов'язку – борг. Як правило, зміст зобов'язання є майновим, натомість, на думку деяких вчених, іноді зміст зобов'язання може бути немайновим (не грати в карти, не відвідувати розважальних закладів тощо).

Дещо непослідовним є виклад норми закріпленої ч. 2 ст. 509 ЦК, що відсилає до ст. 11 ЦК та визначає підстави виникнення зобов'язань. Натомість створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності не є підставою виникнення зобов'язань. Тому актуальним постає питання внесення змін до ЦК.

Література:

- 1) Конституція України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, ст. 141
- 2) Господарський кодекс України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 18, N 19-20, N 21-22, ст.144
- 3) Сімейний кодекс України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 21-22, ст.135
- 4) Цивільний кодекс України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, NN 40-44, ст.356
- 5) Харитонов Є.О., Харитонova О.І, Старцев О.В. Цивільне право України : Підручник. — Вид. 2, перероб. і доп. — К. : Істина, 2009. — 816 с.
- 6) Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т.В.Боднар, О.В.Дзера, Н.С.Кунєцова та ін.; за ред. О. В. Дзери. — К. : Юрінком Інтер, 2009. — 1200 с.
- 7) Майданик Р. Місце зобов'язання в праві України // Підприємництво, господарство і право : Науково-практичний, господарсько-правовий журнал / Ін-т приватного права і підпр-ва АПРН України та інш. — Київ, 2006. — № 4. — С. 3-7
- 8) Вінник О.М. Господарське право: навч. посіб. — 2-ге вид., змінене та доп. — К. : Правова єдність, 2009. — 766с.
- 9) Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кунєцова та ін.; за ред. О. В. Дзери. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 896 с.
- 10) Майданик Р. Поняття зобов'язання в цивільному праві України // Підприємництво, господарство і право : Науково-практичний, господарсько-правовий журнал / Ін-т приватного права і підпр-ва АПРН України та інш. — Київ, 2006. — № 3. — С. 67-72.

М. В. Барановська
Науковий керівник:
к.ю.н. І.О. Харь

ОПЕКА І ПІКЛУВАННЯ ЯК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ІНСТИТУТИ

У статті досліджуються опіка та піклування як правовий інститут. Доводиться, що проблеми правового регулювання відносин у сфері опіки та піклування потребують глибокого науково-теоретичного дослідження та подальшого удосконалення нормативно-правової основи соціального захисту дітей шляхом комплексного розвитку цього правового інституту.

Ключові слова: опіка, піклування, принципи опіки та піклування, правовий статус суб'єктів опіки та піклування.

М.В. Барановская

ОПЕКА И ПОПЕЧИТЕЛЬСТВО КАК ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ ИНСТИТУТЫ

В статье исследуется опека и попечительство как правовой институт. Доказывается, что проблемы правового регулирования отношений опеки и попечительства требуют глубокого научно-теоретического исследования и дальнейшего усовершенствования нормативно-правовой основы социальной защиты детей путем комплексного развития этого правового института.

Ключевые слова: опека, попечительство, принципы опеки и попечительства, правовой статус субъектов опеки и попечительства.

M.V. Baranovskaya

CUSTODY AND CARE AS A CIVIL-LEGAL INSTITUTIONS

In the article the guardianship and custody have been studied as a legal institution. It has been proved that the problems of legal regulations of relations concerning guardianship and custody require significant scientific and theoretic research and further improvement of normative legal base of this kind of children's social protection by means of complex development of this legal institution.

Key words: guardianship, custody, principles of guardianship, legal status of subjects of guardianship.

Постановка проблеми. На даний час даний інститут опіки та піклування в цивільному праві є досить розвинутим. Йому присвячена глава 6 Цивільного кодексу України. В ній закріплені основні положення опіки та піклування, умови їх застосування, підстави припинення тощо. Незважаючи на це, зустрічаються труднощі при практичному застосуванні інституту опіки та піклування. Це пов'язано із складностями застосування нормативно-правових норм, необхідністю роз'яснення змісту нормативно-правових актів, що визначають застосування інституту опіки та піклування.

Аналіз останніх досліджень. Характеризуючи стан дослідженості тематики правового регулювання опіки та піклування, слід зазначити, що порівняно з іншими сферами правового регулювання ця сфера в Україні практично не досліджувалась на монографічному та дисертаційному рівнях. Разом з тим кількість науковців, які звертають увагу на цю сферу суспільного життя, поступово збільшується. Серед них, перш за все, слід назвати таких провідних фахівців-правознавців, як В.І. Борисова, Л.М. Баранова, І.В. Жилінкова, Н.С. Кузнецова, Ю.С. Червоний, В.С. Гопанчук, З.В. Ромовська, Я.М.

Шевченко, С.Є. Морозова. У результаті досліджень названих вчених була суттєво удосконалена нормативно-правова база регулювання відносин опіки та піклування, особливо її підзаконна складова.

Метою даного дослідження є вивчення особливостей регламентування інституту опіки та піклування в цивільному праві та практики його застосування.

Виклад основного матеріалу. Опіка та піклування встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки [3].

Водночас, крім загальних цілей опіки та піклування, закон визначає також спеціальні цілі щодо двох груп осіб, права й інтереси яких покликаний захищати інститут опіки та піклування, - неповнолітніх і повнолітніх фізичних осіб [3].

Слід зазначити, що існує і точка зору С.Є. Морозової, яка вважає, що інститут опіки та піклування – це комплексний інститут, але тільки сімейного і цивільного права [8, с. 162]. Ще вужче пропонує розглядати цей інститут З.В. Ромовська, а саме як цивільно-правовий інститут [10, с. 190].

Міхеєва Л.Ю. у своїй докторській дисертації сформулювала такі принципи опіки та піклування:

- вільне прийняття опіки (піклування) і вільна відмова від виконання опікуном (піклувальником) своїх обов'язків;
- підконтрольність діяльності опікунів (піклувальників) і органів опіки та піклування;
- забезпечення максимального захисту порушених прав та інтересів підопічних;
- державна підтримка осіб, які здійснюють захист прав і законних інтересів підопічних та стимулювання такої діяльності [7, с. 83].

На наш погляд, правове регулювання відносин, пов'язаних з опікою та піклуванням про дітей, позбавлених батьківського піклування, одночасно має як цивільно-правовий та сімейно-правовий, так і адміністративно-правовий характер.

Стосовно неповнолітніх дітей метою опіки та піклування є виховання неповнолітніх, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, а також захист особистих немайнових і майнових інтересів цих дітей [11, с. 337].

Щодо повнолітніх фізичних осіб опіка та піклування встановлюються для захисту особистих немайнових і майнових прав повнолітніх осіб, що за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки, а також для піклування про створення їм необхідних побутових умов, здійснення за ними догляду, забезпечення їх виховання, навчання та розвитку, а у необхідних випадках і лікування [11, с. 339].

Опіка і піклування можуть встановлюватися і за життя батьків неповнолітніх дітей у таких випадках:

- 1) батьки судом позбавлені батьківських прав або прийнято рішення про відібрання дитини у батьків без позбавлення їх батьківських прав, оскільки перебування з батьками небезпечно для її життя;
- 2) батьки визнані у встановленому порядку недієздатними або обмежено дієздатними;
- 3) батьки психічно хворі або розумово відсталі;
- 4) понад шість місяців не проживають разом з дитиною і без поважних причин не беруть участь у її вихованні та утриманні;
- 5) не виявляють щодо дитини батьківської уваги та турботи або підкинули дитину, і це підтверджено відповідними актами органів внутрішніх справ;

6) відмовилися від дитини у встановленому законом порядку;

7) перебувають під слідством;

8) виїхали на постійне місце проживання або на постійне місце роботи за кордон чи перебувають у тривалому відрядженні і не організували догляд за дітьми (так зване тимчасове соціальне сирітство) [3].

Інститут опіки відіграє важливу роль для забезпечення рівності фізичних осіб у можливості набуття та здійснення ними цивільних прав та створення і виконання юридичних обов'язків.

Як відомо, правове регулювання здійснюється шляхом визначення у нормативно-правових актах прав та обов'язків суб'єктів права у певній сфері суспільних відносин, меж їхньої правомірної поведінки, гарантій реалізації правового статусу та заходів юридичної відповідальності за правопорушення, а також процесуальних основ її застосування [5, с. 63].

На думку авторів, у сфері правового регулювання відносин опіки та піклування на сьогодні існують суттєві недоліки: не розроблені теоретичні положення стосовно особливостей механізму правового регулювання у цій сфері; не визначений належним чином понятійний апарат; у чинних правових актах недостатньо чітко розмежована компетенція органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо здійснення опіки та піклування; практично не передбачається участь громадськості у вирішенні завдань опіки та піклування; відсутня чіткість у визначенні правового статусу підопічних тощо [5, с. 68].

Для подолання виявлених недоліків, на наш погляд, необхідно:

- здійснити науково-теоретичне дослідження щодо правового регулювання опіки та піклування з метою комплексного законодавчого удосконалення цього правового інституту;

- прийняти спеціальний закон про опіку та піклування в Україні з визначенням відповідного понятійного апарату цієї сфери;

- урегулювати у відомчих нормативно-правових актах документування питань опіки та піклування як актів цивільного стану;

- узгодити правові позиції правового регулювання опіки та піклування з правовими положеннями попередження насильства у сім'ї;

- деталізувати правове регулювання опіки та піклування щодо застосування відповідальності за правопорушення у цій сфері;

- визначити правові форми залучення суспільно-політичних організацій до вирішення завдань опіки та піклування [5, с. 71].

Доцільно також зосередити увагу на питаннях адаптації цього правового інституту до права Європи та міжнародно-правових актів.

Реалізація названих пропозицій, на наш погляд, сприяла б подальшому удосконаленню правового регулювання відносин у сфері опіки та піклування [5, с. 72].

Висновки. Підводячи підсумок, можна сказати, що інститут опіки та піклування є цивільно-правовим інститутом. Загальні питання щодо встановлення, припинення опіки та піклування, виконання опікунами, піклувальниками, а також органами опіки та піклування своїх обов'язків врегульовані ЦК.

У більшості випадків опіка та піклування застосовується до малолітніх та неповнолітніх, тому цей інститут відіграє важливу роль у створенні умов для виховання в сім'ї дітей, позбавлених батьківського піклування. Завдяки встановленню опіки (піклування) неповнолітні отримують можливість здійснювати належні їм права, а також

набувати прав і нести обов'язки, надані будь-якому громадянину.

Опіка та піклування в широкому сенсі слова є способом поповнення дієздатності та захисту прав та інтересів неповнолітніх та недієздатних осіб. Опіка та піклування у вузькому сенсі слова розглядаються як способи заповнення дієздатності, захисту прав та інтересів і виховання неповнолітніх дітей, які залишилися без піклування батьків.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. : зі змінами згідно закону України від 8 груд. 2004 р. № 2222. № 20 : та Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради, 2002, № 30, с 142.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради, 2003, №№ 40-44, с 356.
4. Баранова Л.М. Сімейне право України: Підруч. / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. – К., 2006. - 200 с.
5. Вінников О., Козлова О., Марцинків А. та ін. Аналіз сильних і слабких сторін, які виникають у процесі реформування системи державної опіки над дітьми, котрі залишилися без батьківського піклування. – К., 2007. - 78 с
6. Гопанчук В.С. Сімейне право України: Підручник. – К., 2008. - 304 с.
7. Міхеєва Л.Ю. Проблеми правового регулювання правовідносин в сфері опіки та піклування: дисерт. доктора юридичних наук. – 2003. – 218 с.
8. Морозова С.Є. Сімейне право України: Підручник. – К., 2007. – 312 с.
9. Примак В. Наукові засади та практика застосування Сімейного кодексу України // Юридична Україна. – 2006. – № 7. – С. 47.
10. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. – К., 2003. – 371 с.
11. Шевченко Я.М. Цивільне право України. Академічний курс: у 2 т. – Загальна частина. – К., 2004. – 465 с.

О. В. Безолюк

Науковий керівник:

к.е.н., професор В. Л. Матвійчук

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Стаття присвячена дослідженню сутності вилічених осіб як суб'єктів цивільного права. Досліджено поняття суб'єктів цивільного права та поняття юридичних осіб. Визначені основні проблемні моменти правового статусу юридичних осіб. Зроблені висновки щодо особливостей юридичних осіб як суб'єктів цивільного права.

Ключові слова: юридичні особи, суб'єкти приватного права, суб'єкти публічного права, цивільне право, правосуб'єктність.

О. В. Безолюк

ЮРИДИЧЕСКИЕ ЛИЦА КАК СУБЪЕКТЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА

Статья посвящена исследованию сущности юридических лиц как субъектов гражданского права. Исследовано понятие субъектов гражданского права и понятия юридических лиц. Определены основные проблемные моменты правового статуса юридических лиц. Сделаны выводы относительно особенностей юридических лиц как субъектов гражданского права.

Ключевые слова: юридические лица, субъекты частного права, субъекты публичного права, гражданское право, правосубъектность.

O. Bezoljuk

JURIDICAL PERSONS AS SUBJECTS OF CIVIL LAW

Article is devoted to the nature of legal persons as subjects of civil law. The concept of the subjects of civil law and the concept of legal entities. The main points of concern the legal status of entities. Conclusions regarding the peculiarities of legal persons as subjects of civil law.

Keywords: legal persons, entities of private law entities of public law, civil law, legal personality.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. За наших часів вельми актуальним об'єктом наукових досліджень є інститут юридичної особи в цивільному праві, особливо з урахуванням того згідно із статтею 2 Цивільного кодексу України учасниками цивільних відносин є фізичні та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави. Цивільним законодавством встановлено, що суб'єктами цивільного права можуть бути й інші суб'єкти публічного права. В науці висловлюється думка про те, що держава є юридичною особою в цивільних правовідносинах. Тим більше, що у законодавстві відсутнє легальне визначення юридичної особи публічного права та певною мірою є незрозумілі й конститутивні ознаки такої особи. Тому тема дослідження є актуальною з урахуванням необхідності окреслити чітко коло юридичних осіб з урахуванням їх ознак як суб'єктів цивільного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження юридичних осіб як суб'єктів цивільного права присвячена велика кількість праць багатьох вчених, серед яких особливої уваги заслуговують роботи як вітчизняних науковців: В. І. Борисової, І. В. Спасібо-Фатєєвої, Р. Б. Шишки, О. Кравчука, І. М. Кучеренко, О. А. Пушкіна, В.

Самойленко та ін., і зарубіжних: Д. В. Пяткова, В. С. Чіркава, В. С. Бєлих, В. Д. Мазєєва, Н. В. Козлової, та ін. учених-цивілістів. На їх думку, особливність цивільно-правового статусу юридичних осіб полягає в тому, що вони мають похідний характер від правового статусу в цивільних відносинах їх засновника.

Деякі аспекти проблематики статусу юридичних осіб як суб'єктів цивільного права висвітлені в роботах В. Борисової, В. Гайворонського,

В. Кравчука, І. Красько, І. Спасибо-Фатєєвої та інших.

Невирішені раніше частини загальної проблеми знаходяться у сфері визначення кола юридичних осіб, що є суб'єктами цивільного права та в проблемі визначення ознак і видів юридичних осіб публічного права в межах регулювання такої приватно-правової галузі, як цивільне право.

Мета дослідження полягає у визначенні основних ознак та особливостей юридичних осіб як суб'єктів цивільного права.

Основні результати дослідження.

Суб'єкти цивільного права є необхідними елементами цивільних правовідносин. Загальне формулювання цивільних правовідносин передбачає, що «правовідношення – це ідеологічне відношення, яке існує в формі зв'язку суб'єктів урегульованого правом суспільного відношення, яке виражається в наявності у них суб'єктивних прав і обов'язків» [3, с. 118].

Суб'єкти правовідносин – це суб'єкти права, тобто особи, що мають правосуб'єктність. Вирази «суб'єкт права» і «особа, що має правосуб'єктність» збігаються. Правосуб'єктність – одна з обов'язкових передумов правовідносин [2, с. 392].

Щоб стати учасником правовідносин, суб'єкти повинні пройти два етапи наділення їх юридичними властивостями [7, с. 362]:

- набути властивостей суб'єктів права як потенційних суб'єктів (учасників) правовідносин – через відповідність певним правовим вимогам щодо правосуб'єктності;
- набути додаткових властивостей юридичного характеру в конкретній юридичне значущій ситуації – суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, що надаються їм правовими нормами. Саме вони визначають власне правові зв'язки, відносини між суб'єктами.

Суб'єкти правовідносин – це індивідуальні чи колективні суб'єкти права, які використовують свою правосуб'єктність у конкретних правовідносинах, виступаючи реалізаторами суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, повноважень і юридичної відповідальності.

Конструкція юридичної особи є невід'ємною частиною цивільних правовідносин, «які являють собою особливий, самостійний вид реально існуючих суспільних відносин» [9, с. 433], це змістовна цивільно-правова конструкція, спрямована на те, щоб зменшити учасникам такої організації «ризик своїх майнових витрат, одержати цілком реальне, а не фіктивне задоволення своїх майнових вимог, що і відповідає потребам майнового обороту». Визначення «поняття конструкція юридичної особи» вказує на зв'язок юридичної особи з такою економіко-правовою категорією як майно і з такими категоріями як власність і право власності [12, с. 42-43].

Юридичні особи залежно від порядку їх створення поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права (ст. 81 ЦК України). Класифікація юридичних осіб приватного права відбувається згідно Цивільним кодексом України, яким встановлюється порядок створення, організаційно-правові форми, правовий статус юридичних осіб приватного права (ст. 81 ЦК України). У також існує вичерпний перелік форм юридичних осіб приватного права.

На думку І. М. Кучеренко до ознак юридичних осіб публічного права, з-поміж особливого порядку їх створення, необхідно також відносити таку мету діяльності юридичної особи, як реалізація публічних інтересів (завдань, функцій) [6, с.11].

В. С. Чиркин, порівнюючи юридичних осіб публічного права з юридичними особами приватного права, до найбільш загальних ознак поняття юридичної особи публічного права відносить наступні: 1) юридична особа публічного права – це завжди не приватноправове, а публічно-правове утворення; 2) юридична особа публічного права має інше (в порівнянні з юридичною особою приватного права) соціальне призначення; 3) юридичні особи приватного та публічного права мають різні інтереси та волю; 4) юридична особа публічного права завжди пов'язана з публічною владою; 5) специфічні способи утворення юридичних осіб публічного права; 6) юридична особа публічного права має інший суб'єктний, матеріальний склад; 7) юридична особа публічного права має свою систему органів; 8) юридичні особи публічного права мають певну автономію в своїй діяльності; 9) відповідальність юридичних осіб публічного права в своїй основі має не приватноправовий, а публічно-правовий характер [11, с.76-94].

Н. С. Кузнецова, визначаючи юридичну особу публічного права як ту, яка створюється безпосередньо законом або адміністративним актом як носій публічних завдань, зазначає, що організація цих суб'єктів регулюється приписами законів і вони виконують відповідні публічні функції. Разом з тим, автор акцентує увагу на тому, що юридичні особи публічного права створюються розпорядчим способом державними органами та органами місцевого самоврядування тощо і порядок їх створення, організаційно-правові форми, правове становище не є предметом цивільно-правового регулювання, а отже, визначається публічними законами [5, с.215-216].

Юридичні особи приватного права мають форму товариств та установ, хоча законом дозволено їх створення і в інших формах (ст. 81 ЦК України).

Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі (ст. 81 ЦК України). Згідно з кодексом товариство є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено і однією особою, якщо інше не встановлено законом (ст. 83 ЦК України). Критерієм під час визначення виду товариства є мета – одержання чи неодержання прибутку. Товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи. Товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками, – це непідприємницькі товариства (ст. 84–85 ЦК України [1]).

Є ще один вид юридичних осіб – це установи (ст. 83 ЦК України). До установ належать організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна на для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

Існують різні класифікації юридичних осіб. Так, В. І. Борисова розподіляє юридичні особи залежно від їх правового становища на певні групи: 1 – залежно від порядку їх створення – на юридичні особи приватного права і юридичні особи публічного права; 2 – залежно від способу створення – на юридичні особи, що створюються у нормативно явочному порядку та юридичні особи, що створюються в розпорядчому порядку; 3 – залежно від виду установчих документів – на юридичні особи, які працюють за статутом, юридичні особи, установчим документом яких є засновницький договір, юридичні особи,

документом яких є установчий акт, юридичні особи, установчим документом яких є одноособова заява (меморандум); 4 – за метою діяльності – на підприємницькі та непідприємницькі товариства; 5 – залежно від прав, які засновники (учасники, члени) можуть мати щодо юридичної особи, її майна; 6 – за правовим режимом майна; 7 – залежно від складу засновників; 8 – за кількісним складом засновників окремих організаційно правових форм; 9 – за організаційними ознаками; 10 – залежно від наявності економічної залежності; 11 – за особливостями правового становища [12, с. 40].

Постатейний науково практичний коментар «Цивільний кодекс України», відповідальними редакторами якого є професор Н. С. Кузнєцова і професор А. С. Довгерт, відзначають таку важливу обставину українського законодавства як те, що «за рамками ЦК уперше залишилися «державні і комунальні підприємства та установи», яким належить майно на праві господарського відання чи оперативного управління» і додають: «Існування таких юридичних осіб суперечить норманському обороту і зберігається лише внаслідок тривалого перехідного стану вітчизняної економіки. Цей «острівець минулого» з часом трансформується в ринкові форми юридичних осіб приватного або публічного права» [10].

Свого часу навіть пропала ідея прийняття Закону України «Про юридичні особи» [8, с.18].

У сучасній цивілістиці позиції вчених щодо визначення статусу держави в цивільних відносинах дещо змінилися в порівнянні збільш раннім етапом розвитку правової думки. Так, І. В. Спасибо-Фатєєва зазначає, що надання органам держави статусу юридичної особи вимагає не лише їхня безпосередня участь у приватних відносинах, але й виконання дій для набуття державою цивільних прав і обов'язків. Аналогічна позиція щодо зарахування держави до юридичних осіб публічного права підтримується А. С. Довгертом [4, с.131-133].

Разом із тим пропонується варіант, при якому учасником цивільних правовідносин є цивільно-правове втілення держави – її скарбниця, тобто юридична особа, що не є органом держави і створена та діє з єдиною метою – реалізації правосуб'єктності держави у цивільних правовідносинах. Враховуючи можливість застосування основних положень даної концепції

М. В. Шелест стверджує, що при цьому варіанті, по-перше, не виникає проблеми тлумачення наявності у держави влади під час участі у цивільних правовідносинах, по-друге, не виникає труднощів при поясненні «розщеплення» участі держави як одного і того ж суб'єкту і в цивільних, і в публічних правовідносинах [13, с. 679].

Висновки. Підсумовуючи, можемо зазначити, що види і перелік юридичних осіб за цивільним законодавством цілком залежить від стану української економіки та стану розвитку суспільних відносин, що регулюються нормами цивільного права.

Відповідно, перспективи подальших досліджень лежать у сфері визначення ключових ознак кола суб'єктів, що є або у перспективі можуть бути суб'єктами цивільного права.

Література:

1. Цивільний кодекс України: в редакції від 16.09.2011 [Електронний ресурс] // Сторінка «Законодавство України» сайту Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>.
2. Господарське право : Навчальний посібник / Л. А. Жук, І. Л. Жук, О. М. Неживець. К. : Кондор 2006. 400 с.
3. Гражданское право, т. 1., изд. 3. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 118 с.
4. Кодифікація приватного (цивільного) права України / за ред. проф. А. Довгерта. – К. : Український центр правничих студій, 2000. – 336 с.

5. Кузнєцова Н. Концептуальні засади інституту юридичної особи в новому цивільному законодавстві України / Н. Кузнєцова // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали VIII регіональної наук.-практ. конф. – Львів, 2002.
6. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : монографія / І. М. Кучеренко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – 328 с.
7. Мачуський В. В. Господарське законодавство: Навч. посіб. / В. В. Мачуський, В. Є. Постульга. К. : КНЕУ, 2006. 275 с.
8. Ніколаєв В. Про інститут юридичної особи / В. Ніколаєв // Право України. – 1997. – № 7. – С. 17-18.
9. Суханов Е. О. Юридические лица в современном российском гражданском праве. – гражданское право России – частное право. М., 2008. – 442 с.
10. Цивільний кодекс України. Постатейний коментар у двох частинах. – Ч. 1 / керівники авторського колективу та відповідальні редактори проф. А. С. Довгерт, проф. Н. С. Кузнєцова. – К. : Юстініан, 2005. – 680 с.
11. Чиркин В. Е. Юридическое лицо публичного права. / В. Е. Чиркин. – М. : Норма, 2007. – 352 с.
12. Шевченко Я. М. Роль і значення суб'єктів цивільного права в суспільстві / Я. М. Шевченко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія "Юридичний вісник "Повітряне і космічне право". – 2009. №2. – С. 39 – 46.
13. Шелест М. В. Держава як юридична особа публічного права: стан проблеми / М. В. Шелест // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 677–685.

Р. В. Березов
Науковий керівник:
доцент **Н. К. Ісаєва**

ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ (ОРЕНДИ)

В статті комплексно досліджено поняття договору найму (оренди) в цивільному праві України. Визначено основні проблеми, що виникають при укладенні та виконанні договору оренди. Узагальнено правові проблеми правовідносин орендодавця та орендаря в сфері цивільного обороту. орендованого майна. Подано рекомендації для учасників орендних відносин стосовно захисту їх прав та інтересів при укладенні та виконанні договору оренди майна.

Ключові слова: доровір оренди, договір найму, орендні відносини.

Р.В. Березов

ПОНЯТИЕ ДОГОВОРА НАЙМА (АРЕНДЫ)

В статье комплексно исследовано понятие договора найма (аренды) в гражданском праве Украины. Определены основные проблемы, что возникают при заключение и исполнение договора аренды. Обобщены правовые проблемы правоотношений арендодателя и арендатора в сфере гражданского оборота. Даны рекомендации для участников арендных отношений относительно защиты их прав и интересов при заключение и исполнение договора аренды имущества.

Ключевые слова: договор аренды, договор найма, арендные отношения.

R.V. Berezov

CONCEPT OF AGREEMENT OF LOAN (LEASES)

The article complexly investigates the concept of agreement of loan (lease) in the civil law of Ukraine. Basic problems are discovered which arise during signing and execution of tenancy contract. The problems of legal relationships of lessor and leaseholder are generalized in the field of civil circulation. The recommendations for the participants of leasing relations in order to defend their rights and interests at conclusion and execution of contract of tenancy of property are given.

Keywords: contract of tenancy, to the agreement of loan, leasing relations.

Постановка проблеми. Передача у користування майна на підставі договору оренди (найму) – актуальна тема практично для кожного власника. Дослідження правової природи договору найму (оренди), його форми та змісту не є новим для науки цивільного права. На даному етапі розвитку цивільного права України досить актуальним видається питання про правомочність орендаря щодо орендованого ним майна на підставі договору оренди та ін. проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В цивільному праві інститут договору оренди досліджується багатьма вченими. Зокрема договір найму (оренди) розглядався такими авторами як Витрянский В.В. Гуляев О. М. Харитоновна Є.О., Калітенко О.М. Федорович В. та ін.

В.В. Вітрянский визначає договір оренди як цивільно-правовий договір, в силу якого орендодавець зобов'язується надати орендарю певне майно у тимчасове володіння та користування або в тимчасове користування, а орендар зобов'язаний сплачувати за це орендодавцю орендну плату [4, с. 15].

На думку Гуляєва О. М. у сторін договору оренди (насамперед – в орендаря) виникають різні правовідносини, у тому числі з органами влади й управління – із приводу дозволів на експлуатацію деяких об'єктів або у зв'язку з необхідністю ліцензувати таку діяльність; з органами місцевого самоврядування – у зв'язку з розміщенням виробництва на території адміністративно-територіальної одиниці; з особами, що мають певні права на цей же об'єкт; з організаціями, які забезпечують контроль і нагляд і т.п [7, с. 221].

З точки зору Федоровича В. договір найму є дуже вдалим правовим засобом взаємовигідного погодження інтересів наймача – особи, яка не має бажання або можливості бути майно у власність або має лише тимчасову потребу у певному майні, та наймодавця, яким здебільшого є власник, що не користується цією річчю взагалі або вона стала “вільною” на якийсь момент [10, с. 302].

Укладений договір найму, як справедливо вказує Томчишен С., надає наймачеві можливість задовольнити свою потребу у певному майні, а наймодавцеві – отримувати користь від свого майна у вигляді періодичних платежів – орендної плати [9, с. 25]. Ця взаємовигідність для сторін і зумовлює широке використання договору найму і за участю фізичних осіб, і за участю юридичних осіб, зокрема, суб'єктів підприємницької діяльності.

Мета дослідження: Виявити основні проблеми нормативно-правового регулювання орендних правовідносин, встановити правову сутність договору найму (оренди) згідно цивільного законодавства України.

Основні результати дослідження. Загальні положення регулювання договорів оренди визначаються двома головними нормативно – правовими актами: Цивільним кодексом України та Господарським кодексом України. Проблемні питання регулювання правовідносин оренди спричинені невідповідністю певних положень нормативних актів та виникненню, при їх застосуванні, колізій.

Так, відповідно до статті 777 ЦК України — наймач, який належно виконує свої обов'язки за договором найму, після спливу строку договору має переважне право перед іншими особами на укладення договору найму на інший строк [2]. Стаття 285 ГК України вказує, що орендар має переважне право перед іншими суб'єктами господарювання на продовження строку дії договору оренди [3].

Глава 58 Цивільного кодексу України називається «Найм (оренда)» вміщує 6 параграфів: «Загальні положення про найм (оренду)»; «Прокат»; «Найм (оренда) земельної ділянки»; «Найм будівлі або іншої капітальної споруди»; «Найм (оренда) транспортного засобу»; «Лізинг» [2]. Згідно ч.1 ст. 759 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) за договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк.

Цивільний кодекс України виділяє п'ять видів договорів найму: 1) прокат; 2) найм (оренда) земельних ділянок; 3) найм (оренда) будівлі або іншої капітальної споруди; 4) найм (оренда) транспортного засобу; 5) лізинг.

Зазначимо, що договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (окремої частини) строком на 3 роки і більше підлягає нотаріальному посвідченню (ч.2 ст.793 Цивільного кодексу України).

Характерними ознаками орендних відносин є те, що вони:

1. мають виключно договірний характер і не можуть виникати на підставі планових завдань або інших адміністративно-управлінських актів;

2. оренда передбачає передачу майна виключно у користування (без надання орендареві права відчуження орендованого майна);

3. користування завжди є платним, що забезпечується внесенням орендарем орендодавцеві орендної плати у визначених розмірах;

4. оренда передбачає передачу майна у строкове (тимчасове) користування – на певний строк [8, с. 526].

Стосовно моменту укладання договору оренди та фактичного виконання сторонами своїх обов'язків, то звернемо увагу на наступне:

Важливе значення для фактичних відносин оренди має акт приймання-передачі майна. У договорах оренди, треба чітко обумовлювати момент початку фактичного виконання сторонами своїх прав та обов'язків за договором оренди.

Крім того, важливо відрізнити поняття «строк договору оренди» та «строк оренди», тому що строк договору оренди не завжди співпадає з строком фактичної наявності майна у орендаря, оскільки майно може бути передане пізніше моменту укладення (підписання) договору [5, с. 522].

Тому, дуже важливо у договорі оренди обумовлювати строк фактичної передачі речі та момент виникнення обов'язку у орендаря щодо сплати орендної плати, оскільки момент закінчення договору є моментом закінчення фактичних орендних відносин, які можуть бути значно коротшими у часі, ніж строк самого договору оренди [10, с. 303].

Стосовно договору оренди з правом викупу, то на практиці, при укладанні такого договору оренди, інколи сторони (частіше - орендар) помилково вважають, що по закінченні строку оренди, орендар набуває майно у власність. Але це абсолютно невірно.

Договір оренди не є і не може бути підставою набуття чи втрати права власності на майно. Цього не передбачено ні в Цивільному кодексі (гл.24), ні у Господарському кодексі України [9, с. 26].

При договірних відносинах оренди з правом викупу, у орендаря з'являється лише право викупу (можливість придбати це майно у майбутньому). Сам же викуп (правильно – купівля-продаж) об'єкта оренди повинен здійснюватися за іншим договором – договором купівлі-продажу, який і буде правостановлюючим документом, що підтверджує втрату права власності у орендодавця і виникнення права власності на об'єкт оренди, у орендаря.

Безумовно, що в договорі оренди можна передбачливо зобов'язати орендаря укласти, по закінченні строку оренди, договір купівлі-продажу на орендоване майно та передбачити санкції за ухилення від цього обов'язку. Але це вже питання техніки укладання договору, який буде мати характер змішаного, з елементами попереднього договору. Важливо при цьому не плутати орендні платежі з оплатою вартості майна, так як у них різна правова природа [9, с. 27].

Ще раз наголосимо на тому, що юридична природа орендних відносин – це право тимчасового (строкового), платного користування об'єктом оренди, причому, якщо дотримуватися «букви закону» - Цивільного та Господарського кодексів України, то об'єктом оренди орендар може і не володіти!

Висновки. Опрацювавши матеріали статті, можна зробити наступні висновки:

1. Договір оренди не є і не може бути підставою набуття чи втрати права власності на майно. Цього не передбачено ні в Цивільному кодексі (гл.24), ні у Господарському кодексі України.

2. Юридична природа орендних відносин – це право тимчасового (строкового), платного користування об'єктом оренди, причому, якщо дотримуватися «букви закону» - Цивільного та Господарського кодексів України, то об'єктом оренди орендар може і не володіти!

Джерела:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р.: прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р.: із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - №30. С. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року N 435-IV // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, NN 40-44, ст.356
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, N 18, N 19-20, N 21-22, ст.144
4. Витрянский В.В. Договор аренды и его виды: прокат, фрахтование на время, аренда зданий, сооружений и предприятий, лизинг. – М.: СТАТУТ, 2010. – С.74.
5. Господарське законодавство України: правове регулювання господарських відосин: Зб. нормативних актів станом на 1 червня 2009 р. / Сост. М. І. Камлик. – К.: Атіка, 2009. – 830 с.
6. Господарське право України: Підручник для юрид. спеціальностей вузів / В. М. Гайворонський, В. П. Жушман, Є. М. Білоусов та ін. - Х.: Право, 2005. - 384 с.
7. Гуляєв О. М. Права вешные // Академічна юридична наука / За заг. ред. Ю. С. Шемчушенка – К.: Ін Юре, 2008. – 503 с.
8. Коментар до Цивільного кодексу України за ред. Харитонова Є.О., Калітенко О.М. – Х.- 2003. – 856 с.
9. Томчишен С. Консенсуальна природа договору майнового найму // Підприємництво, господарство і право. – 2005, – № 8, – С. 24-27.
10. Федорович В. Права орендаря на орендоване майно // Вісник Львівського університету. – Серія юридична. Випуск 35. – Львів, 2009. – С. 301-303 с.

Д.В. Болясний

Науковий керівник:

канд. юрид. наук **Харь Інна Олексіївна**

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

У статті розкриваються поняття моральної (немайнової) шкоди, відшкодування моральної (немайнової) шкоди, компенсація морально (немайнової) шкоди, договірні підстави відшкодування морально (немайнової) шкоди, деліктні підстави відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Особлива увага в роботі приділяється способам оцінки розміру завданої моральної (немайнової) шкоди, критеріям оцінки моральної (немайнової) шкоди, відшкодування моральної (немайнової) шкоди як фізичним так і юридичним особам, а також проблемі визначення розміру моральної (немайнової) шкоди.

Ключові слова: моральна (немайнова) шкода, відшкодування, компенсація, підстави, способи, розмір моральної (немайнової) шкоди.

Д.В. Болясний

ВОЗМЕЩЕНИЕ МОРАЛЬНОГО ВРЕДА: ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ

В статье раскрываются понятия морального (неимущественного) вреда, возмещения морального (неимущественного) вреда, компенсации морального (неимущественного) вреда, договорные основания возмещения морального (неимущественного) вреда, деликтные основания возмещения морального (неимущественного) вреда.

Особое внимание в работе уделяется способам оценки размера причиненного морального (неимущественного) вреда, критериям оценки морального (неимущественного) вреда, возмещения морального (неимущественного) вреда как физическим так и юридическим лицам, а также проблеме определения размера морального (неимущественного) вреда.

Ключевые слова: моральный (неимущественный) вред, возмещение, компенсация, основания, способы, размер морального (неимущественного) вреда.

D.V. Boliyasniy

COMPENSATION FOR MORAL DAMAGE: PRACTICAL APPLICATIONS

The paper discloses the concept of moral (non-property) damage, non-pecuniary (non-property) damage, the compensation of moral (non-property) damage, contractual bases of non-pecuniary (non) injury tort compensation for moral reasons (non-property) damage.

Particular attention is paid to the methods in the evaluation of the size for the moral (non-property) damage assessment criteria of moral (non-property) damage, non-pecuniary (non-property) damage both physical and legal persons, as well as the problem of determining the amount of moral (non-property) damage.

Keywords: moral (non-property) damage, compensation, compensation, bases, methods, the size of moral (non-property) damage.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні і в інших країнах Європи, відчутно актуалізується право людини на захист її честі й гідності та на компенсацію моральної шкоди, спричиненої внаслідок порушення будь - яких її прав. У цьому, не випадковому

процесі знаходить прояв закономірна тенденція зростання самоцінності кожної людини. А стан і рівень реалізації цієї тенденції у тій або іншій державі можуть слугувати хіба що не вирішальним критерієм суспільного прогресу, найбільш переконливим показником "людиноцентристської" орієнтації відповідної країни.

Конкретні завдання, які полягають у такому:

- дослідження особливостей відшкодування моральної (немайнової) шкоди в минулому та сьогодні;

- розкриття сутності поняття моральної шкоди за Цивільним кодексом;

- визначення меж компенсації моральної шкоди; з'ясування можливості чи неможливості впливу ступеня вини заподіявача моральної шкоди на розмір її компенсації; визначення елементів зобов'язань із заподіяння моральної шкоди; визначення допустимості компенсації моральної шкоди за відсутності вини заподіявача;

- визначення вини як умови цивільно-правової відповідальності; дослідження особливостей відшкодування моральної шкоди заподіяної фізичним та юридичним особам.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Новий Цивільний Кодекс України не лише зберіг зазначений спосіб захисту цивільних особистих прав, а й збагатив інститут компенсації моральної шкоди нормами [2]. На сьогодні відшкодування моральної шкоди передбачають: Закон України від «Про захист прав споживачів» [10], Закон України «Про телебачення і радіомовлення» [14], Закон України «Про інформацію» [8], Закон України «Про авторські і суміжні права» [9] та інші.

В сучасній науці цивільного права існує ціла теорія "причинно-необхідних зв'язків", прихильниками якої є Б.С.Антимонов, І.Б.Новицький, Л.А.Луцк.

Є.М. Солодко вказує, що "...при будь - якій формі відшкодування компенсація моральної шкоди буде частковою, так як чітко визначити ступінь заподіяної моральної шкоди і відповідно розміру її відшкодування неможливо".

Мета дослідження. Мета роботи полягає в розкритті особливостей юридичного захисту людської гідності та юридичного забезпечення права людини на компенсацію моральної шкоди.

Основні результати дослідження. Немайнові права фізичної особи практично неможливо відновити у випадках їх порушення, тому компенсація моральної шкоди є чи не єдиним реальним способом їх захисту. У зв'язку з цим законодавець передбачає можливість примусити правопорушника до вчинення дій для поновлення порушеного немайнового права і відшкодування завданих збитків та компенсації моральної шкоди.

Основним критерієм для визначення розміру такої відшкодування обрано характер душевних і фізичних страждань, оскільки вони є основним змістом самого поняття моральної шкоди. Водночас душевні і фізичні страждання, як правило, викликають певні негативні зміни в житті потерпілого: неможливість реалізації своїх життєвих звичок і бажань, неможливість нормально спілкуватись з оточуючими, втрату чи погіршення стосунків на роботі, в сім'ї, втрату творчого натхнення, втрату можливості зробити кар'єру, одружитися, втрату довіри близьких людей та ін. Ці наслідки є, власне, немайними втратами, вони обов'язково мають бути враховані при визначенні розміру компенсації за моральну шкоду.

Визначити відповідальність за таку шкоду, в якійсь конкретній грошовій сумі неможливо, оскільки, по-перше, кожна справа має свої особливості, по-друге, повинно зберігатися компенсаційне призначення інституту відшкодування моральної шкоди.

Тому, розмір її не повинен бути настільки малим, щоб вона втратила своє дійсне призначення, чи настільки великим, щоб призводив до безпідставного збагачення

потерпілої особи. Тому проблема мінімального і максимального розмірів такої компенсації повинна бути вирішена законодавчо.

Оскільки закон наділяє юридичну особу немайновими правами, які внаслідок посягання на них можуть бути ушкоджені, то імовірно є виникнення немайнових втрат юридичної особи. Однак вони знаходяться у такому нерозривному зв'язку з майновими втратами (збитками), що не можуть бути відокремлені, за винятком випадків, коли внаслідок ушкодження немайнових прав є лише немайнові втрати (це стосується виключно тих юридичних осіб, метою діяльності яких не є одержання прибутку (доходу)). Такі немайнові втрати не можуть бути названі моральною шкодою. Якщо їх визнавати шкодою, то слід застосовувати термін "немайнова", оскільки етимологічно він, на відміну від слова "моральна", не походить від понять "духовна, психічна", що притаманне тільки людині, і не співпадає з поняттям моральної шкоди фізичної особи за змістом.

Єдиним видом немайнових втрат юридичної особи слід визнавати ушкодження (припинення, зменшення) її ділової репутації. Вони можуть виникати, у переважній більшості випадків, лише поряд і у нерозривному зв'язку зі шкодою майною. Урегулювання такої шкоди слід вирішувати за принципом відшкодування у повному обсязі. Для цього доцільно переглянути розуміння такого поняття як збитки, і тлумачити його більш широко, включивши в них, крім понесених витрат, втраченого майна, неодержаних доходів, ще й додаткові витрати, необхідні для повного відновлення попереднього становища потерпілого (юридичної особи), наприклад, на організацію реклами, виставки промислових зразків тощо, у зв'язку з ушкодженням її ділової репутації. Якщо ці додаткові витрати не враховуються в суму збитків, відшкодування шкоди має супроводжуватися зобов'язанням відповідача вчинити відповідні дії щодо відновлення попереднього становища потерпілого.

У випадках, коли посягання на немайнову сферу юридичної особи не спричиняє майнових збитків, але ушкоджує ділову репутацію юридичної особи, має бути застосований такий спосіб захисту цивільних прав, як відновлення попереднього становища, яке існувало до правопорушення, зміст якого розкрито раніше.

Проблема немайнової шкоди юридичної особи та її компенсації існує, вона складна, спірна і викликає багато суперечливих міркувань. Викладені думки, звичайно, не претендують на абсолютну істинність, а лише є однією з численних спроб заглибитися в природу цього мало дослідженого правовою наукою явища. Також щодо, визначення розміру грошового відшкодування моральної шкоди, який визначається судом залежить від характеру правопорушення; стану здоров'я потерпілого, тяжкості вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, глибини фізичних та душевних страждань; погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації; ступеня вини особи, яка заподіяла моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування; ступеня зниження престижу, ділової репутації, а також зусиль, необхідних для відновлення попереднього стану. Враховуються також добровільне — за власною ініціативою чи за зверненням потерпілого спростування інформації редакцією засобу масової інформації, а також інші обставини, що мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості (ст. 23 ЦК України).

Офіційно затверджені методики визначення розміру моральної (немайнової) шкоди на даний час не існує. Законодавець відмовився від регулювання чіткого розміру відшкодування моральної шкоди. Не встановлює він і яких-небудь правил застосування критеріїв для визначення розміру даної шкоди, залишаючи це питання на розсуд суд. Хоча

судовою практикою питання про необхідність розроблення такої методики піднімалося давно. В свою чергу, Верховний Суд України не розробив правових позицій по визначенню розміру моральної (немайнової) шкоди.

Таким чином, розроблення принципів визначення розміру досліджуваної шкоди являється актуальною проблемою як в теорії, так і на практиці. Це викликано тим, що від правильного встановлення критеріїв залежить і правильне визначення суми, яка підлягає відшкодуванню. Більше того, правильність встановлення критеріїв є основою повного відшкодування потерпілому моральної (немайнової) шкоди. Між тим, в літературі існує думка про її часткову компенсацію.

Виходом із даної ситуації може бути ось яка пропозиція. В цілях стабільності судової практики при визначенні розміру моральної шкоди, слід видавати по різних категоріях справ судову практику України. У цих публікаціях висвітлювати характерні приклади завищеного або заниженого розміру моральної шкоди. Це значно полегшило роботу судів.

Формула визначення підсумкової суми матеріального еквівалента відшкодування моральної (немайнової) шкоди (D), продовжують С. Антосик і А. Кокун, має такий вигляд:

$$D = D_b * St * F_v * (1 - F_s),$$

де D - базова сума матеріального еквівалента моральної шкоди; St - "сумарний стресовий еквівалент"; F_v - "коефіцієнт винності відповідача"; F_s - "коефіцієнт винності потерпілого".

Слід зазначити, що названі автори, на відміну від представників інших методик, пропонують формулу визначення розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди не тільки фізичним, але і юридичним особам. Проте, за їх твердженням, вона відрізняється більшою складністю і передбачає такі напрями:

1. Визначення характеру суспільного резонансу в результаті здійснення проти юридичної особи протиправної дії (наприклад, розповсюдження недостовірної інформації, що порочить його ділову репутацію).
2. Дослідження, як це відобразилося на колективі організації і його продуктивності.
3. Вивчення характеру і об'єму витрат на ліквідацію наслідків даної протиправної дії.
4. Визначення величини шкоди, заподіяної планам і перспективам діяльності юридичної особи.

Для вичислення суми матеріального еквівалента відшкодування моральної (немайнової) шкоди юридичної особи (D) автори пропонують таку формулу:

$$D = (S_b * R_1 * R_2 * R_3 + S_p + S_d) * F_v,$$

де S_b - базова сума матеріального еквівалента моральної (немайнової) шкоди, заподіяної діловій репутації юридичної особи. Аналіз спеціальної літератури і економічної ситуації дозволяє цю суму умовно прирівняти до 1/10 річного доходу юридичної особи. Якщо з яких-небудь причин ця сума не може бути використана при розрахунку, він виробляється виходячи з мінімальної в 100 тис. грн.;

R₁ - коефіцієнт ступеня шкоди, заподіяної діловій репутації (потребує спеціального підтвердження в ході психологічного дослідження); 0 < R₁ < 5, де: 0 - відсутність шкоди; 1 - ступень шкоди, яка класифікується як "низька", 2 - "нижче середнього", 3 - "середня", 4 - "вище середнього", 5 - "висока";

R₂ - коефіцієнт статусу юридичної особи, який визначається його рейтингом на ринку даної діяльності; 0,5 < R₂ < 3;

R₃ - коефіцієнт сензитивності ділової репутації юридичної особи для її конкурентоспроможності, який залежить від специфіки діяльності; 1 < R₃ < 2; S_p - сума,

яка компенсує негативні емоційні переживання співробітників юридичної особи, а також вимушені витрати їх часу і зусиль внаслідок досконалої протиправної дії;

Sd - сума, компенсуюча наслідки негативної поведінки відповідача після здійснення протиправної дії (якщо така дія мала місце);

Fv - коефіцієнт винності відповідача (який переважно повинен встановлюватися в судовому порядку); $0,25 < Fv < 1$, де: 1 - наявність прямого наміру, зі сторони відповідача, 0,75 - наявність непрямого наміру, 0,25-0,5 - наявність різного ступеня необережності.

Іншої точки зору дотримується М.Невалинний. Він пропонує визначати розмір моральної (немайнової) шкоди по трудових відносинах залежно від ступеня втрати трудової здатності, стосовно максимальної суми, встановленої "ПРАВИЛАМИ відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівнику ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків" від 23 червня 1993 р.

Висновки. У роботі зазначені наукові проблеми вирішені на основі узагальнення та систематизації попередніх і сучасних галузевих досліджень моральної шкоди та права на її компенсацію, а також практики використання цього права. Отримані результати дозволяють розглядати моральну шкоду та право на її компенсацію як комплексний загальноправовий (загальноюридичний) феномен, що входить до складу предмета загальної теорії права та держави.

Моральна шкода - це складне соціальне явище, котре характеризується єдністю соціального й особистісного (індивідуально - психічного). На соціальному рівні моральна шкода розглядається як ушкодження гідності людини, приниження рівня її оцінки іншими суб'єктами, а також (чи) її самооцінки, а на особистісному рівні - як негативні психічні реакції і стани людини, викликані згаданим ушкодженням.

Поняття моральної шкоди визначається як протиправне приниження (або замах на приниження) гідності людини, яке викликає в її психіці негативні процеси і стани.

Компенсація моральної шкоди - це вчинення стосовно людини, котрій завдано таку шкоду порушення її загальносоціальних (природних) прав чи свобод, певних дій, які спрямовані на усунення або ж послаблення у неї негативних психічних станів і процесів, викликаних приниженням її гідності внаслідок цього порушення.

Право на компенсацію моральної шкоди - це можливість людини, котрій заподіяно таку шкоду внаслідок порушення її загальносоціальних (природних) прав чи свобод, вимагати від порушника виконання його обов'язку вчинити певні дії, спрямовані на усунення або ж послаблення у неї негативних психічних станів та процесів, викликаних приниженням гідності внаслідок цього порушення; а також її можливість звернутись, у разі потреби, до компетентних національних чи міжнародних органів за примусовим забезпеченням виконання зазначеного обов'язку.

Визнання та захист прав і свобод сьогодні є спільною турботою держав, які розглядають їх як загальнокультурну цінність, об'єкт міжнародно - правового регулювання.

Література (джерела)

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1996. - № 30. Ст.141;
2. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003. // Відомості Верховної Ради. - 2003. - № 40 - 44. - Ст.356
3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного суду України від 31 березня 1995 р. - № 4 // Право України - 1995р.-№7,- С.53-54 ;
4. Про внесення змін та доповнень до постанови Пленуму Верховного суду України від 31 березня 1995 р. № 4 Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного суду України від 25 травня 2001 р. № 5 //Юридичний вісник України,-1997р.- 9-12 лютого. - С.9;
5. Іваненко Л.М., Дзера О.В. Особливості відшкодування моральних збитків, завданих покупцеві внаслідок придбання товару низької якості / Мале підприємство і менеджмент в Україні (публічно - і приватноправові засади): 36. Наукових праць. -К., 1997. - 201 с.

6. Історія держави і права України. Хрестоматія. / За ред. Шевченка О.О. -К., 1996р.-224 с.
7. Шимон С.І. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. -К., 1998р.- 18с.
8. Шимон С.І. До питання розміру відшкодування моральної шкоди / Вдосконалення законодавства України в сучасних умовах: 36. Наукових статей. - К., 1996. - Вип. 1. - 128 - 135 с.; Ї ж. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. - К., 1998р.- №10.- 18 с.
9. Шумило М.Є. Реабілітація в кримінальному процесі України. - Харків, 2001р.-320 с.

Д. А. Бондар

Науковий керівник:

д.ю.н., професор В.К. Матвійчук

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТРАБАНДИ

У статті здійснена комплексна кримінально – правова характеристика злочину, передбаченого статтею 201 Кримінального Кодексу України, контрабанда, а також вказані рекомендації щодо профілактики економічних злочинів та незаконного переміщення товарів та інших предметів через митний кордон держави.

Окремо розглянуто необхідність боротьби з контрабандою викликаної також її інтересами захисту внутрішнього ринку та вітчизняного товаровиробника, що в свою чергу створюватиме додаткові можливості для надходження прибутків у загальнодержавний та місцеві бюджети.

Ключові слова: контрабанда, економічні злочини, митний кордон, внутрішній ринок, митний контроль.

Д. А. Бондар

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТРАБАНДЫ

В статье осуществлена комплексная криминально – правовая характеристика преступления, предусмотренного статьей 201 Криминального Кодекса Украины, контрабанда, а также указанные рекомендации, относительно профилактики экономических преступлений и незаконного перемещения товаров и других предметов через таможенную границу государства. Отдельно рассмотрена необходимость борьбы с контрабандой вызванной также и интересами защиты внутреннего рынка и отечественного товаропроизводителя, что в свою очередь будет создавать дополнительные возможности для поступления прибылей в общегосударственный и местные бюджеты.

Ключевые слова: контрабанда, экономические преступления, таможенная граница, внутренний рынок, таможенный контроль.

D. A. Bondar

CRIMINAL DESCRIPTION OF SMUGGLING

Complex Criminal of crime which is foreseen the article 201 of criminal code of Ukraine is carried out in the article, and also the indicated recommendations in relation to the prophylaxis of economic crimes and Criminal - legal description smuggling.

The article presents a comprehensive criminal - legal description of a crime under Article 201 of the Criminal Code of Ukraine, smuggling, and listed recommendations for the prevention of economic crimes and illegal movement of goods and other goods across the customs border of the state.

It considers the need to combat smuggling and also caused the protection of the domestic market and domestic producers, which in turn will create additional opportunities to earn revenue in the national and local budgets.

Keywords: smuggling, economic crimes, custom border; internal market, custom control.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки одним з основних завдань зовнішньоекономічної політики української держави на сучасному етапі є всебічний розвиток і розширення зовнішньої торгівлі, зміцнення економічних зв'язків з іншими

країнами, захист вітчизняного товаровиробника, впорядкування системи збору митних платежів. Вирішення цього завдання, поряд із проведенням у країні соціально-економічних реформ, багато в чому залежить і від належного правового регулювання діяльності господарюючих суб'єктів у галузі зовнішньоекономічних зв'язків, удосконалення порядку переміщення товарів та інших предметів через митний кордон держави. Останнім часом особливе занепокоєння викликає переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинюване у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а так само стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України, тобто таке явище як контрабанда. Необхідність боротьби з контрабандою викликана також її інтересами захисту внутрішнього ринку та вітчизняного товаровиробника, що своєю чергою створюватиме додаткові можливості для надходження прибутків у загальнодержавний та місцеві бюджети. Однак, колишні союзні республіки, які стали незалежними державами, зокрема й Україна, не маючи відповідного досвіду і належної організаційно-правової бази щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності, не забезпечують високого рівня розвитку зовнішніх економічних зв'язків. Ця проблема ускладнюється недосконалим контролем з боку держави за переміщенням громадян і товарно-матеріальних цінностей через державні кордони країн – учасниць СНД, що створює сприятливий ґрунт для контрабанди. Формування в Україні нової економічної системи, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, проведення правової реформи зумовлюють необхідність в удосконаленні нормативних основ боротьби з контрабандою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково – теоретичні дослідження кримінально – правових і кримінологічних питань протидії контрабанди здійснювало чимало науковців сучасності та минулого: Х. М. Бабаєв, О. Ф. Бантишев, Л. В. Багрій-Шахматов, О. І. Бойко, Б. В. Волженкін, В. М. Володько, С. А. Гадойбоев, Є. П. Гайворонський, Й. Ганс-Генрих, О. П. Горох, Н. О. Гуторова, Д. Д. Давітадзе, О. О. Дудоров, М. Г. Кадніков, І. Д. Козочкін, В. М. Колдаєв, М. А. Кочубей, П. П. Михайленко, А. А. Музика, О.

О. М. Омельчук, О. В. Процюк, Л. Ю. Родіна, А. В. Савченко, Н. А. Сафаров, В. В. Сіленко, М. С. Таганцев, Б. І. Тишкевич, О. М. Трикоз,

Г. О. Усатий, М. І. Хавронюк, В. І. Шакун, І. В. Шмаров та ін., однак ці питання й дотепер не набули свого остаточного вирішення у доктрині та правозастосовній практиці. Чимало з праць зазначених вчених побудовані на фрагментарному висвітленні даного питання, не торкалися історичного та порівняльного аспектів кримінальної відповідальності за ці злочини, не враховували змін у сучасній кримінально – правовій доктрині і законодавстві, а також тенденції у кримінально – правовій політиці держави.

Метою дослідження є здійснення комплексної кримінально – правової характеристики контрабанди, а також розроблення відповідних пропозицій і рекомендацій щодо подальшого вдосконалення національного кримінального законодавства у сфері охорони внутрішнього економічного ринку та профілактики економічних злочинів та незаконного переміщення товарів та інших предметів через митний кордон держави. Надзвичайно актуальним сьогодні є питання розширення міжнародної взаємодії, співпраці у боротьбі з контрабандою, якісного поглиблення уже існуючих зв'язків і використання набутого досвіду такого співробітництва. Інтеграція України до міжнародної спільноти потребує вдосконалення правової бази, у тому числі й приведення кримінально-правових норм щодо

боротьби з контрабандою відповідно до загальновизнаних міжнародних стандартів, які закріплені в міжнародно-правових актах.

Основні результати дослідження. Стаття 201 Кримінального кодексу України (далі – КК) “Контрабанда” розміщена в розділі VII “Злочини в сфері господарської діяльності”. Таке її розміщення можна пояснити тим, що предметом контрабанди, як правило, є товари, тому контрабанда завдає шкоди установам та організаціям, які здійснюють легальне ввезення або вивезення цих товарів. Згідно ст. 201 КК зі змінами від 18.01.2012р. контрабанда – тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією предметів контрабанди. Та сама дія, вчинена за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або службовою особою з використанням службового становища, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією предметів контрабанди та з конфіскацією майна [1, с. 76].

Суспільна небезпечність контрабанди визначається тим, що вона завдає шкоди економічним інтересам держави, оскільки до бюджету не надходять мито і збори. Контрабанда за наявності певних умов посягає на монополію зовнішньої торгівлі, підриває економіку держави, громадську безпеку і здоров'я людей [8, с. 49]

Безпосередній об'єкт контрабанди — суспільні відносини, що забезпечують нормальний товарообіг через митний кордон і внесення до бюджету мита і зборів. Додатковий безпосередній об'єкт — громадська безпека при контрабанді зброї, а також здоров'я населення — при контрабанді отруйних, сильнодіючих і радіоактивних речовин.

Предмети контрабанди поділяються на дві групи:

1) предмети, яким притаманні спеціальні ознаки, що надають підстави для застосування ст.201 КК незалежно від розміру контрабанди. До них належать історичні та культурні цінності; отруйні, сильнодіючі, радіоактивні або вибухові речовини; зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї); стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких встановлено відповідні правила щодо вивезення за межі України. Для вивезення предметів цих категорій, як правило, необхідний спеціальний дозвіл;

2) товари, які вільно обертаються в Україні. Їх незаконне перевезення через митні кордони України кваліфікується за ст. 201 КК в залежності від розміру контрабанди, яка визначається вартістю [12, С.14-23]. Митна вартість товарів визначається відповідно до методів та умов їх застосування, визначених статтями 266-273 (відносно товарів, імпортованих до України) та статтями 274-275 (відносно товарів, експортованих з України) Митного кодексу України. Якщо вартість товарів неможливо встановити на підставі наявних документів, вона визначається за результатами експертизи [7, с. 1056].

Об'єктивна сторона злочину полягає у переміщенні через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю предметів контрабанди [14, С.70-78].

Під переміщенням варто розуміти ввезення товарів на митну територію України, вивезення з цієї території чи переміщення їх по митній території України транзитом. Митний кордон — це межі митної території України. Митний кордон збігається з державним кордоном України, за винятком меж території спеціальних митних зон. Межі

території спеціальних митних зон є складовою частиною митного кордону України (ст. 6 МК) [2].

Переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю здійснюється: 1) з використанням спеціально виготовлених сховищ (тайників) та інших засобів або способів, що утруднюють виявлення таких товарів; 2) шляхом надання одним товарам вигляду інших; 3) із поданням митному органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів чи одержаних незаконним шляхом, або таких, що містять неправдиві дані (ст. 352 МК).

Підставою для переміщення предметів через митний кордон України передбачені нормативними актами документи, без яких неможливо одержати дозвіл митниці на пропуск предметів через митний кордон. Зокрема, це може бути митна декларація, коносамент, ліцензія, квота, товаро-супровідні документи, дозволи відповідних державних органів тощо. Використання інших підроблених документів може кваліфікуватися за наявності до цього підстав за ст. 358 КК [2, с. 140].

Підробленими слід вважати як цілком фальшиві документи, так і справжні, у які внесені неправдиві відомості або окремі зміни, що перекручують зміст інформації щодо фактів, які ними засвідчуються, а також документи з підробленими відбитками печаток, штампів, підписами тощо.

Під незаконно одержаними розуміють документи, які особа одержала при відсутності законних підстав або з порушенням встановленого порядку.

Використання завідомо підроблених документів при переміщенні предметів через митний кордон України охоплюється ст. 201 КК і додатковою кваліфікацією за ч. 3 ст. 358 КК не потребує.

Переміщення товарів через митний кордон України визнається злочином лише за умови, що воно вчинене у великих розмірах. Згідно з приміткою до ст. 201 КК, контрабанда визнається вчиненою у великих розмірах, якщо вартість товарів у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Вартість предметів контрабанди визначається в національній валюті України на підставі нормативних актів про ціну і ціноутворення на відповідні товари, вільних ринкових цін на них, а у випадку відсутності таких цін — на підставі висновків товарознавчої експертизи. У разі, якщо предмет контрабанди відсутній (знищений, реалізований, вивезений за межі України або місце його знаходження невідоме) чи істотно змінився (пошкоджений тощо), при визначенні його вартості використовуються відомості, які містяться у документах. Вартість може визначатись на підставі цін на ідентичні або на подібні товари відповідно до порядку, встановленого митним законодавством. Митна вартість товарів обчислюється на момент перетинання товарами митного кордону України відповідно до положень Митного кодексу України (глави 46, 47, 48). Дії особи, яка мала намір на незаконне переміщення через митний кордон товарів у великому розмірі, але перемістила їх невеликими частинами, слід розглядати як продовжуваний злочин і кваліфікувати за ст. 201 КК.

Злочин вважається закінченим з моменту фактичного переміщення предметів через митний кордон України. Затримка особи в межах митного кордону України в момент його перетинання з предметами контрабанди кваліфікується як замах на цей злочин.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Згідно ч.2 ст. 24 КК прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання. Мотив і мета вчинення контрабанди для

кваліфікації за ст. 201 КК значення не мають. Якщо метою незаконного переміщення товарів через митний кордон було ухилення від сплати митних платежів і зборів або податків і зборів на території України, дії винного можуть кваліфікуватися за сукупністю злочинів — статті 201 і 212 КК за наявності всіх інших ознак цих злочинів [6, с. 944].

Суб'єктом контрабанди може бути особа, яка досягла 16-ти років. Дії службової особи, що сприяли незаконному переміщенню предметів через митний кордон з використанням свого службового становища, слід розглядати як пособництво в контрабанді і, за наявності підстав, як відповідний службовий злочин.

Частина друга ст. 201 КК передбачає відповідальність за контрабанду, вчинену за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або службовою особою з використанням службового становища, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією предметів контрабанди та з конфіскацією майна. Раніше судимою за злочин, передбачений ст. 201 КК, визнається особа, що раніше була засуджена за ч. 1 або ч. 2 ст. 201 КК і судимість з якої не знята або не погашена у встановленому законом порядку.

Висновки. Контрабанда, безумовно, створює надзвичайну небезпеку інтересам держави, загрожує національній безпеці України та сприяє розвитку тіньової економіки. Керівництво Української держави усвідомлює загрозу цього суспільно небезпечного явища. Для його подолання прийнятий ряд нормативних актів. Так, 30 червня 1993 року прийнято Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю", 10 лютого 1994 р. Президент України своїм Указом затвердив "Програму заходів щодо попередження злочинності у сфері економіки", а 27 серпня 1994 р. - "Питання боротьби з корупцією та іншими злочинами у сфері економіки". 5 жовтня 1995р. почав діяти Закон України "Про боротьбу з корупцією", 16 січня 1997 р. Верховна Рада України прийняла постанову "Про концепцію національної безпеки України", а 11 квітня того ж року Президент затвердив "Національну програму боротьби з корупцією". Здійснено певну реорганізацію правоохоронних органів. Створено координаційний комітет боротьби з корупцією та організованою злочинністю при Президентові України, Державну податкову адміністрацію, податкову міліцію, підрозділи боротьби з організованою злочинністю у системі МВС України. Організаційні заходи здійснено в СБУ, у митній службі, судовій системі та прокуратурі.

Законодавча та понятійна база щодо визначення ознак контрабанди розроблена цілком достатньо, недоліків у ній немає або вони настільки несуттєві, що не привернули до себе уваги науковців. Проте значна кількість кримінальних справ з контрабанди не доходять до судового розгляду. Однією із причин цього є слабка професійна підготовка працівників дізнання, котрі припускаються прорахунків і у зібранні і у фіксації доказів контрабанди, і у встановленні особи, причетної до вчинення злочину. Серед таких упущень і прямих порушень кримінально-процесуального законодавства можна назвати: зволікання з порушенням і розслідуванням кримінальних справ даної категорії, огляди місця події проводяться з великим запізненням або взагалі не проводяться, практично не використовується криміналістична техніка для закріплення доказів, допускається зволікання у огляді вилучених предметів контрабанди, допускаються серйозні порушення процесуального закону, чим потім успішно користуються підсудні та захист. Тому такі порушення органами дізнання митної служби, а іноді і слідчими СБУ вимог ст. 104 Кримінально-процесуального кодексу України, своєчасного виконання невідкладних слідчих дій, призводять до ухилення контрабандистів від покарання.

За даними статистики, предметом даного злочину найчастіше є валютні цінності і

товари. Дедалі зростає кількість наркотичних речовин, які провозяться через митні кордони України; частково це можна пояснити географічною близькістю України до Афганістану, на який припадає 75% незаконного обігу опію в світі. Однак порівняно низькі обсяги контрабанди наркотичних, психотропних речовин та прекурсорів, зброї та боеприпасів, а також історичних та культурних цінностей, на жаль, надають підстави не для радості з приводу високої свідомості громадян, а скоріш для побоювань щодо недостатньої уважності працівників митниці. Одностайність думки науковців та практиків з цього приводу є досить переконливою.

В якості конкретних змін і доповнень до КК України пропоную:

1) Викласти ст. 201 у такій редакції:

“Стаття 201. Контрабанда

1. Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України товарів поза митним контролем, або з приховуванням від митного контролю, або із завідомо обманним використанням документів чи засобів митної ідентифікації, або шляхом недекларування чи недостовірного декларування, вчинене у великих розмірах, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією предметів контрабанди.

2. Ті саме дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, а також якщо предметом цих дій були незалежно від їх розміру культурні цінності або стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлені відповідні правила переміщення через митний кордон України, –

карається позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років з конфіскацією предметів контрабанди.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені організованою групою або із застосуванням насильства, що є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або шляхом прориву митного кордону, або службовою особою з використанням свого службового становища, – караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією предметів контрабанди та з конфіскацією майна, та з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. 1. Контрабанда товарів вважається вчиненою у великих розмірах, якщо їх вартість у тисячу і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

2. Під товаром у цій статті слід розуміти будь-яке рухоме майно (у тому числі валютні цінності), електричну, теплову та інші види енергії або предмети, у твердому, рідкому, газоподібному стані, включаючи також послуги, пов'язані з поставкою товарів, якщо їх вартість не перевищує вартості самих товарів, а також транспортні засоби, за винятком транспортних засобів, що використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України”.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний Кодекс України : Чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 17 січня 2012 р. – К.: Алерта; ЦУЛ. - 2012. – 76 с.
2. Митний Кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012 // zakon2.rada.gov.ua.
3. Кримінальне право і законодавство України. Частина Особлива. Курс лекцій / За ред. М.Й. Коржанського. – К.: Атіка, 2001. – 544с.
4. Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. освіти / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.: За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер; Х.: Право, 2001. – 496с.

5. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В.Баулін, В.І.Борисов, С.Б.Гаврик та ін.; За заг. ред. В.В.Сташиса, В.Я.Тация. — К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. — 1196с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Під загальною редакцією Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. — К., — „ФОРУМ”, 2001, у 2-х ч. Особлива частина. Коментарі до статей 109-447 Кримінального кодексу. — 944с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального Кодексу України. 3-тє вид, переробл. та доповн. / За ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка. — К.: Атіка, 2003. — 1056с.
8. Основи методики розслідування контрабанди: Навч. посібник. / В.М.Шевчук. — Х.: Нац. юрид. акад. України, 2001 — 49с.
9. Статистичний бюлетень за січень-липень 2004 року №1. К.: Державний комітет статистики України. — 2004. — 162с.
10. Уголовный кодекс Украины. Научно-практический комментарий. — 3-е изд., исправл. и дополн. / Отв. ред. С.С.Яценко. — К.: А.С.К., 2003. — 1088с. — (Экономика. Финансы. Право)
11. П.Ліщишин. Актуальність боротьби з контрабандою на сучасному етапі // Вісник прокуратури. — 2003. — №2. — С.86-89.
12. В.Музыка. Контрабандист — злейший враг Страны Советов // Власть и политика. — 2004. — №20 (217). — 14-20 мая. — С.9.
13. М.Нестеренко. Нелегальная зона свободной торговли. // Власть и политика. — 2004. — №20 (217). — 14-20 мая. — С.8-9.
14. О.Омельчук. Діяльність компетентних органів Української держави щодо запобігання контрабанди // Митна справа. — 2001. — №5. — С.70-78.
15. О.Омельчук. Кримінальна відповідальність за контрабанду за новим Кримінальним кодексом України // Митна справа. — 2001. — №6. — С.27-43.
16. КК України “Контрабанда” // Вісник Академії митної служби України. — 2002. — №1. — С.10-12.
17. Сас М.В. Проблеми алгоритмізації та програмування розслідування контрабанди // Митна справа. — 2004. — №2. — С.83-88.
18. Шевчук В.М. Обставини, що сприяють учиненню контрабанди: проблеми та пропозиції // Митна справа. — 2004. — №2. — С.14-23.

О. Є. Бумажнікова
Науковий керівник:
Музика І.В.(доцент)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена вивченню теми «Конституційно-правовий статус Конституційного Суду України», яка розкриває сутність та значення Конституційного Суду України як єдиного колегіального органу конституційної юрисдикції та одного із найважливіших інститутів правової держави. Автор виділяє проблеми та пропонує шляхи їх подолання в Конституційному судочинстві.

Ключові слова: Конституційний Суд України, захист Конституції, організація діяльності, реалізація основоположного конституційного принципу.

О.Е.Бумажникова

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ СТАТУС КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

Статья посвящена изучению темы «Конституционно-правовой статус Конституционного Суда Украины», которая раскрывает сущность и значение Конституционного Суда Украины как единого коллегиального органа конституционной юрисдикции и одного из важнейших институтов правового государства. Автор выделяет проблемы и предлагает пути их преодоления в Конституционном судопроизводстве.

Ключевые слова: Конституционный Суд Украины, защита Конституции, организация деятельности, реализация основополагающего конституционного принципа.

О.Вumazhnikova

CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

The article is devoting to study theme "The constitutional and legal status of the Constitutional Court of Ukraine", which reveals the essence and meaning of the Constitutional Court of Ukraine as the only collegiate body of constitutional jurisdiction, and one of the most important institutions of a state. Author highlights the problem and proposes ways to overcome them in the Constitutional Courts.

Keywords: Constitutional Court of Ukraine, protect the Constitution, organization activities, achieving the constitutional principle.

Конституційний Суд України виконує досить важливі повноваження в аспекті становлення конституціоналізму в нашій державі, і його діяльність в умовах економічної і політичної нестабільності має все більше значення.

Дослідження теми даної роботи є надзвичайно актуальним, виходячи з того, що Конституційний Суд України є єдиним колегіальним органом конституційної юрисдикції в Україні, що вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Конституційний Суд - важливий елемент політичної системи. Він слугує забезпеченню політичної стабільності, розвитку політичних процесів у встановлених Конституцією межах. При цьому, політична функція Суду може і повинна здійснюватися тільки у формі судового розгляду. Саме в цьому випадку позиція Суду як арбітра, чи посередника-

миротворця має правове значення і тягне юридичні наслідки, обов'язкові для сторін конституційної суперечки.

Конституційний Суд України здійснює конституційний контроль, сприяє реалізації принципу поділу влади шляхом: вирішення питань про конституційність законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; офіційного тлумачення Конституції України та законів України; вирішення питань відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; дачі висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; дачі висновку про порушення Конституції України або законів України Верховною Радою Автономної Республіки Крим; дачі висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції.

Функціями Конституційного Суду України є основні напрями та види його діяльності, які спрямовані на виконання передбачених Конституцією України і Законом України «Про Конституційний Суд» від 16 жовтня 1996 року, завдань як єдиного органу конституційної юрисдикції. Вони як такі прямо в законодавстві не закріплені. Цим породжена дискусія в науці конституційного права щодо розуміння функцій. Функції Конституційного Суду України класифікують за різними критеріями: за об'єктами чи сферами діяльності, способами і засобами діяльності Конституційного Суду України тощо. Проте найважливіше значення має визначення функцій Конституційного Суду України на основі його компетенції.

Основні принципи діяльності Конституційного Суду України визначені статтею 4 Закону України «Про Конституційний Суд України»:

- верховенства права – при прийнятті рішення Конституційний Суд України керується нормами Конституції України, яка закріплює ідеї справедливості;
- незалежності – Конституційний Суд України незалежно приймає рішення з питань своєї компетенції. Ніхто не має права втручатися в його діяльність, нав'язуючи йому свою точку зору. Судді при здійсненні своїх повноважень підкоряються тільки Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України»;
- колегіальності – згідно зі статтею 4 Закону «Про Конституційний Суд України» розгляд справ і прийняття рішень здійснюється Судом колегіально. Рішення приймаються тільки суддями, які брали участь у розгляді справи в судовому засіданні. Рішення Конституційний Суд може приймати на пленарних засіданнях, якщо у розгляді справи брали участь не менше двох третин від загальної кількості суддів;
- рівноправності суддів – означає відсутність якихось переваг у будь-кого з суддів Конституційного Суду, включаючи його Голову, під час розгляду конкретних справ;
- гласності – справи Конституційного Суду України розглядає на своїх засіданнях відкрито. Закриті засідання можливі тільки у випадках, передбачених законом. Рішення у будь-якому випадку ухвалюється публічно;
- повноти та всебічності розгляду справ – вимагає від Конституційного Суду України необхідності враховувати об'єктивні обставини справи та думки всіх зацікавлених сторін, глибоко їх аналізувати та відповідно мотивувати кожне з положень прийнятого по справі рішення.

Отже, Конституційний Суд України виконує досить важливі повноваження в аспекті

становлення конституціоналізму в нашій державі, і його діяльність в умовах економічної і політичної нестабільності має все більше значення. Інститут конституційного контролю є гарантом додержання конституційної законності, забезпечення найвищої юридичної сили конституційних принципів. Конституційна юстиція в Україні перебуває на стадії свого становлення і є чимало проблем і труднощів у діяльності Конституційного Суду України. Але практика його функціонування вже свідчить, що він починає суттєво впливати на процес державотворення в Україні для добробуту народу.

Головна особливість і важлива відмінність Конституційного Суду України від судів загальної юрисдикції у тім, що Конституційний Суд України - це не тільки судовий орган, але і такий конституційний орган, якому надане право у встановлених Конституцією і законом формі і межах здійснювати контроль над органами законодавчої і виконавчої влади, а в опосередкованому вигляді - і над іншими судовими органами, а в даному змісті він сам представляє вищу державну владу [2]. Цією якістю обумовлена інтегруюча роль Конституційного Суду як гаранта політичної стабільності в суспільстві і державі та хранителя довгострокових конституційних цінностей.

На сучасному етапі розвитку вітчизняного судочинства Конституційний Суд має необхідні повноваження й інструменти для виконання своєї першорядної задачі - захисту конституційних основ суспільного ладу і конституційних прав громадян України. Незважаючи на деякі складності в організації судової практики, головна проблема ефективності роботи Конституційного Суду в Україні укладається не в недоліках процедури конституційного судочинства чи конституційного законодавства, а в забезпеченні виконання рішень Суду, що часом відкрито ігноруються як суб'єктами держави, так і галузями державної влади. Невиконання судових рішень - характерна риса всього українського правопорядку. Законність в державі, у тому числі і конституційну, повинні забезпечувати не Конституційний Суд, а виконавча влада, прокуратура, правоохоронні відомства. Конституційний суд – це фактично вища й остання інстанція, і він повинен вступати в дію лише тоді, коли не спрацьовує вся інша система влади чи правосуддя [3].

Таким чином, краща гарантія виконання рішень Конституційного Суду - не примус, а такий стан суспільної свідомості, при якому в жодного органу, посадової особи чи громадянина, не виникало бажання діяти всупереч цьому рішенню.

На мою думку, серед основних проблем діяльності Конституційного Суду України є:

- єдиний орган конституційної юрисдикції часто працює у неповному складі і нерідкими є випадки, коли через хворобу декількох суддів чи інші обставини суд опиняється на межі неповноважності прийняття рішень;

- існуюча процедура призначення суддів Конституційного Суду є непрозорою та залежить від політичних вподобань суб'єктів права на це призначення;

- запровадження механізму, який би уможлилював штучне блокування роботи Конституційного Суду України;

- необхідно визначитися, яку саме відповідальність несуть посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування у разі невиконання ними рішень Конституційного Суду, оскільки такі дії є порушенням засад і змісту конституційного контролю як гарантії дотримання конституційного принципу верховенства права;

- оптимізація строків розгляду справ. При цьому мають бути враховані всі фактори, які можуть призвести до порушення встановлених строків.

Окреслений перелік проблем конституційного судочинства далеко неповний. Існують й інші проблеми, однак саме окреслені, потребують нагального вирішення, оскільки вони

стосуються реалізації основоположного конституційного принципу, за яким утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної та правової держави.

Можна зробити такі висновки:

1. Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, тобто це незалежний від законодавчої і виконавчої гілок влади спеціальний судовий орган, який здійснює перевірку нормативних актів на їх відповідність Конституції України шляхом конституційного судочинства.

2. Конституційний Суд України здійснює конституційний контроль, сприяє реалізації принципу поділу влади шляхом: вирішення питань про конституційність законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; офіційного тлумачення Конституції України та законів України; вирішення питань відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; дачі висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; дачі висновку про порушення Конституції України або законів України Верховною Радою Автономної Республіки Крим; дачі висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції [4].

3. В межах своїх повноважень Конституційний Суд України вирішує лише питання права, він не може вирішувати питання законності, встановлювати фактичні обставини справи, вирішувати з власної ініціативи актуальні питання, які виникають у суспільстві та країні.

4. Завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як основного Закону держави на всій території України.

5. Функціями Конституційного Суду є вирішення питань про відповідність законів та інших правових актів Конституції України (конституційний контроль) і офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

6. Конституційний Суд може визнати неконституційним правовий акт повністю або в окремій його частині. Закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність.

Список використаних джерел:

«Про Конституційний Суд України» Закон України від 16 жовтня 1996 р. №422/96 – ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №49.

Кириченко Ю.М. Конституційний Суд України як обов'язковий учасник внесення змін до Конституції України // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: зб. наук. ст. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 152-160.

Ткачук П. Конституційний Суд – невід'ємний інститут демократичної правової держави: 10 років за Основним Законом: [Про діяльність Конституційного Суду України як одного з найважливіших інститутів демократичної правової держави] // Голос України. – 2006. - №114.

– С. 5-15.

Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30.— Ст. 147-158 (зі змінами).

Конституційне право України. За редакцією В.Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 720-730.

Тихий В. Основні повноваження Конституційного Суду України (коментар до ст. 150 Конституції України):

[Щодо повноважень Конституційного Суду України] // Вісник Конституційного Суду України. – 2003. - №4.

Конституційне право України: навч. посіб. / О.В. Совгира, Н.Г. Шукліна; М-во освіти і науки України. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – С. 456-502.

Конституційне право України: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Академіка АПРН

Збірник наукових статей

України, доктора юридичних наук, професора Ю.М. Тодики, доктора юридичних і політичних наук, професора В.С. Журавського. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – С. 500-544.

Д. С. Буренін

Науковий керівник:

к.ю.н., доцент Л.В. Липець

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ, ЩО ПРИЗВЕЛО ДО ЗАГИБЕЛІ ОДНОГО, ДВОХ АБО БІЛЬШЕ ОСІБ

У статті проаналізовано об'єкт даного типу злочину. Визначено родовий та безпосередній об'єкти злочину, передбаченого ст. 286 КК України. Розкрито сутність правильного визначення об'єктів при розгляді порушення норм та стандартів дорожнього руху. Дана статистика та класифікація ДТП. Визначено єдиний родовий об'єкт.

Ключові слова: об'єкт, родовий та безпосередній об'єкти, транспортні засоби, норми кримінального закону, суспільні відносини, ДТП.

Буренін Д. С.

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРАВИЛ ДОРОЖНОГО ДВИЖЕНИЯ, ПОВЛЕКШЕЕ ГИБЕЛЬ ОДНОГО, ДВУХ ИЛИ БОЛЕЕ ЛИЦ

В статье проанализированы объект данного типа преступления. Определены родовый и непосредственный объекты преступления, предусмотренного ст. 286 УК Украины. Раскрыта сущность правильного определения объектов при рассмотрении нарушения норм и стандартов дорожного движения. Данная статистика и классификация ДТП. Определен единый родовый объект.

Ключевые слова: объект, родовый и непосредственный объекты, транспортные средство, нормы уголовного закона, общественные отношения, ДТП.

Burenin D. S.

CRIMINAL LIABILITY FOR A TRAFFIC VIOLATION THAT LED TO THE DEATH OF ONE, TWO OR MORE PERSONS

The article analyzes the object of this type of crime. Generic and direct objects offense under Art. 286 of the Criminal Code of Ukraine. The essence of proper identification of objects when considering the violation of norms and standards of the road traffic. This article contains classification and statistics of road accidents. Determined only generic object.

Keywords: object, generic and direct objects, vehicles, rules of criminal law, public relations, accident.

Постановка проблеми. Як свідчить статистика, стан аварійності у місті Києві за минулий рік у порівнянні з 2011 роком знизився більш як на 9%.

Так, за 12 місяців 2012 року на автошляхах столиці внаслідок ДТП 180 людей загинуло та 2241 - отримали травми. Всього з травмованими людьми було зареєстровано 1966 дорожньо-транспортних пригод. Якщо порівнювати з минулим роком, то за цей період було зафіксовано 2173 дорожньо-транспортні пригоди, в яких 181 людина загинула та 2484 - отримали травми.

Основною причиною дорожньо-транспортних пригод є низька дисципліна, як водіїв, так і пішоходів.

Однак звертаємо увагу, що значна кількість ДТП трапилася саме з вини водіїв - зафіксовано 1396 дорожньо-транспортних пригод, в яких 87 людей загинуло та 1691 отримали травми. Так, наприклад через порушення правил проїзду пішохідних переходів сталося 232 ДТП, в яких дев'ять людей загинуло та 234 отримали травми.

Але порушують ПДР і пішоходи. За 12 місяців 2012 року сталося 325 автопригод, в яких 46 людей загинуло та 289 - травмовано. У 2011 році ця цифра була меншою, отже пішоходи стали порушувати більше. Так, на «рахунку пішоходів» було 306 автопригод, в яких 42 особи загинуло та 271 отримали травми.

Основні причини ДТП в яких травмуються люди внаслідок недотримання водіями ПДР:

- порушення правил маневрування – 593 ДТП, в яких 44 особи загинуло та 721 отримали травми;
- порушення правил проїзду перехресть - 138 ДТП, в яких 2 людини загинуло та 180 травмовано;
- недодержання дистанції - 135 ДТП, в яких 4 особи загинуло та 168 - отримали травми;
- перевищення безпечної швидкості руху – 128 ДТП, в яких 8 осіб загинуло та 174 – травмовано;
- керування у нетверезому стані - 64 ДТП, в яких 4 особи загинуло 83 людини отримали травми.
- виїзд на смугу зустрічного руху - 28 ДТП, в яких 9 осіб загинуло та 41 отримали травми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Правознавцями, вченими у галузі кримінально-процесуального права та криміналістики більш приділялася увага загальнотеоритичним питанням та методиці розслідуванню ДТП. А також вивченню особи, яка вчинила даний злочин. Серед науковців можна назвати: В.І. Касинюка, М.С. Гринберга, Н.С. Алексєєва. Але саме визначенню об'єкта злочину, передбаченого ст. 286 увага приділялась частково.

Мета статті. Розкрити об'єкт складу злочину, що стосується кримінальної відповідальності за порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, що спричинило тяжкі uszkodження, загибель одного, двох, або більше людей.

Основні результати дослідження. Важливе значення серед правових заходів у боротьбі з правопорушеннями на транспорті має правильне застосування кримінального законодавства. У чинному Кримінальному кодексі України (далі КК України) відповідальність за злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту передбачено ст.ст. 276-292 (розділ XI). Більшість із них існує в законі давно, але, незважаючи на це, як показує аналіз слідчої, судової та прокурорської практики при застосуванні цих норм, трапляються помилки, які порушують принципи і завдання кримінального закону. Для їх упередження важливе значення має узагальнення рекомендацій Верховного Суду України, наукових досліджень з цієї проблеми. [6, ст. 310-323]

За чинним кримінальним законодавством, порушення правил, норм та стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, відносяться до злочинів проти суспільної безпеки, громадського порядку та здоров'я.

У більшості юридичних джерел радянського періоду, присвячених проблемі об'єкта злочину, «вертикальна» класифікація об'єктів включає три рівні: загальний об'єкт, родовий (іноді його називають груповим або спеціальним) та безпосередній (у деяких джерелах видовий). Загальним об'єктом вважається вся сукупність суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом (суспільний лад, політична та економічна системи, правопорядок тощо). Але практична вся сукупність суспільних відносин не може бути

об'єктом як елементом складу злочину. По суті, цей об'єкт кримінально-правової охорони не слід отожднювати з поняттям об'єкта злочину. Тому достатньо включати до класифікації об'єктів злочину, передбачено ст. 286 КК України два види – рядовий та безпосередній.

Під рядовим об'єктом злочину слід розуміти соціальні цінності, на які посягає певна група злочинів. Родовий об'єкт відображає характер суспільної небезпечності певної групи злочинів, внаслідок чого використовується як критерій об'єднання окремих складів злочинів у групи і подальшого розміщення таких груп у Особливій частині КК. Значення родового об'єкта полягає і в тому, що його встановлення сприяє в ряді випадків більш точному з'ясуванню змісту ознак складу конкретного злочину і в кінцевому підсумку, правильній класифікації злочинного діяння.

Так, треба зазначити, що за визначенням Гегеля «об'єкт є взагалі, єдине (ще не визнане в собі) ціле, об'єктивний світ, бог, абсолютний об'єкт, проте об'єкт також має протиріччя в собі. Розпадаючись у самому собі на невизначену багатоманітність (як об'єктивний світ), і кожна з цих одиничних є також якийсь об'єкт, певне в самому собі конкретне, повне, самостійне наявне буття». Гегель акцентує увагу на цілісності об'єкта як якісно визначеного явища, процесу, який істотно відрізняється за своєю внутрішньою природою, основними властивостями, закономірностями та містить множину елементів, кожен із яких також становить певну цілісність [3, с. 103]

На нашу думку найбільш вдале визначення об'єкту як елементу складу злочину дав М.Й. Коржановський, визначивши його як цінність, що охороняється кримінальним законом, проти якої спрямоване злочинне діяння і яким воно може заподіяти або спричинити шкоду [6, с 146]

Родовий об'єкт злочинів найчастіше зазначається в назві глави Особливої частини КК. Так, у главі XI «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту» родовим об'єктом відступають соціальні цінності, тобто такий стан суспільних відносин, який забезпечує впорядковані відповідно до чинного законодавства відносини в сфері державного управління. Іноді родовий об'єкт злочину вказано в самій нормі кримінального закону. Так, у ст. 286 як родовим об'єктом даного злочину, на мою думку слід визначити встановлені відносини між учасниками, які забезпечують правила, норми та стандарти при експлуатації транспортних засобів.

Слід зазначити, що причини виникнення ДТП можуть бути різними. На мою думку, основними, або такими, що найчастіше виникають можна виділити такі: ДТП, що відбулися через людський фактор, погодні умови, технічні несправності транспортного засобу, що виникають під час руху транспорту, а також до початку його експлуатації і несприятливі дорожні умови.

Характеристика чинників соціальної обумовленості встановлення і зберігання кримінальної відповідальності за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, дозволяє судити про суспільній небезпеці даного злочину, не зачіпаючи, по суті, іншу важливу і взаємопов'язану з суспільною небезпекою ознаку злочину – протиправність. Про наявність такої у поведінці осіб, винних в порушенні правил, стандартів і норм дорожнього руху, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, можна стверджувати лише за умови констатації всіх елементів складу злочину (ст. 65 КК України).

Якщо родовий об'єкт злочину дозволяє встановити групову належність конкретного діяння, то індивідуальні його ознаки визначаються безпосереднім об'єктом посягання. Під безпосереднім об'єктом слід розуміти соціальні цінності, на які посягає

конкретна злочинна дія або бездіяльність. Від об'єкта як елементу складу злочину, на нашу думку, безпосередній об'єкт відрізняється тим, що його компонентами є лише суб'єкти і блага, які їм належать. Безпосередній об'єкт злочину є конструктивною (обов'язковою) ознакою будь-якого складу злочину. Його точне встановлення при кваліфікації діяння обов'язкове. Недотримання цих вимог може привести до судових помилок. Із урахуванням безпосереднього об'єкту можна розмежовувати і суміжні склади злочинів.

Суспільні відносини, на які посягають злочини і які є об'єктами таких злочинів, дуже різноманітні. Тому з'ясування всіх видів об'єктів ті їх наукова класифікація є необхідними, адже вони сприяють більш повному розкриттю сутності, а також соціально-правові значущості об'єктів, дають змогу визначити їхній вплив на розвиток кримінального законодавства і вдосконалення практики його застосування.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 286 КК України є безпека експлуатації транспортних засобів, а його додатковим обов'язковим об'єктом – здоров'я або життя особи. Таким чином, загальним об'єктом злочину, передбаченого ст. 286 КК України є ті суспільні стосунки, що охороняються кримінальним законодавством.

Під родовим (груповим) об'єктом розуміють об'єкт, яким охоплюється певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, які через це повинні охоронятися єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм. Таким чином, родовий об'єкт являє собою менш високий (усереднений) рівень узагальненості суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом. Причому, як це впливає за сформульованого поняття, групування суспільних відносин здійснюється не довільно, а на підставі об'єктивно існуючих критеріїв, які обумовлюють їх тотожність або однорідність. Такими критеріями є різні елементи суспільних відносин, які охороняються, їх соціальне призначення в них (суб'єкти або предмети відносин, зміст і особливості соціального зв'язку). Основою ж такої класифікації суспільних відносин справедливо визнається та чи інша сфера державного або громадського життя. Тому родовими об'єктами ст. 286 КК України слід визнати відносини власності, та відносини, що забезпечують належний суспільний порядок та моральність. Значення родового об'єкту злочину полягає насамперед у тому, що він дає можливість провести класифікацію всіх злочинів і кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за їх вчинення. Так, до розділу XI «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту», включені норми, які встановлюють відповідальність за злочинні посягання на ті суспільні відносини, що покликані забезпечити безпеку дорожнього руху.

Особливу роль норм кримінального закону, що встановлюють відповідальність за порушення нормальної роботи транспорту зазначав Н.С. Алексєєв. Він визначає родовий об'єкт транспортних злочинів як правильну діяльність транспорту [1, с.23]. Аналізуючи родовий об'єкт злочинів, передбачених главою X КК, приходиться до висновку, що він не єдиний. Так В.І. Касинюк також вважає, що транспортні злочини мають багато суцільних ознак і, тому, їх доцільно розглядати як однорідну, відносно самостійну груп посягань на суспільні відносини у сфері безпеки руху та експлуатації транспортних засобів. Транспортними злочинами, на його думку, слід визнати ті передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні, винні діяння (дії або бездіяльність), що посягають на безпечну роботу транспорту в сфері його руху та експлуатації [5, с. 3-4], а їх родовим об'єктом – відносини, що забезпечують утримання технічних систем транспорту в безпечному стані.

Особливий інтерес в питанні визначення родового об'єкта має позиція М.С. Грінберга. Він пропонує виділити в Кримінальному кодексі групу злочинів проти громадської

безпеки, що загрожують суспільству внаслідок недостатньої підконтрольності технічних транспортних засобів та технічних систем [4, с. 22].

Висновок. Таким чином, родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 286 КК України, як і інших транспортних злочинів, є суспільні відносини, що забезпечують безпеку руху та експлуатації транспорту. Найбільш характерними (об'єктивними) ознаками транспортних злочинів є їх здатність руйнувати стан безпеки руху або експлуатації того чи іншого виду транспорту. Злочин, передбачений ст. 286 КК України, відносяться до групи злочинів, які впливають на безпеку руху та експлуатацію транспорту, а також впливають на здоров'я та життя особи. Певна відособленість, важливість і великий обсяг суспільних відносин щодо забезпечення безпеки руху та експлуатації транспорту дозволяють виділити злочини, які посягають на дані суспільні відносини, в самостійну главу Кримінального кодексу України.

Література:

1. Алексеев Н.С. Транспортные преступления – Л.: Издательство ЛГУ 1957, – 144 с.
2. Бажанов М.І. Кримінальне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтре, 2005 – 413 с.
3. Гегель Г.В. Филосовский энциклопедический словарь – М.: Советская энциклопедия, 1983 – с. 103-105
4. Гринберг М.С. Технические преступления – Новосибирск, издательство Новосиб. Ун-та 1992 – 141 с.
5. Касынюк В.И. Уголовная ответственность за транспортные преступления – К.: Голов издательство «Вища школа», 1977 – 32 с.
6. Коржанівський М.Й. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій – К. Атіка, 2001 – 431 с.
7. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями – К.: Паливода А.В. 2010 0 188 с.
8. Куринов Б.А. Автотранспортные преступления. Квалификация и ответственность. – М. «ЮП», 1976 – 208 с.
9. Науково-практичний коментар. – 3тє вид., переоб. та доповнене. /За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка – К.:Атіка, 2004 – 1054 с.
10. Прес служба ДАІ Києва - <http://www.udai.kiev.ua/>

С. А. Вадатурський
Науковий керівник:
доцент Ю. В. Попов

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ БІРЖОВОГО РИНКУ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

У статті оцінено сучасний стан та визначено чинники, які зумовлюють неефективне функціонування біржової торгівлі в Україні, роль держави в становленні та розвитку біржового ринку. Визначено вплив законодавчого та нормативно-правового забезпечення на діяльність бірж.

Ключові слова: біржова торгівля, біржова угода, спотова угода, продукція, споживачі, товар.

С.А. Вадатурский

РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В ПРОЦЕССЕ СТАНОВЛЕНИЯ БИРЖЕВОГО РЫНКА В НЕЗАВИСИМОЙ УКРАИНЕ

В статье оценено современное состояние и определены факторы которые обуславливают неэффективное функционирование биржевой торговли в Украине, роль государства в становлении и развитии биржевого рынка. Определено влияние законодательного и нормативно-правового обеспечения на деятельность бирж.

Ключевые слова: биржевая торговля, биржевое соглашение, спотовое соглашение, продукция, потребители, товар.

S.A. Vadaturskii

THE STATE'S ROLE IN THE MAKING OF THE EXCHANGE MARKET IN THE INDEPENDENT UKRAINE

Current status has been evaluated as well as factors stipulating ineffective functioning of exchange market in Ukraine have been defined. Influence of regulatory provision on commodity exchange has been determined. Methods of definition of institutional effectiveness of stock exchange trade have been introduced.

Key words: market trade, exchange agreement, spot agreement, products, consumers, commodity.

Постановка проблеми. Держава здійснює найбільш помітний і значний вплив на діяльність товарних бірж. Використовуючи прямі і непрямі важелі втручання, держава створює і регулює економічні умови діяльності товарних бірж. Ці умови призначені, у тому числі, для захисту економічних інтересів держави і її національної економіки.

На основі державного регулювання біржової торгівлі встановлюються «правила гри», обов'язкові для всіх суб'єктів, що беруть участь в економічному процесі, як у сфері виробництва, так і в сфері обігу. Контроль за діяльністю бірж - один з аспектів керування економікою в цілому. Держава регулює взаємини між виробником і споживачем, захищаючи права споживачів, підтримує грошову систему, поліпшує розподіл ресурсів, обмежує роль монополій, заохочує конкуренцію, дає можливість розвиватися малим і середнім підприємствам. Завдання держави полягає в тому, щоб забезпечити рівні права всіх учасників біржової торгівлі, стимулювати участь у ній, суворо контролювати дотримання встановлених правил, вимог і положень, що регулюють біржову діяльність.

Державне регулювання діяльності товарних бірж здійснюється за допомогою правових, економічних і соціальних засобів. Розробка державою нормативних актів, положень, заходів, що безпосередньо впливають на діяльність суб'єктів біржової торгівлі,

належить до прямого державного регулювання діяльності товарних бірж. У рамках прямого державного регулювання прийняття законів і документів законодавчого характеру є основним інструментом регулювання економічних умов діяльності товарних бірж.

Становлення на початку 90-х років минулого сторіччя біржової торгівлі в Україні здійснювалося під час відсутності єдиного правового поля. Це спричинило негативні прояви в діяльності товарних бірж. Здійснення економічних реформ у країні призвело до порушення традиційних систем збуту продукції і забезпечення підприємств матеріально-технічними ресурсами. У біржах багато підприємств і економістів почали вбачати заміну планово-розподільчої системи. Внаслідок цього в країні почався "біржовий бум". У 1991 р. було зареєстровано понад 50 бірж. Однією з перших товарних бірж стала Київська універсальна біржа, де було акредитовано понад півтори тисячі брокерських контор, більша половина з яких брала участь у торгах двічі на тиждень.

Проте більшість бірж не відповідали світовим стандартам і були звичайними ринковими посередниками. Створювалися вони, як правило, з ініціативи підприємств, а також місцевих органів влади як альтернатива централізованій системі забезпечення. Засновники бірж намагалися з максимальною вигодою для себе використати переваги біржової торгівлі, тому всі біржі до виходу Закону "Про товарну біржу" реєструвались як комерційні організації. Використовуючи недосконале законодавство, багато засновників зуміли отримати для своїх бірж вагомий пільги, а для себе - необґрунтовані переваги. Деякі засновники обумовлювали в договорі право на фіксовані дивіденди в певному розмірі, право на відкриття великої кількості брокерських контор та ін. Ці численні контори, створені засновниками, не займалися біржовими операціями, їх здавали, як правило, в оренду або продавали з хорошим прибутком.

Основна частка в асортименті більшості бірж припадала не на біржові товари, а на машини, устаткування, товари народного споживання та будівельні матеріали. Частка сільськогосподарської продукції була незначна і становила близько 6% [6].

У перші роки діяльності торгівля на біржах здійснювалась в основному спотовими контрактами з негайною поставкою проданого товару. Від продавця не вимагалась поставка товару на біржовий склад, тому що таких складів на той час на біржах не існувало. Покупець сам транспортував куплений товар зі складу продавця. З огляду на високий рівень інфляції і фінансові проблеми більшість продавців встановлювала стовідсоткову попередню оплату.

Угоди укладалися в торговому залі біржі у процесі торгівлі, після чого брокери двох сторін оформляли угоду та інші необхідні документи і реєстрували її у маклера. У зв'язку зі специфічною фінансовою ситуацією та гострим товародефіцитом широкого розвитку на біржах набула бартерна торгівля. Ці угоди були дуже вигідні для біржових брокерів, через те що клієнти в заявці вказували не цінові ліміти для купівлі і продажу, а лише співвідношення обміну. Використовуючи цю ситуацію, брокери часто отримували величезні прибутки.

Поруч з товарними біржами широко організуються біржі універсальні, товарно-сировинні, нерухомості, товарно-фондові та інші, внаслідок чого на кінець 1992 р. в країні налічувалося 65 бірж.

Біржа перестає бути тільки символом ринкової економіки і набуває тих специфічних функцій, які вона традиційно виконує в країнах з ринковою економікою і на світових товарних ринках. Тепер торгівля на товарних біржах організовується не за всіма представленими товарами, а виключно біржовими. Вся інша продукція проходить через позабіржовий оптовий ринок.

Окрім того, з введенням в дію 28 лютого 1992 р. Закону "Про оподаткування доходів підприємств і організацій" податок на прибуток від посередницької діяльності, а саме: від аукціонів, біржових торгів, закупівельно-торгівельної діяльності, було встановлено у межах 75%. Тільки з прийняттям Закону України "Про оподаткування доходів підприємств" від 28 грудня 1994 р. створюється законодавча основа для відродження біржової діяльності в Україні, оскільки податок на посередницьку діяльність знижено до 45%.

Створення сприятливої законодавчої бази, певні успіхи в здійсненні ринкових реформ різко активізували біржову діяльність в Україні. Так, якщо, за даними Міністерства статистики, в 1995 р. в країні працювало 88 бірж, з яких 67 належали до ринку торгівлі промисловими товарами, 14 фондових і товарно-фондових і 7 бірж нерухомого майна, то в 1999 р. кількість бірж збільшилася до 365. Із вищевикладеного видно, що кількість бірж зростає, але значна частка з них не здійснює свою діяльність (23% у 2001 р., 18% у 2003 р. і 12% у 2005 р.). Негативним є зростання загальної кількості бірж при одночасному зменшенні обсягів торгівлі. Це означає, що більша частина бірж веде низькоактивну діяльність. Таке можливе, на мою думку, за умови відсутності належного контролю за діяльністю бірж з боку держави. В останні роки помітно зросла ліквідність продажів, але, на жаль, це є наслідком не зростання обсягів укладених угод, а зменшення пропозицій на продаж. Біржова торгівля займає незначну частку в загальному обсязі оптової торгівлі (не більше 1 % відсотка). За поточний період було створено нові валютні біржі, які відіграли важливу роль у стабілізації вітчизняної грошової одиниці.

При цьому слід зазначити, що при загальному дванадцятикратному збільшенні біржового обороту обсяг торгівлі товарами і продуктами практично залишився на тому самому рівні, а обороти з сільськогосподарською продукцією і продовольством знизились майже в 3,6 рази.

З того часу мало що змінилося, як і раніше необхідне вдосконалення всієї системи державного регулювання біржовою діяльністю. Зокрема актуальним є проведення аналізу правового регулювання біржової торгівлі в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняні вчені, досліджуючи окремі біржові ринки, торкаються проблем правового регулювання біржової торгівлі. На негативні наслідки "несистемних, фрагментарних і непослідовних кроків" щодо регулювання ринку зерна вказують дослідники біржового аграрного ринку С. Дем'яненко, Г. Немченко, Г. Мішук [1,2,3]. Проблеми біржового паливного ринку вивчає С.М. Повний, який розглядає біржовий механізм як інструмент державного регулювання паливно-енергетичного ринку і пропонує механізм державного управління ціноутворенням, конкурентним середовищем, попитом та пропозицією в паливно-енергетичному комплексі на основі використання біржового механізму [4]. Аналізу нормативно-правової бази діяльності бірж в Україні присвячені роботи Ю. Чижмар [5].

Разом з тим немає комплексних досліджень, які б торкалися вивчення залежності ефективності біржової торгівлі в країні від державної політики в цій сфері, і майже зовсім відсутні конкретні заходи з боку державних органів щодо активізації торгівлі на біржовому ринку в цілому та окремих його сегментів.

Метою даної статті є визначення ролі держави в становленні та розвитку біржового товарного ринку в Україні шляхом проведення якісного та кількісного аналізу результатів біржової торгівлі та обґрунтування напрямків її подальшого розвитку.

Передумови для широкого залучення в біржову торгівлю різних господарюючих суб'єктів в Україні створені Законами України „Про власність”, „Про підприємництво”, „Про підприємства в Україні”, „Про господарчі товариства”. Підприємства одержали

економічну самостійність, засновану на різноманітті форм власності. Найбільшою мірою ця самостійність забезпечується правом приватної і колективної власності на майно.

Основним документом, що регламентує діяльність товарних бірж в Україні, є Закон „Про товарну біржу”, прийнятий у 1991 році. Цей закон визначає правові умови створення і діяльності товарних бірж. Нагадаємо, що законом зазначена мета діяльності товарної біржі і встановлений неприбутковий характер цієї діяльності, визначені права й обов'язки членів біржі, а також сформульовані принципи основи керування нею.

Очевидно, що появу цілого ряду нормативно-правових актів варто розглядати не як юридичне оформлення наслідку розвитку економічних умов для діяльності товарних бірж, а як форму адміністративного впливу, за допомогою якого була почата спроба штучного створення цих самих економічних умов. Спроба ця, як показала наступна практика діяльності товарних бірж в Україні, виявилася невдалою, оскільки в умовах формування ринкової економіки адміністративні заходи діють або нетривалий час, або їхній вплив виявляється дуже незначним.

Найбільш тісно з адміністративними заходами пов'язане створення аграрного біржового ринку, спад і піднесення біржової активності на ньому внаслідок не завжди послідовних і не до кінця продуманих дій держави у відношенні розвитку й удосконалювання біржової торгівлі.

Прийняті в середині 90-х років минулого сторіччя нормативно-правові акти торкнулися насамперед біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією. Серед цих нормативно-правових актів варто назвати Указ Президента України „Про заходи щодо реформування аграрних відносин” від 18.01.95 р., що передбачав створення системи аграрних бірж, Постанову КМУ № 425 від 11.04.1996 р. „Про державну комісію з питань організації біржового сільськогосподарського ринку”. З прийняттям цих і деяких інших нормативно-правових актів посилювався державний контроль за біржовим ринком і біржовою торгівлею в агропромисловому секторі.

Особливу роль в активізації діяльності аграрних бірж у 1995-1996 роках зіграла Постанова КМУ № 41 від 10.01.96 р. „Про квотування на зернові й олійні культури”, відповідно до якої біржі одержали пільги по оформленню і реєстрації експортних контрактів. З цією постановою пов'язаний найбільш активний період у діяльності аграрних бірж. Однак нормативно-правові акти не тільки активізували діяльність аграрних бірж. Вони ж привели і до значного зниження ділової активності на товарних біржах. На початку 1996 р. Постановою КМУ № 140 зернові були виключені з переліку експортованих і імпортованих товарів, які підлягають квотуванню і ліцензуванню, що незабаром привело до значного зниження товарообігу на аграрних біржах.

У 2000 році відповідно до Указу Президента України № 832 від 29.06.00 р. „Про негайні заходи щодо стимулювання виробництва і розвитку ринку зерна” всі експортні контракти на зерно в обов'язковому порядку повинні укладатися і реєструватися на біржі. Таке рішення прийняте з метою створення прозорого ринку зерна, можливості контролю за цінами на продукти і товарні потоки на ринку в цілому. Прийняття указу, безумовно, привело до збільшення товарообігу аграрних бірж.[7]

Законом України „Про зерно і ринок зерна в Україні”, прийнятим у серпні 2002 р., визначено, що закупівля зерна в державні резерви і формування регіональних ресурсів повинна відбуватися шляхом укладання угод на біржах, що буде сприяти збільшенню біржового товарообігу сільськогосподарської продукції. [8]

Слід також відмітити, що недосконалість політики держави у створенні держрезерву зернових призвело до значного збільшення кількості угод з імпорту продовольчої пшениці

на територію України; укладені угоди для внутрішнього використання складають лише 3-5% від загальної кількості біржових угод.

Позитивним моментом сучасного розвитку біржового ринку загалом слід вважати освоєння таких прогресивних напрямків, як торгівля цінними паперами, векселями, акціями, облігаціями місцевих державних позик, обсяги торгівлі якими за останні роки збільшилися і майже в сім разів перевищили торгівлю товарами і продовольством.

Результати дослідження. Отже, недосконалість правової основи діяльності товарних бірж в Україні є очевидною. Це є вирішальним фактором, який визначає особливості біржового ринку в країні. Головні з них такі:

- 1) велика кількість бірж, діяльність яких є в основному низькоактивною;
- 2) торгівля ведеться як біржовим, так і небіржовим товаром;
- 3) обмежене коло виробників, які приймають участь в торгах;
- 4) незначна частка біржових угод в загальному обсязі оптового товарообороту.

Усунення цих проблем шляхом законодавчого врегулювання, встановлення державного контролю за створенням і діяльністю бірж сприятиме подоланню тих недоліків, які гальмують розвиток біржової торгівлі в Україні.

Такими недоліками є:

- 1) недосконалість законодавства, що регулює біржову діяльність та відсутність законодавчо встановлених правил поведінки на біржовому ринку, що свідчить про відсутність в Україні послідовного й ефективного державного регулювання біржової діяльності;
- 2) відсутність строкових ринків, які дають можливість прогнозувати ціни, укладати довгострокові контракти, забезпечувати безперебійне постачання продукції;
- 3) нерозвиненість операцій хеджування на біржових ринках, що обмежує можливості виробників по страхуванню цінних ризиків;
- 4) слабо розвинута біржова інфраструктура (складські приміщення, транспортні організації);
- 5) обмежене коло біржових послуг (в основному це тільки організація торгів і оформлення (реєстрація) контрактів);
- 6) відсутність безперервного моніторингу окремих біржових ринків;
- 7) низький рівень виконання біржових угод.

Висновки. Закордонний досвід показує, що біржова торгівля є об'єктом уваги держави, що обумовлено її роллю в економіці окремих країн і міжнародної економіки.

В Україні товарна біржа слабо регулюється державою, правова основа її діяльності недосконала. Держава використовує як ринкові, так і неринкові методи регулювання, зокрема адміністративні важелі. Результатом цього є нерозвиненість біржового ринку, нерівномірність розвитку окремих його сегментів.

Подальший розвиток біржової торгівлі, зростання її ефективності можливе лише за умови регулювання, контролю і підтримки з боку держави як бірж і біржових торговців, так і товаровласників (перш за все товаровиробників).

Отже, подальші дослідження і розробки повинні бути пов'язані із створенням сприятливих організаційних і правових умов для функціонування бірж, можливостями виходу українських товарних бірж на міжнародні ринки і, навпаки, залученням зарубіжних торговців до українських бірж.

Література:

1. Демьяненко С., Немченко Г. Ликвидность цены зерновых - предпосылка для формирования аграрного фьючерсного рынка в Украине // Экономика Украины. - 2004. - №5. - С. 66-72.

2. Каменева Н.Г. Организация биржевой торговли: учебник для вузов. - М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. - 303 с.
3. Мищук Г. Товарные биржи в Украине: тенденции и проблемы развития // Экономика Украины. - 2005. - №4. - С. 47-53.
4. Повний С.М. Паливно-енергетичні біржі як інструмент державного регулювання економіки // 36. наук. праць ДонДУ. - Донецьк: Норд-Прес. - 2005. - С. 96-106.
5. Чижмар Ю. Правове регулювання торгових операцій на товарних біржах в Україні: аналіз нормативно-правової бази // Право України. - 1999. - № 12. - С. 49-52.
6. Товарні біржі в Україні: Аналіз діяльності, законодавче поле, перспективи розвитку За ред. акад. УААН П.Т.Саблука, член – кор. УААН О.М.Шпичака. – К., 1997.
7. Офіційний сайт Президента України <http://www.president.gov.ua/>
8. Офіційний сайт Верховної Ради України <http://www.rada.gov.ua/>
9. Офіційний сайт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку <http://www.ssmc.gov.ua>.

А. В. Василенко
Науковий керівник:
к. ю. н., професор Ю.В. Нікітін

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

Принципи права становлять основу для будь-якої галузі права. Їх роль є надзвичайно важливою для правильної внутрішньої побудови галузі, правильного нормотворення та правозастосування. Ігнорування принципів при формуванні окремої галузі права призводить до правового нігілізму, існування таких явищ, як колізія правових норм, прийняття так званих «мертвих норм», порушення вимог Конституції, а також порушення прав та свобод людини та громадянина.

Ключові слова: кримінальне право, принцип, призначення покарання, Кримінальний Кодекс.

А. В. Василенко

ПРИНЦИПЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА СКВОЗЬ ПРИЗМУ НАЗНАЧЕНИЯ НАКАЗАНИЯ

Принципы права составляют основу для любой отрасли права. Их роль чрезвычайно важна для правильной внутренней строения области, правильного нормотворчества и правоприменения. Игнорирование принципов при формировании отдельной отрасли права приводит к правовому нигилизму, существование таких явлений, как коллизия правовых норм, принятие так называемых «мертвых норм», нарушения требований Конституции, а также нарушение прав и свобод человека и гражданина.

Ключевые слова: уголовное право, принцип, назначения наказания, Уголовный Кодекс.

A. Vasylenko

PRINCIPLES OF CRIMINAL LAW THROUGH THE PRISM OF SENTENCING

The principles of law are the basis for any area of law. Their role is crucial for the proper internal construction industry proper rule-making and enforcement. Ignoring the principles of the formation of a separate branch of law leads to legal nihilism, the existence of such phenomena as conflict of law, adopting a so -called “dead rules” violation of the Constitution and the rights and freedoms of man and citizen.

Keywords: criminal law, the principle of sentencing, the Criminal Code.

Постановка проблеми. Виникнення права, взагалі, та кримінальне право, зокрема, об'єктивно зумовлене потребою соціальної регламентації, регулювання існуючих суспільних відносин та захисту їх від різного роду посягань. Ефективність такої регламентації (регулювання) багато в чому буде залежати від того, які відправні ідеї та начала будуть покладені в його основу. Теоретична думка відповідної епохи завжди виділяє в якості кримінально-правових принципів саме ті положення, які мають в даних соціально-економічних та політичних умовах найбільш важливе, а підчас і визначальне значення. У зв'язку з цим, проблема основних положень, що лежать в основі кримінально-правової охорони суспільних відносин, завжди перебувала в полі зору фахівців науки кримінального права, адже дія та реалізація таких положень (принципів) має першочергове значення для здійснення цілей та завдань галузі кримінального права.

В той же час не можна погодитися з думкою, що проблема принципів кримінального права є “чистою теорією” і кримінально-правові принципи не мають ніякого практичного значення. По-перше, історія показує, що будь-яка правова теорія, яка має прогресивний характер для конкретної соціальної обстановки, у цій обстановці отримує закріплення у нормативному матеріалі, що відображає об’єктивний процес розвитку суспільства та правової системи. По-друге, важко не погодитися з тим, що на правосвідомість громадян впливають не тільки і не стільки конкретні правові приписи, а найбільш загальні ідеї та положення, адже загальновідомо, що громадяни більше знають принципи, а ніж конкретні статті Кримінального кодексу.

Ще більш актуальною дана проблема стала після прийняття Конституції України, яка закріпила найбільш загальні засади політичної, соціально-економічної та інших сфер суспільного життя, а також визначила відповідні положення для побудови національної системи права. В таких умовах виникає потреба глибокої теоретичної розробки системи принципів кримінального права та її реалізації в процесі реформування діючого кримінального законодавства.

Разом із тим, сьогодні у науковців нема єдиного підходу до розуміння найважливіших питань, пов’язаних з принципами кримінального права [1]. Поняття принципів, їх система та значення викликає жваве обговорення серед науковців. Йдеться, насамперед, про необхідність, можливість і доцільність закріплення принципів кримінального права у КК України [2, с.5], що спонукає до детального аналізу принципів кримінального права. Тому метою дослідження є з’ясування значення формального закріплення принципів кримінального права в контексті призначення покарання. Предметом дослідження є принцип кримінального покарання, а об’єктом – категоріальний признак поняття «принцип» як основи кримінальної та кримінально-виконавчої політики. Новизна викладеного у статті підходу визначається трактовкою принципів кримінального права як окремої юридичної категорії, яку потрібно відмежовувати від суміжних понять, а самі принципи вимагають обов’язкового закріплення в нормах кримінального права.

Виклад основного матеріалу. Законодавці багатьох зарубіжних країн вважають, що при розробці кодексів виникає необхідність законодавчого закріплення основоположних принципів, оскільки саме вони указують правозастосовнику, до яких ідеалів у своїй діяльності він повинен прагнути.

У науковій літературі висвітлювалися окремі питання впливу принципу подвійного інкримінування на інститути кримінального права, як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Значний внесок у дослідження належить В.В. Мальцеву, М.Й. Коржанському В.Д. Филімонову, М. І. Хавронюку, які з різних сторін розглянули проблему принципів кримінального права, довели, що вони є основою всієї системи кримінального права.

Хоча в правовій літературі принципам кримінального права і принципам призначення покарання присвячено чимало досліджень, багато проблем стосовно цих принципів залишаються спірними або невіршеними. Дискусії ведуться з питання про розуміння як принципів взагалі, так і кримінально-правових, зокрема. Це виражається у визначенні сутності, правової природи принципів кримінального права, визначенні їхнього законодавчого закріплення, а також кола принципів, що входять у систему принципів кримінального права.

В Конституціях, як правило, визначаються такі загальні принципи кримінального права, як: законність; особистий характер кримінальної відповідальності; адекватність

покарання; гуманність; індивідуалізація покарання, а також такі три принципи дії кримінального закону: ультраактивності і ретроактивності та принцип *ne bis in idem* («одне діяння двічі не карається») [1, с.56]. Більш ґрунтовно та повно принципи кримінального права визначаються в Кримінальних кодексах, безумовно, що закріплення принципів кримінального права в кодексах, пов'язано із важливістю цих правових феноменів, які є фундаментом будь-якої галузі права, в тому числі і кримінального.

З позиції юридичної науки стосовно сфери злочинів і покарань вчені говорять про наявність принципів кримінально-правової політики, кримінального права, кримінального закону, кодифікації кримінально-правових норм, категорій і інститутів кримінального законодавства, які тісно пов'язані між собою.

На наявність такого взаємозв'язку вказували багато авторів. Однак їх твердження стосовно цього питання суперечливі, а найголовніше – відсутня обґрунтована система цих важливих елементів правової матерії. Велике значення саме системи принципів стає очевидним навіть у процесі формулювання їх визначення.

Принципи кримінально-правової політики – це такі «вихідні соціальні вимоги, які визначають способи організації і функціонування як системи боротьби зі злочинністю в цілому, так і різних її підсистем, поєднують їх в єдину діючу структуру, інтегрують різні процеси, що відбуваються в різних підсистемах, в одну основну тенденцію розвитку, що полегшує ефективність впливу на злочинність у бажаному для суспільства напрямку» [3, с.330].

Зазначимо, що принципи кримінальної політики і галузей права кримінального спрямування – не те ж саме. Твердження, що «принципи кримінального права» і «принципи кримінальної політики» – «принципово рівнозначні терміни», на наш погляд, неспроможне, оскільки політика набагато ширше кримінального права і, як справедливо вказує М.І. Ковальов, вона не тільки визначає кримінально-правові методи і засоби боротьби зі злочинністю, а й покликана вирішувати профілактичні завдання соціальними, організаційними, ідеологічними і іншими засобами.

Це дає підстави вважати, що принципи кримінально-правової політики є керівними ідеями кримінального права, загальні засади, властиві всім її напрямкам: кримінально-правовому, кримінально-процесуальному, кримінально-виконавчому і кримінологічному. Вони виступають загальним поняттям стосовно принципів, що визначають окремі напрями діяльності держави в рамках кримінальної політики [4, с.70].

Питання про співвідношення принципів кримінально-правової політики і кримінального права достатньо розроблене в науці. При його вирішенні сформулювалося кілька підходів.

Так, В.В. Мальцев пише, що «хоча принципи кримінально-правової політики і кримінального права по змісту дуже близькі одне до одного, розходження між ними все ж є. Принципи кримінального права первинні. Принципам же кримінально-правової політики належить підлегла, службова роль – щоб точніше і повніше відбити зміст принципів кримінального права в кримінальному законодавстві» [5, с.102]. Р.Р. Галіакбаров стверджує, що принципи кримінального права визначаються кримінальною політикою, і, що принципи кримінально-правової політики, будучи закріпленими в нормах права, стають принципами кримінального права [6, с.142].

Як нам здається, підводити значення принципів кримінально-правової політики винятково до обслуговування принципів права, припинювати їх роль до ступеня посередника між принципами права і законодавства не зовсім вірно. Політика не означає діяльність держави по перетворенню правових явищ у правові поняття. Політика і

право – це взаємозалежні явища, що існують винятково у суспільстві, Навряд чи можна стверджувати, що право з його принципами головніше, ніж політика.

Принципи кримінально-правової політики з'являються там і тоді, де виникає потреба вирішувати проблему попередження злочинності за допомогою нормативних приписів органів державної влади, кримінального права. Зрозуміло, що принципи політики повинні знайти відображення в створюваних державою правових нормах. Інша справа, що принципи кримінально-правової політики можуть бути безпосередньо зафіксовані в кримінально-правових нормах, а можуть, не будучи в них зафіксованими, впливати на їх зміст. У тому випадку, якщо принципи кримінально-правової політики знаходять своє закріплення в кримінально-правових нормах, має сенс говорити про наявність принципів кримінального права. Такі принципи не є продуктом волонтаристичних рішень органів державної влади, вони носять об'єктивний характер, обумовлені сформованим на певному етапі суспільного розвитку укладом відносин. Але в той же час, одержавши офіційне визнання, вони можуть уже здійснювати свій (зворотній) вплив на діяльність держави в сфері боротьби зі злочинністю.

Таким чином, принципами кримінального права слід визнавати закріплені в правових нормах принципи кримінально-правової політики, які визначають змісти і напрями кримінального права.

В юридичній літературі були зроблені спроби систематизувати принципи кримінального права на загально-правові та специфічні. Так, класифікація В.Д. Філімонова містить дворівневу систему принципів кримінального права: загальні та галузеві принципи [6, с.79]. Подібний підхід пропонує й С.Г. Келіна [5, с.76].

У роботі В.В. Мальцева перераховуються загальні, міжгалузеві і галузеві принципи. В числі останніх стосовно кримінального права автор називає відповідальність за винне діяння, передбачене законом, особистий характер відповідальності, індивідуалізація відповідальності і покарання, економія кримінальної репресії. Цей підхід базується на тому, що такі принципи як принцип гуманізму, законності, демократизму та деякі інші, безперечно, властиві кримінальному праву, але разом з тим вони в тій чи іншій мірі властиві адміністративному, цивільному, трудовому та іншим галузям права. Тому їх визнають принципами усієї системи національного права або загально-правовими принципами [3, с.102].

Перелік принципів може бути нормативно-правовою основою регулювання кримінально-правових відносин лише за умови, що становитиме масив нормативних положень, позбавлених внутрішніх суперечностей. У свою чергу, узгодженість елементів – це одна з властивостей саме такого явища, як система.

Те, що наведене визначення принципів кримінального права може належати тільки їх системі, цілком відповідає положенню, відповідно до якого справжня система повинна мати якості, які не властиві її елементам. Тобто, властивості системи не є простою сумою властивостей її елементів.

У процесі дослідження принципів кримінально-виконавчого права А. Степанюк слушно зауважив, що «кожний окремо взятий принцип не в змозі дати цілісного уявлення про ексекутивну діяльність» [1, с.179]. Цю роль, на його думку, має виконувати саме система основоположних вимог.

Таким чином, у сучасній науці на склалося єдиної думки відносно категорії «принцип» у кримінальному праві, дана категорія знаходиться в стані постійного розвитку.

Ми вважаємо, що під принципами права доцільно розуміти систему нормативно закріплених стійких і постійних ідей, що мають об'єктивно-суб'єктивний, фундамен-

тальний і основний характер, які відображають сутність права. До властивостей принципів права, що відображають правову природу, можна віднести їхній об'єктивно-суб'єктивний характер, нормативну закріпленість, стабільність, сталість, значущість (фундаментальність) і системність.

Принципи кримінального права як галузі права – це система стійких і постійних ідей, що мають об'єктивно-суб'єктивний, фундаментальний і основний характер, які відображають сутність кримінального права. Вирішуючи питання про співвідношення принципів права та принципів кримінального права, необхідно виходити з того, що вони співвідносяться як ціле і частка. Існують загально-правові, міжгалузеві і галузеві принципи права, і кожний нижчий рівень принципів права базується на вищестоящому. У той же час принципи тієї або іншої галузі права або групи галузей мають свою специфіку, є «переломленням» загально-правових принципів крізь призму певної галузі або їхніх груп.

Принципи більш високого рівня проявляються на своєму рівні і на більш низьких рівнях принципів права. На цих рівнях є й принципи, що не є конкретизацією загально-правових принципів, а властиві тільки даному рівню.

Принципи більш низького рівня не можуть проявляти себе на більш високому рівні в силу їхньої специфічності й приналежності до більш вузької групи норм.

В ієрархії принципів в кримінальному праві вищий щабель займають принципи кримінального права. Говорячи про співвідношення принципів кримінального права і принципів кримінального законодавства, не можна не зазначити, що й ті, і інші закріплені у позитивному кримінальному праві. Однак у зв'язку з невеликим колом джерел кримінального права ці групи принципів досить близькі. У той же час ототожнювати їх не можна.

Принципи кримінального законодавства - це принципи кримінального права, що знайшли своє безпосереднє, спеціальне закріплення в нормах кримінального закону. Принципи кримінального законодавства несуть у собі більше суб'єктивізму через те, що більшою мірою залежать від волі законодавця. Коло принципів кримінального законодавства може розширюватися і звужуватися законодавцем і створення та обґрунтування системи.

Література:

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид., перероб. та доп.) / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. - К., 2008. - 1428 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 2-ге вид., перероб. і доповн. / Відп. ред. С. С. Яценко. – К.: А.С.К., 2003 – 88 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального Кодексу України від 5 квітня 2001 року. // За ред. М. І. Мельникова, М. І. Хавронюка. - К.: Каннон, А.С.К., 2003. - 1104 с.
4. Горницький А. Н. Державна дисципліна – К.: Вища школа, 2010 – 505 с.
5. Додін Е. В. Гарантії законності административной ответственности – К.: МАУП, 2008 – 240 с.
6. Бондаренко Н. О. Принцип законності у становленні кримінального права країн Євросоюзу // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип. 47 / Редкол. С. В. Ківалов та ін.; Відп. за вип. Ю. М. Оборотов. – Одеса: Юридична література, 2009. – С. 21 – 24.
7. Гацелюк В. А. К вопросу о классификации принципов уголовного права // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України: Науково-теоретичний журнал. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2000. – Вип. № 3. – С. 124 – 137.
8. Гацелюк В. О. Реалізація принципів законності кримінального права України (загальні засади концепції): Монографія / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 280 с.
9. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальне право України. - К.: Юрінком Інтер, 2005. - 471 с.
10. Селецький С. І. Кримінальне право України. Загальна частина. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 248 с.
11. Селецький С. І. Кримінальне право України. Особлива частина. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 496 с.

А. С. Вербін
Науковий керівник:
доцент А.І. Грищенко

ЦІННІ ПАПЕРИ: ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА

В статті комплексно досліджено легальні та доктринальні визначення поняття цінного паперу. Автором було запропоновано аналіз діючої нормативно-правової бази та спеціальних юридичних досліджень в сфері визначення поняття та юридичної природи цінних паперів.

Ключові слова: цінні папери, законодавство про цінні папери, правова природа цінного паперу.

А.С. Вербин

ЦЕННЫЕ БУМАГИ: ПОНЯТИЕ И ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА

В статье комплексно исследованы легальные и доктринальные определения понятия ценной бумаги. Автором было предложено анализ действующей нормативно-правовой базы и специальных юридических исследований в области определения понятия и юридической природы ценных бумаг.

Ключевые слова: ценные бумаги, законодательство о ценных бумагах, правовая природа ценной бумаги.

A.S Verbin

SECURITIES: THE CONCEPT AND LEGAL NATURE

The article comprehensively researched legal and doctrinal definition of a security. The author was asked to analyze the existing legal framework and specific legal research in the field definition and the legal nature of securities.

Keywords: securities, securities laws, the legal nature of the securities.

Постановка проблеми. Питання визначення поняття та юридичної природи цінних паперів неодноразово було предметом наукових досліджень, однак залишається одним з найбільш дискусійних в наукових та практичних дослідженнях правових засад створення та функціонування фондового ринку.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну різноманітність наукових праць. У юридичних літературних джерелах дана тема висвітлена досить повно. Дослідженню цього питання приділяли увагу в своїх роботах такі вчені правознавці як Мурзін Д.В. [8], Гостюк В.І. [4], Нерсесов Н.О. [9], Решетіна Е.Н. [12], Панова Л.В., Посполітак В.В. [11], Яроцький В.Л. [17] та ін.

Мета дослідження. Метою даної статті є дослідження поняття цінного паперу та особливостей його юридичної природи.

Основні результати дослідження. В науці, законодавстві та практиці ще й досі немає єдиного визначення терміну «цінні папери». Так, закон "Про цінні папери та фондовий ринок" [1] визначає цінні папери як грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, які визначають взаємовідносини між особою, що їх випустила, та їхнім власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передавання грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам. Визначення цінного паперу наведено у ч. 1 ст. 194 ЦК та у абз. 2 ч. 1 ст. 163 ГК. По суті, ці два визначення є тотожними. У ч. 1 ст. 194 ЦК, абз. 2 ч. 1 ст.

163 ГК та у статті 1 Закону України «Про цінні папери і фондовий ринок» міститься визначення цінного паперу, з якого випливає, що для будь-якого цінного паперу характерними є наступні ознаки [15]:

- а) цінним папером є документ;
- б) документ має бути встановленої форми;
- в) документ має містити відповідні реквізити;
- г) документ має посвідчувати грошове або інше майнове право, яке визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила (розмістила) або видала, і власником;
- г) документ передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску (видачі);
- д) документ передбачає можливість передачі прав, що випливають з нього, іншим особам.

Незважаючи на подібність визначення цінних паперів за ЦК, ГК та Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», слід зазначити, що визначення цінного паперу повинно міститися виключно у ЦК. Це твердження випливає з того, що цінні папери є поняттям широким. Набагато ширшим, ніж господарські відносини. У ГК мають міститися лише норми, які визначають господарсько-правові особливості цінних паперів, наприклад, професійну діяльність на ринку цінних паперів, питання державного регулювання ринку, процес емісії цінних паперів тощо.

Розкриття суті цінного паперу через поняття "грошові документи" не зовсім точне, оскільки поняття "цінні папери" значно ширше, ніж "грошові документи". Якщо суть векселя можна визначити через поняття "грошовий документ", то характеризувати акцію, інвестиційний сертифікат, приватизаційні папери як грошові документи неправомірно – таке, що не відповідає правовій нормі, лишити невиріно.

В юридичній літературі існують різні визначення поняття цінного паперу. Так, професор Агарков М.М. в 20-ті роки ХХ століття визначав цінні папери як документи, для здійснення прав за якими необхідне їх пред'явлення [2; С. 178]. Однак в наш час таке визначення, по-перше, занадто розширило б кількість цінних паперів (Агарков М.М. відносив до них акції, облигації, векселі, чеки, вкладні документи кредитних установ, банківські білети, коносамент, складське свідоцтво та ін., тобто багато фінансових інструментів, що сьогодні цінними паперами не є), а по-друге - ускладнило можливість чітко підвести під це визначення такі сучасні продукти, як бездокументарні цінні папери та похідні цінні папери.

Г.В. Шершеневич визначав цінний папір як документ, яким визначається суб'єкт втіленого в ньому майнового права [16; С. 60].

Цінний папір - втілення абстрактного майнового права, яке може передаватися від однієї особи до іншої за допомогою передачі самого цінного паперу [5; С. 4]. Цінний папір сам по собі не має цінності (не враховуючи вартості паперу з якого він зроблений та витрат на його випуск) і стає цінним лише завдяки праву, що в ньому виражене [9; С. 140].

Сутність цінного паперу полягає в особливому правовому зв'язку між правом на цінний папір (як на документ) та правом з цінного паперу (можливість реалізувати сукупність прав, посвідчених таким документом) [14; С. 242].

З правом на цінний папір нерозривно пов'язано право з цінного паперу, яке уособлює в собі грошове, інше майнове право, а у випадках визначений законом і не- майнове право. Гостюк В.І. у своєму дослідженні відзначає, що система прав, що можуть бути посвідчені цінними паперами включає окремо або в сукупності речеві, зобов'язальні і членські (управлінські) права [4; С.4].

Набуття права на цінний папір як документ обумовлює набуття і прав з цього цінного

паперу, однак можливість реалізації прав з цінного паперу може потребувати вчинення додаткових формальних процедур.

Таким чином, цінний папір як об'єкт права є і закріплена законом сукупність майнових прав, що ним посвідчуються, і рухоме майно одночасно. Будь-який цінний папір характеризується нерозривним зв'язком між правами на цінний папір та правами, з цінного паперу. В цьому полягає дуалістична (подвійна) правова природа цінного паперу. Зміст прав, що надаються цінним папером включає права на цінний папір (речева складова) та права з цінного паперу (зобов'язально-правова складова) правової природи цінного паперу.

Дуалістична природа цінних паперів породжує постійний спір в юридичній літературі з приводу відповіді на питання: цінний папір - річ чи сукупність прав? Джерела цієї дискусії, на думку Решетіної О.Н. [12; С. 8], у неминучому злитті фундаментальних постулатів романо-германської та англосаксонської системи права, зокрема, в частині доктрини правової природи речі. Так, зокрема, Мурзін Д.В. визначає, що германське право, особливо категоричне в цьому питанні, передбачає, що речами в значенні закону визнаються лише матеріальні предмети (параграф 90 ГГУ) [8; С.70]. В той же час американське законодавство прямо поширює речове право власності і на права і передбачає, що у власності може бути як майно, так і майнові і немайнові права. Цивільний кодекс штату Каліфорнія, зокрема, передбачає, що у власності можуть бути... всі зобов'язання, репутація фірми, товарні марки та знаки [13; С.27].

Відповідно до чинного законодавства України цінні папери є особливим видом майна суб'єктів господарювання (п. 7 ст. 139 ГК України). ЦК України, визнає цінні папери одним з об'єктів цивільних прав і прирівнює до речей, майна (ст. 177 ЦК України).

Алексєєв М.Ю. визначає цінний папір як документ, що відображує пов'язані з ним майнові права, може бути самостійним предметом обігу на ринку та бути об'єктом купівлі-продажу та інших угод, є джерелом одержання регулярного чи одноразового прибутку, виступає різновидом грошового капіталу [3; С. 5]. Визначення достатньо чітке, однак якщо ми будемо застосовувати до предмета, що розглядається всі перераховані критерії, ми ризикуємо не визнати цінним папером те, що ним безумовно є, натомість, якщо визнавати достатнім наявність лише одного критерію, виникне підстава для віднесення до цінних паперів ряду інших документів.

Міркін Я.М. визначає цінні папери як документи встановленої форми, що засвідчують участь у корпоративній власності (акції) або про боргове зобов'язання [7; С. 5].

Посполітак В.В. у своїх дослідженнях також підтримує "речеву теорію", зазначаючи, що за своєю правовою природою цінні папери традиційно прийнято відносити до речей. На відміну від звичайних речей значена власність цінних паперів визначається не природними властивостями та кількістю сертифікатів. Сутністю цінних паперів є зобов'язальні відносини. Без них не існує цінного паперу. Саме єдина зобов'язальна природа цінного паперу дозволяє переводити його з однієї форми в іншу без зміни об'єму прав за цінним папером [10; С. 93, 11; С.89].

Цінний папір як документ є тим об'єктом на який розповсюджуються речеві права. Майновий характер цінного паперу дозволив спростити процедуру укладання та виконання угод з цінними паперами. Цінні папери були віднесені до майна ще й тому, що історично вони існували у вигляді матеріального об'єкту, тобто друкувались на папері, однак на відміну від договору, цінний папір став об'єктом правовідносин. Із розвитком інформаційних технологій документарні цінні папери поступились місцем "електронним" цінним паперам.

Науковцями виділяється ряд причин віднесення цінних паперів до рухомих речей:

- 1) цінні папери засвідчували переважне право на набуття майнових цінностей - речей у вузькому сенсі або грошей;
- 2) цінні папери самі існували у вигляді матеріальних об'єктів (паперових документів);
- 3) між цінними паперами і засвідчуваними ними правами існував тісний взаємозв'язок;
- 4) зв'язок цей носив такий характер, що спосіб передачі прав, засвідчених цінним папером, мав очевидну схожість з одним із способів передачі речових прав (і те і інше може здійснюватись шляхом матеріального предмету - документа або речі відповідно) [6; С. 61].

Специфіка права власності на цінні папери, як зазначає Яроцький В.Л., полягає в тому, що законодавче встановлення можливості набуття права власності на цінний папір (випущений як у документарній, так і бездокументарній формі) як правовий титул, що встановлює і підтверджує надалі відповідне майнове право, є прикладом використання правових фікцій у правовому регулюванні емісійно-посвідчувальних відносин. Фікція речі, встановлена щодо цінного паперу - документа, що посвідчує майнові та інші права, дає змогу додати заснованим на його оформленні і емісії правовим зв'язкам рис абсолютних правовідносин [17; С. 139].

Крім того, завдяки встановленому законодавством тісному правовому зв'язку посвідченого цінним папером майнового права і власне документа як об'єкта речових прав власник набуває цілого ряду додаткових переваг, не характерних для зобов'язальних відносин. Їх реалізація забезпечується специфічним набором прийомів і способів правового регулювання, закріплених положеннями речового, зобов'язального права і спеціального законодавства про цінні папери, органічно поєднаних у межах їх єдиного правового режиму.

Значно відрізняються моменти виникнення права власності на цінний папір в документарній формі. Крім того, фізична загибель речі завжди припиняє її існування як об'єкта права, тоді як права на втрачений (знищений) цінний папір у документарній формі можуть бути відновлені.

Висновки. Отже, і всього вищесказаного, що визначення поняття цінних паперів є досить різноманітним.

Найбільш точним, на нашу думку є наступне визначення: «Цінний папір - втілення абстрактного майнового права, яке може передаватися від однієї особи до іншого за допомогою передачі самого цінного паперу». Цінний папір сам по собі не має цінності (не враховуючи вартості паперу з якого він зроблений та витрат на його випуск) і стає цінним лише завдяки праву, що в ньому виражене.

Сутність цінного паперу полягає в особливому правовому зв'язку між правом на цінний папір (як на документ) та правом з цінного паперу (можливість реалізувати сукупність прав, посвідчених таким документом)

Література:

1. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» // Верховна Рада України; Закон від 23.02.2006 № 3480-IV.
2. Агарков М.М. Основи банківського права: Курс лекцій. Вчення про цінні папери. Наукове дослідження. - М.: БЕК, 1994. - 350 с.
3. Алексеев М.Ю. Ринок цінних паперів. М.: Фінанси і статистика, 1992. - 352 с.
4. Гостюк В.І. Цивільно-правові договори з цінними паперами за законодавством України: Автореферат дис. к.ю.н. - К. 2005. - 20с.
5. Доронін І.Г., Семілютіна Н.Г. Що потрібно знати про цінні папери. - М.: Росія молода, 1992. - 44 с.
6. Крилова М. Цінний папір річ, документ або сукупність прав // Ринок цінних паперів. - М. 1997. №2. - С. 60-62.

7. Міркін Я.М. Риннок цінних паперів. – Москва, 2002. – 87 с.
8. Мурзін Д.В. Цінні папери безтілесні речі. Правові проблеми сучасної теорії цінних паперів. - М., 1998. - 342 с.
9. Нерсесов Н.О. Про папір на пред'явника з точки зору цивільного права. - М. 1889. - 194 с.
10. Посполітак В.В. Правове визначення поняття цінні папери. Ознаки та класифікація цінних паперів // Юридичний журнал. 2005. №1. - С. 92-102.
11. Посполітак В.В. Правове регулювання цінних паперів в Україні: поняття та ознаки. Наукові записки. Т. 53. Юридичні науки. - 2006. - С. 87-92.
12. Решетіна Е.Н. До питання про правову природу бездокументарних цінних паперів // Держава і право. - 1999. №2. - С. 4-8.
13. Уільям З. Батлер, Маріанн Гаши Батлер Корпорації та цінні папери по праву Росії і США. - М.: Зерцало, 1997. - 127 с.
14. Цивільне право України. Загальна частина: підручник за ред. О.В. Дзери К.: Юрінком Інтер, 2010. - 976с.
15. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред.. А.С. Довгєрта, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. - К.: Істина. 2004. - 596 с.
16. Шершеневич Г.В. Курс торгового права. Т.2. Товар. Торгові сделки. - М.: Статут. 2003. - 544 с.
17. Яроцький В.Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції): Монографія. - Харків: Право, 2006. - 544 с.

І. Р. Витвицька
Науковий керівник:
к. ю. н., доцент **І. В. Музика**

ДЖЕРЕЛА ПРАВА: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

У статті досліджуються теоретичні проблеми джерел права. Визначається понятійно-категорійний апарат теорії джерел, висвітлюється проблематика джерел права в контексті класичних та сучасних підходів праворозуміння.

Ключові слова: джерела права, нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір, правовий звичай, правовий прецедент.

І. Р. Витвицька

ИСТОЧНИКИ ПРАВА: ПОНЯТИЕ И КЛАССИФИКАЦИЯ

В статье исследуются теоретические проблемы источников права, определяются дифиниции источников права, освещается проблематика источников права в контексте классических и современных подходов к правопониманию.

Ключевые слова: источники права, нормативно-правовой акт, нормативно-правовой договор, правовой прецедент.

І. R. Vytyvska

LAW SOURCES: DEFINITION AND CLASSIFICATION

The author research the actual problems of the definition of the legal nature of the law sources.

Keywords: sources of law, normative legal acts, normative legal agreements, law tradition.

Постановка проблеми: Актуальність дослідження визначається і змінами міжнародного право-порядку, світовими глобалізаційними процесами, що вимагають творчого розвитку концепції панування та верховенства закону, визнання множинності джерел права, утвердження загальносоціальних цінностей, оновлення усталеного погляду на джерела права, їх розгляду як системнопов'язаних елементів. Проведення такого дослідження дасть змогу удосконалити понятійно-категорійний апарат теорії права, поглибити зміст теорії джерел права, що сприятиме збагаченню методологічної функції теорії права щодо галузевих юридичних наук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій:здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядувальної проблеми, слід відмітити значну різноманітність наукових праць. Зокрема серед зарубіжних досліджень зазначених проблем слід назвати роботи В. Бернхема, Ж.-Л. Бержеля, Г. Дж. Бермана, Х. Кьотца, Р. Кроса, Д. Рене, Ф.А. Хайека, К. Цвайггерта, які торкались окремих аспектів досліджуваної проблеми. Серед сучасних вітчизняних дослідників слід згадати роботи В.Д. Бабкіна, С.Д. Гусарева, В.С. Журавського, О.В. Зайчука, А.П. Зайця, Л.А. Луць, О.Г. Мурашина, П.О. Недбайла, Ю.М. Оборотова, Н.М. Оніщенко, М.П. Орзіха, Н. М. Пархоменко, О.В. Петришина, Л.В. Петрової, П.М. Рабіновича, В.М. Селіванова, В.Ф. Сіренка, О.Ф. Скакун, О.В. Скрипнюка, С.Г. Стеценка, Р.Б. Тополевського, В.М. Шаповала, Ю.С. Шемшученка, О.І. Ющика, які торкались різних аспектів досліджуваної проблеми. Дослідженню окремих видів джерел права присвятили роботи А.В. Грищенко, Г.І. Дутка, Є.П. Євграфова, Б.В. Малишев, С.В. Місевич, Д.М. Михайлович, І.М. Овчаренко, О.А. Татарчук, Д.Ю. Хорошковська та ін.

Мета дослідження: Дослідження основ теорії джерел права та висвітлення тенденцій розвитку та удосконалення системи джерел права України.

Основні результати дослідження: Термін «джерела права» є одним з найдавніших у правознавстві - йому більше двох тисяч років. Як вважають, його вперше використав Тит Лівій для позначення XII таблиць. Сенс, який він вкладав у цей термін, навряд чи відповідає сьогоденній концепції. А ось термін зберігається і продовжує породжувати дискусії знову і знову про його зміст. Сучасна теорія права традиційно використовує таке поєднання термінів: «джерело (форма) права». Проте це своєрідна умовність - нетотожні рівність, тобто, з одного боку, нерівність понять очевидно, з іншого - формулювання існує, використовується. Для позначення форм вираження правових норм доцільно використовувати термін "джерело норм права", тоді "джерелом права" можна позначати соціальні умови і передумови права, а "юридичним джерелом" (Р.О.Халфін) – правотворче рішення компетентного органу про прийняття, зміну або скасування нормативного правового акту, правових норм.[5,с.49]

Поняття “джерело права” існує упродовж багатьох століть. Якщо виходити із загальнопоширеного значення терміну “джерело”, то в сфері права під ним потрібно розуміти силу, яка створює право. Такою силою перш за все є влада держави, яка реагує на потреби суспільства, розвиток суспільних відносин і приймає відповідні правові рішення. [7.,с.38]

Джерела права – це способи вираження і закріплення правових норм, надання їм юридичного значення.[5.,с.126]

Прийнято виділяти:

- 1) джерело права в матеріальному змісті;
- 2) джерело права в ідеальному змісті;
- 3) джерело права в юридичному (формальному) змісті.

Джерелом права в матеріальному змісті є розвиток суспільних відносин. До них належать засоби виробництва матеріального життя, форми власності та інше. Під джерелом права в ідеальному змісті розуміють правову свідомість. Джерела права – це обставини, що спонукають появу і дію права. [6.,с.88]

Загальній теорії права відомі різні підходи до з'ясування поняття "джерело права". Одні автори взагалі обходять це поняття, а якщо і вживають його, то дають відповідне слово в лапках — "джерело". Але оскільки зміст цього поняття не може бути знехтуваний, його визначають термінами "форма" або "зовнішня форма права", інколи супроводжуючи його супутнім словом "джерело", але в дужках. Інші автори стоять однозначно на порці визнання джерелом права форм позитивного (об'єктивного) права. Ще інші автори дещо розширюють діапазон розуміння цього поняття, розрізняючи джерела права в матеріальному розумінні та джерела права в формально-юридичному смислі.[9.,с.203]

Отже, поняття джерел права в юридичній науці неоднозначне. Неважко збагнути, що звертання уваги лише на джерела-форми є однобічним і не дає повного уявлення про категорію джерел права. Але й дещо розширене його розуміння не дає його вичерпного розуміння. Воно значно багатше за свою структурую та видами. Таке розмаїття підходів до з'ясування змісту розглядуваного поняття має мовознавче підґрунтя.

Сучасна українська літературна мова знає декілька значень слова "джерело". З семасіологічної точки зору "джерело" це: 1) потік води, що утворюється внаслідок виходу підземних вод на поверхню землі; 2) те, що дає початок чому-небудь, звідки постає, черпається щось; основа чого-небудь; вихідне начало; 3) той або те, від кого або звідки довідуються про що-небудь; 4) писемна пам'ятка, документ, на основі якого будується наукове дослідження.

В контексті питання про джерела права немає місця лише першому значенню слова "джерело". Що стосується решти значень, то вони відображають той чи інший фрагмент

цього різнозначного явища юридичної дійсності, який знаходить відпо-відний термінологічний вираз в юридичній науці.[7.,с.49]

Джерело права має три сенси. У матеріальному сенсі джерелом права є ті суспільні, політичні, економічні умови, які обумовлюють правові норми. Таким чином, це ті суспільні відносини, з яких виникає право. Термін «джерело права» в ідеальному розумінні означає правосвідомість. Під правосвідомістю в даному випадку розуміється бажане право, уявлення про майбутнє праві. Насправді ідеальний сенс невіддільний від матеріального, так як побажання визначеного права пов'язані з наявними умовами. У формальному (юридичному сенсі) джерелом права є форми вираження нормативної волі. Саме формальний зміст терміна «джерело права» зрівнюється з терміном «форма права». Таким чином, джерело (форма) права - це об'єктивувати певним чином правила суспільної практики, які в силу об'єктивних причин визнаються суспільством і державою як обов'язкові. Правила, створені суспільством і схвалені державою через надання їм деякої зовнішньої оболонки, що захищаються державним примусом, являють собою джерело (форму) прав.[7.,с.226]

Система джерел права є поліструктурним утворенням, у межах якого нормативно-правові приписи взаємоузгоджуються та об'єктивуються у відповідних зовнішніх формах. У межах системи джерел права можна виокремити і певні підсистеми: нормативноактну, договірну, прецедентну, звичаєву, а у межах системи нормативно-правових актів можна виокремити систему законодавства.

Класифікація джерел права за їх природою та функціональним призначенням дає підстави розрізнити їх за такими групами:

- 1) джерела — правоутворюючі фактори;
- 2) джерела — форми права;
- 3) джерела — пам'ятки історії права.

Першу групу джерел (як правоутворюючих факторів, тобто факторів, що породжують необхідність права та обумовлюють його зміст) становлять:

- джерела права в матеріальному розумінні;
- джерела права в політико-ідеологічному розумінні;
- джерела прав, в доктринальному розумінні;
- джерела як нормативний попередник права.

Друга група (Джерела — форми права або джерела у формально-юридичному розумінні) — це нормативно-правові джерела, тобто конкретні форми, в яких знаходять своє закріплення норми об'єктивного права: їх сукупності чи поодинокі норми.

Третю, особливу групу джерел права, становлять пам'ятки історії права, тобто такі, що діяли в минулому, за різних часів законодавчі акти, наприклад, закони Хамму-рапі, "Салічна правда", "Саксонська правда", "Саксонське зеркало", "Руська правда", "Соборне уложення 1649 р." тощо. Історичні джерела є предметом дослідження наукової дисципліни "Історія держави і права".[8.,с.47]

Також джерела права класифікують за значеннями на матеріальні,гносеологічні,ідеологічні та формальні.

- Матеріальне значення:матеріальні умови життя,форми власності,інтереси людей.
- Гносеологічне значення:літописи,історичні хроніки,тексти законів минулого.

Ідеологічне значення:політична орієнтація законодавця і групи тиску,правосвідомість,правові вчення,принципи права,юридичні доктрини,погляди та ідеї відомих людейрелігійно-правові акти.

Формальне значення: нормативно-правові акти, нормативний договір, правовий звичай, юридичний прецедент.

Джерела права в матеріальному значенні - це матеріальні умови життя суспільства, що об'єктивно зумовлюють виникнення права, необхідність правового регулювання і певної державної влади.

До таких джерел права належать матеріальні умови життя суспільства, форми власності та інтереси людей. Сукупність цих джерел права визначається як матеріальне джерело права. Так, наприклад, у XX столітті виникли матеріальні передумови для реалізації багатьох соціальних прав: права на соціальне страхування, права пенсійного забезпечення, права на труд тощо. Буду-чи об'єктивно обумовленими, вони були закріплені в конституціях більшості розвинених країн. Крім того, з розвитком ринкової економіки матеріальні умови життя суспільства зумовили появу в Україні тих норм, що регулюють ринкові відносини - відносини конкуренції, приватної власності тощо. Визнання приватної власності священним і недоторканим природним правом людини зумовило появу правових норм, що захищають цю форму власності. Щодо інтересів людей, то дуже часто в парламенті приймаються акти, які захищають інтереси певних категорій людей - військовослужбовців, пенсіонерів, олігархів тощо.

Джерела права в гносеологічному значенні - це джерела пізнання, тобто ті історичні документи, релігійні погляди, що дійшли до цього часу і з яких люди отримують знання про право.

До таких джерел належать літописи, історичні хроніки, тексти законів минулого. Прикладами останніх є Закони Ману в Індії, «Руська Правда» на Русі, Закони Хаммурапі у Вавилоні тощо. Досить цікавим джерелом пізнання про право були літописи - своєрідна «журналістика» середньовічної Київської Русі, яка фіксувала певні історичні події. Саме тому в літописах мож-на зустріти певні згадки про законодавство минулого. Щодо історичних хронік, то вони були своєрідним західноєвропейським аналогом літописів.

Джерела права в ідеологічному значенні - це правові ідеї і правосвідомість, що формують певне праворозуміння.[9.,с172]

Найчастіше під джерелами права вчені-правники розуміють ті форми, в яких закріплюються загальнообов'язкові правила поведінки, тобто правові норми, які, власне, складають об'єктивне юридичне право. Тобто, під джерелами права слід розуміти форми об'єктивізації правових норм, які служать ознаками їхньої обов'язковості в даному суспільстві і в даний час.[10.,с.77]

Не слід плутати поняття джерела права, як ознаки загальнообов'язковості правової норми, з поняттям джерела, як засобу пізнання права, з поняттям історичного пам'ятника, в цьому розумінні вказаний термін вживається в історичних та історико-правових науках. Ці поняття можуть збігатися, але цей збіг випадковий і не впливає з їхньої суті. Так, якщо взяти текст якогось нормативного акту, то цей нормативно-правовий акт є, одночасно, джерелом права у суто юридичному розумінні і джерелом нашого пізнання про право. Але, якщо ми не маємо тексту нормативно-правового акту, а дізнаємося про його зміст з інших джерел, то цей акт все-таки буде джерелом права, але вже не джерелом нашого пізнання про право. Так само, не слід розрізняти поняття джерела права, як ознаки його загальнообов'язковості, з поняттям про те, звідки береться і чим визначається саме поняття та зміст правової норми. Так, не можна визнавати закон силою, яка творить право, оскільки закон чи інший нормативно-правовий акт це тільки форма, в якій право, що твориться різними елементами суспільної свідомості та суспільного буття, знаходить свій зовнішній вираз. Законодавець не свавільно творить право, він не може встановлювати норми, які не від-

повідать реально існуючим суспільним відносинам, не обумовлені всім ходом суспільного розвитку. Закон, який містить такі положення, залишається тільки декларацією, яка позбавлена практичного значення. Тому, законодавець не є джерелом права в розумінні сили, що його створює. Питання про джерела права, в цьому розумінні, є питання не про загальнообов'язковість правових норм, а про фактори, які беруть участь у творенні права. Розуміючи джерела права в цьому значенні, слід зазначити, що загальне джерело права є суб'єктивна свідомість. Всі інші фактори впливають на правотворчість, тільки опосередковуючись через людську свідомість. Природа речей, вимоги розуму, міркування доцільності, міркування моральності - все це може обумовити створення правових норм тільки, коли буде сприйняте людською свідомістю. Але джерелом права у суто юридичному (або технічному) розумінні вона не може бути визнана, тому що суб'єктивна свідомість певної норми не є ознака її загальнообов'язковості, не є форма її об'єктивування.[12.,с.68]

Якщо дотримуватися цього розуміння, то джерелами права слід визнати звичай, судову практику (або судовий прецедент), закон (або нормативно-правовий акт), нормативно-правовий договір, релігійні канонічні тексти та міжнародно-правові акти. Не можна, наприклад, визнати джерелом права природу речей, вже хоча б тому, що природа ця різними людьми розуміється по різному, і питання про те, яке з цих різноманітних розумінь є загальнообов'язковим, може бути вирішене тільки у порівнянні з якимось із вказаних джерел права. Саме те розуміння, яке виразилося у цих формах, є загальнообов'язковим. На цих же підставах не слід вважати джерелами права поняття справедливості чи науку права.[11.,с.59]

Висновки. Центральним питанням теми є джерела права, тому розкриттю самого поняття та його класифікації виділено найбільша частка об'єму роботи. На мою думку, поняття джерела права-це вигоди,сформовані в результаті історичного становлення суспільства,покликані для зародження основ правопорядку.Існує багато класифікацій джерел права за різними принципами,за природою та функціональним призначенням. Система джерел права є поліструктурним утворенням, у межах якого нормативно-правові приписи взаємоузгоджуються та об'єктивуються у відповідних зовнішніх формах. Серед них можна виокремити і певні підсистеми: нормативноактну, договірну, прецедентну, звичаєву, а у межах системи нормативно-правових актів можна виокремити систему законодавства.Основною проблемою в українській юридичній науці та практиці є використання лише поняття "система законодавства" у широкому його розумінні: як сукупності всіх чинних нормативно-правових актів української держави. Дане питання породжує юридичні колізії та інші недоліки.Закон України "Про систему джерел права України" повинен зафіксувати визначення поняття системи джерел права України як комплексу взаємопов'язаних та взаємоузгоджених нормативно-правових приписів, що об'єктивовані у відповідних зовнішніх формах; визначити сучасні джерела права України, які утворюють цю систему, з конкретизацією всіх підвидів і підсистем; встановити внутрішню будову системи джерел права з врахуванням основних типів зв'язків, які потрібно підтримувати у належному стані завдяки ефективному механізму взаємодії джерел права України.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996р.зі змінами та доповненнями.
2. Цивільний кодекс України.-К.,2004.
3. Офіційний сайт Верховної Ради України. -<http://www.rada.gov.ua/>.
4. Алексеев С.С., Общая теория права. - Т.1-М.: юр. лит., 1981.
5. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник/ За редакцією В.В.Копейчикова.-К.:Юрінком, 1997
6. Основи теорії права: Навчальний посібник/ А.А.Нечитайленко - Харків, 1998.
7. Основи держави і права: Навч. посібник / Гусарев С.Д., Калужний С.А. та ін.; За ред. Колодія А.М. і Олійника А.Ю. – К.: Либідь, 1997.

8. Основи конституційного права України: підручник/ За редакцією В.В.Копейчикова.-К.:Юрінком,1997
9. Право:Учебник для вузов/ А.И.Косаров, М.В.Малинкович, С.Д.Покревская и др., Под ред. проф. Н.А.Тепловой, проф. М.В.Малинкович.-2-е изд., перераб. и доп.-М.:Закон и право, ЮНИТИ, 1998.
10. Правознавство: підручник /за ред. Настюка М. – Львів: Світ, 1995.
11. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології / Н. М. Пархоменко: Монографія. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008.
12. Рабінович П.М., Основи загальної теорії права та держави. - К.: 1999.

О. В. Войченко

Науковий керівник

К. юр. н., доц. Дараганова Н.В.

ПРАЦІВНИКИ ЯК СУБ'ЄКТИ ТРУДОВОГО ПРАВА

В статті комплексно досліджено особливості працівників як суб'єкта трудового права. Аналізуються основні елементи правосуб'єктності суб'єктів трудових та тісно пов'язаних з ними правовідносин. Досліджується значення працівника як суб'єкта трудового права, правового статусу та дієздатності в трудовому праві. Особлива увага приділяється трудовій правосуб'єктності учасників власне трудових правовідносин в умовах ринкової економіки. Обґрунтовуються конкретні пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення трудового законодавства та практики його застосування.

Ключові слова: працівник - суб'єкт трудового права, суб'єкт трудових правовідносин, трудова правосуб'єктність, правоздатність, правовий статус, дієздатність, роботодавець.

Е.В.Войченко

РАБОТНИКИ КАК СУБЪЕКТЫ ТРУДОВОГО ПРАВА

В статье комплексно исследовано работника как субъекта трудового права. Анализируются основные элементы правосубъектности субъектов трудовых и тесно связанных с ними правоотношений. Исследуется значение работника как субъекта трудового права, правового статуса и дееспособности в трудовом праве. Особое внимание уделяется трудовой правосубъектности участников собственных трудовых правоотношений в условиях рыночной экономики. Обосновываются конкретные предложения и рекомендации совершенствования трудового законодательства и практики его применения.

Ключевые слова: работник - субъект трудового права, субъект трудовых правоотношений, трудовая правосубъектность, правоспособность, правовой статус, дееспособность, работник, работодатель.

E. V. Voychenko

CAPABILITY SUBJECTS OF LABOUR LAW

The author represents the combined theoretikal – applied investigation of subjects of labour law. The main elements of judicial subjectivity of subjects of labour and closely connected with them judicial relations are analyzed in the work. The meaning of legal capability subjects of labour law, legal status and capability in labour law are determined by the author.

A special attention is paid to labour judicial subjectivity of members of the working judicial relations in the circumstances of market economy. Concrete proposals and recommendations concerning improvement of labour legislation and ways of their usage in practice are substantiated in the given thesis.

Keywords: capability - subject of labour law, subject of working judicial relations, labour judicial subjectivity, legal capacity, legal status, worker.

Постановка проблеми. Сьогодні, основною проблемою діяльності дослідження є законодавче закріплення та наукове обґрунтування правового становища працівників як суб'єктів трудового права. Проголошення конституційного права людини на вільне розпорядження своєю здатністю до праці істотно змінює правовий статус працівників як

суб'єктів трудового права. У зв'язку з акцентуванням уваги на правах людини у сучасних умовах посилюється пріоритет інтересів і потреб кожного окремого працівника.

Сьогодні правовий статус працівників як суб'єктів трудового права, деякі елементи його змісту визначені нормами КЗпП України. Чинний КЗпП був розроблений в інших соціально-економічних умовах, коли у системі інтересів суб'єктів трудових відносин первинними були інтереси держави, яка у радянський період була й основним суб'єктом, що регламентував трудові відносини, й одночасно, основним, єдиним роботодавцем. Правовий статус працівника був похідним від статусу держави, що було цілком природно в умовах домінування державної форми власності.

Становлення ринкових відносин у суспільстві і демократизація трудових правовідносин зумовили потребу по-новому поглянути на нормативне регулювання правового статусу працівника як суб'єкта трудового права. Саме сьогодні, коли у центрі уваги трудового права знаходиться людина та її особистість, питання правового становища працівників як суб'єктів трудового права і закріплення його правового статусу у процесі прийняття нового Трудового кодексу України є особливо актуальними.

Трудовий кодекс має не тільки узагальнювати і систематизувати вже накопичений нормативний матеріал, але й стати основним законодавчим актом у сфері трудового права, побудованим на принципово нових засадах, важливою складовою якого будуть положення, що регламентуватимуть правовий статус працівників як суб'єктів трудового права.

Сьогодні є відкритим питання про легальне визначення поняття «працівник» і про виділення ознак працівників як суб'єктів трудового права у сучасних умовах. Дискусійною є також проблема визначення змісту правового статусу працівників як суб'єктів трудового права у сучасних умовах.

Крім проблем загальнотеоретичного характеру, необхідно також відзначити, що правове регулювання окремих елементів правового статусу працівників як суб'єктів трудового права не цілком відповідає реаліям ринкової економіки в Україні.

Необхідність переосмислення ряду теоретичних питань, пов'язаних з регулюванням правового статусу працівників як суб'єктів трудового права, техніко-юридичні недоліки норм, що регулюють окремі елементи трудово-правового статусу працівників як суб'єкта, а також необхідність пошуку оптимального вирішення правових проблем і суперечностей у сфері визначення правового статусу працівників як суб'єктів трудового права, що трансформувалися, або знов виникли у сучасних умовах, зумовлюють актуальність обраної теми.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну різноманітність наукових праць. Необхідно зазначити, що питання правового регулювання в трудовому праві щодо проблем правового становища працівника у трудовому праві в окремих аспектах приділяють увагу такі вчені, як Б.К. Бегічев, В.С. Венедіктов, В.С. Гуславський, В.В. Жернаков, І.В. Зуб, С.О. Іванов, М.І. Іншин, І.Я. Кисельов, А.М. Куренной, В.В. Лазор, Л.І. Лазор, А.М. Лушніков, М.В. Лушнікова, Ю.П. Орловський, С.М. Прилипко, В.І. Прокопенко, О.І. Процевський, В.Г. Ротань, В.М. Скобелкин, О.В. Смирнов, Б.С. Стичинський, Л.А. Сироватська, В.М. Толкунова, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, І.І. Шамшина, О.М. Ярошенко та ін. Разом з тим, ряд теоретичних і практичних питань у сфері регулювання правового статусу працівника ще залишаються невирішеними.

Серед останніх наукових розвідок привертають увагу дослідження В. І. Прокопенка [10] який під основними принципами працівників як суб'єктів трудового права розуміє виражені в правових актах економічні закономірності і розподілу в формі основних,

керівних положень, основних засад правового регулювання трудових відносин, які визначають загальну спрямованість і найбільш істотні риси його змісту та Н. Б. Болотіна і Г. І. Чанишева [4], в якому авторами називають і такий принцип як недопущення погіршення становища працівника як суб'єкта трудового права щодо рівня, передбаченого законодавством і принцип соціального партнерства.

Мета дослідження: Метою даної статті є надання визначень поняттям «суб'єкти трудового права» та «суб'єкти трудових правовідносин» з урахуванням тих особливостей, що притаманні кожному із розглядуваних явищ. Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити наступні задачі: з'ясувати сутність поняття «суб'єкти трудового права»; виокремити характерні для даного явища ознаки; вивчити риси, притаманні поняттю «суб'єкти трудових правовідносин»; порівняти характерні ознаки та зробити відповідний висновок. Виконати зазначені поставлені задачі можливо за допомогою попереднього вивчення безпосереднього розрізнення понять «суб'єкти права» та «суб'єкти правовідносин».

Основні результати дослідження. Розвиток ринкових відносин у суспільстві і демократизація трудових правовідносин зумовили потребу по-новому глянути на нормативне регулювання становища працівника як суб'єкта трудового права. Саме сьогодні, коли у центрі уваги трудового права знаходиться людина та її особистість, питання правового становища працівника у процесі прийняття нового Трудового кодексу України є особливо актуальними.

Трудовий кодекс має не тільки узагальнювати і систематизувати вже накопичений нормативний матеріал, але й стати основним законодавчим актом у сфері трудового права, побудованим на принципово нових засадах, важливою складовою якого будуть положення, що регламентуватимуть правовий статус працівника.

Сьогодні є відкритим питання про легальне визначення поняття «працівник» та про виділення характерних ознак працівника як суб'єкта трудового права у сучасних умовах, що визначає актуальність обраної тематики наукового пошуку та визначає її мету. Завданням цієї статті є аналіз сучасних наукових поглядів, відповідних нормативно-правових актів із метою визначення поняття та характерних ознак правової категорії «працівник», співвіднесення понять «працівник» і «найманий працівник» та виділення видів працівників у трудовому праві.

В сучасних умовах великого значення набуває з'ясування й удосконалення понятійного підґрунтя у сфері правового регулювання становища працівника, оскільки досліджувати працівника як одного з основних суб'єктів трудового права неможливо без розгляду самого поняття «працівник». Насамперед, слід проаналізувати законодавче визначення цього поняття. Термін «працівник» введений у трудове законодавство України, Законом України № 871-12 від 20 березня 1991 року [1], замінивши термін «робочий і службовець», що застосовувався ще у радянський період.

Водночас, вказаний закон, вводячи нове поняття, не дав його нормативного визначення. До теперішнього часу чинний КЗпП України не містить легального визначення поняття «працівник», що, на нашу думку, є істотним недоліком кодифікованого джерела трудового права. Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то у таких країнах, як Росія, Республіка Білорусь, Канада визначення поняття «працівник» закріплене саме у трудовому кодексі. Так, Трудовий кодекс Російської Федерації дає таке визначення: «працівник – фізична особа, яка вступила у трудові відносини з роботодавцем» [2, ст. 20]. Згідно з Трудовим кодексом Республіки Білорусь працівник – це особа, яка перебуває у трудових відносинах з наймачем на підставі укладеного трудового договору [3, ст.1]. Трудовий кодекс Канади

визначає працівника як особу, яка застосовує свої спеціальні знання і навички для здійснення трудової діяльності на підставі договору з роботодавцем.

Водночас, низка визначень поняття «працівник» міститься в інших нормативно-правових актах у сфері праці. Так, Закон України «Про професійні союзи, їх права і гарантії їх діяльності» визначає працівника як фізичну особу, яка працює за трудовим договором на підприємстві, в установі, організації або у фізичної особи, яка використовує найману працю. Інший закон – «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» дає ідентичне визначення, проте при цьому використовуючи термін «найманий працівник». Таким чином, законодавець використовує два терміни «працівник» і «найманий працівник» як рівнозначні.

Третій закон – «Про охорону праці» – містить схожу дефініцію: працівник – це «особа, яка працює на підприємстві, в установі, організації і виконує обов'язки або функції відповідно до трудового договору (контракту)». Та все ж це визначення не є абсолютно ідентичним вищезазначеним. Розглядаючи юридичні конструкції, сформульовані у вищезазначених законах, слід звернути увагу на те, що нормативні приписи, зазначені в них, позбавлені такої важливої ознаки юридичної техніки, як системна узгодженість нормативного матеріалу. Відсутність чіткості й однозначності у визначенні правових понять стає приводом для розбіжностей, як серед вчених, так і серед практиків.

Зараз деякі вчені, наприклад Н.Б. Болотіна, Г.І. Чанишева, Н.М.Хуторян, вважають за необхідне використовувати у термінологічному арсеналі трудового права виключно поняття «найманий працівник» [5, 28], [6, 18], [7, 20]. Ця позиція є дещо спірною. Слід відзначити, що багато вчених висловлюють заперечення проти віднесення до категорії найманих працівників таких суб'єктів, як судді, державні службовці та ін.

Водночас, у науковій літературі, зокрема М.І. Іншиним, наголошується, що оскільки професійна діяльність вказаних працівників здійснюється на підставі трудового договору, то вони, без сумніву, є суб'єктами трудового права [8, 136]. На позначення таких працівників у науці трудового права професором В.С. Венедіктовим запропоноване поняття «працівники «подібні» найманим» [9, 11].

Відомо, що трудова діяльність працівників «подібних» найманим у багатьох моментах регулюється спеціальним законодавством, а трудове законодавство застосовується тільки за відсутності спеціальних норм щодо певних питань. А закріплення єдиного поняття «найманий працівник» загрожує повним виключенням праці працівників «подібних» найманим зі сфери дії трудового права, що, на нашу думку, є неприпустимим.

Вважаємо, найбільш оптимальним терміном на позначення загальної базової категорії працюючого у трудовому законодавстві поняття «працівник». У науковій літературі погляди на юридичне значення поняття «працівник» вельми різноманітні.

Такі вчені як, Н.М. Хуторян, М.П. Стадник, С.В. Дріжчана, А.Ю. Бабаскін, Т.С. Прокопова вважають, що працівник (робочий і службовець) – це особа, яка має здатності до праці, продає свою робочу силу на певних умовах за винагороду [7, 20]. А.М. Куренной [11, 33] визначає працівника як людину, яка «продає» на певних умовах свою здатність працювати.

Однією з головних підстав визнання особи працівником вказані вчені вважають – добровільний продаж своєї робочої сили. Ця точка зору є дещо спірною. Ще у XIX столітті російський юрист професор К.П. Победоносцев відзначив: «Не можна купувати особисту працю людини, можна тільки найняти її» [12, 395]. Я повністю поділяю думку К.П.

Побєдоносцева. На мій погляд, ні праця, ні робоча сила не можуть передаватися у власність іншій особі, оскільки вони невід'ємні від людини і не носять «товарного» характеру. Праця людини – це одна з можливостей реалізації конституційного права «... на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї».

Більш обґрунтовано є думка таких вчених, як О.В. Смирнов і О.М. Акопова, які вважають, що працівники – це особи найманої праці [13, 32]. Тобто суб'єкти, які здають у найм свою здатність працювати. Проте недоліком такого визначення є те, що юридичний термін «працівник» розкривається у цьому випадку через економічну категорію найманої праці.

Л.А. Сироватська відзначає, що суб'єктом трудового права в особі працівника є не кожен трудящий, а лише той, з ким укладений трудовий договір [14,68]. Дійсно, оскільки трудовий договір є самостійною правовою категорією і необхідною умовою виникнення трудових правовідносин, факт його укладання має бути однією з визначальних ознак працівника як суб'єкта трудового права.

Схожу позицію займає і професор В.І. Прокопенко [10, 98]. На думку професора В.С. Венедіктова, статус працівника набувається фізичною особою за наявності у неї трудової правосуб'єктності і факту укладання з нею трудового договору [9, 47]. У цьому підході відображаються такі важливі кваліфікуючі ознаки працівника, як приналежність його до категорії фізичних осіб і наявність у нього правосуб'єктності.

На думку професора В.С. Гуславського, нормативна вказівка на приналежність працівника до категорії фізичних осіб має істотне значення. Як відомо, у сфері дії цивільного права також знаходяться суспільні відносини із застосування праці. Але тоді як стороною цивільно-правової угоди, зобов'язано виконати певні роботи, може бути бригада (тобто, певна сукупність осіб) або юридична особа, працівником у трудовому праві може виступати виключно фізична особа [15, 302].

Погоджуючись із думкою В.С. Гуславського, вважаємо, що ця ознака (разом з іншими) має бути законодавчо закріплена у визначенні поняття «працівник».

Крім того, їх правовий статус характеризується певними гарантіями реалізації прав і інтересів, юридичними обов'язками, а також юридичною відповідальністю за правопорушення. Слід відзначити, що в сучасних соціально-економічних умовах найманий працівник не є єдиним носієм правового статусу працівника в трудовому праві. Так, наприклад, складно віднести до категорії найманого працівника державного службовця або суддю.

Існує думка про те, що вся діяльність вказаних вище працівників є предметом регулювання адміністративного, а не трудового права.

З погляду Ю.М. Козлова, прийняття на роботу – це «типова функція управлінського характеру, а відповідно – повноваження адміністрації, її представників у цій сфері, оформлення на роботу визначається нормами адміністративного права» [16, 30]. Проте справедливішою, на мою думку, є позиція професора М.І. Іншина, який зазначає, що адміністративним законодавством регулюються зовнішні аспекти професійної діяльності державних службовців. Внутрішні ж аспекти їх діяльності (тобто питання їх працевправового зв'язку з відповідною установою) регламентуються переважно нормами трудового права [8, 88].

О.М. Клюєв звертає увагу на таку особливість працівників ОВС, як наявність у них певних владних повноважень, що, по суті, властиво всім працівникам, які відносяться до категорії «подібних» найманим. Крім того, у ряді випадків у працівників «подібних» найманим відсутня така ознака, як виконання певної міри праці, оскільки багато хто з них

працює в умовах ненормованого робочого часу. Зважаючи на специфічні особливості працівників, які відносяться до групи «подібних» найманим, у науковій літературі справедливо наголошується на необхідності уточнення поняття і правового статусу таких працівників, зайнятих на державній службі, в органах внутрішніх справ, прокуратури, в судових органах, різних державних комісіях та ін.

На підставі аналізу точок зору, позицій вчених щодо визначення характеру й юридичної природи трудових відносин працівників, які відносяться до категорії «подібних» найманим, вважаємо за необхідне виділити такі особливості цих працівників: 1) здійснення трудової діяльності на користь суспільства і держави; 2) наявність адміністративно-правового статусу; 3) реалізація політичних інтересів і відносин у суспільстві. Здійснення трудової діяльності працівника «подібного» найманому на користь всього суспільства означає, що в позитивному результаті його праці зацікавленим не орган, з яким він вступив у трудові відносини, а держава і суспільство, у цілому.

Субордінаційність трудових відносин найманих працівників не передбачає наявності у них адміністративно-правового статусу. Це істотним чином відрізняє працівників «подібних» найманим від основного числа працюючих у трудовому праві – найманих працівників. Водночас, саме трудовим законодавством встановлюються трудові зв'язки і регулюються всі трудові питання працівника «подібного» найманому з відповідною державною структурою. Реалізація політичних інтересів і відносин у суспільстві полягає у такому.

Діяльність працівників «подібних» найманим відображає суспільний устрій і економічну структуру країни, умови для розвитку особи, ступінь захищеності індивіда в суспільстві, положення держави на міжнародній арені та ін. Узагальнюючи вищевикладене, пропонуємо таку дефініцію: «Працівники «подібні» найманим – це працівники, наділені державновладними повноваженнями, які здійснюють свої функції на користь суспільства і держави, реалізуючи політичні інтереси і відносини в суспільстві».

Вважаємо, що відбиття цього наукового підходу в сучасному трудовому законодавстві України дозволить чіткіше розмежувати загальні норми трудово-го права, що поширюють свою дію на всіх працівників, і спеціальні, такі, що відносяться тільки до працівників «подібним» найманим. Підводячи підсумок дослідженню поняття «працівник», можна зробити такі висновки. У сучасних соціально-економічних умовах існує дві основні категорії працюючих за трудовим договором: а) наймані працівники; б) працівники «подібні» найманим.

Найманий працівник – це залежний працівник, який здійснює в інтересах і на засоби виробництва роботодавця певну міру праці за певну плату з підпорядкуванням трудовому розпорядку. Працівники «подібні» найманим – це працівники, наділені державновладними повноваженнями, які здійснюють свої функції на користь суспільства і держави, реалізуючи політичні інтереси і відносини в суспільстві (тобто працівники, які виконують функції складеного характеру) .

Вважаю, що для найбільш чіткого розмежування загальних норм трудового права, що поширюють свою дію на всіх працюючих за трудовим договором, і спеціальних, що відносяться тільки до працівників «подібним» найманим, запропонований науковий підхід має знайти своє відбиття у сучасному трудовому законодавстві України. Найбільш оптимальним базовим терміном для узагальнення всіх працюючих на умовах трудового договору зараз є поняття «працівник».

Саме це поняття вживається у переважній більшості актів трудового законодавства.

Водночас у чинному законодавстві відсутнє легальне визначення терміна «працівник». Визначення, сформульоване розробниками проекту нового Трудового кодексу України, не є вичерпним. У зв'язку з вищевикладеним пропонуємо власну дефініцію: «Працівник – це фізична особа, яка має трудову правосуб'єктність та взяла на себе обов'язок виконувати певну трудову функцію на умовах трудового договору». Такі визначення, на наш погляд, будуть як найповніше відображати теоретичне і практичне призначення терміна «працівник» у сучасному українському законодавстві.

Висновки. Дипломна робота є комплексним, теоретично обґрунтованим науковим дослідженням широкого спектру проблем регулювання правового статусу працівника як суб'єкта трудового права в Україні, спрямованим на вдосконалення чинного трудового законодавства щодо закріплення юридичних властивостей працівника як суб'єкта трудового права у сучасних соціально-економічних реаліях.

Таким чином, ми бачимо, що реалізація трудової правосуб'єктності працівника, як передбаченої нормами права здатності фізичної особи бути учасником трудових правовідносин, шляхом укладання трудового договору з роботодавцем, на цей час є достатньо не дослідженою, і такою що потребує систематизації і перегляду з урахуванням, як новітніх реалій життя так і суміжних галузей права. Особливо це стосується: співвідношення трудової правосуб'єктності та цивільної дієздатності, перегляду позиції щодо віку та ролі деліктоздатності в трудових правовідносинах.

Література (джерела):

1. Про внесення змін і доповнень до Кодексу законів про працю Української РСР при переході республіки до ринкової економіки : Закон УРСР від 20 березня 1991р. № 871-12 // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 23. – ст.267.
2. Трудовой кодекс Российской Федерации. – М.: Издательско-книготорговый центр «Юринформ», 2002. – 128с.
3. Трудовой кодекс Республики Беларусь.
4. Киселев И.Я. Сравнительное и международное трудовое право. Учебник для вузов. М.: Дело, 1999. С. 244.
5. Болотіна Н. Б. Трудове право України: Підручник. - К.: Вікар, 2004. - 725 с.
6. Г.І. Чанышева. Трудове право України / Г. І. Чанышева, Н. Б. Болотіна. — Х.: Одиссей, 2001. — 512 с.
7. Н.М.Хуторян . Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин. -- К., 2002. -- С.162.
8. М.І. Іншин. Правове регулювання службово-трудова відносин в Україні: Монографія / М.І. Іншин. — Харків: Вид-во Нац.ун-ту внутр.справ, 2004. — 337с.
9. В.С. Венедіктов Трудовое право Украины: Учеб. пособие. — Харьков: Консум, 1998.
10. Прокопенко В. І. Трудове право України: Підручник. Вид. 2-ге, стереот. — Х.: Консул, 2000. — 480 с.
- 11.А.М. Куренной Трудовое право: на пути к рынку / А.М. Куренной. — М.: «Дело Лтд», 1995. — 304с.
12. К.П. Победоносцев. Курс гражданского права. Ч.3. Договорные обязательства / К. П. Победоносцев. - СПб, 1896.
13. Акопова Е.М. Современный трудовой договор (контракт) / Е.М. Аكوпова. — Ростов-на-Дону: Издат. центр «Март», 1998. — 352с.
14. Л.А. Сироватська. Трудовое право: Підручник. — М.: 1995. — С. 90-95.
15. Гуславський В.С. Проблеми визначення правового статусу працівника як суб'єкта трудового права / В.С. Гуславський // Актуальні проблеми права: теорія і практика. Збірник наукових праць. - 2008. - №12. - с.300-306.
16. Козлов Ю.М. Предмет советского административного права / Ю.М. Козлов. — М., 1967.

В. В. Гайдамака

Науковий керівник:

д. юр. н., проф. В.К. Матвійчук

ПРИЧИНИ І УМОВИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У статті розглянуто виникнення терміна “організована злочинність” і його розвиток та тлумачення у зарубіжних країнах, визначено основні ознаки й деякі аспекти кримінологічної характеристики організованої злочинності в Україні.

Ключові слова: злочинність, організована злочинність, кримінал.

В. В. Гайдамака

ПРИЧИНЫ И УСЛОВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ

В статье рассмотрены возникновения термина "организованная преступность" и его развитие и толкование в зарубежных странах, определены основные признаки и некоторые аспекты криминологической характеристики организованной преступности в Украине.

Ключевые слова: преступность, организованная преступность, криминал.

V. Gaydamaka

CAUSES AND CONDITIONS OF ORGANIZED CRIME

The article deals with the emergence of the term "organized crime" and its development and interpretation in foreign countries, the main features and some aspects of criminological characteristics of organized crime in Ukraine.

Keywords: crime, organized crime.

Постанова проблеми. Проблема організованої злочинності корисливо-насильницького спрямування є предметом обговорення на найвищому державному і науковому рівнях, оскільки діяльність злочинних організацій набула надзвичайної гостроти і почала негативно впливати на зміцнення правоохоронної практики, реалізацію прав, свобод і законних інтересів громадян. Підвищену суспільну небезпеку становлять як ОЗ в цілому, так й її озброєні форми, особливо корисливо-насильницького спрямування.

Іншим чинником, що сприяє організованій злочинності, є наявність корумпованих зв'язків ОЗ з різними органами влади, що суттєво шкодить державним інтересам та іміджу України на міжнародному рівні. За даними Служби безпеки України, 60 % мафіозних кланів мають корумповані зв'язки в різних структурах влади та управління.

У корумпованих взаємовідносинах перебуває близько 40 % керівників підприємств і майже 90 % керівників комерційних структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті Є.Л. Косяк “Кримінологічний аналіз рівня та динаміки контрабанди в Україні”, опублікований в журналі “Форум права”, 2011 – №4 (с. 416-421). Автор зазначає, що термін контрабанда походить від поєднання двох слів італійського походження – contra – “проти” та bando – “урядовий указ” у буквальному смислі означає вчинення дій в супереч установленого урядом порядку. Будучи одним з досить поширених злочинів перш за все економічної спрямованості, контрабанда становить суттєву загрозу національній економічній безпеці України. Порушення бюджетного балансу, створення умов для не добросовісної конкуренції, а також загроз для здоров'я населення найбільші фактори ризику поширення контрабанди. При цьому особливе занепокоєння викликають наявні тенденції до набуття контрабандою форми злочинних промислів із широким використанням корумпованих зв'язків. Останні є можливими

не лише через суб'єктивні фактори, а й через низку об'єктивних, до яких, зокрема, відносяться і недоліки правового регулювання митних правовідносин, діяльності спеціалізованих органів та підрозділів з протидії контрабанді зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Історичні аспекти боротьби з контрабандою митних органів Російської імперії на території українських губерній аналізуються у статті О.В. Морозова "Історія боротьби з контрабандою в українських губерніях (остання чверть XVIII – початок XX ст.)", опублікованій в журналі "Трані" 2011 – № 3 (с. 12-16). Автор зазначає, що дослідження такого явища, як контрабанда, або "неформальна економіка" розкриває нові можливості для пояснення складних економічних, політичних та соціальних процесів, що відбуваються внаслідок реалізації завдань митної політики (с. 12).

У статті Ю.А. Комісарчука "Сутність, правовий, політичний та соціально-економічний зміст корупції", опублікованій в журналі "Митна справа" 2011 – № 4, ч. 2 (с. 14-18), проведено аналіз різних точок зору та різних підходів до визначення корупції та причин її існування. Автор наводить наступні позиції вчених щодо розгляду і розуміння корупції.

Мета досліджень - розкрити особливості організованої злочинності, причина та умови, які спонукали громадян до організованої злочинності.

Основні результати досліджень. Поняття організованої групи. Перш ніж розглянути самі поняття організованої групи та злочинної організації, зупинимося на питанні про кількість учасників, необхідних для наявності цих форм злочинної діяльності. У зв'язку з підготовкою нового КК України в періодичній пресі, ряді кандидатських дисертацій пропонується визнавати зазначені злочинні об'єднання лише за участю в них трьох і більше осіб. Аргументація на користь останнього зводиться до того, що в психології саме групи з такою кількістю учасників визнаються більш стійкими. Однак і в психологічній літературі, і в працях по соціології групами прийнято вважати також і взаємодія двох або більше осіб. Саме з цього виходить діючий КК, визначаючи співучасть як умисна спільна участь у вчиненні злочину двох і більше осіб. Вибіркові дослідження показують, що близько 50% всіх групових злочинів скоюються групами, що складаються з двох осіб. Якщо виключити такі групи з числа організованих, то, цілком очевидно, різко послабиться боротьба з організованою злочинністю. Тому пропозиція про збільшення числа учасників групи для визнання її організованою не може бути прийнято. Отже, організована група або злочинна організація - це об'єднання (взаємодія) двох або більше осіб. Причому всі ці особи повинні досягти віку кримінальної відповідальності і бути осудними.

Зрозуміло, що і організована група, і злочинна організація припускають попередня змова співучасників про спільне скоєння злочину. Але участь двох і більше осіб і наявність попередньої змови ще не утворюють ні організованої групи, ні тим паче злочинної організації. Потрібно ще один найважливіший ознака - організованість групи (організація). Розглянемо цю ознаку стосовно до організованої групи.

Поняття організованості передбачає більш тісну взаємодію учасників. Однак очевидно, що розмежування організованої групи і групи, що діє за попередньою змовою, - це питання факту, вирішуваний в кожному конкретному випадку з урахуванням встановлених обставин справи. У загальному плані можна лише позначити ті ознаки, які можуть бути критерієм такого розмежування. Перше - це кількість злочинів, для вчинення яких вона створюється. Організована група, як правило, створюється для вчинення кількох злочинів, хоча можуть бути випадки її створення і для учинення одного злочину, наприклад, випадки посягання на особливо важливі об'єкти (банк, військовий склад і т. п.). Така група припускає різноманітну організаційну діяльність: розподіл ролей між співучасниками, на-

явність одного або декількох організаторів, вчинення підготовчих дій, залучення в групу великого числа учасників, розроблення плану дій і т. п.

У теорії і практиці ці ознаки в тій чи іншій їх комбінації іменують стійкістю групи. Саме стійкість відрізняє організовану групу від групи, що діє лише за попередньою змовою.

Так, А. і В., обидва без певних занять, проходячи повз будинку і побачивши відкрите вікно на першому поверсі, вирішили скоїти крадіжку, влізли у вікно і викрали кілька носильних речей; це крадіжка за попередньою змовою групою осіб. Але якщо вони здійснювали такі крадіжки не один раз, підшукуючи при цьому зручні об'єкти, знаходячи для збуту викраденого скупника, то вже ці обставини дають підставу визнати їх організованою групою.

Звичайно, ступінь стійкості організованої групи може бути різною. Група може розпастися після скоєння декількох злочинів, розділитися на кілька груп, а може діяти протягом тривалого часу, все більше і більше зміцнюючись. Ця обставина може бути врахована при призначенні покарання співучасникам.

Іноді в літературі до обов'язковим ознаками організованої групи відносять ієрархію підпорядкованості її членів, дії на окремій території, зв'язок з іншими злочинними групами та ін. Безумовно, ці ознаки можуть свідчити про організованість, але вони зовсім не обов'язкові для констатації групи: їх може і не бути, а вона буде володіти стійкістю, властивою організованій групі. Пленум Верховного Суду України в постанові від 29 лютого 1999 р., роз'яснюючи поняття організованої групи стосовно до умисним вбивств, вказав, що це стійке об'єднання двох або більше осіб, спеціально організувалися для спільної злочинної діяльності. Представляється, що під злочинною діяльністю тут треба розуміти вчинення як декількох, так і одного злочину. У літературі дають різні визначення організованої групи, робляться пропозиції про включення в Загальну частину майбутнього КК самого поняття її. Проект КК України³, який перебуває зараз на розгляді Верховної Ради, дає визначення організованої групи і у багатьох статтях Особливої ??частини вказує її в якості кваліфікуючої обставини. Так, ч. 3 ст. 27 проекту вважає злочин вчиненим організованою групою, якщо в ньому брали участь дві чи більше особи, заздалегідь об'єдналися в стійку групу для вчинення одного або декількох злочинів

Звичайно, поняття стійкості групи є оціночним і наповнення його певним змістом цілком залежить від конкретних обставин справи і правильної оцінки правоприменителем. [5]

Крім згаданих осіб до суб'єктів корупційних правопорушень належать судді, прокурори, слідчі, особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, співробітники служби безпеки, посадові особи податкової адміністрації та податкової міліції, співробітники митної служби, а також працівники апарату суду, прокуратури й інших зазначених органів, уповноважених па виконання функцій держави.

Правопорушення, пов'язані з корупцією, включають як діяння а вигляді надання, прийняття матеріальних, інших благ і переваг, так і діяння, що створюють умови для корупції і забезпечують її (використання службових повноважень всупереч інтересам служби, перевищення влади і т. п.). Ці правопорушення різноманітні, носять кримінально-правової, адміністративний, цивільно-правової або дисциплінарний характер. Майже повний перелік форм (видів) корупційних діянь наведено в "Концепції боротьби з корупцією на 1998 - 2005 роки", затвердженої Указом Президента України 24. 04. 1998

Боротьба з організованою злочинністю вимагає чіткого визначення її поняття, з'ясування структури і спрямованості діяльності, стійкості формувань, тяжкості і кількості скоє-

них злочинів. Сучасні наукові та офіційні тлумачення її відрізняються крайньою невідповідністю, хоча це, мабуть, слідство наукового пошуку найбільш оптимальних юридичних формулювань, що дозволяють дати нову концепцію цього виду злочинності.

Поняття "організована злочинність" позначає сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку з утворенням та діяльністю організованих злочинних угруповань.

Досить загальна дефініція, як це і прийнято в основоположних формулюваннях, є підставою для розробки ознак організованої злочинності, її форм. У цьому плані подібні конструкції повинні відповідати загальноприйнятим міжнародним кримінально-правовим і криминологічним концепціям, які в своїй основі мають довголітню практику боротьби з цього роду злочинами.

"Організована злочинність" - термін, яким визначають антисоціальна кримінальне явище. У рекомендаціях ООН "Практичні заходи по боротьбі з організованою злочинністю" (Міжнародний семінар по боротьбі з організованою злочинністю. - Суздаль, 1991.) Позначено, що під організованою злочинністю слід розуміти відносно велику групу стійких злочинних утворень, що мають своє керівництво, займаються злочинною діяльністю в корисливих інтересах, створюють систему захисту від соціального контролю з використанням таких протиправних способів, як насильство, погрози, корупція і розкрадання у великих розмірах.

"Організована злочинність" - це поняття, що об'єднує злочинну діяльність організованих злочинних груп, злочинних організацій та об'єднань, які заздалегідь планують і здійснюють у різних сферах людського життя визначену за обсягом і тяжкості злочинну діяльність.

Консолідація та згуртованість організованих злочинних формувань, озброєність, характер злочинів, конспірація, створення певної системи безпеки для їх членів, протидія органам влади і правоохоронним органам, корумпованість, терор - все це робить організовану злочинність небезпечним кримінальним явищем. Її стан, різноманітні форми, що розширюється діапазон діяльності ставлять перед криміналістикою невідкладні завдання по розробці методики розслідування цього роду злочинів.

Методика розслідування злочинів як галузь криміналістики має своїм предметом систему наукових положень, що визначають планування та організацію розслідування окремих видів злочинів. Традиційне уявлення про неї пов'язане з включенням в її структуру таких компонентів, як криміналістична характеристика, злочин, обставини, що підлягають доказуванню, слідчі дії і оперативно-розшукові заходи, планування розслідування, профілактика певного виду злочинів. В системі методики важливою структурною складовою, яка сприяє формуванню слідчих версій і визначенню напрямків розслідування, є криміналістична характеристика злочину. Її структурні елементи - способи вчинення і приховування злочинів, час і обстановка події, сукупність найбільш характерних слідів, особа злочинця та існуючі між ними взаємозв'язки - створюють досить повну картину конкретного застосування цієї абстракції до розслідуваного злочину.

Формування нових злочинних груп, які обрали об'єктом своїх зазіхань життя людей, вимагає зосередити увагу на такому елементі криміналістичної характеристики злочину, як особистість злочинця - учасника організованої групи.

Одними з найбільш небезпечних злочинів є що одержали широке поширення замовні вбивства. Способи їх вчинення та приховування, об'єкти посягання не вкладаються у традиційні схеми методики розслідування вбивств, бо мають нову криміналістичну забарвлення, що вимагає узагальнення, аналізу та формування нетрадиційних методик.

Методика розслідування злочинів, як і її приватна галузь - методика розслідування вбивств, являє собою узагальнену логічну схему розслідування, що включає в себе планування, організацію та виробництво окремих слідчих дій. Разом з тим з розвитком теорії криміналістики вона отримала більш глибоку інтерпретацію, збагатившись таким поняттям, як криміналістична характеристика злочину. Остання, що сполучає в собі ознаки (елементи), найбільш значущі для розслідування та попередження злочинів, несе нові пізнавальні функції, що забезпечують в значній мірі успіх розслідування. Нові види злочинної діяльності не вписуються в рамки колишніх методик. Це стосується і вбивств на замовлення.

Незважаючи на те, що загальна методика розслідування вбивств містить у собі так звані мікрометодіки (розслідування вбивств "без трупа", вбивств, пов'язаних з розчленуванням трупа, прихованих інсценівками), нова методика вимагає такого комплексу рекомендацій, які, істотно відрізняючись від попередніх, мають забезпечувати ефективність розслідування замовних вбивств. Останні характеризуються нетрадиційними способами вчинення та приховування, організованим характером, особистістю злочинця, котра має, як правило, ніяких зв'язків з об'єктом посягання, коїть злочин з мотивів, які ще не досліджені досить в кримінально-правовій і криміналістичній науці.

Створення нової мікрометодіки розслідування замовних вбивств вимагає звернення насамперед до криміналістичної характеристики цього злочину, до її основних елементів. Першим серед них можна назвати об'єкт посягання. Це, як правило життя, однієї або кількох осіб, пов'язаних тією або іншою сферою діяльності. Серед потерпілих, як свідчить міжнародна та регіональна практика, можна назвати державних діячів, фінансових магнатів, керівників ц членів мафії, окремих осіб, які заважають здійсненню щевствлені злочинних задумів тих чи інших груп або особистостей. Як бачимо, об'єкти посягань досить різноманітні за своєю політичною або злочинної значущості і в цьому плані неординарні. Поряд з окремими особами об'єктами посягання можуть бути цілі групи, особливо при так званих "розборках" мафії або її кланів.

Слід зазначити, що традиційна зв'язок між такими елементами криміналістичної характеристики, як особу вбитого і особистість злочинця, в переважній більшості відсутня, як відсутні і будь-які відносини. Як правило, вони не знають один одного, не мають спільних інтересів або притаманної цьому виду злочинів антипатії. Злочинець "виводиться" на об'єкт посягання шляхом вивчення прийме зовнішності, звичок, пов'язаних з відвідуванням офісів або інших установ, його місця проживання, транспорту, яким ця особа користується. Іноді майбутню жертву показують злочинцеві для отримання достатньо чіткого уявлення про його зовнішність, що виключило б можливу помилку.

Одним з визначальних елементів криміналістичної характеристики є спосіб вчинення вбивства. Він обирається в залежності від того, чи відбувається злочин в умовах або очевидності, або неочевидності (особистість злочинця невідома, його ніхто не бачив). У першому випадку злочинець переважно зупиняє свій вибір на такому знарядді, як вибухові речовини, гранати, закамурфльовані вибухові пристрої і т. п. Названі знаряддя розраховані на їх раптова дія, руйнування довколишніх об'єктів, створення картини, яка не містить, як правило, слідів, з допомогою яких розкриваються злочини. В умовах неочевидності, коли немає свідків, коли вбивця ретельно готує свою акцію, знаряддями убивства в основному є пістолет, снайперська гвинтівка або іншу зброю, що залишає сліди, дослідження яких сприяє встановленню окремих обставин злочинної події. [8]

Висновок. Організована злочинність — це групова діяльність п'яти або більше осіб, яка характеризується ієрархічними зв'язками або особистими відносинами, які дають

зможу їх ватажкам витягати прибуток або контролювати території і ринки, внутрішні та зовнішні, за допомогою насильства, залякування або корупції як для продовження злочинної діяльності, так і для проникнення у легальну економіку. [1]

Світовий досвід свідчить про сукупність певних загальних умови, впливаючих на динаміку злочинності у бік її зростання і росту організованості:

* Застій і розпад економіки:

* у Італії придушення північно-італійською буржуазією зародків промисловості Півдня Італії і Сіцилії привело до зубожіння і деградації Півдня, загострило соціальні контрасти, боротьба селян проти феодалного гніту і насильства породила виникнення таємної організації середніх класів для придушення селянських хвилювань, з якої і виросла мафія;

* у нас цей чинник був посилений на тлі занепаду державної економіки розвитком кооперативного і фермерського руху -- тобто утворенням класу підприємців, безпека яких стала їх власною проблемою, що зумовило їх високу вразливість по відношенню до організованої злочинності;

* Розкладання бюрократичного апарату, висока корумпованість органів влади і управління, контролюючих органів;

* Загальне падіння моралі серед населення, переоцінка моральних цінностей, конфлікт поколінь;

* Наявність заборонених законом видів діяльності, що приносить дохід, - наприклад, проституції або торгівлі предметами, вилученими з цивільного обороту (так звана експлуатація пороку);

* у Америці могутній імпульс розвитку організованої злочинності надав «сухий закон» законодавство про заборону на ввезення і продаж спиртних напоїв.

В Україні початок організованої злочинності традиційно відноситься щонайменше з ХІХ ст в містах півдня - Одесі, Херсоні, Миколаєві, Єкатеринославі. Проте деякі сучасні дослідники схильні розглядати козаків як форму організованої злочинності часів Речі Посполитої і Російської імперії (зокрема вважалися злочинцями згідно з кримінальним правом тих часів).

Література:

1. Журнал "Митна справа" 2011 – № 4, ч. 2 (с. 14-18),
2. Журнал "Грані" 2011 – № 3 (с. 12-16)
3. Журнал "Форум права", 2011 – №4 (с. 416-421)
4. "Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності"
5. Збірник наукових праць Харківського Центру вивчення організованої злочинності
6. Гуревич А. Власть - родная мать коррупции //Зеркало недели. - 1999. -№ 10. - 13 марта. - С. 6.
7. Бень А. Правди і суду! (За матеріалами парламентського Комітету з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією). -Рівне, 1998. -С. 191.
8. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений. - Харьков, 1986. - С. 36.

М. В. Галімуллін
Науковий керівник:
к.юр.н. Гоголь Б.М.

ІПОТЕКА ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

В статті розкрито поняття іпотеки та іпотечного договору. Розглянута загально-правова характеристика даного виду забезпечення виконання зобов'язання. Досліджено деякі проблемні питання правового регулювання іпотеки земельних ділянок та ринку іпотечного кредитування в Україні.

Ключові слова: іпотека, підстава виникнення іпотеки, іпотечний договір, застава, іпотека земельних ділянок, іпотечний кредит.

М. В. Галімуллін

ИПОТЕКА ПО ГРАЖДАНСКОМУ КОДЕКСУ УКРАИНЫ

В статье раскрыто понятие ипотечного договора. Рассмотрена общая правовая характеристика данного вида обеспечения исполнения обязательства. Исследованы некоторые проблемные вопросы правового регулирования ипотечного кредитования в Украине.

Ключевые слова: ипотека, основания возникновения ипотечного договора, закладная, ипотека земельных участков, ипотечный кредит.

М. V. Galimulin

MORTGAGES UNDER THE CIVIL CODE OF UKRAINE

In the article the concept of mortgages and mortgage contract. The general legal description of the type of obligation. Investigation of some problems of legal regulation of mortgage of land and mortgage market in Ukraine. Explored some of the problematic issues of legal regulation of the mortgage of land and mortgage market in Ukraine.

Keywords: mortgage, grounds emergence mortgage, mortgage contract, mortgage, mortgage land mortgage.

Постановка проблеми. Іпотека як спосіб забезпечення виконання зобов'язання є складним юридичним та соціальним явищем. Вона широко застосовується для забезпечення належного виконання різних договорів, а саме: кредитних, поставки, купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажу.

В зв'язку з цим особливого значення набуває проблема чіткого правового регулювання іпотечних правовідносин. Насамперед просліджується невідповідність між нормами законодавства які регулюють державну реєстрацію обтяження нерухомого майна іпотекою. Також проблемною на практиці є форма бланку заставної. Якщо брати до уваги іпотеку землі, на сьогодні в Україні відсутнє необхідне правове регулювання реалізації земельних ділянок.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питання правового регулювання іпотечних правовідносин досліджували М. Дякович [6], П. Кулинич [7], О. Берегуля [5], В. Малий [8], В. Марченко [9] та інші вітчизняні науковці.

Мета роботи полягає у розробці пропозицій щодо удосконалення правового регулювання іпотеки.

Основні результати дослідження. Застава є одним із способів забезпечення виконання зобов'язань. А найбільш довершеним видом застави є іпотека. У буквальному перекладі з грецької «іпотека» (hypoteca) означає підстава, підпірка, застава [10, с. 719].

Цей термін був відомий ще римському заставному праву, за яким власники великих маєтків могли вимагати володіння *investa et illata* - предмети, необхідні для оброблення землі і задоволення потреб дрібних орендарів зазначеними засобами, якщо орендарі не виконували своїх обов'язків за договором оренди.

Проблема визначення правової природи іпотечного правовідношення з римських часів і донині залишається одним із найбільш дискусійних питань у теорії цивілістики, викликає суперечки, результатом яких є відсутність єдиного погляду на правову природу іпотеки. У цілому склалися три основних підходи до розуміння природи іпотечного правовідношення. Іпотека визначається як: 1) речове правовідношення; 2) зобов'язальне правовідношення; 3) правовідношення, що має змішану речово-зобов'язальну природу.

Відповідно до Закону України «Про іпотеку» від 5 червня 2003 року законодавство про іпотеку базується на Конституції України і складається з Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Земельного кодексу України, вищевказаного Закону та інших нормативно-правових актів, а також міжнародних договорів України.

Іпотека - вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому Законом України «Про іпотеку».

Предметом іпотеки може бути:

- нерухоме майно, що належить іпотекодавцю на праві власності або на праві господарського відання, якщо іпотекодавцем є держава або комунальне підприємство, установа чи організація;
- нерухоме майно, яке може бути відчужене іпотекодавцем і на нього відповідно законодавства може бути звернене стягнення;
- нерухоме майно, що зареєстроване у встановленому законом порядку як окремий виділений в натурі об'єкт права власності, якщо інше не встановлене Законом України «Про іпотеку».

Предметом іпотеки не можуть бути:

- об'єкти державної та комунальної власності, приватизація яких заборонена;
- національні культурні та історичні цінності, що перебувають у державній власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання.

Підставами виникнення іпотечного є: договір, закон або рішення суду [3]. Хоча на практиці в основному укладається іпотечний договір.

Іпотечний договір укладається між одним або декількома іпотекодавцями та іпотекодержателем у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Даний договір повинен містити умови, передбачені ст. 18 Законом України «Про іпотеку». Якщо в договорі відсутня хоча б одна з таких умов, то такий договір може бути визнаний судом недійсним, тобто він є відносно недійсним (заперечним).

На наш погляд, оскільки іпотека — це застава нерухомості, то при відсутності хоча б однієї з істотних умов, він повинен вважатися нікчемним, а не недійсним.

Відповідно ст.4 Закону України «Про іпотеку» обтяження нерухомого майна іпотекою підлягає державній реєстрації. В разі недотримання цієї умови іпотечний договір є дійсним, але вимога іпотекодержателя не набуває пріоритету відносно зареєстрованих прав чи вимог інших осіб на передане в іпотеку нерухоме майно. Таке положення про дійсність даного договору, на наш погляд, суперечить ч. 1 ст. 4 Закону України "Про

державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень" [4], відповідно до якої обов'язковій державній реєстрації підлягають речові права на нерухоме майно, що знаходиться на території України, фізичних та юридичних осіб, держави, територіальних громад, іноземців та осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб, міжнародних організацій, іноземних держав, а саме : обмеження речових прав. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 210 Цивільного кодексу України [1] правочин підлягає державній реєстрації у випадках, встановлених законом і він є вчиненим з моменту його державної реєстрації. Тобто, можна зробити висновок, що відсутність державної реєстрації договору іпотеки приведе до визнання договору не вчиненим.

Іпотечним договором може бути передбачена видача заставної — боргового цінного паперу, який засвідчує безумовне право його власника на отримання від боржника виконання за основним зобов'язанням, за умови, що воно підлягає виконанню в грошовій формі, а в разі невиконання основного зобов'язання — право звернути стягнення на предмет іпотеки. Порівнюючи типову форму заставної, що затверджена Комісією з цінних паперів та бланка заставної, котра запропонована Українською національною іпотечною асоціацією, виявляється, що "каменем спотикання" є власне форма бланка заставної. Заставна як цінний папір має складатися з одного аркуша, але, як свідчить практика, інформацію під час заповнення всіх її реквізитів неможливо "втиснути" в ці рамки. Одним із шляхів вирішення даного питання було запропоновано робити в заставній посилання на пункти іпотечного договору, де міститься необхідна інформація в розширеному обсязі.

Серед об'єктів іпотеки важливе місце займає іпотека земельних ділянок. При цьому Земельним кодексом України встановлюються заборони і обмеження щодо відчуження і цільового використання земельних ділянок. Так, у випадку звернення стягнення на земельну ділянку сільськогосподарського призначення, яка є предметом іпотеки, її реалізація здійснюється на прилюдних торгах. Покупцями таких земельних ділянок можуть бути фізичні особи, які відповідно до ст. 130 Земельного кодексу України [2] мають сільськогосподарську освіту або досвід роботи в сільському господарстві чи займаються веденням товарного сільськогосподарського виробництва, а також юридичні особи, установчими документами яких передбачено ведення сільсько-господарського виробництва. Слід звернути увагу на те, що на сьогодні в Україні не створена відповідна інфраструктура, спрямована на забезпечення реалізації земельних ділянок, які є предметом іпотеки. Практично не має практики експертної оцінки іпотеки земельних ділянок, не створена ефективна система їхньої реєстрації.

На наш погляд, для успішного функціонування іпотеки землі, необхідно створити Державний іпотечний банк, який був би спеціалізованою державною іпотечно-кредитною установою, підконтрольною Національному банку України. Предметом іпотеки такого банку повинні бути тільки земельні ділянки, реалізація земельних ділянок на вторинному ринку, заставні, використання земельних заставних, рефінансування. Для правового регулювання діяльності даного банку слід розробити та прийняти Закон України «Про Державний земельний іпотечний банк».

У банківській практиці іпотека також розглядається як застава нерухомості з метою отримання кредиту в банку.

Іпотечний кредит – це кредит, що видається згідно з принципами банківського кредитування під заставу нерухомості [5]. Повноцінна система іпотечного кредитування передбачає діяльність у двох основних напрямках: - безпосереднє надання іпотечних кредитів суб'єктам господарювання і населенню; - продаж іпотечних кредитів на вторинному ринку, що забезпечує кредиторі додаткове залучення ресурсів для

кредитування. Учасниками першого напрямку є банки, суб'єкти господарювання і населення, учасниками другого – ті ж банки, фінансові компанії, фонди, які скуповують активи банків, забезпечені заставою майна, і потім від свого імені на їх базі випускають цінні папери (облігації).

Сучасний ринок іпотечного кредитування в Україні гостро потребує належної державної підтримки, яка передусім має передбачати:

- сприяння створенню спеціалізованих фінансових установ як із кредитування, так і змобілізації довгострокових ресурсів населення;

- запровадження державних стандартів при оцінці майна, що передається банкам в іпотеку, оскільки в цій сфері приховані доволі істотні банківські ризики, здатні спровокувати кризу;

- розширення кола учасників ринку іпотечного кредитування за рахунок розвитку житлової іпотеки і надання підтримки неможливим верствам населення в отриманні іпотечних кредитів.

Висновки. Таким чином, основні проблеми розвитку іпотечного ринку в Україні можна поділити:

- на економічні (висока вартість іпотечних кредитів для населення, недостатність довгострокових кредитних ресурсів у банків);
- юридичні (недосконалість нормативно-правової бази, відсутність достатнього досвіду застосування законодавства про іпотеку);
- організаційні (нерозвиненість інфраструктури фінансового ринку та недосконалість механізму взаємодії суб'єктів іпотеки).

Для вирішення цих проблем перш за все необхідно розробити відповідний механізм функціонування іпотечного ринку. Об'єктивною необхідністю є вдосконалення законодавчої бази у сфері іпотечного кредитування, що дасть змогу систематизувати і лібералізувати іпотечний ринок, зробивши його більш динамічним і, відповідно, більш привабливим для всіх його учасників. Для успішного функціонування іпотеки землі, необхідно створити Державний іпотечний банк та забезпечити його діяльність відповідним Законом України «Про Державний земельний іпотечний банк». Також слід внести зміни (запропоновані вище) у процедуру оформлення іпотечних кредитів вітчизняними банками та вжити заходів щодо зниження їх вартості.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // ВВР. - 2003. — №№ 40—44. Ст. — 210.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. // ВВР. — 2002. — № 3—4. Ст. — 130.
3. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2003 р. // ВВР. — 2003. — № 38. Ст. — 3.
4. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 р. // ВВР. — 2004. — № 51. Ст. — 4.
5. Берегуля О. Іпотечне кредитування як банківська операція: теоретичні основи й умови проведення // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 10. — С. 46-48.
6. Дякович М. М. Іпотека — інструмент для боржника і кредитора // Нотар. - 2004. — №2. — С.24-27.
7. Кулинич П. Іпотека в Україні: на шляху з минулого в майбутнє// Науково-практичний журнал «Українське комерційне право». — 2002. — №2. — С. 3-15.
8. Малий В.Ю. Правове регулювання іпотеки землі: правові поняття та категорії //Право України. — 2005. — № 12. — С. 40-44.
9. Марченко В.М. Іпотека — аналіз, коментарі, практика застосування. — Х., 2006. — С. 18-34.
10. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. — К.: "Укр. енцикл.", 1998. - Т. 2. — 810 с.

Ю. В. Головащук
Науковий керівник:
к. юр. н., доцент **К. А. Рябець**

СПОСОБИ СТВОРЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

В статті досліджуються проблеми створення та припинення юридичних осіб в Україні, які виникають у процесі державної реєстрації юридичних осіб та їх припинення. Проаналізовані вимоги щодо здійснення реєстрації та припинення юридичних осіб. Надані пропозиції щодо вирішення виявлених проблем.

Ключові слова: Єдиний державний реєстр, модельний статут, реєстраційна картка, місцезнаходження юридичної особи, філія, представництво.

Ю. В. Головащук

СПОСОБЫ СОЗДАНИЯ И ПРЕКРАЩЕНИЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ В УКРАИНЕ

В статье исследуются проблемы создания и прекращения юридических лиц в Украине, которые возникают в процессе государственной регистрации юридических лиц и их прекращения. Проанализированы требования относительно осуществления регистрации и прекращения юридических лиц. Представлены предложения по решению выявленных проблем.

Ключевые слова: Единый государственный реестр, модельный устав, регистрационная карточка, местонахождение юридического лица, филиал, представительство.

Y. Holovaschuk

WAYS OF CREATING AND TERMINATION OF LEGAL PERSONS IN UKRAINE

The paper examines the problem of creation and termination of legal entities in Ukraine, which arise in the process of state registration of legal entities and their termination. Analyzed the requirements for the registration and termination of legal entities. Provided suggestions for resolving problems identified.

Keywords: Single State Register, the model statute, registration card, the location of the legal entity, branch office.

Постановка проблеми. Функціонування господарської системи держави забезпечується перш за все діяльністю різноманітних юридичних осіб. Юридичні особи виконують найважливіші завдання економіки, забезпечуючи розвиток сфер виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг. Неможливо собі уявити функціонування системи управління, політичної системи суспільства без діяльності юридичних осіб. Конструкція юридичної особи дозволяє залучати необхідні ресурси шляхом поєднання можливостей кількох суб'єктів. Значення юридичної особи важко переоцінити.

Створення та припинення юридичних осіб відзначається рядом проблем, серед яких можна назвати відсутність єдиних вимог до засновницьких документів, неврегульованість порядку створення юридичних осіб окремих організаційно-правових форм (наприклад приватного підприємства); необхідність отримання цілого ряду дозволів для створення суб'єкта підприємництва та ін. Проблемами припинення юридичних осіб можна назвати

деяку нерегульованість підстав та порядку примусового припинення, можливість зловживань під час майнових аспектів ліквідації та інші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження питання щодо створення та припинення юридичних осіб в Україні представлені роботами Є. О. Харитонова, Н. О. Санахметової, Я.М. Шевченко та іншими науковцями. Дослідженню створення і ліквідації юридичних осіб присвячено і ряд статей в періодичних виданнях. Серед останніх слід відмітити статті Б. Полякова „Про концепцію реформування законодавства про неспроможність (банкрутство)”[5] та М. Тітова, В. Бондаренка „Новий закон про банкрутство: проблеми застосування” [12].

Мета дослідження. Метою статті є комплексний науково-теоретичний аналіз способів створення та припинення юридичних осіб в Україні та проблем, які виникають у процесі державної реєстрації юридичних осіб та їх припинення.

Основні результати дослідження. Відповідно до чинного законодавства юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації. Тобто, хоча юридичні особи і засновуються за волевиявленням засновників, держава в інтересах всіх учасників цивільного обороту, в особі спеціально уповноважених органів, здійснює нагляд за додержанням законодавства при створенні нових суб'єктів права. Це означає, що між рішенням засновників і створенням юридичної особи проходить певний строк, протягом якого не тільки засновники, а й державні органи здійснюють певні фактичні і юридичні дії. Виходячи з цього, створення юридичної особи - це багатостадійний процес, який закріплюється чинним законодавством і становить систему фактичних та юридичних дій засновників (учасників) і державних органів.

Законодавством передбачається кілька способів виникнення юридичних осіб. Прийнято виділяти такі основні способи утворення юридичних осіб: розпорядчий, нормативно-явочний, дозвільний і договірний [10, с. 114]. Однак слід зазначити, що така класифікація є неточною, оскільки при ній певною мірою ототожнюються порядок і підстава виникнення юридичної особи.

Суть розпорядчого порядку полягає в тому, що власник майна або уповноважений ним орган приймає рішення (розпорядження) про створення організації та затверджує її статут або положення про неї. В такому порядку виникають, зокрема, підприємства. У разі якщо для створення і діяльності підприємства потрібні природні ресурси, дозвіл на їх використання видає відповідна рада народних депутатів, а в передбачених законодавчими актами випадках — Верховна Рада України за поданням первинного природокористувача при позитивному висновку екологічної експертизи або відповідної ради народних депутатів.

Нормативно-явочний порядок полягає у тому, що умови створення юридичної особи зафіксовано у законі (нормативному акті) у вигляді загального дозволу держави, але для виникнення конкретної організації потрібні вияв ініціативи (явка) її організаторів і реєстрація у відповідному органі. У такому порядку виникають кооперативи та громадські об'єднання. Так, кооператив організується за бажанням громадян на добровільних засадах. Чисельність членів кооперативу не може бути меншою ніж 3 особи. Статут кооперативу приймають загальні збори громадян, які бажають його створити. З протоколом загальних зборів і статутом орган кооперативу звертається до районної державної адміністрації з письмовою заявою про державну реєстрацію кооперативу [9, с. 183].

Дозвільний порядок утворення юридичної особи означає, що однією з необхідних умов її виникнення є дозвіл (згода) відповідного органу чи підприємства. Так, підприємство може бути створено у результаті виділення зі складу діючого підприємства чи організації

одного чи кількох структурних підрозділів за рішенням їх трудових колективів, якщо на це є згода власника майна або уповноваженого ним органу і при цьому забезпечується виконання раніше прийнятих підприємством договірних зобов'язань [6, с. 77].

Законодавство досить детально регулює порядок створення юридичних осіб. Встановлюються загальні правила, що стосуються всіх видів юридичних осіб та особливості утворення окремих видів. Порядок утворення юридичних осіб регулюється Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України та рядом інших нормативних актів. Враховуючи специфіку утворення окремих організаційно-правових форм юридичних осіб, прийнято виділяти чотири способи створення: розпорядчий, нормативно-явочний, дозвільний і договірний. Незважаючи на умовність даної класифікації вона має важливе значення. Одним із основних положень щодо утворення юридичних осіб є вимога закону про її обов'язкову державну реєстрацію. Тільки після реєстрації юридична особа набуває відповідного статусу. Для суб'єктів господарювання важливого значення набувають установчі документи, адже Господарський кодекс стоїть на позиції спеціальної правоздатності юридичної особи – тому в статуті мають бути зазначені ті види діяльності, якими суб'єкт господарювання планує займатися.

Ліквідація є однією із форм припинення діяльності юридичних осіб. Юридична особа може припинити свою діяльність у результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам — правонаступникам (злиття, приєднання, поділу) або внаслідок ліквідації [10, с. 118].

Істотною ознакою, за якою ліквідація відрізняється від інших форм припинення юридичних осіб є відсутність будь-якого правонаступництва. Спільним моментом є те, що юридична особа перестає існувати в тому вигляді, в якому існувала раніше. Ліквідація юридичних осіб є інститутом покликаним забезпечити нормальне припинення діяльності юридичних осіб.

Юридична особа може припинити свою діяльність у результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам — правонаступникам (злиття, приєднання, поділу) або внаслідок ліквідації.

Юридична особа визнається такою, що припинила свою діяльність, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення. Таким чином, чинне законодавство передбачає дві форми припинення юридичних осіб – реорганізація (припинення із правонаступництвом) та ліквідація (припинення без правонаступництва [4, с. 55].

Злиття, приєднання та поділ юридичної особи здійснюються за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами. Це рішення у випадках, передбачених законом, може приймати суд або відповідні органи державної влади. Закон також може передбачати необхідність одержання згоди відповідних органів державної влади на припинення юридичної особи шляхом злиття або приєднання.

В законодавстві передбачено дві основні форми припинення юридичних осіб – ліквідація та реорганізація. Різниця між даними формами полягає в наявності або відсутності правонаступництва після припинення юридичної особи. Така форма припинення як реорганізація характеризується тим, що після попередньої особи утворюються інші, які є її правонаступниками (така особа може бути одна або кілька). На даний час законодавством передбачені наступні форми реорганізації: злиття, приєднання та поділ. Дані форми цілком вичерпно характеризують процеси, що відбуваються при реорганізації юридичної особи.

Особливе місце в питанні ліквідації юридичних осіб займає інститут банкрутства. Дана підстава ліквідації є настільки специфічною, що заслуговує на окреме законодавче регулювання та наукове дослідження.

Як вірно відмічає Б. Поляков відносини неспроможності (банкрутства) — супутній елемент ринкової економіки. І якщо Україна як молода держава стала на шлях ринкових реформ, то їй слід здійснити реформування законодавства, що регулює питання неспроможності. Ще з часів Древнього Риму держава не могла залишатися осторонь від таких явищ як неплатоспроможність. На жаль, теорія конкурсного процесу була «забута» в період соціалістичного будівництва в СРСР, і багато які її постулати необхідно відтворювати з урахуванням економічних відносин, що склалися в Україні. Оскільки не знаючи теорію, не можна реформувати законодавство про неспроможність [5, с. 77].

Висновки. Отже, законодавство досить детально регулює порядок створення юридичних осіб. Встановлюються загальні правила, що стосуються всіх видів юридичних осіб та особливості утворення окремих видів. Порядок утворення юридичних осіб регулюється Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України та рядом інших нормативних актів. Враховуючи специфіку утворення окремих організаційно-правових форм юридичних осіб, прийнято виділяти чотири способи створення: розпорядчий, нормативно-явочний, дозвільний і договірний. Незважаючи на умовність даної класифікації вона має важливе значення. Одним із основних положень щодо утворення юридичних осіб є вимога закону про її обов'язкову державну реєстрацію. Тільки після реєстрації юридична особа набуває відповідного статусу.

Особливості утворення суб'єктів господарювання передбачені перш за все Господарським кодексом, а також іншими нормативними актами. Однією із визначальних особливостей є можливість створення суб'єкта внаслідок примусового поділу іншого суб'єкта у випадку порушення норм антимонопольного законодавства. Для суб'єктів господарювання важливого значення набувають установчі документи, адже Господарський кодекс стоїть на позиції спеціальної правоздатності юридичної особи – тому в статуті мають бути зазначені ті види діяльності, якими суб'єкт господарювання планує займатися. Законодавством також передбачено ряд особливостей утворення суб'єктів господарювання окремих організаційно-правових форм.

Законодавець передбачив вимоги до суб'єкта, який приймає рішення про ліквідацію, порядок формування спеціального утворення – ліквідаційної комісії. Слід зазначити, що саме ліквідаційна комісія здійснює основну масу дій про процедури ліквідації юридичної особи. Закон визначає її компетенцію та порядок її здійснення. Особлива увага приділяється визначенню черговості задоволення вимог кредиторів. Слід зауважити, що законодавство в даній частині не позбавлене деяких недоліків, зокрема у визначення черговості та порядку задоволення вимог кредиторів, які потребують виправлення.

Ліквідація юридичних осіб є інститутом покликаним забезпечити нормальне припинення діяльності юридичних осіб. Будь-яка діяльність характеризується початком та кінцем. Ліквідація юридичної особи означає припинення будь-якої її діяльності у будь-якому вигляді. Істотною рисою, що відрізняє ліквідацію від інших форм припинення юридичних осіб є повна відсутність правонаступництва. При застосуванні процедури ліквідації всі права та обов'язки юридичної особи припиняють своє існування.

Відносини неспроможності стикаються з нормами інших галузей права: цивільного, адміністративного, фінансового тощо. Частіше наведене відбувається з трудовим і господарсько-процесуальним правом. При цьому норми останніх так зазнають впливу «сил тяжіння» права неспроможності, що відбувається переплетення і, навіть, їх злиття.

Вихід із даної ситуації полягає в кодифікації норм про неспроможність. Він вважає, що консолідація норм матеріального і процесуального характеру тут явно недостатня. Необхідно об'єднувати не тільки всі норми неспроможності, а й норми інших галузей права, які стикаються із зазначеними вище відносинами. Тільки таке поєднання норм права неспроможності та інших суміжних галузей дозволить створити важливий, надійний і ефективний інструмент — Кодекс про неспроможність України. З таким радикальним вирішенням питання важко погодитись без проведення ґрунтовних досліджень. Однак висновок про необхідність удосконалення норм про банкрутство є абсолютно правильним.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Офіційне видання від 16 січня 2003 року №435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. - №№ 40-44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України: Офіційне видання від 16 січня 2003 року №436-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №18, №19-20, № 21-22. - Ст. 144.
3. Закон України «Про порядок реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» від 15 травня 2003 року №755-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. - №16. - Ст. 112.
4. Кучеренко І. Підстави для ліквідації юридичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності // Підприємство і господарське право. - 2001. - № 2. — С. 31 — 36.
5. Поляков Б. Про концепцію реформування законодавства про неспроможність (банкрутство) // Право України. - 2002. - № 7. - С. 77 — 79.
6. Хозяйственное право / Под ред. Мамутова В.К.- К., 2002. - 402 с.
7. Харитонов Є.О., Н.О. Саніахметова. Цивільне право України: Підручник. - К., 2003. - 20 с.
8. Цивільне право України: Підручник: У 2 Томах: Том 1/ За загальною редакцією В.І. Борисової, І.В. Спасиби-Фатєєвої, В.Л.Яроцького — К.: Юрінком Інтер, 2007.- 57 с.
9. Цивільне право України: Академічний курс: Підручник: У 2 Томах/ За загальною редакцією Я. М. Шевченко - Том 1. Загальна частина. - К.: 2003. - 56 с.
10. Цивільне право України: Коментар / За загальною редакцією Є.О.Харитонова, О.М.Калітенко — Одеса: Юридична література, 2004. - 19 с.
11. Цивільний кодекс України. Кодекси України. У 3 книгах/ Відп. ред. В.Ф. Бойко. — К.: Юрінком Інтер, 1997. — Кн. 2.- 440 с.
12. Тітов М., Бондаренко В. Новий закон про банкрутство: проблеми застосування // Право України. - 2000. - № 8. - С. 96-98.

Г. В. Голота

Науковий керівник:

д. ю. н., професор А.А. Музика

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті на підставі розгляду чинного кримінального, кримінально-процесуального законодавства України, теоретичних понять та поглядів здійснено дослідження особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх. Автором визначено неповнолітнього як особливого суб'єкта кримінальної відповідальності.

Ключові слова: неповнолітній, суб'єкт кримінальної відповідальності, суб'єкт злочину, осудність, обмежена осудність, кримінальна відповідальність, примусові заходи виховного характеру, покарання.

А.В. Голота

ОСОБЕННОСТИ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

В статье на основании рассмотрения действующего уголовного, уголовно-процессуального законодательства Украины, теоретических понятий и взглядов осуществлено исследование особенностей уголовной ответственности несовершеннолетних. Автором определен несовершеннолетний как особое субъекта уголовной ответственности.

Ключевые слова: несовершеннолетний, субъект уголовной ответственности, субъект преступления, вменяемость, ограниченная вменяемость, уголовная ответственность, принудительные меры воспитательного характера, наказания.

A. Golota

FEATURES OF THE CRIMINAL RESPONSIBILITY OF MINORS

The article is based on consideration of the current criminal, criminal-procedural legislation of Ukraine, theoretical concepts and views the research features of criminal responsibility of minors. The author defines a juvenile as a special subject of criminal responsibility.

Keywords: juvenile, the subject of the criminal responsibility of the perpetrator, responsibility, limited responsibility, criminal responsibility, measures of educational nature, punishment.

Постановка проблеми. У ч. 1 ст. 2 КК України визначається, що єдиною достатньою підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України. Саме протиправна поведінка фізичної, осудної особи, яка досягла віку кримінальної відповідальності, і є підставою для виникнення кримінально-правових відносин. Аналіз цієї проблеми може здійснюватися за традиційним і за новими напрямками. Такі дослідження вже з'являються як в кримінально-правовій, так і в суміжних галузях науки. В їх основі - спроби виділити окремі соціальні, вікові та інші ознаки, аналіз яких дає додаткові можливості для більш детального вивчення особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх суб'єкта складу злочину. Актуальність теми статті додатково обумовлюється необхідністю такого наукового дослідження норм чинного Кримінального кодексу України, прийнятого 5 квітня 2001 р., що вступив у дію з 1 вересня 2001 р. з наступними змінами та доповненнями. У ньому передбачено самостійний Розділ XV Загальної частини, присвячений особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповно-

літніх. Тому у статті неповнолітній розглядається як особливий суб'єкт кримінальної відповідальності. Проблема визнання неповнолітнього суб'єктом кримінально-правових відносин досліджується не тільки юристами, але і педагогами, психологами, психіатрами, філософами та іншими фахівцями, тому що вирішити її у межах лише однієї науки неможливо. Особливо це стосується необхідності врахування досягнень психологічної та психіатричної наук, педагогіки у законодавчій та правозастосовчій діяльності, бо юристи не володіють необхідними спеціальними знаннями, які, між тим, мають важливе значення у вирішенні питання про осудність, обмежену осудність, вікову незрілість деяких неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечне діяння, передбачене Кримінальним кодексом України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження теми статті є фундаментальні наукові положення загальної теорії кримінального права, праці сучасних українських фахівців, а саме: А.І. Бойка [1] Т.О. Гончар [3,4], Л.М. Горбунова [5], Д.А. Патрелюк [6], О.М. Омельчука [7], І.В. Хохлової [8]

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість праць та публікацій по темі статті, на даний момент розвитку українського суспільства та законодавства, з нових позицій слід визначити, що становлення кримінального законодавства України про відповідальність та покарання неповнолітніх мало у своєму розвитку поступово-змінний характер, що залежало від загальної соціально-економічної і політичної ситуації в державі, рівня моральності, стану злочинності неповнолітніх тощо, у зв'язку з чим обрані кримінально-правові заходи щодо неповнолітніх мали неоднаковий характер.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз проблеми визначення особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх відповідно до чинного законодавства України. Досягнення цієї мети відбувалося шляхом наукового аналізу ознак суб'єкта складу злочину, особливостей кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

Основні результати дослідження. Кримінальне законодавство України до прийняття чинного Кримінального кодексу України 2001 р. не передбачало спеціального розділу, присвяченого особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Ця проблема розглядалася у доктрині кримінального права. Щодо кримінального законодавства, то у відповідних главах кримінального закону визначався вік кримінальної відповідальності та деякі особливості стосовно видів покарання та його відбування неповнолітніми. У цілому становлення кримінального законодавства України про відповідальність та покарання неповнолітніх було поступово-змінним, нецілеспрямованим у своєму розвитку. У зв'язку з цим обрані державою кримінально-правові заходи примусового впливу на неповнолітніх мали досить різну спрямованість. Закріплення у чинному Кримінальному кодексі України 2001 р. самостійного розділу, присвяченого особливостям відповідальності та покарання неповнолітніх, створює необхідну правову базу для цілеспрямованого і більш детального аналізу та розв'язання цієї проблеми.

Так, кримінальній відповідальності підлягають особи, які до вчинення злочину досягли віку 16 років (ч. 1 ст. 10 КК України). Це так званий загальний вік кримінальної відповідальності. Закон також (ч. 2 ст. 10 КК України) передбачає і знижений вік кримінальної відповідальності. Йдеться про осіб у віці від 14 до 16 років. Ці особи підлягають кримінальній відповідальності за злочини-вбивства (ст.ст. 93-98), умисне нанесення тілесних ушкоджень (ст.ст. 101-104, ч. 1 ст. 106), зґвалтування (ст. 117), крадіжки, грабежі, розбої (ст.ст. 81-86, 140-142), злісне та особливо злісне хуліганство (ч. 2, 3 ст. 206), навмисні дії, які можуть викликати аварію поїзда (ст. 78), та інші. Зниження віку кримінальної відповідальності

дальності законодавець обумовив перш за все тим, що особа уже в 14-річному віці усвідомлює суспільну небезпечність і протиправність злочинів, які вказані в ч. 2 ст. 10 КК України. Крім того, серед підлітків ці злочини досить поширені, і більшість з них тяжкі, представляють підвищену суспільну небезпечність (ст. 7-1 КК України) [3]. Проте, за деякі злочини передбачена кримінальна відповідальність осіб, що досягли повноліття. До таких злочинів, наприклад, відносяться ухилення від призову на строкову військову службу, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (відповідно ст.ст. 72, 208 КК України). Згідно з ч. 3 ст. 10 КК України, до особи, яка вчинила у віці до 18 років злочин, який не є особливо тяжким, суд може застосувати примусові заходи виховного характеру, які не є кримінальним покаранням. Тобто даний закон по суті передбачає кримінальну відповідальність, але замість кримінального покарання (ст. 23 КК України) неповнолітньому призначається судом один із примусових заходів виховного характеру: 1) зобов'язання публічно або і в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; 2) застереження; 3) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання по здійсненню виховного впливу і контролю над неповнолітнім; 4) покладання на неповнолітнього, який досягнув 15 річного віку і має майно або заробіток, обов'язку відшкодувати і заподіяні збитки; 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років (ч. 1 ст. 11 КК України) [3]. Слід мати на увазі, що перелік, передбачений цим законом примусових заходів виховного характеру, є вичерпним. Однак поряд із застосуванням одного з цих заходів суд може призначити неповнолітньому громадського вихователя. Вказані примусові заходи виховного характеру – це певна система заходів в порівнянні від менш суворого до більш суворого. Найбільш суворим примусовим заходом виховного характеру є направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків, що означає поміщення неповнолітнього до загальноосвітньої школи соціальної реабілітації або професійного училища соціальної реабілітації, статус яких визначений законом України від 24 січня 1995 р. «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» [2]. До спеціальних навчально-виховних установ неповнолітні направляються, коли вони вийшли з-під контролю батьків чи осіб, які їх замінюють, не піддаються виховному впливу і не можуть бути виправлені шляхом застосування інших заходів виховного характеру. Разом з тим не можуть направлятися у ці установи особи, визнані інвалідами, а також ті, яким за висновком відповідних спеціалістів перебування в таких закладах протипоказане за станом здоров'я (п. 8 згаданої Постанови № 21 Пленуму Верховного Суду України) [8]. Неповнолітні віком від 14 до 18 років направляються до спеціальної навчально-виховної установи, якою є професійне училище соціальної реабілітації, до його виправлення на строк, визначений судом, але не більш як на 3 роки. Різниця норм, передбачених ч. 3 та п. 3 ст. 51 КК України, перш за все полягає в тому, що підставою для застосування ч. 3 ст. 10 КК України може бути скоєння злочину, що не становить великої суспільної небезпеки. При визнанні злочину таким, що не становить великої суспільної небезпеки, слід виходити із сукупності всіх обставин справи. Далі теорія кримінального права визнає також, що ознакою є санкція статті КК, за якою кваліфіковано вчинений злочин, передбачає покарання. в пов'язане з позбавленням волі на строк не більш трьох років за умисно вчинений злочин і п'яти років – за необережний злочин. Підставою застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру за ст. 51 КК України є вчинення злочину, за яким законом передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше одного року або інше більш м'яке

покарання. Тобто вчинені діяння є менш небезпечними в порівнянні з ч. 3 ст. 10 КК України. Якщо особа (вказано в цій нормі) вчинить у віці від 11 до 14 років суспільне небезпечне діяння, передбачене ст. 7-1 КК України, то слідчий установлює обставини, за яких вчинене діяння, виносить постанову про закриття справи і застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. Важливою обставиною є те, що у справах цієї категорії попереднє слідство обов'язкове і провадиться за загальними правилами, встановленими КПК України, а розглядаються справи спеціально уповноваженими на те суддями, визначеними наказом голови суду[6]. Наведене свідчить про те, що положення частини 3 ст. 10 КК України і ст. 7-3 КПК України відносно осіб, яким до виповнення віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, і які скоїли суспільне небезпечне діяння, являється своєрідною новацією в законодавстві. За вказаними нормами працюють правоохоронні органи на протязі декількох років і за цей час накопичений певний досвід, проаналізована судово практика застосування судами примусових заходів виховного характеру. Відносно відповідальності неповнолітніх, в тому числі малолітніх (особи віком до 14 років), є проблемні питання, які потребують розв'язання. Для цього необхідні дослідження криміналістів із залученням до цієї роботи в деяких питаннях спеціалістів в галузі дитячої психології, педагогів. До неповнолітнього, який вчинив суспільне небезпечне діяння, застосовуються норми, передбачені КК України.

В той же час існує точка зору про те, що особи, вказані в цих нормах, не досягли віку кримінальної відповідальності, тобто вони не є суб'єктами злочину, а тому застосування до них примусових заходів виховного характеру знаходиться у цьому разі за межами кримінального права і, отже, кримінальної відповідальності. Далі, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду[5]. Закон (ст. 3 КК України) передбачає матеріальну та процесуальну підстави кримінальної відповідальності. Матеріальною підставою, як єдиною і достатньою, є склад злочину, а процесуальною підставою є обвинувальний вирок[7].

Кримінально-процесуальне законодавство в справах даної категорії передбачає обов'язкове проведення попереднього слідства, а також судового розгляду, в процесі якого доводять або спростовують вчинення неповнолітньою (малолітньою) особою суспільне небезпечного діяння.

Кримінально-процесуальне законодавство також передбачає загальні положення порядку провадження у кримінальних справах. Крім того, указується, що порядок провадження в справах про злочини неповнолітніх визначається загальними правилами КПК України, а також статтями глави 36 цього Кодексу. І положення цієї глави застосовуються в справах про злочини осіб, які на момент провадження в кримінальній справі не досягли 18-річного віку, в тому числі і малолітні віком від 11 до 14 років. Тобто йдеться про те, що відносно неповнолітніх, крім загальних положень, передбачені додаткові особливі гарантійні положення з урахуванням специфіки особи неповнолітнього. Так, при провадженні попереднього слідства та розгляді в суді справи відносно неповнолітнього, крім загальних обставин (ст. 64 КПК України), треба обов'язково з'ясувати: вік неповнолітнього, стан здоров'я та загального розвитку, умови життя та виховання неповнолітнього, обставини, що негативно впливали на виховання неповнолітнього та інше. Вважається, що попереднє слідство та судовий розгляд справ відносно неповнолітніх потребує від слідчих, суддів особливої уваги, пильності, професіоналізму, щоб забезпечити не тільки всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин справи, але (це головне) і забезпечити виховний рівень

процесу на всіх його стадіях.

Висновки. Питання про можливість бути суб'єктом злочину, та як наслідок – суб'єктом кримінальної відповідальності, вирішується в рамках кримінально-правових відносин. Визначається, що у процесі реалізації кримінальної відповідальності саме ознаки суб'єкта злочину виступають підставою для її диференціації. Однією з таких ознак, як відомо, є вік особи, яка вчинила злочин. Але неповнолітній внаслідок особливостей психофізіологічного розвитку, обумовлених віком, потребує особливої уваги при вирішенні питання про можливість бути суб'єктом злочину та суб'єктом кримінальної відповідальності. Законодавець цілком виважено обрав диференційований підхід щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх з урахуванням положень психології, яка визначила особливості, що притаманні неповнолітнім на певному етапі їхнього фізичного та духовного розвитку.

Література:

1. Уголовный кодекс Украины: Комментарий / Под ред.: Ю.А. Кармазина, Е.Л. Стрельцова. - Харьков: Одиссей, 2009. - 959 с.
2. А.І. Бойко Кримінальне право / А. І. Бойко. - К. : Юридический центр пресс, 2011. - 320 с.
3. Т.О. Гончар. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх за чинним кримінальним кодексом України // Правова держава. - 2009. - № 5. - С 89-93.
4. Т.О. Гончар. Питання осудності та неосудності неповнолітніх: проблеми та перспективи // Правова держава. - 2009. - № 6. - С. 78-82.
5. Л.М. Горбунова Кримінально-правова відповідальність неповнолітніх / Л. М. Горбунова, С. В. Богачов, І. Ф. Іванчук ; Міністерство юстиції України. - К. : [Поліграф-Експрес], 2010. - 42 с.
6. Д.А. Патрелюк Розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми : монографія / Дмитро Андрійович Патрелюк. - Д. : ФОП Лопатніков С.Г., 2012. - 221 с.
7. Кримінальне право України : навч. посібник / за ред. О. М. Омельчука. - К. : Наукова думка : Прецедент, 2010. - 297 с.
8. І.В. Хохлова Кримінальне право України (Загальна та особлива частина) : навчальний посібник / І. В. Хохлова, О. П. Шем'яков. - К. : Центр навчальної літератури, 2011. - 272 с.

А. В. Гордійчук

Науковий керівник:

Ст. викл. Зубець Григорій Іванович

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА СТРУКТУРА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

В статті комплексно досліджено загальну характеристику правовідносин, а потім з'ясування цивільних правовідносин. А саме: поняття цивільних правовідносин, зміст, ознаки, елементи, види та структура цивільних правовідносин. Також розглянуто хто виступає суб'єктами та об'єктами даних правовідносин. І звичайно, будуть розглянуті підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин.

Ключові слова: правовідносини, цивільні правовідносини, суб'єкт цивільних правовідносин, об'єкт цивільних правовідносин.

А. В. Гордійчук

ПОНЯТИЕ, ВИДЫ И СТРУКТУРА ГРАЖДАНСКИХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

В статье комплексно исследовано общую характеристику правоотношений, а затем выяснение гражданских правоотношений. А именно: понятие гражданских правоотношений, содержание, признаки, элементы, виды и структура гражданских правоотношений. Также рассмотрено кто выступает субъектами и объектами данных правоотношений. И конечно, будут рассмотрены основания возникновения, изменения и прекращения гражданских правоотношений.

Ключевые слова: правоотношения, гражданские правоотношения, субъект гражданских правоотношений, объект гражданских правоотношений.

A. Gordiychuk

CONCEPT, TYPES AND STRUCTURE OF CIVIL RELATIONS

The article comprehensively researched overview of relationships and then determine civil relations. Namely, the notion of civil legal relations, content, features, elements, types and structure of civil relations. Also consider who stands subjects and objects of these relationships. And, of course, will be considered grounds for the creation, modification and termination of civil relations.

Keywords: legal, civil legal, civil legal entity, the object of civil relations.

Постановка проблеми. В даній статті ми розглянемо як саме класики цивільного права бачать цивільні правовідносини, а також види та структуру даних правовідносин. Потім визначимо на яких підставах виникають, змінюються та припиняються цивільні правовідносини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну кількість наукових праць. Наприклад, О.В. Зайчук, А.П. Заєць, В.С. Журавський визначають, що «Правовідносини — це такі суспільні відносини, які мають вольовий надбудований характер і індивідуальний правовий зв'язок між суб'єктами права в формі юридичних прав і обов'язків, які охороняються державною владою, відповідають або не суперечать принципам правової держави і правового громадянського суспільства.» Доктор О.Ф. Скакун дає таке визначення: «Правовідносини – урегульовані нормами права і забезпечувані державою вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і

зобов'язаними суб'єктами». Заслуговують на увагу також праці вчених котрі досліджували ознаки, зміст, елементи та структуру цивільних правовідносин, а саме: Дзера О.В., Волинка К.Г., Хахуліна К.С., Кельман М.С., Шевченко Я.М., А.А. Пушкін, В.М. Самойленко, Р.Б. Шишка, Кикоть Г.В., Раянов Ф.М., С.Л. Лисенкова, В.М. Корельського і В.Д. Перевалова, Лазарев В.В., Хропанюк В.Н., Підопригора О.А., Слипченко С.А., Стефанчук Р.О. та багатьох інших науковців.

Мета дослідження. Спроба дослідити на основі опрацьованого наукового матеріалу поняття і природу цивільних правовідносин, як особливого виду суспільних відносин, розглянути їх елементи, класифікацію та структуру цивільних правовідносин і підстав їх виникнення, зміни та припинення. Для досягнення мети були поставлені такі основні завдання: розгляд поняття правовідносин, цивільних правовідносин та його особливостей; дослідити елементи цивільних правовідносин як в цілому, так і окремо; вивчення суб'єктів, об'єктів і змісту цивільних правовідносин; дослідити види цивільних правовідносин; назвати обставини виникнення і припинення правовідносин;

Основні результати дослідження. Спершу потрібно розглянути саме поняття правовідносин, цивільних правовідносин. Правовідносини — це такі суспільні відносини, які мають вольовий надбудовний характер і індивідуальний правовий зв'язок між суб'єктами права в формі юридичних прав і обов'язків, які охороняються державною владою, відповідають або не суперечать принципам правової держави і правового громадянського суспільства. Цивільні правовідносини – це особисті немайнові та майнові відносини, врегульовані нормами цивільного права, які складаються між майново та організаційно відокремленими, юридично рівними учасниками, що є носіями суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, які виникають, змінюються та припиняються на підставі юридичних фактів і забезпечуються можливістю застосування засобів державного примусу. Оскільки цивільно-правові відносини є різновидом галузевих правових відносин, то їм властиві ознаки, як правових відносин у цілому, так і галузевих зокрема. Серед загальних ознак, які характеризують цивільно-правові відносини, називають: виникнення їх на підставі правових норм; належність учасникам відносин суб'єктивних прав і обов'язків; можливість застосування до порушників засобів державного примусу;

Грунтуючись на цьому можна виділити такі особливості цивільних правовідносин як особисті немайнові відносини та майнові (відносини власності і товарно-грошові відносини). Вони засновані на юридичній рівності і майновій відокремленості учасників. Дана особливість означає те, що цивільно-правові відносини регулюються специфічним, характерним лише для них та їх похідних, методом рівності сторін. Їх формування і здійснення базується на основі вільного волевиявлення суб'єктів. Тобто для цивільно-правових відносин характерна ініціатива сторін. Цивільні правовідносини виникають, змінюються і припиняються на підставі юридичних фактів (ст. 11 Цивільного кодексу України (далі ЦК України)).

Зміст цивільних правовідносин становлять суб'єктивне право і суб'єктивний обов'язок. Суб'єктивне цивільне право — це міра дозволеної поведінки суб'єкта цивільних правовідносин, ті юридичні можливості, що надані йому нормами права. Суб'єктивний обов'язок — це міра належної поведінки суб'єкта. Суть обов'язків полягає в тому, що суб'єкт має виконувати певні дії, прийняті ним добровільно чи покладені на нього законом, або ж утримуватися від них.

Щодо розгляду суб'єктів та об'єктів цивільних правовідносин, то можна зазначити, що суб'єктом цивільних правовідносин визнається особа, що бере участь у врегульованому

правовими нормами відношенні, поведінка яких трактується правом як юридично можлива або необхідна. До суб'єктів цивільних правовідносин закон відносить фізичних та юридичних осіб, державу, а також Автономну Республіку Крим та тери-торіальні громади.

Об'єкти цивільних правовідносин — це матеріальні та нематеріальні блага або предмет їх створення, що складає предмет діяльності суб'єктів цивільного права. Питання визначення та систематизації об'єктів цивільних прав є одним із найменш розроблених у цивільному праві, оскільки саме загальнофілософське поняття об'єкта є дискусійним та розглядається під різними кутами зору.

Цивільні правовідносини як і інші правовідносини мають свої елементи (структуру). Традиційною вважається трьохланкова структура за якої до елементів цивільних правовідносин відносять суб'єкти, об'єкти та зміст.

Види цивільних правовідносин:

- Абсолютні і відносні правовідносини;
- Майнові та немайнові правовідносини;
- Речові та зобов'язальні правовідносини;
- Правовідносини, що включають у свій зміст корпоративні та переважні права;

Вміщені в цивільному законодавстві правові норми самі по собі не породжують, не змінюють і не припиняють цивільних правовідносин. Для цього необхідно настання передбачених правовими нормами обставин, які називаються цивільними юридичними фактами. Тому юридичні факти виступають як сполучна ланка між правовою нормою і цивільними правовідносинами. Без юридичних фактів не встановлюються, не змінюються і не припиняються жодні цивільні правовідносини. Так, глава 34 ЦК України передбачає можливість встановлення, зміни або припинення правовідносини оренди. Однак для того, щоб вказані цивільні правовідносини виникли, необхідне укладення договору, передбаченого ст. 606 ЦК України. Виникнені правовідносини оренди можуть бути змінені на правовідносини купівлі-продажу, якщо сторони дійдуть до відповідної угоди і змінять те, що лежить в основі договору. Нарешті, правовідносини оренди можуть бути припинені достроково на вимогу орендодавця при настанні одного з юридичних фактів, передбачених ст. 619 ЦК України.

Таким чином, під цивільними юридичними фактами слід розуміти обставини, з якими нормативні акти пов'язують будь-які юридичні наслідки: виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин. У цивільному законодавстві передбачені всілякі юридичні факти як підстави цивільних правовідносин. Загальний перелік цих юридичних фактів міститься в ст. 8 ЦК України.

Висновки. Отже, на підставі розглянутого вище можна дійти висновку: По – перше, що являють собою цивільні правовідносини, а саме, цивільні правовідносини – це особисті немайнові та майнові відносини, врегульовані нормами цивільного права, які складаються між майново та організаційно відокремленими, юридично рівними учасниками, що є носіями суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, які виникають, змінюються та припиняються на підставі юридичних фактів і забезпечуються можливістю застосування засобів державного примусу. По-друге, з'ясовано чотири елемента цивільних правовідносин : суб'єкт, об'єкт, суб'єктивне цивільне право та суб'єктивний обов'язок. Суб'єкт – це учасник відносин. Він має такі характеристики як правоздатність, правосуб'єктність, дієздатність, цивільна правоздатність. Об'єкт – це матеріальні та нематеріальні блага або предмет їх створення, що складає предмет діяльності суб'єктів цивільного права. Суб'єктивний обов'язок — це те, як суб'єкт повинен себе вести: чи він

має виконувати якісь дії, передбачені законом, чи, навпаки, йому потрібно утримуватися від якихось дій. Суб'єктивне цивільне право — це міра дозволеної поведінки суб'єкта цивільних правовідносин, ті юридичні можливості, що надані йому нормами права. По – третє, досліджено, що традиційною вважається трьохланкова структура цивільних правовідносин, до якої відносять: суб'єкти, об'єкти та зміст. По – четверте, визначено види цивільних правовідносин. По – п'яте, досліджено на підставі чого виникають, змінюються та припиняються цивільні правовідносини.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України // Голос України, №285., 2003.
2. Дзера О.В. Цивільне Право України – К: Юрінком Інтер, 2002.- 26 с.
3. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навч. посіб. / К.Г. Волинка - К.: МАУП, 2003.- 240 с.
4. Хахулина К.С. Теория государства и права в схемах и определениях: учебное пособие / К.С. Хахулина, В.А. Малыга, И.В. Стадник. – Донецьк: Норд-Пресс, 2006. – 342 с.
5. Кельман М.С. Загальна теорія держави та права: підручник / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.М. Хома. – 3-е вид, стереотипне. – Л.: Новий Світ-2000, 2009. - 584 с.
6. Теорія держави і права : підручник : академічний курс / О.В. Зайчук, А.П. Заєць, В.С. Журавський та ін. ; за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко . - 2-е вид., перероб. і доповн. К. : Юрінком Інтер, 2008 . 688 с.
7. Скакун.О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник / О.Ф. Скакун . X. : Еспада, 2006 . 776 с.
8. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / за ред. О.В.Дзери, Н.С. Кузнєцової. – К.: Юрінком інтер,2002. – 78-84 с.

В. В. Горобець

Науковий керівник:

Д. юр.н., професор В. К. Матвійчук

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИРОБНИЦТВО, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ ЧИ ЗБУТ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Дана стаття присвячена дослідженню проблемних питань та шляхів удосконалення законодавства України злочинів у сфері незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. В статті розглянуте поняття незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, розкрито суб'єкт, об'єкт, суб'єктивну та об'єктивну сторону цього злочину. Проведено аналіз норм чинного законодавства щодо притягнення до відповідальності за цей злочин. По результату дослідження зроблено висновок та запропоновано шляхи удосконалення законодавства України злочинів у сфері незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Ключові слова: злочин, наркотичні засоби, відповідальність.

Горобець В.В.

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НЕЗАКОННОЕ ПРОИЗВОДСТВО, ИЗГОТОВЛЕНИЕ, ПРИОБРЕТЕНИЕ, ХРАНЕНИЕ, ПЕРЕВОЗКУ, ПЕРЕСЫЛКУ ИЛИ СБЫТ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ ИЛИ ИХ АНАЛОГОВ

Данная статья посвящена исследованию проблемных вопросов и путей усовершенствования законодательства Украины преступлений в сфере незаконного производства, изготовления, приобретения, хранения, перевозки, пересылки или сбыта наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов. В статье рассмотрено понятие незаконного производства, изготовления, приобретения, хранения, перевозки, пересылки, или сбыта наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов раскрыто субъект, объект, субъективную и объективную сторону этого преступления. Проведен анализ норм действующего законодательства относительно привлечения к ответственности за это преступление. По результату исследования сделан вывод и предложены пути усовершенствования законодательства Украины преступлений в сфере незаконного производства, изготовления, приобретения, хранения, перевозки, пересылки или сбыта наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов.

Ключевые слова: преступление, наркотические средства, ответственность.

V. Gorobets

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR AN ILLEGAL PRODUCTION, MAKING, ACQUISITION, STORAGE, TRANSPORTATION, SENDING OR SALE OF NARCOTIC FACILITIES, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES OR THEIR ANALOGUES

This article is sanctified to research of problem questions and ways of improvement of legislation of Ukraine of crimes in the field of an illegal production, making, acquisition, storage, transportation, sending or sale of narcotic facilities, psychotropic substances or their analogues. In the article the considered concept of illegal production, making, acquisition, storage, transportation, sending, or sale of narcotic facilities, psychotropic substances or their analogues is exposed subject, object, subjective and objective side of this crime. The analysis of norms of current legislation is conducted in relation to bringing in to responsibility for this crime. On the result of research drawn conclusion and the ways of improvement of legislation of Ukraine of crimes in the field of an illegal production, making, acquisition, storage, transportation, sending or sale of narcotic facilities, psychotropic substances or their analogues are offered.

Keywords: crime, property, liability.

Постановка проблеми. З початку 90-х років минулого століття Україна здійснює зовнішню політику, спрямовану на інтеграцію в європейське та світове співтовариство, розвиток економічних, політичних та гуманітарних контактів з іншими державами. Але ця позитивна тенденція має й негативні наслідки – відкритість держави стала активно використовуватися міжнародними кримінальними структурами, у тому числі й тими, що вчинюють злочини у сфері незаконного обігу наркотиків.

Однією з причин поширення наркоманії на теренах як нашої держави, так й інших пострадянських республік стали серйозні кризові явища в різних сферах суспільного життя, погіршення соціально-економічного та соціально-психологічного стану ряду груп населення.

В умовах кризи відбувається втрата частиною населення чітких соціальних орієнтирів, зниження престижу чесної праці, руйнування установки на ведення здорового способу життя. На цьому тлі відбувається поширення наркоманії, яка є для певної частини населення способом розв'язання життєвих проблем, а злочинна діяльність у сфері незаконного обігу наркотиків – безпосереднім джерелом одержання прибутків.

Динаміка розповсюдження наркотиків за останні тридцять років свідчить про те, що збільшення кількості споживачів наркотичних засобів в Україні спостерігається з кінця 60-х років минулого століття. У 1968 році діагноз наркоманії був поставлений 2,5 тисячам осіб, у 1997 році – 55 тисячам, у 2004 році – майже 84 тисячам осіб. За період з 1999 року по 2004 рік приріст зареєстрованих наркоманів склав більше ніж 50 %. Незважаючи на ті обставини, що різні відомства України дають неоднакові кількісні оцінки, фактичне число осіб, які вживають наркотики, наближається до мільйона чоловік, а загальний світовий обсяг наркоринку щороку становить 400 мільярдів доларів США.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У цьому напрямі плідно працювали Ю.В. Александров, Ю.В. Баулін, Т.А. Богомолова, А.А. Габіані, В.О. Глушков, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський, І.П. Лановенко, В.Г. Лихолоб,

Н.Ю.Максимова, П.П. Михайленко, А.А. Музика, М.Л. Прохорова, О.І. Рошін, М.П. Селіванов, В.М. Смітєнко, В.Я. Тацій, А.М. Ухаль, М.С. Хрупа, Є.В. Фесенко, В.І. Шакур, А.П. Шеремет, С.С. Яценко та інші. Їх роботи заклали основи наукового розуміння наркотизму як негативного соціального явища, його найбільш характерних ознак і детермінації, шляхів і засобів профілактики.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Суттєве погіршення ситуації у сфері обігу наркотиків в Україні, помітне зростання пов'язаної з цим злочинності, а також посилення зв'язків вітчизняних наркаторговців з зарубіжним наркотичним бізнесом значно актуалізували проблему боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин. Однак, зважаючи на традиційну недооцінку суспільством криміногенного значення поширення наркоманії, відсутності ефективної практики та невелику кількість наукових розробок питань протидії цьому явищу, актуально є необхідність систематизації, аналізу та узагальнення організаційно-правових і адміністративно-правових заходів протидії наркоманії, в першу чергу серед молоді, вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, внесення відповідних пропозицій та рекомендацій.

Метою статті є комплексний аналіз організаційно-правових та протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед молоді; визначення основних напрямків її оптимізації; розробка і обґрунтування пропозицій до чинного законодавства та рекомендацій щодо вдосконалення системи державного управління з означеного кола питань.

Виклад основного матеріалу. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 308-310, 312, 314, 315, 317 цього Кодексу, або із залученням неповнолітнього, а також збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян, або збут чи передача цих речовин у місця позбавлення волі, або якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах чи особливо небезпечні наркотичні засоби або психотропні речовини, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна.

Предметом цього злочину є наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги (їх визначення див. у п. 2 коментарю до ст. 305 КК).

При цьому відповідальність за ч. 1 ст. 309 КК настає у випадку, коли розмір наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів, що були предметом цього злочину, перевищує невеликий, оскільки незаконні вироб-ництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних за-собів або психотропних речовин без мети збуту у невеликих розмірах тягне відповідальність за ст. 44 КпАП (п. 22 постанови ПВСУ від 26 квітня 2002 р. № 4).

У деяких випадках, коли предметом цього злочину є особливо небез-печні наркотичні засоби чи психотропні речовини, їх невеликий розмір не визначається (це стосується, наприклад, таких засобів, як героїн та ефедрон). У такому випадку відповідальність за ст. 309 КК настає у разі здійснення таких незаконних дій навіть з мізерною кількістю цих

наркотичних засобів.

Ухвалою судової колегії у кримінальних справах Верховного Суду України було залишено без змін вирок Київського міського суду від 27 березня 1998 р. у справі І. щодо обвинувачення його за придбання на суму 20 гри. героїну для особистого споживання. У касаційних скаргах І. та його захисник просили скасувати вирок у цій частині, оскільки неможливо було встановити точну кількість придбаного ним наркотичного засобу. Суд, розглянувши обставини справи, дійшов висновку, що відповідно до Висновку Комітету по контролю наркотиків МОЗ України по кількісному віднесенню за медичними критеріями наркотичних засобів, внесених до Списку № 1 Таблиць I і II, а також Списку № 3 Таблиці I, що знаходяться у незаконному обігу (додаток до протоколу засідання Комітету по контролю наркотиків від 18 квітня 1995 р. № 4), героїн належить до особливо небезпечних наркотичних засобів, у зв'язку з чим його невеликий розмір не визначається. Тому відповідальність за ч. 2 ст. 2296 КК 1960 р. (ст. 309 КК 2001 р.) «настає у разі вилучення навіть мізерної кількості зазначеного наркотичного засобу».

Об'єктивна сторона злочину виявляється в таких альтернативних діях, а саме незаконних: 1) виробництві, 2) виготовленні, 3) придбанні, 4) зберіганні, 5) перевезенні, 6) пересиланні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів. Для констатації об'єктивної сторони складу злочину до-статньо вчинити хоча б одну із зазначених дій.

Визначення змісту незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів див. в коментарі до ст. 307 КК.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених дій.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом та відсутністю мети збуту наркотичних засобів чи речовин. Відтак, мета зазначених дій може бути будь-якою, за виключенням збуту (наприклад, споживання наркотичних засобів чи речовин). Саме відсутність мети збуту є об-ставиною, за якою розмежовуються злочини, передбачені статтями 307 та 309 КК. При цьому в кожному випадку слід уважно досліджувати обставини справи, які стосуються характеристики мотивів, намірів особи при здійсненні нею виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів чи психотропних речовин або їх аналогів, щоб не допускати помилок при кваліфікації вчиненого.

Так, судовою колегією в кримінальних справах Верховного Суду України було переглянуто вирок суду Печерського району м. Києва щодо звинувачення П. у збуті наркотичних засобів за попередньою змовою групою осіб. Під час перегляду справи Верховним Судом було досліджено наявні матеріали та докази, які свідчили про те, що П. протягом певного проміжку часу виготовляв наркотичні засоби, при цьому П. твердив, що наміру збувати їх не мав і фактично нікому не збував. Доказів, які підтверджували б висновок місцевого суду про те, що П. незаконно виготовляв з метою збуту і збував наркотичні засоби, у справі не було. Будь-які дані про те, що він робив це за попередньою змовою групою осіб, у справі були відсутні; особа, якій він нібито збував виготовлені наркотичні засоби, не була встановлена (за його словами, невстановлена особа лише забезпечувала його сировиною). Отже, суд дійшов висновку, що П. не мав мети збуту і не збував наркотичні засоби, адже не міг особисто ними розпоряджатися (віддавав особі, що забезпечувала його сировиною, і отримував таким чином можливість вжити дозу виготовленого ним же наркотичного засобу), змову його з невстановленою особою також доведено не було. Отже, судова практика визнає вчиненими без мети збуту дії особи, що виготовляла наркотичні засоби, не маючи змоги при цьому ними розпорядитись (на замовлення інших осіб, як роботу тощо).

Суб'єкт злочину – загальний; особа, що досягла 16-річного віку. Якщо зазначені діяння вчиняє службова особа з використанням свого службового становища, її дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 307 та 364 КК.

Обтяжуючими обставинами цього злочину за ч. 2 є вчинення дій, передбачених ч. 1 цієї статті, 1) повторно, 2) за попередньою змовою групою осіб, 3) особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 307, 308, 310, 312, 317 КК, 4) якщо предметом зазначених дій були наркотичні засоби чи психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах.

Особливо обтяжуючі обставини цього злочину передбачені у ч. 3 ст. 309 КК, а саме: дії, передбачені частинами 1 або 2 ст. 309 КК, вчинені:

1) із залученням неповнолітнього або 2) якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги в особливо великих розмірах.

Про зміст цих обтяжуючих та особливо обтяжуючих обставин див. коментар до ст. 307 КК.

У випадках, коли наркотичний засіб або психотропну речовину було одночасно виготовлено і для власного вживання, і для збуту, дії винного належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 307 і 309 КК.

Частина 4 ст. 307 КК передбачає спеціальний вид обов'язкового і безумовного звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ч. 1 ст. 309 КК.

Передумовою такого звільнення є вчинення даною особою однієї чи кількох дій, передбачених ч. 1 ст. 309 КК, незалежно від того, закінченими чи незакінченими вони були. Перелік зазначених дій є вичерпним. У випадку, якщо особа вчинила такі дії за наявності обтяжуючих чи особливо обтяжуючих обставин, передбачених частинами 2 або 3 ст. 309 КК, передумова такого звільнення відсутня.

Підстава звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ч. 1 ст. 309 КК, складається з двох елементів, а саме: добро-вільного звернення цієї особи до лікувального закладу і початку її лікування від наркоманії.

Суб'єкт звернення до лікувального закладу збігається із суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК, тобто ним є особа, яка досягла 16-річного віку і вчинила злочин, передбачений ч. 1 ст. 309 КК, і, крім того, захворіла на наркоманію, а потім добровільно звернулася до лікувального закладу.

Слід мати на увазі, що особа, яка вчинила злочин, передбачений ч. 1 ст. 309 КК, підлягає обов'язковому і безумовному звільненню від кримінальної відповідальності за цей злочин і на підставах, передбачених ч. 4 ст. 307 КК (див. коментар до ч. 4 ст. 307 КК).

Висновки. В кінці статті зазначимо, що предметом цього злочину є наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги.

Об'єктивна сторона злочину виявляється в таких альтернативних діях, а саме незаконних: 1) виробництві, 2) виготовленні, 3) придбанні, 4) зберіганні, 5) перевезенні, 6) пересиланні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів. Для констатації об'єктивної сторони складу злочину до-статньо вчинити хоча б одну із зазначених дій.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом та відсутністю мети збуту наркотичних засобів чи речовин. Відтак, мета зазначених дій може бути будь-якою, за виключенням збуту (наприклад, споживання наркотичних засобів чи речовин). Саме відсутність мети збуту є обставиною, за якою розмежовуються злочини, передбачені статтями 307 та 309 КК. При цьому в кожному випадку слід уважно досліджувати обставини справи, які стосуються характеристики мотивів, намірів особи при здійсненні

нею виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів чи психотропних речовин або їх аналогів, щоб не допускати помилок при кваліфікації вчиненого.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. -К: Україна, 1997.
2. Кримінальний кодекс України / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парламентське вид-во, 2001. — 144с
3. Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В., Дудоров О. О., Клименко В. А., Коробенко В. М.. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Київський національний ун-т внутрішніх справ; Київський міжнародний ун-т / Микола Іванович Мельник (ред.), Вадим Арсенович Клименко (ред.). — Вид. 4-те, перероб. та доп. — К.: Атіка, 2008. — 375с.
4. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Кривоченко Л. М., Ломако В. А., Панов М. І., Сташис В. В., Тацій В. Я., Тихий В. П., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Ю. В. Баулін [та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого / В. В. Сташис (Ред.), В. Я. Тацій (Ред.). — 4-те вид., перероб. і допов. — Х.: Право, 2010. — 456 с.
5. Гришук В. К.. Кримінальне право України. Загальна частина: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. ВНЗ / Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. — К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2006. — 567с.
6. Кримінальне право України./ За ред. П. С. Матишевського та ін. -К: Юрінком Інтер, 2003. -512 с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина. Ю. в. Александров, В. А. Клименко. — К.: Ін-Юре, 2006. - 375 с.
8. Кузнецов В. О., Стрельбицький М. П., Гіжевський В. К.. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл.. — К.: Істина, 2005. — 380с.

Б. М. Гребенець

Науковий керівник:

к.е.н., ст. викладач І. Г. Зубець

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Дана стаття присвячена дослідженню актуальних питань підстав припинення права власності. Основна увага приділена з'ясуванню юридичної природи окремих підстав припинення права власності, особливостям припинення права власності на земельну ділянку та житло.

Ключові слова: право власності, підстави припинення права власності, викуп, реквізиція, конфіскація, націоналізація, приватизація, звернення стягнення, добровільна відмова, земельна ділянка, житло.

Б.М.Гребенець

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРЕКРАЩЕНИЯ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ

Даная стаття посвящена исследованию актуальных вопросов оснований прекращения права собственности. Основное внимание уделено определению юридической природы отдельных оснований прекращения права собственности, особенностям прекращения права собственности на земельный участок и жилье.

Ключевые слова: право собственности, основания прекращения права собственности, выкуп, реквизиция, конфискация, национализация, приватизация, добровольный отказ, земельный участок, жилье.

В. Hrebenec

LEGAL GROUNDS FOR TERMINATION OF OWNERSHIP

This paper focuses on the study of current issues grounds for termination of ownership. The main attention is paid to the elucidation of the nature of certain legal grounds to terminate ownership, characteristics termination of property rights to land and housing.

Keywords: right of ownership, reasons for termination of the right of ownership, redemption, requisition, seizure, nationalization, privatization, reclamation, voluntary relinquishment, a plot of land, a house.

Постановка проблеми. На сьогодні зумовлена проблема встановлення нових засад права власності, таких пріоритетів розвитку цивільного законодавства, які забезпечують перехід економіки України до розвинутих ринкових відносин, зокрема, шляхом оптимальної розбудови інституту права власності. При цьому важливого значення набуває конституційний обов'язок держави забезпечити права і свободи людини, створити належні умови для їх реалізації та захисту. Ефективною гарантією захисту прав власника є те, що примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їхньої вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Право власності було й залишається одним з основних рушіїв соціально-економічного розвитку суспільства, а отже його конституційне закріплення потребує вивчення його юридичної природи та гарантій його реалізації, здійснення та захисту. Крім того, роботу з удосконалення цивільного законодавства не можна вважати завершеною, оскільки з прийняттям нового ЦК України значна кількість питань залишилася ще не вирішеною. Це зумовлено наявністю великої кількості законів та підзаконних актів, які не завжди узгоджено регулюють відносини власності, що свідчить про певну непослідовність нормотворчої діяльності та відсутність єдиної концепції розвитку законодавства про власність.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці українських і зарубіжних фахівців дореволюційного, радянського та сучасного періодів, зокрема М.І. Брагіньського, Н.В. Безсмертної, Д.В. Бобрової, О. Дзера, Н. Кузнєцова, Я. Шевченко. Дослідження питань припинення права власності у теоретичній площині дає змогу сформулювати нові погляди, висвітлити проблеми, поєднати здобутки теорії та практики застосування відповідних правових норм.

Мета дослідження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи, які використовуються у правових дослідженнях.

Основні результати дослідження. У правовій літературі давно звертається увага на багатогранність поняття „власність”, яке вживають в економічному або юридичному значенні, але водночас “власність” вживається у значенні “право власності”, що не є виправданим. Проведений аналіз дав змогу зробити висновок про недопустимість отождолення понять “власність” і “право власності”[6].

Право власності в будь-якій системі права є центральним правовим інститутом, який визначає характер усіх інших інститутів приватного права (договорів, сім'ї, спадкування тощо). Не дивно тому, що і римські, і наступні покоління юристів так глибоко і ретельно досліджували суспільні відносини власності. І хоч їх дослідження носять відбиток свого часу, багато з теоретичних положень права приватної власності дійшли до наших часів і мають практичне застосування[5, с. 116].

Аналізуючи загальні положення права власності здійснено виокремлення основних його ознак (наприклад, повноти панування особи над річчю, незалежності, абсолютності, безстроковості), які тільки у сукупності своїй і при наявності всіх правомочностей власника характеризують право власності. Запропоновано визначення поняття припинення права власності як абсолютної і безповоротної втрати правового зв'язку між власником і належною йому на праві власності річчю внаслідок дії чи настання різноманітних юридичних фактів (правочинів, рішень суду, юридичних вчинків, подій, неправомірних дій учасників цивільних правовідносин, правомірного використання та споживання майна тощо).

На розвиток права власності на території України впливали численні зміни адміністративно-територіального устрою, і важливу роль для науки цивільного права відіграло перебування України у складі СРСР. Проведено аналіз цивільного законодавства, що регулювало питання припинення права власності у цей період[8, с. 26]. Зокрема, розглянуто такі підстави припинення права власності, як наявність на праві особистої власності жилого будинку понад встановлену норму, самовільне будівництво жилого будинку, господарських і побутових будівель та споруд, систематичне використання власником жилого будинку, дачі або іншого майна для одержання не трудових доходів.

Дослідження радянських вчених мали велике значення для розвитку юридичної науки, однак вони здійснювалися в період, коли пріоритетною була соціалістична власність і принцип рівноправності всіх форм власності не реалізовувався[4, с.18 – 34].

Сьогодні встановлено нові пріоритети розвитку цивільного законодавства, що відобразилося, зокрема, й на визначенні підстав припинення права власності. Відзначено, що ряд підстав припинення права власності не втратили своєї актуальності, однак були переглянуті з урахуванням потреб сьогодення і знайшли своє закріплення в ЦК України. Це викуп пам'ятки історії та культури, викуп нерухомого майна у зв'язку з викупом з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене. Це зумовлено наявністю великої кількості законів і підзаконних актів, які не завжди узгоджено

регулюють відносини власності, що свідчить про певну непослідовність нормотворчої діяльності та відсутність єдиної концепції розвитку законодавства про власність.

Висновки. Підводячи підсумок при викладенні теоретичного висновку, наводиться нове вирішення наукового завдання, яке полягає у комплексному дослідженні підстав припинення права власності, вивченні особливостей їх застосування і внесенні конкретних пропозицій по вдосконаленню законодавства, що регулює цю сферу відносин. Крім того, роботу з удосконалення цивільного законодавства не можна вважати завершеною, оскільки з прийняттям нового ЦК України, закріплено загальні положення про право власності, його набуття та припинення, способи захисту тощо, але значна кількість питань залишилася ще невирішеною. Право власності було й залишається одним з головних рушіїв соціально-економічного розвитку суспільства, а, отже, його конституційне закріплення зумовлює потребу вивчення його юридичної природи та гарантій реалізації, здійснення й захисту його. Перспективи подальших розвідок щодо досліджуваної теми полягають в аналізі сучасного національного цивільного законодавства.

Література:

1. Венедиктов А.В. Государственная социалистическая собственность. - М.-Л.: Изд. АН СССР, 1948. – 841 с.
2. Братусь С.Н. Предмет и система советского гражданского права. – М.: Юрид. лит. 1963.-197 с.
3. Колганов М.В. Собственность. Докапиталистические формации. – М., 1962. – 496 с.
4. Новицкий И.Б. Права собственности. Сутъекты, объекты, содержащие и защита права собственности. Право общей собственности: Библиография. – М., 1925. – С.64.
5. Орач Є. М. Основи римського приватного права: Навчальний посібник - Львів: Ред.-вид. відділ Львів. ун-ту, 2000. - 238с.
6. Право власності в Україні: Навч. посіб. / О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова, О.А. Підпригора та ін.; За заг. ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 816 с.
7. Тьер А. Право собственности. - СПб., 1905. – 361 с.
8. Харченко О.С. Підстави припинення права власності: Монографія. — К.: Вид-во Європ. ун-ту. 2009. —174 с.
9. Dernburg. Pandekten, I Bd., S. 444.
10. Barlow Burke, Jr. Personal property in a nutshell. - St. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1983. - 322 p.

А. Г. Греку
Науковий керівник
доцент *О. А. Радзівіл*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ

У даній статті розглянуто механізми правового регулювання підрядних договірних відносин. У статті досліджуються підстави припинення договору підряду. Визначено форми відповідальності сторін за договором підряду.

Ключові слова: механізм регулювання, договірне регулювання, підрядний договір, припинення договору, відповідальність за прострочення.

А. Г. Греку

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДОГОВОРА ПОДРЯДА

В данной статье рассмотрены механизмы правового регулирования подрядных договорных отношений. В статье исследуются основания прекращения договора подряда. Определены формы ответственности сторон по договору подряда.

Ключевые слова: механизм регулирования, договорное регулирование, подрядный договор, прекращения договора, ответственность за прострочку.

A.G. Greku

REGULATORY CONTRACT

In this article the mechanisms of regulation of contract contractual relationship. This article investigates grounds for termination of the contract award. Determined form liable parties under the contract.

Key words: mechanism of regulation, contractual regulation, sub-contract, termination of contract, liability for delay.

Постановка проблеми. Динаміка економічних відносин, зокрема у сфері виробництва і розподілу, та успішне функціонування ринку товарів, робіт і послуг вимагають, щоб правові форми, в які втілюються різні за характером суспільні відносини, були адекватні новому економічному змісту.

Основною та найбільш стійкою в часі правовою формою є договір, роль якого доречно змінилася в умовах ринкової економіки.

Аналіз досліджень і публікацій. Різним аспектам договірному праву в цілому та підрядних договорів зокрема приділяли увагу фахівці в галузі цивільного права, зокрема, М. М. Агарков, В. А. Белов, М. І. Брагінський, Д. В. Боброва, В. А. Васильєва, О. М. Вінник, В. В. Вітрянський, О. В. Дзера, О. С. Юффе, В. М. Коссаєв, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, Є. О. Суханов, Ю. К. Толстой, С. Я. Фурса, Є. О. Харитонов, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишка, В. С. Щербина та інші вчені.

Метою статті є дослідження всіх правових аспектів, що стосуються поняття договору підряду, змісту та інших юридичних умов.

Виклад основного матеріалу. У Цивільному кодексі України як окремі різновиди договору підряду виділено побутовий підряд, будівельний підряд, а також підряд на проведення проектних та пошукових робіт [1].

При цьому для окремих різновидів договору підряду характерним є спеціальне правове регулювання. Зокрема, відносини між підрядником та замовником за договором побутового підряду, які не врегульовані у § 2 гл. 61 Цивільного кодексу України,

регулюються нормами Закону України “Про захист прав споживачів” [2] та відповідними підзаконними нормативно-правовими актами.

У зобов’язаннях, що виникають з договорів підряду, правами та обов’язками наділяються обидві сторони договору. Відповідно до ч. 1 і 2 ст. 837 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) за договором підряду одна сторона (підрядник) зобов’язується на власний ризик виконати певну роботу за завданням іншої сторони (замовника), а замовник зобов’язується прийняти та оплатити виконану роботу. Договір підряду може укладатися на виготовлення, обробку, переробку, ремонт речі або на виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові.

Здійснення сторонами своїх суб’єктивних прав та виконання ними суб’єктивних цивільних обов’язків пов’язане з дотриманням певних строків, які встановлені законом, договором, звичаєм ділового обороту, рішенням суду тощо. Дотримання цих строків зобов’язаною особою є важливою умовою нормального розвитку підрядних правовідносин, задоволення матеріальних і духовних потреб його учасників. [4, с.119]

Головним обов’язком підрядника за договором підряду є виконання обумовленої договором роботи або її окремих етапів у строки, обумовлені договором (ч. 1 ст. 846 ЦК України). Невиконання цього та інших обов’язків підрядника в обумовлені строки є порушенням зобов’язання (простроченням).

Дослідження питань правового регулювання підрядних відносин видається неповноцінним без встановлення його структурних елементів, наукове обґрунтування яких отримали достатнє висвітлення у працях теоретиків права. Так, С.С. Алексєєв такими структурними елементами механізму правового регулювання називає: а) юридичні норми; б) правовідносини, а саме: суб’єктивні права та юридичні обов’язки учасника таких відносин; в) акти реалізації прав та обов’язків; г) індивідуальні приписи та акти застосування права [3, 364–365].

Сучасна юридична наука характеризується наявністю двох підходів до визначення елементів механізму правового регулювання, а саме: широкого, що характеризується наявністю сукупності елементів, які беруть участь у процесі впорядкування суспільних відносин (норми права, нормативно-правовий акт, юридичні факти, правовідносини, тлумачення, реалізація права, законність, правосвідомість, правова культура, правомірна поведінка, протиправна поведінка, юридична відповідальність), та вузького, який включає лише елементи, які становлять основу регулятивної функції права (норми права, нормативно-правові акти, правовідносини, реалізація права, законність) [11, 307–308].

Виходячи із вузького підходу до елементної будови механізму правового регулювання, кожен з елементів якої виконує специфічну функцію у задоволенні інтересів суб’єктів та враховуючи запропоновану в науці цивільного права С.О. Погрібним структуру таких елементів, до системи елементів механізму правового регулювання підрядних відносин пропонуємо відносити:

- а) норми цивільного права або створювані учасниками підрядних відносин норми договірних права;
- б) юридичні факти;
- в) виникнення прав та обов’язків (правовідносини) учасників підрядних відносин;
- г) реалізацію норм права, а також суб’єктивних цивільних прав та обов’язків (програми поведінки учасників підрядних правовідносин, закладені в юридичних нормах та визначені волею замовника й підрядника у вигляді суб’єктивних прав та обов’язків);
- д) захист суб’єктивних цивільних прав та законних інтересів учасників підрядних відносин за умови їх порушення.

Першим елементом механізму правового регулювання підрядних відносин є нормативна основа такого регулювання, тобто створювані державою норми цивільного та господарського законодавства (гл. 61 ЦК, гл. 33 ГК) або створювані учасниками підрядних відносин норми договірних права, на базі яких і здійснюється упорядкування відносин між ними. Зважаючи на це, регулюванню відносин у сфері виконання робіт присвячено гл. 61 ЦК (ст. 837–891) та гл. 33 ГК (ст. 317–324) України. [9, с.91]

В ЦК України окремим видам підрядних договорів передує так звана загальна частина, функції якої виконує параграф 1 «Загальні положення про підряд». Його статті застосовують і до окремих видів цього договору, зокрема договорів побутового підряду, будівельного підряду, на виконання проектних та пошукових робіт, а також і до інших підрядних договорів (наприклад, договорів на проведення ремонтних робіт, договорів на проведення аудиту, договорів на проведення агротехнічних, меліоративних робіт, договорів на виконання дизайнерських та ландшафтно-опоряджувальних робіт тощо). Норми «Загальних положень про підряд» діють у випадках, коли йдеться про моделі підряду, які не належать до жодного із виділених в ЦК України різновидів цього типу договорів, а на ті, що виділені, поширюється дія загальних норм лише за умови, якщо вони не суперечитимуть спеціальним нормам або ж спеціальні норми, присвячені регулюванню даних різновидів підрядних договорів, відсутні.

Важливу особливість нормативної основи регулювання підрядних правовідносин у сучасному ЦК України становить відокремлення від підряду законодавчо визнаного самостійним по відношенню до підрядів договору на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт (далі – НДРДКТР) (гл. 62 ЦК). Таке відокремлення правового регулювання підрядних відносин (гл. 61 ЦК) від відносин, що пов'язані із виконанням НДРДКТР (гл. 62 ЦК), в основі якого закладені юридико-технічні ознаки, надав змогу створити для останніх такий спеціальний правовий режим, який суттєво відрізняється від підрядних відносин.

Для цивільного законодавства характерними є диспозитивні засади правового регулювання. Вони знаходять свій вираз в законодавчій можливості суб'єктів приватних відносин врегульовувати свою поведінку у договорі шляхом відступу від положень актів цивільного законодавства чи навіть врегулювати свої відносини, які не врегульовані цими актами. Тобто правове регулювання договірних відносин із виконання робіт не обмежується виключно нормами цивільного законодавства України.

Вперше у ЦК України, на відміну від попередніх кодифікованих актів цивільного законодавства, в окремий розділ виділено правові норми, що визначають поняття та умови договору, його укладення, зміну та припинення. Сучасний ЦК України заклав принципово нову парадигму цивільно-правового договору. Він розглядається законодавцем, передусім, не як правочин, правовідносини чи документ, а як регулятор цивільних відносин [10, 162].

Погоджуючись із висловленими в літературі позиціями [7, 12] про те, що в сфері регулювання договірних відносин ЦК України відсуває закон на друге місце, віддаючи перевагу договору, а положення актів цивільного законодавства трактуються як диспозитивні, крім випадків, коли обов'язковість для сторін цих актів впливає з їх змісту або суті відносин між сторонами [8, 42], у сфері підрядних відносин можемо констатувати зміщення акцентів із законодавчого регулювання правовідносин між замовником та підрядником у бік договірних їх визначення. Разом з тим повністю підтримуючи таку позицію законодавця щодо можливості застосування приписів актів законодавства тільки тоді, коли сторони не скористаються наданою їм можливістю саморегуляції своїх відносин, не можна не погодитись із висловленим С.О. Погрібним застереженням від

зневажливого ставлення до державного регулювання договірних цивільних відносин як до чогось другорядного, несуттєвого [6, 178].

Таким чином, законодавець у ст. 6 ЦК України відобразив положення, за яким договір набув статусу самостійного регулятора цивільних відносин, надавши тим самим договірному регулюванню цивільних відносин загалом та підрядних зокрема переважаче порівняно з нормативним регулюванням значення. Відповідно до ч. 3 ст. 6 ЦК України цивільні відносини можуть бути врегульовані не лише актами цивільного законодавства, а й самими їх учасниками – суб'єктами цих відносин.

Другим елементом механізму правового регулювання підрядних правовідносин є юридичні факти. Юридичні факти в механізмі правового регулювання виконують свою основну роль – забезпечують виникнення, зміну і припинення правових відносин. Вони створюють перехід від загальної моделі прав та обов'язків, зафіксованої в юридичній нормі, до конкретної, що втілюється у правовідносинах.

Схожі на юридичні факти, але відрізняються від останніх за своєю сутністю і правовою природою, так звані юридичні умови – обставини, що внаслідок припису цивільно-правової норми мають певне значення для виникнення, зміни цивільних правовідносин, але безпосередньо не породжують їх і не тягнуть за собою трансформацій та не припиняють правові відносини [9, с.93]/

Наступним елементом механізму правового регулювання договірних підрядних відносин є цивільні права та обов'язки замовника й підрядника як учасників досліджуваних правовідносин, що виникають на підставі норм цивільного права у зв'язку з появою (настанням) передбаченого ними юридичного факту. Учасникам підрядних правовідносин притаманна властивість мати певне коло цивільних прав та обов'язків, здійснення яких забезпечується засобами державного примусу. Учасники досліджуваних правовідносин характеризуються як юридичною рівністю сторін, так і майновою відокремленістю, що зумовлює деякі інші специфічні риси таких відносин. Для підрядних відносин характерна ініціатива сторін як на етапі формування відносин (чи вступати в договірні відносини, з ким саме тощо), так і на етапі реалізації цивільно-правової відповідальності (лише від кредитора залежить, застосовувати передбачені законом методи примусового впливу на контрагента чи ні).

Відносне правовідношення являє собою загальний тип правового зв'язку суб'єктів різноманітних суспільних відносин, який конкретизується відповідно до особливостей цих відносин, набуваючи галузевої специфіки. З огляду на це підрядне відносне правовідношення характеризується:

- 1) визначеним суб'єктним складом (ст.ст. 2, 837 ЦК);
- 2) здійсненням у сфері підрядних відносин (ст.ст. 1, 837, 865, 875, 887 ЦК);
- 3) змістом (певними правами та обов'язками учасників підрядних правовідносин);
- 4) об'єктом (відповідними позитивними діями підрядника, спрямованими на виконання ним певної роботи за завданням замовника). [1]

Наступним елементом механізму правового регулювання договірних підрядних відносин виступає реалізація норм права, а також суб'єктивних цивільних прав та обов'язків. Одним з важливих завдань права видається забезпечення певних гарантій фізичним особам з боку публічних органів.

Однак в окремих випадках механізм правового регулювання договірних підрядних відносин доповнюється додатковим елементом – захистом суб'єктивних цивільних прав та законних інтересів учасників підрядних відносин за умови їх порушення.

До договору підряду застосовуються загальні правила ст. 651-653 ЦК про підстави і порядок та наслідки розірвання цивільно-правових договорів. Такою підставою в ч. 2 ст. 651 ЦК назване істотне порушення договору однією стороною, що породжує право іншої сторони на розірвання договору. За таких умов не було будь-якої потреби у встановленні в ч. 2 ст. 852 ЦК правила, відповідно до якого „за наявності у роботі істотних відступів від умов договору підряду або інших істотних недоліків замовник має право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків.” Це правило тільки підтверджує стосовно договору підряду те, що встановлено в ч. 2 ст. 652 ЦК стосовно усіх цивільно-правових договорів. Але ж ч. 2 ст. 652 ЦК не потребує того, щоб можливість її застосування до кожного із видів цивільно-правових договорів кожний раз підтверджувалась спеціальними правилами. Врешті-решт загальні положення про цивільно-правові договори і зобов'язання для того і встановлюються, щоб не повторювати їх кожного разу стосовно окремих договорів і зобов'язань. До того, щоб з'ясувати зміст термінів „істотні відступи” і „істотні недоліки” все рівно треба звертатися до визначення істотного порушення договору в ч. 2 ст. 651 ЦК. [5, с.235]

Нарешті, звернемо увагу і на формулювання „за наявності у роботі істотних відступів від умов договору підряду або інших істотних недоліків.” З урахуванням визначення змісту договору у ч. 1 ст. 628 ЦК („зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства”) не може бути недоліків, які не є відступами від умов договору, як і не може бути відступів від умов договору, які не тягнуть за собою недоліків у роботі.

З урахуванням викладеного слід дійти висновку про те, що в ч. 2 ст. 852 ЦК законодавець здійснив вельми невдалу спробу встановити спеціальну підставу, що породжує право замовника вимагати розірвання договору підряду. Тому це законодавче положення тільки обтяжує законодавчий текст. Воно не має реального регулятивного значення ще і тому, що знаходиться між ст. 849 ЦК, яка надає замовникові певних прав під час виконання роботи, і ст. 858 ЦК, що надає йому певних прав у разі неналежної якості виконаної роботи.

Правові наслідки порушення зобов'язання визначені у ч. 1 ст. 611 ЦК України. У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; 2) зміна умов зобов'язання; 3) сплата неустойки; 4) відшкодування збитків та моральної шкоди. [4, с.120]

Отже, за порушення сторонами строків у договорах підряду до правопорушників можуть застосовуватись невідгідні для них правові наслідки, зокрема цивільно-правова відповідальність.

Варто зауважити, що на відміну від інших цивільно-правових договорів тільки за договором підряду встановлений випадок, коли підрядник зобов'язаний відмовитися від договору підряду. Це правило міститься у ч. 2 ст. 848 ЦК та передбачає, що у разі, якщо використання недоброякісного або непридатного матеріалу чи додержання вказівок замовника загрожує життю та здоров'ю людей чи призводить до порушення екологічних, санітарних правил, правил безпеки людей та інших вимог, підрядник зобов'язаний відмовитися від договору підряду, маючи право на відшкодування збитків.

Висновок та пропозиції з даного дослідження. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що до механізму правового регулювання підрядних договірних відносин можна віднести такі елементи: а) норми цивільного права або створювані учасниками підрядних відносин норми договірної права; б) юридичні факти; в) виникнення прав та обов'язків

(правовідносини) учасників підрядних відносин; г) реалізація норм права, а також суб'єктивних цивільних прав та обов'язків; д) захист суб'єктивних цивільних прав та законних інтересів учасників підрядних відносин за умови їх порушення

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: ВР від 16.01.2003 № 435-IV, в редакції від 02.12.2012, підстава 5463-17 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>;
2. Закон України «Про захист прав споживачів» [Електронний ресурс]: ВР від 12.05.1991 № 1023-XII, в редакції від 02.12.2012, підстава 5463-17 – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
3. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М.: Статут, 1999. – с.364-365;
4. Відповідальність сторін договору підряду за прострочення виконання договірних зобов'язань Пленюк М. Д. [Електронний ресурс]: Стаття / № 10, 2011 - с.119-122 – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Prip/2011_10/Plenuk.pdf
5. Особливості припинення договору підряду. Бахрієва З. Р. [Електронний ресурс]: Стаття - Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского // Серия «Юридические науки». Том 24 (63), № 1. 2011 г. - С. 232-238.
6. Пугинский Б.И. Гражданско-правовой договор / Б.И. Пугинский // Вестник Москов. ун-та (Сер. 11. Право). – 2002. – № 2. – с.178
7. Погрібний С.О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.03. / С.О. Погрібний. – К., 2009. – с. 12
8. Сібільов М.М. Акти цивільного законодавства і договір // Методологія приватного права: зб. наук. праць (за матеріалами наук.-теорет. конф., м. Київ, 30 травня 2003 р.) / М.М. Сібільов. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – с.42
9. Структура механізму правового регулювання підрядних договірних відносин. А.Б. Гриняк [Електронний ресурс]: Стаття / Вісник Академії адвокатури України, № 2(24) - 2012. – с.89-94
10. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / [за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко]. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – с. 162
11. Цивільне право України. Академічний курс: підручник: у 2-х т. / [за ред. Я.М. Шевченко]. – Т. 2: Особлива частина. – К.: Ін Юре, 2003. – с. 307-308

В. П. Григоренко
Науковий керівник:
к.ю.н., Липець Людмила Володимирівна

ЦИВІЛЬНИЙ ДОГОВІР

В статті досліджено поняття цивільно-правового договору, різновиди договорів, теоретичний аналіз правового регулювання договірних відносин.

Ключові слова: договір, купівля-продаж, довічне утримання, рента, дарування, договір про спільну діяльність, спадковий договір, будівельний підряд, шлюбний договір.

Григоренко В.П.

ГРАЖДАНСКИЙ ДОГОВОР

В статье исследованы понятия гражданско-правового договора, разновидностей договоров, теоретический анализ правовой регуляции договорных отношений.

Ключевые слова: договор, покупка-продажа, пожизненное содержание, рента, дарование, договор о совместной деятельности, наследственном договоре, строительном подряде, брачном договоре.

Hryhorenko V.P.

CIVIL CONTRACT

The article studied the concept of a civil contract, types of contracts, the theoretical analysis of the legal regulation of contractual relations.

Keywords: contract, buying and selling, permanent alimony, rent, donation, agreement on joint activities, hereditary agreement, building contract, marriage settlement.

Постановка проблеми. Цивільно-правовий договір є найважливішим і найпоширенішим видом правочинів, який виражає в єдиному волевиявленні загальну волю суб'єктів договору, спрямовану на досягнення певних цивільно-правових наслідків, посилило інтерес до наукового аналізу та осмислення договору в цілому і як підстави виникнення права спільної власності фізичних осіб. У сучасних умовах побудови економіки на ринкових засадах, відмови від адміністративно-командних методів її регулювання, впровадження радикальних реформ у сфері власності, розвитку підприємництва істотно підвищується роль цивільно-правового договору як одного з найефективніших правових методів опосередкування суспільних відносин.

Усе це сприяло розвитку договірних відносин: склалися нові види договорів (лізингу, консигнації, довірчого управління майном, факторингу, франчайзингу, ренти), а загальновідомі набули нового змісту, розширились функції цивільно-правового договору. Розвиток та широке впровадження новітніх інформаційних технологій привели до поширення електронної комерції, що справило істотний вплив на порядок укладення та підписання договорів у цій сфері.

Цивільно-правовими договорами опосередковуються відносини у різних сферах діяльності громадян і юридичних осіб. Юридично оформлюючи і закріплюючи суспільні, передусім економічні, зв'язки суб'єктів, надаючи цим зв'язкам рис стабільності і визначеності, цивільно-правові договори, взяті в цілому, являють собою єдину систему, окремі частини якої тісно пов'язані між собою і взаємодіють. В умовах переходу економіки України на ринкові засади особливо зростає роль договору як універсальної і найбільш доцільної правової форми опосередкування товарно-грошових та інших майнових відносин. Тому вивчення системи цивільно-правових договорів в цілому і на сьогоднішній день є досить актуальним.

Аналіз останніх публікацій і досліджень: вивченню основних проблем та перспектив укладання договорів присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема свої дослідження присвятили Горбунова Л.М., Богачов С.В., Іванчук І.Ф., Трало Ю.В., Панченко М.І. та інші.

Горбунова Л.М. у своєму виданні у відносно стислій та доступній для широкого кола читачів формі розкриті питання, що пов'язані із правовідносинами дарування.[5]

Власенко М.В. розкриває проблемні аспекти договору дарування .[2]

Бородовський С. О. у своїй дисертації розкриває всі аспекти укладення , зміни та розірвання договору у цивільному праві України. Також у своїй дисертації він дає чітке визначення поняття цивільного договору, та перераховує основні джерела договору.[8]

Різним аспектам договірному праву в цілому та підрядним договорів зокрема приділяли увагу фахівці в галузі цивільного права, зокрема, М. М. Агарков, В. А. Белов, М. І. Брагінський, Д. В. Боброва, О. М. Вінник, В. В. Вітрянський, О. В. Дзера, О. С. Іоффе, В. М. Коссака, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, Є. О. Суханов, Ю. К. Толстой, Є. О. Харитонов, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишка, В. С. Щербина та інші вчені.

Гридняк А.Б. у його роботі «правова природа договору будівельного підряду (окремі аспекти)» основна увага присвячена аналізу правової природи договору будівельного підряду, виявленню законодавчих прогалин правового регулювання будівельної діяльності та пропозиціям щодо їх викорінення, питанням суб'єктного складу досліджуваного договору.[6]

Мета дослідження: полягає у проведенні системного аналізу регулювання цивільно-правового договору, виявленні проблем у функціонуванні договірних зобов'язань, розробці науково-теоретичних і практичних рекомендацій щодо поняття та змісту договору, реалізації сторонами своїх прав, у світлі положень нових Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України та Господарського кодексу України.

Виклад основних положень: Сучасний етап формування та розвитку ринкових відносин в Україні, що характеризується відходом від адміністративно-командитних методів регулювання економіки, реформуванням відносин власності, розвитком свободи підприємництва, зумовив підвищення роль цивільно-правового договору договору як універсальної та найбільш ефективної форми опосередкування товарно-грошових відносин. У сучасній українській цивілістичній науці підвищується інтерес науковців до проблем договірному праву аналізу змісту нових видів договорів, тлумачення основних функцій договору тощо. Науково-теоретичною базою роботи є праці вітчизняних та зарубіжних вчених-правознавців з питань теорії права, цивільного права тощо. На особливу увагу заслуговують праці М.М. Агаркова, М.І. Брагінського, В.В. Вітрянського, В.Г. Верднікова, Д.М. Генкіна, О.В. Дзери, А.С.Довгерта, О.С. Іоффе, В.М. Коссака, Н.С.Кузнецової, О.О. Красавчикова, Л.А. Лунца, В.В. Луця, І.Б. Новицького, О.А. Підпригори, К.П. Победоносцева, А.П. Сергеева, М.В. Сібільова, Є.А. Суханова, Ю.К. Толстого, Р.О. Халфіної, Г.Ф. Шершеневича та ін.

Водночас, усесторонній юридичний аналіз проблематики поняття цивільно-правового договору, його ознак та функцій викладені в них недостатньо широко та потребують додаткового дослідження. Крім того, договір пропонується розглядати як комплексне правове явище. Категорія договору широко використовується в усіх без виключення сферах економіки, соціального та культурного життя. Договір використовується і є юридичною категорією в багатьох галузях права: міжнародного, адміністративного, трудового, сімейного. Однак, особливе місце він займає саме в цивільному праві. Таким чином, термін «договір» може використовуватися як в широкому, так вузькому розумінні, зокрема, у цивілістичному. Договір у широкому розумінні – це угода двох або більше

сторін про встановлення, зміну чи припинення відповідних прав і обов'язків [12, с.232]. У вузькому, галузевому розумінні – це цивільно-правове поняття, в якому і знаходиться методологічна основа науково-правового вивчення договору, оскільки найбільш широко оперує поняттям «договір» цивільне право. В словнику В.І. Даля договір розуміється як взаємна домовленість, умова, зобов'язання. Термін «договір» має глибоке значення і виходить від спілкування між людьми, яке має своїм результатом досягнення певної домовленості між ними. На думку М.І. Брагінського, основне призначення договору зводиться до регулювання в рамках закону поведінки людей шляхом вказівки на межі їх можливої та належної поведінки [1, с.15]. В законодавстві та доктрині країн континентального права цивільно-правовий договір - угода двох і більше осіб, за допомогою якої встановлюються певні права і обов'язки. Французький цивільний кодекс (Кодекс Наполеона), прийнятий в 1804 році, що є чинним і нині з внесеними до нього змінами і доповненнями, дає наступне визначення договору: «Договір є угодою, за допомогою якого одна або декілька осіб зобов'язуються перед іншою особою або перед декількома особами дати будь-що, зробити будь-що або не робити будь-що (ст.1101)» [3, с.373]. Цивільний кодекс Нідерландів в ст.213 визначає договір, як «багатосторонню угоду, в якій одна чи декілька сторін приймає на себе зобов'язання по відношенню однієї чи декількох інших сторін». Аналогічне розуміння договору міститься і в ст.1378 Цивільного кодексу провінції Квебек. Німецьке цивільне уложення містить поняття договору як юридичного факту, що раз і назавжди відомий і не потребує пояснення. В цілому, можна говорити, що континентальна система права визначає договір в декількох значеннях, а саме як: 1) угоду, шовиникла, як результат волевиявлення сторін; 2) підставу виникнення зобов'язань; 3) правовідносини, що виникли з цієї підстави. У вітчизняній цивільно-правовій доктрині пропонуються різні підходи до визначення поняття договору, що, зокрема, обумовлюється його багатоаспектним змістом і недостатністю юридичних ознак, закладених у цивільне законодавство. Для більш повного розуміння цивільно-правового договору можна навести його основні властивості: 1) персоніфікований характер; 2) добровільність укладення; 3) спільність інтересів; 4) рівність сторін; 5) згода сторін по всім аспектам договору; 6) взаємна відповідальність сторін за невиконання чи неналежне. 7) виконання взятих на себе зобов'язань; 8) правове забезпечення.

Суть та значення договору, як основної підстави виникнення зобов'язань найбільш яскраво проявляється у виконуваних ним функціях. Таким чином, необхідно більш детально зупинитися на аналізі цих основних функцій.

Цивільно-правовий договір виконує багатогранні функції, зміст та значення яких досить повно і глибоко досліджено в цивілістичній науці. В юридичній науці склалося неоднозначне розуміння поняття функцій договору, а тому варто звернути увагу на визначенні цього поняття. О.О. Красавчиков під функцією цивільно-правового договору розумів не форму, а певний вид дій (впливу) даного юридичного факту на суспільні відносини. Ним же виділені основні функції договору: ініціативну, програмно-координаційну, інформаційну, гарантійну, захисну. Ініціативна функція договору полягає в тому, що він, як результат погодження волі сторін договір, є водночас актом вияву ініціативи і реалізації диспозитивності сторін. Програмно-координаційна функція характеризується тим, що договір є своєрідною програмою поведінки його учасників стосовно один одного, а також засобом координації цієї поведінки сторін на засадах рівності, диспозитивності та ініціативності. Інформаційна функція полягає в тому, що договір містить певну інформацію про права та обов'язки сторін. Гарантійна функція виявляється в існуванні системи забезпечувальних засобів, що застосовуються для

стимулювання належного виконання зобов'язань (застава, завдаток, порука, неустойка тощо). Захисна функція полягає застосуванні механізму захисту порушених прав шляхом примусу до виконання зобов'язання в натурі, відшкодування збитків, застосування заходів впливу тощо. Регулятивна функція договору зумовлена тим, що ним безпосередньо визначаються взаємні права та обов'язки сторін в зобов'язальних відносинах. Дана функція договору також зумовлює його організаційне значення у відносинах між учасниками цивільного обороту. Крім даних функцій науковці виділяють й інші функції договору, зокрема, відзначається роль договору як засобу, що дисциплінує цивільний оборот, оскільки належне виконання договору та взятих на себе зобов'язань є найважливішим елементом, що забезпечує стабільне функціонування ринкової економіки, захист цивільно-правових відносин тощо. Функції договору існують як у значенні юридичного факту, так і в значенні правовідносин. У значенні юридичного факту вони розуміються як зумовлені станом економічного розвитку позитивні, статичні, тільки йому властиві напрями дії на відповідні суспільні відносини. У значенні правовідносин вони розглядаються як позитивні, динамічні, різноманітного характеру напрями дії, що зумовлені станом економічного розвитку. Договір, як найбільш оперативний засіб зв'язку між виробництвом і споживанням, забезпечує необхідний баланс між попитом і пропозицією. Договір також виконує активну роль в організації та вдосконалення ринкової економіки, оскільки особиста зацікавленість та ініціатива суб'єктів цивільного права в укладенні договорів дозволяє налагоджувати найбільш раціональні зв'язки обміну товарами та послугами, знижувати затрати по їх виробництву, розвивати конкуренцію тощо. В той же час, значення договору, й ті функції, які він виконує, зберігається лише тоді, коли забезпечується необхідна для будь-якого договору свобода сторін при його укладанні.

Таким чином, цивільно-правовий договір є однією з центральних категорій дослідження цивільного права. Така роль договору обумовлена, перш за все, його історією розвитку та визначальним значенням у регулюванні суспільних відносин. Динаміка розвитку інституту цивільно-правового договору не є сталою, вона постійною змінюється, а відповідно змінюється і його правове регулювання. Воно характеризується тим, що безумовно враховуються основні, базові положення, але й неухильно розвивається внутрішня складова окремих елементів. Що стосується визначення самого поняття цивільно-правового договору, то зрозуміло, що не можна його розглядати з однієї сторони. Термін «договір» розуміється комплексно як інтегроване поняття, що включає в себе і угоду, і договірне зобов'язання на всіх стадіях його виникнення, і як документарну форму його існування. Для сучасного світу, в тому числі і для України, характерною є тенденція до підвищення ролі та значення договору. Все більше інтересу приділяється ролі договору, який не лише впливає на динаміку розвитку цивільних правовідносин, а є також засобом регулювання поведінки учасників цих відносин. Функції цивільно-правового договору становлять єдину систему та комплексно впливають, як она поведінку учасників цивільного обороту, так і на розвиток економіки взагалі. Дослідження в даній роботі положень, що визначають поняття та суть договору було побудовано таким чином, що аналізувалась вітчизняна та зарубіжна доктрина цивільного права та відповідне законодавство в своєму історичному розвитку.

Основні результати дослідження та висновки, які я зробив досліджуючи тему цивільного договору, можуть бути зведені до таких:

1. Цивільно-правовий договір - це юридичний акт двох і більше осіб, заснований на їх погоджених діях, виражений у вільному волевиявленні, зафіксований у встановленій законом формі і спрямований на досягнення єдиного правового результату, який полягає у встановленні, зміні та припиненні цивільних прав і обов'язків;

2. Порядок укладення цивільно-правового договору - це передбачена правовими нормами юридично-логічна послідовність стадій встановлення цивільних прав і обов'язків, здійснена на основі дій осіб, звернених назустріч одна одній та виражених у різноманітних способах узгодження змісту договору;

3. Оферта - це адресована чітко визначеній особі пропозиція про укладення договору, що містить всі істотні умови майбутнього договору, виражає згоду оферента бути пов'язаним такими умовами, породжує для оферента обов'язок укласти договір з моменту її отримання вказаною особою та вимагає повного і безумовного її акцепту. Відповідно до часового проміжку дії оферта може: а) бути прийнята акцептантом негайно і діяти лише цей дуже короткий термін (договір між присутніми сторонами); б) діяти з врахуванням часу, необхідного для поштового чи іншого способу її доставки; в) дію оферти може бути обмежено визначеним періодом часу або поставлено в залежність від виникнення події, вказаної в оферті (це стосується і публічної оферти, що умовно не обмежена дією в часі);

4. Запрошенням зробити пропозицію укласти договір є будь-яка пропозиція інформаційного характеру, спрямована на спонукання особи чи групи осіб звернутися до адресата цього запрошення з пропозицією укласти договір (офертою). Пропозиція, спрямована на укладення договору, яка не відповідає положенням законодавства щодо змісту оферти, є запрошенням зробити пропозицію про укладення договору;

5. Акцептом є вираження згоди особи, якій направлено оферту, про прийняття запропонованих умов та про укладення договору між цими сторонами на таких умовах. Акцепт є стадією, що завершує формування договору і, на відміну від оферти, характеризується виникненням договірних прав і обов'язків у обох сторін договору. Акцепт як стадія укладення договору розпочинається з моменту отримання оферти і закінчується в момент укладення договору, отримання відповіді на оферту, або сливом часу, необхідного для подання відповіді на оферту. Адресність акцепту не може трактуватись настільки широко як адресність оферти, оскільки акцепт може передбачати тільки певного оферента, і тільки чітко визначені запропоновані умови;

6. Договір може бути укладено за пропозицією у формі конклюдентних дій або шляхом акцепту, вираженого мовчанням. Конклюдентні дії набувають юридичного змісту тільки для договорів, укладених в усній формі. За допомогою конклюдентних дій може бути виражено оферту і акцепт договору. Мовчання може бути тільки акцептом договору і використовується сторонами виключно у випадках передбачених законом, домовленістю сторін або практикою їх відносин. Мовчання може відноситися до власних дій особи, наприклад, коли очікується її активна поведінка замість якої вона мовчить або може відноситися до дій інших осіб, коли мовчання є відповіддю на певні дії (пропозиції). Мовчання може виражати згоду або непогодження із пропозицією. Умови здійснення мовчання та його зміст тісно пов'язані з правовими наслідками самого мовчання і повинні бути відомі сторонам наперед;

7. Необхідно узгодити норми ЦК про згоду укласти договір на інших умовах (ст. 646 ЦК) та норми п.п. 4, 5 ст. 181 ГК [4] про укладення договору за протоколом розбіжностей, шляхом доповнення ст. 181 ГК пунктом 4-1 і викласти його у такій редакції: "Складення протоколу розбіжностей є новою пропозицією укласти договір на інших умовах";

8. Публічним є договір, відповідно до якого у підприємця виникає обов'язок продати товари, виконати роботи чи надати послуги на користь споживачів, які є рівними у своєму праві вимагати укласти з ними такий договір, а у випадку відмови від виконання зазначеного обов'язку можуть примусити підприємця укласти з ними договір на визначених нею умовах;

9. Договір приєднання необхідно розглядати як форму укладення договору, а не як вид

договору, оскільки він укладається шляхом приєднання до умов, розроблених однією із сторін для їх багаторазового використання. Цивільно-правові норми, що регулюють публічний договір і договір приєднання, здійснюють таке регулювання самостійно в різних площинах, а тому не конкурують одна з одною;

10 Переддоговірний спір необхідно визначати як конфлікт зустрічних інтересів учасників переддоговірного процесу з приводу укладення договору;

11. Для існування договору необхідно щоб у його змісті, постійно залишались три групи істотних умов: 1) істотні умови про предмет договору; 2) істотні умови, які визнані такими за законом; 3) істотні умови, які необхідні для даного виду договору. Вказані істотні умови можуть бути змінені, але не можуть бути виключені сторонами;

12. Пролонгація строкового цивільно-правового договору на новий строк передбачає його продовження шляхом зміни умови про строк дії договору. Строк дії договору конкретизується в межах певного часового проміжку, встановленням дати укладення договору і дати його припинення. При пролонгації змінюються обидві дати. У передбачених законом випадках, пролонгація договору вимагає додержання нотаріальної форми договору або його державної реєстрації;

13. У разі істотного порушення умов договору його може бути змінено або розірвано у судовому порядку. Встановлення істотності такого порушення, визначеної терміном “позбавлення значною мірою” (п. 2 ст. 651 ЦК) [12] суд повинен здійснити на основі дослідження мети договору.

Література:

1. Брагинский М. И. Договорное право. Книга первая: Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Изд. 2-е, испр. - М. Статут, 2000. — 848.
2. Власенко М.В. «Договір дарування в цивільному праві України»
3. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / пер. с франц. В. Захватаев; предисловие.: А. Довгерт, В. Захватаев / Приложение 1-4: В. Захватав; отв. ред. А. Довгерт. — К. : Истина, 2006. — 1008 с.
4. Господарський кодекс України.
5. Горбунова Л.М. «Договір дарування».
6. Гридняк А.Б. правова природа договору будівельного підряду (окремі аспекти)
7. Горбунова Л.М., Богачов С.В., Іванчук І.Ф., Кубар Н.А. 2006 - Право власності на землю. Захист права власності (книга)
8. Бородовський С. О. Дисертація « укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві»
9. Конституція України.
10. Олюха В. Публічний договір на сучасному етапі в Україні // Право України. — 2000. - № 9. — С. 104-107.
11. Марченко В. Деякі особливості посвідчення договорів дарування житла Мала енциклопедія нотаріуса. — 2006. — № 4. — С. 36.
12. Цивільний кодекс України (редакція яка чинна на сьогоднішній день).
13. Цивільне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / за заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 2. Особлива частина. — К. : Ін Юре, 2004. — С. 238.
14. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. Т. 2 / Г. Ф. Шершеневич. — М., 2005. — 462 с
15. Юридична енциклопедія. — К. : НАНУ; ІДіП ; Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. — Т. 2. — 744 с.

Н.П. Гриненко
Науковий керівник:
К.і.н. Малютіна І.П.

ПРАВО ВЕТО ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

У статті досліджуються проблеми інституту президентства в Україні та права «вето» Президента, яке є відкладальним за своєю природою. Висвітлюються серйозні проблеми в практиці застосування інституту права вето Президента України та наводяться шляхи їх подолання в процесі подальшої реалізації політичної реформи в Україні.

Ключові слова: Президент України, право «вето», Конституція, правові норми.

Н. П. Гриненко

ПРАВО ВЕТО ПРЕЗИДЕНТА УКРАИНЫ

В статье исследуются проблемы института президентства в Украине и права «вето» Президента. Определена проблематика существования данного института в Украине и предложены реальные изменения в этом вопросе.

Ключевые слова: Президент Украины, право «вето», Конституция, Правовые нормы.

N. Grinenko

VETO OF THE PRESIDENT OF UKRAINE

We disclose the existence of this institute in Ukraine the current legislations, we identified the problems of existence of this institution in Ukraine and offered real change in this regard.

Keywords: President of Ukraine, Law «veto», the Constitutions, Legal norms.

Постановка проблеми. Сучасні конституційні форми правління в країнах усталеної демократії ґрунтуються на системі стримувань і противаг, і право «вето» Президента є складовою частиною цієї системи, дієвим механізмом забезпечення демократичності системи влади та запобігання її узурпації однією з її гілок. Однак в умовах загострення політичного протистояння між гілками влади є небезпека перетворення права вето в інструмент політичної боротьби. Нині в Україні відбувається політико-правова реформа, яка передбачає створення фундаментальних теоретичних основ подальшого функціонування інституту президентства. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність визначити особливості застосування права «вето» Президентом України, дослідити проблеми його застосування, особливості застосування права «вето» у зарубіжних країнах.

Аналіз останніх досліджень і аналіз останніх років. З даної проблематики при достатній кількості наукових публікацій спостерігається помітне відставання теоретичного пошуку від практики застосування права «вето» Президентом України. Окремим питанням теоретичних проблем інституту президентства в Україні на сучасному етапі були присвячені дослідження в галузі теорії держави і права у працях В.Авер'янова, Ф.Бурчака, Ю.Коломійця, В.Копейчикова, В.Котюка, С.Лисенкова, В.Мелашенка, В.Мельниченка, Н.Нижника, В.Опришка, Н.Плахотнюка, В.Погорілка, С.Серьогіної, М.Ставнійчука, Ю.Тодики, О.Фрицького, П.Чалого, В.Шаповала, Ю.Шемшученка, В.Яворського та інших.

Проблеми інституту президентства вивчали також зарубіжні вчені Г.Атаманчук, В.Верін, Є.Глушка, Ш.Дебаш, М.Дюверже, М.Крутоголов, А.Мішин, Л.Окуньков, М.Сахаров, Ю.Тихомиров, Ф.Шовен.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. В Україні досі невирішеними залишаються питання щодо практики застосування інституту права вето Президента

України .

Мета дослідження. Аналіз і дослідження найбільш актуальних теоретичних напрямів проблем прав «вето» Президента України.

Основні результати дослідження. Аналіз різних точок зору вчених дає змогу констатувати, що глава держави - це одноособовий орган державної влади, який займає центральне місце в системі органів державної влади та наділений функціями і повноваженнями, визначеними Конституцією та окремими законами. Визначення міри впливу Президента України на діяльність Уряду та Верховної Ради України, здійснювану в державі кадрову політику ставить його у проміжне становище між всіма гілками влади [8. с. 8]

А в певній мірі, враховуючи те, що він може уособлювати державу як всередині Країни, так і за її межами у відносинах з іншими державами, що він виступає як гарант додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина, є підстави виділяти його в окрему гілку влади, яка має бути цементуючим началом в усьому державному механізмі. Найбільш ефективним засобом впливу глави держави на законодавчий процес слід визнати інститут «вето». Сам термін «вето» походить від латинського слова «veto», що означає «забороняю» [9.9., с. 132].

В первинному значенні воно стосується повноваження одного з членів виборного органу, який приймає рішення запобігти дії такого органу. В цьому сенсі можливість «вето» передбачає, що група (орган) може діяти тільки якщо її члени приймають рішення одноголосно. Таке «вето» одержало назву «ліберальне veto».

Існування права «вето» обумовлюється необхідністю забезпечення співробітництва законодавчої і виконавчої влад, яке якраз і реалізується наданням главі держави права не підписувати, і як наслідок, не опублікувати закон, а направити його в законодавчий орган на новий розгляд.

Проаналізувавши право вето у зарубіжних країнах, можна зробити висновок, що виділяють абсолютне (резолютивне), відкладальне (супензійне або відносне) та вибіркове veto [7. с. 176].

Абсолютне veto фактично є пережитком монархій. Ним і досі формально володіють деякі монархи, як от у Великобританії, Бельгії, хоча воно існує юридично, а на практиці це положення є неіснуючим. З точки зору сьогодення, абсолютне veto суперечить принципу розподілу влад, оскільки, фактично, нейтралізує роль парламенту як органу законодавчої влади.

У Норвегії відкладальне veto, яке належить формально королю, може бути подолано за допомогою такої складної процедури, що перетворює його майже в різновид абсолютного [10. с. 26]. Тобто, абсолютний характер veto визначається не тільки нормою закону безпосередньо, а саме процедурою і можливостями його подолання парламентом, що і дозволяє охарактеризувати інструмент veto в тій чи іншій державі як важливий інструмент в стимулюванні ефективної роботи парламенту.

Фактичним, на нашу думку, різновидом абсолютного veto стало так зване «кишенькове veto» президента, яке використовується в американській практиці. Суть його полягає в тому, що законопроект, схвалений конгресом в останні десять днів до закінчення сесії, не вступає в силу, якщо Президент відмовився його підписати і не підлягає обов'язковому поверненню в Конгрес, тому Верховний суд США визнав «Кишенькове veto» атиконституційною практикою [3. с. 52].

Досить близькими за своїми практичними результатами до абсолютного veto є право Президента Індії відхиляти такі законопроекти легіслатур штатів, які відповідно до ст. 200

Конституції можуть бути зарезервовані для його розгляду губернатором відповідного штату. Аналогічним правом володіє генерал-губернатор Канади щодо законопроектів провінцій [4. с.180].

Більш поширеним є відкладальне вето, при якому відмова глави держави у підписанні закону не носить абсолютного характеру, бо у цьому випадку закон направляється главою держави на повторний розгляд, у процесі якого парламент може не погодитись з позицією глави держави і повторно прийняти закон.

Відкладальне вето, як правило, долається простою (Греція, Італія, Румунія) більшістю голосів членів парламенту або кваліфікованою більшістю голосів членів парламенту (Росія, США)[5. с. 603].

В Україні процедура повторного розгляду повернених Главою держави законів є досить жорстокою і є близькою до американської системи взаємовідносин Президента США і Конгресу. Але наслідки подолання вето різняться. Згідно з американською Конституцією, законопроект, щодо якого було застосовано право вето главою держави, у разі його повторного прийняття двома третинами голосів обох палат Конгресу стає законом і підпису Президента на цій стадії законодавчого процесу не вимагає.

В Україні ж і після повторного прийняття закону підпис Президента необхідний.

Відповідно до загального правила, об'єктом вето не можуть бути закони про внесення змін до конституції або так звані конституційні поправки.

Однією з об'єктивних причин застосування права вето Главою Української держави є невисокий рівень якості законів, прийнятих Верховною Радою України. Тому відповідне повноваження Президента України можна розглядати як важіль удосконалення результатів законотворення, а наявність у Конституції України норм, що вимагають відхилення президентського вето лише кваліфікованою більшістю голосів, озброює Главу держави дієвим засобом впливу на зміст закону на етапі його підготовки [6. с. 202].

Загалом, як засвідчує досвід зарубіжних країн, збільшення кількості законів, щодо яких було застосовано право вето, часто спостерігається в період істотного загострення відносин між гілками влади і не є позитивною характеристикою взаємовідносин між ними та законодавчого процесу.

Ми вважаємо, що в умовах президентсько-парламентської республіки, коли в парламенті формується коаліційна більшість, слід встановити кількість голосів депутатів Верховної Ради необхідних для подолання вето Президента, - 50 відсотків плюс 1 голос (така норма встановлена конституціями Вірменії, Болгарії, Молдови, Литви, Португалії).

Тоді, за умови політичного протистояння Президента і коаліційної більшості, глава держави не зможе блокувати законодавчу діяльність парламенту, маючи підтримку більш ніж одна третя парламентаріїв.

Як показала практика минулих років, проблемним моментом реалізації права вето Президентом України є затягування строків підписання законів, так закон «Про Рахункову палату Верховної Ради України» було повернуто через 18 днів, «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України» через 20 днів.

У таких випадках Президентом просто ігнорується положення Конституції, було б доречно створити механізм, який попереджав би виникнення таких ситуацій. В Конституції Грузії така норма виписана категорично: « якщо протягом встановленого строку Президент не опублікує закон, його підписує і публікує Голова парламенту.» Аналогічний припис міститься в ст. 71 Конституції Литви.[2. с. 55]

Висновки. На підставі вищенаведеного, на нашу думку, доцільним вважається:

- забезпечення системного характеру роботи представників Президента України у

Верховній Раді України на всіх етапах підготовки проектів законів України;

- своєчасне і детальне висвітлення в ЗМІ обґрунтувань застосування Президентом України права вето, передусім на проекти законів із соціально- важливих питань;

- слід законодавчо уточнити такі нюанси застосування права вето, як доцільність промудрації Главою держави закону, у випадку подолання його вето Верховною Радою України та право Глави держави звертатись до Конституційного Суду на предмет відповідності Конституції України прийнятого Верховною Радою Закону України на етапі промудрації закону.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами та доповненнями. - <http://www.rada.gov.ua/>.
2. Волошук О.Т. Правова доктрина про місце Президента в системі поділу влади. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 18.- К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2002. - с.344-350.
3. Иванов Р.Ф. Президентство в США.- М.: Знание, 1991.- 64 с.
4. Коломієць Ю.М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн.- Харків, 1998,- 245с.
5. Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов / Под общ. ред.чл.- кор. РАН. проф. М.В.Баглая – М.: Издательство НОРМА, 2003.- 832 с.
6. Конституційне право України Під. заг. ред. В.Ф.Погорілка – К.: Наукова думка. – 2000. – 371 с.
7. Сахаров Н.А. Інститут президентства в современном мире. – М.:Юридич. литература, 1994. – 176 с.
8. Плахотнюк Н.Г. Інститут президентства в Україні: конституційно- правовий аспект: Автореф. дис. канд. юрид. наук.- Харків, 1999. – 20 с.
9. Шатіло В.А. Щодо посилення статуту Президента «Право України.» -2002.№ С с. 128-132.
10. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відпов. ред.) та ін.- К.: «Укр.Енцикл.», 2003.- Т. 5 П- с -733 с.

А. А. Гром

Науковий керівник:

к.ю.н., професор О. Л. Слюсаренко

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Стаття присвячена комплексному дослідженню та аналізу проблемних теоретичних питань, пов'язаних з поняттям та елементами механізму правового регулювання (МПР). Узагальненні і розглянуті основні характеристики складових МПР, проведено ретельне порівняльне дослідження. Також виокремлені основні фундаментальні проблеми розвитку правового регулювання в цілому, запропоновані шляхи і рекомендації виявленню глибинних динамічних зв'язків між структурними елементами МПР та шляхів їх удосконалення.

Ключові слова: правове регулювання, правовий вплив, механізм правового регулювання, правова культура, правосвідомість.

А.А. Гром

МЕХАНИЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Статья посвящена комплексному исследованию и анализу проблемных теоретических вопросов, связанных с понятием и элементами механизма правового регулирования (МПР). Обобщены и рассмотрены основные характеристики составляющих МПР, проведено тщательное сравнительное исследование. Также выделены основные фундаментальные проблемы развития правового регулирования в целом, предложены пути и рекомендации выявления глубоких динамических связей между элементами механизма правового регулирования и путей их усовершенствования.

Ключевые слова: правовое регулирование, правовое влияние, механизм правового регулирования, правовая культура, правосознание.

А.А. Grom

MECHANISM OF THE LEGAL ADJUSTING

Mechanism of the legal adjusting the Article is devoted complex research and analysis of problem theoretical questions, relevant for with a concept and elements of mechanism of the legal adjusting(MPR) of . Generalized and basic descriptions of constituents of mechanism of the legal adjusting are considered, careful comparative research is conducted. The basic fundamental problems of development of the legal adjusting are also distinguished on the whole, offered ways and to recommending the exposure of deep dynamic connections between the structural elements of mechanism of the legal adjusting and ways of their improve.

Keys words: legal regulation, legal impact , mechanism of the legal adjusting, legal culture, justice .

Постановка проблеми. Особливості сучасного етапу розвитку правознавства можуть бути адекватно сприйняті тільки у межах системи процесів соціальних і культурних змін глобального і національного масштабів, що вимагає принципового розширення сфери методологічної рефлексії в юридичних дослідженнях. Це виражається, по-перше, у вдосконаленні законодавства, приведення юридичних норм у співвідношення з новим рівнем, досягнутим нашим суспільством і, по-друге – у підвищенні ефективності дії вже існуючих норм права.

Українські реформи відбуваються водночас із складними процесами глобальних перетворень усього світового співтовариства, що все частіше сприймається як розгорнутий процес становлення нової цивілізації, який породжує коло проблем, котрі тепер не мають

задовільного теоретичного і методологічного вирішення. Сьогодні склалась ситуація, коли Україна ідеологічно виявилася заручницею змагання між двома типами цивілізації – євроатлантичної та євразійської. Реальні процеси, що відбуваються у світі і виявляють себе в бажанні зберегти національну самобутність, котра зумовлює орієнтацію на властиві риси національного характеру, виявлення розвитку і збереження власних цінностей [1,с.6,538].

Крім того, не слід забувати, що більшість глобальних процесів, які констатують сьогодні тип цивілізацій і нових систем цінностей, безпосереднім чином (і насамперед) торкаються власне юридичної науки, оскільки неодмінно передбачають формування відповідної правової системи [2,с.499].

Альтернативні світогляди і способи життя поєднані з сучасними проблемами прав і свобод людини, нові способи комунікації і діяльності у кінцевому рахунку приводять до принципів і правил відносин суб'єктів, а значить до питань правового регулювання. Отже, перед сучасним правознавством постає принципово новий, унікальний за історичним масштабом і гносеологічною складністю згусток питань, які вимагають від юристів кардинальних зусиль щодо досліджень фундаментальних проблем своєї науки, розробки методологічних засобів [3,с.3-17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні характеристики правового регулювання і його механізму стали предметом дослідження в роботах С.С. Алексєєва, Н.М. Александрова, М.А. Аржанова, А.І. Бобилєва, А.М.Вітченко, О.А. Гаврілова, В.М. Горшенєва, Б.В. Дрейшеєва, В.П.Казімірчука, Д.А. Керімова, М.І.Козюбри, В.В. Лазарева, Н.І. Матузова, А.в. Малько, М.Н.Марченко, А.Х. Саїдова, В.Т.Смірнова, П.М. Рабіновича, Ю.К. Толстого, Б.В. Шейндліна, Л.С. Явича та інші. В їхніх працях аналізуються сутність правового регулювання. Його співвідношення з правовим впливом, приділяється увага поняттю МПР та його структурі ефективності правового регулювання суспільних відносин.

Мета дослідження. Полягає у виявленні глибинних динамічних зв'язків між структурними елементами МПР та шляхів їх удосконалення.

Основні результати дослідження. Поряд з поняттям права для характеристики структурно-складного динамічного, соціального явища існує інша більш широка категорія, охоплююча всю сукупність засобів правового впливу (право в єдності з його реалізацією),- поняття правового регулювання та його механізму.

Правове регулювання – це здійснюваний за допомогою системи правових засобів результативний нормативно-орієнтований вплив права на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони та розвитку. Регулюючий вплив права на суспільні відносини полягає в тому, що воно в своїх нормах конструє модель обов'язкової, або дозволеної поведінки різних учасників цих відносин.

Своєрідність правового регулювання полягає в тому, що воно: по-перше, у відповідності зі своєю природою є такою різновидністю соціального регулювання, яка має цілеспрямований, орієнтований, гарантовано-результативний характер, представляє собою нормативно-організаційне опосередкування суспільних відносин, їх державно-владне, цінносте формування;

По-друге, здійснюється за допомогою цілотної системи засобів,забезпечуючи досягнення необхідної мети (результатів).

В багатьох працях вітчизняних і зарубіжних авторів зустрічається поняття «правове регулювання» і «правовий вплив». Необхідно мати на увазі. Що правовий вплив – це більш широке поняття, котре характеризує всі напрямки і форми впливу права на суспільне

життя, включаючи як юридичну, так і виховну, психологічну, інформаційну, ціннісно-орієнтаційну дію права.

Таким чином, правовий вплив – це взятий в єдності і різноманітності весь процес впливу права на суспільне життя, свідомість і поведінку людей за допомогою соціальних, виховних, психологічних, інформаційних та юридичних механізмів.

Правовий вплив здійснюється по двом основним каналам – 1) інформаційному і 2) ціннісно-орієнтаційному [4, с. 72].

Інформаційний вплив права заснований на тому, що право являється однією із різновидностей соціальної нормативної інформації. За допомогою юридичних норм доводиться до відома учасників суспільних відносин позиція держави про дозволена, зобов'язувана та заборонена поведінку, доводиться до відома про засоби досягнення необхідних результатів, про наслідки порушення норм права.

Ціннісно-орієнтаційний вплив права базується на тому, що право, будучи самостійною цінністю, одночасово являється носієм багатьох політичних, моральних, духовних цінностей і тому наряду з дозволеною, зобов'язуючою та забороняючою поведінкою, формує ті чи інші цінності уявлення учасників суспільних відносин, впливу на прийняттю суб'єктом систему цінностей.

Правове регулювання – це дія права на суспільні відносини за допомогою лише юридичних засобів. І являється однією із форм правового впливу і співвідноситься з останнім як частина і ціле відносин.

Проблема механізму правового регулювання почала активно розроблятися всередині 60-х років. Цю ідею в перше сформував Н.І. Александров. Найбільш значною працею стала монографія С.С. Алексеева «Механізм правового регулювання», яка поклала початок активній розробці цих питань. Названою проблемою захопилися як вчені нашої країни, так і науковці інших країн. На сучасний період ця проблема у вітчизняній і зарубіжній літературі вирішується неоднозначно.

Так, С.С. Алексеев говорячи про елементи механізму правового регулювання, поділяє їх на основні та додаткові. Переважною і більш обґрунтованою являється точка зору тих вчених, котрі рахують, що всі елементи механізму правового регулювання являються основними, бо якщо ми віднесемо до основних елементів норм права, правові відносини, акти, реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, то тим самим ми понизимо значимість інших суттєвих елементів механізму правового регулювання [5, с. 382].

В.А. Шебалін, наприклад, в своїх працях «Методологические проблемы правоведения» додає до всіх елементів і правопорядок.

На наш погляд – це елемент механізму правового регулювання, а кінцевий результат дії права.

Відомий вчений України П.О. Недбайло в рецензії на монографію С.С. Алексеева «Механізм социалистического правового регулирования» вказував, що недоліком роботи є те, що він не включає законність до правового регулювання. Правда в своїх пізніших працях С.С. Алексеев в числі елементів механізму правового регулювання називав і законність, говорячи, що вона являється зв'язуючи, цементуючим елементом правового регулювання [6, с. 280].

На нашу думку елементи механізму правового регулювання є:

1. Норми права як первинна ланка, юридична база правового регулювання. Специфічна функція юридичних норм в правовому регулюванні полягає в нормативній регламентації суспільних відносин. Це означає, що за допомогою юридичних норм програмується у відповідності з потребами розвитку нашого суспільства певні відносини

і вся сукупність юридичних засобів, котра використовується для здійснення державної волі.

Як відомо, безпосереднім фактором виникнення правових норм є правотворча діяльність держави, тобто форма владної діяльності держави, що спрямована на утворення нормативно-правових актів, зо допомогою яких в діючу правову систему запроваджуються, змінюються, чи скасовуються правові норми. Якщо юридичні норми утворюють основу правового регулювання, то його робочі, рушійні частини складають дві наступні ланки: а) правовідносини і б) акти реалізації прав та обов'язків.

2. Для того, щоб правові норми могли створити реальний ефект в суспільному житті, вони повинні втілитися в права і обов'язки конкретних суб'єктів. Це і є правовідносини, котрі виступають в якості «конкретизатора» загальних вимог, правових норм стосовно даних осіб. Іншими словами, правові відносини, як правило, є необхідною сходиною реального здійснення програм, закладених в юридичних нормах.

Правовідносини становлять головний засіб, за допомогою якого норма права втілюється в життя – засіб переводу загальних моделей поведінки в площину конкретних суб'єктів прав і юридичних обов'язків для даних суб'єктів.

3. Слідуючим елементом механізму правового регулювання являється акти реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, котрі уявляють собою дію суб'єктів, в яких здійснюються виражені в правах та обов'язках можливості належної поведінки. У багатьох випадках реалізація прав та обов'язків складається з чисто фактичної діяльності. Вона може втілюватись в обособлених актах (актах розпорядження речами у правовідносинах власності, виплаті податків і ін.). Але б яку форму не набували акти реалізації прав і обов'язків, у всіх випадках вони завершують правового регулювання. В цьому випадку проводяться приписи юридичних норм (спочатку виражені в правах і обов'язках) в фактичну, реальну поведінку учасників суспільних відносин, на яке було направлено правове регулювання.

4. Особливе місце в механізмі правового регулювання займає законність, тобто стан правомірності суспільних відносин, стійка правова атмосфера, при якій поведінка всіх учасників заснована на законі.

В правовій державі не лише висувається вимога до всіх суб'єктів суспільних відносин погоджувати свою поведінку з нормами права, але й складається стійкий режим неухильного здійснення всіма учасниками суспільних відносин всіх виданих норм права.

Законність виступає важливим фактором переводу нормативності права в упорядкованість, урегульованість суспільних відносин.

5. Важливими елементами механізму правового регулювання є правосвідомість і правова культура, які утворюють «суб'єктивну сторону» правового регулювання.

Правосвідомість і правова культура здійснюють суттєвий вплив на процес правотворчості.

Культура законодавця як відображення загального культурного рівня розвитку даного суспільства проявляється не лише в глибині його наукового пізнання, яке дозволяє правильно враховувати результати впливу конкретної правової норми на суспільні відносини.

Виключно велике значення мають правосвідомість і правова культура в процесі застосування норм права. Реалізація норм права знаходиться в прямому зв'язку з культурним рівнем громадян, співробітників державного апарату. Чим вище рівень правової культури, тим краще вони знають норми права, тим більше неухильно і точно їх дотримуються [8, с. 190-192].

З огляду на вищесказане механізм правового регулювання – це єдина система правових засобів, за допомогою яких здійснюється результативне правове упорядкування суспільних відносин з метою побудови соціально-орієнтованої держави і громадянського суспільства [7,с.138].

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що можливо виділити декілька напрямків, по яким розвивається теорія правового регулювання.

Перший напрямок – уточнення змісту, обсягу і термінологічного оформлення використовуваних в науці категорій. Без розвинутого категоріального апарату неможливо відобразити і пояснити такий складний соціальний процес, яким являється дія права. Назріла необхідність (і передумови для цього є) об'єднати різноманітні ідеї, методи, підходи в послідовному теорію правового регулювання.

Другий напрямок – детальне вивчення ланок МПР (норм права, юридичних факторів, актів застосування і ін.), особливостей їх побудови і функціонування. Кожний елемент юридичного механізму розглядається при цьому як самостійна складова система, виконуюча різноманітні функції, певним чином взаємодіюча з іншими елементами МПР.

Третій напрямок - в юридичній літературі останніх років широко обговорюється механізм правового впливу – соціальний, психологічний, інформаційний та ін.

Одна із важливих задач юридичної науки полягає в тому, щоб забезпечити взаємозв'язок юридичного і неюридичних механізмів дії права, з координувати їх.

Насамкінець, особливий напрямок – вивчення галузевих МПР, механізмів дії юридичних інститутів нормативних актів і правових норм. Воно безпосередньо націлено на удосконалення правотворчості і правозастосовної практики. Розробка цього напрямку – суміжна задача теорії держави та права і галузевих юридичних наук.

Література (джерела):

1. Мірошніченко М.І. Державність і право України: Генезис у європейському контексті (з найдавніших часів до початку XIX ст.): монографія / М.І. Мірошніченко. – К: Атіка, 2006. -544с.
2. Крижанівський А.Ф. Правовий правопорядок в Україні: витоки, концептуальні засади, інфраструктура [Монографія] / А.Ф. Крижанівський .- Одеса: Фенікс, 2009.-504с.
3. Селіванов В.М. Правова реформа і методологія дослідження фундаментальних проблем юридичної науки // Вісник Академії правових наук України.-1998.-№4(15) – с.3-17.
4. Кудрявцев В.Н. Право и поведение, -М.: Юрид. лит., 1978.-169с.
5. Алексеев С.С. Общая теория права. В 2-х томах. Т.2.-М.:Юрид.лит.,1982.-354с.
6. Недбайло П.Е.,Горшенев В.М. Юридическая процессуальная форма: теория и практика.- М.:Юрид.лит.,1976.-280с.
7. Слюсаренко О.Л. Теорія держави і права. К., 2011.-138с.
8. Орзіх М.П. Правова культура в системі сучасного конституціоналізму // Право та культура: теорія і практика: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ 15-16 травня 1997 р. / За ред. Ю. Шемчушенка, В.Кампо, М.Поплавського. -К.:Леся,1997.-190-192с.

І. О. Гулько

Науковий керівник:

к. ю. н., доцент Л.Л. Нескороджена

ПРЕДСТАВНИЦТВО У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

У статті комплексно досліджено загальну характеристику представництва за цивільним законодавством України та його значення на сучасному етапі розвитку нашої держави. Визначення вимог до здійснення суб'єктивних прав і обов'язків через представника, а також, і головним чином, наслідків здійснення представництва з перевищенням повноважень.

Ключові слова: представництво, представник, повноваження, інститут представництва.

І.О.Гулько

ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ

В статье комплексно исследованы общую характеристику представительства по гражданскому законодательству Украины и его значение на современном этапе развития нашего государства. Определение требований к осуществлению субъективных прав и обязанностей через представителя, а также, и главным образом, последствий осуществления представительства с превышением полномочий.

Ключевые слова: представительство, представитель, полномочия, институт представительства.

I.O.Gulko

REPRESENTATION IN CIVIL LAW

The article comprehensively researched overview of the representation by the laws of Ukraine and its importance at the present stage of development of our country. Determining the requirements for the implementation of subjective rights and duties through a representative, but also and mainly the consequences of the representation of the excesses.

Keywords: representation, representative, authority, institution representation.

Постановка проблеми. Значення цього інституту в суспільному житті зумовлено тим, що представництво дає можливість оптимізації та активізації придбання та реалізації суб'єктивних прав і обов'язків, а для недієздатних громадян є основним засобом їх участі в правовідносинах. За допомогою представництва можливі придбання й реалізація більшості матеріальних і низки процесуальних цивільних, а також інших за галузевою належністю суб'єктивних прав і обов'язків. Таким чином, представництво виступає як одна з важливих гарантій реального здійснення прав і виконання обов'язків суб'єктами права. Разом з тим особа представника не має закривати собою того, кого представляє, обмежувати його розсуд та права. З'ясування співвідношення між цими суперечливими цілями становить значний науковий інтерес. Зазначені обставини зумовлюють актуальність теми, яка в умовах проголошеного в нашій державі повернення до загальнолюдських гуманістичних цінностей набуває особливого звучання. Разом з тим проблема представництва має не лише теоретичний інтерес, але і практичне значення, оскільки процес оновлення цивільного законодавства, який відбувається в Україні, поставив на порядок денний питання про зміну в підходах до регулювання відповідних суспільних відносин, у тому числі тих, що опосередковують відносини представництва.

Останні в умовах розширення кількості учасників цивільного обігу, посилення їхньої автономії є ефективним засобом здійснення прав та реалізації обов'язків учасниками економічного обігу.

Крім того, представництво часто є необхідною умовою реалізації правосуб'єктності юридичної особи. І хоч існує думка, що інтереси останньої зазвичай представляє її орган, але правова природа таких відносин залишається не до кінця з'ясованою. До того ж, у будь-якому разі без інституту представництва тут обійтись практично неможливо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, варто зауважити, що до проблем представництва зверталися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, зокрема, А.І. Дрішлюк, Є.С. Северова, В.Л. Гранін, С.І. Крупко, Є.О. Харитонов, В.О. Рясенцев, О.Л. Невзгодіна, Рясенцев В. А., Красавчиков О. А., Йоффе О. С., Шевченко Я. М., Є. О, Харитонova О. І., Голубева Н. Ю., Строгович М. С., Явич Л. С., Северова Є. С. Представництво за римським приватним правом та його концепція у сучасному цивільному праві України. Розкриваючи поняття та сутність представництва, Є. О. Харитонов зазначає, що в найбільш загальному вигляді представництвом є використання правосуб'єктності даних осіб для реалізації прав та обов'язків і захисту прав інших осіб. Також він звертає увагу на те, що за допомогою представництва створюються додаткові можливості для здійснення прав і виконання. Інший російський учений Л. Казанцев вважав, що „представительство, предполагает непременно заступление одного лица другим перед третьим”. Чинне законодавство закріплює конструкцію представництва – правовідносин, які у визначений час була підтримана О. С. Йоффе, О. Л. Невзгодіною, К. І. Скловським та іншими. [9, с.81-82] Ця конструкція ґрунтується на тому, що діяльність представника здійснюється через повноваження, які йому надані, та породжує правові наслідки виключно для особи, яку представляють.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Актуальність теми посилюється тим, що в судовій практиці виникає чимало питань, які потребують теоретичного та законодавчого уточнення. Зокрема, це питання встановлення меж повноваження та наслідків їх неналежного здійснення, у тому числі визначення наслідків перевищення меж повноважень представником, дії за відсутності таких повноважень, неналежне передоручення повноваження тощо.

Хоча загальні проблеми представництва свого часу були предметом спеціальних досліджень (А. Гордон, О.Л. Невзгодіна, В.О. Рясенцев, С.О. Халатов, І.В. Шерешевський), однак вони були виконані на іншому законодавчому та фактичному матеріалі.

В Україні в останнє десятиліття існували лише деякі дослідження загальних проблем представництва, а також окремих видів представництва та пов'язаних з цим питань: поняття та підстави добровільного представництва досліджував П.М. Крупко, рецепцію давньоримського інституту представництва в сучасному цивільному праві України – О.М. Северова, процесуальне представництво та окремі питання представництва на підставі довіреності – С. Фурса, правові наслідки представництва без повноважень та з перевищенням повноважень – Є.О. Харитонов та П.М. Крупко, відносини представництва, що виникають при вчиненні дій в інтересах іншої особи без її доручення, – Є.О. Харитонов та В.М. Зубар. [14, с.115]

Однак при цьому визначення сутності повноваження та правові наслідки неналежного здійснення повноваження як комплексну проблему, а також колізійні питання застосування відповідних норм цивільного законодавства в судовій практиці вітчизняні правознавці практично не досліджували.

Така ситуація, на мою думку, свідчить про недостатню увагу науковців до вивчення проблемних питань забезпечення належного використання інституту представництва в цивільному законодавстві України та практиці його застосування і, таким чином, про

необхідність спеціального дослідження категорії „повноваження представника”, порядку реалізації повноваження відповідно до встановлених договором або законом його меж та цивільно–правових наслідків порушення цих вимог.

Мета дослідження. Метою даної статті є з’ясування поняття та сутності представництва, визначення вимог до здійснення суб’єктивних прав і обов’язків через представника, а також, і головним чином, наслідків здійснення представництва з перевищенням повноважень.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

дослідити теоретичне підґрунтя визначення поняття представництва; здійснити аналіз законодавства України з відповідних питань; окремо і поглиблено дослідити наслідки представництва у випадках вад повноваження представника, зловживання представником своїми повноваженнями, його недодержання вказівок особи, яку він представляє; узагальнити та систематизувати наслідки неналежного здійснення повноваження представником.

Основні результати дослідження. Розглядаючи категорію представництва, треба враховувати, що майже як кожна правова категорія, пов’язана з діяльністю суб’єктів права, представництво виявляється у двох значеннях, об’єктивному і суб’єктивному.[12, с.43] До того ж, представництво - не статичне поняття, а юридичний процес, протягом якого відбувається діяльність однієї особи від імені та в інтересах іншої особи. Ця діяльність разом з іншими юридичними фактами є підставою виникнення прав і обов’язків в особи, від імені якої діє представник. Як визначає ст. 237 ЦК України, представництво - це правовідношення, у якому одна сторона (представник) зобов’язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.[2, с.55]

Отже, терміном «представництво» можна позначати:

- правовий інститут (представництво в об’єктивному значенні);
- діяльність однієї особи від імені та в інтересах іншої особи (представництво у суб’єктивному значенні) – є абсолютним правом. Йому не відповідає у зовнішніх відносинах певний обов’язок третіх осіб. Як внутрішнє право, воно за певних умов дає змогу його володільцю вимагати від довірителя чи осіб, які поклали на нього цей обов’язок, певної поведінки;
- юридичний факт — складову підстави виникнення цивільних прав і обов’язків в особи, яку представляють.

У найзагальнішому вигляді представництвом є використання правосуб’єктності одних осіб для реалізації прав і обов’язків та захисту прав інших осіб.

Відповідно до п.1 ст. 1000 ЦК України, за договором доручення одна сторона(повірений) зобов’язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони(довірителя) певні юридичні дії. Правочин, вчинений повіреним, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов’язки довірителя.[2, с.193] Згідно з п.1 ст. 240 ЦК України, представник зобов’язаний вчинити правочин за наданими йому повноваженнями особисто. Він може передавати свої повноваження частково або в повному обсязі іншій особі, якщо це встановлено договором або законом між особою, яку представляють, і представником, або якщо представник був вимушений до цього з метою охорони інтересів особи, яку він представляє.[2, с.55]

В цивільному праві України інститут представництва розподіляється на три види:

- 1) представництво за законом (ст. 242 ЦК);
- 2) комерційне представництво (ст. 243 ЦК);
- 3) представництво за довіреністю (ст. 244 ЦК).

За своє життя особа набуває цілу низку особистих немайнових та майнових прав, але цінність вони матимуть лише тоді, коли їх можна здійснити.

Здійснення суб'єктивних цивільних прав - це процес реалізації уповноваженою особою всіх повноважень, що належать до змісту конкретного суб'єктивного права, для досягнення певного результату.[8, с.225]

Здійснення цивільних прав можливе за таких основних умов:

- особу має бути наділено необхідною правоздатністю щодо її цивільних прав;
- суб'єкта правовідносин має бути наділено необхідним обсягом дієздатності;
- дії зі здійснення цивільних прав мають відповідати принципам здійснення цивільних прав.

Способи здійснення суб'єктивних цивільних прав поділяють на фактичні та юридичні. Під фактичними способами слід розуміти діяння, які, зазвичай не є юридично значущими, наприклад, коли особа фактично проживає у будинку, чим здійснює своє право власності на нього. Юридичними способами слід вважати юридично значущі діяння, наслідком яких є виникнення, зміна чи припинення правовідносин. Це, зокрема, укладення різноманітнихправочинів, створення авторського твору, виявлення скарбу тощо.

Вибір способу здійснення права виявляється у вчиненні дій особисто або через представника. Так, за договором доручення одна сторона (повірений) вчиняє від імені та за рахунок іншої сторони (довірителя) певні юридичні дії. При цьому треба мати на увазі, що деякі дії можуть бути вчинені лише безпосередньо уповноваженою особою.

Водночас, надаючи можливість уповноваженій особі вчиняти суб'єктивні цивільні права, закон визначає межі здійснення їх. Стаття 22 Конституції України встановлює, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Це положення дістало свій розвиток у ст. 23 Конституції України, згідно з якою кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей. Таким чином, Конституція України регламентує межі здійснення прав. Загальне правило, яке встановлює межі здійснення суб'єктивних цивільних прав, міститься у ч. 4 ст.13 ЦК України, згідно з якою при здійсненні прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства.[2, с.6]

При здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний додержуватися моральних засад суспільства. Отже, кожне суб'єктивне право має свої межі. Останні визначають міру можливої поведінки уповноваженої особи. При порушенні встановлених меж здійснення суб'єктивного права настають несприятливі правові наслідки для порушника. Це може бути позбавлення суб'єктивного цивільного права, стягнення у дохід держави отриманого за угодою, інші наслідки. Чинне цивільне законодавство не містить положення, яке розкриває зміст категорії "зловживання правом". Але в теорії цивільного права робиться спроба з'ясувати суть цього терміна (В. Грибанов, О. Пушкін). Зловживання правом виявляється в тому, що особа, якій формально належить суб'єктивне цивільне право, неправомірно його здійснює.

Питання про поняття зловживання правом завжди було підставою численних дискусій у юридичній літературі. Наприклад, М. М. Агарков вважав, що той, хто користується своїм правом, нікому не заподіює шкоди. Звідси не може йтися про "зловживання правом". Ця теза була відома ще римському праву, відповідно до положень якого, дії, що оцінюються як зловживання правом, є за межами здійснення права.[6, с. 65-67]

На думку інших авторів поняття "зловживання правом" теоретично виправдано. Уповноважена особа допускає недозволене використання свого права, порушує міру і вид

поведінки, визначені законом, посилаючись при цьому на формально належне їй суб'єктивне право. Не маючи суб'єктивного права, уповноважена особа не може ним зловживати. Але, спираючись на своє суб'єктивне право, уповноважена особа виходить за межі дозволеної поведінки, тобто зловживає правом. У разі неналежного здійснення прав порушується закон.

Тому порушення меж суб'єктивного права при його здійсненні у ряді випадків характеризується, як вже зазначалося вище, зловживанням правом.[11, с.358]

Діяльність представника має здійснюватися у межах повноваження. Правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє, лише у разі наступного схвалення правочину цією особою. Правочин вважається схваленим, зокрема, у разі якщо особа, яку він представляє, вчинила дії, що свідчать про прийняття його до виконання.

Перевищення повноваження — це довільне збільшення представником обсягу прав на здійснення правочинів, встановленого вказівками особи, яку представляють, або нормами права. При перевищенні повноважень представник зі своєї ініціативи розширює межі наданого йому повноваження, не погодивши такий відступ з особою, яку він представляє. З врахуванням суб'єктивного ставлення представника до своїх дій та їх мети, можна виділити такі види перевищення повноважень:

- 1) дії з перевищенням повноважень внаслідок помилки щодо обсягу останніх;
- 2) умисне перевищення повноважень у сподіванні отримати схвалення вчинених дій від особи, яку представляють;
- 3) умисне перевищення повноважень з метою отримати вигоду для себе.

Правочин, вчинений з перевищенням повноважень, створює, змінює і припиняє цивільні права і обов'язки для особи, яку представляють, лише у разі наступного схвалення правочину цією особою. Якщо ж схвалення не відбудеться, то такий правочин правових наслідків для того, кого представляють, не має і повинен бути визнаний недійсним відповідно до ст.ст.215, 239, ч. I ст.241 ЦК. У перших двох випадках перевищення повноважень сторони повертаються у первісний стан. Згідно із ч.1 ст.216 у разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконанні роботи, наданій послугі,- відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.[2, с.51, с.55-56]

Крім того, за певних обставин (наприклад у випадку зловмисної домовленості представника і третьої особи про укладення правочину з перевищенням повноважень) виникає також обов'язок третьої особи відшкодувати особі, яку представляли, збитки, що виникли внаслідок дій представника з перевищенням повноважень.

Висновки. Для визначення категорії представництва пропонується таке поняття, яке міститься у ст. 237 Цивільного кодексу України, зокрема способом заміни терміна „правовідношення” терміном „відносини” та введення у визначення категорії „повноваження”, котра необґрунтовано була втрачена при доопрацюванні проекту ЦК України. Додатково обґрунтовано тезу про те, що неналежне здійснення повноваження представника може відбуватися в кількох типових випадках: перевищення меж повноваження; неналежне передоручення повноважень і подальше неналежне їх здійснення особою, котра передала повноваження, та її представником; привласнення представником неіснуючих у нього повноважень. Здійснення повноваження є також головною підставою його припинення в межах реалізації представницького

правовідношення. Отже, вчинення правочинів, які здійснює представник з третіми особами від імені особи, яку він представляє, на виконання повноваження є одночасно і підставою припинення повноваження, і підставою припинення правовідносин представництва.

Ознаками належної реалізації представником своїх прав та обов'язків у правовідносинах представництва є:

- 1) представницький характер дій представника;
- 2) повноважний характер дій представника.

Характеризуючи ступінь вивчення представництва взагалі, повноваження як категорії, можна зробити висновок про майже повну відсутність комплексних досліджень у цій галузі, котрі лише частково компенсуються аналізом представництва з перевищенням повноважень або без повноважень та зобов'язань, які виникають внаслідок ведення чужих справ без доручення, головним чином на матеріалах раніше чинного цивільного законодавства. Тому існує нагальна необхідність дослідження інституту представництва, категорії повноваження, наслідків неналежного представництва з перевищенням повноважень у широкому значенні слова, у тому числі неналежного передоручення, укладення правочинів з перевищенням повноважень та без повноважень та ін.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)/ Редакція станом на 13.04.2012.
2. Цивільний кодекс України : Чинне законодавство зі змінами та доп. редакція від 02.12.2012.,. : (відповідає оф. текстові).
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. – Вид. 2, змінене і доп. / За ред. В.М. Коссака. – К. : Істина, 2008. – 992 с.
4. Белов В.А. Гражданское право : Общая часть : Учебник. – М. : АО «Центр-ЮрИнфоР», 2007. – 639с.
5. Цивільне право України: Підруч.: У 2 т. / В.І. Борисова (керівник авт. кол.), Л.М. Баранова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо–Фадєєвої, В.Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т. 1. – С. 132.
6. Северова Є.С. Представництво за римським приватним правом та його рецепція у сучасному цивільному праві України: Автореф. ... канд. юрид. наук. – О., 2004. – С. 11 та наст.;
7. Доліненко Л.О. Цивільне право України: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Л.О. Доліненко, С.О. Сарновська. – К. : МАУП, 2005. – 384 с.
8. Заїка Ю.О. Українське цивільне право: Навч. посібник. – К. : Істина, 2005. – 312 с.
9. Мазур О.С. Цивільне право України: навч. посіб. для дистанц. навч. – К. : Ун-т «Україна», 2006. – 287с.
10. Панченко М.І. Цивільне право України : Навч. посіб. – К. : Знання, 2005. – 583 с.
11. Цивільне право України : Підручник / Є.О. Харитонов, Н.О. Саніахметова. – К. : Істина, 2005. – 776 с.
12. Шаповал Л.І. Правова природа представництва у цивільному праві // Бюлетень Міністерства Юстиції України. – 2004. – №9. – С.99-104.
13. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / Ц58 Д.В. Боброва, О.В. Дзера, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 864 с.
14. Крупко П.М. Інститут добровільного представництва у цивільному законодавстві деяких зарубіжних країн // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. пр. – О., 2002. – Вип. 13. – С. 182-186.

Дейнеко А. С.

Науковий керівник:

Професор Матвійчук В.К.

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ ПРАВА НА СПАДЩИНУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена проблемам оформлення права на спадщину в Україні. В ній визначено поняття правового оформлення спадкових прав, особливості процесу одержання свідоцтва про право на спадщину. Окреслено коло проблем, що ускладнюють оформлення спадщини та необхідність їх вирішення.

Ключові слова: спадкування, правове оформлення спадкових прав, свідоцтво про право на спадщину, інститут спадкового права, спадкування за законом, спадкування за заповітом.

Дейнеко А. С.

ОСОБЕННОСТИ ОФОРМЛЕНИЯ ПРАВА НА НАСЛЕДСТВО В УКРАИНЕ

Статья посвящена проблемам оформления права на наследство в Украине. В ней определено понятие правового оформления наследственных прав, особенности процесса получения свидетельства о праве на наследство. Очерчен круг проблем, затрудняющих оформления наследства и необходимость их решения.

Ключевые слова: наследование, правовое оформление наследственных прав, свидетельство о праве на наследство, институт наследственного права, наследование по закону, наследование по завещанию.

Deineko A. S.

FEATURES REGISTRATION LAW ON INHERITANCE IN UKRAINE

This article is devoted to the problems of the right to inheritance in Ukraine. It defines the notion of legal registration of inheritance rights, especially the process of obtaining a certificate of inheritance. The range of problems that complicate the design heritage and the need to address them.

Keywords: inheritance, legal registration of inheritance rights, certificate of inheritance, the institution of inheritance law of succession by law, testamentary.

Постановка проблеми. В сучасний період має місце та назріла необхідність змін у регламентації спадкових правовідносин відповідно до розвитку суспільних відносин в Україні; наявність в окремих законодавчих нормах, що регламентують спадкові правовідносини, деяких прогалин та неоднозначностей у їх формулюванні, які на практиці призводять до спірних ситуацій та порушення прав і охоронюваних законом інтересів громадян, юридичних осіб та інтересів держави; наявністю в теорії спадкового права різних позицій теоретиків щодо окремих положень та правових ситуацій; недосконалість нотаріальної процедури щодо оформлення спадкових прав громадян при їх реалізації.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання спадкування, порядок спадкування, оформлення права на спадщину висвітлено багатьма вітчизняними науковцями у сфері цивільного права, а саме: В.І. Серебровський, В.К. Дроніков, П.С. Никитюк, С.Я. Фурса, Я.М. Шевченко та ін.

Мета дослідження. Метою написання статті є визначення особливостей та колізійних питань в процедурі оформлення спадщини згідно українського законодавства.

Основні результати дослідження. У Цивільному кодексі України (далі - ЦК) під спадкуванням розуміється перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) [2]. Як видно з визначення, спадщина складається не тільки з майна. Воно включає в себе права і обов'язки, які на момент відкриття спадщини належали спадкодавцеві і не припинилися після його смерті.

Цивільний кодекс України передбачає, що спадкування здійснюється двома шляхами: за заповітом і за законом. В повсякденному житті перевага надається спадкуванню за заповітом, оскільки воно безпосередньо пов'язане із повноваженнями власника – правом розпорядження. Заповіт, як особливий вид правочину передбачає правові наслідки, які пов'язані як зі смертю заповідача, так і з волею осіб, які названі у ньому спадкоємцями.

Як зазначає Заїка Ю.О., правове оформлення спадкових прав становить собою сукупність правових дій, після вчинення яких встановлюється частка кожного спадкоємця в спадковому майні і спадкоємці набувають права розпоряджатися цим майном []. Право спадкоємців на певне майно підтверджується свідоцтвом про право на спадщину (за законом чи за заповітом) згідно ст. 66 Закону України „Про нотаріат” [3].

Свідоцтво про право на спадщину – це процесуальний нотаріальний акт, який посвідчує перехід права власності на майно спадкодавця до спадкоємців [8, С.214]. При цьому, свідоцтво про право на спадщину не створює ніяких нових прав у спадкоємців на майно, а тільки підтверджує вже існуюче право на нього, бо право на спадкування в них виникає з моменту відкриття спадщини.

Зауважимо, що не можна успадкувати лише право на спадкове майно, не прийнявши на себе обов'язки з ним пов'язані. Спадкоємець не може прийняти одну частину спадщини, а від другої відмовитися. Якщо успадковане майно підлягає обов'язковій державній реєстрації, то свідоцтво про право на спадщину є для спадкоємців правостановлюючим документом.

Одержання свідоцтва про право на спадщину є загальним порядком оформлення спадкових прав. Разом з тим спадкоємці не обов'язково подають заяви про прийняття спадщини, а мають право прийняти спадщину в інший спосіб – за допомогою фактичного вступу в управління або володіння спадковим майном (ст. 1268 ЦК) [2]. У цьому разі від них не вимагається спеціального отримання свідоцтва про спадщину. Враховуючи цю обставину, ст. 1296 ЦК прямо зазначає, що відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємців права на спадщину.

Законодавець визначає місце видачі свідоцтва про право на спадщину, умови, порядок, строки його видачі тощо: 1) за місцем видачі свідоцтва про право на спадщину, як правило, є місце відкриття спадщини; 2) суб'єктами, які уповноважені сьогодні видавати свідоцтва про право на спадщину, виступають державні нотаріуси; 3) підставою видачі свідоцтва про право на спадщину є прийняття спадкоємцем спадкового майна (за винятків випадку успадкування відмерлої спадщини); 4) умовами видачі свідоцтва про спадщину є отримання у встановлений строк відповідної заяви про прийняття спадщини від спадкоємця та сплата державного мита за видачу свідоцтва про право на спадщину; 5) строк видачі свідоцтва про право на спадщину – 6 місяців з дня відкриття спадщини [10, С.294]. Цей строк може бути призупинено рішенням суду в тих випадках, коли заповіт складено на користь зачатої, але ще не народженої дитини, або при спадкуванні за законом, коли дитина зачата за життя спадкодавця, але яка має народитися після його смерті.

Відомості про видачу свідоцтва про право на спадщину підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі заповітів, спадкових договорів та спадкових справ у порядку, передбаченому Положенням про Єдиний реєстр заповітів, спадкових договорів та спадкових справ [9, С.190].

Відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину, адже, прийнявши спадщину у порядку, передбаченому ст.ст. 1268, 1270 ЦК України, він забезпечив своє право на отримання свідоцтва у майбутньому [2].

Варто погодитись з думкою Городилової О.О. про те, що інститут спадкового права тісно переплітається з інститутом сімейного права. І ніхто не застрахований від непередбачених життєвих ситуацій та поведінки інших спадкоємців під час отримання спадщини, зокрема, судових спорів, пов'язаних із визнанням за померлим (спадкодавцем) прав на спадкове майно, оскарження дійсності заповіту, проблеми з органами державної влади, таких як, наприклад, ЖЕК або БТІ, умисне затягування державними нотаріусами процедури оформлення спадщини або ж їхніми неправомірними відмовами у вчиненні нотаріальних дій, передбачених чинним в Україні законодавством [7, С.95].

Серед проблем оформлення спадщини, найпоширенішою є те, що спадкоємці не подають заяви про прийняття спадщини до закінчення шестимісячного строку, а це означає, що вони втрачають право на спадкування спадкового майна. І відновити це право можливо тільки через судові органи. За загальним правилом, для прийняття спадщини спадкоємець, як за законом, так і за заповітом, подає до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини заяву про її прийняття. Прийняття спадщини є правом спадкоємця, яке він реалізує шляхом вчинення одностороннього правочину – прийняття спадщини або відмови від неї.

Варто зазначити, що існують ряд проблем у процедурі видачі свідоцтва про право власності у спільному майні подружжя. По-перше, на підставі прямої вказівки закону свідоцтво стосується тільки подружжя, яке перебувало у зареєстрованому шлюбі, і не поширюється на чоловіка і жінку, які проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу (ст. 74 Сімейного кодексу) [1], інші передбачені законодавством випадки виникнення спільної сумісної власності. По-друге, Міністерство юстиції України запровадило зразкову форму Свідоцтва про право власності у спільному майні подружжя на частку того з подружжя, хто пережив [4]. Зазначена форма не є досконалою, так, у ній не передбачається визначення частки померлого, хоча така можливість міститься у ч. 2 ст. 71 Закону України «Про нотаріат» [3]. Крім того, вимагається зазначення у свідоцтві відомостей про видачу свідоцтва про право на спадщину на 1/2 частку майна, однак на момент видачі свідоцтва про право власності свідоцтво про право на спадщину може бути ще не видане.

Також, як стверджує вітчизняний науковець Бусуйок Д. В., на сьогодні досить суттєвими і невіршеними є проблеми у сфері оформлення спадкування землі, де присутне зіткненням норм спадкового та земельного права, якими по-різному регулюються питання виникнення права власності [6, С.16]. В таких ситуаціях часто прогалини у законодавстві заповнюються судовою практикою.

Висновки. Це не всі проблеми та колізійні ситуації, які виникають у процесі оформлення спадщини. Тому вважаємо, що оформлення спадщини є складним процесом, який вимагає і від нотаріусів, і від спадкоємців значних витрат часу, коштів та власних зусиль. Окрім того, практика оформлення права на спадщину показує, що найбільш проблемним є процес оформлення спадщини за законом, оскільки за наявності заповіту, спадкування стає більш визначеним і врегульованим з точки зору спадкоємців, які визначені у заповіті. Постає гостра необхідність подальшого вдосконалення процедури

оформлення спадщини за законом.

Література:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради, 2002, N 21-22, ст. 135
2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40-44. — Ст. 356.
3. Про нотаріат: Закон України № 3425-XII від 02.09.1993 року. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. - N 39. - Ст. 383
4. Правила ведення нотаріального діловодства: Затверджені наказом Міністерства юстиції України № 3253/5 від 22.12.2010 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10>
5. Баркова Е. Свидетельство о праве на наследство // Юридическая практика. - 2006. - 9 мая. - С.16
6. Бусуйок Д. В. Право на отримання землі у спадщину та податкові платежі // Держава і право. — К., 2007. — Вип.37: Юридичні і політичні науки. — С.503—508
7. Городилова О. О. Інститут прийняття спадщини: доктринальні питання минулого та сьогодення // Наук. вісн. — Д., 2006. — N3 (29). — С.94—103
8. Заїка Ю.О. Спадкове право : навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябокони ; М-во освіти і науки України ; [наук. ред. О. В. Дзера]. — К. : Юрінком Інтер, 2009. — 351 с.
9. Цивільне право України: Загальна частина: підручник / [Фазикош В. Г. та ін.]; за ред. В. Г. Фазикоша та С. Б. Булеци. — К. : Знання, 2010. — 631 с.
10. Цивільне право: підручник : у 2 т. / за ред.: В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". — Х. : Право, 2011-. Т. 1 / [В. І. Борисова та ін.], 2011. — 655 с.

М. В. Денисова
Науковий керівник:
к.е.н., доцент І.П. Малютіна

ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ТА МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

В статті комплексно досліджено особливості відшкодування майнової та моральної шкоди. Визначено особливості, види та порядок відшкодування майнової та моральної шкоди. Висвітлено судову практику та підстави звільнення від обов'язку відшкодування завданої шкоди.

Ключові слова: відшкодування шкоди, майнова шкода, моральна шкода, цивільно-правова відповідальність, протиправність поведінки.

М.В. Денисова

ОСОБЕННОСТИ ВОЗМЕЩЕНИЯ ИМУЩЕСТВЕННОГО И МОРАЛЬНОГО ВРЕДА

В статье комплексно исследованы особенности возмещение имущественного и морального вреда. Определены особенности, виды и порядок возмещения имущественного и морального вреда. Высветлено судебную практику и основания освобождения от обязанности возмещения причиненного ущерба.

Ключевые слова: возмещение ущерба, имущественный ущерб, моральный вред, гражданско-правовая ответственность, противоправность поведения.

M.V. Denisova

FEATURES OF COMPENSATION OF PROPERTY AND MORAL HARM

The article comprehensively peculiarities compensation for property or moral damages. The features, types and order compensation for property or moral damages. Deals with litigation and dismissed from duty compensation for damages.

Keywords: compensation, property damage, moral damage, civil liability, wrongful conduct.

Постановка проблеми. Доволі часто нам доводиться ставати свідками порушення прав і свобод людини і громадянина, це явище безперервне, але в протиріччя цьому нашим основним завданням, є правильне тлумачення, роз'яснення, повідомлення громадян про те, що кожна людина має право на відшкодування завданої майнової чи моральної шкоди, і це є їх невід'ємним правом.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Доктор юридичних наук В.І. Борисова вважає, що принцип повного відшкодування завданої шкоди означає, що обсяг обов'язку відшкодувати шкоду визначається розміром цієї шкоди. На випадки завдання моральної шкоди принцип повного відшкодування не поширюється, оскільки вона не піддається грошовій оцінці. Однак її відшкодування можливе поряд з відшкодуванням майнової шкоди.

З позиції доктора юридичних наук М.І. Панченка існують способи відшкодування шкоди, завданої майну потерпілого. З урахуванням обставин справи суд за вибором потерпілого може зобов'язати особу, яка завдала шкоди майну, відшкодувати її в натурі (передати річ того ж роду і такої ж якості, налагодити пошкоджену річ тощо) або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі. Розмір збитків, що підлягають

відшкодуванню потерпілому, виражається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для поновлення пошкодженої речі [9].

Мета дослідження. Відповідно, є аналіз механізму відповідальності за завдану шкоду, як матеріального так і морального характеру, передбачену цивільним правом.

Основні результати дослідження. Поняття і процес відшкодування майнової і моральної шкоди сягає глибокої давнини. За дане порушення на різних етапах розвитку нашої української державності існували покарання, здебільшого суворі. Починаючи від Київської Русі і закінчуючи сьогоднішньою незалежною Україною, наш народ, а зокрема окрема людина, мала право на відшкодування завданої шкоди, чи взагалі була позбавлена цього права. Діяльність нашої країни на світовому рівні, особливо у співпраці з міжнародними організаціями дали можливість громадянам України звертатися щодо захисту порушених їх прав до Європейського суду з прав людини, та до компетентних органів ООН щодо розгляду індивідуальних скарг громадян на порушення їх прав та свобод. Якщо ж говорити про механізм захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, то тут основними елементами даного механізму є Конституційний Суд України та Уповноважений Верховною Радою України з прав людини. Із наведеної вище інформації про серйозність уваги даного питання видно, що проблема відшкодування шкоди не просто актуальна, вона є надзвичайно болючою для більшості населення будь-якої країни, в тому числі і нашої.

Нормативно-правовим актом, який регулює загальні підстави відповідальності за завдану як майнову шкоду так і моральну шкоду в Україні є Цивільний кодекс України.

Важливим елементом до цієї теми є ті основні умови, за яких відбувається відшкодування шкоди. Отже, підстави виникнення зобов'язань-це правопорушення, тобто протиправна винна поведінка заподіювача шкоди:

- наявність шкоди у потерпілого;
- протиправність поведінки заподіювача шкоди;
- причинний зв'язок між поведінкою заподіювача шкоди і завданою шкодою;
- вина заподіювача.

Підстави звільнення від обов'язку відшкодування шкоди:

- непереборна сила;
- протиправні дії третіх осіб-для звільнення від обов'язку відшкодування шкоди необхідно, щоб така поведінка містила всі елементи складу правопорушення;
- обставини, що характеризують стан заподіювача шкоди;
- обставини, що характеризують поведінку потерпілого (змішана відповідальність).
- майнове становище заподіювача шкоди;

Цивільний кодекс України передбачає два способи відшкодування майнової шкоди: відшкодування в натурі (на особу, яка заподіяла шкоду, накладається обов'язок надати річ такого ж роду і якості, усунути за свій рахунок пошкодження та ін.) або повне відшкодування завданих збитків. Що ж до вибору конкретного способу відшкодування, то тут рішення залишається за потерпілим. Якщо відшкодувати шкоду в натурі не можливо або це не відповідає інтересам потерпілого, то збитки відшкодовують шляхом виплати відповідної грошової компенсації. Розмір збитків, що підлягають відшкодуванню потерпілому, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення речі. Під збитками розуміють:

- понесені потерпілим витрати;

- вартість знищеного чи пошкодженого майна;
- неотриманні доходи;

Порушення особистих і майнових прав може спричинити виникнення у потерпілої особі моральної (немайнової) шкоди. Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних і фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній або юридичній особі незаконними діями чи бездіяльністю інших осіб.

Відповідно до чинного законодавства моральна шкода може полягати зокрема:

- у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;
- у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності. До загальних умов виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди належать:

- а) шкода;
- б) протиправність поведінки заподіювана шкоди;
- в) наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою правопорушника і її результатом - шкодою;
- г) вина заподіювана нікуди.

Відповідно до чинного законодавства моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном, або в інший спосіб.

Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення.

Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану.

У разі заподіяння особі моральної шкоди неправомірно вчиненими діями кількох осіб, розмір відшкодування визначається з урахуванням ступеня вини кожної з них.

Висновки. Проблема відшкодування моральної та майнової шкоди, заподіяної особі (останнім часом – не лише фізичній, але і юридичній) є однією з найважливіших на сучасному етапі. Кожна особа у правовій державі має відчувати свою правову та соціальну захищеність, а повага до захисту особистості повинна бути в такому суспільстві нормою повсякденного життя. Наче і не забуваємо ми, що особисті та майнові права людини, її здоров'я та життя нерозривно пов'язані з такими поняттями, як рівність, свобода, справедливість, недоторканість особи тощо. Однак дедалі частіше ми стаємо свідками того, що наче і захищена людина, і права її відновлено, а все ж залишається гіркий присмак чогось такого, що обов'язково треба доробити.

Література (джерела).

1. Конституція України . Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 зі змінами і доповненнями.
2. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями (ОФЦ.ТЕКСТ).
3. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року зі змінами та доповненнями.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. №4 « Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди».
5. Актуальні проблеми юридичної науки: Зб. тез міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 року): У 4-х ч. / Хмельницький ун-т управління та права. – Хмельницький, 2009. – 507 с.
6. Бойко М.Д. Відшкодування шкоди: Правовий аспект: Навчально – практичний посібник. -К.:Атіка, 2007.- 328с.
7. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди: навч. посіб. / М. К. Галянтич, А. Б. Гриняк, А. І. Дрішлюк, Л. О. Єсіпова, Т. С. Ківалова; Ред.: М. К. Галянтич; МОНМС України. — К.: Юрінком Інтер, 2011. — 619 с.
8. Мазур О.С. Цивільне право України. Навчальний посібник. 2006. 392 с.
9. Цивільне право України Навч посіб. // М.І. Панченко - К.: Знання, 2007.
10. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданіка. - 3-тє вид., перероб.і допов. - К.: Юрінком Інтер, 2010.

А.С. Джуракулов
Науковий керівник:
к.е.н., доцент Грищенко А.І

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ

В статті досліджено розвиток корпоративних правовідносин та проаналізовано юридичну природу корпоративних відносин. Особливу увагу приділено аналізу суперечностей у законодавстві, та на підставі цього – надання пропозицій до можливого урегулювання спірних питань.

Ключові слова: юридична особа, корпоративне товариство, корпоративні права.

А. С. Джуракулов

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ КОРПОРАТИВНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

В статье исследовано развитие корпоративных правоотношений, проанализирована юридическая природа корпоративных отношений. Отдельное внимание уделено выявлению противоречий в законодательстве, и на основании этого - предоставление предложений к возможному урегулированию спорных вопросов.

Ключевые слова: юридическое лицо, корпоративное общество, корпоративные права.

А. Dzhurakulov

LEGAL REGULATION OF CORPORATE RELATIONS IN UKRAINE

The article have investigated the development corporate relations, analyzed the legal nature of corporate relationships. Special attention is given to the identification the contradictions in legislation and on this basis - giving suggestions for a possible settlement of the dispute.

Keywords: legal person, corporate company, corporate law.

Тема правового регулювання корпоративних правовідносин є безумовно актуальною, адже законодавство України у сфері корпоративного управління містить велику кількість прогалин і вимагає подальшого вдосконалення. Неврегульованість багатьох питань у чинному законодавстві України породжує проблеми захисту прав дрібних акціонерів і самого товариства від зловживань власників значних пакетів акцій та посадових осіб своїми правами. Така ситуація вимагає негайного законодавчого закріплення прав акціонерів і суворого контролю за їх дотриманням з боку органів держави.

Постановка проблеми. Нормативно-правове поле функціонування акціонерних товариств, загальний стан корпоративного законодавства в Україні не тільки значною мірою визначають умови реалізації учасниками товариств власних інтересів в акціонерних товариствах, але й суттєво впливають на формування предметної основи конфліктів інтересів, визначають можливі межі втручання суб'єктів конфліктної взаємодії у ситуації конфлікту, а також визначають можливості управління та вирішення конфліктних ситуацій, роль у цьому різних органів управління акціонерних товариств, державних та саморегульованих інституцій (галузевих асоціацій, фондової біржі, органів управління неформальних ФПГ та ін.)

Однак, існуюча в Україні нормативно-правова база не повністю відповідає характеру тих відносин, які склалися в акціонерних товариствах України, не забезпечує належного захисту прав власників цінних паперів і не врегульовує багато питань управління

підприємствами. Все це призводить до постійного прояву типових корпоративних конфліктів, що істотно зменшує інвестиційну привабливість і вартість вітчизняних об'єктів приватизації, знижує конкурентоспроможність українських акціонерних товариств на ринках капіталів, гальмує розвиток фондового ринку тощо [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним підґрунтям дослідження послужили праці вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема, В.Васильєвої, О.М.Вінник, Н.Глусь, Т.Кашаніної, О.Кібенко, В.Кравчука, О.Крупчана, В.Луця, Л.Спасибо-Фатєєвої, О.Яворської, О.Юлдашева та інших вчених. Крім того, було проаналізоване чинне законодавство щодо виникнення та припинення корпоративних правовідносин.

Метою цієї роботи є розкриття поняття „корпоративні правовідносини” в правовому сенсі (тобто з точки зору законодавства та практики); розроблення концепції розвитку корпоративних правовідносин в Україні в визначити напрямки вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах.

Основні результати дослідження. Корпоративні правовідносини як один із видів врегульованих нормами права суспільних відносин в умовах становлення ринкової економіки в Україні все більше поширюються і розвиваються. Чинне законодавство України не містить визначення поняття корпоративних відносин, натомість застосовує поняття корпоративних прав, які на наш погляд, можна розглядати лише як один із елементів корпоративних правовідносин.

Позитивними тенденціями розвитку національного законодавства останнім часом стало прийняття нових Цивільного та Господарського кодексів, а також розроблення фінансово-правових засад і принципів корпоративного управління.

Законодавче врегулювання процесів утворення і діяльності корпоративних підприємств, а особливо акціонерних товариств стало формуватися в Україні з початку 90-х років, після оголошення державою політичної та економічної незалежності. В цілому розвиток законодавства про корпоративні підприємства був довгим (від прийняття в 1991 році ряду основних законів в сфері правового регулювання підприємницької діяльності: закони „Про підприємництво”, „Про власність”, „Про підприємства в Україні”, „Про цінні папери та фондові біржі”, „Про господарські товариства” від 19.09.1991 р. до вступу в дію 1 січня 2004 року Цивільного та Господарського кодексів України, кожен з яких містить спеціальні розділи, присвячені правовому регулюванню корпоративних відносин.) [7]

Корпоративні відносини є комплексними відносинами, консолідуючим ядром яких виступають господарські відносини. Віднесення корпоративних відносин, що характеризуються нерозривним поєднанням майнових і організаційних елементів (причому питома вага останніх, на нашу думку, навіть більша), до предмета цивільно-правового регулювання призводить до ігнорування основоположної норми Цивільного кодексу України, закріпленої в ст. 1 зазначеного кодексу, згідно з якою цивільним законодавством регулюються особисті немайнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (ч. 1 ст. 1 ЦК України).

За своєю правовою природою корпоративні відносини є поєднанням взаємопов'язаних і взаємообумовлених організаційно-господарських та майново-господарських відносин, що існують у нерозривній єдності, і в силу цього не можуть бути предметом регулювання різних галузей права - цивільної і господарського.

Узагальнивши відповідні положення Цивільного та Господарського кодексів, можна виділити наступні ознаки корпоративного товариства:

- утворюється як одним, так і більшою кількістю засновників;
- утворюється як на підставі одностороннього правочину чи розпорядчого акта, так і договору;
- при його утворенні засновником (засновниками) вноситься як вклад майна та/або підприємницька чи трудова діяльність;
- при його утворенні формується статутний (складений) капітал;
- у його статутному (складеному) капіталі визначається частка засновника (засновників);
- діє на правовому режимі майна - право власності, тобто є власником майна, переданого йому засновником (засновниками);
- його засновник (засновники) бере (беруть) участь в управлінні справами як із створенням органів товариства, так і без їх створення;
- його учасник (учасники) є суб'єктами корпоративних прав щодо нього;
- його учасник (учасники) бере (беруть) участь у розподілі його доходів та ризиків;
- діє лише як підприємницьке товариство. [8]

З урахуванням виділених ознак корпоративного товариства можна запропонувати таке його визначення: корпоративне товариство - це підприємницьке товариство, у статутному (складеному) капіталі якого визначаються частки його засновників, які управляють справами товариства на основі корпоративних прав і беруть участь у розподілі його доходів та ризиків. Корпоративне товариство може діяти у складі одного учасника (члена), якщо інше не встановлено законом. [4]

Діюче законодавство, яке регулює порядок створення, діяльності, реорганізації, ліквідації корпоративних підприємств містить принципові розбіжності, особливо це стосується регулювання діяльності господарських товариств.

Норми ЦКУ та ГКУ містять не тільки часткові, а й засновницькі суперечності, які виключають одне, що приведе до паралізації процесів створення корпоративного підприємства і породить безумовні порушення або одного, або другого кодексів. Таке становище не може існувати і тому потребує усунення шляхом внесення до них відповідних змін.

Основні напрями вдосконалення правових засад корпоративного управління визначаються Указом Президента «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 21.03.2002 р. №280/2002 та Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження заходів щодо реалізації пріоритетних напрямів розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 18.01.2003 р. № 25-р. [11]

На виконання цих нормативно-правових актів ДКЦПФР у 2003 році було прийнято Принципи корпоративного управління України, які мають рекомендаційний характер (на відміну від обов'язковості норм чинного законодавства), і мають реалізовуватися шляхом свідомого виконання цих принципів суб'єктами корпоративних відносин, врахування принципів при розробці кодексів корпоративного управління (поведінки) акціонерних компаній, внутрішніх нормативних документів АТ. Розроблені Принципи корпоративного управління України враховують основоположні принципи корпоративного управління й виконують роль національного кодексу корпоративного управління. [6]

Слід зазначити, що прийняття принципів корпоративного управління України відповідає загальносвітовим тенденціям. Зокрема, за останні 20 років кількість прийнятих у різних країнах світу національних кодексів корпоративного управління стрімко збільшується.

Ключовими елементами усіх світових стандартів корпоративного управління, у т.ч. й Принципів корпоративного управління України є: 1) захист прав акціонерів; 2) принципи формування органів управління; 3) повноваження та відповідальність органів управління та посадових осіб АТ; 4) розкриття інформації про АТ; 5) прозорість структури власності та контролю; 6) підзвітність посадових осіб, контроль за їх діяльністю; 7) оцінка ефективності роботи органів управління та посадових осіб.

Принципи корпоративного управління України зводяться до семи основних положень, що встановлюють норми корпоративного підприємництва та обов'язки посадових осіб товариства [6]:

1. Метою товариства є максимізація добробуту акціонерів за рахунок зростання ринкової вартості акцій товариства, а також отримання акціонерами дивідендів. Ця мета зазначається у статуті АТ.

2. Товариство повинно забезпечувати захист прав, законних інтересів акціонерів та рівне ставлення до усіх акціонерів, а саме прав на участь в управлінні АТ, отримання частини прибутку АТ, отримання інформації про АТ, вільне розпорядження акціями АТ, реєстрацію та підтвердження права власності на акції, вимагати обов'язкового викупу товариством акцій за справедливою ціною.

3. У товаристві має бути сформована незалежна наглядова рада та кваліфіковане правління, між ними має бути проведений раціональний та чіткий розподіл повноважень, сформована належна система підзвітності та контролю. Порядок формування ради має дозволяти усім акціонерам, у т.ч. дрібним, висувати кандидатури до складу ради. До ради слід обирати фізичних осіб (а не просто представників акціонера – юридичної особи), а також включати незалежних членів (не менше 25%). Розмір та форма винагороди членів правління визначаються наглядовою радою. Її розмір має співвідноситися із результатами роботи АТ. Посадові особи АТ повинні добросовісно та розумно діяти в найкращих інтересах АТ та розкривати інформацію про наявність у них конфлікту інтересів стосовно будь-якого рішення.

4. АТ повинно своєчасно та доступними засобами розкривати повну і достовірну інформацію з усіх суттєвих питань, у тому числі інформацію про винагороду членів правління, належні їм акції.

5. АТ повинно забезпечити комплексний, незалежний, об'єктивний та професійний контроль за своєю фінансово-господарською діяльністю.

6. АТ повинно поважати права та враховувати законні інтереси заінтересованих осіб та активно співпрацювати з ними для створення добробуту, робочих місць та забезпечення фінансової стабільності АТ.

Висновки. Україна належить до групи країн з висококонцентрованою корпоративною власністю, для неї характерна відсутність розвинутих ринків капіталу та корпоративного контролю. Корпоративне законодавство України має будуватися з урахуванням реальних відносин, тоді як багато чинних правових конструкцій позичені з законодавства країн із розпиленою корпоративною власністю та розвинутими ринками капіталів.

Подальше вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності корпорацій, на нашу думку, має здійснюватися за наступними пріоритетними напрямками:

- удосконалення засад державного регулювання ринку цінних паперів з метою посилення ролі зовнішнього механізму фондового ринку у регулюванні діяльності корпорацій;

- захисту прав дрібних інвесторів, у т.ч. через підвищення відповідальності посадових осіб АТ за використання інсайдерської інформації та введення кримінальної відповідальності за дії, щоносять шкоду акціонерному товариству;

- посилення конкурентоспроможності фондового ринку України, шляхом підвищення ролі організаційно-оформленого фондового ринку, заборони купівлі-продажу цінних паперів поза організованим фондовим ринком;

- розвиток депозитарної системи України;

- розвиток корпоративного управління й наближення законодавчо закріплених стандартів корпоративного управління до міжнародних норм.

Література:

1. Господарський кодекс України. – К.: Велес, 2009.-164с.
2. Господарське судочинство в Україні: Суд. Практика. Корпоративні правовідносини/ Упоряд.: І.Б. Шицький (кер.) та ін.; Відп. Ред. В.Т. Маляренко. – К.: Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”, 2010.- 528с.
3. Черпак А.Є. Особливості нормативно-правового регулювання діяльності акціонерних товариств в Україні // Ринок цінних паперів України. – 2005.- №1-2. - С.33-43.2.
4. Козаченко Г.В., Воронкова А.Е., Коренев Е.Н. Основи корпоративного управління. Навчальний посібник. – Луганськ: Видавництво СНУ, 2008.-480с
5. Луць В.В. Деякі питання здійснення та захисту корпоративних прав в Україні.// Вісник господарського судочинства .-2008.- №1. –С.125-130.
6. Принципи корпоративного управління України. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 21. – С. 446-452.7.
7. Небава М.І. Теорія корпоративного управління: вузлові питання. - Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2010.- 295 с.
8. Приступко А. Правові колізії у законодавчому забезпеченні діяльності акціонерних товариств // Юридична Україна. - 2010 - № 8. - С. 65-69.
9. Теньков С. О. Коментар судової практики з господарських справ.-К.: Юрінком Інтер, 2009.-384с.
10. Щербина В.С. Господарське право: підручник.-К.: Юрінком Інтер, 2008.- 480с.
11. Щербина В.С. Правова природа корпоративних правовідносин// Українське комерційне право, - 2006 .- №7 С. 10-14.

Л.В. Добросько
Науковий керівник
к.ю.н., доцент Дорохіна Ю.А.

ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

У статті розглянуто поняття об'єкту та суб'єкту тлумачення норм права, а також мета та завдання тлумачення. З'ясовано причини за якими на практиці може бути обумовлена необхідність тлумачення норм права. Визначено проблеми та особливості тлумачення норм права.

Ключові слова: тлумачення, тлумачення норм права, об'єкт тлумачення, суб'єкт тлумачення.

Л.В. Добросько

ТОЛКОВАНИЕ НОРМ ПРАВА

В статье рассмотрены понятие объекта и субъекта толкования норм права, а также предмет и задачи толкования. Выяснены причины по которым на практике может быть обусловлена необходимость толкования норм права. Определены проблемы и особенности толкования норм права.

Ключевые слова: толкование, толкование норм права, объект толкования, субъект толкования.

L. Dobrosko

INTERPRETATION OF LAWS

The article describes the concept of the object and the subject of the interpretation of the law, as well as the subject and the problem of interpretation. The reasons for which, in practice, may be due to the need to interpret the law. Identified problems and features interpretations of the law.

Keywords: interpretation, interpretation of the law, subject to interpretation, the subject of interpretation.

Постановка проблеми. Питання тлумачення права є традиційним у юридичній науці. Зокрема, тлумачення норм права посідає значне місце у процесі правореалізації. Воно є найважливішою умовою їх правильного розуміння і застосування. За умов відсутності тлумачення, складний процес правореалізації був би вкрай важким, а в деяких випадках взагалі неможливим. Необхідність у тлумаченні підтверджена багатовіковим правовим досвідом, юридичною практикою тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем тлумачення норм права можна знайти, зокрема, у працях Ю.А. Ведерніков, Н.Н. Вопленко, В.В. Копейчиков, А.С. Піголкін, О.Ф. Скакун, В.М. Хропанюк, О.Ф. Черданцев та ін. Зазначеній проблематиці приділяється належне місце в навчальних посібниках з теорії держави і права, та дисертаційних дослідженнях таких українських науковців як Ю.Л. Власов, В.Я. Карабань, Л.Г. Матвеева, Д.М. Михайлович, Л.І. Чулінда, З.М. Юдін.

Мета дослідження. У цьому контексті наша мета полягає у тому, щоб встановити правовий зміст поняття "тлумачення норм права" і на цій основі вивести такі поняття, як об'єкт тлумачення, суб'єкт тлумачення та з'ясувати основні завдання і мету тлумачення норм права.

Основні результати дослідження. Термін "тлумачення" (interpretatio) латинського походження і має широке і вузьке значення. У широкому значенні (інтерпретація) – це пізнавальний процес, націлений на пояснення суті природних явищ суспільного життя. У галузі права термін "тлумачення" використовують як під час пояснення, так і під час з'ясування змісту нормативно-правових актів [2, с. 1]. Більш точно тлумачення розуміють

як пояснення виразів, формул, символів тощо.

Тлумачення сприяє правильному, однозначному розумінню й застосуванню правових приписів, підвищує рівень правової свідомості та правової культури, є чинником встановлення й зміцнення правопорядку в суспільстві [6, с. 200].

Тлумачення правових норм – це складний вольовий процес, спрямований на з'ясування обсягу та точного змісту, який вміщений у нормі права і роз'яснення його для інших [4, с. 282]. Потреба в тлумаченні випливає з такої властивості норм права як системність. Норми права регулюють суспільні відносини не ізольовано один від одного, а спільно, в певній сукупності, між ними існують взаємозв'язки. Дійсний зміст норми права часто залежить від інших, логічно пов'язаних із нею норм права. Вони можуть звужувати або розширювати її зміст [3, с. 18].

Як слушно зауважує З.М. Юдін, значення тлумачення права істотно зростає у теперішній час, коли соціальна і юридична практика поступово відходить від традиційних для нашого суспільства уявлень про право як установлення держави, а в юридичній доктрині актуалізується думка про необхідність розрізнення "правових" і "неправових" законів, про доцільність закріплення в законодавстві та інших правових нормативах різних механізмів, що дозволяють блокувати дію "застарілих", "несправедливих", "абсурдних" та інших розпоряджень такого характеру [11, с. 3].

Необхідність тлумачення норм права зумовлена також особливостями зовнішнього оформлення норм права, їхньою мовно-логічною та юридичною формою. Оскільки нормативно-правові акти викладено науково-літературним стилем у різних сферах суспільних відносин і знань, то з'ясування їхнього змісту вимагає іноді значних зусиль від суб'єктів правозастосування, знання правової, літературної та спеціальної термінології тощо. Законодавець, формулюючи нормативно-правові акти, виходить не з того, які існують місцеві діалекти, або зі значення тих чи інших слів, а з того, як вони використовуються в спеціальних галузях знань, зокрема в правозастосовній практиці та міжнародно-правових документах.

Тлумачення права сприяє правильному, точному й однозначному розумінню, а також застосуванню нормативно-правових актів, які впливають на стан законності та правопорядку. Воно не повинно вносити виправлень до чинних нормативно-правових актів.

Що стосується об'єкта тлумачення, то зазначимо, що під об'єктом тлумачення нормативно-правових актів розуміють нормативно-правові акти та їхня сукупність, при цьому важливого значення набувають не тільки нормативні приписи, що містяться в них, а й преамбули актів та інші правові положення [2, с. 177].

Предметом тлумачення є відображена в законі воля законодавця, що відповідає часу видання акта, а також воля сучасного законодавця, яка міститься в актах, які доповнюють, змінюють окремі положення первісного акта [2, с. 177].

Завдання тлумачення – з'ясувати зміст того, що правотворчий орган сформулював, а не те, що мав на меті відобразити, видаючи правову норму [8, с. 281].

Суб'єктами тлумачення є громадяни, юридичні особи, державні особи, але їхні функції у сфері інтерпретації є дещо різними. Тлумачення, висловлене індивідом, має приватний характер, визначається сферою конкретних відносин і не вимагає спеціального аналізу. Тлумачення, надане уповноваженими на те органом, має особливий авторитет і потребує спеціального аналізу [2, с. 168].

Процес тлумачення правових норм слід розуміти як здійснення певним суб'єктом сукупності дій у їх чіткій сукупності, послідовності й системі, відповідним чином оформлених і доведених до відома адресатів правових приписів [1, с. 459].

На нашу думку, розроблення нових юридичних приписів неможливе без тлумачення норм права, тому що у розвинутій системі законодавства більшість виданих норм так чи інакше пов'язані з уже наявними нормативними положеннями.

Також тлумачення норм права є неминучим при реалізації правових норм органами суду, прокуратури, інших державних органів; під час укладання угод і договорів структурами господарювання; в діяльності партій, суспільних об'єднань, у процесі здійснення громадянами юридично значущих дій тощо.

Завдання й мета тлумачення полягають у правильному, точному й однозначному розумінні й застосуванні закону, виявленні його суті, яку законодавець вклав у словесне формулювання. Тлумачення норм права не вносить і не може вносити виправлень, доповнень до чинних норм. Воно повинне аналізувати, вивчати та розбирати чинні норми [8, с. 281].

Необхідність тлумачення норм права на практиці може бути обумовлена таким причинами:

- невідповідність юридичних норм фактичним умовам життя;
- юридичні норми містять спеціальні правові поняття, визначення, які мають багатозначний характер;
- у нормах права використовуються оцінні поняття, що виражають лише соціальне значення тих чи інших явищ;
- нечіткість, недбалість, недогляд правотворчих органів при оформленні своїх думок у нормах права [5, с. 182].

Важливе конструктивне правило особи (інтерпретатора), яка здійснює тлумачення, полягає в тому, що чим не досконалішим є закон, тим досконалішим, тоншим має бути його роз'яснення.

Тлумачення охоплює всі рівні (ступені) юридичного аналізу:

- 1) аналіз буквального тексту, тобто "букви закону";
- 2) догматичний аналіз, тобто аналіз юридичних особливостей норм, їхньої техніко-юридичної своєрідності, конструювання їх логічної структури на підставі правових розпоряджень (догма права);
- 3) соціально-історичний аналіз моральних, економічних та інших передумов закону, які дозволяють пізнати волю нормотворчого органу ("дух закону").

Думка інтерпретатора рухається в напрямі від аналізу буквального, мовного тексту ("букви закону") до аналізу "догми права", юридичних особливостей правових норм, а також до моральних, соціальних та інших підстав, передумов правових розпоряджень ("духу права") [9, с. 405].

Здійснення тлумачення норм права:

- сприяє підвищенню ефективності реалізації правових приписів;
- дає можливість зміцнити законність, забезпечуючи єдине розуміння та застосування змісту правової норми;
- створює умови для поліпшення законодавчої техніки та сприяє більш чіткому формулюванню правил, які містяться в правових приписах;
- забезпечує усунення прогалин у праві та зменшення необхідності в застосуванні аналогії права й закону [10, с. 127].

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що:

1. Тлумачення норм права є різновидом юридичної діяльності, що має пізнавальний характер, здійснюється відповідним суб'єктом з метою відшукування й уточнення змісту норм права, а в необхідних випадках передбачає також його роз'яснення для інших

суб'єктів.

2. Тлумачення нормативних актів надзвичайно важливо для застосування правових норм до конкретних фактів громадського життя, для здійснення правосуддя. Від правильного, всебічного і глибокого тлумачення нормативних актів багато в чому залежить зміцнення законності, охорони прав і законних інтересів громадян.

Література:

1. Бабаєва В. К. Теория государства и права: учебник / В.К. Бабаева – М.: Юристь, 2005. – 592 с.
2. Ведерніков Ю.А. Теорія держави і права: навч. посіб. / Ю.А. Ведерніков, В.С. Грекул. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 167 с.
3. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права: Монографія / Ю. Л. Власов. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М.Корещького НАН України, 2001. – 180 с.
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.
5. Колодій А. М. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. /А. М.Колодій, В. В.Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.; за ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 317 с.
6. Лисенков С.Л. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / С.Л. Лисенков. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 200 с.
7. Матвеева Л. Г. Юридична природа та місце інтерпретаційних актів у правовій системі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. "Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень" / Л. Г. Матвеева. – Харків, 2005. – 20 с.
8. Дмитриев Ю.А. Общая теория права: Учебник для юридических вузов/ Ю.А. Дмитриев, И.Ф. Казьмин , В.В. Лазарев и др.; под общ. ред. А.С. Пиголкина. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1996. - 384 с.
9. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х.: Консум, 2006. – 404 с.
10. Тимченко С.М. Теорія держави і права: посібник / С.М. Тимченко, Р.А. Калюжний, Н.М. Пархоменко, С.М. Легуша. – К.: Паливода А.В., 2006. – 127 с.
11. Юдін З.М. Тлумачення договору: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. "Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень" / З. М. Юдін. – Одеса, 2004. – 19 с.

В. В. Доля

Науковий керівник:

к. юр. н, професор Сміян Л.С.

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

У пропонованій роботі розпочата спроба комплексного теоретико-методологічного дослідження питань вчення про суб'єкта злочину, дане питання недостатньо вивчене в зв'язку з нововведеннями в українському кримінальному законодавстві. Таким чином, необхідність розробки вчення про суб'єкта злочину обумовлена динамічністю кримінального законодавства, що вимагає постійного вдосконалювання, особливо коли мова йде про питання кримінальної відповідальності стосовно осіб, що вчинили суспільно небезпечне діяння.

Ключові слова: суб'єкт злочину, злочин, осудність, неосудність, особа злочинця.

В.В.Доля

СУБЪЕКТ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПО УГОЛОВНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ

В предлагаемой работе предпринята попытка комплексного теоретико-методологического исследования вопросов учения о субъекте преступления, данный вопрос недостаточно изучен в связи с нововведениями в украинском уголовном законодательстве. Таким образом, необходимость разработки учения о субъекте преступления обусловлена динамичностью уголовного законодательства, что требует совершенствования, особенно когда речь идет о вопросах уголовной ответственности в отношении лиц, совершивших общественно опасное деяние.

Ключевые слова: субъект преступления, преступление, вменяемость, невменяемость, личность преступника.

V.V.Dolya

AN OFFENSE UNDER THE CRIMINAL LAW

In this paper an attempt launched a comprehensive theoretical and methodological research on teaching about the perpetrator, the issue sufficiently investigated in connection with innovations in Ukrainian criminal law. Thus, the need to develop a theory of the perpetrator due to dynamic criminal law, which requires continuous improvement, especially when it comes to the issue of criminal liability on persons who committed socially dangerous acts.

Key words: the subject of crime, crime, sanity, insanity, the person of the offender.

Постановка проблеми. Реалізація конституційних принципів побудови демократичної держави вимагає законного й обґрунтованого притягнення особи до кримінальної відповідальності.

У цьому контексті особливу актуальність викликає дослідження проблематики відповідальності суб'єктів злочину за чинним законодавством України. Суспільно небезпечне діяння і суб'єкт злочину — нероздільні поняття кримінального права, пов'язані з багатьма його інститутами, а також іншими юридичними дисциплінами.

Дослідження набуває особливої актуальності на тій підставі, що прийнятий 5 квітня 2001 року Кримінальний кодекс України впровадив у правову дійсність ряд новел, котрі визначають поняття спеціального суб'єкта злочину, що встановлюють нові види спеціальних суб'єктів, у раніше діючому законодавстві не зазначених.

Виділення ознак суб'єктів злочинів має важливе значення при кваліфікації злочинів, оскільки ознаки, зазначені в конкретному складі злочину, набувають обов'язкового значення при кваліфікації діяння за статтею Кримінального кодексу.

Важливим аспектом, що характеризує актуальність і наукову значимість обраної теми, є постійна потреба приведення кримінально-правової теорії відповідальності суб'єкта злочину у відповідність із сучасними положеннями, пов'язаними як із новим етапом розвитку кримінального законодавства, так і з послідовною необхідністю переосмислення ряду теоретичних положень та постулатів, обумовлених поступальним розвитком сучасного суспільствознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі відповідальності суб'єкта злочину присвятили свої роботи П.П. Андрушко, Л.В. Багрій-Шахматов, В.І. Борисов, В.М. Бурдін, В.А. Владіміров, В.О. Глушков, С.Б. Гавриш, Л.Д. Гаухман, Н.А. Гуророва, П.С. Дагель, А.Ф. Зелінський, Н.Ф. Кузнєцова, І.П. Лановенко, Н.С. Лейкіна, Т.А. Леснієвски-Костарєва, А.В. Наумов, В.О. Меркулова, Н.А. Мирошниченко, А.А. Музика, В.С. Орлов, Р. Оримбаєв, В.Г. Павлов, В.В. Сташис, С.А. Семенов, Є.Л. Стрельцов, Ш.С. Рашковская, С.А. Тарарухін, В.Я. Тацій, П.Ф. Тельнов, В.І. Терентьев, А.П. Тузов, В.В. Устименко, В.Д. Філімонов, С.А. Химченко й інші вчені. Однак слід зазначити, що в більшості випадків або проводився аналіз спеціальних ознак суб'єктів окремих видів злочинів, особливості їхньої кваліфікації, або проблематика суб'єкта розглядалася як окремих випадок характеристик складу злочину.

Мета дослідження. Метою дослідження є з'ясування місця і ролі норм про суб'єкт злочину в структурі основних інститутів сучасного кримінального права, визначення системно-правових основ кримінальної відповідальності суб'єктів злочину.

Основні результати дослідження. У теорії кримінального права суб'єктом злочину є фізична, осудна особа, яка до вчинення злочину досягла віку кримінальної відповідальності. Це поняття детально визначають А.Ш. Акулов і Ю.В. Олександров, які вважають, що суб'єктом злочину, за кримінальним правом, є фізична осудна особа, що досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, винна у вчиненні суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом як злочин. Такої ж позиції дотримується А.М. Ігнатов. Згідно з ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці з якого може наставати кримінальна відповідальність. [1]

Ознаками суб'єкта злочину є:

- 1) наявність статусу фізичної особи;
- 2) досягнення встановленого законом віку кримінальної відповідальності;
- 3) осудність [2].

Розглянемо їх докладніше. Законодавець встановив два віки кримінальної відповідальності:

- загальний вік, що починається з 16 років;
- знижений вік з 14 років.

В основу зниження віку кримінальної відповідальності покладені наступні критерії:

1. Рівень розумового розвитку, свідомості особи, що свідчить, що з 14 років особа усвідомлює як суспільну небезпеку, так і протиправність злочинів, перерахованих у ч. 2 ст. 22 КК України.

2. Значна поширеність цих злочинів серед підлітків.

3. Тяжкість шкоди в результаті їхнього вчинення [6].

У зв'язку з цим особа у віці від 14 до 16 років не несе відповідальності за злочини, що

законом не визначені, навіть у тому випадку, коли вона є співучасником особи, котра є суб'єктом іншого злочину. Така особа може нести кримінальну відповідальність лише в тому випадку, коли в її діях містяться ознаки злочину, за який встановлений вік кримінальної відповідальності з 14 років. Зазначена позиція заснована на міжнародно-визнаних принципах ювенального кримінального права кримінальної безвідповідальності неповнолітніх, розуміння і вихованості. Ювенальне кримінальне право вимагає максимальної індивідуалізації правосуддя для неповнолітніх.

Разом із тим, чинне кримінальне законодавство має істотний недолік, пов'язаний із визначенням віку суб'єкта злочину. Вік, як відзначалося раніше, є не стільки хронологічною властивістю людини, а і визначеною соціально-психологічною категорією. Підлітковий вік виключає стійкі погляди і переконання. Це період формування людини як особистості, орієнтація його на вчинення соціально-корисної функції в суспільстві. Однак період формування особистості не пов'язаний із однозначно визначеним конкретним моментом часу, рубежем. Це досить тривалий процес формування підлітка як особистості, пов'язаного з різними зовнішніми факторами, що виявляються під впливом соціального середовища, а також із внутрішніми фізіологічними процесами; процес індивідуалізації "готовності" підлітка до усвідомлення особливостей своєї поведінки.

Бачиться необхідним підтримати думку В.І. Терентьєва щодо законодавчого закріплення можливості звільнення від кримінальної відповідальності осіб, що досягли віку кримінальної відповідальності, однак у силу різних причин не можуть бути визнані осудними. У зв'язку з цим представляється можливим доповнити ст. 22 КК України частиною 3 наступного змісту: "Особа, що вчинила злочин у неповнолітньому віці, але внаслідок відставання у своєму психічному розвитку під час вчинення злочину не була здатна усвідомлювати суспільно небезпечний характер своїх дій або керувати ними, не підлягає кримінальній відповідальності". Зазначене положення більш чітко дозволить індивідуалізувати відповідальність стосовно осіб, що мають затримку у своєму психофізіологічному розвитку, і дозволить, на нашу думку, не пов'язувати встановлення суб'єкта злочину з подією, що не залежить від волі підлітка; інтегративно підходити до визначення можливості притягнення до кримінальної відповідальності, з огляду на фізіологічні і психологічні властивості особи підлітка; створити додаткові процесуальні і матеріально-правові гарантії для неповнолітніх, що вчинили суспільно небезпечне діяння [3].

Закон не встановлює обмежень максимального віку кримінальної відповідальності, тому особа, що вчинила злочин у похилому віці, розглядається як суб'єкта злочину, однак дана обставина може бути визнана судом у якості пом'якшуючої. Висловлені в літературі пропозиції про впровадження в законодавство основ можливості непритягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів похилого віку потребують, на нашу думку, більш глибокої розробки і наступного наукового аналізу [4].

Особа вважається такою, що досягла певного віку в нуль годин наступної за днем народження доби. Вік її встановлюється за особистими документами або експертним шляхом [5]. У випадках, коли вік обвинуваченого неповнолітнього встановлює судово-медична експертиза, днем його народження слід вважати останній день визначеного року, а визначаючи вік мінімальною і максимальною кількістю років, виходять з пропонованого експертизою мінімального віку цієї особи [6]. Осудною, згідно з ч. 1 ст. 19 КК України, визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними.

Проблемі осудності приділена досить велика увага в кримінально-правовій літературі.

Осудність виступає обов'язковою умовою кримінальної відповідальності і є однією із загальних ознак суб'єкта злочину. Тобто осудність — це такий стан психіки, коли людина в момент вчинення суспільно небезпечного діяння може усвідомлювати свої дії і керувати ними. Лише з таким станом психіки і пов'язана здатність особи відповідати за свої дії [7].

Неосудна особа не підлягає кримінальній відповідальності за вчинене нею суспільно небезпечне діяння, оскільки воно вчиняється без відповідного усвідомлення або волі. До такої особи за призначенням суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, якщо така особа за характером вчиненого нею діяння і за своїм психічним станом становить небезпеку для суспільства.

Неосудність, відповідно до ч. 2 ст. 19 КК України, — це неспроможність особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного душевного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

Однак не слід думати, що будь-яке психічне захворювання особи дає підстави для визнання її неосудною. Далеко не будь-яке психічне захворювання впливає на здатність особи усвідомлювати свої дії і керувати своїми вчинками. Осудною може бути визнана не тільки психічно здорова людина, а й така, яка страждає на яке-небудь психічне захворювання, але за умови, що в момент вчинення суспільно небезпечного діяння вона усвідомлювала свої дії і могла керувати ними. Отже, осудність є передумовою вини особи, а вина особи, своєю чергою, є обов'язковою умовою кримінальної відповідальності та покарання [8].

Суб'єкти деяких злочинів характеризуються ще й додатковими спеціальними ознаками. Залежно від їхньої наявності чи відсутності суб'єкти поділяються на загальні і спеціальні [9]. Спеціальним суб'єктом злочину (відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України) є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

Важливою є характеристика особи злочинця, сутність якої значно ширша за поняття суб'єкта злочину. Ця сутність визначається не лише юридичними ознаками суб'єкта і його поведінкою в процесі вчинення злочину, але й усією сукупністю його особливих рис і якостей, що виявляються в його поведінці у суспільстві до вчинення суспільно небезпечного діяння.

У кримінальному праві особа злочинця розуміється як “сукупність усіх соціально-психологічних властивостей і особливостей, які притаманні злочинцю”. Кримінальне законодавство і теорія кримінального права чітко розмежовують ці два поняття.

Зокрема, С.М. Іншаков визначає особу злочинця як сукупність її негативних, криміногенних якостей, які зумовили (або могли зумовити) вчинення людиною злочину. Аналогічної думки дотримується і В.М. Бурлаков, який зазначає, що особа злочинця — це сукупність соціально-психологічних якостей особи, яка за певних ситуаційних обставин (або поза ними) призводить до вчинення злочину [10].

З точки зору Ю.М. Антоняна, особа злочинця є сукупність інтегрованих у ній соціально значущих негативних якостей, що утворилися в процесі різноманітних і систематичних взаємодій з іншими людьми. Порівняльне психологічне вивчення особи злочинців і законслухняних громадян дає підставу зробити висновок, що злочинець — це особа з надзвичайно високим рівнем занепокоєності та невпевненості у собі, імпульсивності та агресивності, відчуженості від суспільних цінностей і корисного спілкування. Це поєднується з високою вразливістю в міжособистісних відносинах, тому такі особи часто застосовують насилля у різних конфліктах. Вони нехтують вимогами

правових та моральних норм, відчужені від суспільства та його цінностей, від малих соціальних груп (сім'ї, трудових колективів та ін.), у них погана соціальна пристосованість, а відтак виникають чималі труднощі при спробах адаптуватися у тих же малих групах. Саме вказані ознаки у сукупності з антисуспільними поглядами й орієнтаціями відрізняють злочинців від не злочинців, а їхнє поєднання (не обов'язково, звичайно, усіх) у конкретної особи виступає як безпосередня причина вчинення злочинів [11].

На наш погляд, найбільш повне визначення особи злочинця запропонував А.Ф. Зелінський. Особа злочинця — це сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, тією чи іншою мірою притаманних людям, винним у злочинній діяльності певного типу. Таке поняття необхідно відрізнити від поняття “особи, що вчинила злочин”, тобто особи випадкового правопорушника [12].

У КК України йдеться про особу злочинця у зв'язку з призначенням покарання і звільненням від нього (розділи XI та XII КК України). У всіх інших нормах Загальної частини КК України поняття особи, що стосується будь-яких ознак особи злочинця, не трапляється. Однак соціально-психологічні властивості злочинця мають важливе значення у виявленні причин і мотивів вчинення злочину, для індивідуалізації покарання.

Останніми роками чимраз частіше злочинні діяння вчиняють державні службовці, зокрема й особи, які обіймають відповідальні посади. При цьому вчинення такими особами злочинів є причиною підвищеного ступеня суспільної небезпеки. Відтак постає низка юридичних запитань щодо тлумачення самого поняття “службова особа”.

Відповідно до п. 1 примітки до ст. 364 КК України, службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Згідно з п. 2 цієї примітки, службовими особами також визнаються іноземці або особи без громадянства, які виконують обов'язки, зазначені в п. 1 цієї примітки. Кримінальний закон передбачає відповідальність за вчинений злочин лише фізичної особи.

Це положення впливає зі змісту багатьох статей кримінального закону (ст. 2, 4-10). Так у ст. 7 йдеться про відповідальність громадян України, громадян іноземної держави, осіб без громадянства, які вчинили злочини за межами України. Водночас установлення кримінальної відповідальності за вчинений злочин лише фізичних осіб означає, що суб'єктом злочину не може бути юридична особа (установа, підприємства, організації). За злочинні діяння, що виявлялися у процесі діяльності юридичної особи, відповідає фізична особа, яка вчинила такі діяння.

За словами С.Я. Лихової та П.С. Матишевського, питання щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб є дискусійним. Воно по-різному вирішувалось у кримінальному законодавстві багатьох держав. Зокрема, на початку ХХ ст. законами США передбачалась кримінальна відповідальність юридичних осіб, винних у злочинних діях у сфері господарювання, з покаранням за такі дії штрафом. У 1978 р. Європейський Комітет із проблем злочинності Ради Європи рекомендував європейським державам визнати юридичних осіб суб'єктами кримінальної відповідальності за екологічні злочини. Це давало б змогу судам застосовувати у таких справах покарання не лише у вигляді штрафу, а й у вигляді заборони діяльності підприємств чи інших об'єктів, якщо їхня діяльність завдавала великої шкоди людям, суспільству чи самій природі. Такою рекомендацією

скористалися Англія і Франція. Більшість європейських держав не реалізувала її, очевидно, тому, що вона не відповідає принципу кримінального права — особистої (індивідуальної) відповідальності особи за вчинений злочин. Ця проблема має вирішуватися за допомогою адміністративного або цивільного права із застосуванням до таких підприємств штрафних санкцій з обмеженням або заборону їхньої діяльності.

Види покарання, що застосовуються в країнах, які визнають юридичну особу суб'єктом злочину, мають переважно майновий характер. У кримінальних справах проти юридичних осіб у Франції перевагу в усіх випадках надавали штрафу. Отже, притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності полягає у застосуванні санкцій майнового характеру. Їх відмінність від цивільно-правових санкцій полягає лише в тому, що вони стягуються на користь держави. Якщо злочином потерпілому заподіяно майнову шкоду, вона відшкодовується на підставі заявленого в кримінальній справі цивільного позову (ст. 28 КПК України). Як цивільного відповідача може бути визнано і громадянина, і юридичну особу. Якщо особа не пред'явила цивільного позову в кримінальній справі, вона має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства. Відтак, якщо йдеться про відшкодування завданої злочином майнової шкоди, то сучасне кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість її стягнення і з юридичної особи. Для потерпілих не має значення, чи визнана вона суб'єктом злочину, — головне, чи є можливість застосувати до неї санкції майнового характеру, що стягуються в користь держави. Отже, щодо юридичних осіб не можливе досягнення основної мети покарання. Кримінальна відповідальність є персональною. До неї притягаються лише ті особи у діях яких наявні всі елементи складу злочину, у тому числі вина. Вина ж юридичної особи — це вина її працівників. Проте її відповідальність — це відповідальність за працівника. За словами С.В. Познишева, змішати винність усіх членів колективу і вивести з цього якась визначене ціле неможливо, вина кожного має свій особливий відтінок. Якщо ж визнати, що фізичні особи, які входять до складу юридичної особи, повинні відповідати кожний згідно зі своєю виною, то втрачається сенс відповідальності юридичних осіб. Тому визнати юридичну особу суб'єктом злочину означає відмовитися від принципу персональної відповідальності в кримінальному праві. Аналогічної позиції дотримуються й інші вчені. Отже, на підставі вищевикладеного ми вважаємо, що юридичні особи не можуть бути визнані суб'єктами кримінальної відповідальності.

Висновки. Значимість отриманих результатів дослідження полягає в тому, що в роботі визначені концептуальні проблеми кримінально-правового регулювання інституту суб'єкта злочину, що можуть служити відправним моментом у подальших дослідженнях проблем кримінальної відповідальності суб'єкта злочину в українському законодавстві. Окрім цього положення, що містяться в роботі можуть використовуватися при здійсненні нормотворчої діяльності, при удосконалюванні проектів нормативних актів.

Крім того, значення даної наукової статті полягає в можливості використання матеріалів дослідження для вирішення теоретичних і практичних кримінально-правових проблем, а також має базовий характер для подальшого дослідження різних елементів складу злочину.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Офіційний текст. — К.: К82 Атіка, 2010. — 200 с.
2. Орлов В.С. Субъект преступления по советскому уголовному праву. — М.: Госюриздат, 1958. — С. 6-30.
3. Терентьев В.И. Ответственность специального субъекта преступления по уголовному праву Украины: Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. — Одесса, 2003. — С. 51.
4. Павлов В.Г. Субъект преступления и уголовная ответственность — СПб, 2000. — С. 40.
5. Дьяков С.В., Игнатьев А.А., Лунеев В.И. Уголовное право. — М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА

М., 1999. — Н. 36.

6. Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Беньківський та ін.; За ред. П.С. Матишевського та ін. — К.: Юрінком-Інтер, 2004. — С. 155.

7. Смирнова Н.Н. Уголовное право: Учеб. — СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1998. — С. 108.

8. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — Х.: Право, 2001. — С. 119-120.

9. Брич Л.П., Навроцький В.О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні: Монографія. — К.: Атіка, 2000. — С. 227.

10. Иншаков С.М. Криминология: Учебник. — М.: Юриспруденція, 2000. — С. 40.

11. Криминология: Учебник / Под ред. В.Н. Бурлакова, В.П. Сальникова. — СПб.: Санкт-Петербургская академия МВД России, 2003. — С. 131. Там же. — С. 79-80

12. Зелинский А.Ф. Криминология: Курс лекций. — Х.: Прапор, 2004. — С. 56.

Драчук Г. С.

Науковий керівник:

Канд. юр. наук, професор Нікітін Ю.В.

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ І ЙОГО ОЗНАКИ

Питання про місце, значення предмета злочину, його ознак - досить дискусійне в науці кримінального права. І хоча в теорії кримінального права при вирішенні цього питання були отримані значні результати, підстав вважати, що проблема предмета злочину вже вирішена, немає. Значення предмета злочину як самостійної ознаки злочину та його роль в механізмі заподіяння шкоди у сфері певних суспільних відносин, у виявленні об'єкта посягання і кваліфікації діяння має дуже важливе самостійне теоретичне та практичне значення.

Ключові слова: предмет злочину, ознаки злочину, кримінальне право, об'єкт злочину.

А.С. Драчук

ПРЕДМЕТ ПРЕСТУПЛЕНИЯ И ЕГО ХАРАКТЕРИСТИКИ

Вопрос о месте, значении субъекта преступления, его признаков - довольно дискуссионное в науке уголовного права. И хотя в теории уголовного права при рассмотрении этого вопроса были получены значительные результаты, основанием полагать, что проблема предмета преступления решена, нет. Значение субъекта преступления как независимые признаки преступления и его роль в механизме причинения вреда в определенных сферах социальных отношений, у определении объекта посягательства и квалификации действия имеет очень важное независимое теоретическое и практическое значение.

Ключевые слова: предмет преступления, признаки преступления, уголовное право, объект преступления.

A.S.Drachuk

THE SUBJECT MATTER OF THE CRIME AND ITS CHARACTERISTICS

The question on the value of the perpetrator, his species - quite a debate in the science of criminal law. Although the theory of criminal law in dealing with this issue were received considerable, substantial grounds for believing that the problem is the subject of the crime is solved, no. The value of the perpetrator of a crime as an independent, and its role in the mechanism of injury to in certain areas of social relations, the definition of the object of the attacks and the training is very important regardless of theoretical and practical importance.

Keywords: the subject of crime, crime, criminal law, crime o'byekt.

Постановка проблеми. У науці кримінального права питання про предмет злочину й досі залишається дискусійним. Якщо більшість криміналістів доводить, що це речі матеріального світу, то з приводу того, які саме матеріальні речі є предметом злочину, а також його місця у структурі елементів складу злочину, висловлюються різні точки зору.

Метою даної статті є з'ясування що собою являє предмет злочину і його ознаки. Виклад основного матеріалу. Проблема предмета злочину в кримінальному праві є однією з найбільш суперечливих і маловивчених. Цим питанням присвячені роботи А.А. Піонтковського, М. О. Беляєв, В. К. Глістін, М. І. Загородников, М. Й. Коржанський, С. Д. Кравцов, В. М. Кудрявцев, Ю. І. Ляпунов, Б. С. Никифоров, В.Я. Тацій, Є. А. Фролов та ін. Спеціального дослідження предмета злочину до останнього часу не проводилось. Деякі

положення про предмет злочину розглядалися, головним чином, у зв'язку з відмежуванням його від об'єкта злочину.

Між тим, значення предмета злочину як самостійної ознаки складу злочину та його роль в механізмі заподіяння шкоди у сфері певних суспільних відносин і у виявленні об'єкта посягання і кваліфікації діяння має дуже важливе самостійне теоретичне та практичне значення.

Предметом злочину слід вважати будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність в діях особи ознак конкретного складу злочину.

З цього випливає, що до предмета злочину необхідно відносити лише певні речі, а не будь-які цінності. Таке рішення обумовлено тим, що законодавець, описуючи той чи інший злочин найчастіше вказує саме на певні речі, а точніше, на їх ознаки, властивості. Наприклад, описуючи в законі ознаки самогонування, закон зазначає, що відповідальність за ст. 204 КК настає лише за виготовлення або зберігання самогону, а також інших міцних спиртних напоїв домашнього вироблення. Отже, відповідальність за цією статтею виключається, якщо буде встановлено, що особа виготовила або зберігала інші спиртні напої домашнього вироблення (вина, наливки та ін.). Так само у всіх статтях, які встановлюють відповідальність за крадіжку, грабїж, розбій підкреслюється, що предметом злочину є лише майно (ст.ст. 185-187 КК). Оскільки ж предметом злочину може виступати лише певна річ, то він завжди є речовою (матеріальною) ознакою злочину.

Крім того, предмет злочину - це така ознака злочину, яка завжди названа безпосередньо в самому кримінальному законі. У цьому разі він виступає як необхідна ознака складу злочину. Так, в ст. 708 КК зазначено, що предметом цього злочину можуть бути тільки валютні цінності. Відповідно до ст. 246 КК предметом незаконної вирубки лісу може бути лише ліс на корені.

Тому предмет злочину є не постійною (необхідною) а факультативною ознакою складу злочину.

Однак висновок про те, що предмет є факультативною ознакою складу злочину, потребує певного уточнення. Коли ми говоримо, що предмет є факультативним, то йдеться не про конкретний склад, а про так зване загальне поняття складу злочину. Це означає, що він притаманний не будь-якому складу злочину. У конкретному ж складі, коли він вказаний (передбачений) безпосередньо в законі, ця ознака є обов'язковою, і він повинен бути встановлений для правильної кваліфікації злочину. Більш того, в разі, коли предмет є обов'язковою ознакою, саме він найчастіше встановлюється раніше, ніж усі інші, і не рідко за допомогою отриманих про нього даних з'ясовується решта ознак злочину. Наприклад, при вирішенні питання про кваліфікацію дій осіб, які вчинили підроблення грошей, передусім з'ясовують, чи мають підроблені цінні папери ті ознаки, якими повинні володіти предмети злочину, передбаченого ст. 223 КК (ці цінні папери мають знаходитися в обігу, їм притаманна велика ступінь схожості зі справжніми тощо).

Законодавець по-різному описує ознаки предмета злочину в кримінальному законодавстві. Вибір того чи іншого способу для законодавчого визначення предмета злочину багато в чому залежить від самого характеру злочину, а також від індивідуальних властивостей його предмета.

У багатьох випадках без встановлення предмета злочину ускладнюється конкретизація об'єкта злочину. До того, поки невідомо, на кого або на що, на який матеріальний об'єкт було спрямоване злочинне посягання при вчиненні багатьох суспільних діянь, до тих пір

неможливо визначити і об'єкт цих посягань. Часто об'єкти одного виду не мають відмінностей (наприклад життя, власність честь, гідність, здоров'я). Предмет злочину, навпаки, має певну сукупність ознак, особливостей, багато з яких мають самостійне кримінально-правове значення і певним чином впливають, на підставі кримінальної відповідальності, на кваліфікацію діяння.

Предмет злочину має не абияке значення і для правильної кваліфікації діяння. Фізичні чи соціальні властивості предмета злочину у багатьох випадках служать підставою для розрізнення суміжних злочинів, а також для відокремлення злочину від незлочинних дій. Розмежування об'єкта та предмета злочину має важливе значення для усвідомлення і розмежування мети і злочинних наслідків. Якщо злочинні наслідки - це небезпечна шкода в сфері суспільних відносин, то мета злочину - це в багатьох випадках ідеальна подoba реальної цінності (речі), якою суб'єкт намагається заволодіти, пошкодити її чи знищити.

Характер та ступінь тяжкості наслідків значною мірою визначається особливостями та ознаками предмету злочину, бо позбавити життя можна тільки живу істоту, викрасти можна тільки майно, гроші чи цінні папери. Багато злочинів вчинюється шляхом заподіяння соціально небезпечної шкоди тільки впливом на певні матеріальні об'єкти (наприклад злочини, які передбачені ст.ст. 277, 223, 185, 360 КК).

Визначення предмета злочину має важливе практичне значення також для відмежування його від засобів та знаряддя скоєння злочину, бо одна і та ж матеріальна річ може бути, як предметом так і засобом, і знаряддям скоєння злочину (наприклад, зброя, документи, транспортні засоби, інструменти, інвентар та інше).

Таким чином, властивості і ознаки предмета злочину мають наступне значення для багатьох інститутів кримінального права: вони з'ясовують і конкретизують об'єкт посягання, вирішують питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності, кваліфікації діяння та призначення покарання. Деякі теоретичні та практичні завдання не можуть бути вирішені, чи їх рішення значно ускладнюється в силу недостатнього дослідження проблеми злочину, його зв'язку з іншими ознаками складу злочину, вагомості предмета злочину для підстав кримінальної відповідальності і кваліфікації діяння. Практичне значення предмета злочину полягає в тому, що для багатьох складів злочину предмет є однією з головних обов'язкових ознак. Якщо не визначений конкретно предмет посягання при скоєнні таких діянь, як спекуляція, розкрадання і деякі інші, то і питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності не може бути вирішено позитивно. Обвинувальний вирок у справі про крадіжку не може бути залишеним в силі, якщо у вирокі не вказані викрадені речі і він не містить вказівки їх кількості, вартості та інших.

Відмічені обставини викликають необхідність визначити предмет злочину та всебічно його дослідити. В юридичній літературі він визначається по-різному. Найбільш розповсюдженим є погляд на предмет як на річ, в зв'язку з якою чи з приводу якої скоюється злочин. При цьому прихильники такої точки зору позначають, що злочин завдає шкоди не предмету, а об'єкту.

Матеріальні суспільні відносини завжди пов'язані з речами і проявляються як певні матеріальні об'єкти (речі), без них такі відносини неможливі.

Матеріальний об'єкт, річ є системою певної кількості якостей, в яких проявляються суспільні відносини і тому він невід'ємний від них, як і суспільні відносини невід'ємні від матеріального об'єкта, в якому вони проявляються. З цього випливає, що відповідає необхідність в відділенні і самостійному дослідженні предмета злочину. Пізнання предмета, явища як раз передбачає пізнання цілого по частинах.

Визнання суспільних відносин об'єктом злочину передбачає і викликає необхідність виявлення та дослідження всіх їх ознак, якостей та особливостей. Як неможливо з'ясувати суб'єктивну сторону злочину без її ознак (вини, мотиву, цілі), так неможливо з'ясувати і об'єкт, якщо не виявити систему його якостей та їх взаємозв'язок.

Насправді можна говорити лише про недостатню увагу до предмета злочину, а не про захоплення ним. Крім того, дослідження проблеми предмета саме і є шляхом до виявлення його зв'язку з об'єктом їх співвідношення.

Найбільш загальною об'єктивною ознакою злочинного діяння є його зовнішній прояв, ті зміни в навколишньому світі, які воно викликає. Але викликані вони можуть бути тільки шляхом впливу на реальні матеріальні об'єкти і предмети, речі, живі істоти.

Для більш глибокого з'ясування впливу, необхідно достатньо повно виявити той матеріальний об'єкт, котрий піддався впливу при скоєнні злочину. Правильно виразити та пояснити будь-яке явище можливо тільки шляхом розкриття його якостей та зв'язків з іншими явищами. В повній мірі це стосується і предмета злочину. Не можна визнати предметом злочину такі явища реальної дійсності, на які вплив не може бути вчинено прямо та безпосередньо. Для поняття сутності предмета злочину і відмежування його від об'єкта необхідно вказати на відмінності в особливостях і характері шкоди, скоєної в сфері злочину і пошкодження предмета. Суспільні відносини як об'єкт злочинного посягання у своєму індивідуальному прояві можуть бути пошкоджені у його змісті чи ліквідовані зовсім. Тільки у цьому розумінні і можна про скоєння шкоди об'єкту. Оскільки об'єкт злочину - це суспільні відносини, вони можуть бути порушені чи знищені. Не змінює сутності справи той факт, що порушені суспільні відносини в багатьох випадках поновлюється і скоєна злочином майнова шкода відшкодовується. При скоєнні інших злочинів, таких як вбивство, образа і інші злочини проти особи, а також при скоєнні деяких злочинів проти порядку управління порушені суспільні відносини не можуть бути відновлені, і вчинену цими діяннями шкоду відшкодувати неможливо. Особливості предмета злочину, навпаки, полягають в тому, що злочин у більшості випадків шкоди предмету злочину не заподіює. Наприклад, при крадіжці майна (ст.185 КК) викрадена річ не зазнає ніякої шкоди і продовжує виконувати своє суспільне призначення, тобто задовольнити вимоги її нового власника. На відміну від об'єкта предмет злочинного посягання пошкоджується лише як виняток. Такий виняток складають випадки знищення чи пошкодження речей, документів, печаток, будівель, споруд, лісових масивів та інших матеріальних об'єктів.

Найбільш істотна та специфічна ознака об'єкта злочину-вчинення неоправної чи складно поправної соціально-небезпечної шкоди. Завдана предмету злочину шкода характеризується фізичним знищенням чи пошкодженням предмета, речі. Шкода, завдана об'єкту посягання, носить соціальний характер і полягає в зміні чи ліквідації суспільних відносин. Шкода, завдана злочином предмету посягання, носить чисто фізичний характер і полягає у фізичному знищенні чи пошкодженні предмета, речі, тварини, рослини. З цього можна зробити висновок, що у системі злочинних наслідків вчинення предмету злочину є факультативним наслідком діяння, тоді як вчинення шкоди об'єкту - зміну суспільних відносин - є обов'язковою ознакою злочину. Таким чином, не річ сама по собі, а річ як сукупність сторін, властивостей суспільних відносин охороняється правом і вплив на цю річ вчинює соціально-небезпечну шкоду у сфері цих суспільних відносин. Без конкретизації цих відносин неможливо виявити ні суті посягання, ні його суспільної небезпеки, як і неможливо дати йому правильну соціально-політичну і юридичну оцінку. В той же час необхідно відмітити, конкретизувати та встановити і предмет злочину, бо

одна й та ж річ може бути виявом різноманітних суспільних відносин. Злочинний вплив на один і той же матеріальний об'єкт може вчинити шкоду будь-яким суспільним відносинам і мати різне кримінально-правове значення. Наприклад, вплив на транспортні засоби може бути як їх крадіжкою, так і пошкодженням і самоуправством.

Істотною властивістю предмета злочину, його особливістю є конкретність. Предметом певного посягання може бути не всіляке майно і не майно взагалі, а конкретна річ (яка має найменування, вагу, колір, розмір, ціну); не взагалі людина, а конкретна особа певного віку, статі, національності, прізвища тощо; не взагалі документ, а паспорт, документ тощо.

Викладене дає змогу визначити, що предмет злочину - це конкретний матеріальний об'єкт, в якому проявляються певні сторони, властивості суспільних відносин (об'єкта злочину), шляхом фізичного чи психічного впливу на який вчиняється суспільно-небезпечна шкода у сфері цих суспільних відносин.

Предмет злочину-це матеріальна сторона об'єкта злочину, на яку вчинюється злочинний вплив, але це не сам об'єкт злочину. Багато суспільно-небезпечних діянь скоюється шляхом певного впливу на предмет злочину. Встановлення в кожному конкретному випадку предмета злочину дає змогу більш повно зрозуміти об'єкт злочину і його суспільну небезпеку, полегшує кваліфікацію діяння, сприяє здійсненню правосуддя.

Висновки. Розглянуті в даній статті питання не досягають та й не можуть досягнути всього різноманіття такої комплексної проблеми, якою є проблема предмета злочину. Викладене показує, що незважаючи на те, що вказаній проблемі присвячено чимало монографічних досліджень і наукових публікацій, багато її аспектів потребують подальшої розробки.

Успішна підготовка нового кримінального законодавства багато в чому залежить від якості розробки найбільш важливих загальнотеоретичних проблем науки кримінального права. До таких обґрунтовано відносять проблему предмета злочину. Виключна її важливість обумовлюється не тільки теоретично, але й практичним значенням. Так з'ясування предмета злочину дає можливість визначити соціально-політичну та юридичну сутність злочину, сприяє правильній кваліфікації діяння. Саме цим викликаний великий інтерес в науці кримінального права до проблеми предмета злочину.

Література:

1. Кримінальний Кодекс України. Науково-практичний коментар. Під заг. ред. академіка Академії правових наук України, професора В.В.Сташиса, академіка Національної академії наук України, академіка Академії правових наук України, доктора юридичних наук, професора В.Я.Тация .-Харків «Одіссей» 2007 р. – 1316с.
2. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів- К.: Атіка, 2004. -488 с.
3. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. – К.: Атіка, 1999. – 464 с.
4. Пихтін М.П., Миронова В.О., Ямкова А.О., Крючек С.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Збірник схем у 2 ч. / ч. 1. – Х.: Харків юридичний, 2011. – 204 с.
5. Узунова О.В. Теоретичні основи кваліфікації злочинів: Навчальний посібник для студентів юридичного факультету. - Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – 120 с.
6. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. Станом на вересень 2011 р. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 320с.
7. Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник. 2004.- 352 с

Г. С. Дубина

Науковий керівник:

д. ю. н., професор А.А. Музика

СТАДІЇ ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ, ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ

Стаття присвячена вивченню проблем стадій вчинення злочину, огляду і аналізу фундаментальних положень даної тематики. В статті розкривається поняття стадій вчинення злочину, акцентується увага, зокрема, на видах стадій, регламентується кожна з них. Автором розглядається роль та значення добровільної відмови від вчинення злочину та критерії розмежування останньої від дійового каяття, особливості кваліфікації злочинів.

Ключові слова: стадії вчинення злочину; готування до злочину; замах на злочин; закінчений злочин; добровільна відмова; дійове каяття, кваліфікація злочинів.

А.С. Дубина

СТАДИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПО УГОЛОВНОМУ ПРАВУ, ОСОБЕННОСТИ КВАЛИФИКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Статья посвящена изучению проблем стадий совершения преступления, обзора и анализа фундаментальных положений данной тематики. В статье раскрывается понятие стадий совершения преступления, акцентируется внимание, в частности, на видах стадий, регламентируется каждая из них. Автором рассматривается роль и значение добровольного отказа от совершения преступления и критерии разграничения последней от деятельного раскаяния, особенности квалификации преступлений.

Ключевые слова: стадии совершения преступления; приготовление к преступлению; покушение на преступление; оконченное преступление; добровольный отказ; раскаяние, квалификация преступлений.

G. Dubyna

STAGES OFFENSE UNDER CRIMINAL LAW, ESPECIALLY THE DEFINITION OF CRIMES

This article is devoted to studying the problems of crime stages, reviews and analysis of the fundamental provisions of this subject. The paper reveals the concept stages offense focuses in particular on the types of stages, each governed. The author examines the role and importance of voluntary renunciation of criminal purpose and criteria of effective separation of the latter from remorse, especially the definition of crimes.

Keywords: stages of the offense; crime preparation, attempt to commit a crime; complete offense; voluntary renunciation; actors remorse, qualification crimes.

Постановка проблеми. Злочин – це історичний феномен, який в поєднанні із своїми особливостями завжди знаходиться в центрі уваги суспільства. Злочин – це складне, багатоступеневе та динамічне явище. В зв'язку з цим боротьба з ним повинна проводитись не тільки в загальному, але й в кожному конкретному випадку його вчинення. Тому, на даному етапі, не останню роль відіграє вірне визначення в кримінальному законі поняття стадій вчинення злочину та кваліфікації злочинів. Визначення стадій вчинення злочину має надзвичайно важливе значення і є актуальним при розмежуванні закінченого злочину

від незакінченого, для правильної юридичної кваліфікації вчиненого, визначенні суспільної небезпечності вчинених дій і особи винного. Крім того, встановлення конкретної стадії вчинення злочину, а також причин, з яких його не було доведено до кінця, дозволяє судовим органам індивідуалізувати покарання для досягнення передбаченої законом мети покарання. Тим самим забезпечуються, закріпленні в ст. 61 Конституції нашої держави, гарантії прав та свобод громадян.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В підручниках, монографіях і статтях ґрунтовно розглядались актуальні питання, що стосуються стадій вчинення злочину. У своїх працях дане питання піднімали: [1] М. И. Бажанов, Ю В. Баулин, В. И. Борисов[2], А.І. Бойко[3], Омельчук О.М. [4], І.В. Хохлова[5], Шевчук А.В. [6; 7].

Невирішені раніше частини загальної проблематики. В той же час потрібно наголосити, що питання аналізу проблем стадій вчинення злочину та кваліфікації злочинів, в науковій літературі на даний момент уже не мають такого поширення. На сьогодні існує необхідність досліджувати зазначену тему, оскільки ліберально-демократичне суспільство вимагає нових підходів до вирішення кримінально-правових проблем для захисту основних прав людини на всіх етапах злочинної діяльності.

Мета дослідження. Метою дослідження теми статті є розробка на теоретичному рівні проблем, що стосуються стадій вчинення злочину та його кваліфікації, вивчення специфічних властивостей кожної з них, а також призначення покарання за попередню злочинну діяльність. Слід врахувати різноманітні підходи до даної проблеми.

Основні результати дослідження. Стадії вчинення злочину – це сукупність етапів, що мають самостійне юридичне значення, які злочинець проходить ступенево в своєму розвитку по висхідній від моменту задуму чи підготовчих дій до моменту реалізації злочинного наміру, до закінченого злочину, тобто до моменту вчинення злочину з формальним складом або до моменту настання суспільно небезпечних наслідків, що вказані у законі для матеріальних складів. Кримінально-правове поняття стадій злочинної діяльності відповідає розвитку злочину в реальній дійсності, воно відображає цей об'єктивний процес злочинної діяльності, і саме тому цю дефініцію слід включити в кримінальний закон як основну та необхідну нормативну базу даного інституту[1].

Умисна злочинна діяльність проходить, як правило, в три етапи: етап підготовки суспільно небезпечного діяння, етап його безпосереднього вчинення та завершальний етап – закінчений злочин, тобто, коли має місце наявність всіх обов'язкових елементів складу злочину. Зрозуміло, що у злочині можуть послідовно здійснюватись всі три стадії. Однак, нерідко особа одразу реалізовує свій злочинний намір, вчиняючи закінчений злочин.

Із суб'єктивної сторони стадії вчинення злочину можливі тільки з прямим умислом. Беззаперечно із цим погоджуючись, вважаємо, виходячи із положень проведеного дослідження, що чисто із теоретичної точки зору попередня злочинна діяльність можлива також і з складною формою вини, а саме прямий умисел щодо діяння і необережність щодо можливих наслідків.

Наявність конкретної стадії (етапу) вимагає самостійної юридичної кваліфікації. Це в свою чергу дозволяє більш точно і конкретно визначити зміст дій винного та, відповідно, їх суспільну небезпечність. Саме ці обставини повинні враховуватись і враховуються судом при призначенні покарання за незакінчений злочин. Тому автор наголошує, що у Загальній частині кримінального закону конкретно повинно бути вказано частину строки та розміри покарання окремо за підготовчі до злочину дії та за замахи на злочин. Готування до вчинення злочину – підготовчі дії до вчинення злочину в цілому, підготовчі до вчинення злочину дії в кінцевому випадку можуть призвести до одного із наступних наслідків, які

мають різне юридичне значення: до закінченого злочину, до замаху на вчинення злочину, до припинення підготовчих дій з причин, які не залежать від волі винного суб'єкта або до припинення злочинної діяльності актом добровільної відмови від вчинення злочину. [6]

Детально плануються корисні злочини – приблизно в половині порушених кримінальних справ. Що стосується насильницьких злочинів, то така цифра дещо менша – біля однієї четвертої справ. Планування злочину є невід'ємною складовою організованої злочинності, в структурі якої ним займаються добре підготовлені люди, а в окремих випадках з цією метою створюються самостійні структурні підрозділи.

Готування до вчинення злочину – це окрема, самостійна стадія вчинення злочину, яка характеризується сукупністю таких форм як мотивація злочину та його планування, вибір мети та об'єкту, підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину. Вважаю за необхідне також до видів готування віднести завершене та незавершене, а також виділити як самостійний вид готування невіддале.

Замах на вчинення злочину – це початок його безпосереднього здійснення, самостійний етап його виконання. Іншими словами це незавершена дія чи дія, яка не потягнула бажаних для винного наслідків, тобто замах – це розпочатий, але недоведений до кінця злочин. Аналізуючи дане поняття, слід відмітити, що замах характеризується наступними ознаками: по-перше, наявністю умисної вини, причому лише у формі прямого умислу; по-друге, активним (за загальним правилом) характером вчиненого. [5]

Наслідки – це обов'язкова та надзвичайно важлива ознака матеріальних складів злочину, яка входить в предмет доказування по кримінальній справі. Якщо наслідки злочину при розслідуванні не були встановлені або визначені помилково, то це є підставою для направлення справи судом на додаткове розслідування або винесення виправдувального вироку.

Злочин з формальним складом вважається закінченим з моменту виконання вказаних в законі дій або з моменту бездіяльності. У “формальному” злочині, таким чином, виділяється лише суспільно небезпечне діяння, незалежно від того чи призвело воно до настання суспільно небезпечних наслідків. Кримінальне законодавство України передбачає цілу низку злочинів, об'єктивна сторона яких включає лише суспільно небезпечне діяння (дію або бездіяльність). Це характерно для таких видів злочинів, як ст. 111 КК України передбачає кримінальну відповідальність за державну зраду, ст.113 КК України – за диверсію, ст.189 КК України – за вимагання та інші[3].

Виходячи із проведеного дослідження, вважаємо за доцільне віднести до формальних складів злочинів так звані формально-матеріальні та усічені склади злочинів, як їх певний різновид. У деяких випадках законодавець, враховуючи підвищену небезпечність окремих злочинних діянь, їх специфіку та, керуючись завданнями їх припинення, момент закінчення злочину переносить на ранні (попередні) етапи злочинної діяльності, які в інших випадках розглядаються як незакінчений злочин (замах або навіть готування). Такі склади злочинів в теорії кримінального права називають усіченими. В деяких випадках особа, що розпочала злочин і мала можливість його завершити, сама приймає рішення відмовитись від доведення до кінця злочинних дій.

Інститут добровільної відмови від вчинення злочину – це один із яскравих проявів гуманізму держави в реалізації своєї політики, це один із засобів захисту прав людини. Добровільна відмова при незакінченому злочині (ч.1 ст.17 КК України) – це остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин, якщо при

цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця. Автором зазначено, що дійове каяття – це активна, добровільна післязлочинна поведінка особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, направлена на ліквідацію, відвернення чи зменшення фактичних шкідливих наслідків вчиненого або надання допомоги правоохоронним органам у розкритті вчиненого злочину.

Дійове каяття має деяку подібність із добровільною відмовою від вчинення злочину. Так в обох випадках особа, що вчиняє злочин, проявивши почуття жалості, співчуття до жертви, бажає зменшити спричинену шкоду або не допустити її настання. Разом з тим між вказаними інститутами є суттєва різниця, яка проявляється в наступному. По-перше, добровільна відмова може мати місце лише при незакінченому злочині, тоді як дійове каяття має місце, як правило, після закінчення злочину.

По-друге, термін каяття означає, що мотивом такої поведінки є моральні спонукання, а добровільна відмова може бути мотивована будь-якими спонуканнями, в тому числі і страхом перед покаранням. По-третє, при каятті особа несе кримінальну відповідальність, а її каяття, за загальним правилом, враховується як пом'якшуюча обставина при призначенні покарання, а добровільна відмова є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності. По-четверте, дійове каяття повинно носити лише активний характер, тоді як добровільна відмова може проявлятися і в пасивній поведінці [2].

Одним із найбільш важливих питань, що постає в межах механізму кримінально-правового регулювання, є питання про те, який саме конкретний злочин (злочини) вчинила особа. Це питання вирішується у процесі кваліфікації злочинів. При цьому, як уже зазначалось, юридичний склад злочину виступає як правова основа кваліфікації злочинів. У загальній формі кваліфікація злочинів може бути визначена як оцінка поведінки людини як конкретного злочину (злочинів) [3]. Кваліфікація злочинів — це різновид юридичної кваліфікації у процесі застосування кримінально-правових норм, що полягає у встановленні відповідності певної поведінки особи у поєднанні з іншими фактичними обставинами юридичному складу злочину з обов'язковим закріпленням цієї відповідності у процесуальному документі правозастосовчого органу.

Висновки. Актуальність і доцільність існування стадій вчинення злочину зумовлена об'єктивною необхідністю, оскільки перерване посягання на одному із етапів попередньої злочинної діяльності (готування чи замаху) зменшує суспільно небезпечні наслідки, а в окремих випадках взагалі їх відвертає. Іншими словами, стадії вчинення злочину, а зокрема їх виявлення, є важливими для попередження завдання реальної, іноді більш тяжкої шкоди державним, суспільним чи особистим інтересам громадян.

Відвернення злочину в період підготовчих дій або в момент, коли він вчиняється, але до його закінчення, дозволяє не допустити фактичного завдання шкоди, а також зберегти цінності, які охороняються кримінальним законом. Стосовно кваліфікації злочину, слід зазначити, що кваліфікація злочинів є юридичною кваліфікацією у процесі застосування кримінально-правових норм. Вона здійснюється відповідним державним (правозастосовчим) органом, що певним чином реагує на встановлені факти порушення зазначених норм. Основний зміст кваліфікації злочинів полягає у встановленні відповідності певної поведінки особи у поєднанні з іншими фактичними обставинами (юридичними фактами) юридичному складу злочину певного виду чи окремого різновиду такого злочину. Тим самим робиться висновок, що дана поведінка є конкретним злочином.

Література:

1. Уголовный кодекс Украины: Комментарий / Под ред.: Ю.А. Кармазина, Е.Л. Стрельцова. - Харьков: Одиссей, 2009. - 959 с.
2. М. И. Бажанов, Ю В. Баулин, В. И. Борисов. Уголовное право Украины. Общая часть: Учебник для студен-

тов юрид. вузов и фак.. - К. : Наукова думка : Прецедент, 2010. - 312 с.

3. А.І. Бойко, Кримінальне право / А. І. Бойко. - К. : Юридический центр пресс, 2011. - 320 с.

4. Кримінальне право України : навч. посібник / за ред. О. М. Омельчука. - К. : Наукова думка : Прецедент, 2010. - 297 с.

5. І.В. Хохлова, Кримінальне право України (Загальна та особлива частина) : навчальний посібник / І. В. Хохлова, О. П. Шем'яков. - К. : Центр навчальної літератури, 2011. - 272 с.

6. Шевчук А.В. Поняття та види стадій вчинення злочину /Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 91: Правознавство. – Чернівці: ЧДУ, 2010. – С.95-98.

7. Шевчук А.В. Готування до злочину та особливості відповідальності за готування. // Актуальні проблеми держави і права. Випуск 11. – Одеса: “Юридична література”, 2010. – С. 536 - 544.

К. О. Єгорова
науковий керівник:
д.ю.н., професор **О. О. Музика**

КВАЛІФІКАЦІЯ РЕЦИДИВУ ЗЛОЧИНУ

У даній статті здійснено характеристику кваліфікації рецидиву злочинів в Україні, а також дано аналіз проблем при нечіткому розмежування рецидиву та повторності злочинів у самому законодавстві.

Ключові слова: кваліфікація, множинність злочинів, повторність злочинів, пенітенціарний рецидив, спеціальний рецидив, декриміналізація, судимість, бланкетна диспозиція.

К.А. Egorova

КВАЛИФИКАЦИЯ РЕЦИДИВА ПРЕСТУПЛЕНИЯ

В данной статье осуществлена характеристика квалификации рецидива преступлений в Украине, а также дан анализ проблем при нечетком разграничение рецидива и повторности преступлений в самом законодательстве.

Ключевые слова: квалификация, множественность преступлений, повторность преступлений, пенитенциарный рецидив, специальный рецидив, декриминализация, судимость, бланкетная диспозиция.

C.O. Ehorova

QUALIFICATION OF RELAPSE OF CRIME

In this article description of qualification of relapse of crimes is carried out in Ukraine, and also the analysis of problems is given at unclear differentiating of relapse and repeated of crimes in a legislation.

Keywords: qualification, multiplicity of crimes, repeated of crimes, penitentiary relapse, special relapse, decriminalization, previous conviction, formed disposition.

Постановка проблеми. Із розбудовою України як правової держави виникає необхідність і удосконалення її законодавства, у тому числі кримінального. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка є відповідальною за її здійснення перед людиною. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним її обов'язком. Одним із напрямів такого забезпечення є правильна кваліфікація вчиненого злочину, адже від цього буде залежати призначення покарання. Було б несправедливо прирівнювати між собою повторність та рецидив, що, на жаль, іноді відбувається на практиці при кваліфікації злочинів. Отож, перед нами стоїть потреба ґрунтовного дослідження цієї проблеми з метою вироблення пропозицій щодо удосконалення правил кваліфікації рецидиву злочинів і застосування їх у житті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Внесок у загальне вивчення питання кваліфікації рецидиву злочинів зробили М. І. Бажанов, П. С. Матишевський, С. І. Селецький, П. Л. Фріс, М. Й. Коржанський, а також В. О. Навроцький. Проте спеціальних ґрунтовних досліджень та публікацій у даній сфері зроблено практично не було.

Мета дослідження. Мета даного дослідження полягає у кримінально-правовій характеристиці кваліфікації рецидиву злочинів в Україні. Це зумовлює виконання наступних завдань: визначити основні правила кваліфікації спеціального та пенітенціарного рецидиву злочинів, а також здійснити аналіз проблем, які виникають при нечіткому розмежуванні повторності та рецидиву при кваліфікації злочинів.

Основні результати дослідження. Рецидив злочинів, згідно статті 34 Кримінального кодексу України (далі – КК), визначається як вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин [1; 133]. Поняття, яке міститься в даній статті, обмежує рецидив лише випадками вчинення умисних злочинів, тобто необережні злочини не можуть його утворювати.

Ст. 35 КК вказує, що рецидив злочинів враховується при кваліфікації злочинів. Оскільки він є видом повторності, пов'язаної із засудженням за попередній злочин, то, аналізуючи положення КК, можна дійти до висновку, що кримінальний закон не надає принципового кримінально-правового значення чіткому розмежуванню цих форм множинності злочинів при кваліфікації. Про це свідчить ряд фактів. По-перше, у ст. 67 КК повторність та рецидив злочинів як обставини, що обтяжують покарання, передбачені в одному і тому ж пункті, що прирівнює їх значення. Як ми знаємо, покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Призначаючи покарання, суд враховує ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що його пом'якшують чи обтяжують, для того, щоб воно було достатнім для виправлення злочинця та попередження нових злочинів. Рецидивний злочин несе в собі підвищену суспільну небезпеку, адже до особи вже застосовувалися заходи покарання і вони ніяк не вплинули на неї. Отож, порівняно з повторністю цей вид множинності злочинів логічно є більш обтяжуючою обставиною, що й потрібно було б підкреслити в законодавстві.

По-друге, у значній кількості статей КК для формулювання кваліфікованого складу злочину використовується словосполучення: «ті ж самі дії, вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями...» (див., наприклад, ч. 2 ст. 315 КК) [2; 180]. Тут напрошується висновок, що для кваліфікації скоєного у цьому випадку діяння не має значення: є судимість за раніше вчинені дії (злочин), чи, може, обвинувальний вирок щодо такої особи ще не винесено. Водночас це не узгоджується з положеннями Загальної частини Кримінального кодексу. Окремі статті Особливої частини КК взагалі потребують доопрацювання, адже там, де насправді має місце рецидив (наприклад, повторне вчинення втечі з місця позбавлення волі – ч. 2 ст. 393 КК), помилково вживається термін повторність.

Це є проблемою у нашому кримінальному праві, що вимагає необхідних доопрацювань для того, щоб закон у деяких випадках формально-логічно не прирівнював між собою повторність та рецидив злочинів. Підтвердженням цього є також п. 4 ст. 32 КК, де зазначено, що повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особою було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, або якщо судимість за цей злочин було погашено або знято [1; 133]. Вживання тут одного терміну повторності, передбачає і рецидив, коли йдеться про погашення або зняття судимості. Зрозуміло, що при відсутності повторності відсутній і рецидив. Та все ж таки виділення рецидиву злочинів в окремій статті дає нам підстави визначити випадки безпосередньо його відсутності як окремого кримінального явища, при цьому не потрібно буде використовувати поширювальне тлумачення п. 4 ст. 32 КК; це підкреслювало б його самостійне значення для кримінальної кваліфікації.

Наступне, Постанова Пленуму Верховного Суду від 29 червня 1984 р. № 5 «Про практику застосування судами України законодавства про повторні злочини» містить твердження, відповідно до якого для визнання злочину повторним не має значення, чи було особою раніше засуджено за вчинення злочину [3]. На мою думку, це твердження є не досить коректним, якщо розуміти тут повторність в широкому значенні (яка включає в себе всі випадки неодноразового скоєння злочинів особою). Положення цієї постанови

прирівнює між собою фактичну і рецидивну повторність, адже вказує, що засудження за вчинення злочину тут не відіграє ніякої ролі. На справді, це є тим елементом, що виділяє рецидив, і коли ми говоримо, що він не має значення, це дає можливість невірною кваліфікувати злочинне діяння, тому що воно може визнаватися просто повторністю в будь-якому випадку, незалежно від такої ознаки як судимість особи. Отже, необхідно вдосконалити положення зазначеної Постанови так, щоб, говорячи про повторність у цьому випадку, ми не забували, що вона включає в себе і рецидив злочинів, особливою якою є те, що судимість при ньому має обов'язкове значення.

Прийняття Кримінального кодексу 2001 р. стало новим етапом на шляху розвитку кримінального права. До цього використовувалось поняття особливо небезпечного рецидиву, тобто випадки, коли винний під час відбування покарання у виді позбавлення волі або після відбуття такого покарання, але до зняття чи погашення судимості вчиняв новий злочин (чи злочини), за який (які) знову засуджувався до позбавлення волі (взагалі КК 1960 р. надавав рецидивісту особливий статус). КК 2001 р. відмовився від цього поняття. З дня набрання чинності цим Кодексом не є особливо небезпечними рецидивістами особи, визнані такими відповідно до ст. 26 Кримінального кодексу 1960 року. Якщо ці особи продовжували відбувати призначене їм покарання, то вироки судів щодо них підлягали зміні в частині визнання їх особливо небезпечними рецидивістами. У разі потреби змінювалась кваліфікація вчинених ними злочинів, а також зменшувалось покарання відповідно до частини третьої ст. 74 КК 2001 р. [1; 142].

Для кваліфікації має значення пенітенціарний та спеціальний рецидив. Так званий загальний рецидив – вчинення нового злочину особою, яка має непогашену або не зняту судимість, якщо КК не передбачає цього як ознаку простого або кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу злочину, при кваліфікації, за єдиним винятком, не враховується. Він має таке ж значення, як і загальна повторність. Кваліфікуюче ж значення загальний рецидив має лише в складі злочину, передбаченого ст. 395 КК «Порушення правил адміністративного нагляду», оскільки такий нагляд встановлюється тільки щодо осіб, які мають судимість [4; 373].

Вказівка на спеціальний рецидив в КК здійснюється по-різному – в деяких випадках наведена назва злочину, в інших – позначені номери статей Особливої частини КК, ще використовується такий прийом, як посилання на «злочин, передбачений цією статтею». У зв'язку з цим виникає ряд запитань. Давайτε їх розглянемо.

1. Чи має місце рецидив, якщо особа була засуджена за аналогічний злочин, передбачений відповідною статтею КК 1960р.? Що позначається терміном «злочин, передбачений цією статтею» – чи охоплюється відповідним поняттям злочин, передбачений цією ж статтею, але яка діяла в попередній редакції?

Вчинення особою злочину до набрання чинності Кримінальним Кодексом 2001 р., а також наявність у такої особи не погашеної і не знятої у встановленому законом порядку судимості враховується при кваліфікації вчиненого нею нового злочину [1; 142]. Логічно, що зміни, які вносяться в закон, не пов'язані з характеристикою рецидивіста, правові наслідки раніше вчиненого злочину не погашатимуться. Рецидив наявний і тоді, коли злочин, за який особа була засуджена, був передбачений статтею раніше чинного акта чи статтею, яка діяла в попередній редакції. У цих випадках має місце поширювальне тлумачення статті КК – під «цією статтею» пропонується розуміти:

власне статтю, що передбачає рецидивний злочин;

статтю, яка буквально не є «цією статтею», а статтею іншого закону чи статтею, яка діяла в іншій редакції [4; 377].

2. Чи має місце рецидив за умови, що діяння, за яке особа була засуджена, на момент вчинення нового злочину, не тягне кримінальну відповідальність, причому це обумовлено не змінами в статті КК, а змінами в інших нормативно-правових актах, до яких слід звертатися у ході застосування кримінально-правових норм?

За загальним правилом рецидив відсутній, якщо особа мала судимість за діяння, які декриміналізовані в результаті змін в кримінальному законі. Це пояснюється тим, що судимість є похідним наслідком вчинення злочину і засудження за нього. Зі зникненням причини виникнення судимості відпадає і наслідок – сама судимість.

Як ми знаємо, диспозиція, що є однією з частин норми, може бути проста, описова, відсылна, бланкетна і змішана. Бланкетна диспозиція кримінально-правової норми лише називає або описує злочин, а для повного визначення його ознак відсилає до інших галузей права. Зміни, що вносяться до нормативно-правових актів інших галузей права, посилення на які вона містить, не змінюють словесно-документальну форму кримінального закону. Така диспозиція кримінально-правової норми залишається незмінною. Кримінальний закон і за наявності нового, конкретизованого іншими нормативно-правовими актами змісту банкетної диспозиції кримінально-правової норми не можна вважати новим і застосовувати до нього положення про зміну дії в часі [5]. Протилежне означало б можливість зміни кримінального закону підзаконними актами, зокрема постановами Верховної Ради України, указами Президента України та актами Кабінету Міністрів України, що суперечило б вимогам Конституції України [5].

Підсумовуючи вище наведене, можна стверджувати, що при встановленні наявності рецидиву враховується судимість і за діяння, які на момент вчинення нового (рецидивного злочину) не є злочинними у зв'язку зі змінами в нормативно-правових актах інших галузей права, оскільки тут змінюється зміст кримінально-правової норми без зміни її текстуального вираження.

3. Чи повинні враховуватися при визначенні рецидиву судимості, що виникають відповідно до вироків судів інших держав?

Відповідь на це питання ми можемо знайти у Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, кримінальних і сімейних справах, а особливо у протоколі до неї, підписаним 29 березня 1997 р. Україна ратифікувала цей протокол із застереженням, яке полягає у тому, що вона не бере на себе зобов'язання визнавати та враховувати вирок, винесені судами Договірних Сторін при вирішенні питання про визнання особи особливо небезпечним рецидивістом, про встановлення факту вчинення злочину повторно [6]. Хоча в цьому акті прямо не передбачена відмова від врахування вироків судів іноземних держав при визнанні наявності рецидиву злочину (судимості, яка виникає на підставі вироків таких судів), це впливає зі змісту вказаного закону.

Правила кваліфікації спеціального рецидиву набагато простіші, ніж інших видів множинності. В ході кваліфікації рецидиву злочинів потрібно:

встановити, що особа вчинила новий злочин у період після вступу в силу вироку за раніше вчинений злочин і до погашення або зняття судимості за нього;

кваліфікувати новий (рецидивний) злочин – встановити наявність ознак складу простого злочину, врахувати положення КК про стадії вчинення злочину, форму співучасті та вид співучасника;

визначити, що раніше вчинений злочин, за який особа була засуджена, є таким, на який вказує диспозиція статті про рецидивний злочин;

остаточно кваліфікувати скоєне з врахуванням наявності спеціального рецидиву [4; 379].

Пенітенціарний рецидив за чинним КК виступає ознакою основного (простого) складу злочину. Про те, що відповідальність за відповідний злочин настає за наявності такого рецидиву, можна зробити висновок з диспозиції статті Особливої частини КК – вона повинна містити вказівку, що злочин вчиняється в ході відбування строкового покарання, до якого раніше було засуджено особу. Як правило, це вказівка на суб'єкт злочину, яким виступає особа у період відбування покарання [4; 380].

Важливо мати на увазі, що кримінальна відповідальність за злочин, який становить собою пенітенціарний рецидив, може наставати лише тоді, коли особа перебуває у місцях відбування покарання на законних підставах [7]. Разом з тим, якщо особа, яка, незаконно позбавлена волі, наприклад, здійснює втечу із застосуванням насильства над вартою, то її дії кваліфікуються за відповідними статтями про злочини проти особи.

Загалом же кваліфікація пенітенціарного рецидиву включає:

встановлення того, що злочин вчинений особою в період відбування покарання за раніше вчинений злочин;

підтвердження законності призначення особі покарання, в період відбування якого вона вчинила новий злочин;

кваліфікацію нового (рецидивного) злочину – встановлення наявності ознак складу простого злочину, кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, врахування положень КК про стадії вчинення злочину, форму співучасті та вид співучасника [4; 383].

Отже, можна зробити висновок, що в Особливій частині КК поняття рецидиву злочину взагалі не використовується. Він замінюється різними формулюваннями, ознаками суб'єкта, які характеризують злочинне діяння, і разом з тим дають змогу зрозуміти про наявність рецидиву.

Висновки. Отже, в даному дослідженні було дано кримінально-правову характеристику кваліфікації рецидиву злочинів в Україні. В ході написання роботи висвітлена проблема, яка полягає у тому, що кримінальний закон не надає принципового кримінально-правового значення чіткому розмежуванню повторності та рецидиву злочинів при кваліфікації, а також наведено ряд фактів на підтвердження цього. Звідси виникає необхідність додаткового вивчення та законодавчого врегулювання даного питання. Було встановлено умови, за яких матиме місце рецидив, та сформульовано загальні правила кваліфікації спеціального і пенітенціарного рецидиву.

Література:

1. Кримінальний Кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Александров Ю. В. Кримінальне право України: Заг. част.: Підручник Ю. В. Александров.; В. І. Антипов, М. В. Володько. – К.: Юридична думка, 2004. – 352 с.
3. Про практику застосування судами України законодавства про повторні злочини: Постанова Пленуму Верховного Суду № 5 від 29.06.84: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.court.gov.ua>
4. Навроцький В. О. Теоретичні поняття кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К.: Атіка, 2006. – 463 с.
5. Про зворотну дію кримінального закону в часі: Рішення Конституційного Суду України від 19.04.00: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua>
6. Про ратифікацію Протоколу до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 р.: Закон України від 03.03.98: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Про судову практику про злочин, пов'язаний з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 26.03.93: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.court.gov.ua>

Р. Р. Єнікеев
Науковий керівник :
к.ю.н., Л. В. Липець

ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

В даній статті шляхом аналізу визначено, що є об'єктом цивільних правовідносин та його співвідношення з об'єктом цивільно-правового договору, поняття об'єкта права, аналіз та створення класифікації об'єктів права. В роботі поставлені і вирішені наступні завдання:

- проаналізовано моністичний та плюралістичний підходи до розуміння об'єктів правовідносин
- визначено загальне визначення об'єкта правовідносин
- розглянуто класифікація об'єктів правовідносин
- дана загальна характеристика окремих об'єктів правовідносин

Ключові слова: об'єкти цивільного права, речі, цінні папери, вексель, майно, творча діяльність, особисті немайнові блага.

Р. Р. Еникеев

ОБЪЕКТЫ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ

В данной статье путём анализа определено, что является объектом гражданских правоотношений и его соотношение с объектом гражданско- правового договора, понятие объекты права, анализ и создание классификации объектов права. В работе поставлены и решены следующие задачи:

- Проанализированы монистический и плюралистический подходы к пониманию объектов правоотношений
- Определено общее определение объекта правоотношений
- Рассмотрены классификация объектов правоотношений
- Дана общая характеристика отдельных объектов правоотношений.

Ключевые слова: объекты гражданского права, вещи, ценные бумаги, вексель, имущество, творческая деятельность, личные неимущественные блага.

R. Enikeev

OBJECTS OF CIVIL RIGHTS

In this paper, through the analysis determined that the object of civil relations and its relationship with the object of civil contract law concept of objects, analysis and creation of classification of objects prava. V work and put the following tasks:

- Analyzed monistic and pluralistic approaches to object relations
- The general definition of the object relationships
- The legal classification of objects
- The general characteristic of individual objects relationships.

Keywords: objects of civil law, things securities exchange, property, creativity, moral good.

Постановка проблеми. Одне з центральних місць у системі цивільного права посідає інститут об'єктів цивільних правовідносин.

Під об'єктами цивільних прав розуміють будь-які матеріальні та нематеріальні блага, стосовно яких виникають цивільні правовідносини. Іноді їх ототожнюють з об'єктами цивільних правовідносин.

Розмежування зазначених понять є штучним. Адже якщо блага становлять інтерес для суб'єктів цивільного права, то вони не тільки є об'єктом права однієї особи, а й породжують також обов'язки щодо інших осіб, без яких суб'єктивне право не можна реалізувати.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначення об'єкта цивільних правовідносин є одним із найбільш дискусійних у теорії цивільного права. Проблемами, пов'язаними з об'єктом цивільних правовідносин, займалися такі вчені, як М. М. Агарков, С. Р. Бирлінг, О. С. Іоффе, Я. М. Магазінер, Ю. К. Толстой, Р. О. Халфіна та інші.

Методологічну основу дослідження створено завдяки науковим працям таких учених, як А. Марущак, Губенко Р.Г., К.Воронової і Д.А.Бекерської та інші.

Таким чином, навколо певних матеріальних або нематеріальних благ формується система цивільних прав і обов'язків, яка є не чим іншим, як системою цивільних правовідносин.

Об'єкти цивільних правовідносин - це різні матеріальні (у тому числі речові) і нематеріальні (ідеальні) блага або процес їх створення, що становлять предмет діяльності суб'єктів цивільного права.[8, 592]

Річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (ст. 179 ЦК України). Економічні та фізичні властивості речей, їхнє призначення не є однаковими, внаслідок чого стосовно них виникають різні за характером правовідносини. Законодавством встановлюється певний порядок користування та межі розпорядження річчю, що є правовим режимом речей.

Мета дослідження. Метою цієї роботи є визначення поняття об'єкти права, аналіз та створення класифікації об'єктів права. Об'єктом дослідження є об'єкти права. Предмет дослідження – визначення поняття цивільних правовідносин, а також об'єктів права.

Дана робота присвячена загальному огляду об'єктів цивільних правовідносин, а також сучасним аспектів цієї проблеми. Варто відзначити, що в систематичних курсах цивільного права ця тема розглянута досить докладно.

Основні результати дослідження. Відповідно до мети в роботі поставлені і вирішені наступні завдання:

- проаналізовано моністичний та плюралістичний підходи до розуміння об'єктів правовідносин

- визначено загальне визначення об'єкта правовідносин

- розглянуто класифікація об'єктів правовідносин

- дана загальна характеристика окремих об'єктів правовідносин.

У процесі виконання роботи були використані такі методи:

- вивчення й аналіз наукової літератури при створенні класифікації та визначенні поняття об'єктів права;

- аналіз різних аспектів і особливостей об'єктів права;

- порівняння різних класифікацій об'єктів права.

Отже, можна дійти висновку, що «об'єкти цивільних прав» і «об'єкти цивільних правовідносин» — поняття тотожні.

Як відомо, об'єктом правового регулювання може бути тільки поведінка людей (їх діяльність), а несама по собі різноманітні явища навколишньої дійсності, наприклад речі або результати творчої діяльності. Тому вважається, що саме воно і складає об'єкт цивільних правовідносин, тоді як речі та інші матеріальні та нематеріальні блага, у свою чергу, складають об'єкт (або предмет) відповідної поведінки учасників (суб'єктів) правовідносин.

На цьому ґрунтуються традиційні спроби розмежування понять «об'єктів цивільних правовідносин» (під яким розуміється поведінка учасників) і «об'єкт цивільних прав» (під яким розуміються матеріальні або нематеріальні блага). Однак такі блага стають об'єктами не тільки прав, а й обов'язків, які в сукупності як раз і складають зміст правовідносин. Таким чином, категорія об'єкта цивільних прав збігається з поняттям об'єкта цивільних правовідносин.

Насправді поведінка учасників правовідносин неможливо розглядати ізольовано від тих об'єктів, з приводу яких воно здійснюється, бо така поведінка ніколи не є безпредметним і безцілним. Сенс категорії об'єктів цивільних правовідносин (об'єктів цивільних прав) полягає у встановленні для них певного цивільно-правового режиму, тобто можливості або неможливості здійснення з ними певних дій (угод), що тягнуть за собою відомий юридичний (цивільно-правовий) результат. Ясно, що такий режим насправді встановлюється не для різних благ, а для людей, що роблять з попередніх благ різні юридично значимі дії. Інакше кажучи, він визначає саме поведінку учасників правовідносин, що стосується відповідних матеріальних і нематеріальних благ.

У силу цього об'єктом цивільних правовідносин (або об'єктом цивільних прав) можна було б визнати правовий режим різноманітних благ, а не самі ці блага. [9, 114]

Адже саме цим (а не своїми фізичними властивостями) відрізняються один від одного різні об'єкти цивільного обороту, і саме ця їх сторона має значення для цивільного права. Тим не менше за традицією, що склалася і при відомому спрощенні ситуації до числа таких об'єктів відносять саме матеріальні та нематеріальні блага або діяльність з їх створення, маючи на увазі, що у зв'язку з ними (за їх приводу) і виникають відповідні права і обов'язки, що реалізуються в поведінці учасників правовідносин.

Майже всі розглянуті об'єкти можуть бути охоплені також поняттям об'єктів цивільного (майнового) обігу. Лише особисті немайнові блага не можуть бути об'єктом обороту, оскільки вони є невідчужуваними від їх володарів. Проте цивільні правовідносини у всякому випадку можуть виникати з приводу їх захисту. Тому поняття об'єкта цивільних правовідносин (об'єкта цивільних прав) виявляється ширше поняття об'єкта цивільного обороту.

Висновки. Посилюється роль чіткого визначення і характеристики об'єктів цивільного права в самостійній організації господарської діяльності суб'єктів товарно грошових відносин. Все це свідчить про зростаючу соціальну цінність цивільного права в правовій державі і визначає місце в системі правових галузей. Сучасне право поділяється на окремі галузі в залежності від критеріїв, покладених в основу їх розмежування, і функціональних особливостей кожної з галузей. До таких критеріїв належать: предмет, метод, правового регулювання і функції даної галузі. [10, 12]

Взаємодія галузей сучасного права забезпечує всебічне правове регулювання суспільних відносин в Українській державі.

Цивільне право як самостійна галузь права також має відповідний предмет, метод цивільно-правового регулювання і функції. Посилюється роль чіткого визначення і характеристики об'єктів цивільного права в самостійній організації господарської діяльності суб'єктів товарно грошових відносин. Все це свідчить про зростаючу соціальну цінність цивільного права в правовій державі і визначає місце в системі правових галузей. Сучасне право поділяється на окремі галузі в залежності від критеріїв, покладених в основу їх розмежування, і функціональних особливостей кожної з галузей.

Література:

1) Цивільний кодекс України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, NN 40-44

- 2) Декрет Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19.02.1993р.
- 3) Закон України “про цінні папери і фондову біржу” від 18.06.1991р. // ВВру, 1991, №38, ст.508.
- 4) Постанова Верховної Ради України “про застосування векселів в громадянському обороті України” від 17.06.1992р.
- 5) Закон України “про приватизаційні папери” від 06.03.1992р.//ВВРУ, 1992, №24,ст.352.
- 6) Цивільне право: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів. - К.: Вентурі., 1997. - 544 С.
- 7) Бернар і Коллі. “Толковый экономический и финансовый словарь”. М., 1994.- т. II. - 486 С.
- 8) Шершеневч Г.Ф. Учебник торгового права. — М., 1995. — 592 С.
- 9) Цивільне право: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів. - К.: Вентурі., 1997. С. - 114.
- 10) Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. — 2-е вид., допов. і перероб. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — Кн. 1. — 722 с.

Т. А. Єрема

Науковий керівник:

к. ю. н., професор Ю. В. Нікімін

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

В статті комплексно досліджено питання щодо актуальності проблеми організованої злочинності в Україні, її проявів, методів статистичних досліджень основних показників організованої злочинності за останні роки в Україні, а також узагальнено проблеми організованої злочинності, наукове дослідження даної проблеми як один із методів протидії організованій злочинності.

Ключові слова: організована злочинність, злочинне угруповання, корупція, національна безпека, економіка.

Т. А. Єрема

АКТУАЛЬНОСТЬ ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В УКРАИНЕ

В статье комплексно исследовано вопросы актуальности проблемы организованной преступности в Украине, ее проявлений, методов статистических исследований основных показателей организованной преступности в Украине, а так же обобщены проблемы организованной преступности, научное исследование данной проблемы как один из методов противодействия организованной преступности.

Ключевые слова: организованная преступность, преступная группировка, коррупция, национальная безопасность, экономика.

T. Erema

THE ACTUALITY OF PROBLEMS OF ORGANIZED CRIME IN UKRAINE

In this article complex investigation of the questions actuality of problems of organize criminality in Ukraine and this show, the methods of investigations static the fundamental of indicators the organize criminality in Ukraine. The problems organize criminality is generalize. The scientific investigation this problem at one method of struggle with organize criminality.

Keywords: organized crime, criminal group, corruption, national safe, economics.

Постановка проблеми. В даний час в Україні проблема організованої злочинності є актуальною. Зрощення організованої злочинності з владою на фоні всевітньої економічної кризи загрожує не тільки економічній, а й політичній безпеці України. Враховуючи високу небезпечність цього антисоціального явища для українського суспільства, ця проблема заслуговує на більш серйозну увагу з боку науковців та правоохоронних органів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблему впливу організованої злочинності на економічний розвиток України та її безпеку висвітлено в багатьох наукових роботах таких вчених як: М. І. Скрипнюк [6], В. Г. Гончаренко, Т. В. Варфоломєєва, В. І. Бояров, С. В. Гончаренко, В. О. Попелюшко [7], О. Г. Кальман [8], А. М. Бойко [5] та інші.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є: з'ясування поняття злочинної організації та її сутності, кримінологічної характеристики, прояви організованої

злочинності в економічній та політичній сфері України та протидії щодо організованої злочинності правоохоронними органами.

Основні результати дослідження. Ст. 3 Конституції України проголошує людину, її життя, честь і гідність, недоторканість та безпеку найвищою соціальною цінністю. [1]

Організована злочинність - це системно пов'язана сукупність злочинів, учинених учасниками стійких, ієрархічних, тих, що діють планомірно, злочинних структур (груп, співтовариств, асоціацій), діяльність яких прямо чи опосередковано взаємно підтримується та узгоджується, будучи спрямованою на отримання максимального прибутку зі злочинного бізнесу на визначеній території або у визначеній сфері, що взята під її контроль [2].

Відповідно до Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" від 30 червня 1993 р., під організованою злочинністю слід розуміти сукупність злочинів, які вчиняються у зв'язку зі створенням і діяльністю організованих злочинних угруповань [3].

"Організована злочинність і корупція, правопорушення в бюджетній та земельній сферах залишаються загрозою національній безпеці... Тому я вимагаю від прокурорів як координаторів боротьби зі злочинністю вжиття вичерпних ефективних заходів, спрямованих на протидію злочинним проявам, боротьбу з корупцією", - сказав глава держави В. Ф. Янукович на урочистостях, з нагоди Дня працівників прокуратури, додавши, що на сьогодні не викоренені випадки порушення закону з боку правоохоронців та корупційні зловживання [4].

Темпи зростання злочинності організованих угруповань в економічній сфері та їх різноманітність дають підстави зробити висновок, що у найближчій перспективі виникнуть невідомі правоохоронцям механізми злочинної діяльності, зумовлені намаганням кримінального світу пристосуватися до нових правил її кримінально-правового регулювання. Це може створити труднощі при розслідуванні цих злочинів, об'єктивно зумовлені необхідністю вирішення широкого спектру слідчих, оперативно-розшукових та експертних завдань, застосування комплексу різних за своєю природою методів (криміналістичних, економічних, технічних), широкого використання спеціальних знань, значних затрат часу, трудових зусиль і матеріально-технічних ресурсів. Назрілі потреби правоохоронної практики в ефективному застосуванні засобів припинення злочинних діянь економічного спрямування об'єктивно не можуть бути забезпечені в умовах неврегульованості законодавства, відсутності у науковців і практиків єдиного концептуального підходу до вироблення заходів щодо запобігання цьому явищу. Тому перед вітчизняною кримінологією сьогодні постає важливе завдання всебічного аналізу організованої злочинності у сфері економіки як нового для нашого суспільства деструктивного явища, що виникло та розвинулось у зв'язку із поширенням ринкових відносин. Окремі питання кримінологічної характеристики цього виду злочинності, її сутності, а також фактори, що сприяють криміналізації сфери економічної діяльності, досліджувались науковцями А. Бойко, О. Кальманом, М. І. Скригонюком , Т. В. Варфоломеевою [5; 6; 7; 8]. Праці вказаних авторів мають суттєве наукове і практичне значення. Але праці більшості науковців, в основному, торкаються питань детінізації української економіки, а також детермінації та головних напрямів запобігання економічній злочинності. Водночас у сучасних умовах трансформаційних змін у системі економічних відносин суттєво змінюється факторний комплекс правових характеристик організованої злочинності у сфері економіки, що суттєво впливає на організацію заходів щодо її

припинення. І це потребує проведення відповідного дослідження проблемних аспектів організації діяльності правоохоронних органів у цій сфері.

До основних чинників, що впливають на поширення організованої злочинності у сфері економіки, слід віднести законодавчу неврегульованість питань про власність, недостатній контроль за законністю походження капіталу, розбалансованість фінансово-кредитної системи, недосконалість системи оподаткування тощо. Найбільш криміногенними залишаються відносини у кредитно-фінансовій системі, зовнішньоекономічній діяльності, паливно-енергетичному та аграрно-промисловому комплексах [9].

За даними слідчої та судової практики, лідери та авторитети організованих злочинних угруповань, змінюючи тактику протиправних дій, прагнуть встановити контроль за базовими галузями господарства країни. Ця діяльність супроводжується тісною консолідацією в розподілі сфер впливу, контролюванні тінювих доходів, входженням до сталих міжрегіональних і міжнародних кримінальних структур [8; 10]

Аналіз даних свідчить, що кризовий стан значною мірою спричинений корумпованістю економічної сфери, де перерозподіляються ресурси та прибутки рентабельних підприємств і формуються напрями соціального впливу. За підрахунками фахівців, майже третину тінювого капіталу в Україні сформовано безпосередньо за сприянням посадових осіб органів влади, управління та правоохоронних органів (за окремими оцінками, загальний обсяг тінювого обігу в чотири рази перевищує бюджет нашої держави) [5].

Сьогоднішні тенденції впливу на соціально-політичну та економічну ситуацію в Україні дають підстави дійти висновку, що незабаром найбільшу небезпеку для суспільства становитимуть організовані злочинні синдикати, які складають розгалужену систему легальних, напівлегальних та нелегальних бізнесових структур, що діють у найрізноманітніших сферах економіки, мають відповідні інформаційно-розвідувальні та силові структури (бойовиків), систему прикриття в органах влади та засобах масової інформації, вербувальну базу з числа маргінальних верств населення (незайнятої молоді, національних меншин, які відчувають утиск, військових, звільнених з армії тощо).

Висновки. Як засвідчують наукові дослідження в галузі кримінології та криміналістики, однією з основних тенденцій у період 2012-2014 рр. стане легалізація найбільш потужних злочинних синдикатів, їх поступовий перехід до законних видів економічної активності, що, у свою чергу, спричинить загострення протистояння двох соціальних груп: з одного боку — нових власників, з другого — працівників за наймом. Це, в свою чергу, торкнеться сотень тисяч жителів України. Не всі громадяни витримують такі різкі зміни у своєму житті. На зламі умов життя посиляться такі явища, як пияцтво, наркоманія, проституція та інші, що нададуть поштовх для зміцнення і поширення організованої злочинності в економічній сфері, наркобізнесу, торгівлі людьми, контрабанді тощо. З огляду на це Кабінет Міністрів України затвердив план заходів щодо реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, яка передбачає виконання низки заходів, що мають на меті нормативно-правове, організаційне, методичне та інформаційне забезпечення. Заходи будуть спрямовані на посилення захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів юридичних осіб від дій організованих злочинних угруповань, зміцненню соціальної та політичної стабільності в країні, зростанню довіри інститутів громадянського суспільства до органів державної влади, підвищення рівня захищеності громадян від злочинних посягань та посилення міжнародного співробітництва у сфері протидії цьому антисоціальному явищу. [11]

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України - 1996. - № 30. - Ст.141.
2. Кримінальний кодекс України зі змінами та доповненнями станом на 17 січня 2012 року / Верховна Рада України. - Офіц. вид. - К.: Паливода А. В. - 2012. - 214 с.
3. Про організаційно – правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України (30 червня 1993 р.) № 3341 -12 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1993. №3341-12 – Ст. 35.
4. РБК – Україна ,29.11.2012 ,Київ .- [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.rbc.ua/ukr/newsline/show/
5. Бойко А. М. Особливості детермінації економічної злочинності в умовах переходу до ринкової економіки // Вісник Нац. Акад. прокуратури України. – 2009.- №1 – С. 68-74.
6. Скригонюк М. І. « Криміналістика» .Підруч. Вид. « Атіка».- К. : -2007. – 495 с.
7. «Криміналістика» (Т. В. Варфоломеєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров, С. В. Гончаренко, В. О. Попелюшко). Підруч. акад. курс. – К.: Юрінком Інтер .- 2011 – 495 с. .
8. Кальман О. Г. Злочинність у сфері діяльності економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : дис... д-ра. юрид. наук./ Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х.,2004.- 467с.
9. Горбань О. Злочини у сфері економіки // Юридичний вісник України. – 2007.- 28 квіт. - 4 трав.
10. Стан та структура злочинності в Україні. // Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України.- [Електронний ресурс].- Режим доступу: mvs.ua/mvscontrol/main/uk/
11. Департамент інформації та комунікацій з громадськістю Секретаріату КМУ від 31. 01. 2012 15:07 .- [Електронний варіант.] - Режим доступу: www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/

А. І. Єрмілова
Науковий керівник:
к.юр.н. Ісаєва Н.К.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ

В статті розкрито поняття кредитного договору. Розглянуті основні розбіжності визначення істотних умов кредитного договору за Цивільним кодексом України та Господарським кодексом України. Також проаналізоване питання надання кредиту в іноземній валюті.

Ключові слова: кредитний договір, істотні умови кредитного договору, предмет кредитного договору, сторони кредитного договору.

А.И. Ермилова

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА КРЕДИТНОГО ДОГОВОРА

В статье раскрыто понятие кредитного договора. Рассмотрены основные разногласия определения существенных условий кредитного договора по Гражданскому кодексу Украины и Хозяйственному кодексу Украины. Также проанализирован вопрос предоставления кредита в иностранной валюте.

Ключевые слова: кредитный договор, существенные условия кредитного договора, предмет кредитного договора, стороны кредитного договора.

A. Yermilova

GENERAL CHARACTERISTICS OF THE LOAN AGREEMENT

In the article the concept of the loan agreement. The basic differences determine the material terms of the credit agreement under the Civil Code of Ukraine and the Commercial Code of Ukraine. Also analyzed the issue of loans in foreign currency.

Keywords: loan agreement, the essential terms of the loan agreement, the subject of the credit agreement, the credit agreement.

Постановка проблеми. Стабільне функціонування фінансових інститутів є неодмінною умовою життєдіяльності будь-якої сучасної держави. З розвитком в Україні ринкових відносин, у підприємств всіх форм власності все частіше виникає потреба залучення позичкових коштів. В зв'язку з цим особливого значення набуває проблема чіткого правового регулювання кредитних відносин суб'єктів господарювання. Важливу роль кредит відіграє й в житті майже кожного громадянина. Людина впродовж усього життя вступає у зобов'язальні відносини, в тому числі кредитні. Соціально-економічні перетворення останніх років зумовили необхідність забезпечення правового захисту прав та законних інтересів фізичних осіб як учасників кредитних правовідносин.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питання правового регулювання кредитних правовідносин досліджували Я.В. Вовк [7], А. Луценко [9], Л.Г.Рябко [10], Г.Ю. Шемшученко [11] та інші вітчизняні науковці.

Мета дослідження дослідити сутність та правові проблеми правового регулювання кредитного договору.

Основні результати дослідження. Майже усі відносини у грошово-кредитній сфері мають фінансову природу і, як правило, набувають договірної характеру. Не є винятком і кредитні правовідносини. Правовою формою банківського кредитування є кредитний договір, що випливає зі змісту ст. 1054-1056 Цивільного кодексу України.

Згідно із ст. 1054 Цивільного кодексу України, кредитний договір – це договір за яким банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит і сплатити проценти [2]. Кредитний договір є різновидом договору позики, тому до правовідносин, що виникають на його основі, застосовуються ті ж правила, що діють для договорів позики.

Кредитний договір укладається у письмовій формі. Кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, є нікчемним.

Дослідження правової природи кредитного договору потребує розгляду його істотних умов.

Як відомо, істотними умовами будь-якого цивільно-правового договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [2].

Щодо істотних умов кредитного договору, то українське законодавство не має єдиної позиції. Так ч. 2 ст. 345 Господарського кодексу України визначає, що у кредитному договорі передбачаються мета, сума і строк кредиту, умови і порядок його видачі та погашення, види забезпечення зобов'язань позичальника, відсоткові ставки, порядок плати за кредит, обов'язки, права і відповідальність сторін щодо видачі та погашення кредиту [3]. Як бачимо, вказані положення суперечать положенням Цивільного кодексу України. Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 180 Господарського кодексу України, під час укладання господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору [3]. Отже істотними умовами кредитного договору як господарського є: умови про предмет, ціну та строк його дії.

В інших випадках, зокрема, щодо умов, зазначених в ч. 2 ст. 345 Господарського кодексу України (мета кредиту, умови і порядок його видачі, погашення та інші), відсутні підстави визначати її суттєвими, оскільки:

1) Структурний аналіз положень Господарського кодексу України свідчить про те, що законодавець безпосередньо вказує перелік істотних умов того чи іншого господарського договору;

2) Законодавець спеціально зазначає суттєві умови того чи іншого договору за допомогою таких застережень у тексті: «суттєвими умовами договору є», «в договорі мають передбачитися», «договір повинен передбачати» [8].

Предметом кредитного договору є винятково грошові кошти, що надаються позичальнику на умовах, визначених у договорі. Це відрізняє кредитний договір від договору позики, предметом якого можуть бути як грошові кошти, так і речі, визначені родовими ознаками.

Грошові кошти можуть надаватися у кредит як у безготівковій, так і готівковій формі з обмеженнями, встановленими законодавством. Так, наприклад п. 1.4 Положення про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам, затверджене постановою Правління Національного банку України від 17 червня 2004 р. № 270, містить застереження про можливість одержання означених кредитів лише в безготівковій формі [6].

Згідно зі ст. 99 Конституції України грошовою одиницею України є гривня [1]. Стаття 524 ЦК України передбачає, що зобов'язання (кредитні зобов'язання за участю фізичних осіб) може бути виражене як у гривні, так і в іноземній валюті. Відповідно до ч. 2 ст. 198

ГК України грошові зобов'язання учасників господарських відносин повинні бути виражені й підлягають оплаті у гривнях. Грошові зобов'язання можуть бути виражені в іноземній валюті лише у випадках, якщо суб'єкти господарювання мають право проводити розрахунки між собою в іноземній валюті відповідно до законодавства. Частиною 2 ст. 189 ГК України додатково зазначено, що в іноземній валюті можуть визначатися ціни лише у зовнішньоекономічних договорах (контрактах) за наявності згоди сторін. Згідно з п. 3.3 ст. 3 Закону України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» гривня як грошова одиниця України є єдиним законним платіжним засобом в Україні, приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території [5]. Аналогічне положення міститься й у Законі України «Про Національний банк України» (ст. 35) [4].

Таким чином, валюта кредитного договору залежить від суб'єктного складу правовідношення: у цивільному обороті вільно обертаються як національна валюта України, так і валюти інших держав, у результаті чого курсові ризики несуть позичальники - фізичні особи, що отримують доходи у гривні; у господарському обороті валютні кредити найчастіше застосовуються як виняток для тих суб'єктів господарювання, які певну частку своїх доходів отримують в іноземній валюті за зовнішньоекономічними контрактами, тобто курсові ризики для них значно менші. Тобто, за змістом ГК України суб'єкт господарювання здійснює господарську діяльність в межах України, отримуючи кредит у гривні.

Згідно зі ст. 5 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» валютні операції проводяться на підставі відповідної ліцензії Національного банку України. Статтею також передбачено, що на здійснення валютних операцій Національний банк України видає генеральні та індивідуальні ліцензії.

Генеральні ліцензії видаються комерційним банкам та іншим фінансовим установам України, національному оператору поштового зв'язку на здійснення валютних операцій, що не потребують індивідуальної ліцензії, на весь період дії режиму валютного регулювання.

Судова практика щодо виконання зобов'язань в іноземній валюті є найбільш суперечливою та неоднаковою. Матеріали узагальнення судової практики свідчать про те, що нерідко мають місце звернення до суду із позовними вимогами про визнання кредитного договору недійсним. При цьому позичальники, як правило, оспорюють кредитний договір, посилаючись на неправомірність укладення таких договорів в іноземній валюті, оскільки це, на їхню думку, суперечить чинному законодавству.

Так, ВАТ «Державний ощадний банк України» звернувся до суду з позовом до П. про звернення стягнення на предмет іпотеки у зв'язку з невиконанням умов кредитного договору в розмірі 30 тис. 845 дол. США. П. звернулася до суду із зустрічним позовом про визнання кредитного договору та договору застави недійсними з тих підстав, зокрема, що кредитний договір укладено в іноземній валюті.

Хортицький районний суд м. Запоріжжя рішенням від 21 вересня 2009 р. первісний позов задовольнив, у задоволенні зустрічного позову відмовив. Проте Апеляційний суд Запорізької області рішенням від 26 листопада 2009 р. рішення суду першої інстанції скасував: у задоволенні позову товариства відмовив, а зустрічний позов задовольнив, зокрема, з тих підстав, що сума кредиту на порушення чинного законодавства України визначена в іноземній валюті.

Верховний Суд України ухвалою від 12 травня 2010 р. рішення апеляційного суду скасував та залишив без змін рішення районного суду, зазначивши, що не є підставою для

визнання договору недійсним надання кредиту в іноземній валюті, оскільки Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (далі — Декрет № 15-93) не містить такої заборони.

Подібних справ останнім часом до судів надходить багато і судова практика їх вирішення є неоднаковою, що свідчить про неоднаковість розуміння судами норм відповідного законодавства.

Вирішуючи справи про визнання недійсним кредитного договору з підстав того, що кредит виданий в іноземній валюті, судам слід мати на увазі таке. Конституція України встановлює, що грошовою одиницею України є гривня. При цьому Основний Закон держави не встановлює обмежень щодо можливості використання в Україні грошових одиниць іноземних держав. Відповідно до ст. 192 ЦК іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом. Тобто відповідно до законодавства гривня має статус універсального платіжного засобу, який без обмежень приймається на всій території України, проте водночас обіг іноземної валюти обумовлений вимогами спеціального законодавства України.

Висновки. Таким чином проаналізувавши положення чинного законодавства спостерігається невідповідність між Цивільним та Господарським кодексом України, щодо визначення істотних умов кредитного договору.

В останні роки кредити найчастіше надавалися в іноземній валюті, що спричинило цілу низку негативних наслідків та спірних судових рішень. Аналіз чинного законодавства України щодо правомірності надання кредитів в іноземній валюті дозволяє стверджувати, що укладення кредитних договорів в іноземній валюті не є порушенням чинного законодавства.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР, редакція від 12.04.2012 року;
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV, редакція від 02.12.2012 року;
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV, редакція від 02.12.2012 року;
4. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 року № 679-XIV, редакція від 02.12.2012;
5. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 року № 2346-III, редакція від 18.10.2012;
6. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам» від 17.06.2004 року № 270, редакція від 07.12.2012 року;
7. Вовк В. Я. Кредитування і контроль : навч. посібник / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. — К. : Знання, 2008, — 463 с.;
8. Корнілова Л. Договір банківського кредитування/ Юридична практика. 2005. —№38(404). — С. 14-15.;
9. Луценко А. Деякі аспекти правового регулювання споживчого кредитування в Україні / А. Луценко // Економіка України. — 2008. —№ 5. — С. 37-41.;
10. Рябко Л. Г. Правовое регулирование кредитных отношений по законодательству Украины: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03/Л. Г. Рябко. - Одесса, 2001. - 215с.
11. Шемшученко Г.Ю.Фінансово - правове регулювання банківського кредитування. - К. : Юридична думка, 2006. - 264 с.

Заболотна А. В.
Науковий керівник:
к.юр.н., доцент Л. Л. Нескороджена

ДЖЕРЕЛА ГОСПОДАРЬСЬКОГО ПРАВА

В статті комплексно досліджено джерела господарського права за чинним законодавством України. Проведено ретроспективний аналіз джерел господарського права. Удосконалено поняття джерел господарського права. Подано рекомендації щодо розгляду систем джерел господарського права.

Ключові слова: господарське право, джерело права, господарське законодавство, договір, звичай.

A.V. Zabolotna

ИСТОЧНИКИ ХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРАВА

В статье комплексно исследованы источники хозяйственного права по действующему законодательству Украины. Проведен ретроспективный анализ источников хозяйственного права. Усовершенствовано понятие источников хозяйственного права. Даны рекомендации по рассмотрению систем источников хозяйственного права.

Ключевые слова: хозяйственное право, источник права, хозяйственное законодательство, договор, обычай.

A.V.Zabolotna

SOURCES OF BUSINESS LAW

The article comprehensively investigate the source of economic law on the Ukrainian legislation. A retrospective analysis of the sources of commercial law. Refined the concept of sources of commercial law. The recommendations for the consideration of the source systems of commercial law.

Tags: business law, the source of law, business law, contract, custom.

Постановка проблеми. Як показала світова фінансово-економічна криза, більшість вітчизняних банків, зловживаючи своїм становищем, в односторонньому порядку змінювала кредитні і депозитні договори, свавільно підвищуючи чи знижуючи процентні ставки, в результаті чого Верховна Рада України змушена була навіть Законом України від 12.12.2008 р. внести доповнення до ЦК (ст.1056-1, ч.4. ст.1061), [1, с. 384] згідно з якими банкам заборонено в односторонньому порядку змінювати процентні ставки за договорами, а умови про це - визнаються нікчемними. Проте, в інших сферах господарської діяльності подібні питання не врегульовані, що у сучасних умовах ще більше піднімає важливість положень ч.2 ст.307 ГК [4, с. 74].

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну різноманітність наукових праць.

Зокрема, у Р.Б. Прилуцького у праці “Джерела господарського права за чинним законодавством України” [2, с. 409] Відповідно до чинного законодавства України розглянуто джерела господарського права - господарське законодавство, договір та звичай. Проаналізовано співвідношення Господарського та Цивільного кодексів України, судової практики. Запропоновано зміни та доповнення до Господарського кодексу України.

Трісунов В.М. розглядає види джерел права, як способи виразу існування юридичних норм [3, с. 74].

Різнманітність підходів та проблем аналізу джерел господарського права доводить, що є правило поведінки, не встановлене актами господарського законодавства, але є

усталеним у певній сфері господарських відносин.

Мета дослідження. звернути увагу науковців, практиків, викладачів юридичних навчальних закладів, студентів на нові реалії й підходи щодо визначення джерел господарського права і тим самим - сприяти вихованню правників нової формації, позбавленої тягарів застарілих догм.

Основні результати дослідження. Необхідно відмітити, що вказане розуміння джерел господарського права сформоване під впливом усталеної доктрини теорії держави і права, яка після розпаду Радянського Союзу майже не змінилась і стійко стоїть на тих же засадах тоталітарного регулювання суспільних відносин. Звернувшись до будь-якого сучасного навчального посібника з теорії держави і права, випущеного в Україні чи Росії, стосовно джерел права знайдемо практично одне й теж. Існують три основні види джерел права: нормативний юридичний акт, санкціонований звичай, судовий або адміністративний прецедент [2, с. 409-419].

Види джерел права, за глумаченням Трісунова В.М.:

1. юридична доктрина – наукові правові ідеї, принципи, теорії, що концептуально сформовані та містяться в працях та усних промовах учених-юристів, офіційно визнані у вигляді загальнообов'язкових положень (норм) для здійснення юридичної практики;

2. нормативно-правовий акт – спеціально прийнятий компетентними органами законодавчої та виконавчої влади правотворчий документ, за посередництвом якого до системи господарського права вводяться господарсько-правові норми та який містить самі ці норми: Конституція та інші закони України, Господарський кодекс постанови Верховної Ради України, укази Президента України, локальні нормативні акти, декрети й постанови Кабінету Міністрів України, відомчі нормативні акти, інші нормативні акти;

3. правовий звичай – правила поведінки, що історично склалися й отримали офіційне визнання та забезпечення державним примусом;

4. нормативний договір – згода двох чи декількох суб'єктів, що встановлюють права та обов'язки як загальні правила поведінки на майбутній (невизначений) час для невизначеного кола суб'єктів:

внутрішньодержавні договори (типові договори, типові статuti, "формуляри", установчі договори про здійснення господарських товариств, статuti господарських товариств і та ін.);

міждержавні (міжнародні) нормативні договори (угоди, конвенції, пакти та ін.);

5. юридичний прецедент – рішення в конкретній справі суду чи адміністративного органу, яке відтворює норму для вирішення майбутніх аналогічних справ [3, с. 384].

Розуміння господарського законодавства як одного із джерел господарського права у цілому залишається традиційним, про що свідчить зміст ст.7 ГК «Нормативно-правове регулювання господарської діяльності», якою встановлено, що відносини у сфері господарювання регулюються Конституцією України цим Кодексом, законами України, нормативно-правовими актами Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також іншими нормативними актами [4, с. 34].

Слід визнати, що такий спрощений підхід до формування вказаної статті, з одного боку, безперечно, не надто сприяє визначенню значення ГК, і, з другого, не відповідає реальному стану нормативно-правового регулювання господарської діяльності, що, у свою чергу, не може сприяти утвердженню необхідного суспільного господарського порядку в економічній системі України, як це передбачено у преамбулі та ст.5 ГК.

Порівняймо, наскільки вигідніше у цьому сенсі виглядає ст.4 ЦК «Акти цивільного

законодавства України», якою визначено, що основу цивільного законодавства України становить Конституція України, а основним актом (виділено мною - Р.Б.) цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України.

Згідно із ч.2 ст.4 ЦК актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та цього Кодексу. Якщо суб'єкт права законодавчої ініціативи подав до Верховної Ради України проект закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж цей Кодекс, він зобов'язаний одночасно подати проект закону про внесення змін до Цивільного кодексу України. Поданий законопроект розглядається Верховною Радою України одночасно з відповідним проектом закону про внесення змін до Цивільного кодексу України.

Це положення направлене на досягнення двоякої мети: 1) не допускати розбіжностей між законами, що приймаються, і ЦК; 2) забезпечити стабільність положень ЦК [1, с.18]. Єдине, що необхідно було б зробити, це доповнити абзац 1 ч.2 ст.4 ЦК, виклавши його у наступній редакції: «2. Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України, який приймається на основі Конституції України і повинен від-повідати їй». Така редакція відповідала б ст.8 Конституції України.

Недоліки ст.7 ГК і, прямо скажемо, невдале співвідношення із ст.4 ЦК породжує (на-ряду з теоретичними дискусіями навколо визнання чи невизнання господарського права самостійною галуззю права) невизначеність у співвідношенні між ними. Розвиток цивільного і господарського законодавства вже після прийняття цих кодексів свідчить скоріш про те, що законодавець і сам ще не визначився з цим питанням. Проте деякі науковці, користуючись цим, без особливого, на наш погляд, обґрунтування і всупереч положенню ч.2 ст.9 ЦК, стверджують, що положення ГК не повинні суперечити нормам ЦК [1, с. 26].

Висновки. Не важко помітити, що основною домінуютою у цьому пострадянському підході до поняття джерел права свято зберігається головний постулат - суспільні відносини не можуть регулюватися поза законодавчим чи іншим нормативним актом, який би прямо не санкціонував таке регулювання. Хоча посту-пові зрушення відбуваються й у цій галузі правової науки. З нашої ж точки зору, джерелами права за різних обставин можуть бути не тільки но-рмативно-правові акти, прийняті державними органами, але й інші форми, які, по-перше, можуть певні відносини породжувати, по-друге, - регулювати і, по-третє, бути достатнім мірилом і підставою для врегулювання у встановленому порядку будь-якого спору (конфлікту), що виник із таких відносин.

Література (джерела):

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луца. - 3-є вид., перероб. і доп.. - К. : Юрін-ком Інтер, 2008. - Т. 1. - 832 с.
2. Прилуцький Р. Б. Джерела господарського права за чинним законодавством України / Р. Б. Прилуцький // Форум права. — 2010. — № 2. — С. 409—419
3. Тісунова В. М. Господарське право: Навчальний посібник / Тісунова В.М, Бондарчук А.В. МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. — Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. — 584 с.
4. Щербина В. С. Господарське право : підруч. / В. С. Щербина. - 2-е вид., перероб. і доп. - К. : Юрінком Інтер, 2005. - 592 с.

О. І. Заставна

Науковий керівник:

к.юр.н., професор Л. С. Сміян

ПОНЯТТЯ, ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ТА ВИДИ СПАДКУВАННЯ

В статті комплексно досліджено загальні положення про спадкування, поняття та місце спадкового права в цивільному праві, такі види спадкування, як: спадкування за законом та спадкування за заповітом. Також розглянуто поняття спадкового договору, особливості його укладення та виконання.

Ключові слова: спадкування, спадкове право, спадкування за законом, спадкування за заповітом, спадковий договір.

О.И. Заставна

ПОНЯТИЕ, ХАРАКТЕРНЫЕ ПРИЗНАКИ И ВИДЫ НАСЛЕДОВАНИЯ

В статье комплексно исследованы общие положения о наследовании, понятие и место наследственного права в гражданском праве, такие виды наследования, как: наследование по закону и наследование по завещанию. Также рассмотрено понятие наследственного договора, особенности его заключения и исполнения.

Ключевые слова: наследование, наследственное право, наследование по закону, наследование по завещанию, наследственный договор.

O.I. Zastavna

THE CONCEPT, CHARACTERISTICS AND TYPES OF INHERITANCE

The article centers around the general provisions on inheritance, and a notion of inheritance law in civil law, the following types of inheritance, as hereditary succession and testamentary. Also the concept of inheritance contract, especially his conclusion and execution.

Keywords: inheritance, inheritance law, inheritance by law, testamentary, hereditary contract.

Постановка проблеми. В даній статті ми розглянемо як саме класики цивільного права бачать спадкування, його види, поняття та місце спадкового права в цивільному праві. Потім визначимо особливості укладення та виконання спадкового договору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну кількість наукових праць. «Спадкування — це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб спадкоємців.» - стаття 1216 Цивільного кодексу України. Такого ж визначення дотримуються Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова, С.Я.Фурса, Є.І.Фурса, І.В.Жилінкова та багато інших науковців.

Мета дослідження. Спроба дослідити на основі опрацьованого наукового матеріалу поняття і загальну характеристику спадкування, розглянути поняття спадкового права та спадкового договору, особливості його укладення та виконання. Для досягнення мети були поставлені такі основні завдання: розгляд поняття спадкування, спадкового права та його місце в цивільному праві; дослідити поняття спадкового договору, особливості його укладення та виконання.

Основні результати дослідження. Спершу потрібно розглянути саме поняття спадкового права та його місце в цивільному праві.

Спадкове право – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі смертю фізичної особи та переходом її прав та обов'язків до інших осіб у порядку правонаступництва.

Спадкове право становить самостійний розділ цивільного права і йому спеціально присвячена Книга шоста ЦК України(ст.ст.1216- 1308 ЦК).

Відповідно до статті 1216 Цивільного кодексу України, спадкування — це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб спадкоємців. Спадкування є загальним (універсальним) правонаступництвом, оскільки права та обов'язки померлого переходять до спадкоємців одночасно як єдине ціле. Спадкоємець не може прийняти лише частину прав, а від інших відмовитися. Це – безпосереднє правонаступництво, оскільки спадкоємці одержують права та обов'язки безпосередньо після смерті спадкодавця на підставі акта прийняття спадщини.

Види спадкування:

1.Спадкування за заповітом регулюється главою 85 ЦК. Воно ставиться на перше місце, оскільки найбільше відображає волевиявлення спадкодавця.

Заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. Діє принцип свободи заповіту, який означає, що заповідач має право заповідати належне йому майно будь – якій особі.

Заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складання. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем.

2.Спадкування за законом регулюється главою 86 ЦК. Закон визначає черговість спадкування за законом – спадкоємці за законом одержують право на спадкування по чергово. Кожна наступна черга спадкоємців одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття, крім випадків, встановлених ст.1259 ЦК (ст.1258 ЦК).

Спадковий договір – це договір, за яким одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і у разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача (ст.1302 ЦК України).

Відчужувачем у спадковому договорі може бути подружжя, один з подружжя або інша особа. Набувачем у спадковому договорі може бути фізична або юридична особа. Спадковий договір укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття.

Предметом спадкового договору може бути майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, а також те, яке є особистою власністю будь – кого з подружжя. Спадковим договором може бути встановлено, що у разі смерті одного з подружжя спадщина переходить до другого, а у разі смерті другого з подружжя його майно переходить до набувача за договором.

Спадковий договір може бути розірвано судом на вимогу відчужувача у разі невиконання набувачем його розпоряджень, а також на вимогу набувача у разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача.

Висновки. Отже, на підставі розглянутого вище можна зробити наступні висновки: По – перше, спадкове право – це сукупність цивільно – правових норм, які регулюють відносини, що виникають у зв'язку із спадкуванням. По – друге, спадкування – це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб спадкоємців. Спадкування є загальним правонаступництвом, адже права та обов'язки

померлого переходять до спадкоємців одночасно як єдине ціле. По – третє, розрізняють такі види спадкування, як: 1)спадкування за заповітом (глава 85 ЦК), яке відображає волевиявлення спадкодавця та 2)спадкування за законом (глава 86 ЦК), де закон визначає черговість спадкування за законом, в якому спадкоємці за законом одержують право на спадкування по чергово. По – четверте, досліджено, що заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. Діє принцип свободи заповіту, який означає, що заповідач має право заповідати належне йому майно будь – якій особі.

Заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складання. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем. По – п'яте, визначено поняття спадкового договору - договір, за яким одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і у разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача (ст.1302 ЦК України), особливості його укладення та виконання.

Список використаної літератури.

1. Цивільний кодекс України // Голос України, №285., 2003.
2. Гордон М. Наследование по закону и по завещанию. — М., 2002.
3. Дзера О.В. Цивільне Право України – К: Юрінком Інтер, 2002.- с.26.
4. Заїка Ю.О., Співак В.М. Право власності. Спадкове право: Навч. посібник. – К.,2008 – с.117.
5. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Спадкове право. Теорія та практика: Навч. посіб.- К., 2002.
6. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник.– К.: Істина, 2003 – с.742.
7. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник.– К.: Істина, 2007 – с.632.
8. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / за ред. О.В.Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком інтер,2002. – с.811.
9. Цивільне право України: Підруч.: У 2-х кн. - Кн. 2 / О.В.Дзера, Д.В.Боброва, А.С.Довгерт та ін.; За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. -К.: Юрінком Інтер, 2002.
10. Цивільне право України Академічний курс у двох томах Т.1 Загальна частина. Підручник. Видавничий дім. Київ 2004р.

О.А.Звягіна

Науковий керівник:

к.ю.н., професор О. Л. Слюсаренко

ВИДИ ПРАВОВИХ НОРМ

Досліджується існування та виникнення великої кількості норм права. Данні норми поділяються на види за певними критеріями, ознаками. Приділена увага питанню про загальні ознаки норм права.

Ключові слова: норми права, класифікація норм права, види, ознаки, критерії.

Е.А. Звягіна

ВИДЫ ПРАВОВЫХ НОРМ

Исследуется существование и возникновение большого количества норм права. Данные нормы классифицируются, разделяются на виды за определенными критериями, признаками. Уделено внимание вопросу об общих признаках норм права.

Ключевые слова: нормы права, классификация норм права, виды, признаки, критерии.

О.А. Zvyagina

THE TYPES OF LEGAL NORMS

Existence and origin of plenty of norms of right are investigated. These norms are classified, divided into kinds after certain criteria, signs. Paid attention to the question about the general signs of norms of right.

Keywords: norms of right, classification of norms of right, kinds, signs, criteria.

Постановка проблеми. У будь-якій державі існує і виникає велика кількість норми права. Данні норми поділяються на види за певними критеріями, ознаками. Розкриття загальних ознак норм права, являється базовою пролемою.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Базою наукової статті стали праці Ю.М. Оборотова, Н.М. Крестовської, А.Ф. Крижанівського, Л.Г. Матвеева, О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко, О.Ф. Скакун, Н.М. Пархоменко, С.С. Алексеева, А.С. Васильєва, І.В. Борщевського, В.В. Іванова, І.С. Канзафарова, Р.С. Притченко, В.І. Труби та ін.

Мета дослідження. Метою дослідження є певні з'ясування спеціалізованих норм права. Структура та поділ на види за певними критеріями, ознаками.

Основні результати дослідження. В державі існує і виникає величезна кількість норм права. Ці норми можна класифікувати на види за певним критерієм.

Весь масив діючих в державі правових норм можна поділити на дві групи: класичні, спеціалізовані.

Під класичними нормами права розуміють такі правила поведінки, які слугують безпосереднім і самостійним регулятором суспільних відносин [1, с. 276].

Під спеціалізованими нормами права розуміють приписи нетипового характеру, що не мають властивостей та ознак притаманних класичній моделі норми права.

1. Норми права за предметом правового регулювання (або за галузями права): норми конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного, трудового, екологічного права та ін.

2. Норми права за методом правового регулювання (або за формою закріплення бажаної поведінки суб'єктів права): імперативні, диспозитивні.

Імперативні - норми, що виражають у категоричних розпорядженнях держави чітко позначені дії і не допускають ніяких відхилень від вичерпного переліку прав і обов'язків суб'єктів. Інакше: імперативні норми прямо наказують правила поведінки.

Диспозитивні - норми, у яких держава наказує варіант поведінки, але які дозволяють сторонам регульованих відносин самим визначати права й обов'язки в окремих випадках, їх називають «заповнювальними», оскільки вони заповнюють відсутність правочину і діють лише тоді, коли сторони регульованих відносин не встановили для себе іншого правила, не домовилися з даному питання (розпізнаються через формулювання: «за відсутності іншого правочину», «якщо інше не встановлено в договорі» та ін.). Інакше: диспозитивні норми надають свободу вибору поведінки.

3. Норми права за характером впливу на особу: заохочувальні, рекомендаційні.

Заохочувальні - норми, що встановлюють заходи заохочення, як варіант поведінки суб'єктів, який схвалюється державою і суспільством і полягає в сумлінній і продуктивній праці (наприклад, правила щодо виплати премій).

Рекомендаційні - норми, що встановлюють варіанти бажаної з погляду держави поведінки суб'єктів.

4. Норми права по субординації в правовому регулюванні: матеріальні, процесуальні.

Норма матеріального права - норми, що є первинним регулятором суспільних відносин: містять правило (права, обов'язки, заборони), на підставі яких можливо вирішення справи по суті. Наприклад, не можна вчиняти вбивство.

Норма процесуального права - норма, що встановлює оптимальний порядок застосування норм матеріального права: містить правило, на підставі якого можливо вирішення справи по суті. Наприклад, порядок розслідування злочину, порядок виклику свідків до суду тощо.

5. Норми за ступенем визначеності варіанта поведінки: абсолютно визначені, відносно визначені.

Абсолютно визначені норми права - це норми з вичерпною конкретністю і повнотою встановлюють умови своєї дії, права і обов'язки адресатів та наслідки їх порушення.

Відносно визначені норми права - це норми, що не містять повних, вичерпних вказівок на умови їх дії, права та обов'язки адресатів або зміст санкцій [2, с. 217].

Спеціалізовані норми права.

- виконують субсидіарну (додаткову) функцію в правовому регулюванні.

- позбавлені традиційної триелементної логічної структури, характерної для норм права як класичного припису, а мають нетрадиційну, нетипову структуру (тому часто ці норми іменують нетиповими).

Спеціалізовані норми є досить неоднорідними за своїм характером, змістом та цільовим призначенням.

Вони можуть бути поділені на дві групи: відправні норми та інші спеціалізовані норми [3, с. 76].

Особливе призначення відправних норм полягає у встановленні вихідних засад, основ правового регулювання суспільних відносин. Завдяки цим приписам визначаються цілі, завдання, принципи, межі та методи правового регулювання. Вони є носіями духу права і мають велике значення як в нормотворчому процесі, так і при тлумаченні класичних норм права. Іноді їх іменують системо утворюючими нормами.

До відправних належать норми-засади, норми-завдання, норми-принципи тощо.

Норми-засади - це норми, що закріплюють загальні засади, на яких ґрунтуються політична і правова системи. Наприклад, такі норми закріплюють засади конституційного

ладу держави, основи соціально економічного, політичного і державного життя, взаємовідносини держави і особистості. Норми-засади зосереджено насамперед у конституції. Ст. 1 Конституції України проголошує Україну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, ст.2 визначає Україну як унітарну державу, ст.15 Конституції України закріплює політичну, економічну та ідеологічну багатоманітність спільного життя в Україні.

Норми-завдання - це норми, які визначають завдання окремих інститутів або галузей права. Так ст.1 КК України встановлює завданням цього кодексу правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. А також завданням правового регулювання сімейних відносин, зокрема, зміцнення сім'ї, як соціального інституту і як союзу конкретних осіб та утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї.

Норми-принципи - це найбільш загальні і стабільні імперативні вимоги, закріплені в праві, які є концентрованим виразом найважливіших сутнісних рис та цінностей, що притаманні цій системі права, і визначають її характер та напрямки подальшого розвитку. Так, ст. 8 Конституції України закріплює принцип верховенства права, а ст. 24 – принцип рівності [4, с. 6 - 15]; ст. 3 ЦК України проголошує принцип справедливості, добросовісності та розумності тощо [5, с. 11]. На відміну від інших спеціалізованих норм принципи в деяких випадках можуть виступати як безпосередня нормативно-правова основа вирішення юридичної справи, наприклад, при виявленні прогалин у праві [6, с. 283].

Інші спеціалізовані норми можна умовно поділити на дві підгрупи: - системозберігаючі норми (колізійні і оперативні норми); - системоспрошуючі норми (норми-дефініції, норми-строки, норми-презумпції, норми-преюдиції, норми-фікції та ін.).

Структура правової норми - це її внутрішня побудова, яка характеризується наявністю в ній відносно автономних, але нерозривно пов'язаних одна з одною складових частин, що різняться за функціональною роллю [7, с. 164].

Структури (а їх декілька) у правовій нормі склалися історично, поступово та представляють велику соціальну цінність. Їх походження йде з давніх часів, з суспільств привласнюючої економіки і навіть з тих часів, коли людина ще як біологічне створіння, як й інші біологічні види, навчилася пов'язувати свою поведінку з результатами цієї поведінки, свої реакції на ті чи інші умови життєдіяльності закріплювати в колективному досвіді, в колективній свідомості по критеріям «прийнятно-неприйнятно» [8, с. 171].

Мононорми первісного суспільства будувалися по цій схемі, і лише згодом переросло у відносини по критеріям «можна-неможна» (право), «добре-погано», «добро-зло» (мораль).

З позиції філософії структура - це відносно самостійна і стійка єдність елементів, їх відносин і цілісності об'єкта, які забезпечують тотожність самому собі. Структура нерозривно зв'язана із системою [9, с. 95]. Характеристика об'єкта з позицій системи і структури дає суть системно структурного аналізу.

Філософське поняття структури потрібно ув'язати із специфікою правових явищ, з їх природою, змістом, соціальним призначенням і місцем в системі права.

Аналіз норми за структурою сприяє з'ясуванню смислу правила поведінки, що в ній міститься, а це, в свою чергу, допомагає правильній реалізації норми, зміцненню законності й правопорядку, тобто досягненню того, заради чого існує право [10, с. 62].

Структура норми залежить від її характеру. До визначення структури можна підійти порізному, залежно від того, яка це норма - принцип, норма - дефініція, норма - правило поведінки, регулятивна норма чи охоронна норма, які є різновидами норми-правила поведінки [11, с. 113].

Нормами, що містять безпосередні правила поведінки для конкретних (але не індивідуалізованих) суб'єктів в реальному суспільному житті є: норми-дозволи, норми-приписи, норми-заборони.

Висновки: Таким чином аналізуючи право, як суспільний інститут, дослідники неукліпно стикаються не з окремою, монолітною і самодостатньою системою. Право - це розділене поняття, так би мовити, формула, що означає не що інше, як чітко структуровану систему юридичних норм, і створену для вірного визначення співвідношення цієї системи з іншими соціальними явищами. Юридичні норми забезпечують гарантоване виконання життєво необхідних правил, без яких функціонування суспільства і держави було б неможливим [12, с. 242]. Такі правила є тиммінімумом, який призваний зберігати стабільність політичної і правової системи кожної держави. Оскільки така база вже створена, решта сфери суспільних відносин можуть знаходитись в межах компетенції інших соціальних норм.

Література

1. Теорія держави і права. Енциклопедичний курс: підручник / О.Ф. Скакун. – Харків, «Консум», 2001. – 655 с.
2. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / За заг.ред.. О.В. Зайчука і Н.М. Оніщенко. – К. Юрінком Інтер, 2006. – 512 с.
3. Теорія права: підручник / С.С. Алексеев. - М., 1994 – 235 с.
4. Конституції України : за станом на 08 груд.2004р. / Верховна Рада України. – Офіц. Вид. – Філіо, 2011. – 46 с.
5. Цивільний Кодекс України : за станом на 14 лисд.2012р. / Верховна Рада України. – Офіц. Вид. – 2012. – 270 с. ISBN: 978-617-673-092-7
6. Теорія права і держави: підручник / А.С. Васильєв, І.В. Борщевський, В.В. Іванов, І.С. Канзафарова, Р.С. Притченко, В.І. Труба.— Х. : «Одіссей», 2007. – 564 с.
7. Теорія держави і права. Енциклопедичний курс: підручник / О.Ф. Скакун. – Харків, «Еспада», 2006. – 340 с.
8. Правова система і держава в Україні: підручник / Н.М. Оніщенко. – К., 2002. 364 с.
9. Джерела права. Проблеми теорії та методології: підручник / Н.М. Пархоменко. – К.: ТОВ, Видавництво «Юридична думка», 2008. – 254 с.
10. Основи загальної теорії права та держави: - Навч. посібник / П.М. Рабінович. Вид. 6-е -Х.- Консум, 2002. - 160 с.
11. Теорія держави і права: підручник / Ю.М. Оборотов, Н.М. Крестовська, А.Ф. Крижанівський, Л.Г. Матвеева. – Харків «Одесей», 2007. – 255 с.
12. Правознавство: Навч. пос. За ред. / В.В. Копейчикова. -К.: «Юрінком Інтер», 2004. – 480 с.

М. Ю. Ісаєв

Науковий керівник:

к. юр. н., професор Ю. В. Нікітін

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сучасний стан та проблем правового регулювання ринку цінних паперів в Україні. Досліджено деякі його проблеми та варіанти їх вдосконалення.

Ключові слова: цінні папери, ринок цінних паперів, фондовий ринок

М. Ю. Ісаєв

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНКА ЦЕННЫХ БУМАГ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрено современное состояние и проблем правового регулирования рынка ценных бумаг в Украине. Изучено некоторые его проблемы и варианты их устранения.

Ключевые слова: ценные бумаги, рынок ценных бумаг, фондовый рынок.

М. Isaev

LEGAL REGULATION ISSUES OF THE SECURITY MARKET IN UKRAINE.

In the article there is a consideration of the current state of the of the security market in Ukraine. The author considers several common matters and suggests problem solving measures for them.

Key words: securities, security market, equity market.

Постановка проблеми: Ринок цінних паперів України є відносно молодим. Перший етап організаційно-правового формування в цілому завершено і на сьогодні побудована функціонуюча система ринку та відповідний господарсько-правовий механізм його державного регулювання, проте вони є недостатньо усталеними та структурованими, а тому потребують удосконалення, а в окремих ланках – реформування.

Аналіз останніх публікацій і досліджень: Аналізу ринку цінних паперів, приділялося достатньо уваги, вченими-юристами та вченими-економістами. Зокрема, цій проблемі присвячені роботи Аверьянов В.Б., Андрущенко І.Г., Добровольська В.В. та інші. Поряд з тим велика динаміка розвитку цієї сфери відносин вимагає постійного вивчення та узагальнення в процесі наукового аналізу.

Мета дослідження: Метою написання статті є питання правового регулювання ринку цінних паперів України, та пошук можливих шляхів його вдосконалення.

Основні результати дослідження: Процес формування ринку цінних паперів в Україні здійснювався у двох напрямках. Вони були зумовлені відносинами позики та відносинами власності, тому мали місце випуски і обіг боргових та пайових цінних паперів. Необхідно зазначити, що відносини боргу та участі в акціонерних формах господарської діяльності були та залишаються основними на ринку цінних паперів в цілому.

Як справедливо зазначає В. І. Полюхович, з позиції аналізу відносин на фондовому ринку можна зазначити, що відносно сфери державної власності держава в особі своїх органів як встановлює правила, так і безпосередньо управляє і, водночас, є самостійним

учасником у відносинах на фондовому ринку, а відносно сфери недержавної власності діє лише як організатор та регулятор¹.

Також в літературі визначається, що важливу роль в системі засобів державного регулювання господарської діяльності мають юридичні (правові) засоби. Право розглядається як засіб (інструмент) регулятивного впливу.

Більшість учених-економістів, аналізуючи методи державного впливу на економіку, акцентує увагу саме на розмежуванні правових, адміністративних і економічних методів. Так, за цими критеріями розмежовує методи державного регулювання макроекономічних процесів Б. Панасюк²:

- адміністративні методи (використання національного природного багатства, боротьба з монополізмом, рішення екологічних проблем, соціальний захист населення, захист інтересів держави в сфері зовнішньоекономічної діяльності, сприяння підприємству, виконання державних регіональних програм, регулювання демографічних процесів, регулювання міграції робочої чинності);

- правові (законодавче забезпечення підприємницької діяльності, стимулювання ділової активності, створення сприятливих умов для розвитку господарських одиниць всіх форм власності, створення гнучкого правового механізму із зміни форм власності);

- економічні (здійснення заходів щодо недопущення і стримування інфляційних процесів, стимулювання інвестиційної політики, визначення валютних курсів і механізму переливу капіталів, реалізація платіжних балансів, здійснення перерозподільних функцій для забезпечення потреб оборони, охорони порядку, державного керування, розвитку фундаментальної науки, енергетики тощо).

В юридичній науці основу державного регулювання економіки становлять господарсько-правові методи.

Характерною особливістю формування системи правового регулювання ринку цінних паперів в Україні є реформування законодавчої бази, сформованої у перші роки незалежності шляхом прийняття як нових законів, так і вдосконалення діючих, які враховують назрілі в регулятивній сфері зміни та передовий європейський і світовий досвід.

Головним нормативно правовим актом що регулює відносини в цій сфері є Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»

Положеннями цього законодавчого акта, було закріплено рівнозначність юридичних термінів «фондовий ринок» та «ринку цінних паперів», запроваджена більш досконала класифікація цінних паперів, отримали належне врегулювання питання виникнення та передачі прав за цінними паперами, умови емісії цінних паперів, реєстрація їх випуску; встановлена нова класифікація видів професійної діяльності на фондовому ринку, визначені вимоги до розкриття інформації та правові засади саморегулювання на фондовому ринку тощо.

Проте зазначений Закон має певні недоліки. Так, визначення в ст. 1 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» фінансових інструментів загалом відповідає нормам європейського законодавства, разом із цим, визначення в ст. 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» цінного паперу як «документа» не відповідає його правовому змісту. Адже цінний папір за своїм правовим змістом є фінансовим інструментом (ч. 15 ст. 1 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»), а лише за формою – документом (п. 1 ст. 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»). На нашу думку, первинними є властивості цінного паперу – фінансового інструменту як сукупності

прав (головне в його правовій природі), а вторинним є фіксація умов випуску та подальшого існування цього інструменту як документа встановленої форми. У термінологічному визначенні цінного паперу мають бути відображені дві його базові ознаки – майнова і сукупність прав власника.

У Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок» відсутні вимоги щодо обов'язковості здійснення брокерської діяльності виключно на біржі. Вказано лише, що торговець зобов'язаний подавати на обрану ним фондову біржу інформацію про вчинені ним правочини з цінними паперами. Закріплюється самостійність, незалежність від біржі торговця (він обирає, не обов'язково будучи членом фондової біржі), що призводить до нерозвинутості організованої (біржової) форми функціонування фондового ринку в Україні.

Необхідно також здійснити в Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок» закріплення розподілу видів професійної діяльності та відповідно професійних учасників на інфраструктурних учасників фондового ринку, що здійснюють діяльність з організації торгівлі, депозитарну діяльність, та на інвестиційних посередників, предметом діяльності яких є торгівля цінними паперами та діяльність з управління активами інституційних інвесторів. Нормативне закріплення такого розмежування, на нашу думку, також є доцільним для обґрунтування випадків поєднання окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку, що буде більш детально розглянуто при дослідженні правового регулювання професійної діяльності.

Чинне законодавство передбачає, що професійна діяльність на фондовому ринку здійснюється юридичними особами у формі господарських товариств, які є підприємницьким товариствами відповідно до глави 8 ЦК України. Відповідно, маємо достатні підстави для твердження, що професійна діяльність на фондовому ринку України є підприємницькою. Проте як суто підприємницька діяльність в окремих випадках вона має певні обмеження. Так, фондова біржа може утворюватись у формі господарського товариства – акціонерного або товариства з обмеженою відповідальністю, але її прибуток спрямовується виключно на розвиток та не підлягає розподілу між її засновниками (учасниками).

Визначення професійної діяльності на фондовому ринку наведено в п. 1 ст. 16 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» та полягає фактично в переліку видів діяльності. Слід погодитись з В.І. Полуховичем щодо необхідності визначення на рівні закону професійної діяльності на фондовому ринку як – підприємницької діяльності спеціалізованих юридичних осіб та банків з надання послуг з розміщення та обігу цінних паперів і похідних (деривативів), обліку прав та здійснення розрахунків за ними, управління активами, що має виключний характер та здійснюється на підставі ліцензії у порядку, встановленому законодавством»¹.

Перелік видів професійної діяльності на фондовому ринку України визначений в п. 2 ст. 16 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», містить:

- діяльність з торгівлі цінними паперами;
- діяльність з управління активами інституційних інвесторів;
- депозитарну діяльність;
- діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку;
- клірингову діяльність.

Проте, зважаючи на необхідність чіткого правового регулювання, варто закріпити за складовими виду професійної діяльності термін-конструкцію «підвид професійної

діяльності». Наприклад, брокерська діяльність є підвидом професійної діяльності з торгівлі цінними паперами.

Висновки. Враховуючи зазначене, чинне законодавство України що регулює ринок цінних паперів в нашій державі потребує вдосконалення, а також узгодженості його певних положень. Це знайшло своє втілення у прийнятті Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада»³, визначено такі завдання:

- поліпшити координацію діяльності регуляторних органів фінансового сектора з метою моніторингу системних фінансових ризиків і вироблення погодженої стратегії і тактики регулювання фінансових ринків;

- посилити інституціональну спроможність й операційну незалежність регуляторів ринку небанківських фінансових послуг і фондового ринку;

- посилити жорсткість вимог до управління ризиками, прозорість діяльності й підвищити вимоги до розкриття обов'язкової інформації учасниками фінансового ринку, у тому числі інформації про кінцевих власників фінансових установ;

- створити законодавчу базу для впровадження нових фінансових інструментів та механізмів перерозподілу коштів, у тому числі похідних цінних паперів;

- удосконалити регулювання іпотечного ринку, у тому числі вирішити питання обігу заставних інструментів на іпотечному ринку України;

- створити єдину систему депозитарного обліку цінних паперів;

- увести єдині правила розрахунків біржового курсу цінних паперів, запобігати маніпулюванню ціноутворенням на ринку цінних паперів, посилити на законодавчому рівні відповідальність за використання інсайдерської інформації;

- забезпечити щорічне підвищення капіталізації і обсягу торгів організованого фондового ринку, задля чого стимулювати збільшення обсягів операцій на організованому сегменті фондового ринку шляхом продажу на фондовій біржі пакетів акцій до 25 відсотків статутного капіталу приватизованих об'єктів;

- підвищити вимоги до мінімального розміру статутного капіталу фінансових установ.

Вирішення цих завдань забезпечить стабільний та прогресивний розвиток ринку цінних паперів в Україні.

Література:

1. Полухович В. І. Державне регулювання фондового ринку України: Господарсько-правовий механізм – М. 2012 – 337 с.
2. Панасюк Б. Государственное регулирование экономики // Экономика Украины. – 2004. – № 1. – С. 19–30.
3. Про виконання Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2010 р. № 1724-р
4. Про цінні папери і фондову біржу: Закон України від 18 червня 1991 р. № 1201-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 508.
5. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991 – № 47. – Ст. 646.
6. Про приватизаційні папери: Закон України від 6 березня 1992 р. № 2173-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 352.
7. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30 жовтня 1996 р. № 448/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 51. – Ст. 292.
8. Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні: Закон України від 10 грудня 1997 р. № 710/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 15. – Ст. 67.
9. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.

О. М. Каліновська
Науковий керівник:
к.юр.н., доцент Ю.А. Дорохіна

РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

В статті комплексно розглянуто основні чинники реформування банківської системи України в контексті європейської інтеграції та їх відповідні шляхи реалізації. Визначені основні етапи та напрямки запровадження нових стандартів та правил для банківського сектора в цілому та для цілей регулювання та нагляду. Розглянуто питання впровадження Базельських стандартів в банківську систему України.

Ключові слова: банківський сектор, Базельські принципи, регулювання банків, банківський нагляд.

Е. Н. Калиновская

РЕФОРМИРОВАНИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

В статье комплексно рассмотрены основные факторы реформирования банковской системы Украины в контексте европейской интеграции и их соответствующие пути реализации. Определены основные этапы и направления внедрения новых стандартов и правил для банковского сектора в целом и для целей регулирования и надзора. Рассмотрены вопросы внедрения Базельских стандартов в банковской системе Украины.

Ключевые слова: банковский сектор, Базельские принципы, регулирование банков, банковский надзор.

E.N. Kalinovskaya

REFORM OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE IN CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

The article describes the main factors of the complex reform of the banking system of Ukraine in the context of European integration and the implementation of appropriate ways. The basic stages and areas of implementation of the new standards and rules for the banking sector as a whole and for the purposes of regulation and supervision. The problems of implementation of the Basel standards in the banking system of Ukraine.

Keywords: banking, Basel principles, the regulation of banks, banking supervision.

Постановка проблеми. Необхідною умовою розвитку фінансового сектора України є постійне підвищення стандартів якості роботи та послуг. В світлі європейської інтеграції, сьогодні актуальним напрямом подальшого розвитку банківського сектору України є імплементація європейських стандартів надання діяльності банків та принципів їх регулювання та нагляду. Наслідком таких реформ є насамперед європейська якість з надання банківських послуг, прозорість банківської системи та удосконалення форм та засобів регулювання та нагляду за діяльністю банків.

Актуальними залишаються питання реформування банківської системи на тлі впровадження Базельських принципів щодо обмеження ризиків, які можуть вплинути на банк, удосконалення системи управління ризиків, посилення ролі банківського нагляду через удосконалення механізмів превентивного виявлення ризиків та їх завчасному запобіганню.

На тлі глобальних інтеграційних процесів експансія глобального фінансового сектора впливає на зміни у міжнародній економіці та відповідних зв'язків у ній та , відповідно, рівня державного регулювання. При цьому найбільш гостро такі трансформації стосуються фінансової сфери.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд публікацій даної тематики можна відмітити значну різноманітність наукових праць та досліджень. Теоретичним аспектам банківського регулювання та нагляду в Україні присвячена значна кількість наукових досліджень українських вчених В.І. Грушко, А. О. Єпіфанов, В. Кротюка , В.І. Міщенко, В.С. Стельмаха, Примостка Л.О., І. О. Школьник, В. В. Шпачук, Т. Г. Савченко О.О. Чуб та інших авторів. Українські вчені О.І. Барановський, І.В. Бураковський, В.М. Гєєць, В.В. Козюк, В.В. Корнеєв, З.О. Луцишин, І.О. Лютий, В.І.Міщенко, А.М. Мороз, В.Є. Новицький, В.Я. Пищик, О.І. Рогач, М.І. Савлук, В.С. Стельмах, С.Л. Тігіпко, А.П. Яценюк приділяють значну увагу інтеграційним процесам, які відбуваються у фінансово-банківській сфері, впливу іноземного капіталу на банківську систему.

Мета дослідження. Дослідити сутність питання щодо реформування банківського сектору України в контексті європейської інтеграції та проаналізувати основні зміни. А також узагальнити ключові напрями імплементації міжнародної системи банківського нагляду, а саме базельських принципів.

Основні результати дослідження. З кожним роком все більше уваги приділяється питанням європейської інтеграції української економіки взагалі та фінансового сектору зокрема. Про це свідчать висока динаміка та зростання обсягів валютних і євровалютних ринків, банківських депозитів в іноземній валюті, залучених на міжнародному фінансовому ринку активів тощо. Більше того, після набутих в 2008-2009рр. економічних потрясінь за наслідками світової фінансової кризи дуже гостро постало питання щодо стійкості банківської системи України та ефективності роботи банків шляхом підвищення рівня капіталізації, оцінки ризиків, ліквідності активів, платоспроможності тощо.

Тому, на тлі прискорення фінансової глобалізації актуальними залишаються питання імплементації міжнародних стандартів та принципів в банківському секторі. Впровадження відповідних міжнародних стандартів має забезпечити поступальне реформування банківського сектору шляхом модернізації та удосконалення законодавчої бази щодо нормативів банківських операцій та принципів регулювання та нагляду за діяльністю банків.

Визнаючи виключну роль регуляторів (органів нагляду) за діяльністю фінансових ринків Базельський комітет з банківського нагляду видав низку рекомендацій, що стосуються найбільш вразливих напрямів, які займають перші рубежі максимальної вразливості під час нестабільності в економіці (зокрема, ліквідність банку; капітал банку; корпоративне управління у банку; матеріальні стимули вищого керівництва; ризик-менеджмент у банку)..

Основні Принципи ефективного банківського нагляду, були вперше опубліковані Базельським комітетом з питань банківського нагляду у вересні 1997 року, ці принципи вважаються орієнтовним набором мінімальних стандартів для здійснення ефективної та виваженої наглядової політики; національні органи влади можуть вживати додаткові заходи, які вони вважають за необхідне для досягнення належної ефективності нагляду в своїх країнах. Потім були прийняті «Базель 1» (1988) і «Нові угоди про достатність капіталу» (Базель 2) (2004). Та наразі фінансистів чекають нові стандартизовані директиви від Базельського комітету з банківського нагляду. Планована глобальна реформа

банківського сектора, що отримала назву «Базель 3», стане найбільшою за останнє десятиліття.

Ураховуючи необхідність продовження процесів європейської інтеграції, актуальним для банківської системи України є максимально повна реалізація вимог і стандартів системи «Базель II» (Basel II Capital Accord), яку рішеннями Національного банку України передбачено здійснити до 2016 року [1]. Базель II має на меті забезпечити підсилення глобальної фінансової системи та включає в себе 25 принципів [2], необхідних для того, щоб система нагляду була ефективною, а саме:

- Принцип 1. Цілі, незалежність, повноваження, прозорість та співробітництво;
- Принцип 2. Дозволені види діяльності;
- Принцип 3. Критерії ліцензування;
- Принцип 4. Передача часток істотної участі;
- Принцип 5. Основні придбання;
- Принцип 6. Достатність капіталу;
- Принцип 7. Процес управління ризиками;
- Принцип 8. Кредитний ризик;
- Принцип 9. Проблемні активи і резерви для відшкодування можливих втрат;
- Принцип 10. Обмеження на великі сумарні обсяги наданих кредитів (максимальний розмір ризику);
- Принцип 11. Кредитування споріднених осіб;
- Принцип 12. Ризик країни та ризик переказу;
- Принцип 13. Ринковий ризик ;
- Принцип 14. Ризик ліквідності ;
- Принцип 15. Операційний ризик;
- Принцип 16. Процентний ризик у банківській книзі;
- Принцип 17. Внутрішній контроль і аудит;
- Принцип 18. Фінансові зловживання;
- Принцип 19. Підхід до наглядової діяльності;
- Принцип 20. Методи нагляду;
- Принцип 21. Наглядова звітність;
- Принцип 22. Бухгалтерський облік та розкриття інформації;
- Принцип 23. Повноваження органів нагляду щодо застосування виправних дій ;
- Принцип 24. Консолідований нагляд;
- Принцип 25. Відносини між наглядовими органами країни походження та країни перебування.

Запроваджуючи Базель II, Національний банк України вносить відповідні зміни у свої нормативні акти, зокрема до було внесено зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків України [3], згідно з якими з 2008 року при розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу/платоспроможності (H2) кредитні установи мають врахувати валютний ризик та ризик ліквідності. Довгострокові активні операції, які здійснені з перевищенням строків розміщення над строками залучення коштів, додатково зважуються на коефіцієнт ризику 50% тощо.

Слід зазначити, що у 2007 році Україна однією з перших пройшла оцінку виконання Базельських Основних принципів ефективного банківського нагляду (у новій редакції 2006 року) в рамках Програми оцінки фінансового сектору України [4]. У звіті, підготовленому фахівцями спільної місії МВФ та Світового банку за результатами цієї оцінки (опублікований улітку 2008 року), наголошено, що з часу попередньої оцінки (2002 рік)

Національний банк України зробив значні кроки на шляху ефективного впровадження стандартів Базельського комітету з банківського нагляду та найкращої міжнародної практики: із 30 Базельських Основних принципів Україною повністю або переважно виконуються 25 [4].

Дванадцятого вересня 2010 року Базельський комітет схвалив глобальну реформу світового банківського сектору, а в листопаді того ж року на саміті G20 у Сеулі були прийняті пропозиції Базельського комітету з банківського нагляду щодо нових банківських стандартах капіталу і ліквідності (Базель III [5]). Розробники вважають, що ці банківські стандарти створюють передумови для значного підвищення фінансової стійкості світової банківської (і фінансової в цілому) системи та її спроможності протистояти новим фінансовим потрясінням, перш за все за рахунок збільшення ліквідних резервів і поліпшення.

Головною метою Базель III є зміцнення фінансової стійкості світової банківської системи за рахунок поліпшення якості, підвищення обсягу і достатності власного капіталу та ліквідності на міжнародному рівні. При цьому Базель III не є заміною чи новою редакцією Базеля II, ці два Базелі будуть існувати паралельно. Головна відмінність від попередньої версії стандартів банківського капіталу – націленість на оцінку ситуації на макроекономічному рівні. Якщо Базель II базувався на вимогах до оцінки кожного конкретного банку, то тепер регулятор зможе відслідковувати ризики в цілому по банківській системі.

Вже в 2013 році банківську систему очікує декілька серйозних змін [5]. Зокрема, будуть підвищені вимоги до якості і достатності капіталу. Передбачається також підвищення вимог до покриття ризиків; введення простого показника левириджу (який повинен співвідносити капітал з обсягом активів, не зважених на предмет ризиків і позабалансових зобов'язань, і доповнювати ризик-орієнтований показник достатності капіталу); упровадження буферів капіталу (додаткові вимоги капіталу, які не враховані при визначенні мінімальної величини пруденційних норм) і які дозволяють поглинути збитки в періоди фінансових потрясінь, а також введення двох стандартів ліквідності.

Суть нових директив полягає в значному посиленні вимог до банківських резервів на покриття можливих втрат від активних операцій, а саме до банківських ліквідних резервів та їх якості. Головне положення реформи передбачає поступове збільшення до 2019 року рівня ліквідних резервів власного капіталу банківської установи з 4% до 6%. За невиконання вимог до буферного капіталу передбачаються санкції у вигляді обмежень на виплату бонусів співробітникам та дивідендів акціонерам [6].

Нові правила почнуть діяти з 1 січня 2013 року. Таким чином, у банків є 6 років на те, щоб привести свої резерви у відповідність з новими нормативами. Автори реформи розраховують, що при повторенні кризи у банків не буде необхідності звертатися за державною допомогою для порятунку від банкрутства.

Головною метою запропонованих в Угоді про капітал змін, які відповідають принципам Базеля III, є підвищення якості, прозорості й удосконалення структури банківського капіталу, розширення практики покриття ризиків капіталом і стимулювання заходів щодо створення резервних його запасів. Зокрема, переважаючою формою капіталу першого рівня повинні стати прості акції та нерозподілений прибуток. Інструменти капіталу другого рівня мають бути гармонізовані. Передбачаються також заходи, спрямовані на стримування проциклічності банківської діяльності [7].

Передбачається, що нові вимоги будуть спрямовані на регулювання банківської діяльності як мінімум у 27 країнах, що є членами Базельського комітету або офіційно

проголосили про дотримання його вимог. Вони мають упроваджуватися поступово й поетапно – протягом 2013–2019 років. У першу чергу, починаючи з січня 2013 року до кінця 2014-го, планується провести реформу вимог щодо структури активів і капіталу банків. Водночас буде посилено вимоги щодо частки акціонерного капіталу в структурі загального регулятивного капіталу, які мають бути виконані до січня 2019 року. Поступове підвищення якості капіталу шляхом вилучення певних компонентів, які нині враховуються в основному капіталі, має статися починаючи із січня 2014 року до січня 2018-го. Зрештою, запровадження так званих буферів збереження капіталу та контрциклічного буфера розпочнеться у січні 2016 року й завершиться у січні 2019-го [7].

Висновки. Отже, трансформаційні процеси щодо удосконалення та реформування банківської системи України в контексті європейської інтеграції відбуваються поступово та виважено вже починаючи з 1997 року. Впровадження Базельських принципів охоплює широкий комплекс заходів, що стосуються усіх сторін банківської діяльності. Велика увага приділяється системі управління ризиками, управлінню ліквідності, капіталом, корпоративному управлінню та оцінці ризиків. Разом з тим, можна відмітити що в умовах глобалізації економічний та фінансовий сектори країн будуть постійно стикатися із відповідними ризиками (кризовими явищами тих чи інших галузей економіки тощо). Взаємне проникнення фінансових ринків залишається першим та найуразливішим рубежем потенційних кризових явищ. Тому, важливо постійно удосконалювати стандарти та правила функціонування банківської системи та уніфікувати їх міжнародним стандартам.

Література (джерела).

1. А.В. Шаповалов Основні напрями євроінтеграційного розвитку банківської системи України http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/VUbsNbU/2008_3/Visnyk%20UBS%20NBU%203_78.pdf
- 2/ Основні Принципи ефективного банківського нагляду <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251>
3. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні Національний банк; Постанова, Інструкція від 28.08.2001 № 368 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>
4. І.Соркін Заступник Голови Національного банку України Банківський нагляд: сучасний стан, досягнення й перспективи // Вісник НБУ, жовтень 2011
5. Ж.М. Довгань, УДК 336.71 «Базель III» у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/VUbsNbU/2011_1/VUBSNBU10_p224-p229.pdf
6. Д.Лекатіс Чим «Базель III» відрізнятиметься від «Базель II»? http://ufin.com.ua/analit_mat/sdu/091.htm
7. В.Міщенко, А.Незнамова Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vnbu/2011_1/2011_01_2.pdf

Кіриченко Т. Є.

Науковий керівник

д. юр. наук, професор В.К.Матвійчук

ПРАВО СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

В статті коротко узагальнено головні аспекти щодо об'єктів права спільної сумісної власності. Розглянуто основні статті Сімейного кодексу України на задану тематику. Наведено рекомендації для подальших досліджень.

Ключові слова: спільна сумісна власність, об'єкти права спільної сумісної власності.

Кіриченко Т. Е.

ПРАВО ОБЩЕЙ СОВМЕСНОЙ СОБСТВЕННОСТИ СУПРУГОВ

В статье кратко обобщены основные аспекты относительно объектов права общей совместной собственности. Рассмотрены основные статьи Семейного кодекса Украины на заданную тематику. Приведены рекомендации для дальнейших исследований.

Ключевые слова: общая совместная собственность, объекты права общей совместной собственности.

Kirpichenko T.

RIGHT JOINT MATRIMONIAL PROPERTY

The paper briefly summarizes the main aspects concerning the objects of joint ownership. The main article Family Code of Ukraine on a given subject. The recommendations for further research.

Keywords: community of property, objects of common property.

Постановка проблеми. Серед різних загально правових проблем важливе значення має з'ясування сутності “права спільної сумісної власності подружжя”. Це зумовлює необхідність його аналізу, виявлення суперечностей між спільною та частковою сумісною власністю, оскільки все це має велике значення для правильного й однозначного застосування норм СК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями про спільну сумісну власність займалися такі науковці, як: Жилінкова І. В., Гриняк А., Борисова В. І., Гопанчук В. С., Слепакова А. В., Червоний Ю. С.

Однак правозастосовна практика виявляє багато питань, які потребують свого вирішення. Наприклад, спори пов'язані з поділом спільного сумісного майна колишнього подружжя, становлять значну частину справ, що розглядаються судами.

Метою статті є загальна характеристика права спільної сумісної власності подружжя.

Основні результати дослідження. У статті проаналізовано нові положення щодо регулювання сімейних відносин та виявлено суперечності між ними. Визначено сутність поняття “спільна власність подружжя”.

Право спільної сумісної власності подружжя займає центральне місце у системі майнових відносин між ними. Визначальним тут є принцип спільності нажитого у період шлюбу майна.

При вирішенні спору про поділ спільного сумісного майна подружжя, суд може відступити від засади рівності часток подружжя, якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховував, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї.

За рішенням суду частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо з нею, з ним проживають діти, зокрема неприцездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Законодавством України встановлено два способи поділу спільного майна: поділ майна в натурі або виплата грошової компенсації, що відповідає розміру частки подружжя в спільному майні (у разі неможливості поділу майна в натурі).

Грошова компенсація можлива за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду, у разі не вчинення цих дій, а неподільні речі не можуть бути поділені між ними відповідно до їх часток, суд визначає ідеальні частки подружжя в цьому майні без його реального поділу і залишає майно у їх спільній частковій власності. На практиці, бувають випадки, коли суд зобов'язує реалізувати неподільне майно, а вилучені кошти - поділити.

У разі, коли в процесі поділу спільного майна буде встановлено, що один з подружжя приховав факт відчуження спільного майна, суд враховує вартість цього майна при поділі.

Слід зазначити, що вартість майна, що підлягає поділу, визначається за домовленістю подружжя, а при недосягненні згоди – виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи (призначається судова експертиза для встановлення вартості майна).

Спільна власність, яка характеризується множинністю суб'єктів при єдності об'єкта є специфічним правовим феноменом, що досить часто зустрічається на практиці.

Множинність суб'єктів на стороні власника істотно впливає на специфіку відносин спільної власності, як на відносини між співвласниками, так і на відносини самих співвласників із третіми особами.

Загальні положення про право власності, його виникнення і припинення повною мірою застосовуються і до спільної власності. Однак це у свою чергу не виключає існування цілої низки спеціальних правил, що «відтіняють» специфіку відносин спільної власності [6, с. 325].

Здійснення подружжям права спільної сумісної власності може призводити до його припинення. Найпоширенішою підставою припинення права спільної власності на набуте подружжям у період шлюбу майно є його поділ, у результаті якого встановлюється частка кожного з подружжя у спільному майні [13, с. 320].

Найбільш поширеним випадком виникнення спільної сумісної власності є безумовно, спільна власність подружжя. Відповідно до ст. 60 СК України, що відповідає ч. 3 ст. 368 ЦК, майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності. Підґрунтям цієї норми є світоглядне судження розробників СК, на думку яких, спільна сумісна власність подружжя є матеріальною передумовою міцності шлюбу, здійснення подружжям різних соціальних функцій, зокрема народження і виховання дитини.

У літературі немає єдиної точки зору щодо поняття спільного майна подружжя. Одні автори ототожнюють його з поняттям спільної сумісної власності дружини і чоловіка. Однак вони самі собі суперечать, оскільки зазначають, що вклад, внесений за рахунок спільних заощаджень одним із подружжя у банківську (кредитну) установу на своє ім'я, є спільним майном обох з подружжя. Особі, що внесла вклад у банківську (кредитну) установу, як вже зазначалось, належить не право власності на нього, а зобов'язальне право.

Сімейне законодавство України об'єктами права спільної сумісної власності подружжя визначає будь-які речі, за винятком тих, що виключені з цивільного обігу (ч. 1 ст. 61 СК)

[3, с. 432]. Вичерпного переліку об'єктів права спільної сумісної власності, як зазначається в літературі, навести неможливо.

Стаття 68 СК говорить про припинення шлюбу та про спільну сумісну власність подружжя після розірвання шлюбу. Розірвання шлюбу не припиняє право спільної сумісної власності на те майно, яке було нажите під час шлюбу [8, с. 2].

К. Граве, В. Тархов, Є. Ворожейкін, І. Жилінкова під спільним майном подружжя розуміють не тільки речі, що належать дружині та чоловіку на праві спільної сумісної власності, а й інші майнові права та обов'язки. З цією думкою не можна погодитись. Як справедливо зазначає В. Рясенцев, поняття нажитого майна не охоплює борги.

Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Об'єктами права спільної сумісної власності подружжя можуть бути будь-які речі, за винятком тих, які виключені з цивільного обороту.

Крім того положення Сімейного кодексу щодо правил поділу майна, зокрема, їх практичне застосування теж можуть викликати певні труднощі. Норми 8 глави СК України відносно права спільної сумісної власності подружжя, а саме ст. 71, яка визначає способи й порядок поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя виділяють декілька правил поділу такого майна.

Зокрема, присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених Цивільним кодексом України, який встановлює аналогічне правило, відповідно до якого компенсація співвласникові може бути надана лише за його згодою. Правило, згідно з яким “присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду”. Тобто один із подружжя, який звертається до суду з позовом про поділ майна і який бажає залишити за собою певне майно, зобов'язаний попередньо внести грошову суму на депозитний рахунок суду. Таке положення повністю захищає подружжя, оскільки можливість виконання рішення суду є очевидною.

Як же повестися, якщо другий з подружжя теж бажає залишити за собою визначене майно за яке йому присуджена грошова компенсація. При цьому враховуються інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення. Недостатня конкретизація цих “інших обставин” може призвести до різного тлумачення і зловживань. Звичайно ж, визначити всі фактори, які могли б впливати на рішення суду щодо присудження такого майна тому чи іншому з подружжя, неможливо, однак доцільно було б скласти невичерпний перелік таких “інших обставин”. Як суд ставитиметься, наприклад, до такої обставини, як фактичне володіння майном? Що переважатиме – інтереси неповнолітньої особи чи фактичне перебування майна в одного з подружжя?

Сьогодні гасло “з милим рай і в курені” дещо втратило свою актуальність. Оскільки, добробут є одним з найважливіших чинників щасливого подружнього життя. Там, де закінчуються гроші починаються проблеми і непорозуміння. Тому, щоб цього не сталося люди всіляко намагаються попередити кризу в сім'ї, відкриваючи так звану “власну справу”, або “бізнес”. Але чи завжди вдається поєднати сім'ю та бізнес? Звичайно, що ні, і конфлікти в подружжя виникають не тільки через те, хто має займатись підприємництвом,

але і через те, хто буде готувати борщ і доглядати дитину. Український законодавець додав до суто сімейних і деякі юридичні ускладнення, на вирішення яких слід зосередити свою увагу.

Об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя і внесені до сімейного бюджету або внесені на його особистий рахунок у банківську (кредитну) установу. Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Висновки. Режим спільності майна подружжя означає, що: майно, набуте подружжям за час шлюбу, вважається спільним, якщо інше не встановлено домовленістю сторін; подружжя має рівні права щодо майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності; майно належить подружжю без визначення часток кожного з них у праві власності; права подружжя на майно визнаються рівними незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини самостійного заробітку (доходу); до тих пір, поки не буде доведено протилежне, вважається, що кожен з подружжя, який здійснює правочини щодо розпорядження спільним майном, діє в інтересах подружжя.

Отже, сімейне законодавство України об'єктами права спільної сумісної власності подружжя визначає будь-які речі, за винятком тих, що виключені з цивільного обігу (ч. 1 ст. 61 СК). Вичерпного переліку об'єктів права спільної сумісної власності, як зазначається в літературі, навести неможливо. Як випливає із змісту ст. 177 ЦК України, об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага.

Можна зробити висновок, що смерть одного з учасників спільної сумісної власності є тим юридичним фактом, який, порушуючи стабільність відносин спільної власності, призводить до «перетворення» спільної сумісної власності у спільну часткову власність у рівних частках.

У перспективі ця стаття відкриває шлях до подальшого розвитку наукового вчення про право спільної сумісної власності, а також дає відповіді на деякі практичні питання, зокрема визначає майно подружжя, яке є спільною сумісною власністю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: - К., Юрінком. 1996 року.- 80 с.
2. Сімейний кодекс України: Науково- практичний коментар / За ред. І. В. Жилін-кової. – Х.: Ксилон, 2008. – 855 с.
3. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар [3-тє вид., перероб. і доп.] / З. В. Ромовська. – К.: Правова єдність. – 2009. – 432 с.
4. Науково-практический комментарий Семейного кодекса Украины / [под ред. Е. О. Харитоновой]. – Х.: ТОВ „Одиссей” – 2006. – 584 с
5. Цивільний кодекс України: - К.: Паливода А.В., 2009. -328 с. – (Кодекси України)
6. Гриняк А. Спільні питання спільної власності подружжя за новим цивільним та сімейним законодавством України / А. Гриняк // Право України. – 2007. № 6. – 65–68 с.
7. Жилинкова И. В. Право собственности супругов / И. В. Жилинкова. - Х., 1997. - 325 с.
8. Жилінкова І. В. Правовий режим акцій у контексті шлюбних відносин / І. В. Жилінкова // Мала енциклопедія нотаріуса – 2008. – № 1. -24 с.
9. Жилінкова І. В. Правовий режим нерухомого роздільного майна подружжя / І. В. Жилінкова // Нотаріат. - 2004. - 12 с.
10. Новохатська Я. В. Правове регулювання май-нових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект): Автореф. дис. канд. юрид. наук: спец.: 12.00.03 / Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2006. - 20 с.
11. Сімейне право України / Л. М. Баранова, В.І. Борисова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. - К., 2004. - 264 с.

12. Сімейне право України: підручник / [Баранова Л. М. та ін.]; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. - К.: Юрінком Інтер, 2011. - 260 с.
13. Сімейне право: підручник / [Л. М. Баранова та ін.]; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - 4-ге вид., переробл. і допов. - Х.: Право, 2012. - 320 с.
14. Сімейне право Жилінкова І. В. Корпоративні права осіб з подружнім статусом / І. В. Жилінкова // Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав: Збірник тез наукових по-відомлень учасників (м. Херсон, 31 жовтня – 01 листопада 2008 року): №1(55) лютий 2011 - Науково-практичний круглий стіл / Ред.кол. В. В. Луць, І. Е. Берестова. – К., 2009. – 17-24 с.

О. М. Клименко

Науковий керівник:

д. юр. н., професор **В. К. Матвійчук**

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОНТРАБАНДУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ЇХ АНАЛОГІВ ЧИ ПРЕКУРСОРІВ, АБО ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

В статті комплексно досліджено загальну характеристику злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів чи прекурсорів. Визначено поняття наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів чи прекурсорів. Також розглянуто злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів чи прекурсорів. Досліджено порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Ключові слова: наркотичні засоби, психотропні речовини, аналоги, прекурсори.

О.М. Клименко

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА КОНТРАБАНДУ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ ИХ АНАЛОГОВ ИЛИ ПРЕКУРСОРОВ, ИЛИ ФАЛЬСИФИЦИРОВАННЫХ ЛЕКАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ

В статье комплексно исследовано общую характеристику преступлений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ их аналогов или прекурсоров. Определено понятие наркотических средств, психотропных веществ их аналогов или прекурсоров. Также рассмотрены преступления в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ их аналогов или прекурсоров. Исследованы нарушения установленных правил обращения наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров.

Ключевые слова: наркотические средства, психотропные вещества, аналоги, прекурсоры.

О.М. Klimenko

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR THE SMUGGLING OF DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, THEIR ANALOGUES OR PRECURSORS, OR COUNTERFEIT DRUGS

The article comprehensively researched overview of offenses related to narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors. The notion of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues precursors. Also the offenses related to narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors. Investigated violations of the rules of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors.

Keywords: drugs, psychotropic substances, analogues, precursors.

Постановка проблеми. В даній статті ми розглянемо, що розуміється під наркотичними засобами, психотропними речовинами їх аналогами чи прекурсорами. Потім охарактеризуємо злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і аналогів чи прекурсорів, котрі передбачені Кримінальним кодексом України. А також проведемо аналіз статті 320 КК України.

наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких ці речовини відтворюють. Звичайно виготовлення наркотиків-аналогів має місце при створенні нового фармацевтичного препарату, в процесі якого визначається і вивчається низка речовин, які мають подібні властивості, але дещо відрізняються своєю молекулярною структурою. Злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів закріплені в розділі XIII КК України.[1, с. 145] Об'єктом злочину є здоров'я населення, а також встановлений з метою забезпечення охорони здоров'я населення порядок переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів через митний кордон України. Обов'язковою ознакою злочинів, що розглядаються (за винятком порушення правил боротьби з епідеміями – ст. 325 КК), є наявність предметів, що становлять підвищену небезпеку для здоров'я людей. Вони виступають як предмети чи як засоби здійснення цих злочинів. Предметом злочину є: наркотичні засоби; психотропні речовини; їхні аналоги; прекурсори; снотворний мак і конопля; отруйні і сильнодіючі речовини; одурманюючі засоби; мікробіологічні та інші біологічні агенти; токсини; допінг; радіоактивно забруднені продукти та інша продукція.[5, с. 95] Хоча в законі йдеться про предмет злочину у множині, кримінальне караним вважається також діяння, предметом якого є лише один вид наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів чи прекурсорів. Суб'єкт цих злочинів як правило, загальний, тобто будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Лише за викрадення (крадіжку, грабїж, розбій) і вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів передбачена відповідальність осіб, які досягли 14-річного віку. Водночас тільки спеціальним суб'єктом можливе вчинення таких злочинів, як заволодіння наркотичними засобами шляхом зловживання службовим становищем, незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів, порушення правил поводження з наркотичними засобами, отруйними і сильнодіючими речовинами, біологічними агентами чи токсинами. [6, с. 145] Об'єктивна сторона злочинів, що розглядаються, полягає в суспільно небезпечному і протиправному заподіянні шкоди здоров'ю населення. Кримінальна відповідальність за ці злочини відповідає міжнародним договорам України, які передбачають обов'язки держав переслідувати осіб, винних в незаконному обігу предметів, що становлять підвищену небезпеку для здоров'я населення, в першу чергу наркотичних засобів. Суб'єктивна сторона злочинів в сфері обігу наркотичних речовин характеризується прямим умислом. Важливе значення для кваліфікації злочину при цьому має встановлення наявності або відсутності мети збуту наркотичних засобів, радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції та інших предметів.

Стаття 320. Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Об'єктом злочину є суспільні відносини, які забезпечують установлений порядок законного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Обов'язковою ознакою злочинів, що розглядаються є наявність предметів, які становлять підвищену небезпечність для здоров'я людей. Вони виступають як предмети, або я засоби здійснення цих злочинів. Предметами таких злочинів є: наркотичні засоби; психотропні речовини; прекурсори; аналоги наркотичних засобів та психотропних речовин; снотворний мак і коноплі. Поняття та ознаки перших чотирьох видів злочину даються в Законі України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» в редакції від 8 липня 1999 р. [2, ст. 1] при цьому всі ці предмети (крім аналогів) передбачені Переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, який складений відповідно до законодавства і міжнародних зобов'язань України і затверджений

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну кількість наукових праць. Наприклад, Коржанський М.Й., М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Михайленко П.П. Музика А.А. Зауважимо, що проблеми кримінальної відповідальності за контрабанду досліджували такі вітчизняні й іноземні вчені сучасності та минулого: Х.М. Бабаєв, О.Ф. Бантишев, Л.В. Багрій-Шахматов, О.І. Бойко, Б.В. Волженкін, В.М. Володько, С.А. Гадойбоев, Є.П. Гайворонський, В.О. Глушков, Й. Ганс-Генрих, Д.Д. Давітадзе, О.О. Дудоров, М.Г. Кадніков, І.Д. Козочкин, В.М. Колдаєв, М.А. Кочубей, О.О. Кравченко, В.І. Курляндський, П.С. Матишевський, П.П. Михайленко, А.А. Музика, О.В. Навроцький, С.І. Нікулін, О.М. Омельчук, Л.Ю. Родіна, Н.А. Сафаров, М.С. Таганцев, Б.І. Тишкевич, О.М. Трикоз, Г.О. Усатий, В.І. Шакур, І.В. Шмаров.

Мета дослідження. Спроба дослідити на основі опрацьованого наукового матеріалу поняття наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів чи прекурсорів, розглянути злочини котрі передбачені Розділом XIII КК України. Для досягнення мети були поставлені такі основні завдання: по – перше: розгляд поняття наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів чи прекурсорів; по – друге: дослідити об’єкт, суб’єкт, об’єктивну і суб’єктивну сторону злочинів передбачених Розділом XIII КК України; по – третє: провести аналіз статті 320 КК України.

Основні результати дослідження. Наркотиками визнаються речовини, які за трьома критеріями (медичним, соціальним, правовим) завдають величезного лиха як собі, так і суспільству в цілому. Наркотик – це те, що заборонене, чого, звісно немає у вільному продажі (або є, але використовується не за медичним призначенням) і що може змінювати свідомість. Наркотичні засоби – це включені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку у разі зловживання ними. Наркотичні засоби рослинного походження – похідні різних сортів рослин, а саме: гашиш; екстракти канна бісу; кока лист; кокаїновий куш; макова соломка; марихуана; опій; опій ацетильований; опій екстракційний (екстракт макової соломки, концентрат макової соломки); морфій; героїн; кокаїн. Синтетичні наркотики – це наркотики, синтезовані в хімічних лабораторіях (часто в кустарних) з різних хімічних речовин (наприклад, перетин, метанол, фентаніл, фенамін, мелоквалон та інші). Психотропні речовини – це включені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, природні матеріали, які здатні викликати стан залежності та чинити депресивний або стимулюючий вплив на центральну нервову систему або викликати порушення сприйняття, емоцій, мислення чи поведінки, і становлять небезпеку для здоров’я населення у разі зловживання ними. До психотропних речовин відносять: амфітамін, барбітал, діазепам, феназепам, ЛСД, мескалін, тетрагідроканнабінол, Зловживання психотропними речовинами спричиняє захворювання на токсикоманію.[3,с.89] Прекурсори наркотичних засобів та психотропних речовин – це речовини та їх солі, що використовуються при виробництві, виготовленні наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до Переліку. Так, до прекурсорів відносять: ацетон, етиловий спирт, соляну кислоту, сірчану кислоту, толуол. Враховуючи, що певні прекурсори мають широке застосування для виробничих потреб по виготовленню продукції, необхідної для господарських та побутових цілей, законодавець встановив певний правовий режим щодо їх виробництва, виготовлення та подальшого провадження з ними. Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин – це заборонені до обігу в Україні речовини природного чи синтетичного походження, не включені до Переліку, хімічна структура і властивості яких подібні хімічній структурі та властивостям

постановою Кабінету Міністрів України (із змінами) від 12 грудня 2002 р.[4] Об'єктивна сторона злочину ст. 320 ККУ полягає в 1) порушенні встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, або в 2) порушенні правил виробництва, зберігання, обліку відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, призначених для виробництва чи виготовлення цих засобів або речовин. Вирішуючи питання про відповідальність за ст. 320, за порушення встановлених правил, потрібно з'ясувати, які саме правила були порушені. [1, с.153] Ці питання регламентуються Положенням про порядок здійснення діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 3 січня 1996 р. № 6; наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18 грудня 1997 р. № 356; наказом Мінпрому України від 19 червня 1997 р. № 104, яким затверджена Інструкція про порядок виробництва, зберігання, перевезення і реалізації прекурсорів. Загальні правила обігу наркотичних засобів, психотропних речовин встановлено також Законом України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» від 8 липня 1999 р. Суб'єктивна сторона злочину характеризується як умислом, так і необережністю. Порушення таких правил може проявитися як у дії, так і у бездіяльності. Відповідальність за злочин передбачений ч. 1 ст. 320 ККУ настає лише в тому разі, коли порушення зазначених правил було істотним, тобто створило реально небезпеку для здоров'я людей або виходу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів з-під контролю. Суб'єкт злочину – спеціальний. Ним є особа уповноважена додержуватися встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, а також виробництва, виготовлення, зберігання, обліку відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Відповідальність за ст. 320 несуть як посадові так і інші особи, які у зв'язку з виконанням своїх службових або професійних обов'язків повинні додержувати зазначених правил (зокрема, працівники аптек, а також баз і складів, де зберігаються лікарські препарати, лікувальних закладів, науково-дослідних установ, лабораторій, підприємств, які вирощують наркотиковмісні рослини або виготовляють наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори). Злочин вважається закінченим з моменту порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів. Обтяжуючі обставини цього злочину передбачені ч. 2 ст. 320 ККУ, а саме вчинення дій, передбачених ч. 1 цієї статті; 1) повторно, або 2) якщо дії спричинили нестачу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, у великих розмірах, або 3) якщо такі дії призвели до викрадання, привласнення, вимагання, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Висновки. На підставі розглянутого вище можна дійти висновку, що наркотичні засоби - це речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними, включені у відповідний перелік згідно із законодавством України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Найбільше розповсюдження в Україні має нелегальний обіг наркотиків рослинного походження (маку або макової соломи і різних сортів конопель), з лікарських препаратів і речовин - кодеїн, кокаїн, морфін. Останнім часом почастишали випадки завезення в Україну героїну та інших так званих "важких" наркотиків. Психотропні речовини - це включені до відповідного Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, природні матеріали, які

здатні викликати стан залежності та справляти депресивний або стимулюючий вплив на центральну нервову систему чи викликати порушення сприйняття, емоцій, мислення або поведінки і становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними. Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин - це заборонені до обігу в Україні речовини природного чи синтетичного походження, не включені до Переліку, хімічна структура і властивості яких подібні до хімічної структури і властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких ці речовини відтворюють. Прекурсори - це речовини та їх солі, що використовуються при виробництві, виготовленні наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до Переліку (зокрема етиловий ефір, ацетон, ефедрин; ангідрид оцтової кислоти, соляна і сірчана кислоти). А також було досліджено, що злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів вчинюються в абсолютній більшості шляхом дії, а деякі з них і бездіяльністю. Прикладом бездіяльності може бути порушення правил зберігання і обліку наркотичних засобів, отруйних і сильнодіючих речовин, мікробіологічних та інших біологічних агентів або токсинів. Прості склади злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів сконструйовані в основному як формальні (виключення складає заволодіння наркотичними засобами шляхом викрадення, привласнення, шахрайства і зловживання службовим становищем).[8, ст. 229] Водночас деякі злочини проти здоров'я населення мають матеріальні склади (статті 325—327), які передбачають два види наслідків: створення загрози заподіяння шкоди здоров'ю населення; фактичне заподіяння такої шкоди. Отже, можна зазначити, злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів — це передбачені кримінальним законом винні, суспільно небезпечні діяння, які створюють загрозу заподіяння шкоди або заподіюють фактичну шкоду здоров'ю невизначеного кола осіб, підтримують заснований на законі порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України: Чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 28 березня 2011р.: (відповідає офіц. текстові) — К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. — 208 с. — (Кодекси України);
2. Закон України "Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів" від 15 лютого 1995 р. № 60/95-ВР (в редакції від 8 липня 1999 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 36. - Ст. 317.
3. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Кабінет Міністрів України; Постанова, Перелік, Список від 06.05.2000 № 770
4. Кримінальне право України: Особлива частина / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — Київ—Харків: Юрінком Інтер—Право, 2001.
5. Бажанов М., Сташис В. В., Тацій В. Я. Кримінальне право України. Особлива частина. — К. — Х., 2002.
6. Кримінальне право України. Особлива частина./ За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — Київ — Харків: Юрінком Інтер, 2003. — 496 с.
7. Кримінальне право України. Особлива частина./ За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — Київ: Юридична думка, 2004. — 656 с.
8. Музыка А.А. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів. - К.: Логос, 1998. - 324 с.
9. Юридична енциклопедія, Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, т. 4, 2002 р. 863с.
10. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник. (Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.) Вид. 3-тє, переробл. та допов./ За заг. ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — К.: Юридична думка, 2004. — 352 с.

І. А. Кобишева

Науковий керівник:

к. юр. н., доцент І.О. Харь

СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

У статті розглядається проблема правового регулювання статусу суб'єктів цивільного права, зокрема, правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб.

Ключові слова: фізична особа, цивільно-правові відносини, підприємницька діяльність, суб'єкти цивільного права.

И.А.Кобышева

СУБЪЕКТЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА

В статье рассматривается проблема правового регулирования статуса субъектов гражданского права, в частности, правового регулирования предпринимательской деятельности физических лиц.

Ключевые слова: физическое лицо, гражданско-правовые отношения, предпринимательская деятельность, субъекты гражданского права.

I.A.Kobysheva

CIVIL LEGAL SUBJECTS

The problem of the legal adjusting of status of civil legal subjects is examined in the article, in particular, tight adjusting of entrepreneurial activity of physical persons.

Keywords: individual, civil legal relations, entrepreneurial activity, civil, civil legal subjects.

Постановка проблеми. Система сучасного законодавства, яке регулює питання правового статусу фізичних та юридичних осіб, як суб'єктів цивільних правовідносин є недосконалою. Зміни економічних реалій в сучасній Україні вимагають вирішення проблем в законотворчій та правозастосовній практиці при вирішенні питань правового регулювання діяльності фізичних осіб. Норми, які регулюють діяльність фізичних осіб-підприємців дуже розкидані по різних галузях права (цивільне, податкове, адміністративне, земельне).

Досліджуючи суб'єктів цивільного права не можна не звернути уваги на те, що кожний суб'єкт наділений правосуб'єктністю, що відрізняється від правосуб'єктності інших суб'єктів, тобто є специфічною. Розглядаючи суб'єкти цивільного права, необхідно класифікувати їх, вивчаючи і досліджуючи більш детально.

Недостатньою є теоретична розробка проблеми правового положення громадянина підприємця, правового регулювання реалізації ним права власності підприємство, його спадкування та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні аспекти цієї проблематики представлені в підручниках із цивільного права, науково-практичних коментарях ЦК України, в роботах цілого ряду вітчизняних цивілістів, зокрема: Борденюка В.В., Мічуріна С.О., авторів підручників з цивільного права Борисова В.І., Матвійчука В.К., Стефанчука Р.О., Харитоновна С.О., Шевченка Я.М., Бірюкова І.А., Дзери О.В., Щербини В.С., Панченко І.І., Долиненко Л.О., Мазур О.С., Азімов Ч.Н., Беяневич О.А., та інші.

Метою дослідження є аналіз статусу суб'єктів цивільного права на основі характеристики ЦК, ГК та іншого законодавства, опрацювання наукових праць, та інших джерел з правової точки зору суб'єктів цивільних правовідносин. Комплексний науковий аналіз проблемних питань щодо правового регулювання підприємницької діяльності

фізичних осіб, формулювання теоретичних висновків щодо ефективного забезпечення правового регулювання підприємницької діяльності, обґрунтування та внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства, яке регулює відносини підприємництва.

Основні результати досліджень. Інститут юридичної особи є одним з найбільш досліджуваних у цивільному праві, і водночас найбільш дискусійних. Причиною цього є зміна поглядів на місце юридичної особи в реалізації інтересів, що існують у суспільстві.

Цивільне право — одна з провідних галузей національного права України, яка регулює групу правових відносин за участю фізичних і юридичних осіб та держави в цілому. Основним джерелом цивільного права України є Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.

У Цивільному кодексі України розрізняють два види суб'єктів цивільних відносин: суб'єкти приватного права і суб'єкти публічного права.

З моменту вступу їх у цивільне правовідношення вони стають суб'єктом цивільного права. Для вступу у цивільне правовідношення учасник цивільних відносин має бути наділений правовою можливістю бути суб'єктом цивільного правовідношення. Така юридична можливість називається цивільною правосуб'єктністю. Складовими елементами цивільної правосуб'єктності є:

Цивільна правоздатність - здатність мати цивільні права і обов'язки.

Цивільна дієздатність - здатність своїми діями набувати цивільних прав та обов'язків.

Поняттям цивільної дієздатності охоплюється цивільна деліктоздатність - здатність нести самостійну цивільну відповідальність за цивільне правопорушення.

Суб'єктами цивільного (приватного) права - учасниками цивільних правовідносин можуть бути: 1) фізичні особи - громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які користуються однаковими з громадянами України майновими та особистими немайновими правами, за винятками встановленими у законі; 2) юридичні особи; 3) суб'єкти публічного права — держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші. [1 с. 44]

Одним із найважливіших учасників цивільних правовідносин є фізична особа. Термін "фізична особа" офіційно введений у цивільне законодавство України відповідно до ст. 24 ЦК України, де вказано, що фізична особа - це людина, що виступає як учасник цивільних відносин. Відмінність між поняттями "фізична особа" та "людина" полягає в тому, що поняттям "людна" охоплюється будь-яка біо-психосоціальна істота, незалежно від того, чи вступає вона в цивільні правовідносини, чи ні. Натомість "фізичною особою" може бути тільки людина як суб'єкт цивільних відносин (ст. 24 ЦК). Потрібно відокремлювати також поняття "фізична особа" від поняття "особа", оскільки останнє є ширшим і означає як фізичних, так і юридичних осіб (ст. 2 ЦК). Є також відмінність між поняттям "фізична особа" та "громадянин" оскільки громадянин є учасником здебільшого конституційних правовідносин і визначається як особа, яка в порядку, що передбачений законами України та міжнародними договорами, набула громадянство України (правовий зв'язок між фізичною особою та Україною, що виявляється у взаємних правах та обов'язках).[10, с.286]

Для того, щоб набувати прав і здійснювати їх власними діями, брати на себе і виконувати обов'язки, треба розумно мислити, розуміти зміст норм права, усвідомлювати наслідки своїх дій, мати життєвий досвід. Ці якості істотно різняться залежно від віку громадян, стану психічного здоров'я.

З урахуванням цих критеріїв можна виокремити кілька видів дієздатності фізичних осіб: - повну дієздатність; - часткову дієздатність; - неповну дієздатність.

Фізична особа може займатися підприємництвом за умов державної реєстрації її, як підприємця без статусу юридичної особи.

Державна реєстрація засвідчує факт набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою. Відповідно до ст. 4 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців" державна реєстрація фізичних осіб-підприємців - це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені цим законом, шляхом внесення заповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Фізична особа-підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення.

Суб'єктами цивільних правовідносин і відповідно носіями майнових та особистих немайнових прав та обов'язків можуть бути не лише індивіди - фізичні особи, а й різні колективні утворення: підприємства та організації, господарські товариства, виробничі та споживчі кооперативи та ін. Однак для того, щоб мати можливість вступати у цивільні правовідносини і бути їх суб'єктами, ці колективні утворення наділяються за наявності певних ознак статусом юридичної особи.

Поняття юридичної особи у ЦК України визначає ст. 80, відповідно до якої юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, наділена цивільною правоздатністю і дієздатністю, яка може бути позивачем і відповідачем у суді.

Цивільна правосуб'єктність юридичної особи, тобто здатність бути суб'єктом цивільних відносин складається з цивільної правоздатності та цивільної дієздатності цієї особи.

Цивільна правоздатність юридичної особи — це її здатність мати цивільні права і обов'язки, яка виникає з моменту створення юридичної особи і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру юридичних осіб запису про припинення її діяльності.

Цивільна дієздатність юридичної особи — це її здатність набувати власними діями цивільні права і брати на себе цивільні обов'язки.

Цивільну дієздатність юридична особа здійснює через свої органи, які дають відповідно до закону, інших правових актів і установчих документів. Склад і перелік органів юридичної особи, компетенція, кожного з них, порядок їх утворення визначаються для різних видів юридичних осіб, регулюються ЦК України та відповідним цивільним законодавством.

Отже, юридична особа, як суб'єкт цивільного права відіграє вирішальну роль в економіці будь-якої країни. Тому не випадково інститут юридичної особи належить до центральних інститутів цивільного права високо розвинутих країн.

Поряд з фізичними та юридичними особами учасниками цивільних відносин відповідно до ст.2 ЦК України визнає державу Україна, Автономну Республіку Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права; закріплює правові форми участі держави у цивільних відносинах; визначає органи та представників, через яких можуть діяти у цих відносинах; встановлює засади відповідальності за їх зобов'язаннями.

Держава, порівняно з іншими суб'єктами цивільних правовідносин, наділена низкою особливостей. Держава є передусім владним суб'єктом публічних відносин, а це накладає певний відбиток на її специфіку участі в цивільно-правових відносинах. Здійснення

державою публічно-владних повноважень полягає в тому, що держава є не просто носієм влади, а таким носієм, що наділений суверенітетом на певній території.

Однак таке привілейоване становище держави у публічних та зовнішньополітичних відносинах не повинно позначитися на її участі в цивільно-правових відносинах. Наприклад, у ч. 1 ст. 167 ЦК України законодавець чітко закріпив норму, згідно з якою держава діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин.

Ще однією специфікою держави, як суб'єкта цивільних відносин є те, що її правова природа є недостатньо визначеною. Держава ніби наділена усіма ознаками юридичної особи, однак такою не визнається.

Держава як суб'єкт цивільного права має правосуб'єктність, але, на відміну від правосуб'єктності юридичних осіб, правосуб'єктність держави має універсальний характер. Держава, як власник на свій розсуд володіє, користується і розпоряджається майном, яке їй належить.

Крім того, держава самостійно виступає у цивільному обігу через свої органи. Причому ці органи або взагалі не мають прав юридичної особи, або, будучи такими, в цих правовідносинах не користуються правами юридичної особи. Держава бере участь у цивільних правовідносинах не як єдине ціле, а як сукупність суб'єктів різних рівнів.

Держава може мати особисті немайнові права, але лише ті, що не суперечать її сутності як соціально-публічного утворення, суб'єкта публічного права.

Висновки.

Юридичний статус "фізична особа-підприємець" сам по собі не впливає і ніяким чином не обмежує будь-які правомочності особи, які випливають з її цивільної право- та дієздатності. Фізична особа - підприємець в цивільно-господарських відносинах є різностороннім учасником. Принципи здійснення ним підприємницької діяльності роблять його подібним до юридичних осіб, тоді як в приватних відносинах, незважаючи на будь-які зміни в його статусі, він залишається бути громадянином - фізичною особою. А тому, слід чітко розмежовувати ці різні сфери відносин. Вбачається, що на підставі правила, встановленого у статті 51 Цивільного кодексу України, до фізичних осіб-підприємців слід застосовувати норми спеціального (господарського) законодавства, якщо предметом регулювання безпосередньо є їх підприємницька діяльність. Натомість, слід брати до уваги норми цивільного законодавства, якщо предмет регулювання виходить за межі підприємницької діяльності, зачіпаючи приватні інтереси суб'єкта, та в повній мірі врегульовується нормами Цивільного кодексу України.

Характерною рисою правового регулювання відповідальності по цивільному законодавству є не тільки розосередженість норм у різноманітних по змісту розділах Цивільного кодексу (не говорячи про існування ряду інших нормативних актів, які також містять норми про відповідальність), але і різноплановість структури цивільної відповідальності, відсутність чітко вираженого єдиного стрижня, наявність якого дозволила б сформулювати єдине поняття цивільно-правової відповідальності і відповідно спрямовувати правозастосовну практику.

Такі властивості цивільно-правового регулювання, як диспозитивність, правова ініціатива, юридична рівність, взаємність при дотриманні інтересів, що будуються на еквівалентних початках, властиві цивільно-правовій відповідальності, у якій би галузі діяльності вона не виникла. Цивільне право регулює велику сферу майнових відносин. Це обумовлює істотну специфіку цивільно-правової відповідальності як виду юридичної відповідальності.

Висловлюючи особливості регульованих цивільним правом суспільних відносин, цивільно-правова відповідальність, по характеру свого впливу дуже істотно відрізняється від кримінально-правової і адміністративної. І справа тут не тільки в тому, що одна з них служить вираженням заборонного правового регулювання, а інша - зобов'язального, у той час як цивільно-правова відповідальність виражає диспозитивно-дозвільний характер цивільно-правового регулювання, хоча і ця обставина є істотною для розуміння механізму дії цивільно-правової відповідальності. Важливим є насамперед те, що санкції, у яких знаходять вираження несприятливі наслідки, які полягають у дії цивільно-правової відповідальності, носять майновий характер, тобто охоплюють ту сферу інтересів особи, що пов'язана з майном, зниженням майнових благ.

Особливістю правовідносин цивільно-правової відповідальності, таким чином, є складний взаємозв'язок суб'єктів правовідносин. Відповідальність правопорушника виникає перед державою, яка захищає загальні інтереси, але виражається вона в тому, що порушуються інтереси винного правопорушника на користь конкретної особи, чії суб'єктивні права він порушив.

Цивільно-правова відповідальність уявляє собою правоохоронний інститут, нерозривно пов'язаний із складною системою людської діяльності в сфері економіки, опосередковуваної цивільно-правовими нормами, а так само нормами інших галузей права, що відносяться до галузі позитивного правового регулювання.

Специфіка динаміки права на здійснення підприємницької діяльності, як елемента правоздатності фізичної особи, полягає в можливості "перетворення його за певних умов в суб'єктивне цивільне право", тобто "здатність до вчинення правового акту", "захищену правопорядком системою можливостей вчинення дій" з ведення підприємницької діяльності. Зокрема, таке суб'єктивне право виникає з моменту набуття особою достатньої дієздатності і державної реєстрації як підприємця.

У цьому випадку право на заняття підприємницькою діяльністю перестає бути лише абстрактною можливістю і має розглядатися елементом цивільної дієздатності, який в літературі пропонують називати бізнесдієздатністю.

Отже, залежно від здатності до вчинення правових актів право фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності слід визнавати абстрактною можливістю, закріпленою як елемент цивільної правоздатності, або суб'єктивним правом, що є складовою дієздатності фізичної особи.

Основна проблема полягає в тому, що в Законі "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" немає чіткого розподілу боргів фізичної особи-підприємця на особисті та борги, пов'язані з підприємницькою діяльністю. Сьогодні багато фізичних осіб-підприємців, що перебувають у процедурі банкрутства, мають споживчі кредити. Однак, судова практика стикається з різними тлумаченнями того, чи можна включати цю частину боргу до загальних зобов'язань із задоволення вимог кредиторів. Згідно із чинним законодавством до складу ліквідаційної маси має бути включене все майно фізичної особи. Прогалини в Законі зтягають процедуру банкрутства фізичних осіб - підприємців, оскільки банки часто спростовують прийняті судові рішення.

Недосконалість Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" у частині банкрутства фізичних осіб-підприємців пов'язана з тим, що низка положень була взята з норм Федерального Закону Російської Федерації "Про неспроможність (банкрутство)". У російському Законі, на відміну від українського, крім банкрутства фізичної особи-підприємця передбачене також банкрутство фізичної особи. Вибіркове використання російського тексту призвело до втрати його цілісності, у

результаті чого виникли величезні прогалини в регулюванні банкрутства фізичної особи-підприємця. Слід зазначити, що законодавець, в українських реаліях, не завжди враховує інтереси українського народу, як сукупності суб'єктів цивільного права, при розробці та прийнятті законів, що призводить до виникнення ускладнень у реалізації суб'єктами цивільного права своєї правосуб'єктності.

Література

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України, - 1996, - №30, -Ст. 141.
2. Господарський кодекс України// Відомості Верховної Ради України, -2003,-№18,-Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України// Відомості Верховної Ради України, - 203,-№40,-Ст. 356.
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців; Закон України від 15 травня 2003р. № 755-IV (Із змінами та доповненнями) //Відомості Верховної Ради України, - 1996,- №31-32, - Ст. 263.
5. Цивільний кодекс України від 19. 06. 2003 зі змінами та доповненнями.
6. Цивільне право України : Підручник : У 2х кн. Книга 1. / Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт та ін. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К. : Юрінком Інтер, 1999. — 864 с.
7. Цивільний кодекс України: Науковопрактичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. — К. : Істина. — 928 с.
8. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / Борисова В. І. (кер. авт. кол.), Баранова Л. М., Жилінкова І. В. та ін. ; За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — Т. 1. — 480с.
9. Цивільне право України : Підручник: У 3 кн. / Є. О. Харитонов, Р. О. Стефанчук, А. І. Дрішлюк та ін. / За ред. Є. О. Харитонova, А. І. Дрішлюка. — Кн. 1 — Одеса : Юридична література, 2005. — 528 с.
10. Знаменський Г.Л., Щербина В.С., Науково практичний коментар до Господарського кодексу України: Від 16 січня 2003 р. - К.: Юрінком Інтер., 2003 - 600 с.
11. Підприємницьке право. Старцев О.В., Електронная библиотека Князева ebk.net/Book/PP/03-1.htm.
12. Майданик Роман "Проблеми правового становища фізичних осіб-підприємців", Юр.Газета №9(69) // www.yur-gazeta.com.
13. Сеґеда С, Татаревський О. "Як зареєструвати підприємницьку діяльність". -Юридична абетка підприємця.
14. Відповідальність за порушення вимог щодо використання торгового патенту". - Приватний підприємець. - 24 липня 2008р., // businessman.com.ua.

Д. А. Коваль

Науковий керівник:

к.юр.н., професор Л. С. Сміян

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З АКТАМИ АМНІСТІЇ ЧИ ПОМИЛУВАННЯ

В статті комплексно досліджено, що цей акт здійснюється у вигляді звільнення від кримінальної відповідальності і покарання індивідуально невизначеного кола осіб, винних у вчиненні злочинів. Наприклад, звільнення від кримінальної відповідальності і покарання осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, та осіб, які вчинили необережні злочини, або звільнення з місць позбавлення волі деяких категорій засуджених жінок і неповнолітніх

Ключові слова: кримінальна відповідальності, покарання, необережні злочини, категорій жінок і неповнолітніх

Д. А. Коваль

ОСВОБОЖДЕНИЕ ОТ НАКАЗАНИЯ В СВЯЗИ С АКТАМИ АМНИСТИИ ИЛИ ПОМИЛОВАНИЯ

В статье комплексно исследованы, что этот акт осуществляется в виде освобождения от уголовной ответственности и наказания индивидуально неопределенного круга лиц, виновных в совершении преступлений. Например, освобождение от уголовной ответственности и наказания лиц, совершивших преступления небольшой тяжести, и лиц, совершивших неосторожные преступления или освобождения из мест лишения свободы некоторых категорий осужденных женщин и несовершеннолетних

Ключевые слова: уголовная ответственности, категорией женщин и несовершеннолетних. (рос.)

D. Koval

EXEMPTION FROM PUNISHMENT BECAUSE OF ACTS OF AMNESTY OR PARDON.

The article comprehensively researched that this act takes the form of exemption from criminal liability and punishment individually unspecified persons guilty of crimes. For example, exemption from criminal liability and punishment of persons who have committed minor crimes, and persons who have committed crimes of reckless or release from prison of some categories of women prisoners and minors

Keywords: criminal liability, punishment of negligent crimes categories of women and minors.

Постановка проблеми. В даній статті слід зазначити, що закон про амністію не вносить будь-яких змін до кримінального закону, не ставить під сумнів обґрунтованість вироку суду, він лише пом'якшує долю винних, які вчинили злочин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. КК передбачає такі види звільнення від покарання та його відбування:

1) звільнення від покарання:

- а) щодо особи, засудженої за діяння, караність якого законом усунена (ч. 2 ст. 74);
- б) внаслідок втрати особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74);
- в) у зв'язку із закінченням строків давності (ч. 5 ст. 74);
- г) за хворобою (ст. 84);
- д) на підставі закону України про амністію або акта про помилування (ст. 85);

2) звільнення від відбування покарання:

а) з випробуванням (ст. 75, 76, 77, 78);

б) з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79);

в) у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80);

г) умовно-дострокове (ст. 81);

д) вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83); на підставі закону України про амністію або акта про помилування (ст. 85);

3) заміна більш м'якши покаранням:

а) невідбутої частини покарання (ст. 82);

б) покарання повністю або невідбутої його частини на підставі закону України про амністію або акта про помилування (ст. 85);

4) пом'якшення призначеного покарання (ч. 3 ст.74).

Крім того, спеціальні види звільнення від покарання та його відбування встановлено КК щодо неповнолітніх (див. ст. ст. 104- 107 та коментар до них).

Мета дослідження. Спроба дослідити на основі опрацьованого наукового матеріалу поняття і загальну характеристику звільнення від кримінальної відповідальності чи від покарання та його відбування, який на підставі закону про амністію застосовується щодо індивідуально невизначеної категорії осіб, винних у вчиненні злочинів.

Основні результати дослідження. У ході виконання припису акта про амністію щодо осіб, які підпадають під його дію, приймаються відповідні документи: постанова органу дізнання або попереднього слідства про закриття кримінальної справи, що санкціонується прокурором; якщо справу розглядає суд, він постановляє обвинувальний вирок про звільнення винного від покарання, а якщо справа перебуває у касаційній інстанції, суд виносить ухвалу про закриття кримінальної справи; постанова органу, що відає відбуванням покарання, - про звільнення особи від подальшого відбування покарання (постанову санкціонує прокурор).

Амністія, як правило, не допускається стосовно засуджених, які вчинили особливо тяжкі злочини проти держави, умисне вбивство за обтяжуючих обставин та інші особливо тяжкі злочини, а також щодо осіб, які раніше звільнялися від покарання за актом амністії або актом помилування і знову вчинили умисні злочини. Амністія не звільняє від обов'язку відшкодувати заподіяну злочином шкоду, покладеного на винну особу вироком чи рішенням суду.

Помилування - це виявлення гуманізму і милосердя з боку глави держави - Президента України, стосовно індивідуальної особи (осіб), яка засуджена судом до будь-якого покарання за вчинення злочину будь-якого ступеня тяжкості. Воно полягає у повному або частковому звільненні особи від покарання або застосуванні більш м'якого покарання, або в знятті з особи судимості або у заміні довічного позбавлення волі позбавленням волі на певний строк.

Висновки. Отже амністія може передбачати: скорочення строків покарання або заміну призначених судом покарань іншими, м'якшими; зняття судимості та ін. Амністія може передбачати звільнення жінок, які мають маленьких дітей, хворих, неповнолітніх.

Відповідно до Закону України «Про застосування амністії в Україні» (1996) амністію не може бути застосовано до особливонебезпечних рецидивістів; осіб, які мають дві і більше судимості за вчинення тяжких злочинів; осіб, яких засуджено за особливонебезпечні злочини проти держави, умисне вбивство за обтяжуючих обставин.

Помилування за своїм змістом наближається до амністії. Однак акти про помилування завжди мають індивідуальний характер і застосовуються лише персонально до окремих осіб.

Помилування здійснюється, як правило, на прохання засудженого, його рідних, захисника тощо. Питання про помилування відносно іноземних громадян може бути поставлене також урядами їхніх країн і міжнародними організаціями. Помилування може бути застосоване до будь-якої особи, але насамперед до тих, хто щиро розкається і довів це своєю поведінкою.

Згідно з Конституцією України помилування здійснює Президент України.

Література:

- Молдован В. В. Основи держави і права. Опорні конспекти. — К.: Юмана, 1997.
- Котюк В. О. Основи держави і права. — К.: Вентурі, 1997.
- Правознавство / За ред. В. Г. Гончаренка. — К.: Інформашійно-правовий центр, 2002.
- Правознавство / За ред. М. В. Кравчука. — Тернопіль: Карт-бланш, 2003.
- Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. — К.: Атіка, 2001.
- Загальна теорія держави і права / За заг. ред. проф. Цві-ка М. В., доц. Ткаченка В. Д., проф. Петришина О. В. — Х.: Право, 2002.
- Скакун О. Ф. Теорія держави і права. — Х.: Консум, 2002.
- Теорія держави і права / За заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. — К.: Юрінком Інтер, 2004.
- Конституційне право України / За ред. академіка АПрН України, доктора юридичних наук, професора Ю. М. Тодики, доктора юридичних і політичних наук, професора В. С. Журавського. — К.: Видавничий Дім «Ін юре», 2002.
- Сімейне право України / За ред. Ю. С. Червоного. — К.: Істина, 2004.
- Трудове право України / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак та ін.; За ред. П. Д. Пилипенка. — К.: «Видавничий Дім «Ін юре», 2004.
- Кримінальне право України / За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. — К.: Юридична думка, 2004.
- Чулінда Л. І. Українська правнича термінологія. — К.: Магістр XXI сторіччя, 2004.
- Юридичні терміни. Тлумачний словник / За ред. В. Г. Гончаренка. — К.: Либідь, 2003.

О. В. Козловський
Науковий керівник
к.е.н., доцент **І.Ф.Севрюкова**

ФІЗИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

У даній статті досліджується особливості цивільно-правового статусу людини як фізичної особи.

Ключові слова: фізична особа, правоздатність, дієздатність, цивільно-правові відносини.

Казловский А. В.

ФИЗИЧЕСКИЕ ЛИЦА КАК СУБЪЕКТЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА

В данной статье исследуются особенности гражданско-правового статуса человека как физического лица.

Ключевые слова: физическое лицо, правоспособность, дееспособность, гражданско-правовые отношения.

O. V. Kozlovskiy

PHYSICAL PERSONS AS CIVIL LEGAL SUBJECTS

In this article probed the feature of civil legal status of man as a physical person.

Keywords: physical person, legal capacity, capability, civil legal relations.

Постановка проблеми. Цивільне право – одна із провідних галузей національного права України, яка регулює певну групу правових відносин за участю фізичних, юридичних осіб, держави, територіальних громад, іноземних держав та інших суб'єктів права. Ними є цивільно-правові відносини. Встановлюються вони для регулювання суспільних відносин, які складають предмет цивільного права. В ці відносини ми вступаємо щодня в процесі життєдіяльності. У результаті такого регулювання вказані відносини стають цивільними правовідносинами і набувають певної правової форми. Дані правовідносини виникають, змінюються і припиняються на підставі деяких життєвих обставин, ситуацій, інших подій і дій, з якими пов'язано настання певних правових наслідків. Дані життєві обставини, ситуації, події та дії, з якими пов'язано настання певних правових наслідків в юридичній літературі трактуються як юридичні факти.

Громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства можуть брати участь у цивільно-правових відносинах. При цьому іноземці та особи без громадянства, які перебувають в нашій державі на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, - за винятками, встановленими Конституцією України, законами чи міжнародними договорами України.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблеми цивільно-правового статусу фізичної особи розглядалися великою кількістю науковців, зокрема Борисовою В.І., Барановою Л.М., Жилінковою І.В. І.В.Спасибо-Фатєєвою, В.Л. Яроцьким, Харитоновим Е.О., Ю.В.Білоусовим, С.В. Лодінською, Р.О. Стефанчуком, О.В. Дзерою, Д.В.Бобровою, Н.В. Кузнецовою та іншими. Проте питання цивільно-правового статусу фізичної особи в усі часи була важливою складовою розвитку людства, повністю не вирішена та потребує подальших наукових досліджень.

Мета дослідження. З'ясувати особливості правового статусу фізичної особи.

Основні результати дослідження. Для того, щоб розпочати дослідження цивільно-

правового статусу людини, необхідно визначити, що ж собою являє сама людина. Так, більшість науковців людину визначають як вищу соціальну цінність, яка у подальшому вдосконалює правовий статус особистості, демократизує соціальних процеси, які мають здійснюватися на основі врахування прав та свобод [9].

Що стосується цивільного-правового статусу людини, то ст. 24 ЦК України передбачено, що людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою [1].

Як учасник цивільних правовідносин, фізична особа наділяється низкою ознак, які виокремлюють її з-поміж інших та персоніфікують як учасника цих правовідносин. До таких ознак належать: ім'я фізичної особи, її громадянство, вік, стать, сімейний стан, стан здоров'я тощо [6, с. 302].

Щоб брати участь у цивільних правовідносинах, фізична особа наділена цивільною правосуб'єктністю, під якою розуміється можливість того чи іншого суб'єкта бути учасником цивільних правовідносин, тобто бути суб'єктом права [4, с. 216].

Складовою частиною правосуб'єктності фізичної особи виступає правоздатність, яка визнається за всіма фізичними особами України і виникає в момент народження особи та припиняється в момент її смерті. Так, правоздатність є невід'ємною властивістю кожної фізичної особи протягом всього її життя незалежно від віку та стану здоров'я [4, с. 217].

Отже, з моменту народження і до моменту смерті триває цивільно-правовий статус фізичної особи. Тож, правоздатність є обов'язковою, загальною передумовою виникнення та здійснення суб'єктивних цивільних прав та виконання цивільних обов'язків [6, с. 303].

Цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. Відповідно до ч. 1 ст. 30 ЦК, цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними [1].

Дієздатність за своєю природою є суб'єктивним цивільним правом і її зміст для фізичних осіб передбачає такі повноваження:

- 1) здатність фізичної особи своїми діями набувати цивільних прав та створювати для себе цивільні обов'язки;
- 2) здатність фізичної особи самостійно здійснювати цивільні права та виконувати покладені на неї обов'язки;
- 3) здатність нести відповідальність за невиконання цивільних обов'язків [1].

ЦК України визначено обсяг цивільної дієздатності фізичної особи. Він може бути обмежено лише у випадках і згідно з порядком, визначеним чинним законодавством України.

В окремих випадках, згідно законодавства, існують умови, за яких фізичну особу може бути обмежено в цивільній дієздатності, тобто їй може бути зменшено обсяг здатності своїми діями набувати та здійснювати цивільні права та створювати і виконувати цивільні обов'язки. Так, можливе обмеження як неповної, так і повної дієздатності.

Обмеження неповної цивільної дієздатності неповнолітніх можливе лише за наявності достатніх підстав, зокрема, вчинення дій, що свідчать про нездатність неповнолітнього самостійно й вільно розпоряджатись своїми доходами [5, с. 312].

Згідно з чинним законодавством обмеження повної цивільної дієздатності фізичної особи передбачається в таких випадках:

- 1) фізична особа страждає на психічні розлади, які істотно впливають на її здатність

або можливість усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними;

2) зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище [5, с. 314]. Окрім обмеження в цивільній дієздатності фізичної особи, її може бути за певних обставин визнано недієздатною. Недієздатність фізичної особи - це нездатність фізичної особи власними діями набувати цивільних прав і виконувати цивільні обов'язки.

Наслідками визнання фізичної особи недієздатною є встановлення над нею опіки, тобто абсолютно весь спектр можливих цивільних прав (обов'язків) фізичної особи здійснюються (виконують) опікуни, в тому числі й обов'язки з відповідальності.

У випадку припинення підстав для визнання особи недієздатною зникли, суд, за позовом опікуна, органу опіки та піклування, поновлює цивільну дієздатність особи та припиняє опіку над нею [6, с. 307].

Важливу роль для визначення правового статусу фізичної особи відіграє місце її проживання

Відповідно до ч. 1 ст. 29 ЦК, місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово [1].

Цивільно-правове значення місця проживання полягає в тому, що:

- 1) за місцем проживання особи вирішується питання про місце виконання зобов'язань;
- 2) за останнім місцем постійного проживання особи відкривається її спадщина;
- 3) за місцем проживання особи вирішується питання про постановку особи на облік для покращення житлових умов;
- 4) за місцем проживання особи надсилаються всі офіційні виклики та повідомлення тощо [1].

В разі тривалої відсутності фізичної особи у місці свого постійного проживання до фізичної особи застосовують специфічний правовий статус фізичної особи - безвісно відсутня.

В разі ж тривалої відсутності фізичної особи в місці свого проживання, якщо не можливо встановити місце її перебування, ставиться питання про оголошення її померлою [5, с. 316].

Фізична особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішенням суду про це. Фізична особа, яка зникла безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена померлою від дня її ймовірної смерті [5, с. 317].

Велику роль у визначенні правового статусу фізичної особи відіграють акти цивільного стану. Під ними розуміють події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків.

Актами цивільного стану вважають народження фізичної особи, встановлення її походження, набуття громадянства, вихід із громадянства та його втрата, досягнення відповідного віку, надання повної цивільної дієздатності, обмеження цивільної дієздатності, визнання особи недієздатною, шлюб, розірвання шлюбу, усиновлення, зміна імені, інвалідність, смерть тощо [7, с. 124].

Слід зазначити, що до цивільно-правового статусу фізичної особи входить інститут охорони особистого життя, який діє у відповідності з ЦК України. Поряд з нормами, які

закріплюють право на особисте і сімейне життя, є також норми, що містять положення про деякі інші особисті немайнові права, об'єктами яких є окремі прояви особистого життя. Зокрема до таких відносять: право на індивідуальність (ст. 300); право на власне зображення (ст. 307 – 308); право на особисті документи (ст. 303 – 305); право на таємницю кореспонденції (ст. 306); право на недоторканність житла (ст. 311 ЦК України) [1].

Однією із особливостей цивільних прав фізичної особи є її право на зайняття підприємницькою діяльністю. Згідно з ст. 50 ЦК України фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом.

Так, в результаті державної реєстрації, фізична особа набуває статус суб'єкта господарювання. Якщо фізична особа не здійснила державної реєстрації як суб'єкта підприємництва, незважаючи на фактичне зайняття підприємницькою діяльністю, така особа не набуває статусу суб'єкта господарювання (підприємця). Так, відповідно до ч. 3 ст. 50 ЦК України, якщо фізична особа не зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності, а договори як підприємець уклала, то вона не вправі за цими підставами оспорювати ці договори [1].

У цьому випадку фізична особа-підприємець позбавляється права оспорювати договори, укладені ним до моменту державної реєстрації особи як підприємця. Зокрема, такі договори не можуть бути визнані недійсними в судовому порядку за цією правовою підставою [10].

Висновки. У результаті проведеного дослідження цивільно-правового статусу фізичної особи можна зробити наступні висновки:

- 1) визнання людини вищою соціальною цінністю в Україні було і буде важливим кроком у розбудові громадянського суспільства, оскільки людина є цінністю не лише для самої себе, а й для всього суспільства, для соціуму.
- 2) право на життя в цивільному праві реалізується через дієздатність та правоздатність;
- 3) особливе місце посідає фізична особа-підприємець, яка реалізує своє право на зайняття підприємницькою діяльністю.

Для того, щоб в Україні відбувався подальший розвиток засад захисту суб'єктивних цивільних прав людини, необхідно продовжувати роботу щодо адаптації та гармонізації національного законодавства у цій сфері задля покращення нормативно-правового регулювання фактично існуючих та потенційно діючих відносин, пов'язаних із правовим статусом фізичної особи як суб'єкта права.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV
2. Боброва Д. В. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка / О.В. Дзера (ред.), Н.С. Кузнєцова (ред.). — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 864 с.
3. Кондраг'єва Л.А. Цивільне процесуальне право України: плани семінарських занять / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. — Чернівці: Рута, 2007. — 335 с.
4. Пацурківський Ю.П. Цивільне право України: Програма курсу / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. — Чернівці: Рута, 2008. - 404 с.
5. Самойленко В.М. Цивільне право України: навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. та доп. — Х. : Юрсвіт, 2009. — 460 с.
6. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія / Відп. ред. Я. М. Шевченко. — Хмельницький: Вид. Хмельницького університету управління та права, 2007. — 626 с.
7. Фролов Ю.М. Цивільне право України: навч. посібник. - Донецьк: Юго-Восток, 2007. — 262 с.
8. <http://bnc.in.ua/tsivilne-pravo/fizichni-osobi-yak-sub-ikti-tsvivilnogo-prava> - Фізичні особи як суб'єкти цивільного права
9. <http://ndippp.gov.ua/Schorichnuk/Krupchan.pdf> - Цивільно-правовий статус людини як вищої соціальної цінності

Колокольников А. В.

*Науковий керівник:
канд. юрид. наук Харь І.О.*

СУБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ НЕЗАКОННЕ ПОЛЮВАННЯ

Стаття студента Колокольникова А. В. присвячена проблемі суб'єкта складу злочину незаконне полювання.

Ключові слова: суб'єкт, злочин, незаконне полювання.

Колокольников А. В.

СУБЪЕКТ ПРЕСТУПЛЕНИЯ НЕЗАКОННАЯ ОХОТА

Статья студента Колокольникова А. В. посвящена проблеме субъекта преступления незаконная охота.

Ключевые слова: субъект, преступление, незаконная охота.

Kolokolnikov A.

THE SUBJECT OF THE CRIME ILLEGAL HUNTING

Become a student Kolokol'nikova AV is devoted to the subject of the crime of illegal hunting.

Keywords: subject, crime, illegal hunting.

Постановка проблеми. За ступенем гостроти проблеми щодо охорони навколишнього природного середовища і, зокрема, мисливських звірів та птахів, умови їх перебування поділяють на сприятливі, помірно сприятливі, задовільні, погіршені, напружені й катастрофічні. Тому дотримання приписів полювання є центральним питанням, в якому визначається як загальний правовий режим мисливського господарства та тваринного світу, так і порядок здійснення полювання: від моменту виникнення права на полювання, місць, строків, способів, засобів, знарядь і видів полювання. Це стосується в повній мірі і меж кримінальної відповідальності за дії, що суперечать цим принципам а також стосуються й самого суб'єкта даного складу злочину.

Аналіз останніх публікацій. Даній проблемі, тобто проблемі суб'єкта вищезначеного складу злочину присвячували свої роботи такі вчені як О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, В.К. Матвійчук, С.Б. Гавриш, Д.И. Крупко, З.Г. Корчева, В.А. Клименко та ін. Але на сьогодні, у зв'язку з подальшим розвитком кримінального права взагалі, й виникнення нових проблем в конкретній сфері є необхідність у розгляді низки ознак суб'єкта складу злочину незаконне полювання. Це викликано тим, що даний злочин пересікається з іншими злочинами і може мати різні відтінки, в залежності від статусу безпосередньо особи, що вчиняє даний злочин.

Мета статті. Метою статті є дослідити ознаки суб'єкта складу злочину незаконне полювання.

Основний зміст роботи. Проблема суб'єкта злочину отримала достатню глибину дослідження в юридичній науці [1, с.137-147; 2, с.23-28; 3, с. 20 та ін.].

Суб'єктом злочину наше кримінальне право визнає фізичну, осудну особу, яка досягла на момент вчинення злочину віку, з якого може наступити кримінальна відповідальність [4, с. 159]. Відсутність будь-якої із зазначених ознак свідчить про відсутність ознак складу злочину і застосування покарання.

У зв'язку з тим, що загальнотеоретичні питання суб'єкта злочину мають суттєву розробку, ми на них зупинятися не будемо, але використаємо їх у дипломі стосовно

суб'єкту складу злочину незаконного полювання.

У відповідності до ст. 22 КК України кримінальній відповідальності за незаконне полювання підлягають особи, яким до вчинення цього злочину виповнилось 16 років.

Хоча суб'єкт досліджуваного складу злочину за своєю соціальною характеристикою мало чим відрізняється від суб'єкта інших екологічних злочинів, він все ж таки має деякі особливості. Вивчення матеріалів судової практики показує, що найбільше число осіб, які притягнуті до кримінальної відповідальності, припадає на людей у віці 25-36 років (45,5%) і 36-50 років (27,3%). В той же час відсутні випадки притягнення до кримінальної відповідальності за досліджувані злочини осіб у віці від 16 до 18 років. Це пояснюється, на наш погляд, перш за все тим, що відповідно зі ст.16 Закону України "Про тваринний світ" від 3 березня 1993 року та ст.12 Закону України від 22 лютого 2000 року "Про мисливське господарство та полювання" полювання в межах мисливських угідь здійснюється лише громадянами, що досягли 18-річного віку й одержали у встановленому порядку дозвіл та інші документи, що засвідчують право на полювання [5; 6].

Звертає на себе увагу і та обставина, що із числа осіб, що вчинили незаконне полювання, притягнуто до кримінальної відповідальності 93,5% чоловіків і 6,5% осіб жіночої статі. Але таке співвідношення не однакове по областях. Наприклад, питома вага осіб жіночої статі, які притягнуті до кримінальної відповідальності в Чернігівській області, становить 2%, Київській - 1%, Одеській - 2,2% тощо. На наш погляд, це зв'язано з тим, що вони складають невелику масу працівників у сфері мисливських господарств, або ж просто не займаються таким добуванням тварин.

Є необхідність у розгляді і низки інших ознак. Це викликано тим, що цей злочин пересікається з іншими злочинами і може мати різні відтінки, в залежності від статусу особи.

Представляє інтерес питання про коло осіб, які можуть бути суб'єктами злочинного полювання.

Щодо суб'єкта злочину незаконного полювання, в юридичній літературі висловлюються різні думки. Одні автори вважають, що такими можуть бути як приватні, так і службові особи [7, с. 503-530], інші стверджують, що суб'єктом злочину, який вивчається, можуть бути особи, котрі досягли 16-річного віку [8, с.110; 9, с. 60;], деякі схиляються до того, що названими суб'єктами вказаного злочину можуть бути окремі громадяни і службові особи [10, с.187], частина - дотримується думки, що суб'єктом даного злочину є особи, котрим виповнилось 16 років, і вони можуть бути як громадянами нашої держави, так й іноземцями та особами без громадянства [11, с.28]. Є позиція, що суб'єктом досліджуваного складу злочину може бути фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку, службова, неслужбова і приватна особа (громадянин нашої країни, іноземний громадянин або без громадянства, чи особа, що має подвійне громадянство) [12, с.29]. Окремі автори підтримують судження, що суб'єктом складу аналізованого злочину можуть бути як приватні, так і службові особи [13, с.18].

Цікаво, що в "Положенні про мисливське господарство та порядок здійснення полювання", що діяло раніше, відсутні положення з якого віку дозволяється полювання. Такі положення ми знаходимо лише в чинному Законі України від 22 лютого 2000 року "Про мисливське господарство та полювання", де зазначається, що право на полювання в межах визначених для цього мисливських угідь мають громадяни України, які досягли 18-річного віку та одержали в установленому порядку дозвіл на добування мисливських тварин та інші документи, що засвідчують право на полювання. Це підтверджується і вивченням кримінальних справ. Такі ж положення стосуються іноземців.

Вищезазначене підтверджується "Правилами видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення", затверджених Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України 26 травня 1999 року № 115 (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України 9 вересня 1999 року за № 608/3901 [14]).

Висновки. На підставі викладеного необхідно визнати, що суб'єктом злочинного незаконного полювання може бути фізична осудна (що досягла 16 років) службова, неслужбова і приватна особа (громадянин нашої держави, іноземний громадянин або особа без громадянства (чи з подвійним громадянством)).

Для кваліфікації за указаною ознакою необхідно, щоб обов'язковою ознакою, крім факту наявності службового становища, було тут використання його для вчинення злочину. Такі дії не потребують додаткової кваліфікації. Але це положення на практиці не завжди виконується. Так, К., діючи за дорученням керівника мисливського господарства одного з районів Київської області Д., відстріляв чотирьох кабанів без ліцензії та передав м'ясо Д. Під час попереднього слідства останній звинувачувався за ст. 364 і ч.1 ст. 248 КК України. Така практика зустрічається по 15% вивчених нами справ цієї категорії.

Список використаних джерел:

1. Абдуразаков С., Ахмедов Г.А. Субъект преступления по уголовному кодексу Узбекской ССР // Вопросы совершенствования законодательства Узбекской ССР. - Ташкент: Изд-во Ташкентского ун-та, 1970. - С.137-147.
2. Ахмедов Г.А., Миренский Б.А. О соотношении криминологи-ческих и уголовно-правовых категорий. Личность преступника и субъект преступления // Общественные науки в Узбекистане. - 1975. - № 10. - С.23-28.
3. Владимиров В.А., Левицкий Г.А. Субъект преступления по советскому уголовному праву. - М.: ВШ МООН РСФСР, 1964. - 59 с.
4. Советское уголовное право: Часть Общая. - М.: Юрид.лит., 1982. - 439 с.
5. Про тваринний світ: Закон України від 3 березня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 18. - Ст.191.
6. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000 р. // Голос України. - 2000. - 28 березня.
7. Таций В.Я. Преступления против природных богатств СССР // Уголовное право УССР: Особенная часть. - К.: Вища школа, 1989. - С.503-530.
8. Гельфанд И.А. Хозяйственные преступления // Советское уголовное право: Часть Особенная. - К.: КВШ МВД СССР, 1968. С.309-387.
9. Повелицына П.Ф. Уголовно правовая охрана природы в СССР. - М.: Юрид. лит., 1981.- 88с.
10. Беляев Н.А. Хозяйственные преступления // Курс Советского уголовного права: Часть особенная. - Л.: Изд-во Ленинград.ун-та, Т.4. - С.3-199.
11. Пакутин В. Ответственность за незаконную охоту // Социалистическая законность. - 1979. - № 9. - С.26-28.
12. Матвейчук В.К. Квалификация незаконной охоты: Учебное пособие. - К.: РИО МВД Украины, 1992. - 52 с.
13. Жевлаков Э.Н. Преступления против природных богатств СССР. - М.: ВЮЗИ, 1983. - 80 с.
14. Правила видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 26 травня 1999 р. № 115, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 9 вересня 1999 р. № 608/3901 //Офіційний вісник України. - 1999. - № 37. - Ст.1878.

О. М. Кольба

Науковий керівник:

к.ю.н., доцент О.В. Александренко

ТИПОВІ ПОМИЛКИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті міститься науковий аналіз типових помилок, що допускаються при призначенні та проведенні експертиз під час досудового слідства та негативно впливають на хід розслідування і розкриття злочинів, а також вказуються засоби їх попередження й усунення.

Ключові слова: слідчі помилки; експертні помилки; прокурорський нагляд, усунення помилок.

А. Н. Кольба

ТИПИЧНЫЕ ОШИБКИ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

В статье содержится научный анализ типичных ошибок, которые допускаются при назначении и проведении экспертиз на досудебном следствии и негативно влияют на ход расследования и раскрытия преступлений, а также указаны средства их предупреждения и устранения.

Ключевые слова: следственные ошибки; экспертные ошибки; прокурорский надзор, устранение ошибок

О. М. Kol'ba

COMMON MISTAKES FORENSICALLY

The author makes a scientific analysis of typical blunders made while ordering and conducting expert examination at pretrial stage that influence negatively on crime disclosure and investigation. It's also told about the means of their removal.

Keywords: investigating errors, expert errors, prosecutorial supervision, eliminating of errors.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку незалежної держави України значно зростає роль криміналістичної експертизи в судочинстві при пізнанні механізму вчинення злочину й отриманні науково обґрунтованих доказів. Проте створенню надійної доказової бази заважає низка негативних чинників, наприклад, помилки судових експертів у дослідженнях. Судові експерти, як і суб'єкти будь-якої іншої галузі людської діяльності, не застраховані від неправильних рішень. Помилки були і залишаються об'єктивною реальністю. Так, за результатами взаємного рецензування між експертними підрозділами ОВС України було встановлено, що велика кількість висновків експертів містить недоліки. Це не виключає необхідності прагнення їх подолати, оскільки помилки експерта можуть викликати цілий комплекс негативних наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усуненню експертних та слідчих помилок у досудовому слідстві приділяється велика увага в наказах Генерального прокурора України, в тому числі і про притягнення до дисциплінарної відповідальності окремих слідчих та експертів за допущені слідчі помилки і недбалість у конкретних кримінальних справах (Кримінальна відповідальність експертів передбачена ст. 384, ч. 1 ст. 385 та ч. 1 ст. 387 КК України). Науковці також неодноразово висвітлювали окремі аспекти слідчих та експертних помилок. Про це свідчать праці В.М. Абрамової, Р.С. Белкіна, В.Д. Берназа, А.І. Вінберга, Г.Л. Грановського, І.М. Каплунова, Н.С. Карпова, Н.І. Клименко, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, Л.В. Кочнева, А.Ю. Краснобаєва, Г.С. Макушкіна, В.Т. Малайренка, А.Б. Марченка, Н.А. Паліашвілі, А.К. Педенчука та інших учених, в роботах яких тією або іншою мірою досліджувалися дані питання.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Питання про експертні помилки не нове для науковців та практичних співробітників експертних підрозділів але актуальне до сих пір.

Аналіз експертної практики свідчить про те, що помилки як негативне явище в експертній діяльності все ж зустрічаються і досить часто. Не потрібно пояснювати, які можуть настати негативні наслідки у разі їх припущення (помилковий висновок експерта може привести до слідчої помилки і, навіть, судової помилки, що може негативно вплинути на життя людини, яке є найвищою цінністю). З метою усунення експертних помилок та їх профілактики, необхідно виявити типові із них, проаналізувати природу їх появи, щоб більше не допускати їх появи.

Мета дослідження. Метою цієї статті є визначення типових помилок, що допускаються при призначенні та проведенні експертиз під час досудового слідства.

Основні результати досліджень. Негативний вплив помилок на хід розслідування злочинів зумовлює необхідність конкретизації можливостей та шляхів їх попередження й виправлення. Насамперед потрібно зазначити, які помилки взагалі існують у судових експертів, так би мовити їх різновидність. Аналіз експертної практики дозволяє виявити і класифікувати помилки. За своєю природою вони не однорідні і можуть бути поділені на три класи:

1. Операційні - пов'язані з порушенням установлених вимог до послідовності дій експерта і до упорядкування висновку. Вони характерні майже для всіх етапів дослідження, у більшій мірі зустрічаються в практику починаючих фахівців.

2. Гносеологічні помилки - зв'язані власне з рішенням завдань експертом, їхня поява залежить від багатьох причин: рівня підготування, його досвіду, особливо при дослідженні складних, що рідко зустрічаються в практиці завдань, від наукової розробленості окремих положень судово-балістичної експертизи і, нарешті, від інтелектуальних спроможностей.

3. Логічні - це "помилки, зв'язані з порушенням у змістовних розумових актах законів і правил логіки, а також із некоректним застосуванням логічних прийомів і операцій". Фактичні, або предметні, помилки - перекручене уявлення про відношення між предметами об'єктивного світу.

Завдяки проведеному дослідженню, вдалося виявити типові помилки судової експертизи та причину їх виникнення, тобто де найчастіше вони зустрічаються і чим зумовлюються.

Отже, помилками є такі:

- у тексті висновку неправильно вказуються дата надходження матеріалів, дата винесення ухвали, номер справи, найменування документа, проведення експертизи і т.д., що є підставою їх проведення (операційна),

- неточне формулювання питання або прояв ініціативи без згоди слідчого, призводить до необгрунтованого виходу за межі поставленого завдання або своєї компетенції (процесуальна),

- у тексті висновку невірно вказуються реквізити досліджуваного документа (операційна),

- не перевіряються достовірність зразків, їх кількість, не оцінюється якість цих зразків з погляду їх зіставленості з досліджуваним об'єктом по загальних, окремих ознаках, транскрипції, умовам виконання тощо, не з'ясовується причина відсутності вільних зразків – для почеркознавчої експертизи (операційні або гносеологічні),

- недостатньо точно досліджуються і описуються ознаки - розмір, розгін, нахил, зв'язність, не досліджуються ознаки просторової орієнтації рухів для почеркознавчої

експертизи (операційна),

- не дотримуються умов застосування методик, проводяться неточні вимірювання, помилково підраховуються значення і інші параметри (операційна),

- неправильна оцінка в єдиній системі істотності збігів і характері відмінностей. Не наводяться результати дослідження по одному з питань, спрощується, значно скорочується опис дослідження, вказуються неповні або неточні реквізити досліджуваних документів (процесуальна).

Висновки. З метою забезпечення єдиного підходу при проведенні судових експертиз і підвищення якості їх проведення та уникнення помилок в цій діяльності слід суворо дотримуватися відповідних норм КПК України, керуватися Законом України від 25 лютого 1994 року «Про судову експертизу», зокрема статтями 7, 8 цього Закону; наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 8 жовтня 1998 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та науково методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень». Крім вищевказаного, надійною гарантією правильного формулювання запитань експерту є використання посібників (збірників методичних листів) Генеральної прокуратури України, в яких наведені майже усі можливі ситуативні питання щодо того чи іншого виду експертизи.

Література

1. Маляренко В. Найпоширеніші помилки та порушення законів, які допускаються при провадженні дізнання і попереднього слідства / В. Маляренко // Право України. — 2001. — № 3. — С. 15–20.
2. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник / Н.И. Кондаков. — 2е изд., испр. и доп. — М.: Наука, 1975. — 720 с.
3. Климчук В.П. Понятие и виды процессуальных ошибок на этапе окончания предварительного следствия / В.П. Климчук // Вопросы права в третьем тысячелетии: млы. межвуз. науч. практич. конф. вузов МВД Республики Беларусь и России; под ред. А.Я. Гришко, Ю.С. Ефимчика, В.М. Козлова. — Брянск. — Мн.: БФ МосУ МВД России, 2003. — С. 215–216.
4. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики [Новое изд., перепеч. с изд. 1908] / Гросс Г. — М.: ЛексЭст, 2002. — 1088 с.
5. Марченко А.Б. Слідчі помилки та шляхи їх подолання: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Марченко А.Б. — Луганськ, 2006. — 210 с.
6. Карпов Н.С. Теоретичні основи та практика використання передового досвіду органів внутрішніх справ у протидії злочинній діяльності: моногр. / Карпов Н.С. — К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2000. — 124 с.
7. Белкин Р.С. Понятие экспертных ошибок и их классификация / Р.С. Белкин, А.К. Педенчук // Общетеоретические, правовые и организационные основы судебной экспертизы: сб. научн. трудов. — М.: ВНИИСЭ, 1987. — С. 59–66.
8. Абрамова В.М. Экспертные ошибки: причины, последствия, профилактика: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Абрамова В.М. — К., 2004. — 260 с.
9. Первомайский В.Б. Нагальні проблеми судово-психіатричної експертизи станів залежності / В.Б. Первомайський, В.Р. Лейко, А.І. Цубера // Журнал психиатрии и медицинской психологии. — 1999. — № 2. — С. 35–38.
10. Копильченко Т.Ю. Недоліки, обумовлені використанням персонального комп'ютера в почеркознавчій експертизі / Т.Ю. Копильченко // Актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів: матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 17 червня 2010 року. — Київ, 2010. — С. 223–225.
11. Закон України від 25 лютого 1994 року «Про судову експертизу», (стаття 7-8 цього закону).
12. Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 8 жовтня 1998 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та науково методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень»

І. В. Коновалов

*Науковий керівник:
доцент О. В. Александренко*

КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ХАБАРНИЦТВА

В статті проаналізовані основні ознаки і визначені види та способи вчинення хабарництва. Наведено систему криміналістичних методів розслідування хабарництва.

Ключові слова. хабар, корупція, зловживання, хабарництво, службова особа, службове становище.

І.В. Коновалов

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ВЫЯВЛЕНИЯ И РАСКРЫТИЯ ВЗЯТОЧНИЧЕСТВА

В статье проанализированы основные признаки взяточничества. Приведены основные способы совершения данного вида преступления, раскрыты признаки взяточничества. Раскрыта система криминалистических приёмов расследования взяточничества.

Ключевые слова. Взятка, взяточник, коррупция, злоупотребление, признаки взяточничества, служебное положение, должностное лицо.

I.V.Konovvalov

CRIMINALISTICS METHODS OF DETECTION OF BRIBERY

In this paper basic features of bribery will be analyzed. Also there will be determined kinds and methods of detection of this crime, and features of bribery will be detected. In addition, the system of criminalistics methods will be exposed at investigation of bribery.

Keywords. Bribery, bribetaker, corruption, abuse, features of bribery, officer, official position.

Постановка проблеми. Хабарництво - це злочин, відомий людству з досить давніх часів. Його існування обумовлюється багатьма чинниками – економічними, соціальними, політичними. Бюрократична система породила цілу когорту чиновників, які використовують своє службове становище з метою вимагання й одержання хабарів за різні послуги. Можна стверджувати що хабарництво сприяє розкладу державного апарата, його дискредитації, втраті довіри народу до державної влади.

В умовах реформування в Україні соціально-економічної сфери, реорганізації економічного механізму в регулюванні нових форм власності, постійної зміни законодавства досить відчутно загострилася криміногенна обстановка. Хабарництво, набуло масового й часто організованого характеру, що вимагає застосування ефективних засобів боротьби з цим явищем.

Аналіз останніх публікацій. Значний внесок у дослідження теоретичних проблем методики розслідування хабарництва зробили вчені-криміналісти України та інших держав. Серед них можна виділити наступних: В.І. Авер'янова в своїх працях досліджувала окремі аспекти криміналістичних методів розслідування хабарництва, а також зробила детальний аналіз кваліфікуючих ознак хабарництва. О. Я. Баєв, В. П. Бахін, в своїх працях досліджували сучасні аспекти боротьби з хабарництвом на території України.

Р.С. Белкін навів детальну характеристику методів виявлення та попередження хабарництва. Певний внесок зробили й інші вітчизняні та зарубіжні науковці Проте окремі

важливі аспекти боротьби з цим небезпечним явищем залишилися й досі недослідженими.

Мета статті полягає у формуванні теоретичних засад методики розслідування хабарництва, визначенні його криміналістичної характеристики, а також плануванні й організації розслідування.

Методами дослідження є метод системного аналізу, метод порівняння.

Викладення основного матеріалу. У більшості випадків злочини, пов'язані з хабарництвом, передбачають етап ретельної підготовки. До підготовчих дій, зокрема, належать: підшукування особи, яка може дати (взяти чи передати) хабар; вибір предмета хабара; вибір місця і способу висловлення пропозиції дати (чи отримати) хабар; обрання способу підтримання зв'язку між хабародавцем і хабарником тощо.

На відміну від багатьох інших видів злочинів, механізм хабарництва має свої особливості, основна з яких полягає в тому, що суб'єктна система хабарництва складається з двох обов'язкових елементів - хабародавця і хабарника (службової особи), відносини між якими мають обоюдно прихований, погоджувальний характер. Дана обставина значно звужує можливості виявлення хабарництва та його розслідування [4, с.368].

Існують різні способи передавання хабара. Це може бути:

1. передавання предмета хабара з "рук у руки";(гроші, цінності, тощо)
2. перерахування грошових коштів на поточні рахунки в банках;
3. передавання хабара у вигляді подарунка на день народження;
4. виконання ремонтних робіт без сплати послуг;
- 4 надання туристичної путівки без сплати її вартості;
- 5 проведення робіт під виглядом трудової угоди;
- 6 передання за заниженими цінами державної власності комерційним структурам;
7. укладення збиткових для держави комерційних угод;
- 8 надання пільгових ліцензій для відкриття тієї чи іншої комерційної структури;
9. видача банківського кредиту чи позички без отримання зобов'язань щодо їх повернення тощо.

До кваліфікованих видів цього злочину закон відносить одержання хабара: 1) у великому розмірі; 2) служб, особою, яка займає відповідальне становище; 3) за поперед, змовою групою осіб; 4) повторно; 5) поєднане з вимаганням хабара до особливо кваліфікованих - одержання хабара: 1) в особливо великому розмірі; 2) служб, особою, яка займає особливо відповідальне становище [с.368]

Хабарництво і інші прояви корупції мають багато спільних рис, зумовлені єдністю об'єкта злочинного посягання, суб'єктів злочину, способів його здійснення, що є підставою для розробки єдиної для них окремої криміналістичної методики.

Для розкриття теми потрібно навести слідчі ситуації, прийоми та способи розслідування хабарництва.

Проблема розкриття даного виду злочинів багато в чому залежить від правильної постановки організації та належного планування ходу розслідування. Це неможливо зробити без наявності спеціальної методики розслідування, тим більше такого складного для виявлення і розслідування злочину, як хабарництво [7, с.360].

В різних слідчих ситуаціях, пов'язаних з розслідуванням хабарництва, існують різні тактичні операції, проте найбільш поширеними є наступні.

Затримання хабарника на місці вчинення злочину в умовах контрольованого передавання предмета хабара включає в себе: а) підготовчі заходи, спрямовані на фіксацію обставин злочину, індивідуалізації предмета хабара (відібрання пояснення від заявника,

очевидців, підготовка предмета хабара та фіксація його індивідуальних ознак у протоколі, вручення хабародавцю технічних засобів, визначення складу та інструктаж учасників затримання); б) затримання хабарника на місці злочину або неподалік від нього відразу після отримання хабара; в) огляд місця події; г) особистий обшук хабарника та його опитування; д) допит підозрюваного; е) допит свідків.

Тактична операція «Документ» проводиться з метою отримання документів, які, будучи найбільш важливими джерелами інформації про злочин, можуть бути зацікавленими особами приховані, підроблені (перероблені) або знищені [9, с.369].

Тактична операція «Пошук» проводиться у тому випадку, коли підозрюваній особі вдалося уникнути затримання та втекти.

Тактична операція «Матеріальна шкода» проводиться у випадках, коли службова особа з метою вимагання застосовувала незаконні методи, внаслідок яких була заподіяна шкода здоров'ю або майну потерпілої особи чи державі.

Типовими для першочергового етапу розслідування хабарництва слідчими діями є:

- 1) допит заявників;
- 2) затримання злочинців на місці злочину;
- 3) обшуки у хабарника, хабародавця й посередника, накладення арешту на майно з метою забезпечення вироку суду;
- 4) огляд документів за місцем роботи взятко приймача й хабародавця, у необхідних випадках виїмка цих документів;
- 5) огляд предмета хабара;
- 6) огляд місця події;
- 7) допит підозрюваних.

Версія - це обгрунтоване припущення про наявність і обставини розслідуваної події, дії конкретних осіб і наявність у цих діях складу певного злочину. Роль версій у пізнанні в процесі розслідування надзвичайно велика. У зв'язку з цим існують дві проблеми, вирішення яких визначає ефективність розслідування, досягнення об'єктивної істини.

Криміналістичні версії можуть бути класифіковані за двома підставами:

1) за обсягом понять версії поділяються на загальні (пояснюють зміст та сутність всієї події) та окремі (пояснюють зміст окремих фактів).

Різновидом загальних версій є типові версії, що відображають видові ознаки злочину та найбільш типовий механізм події. Так, за наявності ознак, наприклад, хабарництва існують типові версії - це факт хабарництва чи інсценування; ;

2) за сферою використання версії поділяються на слідчі, оперативно-розшукові, судові та експертні. Ці версії, як правило, взаємопов'язані і можуть впливати одна на одну. Так, слідча версія може впливати з експертної, оперативно-розшукова - зі слідчої, і навпаки.

Методами побудови версій є їхні логічні основи - індуктивний чи дедуктивний метод, аналогії. Побудова слідчих версій проходить такі етапи:

- 1) аналіз фактичного матеріалу;
- 2) висловлення припущення (саме версії);
- 3) виведення наслідків версії;
- 4) перевірка виведених наслідків (у цьому разі підтверджується або спростовується слідча версія).

Слідчі версії перевіряються у процесі розслідування по можливості одночасно (кожна версія має свої специфічні та спільні з іншими версіями питання). При вирішенні питань про послідовність слідчих дій важливо насамперед планувати першочергові та невідкладні слідчі дії, а потім - дії, якими одночасно перевіряються кілька версій.

Типовими при розслідуванні хабарництва є наступні версії:

1. Хабарництво мало місце за тих обставин, які містяться в матеріалах, що стали підставою для порушення кримінальної справи.

2. Хабарі не давалися, а з боку заявника має місце обмова або обман.

3. Посадовій особі певний предмет або гроші були вручені, але не як хабар, а як повернення боргу, дача в борг і т. д.

4. Посадова особа дійсно виконала в інтересах певного громадянина службові дії, але не за хабар.

5. Хабарництво мало місце, але посадова особа не отримало предмета хабара, так як було уявне посередництво або помилка хабародавця, що прийняв іншу особу за посадову.

Ці версії головним чином пояснюють можливі варіанти минулих подій. У деяких же випадках, наприклад за заявою про вимагання хабара, висунуті версії повинні не тільки пояснювати вчинені дії, але і прогнозувати найбільш ймовірний хід майбутніх дій осіб, які братимуть участь при затриманні на місці злочину.

План розслідування по цих справах має бути чітко узгоджений з планом оперативно-розшукових заходів. Від такої узгодженості багато в чому залежить успіх розслідування злочинів, що вимагають проведення значного комплексу негласних дій - заходів, а також проведення затримання на місці злочину. Разом з тим в плані слід ґрунтовно передбачити застосування техніко-криміналістичних засобів, необхідних для виявлення, фіксації та вилучення слідів хабарництва, які у цих справах дуже швидко знищуються злочинцями або деформуються [10, с.372].

Специфікою планування розслідування по даним справам є також те, що складовою його частиною є складання різного роду схем і окремих видів планів (злочинних зв'язків, взаємовідносин різних організацій, їх підрозділів, окремих посадових осіб, порядку руху якоїсь справи та ін.)

Вони допомагають в одних випадках образно уявити собі елементи досліджуваних явищ, їх взаємозв'язок і взаємозалежність і відповідно більш чітко і конкретно сформулювати завдання й визначити оптимальні засоби їх вирішення.

Таким чином, можна зробити висновок, що планування і висунування версій є невід'ємною складовою розслідування злочинів про хабарництво. Це дозволяє розподілити зусилля по розкриттю злочину в залежності від специфіки діяльності того чи іншого підрозділу, а також чітко виділити дії з розкриття злочину.

Висновки. Злочини, що охоплюються поняттям хабарництво, є найнебезпечнішими посадовими злочинами. Вони підривають авторитет державного апарату, підприємства, установи чи організації, комерційної чи підприємницької структури, дискредитують їх діяльність, руйнують моральні підвали суспільства. Хабарництво у вигляді одержання та давання хабара тісно пов'язане з іншими злочинами з боку посадових осіб, а також із розкраданням майна у великих і особливо великих розмірах. Воно є складовою корумпованості багатьох ланок державного апарату різних країн.

Перелік використаних джерел

1. Конституція України. - //Відомості Верховної Ради//, 1996, N 30 - ст. 141.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. - Затверджений Законом від 28.12.60 //Відомості Верховної Ради//, 1961, N 2 - ст. 15.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III //Відомості Верховної Ради//, 2001, N 12— ст.368-370.
4. Абрамова В.М., Ляш А.О. Криміналістика: Навч. посіб. для дистанц. навчання; навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». - Київ : Університет «Україна», 2007. с.348.

5. Аверьянова Т. В. Криминалистика: учебник / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Российская. — Москва: Норма, 2000. с.416.
6. Белкин Р.С. Избранные труды / Р.С. Белкин. — Москва : Норма, 2008. с.218.
7. Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. та ін. Криміналістика. / За ред. П. Д. Біленчука. - Київ: «Атака», 2001. с.360.
8. Глібо В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін. Криміналістика / За ред. В. Ю. Шепітька. - Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. с.520.
9. Гора І. Криміналістика: Навчальний посібник/ Ірина Гора, Валерій Колесник; М-во освіти і науки України, Нац. акад. служби безпеки України. - Київ: Алерта. — 2005 Ч. 1: Криміналістична техніка. - 2005. с.398.
10. Глібо В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А., Коновалова В.О., Матусовський Г.А. Криміналістика: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого / Валерій Юрійович Шепітько (ред.). — 2-е вид., перероб. і доп. - Київ: Видавничий дім «ІнЮре», 2004. - с.372.

О.І. Кононенко

Науковий керівник:

Д. юр. наук, професор Матвійчук В. К.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЛІКВІДАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ

В статті розглянуто основні засади ліквідації юридичної особи в Україні. Визначено, що в законодавстві не закріплено поняття «ліквідація юридичної особи», окреслено основні етапи проведення ліквідації підприємства та негативні чинники, які впливають на цей процес.

Ключові слова: припинення діяльності суб'єктів господарювання, ліквідація, ліквідація юридичної особи, процес ліквідації.

О.И. Кононенко

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЛИКВИДАЦИИ ЮРИДИЧЕСКОГО ЛИЦА В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены основные принципы ликвидации юридического лица в Украине. Определено, что в законодательстве не закреплено понятие «ликвидация юридического лица», обозначены основные этапы проведения ликвидации предприятия и негативные факторы, которые влияют на этот процесс.

Ключевые слова: прекращение деятельности субъектов хозяйствования, ликвидация, ликвидация юридического лица, процесс ликвидации.

O.I. Kononenko

LEGAL BASIS FOR THE ELIMINATION OF LEGAL ENTITY IN UKRAINE

The article discusses the basic principles of liquidation of legal entities in Ukraine. Determined that the legislation does not enshrine the concept of "liquidation of the legal entity", the main stages of the liquidation and negative factors that affect this process.

Keywords: termination of business entities, liquidation, liquidation of a legal person, the process of elimination.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення засвідчують, що ліквідація юридичних осіб чинить суттєвий вплив на господарські відносини в економічній системі суспільства, усуваючи з ринку неефективно господарюючих суб'єктів, а також суб'єктів, які порушують встановлений правопорядок у сфері господарювання. Однак стан правового забезпечення відносин, що виникають в процесі ліквідації підприємств, не можна визнати задовільним. З однієї сторони, чинним законодавством не регулюються чи регулюються не в повній мірі такі важливі аспекти процесу ліквідації, як: правовий статус ліквідаторів (членів ліквідаційної комісії); порядок розподілу майна ліквідованого підприємства між його учасниками тощо. З іншої сторони, багато положень законодавства про ліквідацію суб'єктів господарювання не узгоджені між собою, це стосується, насамперед, конкуренції норм Цивільного та Господарського кодексів України, які регламентують цю сферу відносин, а також положень законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб. Прогалини й недоліки законодавства про ліквідацію підприємств ускладнюють належне проведення ліквідаційної процедури, провокують протиправну поведінку окремих її учасників, що, в свою чергу, може завдати шкоди державним й суспільним інтересам.

З огляду на вищенаведене дослідження правового регулювання ліквідації суб'єктів господарської діяльності є актуальним і доцільним.

Аналіз досліджень і публікацій. Огляд юридичної літератури показав, що наукових вітчизняних публікацій, присвячених даній темі, явно недостатньо, і вони не зачіпають усього спектра проблемних ситуацій, що виникають під час процедури ліквідації юридичної особи. Так, вагомий внесок в розробку теоретичних положень щодо ліквідації юридичних осіб зробили такі вчені-правники, як Т. Д. Айткулов, М. І. Брагінський, О. М. Вінник, В. К. Джуль, А. В. Коровайко, В. В. Мамутов, С. В. Мартишкін, О. А. Наумов, М. В. Телюкіна, В. С. Щербина та багато інших. Але, не всі напрямки ліквідації підприємств розкриті до глибини та обґрунтованості, що і викликало зацікавленість у подальшому їхньому дослідженні.

Мета дослідження. Метою є визначення правових основ процедури ліквідації господарської діяльності юридичних осіб та проблем у цій сфері за умов існуючого вітчизняного законодавства.

Основні результати дослідження. Правове регулювання припинення суб'єктів господарювання здійснюється на підставі Господарського і Цивільного кодексів України (далі – ГК і ЦК України)[1, 2], Законів України “Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців”, “Про господарські товариства”, “Про акціонерні товариства”, “Про банки і банківську діяльність” та інших [3-7]. Варто наголосити, що на цей час в Україні не існує єдиного деталізованого нормативного акта, який регулює порядок припинення підприємств, а інтенсивна законотворчість призвела до того, що правові норми зазначених нормативних актів мають багато розбіжностей, суперечностей, є недостатньо відпрацьованими, тому створюють багато проблем в юридичній практиці.

Загальновідомо, що ліквідація – це одна з форм припинення діяльності суб'єкта господарювання (юридичної особи). Згідно зі ст. 104 ЦКУ і ст. 59 ГКУ, юридична особа припиняє своє існування шляхом ліквідації чи реорганізації. При ліквідації діяльність припиняється без правонаступництва, тобто без переходу прав та зобов'язань юридичної особи, що ліквідується, до інших осіб.

Заслужений діяч науки Росії М. І. Брагінський зазначає, що ліквідація означає припинення юридичної особи, проте не означає переказ прав та обов'язків [8, С.13]. Інші автори доповнюють традиційне розуміння ліквідації як припинення комерційної організації двома елементами: спрямованістю на досягнення певної цілі та зміною власників майнового комплексу [10, С.419]. А. В. Коровайко акцентує увагу на економічній сутності ліквідації, яка є процедурою, що опосередковує економічні процеси, мобілізує та консолидує майно (бізнес) учасників процедури на основі суб'єктивних інтересів кредиторів [9, С.11].

Тут варто зазначити, що незважаючи на відсутність законодавчого закріплення поняття «ліквідація», що, до речі, є значним недоліком, доцільно із загальних ознак цього поняття, розроблених на доктринальному рівні, дати таке визначення: ліквідація – це одна із форм припинення його існування як суб'єкта права за встановленою законом процедурою без настання універсального правонаступництва. Ліквідація юридичних осіб здійснюється без переходу прав і обов'язків підприємства, що ліквідується, до інших осіб, тобто без правонаступництва. При ліквідації підприємства його права й обов'язки припиняються.

Процес ліквідації підприємства, відповідно до законодавчих актів України являє собою ряд послідовних дій, а саме:

- 1) прийняття рішення про ліквідацію;

- 2) призначення ліквідаційної комісії;
- 3) встановлення порядку і строків проведення ліквідації;
- 4) внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи;
- 5) проведення інвентаризації;
- 6) встановлення строку для заявлення претензій кредиторів, який не може бути меншим ніж два місяці з моменту оголошення про ліквідацію;
- 7) проведення власне ліквідаційної процедури, розподіл залишків майна серед засновників підприємства, закриття рахунків в банках та зняття з обліку в державних органах;
- 8) скасування державної реєстрації підприємства органом державної реєстрації, виключення підприємства з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.

В сучасному механізмі ліквідації, можна виділити ряд чинників, що негативно впливають на її ефективність, серед них основними є: неврегульованість вітчизняного законодавства; порушення норм чинних правових актів під час провадження у справах про ліквідацію; непрозорість процедури оцінки та реалізації майна юридичної особи, яка ліквідується; штучне збільшення заборгованості юридичної особи; приховування майна або інформації про майно підприємства; високий рівень корупції у судовій системі та в органах місцевої виконавчої влади, хабарництва, тощо.

Висновки. Отже, ліквідувати підприємство на практиці набагато складніше, ніж створити його. Ліквідаційна процедура вимагає дуже багато часу, часто триває близько року і навіть більше, а також значних коштів. У цій роботі ми розглянули ряд найважливіших проблем, які наочно вказують, що процедура ліквідації підприємства потребує ще значного вдосконалення на законодавчому рівні.

Доцільно вважати, що подальше вдосконалення законодавства про ліквідацію підприємств має здійснюватися, зокрема, за такими напрямками: встановлення адміністративної відповідальності учасників суб'єкта господарювання, які прийняли рішення про його припинення, за ухилення від здійснення процедури ліквідації; чітка законодавча регламентація правового статусу та повноважень ліквідаційної комісії; встановлення повної солідарної майнової відповідальності членів ліквідаційної комісії за заподіяну їхніми діями шкоду майновим правам та інтересам учасників процесу ліквідації тощо.

Література.

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, №№ 19-20, №№ 21-22. – Ст. 144.
2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 10; Ориєнтир. – № 3. – С. 5 - 13
5. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 42-43. - Ст. 378
6. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
7. Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15.06.2003 р. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
8. Брагинский М.И. Юридические лица // Хозяйство и право. – 1998. – № 3. – С.11-21
9. Коровайко А.В. Реорганизация хозяйственных обществ. Теория, законодательство, практика: учеб. пособ. / А. В. Коровайко. – М., 2001. – 106 с.

10. Щербина В.С. Господарське право: підручник / В. С. Щербина ; М-во освіти і науки України. — К. : Юрінком Інтер, 2012. — 597 с.

М. Ю. Кривошеєв

Науковий керівник:

Д.ю.н., професор Матвійчук В.К.,

к.ю.н Попов Ю.В.

ФІЗИЧНА ОСОБА ПІДПРИЄМЕЦЬ ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

В статті розглядається проблема правового регулювання статусу фізичної особи-підприємця та визначення поняття підприємництва

Ключові слова: Підприємницька діяльність, суб'єкти господарювання, цивільно-правові відносини, фізична особа.

М.Ю. Кривошеєв

ФИЗИЧЕСКОЕ ЛИЦО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬ КАК СУБЪЕКТ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

В статье рассматривается проблема правового регулирования статуса физического лица-пред и определения понятия предпринимательства.

Ключевые слова: Предпринимательская деятельность, субъекты хозяйствования, гражданско-правовые отношения, физическое лицо.

М.У. Krivosheev

A PHYSICAL PERSON IS A BUSINESSMAN AS SUBEKT OF CIVIL LEGAL RELATIONS

The article discusses the problem of legal regulation of the status of an individual pre-and the definition of entrepreneurship.

Key words: Entrepreneurship, business entities, civil relations, the individual.

Постановка проблеми. Підприємницька діяльність є таким видом господарської діяльності, який розвивається на ринкових засадах. Саме ринкове господарство, як відомо, пройшло декілька етапів розвитку: від повної незалежності, свободи суб'єктів такої діяльності від будь-якого втручання держави до початку активного вторгнення держави та регулювання діяльності підприємців у період розвинутого капіталізму (кінець XIX ст.).

І якщо раніше така діяльність переважно мала назву торговельної, то у період промислової революції вона стала більшою за обсягом, поширивши свою сферу також на процес виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій стали праці дослідників, серед яких: Старцев О.В, Теньков С.О., Жук Л.А., Жук І.Л., Неживець О.М., Орлов М.

Мета дослідження. Основною метою дослідження є комплексний теоретичний аналіз правових норм, що регулюють статус, фізичних осіб-підприємців.

Основні результати дослідження. Суб'єктами приватного (цивільного) права - учасниками цивільних правовідносин можуть бути:

фізичні особи - громадяни України, а також іноземці і особи без громадянства, які користуються однаковими з громадянами України майновими та особистими немайновими правами за винятками, встановленими у законі;

юридичні особи - вітчизняні, іноземні, спільні, вітчизняні з іноземними інвестиціями тощо;

суб'єкти публічного права - держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші. [1 с. 44]

Відповідно до статті 2 Цивільного кодексу України учасниками цивільних відносин визнаються фізичні та юридичні особи. Як бачимо, вказана стаття Закону залишає поза увагою таку численну групу учасників цивільних відносин як фізичні особи - підприємці, які у сукупності теж охоплюються поняттям "фізичні особи", але в силу свого статусу мають певні відмінності у правовому регулюванні їх відносин. При цьому, правовий статус фізичної особи є набагато ширшим, ніж правовий статус фізичної особи - підприємця.

Фізична особа - підприємець в цивільно-господарських відносинах є різно-тороннім учасником. Принципи здійснення ним підприємницької діяльності роблять його подібним до юридичних осіб, тоді як в приватних відносинах, незважаючи на будь-які зміни в його статусі, він залишається бути громадянином - фізичною особою. А тому, слід чітко розмежовувати ці різні сфери відносин. Вбачається, що на підставі правила, встановленого у статті 51 Цивільного кодексу України, до фізичних осіб - підприємців слід застосовувати норми спеціального (господарського) законодавства, якщо предметом регулювання безпосередньо є їх підприємницька діяльність. Натомість, слід брати до уваги норми цивільного законодавства, якщо предмет регулювання виходить за межі підприємницької діяльності, зачіпаючи приватні інтереси суб'єкта, та в повній мірі врегульовується нормами Цивільного кодексу України

Згідно з ч.2 ст. 3 ГК існують два різновиди господарської діяльності: комерційна (підприємницька) та некомерційна. Визначення поняття підприємництва має не тільки важливе теоретичне, а й практичне значення, оскільки значна частина норм законодавства стосується лише такого роду діяльності. Особливого значення без відповідної державної реєстрації, може настати адміністративна відповідальність, [13, ст. 164] а здійснення підприємницької діяльності яка підлягає ліцензуванню з порушенням умов ліцензування може потягти за собою кримінальну відповідальність [14, ст. 202].

Але така відповідальність може настати лише за умови наявності ознак саме підприємництва у діях порушника. Визначальними і найбільш істотними ознаками підприємництва є такі:

-мета - одержання прибутку;

-систематичність;

-здійснення цієї діяльності на власний ризик (здатність відповідати власним майном за результати).

Мета одержання прибутку є необхідною ознакою підприємницької діяльності. Але не слід змішувати мету підприємницької діяльності і результат такої цілеспрямованої діяльності. Та або інша діяльність не може бути віднесена до підприємницької, якщо її метою не є одержання прибутку. Проте якщо прибуток не отриманий, незважаючи на цільове спрямування діяльності на її досягнення, то сам по собі цей факт не може служити підставою для виключення її з числа підприємницької.

Отже, визначальною є наявність саме мети одержання прибутку, а не досягнення її на будь-якому етапі цієї комплексної діяльності. Наявність мети одержання прибутку не виключає можливості недосягнення її в підприємницькій діяльності (як і в будь-якій іншій цілеспрямованій діяльності) і навіть навпаки, одержання протилежного результату (збитки, банкрутство).

Важливою ознакою підприємництва є систематичність. Господарське законодавство поки що не містить конкретизації цього поняття (скільки разів і протягом якого часу слід займатися діяльністю, що містить решту ознак підприємництва,, аби ця діяльність

вважалася підприємницькою в контексті ст 42 ГК). На практиці і з метою оподаткування підприємницької діяльності застосовують положення ст. 1 Декрету КМУ "Про податок на промисел". Тут встановлено, що платниками податку на промисел є громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, як ті, що мають, так і ті, що не мають постійного місця проживання в Україні, якщо вони не зареєстровані як суб'єкти підприємництва і здійснюють несистематичний, не більше чотирьох разів протягом календарного року, продаж вироблених, перероблених та куплених продукції, речей, товарів. На цій підставі, методом від протилежного, можна визначити поняття систематичності як здійснення діяльності п'ять і більше разів протягом календарного року.

Підприємництво є діяльністю на власний ризик. Це означає, що за порушення договірних зобов'язань, кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, вимог до якості продукції та інших правил здійснення господарської діяльності підприємство та приватний підприємець самостійно несуть відповідальність, передбачену законодавством України. Тобто суб'єкт підприємницької діяльності бере на себе як позитивні, так і негативні наслідки підприємницької діяльності.

Висновки. Статус фізичної особи - підприємця - це юридичний статус, який засвідчує право особи на заняття підприємницькою діяльністю, а саме: самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

При цьому, юридичний статус "фізична особа - підприємець" сам по собі не впливає і ніяким чином не обмежує будь-які правомочності особи, які випливають з її цивільної право-, та дієздатності.

Згідно з частиною першою статті 128 Господарського кодексу України громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи відповідно до статті 58 цього Кодексу. Саме у господарських відносинах фізичні особи - підприємці приймають участь перш за все як підприємці, а не як фізичні особи, та лише на підставі їх реєстрації і внесення відомостей про них до Єдиного державного реєстру юридичних та фізичних осіб - підприємців.

Специфіка динаміки права на здійснення підприємницької діяльності, як елемента правоздатності фізичної особи, полягає в можливості "перетворення його за певних умов в суб'єктивне цивільне право", тобто "здатність до вчинення правового акту", "захищену правопорядком системою можливостей вчинення дій" з ведення підприємницької діяльності. Зокрема, таке суб'єктивне право виникає з моменту набуття особою достатньої дієздатності і державної реєстрації як підприємця.

У цьому випадку право на заняття підприємницькою діяльністю перестає бути лише абстрактною можливістю і має розглядатися елементом цивільної дієздатності, який в літературі пропонують називати бізнесдієздатністю.

Отже, залежно від здатності до вчинення правових актів право фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності слід визнавати абстрактною можливістю, закріпленою як елемент цивільної правоздатності, або суб'єктивним правом, що є складовою дієздатності фізичної особи.

Перше що має зробити людина, яка прагне стати підприємцем - фізичною особою - зареєструватись. Громадянин, який бажає займатися підприємницькою діяльністю, після проходження відповідних реєстраційних процедур до свого статусу фізичної особи, якого

він набув з моменту народження, набуває додаткової ознаки - "суб'єкт підприємницької діяльності". Отже саме реєстрація визначає той момент з якого фізична особа стає суб'єктом підприємницької діяльності.

Існує ряд обмежень, що стосуються кола осіб які можуть займатися підприємницькою діяльністю. В першу чергу це пов'язано саме з відповідальністю, і ризиковим характером підприємництва.

По-перше, підприємницькою діяльністю можуть займатися фізичні особи з повною цивільною дієздатністю, визначення якої дає Цивільний кодекс України: це фізична особа, яка досягла 18 років (повноліття), фізичної особи, яка не досягла повноліття, але зареєстрована в шлюбі. Крім того, повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини.

В той же час це обмеження має і зворотну дію: у випадку якщо фізична особа яка досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю, а також має письмову згоду батьків (або тих хто їх заміняє), вона автоматично набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації в якості фізичної особи-підприємця.

Особи що мають обмежену цивільну дієздатність тобто ті що страждають на психічний розлад, який істотно впливає на їх здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, ті що зловживають спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо-також не можуть займатися підприємницькою діяльністю.

Друге обмеження стосується виду трудової діяльності фізичної особи Гак, П(!) допускається зайняття підприємницькою діяльністю, зокрема, посадовими особами органів державної податкової служби, прокурорами і слідчими прокуратури, військовослужбовцями, нотаріусами, державними службовцями, відповідними посадовими особами органів місцевого самоврядування. Це обмеження викликано прагненням не допустити корупції та використання службового становища в корисливих цілях.

Інші обмеження стосуються видів діяльності, якою можуть займатися фізичні особи-підприємці. Це діяльність що становить монополію держави (як обіг наркотичних препаратів), а також такі види діяльності, що потребують більш відповідального і безпечного провадження, аніж те що може забезпечити фізична особа-підприємець (наприклад вироблення ядерної енергії).

Деякі види діяльності потребують окремого ліцензування, тобто видачі документа державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умов виконання ліцензійних умов. Наприклад перевезення вантажів та пасажирів автотранспортом, або ветеринарна діяльність.

Інші види діяльності потребують патентування, це зокрема торговельна діяльність за готівкові кошти, а також з використанням інших форм розрахунків та кредитних карток на території України, що здійснюється суб'єктами підприємницької діяльності у пунктах продажу товарів. У деяких випадках придбання патенту не потрібне (якщо особа торгує на ринку та сплачує ринковий збір, або є платником фіксованого чи єдиного податку, тощо).

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради, 1996.- № 30.- ст. 141
2. Знаменський Г.Л., Шербина В.С., Науково практичний коментар до Господарського кодексу України: Вид 16 січня 2003 р. - К.: Юрінком Інтер., 2003 - 600 с.
3. Підприємницьке право. Старцев О.В., Электронная библиотека Князева П [ebk.net.ua/Book/PP/03-1 .htm](http://ebk.net.ua/Book/PP/03-1.htm).

4. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради, 2003.- № 18.- ст.144
5. Майданик Роман "Проблеми правового становища фізичних осіб-підприємців", Юр.Газета №9(69) // www.yur-gazeta.com.
6. Сегада С., Татаревський О. "Як зареєструвати підприємницьку діяльність". - Юридична абетка підприємця.
7. Закон України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" // Відомості Верховної Ради, 2003.- № 31-32. Ст. 263).
8. Відповідальність за порушення вимог щодо використання торгового патенту". - Приватний підприємець. - 24 липня 2008р., // businessman.co.ua.

О. В. Криша
Науковий керівник:
Доцент Малютіна І.П.

СИСТЕМА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Дана стаття присвячена вивченню наукових розробок з питання проблем системи конституційного права. Автором проведений аналіз наукової літератури останніх років на предмет дослідження вищезазначених проблем, розглянуті наукові думки з даного питання, наприкінці дослідження зроблені висновки.

Ключові слова: конституційне право, система конституційного права, інститут конституційного права, норма конституційного права.

Крыша А. В.

СИСТЕМА КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА

Данная статья посвящена изучению научных разработок по вопросу проблем системы конституционного права. Автором проведен анализ научной литературы последних лет по поводу исследования вышеперечисленных проблем, рассмотрены мнения по данному вопросу, в конце исследования сделаны выводы

Ключевые слова: конституционное право, система конституционного права, институт конституционного права, норма конституционного права.

O. V. Krishna

SYSTEM OF CONSTITUTIONAL RIGHTS

This paper focuses on the study of scientific developments on the issues of constitutional law. The author analyzed the scientific literature in recent years on the subject of study these problems are considered scientific opinion on the matter, at the end of the study conclusions.

Keywords: constitutional law, the system of constitutional law, the institution of constitutional rights, the rule of constitutional law.

Постановка проблеми. В юридичній науці загально визнано, що право як соціальне явище і універсальний регулятор суспільних відносин являє собою полі структурне утворення ієрархічно взаємопов'язаних компонентів: галузей (підгалузей), інститутів і правових норм. Всі галузі права, будучи основними структуротворними елементами національної правової системи і регулюючи принципово різні за своїм предметним змістом суспільні відносини, схожі в одному: вони являють собою не хаотичний конгломерат, а організовану систему юридичних норм, взаємопов'язаних між собою й утворюючих деяку цілісну єдність, тобто являють собою впорядковані системні утворення. Таким чином, система права, висловлюючи єдність і диференціацію складових елементів, внутрішньо притаманна кожному нормативному утворенню.

Актуальність питань, присвячених системній побудові галузі конституційного права, обумовлена наступними причинами. По-перше, дослідження системи права в цілому пов'язане з великими труднощами як теоретичного, так і практичного характеру. Відомо, що єдність можлива лише за наявності взаємозв'язку і взаємообумовленості елементів, що складають дане ціле. Тому ні правовий інститут, ні галузь права не діють ізольовано і незалежно від інших компонентів правової матерії, а навпаки, забезпечують їх узгоджену взаємодію. По-друге, актуалізація даної проблематики обумовлена формуванням в самій структурі галузі конституційного права нових, нетрадиційних інституціональних утворень, що відображають складні процеси інтеграції та диференціації конституційно-правової

матерії. По-третє, побудова науково обґрунтованої системи конституційного права як галузі права неможлива без детального дослідження юридичної специфіки утворюючих її структурних підрозділів (норм, інститутів, підгалузей).

Сьогодні актуальна наступна проблема: побудова науково обґрунтованої, логічно витриманої і несуперечливої системи конституційного права як провідної галузі національного права, а також детальне дослідження юридичної специфіки структурних підрозділів (інститутів і підгалузей) [1, с.3].

Аналіз досліджень. Вивченням окремих аспектів системи конституційного права як галузі права займалися С. С. Алексєєв, С.А.Авакьян, Н.А.Богданова, М.В.Баглай, Л.Д.Воеводін, А.Н.Кокотов, В.Ф. Коток, Е.І.Козлова, М.І.Кукушкін, О. Е. Кутафін, С.Д.Князев, В.А.Лебедев, А.І.Лепешкін, В.О.Лучін, Е.А.Луцькіна, Л.А.Морозова, Н.А.Міхалева, С.М.Равін, І.М.Степанов, Ю.А.Тіхоміров, Я.Н.Уманській, В.Е.Чіркін, П.Г.Щекочіхін, Б. В.Щегілін, А.А.Югов та інші.

Метою роботи є визначення системи конституційного права.

Основні результати дослідження. Конституційне право - провідна галузь права України, яка являє собою сукупність правових норм, що мають внутрішню єдність і загальні ознаки. З конституційного права починається формування всієї системи національного права, всіх його галузей. Конституційне право - елемент правової системи України, є складною системою, що формується з багатьох частин і елементів, що взаємодіють між собою, які характеризують внутрішню структуру конституційного права, вирізняючи його серед інших галузей права.

Система галузі конституційного права України тісно пов'язана зі структурою Конституції України. Але між ними є й різниця, оскільки система галузі охоплює всю сукупність державно-правових норм, а система Конституції України - лише частину цих норм, що виявляються в основному джерелі права України - Конституції України [7, с.23].

Поняття системи конституційного права сформувалося історично під впливом здобутків загальної теорії права в процесі дослідження проблем права та його системи.

Категорія "система конституційного права" тісно пов'язана з категорією "структура конституційного права". Структура конституційного права - це внутрішня побудова, конституційного права, спосіб (закон) зв'язку утворюючих його елементів - норм, інститутів та інших елементів і рівнів (зрізів) конституційного права[6, с.34].

На систему конституційного права поширюються закони, характерні для подібних систем, зокрема такі: взаємозв'язок, логічна взаємоузгодженість та субординація її елементів; багатоскладність і структурованість системи; наявність системоутворювальних факторів; зв'язок системи із зовнішнім середовищем; постійний розвиток системи, під час якого відбувається її ускладнення, збагачення змісту, розширення функціональних зв'язків між елементами; існування центру, що інтегрує, об'єднує всі ланки системи, визначає принципи та закономірності її побудови й розвитку; достатньо самостійне функціонування низових елементів системи та ін. [5, с.45].

Конституційне право - це відкрита система, що постійно розвивається під впливом зовнішніх і внутрішніх системоутворювальних факторів, залучає до кола свого регулювання все нові й нові елементи та позбувається старих, "віджилих" елементів. Завдяки цьому забезпечується стабільність системи та її правоохоронний вплив на суспільні відносини. Система конституційного права - конструкція суб'єктивна, результат розумової діяльності людини, але водночас вона має власні закони та принципи побудови, функціонування, вирізняється складністю й динамічністю[8, с.25].

Система галузі конституційного права України складається з найважливіших конституційно-правових інститутів, до яких належать інститути: основ конституційного ладу; основ правового статусу людини і громадянина; територіального устрою; органів державної влади і місцевого самоврядування; безпосередньої демократії.

Норми одного інституту створюють необхідні передумови для дії іншого або кількох інститутів, визначають їх зміст і спрямованість. Так, норми інституту основ конституційного ладу посідають перше місце в системі конституційного права України, оскільки в них містяться основоположні політико-правові принципи організації функціонування держави і суспільства.

Конституційно-правовий інститут, норми якого закріплюють державний і територіальний устрій, створює необхідні умови для правового регулювання державного устрою, системи державних органів, органів місцевого самоврядування, передусім інститутові, що закріплює систему державних органів та органів місцевого самоврядування [3, с.34].

Структура конституційного права України зумовлена системними зв'язками між його нормами та інститутами, які існують у відповідній підпорядкованості один до одного. [4, с.31].

Розташування інститутів конституційного права повинно мати принципово новий вигляд: 1) основи конституційного ладу України; 2) права, свободи й обов'язки людини і громадянина; 3) форми безпосереднього народовладдя; 4) законодавча влада; 5) Президент України; 6) виконавча влада; 7) територіальний устрій; 8) місцеве самоврядування. Така й система Конституції України – основного джерела конституційного права України [9].

Висновки. Таким чином конституційне право як галузь права є цілісним системним утворенням з власним складом елементів, системоутворюючими зв'язками, юридичною цілісністю, автономністю і відносною самостійністю функціонування в системі національного права. Конституційне право являє собою інтеграцію єдиних за своєю юридичною сутністю нормативних підрозділів в структурно впорядковану цілісну єдність, що володіє відносною самостійністю, стійкістю, автономністю функціонування та взаємодією з системою права для досягнення заданих цілей.

Список використаних джерел:

1. Бабошин О.А. Система конституционного права как отрасли российского права (Вопросы теории и практики) : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 : Екатеринбург, 2001 232 с. РГБ ОД, 61:02-12/586-3
2. Конституційне право України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. усіх форм навчання / З. С. Гладун, М. П. Федоров, М. Г. Федчишин. — Т. : ТНЕУ, 2008. — 564 с.
3. Конституційне право України : / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; М-во освіти і науки України, М-во юстиції України. — К. : Всеукр. асоц. видавців "Правова єдність" : Алєрта : КНТ : ЦУЛ, 2010. — 429 с.
4. Конституційне право України : темат. слов. / За ред. В. В. Галуцька — Херсон : Херсон. міська друк., 2010. — 131 с.
5. Конституційне право України : підручник / В. І. Чушенко, І. Я. Заяць ; за заг. ред. В. І. Чушенка ; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — К. : Ін Юре, 2009. — 547 с.
6. Конституционное право - В.Ф. Погорілко Конституційне право України. — Х. - 2007
7. Ортинський. Основи права. — К. - 2005
8. Орленко В. І. Конституційне право України. Навчальний посібник. - К. : Паливода А. В., 2011.- 156 с.
9. Опорний конспект лекцій Конституційне право України. Електронний ресурс. / Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/780/>
10. Скрипнюк О. Система конституційного права України та його галузева специфіка. / Вісник Центральної виборчої комісії. — 2009. - №2

Кузнецова О. А.
Науковий керівник:
канд. юрид. наук Харь І.О.

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ, ЩО ПЕРЕДУЮТЬ ВИДАЧІ СВИДОЦТВА ПРО ПРАВО НА СПАДЩИНУ

Стаття студентки Кузнецової О.А. присвячена актуальній темі дослідження з питань отримання права на спадщину.

Ключові слова: інститут спадкування, спадщина, право на спадщину, місце відкриття спадщини, юридичні факти.

Кузнецова О. А.

ЮРИДИЧЕСКИЕ ФАКТЫ, ПРЕДШЕСТВУЮЩИЕ ВЫДАЧЕ СВИДЕТЕЛЬСТВА О ПРАВЕ НА НАСЛЕДСТВО

Стаття студентки Кузнецової О.А. посвящена актуальной теме исследования по вопросам получения права на наследство.

Ключевые слова: институт наследования, наследство, право, на наследство, место открытия наследства, юридические факты.

Kuznetsov O.

LEGAL FACTS PRECEDING THE ISSUANCE OF THE CERTIFICATE OF INHERITANCE

The Article of student Kuznetsova O.A. is devoted the actual theme of research of sources on questions of taking title on an inheritance.

Keywords: institute of inheritance, inheritance, right, on an inheritance, place of opening of inheritance, legal facts.

Постановка проблеми. Інститут спадкування, якому присвячена книга шоста нового Цивільного кодексу України від 16 січня 2003р., хоча й зберіг у цілому свій правовий фундамент, але у порівнянні з ЦК УРСР 1963 р. зазнав значних як кількісних, так і якісних змін. Зокрема, якщо у ЦК 1963р. регулюванню спадкових відносин була присвячена всього 41 стаття (з 524 по 564), то у книзі шостій ЦК міститься 93 статті (з 1216 по 1308), тобто обсяг відповідного нормативного матеріалу зріс більше ніж удвічі.

Складнішою стала структура інституту спадкування (книга шоста ЦК поділяється на 7 глав: глава 84 «Загальні положення про спадкування»; глава 85 «Спадкування за заповітом»; глава 86 «Спадкування за законом»; глава 87 «Здійснення права на спадкування»; глава 88 «Виконання заповіту»; глава 89 «Оформлення права на спадщину»; глава 90 «Спадковий договір»). Однак збільшення кількості статей не є простим нагромадженням правового матеріалу, що переважно негативно впливає на системність та логічність викладу. Навпаки, такий підхід не тільки подарував українському праву «спадкові» новели, а й забезпечив збалансованість, конкретність і якість у ті положення спадкового законодавства, які раніше мали неоднозначне тлумачення та були предметом наукових і судових баталій. Як правильно зауважив Ю. Толстой, «для оподаткування не тільки за заповітом, а й за законом необхідний цілий набір передбачених законом юридичних фактів». Поміж новел змісту інституту спадкового права слід згадати запровадження норм, раніше невідомих радянському цивільному праву: спадковий договір, спадкування подружжя, секретний заповіт під умовою, встановлення сервітуту у заповіті тощо.

Аналіз останніх публікацій. Даній проблемі присвячували свої роботи такі вчені як В.Васильченко, В.Чуйкова, Л.Шевчук, Є.Рябокоть, Ю.Заїка, В.Співак, С.Фурса, О.Дзера, Н.Кузнецова. Разом із тим дане питання не позбавлене певних вад і прогалин.

Мета дослідження. Метою дослідження є намагання надати до-мінуючого значення спадкуванню саме за заповітом як ефективному способу розпорядження майном, показати свободу заповіту, якій надається перевага в діючому законодавстві. Крім того, в роботі розкривається значення надання заповідачу можливості складення заповіту подружжя, "секретного" заповіту, тощо. Водночас необхідно зазначити, що окремі інституції невідомі вітчизняному законодавцю, і їх реалізація на практиці може обумовити низку труднощів. Наскільки обґрунтованим і доцільним є складання „секретного заповіту”, заповіту з умовою, яка повинна існувати на час відкриття спадщини, заповіту подружжя - відповідь на ці питання дасть судова практика.

Основний зміст роботи. У відповідності до ст. 1220 ЦК України спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її по-мерлою. Часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. Якщо протягом однієї доби померли особи, які могли б спадкувати одна після одної, спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з них. Якщо кілька осіб, які могли б спадкувати одна після одної, померли під час спільної для них небезпеки (стихійного лиха, аварії, катастрофи тощо), припускається, що вони померли одночасно. У цьому випадку спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з цих осіб.

Законодавцем встановлено причинний зв'язок між смертю особи і наслідком, що слідує за цією подією, - відкриттям спадщини. Але зміст цієї норми потрібно сприймати в контексті конкретного спадкового майна, тобто спадщина має відкриватися тоді, коли є в наявності спадкове майно або є підстави вважати, що спадкоємцю належать певні права на майно або авторські права тощо. Тому коли спадщина відкривається, в цьому зв'язку можна говорити про вчинення певних дій щодо: розшуку спадкового майна і визначення реального розміру спадщини, оскільки це питання до останнього часу не регламентоване ні ЦК, ні Законом України «Про нотаріат» [1].

Тобто відкриття спадщини в нотаріальному процесі асоціюється лише з відкриттям спадкової справи, до якої включаються: свідоцтво про смерть та всі відомості про належне спадкодавцю майно, але не говориться про те, звідки надходять відомості про належне спадкодавцю майно. Тому автор вважає, що нотаріусу та виконавцю заповіту мають бути надані повноваження по розшуку спадкового майна, оскільки спадкоємці отримують право вимагати відповідні відомості про належне спадкодавцю майно лише після того, як отримують відповідний статус; вжиття заходів до її охорони (ст.1283 ЦК), розшуку спадкоємців та інших заходів, що передбачені ст.1290 ЦК [2].

Формальний бік відкриття спадщини зумовлений тим, що з дати відкриття спадщини починає рахуватися шестимісячний строк для її прийняття та подачі претензій кредитором. Тому має існувати чітко встановлена дата відкриття спадщини, яка нотаріусами визначається за оригіналом свідоцтва про смерть спадкодавця або за рішенням суду про оголошення спадкодавця померлим.

Але перелік підстав для констатації смерті громадянина не можна вважати вичерпним, оскільки факт смерті особи в певний час при відмові органів запису актів громадянського (цивільного) стану зареєструвати факт смерті може бути встановлений судом в порядку окремого провадження на підставі відповідних норм ЦПК. Рішення суду про встановлення такого факту також є підставою для відкриття спадщини з встановленою у рішенні суду дати. Якщо після набрання рішенням суду законної сили строк для прийняття спадщини

залишився менше трьох місяців, автор вважає можливим його продовжити до трьох місяців.

Новітнє положення ч.3-4 ст.1220 ЦК України заслуговує на увагу, оскільки з цього приводу в юридичній літературі висловлювалися різні теоретичні концепції: щодо врахування реального часу смерті кожної з осіб протягом доби або нецільності застосування такого положення.

Тому вважається, що положення чинного ЦК є більш гуманними і розумними, оскільки для констатації смерті необхідні відповідні спостереження за хворим, але неможливо допускати, щоб цей фактор відіграв якусь правову роль, оскільки в першу чергу мають вживатися заходи для збереження життя хворого.

Аналіз положення про те, що спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з них, дає можливість говорити, що такі особи не спадкують одна після смерті іншої. Однак якщо в ч.3 ст.1220 ЦК України йдеться про осіб, які померли протягом однієї доби, то ч.4 ст.1220 ЦК України регламентує загибель від нещасного випадку, коли точну дату смерті спадкодавців встановити неможливо. Саме тому припускається, що вони померли одночасно. Але це положення має значення не для нотаріусів, а для діяльності суду, рішення якого визначатиметься конкретна дата смерті кожного із спадкодавців. Зокрема, такі випадки загибелі людей встановлюються судом в порядку окремого провадження [3, с.265-266].

Не можна погодитися з тими авторами, які вважають, що «...для виникнення спадкових правовідносин не має значення, що було причиною смерті спадкодавця, оскільки насильницька смерть спадкодавця може бути підставою для усунення від права на спадкування за ст.1224 ЦК одного або навіть всіх спадкоємців, що, безумовно, впливатиме на спадкові правовідносини.

Правове значення поняття «місце відкриття спадщини» досі не конкретизоване ні в ЦК, ні у Законі України «Про нотаріат». За сучасною юридичною практикою за місцем відкриття спадщини державним нотаріусом видається свідоцтво про право на спадщину. Положення ст.1221 ЦК України разом з Єдиним реєстром спадкових справ дозволяє встановити, в якій державній нотаріальній конторі має бути відкрита спадщина, а тому встановлення місця відкриття спадщини спрямоване на перешкодження видачі подвійних свідоцтв про право на одну й ту саму спадщину різним особам. При чіткій регламентації цієї юридичної обставини така можливість практично виключається.

Щодо вжиття заходів до охорони спадкового майна, то ця нотаріальна дія має вчинятися при наявності достатніх відомостей про належність майна спадкодавцю і незалежно від місця відкриття спадщини. Отже, нотаріуси та інші особи зобов'язані вживати заходів до охорони спадкового майна за місцем його фактичного знаходження.

Конкретизуючи поняття «останнє місце проживання спадкодавця», слід брати до уваги положення ст.29 ЦК, оскільки спадкодавець є фізичною особою. У ст.29 ЦК визначені критерії місця проживання: постійне, переважне або тимчасове, які мають, на погляд автора, конкретизуватися в інших нормах, в яких застосовується цей термін. Якщо брати до уваги таке місце проживання, як готель, то цільність відкриття спадщини за його місцем розташування незначна, оскільки, зазвичай, у готелі проживають тимчасово і в ньому, як правило, не знаходяться коштовні речі спадкодавця тощо. Тому, відкриваючи спадщину за місцем розташування готелю, нотаріус, як правило, не зможе знайти коштовних речей, крім автомобіля та особистих предметів спадкодавця [4, с.387].

Отже, доцільно доповнити дану норму ЦК терміном «постійне проживання», як це мало місце в ст. 526 ЦК 1963р., та «Інструкцію про порядок вчинення нотаріальних дій

нотаріусами України». Тоді після смерті військовослужбовців строкової служби, а також осіб, які навчалися в учбових закладах, що знаходяться поза постійним місцем їх проживання, місцем відкриття спадщини визначатиметься те місце, де вони постійно проживали до призову на строкову військову службу або до вступу у відповідний учбовий заклад.

Положення про те, що місце проживання спадкодавця невідоме, потрібно сприймати як неможливість встановити однозначно, в якому місці останнім часом постійно мешкав спадкодавець. Цією нормою враховується положення, що спадкодавець міг загинути не за основним місцем проживання, а тому свідоцтво про смерть може нечітко встановлювати район, в якому мешкав спадкодавець. Виходячи з того, що паспорт з реєстрацією місця проживання спадкодавця залишається в органах РАЦСу при видачі свідоцтва про смерть, виходить, що зацікавлені особи мають вказувати місце останнього проживання в заяві про відкриття спадщини.

Але місце відкриття спадщини не завжди може бути чітко встановлене, тому нотаріус при прийнятті заяви має визначити, за якими юридичними обставинами спадкоємці вказали конкретне місце відкриття спадщини. Наприклад, при існуванні у спадкодавця прав власності на декілька квартир, в яких він по черзі перебував, ч.2 ст.1221 ЦК України застосовуватися не може [2].

У даному випадку можна її застосовувати лише за аналогією, тобто відкривати спадщину доцільно за місцем розташування квартири більшої вартості. Слід враховувати також, що дачні будинки при наявності у спадкодавця квартири не можуть вважатися постійним місцем проживання, оскільки основне їх призначення - відпочинок.

З наведеного можна зробити висновок, що в основі визначення місця відкриття спадщини лежить поняття «місце проживання спадкодавця», а тому навіть в разі належності спадкодавцю підприємства значно більшої вартості, ніж житло спадщина має відкриватися саме за критерієм проживання спадкодавця.

Місцезнаходження нерухомого майна, належного на праві власності спадкодавцю, може бути встановлене нотаріусом через органи БТІ, а тому цей критерій вважається більш точним, ніж місце проживання. Крім того, вартість нерухомого майна, як правило, вища від вартості рухомого майна, а тому цей аргумент визначає доцільність вжиття заходів до охорони такого майна. Наведені вище аргументи у сукупності доводять доцільність внесення змін у ст.1221 ЦК України на предмет визначення місцезнаходження нерухомого майна як основного критерію для встановлення місця відкриття спадщини, а не місця його проживання.

Поняття «основна частина нерухомого майна» без відповідного роз'яснення може тлумачитися за декількома критеріями. На нашу думку, вартісна оцінка - це основний критерій, оскільки розмір нерухомості не завжди визначає її економічний потенціал, наприклад, великий будинок, розташований далеко від міста, може коштувати значно менше, ніж квартира у центрі міста, а тому виходячи з інтересів спадкоємців та кредиторів більше значення буде мати саме квартира. Тому цей критерій автором визначений основним, але можна зробити й інший висновок, що в разі спірності в оціночній вартості декількох об'єктів нерухомості спадкоємці вправі відкривати спадщину за одним із них. Спир між спадкоємцями може розглядатися судом.

Щодо відкриття спадщини за місцезнаходженням основної частини рухомого майна, то це положення на практиці, як правило, не застосовується. При відсутності об'єктів нерухомості, банківських вкладів на ім'я спадкодавця та в інших випадках, коли спадкоємцям необхідне документальне підтвердження власних прав на спадщину,

відкривати спадщину, яка складається лише з рухомого майна, недоцільно. Відкриття спадщини - це офіційна дія нотаріуса, яка передує таким процесуальним заходам.

При існуванні заповіту подружжя слід враховувати також, що спільне майно не спадкується та переходить до того з подружжя, хто пережив спадкодавця, а може спадкуватися лише особисте майно спадкодавця. Тому при існуванні лише спільного майна подружжя спадщина в розглядуваному випадку не відкривається.

Представляється також, що відповідно до сучасної доктрини свободи договорів не буде суперечити законодавству право заповідача визначити у заповіті місце відкриття спадщини і навіть конкретного нотаріуса, у якого має бути відкрита спадщина. У цьому випадку пропонується враховувати останню волю заповідача і надавати їй певні переваги, а положення ст.1221 ЦК України застосовувати тоді, коли така воля не висловлена і при спадкуванні за законом.

Процесуальні особливості відкриття спадщини полягають в тому, що порядок відкриття спадщини як самостійної нотаріальної дії не передбачений. Тому представляється, що: заява про відкриття спадщини має подаватися заінтересованими особами у письмовій і довільній щодо змісту формі; обов'язковим додатком до заяви про відкриття спадщини для спадкоємців та відказоодержувачів є оригінал свідоцтва просмерть спадкодавця або рішення суду про оголошення спадкодавця померлим чи про встановлення факту його смерті, які набрали законної сили [5, с.36-37].

Висновки. Інститут спадкування у чинному Цивільному кодексі, зберігаючи принципові засади регулювання відносин у цій галузі, разом із тим містить низку положень, що більшою мірою відповідають загальним принципам регулювання відносин спадкування, властивих усім європейським правовим системам. Знайшов свій подальший розвиток і принцип свободи заповіту, під яким мається на увазі невід'ємне право заповідача розпоряджатися власністю на свій розсуд на випадок смерті. Інститут спадкування за законом у новому ЦК України істотно змінив своє «обличчя», що найбільш виразно виявилось у розширенні кола спадкоємців. Як відомо, колишнє законодавство досить тривалий час передбачало тільки дві черги спадкоємців за законом. За новим ЦК України їх стало п'ять.

Крім того, інститут спадкового права у новому Цивільному кодексі України, зберігаючи принципові засади регулювання відносин у цій галузі, має тенденцію наближення правового регулювання до тих основ регулювання цивільних відносин, які є типовими для всієї європейської спільноти і має підґрунтя закладене ще римським приватним правом.

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993р. №3425-ХІІ. З подальшими змінами. // Відомості Верховної Ради (ВВР).-1993.-№39.- Ст.383.
2. Цивільний кодекс України. 16 січня 2003р. №435-IV. З подальшими змінами. // Відомості Верховної Ради (ВВР).-2003.-№40-44.- Ст.356.
3. Гражданское право. / Под ред. В.А. Пушкина. – Х.: Вентурі, 1996.- Т.1. – 417 с.
4. Дзера О. В., Кузнєцова Н. С., Луць В. В. та інші. Зобов'язальне право: теорія і практика. Навч. посібн. для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів / За ред. О. В. Дзери. - К.: Юрінком Інтер, 1998. – 912 с.
5. Заика Ю.А. Составление завешания под отлагательным условием. // Право: теорія и практика. – 2002. - №12. – Ст.34 – 39 с.

Д. А. Курій

*Науковий керівник:
к.ю.н., доцент Л.В. Липець*

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЯК ОСНОВНЕ РЕЧОВЕ ПРАВО ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В статті містяться теоретичні узагальнення і дослідження основних елементів права власності. Вона розкриває визначення таких понять як власність і право власності. Аналізуються підстави набуття і припинення права власності.

Ключові слова: власність, право власності, об'єкт права власності, суб'єкт права власності.

Д. А. Курій

ПРАВО СОБСТВЕННОСТИ КАК ОСНОВНОЕ ВЕЩЕСТВЕННОЕ ПРАВО ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ

В статье содержатся теоретические обобщения и исследования основных элементов права собственности. Она раскрывает определение таких понятий как собственность и право собственности. Анализируются основания приобретения и прекращения права собственности.

Ключевые слова: собственность, право собственности, объект права собственности, субъект права собственности.

D. A. Kuriy

A RIGHT OF OWNERSHIP AS BASIC MATERIAL RIGHT IS ON LEGISLATION OF UKRAINE

There are theoretical generalizations and researches of basic elements of right of ownership in the article. It exposes determination of such concepts as property and right of ownership. The grounds of acquisition are analyzed stopping of right of ownership.

Keywords: property, right of ownership, object of right of ownership, legal of property subject.

Постановка проблеми. Власність - основа виробництва, без неї не буває влади. Без власності людина не може бути вільною, не може реалізувати своє природне право на життя. Тому, кожна держава прагне врегулювати відносини власності з найбільшою користю для всіх і кожного. Економічні відносини власності отримують юридичне закріплення у праві власності, що виникає внаслідок правового регулювання певних економічних відносин. Правове регулювання відносин власності є одним з найважливіших напрямків нормативної діяльності держави. За допомогою права держава регулює належність тих чи інших об'єктів власності певному суб'єкту - громадянину, колективу, державі обсяг і зміст суб'єктивних повноважень власника, порядок та форми їхньої реалізації щодо різноманітних об'єктів. Сукупність правових норм, що регулюють відносини власності, закріплюють володіння, користування та розпорядження майном та норми, які охороняють і захищають право власності від протиправних дій третіх осіб, визначають право власності у об'єктивному розумінні. А право власності в суб'єктивному розумінні - це передбачена нормами об'єктивного права можливість особи володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном. Це на думку Я. М. Шевченко є незаперечною істиною права власності [8, с. 20]. Останнім часом, в об'єктивному та суб'єктивному розуміннях стали навіть визначати елементи змісту права власності Так, право користування трактують в об'єктивному розумінні, як правові норми, які

встановлюють порядок вилучення корисних властивостей речі, а в суб'єктивному значенні - як закріплена нормами права, можливість вилучення корисних властивостей речі [5, с. 133].

Невирішені раніше частини загальної проблеми, пов'язані з правом власності, особливості регулювання земельних відносин є неврегульованими та містять прогалини у законодавстві, що має регламентувати ці відносини. Це викликає безліч проблем та негативних явищ у економічному та соціальному житті, серед яких, наприклад, урегулювання земельних відносин, розмежування державної та комунальної власності [9, с. 87].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання права власності присвятили свої роботи такі вітчизняні вчені: Я. М. Шевченко, О. В. Дзера, Л. А. Музика, Н. В. Безсмертна, В. В. Луць, М. В. Дорошенко, В. С. Рубаник.

Метою дослідження є аналіз права власності, визначення основних елементів інституту права власності, з'ясування особливості існуючих форм власності

Основні результати дослідження. Проблема власності досліджують уже не одне сторіччя. Перші згадування про власність з'явилися ще в стародавності - у Вавилоні, Китаї. Висловлені ідеї одержали свій розвиток у працях мислителів Древньої Греції і Древнього Рима - Ксенофонта, Платона, Аристотеля, Варрона. Однак, протягом багатьох століть поняття "власність" застосовувалося в значеннях, далеких від прийнятих сьогодні. Важливим внеском римських юристів, що став основою доктрини речового права, було розмежування фактичної і правової влади особи над річчю. У зв'язку із цим, у Римі виділяли дві форми фактичного панування над річчю: володіння (*possessio*) та держання (*detentio*), а також правове панування у формі володіння, яке базується на праві (речові права) [7, с. 33].

На початку становлення вітчизняної цивілістичної науки поняття права власності визначалось через такі основні ознаки: 1) право власності - це влада (панування) власника над річчю; 2) панування власника над річчю є виключним і повним; 3) зміст цієї влади (панування) над речами полягає у здійсненні прав власника щодо належної йому речі, зокрема, у здійсненні права володіння річчю, права користування та права розпорядження. Одне із визначень власності, що наводиться в науковій літературі, має такий вигляд: власність - це ставлення людини до речі [6, с. 98].

Правовому регулюванню відносин власності та іншим речовим правам приєднана третя книга Цивільного кодексу України прийнятого 16 січня 2003 року. Ст. 316 ЦК закріплює поняття права власності, як право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Таке правове визначення, хоч і вказує на сутнісну характеристику права власності - його абсолютний характер. Адже право регулює не відносини між особою і річчю, а відносини між різними особами-власниками щодо належного їм майна.

Наукова категорія власності розглядається, зазвичай, в економічному та правовому розумінні, хоча й має свої філософські, психологічні, моральні та інші аспекти [3, с. 172].

Зміст відносин власності досліджується за допомогою таких економічних категорій, як: володіння, користування та розпорядження. Кожний із вказаних елементів виражає певну сторону відносин власності, розкриваючи тим самим їх зміст. Володіння як економічна категорія виражає стан закріплення засобів і продуктів виробництва, їх належності індивідам чи колективам. Володіння являє собою самостійний інститут речового права, який за своєю сутністю та характерними ознаками має окреме застосування від інститутів права власності та прав на чужі речі. Разом із цими

інститутами володіння створює основу побудови системи речового права в українському законодавстві [4, с. 48]. Суспільні відносини у процесі виробництва і особистого використання засобів і продуктів виробництва відображаються в економічній категорії користування. Юридично закріплена можливість власника самостійно вирішувати долю майна шляхом його відчуження іншим особам складає право розпорядження. Розпорядження характеризується такими діями, як знищення речі та обмін виготовленої продукції. У тих випадках, коли розпорядження річчю здійснюється шляхом її виробничого або особистого споживання.

У Конституції України [1] передбачені право власності українського народу, право державної власності, право комунальної власності, як власність територіальних громад та право приватної власності як невід'ємне право людини. Поділ на зазначені види права власності був використаний законодавцем і при створенні ЦК [2]. Насьогодні в Україні виділяють такі форми власності: приватна, державна та комунальна. Даний поділ проведений в залежності від суб'єктів, які здійснюють повноваження власника.

Висновки. Таким чином, можна сказати, що розглядаючи правові основи одного із найважливіших інститутів сучасної демократичної держави - інституту власності, можна прийти до висновку, що правовий статус цього інституту спирається на низку нормативно-правових актів, серед яких чільне місце посідає Конституція України.

Власність як категорія суто економічна внаслідок врегулювання з боку держави набуває принципово нових рис; стає правом власності. Зокрема, ст. 316 ЦК встановлює, що правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Узагальнюючи це визначення, можна сказати, що правом власності є відносини власності (володіння, користування, розпорядження), які набувають при цьому форми таких правомочностей: права володіння, права користування і права розпорядження власником належним йому майном.

Крім того, на сьогодні актуальним є питання власності на землю. Від врегулювання цього питання залежить розвиток економіки України.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1998 року № 254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40-44. - ст. 356.
3. Дорошенко М.В., Рубаник В.С. Власність і право власності: Нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності в Україні. - Х.: Факт, 2002. - 550 с.
4. Музика Л. А. Власність в економічному та правовому вимірі // Право України. - 2001. - № 11 - С. 47-51.
5. Право власності в Україні: Навч. Посібник / За рад. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. - К., 2000. - 816 с.
6. Право собственности в Украине / Под ред. проф. Я. Н. Шевченко. - К.: "Блиц-Информ", 1996. - 318 с.
7. Федущак-Паславська Г. Інститут речового права у римському приватному праві // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - Вип. 38. - С. 33-39.
8. Шевченко Я. М. Методологічна основа права власності // Методологія приватного права: 36 наукових праць / Редкол.: О.Д. Крупчан (голова) та ін. - К.: Юрінком Інтер, 2003. - 480 с.
9. Шемшученко Ю. С., Кулинич П. Ф. Розмежування земель державної та комунальної власності: потрібен новий закон // Наука та Інновації. - 2010. - Т. 6. № 2. - С. 87-93.

Д. Ю. Кустов

Науковий керівник:

д. юр. н., професор Матвійчук В. К.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ

Дана стаття присвячена дослідженню проблемних питань та шляхів удосконалення класифікації злочинів.

В статті розглянуте поняття поняття класифікації злочинів, розкрито види класифікації злочинів. По результату дослідження зроблено висновок та запропоновано шляхи удосконалення класифікації злочинів згідно норм кримінального законодавства.

Ключові слова: злочин, класифікація злочинів, відповідальність.

Д. Ю. Кустов

КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Данная статья посвящена исследованию проблемных вопросов и путей усовершенствования классификации преступлений. .

В статье рассмотрено понятие понятия классификации преступлений, раскрыты виды классификации преступлений. По результату исследования сделан вывод и предложены пути усовершенствования классификации преступлений согласно норм криминального законодательства.

Ключевые слова: преступление, классификация преступлений, ответственность.

D. Kustov

CLASSIFICATION OF CRIMES

This article is sanctified to research of problem questions and ways of improvement of classification of crimes. .

In the article the considered concept of concept of classification of crimes, the types of classification of crimes are exposed. On the result of research drawn conclusion and the ways of improvement of classification of crimes are offered in obedience to the norms of criminal legislation.

Key words: crime, classification of crimes, responsibility.

Постановка проблеми. Класифікація злочинів органічно входить у структуру кримінального права, адже без логічно обґрунтованої класифікації злочинів вибудувати систему кримінального покарання неможливо. І хоча у більшості підручників з кримінального права безпосередньо не розглядаються класифікації злочинів, їх останні розділи присвячуються розгляду конкретних методик розслідування окремих видів злочинів, які, припускаємо, виділені на підставі певних критеріїв, а отже – класифіковані.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема класифікації злочинів у спеціальній літературі досліджена фрагментарно. Фактично спеціальних творчих пошуків у цій сфері не проводилося. Серед украї́нських криміналістів проблемами класифікації злочинів займалися В.А. Журавель та В.Ю. Шепітько. Хоча дана проблематика й аналізувалась такими науковцями, однак науково-практичні рекомендації стосовно даного питання, що давалися в новій навчальній літературі і науково-практичних коментарях до Кримінального кодексу України, характеризуються різноманітністю поглядів щодо класифікації злочинів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Частиною першою ст. 12 КК України декларовано, що залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на

злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Регламентация в законі вказаного законодавчого положення, як справедливо відзначається в юридичній літературі, є позитивним рішенням, оскільки така класифікація є фундаментом, на якому будеться суворі структура інших найважливіших інститутів кримінального права. Саме в такому вигляді подібне розмежування злочинів здійснює істотний вплив на диференціацію кримінальної відповідальності та індивідуалізацію кримінального покарання [3, 41]. Водночас, не можна не відмітити той факт, що останнім часом окремі науковці висловлюють незадоволення з приводу існуючої законодавчої регламентації категоризації злочинів.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із класифікацією злочинів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК «злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину».

Класифікація злочинів передбачає поділ їх на групи (категорії) залежно від того чи іншого критерію.

Відповідно до ст. 12 критерієм класифікації злочинів є ступінь їх тяжкості, який характеризує обсяг (кількість) суспільної небезпеки злочинів, що посягають на один і той самий об'єкт і заподіюють йому шкоду одного і того самого виду - фізичну, майнову, організаційну, психологічну тощо.

Роль формального класифікатора за таким критерієм виконують санкції статей Особливої частини КК, а точніше - розмір санкцій у виді позбавлення волі, що обумовлює необхідність і значно підвищує актуальність їх наукового обґрунтування. Характер суспільної небезпеки - її якістьна властивість - при цій класифікації злочинів до уваги не береться. Водночас, він слугує критерієм рубрикації злочинів в Особливій частині КК по розділах. Так само не має значення для класифікації злочинів форма вини: особливо тяжкими, тяжкими злочинами, злочинами середньої та невеликої тяжкості можуть бути як умисні, так і необережні злочини [4, с. 45]. Такий підхід законодавця можна пояснити тим, що злочини, передбачені окремими статтями КК, можуть бути вчинені як умисно, так і з необережності.

У практиці застосування КК класифікація злочинів залежно від ступеня тяжкості має значення для:

1) визначення чинності закону про кримінальну відповідальність щодо злочинів, вчинених за межами України іноземцями та особами без громадянства, які не проживають постійно в Україні (ст. 8); вирішення відповідно до міжнародних договорів України питання про видачу особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, та особи, яка засуджена за вчинення злочину (ст. 10); визначення підстав кримінальної відповідальності за готування до злочину (ст. 14); визначення поняття злочинної організації (ст. 28);

2) визначення обставин, що виключають злочинність діяння, зокрема такої, як виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, а також визначення міри покарання особи, яка виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності, і вчинила певний особливо тяжкий або тяжкий злочин (ст. 43);

3) визначення підстав і умов звільнення від кримінальної відповідальності, зокрема: звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45), примиренням винного з потерпілим (ст. 46), передачею особи на поруки (ст. 47), зміною

обстановки (ст. 48); визначення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, умов, за яких перебіг давності переривається, а також питання про застосування давності до особи, що вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно із законом може бути призначено довічне позбавлення волі (ст. 49); строків давності притягнення до кримінальної відповідальності щодо неповнолітніх (ст. 106);

4) застосування покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, конфіскації майна, а також довічного позбавлення волі (ст. ст. 54, 59 і 64); застосування покарання щодо неповнолітніх у виді позбавлення волі на певний строк (ст. 102);

5) призначення покарання, зокрема: більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69); покарання за сукупністю злочинів і за сукупністю вироків (ст. ст. 70 і 71);

6) визначення підстав і умов звільнення від покарання та його відбування, зокрема: звільнення від покарання особи, яку з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільне небезпечною (ст. 74); звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79); звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку, а також визначення підстав, за яких перебіг давності переривається (ст. 80); умовно. Дострокового звільнення від відбування покарання (ст. 81); заміни не відбутої частини покарання на більш м'яке (ст. 82); звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі жінок, які стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання (ст. 83); звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97); звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 105); строків давності виконання обвинувального вироку щодо неповнолітніх (ст. 106); умовно-дострокового звільнення неповнолітнього від відбування покарання (ст. 107) [3, с. 48];

7) встановлення строків погашення судимості (ст. 89), у т.ч. щодо неповнолітніх (ст. 108);

8) визначення підстав кримінальної відповідальності за створення злочинної організації (ст. 255), притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372), завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383), завідомо неправдиве показання (ст. 384), приховування злочину (ст. 396) та деяких інших (наприклад, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 395, може бути тільки особа, щодо якої встановлено адміністративний нагляд. Відповідно ж до законодавства України такий нагляд встановлюється, зокрема, щодо осіб, засуджених до позбавлення волі за тяжкі злочини).

У практиці застосування законодавства України зазначена класифікація злочинів має також значення для вирішення питання про: 1) визначення виду кримінально-виконавчої установи, в якій особа має відбувати покарання; 2) провадження у кримінальних справах, зокрема, про: можливість закриття кримінальної справи у разі не встановлення особи, яка вчинила злочин; колегіальний чи одноосібний розгляд справи; підсудність справ; прийнятність відмови від захисника; порядок провадження дізнання та його строки; застосування застави і взяття під варту тощо; 3) застосування амністії; 4) розірвання шлюбу з особами, засудженими до позбавлення волі; 5) визначення підстав застосування вогнепальної зброї працівниками міліції та інших правоохоронних органів; 6) здійснення оперативно-розшукової діяльності, зокрема; про право оперативних підрозділів негласно виявляти та фіксувати сліди злочину, документи та інші предмети, що можуть бути

доказами його підготовки, провадити візуальне спостереження; продовження строку ведення оперативно-розшукової справи тощо; 7) порядок розміщення осіб, взятих під варту; 8) наявність підстав для встановлення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі; 9) дозвіл чи відмова у наданні допуску до державної таємниці; 10) прийняття до громадянства України, поновлення у громадянстві України і надання статусу біженця; 11) зняття з військового обліку; 12) особисту недоторканність і можливість затримання та арешту консульських посадових осіб у разі вчинення злочину тощо [2, с. 67].

Що стосується недоліків законодавчої конструкції ст. 12 КК України слід звернути увагу на такий її недолік як відсутність у санкції статті вказівки на мінімальний строк позбавлення волі. У ст. 12 категорії злочинів виділяються з врахуванням лише максимальної межі покарання у виді позбавлення волі. Але ж, з іншого боку, фактично вказівка на мінімальний строк позбавлення волі має місце в уявленні правозастосувача.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Підсумовуючи викладене, можна зазначити:

1) законодавча конструкція ст. 12 КК України незважаючи на її простоту та логічну послідовність не позбавлена недоліків;

2) їх усунення не можливе без проведення подальших наукових досліджень;

3) поділ категорій злочинів не пов'язаний із мірою покарання, що фактично обирається судом, а тому в якості критерію класифікації використовується тяжкість можливого покарання у виді позбавлення волі в його верхніх межах, вказаних в санкціях відповідних статей Особливої частини КК;

4) одним із аспектів вдосконалення законодавчої регламентації класифікації злочинів може стати відображення у її тексті фрагменту про стадію злочинного посягання.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. Постанови Пленуму Верховного Суду України із загальних питань судової діяльності та в кримінальних справах / Відп. ред ВІ Маляренко. - К: Юрінком Інтер.2009.-720 с.
2. Александров Ю. В., Андрушко П. П., Андрусів Г. В., Антипов В. І., Діденко В. П.. Науково- практичний коментар до Кримінального кодексу України / В.Ф. Бойко (ред.). — 6.вид., доп. — К.: А.С.К., 2006. — 1118с.
3. Андрусів Г. В., Андрушко П. П., Лихова С. Я., Матишевський П. С., Фесенко Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. для студ. юрид. вузів і фак. — К. : А.С.К., 2009. — 352 с.
4. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К..Х. : Юрінком Інтер–Право, 2007. — 416 с.

Н. В. Кутасевич

Науковий керівник:

к.іст.н., доцент **І.П. Малютіна**

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

В статті комплексно досліджено особливості суспільних відносин, які виникають в сфері формування і реалізації зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Розглянуто питання господарсько-правового забезпечення зовнішньоекономічної політики держави. Визначено основні напрямки та проблеми регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави на сьогоднішній день. Подано рекомендації щодо усунення проблем в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності держави в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: ЗЕД, ЗЕП, господарсько-правові засоби регулювання, СОТ(Світова організація торгівлі), ЄС (Європейський союз).

Н.В. Кутасевич

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

В статье комплексно исследованы особенности общественных отношений, которые возникают в сфере формирования и реализации внешнеэкономической деятельности в Украине. Рассмотрен вопрос хозяйственно-правового обеспечения внешнеэкономической политики государства. Определены основные направления и проблемы регулирования внешнеэкономической деятельности государства на сегодняшний день. Даны рекомендации к устранению проблем в регулировании внешнеэкономической деятельности государства в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: ВЭД, ВЭП, хозяйственно-правовые средства регулирования, ВТО (всемирная торговая организация), ЕС (Евросоюз).

N. Kutasevich

LEGAL REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE

In this paper a complex investigation of the peculiarities of public relations in formation and implementation sector of foreign economic activity in Ukraine. It's considered the issue of economic and legal support for foreign economic policy of country. The main trends and problems of foreign economic activity regulation of country is defined for today. It's recommended the way for elimination the problems in foreign economic activity of country with European integration.

Keywords: foreign economic activity, foreign economic policy, economic and legal funds regulation, WTO(world trade organization), EU (European Union).

Постановка проблеми. В процесі послідовного економічного розвитку надзвичайно важливу є роль держави і її політика щодо зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) країни. У зв'язку з цим господарсько-правові засоби реалізації ЗЕП мають стати обов'язковою складовою арсеналу господарсько-правових засобів реалізації окремих напрямів структурно-галузевої політики. Крім того, сьогодні на перший план виходить роль міжнародного співробітництва, що надзвичайно важливо, враховуючи вступ України до СОТ та поглиблення економічного співробітництва з ЄС. Тому цілком природно, що

правове регулювання ЗЕД в Україні має утворювати собою цілісну систему господарсько-правових засобів, що пов'язані між собою спільним завданням – досягнення цілей ЗЕП держави.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Перед написанням статті було опрацьовано певні джерела. А.Й. Іванським було досліджено правове регулювання фінансових і розрахункових зовнішньоекономічних відносин у сфері ЗЕД [4].

А.О. Лавренчуком було виконано окремі дослідження регіональних механізмів інтеграції України до ЄС в тому, що в сучасних умовах інтернаціоналізації господарських відносин інтеграційний процес визначається насамперед економічними чинниками, механізмами й пріоритетами [5].

Також уваги заслуговує дослідження міжнародно-правового регулювання зовнішньоторгівельної діяльності та національного законодавства України В.О. Голубевої, а саме – нетарифного аспекту цього регулювання [3].

Проблематика економічної політики та її зовнішньоекономічної складової в системі механізму правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності приділено багато уваги в працях В.К. Мамутова [6,7].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Уперше з'ясовано, що в умовах глобалізації світової економіки ЗЕП держави повинна мати щонайменше два формати свого існування: а) як самостійний напрям економічної політики держави у відповідності до ст. 10 Господарського кодексу України (ГК України); б) як обов'язкова складова структурно-галузевої політики держави в галузях промисловості, транспорту, агропромислового комплексу тощо.

Проведено систематизацію господарсько-правового забезпечення ЗЕП держави, яка методологічно повинна враховувати її системно-структурні зв'язки із цілями та засобами забезпечення інвестиційної, інноваційної, антимонопольно-конкурентної, грошово-кредитної та валютної політики держави.

Встановлено, що в умовах світової фінансової кризи та загострення світової конкуренції зовнішньоекономічний компонент структурної перебудови національної економіки набуває значення рівня національної економічної безпеки і тому має бути прагматично сфокусованим на відносинах експортно-імпортного забезпечення умов ефективного розвитку галузей економіки, що мають бути визнані державою як стратегічні, з урахуванням національних конкурентних переваг у світовому розподілі економічної діяльності.

Доведено, що одним з господарсько-правових засобів забезпечення ЗЕД держави може і має стати категорія „інвестиційний імпорт” шляхом її законодавчого закріплення, з метою створення стимулюючого правового режиму здійснення відповідних операцій. з'ясовано, що в умовах світової фінансової кризи та діяльності держав спрямованої на захист національного виробника особливої актуальності, як феномен реалізації ЗЕП держави, набувають заходи, що утворюють специфічний правозастосовний режим виконання вимог СОТ до ЗЕД суб'єктів господарювання, яким формально не порушуються зобов'язання пов'язані із членством СОТ та відповідними угодами, що укладені в її межах.

Доведено доцільність розробки й прийняття окремого Закону України «Про заходи щодо стимулювання експорту товарів українського походження», в якому особливу увагу має бути приділено таким напрямам регулятивного впливу держави в сфері ЗЕД, як: кредитна підтримка експортерів на до експортного етапу їхньої діяльності; страхування кредитних ризиків; надання інформаційних та консультативних послуг; кредитна підтримка імпортерів товарів українського походження. З метою формування ефективного

механізму державної підтримки господарської діяльності вітчизняних експортерів запропоновано створити спеціалізовану організацію по кредитуванню та страхуванню експорту у вигляді відповідного агентства на базі однієї з банківських установ, що пройшли процедуру антикризової рекапіталізації, внаслідок якої корпоративні права щодо неї перейшли до держави.

Встановлено, що основними напрямками державної підтримки українського експорту має стати створення організаційно-правових механізмів, спрямованих на перехід до нових стандартів якості вітчизняної продукції, наближених до стандартів, прийнятих на основних експортних ринках, а також державне сприяння в процесі реєстрації української продукції в ЄС у відповідності до процедур REACH.

Для забезпечення національних зовнішньоекономічних інтересів у процесі формування змісту проекту Угоди між Україною та ЄС про зону вільної торгівлі запропоновано визначитись із національними зовнішньоекономічними пріоритетами. Серед таких слід визнати: збереження з метою підтримки національного товаровиробника, а саме – його експортного потенціалу, необхідної кількості товарних позицій, що залишаються під тарифним захистом; максимальне обмеження доступу імпортерів при здійсненні державних закупівель шляхом надання вітчизняним виробникам переважного права участі у державних тендерах.

Обґрунтовано, що акцентуація правозастосовчої практики на реалізацію законодавчого механізму захисту національного товаровиробника від субсидованого імпорту має набути значення окремого напрямку зовнішньоекономічної політики держави в сучасних умовах, що обумовлено активізацією тенденції до широкого застосування державами засобів державної підтримки національних суб'єктів господарювання включаючи зростаючу кількість випадків прямого субсидування зокрема у сферах фінансових послуг, виробництві автомобілів в умовах світової фінансової кризи.

Визначено необхідність доповнити зміст Закону України „Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” положенням про обов'язковість розроблення державної програми заходів реалізації ЗЕП.

Мета дослідження. Відповідно, є з'ясування змісту і передумов регулювання ЗЕП держави, аналіз господарсько-правових засобів регулювання ЗЕД, а також визначення перспектив їх розвитку в умовах членства України в міжнародних економічних організаціях, що можна досягти завдяки встановленню передумов правового регулювання ЗЕД держави та визначення його змісту та поняття господарсько-правових засобів регулювання ЗЕП держави. Також розробка пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України у сфері регулювання ЗЕД і моделювання перспектив реалізації господарсько-правових засобів регулювання ЗЕП в умовах членства України в СОТ та майбутнього членства в ЄС та формування пропозицій щодо пристосування законодавства та правозастосовної практики до нових умов.

Основні результати дослідження. Встановлено, що в умовах сьогодення стратегія зовнішньоекономічних відносин має бути сфокусованою на розвитку стратегічно важливих галузей економіки та це має бути відповідно закріплено у законодавстві України. Так, наприклад, як поняття «інвестиційний імпорт», що є необхідним для забезпечення конкурентоздатного рівня виробничої діяльності національних суб'єктів господарювання. Також з'ясовано, що в умовах світової фінансової кризи для захисту національного виробника держава приймає певні заходи, які такі не порушують зобов'язань щодо вимог СОТ, а саме запровадження максимальних тарифів на імпорт товарів, високих вимог до якості певних товарів тощо[1].

На сьогодні доцільним б було розроблення та прийняття спеціального закону, що стимулював експорт вітчизняного товару шляхом кредитної підтримки експортерів, страхування їх ризиків, надання якісних консалтингових послуг, в ідеалі створити відповідну організацію по кредитуванню та страхуванню експорту у вигляді спеціалізованого агентства. Також, на шляху до вступу в ЄС Україна повинна визначитись із національними зовнішньоекономічними пріоритетами для захисту своїх економічних інтересів [2].

Висновки. Основні напрями удосконалення господарського та зокрема зовнішньоекономічного законодавства України наступні: розумне державне втручання в сферу ЗЕД та відшукання Україною свого місця на світовому ринку, при цьому цілями та завданнями держави мають бути категорії національного інтересу та національної безпеки. У зв'язку з цим доцільним є внесення цілої низки змін до чинного спеціалізованого законодавства України. Однією з організаційно-правових форм реалізації ЗЕП держави має стати формування цілісного механізму політичної, фінансової, правової, інформаційної підтримки українських експортерів державою, а саме розробки й прийняття окремого закону, спрямованого на застосування заходів щодо стимулювання експорту товарів українського походження, а також створення організаційно-правових механізмів, спрямованих на перехід до нових стандартів якості вітчизняної продукції, наближених до стандартів, прийнятих на основних експортних ринках. Також важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та ЄС є зближення існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством ЄС.

Література (джерела)

1. Про вступ України до СОТ : Протокол, Міжнародний документ від 05.02.2008 р. // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 31. — Стор. 12.
2. План дій «Україна — Європейський Союз» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=80861&cat_id=80858
3. Голубева В. О. Міжнародно-правове регулювання зовнішньоторговельної діяльності та національне законодавство України (нетарифний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / В. О. Голубева. — Харків, 2004. — 19 с.
4. Іванський А. Й. Правове регулювання фінансових і розрахункових відносин у зовнішньоекономічній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. Й. Іванський. — Одеса, 2000. — 18 с.
5. Лавренчук А. О. Становлення та розвиток регіональних механізмів інтеграції України до Європейського Союзу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / А. О. Лавренчук. — К., 2004. — 20 с.
6. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / [Знаменський Г. Л., Хахулін В. В., Щербина В. С. та ін.]; за заг. ред. В. К. Мамутова. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — 688 с.
7. Мамутов В.К. Правове забезпечення соціальних та державних інтересів України у зовнішньоекономічній господарській діяльності та попередження правопорушень у цій сфері / В. К. Мамутов, В. В. Хахулін, С. М. Філімонов.// Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць.—Харків:«Право», 1999. — С. 35—61.

О.М. Лаврієнко
Науковий керівник:
к.ю.н. Р.Б. Прилуцький

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Дана стаття присвячена дослідженню суб'єктів господарювання. Основна увага приділена з'ясуванню поняття та характеристики суб'єктів господарювання.

Ключові слова: суб'єкт господарювання, господарська діяльність, суб'єкти господарського права, господарська компетенція.

А.Н. Лавриенко

ОТНОСИТЕЛЬНО ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ И ОБЩЕЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

В этой статье будет исследован субъект хозяйственного права. Основное внимание будет уделено исследованию понятия и характеристики субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: субъект хозяйственного права, предприятие, хозяйственная деятельность, хозяйственная компетенция.

О. Lavrienko

FOR THE DEFINITION AND GENERAL CHARACTERISTICS OF ENTITIES

The article belong to reserch business entities. Also considered in their business entities, the process of their creation. Will analyze the business entities, their relationships with such concepts as economic activity, and subjects of commercial law.

Keywords: an economic law, business entities, business activities, economic competence.

Постановка проблеми. Основною проблемою постає бачення поняття та характеристики суб'єкта господарювання, його ознаки та види суб'єктів господарювання. Різне бачення поняття суб'єкта господарювання цивілістами і господарниками.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну кількість наукових праць. Наприклад Олена Зубатенко - «Правовое забезпечення державної підтримки господарської діяльності кооперативів в Україні». Заслужують на увагу роботи вчених, а саме: Щербина В.С., Подцерковний О.П., Саніаметова Н.О., Вінник О.М., В. Васильченко, В. Гончарова, Н. Грудницька, С. Долинская, Т. Кашаніна, О. Кібенко, В. Кравчук, Н. Кузнецова, В. Ливинець, А. Пилипенко та багатьох інших дослідників.

Мета дослідження. Метою дослідження є охарактеризувати поняття суб'єкта господарювання, висвітлити його правові ознаки на основі комплексного аналізу господарського законодавства, практики його застосування та відповідних теоретичних засад.

Основні результати дослідження. Перш за все необхідно зазначити, що вже з моменту прийняття господарського кодексу України, [1], і цивільного кодексу України, [2], у питаннях правового регулювання створення та діяльності господарських товариств законодавець заклав низку протиріч, які не мають логічного пояснення. І питання не у тому, яке положення того чи іншого кодексу краще, а у тому, навіщо законодавчо закріплювати такий дуалізм? Складатися враження, що це робилося свідомо з тим аби

внести плутанину у правове регулювання таких важливих відносин у сфері господарювання і, можливо, уповільнити економічний розвиток держави. Виходячи з визначення ст.55 ГК суб'єктами господарювання визначаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього, крім випадків, передбачених законодавством.

Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську павосуб'єктність(сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків передбачених законодавством.

Згідно з ч. 2 ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання є:

1) Господарські організації – юридичні особи, створенні відповідно до цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому порядку;

2) Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Вінник О.М. зазначає, що в цій статті не враховані суб'єкти господарювання, яких важко віднести до зазначених категорій, зокрема: пайові інвестиційні фонди, які створюються на договірних засадах і не мають статусу юридичної особи (Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)»; особисте селянське господарство, яке може реалізовувати надлишки сільськогосподарської продукції та надавати послуги зеленого туризму на платних засадах, проте не визнається юридичною особою і суб'єктом підприємництва та, відповідно, не підлягає державній реєстрації, а лише обліку, що здійснюється сільськими, селищними, міськими радами за місцем розташування земельної ділянки (правове становище визначається Законом України від 15.05.2003 р. «Про особисте селянське господарство»),[3]. У статті 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р., [4] визначаються суб'єктами господарювання також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративного-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності. Однак органи державної влади та місцевого самоврядування, безумовно, створюються не задля систематичної діяльності у сфері спільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт та надання послуг вартісного характеру. Більше того, на законодавчому рівні існує заборона щодо здійснення такими органами будь-якої господарської діяльності. Та обставина, що органи державної влади та місцевого самоврядування в окремих випадках можуть виступати сторонами господарського договору, не дає їм статусу суб'єкта господарювання, оскільки в цьому разі вони реалізують свою компетенцію. З чим я повністю погоджуюсь, зокрема що в законі не досить точно зазначено перелік суб'єктів господарювання. До ключових характеристик суб'єкта господарювання належать:

1) самостійна участь у господарському обороті, тобто від свого імені;

2) спрямованість діяльності як на задоволення загальної спеціальних потреб, так і власних господарських потреб та господарських потреб інших суб'єктів господарювання(наприклад, біржі), а також загальносуспільних потреб;

3) наявність виокремлено майнової основи господарювання.

Існує два види суб'єктів господарювання: підприємці та суб'єкти некомерційного господарювання. До некомерційних суб'єктів господарювання чинне законодавство відносить, по-перше, суб'єктів державного чи комунального секторів економіки, статус яких визначається рішенням відповідного органу державної влади чи місцевого самоврядування на підставі наявних заборон, щодо здійснення підприємництва у видах діяльності, які можуть провадитися такими суб'єктами. По-друге, до некомерційних суб'єктів господарювання віднесено суб'єктів, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва заборонено.

Із статті 55 ГК випливають ознаки, притаманні суб'єктам господарювання:

- 1) вони здійснюють господарську (підприємницьку) діяльність;
- 2) наділені господарською компетенцією (сукупністю господарських прав та обов'язків);
- 3) мають відокремлене майно;
- 4) несуть відповідальність у межах належного їм майна, крім випадків, передбачених законодавством (наприклад, відповідальність учасників повного товариства).

Залежно від форми власності, напрямків діяльності, кількості учасників тощо засновники вибирають організаційно-правову форму суб'єкта господарювання (акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю та ін.) [2, с. 656]. У переважній більшості суб'єкти господарювання є юридичними особами. Проте ГК і ЦК передбачають здійснення господарської (підприємницької) діяльності і без створення юридичної особи. А тепер потрібно розглянути які саме види суб'єктів господарювання дає нам законодавство.

Види суб'єктів господарювання які зазначено у господарському кодексі України:

1) господарські організації — юридичні особи, створені відповідно до ЦК, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці;

3) філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), створені ними для здійснення господарської діяльності.

Отже, суб'єкти господарювання становлять три відносно відокремлені групи: 1) юридичні особи — суб'єкти господарювання; 2) фізичні особи — громадяни України, іноземці та особи без громадянства; 3) відокремлені підрозділи господарських організацій, насамперед філії та представництва, [3, с. 312].

Також не потрібно забувати і про основну ознаку суб'єкта господарювання це його компетенцію. У господарських відносинах суб'єкти господарської (підприємницької) діяльності реалізують їх господарську компетенцію, якою є сукупність господарських прав та обов'язків таких суб'єктів. Це означає, що в межах загального права фізичних та юридичних осіб на здійснення господарської, в тому числі і підприємницької, діяльності (ст. 42 Конституції України, ст. 50, 84 ЦК, ст. 55 ГК) особа, визнана в установленому законом порядку суб'єктом господарської діяльності, безпосередньо здійснює права і несе обов'язки, обумовлені конкретними господарськими відносинами. Наприклад, у межах зазначеного загального права на здійснення господарської діяльності особа, керуючися принципами свободи вибору постачальників і споживачів продукції (ст. 44 ГК) та предмета договору (ст. 67 ГК, ст. 3 ЦК), уклала договір поставки, за яким вона як постачальник зобов'язується передати в обумовлені строки другій стороні - покупцеві товар і, відповідно,

має право вимагати від покупця прийняти вказаний товар і сплатити за нього певну грошову суму (ст. 265 ГК, ст. 712 ЦК) . Покупець, у свою чергу, має право вимагати від постачальника поставки товару обумовлених асортименту, якості та в обумовлені договором строки, зобов'язуючись його оплатити. Сукупність взаємних прав та обов'язків постачальника і покупця становить їх господарську компетенцію.

Висновки. Прийняття Господарського кодексу України як кодифікованого нормативно-правового акту слугувало подальшому розвитку законодавства, поєднанню приватноправових методів правового регулювання на паритетних засадах з публічно-правовими, однак прийняття Господарського кодексу України не вирішило всіх проблем, пов'язаних з правовим положенням суб'єктів господарювання. Тому насамперед потрібно внести зміни до ч. 2 ст. 55 ГК внести повний перелік суб'єктів господарювання.

Література(джерела)

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р.// Відомості Верховної Ради Укпаїни (ВВР). – 2003 - N 44, N 55, N 67, N 256 ст 356.
2. Щербина В.С. Господарське право: Підручник. – 3-тє вид. – К.: Юрінком Інтер, 2006 - 656 с.
3. Вінник О.М. Господарське право: Курс лекцій - К.: Атіка, 2004. – 312 с.
4. Закон України «Про захист економічної конкуренції» // Відомості Верховної Ради (ВВР) від 2001: N 1 ст. 144.
5. Подцерковний О.П. Господарське право підручник – Х.: Одісей, 2010. - 83 с.
6. Саніаметова Н.О. Господарське право України. - Х.: 2005. - 234 с.
7. Мілаш В.С. Господарське право. Частина 1 – Х.: Право, 2008 143 с.
8. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. До-вгєрт та ін.; за ред. О.В. Дзєри, Н.С. Кузнєцової. – К. : Юрінком Інтер, 2004. - 452 с.

Лебеденко О. М.
Науковий керівник:
А.І. Гріщенко

РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

В цій статті будуть розкриті основні принципи побудови та функціонування ринку цінних паперів в Україні, а також буде зроблено детальний аналіз та порівняльна характеристика цінних паперів, передбачених чинним законодавством України.

Ключові слова. Цінний папір, емісія, види цінних паперів, ринок цінних паперів.

О.М. Лебеденко

РЫНОК ЦЕННЫХ БУМАГ

Вэтой статье будут раскрыты основные принципы построения и функционирования рынка ценных бумаг в Украине, а также будет сделан детальный анализ и характеристика ценных бумаг, предусмотренная действующим законодательством Украины.

Ключевые слова ценная бумага, виды ценных бумаг, рынок ценных бумаг, эмиссия

О.М. Lebedenko

SECURITIES MARKET IN UKRAINE

In this paper basic principles of construction and functioning of market of equities in Ukraine will be exposed, and also it will be done the detailed analysis and comparative description of the securities provided for by the legislation of Ukraine.

Keywords. Securities, securities offerings, types of securities, equity market.

Постановка проблеми. Дослідження правових проблем обігу цінних паперів і здійснення господарської діяльності у цій сфері зумовлена проведенням поглиблених економічних і правових реформ в Україні, необхідністю осмислення і виявлення специфіки українського цивільного законодавства про фондовий ринок і практики його застосування, недостатньою розробкою юридичних аспектів здійснення господарської діяльності на ринку цінних паперів та її регулювання; потребою теоретичного обґрунтування пропозицій по вдосконаленню законодавства щодо фондового ринку. Актуальність дослідження цінних паперів у сфері господарювання полягає, також, у необхідності становлення цивілізованих ринкових відносин на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України, що передбачає функціонування ринку цінних паперів, як одного із першочергових заходів оздоровлення фінансової системи країни.

Аналіз останніх публікацій. Проблема правого регулювання ринку цінних паперів в Україні тепер коротко проаналізуємо зміст вищезазначених

В.М. Бойко в своїй монографії «Ринок цінних паперів в Україні» величезну увагу приділяв характеристиці цінних паперів, передбачених чинним законодавством України.

М.О. Самойленко досліджувала операції з цінними паперами, що існують на сучасному фондовому ринку.

С.С. Степаненко досліджував в своїх монографіях правовий статус фондових бірж та інших учасників, що здійснюють операції з цінними паперами в Україні.

Метою наукового дослідження є проведення дослідження є аналіз та систематизація відомостей щодо визначення понять, регулювання відносин з цінними паперами у сфері господарювання.

Методами дослідження є метод системного аналізу, метод порівняння.

Викладення основного матеріалу. Статтею 3 Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» визначено, що цінні папери – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам. Тепер коротко проаналізуємо правовий статус сокромних видів цінних паперів. [Ст. 3]

Акції. Так. визначення акції на нормативному рівні закріплено в статті 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок». Відповідно до норм вищезазначеного закону акція - іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств, і законодавством про інститути спільного інвестування.

Прості акції надають їх власникам право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів, на участь в управлінні акціонерним товариством, на отримання частини майна товариства у разі його ліквідації та інші права. Привілейовані акції надають їх власникам переважні стосовно власників простих акцій, права на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, а також надають право на участь в управлінні акціонерним товариством в випадках, передбачених статутом і законом. [Ст. 6]

Облігації. Відповідно до статті 7 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» облігація - цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбаченій умовами розміщення облігацій строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення.

Випускаються облігації таких видів:

- а) облігації місцевих позику
- б) облігації підприємств;
- в) державні облігації.

До облігацій місцевих позик належать: облігації внутрішніх місцевих позик; облігації зовнішніх місцевих позик.

Облігації внутрішньої місцевої позики — цінні папери, що випущені Верховною Радою АР Крим або міською радою та засвідчують внесення їх власниками грошових коштів і підтверджують зобов'язання емітента відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбаченій у них строк із виплатою фіксованого процента, якщо інше не передбачено умовами випуску.

Облігації підприємств – це цінні папери, що засвідчують внесення їх власниками грошових коштів і підтверджують зобов'язання відшкодувати їм номінальну вартість цих облігацій у передбаченій строк з виплатою фіксованого процента (якщо інше не передбачено умовами випуску). [Ст. 8]

Казначейське зобов'язання України — державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості

Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань.

Ощадний (депозитний) сертифікат — цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Вексель цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі виплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

Випускаються векселі виключно у документарній формі таких видів: простий та переказний.

Простий вексель (соло-вексель) — це вексель, що містить просте і нічим не обумовлене зобов'язання векселедавця (боржника) сплатити певну суму векселедержателю (кредитору).

Переказний вексель (тратта) — це вексель, що має простий і нічим не обумовлений наказ векселедавця (трасанта) третій особі (трасату-платнику) сплатити певну суму отримувачу або за його наказом.

Дериватив — документ установлені форми, який засвідчує право та (або) зобов'язання придбати чи передати в майбутньому цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених у ньому умовах.

Види деривативів:

форвардний контракт — двостороння угода за стандартною (типовою) формою, яка засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) базовий актив у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін такого продажу і під час укладення форвардного контракту;

ф'ючерсний контракт — стандартний документ, укладений як стандартизований контракт, який засвідчує зобов'язання продати (придбати) відповідну кількість базового активу у визначений час у майбутньому з фіксацією ціни базового активу під час виконання контракту;

опціон — стандартний документ, укладений як стандартизований контракт, який закріплює право (але не зобов'язання) його власника на придбання від емітента опціону (опціон на купівлю) чи на продаж емітенту (опціон на продаж) у термін, визначений в ньому, зазначену в ньому кількість базового активу за фіксованою при укладанні ціною.[7с67].

Тепер розглянемо основні зарктеристики ринку цінних паперів в Україні. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» фондовий ринок (ринок цінних паперів) — це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів), Таким чином, законодавець вживає терміни «фондовий ринок» та «ринок цінних паперів» як синоніми.

1. Відповідно до ст. 2 Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» фондовий ринок поділяється на первинний та вторинний. Первинний - це сукупність правовідносин, пов'язаних з розміщенням цінних паперів. Результатом процесу випуску цінного папера є набуття їх першими власниками.

Вторинний ринок цінних паперів — це ринок, на якому обертаються раніше випущені цінні папери. Це сукупність будь-яких операцій з даними цінними паперами, в результаті

яких відбувається постійний перехід права власності на них від одного власника до іншого.

2. За сферою поширення розрізняють світові, національні, регіональні (місцеві) ринки.

3. За місцем проведення торгів виділяють біржовий та позабіржовий ринки цінних паперів. На біржовому ринку торгівля цінними паперами здійснюється на фондових біржах, порядок створення і діяльності яких встановлюється чинним законодавством та внутрішніми документами самих бірж. Позабіржовий ринок, як правило, оперує з фондовими інструментами, що не допущені до торгів на фондовій біржі.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про цінні папери і фондовий ринок» учасниками фондового ринку є:

- емітенти;
- інвестори;
- саморегульвні організації;
- професійні учасники фондового ринку.

Емітент – юридична особа, Автономна Республіка Крим або міські ради, а також держава в особі уповноважених нею органів державної влади, яка від свого імені розміщує емісійні цінні папери та бере на себе зобов'язання щодо них перед їх власниками.[8с518]

Інвестори в цінні папери – фізичні та юридичні особи, резиденти та нерезиденти, які набули права власності на цінні папери з метою отримання доходу від вкладених коштів та/або набуття відповідних прав, що надаються власнику цінних паперів відповідно до законодавства.

Саморегульвна організація професійних учасників фондового ринку – неприбуткове об'єднання учасників фондового ринку, що проводять професійну діяльність на фондовому ринку з торгівлі цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарну діяльність, утворене відповідно до критеріїв та вимог, установлених Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Професійні учасники фондового ринку – суб'єкти господарювання, спеціально створені з метою здійснення одного з видів професійної діяльності на фондовому ринку в порядку, визначеному чинним законодавством України на підставі ліцензії виданої Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.[10с95].

Висновки. Виникнення цінних паперів зумовлено необхідністю полегшення платіжних операцій у ринково-економічних відносинах тогочасного суспільства. наявність законодавчо встановлених ознак є головним критерієм, згідно якого деякі фінансові інструменти мають природу цінного паперу. Цінні папери, також, мають певні визначені властивості, які не характерні для правової природи інших фінансових інструментів, та виконують функції властиві тільки цінним паперам, з огляду на зміст прав, які з них виникають.

Ринок цінних паперів – це потужний механізм розміщення та мобілізації фінансових ресурсів у соціально-економічному просторі держави. Діяльність суб'єктів господарювання на ринку цінних паперів врегульована встановленими законодавчо правилами та нормативами. Дотримання усіх встановлених правил такої діяльності забезпечується державним контролем та регулюванням правовідносин у цій сфері.

Проте, діяльність суб'єктів господарювання у сфері обігу цінних паперів потребує більш чіткого та суворого регламентування, оскільки забезпечення діяльності ринку цінних паперів та його окремих елементів необхідно для динамічного розвитку та зміцнення ринку цінних паперів.

Перелік використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, 141 с.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 18, N 19-20, N 21-22, ст.144.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, NN 40-44, 356 с.
4. Закон України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» від 10 грудня 1997 року// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 15, с. 67.
5. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 року//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 31, с. 268.
6. Вінник О.М. Господарське право: Курс лекцій – К.: Атіка, 2005 – 624 с.
7. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Цінні папери. Фондовий ринок: Термінологічний словник. Вид. 2-е, виправлене та доповнене. – Львів: БАК, 2000 –168 с.\
8. Кузнєцова Н.С., Назарчук І.С. Ринок цінних паперів в Україні: Правові основи формування та функціонування – К.: 1998 –518 с.
9. Мица Ю.В. Правова природа похідних цінних паперів – Х.: 2006 – 200 с.
10. Коноваленко Н.Ю. Цінні папери в Україні – К: 2010р 95с

С. В. Лебедева

Науковий керівник:

д.ю.н., професор В.К. Матвійчук

СИСТЕМА ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

В статті досліджено процес становлення та розвитку системи господарських судів в Україні. Окреслені історичні передумови та основні періоди їхньої організації та діяльності починаючи від появи першого комерційного суду у місті Одеса. На підставі монографічної, періодичної та нормативної джерельної бази проаналізовані напрямки подальшого вдосконалення системи цих судів та рекомендації щодо їхньої побудови у системі судів загальної юрисдикції.

Ключові слова: комерційний суд, арбітраж, господарський суд, судоустрій, судочинство.

С.В.Лебедева

СИСТЕМА ХОЗЯЙСТВЕННЫХ СУДОВ В УКРАИНЕ: СТАНОВЛЕНИЕ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ

В статье исследован процесс становления и развития системы хозяйственных судов в Украине. Определены исторические предпосылки и основные периоды их организации и деятельности, начиная от появления первого коммерческого суда в городе Одесса. На основании монографической, периодической и нормативной базы источников проанализированы направления дальнейшего совершенствования системы этих судов и рекомендации по их построения в системе судов общей юрисдикции.

Ключевые слова: коммерческий суд, арбитраж, арбитражный суд, судоустройство, судопроизводство.

S.V.Lebedeva

THE SYSTEM OF COMMERCIAL COURTS IN UKRAINE: FORMATION AND DIRECTION OF

The article examines the process of formation and development of commercial courts in Ukraine. Outlined the historical background is the main periods of their organization and activities ranging from the introduction of the first commercial court in Odessa. Based on monographic, periodical and regulatory sources, the areas analyzed further improvement Systems such courts and recommendations for their construction of general jurisdiction

Keywords: commercial court, arbitration, judicial system, justice.

Постановка проблеми. Розбудова суверенної, незалежної, демократичної соціальної, правової держави Україна нерозривно пов'язана із захистом прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними управлінських функцій. Важлива роль у реалізації цього конституційного положення належить судам, і, насамперед, господарським судам.

Зважаючи на європейський вектор розвитку нашої держави, актуальними залишаються питання побудови судової системи, визначення місця господарських судів у ній, дослідження історичних аспектів їхнього становлення та розвитку.

Серед науковців[9,с.52;14,с.39] та практиків досі ще точиться суперечка щодо

побудови судової системи в рамках цивільної юрисдикції та визначення місця господарського суду саме в системі загальних судів, тобто деякі автори взагалі вважають, що існування господарських судів як спеціалізованих суперечить самій ідеї побудови та функціонування суду як демократичного інституту[14, с.39].

Актуальність дослідження цієї теми також пов'язана ще із тим, що 90 років минуло відтоді як на території України була створена система арбітражних органів, яка історично трансформувалася у сучасну систему господарських судів України. Днем її утворення вважається 21 листопада 1922 року, коли була прийнята Постанова Ради Народних Комісарів УСРР про затвердження Положення про порядок вирішення майнових спорів між державними установами та підприємствами. Відповідно до цього Положення було створено арбітражні комісії: Вища арбітражна комісія при Українській Економічній Раді та арбітражні комісії на місцях - при губернських Економічних Радах.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну різноманітність наукових праць. Серед них праці відомих авторів, наприклад: Господарське судочинство на теренах Миколаївщини: від Ольвії до сьогодні /К. Л. Василяка, Т. Ю. Фортуна, Н. О. Агафонова, М. О. Мельник ; за ред. К. Л. Василяки.(2011)[8], Правові засоби організації і діяльності органів господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення. Під ред. Д.М. Притики.-К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, (2003)[12], Кухар В.І.Становлення господарської юрисдикції в Україні — 20 років досвіду(2011), Становлення господарської юрисдикції в Україні-20 років досвіду. Проблеми і перспективи", Матеріали наук.-практ. конф.(2011) та інші.

Мета дослідження. Зважаючи на важливу роль системи господарських судів в Україні, у статті слід визначити їх поняття та виявити притаманні їм характерні особливості, проаналізувати формування системи цих судів в Україні в історичному аспекті, виявити фактори, що впливають на формування та розвиток тієї чи іншої системи господарської юрисдикції, визначити місце і характер основних органів господарської юрисдикції в системі юрисдикційних органів на кожному етапі історичного розвитку, позначити особливості цих судів в Україні та перспективи розвитку.

Об'єктами дослідження є історичний розвиток системи судів господарської юрисдикції в Україні, особливості судової господарської юрисдикції сучасної України.

Основні результати дослідження. Протягом більш ніж десятиліття існування самостійної Української держави організація і діяльність багатьох її органів досить часто зазнавала змін при чому досить часто такі зміни були фундаментальними.

Судова влада в Україні, як самостійна гілка влади, визначена конституційно пройшла досить тривалий і багатоаспектний процес формування. Фактично необхідно було створити окрему незалежну судову гілку влади, яка б дійсно забезпечувала реалізацію основних Конституційних принципів, спрямованих на досягнення демократизму, гуманності, справедливості у вирішенні спорів, забезпечення реального захисту прав особи, її свободи тощо. Формування незалежності судової влади було також зумовлено необхідністю делегування повноважень від правоохоронних органів до закріплення відповідних функцій за судовими органами.

В умовах прийняття Закону України “Про судоустрій України”(зараз вже втратив чинність, у зв'язку з набуттям чинності Законом України «Про судоустрій та статус суддів»[3]), який до 2010 року був багатогранним і досить довершеним нормативним актом, а також прийняття інших нормативно-правових актів важливим є остаточне

визначення обсягу та меж повноважень судів, умов побудови системи судів за принципами територіальності та спеціалізації та інстанційності[2].

Реформування судової системи є однією з найскладніших, найвідповідальніших проблем становлення державності. При цьому конче важливо, не допускати використання проблем судочинства як привід для руйнування позитивних надбань, досягнутих у попередні роки. Це сповна стосується й штучного „роздмухування” дискусії навколо місця та ролі господарських судів у системі судів загальної юрисдикції[11].

Прийняття Конституції України[1] в 1996 р. нібито поклато край тривалим дискусіям щодо права спеціалізованих, зокрема, господарських, судів на існування. Нормами вищої юридичної сили було затверджено практичну необхідність збереження автономності судів спеціалізованої господарської юрисдикції. При цьому розробники Конституції врахували чинник доцільності децентралізації судової влади з огляду на об'єктивні властивості економічних спорів та особливості процесуально-правової форми захисту прав та законних інтересів учасників господарських відносин.

Проте на сучасному етапі реформування судової системи полеміка щодо збереження спеціалізованої юрисдикції судів спалахнула з новою силою, посилилася тенденція критичного ставлення до самостійного характеру судів господарської спеціалізації, висловлюються припущення щодо невизначеності предмета господарського та господарського процесуального права, недоцільності відокремлення його від класичних галузей права – адміністративного, цивільного тощо[11].

Зараз господарські суди в Україні є однією із складових елементів системи судів загальної юрисдикції. Таке включення спеціалізованого суду було Конституційною вимогою. Тому досить важливо визначити, якими по своїй суті органами є органи, що розглядають економічні спори між суб'єктами господарювання, співвідношення відповідних органів з іншими органами державної влади, співвідношення між спеціалізованими та загальними судовими органами.

Також проблемним питанням є те, наскільки достатньою є законодавча база, що регулює діяльність спеціалізованих судових органів, визначає межі їх компетенції. Дискусійним питанням залишається і необхідність, доцільність включення господарських органів до системи судів загальної юрисдикції.

Визначення основних принципів і основ діяльності органів господарської юрисдикції повинно відбуватись на основі детального аналізу діяльності відповідних органів в минулому, порівнюючи історичні форми існування таких органів.

Вбачається також необхідним визначення сучасного стану господарського судочинства в Україні, можливості його подальшого удосконалення, необхідності реформування.

Для ефективного функціонування судової системи в Україні, і, зокрема, що стосується вирішення господарських спорів необхідним є чітке розмежування компетенції судів апеляційної, касаційної інстанції та найвищого судового органу України.

На теренах України запровадження системи органів, які вирішували б економічні спори було ознаменовано низкою історичних факторів. Так, звертаючись до минулого, окремі автори[8,с.28; 11;12,с.28] як відправну точку появи системи господарських судів вважають створення комерційного суду у місті Одеса.

Поява першого комерційного суду саме в Одесі була зумовлена тим, що це місто швидко розвивалося, ставала все більш важливим центром внутрішньої і міжнародної торгівлі. Через Одесу ішли товари з Росії на захід і схід, а також в зворотньому напрямку. В процесі проведення торгових операцій між комерційними компаніями і підприємцями

доволі часто виникали спори, для яких, власне, і був створений перший комерційний суд.

Згодом такі суди були створені в 1819 році в м. Феодосії, в 1824 р.; в м. Ізмілі [12, с.30]

На той час комерційні суди одержали широке поширення в Італії, Франції, Австрії, а також в деяких частинах Німеччини. Вони були покликані вирішувати справи, що виникли з торгових правовідносин, незалежно від того, до якого стану (торгового чи іншого) належать учасники цих правовідносин.

На початку 70-х років XIX ст. на території Російської імперії функціонувало 9 комерційних судів, які були скасовані у зв'язку з введенням у прибалтійських губерніях судових статутів 1864 р. [12, с.83]

Поява таких судів в Росії, і, відповідно на території України була викликана соціально-економічними процесами, що були пов'язані з розпадом феодальних відносин і розвитком капіталістичних відносин, які, зокрема, відображалися у здійсненні зовнішньої та внутрішньої торгівлі.

Тут ми можемо простежити, що виникнення комерційних судів було тісно пов'язане з певними економічними чинниками, а також з географічним положенням відповідних територій.

Організація і діяльність комерційних судів на території України фактично регулювалась конкретними статутами цих судів. В загальному ж, щоб уникнути ускладнень з розглядом торгових справ, у багатьох містах були створені комерційні суди. Тому, узагальнивши практику вирішення торгових спорів, зважаючи на численні звернення купців та інших представників торгового класу було видано Указ для сприяння успішному вирішенню спорів про створення комерційних судів по всій території Росії. Одночасно з цим Указом було затверджено Статут судочинства в комерційних судах, який складався з 15 глав (підсудність спорів, виклик та явка до суду, розгляд спору через посередників; про загальні докази по справі, про відвід судді та членів суду, порядок слухання сторін; про письмові докази та ін.). Цей документ якнайдетальніше регламентував як організацію комерційних судів, їхню компетенцію, так і процедуру розгляду справ. Для судочинства на основі цих документів були характерні надзвичайна складність і запутаність процесуальних вимог, справи нерідко перебували на розгляді по порядку в різних "судах, час від часу повертаючись до суду, який вже розглядав ту чи іншу справу". У складі таких судів був уже наявний інститут присяжних стряпчих, які були прототипом осіб, які виконували роль адвокатів [12, с.87].

Розвиток комерційних судів в Росії зазнав певних змін після проведення судової реформи разом з прийняттям статутів кримінального, цивільного судочинства, та ін. Проте такі зміни відбулися лише в судочинстві; спори розглядалися не тільки на підставі Статуту торгового судочинства, а і у відповідності зі "Статутом Цивільного судочинства" від 20 листопада 1864 р. [15, с.11].

По суті ж діяльність і організація комерційних судів не була змінена і вони проіснували в такому вигляді до 1917 р. Необхідність їх існування обумовлювалась складною і водночас специфічною галуззю права: торговим правом, що припускало широке використання у цій сфері торгових звичаїв, знавцями яких були фактично купці, чим і пояснювалась їх обов'язкова участь у комерційних судах на правах членів суду поряд із судьями-юристами, призначуваними урядом.

В 90-х роках XIX століття у зв'язку з діяльністю комісії із перегляду законоположень про судову систему Російської імперії було передано справи торгового характеру до відання загальних судових установ, що викликало хвилю полеміки між противниками та прихильниками комерційних судів. Як наслідки цього на початок XX століття комерційні

суди збереглись лише в Санкт-Петербурзі, Москві, Одесі.

Точасний комерційний суд характеризувався змаленькістю (справи порушувались з ініціативи особи), збирання доказів покладалось на позивача; рішення суду базувалося тільки на даних і доказах, поданих сторонами в процесі розгляду справи; судові засідання в основному велося усно з пред'явленням письмових доказів. Доказами визнавалися письмові акти і документи (торгові книги, рахунки та ін.), допускались як докази показання свідків. Найважливішим, беззаперечним доказом вважалося власне визнання позовника. Рішення комерційного суду постановлялося у присутності сторін, оголошувалося їм особисто, або надсилалося сторонам у відповідному порядку.

В дореволюційній Росії, як і Лівобережній Україні, також існували арбітражні комісії, або, як їх називали, біржові суди. У 1901 р. Кабінет Міністрів Росії надав право заснування цих судових органів, якщо того бажали біржі, міністру фінансів[12, с.10].

Існування судових установ, що розглядали господарські спори до ХХ століття фактично відображається існуванням комерційних судів, які в основному, розглядали торгові спори лиш відповідними станами суспільства. Діяльність комерційних судів була досить детально врегульована відповідними нормативними актами, хоча і була дискусійною щодо її доцільності особливою судочинства в комерційних судах було прагнення до швидкого розгляду справ.

Комерційні суди продовжували діяти до 1917 року, переживши війни, політичні та економічні перетворення, реформи, доки не були ліквідовані радянською владою.

Правові норми, що регулюють порядок вирішення господарських спорів, відображають розвиток народного господарства на відповідній території. За часів Радянської України таким актом, зокрема, був Декрет про суд № 2, який заборонив можливість провадження справ у суді між казенними підприємствами. Управління господарством було суворо централізованим, зосереджене в головках, сировина розподілялась в плановому порядку, так як і готова продукція, договори не укладались, ніяких грошових розрахунків не велося. В цих умовах не було підґрунтя для спорів між державними підприємствами і організаціями, а якщо виникали будь-які розбіжності, то вони вирішувалися в порядку підлеглості[10, с.240].

В 1921 році за рішенням десятого з'їзду РКП(б) почала здійснюватись нова економічна політика, яка означала використання в інтересах побудови соціалізму товарного виробництва, товарно-грошових відносин і економічних методів управління господарством за допомогою госпрозрахунку і матеріального стимулювання. В цих умовах між соціалістичними підприємствами, установами, організаціями виникли господарські спори[12, с.104].

21 вересня 1922 р. ЦВК РСФСР затвердило положення про порядок вирішення майнових спорів між державними підприємствами і організаціями і закладами, згідно з яким було створено Вищу арбітражну комісію при Раді праці і оборони, арбітражні комісії при обласних економічних радах, а згодом при губернських нарадах. До цього було створено Арбітражну комісію при Вищій Раді Народного господарства і арбітражні комісії при його місцевих органах від 3 квітня 1922 року цим комісіям були підвідомчі спори тільки між підприємствами і організаціями, підпорядкованими ВРНГ і його місцевим органам. В Україні Вища Арбітражна комісія при Вищій Раді Народного господарства була утворена постановою РНК УСРР від 3 січня 1924 року, основою діяльності якої було вирішення майнових спорів між держпідприємствами, що підпорядковувались безпосередньо ВРНГ УСРР.

21 листопада 1922 року Рад нарком УСРР затвердив “Положення про порядок

вирішення майнових спорів між державними підприємствами і установами», метою прийняття якого було створення, в першу чергу, спеціальних органів, якими б вирішувалися відповідні спори. Такими органами стали відповідні арбітражні комісії. Насамперед, це була арбітражна комісія при Українській Економічній Раді. Також на місцях це були арбітражні комісії при губернських економічних нарадах. Вищевказане положення містило норми, що визначали склад арбітражних комісій відповідного рівня, їх компетенцію, порядок розгляду і вирішення спорів, порядок оскарження рішень комісій, інші процесуальні питання вирішувалися правилами Вищої арбітражної комісії при УЕН [10, с.245].

Організація арбітражних комісій органів з відповідною компетенцією була завершена фактично до 1924 р. 27 серпня 1923 р. була створена арбітражна комісія в РСФСР. В зв'язку зі створенням Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) була створена арбітражна комісія при Раді Праці і Оборони СРСР.

Арбітражні комісії розглядали справи в складі трьох членів, за обов'язкової участі юриста і господарського керівного працівника. За характером діяльності арбітражні комісії нагадували суди. Проведення в них велося за правилами цивільно-процесуальних кодексів союзних республік, за деякими відхиленнями, що обумовлювалися особливостями підвідомчих арбітражним комісіям справ. Рішення місцевих арбітражних комісій можна було оскаржити у Вищу арбітражну Комісію при Економічній Раді союзної республіки.

Наприкінці 20-х років XX століття СРСР взяв курс на інтенсивне згорання НЕПу, формування індустріалізації, колективізацію сільського господарства.

В Українській Радянській Соціалістичній Республіці, як і у всьому Радянському Союзі почала створюватися суворо централізована командно-адміністративна система управління народним господарством, яка базувалася на засадах директивного планування. В цих умовах відбувалися зміни у всіх ланках державного апарату. Торкнулися ці зміни і системи органів щодо розгляду і вирішення господарських спорів. На початку 30-х років відомчі арбітражні комісії скасовуються з передачею справ на розгляд міжвідомчих комісій. Проте противники арбітражних комісій почали добиватись скасування арбітражних комісій взагалі. Як наслідок, ЦВК і РНК СРСР від 4 березня 1931 р. своєю постановою ліквідували міжвідомчі арбітражні комісії, з передачею їх справ судам.

3 травня 1931 р. ЦВК і РНК СРСР затвердили Положення про Державний арбітраж. У ньому підкреслювалося, що державний арбітраж засновується для вирішення майнових спорів між організаціями у суспільного сектора в напрямі, що забезпечує зміцнення договірної і планової дисципліни та господарського розрахунку.

Ряд основних засад даного Положення має принципове значення і залишився у незмінному стані до 80-90-х рр. на території всього СРСР, і, в тому числі, на території УРСР [12, с.114]

Невирішені раніше частини загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Досліджуючи питання становлення та розвитку системи господарських судів в Україні слід вказати на те, що і досі серед науковців[9,с.52; 13,с.41,14, с.62] тривають суперечки щодо побудови, визначення місця та юрисдикції цих судів.

Крім того, прийняття нового Закону України «Про судовий збір»[4] в контексті доступності правосуддя та права на звернення суб'єктів господарювання за судовим захистом теж поставило під загрозу існування самої системи господарських судів.

Незважаючи на постійну зміну законодавства щодо компетенції судів окремих

юрисдикцій, знайти оптимальну модель її розмежування не вдається. Визначення юрисдикції спору в багатьох випадках залишається досить складною проблемою для практики, обумовленою не лише недосконалим законодавством, а й існуючими в науці та практиці догмами. На даний час розмежування юрисдикцій здійснюється згідно зі статтями 15, 16 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України)[7], статтями 1, 12 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України)[6] та статтями 2, 17 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України)[5], які відповідно визначають компетенцію загальних, господарських та адміністративних судів. Недосконалість цих положень призводить до того, що при визначенні та розмежуванні юрисдикцій суди частіше керуються існуючою вже впродовж десятиліть практикою, аніж зазначеними положеннями чинного законодавства.

Саме тому питання визначення юрисдикції господарських судів та їхнє місце у системі судів загальної юрисдикції у державі і досі породжує суперечки та неузгодженості[13, с.41].

Розглядаючи питання функціонування та розвитку системи господарських судів слід обов'язково зазначити питання доступності судового захисту і це зараз є гострою проблемою. Передумовою звернення суб'єктів господарювання до господарського суду є сплата судового збору, розміри якого на сьогодні надмірно високі. Для прикладу, якщо раніше (до набуття чинності новим Законом «Про судовий збір») при зверненні до господарського суду позивач повинний був сплатити державне мито від 102 до 25 500 грн.), то з 1 листопада 2011 року і до сьогодні вже судовий збір у розмірі від 1609.50 до 64380.00 грн.[4, ст.4].

Висновки. Незважаючи на чисельні наукові дослідження становлення системи господарських судів, окремі питання все ж залишаються неузгодженими та суперечливими, зокрема це стосується поглядів тих науковців, які вважають відправною точкою початку діяльності таких судів появу першого комерційного суду у місті Одеса у 1808 році. Вважаємо, що цей факт беззаперечного є вкрай важливим, але не зовсім правильним та неповним, бо подібні суди вже діяли і до його появи, маючи інші назви. Більш правильним твердження слід вважати таке, що поява комерційного суду у місті Одеса ознаменувала наступний етап функціонування та розвитку інституцій вирішення суперечок у специфічній системі суспільно-економічних відносин між відповідними суб'єктами.

Взагалі-то перші такі суди виникли ще в Європі, зокрема у Франції ще у XIV ст. та були запроваджені пізніше у Російській імперії.

Гострим залишається питання визначення юрисдикції господарських судів та їхнє місце у системі судів загальної юрисдикції у державі і досі породжує суперечки та неузгодженості.

Торкаючись перспектив розвитку сучасної системи господарських судів, то вважаємо слід погодитися із Д.Притикою, який застерігає про те, що недоцільним є повне об'єднання господарських судів із загальними. Характер виконуваних ними функцій і розв'язуваних задач принципово різні. Якщо господарські суди розглядають справи, пов'язані з господарською діяльністю, то загальні суди здійснюють охорону правопорядку і прав громадян. Діяльність господарських судів проходить у сфері виробничо-господарських відносин юридичних осіб та інших суб'єктів господарювання, тоді як загальні суди розглядають переважно відносини за участю громадян. Об'єднання цих судів в одному відомстві, на наш погляд, призведе до погіршення діяльності кожного з них, але що найістотніше, до погіршення якості розгляду господарських суперечок, дестабілізації

судової діяльності в цілому[12,с.321].

Переконані, що все ж таки система господарських судів в Україні зараз повинна розвиватися в напрямку забезпечення реального права на справедливий судовий розгляд неупередженим і безстороннім судом на основі міжнародних стандартів в ім'я верховенства права та законності.

Література:

1. Конституція України//ВВРУ.-1996.-№30.-Ст.141;
2. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів. Схвалено Указом Президента України від 10 травня 2006 року N 361/2006 //Офіційний вісник України від 24.05.2006 — 2006 р., № 19, стор. 23, ст. 1376;
3. Закон України "Про судоустрій і статус суддів"/Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, N 41-42, N 43, N 44-45, ст.529 із змінами;
4. Закон України "Про судовий збір"/Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, N 14, ст.87 із змінами;
5. Кодекс адміністративного судочинства України//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 6, ст.56 із змінами;
6. Господарський процесуальний кодекс України//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 6, ст.56 із змінами;
7. Цивільний процесуальний кодекс України//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 40-41, 42, ст.492 із змінами;
8. Господарське судочинство на теренах Миколаївщини: від Ольвії до сьогодні /К. Л. Василяка, Т. Ю. Фортуна, Н. О. Агафонова, М. О. Мельник ; за ред. К. Л. Василяки.-Миколаїв: Іліон, 2011. — 124 с.
9. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. - Х. : Право, 2011. - 1352 с.
10. Новітня Історія України (1900-2000) (А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.П. Дрогишин та ін.- К.: Вища школа, 2000.- 345 с.
11. Потапенко В.Реалії та перспективи розвитку господарських судів.- №9(69)18 травня 2006 року. Електронний ресурс:<http://www.yur-gazeta.com>;
12. Правові засоби організації і діяльності органів господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення. Під ред. Д. М. Притики.-К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 2003.- 328с.
13. Снідевич О.С.Проблеми розмежування юрисдикцій//Вісник Вищої ради юстиції.-2012.- № 2.- с.41-53;
14. Шадура Д.М. Цивільна юрисдикція: дис.на здобуття наук. Ступеня канд. . юрид. Наук: спец. 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право Д.М. Шадура. – Х., 2008.- 222 с.
15. Суд і судочинство на Українських землях у XIV-XVI ст. За заг редакцією П. Музиченка. -Одеса: Астропринт, 2000.- 104 с.

Р. С. Лебідь

Науковий керівник:

к.ю.н., доцент Н.В. Дараганова

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА, ПРИНЦИПИ

В статті розглянуто проблеми розуміння адміністративного процесу, визначення його структури і принципів. Розкрито загально соціальні принципи, загально процесуальні принципи та спеціальні принципи адміністративного процесу.

Ключові слова: адміністративний процес, структура адміністративного процесу, принципи адміністративного процесу.

Р.С. Лебедь

АДМИНИСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕСС: ПОНЯТИЕ, СТРУКТУРА, ПРИНЦИПЫ

В статье рассмотрены проблемы понимания административного процесса, определение его структуры и принципов. Раскрыты общесоциальные принципы, общие процессуальные принципы и специальные принципы административного процесса.

Ключевые слова: административный процесс, структура административного процесса, принципы административного процесса.

R.S. Lebid

ADMINISTRATIVE PROCESS: CONCEPTS, STRUCTURE, PRINCIPLES

The paper considers the problem of understanding the administrative process, defining its structure and principles. Reveals the general social principles, general procedural principles and specific principles of administrative process.

Key words: administrative process, the structure of the administrative process, the principles of administrative procedure.

Постановка проблеми. Адміністративний процес належить до однієї з малодосліджених проблем науки адміністративного права, оскільки тривалий час йому не приділялося достатньої уваги. Починаючи з 1960 року роблять спроби розкрити поняття адміністративного процесу та його структури. Це пов'язано з тим, що в спеціальній юридичній літературі дедалі ширше почали використовувати термінологію, яку застосовували переважно лише в працях з кримінального і цивільного процесів. Йдеться передусім про такі поняття як “процес” і “провадження”, точне визначення змісту яких необхідне тому, що є різні думки про їх співвідношення. В адміністративно-правовій літературі відомі два погляди щодо поняття адміністративного процесу: його розглядають у вузькому і широкому розумінні.

Аналіз досліджень і публікацій. Огляд юридичної літератури показав, що наукових вітчизняних публікацій, присвячених даній темі, явно недостатньо, і вони не зачіпають усього спектра проблемних ситуацій, що виникають під час процедури ліквідації юридичної особи. Так, вагомий внесок в розробку теоретичних положень з адміністративного права та процесу вивченню проблеми вдосконалення процесуального порядку зробили такі вчені-правники: В.Б. Авер'янов, В.М. Бевзенко, І.Б. Коліушко, А.Т. Комзюк, Р.О. Куйбіда, О.В. Кузьменко, Р.С. Мельник, Ю.С. Педько, О.П. Рябченко, В.С. Стефанік та інші.

Мета дослідження. Метою є визначення поняття та структури адміністративного

процесу постає необхідність проаналізувати теоретичні положення щодо розуміння «адміністративний процес», його структура і принципів.

Основні результати дослідження. Аналіз наукових робіт дозволяє говорити, що поняття «адміністративний процес», як правило, визначають у широкому та вузькому сенсі цього слова. Адміністративний процес у широкому розумінні визначають як сукупність послідовних дій, врегульованих правовою нормою, котрі направлені на застосування та реалізацію адміністративно-правових норм. Означений процес можна охарактеризувати як адміністративно-процедурний та відповідно основну функцію визначити як правозастосовчу.

Адміністративний процес (у вузькому розумінні) – це врегульована законом адміністративно-процесуальна діяльність суб'єкта адміністративної юрисдикції щодо застосування матеріального права при вирішенні адміністративно-правового спору чи при вирішенні справ про адміністративні правопорушення.

Такий процес можна вважати адміністративно-юрисдикційним, а функцію – правоохоронною.

Прихильники широкого розуміння поняття «адміністративного процесу», говорять про неоднаковість адміністративного процесу з цивільними та кримінальними процесами. Вони пов'язують адміністративний процес безпосередньо з управлінською діяльністю державних органів.

У КАС України прийнято концепцію вузького розуміння адміністративного процесу, як однієї з категорій правосуддя в адміністративних справах [6].

Становлення адміністративної юстиції та розвиток процесуального законодавства про адміністративне судочинство будуть сприяти появі нового погляду на адміністративний процес, і відповідно, створенню «нової» галузі процесуального права – адміністративного процесу, як правосуддя по адміністративним справам, що виникають з публічно-правових відносин. В той час, як управлінський процес повинен являти собою врегульовану адміністративними процедурними нормами діяльність органів публічного управління, що здійснюватиметься не тільки всередині публічної адміністрації, але й буде направлена на зовнішні відносини органів публічної адміністрації з громадянами та юридичними особами.

Структура адміністративного процесу - це сукупність окремих проваджень, кожне з яких характеризує певну послідовність процесуальних дій.

У визначенні структури адміністративного процесу міститься термін «провадження», яке раніше не траплялось у вивченні адміністративного права. Даючи поняття, необхідно вказати, що адміністративне провадження - це регламентований положеннями нормативно-правових актів порядок діяльності органів (посадових осіб) із вирішення адміністративних справ. Отож, адміністративний процес складається з окремих проваджень. Кожне адміністративне провадження, яке входить до адміністративного процесу, здійснюється в певній послідовності з дотриманням відповідних процедур, що встановлюються державою у вигляді системи обов'язкових правил: процесуальні дії—процесуальні етапи—процесуальні стадії—адміністративні провадження—адміністративний процес.[8]

Одну з найбільш виважених та обґрунтованих позицій щодо системи принципів адміністративного процесу сформульовано провідними фахівцями в зазначеній галузі права О.М. Бандуркою та М.М. Тищенко, які виділяють наступні принципи: 1) законності; 2) правової рівності; 3) охорони інтересів держави та особи; 4) публічності (офіційного) процесу; 5) об'єктивної істини; 6) гласності процесу; 7) здійснення процесу державною мовою і забезпечення права користування рідною мовою; 8) швидкості й економічності

процесу; 9) самостійності в ухваленні рішень; 10) неухильності реалізації правової презумпції невинуватості і правомірності дій громадян.[2]

На думку В.Г. Перепелюка, в системі принципів адміністративного процесу варто виділяти загально соціальні принципи, загально процесуальні принципи та спеціальні принципи адміністративного процесу. Припринципи: гуманізму, взаємної відповідальності держави і суспільства (людини), законності (верховенство закону), доцільності, справедливості, рівноправності (справжньої самостійності суб'єктів процесуальних відносин), демократизму.[5]

Другу групу принципів складають принципи: об'єктивної істини, публічності (процесуальної владності), самостійності та незалежності органу в прийнятті рішень, змагальності, інстанційності (контролю), усності і безпосередності розгляду справи, охорони інтересів держави та особи, простоти та економічності процесуальної діяльності, поєднання колегіальності та одноособовості.

Під спеціальними принципами адміністративного процесу згаданий автор пропонує розуміти такі принципи, що знаходять своє відображення в тематичних законах, які регулюють управлінську діяльність у відповідних сферах суспільного життя та підзаконних нормативно-правових актах суб'єктів виконавчої влади (окрім Конституції України). Ними є: обмеженість до відомостей (таємність); залучення органу до розгляду справи; дієвості зацікавлених осіб; дійсних можливостей.

Так, відповідно до ст.7 КАС України принципами правосуддя в адміністративних судах є: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; 5) гласність і відкритість адміністративного процесу; 6) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду; 7) обов'язковість судових рішень.[1]

Висновок. Отже, адміністративний процес — це вид юридичного процесу, який регламентує порядок і умови визнання та забезпечення реалізації прав, обов'язків, свобод та інтересів громадян, юридичних осіб і держави, їх захисту, розгляду і вирішення конкретних справ у публічній сфері органами владних повноважень, їх посадовими особами та адміністративними судами відповідно до чинного законодавства.

Ми дійшли висновку, що структура адміністративного процесу є п'ятирівневою: процесуальні дії—процесуальні етапи—процесуальні стадії—адміністративні провадження—адміністративний процес.

На нашу думку, конституційні принципи адміністративного процесу після їх закріплення в законодавстві набули всіх властивостей і функцій принципів права, а саме: а) вони нормативно-регулятивні, загальні, обов'язкові, об'єктивно обумовлені, історичні та ідейно-політичні категорії; б) їх соціальною функцією є регулювання право-відносин, які складаються під час вирішення публічно-правових спорів.

Література:

1. Кодекс адміністративного судочинства України. — Х. : ООО «Одиссей», 2005. — 168 с.
2. Бандурка А. М. Адміністративний процес : підручник / А. М. Бандурка, Н. М. Тищенко. — Х. : Вид-во НУВД, 2001. — 352 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. : Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Вид-во «Юридична думка», 2004. — 584 с.
4. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник.: У 2 т. Т. 1. : Загальна частина / ред. кол. В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Юридична думка, 2007. — 592 с.
5. Перепелюк В. Г. Адміністративний процес. Загальна частина : навч. посібник / В. Г. Перепелюк. — Чернівці : Рута, 2003. — 367 с.
6. Кодекс адміністративного судочинства України : наук.-практ. коментар : у 2 т./ за заг. ред. Р. О. Куйбіди. Т.1.

– К. : Книги для бізнесу, 2007. – 552 с.

7. Адміністративне право України : підручник / Ю.П. Битяк. – Юрінком інтер 2005р. – 346с.

8. Адміністративне право України : підручник / заг. ред. д.ю.н. проф. Коломієць Т.О. – Київ «Істина» 2008р. – 318с.

9. Адміністративне право України : підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Дьяченко – Юрінком Інтер 2007р. – 544с.

10. Адміністративний процес України : Навчальний посібник / Мельник Р.С., Бевзенко В.М., Комзюк А.Т. – Прецедент 2007р. - 531с.

Є. В. Левковець
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент **Н. В. Дараганова**

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

В статті на основі міжнародного досвіду боротьби з корупцією та новітнього вітчизняного законодавства розкрито адміністративно-правові засади запобігання та протидії корупції, наводяться їх формулювання, обґрунтування перспектив щодо нормотворчих і правозастосовчих чинників їх втілення в сучасне правове поле.

Ключові слова: корупція, запобігання, протидія, боротьба з корупцією.

Е. В. Левковець

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ

В статье на основе международного опыта борьбы с коррупцией и новейшего отечественного законодательства раскрыты административно-правовые основы предотвращения и противодействия коррупции, приводятся их формулировки, обоснование перспектив развития нормотворческих и правоприменительных факторов их внедрения в современное правовое поле.

Ключевые слова: коррупция, предотвращение, противодействие, борьба с коррупцией.

Е. В. Levkovets

ADMINISTRATIVE AND LEGAL BASICS TO PREVENT AND COMBAT CORRUPTION

The article is based on international experience in the fight against corruption and the recent national legislation series of administrative and legal basics to prevent and combat corruption, given their formulation, justification perspectives on rule-making and enforcement factors, their implementation in a modern legal framework.

Keywords: corruption, preventing, combating, fight against corruption.

Постановка проблеми. Проблема протидії та запобігання корупції наразі є надзвичайно актуальною. За даними неурядової організації Transparency International протягом останніх років, Україна за рівнем корупції посідала: у 2005 р. – 107-ме місце (з 158 країн) з балом 2,6; у 2006 р. – 99-е місце (з 163 країн) з балом 2,8; у 2007р. – 118-е місце (з 180 країн) з балом 2,7; у 2008 р. – 134-е місце (з 180 країн) з балом 2,5; у 2009 р. – 2,2 бали і це приблизно на 158 місці серед 190 країн світу; у 2010 р. - 2,4 бали (134-143 місце серед 178 країн), у 2011 р. -2,3 бали (152 місце серед 182 країн) та 2,6 балів у 2012 р. (144 місце серед 174 країн охоплених індексом) [10]. Як підтверджується інформацією Київського міжнародного інституту соціології, серед опитаних різними соціологічними службами 62,8 відсотка громадян переконані в корумпованості державних службовців, а 67 відсотків заявили, що були втягнені в корупційні дії під час вирішення справ з державними посадовими особами [8, с. 6]. З наведених даних можна констатувати, що переважна більшість населення України сприймає корупцію, як звичайне явище і не намагається їй активно протидіяти.

Корупція становить загрозу національній безпеці та є однією з серйозних перешкод на шляху розвитку країни. Українська держава практично нічого не може пред'явити суспільству в якості реальних досягнень з протидії корупції, натомість демонструючи пооди-

нокі факти боротьби з корупціонерами. Антикорупційна діяльність сьогодні потребує впровадження нових ефективніших заходів та ревізії існуючих.

На шляху до задекларованої європейської інтеграції Україна має досягти у цій сфері позитивних результатів, різко знизити рівень корупції, тим самим забезпечити нормальні умови життєдіяльності громадян, функціонування бізнес-середовища.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. На думку Р.М. Тучака, боротьба з корупцією виявляється та існує у визначених формах, які знаходять вираз в тому, яким саме чином органи та підрозділи, уповноважені вести боротьбу з корупцією, виконують покладені на них обов'язки [7, с. 11].

Своєю чергою, О.С. Сотула вважає, що протидія корупції є життєвою необхідністю для держави, для суспільства, для людей. Вона забезпечує створення умов для нормального життя і суспільного прогресу [6, с. 155].

А. М. Куліш стверджує, що для результативної протидії корупції повинні бути прийняті чіткі законодавчі акти, котрі були б першочергово зрозумілими для всіх і не приховували в собі можливості, перш за все – для правоохоронців, використовувати їх вибірково, проти неугодних громадян [3, с. 3].

На думку В. Литвина, необхідно запровадити: позбавлення пенсійного забезпечення державних службовців, які притягалися до юридичної відповідальності за хабар чи зловживання службовим становищем; конфіскацію незаконно надбаного майна; відміну умовних покарань та амністії за корупційними статтями; переатестацію державних службовців щодо перевірки їх на предмет придатності та приналежності до державних структур; розробку стандартів якості державних послуг, які надаються чиновниками населенню; негайне звільнення тих із них, на кого є скарги громадян; сприяння малому і середньому бізнесу; зменшення податків; спрощення податкової системи; спрощення процедур отримання кредитів; створення системи державної підтримки підприємництва; впровадження заявної системи реєстрації підприємств; утвердження виборчого кодексу за відкритими списками; запровадження публічного механізму звіту депутатів та спрощення механізму їх відкликання [5].

І.А. Дьомін слушно вважає, що діяльність міліції у сфері протидії та запобігання корупції стане набагато ефективнішою, якщо вона буде користуватися підтримкою громадськості і тісно співробітничати з нею, а для громадськості вкрай важливо, щоб міліція відповідально ставилася до завдань, для виконання яких вона наділена значною владою і правом ініціативи, що фактично надає їй монополію на законне здійснення примусу [2, с. 163].

Незважаючи на таке різноманіття досліджень з різних галузей права (кримінального, адміністративного, фінансового) щодо антикорупційної діяльності, протидія корупції потребує вдосконалення як загальних підходів до змісту її поняття, так і деталізації окремих складів корупційних правопорушень. Така ситуація свідчить про актуальність теми дослідження і необхідність подальшого опрацювання адміністративно-правових засад протидії корупції.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі комплексного аналізу та вивчення теоретичних положень адміністративно-правового розуміння поняття корупції, її особливостей, зон поширення розробити напрями вдосконалення адміністративно-правових заходів протидії цьому асоціальному явищу.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- визначити поняття, сутність, зміст та ознаки корупції як соціально-небезпечного

явища, корупційного адміністративного правопорушення;

- з'ясувати фактори, які сприяють існуванню і поширенню корупції;
- визначити найбільш вразливі зони корупційних ризиків у публічних правовідносинах;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення протидії корупції;
- визначити суб'єктів протидії корупції та здійснити їх класифікацію;
- проаналізувати практику протидії корупційним проявам в зарубіжних країнах, а також міжнародні механізми боротьби з корупцією;
- визначити напрями удосконалення адміністративно-правового механізму протидії корупції;
- сформулювати пропозиції з удосконалення українського антикорупційного законодавства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які складаються у сфері адміністративно-правового механізму протидії корупції.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади протидії корупції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в застосуванні авторського підходу до дослідження адміністративно-правових засад запобігання та протидії корупції, їх формулюванні, обґрунтуванні перспектив щодо нормотворчих і правозастосовчих чинників, їх втілення в сучасне правове поле.

Основні результати дослідження. Спочатку уточнимо та розмежуємо такі категорії як «запобігання» та «протидія» корупції. У відповідності до тлумачного словника української мови: «протидіяти» – це спрямовувати дію проти іншої дії; спрямовувати дію проти кого-, чого-небудь, діяти всупереч комусь, чомусь; діяти всупереч [4, с. 58]; «запобігати» – не допускати щось заздалегідь; відвертати [4, с. 718].

З урахуванням вище викладеного, протидіяти корупції – це спрямовувати адміністративну діяльність спеціально уповноважених суб'єктів (у нашому випадку – працівників міліції по боротьбі з організованою злочинністю та податкової міліції) проти корупційних діянь.

Отже, запобігання корупції – це недопущення, відвернення завчасно корупційних діянь; протидія корупції – це скеровування діяльності спеціально визначених суб'єктів публічної адміністрації проти будь-яких розпочатих корупційних проявів.

Пропонуємо звернутись до позитивізму як до типу праворозуміння, що надасть можливість дещо по-іншому розставити акценти в теорії адміністративного права. Видатний німецький вчений Р. Ієрінг стверджував, що «мета права – мир, а засіб для цього – боротьба. До того часу, поки на право буде здійснюватись напад з боку неправда, – а це буде продовжуватись, поки існує світ, – воно не буде позбавлено від необхідності боротьби. Життя права – це боротьба: боротьба народів, державної влади, станів, індивідів» [9, с. 15]. Тим самим, боротьба з корупцією має своїми складовими частинами запобігання та протидію.

7 квітня 2011 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції в Україні» № 3206-VI, який набув чинності з 01 липня 2011 року (далі - «Закон»)[1]. Аналізуючи вказаний Закон, можна зробити висновок, що він містить низку кардинально нових положень порівняно із попереднім антикорупційним законодавством.

1. Закон чітко визначає та розширює коло суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення (стаття 4).

Відтепер, дія Закону поширюється не тільки на депутатів місцевих рад, державних

службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, посадових та службових осіб інших органів державної влади, а й на посадові особи юридичних осіб публічного права, які одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету.

2. Даний Закон визначає коло суб'єктів, які можуть здійснювати заходи щодо запобігання та протидії корупції, а також структуровану систему організації взаємодії між органами державної влади та правоохоронними органами у питаннях запобігання та протидії корупції (стаття 5).

3. У Законі встановлена заборона органам державної влади, органам місцевого самоврядування одержувати від фізичних, юридичних осіб безоплатно майно та послуги (стаття 17). Винятки з цього правила можуть бути встановлені лише законами та чинними міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку.

4. Статтею 8 Закону визначено правовий режим дарунка (пожертви). Крім того, передбачено вичерпний перелік випадків, коли отримання дарунка забороняється.

5. Запроваджено жорсткі обмеження щодо роботи близьких осіб. Законом встановлюються обмеження мати у безпосередньому підпорядкуванні або бути безпосередньо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким особам.

Разом із цим, законом передбачаються випадки, коли такі обмеження не застосовуються.

6. Законом визначені правила проведення спеціальної перевірки відомостей про особу, яка претендує на зайняття посади осіб, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Так, перевіріці підлягають факти притягнення особи до кримінальної відповідальності, а також те, чи піддавалася раніше особа адміністративним стягненням за корупційні правопорушення.

Перевіріці також підлягає і достовірності відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, наявності в особи корпоративних прав, а також відомості щодо стану здоров'я, освіти, наявності наукового ступеня, вченого звання, підвищення кваліфікації.

7. Законом встановлена заборона відмовляти фізичним або юридичним особам в інформації, надання якої передбачено законом, надавати недостовірну чи не в повному обсязі інформацію (стаття 16).

8. Законом встановлений обов'язок подання особами, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також посадовими особами юридичних осіб публічного права, які одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету, не тільки відомостей про майно, доходи, зобов'язання фінансового характеру, а і про проведені витрати.

Крім того, в декларації зазначаються відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери та інші активи, фінансові зобов'язання членів сім'ї.

9. Запроваджено вимоги до поведінки осіб, які уповноважені на виконання функцій держави та органів місцевого самоврядування. Тим самим передбачена можливість додаткового законодавчого закріплення правил поведінки чиновників із громадянами, у тому числі питання етики відносин, необхідності чемного та уважного поводження із громадянами, поваги до їх гідності та переконань (стаття 13).

10. Законом передбачено здійснення Міністерством юстиції України обов'язкової антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів (стаття 15). Такій експертизі підлягатимуть проекти законів України, актів Президента України, інших нормативно-правових актів, що розробляються Кабінетом Міністрів України, міністерст-

вами, іншими центральними органами виконавчої влади.

11. Законом закріплені можливості притягнення винних осіб до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової або дисциплінарної відповідальності в залежності від суті правопорушення (частина перша статті 21).

Якщо проаналізувати доробки міжнародного досвіду, то очевидно, що мета перемоги над корупцією є нагальною у всіх країнах. Але реальний антикорупційний потенціал вдалось запровадити лише у формі двох моделей.

В першій з них, так званій сінгапурській або азійській схемі, головна увага приділяється прискіпливому контролю за чиновниками. При цьому запроваджуються суворі покарання за корупційні дії. В другій – шведській чи скандинавській – основні зусилля зосереджуються на самій можливості корупції, з тим, щоб поступово звести її нанівець взагалі. Досягається це за рахунок зняття обмежень в економіці, максимальної публічності в державних справах і високих етичних норм, які висуваються перед чиновниками [5].

Усе вищевикладене дає можливість сформулювати адміністративно-правові засади запобігання та протидії корупції:

1) нагальною є потреба створення спеціалізованого органу протидії корупції і хабарництву – незалежної від усіх гілок влади (крім судової) організації;

2) слід проводити жорстку антикорупційну пропаганду, щоб ганебна поведінка хабарників надзвичайно негативно сприймалася суспільством, адже негативна громадська думка може стати найліпшими «ліками» від корупції;

3) робота міліції щодо запобігання та протидії повинна відповідати євразійським стандартам, в контексті загальнодержавного реформування правоохоронних органів з творчим урахуванням досвіду зарубіжних країн;

4) співробітники міліції повинні боротися з будь-якими проявами корупції, зобов'язані інформувати безпосереднє керівництво та інші компетентні органи про будь-які випадки корупції в своєму середовищі, на всіх рівнях роботи міліції повинні діяти ефективні заходи із запобігання міліцейській корупції й боротьби з нею;

5) потрібно гарантувати державний захист осіб, що надають сприяння у боротьбі з корупцією;

6) є потреба у постійному здійсненні моніторингу корупційних правопорушень в цілому та окремих їх видів, ведення відокремлених реєстрів осіб, в тому числі юридичних, які, відповідно до судових рішень, піддані заходам юридичної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень;

7) потрібно дозволити громадянам за допомогою Інтернету контролювати процес просування їхніх звернень до державних чиновників, включаючи хід провадження щодо ліцензування та патентування;

8) необхідно сприяти заохоченню та підтримці міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема, в поверненні активів; заохоченню чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами та державним майном.

Висновки. Корупцію (загалом) пропонується визначити як систему корупційних правовідносин, засновану на корисливих протиправних діях публічних посадових осіб з корупційною вигодою та всупереч державним і суспільним інтересам.

Корупція в адміністративно-правовому розумінні являє собою систему публічних відносин, засновану на передбачених конкретним складом корупційного адміністративного правопорушення діях публічних посадових осіб.

Поширенню корупції сприяють історичні, економічні, політичні, організаційно-управ-

лінські, правові, ідеологічні та морально-психологічні фактори. Серед основних причин розповсюдження корупції можна виділити:

- 1) неефективність державного управління;
- 2) трансформацію психології та моралі значної частини суспільства внаслідок економічної та політичної нестабільності.

Реальна протидія корупції в Україні можлива за умови здійснення комплексу таких заходів щодо вдосконалення антикорупційного законодавства як встановлення ефективного нормативно-правового забезпечення механізму протидії корупції.

Важливим для нашої держави є застосування міжнародних механізмів протидії корупції з урахуванням національних особливостей та суспільно-політичної ситуації.

В Україні має бути запроваджено євразійський адміністративно-правовий механізм боротьби із корупцією, тобто, варто гармонійно поєднати найкращі надбання європейського досвіду, де основне навантаження лягає на плечі громадянського суспільства, та азійського, який передбачає жорстку протидію спеціальних правоохоронних органів з вагомими повноваженнями чиновникам корупціонерам, особливо на вищих щаблях влади.

Література:

1. Про засади запобігання та протидії корупції в Україні / Верховна Рада України; Закон від 07.04.2011 № 3206-VI // zakon2.rada.gov.ua.
2. Дьомін І. А. Адміністративно-правові засади запобігання та протидії корупції міліцією України: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.07 / Ігор Анатолійович Дьомін. — К., 2010. — 220 с.
3. Куліш А. М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право» / Анатолій Миколайович Куліш. — Х., 2009. — 31 с.
4. Новий словник української мови: [У 3 т.] / [укладачі В. Яременко, О. Сліпушко]. — К.: видавництво «Аконіт», 2008. — Т. 3: П-Я. — 862 с.
5. Семенов В. Кому по силам победить коррупцию? / Владимир Семенов // Вечерний Харьков. — 2010. — № 143. — С. 4.
6. Сотула О. С. Політична корупція: проблеми змісту і структури / О. С. Сотула // Збірник науково-методичних праць «Держава, регіон, підприємство: теорія та практика економіко-правового регулювання». — Херсон. — 26—27 листопада 2009 р.— Херсон: Видавництво ХДУ, 2009. — С. 153-155.
7. Тучак Р. М. Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право» Роман Миколайович Тучак. — Харків, 2007. — 20 с.
8. Що підготовує вітчизняну корупцію? // Урядовий кур'єр. — 2010. — № 91. — С. 6-7.
9. Іеринг Р. Борьба за право: [монография] / Рудольф фон Іеринг; пер. В. И. Лойко. — С.—Пб.: Издательство «Весники знання», 1912. — 71 с.
10. Transparency International, 2012 // www.transparency.org.

Г.І. Левченко
Науковий керівник:
професор Прилуцький Р.Б.

НЕДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Дана стаття присвячена дослідженню проблемних питань та шляхів удосконалення законодавства України у сфері не договірних зобов'язань в системі цивільного права України.

В статті розглянуте поняття та види недоговірних зобов'язань. Проведено аналіз норм чинного законодавства щодо розгляду спорів з недоговірних зобов'язань. По результату дослідження зроблено висновок та запропоновано шляхи удосконалення законодавства України у сфері недоговірних зобов'язань.

Ключові слова: недоговірні зобов'язання, відшкодування шкоди, правочин, публічна обіцянка винагороди.

А.И. Левченко

НЕДОГОВОРНЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА В СИСТЕМЕ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА УКРАИНЫ

Данная статья посвящена исследованию проблемных вопросов и путей совершенствования законодательства Украины в сфере не договорных обязательств в системе гражданского права Украины.

В статье рассмотрено понятие и виды недоговорных обязательств. Проведен анализ норм действующего законодательства относительно рассмотрения споров из недоговорных обязательств. По результату исследования сделан вывод и предложены пути совершенствования законодательства Украины в сфере недоговорных обязательств.

Ключевые слова: недоговорные обязательства, возмещение вреда, правомочие, публичное обещание вознаграждения.

G. Levchenko

NON-CONTRACTUAL OBLIGATIONS IN CIVIL LAW UKRAINE

This article is devoted to the study of issues and ways to improve the legislation of Ukraine in non contractual obligations in civil law system of Ukraine.

The paper considered the concept and types of non-contractual obligations. The analysis of the current legislation in relation to dispute resolution of non-contractual obligations. According to the study concluded and ways of improving the legislation of Ukraine in the field of non-contractual obligations.

Keywords: non-contractual obligations, damages, authority, public promise of remuneration.

Актуальність теми. Зі здобуттям незалежності Україна почала розбудову демократичної правової держави, формування громадянського суспільства, у центрі уваги якого - людина, захист її законних інтересів та задоволення потреб. Виголошення курсу на розбудову правової держави означає, що Україна не лише приймає на себе обов'язок визнавати природні права людини, але й має забезпечувати реалізацію цих прав та свобод, які тепер не тільки закріплені у Конституції України, але й врегульовані у Цивільному кодексі, котрий за своєю сутністю є кодексом громадянського суспільства та приватного права.

Важливу роль поміж засобів, за допомогою яких планується досягнення цього за-

вдання, відводиться недоговірним зобов'язанням, що займають у системі цивільного права особливе місце.

Мета дослідження полягає в аналізі категорії не договірних зобов'язань, з'ясуванні їх правової природи, класифікації, підстав виникнення та припинення, встановлення співвідношення з іншими категоріями цивільного права України.

Об'єктом дослідження є загальнотеоретичні проблеми правового регулювання відносин, що виникають у сфері не договірних зобов'язань.

Предметом дослідження є основні теоретичні проблеми недоговірних зобов'язань, як цивільно-правового інституту і як цивільних правовідносин.

Теоретичною базою дослідження є праці С.С. Алексеева, М.М. Агаркова, Б.С. Антимонова, О.І. Антонюк, А.М. Беякової, Д.В. Бобрової, Т.В. Боднар, Б.Т. Безлепкіна, В.М. Болдінова, В.А. Васильєвої, К.М. Варшавського, В.Г. Верднікова, М.В. Гордона, Є. Годеме, О.В. Дзери, Г.В. Єрмоменко, А.І. Загорулько, В.М. Зубара, О.С. Йоффе, В.М. Ігнатенко, В.Б. Ісакова, О.Ю. Кабалкіна, І.С. Кантазарової, А.М. Колодія, В.М. Коссака, О.О. Красавчикова, Н.С. Кузнецової, С.Н. Ландкофа, А.А. Лунца, В.В. Луця, Я.М. Магазинера, Р.А. Майданика, М.С. Малєїна, В.П. Маслова, Г.К. Матвеева, Ш.М. Менглієва, П.Є. Недбайла, І.С. Ніжинської, І.Б. Новицького, В.Т. Нора, В.А. Ойгензіхта, С.Н. Приступи, П.М. Рабиновича, С.Д. Русу, А.М. Савицької, Р. Сават'є, Ф.К. Савін'ї, В.Т. Смирнова, О.А. Собчака, П.Р. Ставицького, Ю.К. Толстого, К.А. Флейшиць, Ю.Б. Фогельсона, Р.О. Халфіної, С.О. Харитоновна, О.І. Харитонової, Ю.С. Червоного, Х.Й. Шварца, Я.М. Шевченко, М.Я. Шимінової, Р.Б. Шишки, О.П. Юристи, Л.С. Явича, К.К. Яічкова та ін.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ЦК поряд з договорами (домовленістю двох або більше сторін) підставами для виникнення зобов'язань є також односторонні правочини. Особливістю зобов'язань із односторонніх правочинів є те, що для їх виникнення та реалізації необхідна ціла сукупність юридичних фактів, тобто обставин, з настанням яких змінюються чи припиняються певні правові відносини. Такими обставинами можуть бути:

- публічна обіцянка винагороди;
- вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення;
- рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної особи або юридичної особи;
- створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або юридичної особи;
- набуття та збереження майна без достатньої правової підстави.

Публічна обіцянка винагороди — це обіцянка певної особи винагороди тому, хто досягне та передасть цій особі відповідний результат (знайдену річ, інформацію тощо). Така обіцянка винагороди, відповідно до ЦК, може бути зроблена як без оголошення конкурсу, так і за результатами оголошеного конкурсу.

Особа, яка публічно обіцяла винагороду, має право змінити завдання та умови надання винагороди. А особа, яка приступила до виконання завдання, має право вимагати відшкодування збитків, завданих їй у зв'язку із зміною умов завдання.

У разі виконання завдання і передавання його результату особа, яка публічно обіцяла винагороду (нагороду), зобов'язана виплатити її. Причому винагорода повинна мати матеріальний зміст. Якщо завдання стосується разової дії, винагорода виплачується особі, яка виконала завдання першою. Якщо таке завдання було виконано кількома особами одночасно, винагорода розподіляється між ними порівну [5, с. 96].

Зобов'язання у зв'язку з публічною обіцянкою винагороди припиняється у разі:

- закінчення строку для передавання результату;

- передання результату особою, яка першою виконала завдання.

Особа, яка обіцяла винагороду, має право публічно оголосити про припинення завдання. Але це не звільняє її від відшкодування реальних витрат, які понесли особи, що вже приступили до виконання завдання.

Одним з видів публічної обіцянки винагороди є обіцянка нагороди за результатами конкурсу. У цьому випадку результати, за які обіцяна винагорода, можуть бути досягнуті різними особами незалежно одна від іншої, їх можна порівнювати та визначати кращі.

Відповідно до ст. 1161 ЦК у держави виникає зобов'язання з відшкодування в повному обсязі шкоди, що була завдана особі, яка без відповідних повноважень рятувала здоров'я та життя фізичної особи від реальної загрози. Державою також відшкодовується в повному обсязі шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, яка без відповідних повноважень рятувала від реальної загрози майно іншої особи, яке має істотну цінність. Шкода ж, завдана майну особи, яка без відповідних повноважень рятувала від реальної загрози майно іншої особи, яке має істотну цінність, відшкодовується власником (володільцем) цього майна з урахуванням його матеріального становища. Ця шкода відшкодовується з урахуванням майнового становища власника (володільця) майна і не може перевищувати вартості майна, яке рятувалося.

Фізична особа, життя, здоров'ю або майну якої загрожує небезпека, а також юридична особа, майну якої загрожує небезпека, мають право вимагати її усунення від того, хто її створює. В таких випадках можливим стає виникнення зобов'язання у особи, яка створює таку небезпеку (боржник), перед особою, інтересам якої така небезпека загрожує. Змістом такого зобов'язання є право заінтересованої особи вимагати усунення загрози від того, хто її створює, і обов'язок боржника створити безпечні умови для особи, інтересам якої така небезпека загрожує. У разі неусунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи заінтересована особа має право вимагати:

- вжиття невідкладних заходів щодо усунення загрози;
- відшкодування завданої шкоди;
- заборони діяльності, яка створює загрозу [7].

Одним з видів позадоговірних зобов'язань є зобов'язання, що виникають з набуттям та збереженням майна без достатньої правової підстави. В таких випадках особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.

Набувач зобов'язаний повернути потерпілому безпідставно набуте майно в натурі. У разі неможливості повернути в натурі потерпілому безпідставно набуте майно відшкодовується його вартість, яка визначається на момент розгляду судом справи про повернення майна.

Особа, яка набула майно або зберегла його у себе без достатньої правової підстави, зобов'язана відшкодувати всі доходи, які вона одержала або могла одержати від цього майна з часу, коли ця особа дізналася або могла дізнатися про володіння цим майном без достатньої правової підстави. З цього часу вона відповідає також за допущене нею погіршення майна. Але така особа має право вимагати відшкодування зроблених нею необхідних витрат на майно від часу, з якого вона зобов'язана повернути доходи. У разі безпідставного одержання чи збереження грошей нараховуються проценти за користування ними.

Таким чином, ЦК передбачає, що цивільно-правове регулювання особистих немайно-

вих і майнових відносин може бути ефективним лише в тому випадку, якщо учасникам цих відносин буде гарантовано захист їх законних прав та інтересів і відповідне відшкодування втрат, завдане порушенням цих прав та інтересів. Тому відшкодування завданої правопорушенням шкоди відіграє дуже важливу роль у захисті порушених прав та інтересів учасників цивільних відносин [4, с. 52].

Майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Але особа, яка завдала шкоди, може бути звільнена від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Фізична або юридична особа, яка завдала шкоди каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я фізичній особі, зобов'язана відшкодувати потерпілому заробіток (дохід), втрачений ним внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, а також відшкодувати додаткові витрати, викликані необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду тощо. У разі каліцтва або іншого ушкодження здоров'я фізичної особи, яка в момент завдання шкоди не працювала, розмір відшкодування визначається виходячи з розміру мінімальної заробітної плати. Шкода, завдана фізичній особі каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, відшкодовується без урахування пенсії, призначеної у зв'язку з втратою здоров'я, або пенсії, яку вона одержувала до цього, а також інших доходів.

Шкода, завдана внаслідок недоліків товарів, або внаслідок ненадання повної чи достовірної інформації щодо властивостей і правил користування товаром, підлягає відшкодуванню, за вибором потерпілого, продавцем або виготовлювачем товару. Шкода, завдана внаслідок недоліків робіт (послуг), підлягає відшкодуванню їх виконавцем. При цьому ця шкода підлягає відшкодуванню, якщо її завдано протягом встановлених строків придатності товару, роботи (послуги), а якщо вони не встановлені, — протягом десяти років від дня виготовлення товару, виконання роботи (надання послуги).

Таким чином, в кінці статті зазначимо, що Зобов'язання можуть виникати не лише з договорів, а й з інших правових підстав, наприклад, односторонніх правочинів, завдання шкоди та безпідставного набуття, збереження майна. В юридичній літературі їх визначають як недоговірні зобов'язання [7].

Недоговірні зобов'язання слід відмежовувати від договірних:

1) договірні зобов'язання виникають у разі укладення цивільно-правового договору (зокрема, договірної відповідальності настає за невиконання або неналежне виконання умов договору), а недоговірні — в тому разі, якщо суб'єкти не перебували в договірних правовідносинах (однак правила про деліктну відповідальність поширюються й на завдання шкоди особою, з якою у потерпілого укладено договір, наприклад, відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг);

2) договірні зобов'язання — це зобов'язання, що завжди існують між сторонами, а недоговірні — це завжди новий юридичний обов'язок, а в деліктних зобов'язаннях він покладається на правопорушника замість невиконаного;

3) договірні зобов'язання є відносними, а недоговірні виникають з порушення абсолютних прав;

4) договірні зобов'язання регулюється як імперативними, так і диспозитивними нормами, а недоговірні — суто імперативними;

5) у разі невиконання або неналежного виконання договірного зобов'язання можлива

відповідальність як у формі відшкодування збитків, так і у формі сплати неустойки, штрафу, а недоговірного зобов'язання — тільки у формі відшкодування шкоди;

б) у договірних зобов'язаннях на розмір відповідальності впливає вина кредитора, а для зобов'язань із відшкодування шкоди має значення тільки умисел і груба необережність потерпілого та матеріальний стан заподіювача шкоди — фізичної особи

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року//Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 - 1996 р.,№30, стаття 141.
2. Цивільний кодекс України (із змінами і доповненнями за станом на 1 січня 2013 року). – Харків: ТОВ „Одисей”, 2013. – 432 с.
3. Апанасюк М. П., Батожська О. В., Вакулович Е. В., Венедіктова І. В., Дячкова Н. А., Зайцев О. Л.. Цивільне право України: - Х.: Видавництво Харківського нац. ун-ту внутрішніх справ, 2008. — 516с.
4. Білоусов Ю. В., Ватрас В. А., Гринько С. Д., Нагнибіда В. І., Нижний С. В.. Цивільне право України: навч. посібник / Р.О. Стефанчук (ред.). — К.: Правова єдність, 2009. — 536с.
5. Красицька Л. В. Цивільне право регулювання особистих немайнових прав громадян. – Донецьк: ДІВС МВС України, 2003. – С. 54
6. Силенко Л. М. Цивільне право України. – К.:Алеута, 2011. – с. 61-62.
7. Стефанчук Р. О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві. - К.: Науковий світ, 2012.- 32 с.
8. Стефанчук Р. О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві. - К.: Науковий світ, 2012.- 32 с.
9. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В.Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – Кн. 2. – 640 с.
10. Цивільний кодекс України. Коментар / За заг. ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко. – Одеса: Юридична література, 2012. – 1080 с.

В. В. Леончук

Науковий керівник:

д.ю.н., доцент Н. В. Дараганова

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ НОРМИ

Розглянуто сутність і причини проблем теорії та методології адміністративно-правової науки. Під час аналізу проблем визначено, що розвитку правової науки сприятиме використання сучасних методологічних підходів, формування правових понять і категорій, які зроблять можливим розв'язання більшої частини системних проблем.

Ключові слова. Норма права, теорія права, методологія права, проблеми права, адміністративне право, діяльність органу державної влади.

В. В. Леончук

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ НОРМЫ

Статья посвящена рассмотрению сущности и причин проблем теории и методологии административно-правовой науки. При анализе проблем определено, что развитию правовой науки будет способствовать использование современных методологических подходов, формирование правовых понятий и категорий, которые сделают возможным решение большей части системных проблем.

Ключевые слова: Норма права, теория права, методология права, проблемы права, административное право, деятельность органа государственной власти.

V.V.Leonchuk

ADMINISTRATIVE RULES

The article considers essence and causes of the problems of the theory and methodology of administrative and legal science. In the analysis of the problems is determined that the development of legal science will be facilitated by the use of modern methodological approaches and the formation of legal concepts and categories that make it possible to solve most of the systemic problems.

Keywords: rule of law, legal theory, methodology of law, problems of law, administrative law, the activities of public authority.

Постановка проблеми. Розбудова правової демократичної України зумовлює зростання ролі права, бо воно створює для цього необхідні умови: упорядкованість, визначеність, організованість, динамічність суспільних відносин. Це безпосередньо стосується й середовища державного управління, в якому практично втілюється єдність діяльності й апарату управління.

У системі права будь-якої держави адміністративно-правові норми посідають особливе місце. Це обумовлюється колом тих суспільних відносин, які підлягають упорядкуванню, охороні та розвитку у відповідності з об'єктивними потребами. Як відомо, майже одно-стайно визнається, що предметом регулювання адміністративного права є суспільні відносини в сфері державного управління.

Норми адміністративного права відповідно до вимог економічного базису сприяють зародженню і розвитку нових відносин. Історія адміністративного законодавства свідчить, що на всіх етапах розвитку нашої держави адміністративно-правове регулювання відіграло важливу роль у виникненні, розвитку і формуванні нових видів суспільних відносин у сфері управління. Це напрямок адміністративно-правового регулювання здобуває винятково важливе значення в сучасний період. Прийняті за останні роки державою норма-

тивні акти по переходу до ринкових відносин управління економікою, соціальною сферою й іншими сферами життєдіяльності містять численні норми, спрямовані на розвиток нових управлінських відносин.

Адміністративно-правове регулювання сприяє інтенсифікації й упорядкуванню діяльності органів державного управління. Державою намічений і реалізується комплекс заходів для подальшого удосконалювання організаційної структури органів виконавчої влади, форм і методів їх діяльності, зміцненню кадрів, комп'ютеризації управлінської праці, зміцненню державної дисципліни і законності у всіх ланках, розвитку самоврядування. У вирішенні цих завдань важливу роль виконують норми адміністративного права, що безпосередньо забезпечують юридичне оформлення процесів удосконалювання організації і діяльності органів виконавчої влади, адміністрації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Норми адміністративного права спрямовані на організацію, упорядкування й удосконалювання відносин, що складаються в сфері управління. За допомогою адміністративно-правових норм визначаються правове положення і компетенція більшості органів виконавчої влади, органів управління, регламентується їхня діяльність, її форми і методи, порядок взаємин з іншими суб'єктами управління. Норми адміністративного права визначають також правове положення фізичних і юридичних осіб у сфері державного управління. Адміністративне законодавство містить норми, за допомогою яких забезпечується охорона (захист) адміністративно-правових відносин від можливих порушень. Охоронні норми наказують утримуватися від здійснення протиправних діянь, безпосередньо регулюють відносини, що виникають у зв'язку з дезорганізацією чи порушенням адміністративно-правової системи, відносини, пов'язані з застосуванням примусових заходів. Крім того, адміністративно-правовими нормами нерідко захищаються суспільні відносини, регульовані іншими галузями права.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання служить інтересам суспільства у всіх сферах управлінської, виконавчої діяльності держави. Норми адміністративного права породжують нові управлінські правові відносини, викликані сучасними внутрішніми і зовнішніми умовами розвитку суспільства, сприяють удосконалюванню існуючих суспільних відносин.

Сприяючи зародженню і розвитку нових суспільних відносин, адміністративно-правове регулювання витісняє зі сфери управління застарілі, не сприятливі удосконалюванню управління в господарській, соціально-культурній, соціально-політичній сферах, а також у сфері міжгалузевого управління, управлінських відносин. Форми впливу на суспільні відносини юридичних норм і особливості їхнього застосування залежать від предмета і завдань правового регулювання. Для адміністративно-правового регулювання характерне застосування розпорядження до здійснення дій, рішення, заохочення до дії і заборони (як окремо, так і в сполученні).

Однак «частка участі» зазначених норм в адміністративно-правовому регулюванні не однакова. Саме широке застосування має розпорядження. Це обумовлюється тим, що здійснення управління як організуючої цілеспрямованої діяльності немислимо без уладного встановлення належної поведінки, без розпорядження до дії, що виходить від суб'єкта управління до об'єкта управління, від керуючого до керованого. Часто використовуються дозвіл і заохочення до дії, оскільки управління носить творчий характер і припускає ініціативу керованих. Що стосується заборони, то він має порівняно меншу сферу дії. Особливо важливе значення для формування адміністративно-правових норм має положення, сформульоване ст.19 Конституції: ніхто не може бути примушений робити те, що не пе-

редбачено законодавством. Тобто держава мусить бути гарантом не лише належної реалізації передбачених Конституцією і законами прав і свобод людини та громадянина, а й неприпустимості не передбачених Конституцією і законами втручання у життя і діяльність особи та примусового впливу на неї, тобто гарантом від беззаконня, самоуправства, зловживання та свавільних рішень органів державної влади й місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Структура адміністративно-правових норм. Адміністративно-правові норми, як і норми інших галузей права, має свою структуру. Структура — це внутрішня побудова норми, яка об'єктивно зумовлена потребами правового регулювання. Загально визнано, що норма повинна мати три елементи: гіпотезу, диспозицію, санкцію. Таку ж структуру має й адміністративно-правова норма (за винятком вже згаданих норм-дефініцій та норм-презюмпцій).

Гіпотеза як частина адміністративно-правової норми містить вказівку на фактичні умови реалізації норми, тобто на ті суспільні відносини, на які вона покликана впливати і які у свою чергу породжують конкретні правові відносини. Отже, обставини, що передбачаються гіпотезою норми, є юридичними фактами, що породжують адміністративно-правові відносини. Наприклад, здійснення громадянином адміністративного правопорушення дає уповноваженим на те органам право притягнути винного до адміністративної відповідальності.

Характерним для більшості адміністративно-правових норм, які фіксують права й обов'язки, форми й методи діяльності органів державного управління й державних службовців, є те, що гіпотеза в них не формулюється. З цим не можна погодитися, оскільки не обов'язково, щоб структура норми була тотожна структурі статті закону. Деякі адміністративно-правові норми мають загальну гіпотезу, але вона логічним аналізом завжди може бути знайдена.

Органи державного управління (їх посадові особи) повинні мати оперативну самостійність, тобто у межах закону й з урахуванням ситуації здійснювати свої повноваження шляхом вибору найбільш ефективних форм впливу на учасників управлінських відносин. Таку можливість надає їм невизначена гіпотеза. Подібного роду гіпотези характерні для адміністративно-правової норми.

Деякі автори звертають увагу ще на такі види гіпотез, які формулюються у адміністративно-правовій нормі — це абсолютно визначені гіпотези, за їх допомогою законодавець виключає можливість органу управління приймати те або інше рішення з урахуванням умов та особливостей місця й часу, пов'язуючи його єдиною умовою. Наприклад, громадянин досягши 16 років зобов'язаний одержати паспорт. Але більшість адміністративно-правових норм має відносно визначену гіпотезу, тобто містять елементи адміністративного розсуду (містить вказівки на можливість її застосування за розсудом правозастосовника). Існує ще один вид гіпотез — невизначені, вони зустрічаються досить рідко. Залежно від складу адміністративно-правової гіпотези можуть бути прості або складні. Частіше зустрічається перший вид гіпотез. Диспозиція — правило поведінки, що наказується нормою. Диспозиція в адміністративно-правових нормах викладається переважно як права, правомочності чи дозволу у виді розпоряджень, обов'язків, а також заборони й обмежень. Диспозиції, у яких формулюються одночасно і права й обов'язки, у нормах адміністративного права зустрічаються відносно рідко. Незалежно від того, яким образом сформульована диспозиція, вона завжди припускає нероззв'язність, взаємозв'язок прав і обов'язків, завжди вказує на те, як повинні (чи можуть) поводитися суб'єкти. Характерна ознака адміністративно-правової диспозиції це імперативність, оскільки правило пове-

дінки не може бути змінено за згодою учасників управлінських відносин. Значна частина диспозицій має посилковий характер, тобто для детальнішого роз'яснення правила поведінки треба звернутися до іншого правового акту. Таким чином формулюються диспозиції норм-зобов'язань і норм-заборон. Так, ст.1681 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає, що виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил, тягне відповідну відповідальність. Тому прийняття постанови про відповідальність правопорушника пов'язано з аналізом стандартів, вимог тощо.

Взагалі стандарти, вимоги та інші технічні нормативи часто формулюються як диспозиції адміністративно-правових норм, тому ці норми слід вважати «нормами з технічним змістом». Існування норм такого виду обумовлено роллю, яку виконує державне управління, оскільки воно має забезпечити реалізацію загальнодержавних інтересів, з урахуванням галузевих, регіональних, міжгалузевих інтересів окремих організацій тощо.

В окремих випадках адміністративно-правова норма може мати й дозвільну диспозицію — коли законодавець дозволяє учасникам відносин домовитись щодо правила взаємної поведінки у сфері державного управління. Таким чином регулюються відносини при договорі на управлінські послуги.

Як правило, диспозиція адміністративно-правової норми у нормативних актах має абстрактну форму, хоч зустрічається й казуїстична форма, коли зміст диспозиції розкривається шляхом переліку дій, ознак та ін. (див., напр., ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення, в якій міститься перелік дій, що складає дрібне хуліганство).

Санкція, як елемент адміністративно-правової норми, встановлює наслідки її порушення. Кодекс України про адміністративні правопорушення в ст. 24 дає перелік таких санкцій: попередження, штраф, сплатне вилучення предмету, який став знаряддям вчинення або був посереднім об'єктом адміністративного проступку; позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину; виправні роботи; адміністративний арешт. Але визнання юридичної особи суб'єктом адміністративного проступку обумовило появу нових видів санкцій — обмеження, або тимчасова заборона певного виду діяльності тощо.

1. Конституція України (Основний Закон).

2. Законодавчі акти України: закони України (наприклад, Закон від 23 березня 1996 р. «Про освіту» і ін.); кодекси, положення, статuti й інші кодифіковані акти управлінського характеру (наприклад, КпАП і ін.).

3. Постанови Верховної Ради України, що містять адміністративно-правові норми організаційно-правового характеру (наприклад, затверджене постановою Верховної Ради України Положення про паспорт громадянина України).

4. Укази і розпорядження Президента України (наприклад, затверджене Указом Президента України Положення про Міністерство юстиції України).

5. Нормативні акти органів виконавчої влади України: нормативні постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; положення, статuti, правила, інструкції, інші акти, затверджені Кабінетом Міністрів України (наприклад, Положення про порядок легалізації об'єднань громадян); нормативні накази міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади.

6. Нормативні накази керівників державних підприємств, установ і організацій.

7. Нормативні акти місцевих рад, їхніх виконавчих органів (наприклад, рішення, що встановлюють правила, за порушення яких передбачена адміністративна відповідальність).

8. Розпорядження місцевих державних адміністрацій (їхніх голів).

9. Міжурядові угоди України з іншими державами і міжнародно-правові акти, ратифіковані і визнані нашою державою.

10. Акти Конституційного Суду України та органів правосуддя (наприклад, рішення про відповідність Конституції України постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження переліку платних послуг, що надаються в установах охорони здоров'я і вищих медичних навчальних закладах»).

Метою досліджень є різні класифікації адміністративно-правових норм, які найбільш часто здійснюються за критеріями; функціонального призначення, ступення загальності, спрямованості змісту, форми припису, за межами дії та повного викладання змісту.

Основні результати досліджень. Норма адміністративного права, як і норма будь-якої іншої галузі права, являє собою правило загального характеру, визначену міру (масштаб) належного чи можливого поведження, установлену державою й охоронювану спеціальними державними засобами.

Норми адміністративного права, так само як і норми інших галузей права, виконують функцію регулятора суспільних відносин. Вони відрізняються від норм інших галузей права тим, що предметом їхнього регулювання є суспільні відносини, що складаються в сфері управлінської, виконавчої діяльності держави.

Крім суспільних відносин у сфері виконавчої діяльності держави норми адміністративного права регулюють відносини, що виникають у зв'язку з вирішенням органами представницької влади, суду, прокуратури і самоврядування питань державної служби, а також внутріорганізаційних питань управлінського характеру. Адміністративно-правові норми регулюють також суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням суспільними й іншими недержавними об'єднаннями переданих у їхнє ведення функцій органів державного управління. Вищесказане дозволяє сформулювати наступне визначення поняття норми адміністративного права. Адміністративно-правова норма — це норма права, що регулює відносини в сфері державного управління, а також відносини управлінського характеру, що виникають в інших галузях державної діяльності.

Перед нормами адміністративного права стоять наступні завдання: — упорядкування різних компонентів системи державного управління, виконавчої діяльності; . закріплення науково обґрунтованих і найбільш доцільних взаємин між керуючими і керованими системами; — регламентація зв'язків різних галузей управління, взаємодії державних органів з підприємствами, установами, організаціями і громадянами, тобто з юридичними і фізичними особами.

Сутність адміністративно-правового регулювання полягає в упорядкуванні управлінських відносин, у встановленні за допомогою норм адміністративного права юридичних прав і обов'язків учасників цих відносин. Виходячи з об'єктивних закономірностей суспільного розвитку, політики держави і норм моральності, адміністративно-правові норми визначають, яким повинно бути (може бути) поведження суб'єктів управлінських відносин. Нормам адміністративного права притаманні наступні характерні риси: забезпечення публічних інтересів; організує початок у системі регулювання управлінських відносин; односторонній пануючий вплив на суб'єкти права; примусовість.

Адміністративно-правове регулювання має державний характер, тому виконання, використання, дотримання і застосування правил, обумовлених нормами адміністративного права, гарантуються в разі потреби заходами державного примусу. Творча роль норм адміністративного права виявляється не тільки в самому регулюванні суспільних відносин, але й у його виховному впливі на людей у формуванні в них правосвідомості. Однак ви-

ховне значення норм адміністративного права не є його специфічною функцією, тому що засобами виховання є і мораль, і моральність, і мистецтво.

Сама мета норм адміністративного права визначає добровільне їхнє дотримання більшістю суб'єктів адміністративного права. Примус застосовується у випадку невиконання чи порушення вимог адміністративно-правової норми.

Виходячи з загального поняття правового регулювання, можна зробити висновок, що зміст адміністративно-правового регулювання складається в наступному:

— упорядкуванні і закріпленні найбільш доцільних суспільних відносин у сфері управління;

— охороні врегульованих правом управлінських відносин;

— у породженні і розвитку нових суспільних відносин, що відповідають вимогам об'єктивних законів розвитку нашого суспільства;

— витісненні зі сфери управління суспільних відносин, що не відповідають сучасним умовам.

Джерела адміністративно-правових норм. У юридичній літературі під джерелом адміністративного права розуміють зовнішню форму вираження його норм. Відомо, що по своєму змісті адміністративно-правова норма відрізняється від норм інших галузей права тим, що регулює відносини управлінського характеру. Нормами адміністративного права визначаються границі належного поведіння органів виконавчої влади, їхніх службовців, громадян, а також громадських організацій (їхніх органів) у сфері виконавчо-розпорядницької діяльності держави. За допомогою адміністративно-правових норм органи управління, державні службовці, громадяни, громадські організації наділяються визначеними повноваженнями. У цих нормах установлюються також гарантії реалізації прав і дотримання обов'язків. Отже, завдяки дії адміністративно-правових норм створюється визначений правовий режим управлінської діяльності.

Висновки. У загальному плані для дослідження складних систем діяльності, до яких належить і правова діяльність держави, розроблено сучасну теорію та методологію: теорія організації та системомислєдальнісна методологія, на основі яких можна успішно створювати сучасні й ефективні моделі діяльності як об'єкти правового нормування, так і моделі діяльності з реалізації права. Такий діяльнісний підхід має правові норми на існування, оскільки робить можливим розвиток існуючих поглядів на теорію й методологію дослідження державно-правових явищ та дозволяє зрозуміти ряд важливих закономірностей взаємодії діяльності й норми діяльності, діяльності держави і права, правового регулювання й поведінки. Фактично такий підхід приводить до розширення об'єкта правознавства та дослідження діяльностей, які регулюються правові норми, правової діяльності, норм права, які регулюють діяльності, та діяльностей, які визначають реалізацію права, що робить можливим проектування організованостей норм діяльності та права. Таким чином, провідною має бути модернізована або нова концепція розвитку правової науки на основі широкого використання новітніх загальних і спеціальних методологій, що особливо важливо для адміністративного права як основного інструмента державно-правової організації суспільства та правової організації системи й діяльності конкретного органу державної влади. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що основним завданням подальшого розвитку правових норм є застосування сучасних методологічних підходів та формування правових понять і категорій, які зроблять можливим розв'язання більшої частини системних проблем, окреслених вище.

Література

1. Цлаф В. М. Как формулировать и решать проблемы [Электронный ресурс] / Цлаф В. М. — Режим доступа : <http://finansy.ru/publ/tslaf01.htm>.
2. Проблемы общей теории права и государства : учебник для вузов / [Варламова Н. В., Лазарев В. В., Лапаева В. В. и др.] ; под общ. ред. проф. В. С. Нерсесянца. — М. : НОРМА—ИНФРА, 1999. — 832 с.
3. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки / Тарасов Н. Н. — Екатеринбург : Издательство Гуманитарного университета, 2001. — 263 с.
4. Эффективность правовых норм / [В. Н. Кудрявцев, В. И. Никитинский, И. С. Самошенко, В. В. Глазырин]. — М. : Юрид. лит., 1980. — 280 с.
5. Селіванов В. М. Теоретико-методологічні засади реформування державного управління / В. М. Селіванов // Реформування державного управління в Україні : проблеми і перспективи : [колектив авторів, наук. керів. В. В. Цветков]. — К. : Оріяни, 1998. — 364 с. — С. 67–127.
6. Тихомиров Ю. А. Административное право и процесс : полный курс / Тихомиров Ю. А. — М. : Юринформ-центр, 2001. — 652 с.
7. Алексеев С. С. Право : азбука — теория — философия : Опыт комплексного исследования / Алексеев С. С. — М. : Статут, 1999. — 712 с.
8. Селіванов В. М. До проблеми методологічного забезпечення теоретичного аналізу державотворення і правотворення в Україні / В. М. Селіванов // Право України. — 2006. — № 4. — С. 21–28.
9. Протасов В. Н. Что и как регулирует право? / Протасов В. Н. — М. : Юристь, 1995. — 95с.
10. Гончарук С.Т. "Адміністративне право України", - К.: 2001
11. Авер'янов В.Б. "Державне управління в Україні" (Навчальний посібник), - К.: 1999

Л. В. Леончук

Науковий керівник:

д. юр. н., професор, В. К. Матвійчук

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

У статті показані відносини людини з природою, які мають різноплановий характер. Протягом всієї історії людина задовольняла свої потреби або за рахунок використання природи, її ресурсів чи властивостей, або у взаємодії з нею, як право власності на природні ресурси.

Ключові слова: Реалізація права власності, суб'єкти права власності, форми власності, поняття та зміст права власності на природні ресурси.

Л. В. Леончук

ПРАВО СОБСТВЕННОСТИ НА ПРИРОДНЫЕ РЕСУРСЫ

В статье показаны отношения человека с природой, которые имеют разноплановый характер. На протяжении всей истории человек удовлетворял свои потребности или за счет использования природы, ее ресурсов или свойств, или во взаимодействии с ней, как право собственности на природные ресурсы.

Ключевые слова: Реализация права собственности, субъекты права собственности, формы собственности, понятие и содержание права собственности на природные ресурсы.

L. V. Leonchuk

OWNERSHIP OF NATURAL RESOURCES

The article shows the relationship between man and nature, which have varied in nature. Throughout history people meet their needs or by use of nature and its resources or property, or in conjunction with it, as ownership of natural resources.

Keywords: property rights, subjects of property rights, ownership, concept and content of property rights to natural resources.

Постановка проблеми. Екологічні відносини - одна з найважливіших складових суспільних відносин. Від того, якими будуть екологічні відносини, залежить сьогодення та майбутнє людства.

У своїй діяльності людина використовує природні багатства – від кисню і води до надр землі та лікарських рослин. При цьому вона неминуче впливає на природу, але цей вплив не повинен порушувати її законів.

Велика роль у досягненні та постійному забезпеченні взаємодії суспільства і природи належить праву. В законодавчих актах визначаються пріоритетні напрямки державної політики в галузі природокористування, шляхи подолання екологічної кризи. За допомогою права забезпечується екологізація технологій у промисловості, сільському господарстві, енергетиці, будівництві, а також здійснення глибокої реформи існуючої практики права власності на природні ресурси.

Все це зумовлює актуальність зокрема розкриття питання про право власності на природні ресурси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно зі статтею 13 Конституції земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її територіального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Формально ця стаття Основного Закону країни на конституційному рівні закріпила належність всіх природних

ресурсів виключно одному власнику - Українському народу. Якщо керуватися лише цією статтею без урахування інших положень Основного Закону країни, то можна дійти висновку про те, що передача земельних ділянок, водних об'єктів, лісових угідь та інших об'єктів природи у приватну власність в Україні не допускається. При оцінці положення ст.13 Основного Закону України слід виходити з того, що будь-яка конституція, в тому числі Конституція України, є політико-правовим документом, який містить не тільки правові норми, а й положення політичного та політико-правового характеру. До останніх належить і конституційне положення «земля - власність Українського народу», яке можна кваліфікувати не як закріплення монополії власності на природні ресурси, їх належності одному суб'єктові, а як проголошення державою наміру встановити в інтересах Українського народу певні вимоги (обмеження) щодо набуття та реалізації права власності на землю та інші природні об'єкти фізичними та юридичними особами, органами місцевого самоврядування та органами державної влади. Такий висновок випливає зі змісту частини першої ст. 14 Конституції, де сказано, що «земля є основним національним багатством, що перебуває під охороною держави», та із змісту останньої частини ст.41, якій передбачено, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі. Крім того, слід взяти до уваги те, що на момент прийняття Конституції в Україні певна частина земельного фонду країни вже була приватизована, тобто передана у власність ряду фізичних та юридичних осіб. Нарешті, народ не може бути власником чи суб'єктом права власності на землю та інші природні ресурси, оскільки він взагалі не визнається доктриною цивільного права суб'єктом цивільних правовідносин. Так, згідно зі ст. 2 Цивільного кодексу (далі - ЦК) України учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права. На наш погляд, такий вузол суперечностей може бути розплутаний шляхом визнання положення ст.13 Конституції України не як норми, що встановлює власнісний статус природних ресурсів країни, а як норми, що проголошує всі природні ресурси надбанням (основним національним багатством) Українського народу, що перебуває під особливою охороною суспільства. Проголошення природних ресурсів надбанням Українського народу не виключає можливості приватизації окремих природних об'єктів відповідно до закону. Сучасна концепція права власності закріплена в ЦК України. Згідно з нею здійснення права власності передбачає надання його суб'єктам певних прав та покладення певних обов'язків. Так, стаття 319 Кодексу надає власнику права володіти, користуватися, розпоряджатися своїм майном на власний розсуд, а також вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. Водночас, власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі. При здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний додержуватися моральних засад суспільства. Крім того, діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Нарешті, ст.319 визначає, що особливості здійснення права власності на національні, культурні та історичні цінності встановлюються законом. Аналіз зазначеної статті свідчить, що законодавець гнучко підійшов до визначення правового статусу власника. Залежно від об'єкта права власності його власник може бути наділений різним співвідношенням прав та обов'язків. Очевидно, що при визначенні правового статусу власників природних об'єктів публічно-правові норми мають домінувати над

приватно - правовими нормами. Слід зазначити, що ЦК України містить ст.324 «Право власності Українського народу». Згідно з цією статтею земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, встановлених Конституцією України.

1. Слід зазначити, що об'єкт права власності може одночасно належати кільком особам, які є його співвласниками. Однак співвласники виступають як один, єдиний суб'єкт права власності на конкретний об'єкт цього права.

2. Офіційний вісник України.[11]

Метою досліджень є розгляд зазначених законодавством прийнятих цивілістичних концепцій змісту права власності, згідно з якою власникові належить триада правомочностей щодо володіння, користування та розпорядження об'єктом права власності, права власника земельної ділянки чи іншого об'єкта навколишнього світу. Що до сукупності наданих йому законом суб'єктивних правомочностей щодо володіння, користування відповідним природним ресурсом.

Основні результати досліджень. Національна правове система України покликана регулювати систему суспільних відносин. Вона поділяється на численні галузі, відповідно до різного їх теоретичного і практичного застосування. Кожна з цих галузей може, в свою чергу, поділятися у зв'язку з існуванням великої кількості різних правових норм. Екологічне право, яке визначає режим раціонального природокористування, охорони довкілля та екологічної безпеки, є однією із важливих комплексних галузей правової системи України і становить нормативно-законодавчу базу формування регіональної екологічної політики.

Систематизація екологічного законодавства повинна базуватися на тих самих методах, які використовуються при систематизації законодавства інших галузей права і не суперечити їм, оскільки екологічне законодавство є лише частиною національного та міжнародного законодавства. При цьому повинні братися до уваги особливості, які притаманні законодавству цієї галузі права. Крім того, система екологічного права повинна бути найбільш повно відображена в системі екологічного законодавства. Тільки врахування всіх перелічених умов дозволить створити ефективну діючу систему екологічного законодавства. Ефективність її буде залежати від того, наскільки ефективно вона буде використовуватись в праездозастосованій практиці для вирішення всіх проблем, які виникнуть при екологічно-правових відносинах.

Найбільш оптимальна систематизація екологічного законодавства може бути досягнута в процесі підготовки і прийняття екологічного кодексу, як єдиного і комплексного правового акту. В якості його основ можна використовувати структуру Закону "Про охорону навколишнього природного середовища". Використання інших способів систематизації екологічного законодавства дозволить створити технічно-юридичні умови для формування Екологічного кодексу України.

Щодо структури майбутнього кодексу, то, на мою думку, найбільш відповідним буде проект харківських вчених Попова В.К., Шахова В.С.

Він має таку структуру:

Розділ 1. Загальні положення: основні завдання, відносини, які регулюються, основні принципи, підстави набуття екологічних прав та обов'язків, порядок застосування позовної давності, інші загальні припущення екологічних прав і виконання обов'язків, інші загальні приписи.

Розділ 2. Управління в галузі використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Тут спад було б відобразити приписи про систему органів управління загальної і спеціальної компетенції, їх повноваження, облік природних ресурсів, контрольні функції органів управління, природо устрій, інші питання управлінської діяльності.

Розділ 3. Право власності на природні ресурси. У цьому розділі доцільно якомога повніше викласти правові приписи про форми власності на природні об'єкти, правомочність власників природних ресурсів, обмеження власників при здійсненні ними своєї правомочності, форми захисту права власності на природні ресурси, інші питання власності. При цьому допускається можливість у певних випадках індивідуальної власності на окремі природні ресурси.

Розділ 4. Відтворення і підвищення якості природних об'єктів. У ньому слід розмістити правові приписи про планування відтворення природних ресурсів, способи їх відтворення, права і обов'язки суб'єктів відтворювального процесу, форми стимулювання відтворення природних ресурсів, організаційно-правові форми забезпечення якості природних об'єктів.

Розділ 5. Право користуватися природними ресурсами (загальні положення). Він повинен охоплювати нормативні приписи, які регулювали б загальні питання користування всіма природними ресурсами, об'єкти і суб'єкти природокористування, здійснення права користування, підстави виникнення права природокористування, права і обов'язки природокористувачів, підстави припинення права користуватися природними ресурсами, правові гарантії природокористування, економічні методи у природокористуванні, вилучення природних об'єктів, форми захисту при цьому вилученні.

Розділ 6. Охорона природних об'єктів із навколишнього природного середовища. До цього розділу доцільно включити всі правові приписи щодо регулювання питань охорони навколишнього природного середовища, зокрема питань, пов'язаних зі стандартами в галузі охорони навколишнього природного середовища, екологічним моніторингом, екологічною експертизою, економічним стимулюванням належної охорони навколишнього природного середовища, комплексом заходів з охорони земельних, водних, гірських, лісових ресурсів, тваринного та рослинного світу, атмосферного повітря, озонового шару, додержанням екологічних вимог у промисловості, сільському господарстві, населених пунктах, іншими заходами.

Розділ 7. Участь громадськості у здійсненні заходів з раціонального використання, відтворення і охорони навколишнього природного середовища. У ньому необхідно закріпити всі організаційні форми участі громадськості у вказаних процесах, що виправдали себе на практиці, права і обов'язки громадських організацій і громадян у цій сфері, гарантії екологічних прав громадян, порядок здійснення громадської екологічної експертизи, механізм врахування думки громадськості з питань екології, порядок здійснення громадського екологічного контролю, інші питання.

Розділи ж з правовими приписами, пов'язаними з регулюванням питань розгляду еколого-правових спорів, відповідальності за порушення екологічного законодавства, міжнародних норм співробітництва, незважаючи на те, що ці приписи стосуються усіх природних ресурсів, доцільно розмістити в кінці Екологічного кодексу, з урахуванням логічної послідовності викладу матеріалу і потреб практики.

Особлива частина Екологічного кодексу повинна включати в себе розділи про права землекористування, водокористування, лісокористування, користування надрами, тваринним світом, атмосферним повітрям (а також його специфічну охорону), про користування заповідними територіями. У кожному з розділів мають бути правові приписи, призначені для регулювання особливостей використання певного природного

об'єкта. Причому вони не повинні дублювати приписів загального характеру. У розділі про порядок розгляду еколого-правових спорів необхідно відобразити систему органів, наділених правом розглядати такі спори (з урахуванням їх компетенції), порядок розгляду спорів, специфіку вирішення конкретних спорів, сумнівність рішень по спорах та їх виконання, порядок оскарження рішень та інші питання. Розділ про відповідальність за порушення екологічного законодавства має охоплювати екологічні правопорушення, які є підставою для притягнення до відповідальності, види, відповідальності, головним чином майнової, що повинна ґрунтуватися на врахуванні специфіки природних ресурсів (питання адміністративної, кримінальної та дисциплінарної відповідальності не треба відображати, оскільки вони викладені у відповідних кодексах). Доцільно також закріпити і поняття майнової та екологічної шкоди, заподіяної природним об'єктам і навколишньому природному середовищу, питання солідарної відповідальності за шкоду, заподіяної діями кількох осіб (спільно), межі майнової відповідальності, порядок визначення збитків та інші питання.

У розділі про міжнародне співробітництво в галузі використання, відтворення і охорони природних ресурсів доцільно викласти правові приписи про форми такого співробітництва, його правові основи, співвідношення законодавства України і міжнародних угод в цій галузі тощо.

Висновок. Право власності на природні ресурси на сучасному етапі розвитку суспільства не є абсолютним. У більшості країн світу воно обмежується в законодавчому порядку в інтересах суспільства. Необхідність обмеження права власності на природні ресурси в Україні впливає і з Конституції (ст.41), якою передбачено, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі. Межі здійснення права власності на природні ресурси визначаються колом покладених законодавством на власників відповідних природних об'єктів обов'язків щодо раціонального використання та охорони навколишнього природного середовища. Конституцією України встановлено, що реалізація права власності на землю та інші природні ресурси здійснюється виключно відповідно до закону. Тим самим Конституцією закріплений примат повноважень Верховної Ради України як законодавчого органу в правовому регулюванні екологічних відносин, перш за все відносин земельної власності. Конституційні положення щодо права власності на землю, води, ліси, надра та інші природні ресурси деталізуються в Земельному, Водному, Лісовому кодексах, Кодексі України про надрата інших поресурсових знаках, які є основними законодавчими актами в системі екологічного законодавства нашої держави. Законодавство України визнає більшість природних ресурсів у межах території країни об'єктом права власності, однак встановлює для них різний власнісний статус. Більшість при одних ресурсів, які перебувають в природному стані, є об'єктом виключного права власності держави (Українського народу) і не підлягають приватизації. До таких природних ресурсів належать води, корисні копалини тощо. На даний час запропоновані положення важко реалізувати, тому що системати зація екологічного законодавства фактично знаходиться на стадії становлення, але в цьому напрямку рухатись необхідно шляхом продовження видання збірників екологічного законодавства України, консолідованих правових актів, екологічно-правових актів з окремих аспектів екологічних правовідносин і внесення змін в Закон "Про охорону навколишнього середовища" на період до прийняття Екологічного кодексу.

Література:

1. Закон України "Про охорону навколишнього середовища" - Закон від 25.06.1991 № 1264-ХІІ.

2. Конституція України - Закон від 28.06 1996 № 254к/96-ВР
3. Актуальные проблемы устойчивого развития / Под общ. ред. И.В.Недина., Е.И.Сухина. - К.: Знание. 2003. - 430 с.
4. Аніщенко В.О. Створення моделі стану соціо-еколого-економічної системи регіону: теоретичні та методологічні аспекти / В.О.Аніщенко // Актуальні проблеми економіки. - 2007. - № 9. - с. 133-144.
5. Боголюбов С. А. Экологическое право.
6. Дмитренко І. А. Екологічне право України.
7. Дмитренко І. А. Механізм реалізації екологічного права.
8. Малишко М. Конституційні основи екологічно-правової системи України.
9. Опришко В.Ф. Систематизація законодавства України - новий етап вдосконалення (теоретичні та практичні проблеми)
10. Орлов М. Управління в сфері екології, що забезпечує стійкий розвиток України, як наукова і правова проблема / М.Орлов // Юридична Україна. - 2004. - № 2. - С. 63-69.
11. Офіційний вісник України. - 2003. - № 11. - Ст. 461.
12. Шемшученко Ю. С. Екологічне право України.

*Лопата В.Н.
Науковий керівник:
професор Козаченко І.П.*

ЗНАЧЕННЯ ВІКУ ДЛЯ ВИЗНАННЯ ОСОБИ СУБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИНУ

У статті автором розглянуті питання, що стосуються віку суб'єкта злочину з позиції поняття та ознак суб'єкта злочину.

Ключові слова: вік, особа, суб'єкт злочину, ознаки суб'єкту злочину, осудність.

Лопата В.Н.

ЗНАЧЕНИЕ ВОЗРАСТА ДЛЯ ПРИЗНАНИЯ ЛИЦА СУБЪЕКТОМ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

В статье автором рассматриваются вопросы касающиеся возраста субъекта преступления с позиции понятия, признаков субъекта преступления.

Ключевые слова: возраст, субъект преступления, признаки субъекта, вменяемость.

Lopata V.

IMPORTANCE OF AGE FOR RECOGNITION OF FACES PERPETRATOR HAD

The article considers the peculiarities of the system and typts of criminal punishments applied to juridical persons under the legislation of foreign countries.

Key words: juridical person, subjects of crime, criminal punishments, fine, confiscation of property, termination of activity.

У кримінальному праві України питанню про вік як про певну психофізичну ознаку людини надавалось і надається виключно велике значення. Пояснюється це тим, що вік поряд з такими ознаками суб'єкта складу злочину, як фізична особа і осудність, є тією обов'язковою обставиною, яку необхідно встановлювати у кожному конкретному випадку для визнання особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, суб'єктом злочину.

В юридичній літературі питанням вивчення даної проблеми займалися такі фахівці у галузі кримінального права як Василевський А.В., Здравомислов Б.В., Коржанський М.Й., Матвійчик В.К., Мати шевський П.С., Сташис В.В., ТАцій В.Я., Устименко В.В. та інші.

Метою нашої статті є розкриття, на підставі ґрунтовного аналізу поняття віку суб'єкта злочину та його найбільш характерних ознак.

В чинному Кримінальному кодексі України (ст. 22), передбачений вік, з якого може настати кримінальна відповідальність. Згідно ч. 1 цієї статті, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.

При цьому слід зазначити, що: 1) особи у віці від 14 до 16 років не підлягають кримінальній відповідальності за необережні злочини, 2) деякі злочини за своєю специфікою і особливими ознаками їх суб'єкта можуть бути вчинені особою, яка на момент його вчинення досягла 18-річного віку: посадові, військові злочини та такі, як втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304), ухилення від призову на строкову військову службу (ст. 335) тощо.

Поняття "неповнолітній" та "особа, яка не досягла 18-річного віку", що вживаються у статтях розділу XV КК та деяких інших статтях кримінального закону, є ідентичними, оскільки неповнолітніми вважаються особи, які не досягли 18-річного віку".

Особи у віці від 11 до 14 років, які вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною Кодексу як злочин, а також особи у віці від 14 до 16 років, які вчинили суспільно небезпечні діяння, не вказані у ч. 2 ст. 22, не підлягають кримінальній відповідальності. До таких осіб суд, відповідно до ч. 2 ст. 97 КК, застосовує примусові заходи виховного характеру, передбачені у ч. 2 ст. 105 КК.

Ч. 2 ст. 22 КК передбачає, що особи, які вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за умисне вбивство (статті 115-117), посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною з здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (статті 112, 348, 379, 400, 443), умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121, частина третя статей 345, 346, 350, 377, 398), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122, частина друга статей 345, 346, 350, 377, 398), диверсію (стаття 113), бандитизм (стаття 257), терористичний акт (стаття 258), захоплення заручників (статті 147 і 349), зґвалтування (стаття 152), насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (стаття 153), крадіжку (стаття 185, частина перша статей 262, 308), грабіж (статті 186, 262, 308), розбій (стаття 187, частина третя статей 262, 308), вимагання (статті 189, 262, 308), умисне знищення або пошкодження майна (частина друга статей 194, 347, 252, 378, частини друга та третя статті 399), пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (стаття 277), викрадення або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (стаття 278), незаконне заволодіння транспортним засобом (частини друга, третя статті 289), хуліганство (стаття 296), [2,67-69].

Аналіз цих злочинів дає підставу для висновку, що законодавець знизив вік кримінальної відповідальності за дві групи злочинів: а) насильницькі злочини; б) майнові злочини. В основу зниження віку кримінальної відповідальності за ці злочини покладені такі критерії:

1) рівень розумового розвитку, свідомості особи, який свідчить про можливість вже у чотирнадцять років усвідомити суспільну небезпечність і протиправність злочинів, перерахованих у ч. 2 ст. 21 КК;

2) значну поширеність більшості з цих злочинів серед підлітків;

3) значну суспільну небезпечність (тяжкість) більшості з цих злочинів.

У ряді випадків кримінальна відповідальність можлива лише за злочини, вчинені повнолітніми особами, тобто особами, які досягли вісімнадцятирічного віку, бо за характером цих злочинів їх фактично не можуть вчинити неповнолітні. До таких злочинів слід віднести, наприклад, ухилення від призову на строкову військову службу (ст. 335), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304).

Оскільки суб'єкт злочину – це особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, то у теоретичному і практичному планах працівникам судів та правоохоронних органів слід вирішувати такі моменти, що мають значення по справі: вік вчинення злочину необхідно зв'язувати з часом вчинення злочину; розрізняти: загальний вік кримінальної відповідальності і знижений вік кримінальної відповідальності.

Під віком у широкому плані розуміють календарний період, який прийшов від народження до будь-якого іншого хронологічного періоду у житті людини.

Мінімальна вікова межа, з якої настає кримінальна відповідальність, встановлюється

з урахуванням сукупності біологічних (рівень психічного і фізичного розвитку, інтелектуальних, вольових властивостей особи), соціологічних (рівень соціалізації особи), а також кримінологічних показників (поширеність певного виду діяння серед осіб цього віку, їх тяжкість і т. ін.), принципів міжнародного і кримінального права.

З техніко-юридичної точки зору мінімальний вік, з якого настає кримінальна відповідальність, може бути регламентований у законі двояко: в якості загальної норми до всіх видів злочинів (ч. 1 ст. 22 КК) або додаткової норми, яка передбачає вікові межі (ч. 2 ст. 22 КК).

Встановлюючи вік, з якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності, законодавець виходить з того, що, досягнувши його, неповнолітній може розуміти суспільну небезпечність свого діяння і в достатній мірі керувати ним. Для цього потрібно обов'язково проводити судово-психологічну експертизу. Вона повинна визначити рівень розвитку неповнолітнього, вплив вікових особливостей протікання психічних процесів на його поведінку, виявити індивідуальні особливості психіки. Це робиться за допомогою спеціальних методик і вивчення тих чи інших норм, яким людина слідує у своїй поведінці. Якщо на підставі всіх матеріалів справи суду стане зрозуміло, що рівень розвитку неповнолітнього не відповідає його віку, в силу цього останній не може усвідомлювати фактичного характеру або суспільної небезпечності своєї поведінки або керувати нею, то може йти мова про недосягнення особою певного віку (при відсутності документів).

Логічно, що вік вчинення злочину як ознаку суб'єкта неможливо визначити без з'ясування часу вчинення злочину – факультативної ознаки об'єктивної сторони злочину. Для послідовності у дослідженні проблеми зазначимо, що під часом вчинення злочину закон передбачає певну годину доби, місяця і рік, а також пору року, конкретний період, які можуть обтяжувати чи, навпаки, пом'якшувати кримінальну відповідальність, або враховуватись судом при призначенні покарання.

У зв'язку з цим, при вирішенні питання про притягнення до відповідальності вік особи (особливо неповнолітніх) повинен бути точно встановлений за документами про народження (число, місяць, рік народження), а при їх відсутності – на підставі висновку медичної експертизи. Особа вважається такою, що досягла певного віку, не у день народження, а починаючи з наступної доби. У випадках, коли вік неповнолітнього обвинуваченого встановлюється судово-медичною експертизою, днем його народження слід вважати останній день того року, який був названий експертом, а при визначенні мінімальної і максимальної кількості років суд повинен виходити із заданого експертизою мінімального віку такої особи [1, 75-76].

Суб'єкта злочину, у якого є такі загальні ознаки, як фізична осудна особа, яка досягла встановленого законом віку кримінальної відповідальності, називають загальним суб'єктом злочину. Відсутність однієї з цих ознак виключає суб'єкта як елемент складу, а отже, виключає склад злочину і кримінальну відповідальність.

Література

1. Василевський А. Возраст как условие уголовной ответственности/ А.Василевский// Законность. – 2000. – №11. -41-46.
2. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. Офіційний текст.-К.: Юрінком Інтер, 2001.

О. В. Лук'яненко
Науковий керівник
к.ю.н., доцент **І. В. Музика**

КЛАСИФІКАЦІЯ І КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто систему гарантій прав та свобод людини і громадянина, закріплених в українському законодавстві. Окреслена сутність гарантій, їхня класифікація та різні наукові підходи.

Ключові слова: права громадянина, гарантії, класифікація гарантій прав і свобод, конституційні гарантії, юридичні гарантії.

О.В. Лукьяненко

КЛАССИФИКАЦИЯ И КОНСТИТУЦИОННОЕ ЗАКРЕПЛЕНИЕ ГАРАНТИЙ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА В УКРАИНЕ

В статье рассмотрено систему гарантий прав и свобод человека и гражданина, закрепленную в украинском законодательстве. Обозначена сущность гарантий, их классификация и различные научные подходы.

Ключевые слова: права и свободы гражданина, гарантии, классификация гарантий прав и свобод, конституционные гарантии, юридические гарантии.

О. V. Lukyanyenko

CLASSIFICATION AND THE CONSTITUTIONAL PROVISION GUARANTEES THE RIGHTS AND FREEDOMS OF HUMAN AND CITIZEN IN UKRAINE

The article describes of guarantee system of the rights and freedoms of human and citizen, as enshrined in the Ukrainian law. Designated entity guarantees, their classification and the different scientific approaches.

Keywords: citizens rights, guarantees, warranties classification of rights, freedoms, constitutional guarantees and legal safeguards approaches

Постановка проблеми. Актуальність теми полягає у тому, що у нинішній період становлення та розвитку держави Конституція декларує та закріплює розвиток України [1], як соціальної, правової та демократичної держави, яка включає в себе ефективну систему гарантій прав і свобод, а також дієвий механізм їхнього захисту, охорони та реалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У юридичній літературі питання вивчення стали гарантій прав та свобод людини і громадянина предметом досить ґрунтовних досліджень А. Головістікова, Д. Дмитрієв, А. Олійник, П. Рабінович і М. Хавронюк.

Мета дослідження. Комплексне дослідження гарантій прав та свобод людини і громадянина, закріплених у законодавстві України.

Основні результати дослідження. Гарантії прав та свобод людини та громадянина є важливим засобом їхнього захисту, які складають з себе систему норм, принципів та вимог, які забезпечують процес дотримання прав та законних інтересів людини.

Юридична енциклопедія дає такі визначення прав і свобод людини:

Права людини – визначальні засади правового статусу особи. Належать людині від народження, а тому є природними і невідчужуваними. Без цих прав людина не може існувати як повноцінна суспільна істота. Права людини є необхідним елементом громадян, суспільства і правової держави. [12; с.338]

Свобода - у широкому філософському розумінні — природний стан народу або окремої людини, який характеризується можливістю діяти на власний розсуд. У вузькому розумінні свобода — суб'єктивна можливість людини і громадянина здійснювати або не здійснювати певні дії, що ґрунтуються на його конституційних правах і свободах.[12; с.471]

П. Рабінович визначає: «Права людини — це певні можливості людини, котрі необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства (економічним, духовним, соціальним) і мають бути загальними та рівними для всіх людей. Автор також зазначає: «відмінність між правами і свободами як соціальними явищами, а також між відповідними поняттями (якщо не вважати їх тотожними) ще й донині однозначно не з'ясована навіть на загальнотеоретичному рівні. Тому терміни «права» і «свободи» практично використовуються як синоніми. І якщо зміст поняття прав людини розкривається тут через філософську категорію «можливостей», то така його інтерпретація обіймає мабуть також і поняття свобод людини.»[9; с.34]

А. Головістківа і Д. Дмитрієв розрізняють поняття «права», «свободи», вони відзначають у цих поняттях подібність і відмінність. Відмінність проявляється в тому, що права свідчать про можливість отримання певних благ, а свободи - про можливість уникнути обмежень з боку держави. Таке розмежування, на думку авторів, має практичне значення. Якщо держава закріпила в законі право, то вона бере на себе відповідальність по його забезпеченню. У випадку надання суб'єктам свободи держава бере на себе функції контролю, щоб індивід не міг використати цю свободу на шкоду іншим особам і самій державі.[2; с.22]

Призначенням гарантій є забезпечення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини і громадянина. Таким чином, гарантії є засобом, що забезпечує перехід від передбачених конституцією можливостей до реальної дійсності. Ефективність гарантій залежить від рівня розвитку загальноправових принципів, стану економіки, рівня розвитку демократичних інститутів, реальності політичної системи суспільства, наявності системи досконалих законів у державі, ефективності механізмів реалізації законоположень, ступеня правової свідомості, правової культури населення, узгодженості інтересів населення та суспільства в цілому і наявності високоефективного органу конституційного контролю. Нинішній стан гарантій у своїй праці Н. М. Оніщенко окреслила так: «Існуючий стан захисту прав людини і громадянина не тільки не сприяє піднесенню авторитету Конституції серед населення, а підриває їхню довіру до держави і призводить до зростання правового нігілізму»[7; с.18]

У сучасній юридичній науці не існує єдиної думки щодо класифікації гарантій прав та свобод людини і громадянина. Гарантії забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина прийнято поділяти на загальні (загальносоціальні) та спеціальні (власне правові, юридичні).

Загальні гарантії являють собою сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що спрямовані на практичне здійснення прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод щодо їх неповного або неналежного здійснення, захист прав від можливих порушень. [8; с.42] У свою чергу, спеціальні (власне правові, юридичні) гарантії визначають як надання державою формальної (юридичної) загальнообов'язковості умовам, які

необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними правами і свободами. Держава встановлює юридичні (спеціальні) гарантії в нормативно-правових актах, зокрема, в Конституції. Спеціальні (юридичні) гарантії є правовими засобами і способами, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи громадян, усуваються порушення прав і свобод, поновлюються порушені права. [8; с. 43]

В конституційно-правовій літературі до загальних гарантії відносять економічні, політичні та організаційні. Проте деякі науковці, наприклад, П.Рабінович та М.Хавронюк, виділяють також ідеологічні та власне соціальні гарантії. [3; с.32]

Економічні гарантії — це сукупність економічних факторів життя суспільства в умовах ринкової економіки. Вони знайшли закріплення у статтях Конституції України (13, 41, 42, 95 та інших) і відображають характерні риси економічного життя країни, що ґрунтується на принципах вільного підприємництва, різноманітних форм власності на засоби виробництва, договірних відносин між господарюючими суб'єктами, обмеженого втручання держави в господарську діяльність. Економічні гарантії фактично обумовлюють можливість реалізації соціальних, культурних, деяких інших прав та свобод людини та громадянина (права на соціальний захист, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на освіту, на охорону здоров'я тощо). Реалізація деяких інших прав та свобод людини і громадянина (право на свободу думки, на повагу до гідності, на таємницю листування, на мирні збори, на підприємницьку діяльність) не потребує чи майже не потребує матеріальних затрат з боку держави. [3; с.33]

Відповідно до Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання і гарантує їм рівність перед законом.

Поряд з економічними гарантіями, що широко закріплені у Конституції, значна кількість статей Основного Закону присвячується закріпленню політичних гарантії. Політичні гарантії — це сукупність політичних чинників суспільного і державного життя. Конституція України (статті 1, 2, 5, 6, 7, 15, 37 та інші) закріплює наступні політичні гарантії: суверенітет держави; суворе дотримання її демократичних засад; реальне визнання народу носієм суверенітету та єдиним джерелом влади; здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; політичний плюралізм і свобода не забороненої законами політичної діяльності; обмеження діяльності ультрарадикальних політичних партій та громадських організацій; суворе забезпечення законності і неможливості зловживань з боку політичної влади; інші ознаки правової держави в їх сукупності. [8; с.27]

Організаційні гарантії визначають як систематичну організаторську діяльність держави та всіх її органів, посадових осіб, об'єднань громадян по створенню сприятливих умов для реального користування громадянами своїми правами й свободами. До них можна віднести структуру, взаємини, матеріально-технічне забезпечення суду та інших органів захисту прав людини та громадянина, загальну ефективність судової та правоохоронної діяльності, рівень кваліфікації суддів та працівників інших правоохоронних органів. [3; с. 54]

Ідеологічні гарантії переважно розуміють як ідеологічну багатоманітність суспільного життя, неприпустимість визнання державою жодної ідеології обов'язковою, заборону цензури; забезпечення вільного розвитку мов; сприяння держави консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України; заборона релігійної, расової ворожнечі; демократична громадська думка; належний освітній рівень; загальна культура суспільства та його членів; система духовних цінностей та ін. [8; с.39] До ідеологічних гарантії П.М. Рабінович та М.І. Хавронюк від-

носять також ліберальну концепцію прав людини, на якій ґрунтується правова система держави, що визнає права людини як природні і передбачає їх пріоритет щодо права колективу, держави, суспільства. [3; с.26] Ці гарантії втілено у статтях 8, 9, 11, 15 та інших Конституції України.

Соціальні гарантії — це комплекс взаємовідносин громадянського суспільства, що демонструє принципово нову форму співвідношення суспільства й особи, її ставлення до інших осіб та до самої себе. [8; с.44] Це зумовлено конституційним принципом, згідно з яким Україна є соціальною державою, політика якої спрямована на створення системи соціального забезпечення та охорони здоров'я, працевлаштування населення, підтримку незаможних громадян, недопущення соціальних конфліктів і потрясінь у суспільстві тощо.

До соціальних гарантії відносять відсутність будь-якого суспільно-політичного протистояння окремих соціальних верств населення та регіонів України, максимальну зайнятість населення, відсутність тенденцій моральної та духовної деградації в суспільстві, за яких здійснення прав і свобод одними людьми чи групами людей стає можливим лише за рахунок нехтування правами і свободами інших. [3; с.38]

Юридичні (правові) гарантії прав та свобод людини і громадянина полягають у наданні кожному рівних юридичних можливостей для фактичної реалізації прав та свобод, в охороні їх від протиправних посягань та захисті від незаконних порушень. [7;с.88] Тобто юридичні гарантії означають реалізацію на практиці прав та свобод, які закріплені в нормативно-правових актах.

Як зазначає В.Ф. Погорілко юридичні гарантії складають систему, взаємозв'язок між елементами якої різноманітний, а отже, юридичні гарантії можна систематизувати за різними підставами. Науковець виділяє нормативно-правові та організаційно-правові юридичні гарантії. [8; с.29]

Нормативно-правові гарантії є сукупністю передбачених нормами права юридичних засобів забезпечення реалізації, охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина.

Організаційно-правові гарантії представлені як суспільно-політичні інституції, закріплені в нормативно-правових актах, на які покладаються відповідні функції та повноваження щодо організації та здійснення юридичного забезпечення реалізації, охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина. [8; с. 35]

Такими організаційно-правовими гарантіями є Український народ, держава, органи державної влади — Верховна Рада України (статті 85, 92 Конституції України), Президент України (статті 102, 106), Кабінет Міністрів України та інші центральні органи виконавчої влади(ст. 116), Конституційний Суд України (статті 147, 150), Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (ст. 101), органи прокуратури (ст. 121), місцеві державні адміністрації (статті 118, 119), органи місцевого самоврядування (статті 143, 144), Збройні Сили України, інші військові формування та правоохоронні органи держави (ст. 17), органи міжнародних організацій, членом або учасницею яких є Україна (ст. 55), адвокатура (ст. 59), політичні партії і громадські організації (статті 36, 37), засоби масової інформації.

Існує інша класифікація юридичних гарантії. Залежно від функціональної спрямованості юридичні гарантії прав та свобод людини і громадянина поділяють на: гарантії реалізації (відповідні умови і засоби, які сприяють реалізації кожною людиною і громадянином, закріплених у Конституції України, інших нормативно-правових актах, прав, свобод і обов'язків), гарантії охорони (встановлення меж здійснення прав і свобод, їх конкретизація в законодавстві; встановлення процедури, засобів заохочення, стимулювання, пільг для ініціативної реалізації прав; встановлення засобів профілактики запобігання правопорушенням) та гарантії захисту (конституційний нагляд, контроль,

відповідальність правопорушника; встановлення заходів відповідальності винних за порушення прав і свобод громадян; встановлення заходів захисту прав, відновлення порушеного права). [6; с. 112]

За змістом юридичні гарантії поділяють на матеріальні, процесуальні та організаційні.[8; с. 42] За сферою дії розрізняють внутрішньодержавні (національні) та міжнародно-правові юридичні гарантії. [5; с. 26] Залежно від форми закріплення юридичні гарантії прав та свобод людини і громадянина прийнято поділяти на: конституційні гарантії (передбачена конституцією система юридичних норм, правових засобів забезпечення реалізації, охорони та захисту прав та свобод людини і громадянина) та галузеві (юридичні засоби реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина, закріплені правовими нормами відповідних галузей права). [8; с. 43]

За характером гарантії О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко виділяють судові гарантії, які включають в себе захист порушених прав і свобод та можливість їх судового поновлення, а також контроль за дотриманням законодавчими, виконавчими та судовими органами положень Конституції про права та свободи людини і громадянина. Важливе значення у сфері парламентського контролю належить Уповноваженому з прав людини;

Наявність судового захисту свідчить, що проголошені конституціями права і свободи – не просто декларація про наміри, не просте гасло, а принципові положення, які держава має намір реалізувати. Судовий захист – це гарантія здійснення прав і свобод, що існує у всіх демократичних державах. Підставою для судового заперечення можуть бути не лише протизаконні дії і акти, а й бездіяльність державних і самоврядних органів і посадових осіб. [11; с. 16]

Дуже влучно, на мою думку, у своїй роботі визначає завдання суду В. Стефанюк: «Завдання суду — судити, тобто розглядати й перевіряти достовірність наданих сторонами доказів, дати їм свою оцінку і викласти її у своєму рішенні. Іншими словами, суд повинен вирішувати спір, здійснювати правосуддя — не більше і не менше. Ніякої особистої ініціативи, ніякої спонукальної зацікавленості — це ознаки істинного правосуддя в новому демократичному його розумінні, які базуються на конституційних принципах незалежності суддів, змагальності й рівності сторін»[10; с. 4]

Висновок: Конституційні гарантії мають найвищу юридичну силу і є основою юридичних гарантії. Конституційні гарантії складаються із принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина, а також із конституційних норм, якими визначені повноваження відповідних органів державної влади та їхніх посадових осіб щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина, їхня відповідальність, передбачені інші засоби здійснення відповідних прав та свобод людини і громадянина, а також спеціальні права, призначені для найбільш ефективної реалізації інших прав людини і громадянина.[3; с. 59]

На мою думку, серед видів гарантії прав і свобод наразі найважливіше значення мають соціальні та юридичні гарантії. Але, на жаль, громадянське суспільство в Україні тільки зароджується, а юридичні гарантії мають низку недоліків, зокрема неефективну, необ'єктивну, залежну судову систему.

Дієвою гарантією дотримання прав і свобод людини та громадянина в Україні, залишається міжнародні гарантії, зокрема можливість розгляду скарги до Європейського суду з прав людини про порушення Конвенції про права людини і основоположних свобод. Попри дієвість цих гарантії, вони також залишаються малоефективними, адже на захист або відновлення прав витрачається декілька років, а також для захисту необхідна висока юридична кваліфікація, що значно зменшує загальнодоступність міжнародних гарантії.

Література

1. Конституція України. — Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Головистикова А.Н., Дмитриев Ю.А. Проблемы теории государства и права: Учебник - М.: Экс-мо, 2005. - С. 623.
3. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2004. — 464 с.
4. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. - К.: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. - С. 153.
5. Чиркин В.Е. Сравнительное конституционное право. — Москва: издательская фирма «Манускрипт», 1996. — 729 с.
6. Стретович В. Правова система України: загальна характеристика сучасного етапу формування// Право України. - 1998. - № 2. - С. 3-6.
7. Оніщенко КМ. Правова система: проблеми теорії: Монографія. - К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002.- С. 293.
8. Конституційне право України. Академічний курс: Підручник: У 2 т. — Т. 2 / За загальною редакцією Ю.С. Шемшученка. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. — 800 с.
9. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник.— К.: Атіка.— 2001.— 176 с.
10. Стефанюк В. «Судова влада як основна юридична гарантія захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні», <http://www.info-prensa.com/article-22.html>
11. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006.
12. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К.: "Укр. енцикл.", 2003. — Т. 5: П - С. — 736 с.

І. В. Максимович

Науковий керівник:

д.юр.н., професор Музика А.А.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГРАБІЖ

Дана стаття присвячена дослідженню проблемних питань та шляхів удосконалення законодавства України злочинів проти власності, зокрема грабежу.

В статті розглянуте поняття грабежу, розкрито суб'єкт, об'єкт, суб'єктивну та об'єктивну сторону цього злочину. Проведено аналіз норм чинного законодавства щодо притягнення до відповідальності за вчинення грабежу. По результату дослідження зроблено висновок та запропоновано шляхи удосконалення законодавства України злочинів проти власності.

Ключові слова: злочин, власність, відповідальність.

И. В. Максимович

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ГРАБЕЖ

Данная статья посвящена исследованию проблемных вопросов и путей усовершенствования законодательства Украины преступлений против собственности, в частности грабежа.

В статье рассмотрено понятие грабежа, раскрыто субъект, объект, субъективную и объективную сторону этого преступления. Проведен анализ норм действующего законодательства о привлечении к ответственности за совершение грабежа. По результату исследования сделан вывод и предложены пути совершенствования законодательства Украины преступлений против собственности.

Ключевые слова: преступление, собственность, ответственность.

I.V. Maksimovich

CRIMINAL LIABILITY FOR ROBBERY

This paper focuses on the research issues and ways to improve the legislation of Ukraine crimes against property, such as robbery.

The article examined the concept of robbery, disclosed subject, object, subjective and objective side of the crime. The analysis of the current legislation on liability for committing robbery. By author concludes and suggests ways to improve the legislation of Ukraine crimes against property.

Keywords: crime, property, liability.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку науки постають все нові й нові проблеми генезису кримінальної відповідальності за злочини проти власності. Сьогодні питання кримінальної відповідальності за грабіж потребує комплексного дослідження, з урахуванням порівняльно-правового, системно-структурного та історичного аспектів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науці кримінального права грабіж як злочин досліджували такі вчені як: П.П. Андрушко, Р.Ш. Бабанли, С.В. Бородін, Л.Д. Гаухман, О.Л. Гуртовенко, О.І. Дітріх, Р.А. Левертова, М.І. Панов, В.П. Петруньов, І.В. Самощенко, М.В. Стерехов, В.В. Шаблістий та ін.

Хоча дана проблематика й аналізувалась такими науковцями, однак науково-практичні рекомендації стосовно даного питання, що давалися в новій навчальній літературі і

науково-практичних коментарях до Кримінального кодексу України, характеризуються різноманітністю поглядів щодо кваліфікації грабежу та його відмінності від розбою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Серед злочинів у сфері власності грабїж є одним з найбільш тяжких корисливих посягань на власність, суспільно небезпечним та резонансним злочином. У сучасному суспільстві, урахувавши складну соціально-економічну ситуацію, у структурі злочинів проти власності, злочини цього виду посідають другу сходинку за кількістю зареєстрованих після крадіжок (згідно зі статистичними даними МВС України).

З огляду на стан цієї проблематики, виникає необхідність всебічного вивчення питань кримінальної відповідальності за грабїж як на сучасному етапі розвитку, так і в історичному минулому.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із кваліфікацією такого злочину проти власності як грабїж.

Виклад основного матеріалу. У «Руській Правді» насильницьке заволодіння чужим майном не було виділено як окремий вид злочинів, водночас “розбій” визначено як злочин проти життя (ст. 20 кор. ред., ст. 3, 7 розш. ред.) [2, с. 12–15]. Причому розбій був найтяжчим злочином проти особи після вбивства. «Руська Правда» не розкривала зміст такого складу злочину. Лише вказувалось, що розбоем займалися люди, які стали на розбій.

Наступним важливим законодавчим актом став Судебник князя Казимира Ягеловича 1468 р. та Литовські статuti (у трьох редакціях), що діяли на землях України в період Галицько-Волинської, Литовсько-Руської держави й на території України у складі Речі Посполитої. Ці нормативно-правові акти передбачали відповідальність за майнові злочини, у них було відображено норми “Руської Правди” [3, с. 18]. У Судебнику великого князя Казимира передбачалась відповідальність за вчинення крадіжки майна. Такий склад злочину, як розбій, загалом не передбачався.

У Судебнику 1497 р., дія якого поширювалася на певну територію земель України, встановлювалася відповідальність за татьбу (крадіжку) та розбій (ст. 8–12, 14, 39).

У Судебнику 1550 р. (ст. 25) уперше в законодавстві того часу була зроблена спроба розмежувати розбій (бій) від татьби як розкрадання, що пов'язане з насильством, і грабїж як відкрите розкрадання майна. Цей склад злочину розглядався в окремих статтях, але прирівнювався до злочинів проти життя і здоров'я особи.

Але зазначені нормативно-правові акти не передбачали ознак злочину такого виду. Однак, вивчивши текст Судебників, інших документальних свідчень цієї епохи, можна стверджувати, що під розбоем у XVII ст. розуміли насильницьке заволодіння чужим майном у виді промислу, як правило, групою злочинців, поєднане з убивством, заподіянням шкоди здоров'ю, підпалом.

У Литовському статuti 1588 р. злочинами проти власності вважалися крадіжка та грабунок. Окремо виділялися грабїж (напад з метою заволодіння майном), розбій (умисний напад на чужий будинок, двір) [4, с. 155]. У вказаному нормативно-правовому акті вжито терміни “пограбеньє”, “грабеж” (артиклі 1, 2, 3, 4) [5, с. 45]. Також у 3 артиклі розмежовано склади злочинів грабежу й розбою, однак вони охоплені одним терміном “грабеж”. Грабежу притаманна ознака – “...коня взял албо з воза выпрогъ, бы тежъ и бою жадного не въчиныль...”, а розбою – “...а будет ли хто з слугъ при грабежу такомъ ранень або бить ...”. Каралися такі злочини за Литовськими статутами грошовою компенсацією та поверненням вартості речі у двократному розмірі.

Ще одним нормативно-правовим актом, що передбачав відповідальність за злочини проти власності, був збірник “Права, за яким судиться малоросійський народ” 1743 р. [6,

с. 189–192]. Він розрізняв крадіжку, пограбування і розбійний напад. Однак під пограбуванням розумілося відкрите заволодіння чужою річчю, зумовлене необхідністю виконання судового рішення, повернення боргу чи відшкодування завданих збитків. Покараннями за ці злочини були грошові штрафи, калічніцькі покарання (побиття канчуками, відрізання вуха, носа, випалення знаку “злодій”), смертна кара через повішання.

У 1840 р. на Лівобережну Україну було поширено чинність Зводу законів Російської імперії в 15-ти томах, затвердженого 1 січня 1835 р. На Правобережній Україні запроваджували винятково російське законодавство. На Слобожанщині та Півдні України ще раніше почала діяти система російського права [4, с. 238, 242]. Відповідно до XV тому Зводу законів Російської імперії, до корисливо-насильницьких злочинів належали грабїж і розбїй. Розбїй визначався як “відкритий напад на будь-яке місце, житло, селище, двір або якусь споруду для викрадення майна із застосуванням насильства, що становить небезпеку для особи”. Виділяли чотири види кваліфікованих складів розбою: розбїй, поєднаний зі спричиненням смерті або підпалом; розбїй, учинений повторно; розбїй, учинений у церкві; розбїйний напад на пошту. Покаранням було позбавлення всіх прав та майна, побиття багатом та заслання на каторжні роботи [7, с. 48].

У XIX – на початку XX ст. українські землі перебували у складі Російської імперії, кримінальні відносини урегулювало Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. Цей документ передбачав понад 60 статей, які встановлювали відповідальність за різні види крадіжок, грабежів. У цьому Уложенні майнові злочини було об’єднано в один розділ – “Про викрадення чужого майна” (ст. 1626–1676).

Кримінальне Уложення 1903 р. було останнім кодифікованим кримінально-правовим актом Російської імперії. Корисливо-насильницьким злочинам в Уложенні 1903 р. було присвячено значну кількість статей розділу 32 “О воровстве, разбое и вымогательстве”. Під викраденням в Уложенні 1903 р., так само як і в Уложенні про покарання кримінальні та виправні, розумілось умисне захоплення злочинними способами чужого рухомого майна з метою обернення його на свою користь. Однак система посягань, що становили викрадення, була спрощеною. Видами викрадення визнавалися: крадіжка, розбїй, шахрайство. У цьому документі склад розбою зазнав помітних змін. До розбою було віднесено “...викрадення чужого рухомого майна, з метою привласнення, за допомогою приведення в несвідомий стан, заподіяння тілесного ушкодження, насильства над особою або караної погрози” (ст. 589).

Джерелами кримінального права, що діяли на Україні в період соціалістичного права 1917–1990 рр., були кримінальні кодекси 1922, 1927, 1960 рр. Кримінальний кодекс (КК) 1960 р. діяв до 1 вересня 2001 р.

Відаючи належне їх досягненням, які використовуємо у своїй статті, ми наголошуємо, що вивчення питання розмежування грабежу та розбою за такою кваліфікуючою ознакою, як застосування насильства, в Україні є недостатнім.

Відповідно до ч. 2 ст. 186 КК України грабїж – це відкрите викрадення чужого майна, зокрема поєднане з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров’я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, передбачає позбавлення волі на строк від чотирьох до шести років [1, 72].

Відповідно до ч. 1 ст. 186 КК грабїж з об’єктивної сторони є відкритим викраденням чужого майна, тобто вилученням майна в присутності власника або інших осіб, які усвідомлюють винення викрадення. Водночас і особа, яка викрадає майно, усвідомлює, що її дії помічені іншими і оцінюються ними як викрадення. Але вона ігнорує це.

Якщо винний помиляється і вважає, що його дії помічені сторонніми і оцінюються як викрадення, а фактично цього немає (наприклад, сторонні бачать, що винний бере майно, але не розуміють, що це викрадення), відповідальність повинна наставати за грабіж.

Грабіж матиме місце і в тому випадку, коли викрадення розпочалося таємно, але в процесі вчинення злочину переросло у відкрите і це усвідомлюється винним (наприклад, при вчиненні крадіжки з'явився охоронник, але винний ігнорує це і, схопивши викрадене, втікає).

Грабіж вважається закінченим, коли майно вилучене і винний має реальну, хоча б початкову, можливість розпорядитися ним як власним (винести, сховати, передати, викинути тощо).

Суб'єктивна сторона і суб'єкт грабежу аналогічні цим елементам крадіжки

Суб'єктом крадіжки є фізична, осудна особа, яка досягла 14-ти років до моменту вчинення крадіжки.

З суб'єктивної сторони крадіжка передбачає тільки прямий умисел: особа усвідомлює, що посягає на чужу власність, таємно вилучає чуже майно, на яке вона не має ніякого права, передбачає спричинення матеріальної шкоди в певному розмірі і бажає спричинити таку шкоду.

Частина 2 ст. 186 КК передбачає відповідальність за грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства.

Під таким насильством розуміється:

- фізичне насильство – обмеження волі (зв'язування, замкнення в певному приміщенні тощо), завдання ударів, побоїв, заподіяння легкого тілесного ушкодження, яке не спричинило короткочасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності (див. коментар до ст. 125 КК). Суспільна небезпечність такого грабежу підвищується у зв'язку з тим, що додатковими об'єктами тут є свобода, тілесна недоторканість особи;

- психічне насильство – реальна погроза застосуванням зазначеного фізичного насильства. Погроза може бути усною, письмовою, вираженою в конклюдентних діях тощо.

У більшості випадків грабежу метою застосування насильства є вилучення майна. При цьому застосування насильства передує вилученню майна. Але насильство може бути застосоване і з метою утримання вже вилученого майна і, в цьому випадку, застосовуватися після вилучення майна.

Застосування насильства з метою уникнути затримання, виключає насильницький грабіж. У такому випадку насильство повинно кваліфікуватися за сукупністю з крадіжкою чи ненасильницьким грабежем. Наприклад, ч. 1 ст. 185 і ч. 1 ст. 125, або ч. 1 ст. 186 і ч. 1 ст. 126 КК.

Від грабежу, поєднаного з насильством, слід відрізнити так званий грабіж-ривок, при якому винний застосовує певні зусилля, щоб вирвати у потерпілого майно. У цьому випадку кваліфікація повинна бути лише за ч. 1 ст. 186 КК.

Такі кваліфікуючі ознаки грабежу, як повторність, за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 186 КК); грабіж, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, або що завдав значної шкоди потерпілому (ч. 3 ст. 186 КК); грабіж у великих розмірах (ч. 4 ст. 186 КК); грабіж, вчинений в особливо великих розмірах або організованою групою (ч. 5 ст. 186 КК) мають такий же зміст, як і аналогічні ознаки крадіжки

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Отже, в кінці роботи хочеться зазначити, що грабіж – це відкрите викрадення чужого майна, зокрема поєднане з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства.

З об'єктивної сторони грабіж є відкритим викраденням чужого майна, тобто вилученням майна в присутності власника або інших осіб, які усвідомлюють вчинення викрадення.

З суб'єктивної сторони крадіжка передбачає тільки прямий умисел: особа усвідомлює, що посягає на чужу власність, таємно вилучає чуже майно, на яке вона не має ніякого права, передбачає спричинення матеріальної шкоди в певному розмірі і бажає спричинити таку шкоду.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. Кримінально-процесуальний кодекс України. Постанови Пленуму Верховного Суду України із загальних питань судової діяльності та в кримінальних справах / Відп. ред ВІ Маляренко. - К.: Юрінком Інтер.1999.-720 с.
2. Александров Ю. В., Дудоров О. О., Клименко В. А., Мельник М. І., Навроцький В. О., Осадчий В. І. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Київський національний ун-т внутрішніх справ; Київський міжнародний ун-т / Микола Іванович Мельник (ред.), Вадим Арсенович Клименко (ред.). — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: Атіка, 2008. — 712с.
3. Александров Ю. В., Андрушко П. П., Андрусів Г. В., Антипов В. І., Діденко В. П.. Науково- практичний коментар до Кримінального кодексу України / В.Ф. Бойко (ред.). — 6 вид., доп. — К.: А.С.К., 2006. — 1118с.
4. Андрусів Г. В., Андрушко П. П., Лихова С. Я., Матишевський П. С., Фесенко Є. В.. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Юридичний факультет / П.С. Матишевський (ред.). — К.: Юрінком Інтер, 1999. — 891с.
5. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Гавриш С. Б., Гуторова Н. О., Гродецький Ю. В., Дорош Л. В.. Кримінальне право України. Особлива частина: підруч. для студ. ВНЗ / В.В. Сташис (ред.), В.Я. Тацій (ред.). — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 622с.
6. Волкотруб С. Г., Омельчук О. М., Ярін В. М., Виговський Д. Л., Іванюк Т. І.. Кримінальне право України: Навч. посібник / О.М. Омельчук (ред.). — К.: Наукова думка, 2004. — 300с.
7. Кузнецов В. О., Стрельбицький М. П., Гіжевський В. К.. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл.. — К.: Істина, 2005. — 380с.

Б. Б. Маліновський
Науковий керівник:
доцент І. О. Харь

ПРАВО ВЛАСНОСТІ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

В даній статті досліджено поняття, специфіка права власності, генезис виникнення. Автором дається цивільно-правова характеристика змісту права власності, визначено закріплення зазначеного правового інституту в законодавстві України та його правова природа.

Ключові слова: власність, право власності, володіння, користування, розпорядження.

Б. Б. Малиновский

ПРАВО СОБСТВЕННОСТИ: ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

В данной статье исследовано понятие, специфика права собственности, генезис возникновения. Автором дается гражданско-правовая характеристика содержания права собственности, определено закрепление указанного правового института в законодательстве Украины и его правовая природа.

Ключевые слова: собственность, право собственности, владение, пользование, распоряжение.

B. B. Malinovskiy

OWNERSHIP RIGHTS: CIVIL AND LEGAL DESCRIPTION

A concept is investigational in this article, a specific is right to property, genesis of origin. An author is give civil legal description of maintenance of right of ownership, fixing of the marked legal institute is certain in the legislation of Ukraine and him legal nature.

Keywords: property, ownership, possession, use, disposal.

Постановка проблеми. Інститут права власності, є центральним інститутом в цивільному праві. Нині в Україні продовжуються процеси активного формування якісно нового інституту права власності. Як свідчить аналіз правозастосовної практики, ще існує чимало прогалин у регулюванні відносин у сфері права власності. Конструктивну роль у підвищенні ефективності механізмів реалізації права власності має відіграти юридична цивілістична наука. За таких обставин дослідження цивільно-правової характеристики права власності є актуальним напрямком сучасної правової науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сформульовані в статті тези ґрунтуються на працях українських вчених-юристів в галузі загальної теорії права, цивільного права: О.В. Дзери, Д.В. Бобрової, Ю.О. Заїки, С.О. Погрібного, Н.С. Кузнецової, Р.Б. Сивого, П.М. Федосєєва, С.О. Харитонова, Я.М. Шевченко та інших дослідників проблем права власності та захисту цивільних прав.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість праць та публікацій по темі статті, на даний момент розвитку українського суспільства та законодавства, слід додатково комплексно дослідити питання цивільно-правової характеристики права власності з дослідженням всієї системи цивільно-правових засобів розвитку.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз правового регулювання відносин права власності, правових норм та змісту цивільно-правового права власності.

Основні результати дослідження. Поняття власності і права власності одні з найдавніших юридичних понять, тому неповним буде розгляд терміна права власності, якщо не заглянути в його історичні корені, не розглянути його розвиток в окремих країнах світу.

Ще за правління царя Хаммурапі в період 1792-1750 рр.. до н.е. в одному з перших збірок законів поняття власність не тільки було визначено, але і поділялося на різні види. Так землі були царські, храмові, общинні, приватні. Царювання Хаммурапі відзначено інтенсивним розвитком приватної власності на землю. Землі могли продаватися, здаватися в оренду, передаватися в спадщину, про будь-які обмеження з боку громади джерела не згадували [1, с. 624].

Ще один історичний джерело права - Закони Ману в Стародавній Індії, створення яких ймовірно датується в період між II ст. до н.е. і I ст. н.е., вже добре розрізняє різницю між власністю і володінням при цьому, охороні приватної власності приділялась значна увага. Закони Ману вказують сім можливих способів виникнення права власності: успадкування, одержання вигляді дару або знахідки, купівля, завоювання, лихварство, виконання роботи, а також отримання милостині. Стародавній Індії був відомий і такий спосіб набуття права власності, як давність володіння (10 років). Серед основних видів власності Закони називають землю, але Закони Ману охороняють і рухоме майно. Найбільш значущим з нього було: раби, худоба, інвентар.

Втручатися у справи власника заборонялось. За незаконне привласнення чужої власності накладався великий штраф.

Родоначальником і основним джерелом права всіх країн було Римське право. Значення Римського права визначається його величезним впливом не тільки на подальший розвиток права, але і на розвиток культури в цілому.

Римське право характеризується неперевершеною по точності розробкою всіх існуючих правових відносин простих товаровласників (покупець і продавець, кредитор і боржник, договір, зобов'язання і т.д.) [2, с. 352].

Користуватися - значить отримувати вигоду, принесену річчю, розпоряджатися - значить визначати її долю.

Коли ми говоримо "найбільш абсолютне", а не "абсолютне" право розпоряджатися речами, потрібно мати на увазі обмеження встановлені законом. Це дуже важливо для розуміння інституту власності взагалі. Крім того, власність є панування пряме, безпосереднє, виняткове (тобто усуненням всякого третьої особи від посягання на річ), легко пристосовується (тобто як тільки відпадає будь-яке з обмежень права власності, власник автоматично встановлює своє виключне право) і т.д.

Всі ці питання і поняття були розроблені ще юристами Стародавнього Риму. Отже, поняття права власності формується і розвивається вже давно, древні джерела справили великий вплив на сучасне право, і фактично лежать в його основі.

У суспільстві з державно-правовим устроєм економічні відносини власності неминуче одержують юридичне закріплення. Це виражається як у системі правових норм, що регулюють зазначені відносини й утворюють інститут права власності, так і в закріпленні певної юридичної влади за конкретною особою, що є власником даної речі.

У першому випадку говорять про право власності в об'єктивному значенні, у другому - у суб'єктивному змісті або про суб'єктивне право власності.

Щоб визначити право власності в об'єктивному значенні, необхідно виявити специфічні ознаки, властиві суб'єктивному праву власності. Виявлення зазначених ознак

дозволить відбити їх у визначеннях права власності як в об'єктивному, так і в суб'єктивному сенсі.

Зміст права власності складають приналежні власнику правомочності щодо володіння, користування і розпорядження річчю (ст. 317 ЦК України). Зазначені правомочності, як і суб'єктивне право власності в цілому, являють собою юридично забезпечені можливості поведінки власника, вони належать йому доти, поки він залишається власником. У тих випадках, коли власник не в змозі ці правомочності реально здійснити (наприклад, при арешті його майна за борги або коли майном незаконно володіє інша особа), він не позбавляється ні самих правомочностей, ні права власності в цілому. Щоб розкрити зміст права власності, необхідно дати визначення кожного з приналежних власнику правомочностей. Почнемо з володіння.

Правомочність володіння - це юридично забезпечена можливість господарського панування власника над річчю. Мова при цьому йде про господарче панування над річчю, що зовсім не вимагає, щоб власник знаходився з нею у безпосередньому контакті.

Наприклад, їдучи в тривале від'їждження, власник продовжує залишатися власником знаходяться в його квартирі речей.

Володіння річчю може бути і незаконним. Законним називається володіння, що спирається на якусь правову основу, тобто на юридичний титул володіння. Законне володіння часто іменують титульним. Незаконне володіння на правову основу не спирається, а тому є без титульним. Речі, за загальним правилом, знаходяться у володінні тих, хто має те або інше право на володіння ними. Зазначена обставина дозволяє при розгляді суперечок із приводу речі виходити з презумпції законності фактичного володіння. Іншими словами, той, у кого річ знаходиться, має право на володіння нею, поки не доведено протилежне.

Незаконні власники, у свою чергу, підрозділяються на добросовісних і недобросовісних. Власник добросовісний, якщо він не знав і не повинен був знати про незаконність свого володіння. Власник недобросовісний, якщо він про це знав або повинен був знати. Відповідно до загальної презумпцією сумлінності учасників цивільних прав та обов'язків слід виходити з припущення про добросовісність власника. Розподіл незаконних власників на добросовісних і недобросовісних має значення при розрахунках між підприємцем і власником по доходах і видатках, коли власник поставив вимогу про витребування своєї речі за допомогою віндикаційного позову, а також при вирішенні питання, чи може власник набути право власності по давнині володіння, чи ні [3, с. 351].

Правомочність користування - це юридично забезпечена можливість вилучення з речі корисних властивостей у процесі її особистого або продуктивного споживання. Нерідко одна і та ж річ може використовуватися як з метою особистого споживання, так і у виробничих цілях. Так, швейну машину можна використовувати для пошиття одягу не тільки своїй сім'ї, але і за плату. Правомочність користування звичайно спирається на правомочність володіння. Але іноді можна користуватися річчю, і не володіючи нею. Наприклад, ательє з прокату музичних інструментів здає їх напрокат із тим, що користування інструментом відбувається в помешканні ательє, скажемо, у певні дні та години.

Правомочність розпорядження - це юридично забезпечена можливість визначити долю речі шляхом вчинення юридичних актів по відношенню до цієї речі. Не викликає сумнівів, що в тих випадках, коли власник продає свою річ, здає її у найм, в заставу, передає у вигляді внеску в господарське товариство або спілку або як пожертвування в добровільний фонд, він здійснює розпорядження річчю. Значно складніше юридично кваліфікувати дії

власника у відношенні речі, коли він знищує річ, що стала йому непотрібна. Якщо власник знищує річ або викидає її, то він розпоряджається річчю шляхом вчинення односторонньої угоди, оскільки воля власника спрямована на відмову від права власності. Але якщо право власності припиняється в результаті одноразового використання речі, то воля власника спрямована зовсім не на те, щоб припинити право власності, а на те, щоб витягти з речі її корисні властивості. Тому в зазначеному випадку має місце здійснення тільки права користування річчю, але не права розпорядження нею [4, с. 352].

Нині чинне цивільне законодавство, як і те, що йому передувало, обмежується перерахуванням приналежних власнику правомочностей (іноді засобів їх здійснення), не визначаючи жодне з них. А це негативно позначається не тільки на розкритті змісту права власності, але і на практиці застосування законодавства [5, с. 816].

Розкриття змісту права власності ще не завершується визначенням приналежних власнику правомочностей. Справа в тому, що однійменні правомочності можуть належати не тільки власнику, але й іншій особі, у тому числі носію права господарського ведення або права довічного успадкованого володіння. Необхідно тому виявити специфічну ознаку, що притаманна зазначеним правомочностям саме як правомочностям власника.

Він полягає в тому, що власник приналежні йому правомочності здійснює за своїм розсудом. Відносно права власності, здійснення права за розсудом, у тому числі і розпорядження їм означає, що влада (воля) власника спирається безпосередньо на закон і існує незалежно від влади всіх інших осіб у відношенні до тієї ж речі. Влада ж всіх інших осіб не тільки спирається на закон, але і залежить від влади власника, обумовлена нею [6, с. 54-63].

Правда, у новітньому цивільному законодавстві ця ознака у певній мірі розмитий, оскільки особи, яким належать цивільні права, всі ці права (а не тільки право власності) здійснюють за своїм розсудом. Власник вправі за своїм розсудом чинити у відношенні приналежного йому майна будь-які дії, що не суперечать закону й іншим правовим актам і не порушують права та охоронювані законом інтереси інших осіб, в тому числі відчужувати своє майно у власність іншим особам, передавати їм, залишаючись власником права володіння, користування і розпорядження майном, віддавати майно в заставу й обтяжувати його іншими способами, розпоряджатися ним іншим чином [7, с. 34-40]. Право власності гнучке або еластичне. Це означає, що йому притаманна здатність відновлюватися в колишньому обсязі. Право власності відноситься до числа виключних прав. Це означає, що власник наділений правом виключати вплив усіх третіх осіб на закріплену за ним у відношенні приналежного йому майна сфери господарського панування.

Сказане, проте, не означає, що влада власника у відношенні приналежної йому речі безмежна. Власник зобов'язаний вживати заходів, що завдають шкоду здоров'ю громадян і навколишньому середовищу, що може бути нанесена при здійсненні його прав. Він повинен утримуватися від дій, що приносять занепокоєння його сусідам і іншим особам, і тим більше від дій, що чиняться з наміром заподіяти комусь шкоду. Крім того, власник не повинен виходити за загальні межі здійснення цивільних прав. На власника також покладається обов'язок у випадках, на умовах і в межах, передбачених законом і іншими правовими актами, допускати обмежене користування його майном іншими особами. Зазначені обставини підлягають врахуванню при формулюванні загального визначення права власності [8, с. 321].

Нарешті, даючи визначення права власності, варто спиратися на загальне визначення суб'єктивного цивільного права, що поширюється і на право власності. Щодо права

власності, це загальне визначення повинно бути конкретизоване з урахуванням властивому праву власності специфічних ознак.

Виходячи з раніше викладених положень, дамо визначення суб'єктивного права власності.

Право власності в суб'єктивному сенсі означає юридично забезпечену можливість для особи, який привласнив майно, володіти, користуватися і розпоряджатися цим майном на свій розсуд у тих рамках, які встановив законодавець (ст. 316 ЦК). Правомочності володіння, користування і розпорядження включають в себе можливість тільки таких дій, які служать реалізації цілей, передбачених законодавцем. Такими цілями є збереження і поліпшення майна, використання його за прямим призначенням і можливість для власника розпорядитися майном найбільш повним чином.[9, с. 634]

На відміну від власників інших речових прав правомочності володіння, користування і розпорядження виникають у власника одночасно, на підставі юридичних фактів, передбачених законом (приватизація, договір з колишнім власником про відчуження речі, створення нової речі і т.д.).

Наявність зазначених правомочностей є необхідною, але ще недостатньою ознакою для визначення суб'єктивного права власності. Тому законодавець доповнює визначення вказівкою на дії. На суттєвість ознак дії для характеристики суб'єктивного права власності вказує той факт, що законодавцем передбачено цілий ряд санкцій за бездіяльність особи, наділеного правомочностями власності, яке тягне за собою припинення права власності. До таких санкцій відносяться, наприклад, припинення права власності на бездоглядну тварину через 6 місяців після його зникнення, якщо колишній власник не розшукав тварину; припинення права власності на майно у колишнього власника внаслідок закінчення строку набувальної давності та ін. [10, с. 550]

На відміну від права власності в об'єктивному розумінні право власності в суб'єктивному сенсі виникає у конкретної особи тільки в результаті його дій з присвоєння індивідуально-визначених предметів. Юридичними фактами, в результаті яких виникає право власності у суб'єктивному сенсі, є різноманітні угоди (наприклад, купівля-продаж, прийняття спадщини), створення нової речі, давність володіння майном і т.д.

Право власності в суб'єктивному сенсі відрізняється від інших суб'єктивних прав на конкретні речі тим, що спирається безпосередньо на закон і заздалегідь не обмежена в часі. Інші (зобов'язальні) права на майно, наприклад, що випливають з договорів зберігання, найму, застави та ін, виникаючи з волі власника, мають терміновий характер.

Захист права власності з боку держави носить абсолютний характер. Це означає, що кожен, хто без відома власника заволодіє або вчинить інші неправомірні дії над його майном, буде зобов'язаний повернути майно, припинити такі дії, відшкодувати збитки, завдані власникові.

Висновок: Загальновизнано, що питання власності - це, мабуть, один із самих головних питань, що визначають генерацію, існування та шляхи розвитку суспільства. Від того, як (і ким) воно поставлене, вирішується і регулюється в даний момент часу (в тому числі і в даний історичний проміжок часу) залежить стійкість, благополуччя, а часто і саме існування будь-якого суспільства (як, втім, і кожного окремого члена даного суспільства). Як правовий інститут, тобто в об'єктивному сенсі, право власності визначається як сукупність норм права, які регулюють відносини щодо володіння, користування і розпорядження власником належної йому річчю виключно в його інтересах і за його розсудом, а також щодо запобігання та усуненню втручання всіх третіх осіб у сферу його господарського панування над такою річчю. Оскільки, як вже було зазначено, самі

регульовані відносини мають настільки вагоме, можна сказати, визначальне значення серед інших суспільних відносин, то і правове регулювання такого предмета здійснюється в тій чи іншій мірі нормами практично всіх галузей права - і конституційного, і адміністративного, і сімейного, і цивільного, в першу чергу, галузями права. Більшість авторів розглядають право власності в суб'єктивному сенсі як правовідносини з невизначеним колом осіб, зобов'язаних утримуватися від дій, що порушують правомочності власника. Послідовний розвиток цієї позиції призводить до необхідності виділити статику і динаміку в правовідносинах власності.

Література:

1. Дзера О.В. Розвиток права власності громадян в Україні. - К. :Ін Юре, 2010. - 624 с.
2. Загальна теорія цивільного права. Підручн. / За ред. О.А. Підпригори, Д.В. Бобрової - К. : Центр учбової літератури, 2010. - 352 с.
3. Заїка Ю.О. Становлення та розвиток права власності в Україні.- - Х. :Консум, 2012. - 351 с.
4. Погрібний С.О. Володіння у цивільному праві, К. : Центр учбової літератури, 2011. - 352 с.
5. Право власності в Україні: Навч. посіб. // За ред. О.В. Дзеґри, Н.С. Кузнецової. - К. : Істина, 2010. - 816 с.
6. Сивий Р.Б. Метод правового регулювання як критерій поділу позитивного права на приватне та публічне // Юридична Україна. — 2010. — №3. — С. 54-63.
7. Федосєєв П.М. Інститут поруки в римському праві та його рецепція в сучасних системах цивільного права//Актуальні проблеми держави та права. — Одеса: Юридична література, 2011.-№ 12.- С.34-40.
8. Харитонов Є.О. Історія цивільного права Стародавнього світу: Східна традиція. - К. :Юрінкомінтер, 2010. - 321 с.
9. Цивільне право України: Академічний курс: Підручн.: У двох томах / За заг. ред. Я.М. Шевченко. - К. :Ін Юре, 2010. - 624 с.
10. Дорошенко М.В., Рубаник В.С. Власність і право власності: Нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності в Україні.-Х.:Факт, 2002.-550 с.

І. П. Малютіна

Науковий керівник:

к.ю.н., доцент Липець Л.В.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЕЛЕМЕНТІВ

Розвиток України як соціальної, правової держави неможливий без розвитку суспільних відносин. Особливо важлива роль у вирішенні цього питання належить правовій системі, яка покликана гармонізувати життя суспільства, створювати умови для його розвитку шляхом удосконалення законодавчого процесу, підвищення ефективності правового регулювання та формування суспільної правосвідомості.

Водночас залишаються нез'ясованими та потребують подальшого дослідження питання створення сучасної та ефективної правової системи, що покликана забезпечити розвиток України як розвинутої, демократичної, соціально-правової держави, а також подальшої розробки відповідної теоретичної моделі, в основі якої мають бути найновіші досягнення світової та вітчизняної наукової думки, а також шляхи та механізми подальшого реформування та розвитку суспільних відносин на основі оновленої правової системи.

Ключові слова: правова система, система права, правова культура, правова політика, правотворчість, правова сім'я, юридичні установи, юридичні терміни.

І.П. Малютіна

АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ И ЕЕ ЭЛЕМЕНТОВ

Развитие Украины как социального, правового государства невозможно без развития общественных отношений. Особенно важная роль в решении этого вопроса принадлежит правовой системе, призванной гармонизовать жизнь общества, создавать условия для его развития путем усовершенствования законодательного процесса, повышения эффективности правовой регуляции и формирования общественного правосознания.

В то же время остаются невыясненными и нуждаются в последующем исследовании вопросы создания современной и эффективной правовой системы, призванной обеспечить развитие демократического, социально-правового государства, а также последующей разработки соответствующей теоретической модели, в основе которой должны быть новейшие достижения мировой и отечественной научной мысли, а также пути и механизмы последующего реформирования и развития общественных отношений, на основе обновленной правовой системы.

Ключевые слова: правовая система, система права, правовая культура, правовая политика, правотворчество, правовая семья, юридические учреждения, юридические термины.

I.P.Malyutina

ANALYSIS OF EFFICIENCY OF THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE AND ITS ELEMENTS

Development of Ukraine as the social, legal state is impossible without development of public vynosin. An especially important role in the decision of this question belongs to the legal system, what called harmonizuvati life of society, create terms for his development by the im-

provement of legislative process, increase of efficiency of the legal adjusting and forming of public sense of justice.

At the same time remain nez'yasovanimi and need subsequent research of question of creation of the modern and effective legal system, that called to provide development of Ukraine as the democratic, sociallegal state, and also subsequent development of the proper theoretical model, in basis of which there must be the newest achievements of world and domestic scientific thought, and also ways and mechanisms of subsequent reformation and development of public relations, on the basis of the renewed legal system, developed.

Keywords: legal system, system of law, legal culture, privacy policy, legal technology, legal family, legal institutions, legal terms.

Постановка проблеми. Формування сучасної правової системи України у відповідності з міжнародними, зокрема європейськими правовими стандартами, є процесом складним та багатофункційним, а тому потребує як глибокого наукового аналізу правової дійсності, так і виявлення основних тенденцій її розвитку.

Рівень теоретичної розробленості проблем розвитку правової системи з урахуванням соціокультурних чинників в контексті впливу на державно-правові реформи є недостатнім. В неповній мірі висвітлюються питання перетворень в державно-правовій сфері, а також в інших сферах нашого суспільства, що потребують сучасного наукового забезпечення, розробки системи відповідних орієнтирів, юридичних понять та категорій, парадигм та концепцій.

Українська правова система потребує певних реформ, які мають на меті не тільки трансформувати національну правову систему, але й сформувати її структурні частини у відповідності з найкращими правовими здобутками людства в цілому та європейськими стандартами зокрема, що дасть їй можливість у майбутньому зайняти чільне місце серед європейських правових систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення та висновки роботи ґрунтуються на аналізі вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, нормативних актів, досліджень загальної теорії держави та права, порівняльного правознавства та юридичної практики.

Вітчизняний і світовий досвід побудови та функціонування ефективної правової системи країни, певною мірою розглядалися теоретиками права та іншими вченими, які представляють різні галузі правової науки.

Проблеми становлення, формування і функціонування правової системи стали предметом дослідження українських вчених (В. Погорілка, В. Бабкіна, П. Рабіновича, М. Козюбри, В. Копейчикова, Є. Кубка, О. Скакун, В. Селіванова, М. Орзіха, В. Шаповала, А. Зайця, О. Зайчука, Я. Шевченко, Ю. Шемшученка, В. Опришка та ін.) Серед російських вчених ця проблема була досліджена С. Алексєєвим, В. Карташовим, Д. Керміноюю, О. Васильєвим, В. Кудрявцевим, О. Лукашовою, Л. Явичем, Ю. Тихомировим, М. Марченко, М. Матузовим, О. Малько. Серед зарубіжних вчених цю проблему розглядали Р Болдін, Ф. Ауман, Ж. Карбон'є, К. Нетон, А. Уотсон, Л. Фрідмен, Дж. Тернер, Р Давид, Дж. Херст та ін.

Мета дослідження. Метою досліджень стало встановлення сутності, функцій, структури, особливостей формування, розвитку правової системи України в сучасних умовах.

Однією з основних тенденцій розвитку сучасної правової системи є послідовне зближення природно-правових і державно-правових начал, що відбувається із зростанням

правової культури, нового праворозуміння, а також реалізації морально-гуманістичних ідеалів суспільства.

Проведений аналіз показав, що сучасна правова система України потребує вдосконалення через набуття державними службовцями відповідних правових знань, умінь, навичок, необхідних для здійснення своїх функцій, притаманних усім високорозвинутим країнам. Процес зближення правових систем України і Заходу має здійснюватися на засадах взаємної гармонізації законодавства, взаємообумовленості засад національного та міжнародного права. Сучасна правова система України має базуватися не лише на засадах юридичного позитивізму, який тлумачить право винятково як продукт вольових дій та рішень вищих суб'єктів державної влади, а на праворозумінні та на принципах верховенства права.

В ході досліджень нами були вирішені наступні завдання: проведено комплексне дослідження правової системи України; виявлено проблемні питання, пов'язані із поняттям та елементами правової системи; проведено аналіз наукової літератури, що пов'язана із поняттям та елементами правової системи; висвітлено основні проблеми розвитку правової системи України та запропоновано основні шляхи їх подолання.

Основні результати дослідження. Було визначено: від досконалості функціонування правової системи держави, її структури та функцій, а також її елементів залежить життєдіяльність всього суспільства, забезпечується соціальна спрямованість держави. В дослідженні визначені і систематизовані основні теоретико-методологічні і концептуальні підходи до аналізу правової системи: системний, що розглядає правову систему як форму організації, що здатна адаптуватися до соціальних змін, забезпечити пошук оптимальних політико-правових рішень; ціннісно-нормативний, що ґрунтується на ідеалах свободи, рівності, справедливості, соціальності тощо. Можна сказати, що поняття правової системи означає набагато більше, ніж просто явище, що формально підпадає під ознаки будь-якої системи. Правова система розглядається в єдності всіх її компонентів, не як механічна сума складових, а нова, важлива соціально-політична, теоретична, ідеологічна якість, не властива окремим її частинам. Тому правова система - це об'єктивне, історично закономірне правове явище, яке включає в себе взаємопов'язані, взаємообумовлені і взаємодіючі компоненти: право і втілює його законодавство, юридичні установи, юридичну практику, суб'єктивні права і обов'язки, правову діяльність і правовідносини, правосвідомість і культуру, правову ідеологію та ін.

Водночас спостерігається і ряд позитивних тенденцій. По-перше, активно формуються основні структурні частини: інституційна, функційна, нормативна, що сприяє правильному розмежуванню елементів правової системи, формуванню механізму самоорганізації, який сконцентровує зусилля суспільства на необхідному стані рівноваги. По-друге, реалізується стратегічний напрям такого поступу - приведення правової системи у відповідність із міжнародними правовими стандартами, насамперед - європейськими. По-третє, утверджуються принципи правової демократичної держави та громадянського суспільства. По-четверте, спрямованість правового регулювання визначається загальноновизнаними принципами права. По-п'яте, в юридичній науці урізноманітнюються методологічні підходи до праворозуміння. По-шосте, створюються нові інститути та галузі права і законодавства, виникають міжгалузеві (комплексні) інститути законодавства. По-сьоме, відбувається урізноманітнення зовнішніх форм права, що забезпечує динамічність, гнучкість системи.

Висновки. На підставі проведеного аналізу правової системи України та її елементів було зроблено такі висновки. Формування сучасної правової системи України у

відповідності з міжнародними, зокрема європейськими правовими стандартами, є процесом складним та багатофункційним, а тому потребує як глибокого наукового аналізу правової дійсності, так і виявлення основних тенденцій її розвитку. Система права України нині перебуває на стадії еволюційної трансформації: відбувається вдосконалення існуючих та формування нових галузей та інститутів права. Система права характеризується зменшенням рівня його формалізації, що проявляється у розширенні сфери приватноправового регулювання, використання загальнодозвільного принципу правового регулювання. Таким чином, правова система України - це цілісна, структурно впорядкована за допомогою джерел права та інших юридичних засобів стійка взаємодія суб'єктів національного права, що забезпечує досягнення належного правопорядку як необхідної умови функціонування та розвитку українського суспільства.

У розвитку сучасної національної правової системи існують певні деформації. До них належать: зниження ефективності правотворчої та правозастосовчої діяльності; часта змінюваність (нестабільність) нормативно-правових актів; множинність підзаконних нормативно-правових актів та наявність у них у зв'язку з цим юридичних колізій та дублювань; несформованість правової бази щодо визначення статусу та порядку діяльності ряду державних органів; зменшення дієвості правового регулювання; розвиток правового нігілізму; існування досить великої кількості випадків позаправового вирішення соціальних конфліктів.

Література

1. Алексеев С. С. Теория права. - М., Юрид. Лит. 1994. - 729 с.
2. Давид Рене "Основные правовые системы современности". - М.: Международные отношения. - 2009. - 456 с.
3. Зайчук О.В. Вступ до теорії правових систем. - К.: "Юридична думка", 2006. - 431 с.
4. Заєць А.П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. - К. Парлам. Вид-во, 2001. - 102 с.
5. Карбон'є Ж. Юридична соціологія. - М.: Прогрес, 1986. - 288 с.
6. Курас І.Ф., Рудич Ф.М., Балабан Р.В., Клічченко О.В., Кононенко Н.В., Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку. - К, Енеїда, - 350 с.
7. Малько А.В. Теорія держави та права. - М. Юрист, 2004. - 512 с.
8. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії. - К., Інститут держави і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2002. - 352 с.
9. Погорілко В., Малишко А., Правова система- система права- система законодавства суверенної України // Право України. - 1993. - №9.
10. Скакун О.Ф. Правова система України на правовій карті світу. - Х.: Еспада. - 2004. - 96 с.
11. Скакун О.Ф. Теорія держави та права: Підручник/ Пер. з рос. - Харків: Консум, - 656 с.
12. Стретович В. Правова система України: загальна характеристика - Право України, 1998. - №2.
13. Ташій В.Я., Тодика Ю.М., Данильян О.Г. Конституційно-правові засади становлення української державності. - Х.: Право, 2003. - 328 с.
14. Тиунова Л.Б. Системные связи правовой действительности: методология и теория. - СПб., изд. Санкт-Петербургского университета, 1991. - 191 с.
15. Чернецька О.В. Правові системи сучасності. - Ірпінь, НАДПС, 2007. - 102 с.

Д. І. Мамчур
Науковий керівник:
к. юр. н. *Л. В. Липець*

НЕДІЙСНІСТЬ ТА НІКЧЕМНІСТЬ ПРАВОЧИНУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

У статті проаналізовано співвідношення понять “недійсність” та “нікчемність” правочину. З’ясовано цивільно-правові наслідки недійсності та нікчемності правочину. Досліджено правову природу зазначених термінів.

Ключові слова: нікчемний правочин, недійсний правочин, державна реєстрація правочину.

Д. И. Мамчур

НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТЬ И НИКЧЕМНОСТЬ СДЕЛКИ В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ

В статье проанализировано соотношение понятий “недействительность” и “никчемность” сделки. Выяснены гражданско-правовые последствия недействительности и никчемности сделки. Исследовано правовую природу отмеченных сроков.

Ключевые слова: никчемная сделка, недействительная сделка, государственная регистрация сделок.

D.I. Mamchur

INVALIDITY AND NULLITY OF TRANSACTION IN CIVIL LAW

The article is dedicated to the correlation of the notions of “nullity” and “invalidity” of transaction. Civil law consequences of transaction invalidity and nullity are clarified. The legal nature of the terms is defined.

Key words: null transaction, invalid transaction, state registration of transaction.

Постановка проблеми. Питання дійсності правочинів у різний час було досить актуальною темою, так і в сучасних умовах виникає багато теоретичних та практичних проблем, пов’язаних з впровадженням до Цивільного кодексу України термінів “недійсність” та “нікчемність” правочину. Наукова стаття присвячена з’ясуванню правової природи наукових термінів, правові наслідки трактування правочинів “недійсними” або “нікчемними”.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну різноманітність наукових праць. Дана тема була предметом дослідження Д.І. Мейера [5], В.С. Мілаш [6], С.С. Потопальського [9], В.П. Шахматова, Г.Ф. Шершеневича, М.М. Агаркова, Д.М. Генкіна, І.Б. Новіцкого [8], О.П. Кучерявого, О.В. Дзери [11], Матвеев І.В [4] та інших відомих юристів, чий знання і досвід значно поліпшили розуміння даного питання.

Метою є розмежування поняття недійсності і нікчемності правочину в цивільних правовідносинах.

Основні результати дослідження. Однією з найпоширеніших підстав виникнення цивільних прав і обов’язків є правочини (договори). Цивільний кодекс України [2], визначає правочин як дію особи, спрямовану на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов’язків.

Правочини належать до такого виду юридичних фактів, які є правомірними діями і залежать від волі учасників правомірних правовідносин.

Цивільний кодекс України (ст. 204 ЦК) установлює презумпцію правомірності правочину, а саме – правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом, або якщо він не визнаний судом недійсним. Отож, хоча правочин належить до правомірних дій, але може порушувати права його учасників, а також третіх осіб, публічний порядок тощо. Шляхом укладання правочину суб'єкти цивільних відносин виконують свої правомочності, реалізують суб'єктивні цивільні права шляхом передання цих прав іншим учасникам. (ст. 137 ЦК).

У радянські часи і до сьогоднішнього дня більшість вчених продовжує підтримувати думку, що під формою правочину слід розуміти форму вираження волі[8]. Серед українських учених даний погляд поділяє Діна Василівна Боброва, котра зазначає, що новий Цивільний кодекс України допускає різні форми зовнішнього вияву волі (волевиявлення) осіб[11].

Сторони договірних правовідносин мають суб'єктивні права і обов'язки. Порушення суб'єктивних прав є підставою виникнення охоронювального правовідношення, в рамках якого відбувається захист порушених прав. Це може здійснюватися шляхом зміни і припинення правовідношення, що виникає на підставі договору [3].

На думку С.С. Потопольського, ознаками недійсності договору є:

- 1) невідповідність договору встановленим законодавством вимогам;
- 2) припинення юридичного існування договору;
- 3) настання наслідків недійсності правочину, визначених законом [9].

З огляду на це автор пропонує вважатитюридичну нечинність “договору”, встановлену безпосередньо за законом або рішенням суду внаслідок невідповідності “договору” та настання визначених законом правових наслідків його недійсності.

В контексті аналізу вимог законодавства щодо визнання правомірності, а відповідно, дійсності правочину актуальним є співвідношення термінів “недійсність” і “нікчемність” правочину.

Для правочину, як підкреслював Д. Мейер, суттєвими є лише дві умови:

- 1) юридичні дії мають спричинити зміни у вже наявних юридичних відносинах: зміни можуть полягати у встановленні будь-якого права, яке раніше не існувало, або у переводі права від однієї особи до іншої, або у припиненні права;
- 2) юридична дія має бути спрямована на зміну наявних юридичних відносин, з метою проведення цих дій. Дії, не скеровані на відповідні зміни, не можуть розглядатися як правочин [5]. Отож, нікчемний правочин не приводить до зміни існуючих юридичних відносин. Але це повинен постановити суд.

Дійсність як правова характеристика правочину означає, що закон визначає правову силу за ним як підстави виникнення, зміни чи припинення належних його суб'єктам цивільних прав і обов'язків і права, а також обов'язки, що виникли з правочину, підлягають правовій охороні та захисту [7].

Від того, виконаний чи невиконаний правочин, який визнаний недійсним, залежать правові наслідки недійсності. Від дійсності договору як зазначає В.С. Мілаш, потрібно відмежовувати таку категорію, як “чинність договору” [6]. На її думку, вітчизняне законодавство непослідовно розмежовує дійсність та чинність правочину (угоди), у деяких випадках використовуючи їх як синоніми.

Так у ст. 203 ЦК України перелічено загальні вимоги, дотримання яких є обов'язковою умовою чинності правочину, а у ст. 215 ЦК України встановлено, що відсутність вимог, встановлених вищезазначеній статті (вимоги чинності) у момент учинення правочину, є підставами його недійсності. Цивільний Кодекс України (ст. 640)

підкреслює, що договір є укладеним з моменту одержання особою, яка спрямувала пропозицію укласти договір, про прийняття цієї пропозиції. Якщо відповідно до акту цивільного законодавства для укладення договору необхідно також передання майна або вчинення іншої дії, договір є укладеним з моменту передання відповідного майна або вчинення певної дії.

Договір, який підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, а в разі необхідності нотаріального посвідчення і державної реєстрації – з моменту державної реєстрації. Отож, можна трактувати, що договір, що не зареєстрований, вважається не укладеним; відповідно, не породжує жодних цивільно-правових наслідків. Водночас в ст. 203 ЦК України перелічуються загальні вимоги, дотримання яких є необхідними для чинності правочину. Серед них:

- а) зміст правочину не повинен суперечити Цивільному кодексу і законодавству;
- б) особа, яка вчиняє правочин повинна мати необхідний обсяг дієздатності;
- в) волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі;
- г) правочин має вчинятись у формі, встановленій законом.

Це має важливе значення стосовно правочинів. Згідно зі ст. 210 ЦК України правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом.

Такий правочин є вчинений з моменту його державної реєстрації. З цього доходимо висновку, що правові наслідки пов'язані не з фактичним вчиненням правочину, а з його державною реєстрацією. Це положення є актуальне для двосторонніх правочинів (договорів) про відчуження майна. Відповідно до частини 4 ст. 334 ЦК України, якщо договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право власності у набувача виникає з моменту такої реєстрації.

Становить інтерес аналіз правових наслідків вчиненого, але ще не зареєстрованого правочину в контексті визначення термінів “нікчемний правочин”, “дійсний правочин”, “чинний правочин”, “недійсний правочин”.

Правочин з моменту його вчинення є юридичним фактом – дією, яка слугує підставою виникнення, зміни чи припинення цивільних прав і обов'язків.

Правочин може визнаватися недійсним (нікчемним), якщо він впливає на виникнення, зміну або припинення цивільного правовідношення і тим самим порушує права інших осіб і вимоги, визначені законодавством.

Неукладений правочин не зумовлює появу жодних правових наслідків і, відповідно, не потрібно визнавати його недійсним чи нікчемним. Звідси потрібно зробити висновок, що чинність правочину пов'язується з презумпцією його правомірності. Чинним є правочин, який слугує підставою виникнення цивільних прав та обов'язків до моменту визнання його недійсним. Тому нікчемним правочин стає не автоматично з огляду вказівку закону, а на основі рішення суду.

Висновки. Правочин є найбільш розповсюдженою підставою виникнення цивільних прав та обов'язків. За своєю правовою природою він є юридичним фактом (ст. 11 ЦК України), що являє собою вольові дії, спрямовані на досягнення певного результату, тобто є обставиною, з настанням якої закон пов'язує виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин.

Правова ціль правочину має бути досяжною та законною. Правочин, ціль якого не відповідає цим вимогам, є недійсним. Він є дійсним, якщо він відповідає загальним вимогам, додержання яких є необхідним для його чинності. До вказаних умов можна віднести: законність змісту правочину; здатність суб'єктів правочину на його вчинення;

вільне волевиявлення учасника правочину та його відповідність внутрішній волі; відповідність форми вчинення правочину вимогам закону; спрямованість правочину на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ними; захист інтересів малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей (ст. 203 ЦК України). Недодержання стороною (сторонами) вимог чинності правочину в момент його вчинення є підставою недійсності правочину. Правочин може бути визнаний недійсним повністю або в окремій частині, однак недійсність окремої частини не має наслідком недійсності інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини (ст. 217 ЦК України).

Розглянувши дану тему я можу сказати, що чинне законодавство закріпило практично усі можливі підстави визнання правочинів недійсними, внаслідок їх шкідливості інтересам тих чи інших осіб, а також держави. Проте не деталізувало в багатьох випадках власне правові наслідки, крім визнання правочину недійсним, порядок звернення осіб, чие право порушено, порядок визнання самого правочину недійсним. Усе це може спричинити труднощі при розгляді певних категорій справ.

Література (джерела)

1. Конституція України від 28.06.1996р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - №30 – Ст.141
2. Цивільний Кодекс України зі змінами і доповненнями станом на 10.09.2012р. – К.: Вид. Паливода А.В. 2012 – Ст.57.
3. Боднар Т.В. Зміна і припинення договірних правовідношення як способи захисту цивільних прав // Українське комерційне право. 2007. № 8.
4. Матвеев И.В. Правовая природа недействительных сделок / И.В. Матвеев. - М. : ООО Издательство «Юр-литинформ», 2004. – 176 с.
5. Мейер Д.И. Русское гражданское право. – М., Статут, 2007. – 187 с.
6. Мілаш В.С. Комерційний договір у контексті сучасних ринкових умов. - Харків, 2007. – 134 с.
7. Міндра Д.І. Недействительность сделки и неправомерность действия. – М., Высш. школа, 1985. – 136 с.
8. Новицкий И.Б. Сделки. Исковая давность. – М.: Госюриздат, 1954. – С.55.
9. Потопальський С.С. Підстави та наслідки недійсності підприємницьких договорів (на матеріалах практики господарських судів). Автореф. дис. канд. наук. К. 2007. – 76 с.
10. Сібільов М. М. Загальна характеристика нікчемних правочинів (договорів) // Проблеми законності. – Київ, 2002. – Вип. 55. – С 45-55.
11. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та іню; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Кн. 1- С.169.

О. Ю. Мартишева
Науковий керівник:
к. юр. н., доцент *М.І. Карпенко*

СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ

Місце і роль суду в суспільстві та механізми публічної влади визначається основними завданнями цих установ. Ще Цицерон відзначав: «Правосуддя — основа держави». У демократичному суспільстві суди виконують функції з вирішення спорів про право, забезпечують захист основних прав і свобод людини.

Ключові слова: судове провадження, кримінальне процесуальне право, значення, призначення покарання, Кримінальний процесуальний кодекс.

О. Ю. Мартышева

СУДЕБНОЕ ПРОИЗВОДСТВО И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ

Место и роль суда в обществе и механизме публичной власти определяется основными задачами этих учреждений. Еще Цицерон отмечал: «Правосудие - основа государства». В демократическом обществе суды выполняют функции по разрешению споров о праве, обеспечивают защиту основных прав и свобод человека.

Ключевые слова: судебное производство, уголовное процессуальное право, значение, назначение наказания, Уголовный процессуальный кодекс.

О. Yu. Yurievna

COURT PROCEEDINGS AND ITS VALUE

The place and the role of the judiciary in society and the mechanism of public authority determined the main tasks of these institutions. Even Cicero said: «Justice is the basis of the state». In a democratic society, the courts carry out functions for the settlement of disputes about the law, and ensure the protection of fundamental human rights and freedoms.

Key words: judicial proceedings, criminal procedural law, the purposes of sentencing, the criminal procedure code.

Постановка проблеми. Соціальна роль суду зумовлена необхідністю забезпечення верховенства права — режиму, при якому всяка публічна влада зв'язана правом та основними правами і свободами людини. При цьому суд здійснює контроль над правильним застосуванням закону, який повинен відповідати ustalеним у суспільстві правовим цінностям, насамперед задекларованим у Конституції.

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України. Доступ до правосуддя як невід'ємної складової права на звернення до суду є необхідною та чи не найголовнішою передумовою реалізації захисту прав, свобод і законних інтересів особи.

Різні аспекти законодавчого і практичного забезпечення можливості реалізації такого права були предметом наукових досліджень Ю.М. Грошевого, В.М. Жуйкова, М.І. Коцюбри, В.М. Лебедева, О.М. Овчаренко, Н.Ю. Сакари, Н.В. Сібільової, Л.Г. Талана, О.Г. Шило, В.І. Шишкіна, В.В. Яркова та ін.

Виклад основного матеріалу. Кримінальне процесуальне право, як і інші галузі права, являє собою сукупність правових норм, встановлених державою, є одним із засобів здійснення боротьби із злочинністю і перебуває у тісному взаємозв'язку з кримінальним та кримінально-виконавчим правом, оскільки виконує одне спільне з ними завдання: охорона

прав та свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, держави і суспільства в цілому від злочинних посягань[4, с.315]. Однак поряд із тим, кожна з цих галузей права має свій специфічний предмет правового регулювання і забезпечує досягнення виконання спільного завдання тільки за допомогою притаманних їй засобів і на різних етапах боротьби зі злочинністю. Так, кримінальне право визначає поняття та види злочинів і покарань, мету і зміст покарання, регулює призначення та звільнення від покарання. Кримінально-виконавче право регулює діяльність органів і установ виконання покарань та ті специфічні суспільні відносини, які виникають безпосередньо під час виконання (відбування) кримінального покарання, призначеного за вироком суду, який набрав законної сили [10, с.457].

Кримінальне процесуальне право забезпечує реалізацію норм кримінального права і регулює порядок досудового провадження, судового розгляду, призначення покарання та звернення вироку до виконання.

Порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України, яке складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України[1]

Учасниками кримінального судового провадження — є особи, що беруть у ньому участь і володіють передбаченими законом процесуальними правами та обов'язками.

Стадії є відносно відокремленими частинами кримінального провадження. Будучи самостійними, вони водночас перебувають у зв'язку з іншими стадіями, утворюючи єдину систему.

Основним джерелом судового провадження є Конституція України [1]. Основним законодавчим актом – Кримінальний процесуальний кодекс України.

Важливу роль у вирішенні завдань у боротьбі зі злочинністю відведено саме кримінальному судочинству. Кримінальний процесуальний закон (ст. 2 КПК) вказує, що завданнями кримінального судочинства є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, і жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна процедура [2].

Новий Кримінальний процесуальний кодекс, прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2012 року, набув чинності з 20.11.2012р.

У цьому документі закладена велика кількість новел, які кардинально змінюють все кримінальне процесуальне законодавство України. Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України спричинило за собою внесення відповідних змін до низки законодавчих актів, пов'язаних з ним, а також прийняття нових нормативно-правових актів.

Серед найбільш помітних новацій нового Кримінального процесуального кодексу України можна відзначити введення поняття суду присяжних, скасування процедури порушення кримінальної справи, запровадження інституту слідчого судді, відміни додаткового розслідування, введення такого поняття, як угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим, а також розширення переліку запобіжних заходів та заходів забезпечення [2].

Новий документ - Кримінальний процесуальний кодекс, спрямований на захист прав людини і основоположних свобод українців та інших осіб.

Використана література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України, від 28 червня 1996 року.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. - К.: Видавничий Дім "Ін Юре" 2012.
3. Удалова Л. Кримінальний процес України. Особлива частина : Підручник/ Лариса Удалова,; Мін-во внутрішніх справ України, Нац. ак-я внутрішніх справ України. -К.: Кондор, 2005. -279 с.
4. Коваленко Є. Кримінальний процес України : Підручник/ Євген Коваленко, Василь Маляренко,; М-во освіти і науки України. -К.: Юрінком Інтер, 2006. -703 с.
5. Котюк О. Теорія держави і права.- К.: Юрінком. 2000-250 с.
6. Михеєнко М. Кримінальний процес України : Підручник для юрид. вузів і фак.. -К.: Либідь, 2000. -426 с.
7. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко Кримінальний процес України - "Либідь", К., 2005р. 320с.
8. Молдован В. Порівняльне кримінально-процесуальне право. Навч. посібник – К.: "Ін Юре", 2000.- 347с.
9. Тертишник В. Кримінально-процесуальне право України : Підручник/ В.М. Тертишник., -4-е вид., доп. і переробл.. -К.: А.С.К., 2003. 1119 с.

I. I. Матвійчук

Науковий керівник:

к.ю.н., професор О.Л. Слюсаренко

ФОРМА ПРАВЛІННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Виконано аналіз досвіду побудови форми державного правління в незалежній Україні, визначені чотири етапи її розвитку, для яких характерною ознакою була боротьба двох тенденцій (президентської і парламентської) у встановленні її змісту, виявлені проблеми конституційно закріпленої на сьогодні форми державного правління, визначені перспективи її розвитку.

Ключові слова: форма державного правління, президентська форма правління, парламентська форма правління, змішана форма правління, глава держави, уряд, парламент.

И. И. Матвийчук

ФОРМА ПРАВЛЕНИЯ НЕЗАВИСИМОГО УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВА

Выполнен анализ опыта построения формы государственного правления в независимой Украине, определены четыре этапа ее развития, для которых характерным признаком была борьба двух тенденций (президентской и парламентской) в определении ее содержания, выявлены проблемы конституционно закрепленной на сегодня формы государственного правления, определены перспективы ее развития.

Ключевые слова: форма государственного правления, президентская форма правления, парламентская форма правления, смешанная форма правления, глава государства, правительство, парламент.

I. I. Matviychuk

FORM OF THE INDEPENDENT UKRAINIAN STATE

There is analyzed the experience of establishment of form of state government in independent Ukraine, four stages of its development are determined, for which the characteristic feature was struggle of two tendencies (presidential and parliamentary) in settling its content, the problem of constitutionally fixed at present form of state government is defined, the prospects of its development are specified.

Keywords: form of government, the presidential form of government, parliamentary form of government, a mixed form of government, the president, government, parliament.

Постановка проблеми. Дане дослідження має нести свій початок з аналізу історичних джерел, що дозволяють зрозуміти розвиток поставленої проблеми з моменту створення Української держави і до сьогоднішнього дня. Однією з таких проблем, які потребують вивчення, є – вивчення теоретичної частини цього питання, прослідкувати з історії новітньої України, які форми республік вже мали місце – які проблеми і перспективи і як у зв'язку з цим змінювався основний закон України – Конституція України.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Теоретичні основи питань, пов'язаних з формою правління розглядали: С.Бостан [1, с. 36], І. Алексееенко, Я. Бариська [2, с. 20], О. Ладан [3, с. 102-105], О. Марченко та ін., Їх праці зробили значний внесок у розвиток вчення про форму правління в Україні. Однак, як показав аналіз літератури, зазначена проблема потребує подальшого пошуку оптимальної форми правління.

Мета дослідження проаналізувати форму державного правління незалежної України, з'ясувати умови та чинники її зміни – визначити перспективи її подальшого розвитку.

Основні результати дослідження. На першому етапі (грудень 1991 – червень 1996 р.) в еволюції форми правління розпочинається з появою у політико-правовій практиці України інституту президентства. Основною його рисою була політична боротьба між прихильниками заснування в Україні парламентської і президентської форм республіки. Скориставшись втратою Верховною Радою позицій єдиного всевладного органу, виконавча влада на чолі з Президентом (1.12.1991 р. главою держави було обрано Л. Кравчука.) спробувала їх посилити. Зокрема, у лютому 1992 р. Л. Кравчуком створено Державну думу України, яка мала виконувати консультативні функції при Президенті [4, с.438]. Але в останнього з'явилися наміри не обмежуватись тільки сферою виконавчої влади, а через Державну думу взяти на себе частину повноважень Верховної Ради. Парламент відповів жорсткою опозицією і Президент змушений був розпустити Державну думу. Майже водночас із впровадженням Державної Думи Президентом була здійснена спроба зміцнення виконавчої вертикалі влади. В березні 1992 р. за поданням Л. Кравчука Верховна Рада України прийняла закон про запровадження посади представника Президента. Знову це підтвердилось у проекті Конституції України в редакції від 1.07.1992 р., де статус Президента визначався як глави держави і глави виконавчої влади. В проекті від 27.05.1993 р. спостерігаються вже риси, притаманні змішаній республіці: Президент визнавався лише главою держави (ст.142 проекту), йому підпорядковувався Кабінет Міністрів, який водночас був відповідальний перед парламентом (ст.155 проекту). Такий стан речей не міг задовольнити чинного на той час Президента України Л. Кравчука, що здійснив чергову спробу очолити виконавчу владу. Восени 1993 р., Л. Кравчук, згідно підписаного ним 27.09.1993 р. Указу «Про керівництво Кабінетом Міністрів України», прийняв на себе обов'язки глави виконавчої влади [5, 4. с]. Але намір надати українській республіці президентського змісту не увінчався успіхом: 23.06.1994 р. зазначений указ було скасовано. Після президентських виборів 10.07.1994 р., коли замість Л. Кравчука Президентом України було обрано Л. Кучму, Голова Верховної Ради О. Мороз, голова уряду В. Масол та новообраний глава держави Л. Кучма опублікували спільну заяву, в якій проголосили про готовність дотримуватися діючої конституції та змінювати її положення тільки за доброї волі всіх сторін. Проте своєрідне зобов'язання представників законодавчої та виконавчої гілок влади розв'язати ключове питання про межі своїх повноважень шляхом консенсусу, так і не було виконано. Наприкінці 1994 р. Л. Кучма вніс на розгляд Верховної Ради проект закону про владу. В ньому містилися конкретні пропозиції щодо розмежування влади в законодавчій і управлінсько-розпорядчій сферах. Переговори про конституційну угоду у Верховній Раді затяглися. В ситуації, що склалася, Л. Кучма 31.05.1995 р. видав указ про проведення опитування громадської думки з питань довіри громадян України Президентів та Верховній Раді. Однак до опитування справа не дійшла. Щодо форми правління, то Договір по суті «законсервував» закріплені до тих пір у конституційному законодавстві безсистемні риси парламентської та президентської республік з домінуванням елементів останньої. Але у практичній площині політична боротьба не припинилася аж до прийняття нової Конституції України і, що природно, це наклало значний відбиток на зміст Основного Закону в цілому й у тій його частині, де мова йде про модель республіканської форми правління в Україні.

Другий етап (червень 1996 – січень 2006 рр.) ознаменований остаточною конституціоналізацією державної форми правління. Після прийняття Конституції України від 28.06.1996 р. закріплено у державі змішану форму республіканського правління, яка акумулювала в собі як риси президентської республіки: а) позапарламентський метод обрання президента і формування уряду, б) відповідальність уряду перед президентом, в) широкі

конституційні повноваження глави держави; г) можливість його усунення від влади в порядку імпічменту тощо, так і риси парламентської республіки: а) наявність окремого органу виконавчої влади – Кабінету Міністрів на чолі з Прем'єр-міністром; б) підзвітність і підконтрольність Кабінету Міністрів парламенту; в) широкі повноваження парламенту в законодавчій та інших, визначених Конституцією, сферах; г) можливість розпуску парламенту Президентом тощо. Встановлення такого «симбіозу» було зумовлено співвідношенням політичних сил на момент прийняття конституції та фактором запозичення європейського зарубіжного досвіду. Останній показував, що на той час в Європі, за винятком Кіпру та Грузії, не було країн з президентською формою державного правління, а переважна більшість держав, зокрема, наші сусіди – Білорусь, Молдова, Польща, Росія і Румунія обрали і до того часу закріпили у своєму конституційному законодавстві саме змішану форму республіканського правління, започатковану, як відомо, Францією, ще у 1958 році. З юридичної точки зору, конституційована конструкція влади являла собою досить збалансовану систему, котра би могла забезпечити оптимальну взаємодію гілок влади для вирішення відповідних завдань та досягнення поставлених перед державою цілей. Але на практиці форма правління української держави відійшла від своєї теоретико-юридичної (конституційної) моделі. Цей відхід був зумовлений політичною та соціально-економічною ситуацією в країні: безперервним за всі роки незалежності політичним протистоянням між гілками влади, соціальною диференціацією населення та поляризацією суспільства, погіршенням життя простих людей. Проведений у 2001 р. Всеукраїнський перепис населення свідчив, що кількість населення України, порівняно з попереднім переписом, зменшилася майже на 4 млн. Ще у XVIII столітті Ж.-Ж. Руссо, пов'язуючи стан демографічної ситуації в країні з ефективністю форми правління, писав: «Правління, при якому народ зменшується в кількості та поступово занепадає, є найгіршим» [6, с.271].

З 1.01.2006 р., коли внесені Законом № 2222-IV в Конституції України зміни набули юридичної сили, починається новий, третій етап (січень 2006 р. – жовтень 2010 р.) в еволюції форми правління української держави. За новою юридичною конфігурацією конституціоналізовану форму державного правління стали визначати як парламентсько-президентську республіку, оскільки парламентські елементи стали домінувати над президентськими. Це проявилось насамперед у встановленні в Конституції України по суті чисто парламентської процедури формування уряду, де повноваження Президента щодо формування уряду були обмежені його правом подавати для затвердження в парламент запропонованої йому коаліцією депутатських фракцій кандидатуру Прем'єр-міністра України, а також на власний розсуд кандидатуру Міністра оборони України та Міністра закордонних справ України (ст.114 Конституції 2004 р.) [7, 12.с].

Стосовно ж відповідальності Кабінету Міністрів нормам чинної Конституції також були певним чином скориговані. Хоча нова редакція другої й третьої частин ст.113 містила норму, що «Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених цією Конституцією», Президент втратив право відправляти уряд (за винятком двох міністрів: Міністра оборони України та Міністра закордонних справ України.) у відставку. Оскільки відставка уряду стала прерогативою парламенту, то у взаємозв'язках Кабінет Міністрів України – Верховна Рада України встановилася характерна для парламентської форми правління залежність уряду від парламенту. Подальша політична практика показала, що новообраний Президент України В. Ющенко, як і його попередники, не змогли зміритися з таким станом речей. Характерна для усього періоду незалежності конфронтаційна обстановка між Президентом з одного боку та парламентом (також і урядом)

з іншого при його «правлінні» ще більше загострилася. Це призвело зокрема до того, що на чергових президентських виборах у січні 2010 р. В. Ющенко програв своєму колишньому опоненту В. Януковичу. Останній, вступивши на посаду, почав здійснити заходи щодо зміцнення своєї влади відносно уряду та парламенту. Апогеєм цього стало рішення Конституційного суду України № 20-рп/2010 від 30.09.2010 р., згідно з яким Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8.12.2004 р. № 2222-IV було визнано неконституційним, таким, що втрачає чинність, а всі нормативно-правові акти мали бути приведені у відповідність до Конституції України від 28.06.1996 р. [8].

Отже з 01.11.2010 р. починається новий, четвертий етап розвитку (жовтень 2010) форми державного правління України. Після введенням у дію нормативних положень Конституції України від 28.06.1996 р., а також Закону України «Про Кабінет Міністрів України № 2591-VI від 7.10.2010 р. [9. – Ст. 58] можна стверджувати, що на цьому етапі юридична модель форми правління української держави набула максимально-можливого «президентсько-парламентського змісту», а її політична модель – президентського змісту. Отже Україна, рухаючись у бік парламентаризованих форм державного правління, зробила радикальний крок у зворотному напрямку, тобто на користь президентської форми державного правління. Оскільки саме ця ідея і в Україні слугує основним аргументом на користь встановлення такої системи верховної влади, то слід знати, що у слабкому економічно, соціально розколотому та політично поляризованому суспільстві президенту дуже важко домогтися необхідної стабільної більшості у парламенті, отримати його підтримку. Тому загальним явищем, характерним для політичних проявів форм правління цих держав, є стан «розділеного правління» з постійною конфронтацією між виконавчими та парламентськими структурами, котре породжується питанням: хто – президент чи парламент, виходячи з принципів демократії, має більше легітимних прав говорити від імені народу. Ця подвійна легітимність є джерелом латентно присутнього у такій системі влади інституціонального конфлікту, котрий президент, без законодавчої підтримки парламенту, в законний спосіб вирішити не може. Як результат, «посередником» у розв'язання владних питань виступають підпорядковані президентові силові структури. Одним із політичних недоліків президентської форми державного правління є той, що зумовлений способом легітимації інститутів державної влади, які є її структурними елементами. З трьох способів легітимації державної влади – традиційного (монархічного), харизматичного та раціонально-правового (М. Вебер), президентській формі правління притаманний здебільшого харизматичний спосіб, на основі котрого легітимується виконавча влада в особі президента. Його політичним наслідком є те, що у бік президента, який володіє найбільш сильною з усіх гілок влади – виконавчою, спрямований рух селекції політичних еліт в країні. «Конкуренція» останніх, як правило, полягає у тому, щоб проникнути в «оточення» головного еліто утворюючого суб'єкту, пристосуватися до його потреб, і меншою мірою в тому, щоб пропонувати конкурентні варіанти розвитку країни [10, 138.c].

Така президентська система влади при відсутності реальної протизваги з боку парламенту може надати такій формі правління «стабільності», «динамічності» та «оперативності» (головних «козирів» останньої), але головна небезпека полягає у можливій помилковості обраного президентом і його оточенням напрямку розвитку країни. На відміну від держав з парламентською формою правління, де глава виконавчої влади не пов'язаний жорстким терміном перебування на посаді і більш здатний до маневрів в кризових ситуаціях, держави з президентською формою правління таких можливостей не мають, оскільки будь-яка заміна одного глави виконавчої влади іншим, навіть за кризових

обставин, до виборів неможлива. «Жорстка» тривалість мандату президента стає важливим політичним чинником, який мають враховувати всі учасники політичного процесу. За умов загострення політичного протистояння, загрози насилля та перевороту його важко замінити іншим, здатним досягти компромісу з опозицією [11, С. 103–110].

Висновки. Отже проаналізувавши вищенаведене, можна дійти висновку, що конституціоналізація по суті президентської форми державного правління в Україні, її «трансплантація» на базі політичного режиму зі значними залишками недемократичних елементів, може мати небажані політичні наслідки. Більше того, такий поворот подій з точки зору євроінтеграційних устремлінь України є очевидно помилковим, адже в Європейському Союзі (за певним винятком Кіпру) немає жодної країни з подібною формою державного правління. З огляду на це я вважаю, що перспективним для України був би крок у бік більшої парламентаризації форми державного правління, побудови її європейської парламентсько-президентської моделі. Її інституціональну структуру складають президент, уряд і парламент. Утворений на партійній основі парламент, його більшість формує відповідальний тільки перед ним уряд, котрий є вищим органом виконавчої влади. Такий взаємозв'язок між парламентом та урядом забезпечує гнучкість системи законодавчої і виконавчої влади, оскільки право парламенту на зміну прем'єр-міністра та уряду створює можливість своєчасного коригування політичного курсу держави. Глава держави при цьому різновиді змішаної форми правління не є носієм виконавчої влади, але його правовий статус «сильніший» ніж при парламентській формі правління, позаяк президент легітимується безпосередньо народом. Це дає йому право представляти державу в середині країни та і за її межами, формувати одноосібно або разом з парламентом деякі державні органи, брати участь у законодавчому процесі (законодавча ініціатива та право вето), забезпечувати наступність державної влади, виступати арбітром між виконавчою та законодавчою владою (виносячи найважливіші державні питання на національний референдум, відправляючи уряд у відставку за ініціативою парламенту або розпускаючи останній за ініціативою уряду чи у випадках, які чітко зафіксовані в Конституції). Побудовані на таких основах структурно-інституціональна та функціональна ланки форми правління, сприятимуть тому, що вона набуде дійсно «парламентсько-президентського» змісту, котрий, як свідчить досвід Західної Європи і для України може стати гарантією стабільності і прогресивного розвитку

Література:

1. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: теоретико-правові засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / С. К. Бостан ; Київськ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2008. – 36 с.
2. Бариська Я. О. Форма державного правління: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Я. О. Бариська ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2010. – 20 с.
3. Ладан О. Форма державного правління України в контексті конституційного процесу 1990–2004 рр. / О. Ладан // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 5. – С. 102–105.
4. Історія України : нове бачення : у 2 т. / під ред. В. А. Смолія. – Т. 2. – К. : Україна, 1996. – 494 с.
5. // Голос України. – 28.09.1993.
6. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Жан-Жак Руссо ; пер. с фр. – М. : Канон-пресс, Кучково поле, 1998. – 416 с.
7. // Голос України. – 09.12.2004.
8. Рішення Конституційного суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України»: від 0 8.12.2004 р., № 2222–IV
9. Закон України «Про Кабінет Міністрів України // ВВР України. – 2011. – № 9. – Ст. 58 (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2756-VI від 02.12.2010 р.).
10. Видрін Д. Україна: як Вас тепер називати? / Д. – 138 с.

11. Бостан С. К. Форма правління незалежної Української держави: етапи розвитку, проблеми, перспективи / С. К. Бостан // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 103–110.

Д. В. Мотряк
Науковий керівник:
Л.С. Сміян

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРИХОВУВАННЯ АБО ПЕРЕКРУЧЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН, АБО ЗАХВОРЮВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

У статті проаналізовано кримінальна відповідальність за порушення або перекручення відомостей про екологічний стан, або захворювання населення, здійснено комплексну класифікацію термінів, стосовно розглянутої теми. Зроблено висновок, що екологічне правопорушення - це винна, протиправна, екологічно небезпечна дія, яка посягає на встановлений порядок використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та порушує екологічні і пов'язані з ними інші права людини і вимоги екологічної безпеки.

Ключеві слова: охорона навколишнього природного середовища, екологічна безпека, екологічний стан, екологічне правопорушення, юридична відповідальність, екологічна політика.

Д. В. Мотряк

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА СОКРЫТИЕ ИЛИ ИСКАЖЕНИЕ СВЕДЕНИЙ ОБ ЭКОЛОГИЧЕСКОМ СОСТОЯНИИ, ИЛИ ЗАБОЛЕВАНИИ НАСЕЛЕНИЯ

В статье проанализировано уголовную ответственность за сокрытие или искажение сведений об экологическом состоянии, или заболевании населения, выполнено комплексную классификацию терминов соответственно рассмотренной темы. Сделаны выводы, что экологическое правонарушение – это вина, противоправная, экологически безопасное действие, которое посягает на установленный порядок использования природных ресурсов, охраны окружающей природной среды и нарушает экологические и связанные с ними другие права человека и требования экологической безопасности.

Ключевые слова: охрана окружающей среды, экологическая безопасность, экологическое состояние, экологическое правонарушение, юридическая ответственность, экологическая политика.

D. V. Motryak

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR CONCEALMENT OR DISTORTION INFORMATION ABOUT THE ENVIRONMENTAL STATUS, OR DISEASE OF THE POPULATION

The article analyses the criminal responsibility for concealment or distortion information about the environmental status, or disease of the population, a comprehensive classification of the terms, on the topic, conclusion, environmental offence - this is the fault, illegal, environmentally dangerous activity, which infringes on the established order of use of natural resources, protection of the natural environment and violates the ecological and associated with them other human rights and requirements of environmental safety.

Keywords: environment protection, the ecological safety, ecological condition, an environmental offence, the legal liability, the ecological policy.

Постановка проблеми. Кримінальна відповідальність в екологічному праві є важливим складовим елементом правового забезпечення раціонального природокористування, відновлення екологічних об'єктів і охорони довкілля.

Кримінальна відповідальність у галузі екології має на меті покарання винних, припинення і попередження порушень законодавства у галузі природокористування і охорони навколишнього природного середовища, а також поновлення порушених прав власників природних ресурсів і природо користувачів.

Недостатня вивченість цього питання призводить до повного не розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку, небажання службовою особою здійснювати заходи із запобігання аваріям та катастрофам на об'єктах підвищеної небезпеки та потенційно небезпечних об'єктах тощо, а саме приховуванням або умисним перекрученням відомостей про екологічний та радіаційний стан, що пов'язаний із радіаційним забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також на стан захворюваності населення в цих районах.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Теорії кримінальної відповідальності в екологічному праві присвячено багато робіт багатьох авторів юридичної науки, вітчизняних і закордонних дослідників.

Реалізація кримінальної відповідальності в екологічному праві, її роль у формуванні і функціонуванні екологічної політики України характеризується великою кількістю поглядів та ідей.

Необхідно зазначити, що аналізу проблем, які склалися в кримінальній відповідальності в екологічному праві, приділяється увага вітчизняними дослідниками, серед яких Каракаш І.І. [№ 14], Головченко В. [№ 13], Корнякова Т.В. [№ 15] та інші.

Метою даної роботи є виявлення й обґрунтування теоретичних засад кримінальної відповідальності за порушення екологічного права, а саме кримінальна відповідальність за приховування або перекручення відомостей про екологічний стан, або захворювання населення, а також формування рекомендацій щодо підвищення ефективності екологічної політики України.

Виклад основного змісту.

Термін екологія вперше вжив у 1866 році німецький вчений Е. Геккель. Він походить від грецьких слів *oikos*, що означає дім, помешкання, місце перебування та *logos* - наука. Так Геккель назвав науку, що вивчає організацію та функціонування надорганізованих систем різних рівнів: видів, популяцій, біоценозів (спільнот), екосистем (біогеоценозів) та біосфери. Сучасна екологія інтенсивно вивчає також взаємодію людини та біосфери, суспільного виробництва з навколишнім середовищем та інші проблеми. [20, с.34]

Важливу роль у диференціації екологічної науки мав III Ботанічний конгрес, який відбувся у 1910 році в Брюсселі. На ньому було вирішено поділити екологію рослин на екологію особин (аутоекологію) та екологію угруповань (синекологію). Цей поділ поширився також на екологію тварин та загальну екологію. [21, с.32]

Сучасна кризова ситуація вимагає екологізації всіх форм людської діяльності, врахування законів та вимог екології.

При функціонуванні промислових підприємств інженерно-технічним працівникам доводиться мати справу не з екологією, а з охороною навколишнього середовища.

Охорона навколишнього природного середовища - система заходів, скерованих на підтримку взаємодії людини та навколишнього природного середовища, що забезпечують збереження та відновлення природних багатств, раціональне використання природних ресурсів, попередження безпосереднього або опосередкованого впливу результатів діяльності суспільства на природу та здоров'я людини. [22, с.41]

Державна політика в галузі охорони природи полягає у розробці необхідних заходів щодо охорони та науково обґрунтованого раціонального використання землі та її надр, водних ресурсів, рослинного та тваринного світу, збереження чистоти повітря та води, забезпечення відтворюваності природних ресурсів та поліпшення оточуючого людину середовища. [18., с.238]

Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави (ст. 16 Конституції України). Громадяни України мають право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Державою гарантується екологічно безпечне навколишнє середовище. Відповідно до цього розроблені основні напрямки державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Екобезпека — категорія соціальна, притаманна людському суспільству, яка формується в межах суспільних відносин, хоча відносини, які виникають у сфері екологічної безпеки, регулюються правом, і таким чином вона має певні правові форми.

Екобезпека природних об'єктів пов'язана з безпекою громадян у сфері екології, що є передумовою здійснення природного і невід'ємного права людини на сприятливе природне середовище, можливість проживати в навколишньому природному середовищі, що не завдає шкоди його здоров'ю і життю, а в разі порушення цього права — вимагати його захисту у встановленому порядку. [22., с.54]

Роль права у регулюванні взаємодії природи і суспільства полягає у встановленні науково обґрунтованих правил поведінки людини щодо природи.

Закон надає громадянам України право звертатися до суду з позовом на підприємства, установи і організації щодо відшкодування збитків, заподіяних здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє середовище. Він зобов'язує державні органи надавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності та враховувати їхні пропозиції щодо цього.

Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" визначає поняття екологічної безпеки та заходи щодо її забезпечення, екологічні вимоги до розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введення в дію підприємств та інших об'єктів, про застосування мінеральних добрив, засобів захисту рослин, токсичних хімічних речовин; передбачає заходи щодо охорони навколишнього природного середовища від шкідливого біологічного впливу, шкідливого впливу фізичних факторів та радіоактивного забруднення, від забруднення виробничими, побутовими та іншими відходами, а також юридичну відповідальність за порушення чинного екологічного законодавства України. [7]

Екологічне правопорушення - це винна, протиправна, екологічно небезпечна дія, яка посягає на встановлений порядок використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та порушує екологічні і пов'язані з ними ін. права людини і вимоги екологічної безпеки.

Суб'єктами екологічного правопорушення є правові і дієздатні, осудні фізичні і юридичні (посадові особи) особи. Суб'єктивними ознаками є вина, необережність чи навмисність та екологічний ризик власників джерел підвищеної екологічної небезпеки.

До складу екологічного правопорушення входить предмет (об'єкт) посягання і екологічні правовідносини. Об'єктами посягання є навколишнє природне середовище (природні, умови життєдіяльності) та життя і здоров'я людини.

Об'єктивними ознаками екологічного правопорушення є дія чи бездіяльність, які призводять до протиправного порушення екологічних вимог. Дані порушення мають екологічну спрямованість і призводять до екологічної небезпеки та майнової і моральної шкоди природним ресурсам належним власнику чи користувачу, навколишньому природному середовищу, життю і здоров'ю людини.

Екологічні правопорушення в залежності від предмета і об'єкта посягання можуть бути в галузі: використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки. [21, с. 113]

Основною рисою екологічного правопорушення, яка відрізняє його від інших правопорушень, є його екологічна спрямованість. Підставою для застосування юридичної відповідальності в екологічній сфері є екологічне правопорушення.

Серед об'єктів екологічного правопорушення відокремлюють:

навколишнє природне середовище як норми найбільш загального характеру, норми природноресурсового (земельного, надрового, водного, лісового, атмосферного, фауністичного) законодавства, а також норми природоохоронного (заповідно-охоронного тощо) та екологобезпечного законодавства.

Суб'єктивну сторону екологічного правопорушення становить вина, яка може бути як навмисною, так і необережною.

Залежно від ступеня тяжкості й застосовуваних санкцій та інших заходів реагування юридичну відповідальність в екологічній сфері поділяють на кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та матеріальну (цивільно-правову). [14, с. 432]

Відповідно до ст. 238 Кримінального Кодексу України (надалі КК) приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою — караються штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів гро-мадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або обмеженням волі на строк до трьох років.

Ті самі діяння, вчинені повторно або в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, — караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Суспільна небезпечність злочину полягає у підвищеній небезпеці діянь, пов'язаних із приховуванням або умисним перекрученням службовою особою відомостей про екологічний та радіаційний стан, що пов'язаний із радіаційним забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також на стан захворюваності населення в цих районах.

Об'єктом злочину є здоров'я населення, а також економічні інтереси держави та суб'єктів господарювання, суспільні відносини по підтриманню задовільного екологічного стану в Україні.

Предметом аналізованого злочину є відомості про стан екологічної обстановки і захворюваність населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою.

Окремим предметом злочину є відомості про стан захворюваності населення. Вони законодавцем пов'язуються з районом підвищеної екологічної небезпеки і розглядаються як результат радіоактивного забруднення та інших змін обстановки. При цьому враховуються не тільки хвороби, прямо пов'язані з погіршенням екологічного стану, тобто специфічні (наприклад, променева хвороба), а й хвороби загальної етіології (рак, запалення легенів та ін.), а також дані про загальну кількість хворих у районі та їх діагноз. Такі дані дають можливість оцінити ступінь загрози для населення даного району і вжити профілактичних та лікувальних заходів або провести евакуацію людей.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні двох видів протиправних діянь: 1) приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, у тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний і тваринний світ; 2) приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою.

Частина 2 статті передбачає відповідальність особи за наявності таких кваліфікуючих обставин:

вчинення тих самих діянь повторно;

вчинення тих самих діянь в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації;

вчинення діянь, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Повторним визнається злочин, вчинений особою, яка раніше скоїла такий самий злочин, тобто приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або про захворюваність населення, якщо судимість не була знята чи погашена, а також до моменту вчинення злочину повторно не минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності. [22., с 568]

Зобов'язання по збору і опрацювання відомостей, які є предметом злочину, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» покладене на спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, його органи на місцях.

Діяльність щодо запобігання злочинним проявам в екологічній сфері є невіддільною частиною реалізації екологічної функції держави. Вона має здійснюватись усіма державними органами, що виконують цю функцію, а також громадськими формуваннями чи представниками заінтересованими у її здійсненні. Разом з тим слід розуміти, що запобігання злочинним проявам у сфері навколишнього природного середовища становить підсистему більш загальної системи запобігання злочинності в суспільстві.

Запобігання злочинності в екологічній сфері, з одного боку, є структурною частиною здійснення соціально-екологічної функції держави, а з другого – різновидом запобігання злочинності стосовно такого виду останньої, як злочини проти довкілля.

Суб'єктами запобігання злочинним проявам в екологічній сфері виступають усі державні органи, на яких покладено виконання екологічних функцій держави, а також інші державні органи та громадські інституції, службові особи, формування громадян.

Що стосується діяльності безпосередньо по запобіганню злочинності, кримінологічна теорія визначає її рівні, масштаби, різновиди, в тому числі й залежно від її цільового призначення, засоби її здійснення теоретичні засади науково-методологічного й організаційно-інформаційного забезпечення.

Реалізація екологічної політики потребує ефективного функціонування системи законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, спрямованого на досягнення національних пріоритетів. Основними вимогами до такого законодавства є його відповідність Конституції України, наближення до відповідних директив ЄС, забезпечення впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), стороною яких є Україна, соціальна прийнятність, реалістичність, економічна ефективність. Законодавство має сприяти гнучкому застосуванню відповідних економічних інструментів для стимулювання впровадження інноваційних екологічних технологій, розв'язанню екологічних проблем на місцевому рівні. [15, с.90]

Приведення у відповідність екологічного законодавства України в першу чергу необхідно здійснити за такими напрямками:

забезпечення прозорості екологічної політики, її інтеграції до політик державного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку;

моніторинг і оцінка якості атмосферного повітря, зокрема щодо загальнопоширених забруднюючих речовин, зонування території України, планів поліпшення якості атмосферного повітря в зонах і агломераціях; регулювання зменшення вмісту сірки у пальному;

перегляд нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах під час виробництва певних категорій транспортних засобів в Україні;

перегляд нормативів якості поверхневих вод, які використовуються для потреб централізованого водопостачання і для культурно-побутового користування, очищення комунальних стоків, запобігання забрудненню внаслідок змиву нітратів із сільськогосподарських земель;

здійснення контролю за поводженням з такими видами відходів, як використані хімічні джерела струму, ртутні, у тому числі компактні, відпрацьовані оливи, електронне обладнання, не придатні до використання транспортні засоби;

впровадження комплексної/інтегрованої дозвільної системи для стаціонарних джерел викидів (у першу чергу енергогенеруючих);

ліцензування виробництва, застосування, імпорту і експорту небезпечних хімічних речовин, контроль за їх вмістом у продукції та безпечне видалення.

Для здійснення на належному рівні міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки необхідне:

безумовне виконання міжнародних зобов'язань відповідно до багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів України;

послідовне врахування рекомендацій всесвітніх самітів ООН зі сталого розвитку в містах Ріо-де-Жанейро та Йоганнесбург;

розширення співробітництва з питань запобігання транскордонному забрудненню навколишнього природного середовища;

запобігання глобальній зміні клімату;

забезпечення активної участі українських представників у роботі міжнародних організацій природоохоронного спрямування. [10]

Висновки. Проведене дослідження мало на меті проаналізувати теоретичні засади кримінальної відповідальності за порушення екологічного права, а саме кримінальна відповідальність за приховування або перекручення відомостей про екологічний стан, або захворювання населення, а також запропонувати низку пропозицій щодо удосконалення регулювання підвищення ефективності екологічної політики України.

Проведений аналіз кримінальної відповідальності у галузі екології, щодо приховування або перекручення відомостей про екологічний стан, або захворювання населення, який

забезпечуються в Україні відповідно до Конституції України, міжнародних угод та вітчизняного законодавства.

В результаті проведеного дослідження було вирішено такі завдання:

1. Проаналізовано історію виникнення поняття екології, охорони навколишнього природного середовища, в результат чого можна відзначити, що сучасна екологія інтенсивно вивчає взаємодію людини та біосфери, суспільного виробництва з навколишнім середовищем.

2. Екологія сучасної країни включає в себе таке поняття як екологічна безпека. Визначення екологічної безпеки спрямоване на запобігання екологічним негативам, виявлення та нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам, у тому числі екологічного характеру.

3. Розглянуто юридичний механізм відповідальності за екологічне правопорушення, що дає змогу відзначити, що залежно від ступеня тяжкості й застосування санкцій та інших заходів реагування юридичну відповідальність поділяють в екологічній сфері поділяють на кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та матеріальну (цивільно-правову).

4. Охарактеризовано кримінальну відповідальність за приховування або перекручення відомостей про екологічний стан, або захворювання населення, відповідно до цього значимо, що суб'єктами запобігання злочинним проявам в екологічній сфері виступають усі державні органи, на яких покладено виконання екологічних функцій держави, а також інші державні органи та громадські інституції, службові особи, формування громадян.

5. Визначено особливості запобігання злочинам проти довкілля, що дає змогу говорити про те що, злочини в екологічній сфері є невіддільною частиною реалізації екологічної функції держави. Вона має здійснюватись усіма державними органами, що виконують цю функцію, а також громадськими формуваннями чи представниками заінтересованими у її здійсненні.

Обґрунтовано пропозиції щодо підвищення екологічного права. І визначено, що основними напрямками розв'язання цих та інших проблем є: підвищення ефективності вітчизняного законодавства в сфері екологічного права, довести відповідність законодавства України до наближення відповідних директив ЄС, забезпечення впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), розробити процедуру і методи запобігання неконтрольованому вивільненню генетично модифікованих організмів, зокрема щодо удосконалення процедури дозвільної системи, системи прийняття рішень, порядку маркування, стандартизації, державної реєстрації генетично модифікованих організмів, продукції, отриманої з їх використанням, та встановлення обмеження щодо їх застосування.

Незважаючи на глибоку еколого-економічну кризу в українському суспільстві, впровадження економічних методів регулювання природокористування залишається одним із першочергових завдань, оскільки від його успішного вирішення значною мірою залежить економічна ефективність народного господарства, здатність економіки України до стабільного і тривалого саморозвитку.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р // <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Кодекс України Про надра від 27.07.1994// <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III// <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII// <http://zakon1.rada.gov.ua>
6. Водний кодекс України від 06.06.1995 № 213/95// <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-ХІІ // <http://zakon1.rada.gov.ua>
8. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 № 2894-ІІІ// <http://zakon1.rada.gov.ua>
9. Гірничий Закон України від 06.10.1999 № 1127-ХІV// <http://zakon1.rada.gov.ua>
10. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020р» від 21.12.2010 № 2818-VI// <http://zakon1.rada.gov.ua>
11. Стокгольмська Декларація (Щодо питань навколишнього середовища) від 14.06.72р. // <http://zakon1.rada.gov.ua>
12. Декларація Рио-де-Жанейро Щодо питань навколишнього середовища та розвитку від 14.06.1992р. // <http://zakon1.rada.gov.ua>
13. В. Головченко Юридична відповідальність: позитивний і ретроспективний аспекти: Юридична Україна – К., 2004 - №7, с.4-7
14. І.І. Каракаш Види юридичної відповідальності та особливості застосування за порушення природного і екологічного законодавства: Актуальні проблеми держави та права – збірник наукових праць – Одеса, 2009 – 496с. – Одеська юр.академія від 26.09.2009р.
15. Т.В. Корнякова Теоретичні засади запобігання злочинам проти довкілля: Проблеми законності - збірник наукових праць – К., 2010 – 290с. – Нац. юр. академія наук ім. Я.Мудрого від 1998р.
16. Т.В. Корняка Детермінація злочинів проти довкілля, причини та умови їх вчинення: Право України – К., 2009 – № 7,310с. - ТОВ Видавничий дім «ІнЮре»
17. Рябець К. Правове регулювання охорони навколишнього природного середовища і раціональне використання природних ресурсів: актуальні проблеми : Право України – К., 2010 – № 3,240с. - ТОВ Видавничий дім «ІнЮре»
18. Сіренко Н.М. Конспект лекцій з дисципліни «Регіональна економіка»/ Н.М. Сіренко; Хар.нац.акад.міськ. гос-ва. – Х.: ХНАМГ, 2012р – 246с.
19. Андерейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій: Навч.підр. для студ. юр.вуз. і факул. – К., ВетТур, 2001 – с.492
20. А.П. Гетьман, М.В. Шульга Екологічне право України: Підр. – Х.: Право, 2005 – 316с.
21. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: Навч. посібник. - 3-є вид., випр. і доп. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2004. - 309 с.
22. Науково – практичний коментар до Кримінального кодексу України за ред.. В.В. Сташиса, В.Я. Тація – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре“, 2006. – 1184 с.

І. М. Муляр

Науковий керівник:

к. юр. н., доцент О.А.Радзівілл

ДИНАМІКА ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ ПРОТЯГОМ XX- ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТЬ

В статті розкриваються основні політичні режими, які існували в Україні протягом XX-початку XXI ст. Висвітлюються проблеми консолідації політичних сил. В статті знайшли втілення питання утвердження в Україні сталінського тоталітарного режиму, проблеми будівництва політичного режиму в сучасній Україні.

Ключові слова: політичний режим, тоталітаризм, консерватизм, Україна, демократизм, неопатримоніалізм.

И.Н.Муляр

ПОЛИТИЧЕСКИЕ РЕЖИМЫ В УКРАИНЕ В XX-НАЧАЛА XXI ВЕКОВ

В статье раскрываются основные политические режимы, которые существовали в Украине в XX-начале XXI в. Освещаются проблемы консолидации политических сил. В статье нашли воплощение вопросы утверждения в Украине тоталитарного режима, проблемы строительства политического режима в современной Украине.

Ключевые слова: политический режим, тоталитаризм, консерватизм, Украина, демократизм, неопатримониализм.

I.M.Mulyar

POLITICAL REGIMES IN UKRAINE IN XX-XXI CENTURIES

In this article the main political regimes that existed in Ukraine in XX-XXI centuries. Highlights the problem of consolidation of political forces. The article embodied question the establishment in Ukraine of Stalin's totalitarian regime, the problem of building the political regime in modern Ukraine.

Keywords: political regime, totalitarianism, conservatism, Ukraine, democracy, neopatrimonialism.

Постановка проблеми. Питання дослідження історичного розвитку політичних режимів на Україні протягом XX-початку XXI століть в науковій літературі висвітлено недостатньо. Досить смутно розглядаються основні причини утвердження цих режимів. Щодо типу політичного режиму в сучасній Україні, то слід відзначити розходження в думках різних вчених.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити слабку увагу до проблематики політичних режимів з боку юридичної доктрини. Більш повно дана тема висвітлена в джерелах по політології. Дослідженню цього питання приділяли увагу в своїх роботах такі вчені як Кравченко В.І. [5], Полохало В. [7], Шляхтун П. [12], Кирилюк Ф. [4] та ін.

Мета дослідження. Метою даної статті є дослідження політичних режимів, що існували на українських землях протягом XX- початку XXI століть.

Основні результати дослідження.

В поглядах на пріоритети політичного режиму в Україні на початку XX ст. значного розвитку набув традиційний напрям українського консерватизму, який базувався на консервативних постулатах природної нерівності людей, а відтак, необхідності існування

еліти, пріоритету приватної власності, побудови ієрархічного суспільства тощо. Тут можна виокремити три гілки: космополітичну, клерикальну та найчисленнішу монархічну. Монархічні гілка (москвофіли), представлена Російською народною партією та Руською народною організацією, висловлювалися за духовну і політичну єдність з російським народом, виступали проти вживання української мови, однак не поривали з правлячим австро-угорським урядом. Клерикальну гілку в західних українських землях представляла Українська католицька народна партія, перейменована згодом в Українську народну об'єднану. Основними ідейними засадами організації були: абсолютизація католицької віри як основи загальнолюдської культури і прогресу, соціальна і національна гармонія, якої можна досягти лише консервативним шляхом, автономія Галичини в складі Польщі, та лояльне ставлення до існуючого ладу. Після першої світової війни традиційний консерватизм, включаючи монархічну гілку, широко представлений національно орієнтованими спілками, до яких можна віднести Союз хліборобів-власників, Українську демократично-хліборобську партію, Українську Громаду, Український союз хліборобів-державників (згодом Український союз гетьманців-державників), Братство українських класократів-монархістів.

Радикальний напрям українського консерватизму від початку ХХ ст. до 30-х рр. включно, не відзначався особливим розвитком, адже радикалізм як метод політичної діяльності, більшою мірою, був притаманний організаціям соціал-демократичної орієнтації. До прихильників радикального консерватизму можна віднести військові об'єднання Вільного Козацтва та утвореного згодом Українського Національного Козачого Товариства. Створене для захисту населення від хаосу і руйнувань революції, Вільне Козацтво, базуючись на сильних історичних традиціях відіграло провідну роль у Гетьманському перевороті [7; с.13].

Гетьманський режим, який втілював складний комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих радикальних, поміркованих і традиційних консервативних ідей та принципів, було встановлено за значної підтримки монархічної гілки традиційного українського консерватизму і, частково, його радикального напрямку. З цим політичним режимом, після більш як 150-ти річної перерви, український консерватизм отримав змогу реалізуватися в державно-політичній сфері, відродившись в Гетьманаті – традиційній формі українського державотворення.

Отже, український консерватизм у 1900-1930-х рр. викристалізувався як ідейно-політична доктрина. Попри внутрішню складність і недостатню організованість, значну ідейно-просторову диференціацію, він відіграв величезну роль в житті української нації як доктрина збереження національних традицій, мови, культури, освіти, захисту релігії та Церкви, відродження історичних форм державності [9, с. 213-216].

Вже у 1929-му році англійська газета “Таймс” назвала сталінський режим у СРСР «тоталітарним». З відвертим утвердженням репресивних заходів як основного засобу боротьби проти інакомислячих і все більш широкими маніпуляціями думкою «народних мас», термін «тоталітарний режим» почав набувати типологічного характеру. “Сталінський”, “сталінські” та “неосталінські” режими, не дивлячись на існуючі між ними розбіжності, об'єднує те, що усі вони являють собою різні форми одного й того ж суспільно-політичного феномену – тоталітаризму [4, с. 154-156].

Проте Сталін не був фундатором ані його ідеології, ані самого режиму. Як ідеолога Сталіна варто визначити як “творчого догматика”. Він “розвивав” марксизм тією мірою, яку диктували йому логіка реалізації марксистського проекту комуністичного суспільства у конкретно-історичній ситуації та потреби збереження особистої влади. Але сама ідеологія марксизму несла у собі тоталітарну інтенцію. Про це свідчить наступне:

- по-перше, марксизм оголосив себе єдиною науковою теорією (“науковим соціалізмом”), яка нарешті відкрила людству усі основні закони суспільного розвитку. Цим самим усі інші теорії автоматично були визнані ненауковими (а за Сталіна – шкідливими);

- по-друге, він абсолютизував насильницький шлях переходу до “справедливого” суспільного ладу (комунізму);

- по-третє, він висунув ідею “диктатури пролетаріату”, яка на практиці (як і будь яка інша диктатура) спроможна була реалізуватися тільки у формі неподільного розпорядження владою окремою добре згуртованою політичною організацією від імені певної соціальної групи;

- по-четверте, заявивши, що уся теорія комуністів може бути висловлена “одним положенням: знищення приватної власності”, а головне завдання диктатури пролетаріату полягає в тім, щоб “зосередити усі засоби виробництва в руках держави”, марксизм «обгрунтував» позбавлення людей економічної свободи. Відсутність економічної свободи майже автоматично зумовила відсутність свободи політичної та духовної [3; с.89].

З другої половини 80-х років в Україні відбувається поступовий перехід від авторитарного режиму до демократичного.

Доктрина виділяє досить багато політичних режимів і, головне, за різними критеріями. На нашу думку основними з них є: демократія (влада народу), олігархічне правління (яке досить часто здійснюється під гаслами лібералізму), авторитаризм (абсолютна влада однієї людини), теократія (влада, що спирається на релігійне вчення), але реалізуватися всі ці режими теоретично можуть в межах діапазону, крайніми проявами якого є плюралізм і тоталітаризм.

Кінець ХХ ст. ознаменувався крахом тоталітарних режимів. Це в черговий раз показало, що жодне суспільство не буде довгий час перебувати у стані «слухняної маріонетки». Безперечно, що тоталітарні режими в СРСР, у гітлерівській Німеччині чи фашистській Італії були надзвичайно масовими і впливовими у свій час, однак, всі вони мали свої витоки, причини і особливості, відрізняючись між собою в ідеологічному, економічному, соціальному і, навіть, в культурному аспектах. [11, с. 237-239]

Серед ознак демократичного політичного режиму, притаманних сучасній Україні, слід відзначити:

1) виборність найважливіших органів політичної влади (як державних, так і громадських);

2) юридичну рівність громадян;

3) гарантії прав меншості та запобігання свавілля більшості.

В той же час є певні обмеження у сфері двох інших основних принципів демократичного режиму - вирішення найголовніших політичних проблем відповідно до волі більшості громадян та забезпечення широкого кола особистих, громадянських та політичних прав та свобод. Відсутнім є належний постійний контроль народу за органами політичної влади, за бюрократичним апаратом держави; суттєву роль відіграє маніпулювання інформацією [5; с.218].

Основними ознаками сучасного політичного режиму України є:

– Конституційні ознаки (виборність найважливіших органів політичної влади, юридична рівність громадян, гарантії прав меншості, багатопартійність і т.д.);

– Процесуальні ознаки (транзитивність, розбудова демократичної держави і т.д.);

– Режимні ознаки, тобто ознаки, що стосуються безпосередньо способів здійснення влади (електоральність, обмежена конкурентність політичного процесу, авторитарність у

вирішенні деяких проблем, домінування виконавчої влади, безконсensusний тип вирішення політичних конфліктів і т.д.).

Щодо визначення типу політичного режиму України існує велика кількість думок, на нашу думку, вірним шляхом у вирішенні суперечностей навколо цього питання є спроба зіставити декілька типологій політичних режимів [8, с. 251-253].

Демократичною відповідно називають державу, в якій народ реально бере участь в управлінні її справами. Положення ст. 1 Конституції України проголошує нашу державу демократичною; частина друга ст. 5 говорить, що "...єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування". Відповідно обидві форми демократії якнайширше представлені в Конституції України.

Сьогоднішній стан України з точки зору політичного режиму – це звичайна в рамках авторитаризму плуралізація (на противагу звичному для нас монізму) суспільного життя, яка може бути, а може й не бути початком становлення демократії.

В сучасній Україні існує специфічний "змішаний" політичний режим, в якому поєднуються ознаки всіх основних "чистих" різновидів політичних режимів: демократичного, авторитарного, автократичного, тоталітарного, анархічного, охлократичного.

Український політичний режим є однією з модифікацій неопатримоніального політичного режиму (неопатримоніалізм – це своєрідний симбіоз деяких елементів традиційного суспільства і сучасної держави).

Так, для України характерна персоналізація влади, коли для політичної самоідентифікації має головним є не політичні програми, а особистість політичного лідера. Іншою ознакою неопатримоніалізму в Україні є клієнталізм, або патронажні відносини, – це поширення етнічних, регіональних, сімейно-родинних та подібних зв'язків на політичну сферу. Розподіл посад, міністерських портфельів, пільг тощо здійснюється саме за цими критеріями. Наслідком таких відносин є високий рівень корупції, що нині є одним з найважливіших каналів досягнення політичних та інших цілей [2; с.141].

За сполукою конституційних ознак український політичний режим є змішаним за типом, бо поєднує мажоритарну і пропорційну виборчі системи з президентською формою правління. Така спроба поєднання характеристик політичних режимів в Україні не є запорукою стабільності, навпаки, вона призводить до постійного конфлікту між гілками влади. Спроба ввести в Україні пропорційне представництво політичних партій була обумовлена найкращими побажаннями створити ефективний парламент, на зразок європейських систем. Але її поєднання з президентською формою правління не дає змоги досягти консенсусу у політичному процесі.

Таким чином політичний режим України можна визначити як напівдемократичний електоральний режим з делегативною характеристикою і напівконкурентним типом електорального змагання. Він поєднує елементи мажоритарної і пропорційної виборчих систем, тобто є змішаним за типом і неконсensusним за змістом. А його невід'ємною характеристикою є авторитарний синдром [1, с. 301-303].

Висновки. Якщо говорити про еволюцію політичного режиму України, то не можна виключити жодного з п'яти можливих варіантів його розвитку, що склалися у політологічному дискурсі: 1) консолідація нині діючого політичного устрою, повільне, але неухильне просування до дедалі зріліших форм демократії; до ліберальної демократії, інтеграція у Європейський Союз; 2) набуття системою повного комплексу рис делегативної, тобто формальної демократії, в якій участь має зводиться до періодичних

голосувань, а вся влада сконцентрована в руках глави держави, з перспективою її переродження в систему авторитарного правління; 3) виникнення нової форми правління; 4) повернення до старого однопартійного режиму у випадку приходу до влади крайніх “лівих”; 5) анархізація (і криміналізація) політичної системи та економіки і, як наслідок, входження країни в довготривалий період політичної нестабільності.

Найбільш бажаним для України, звичайно, є перший варіант. А найменш імовірним є, усе ж таки, розвиток подій за четвертим і п'ятим сценаріями. Не виключний і другий сценарій на фоні посилення тенденції все більш поверхового характеру демократизації у країнах “третього світу” і неопатримонального коріння українського політичного режиму, що, безумовно, заважатиме процесу інтеграції України у коло демократичних держав.

Чи є встановлення в Україні соціально-орієнтованої демократії консенсусного типу, в основі якої лежить співпраця еліт, коаліційність, пропорційність влади і забезпечення прав меншостей завдяки системі обопільного вето і автономності сегментів суспільства, реальним? На це питання може відповісти останній розвиток політичних подій в державі – спроба вирішити проблему влади методом досягнення консенсусу. Інше питання, чи вдалася ця спроба.

Лише демократія як тип політичного режиму у будь-якому її різновиді (електоральна, ліберальна, Соціально-орієнтованої т.д.) є запорукою входження України до європейської і світової демократичної спільноти. Проведений аналіз принаймні дає нам основи для сприятливих прогнозів щодо успішного завершення процесу утвердження демократії в Україні і інтеграції останньої у коло демократичних держав.

Література:

1. Гелей С. Політологія: Навчальний посібник/ Степан Гелей, Степан Рутар. - 5-е вид., перероб. і доп.. - К.: Знання, 2004. - 645 с.
2. Дробінка І. Г. Політологія: Навчальний посібник/ І. Г. Дробінка, Т. М. Кришталь, Ю. В. Підгорецький; Мін-во освіти і науки України. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 289 с.
3. Іщенко М. Політологія: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. — Черкаси : Видавництво ЧНУ, 2004. — 387с.
4. Кирилюк Ф. Політологія Нової доби: Посібник для студ. вищ. навч. закл./ Федір Кирилюк,. - К.: Академія, 2003. - 303 с.
5. Кравченко В.І., Красноносів Ю.М., Панченко П.П., Перепелиця А.І. Україна у 20-30 роки ХХ ст. Мовою документів та очевидців. — Донецьк, 2002. — 542 с.
6. Кузь О. Політологія: Навч. посібник / Харківський національний економічний ун-т. — Х. : ХНЕУ, 2004. — 340с.
7. Полохало В. Політична арена України //Філософська і соціологічна думка. — 1992. — №4.
8. Політологія: Навчальний посібник/ Валентина Штанько, Наталія Чорна, Тетяна Авксентьева, Лідія Тіхоннова.; Мін-во освіти і науки України, Науково-методичний центр вищої освіти. - 2-е вид., перероб. і доп.. - К.: Фирма "ИНКОС": Центр учбової літератури, 2007. - 287 с.
9. Політологія: Академічний курс: Підручник/ Л. М. Герасіна, В. С. Журавський, М. І. Панов та ін.; М-тво освіти і науки України. - 2-ге вид., перероб. і доп.. - К.: ВД "Ін Юре", 2006. - 519 с.
10. Українська суспільно-політична думка у ХХ ст.: Документи і матеріали: в 3 т. — Т.1. -Мюнхен, 1983. — 510 с.
11. Холод В. Політологія: Навчальний посібник/ Володимир Холод,. - Суми: Університетська книга, 2001. - 405 с.
12. Шляхтун П. Політологія: Теорія та історія політичної науки: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ Петро Шляхтун.; Ред. В. М. Куценко. - К.: Либідь, 2002. — 573 с.

І. А. Мурмило
Науковий керівник
д.ю.н., професор *І. П. Козаченко*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ СЕРІЙНИХ УБИВСТВ

У статті розглянуто деякі питання методики розслідування серійних убивств. Розглядаються особливості огляду місця події, призначення судових експертиз, використання спеціальних знань (створення психологічного профілю).

Ключові слова: розслідування серійних убивств, початковий етап розслідування, спеціаліст-психолог.

І.А.Мурмило

ОСОБЕННОСТИ РАССЛЕДОВАНИЯ СЕРИЙНЫХ УБИЙСТВ

В статье рассматриваются некоторые вопросы методики расследования серийных убийств. Рассматриваются особенности осмотра места происшествия, назначения судебных экспертиз, использование специальных знаний (создание психологического профиля).

Ключевые слова: расследование серийных убийств, начальный этап расследования, специалист-психолог.

I.A.Murmilo

FEATURES OF THE INVESTIGATION SERIAL KILLINGS

The author considers some issues technique investigation of serial murders that are committed sexual offenses. The features of the scene examination, appointment of legal expertise, special knowledge (the creation of psychological profiles).

Key words: serial murder investigation, the initial stage of investigation, an expert psychologist.

За останні десятиліття рідкісний колись феномен серійних вбивць набув розмаху у всьому світі. Керуючись зрозумілими лише йому одному мотивами, маніяк-вбивця виходить на «полювання», вистежуючи і вбиваючи свої жертви з жорстокістю.

Серійні вбивці відрізняються від інших осіб, що вчиняють тяжкі злочини проти життя і здоров'я. Це — принципово відмінний тип особистості, аналог якого неможливо підшукати серед інших злочинців. Непередбачуваність, вчинки, значення яких неможливо зрозуміти, роблять таких вбивць найбільш соціально небезпечними. У суспільстві вони викликають майже містичний жах, що пояснюється не лише випадковістю вибору маніяком жертв, а й надзвичайною жорстокістю і цинізмом. Багато дослідників, торкаючись даної теми, наголошують на неможливості запобігти появі серійних вбивць. Між тим, не вивчаючи вказану проблему, не намагаючись знайти її витоки, неможливо вести боротьбу з цим злом. Нині, на нашу думку, кримінологічним дослідженням у зазначеному напрямі в Україні не приділяється належної уваги. Немає сталих методик розслідування серійних вбивств і виявлення «серійників», тому робота з розкриття таких вбивств подекуди провадиться застарілими методами. Деякою мірою це пояснюється відсутністю юридичних, науково обґрунтованих нормативів, де чітко були б сформульовані поняття «маніяк», «серійний вбивця».

Отже, необхідне створення комплексної кримінологічної характеристики серійних вбивць як виду злочинців, розкриття причин і умов їх появи, а також особливостей психології названих вбивць. Дослідження в цьому напрямі повинні бути обумовлені специфікою об'єкта. Поруч з традиційними для вітчизняної кримінології методами в

даному разі необхідним є виявлення неусвідомлених мотивів і глибинних поведінкових сенсів, що може забезпечити лише психоаналітичний метод. До категорії серійних вбивць відносять тих, хто вбив не один раз і найчастіше всього не за короткий проміжок часу. Звичайно — це черга вбивств, що вписується у спосіб життя вбиваючого і підкоряє собі його думки, інтереси, спілкування, бажання. У багатьох випадках вбивство стає необхідною складовою життя вбиваючого, навіть, основною і визначаючою його частиною. Серійний вбивця вбиває, перш за все, заради самого вбивства — це головний і обо-в'язковий мотив, яким керується злочинець, інші, що можуть бути присутні у свідомості такого вбивці, є завжди другорядними.

За часів СРСР існування таких злочинів замовчувалося і термін «серія», «серійність» з'явилися спочатку в США в 70-80 роках ХХ сторіччя. «Серійність» стосовно вбивств розуміється як вчинення тим самим злочинцем або однією злочинною групою двох і більше однотипних або однорідних вбивств на конкретній території і протягом деякого часу, які пов'язані спільним мотивом. Якщо враховувати криміналістичні ознаки цих злочинів, то можна виділити наступні групи серійних вбивств: з корисливих мотивів (наприклад, під час нападів з метою заволодіння матеріальними цінностями); пов'язані із зґвалтуванням або задоволенням статевої пристрасті віншій формі; у процесі протистояння організованих злочинних угруповань; на замовлення, які вчиняються особами, що перетворили цю діяльність у злочинну професію]; з кровної помсти; вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості або під час проведення релігійних (псевдорелігійних) ритуалів (наприклад, сатаністами) [3,67].

Найбільш розповсюдженими з вказаних груп є вбивства з корисливих мотивів (до них слід віднести і вбивства на замовлення, мотивом яких, переважно є ті ж самі спонукання). Серійні вбивства, які вчиняються на сексуальному ґрунті, у структурі інших вбивств вказаної категорії посідають друге місце, і складають майже один відсоток від їх загальної кількості (хоча за деякими прогнозами, вони мають тенденцію до зростання) [9,3].

Загроза вбивств, які вчиняються на сексуальному ґрунті полягає в тому, що якщо особи з першої групи рано чи пізно зупиняють злочинний «промисел», то невикриті вбивці з другої групи (як правило, це – одиночки), у зв'язку з наявністю психопатології, ведуть «полювання» до кінця свого життя.

Виділяють наступні групи таких вбивств: 1) вбивства осіб жіночої статі та підлітків (жіночої та чоловічої статі) з метою подолання їх опору; 2) вбивства з метою забезпечення своєї безкарності після вчинення зґвалтування; 3) вбивства жінок до, під час або після вчинення зґвалтування, коли потерпілі вчиняють дії, які сприймаються злочинцями як тяжка образа;

4) вбивства, коли злочинець отримує статево задоволення від страждань, агонії жертв або з метою вчинення сексуального контакту з мертвою людиною[2,10].

Одними з перших, хто звернув увагу на проблему розкриття та розслідування серійних вбивств, вчинених на сексуальному ґрунті, були психіатри, кримінологи та психологи, зокрема, Ю.М. Антонян, С.А. Афанасьєв, С.Н. Богомолова, А.О. Бухановський, А.Р. Павлов, Є.Г. Самовичев та ін. У подальшому дослідження, спрямовані на створення відповідної криміналістичної методики, проводили науковці-криміналісти: В.М.Ісаєнко, М.М.Кітаєв, В.А. Образцов, А.А. Протасевич, А.Л. Протопопов, Л.А. Соя-Серко, А.Б. Соловйов та інші.

Труди вказаних дослідників стали основою для вирішення деяких теоретичних проблем, пов'язаних із розслідуванням серійних вбивств, вчинених на сексуальному ґрунті.

Але до цього часу проблеми розкриття та розслідування серійних вбивств вказаної категорії в криміналістиці розглянуті недостатньо. Це, зокрема, пов'язано з тим, що методи розслідування інших груп серійних вбивств не завжди можуть застосовуватися при розслідуванні серійних вбивств, які вчиняються на сексуальному ґрунті. Тому в багатьох випадках розкриття таких злочинів є наслідком випадкового затримання злочинця або результатом залучення до розслідування значної кількості правоохоронців.

Важливим етапом розслідування, що позитивно позначається на процесі розкриття і розслідування справ, є встановлення серії – тобто отримання даних, на підставі яких слідчий може зробити висновок, що кілька однорідних вбивств вчинено за участю однієї особи або групи осіб. Своєчасне їх об'єднання в одне провадження дозволяє акумулювати інформацію, яка отримана раніше з різних справ, а потім більш цілеспрямовано та продуктивно використовувати цю інформацію, яка необхідна для розкриття і розслідування вбивств, що раніше знаходилися в роз'єднаних слідчих та оперативно-пошукових справах.

Таким чином, одна з основних проблем, що виникає під час розслідування таких справ – виявлення серії. Для цього слідчий проводить аналіз даних, які свідчать про збіг ознак, що дозволяє зробити обґрунтований висновок про вчинення вбивств однією і тією ж особою. До цих ознак, зокрема, відносяться: картина злочину (в тому числі наявність так званого «підпису» злочинця або *modus operandi*, а також злочинного автографа – *signature*); судово-медичні ознаки (фіксація, наприклад, стереотипного комплексу дій сексуальної спрямованості для всіх справ); певні спільні ознаки (однотипність жертви (стать, вік, зовнішній вигляд, професія або рід занять); циклічність (певна періодичність вчинення злочину); спільний мотив (умовно або безумовно сексуальний) і таке ін.

Наявність зазначених ознак, їх виявлення в процесі вивчення матеріалів кримінальних справ дозволяє слідчому висунути обґрунтовану версію про наявність серії (інколи таку версію називають генеральною).

Основною проблемою при вирішенні питання про об'єднання справ в одне провадження є відсутність централізованої інформації щодо вчинення аналогічних злочинів на території області, регіону, держави або за її межами. Тому вкрай важлива чітка взаємодія слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ з метою отримання інформації про інші злочини «серії». Підвищенню результативності розслідування справ зазначеної категорії може посприяти створення спеціальних слідчо-оперативних груп, на які було б покладено розслідування серійних вбивств[8].

Основною інформаційної бази розкриття та розслідування вказаних злочинів є місце події. Заслугує на увагу позиція В.В. Седнева і В.А. Рябенка, які вказують на наявність зв'язку між слідами і особою, яка їх залишила. Зокрема, вони визначають чотири психолого-криміналістичного типу місця події: хаотичні, дезорганізовані, впорядковані й організовані.

При вчиненні вбивства особою з психопатологією жертва злочину виступає як своєрідний пусковий механізм, що пробуджує у вбивці спогади про якусь подію, яка мала місце в минулому: хтось принизив або образив у дитинстві, якимось чином вчинив наругу над такою особою. Ці почуття (гнів, страх, ненависть) переносяться на випадкову жертву. Вбиваючи її, особа на якийсь час позбавляється болючих спогадів про приниження та безпомічність, які раніше пережила. Таким чином, акт вбивства в очах вбивці, з одного боку, – це кара за минуле, а з іншого – виправдання своєї злочинної поведінки, яка позбавляє його почуття вини.

Сексуальні посягання на жінок, які супроводжуються проявами особливої жорсткості, визначаються не стільки статевими потребами, скільки необхідністю вирішення ними своїх особистих проблем, в основу яких покладено несвідоме відчуття залежності від жінок (йдеться не про конкретну особу, а про жінку взагалі). З іншого боку, соціальне або біологічне неприйняття їх жінками, породжує страх можливості втрати своєї соціальної або біологічної визначеності, значимості, відповідного статусу, місця в житті. І цілком зрозуміло, що злочинець не може бути згоден з відведеною йому роллю. Тому гвалтуючи та вбиваючи жертву, тобто повністю пануючи над нею, він возвеличується у власних очах, підтверджуючи право на існування. Таким чином діє мотив самоутвердження, який володіє значною стимулюючою силою.

Розслідування кримінальної справи передбачає ретельний огляд місця події і трупа. Йдеться про такий огляд, який надає можливість для вичерпного аналізу місця злочину, що розслідується, про його специфічні особливості та отримання даних про маніпуляції з трупом.

Огляд, зокрема, передбачає значну (порівняно із «звичайними» вбивствами) кількість фотознімків, відеозапис.

Важливе значення має точна дата настання смерті потерпілої особи. Це пов'язано з тим, що вибір злочинцем часу вчинення злочину не є випадковим: він обумовлений об'єктивними і суб'єктивними обставинами і несе інформацію про злочинця, особливо, якщо виявлені закономірності його вибору при вчиненні злочину. Тому під час огляду трупів, крім судово-медичних експертів, застосовуються знання інших спеціалістів: ентомологів, зоологів та ботаніків, за допомогою яких можна більш точно встановити час настання смерті[4,14].

Серед джерел інформації, яку слідство отримує під час розслідування – висновки судово-медичної експертизи. Перед експертом потрібно поставити вичерпний перелік питань, пов'язаних із встановленням серійного характеру вбивства та встановленням наявності маніпуляцій з трупом. Експертиза повинна проводитись експертом, який брав участь в огляді місця події і трупа. Крім того, бажана присутність слідчого, у провадженні якого знаходиться справа, при проведенні експертизи.

Поглибленого вивчення слідством потребує оточення, занятя та захоплень жертви, інших даних про особу, які характеризують її з усіх боків. Жертвами сексуальних маніяків завжди є незнайомі або малознайомі особи. При цьому якийсь зв'язок між вбивцею та жертвою існує, але природа цього зв'язку, стосовно вбивці, є емоційно-опосередкованою.

Після отримання слідчим інформації в результаті огляду місця події, судово-медичного дослідження трупа і даних про жертву проводиться її аналіз. Встановлення при цьому деяких ознак, наприклад, садизму, евіceraції, посмертних колотих або різаних поранень і таке ін., а також наявності певної зовнішньої схожості потерпілих, може бути підставою для обгрунтованого припущення про наявність у злочинця психопатії. У такому випадку це може бути підставою для залучення до справи як спеціаліста психолога, який з урахуванням всієї інформації в справах «серії» може створити модель поведінки невідомого злочинця (на підставі психолого-психіатричної типології осіб, які вчинили аналогічні діяння в минулому); надати пропозиції щодо стратегії захвату (затримання) такої особи та рекомендації щодо особливостей допиту особи, яку підозрюють у вчиненні таких вбивств (надалі він може бути залучений і до проведення судово-психологічної або психолого-психіатричної експертизи).

За наявності ознак психологічної дисфункції в діяльності злочинця, психолог може створити його психологічний портрет (так званий «профіль»). Ще Ганс Гросс пропонував

своєрідний алгоритм розслідування злочинів, які вчинялися злочинцями з окремої соціальної групи – особами ромської національності. Він обґрунтовано вважав, що цим особам характерний специфічний комплекс психологічних властивостей, які обумовлені унікальністю їх життєвого укладу. В основу такої методики покладена ідея про те, що в слідах злочинної діяльності відображається сукупність психологічних властивостей, яка притаманна для представників кожної конкретної соціальної групи, і як наслідок – дає можливість для наступної ідентифікації їх в результаті аналізу слідів на місці злочину [5,466-472].

Так, розроблена у ФБР США процедура створення «психологічного профілю» злочинця складає п'ять так званих кроків:

- ретельне вивчення або аналіз природи та сутності злочину і типів осіб (типологія осіб, які вчинили діяння в минулому);
- ретельний аналіз місця події;
- поглиблене вивчення оточення, занять та захоплень жертви (жертв) і підозрюваного;
- формування можливих мотивуючих факторів усіх задіяних у розслідуванні осіб;
- описання злочинця (на підставі зовнішніх проявів поведінки його можливої психологічної сутності) [6,23].

Зокрема, у зазначеному «профіль» спеціаліст-психолог може описати та оцінити наступні характеристики злочинця: стать, вікові рамки; наявність (відсутність) родини; рід занять та рівень освіти; реакція на ситуацію розслідування та допиту; рівень сексуальної зрілості, чи може вчинити знову аналогічний злочин та ін. На підставі складення пошукового портрета злочинця спеціаліст розробляє рекомендації щодо використання інформації, яка закладена в «профіль»: як встановити злочинця і як тактично вірно його допитати з врахуванням його особистих ознак.

У подальшому отримана від психолога інформація використовується під час проведення обшуків за місцем проживання і роботи підозрюваного (для вилучення предметів, які свідчать про злочинну діяльність особи та ін.), допиту свідків з оточення підозрюваного та ін. [10].

Таким чином, викладене свідчить, що результативність розслідування серійних вбивств, які вчиняються на сексуальному ґрунті, пов'язана зі створенням відповідної криміналістичної методики розслідування злочинів зазначеної категорії, залученням до розслідування спеціалістів-психологів та створенням

Література:

1. Антонян Ю. Кроваво-сексуальные ничтожества / Ю. Антонян // Записки криминалистов. – Вып. 3. – М.: Юрикон, 1994. – С. 244-262.
2. Антонян Ю.М. Убийства ради убийства / Ю.М. Антонян. – М.: Щит-М, 1998. – 233 с.
3. Бояров В.І. Деякі питання криміналістичного забезпечення розслідування серійних убивств, вчинених на сексуальному ґрунті / В.І. Бояров // Вісник прокуратури. – 2001. – № 4. – С. 66-70.
4. Горбулинская И.Н. Использование специальных познаний в процессе расследования серийных убийств: первоначальный этап расследования: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / И.Н. Горбулинская. – Барнаул, 2007. – 22 с.216 Юридичні науки
5. Гросс Г. Руководство для судебных следователей, как система криминалистики. – Новое изд., перепеч. с изд. 1908г. / Г. Гросс. – М.: ЛексЭст, 2002. – 1088 с.
6. Дуглас Д. Погружение во мрак / Д. Дуглас, М. Олшейкер – М.: КРОНН-ПРЕСС, 1998. –448 с.
7. Исаенко В.Н. Организация расследования серийных убийств / В.Н. Исаенко // Законность. – 1999. – №2. – С. 2-4.
8. Седнев В.В. К вопросу о психолого-криминалистической характеристике осмотра места происшествия / В.В. Седнев, В.А. Рябенко. // Серийные убийства и социальная агрессия: что ожидает нас в XXI веке? – Ростов на Дону, 2001. – С. 442-445.

9. Усанов И.В. Проблемы раскрытия и расследования серийных убийств на сексуальной почве: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / И.В. Усанов. — Саратов, 2003. — 24 с.
10. Фомина А.С. Основные тактические операции при расследовании серийных убийств: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятел

В. А. Мхитарян

Науковий керівник:

к. юр.наук, доцент Л. Л. Нескороджена

ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

У даній статті проаналізовано законодавчу базу системи джерел цивільного права України. Проведено аналіз наукового спадку та здобутків сучасної цивілістики, зроблено висновок про необхідність розвитку та реформування системи джерел цивільного права.

Ключові слова: джерело, цивільне право, нормативно-правовий акт, цивільне законодавство.

В. А. Мхитарян

ИСТОЧНИКИ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА

В данной статье проанализирована законодательная база системы источников гражданского права Украины. Проведен анализ научного наследия и достижений современной цивилистики, сделан вывод о необходимости развития и реформирования системы источников гражданского права.

Ключевые слова: источник, гражданское право, нормативно-правовой акт, гражданское законодательство.

V. A. Mhitarян

SOURCES OF CIVIL RIGHTS

The article analyzes the legislative base of the system of sources of the civil law of Ukraine. The analysis of the scientific heritage and achievements of modern civil law, the conclusion is made about the necessity of development and reforming of the system of sources of the civil law.

Key words: source, civil law, normative-legal act, the civil law.

Постановка проблеми. Як слушно зазначалося в літературі джерела цивільного права — тема, що колись хвилювала цілі нації, окремі питання якої у вигляді революційних гасел виносилися на площі, як, наприклад, в роки французької революції 1789-1794 років, або що викликала до життя потужну історико-правову школу в середині XIX століття в Німеччині. Зараз вона досить рідко стає предметом обговорення: цивільні кодекси європейських держав, підготовка яких і викликала вищезгадані події, вже давно прийняті і діють.

Розробка та прийняття Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) стало важливим етапом розвитку регламентації оновлених цивільних відносин, які набули більш цільного, послідовного та детального регулювання. Слід зауважити, що під час підготовки ЦК України питання джерел окремо не обговорювалось, хоча сама концепція кодексу суттєво вплинула на систему джерел цивільного права України та відобразила частину сучасних на той момент тенденцій розвитку демократичних правових систем. Так, якщо раніше традиційними джерелами права вважалися закон, підзаконні нормативні акти, тобто все фактично зводилося до джерел законодавства, то зараз цей перелік поповнився нормами природного права, нормами міжнародних договорів, звичаєм, договором. Але якщо останні отримали формальне закріплення не тільки як джерела права, але й законодавства (ст.ст. 6, 7 ЦК України), то визнання інших — наприклад, наукової доктрини, судового прецеденту, судової практики — як таких джерел і досі залишається дискусійним питанням.

Аналіз досліджень і публікацій. Незважаючи на значну кількість публікацій, у яких досліджуються окремі елементи правової системи, актуальною залишається проблема комплексного дослідження джерел права як категорії юридичної науки та одного з елементів правової системи й механізму правового регулювання. Окремі аспекти проблематики висвітлювалися на рівні дисертаційних досліджень та монографій з теорії держави та права: Колісник Т. В. («Внутрішнє законодавство України як джерело міжнародного приватного права»), Толкачова Н. Є. («Звичаєве право»), Місевич С. В. («Джерела канонічного права»), Овчаренко І. М. («Закон в системі джерел (форм) права та їх класифікація»), Томашевська М. О. («Корпоративні акти в системі джерел права»), Тополевський Р. Б. («Системні зв'язки юридичних джерел права»). Водночас наведені дослідження стосувались або загальних, або спеціальних теоретичних аспектів проблематики системи джерел права.

Метою статті є дослідження джерел цивільного права та їх співвідношення.

Виклад основного матеріалу. Джерело цивільного права — це форма вираження цивільно-правових норм, що мають загальнообов'язковий характер. У цивільно-правовій системі України основним джерелом цивільного права є нормативно-правовий акт, а в окремих випадках — також звичай та договір.

Цивільне законодавство — це сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, які містять цивільно-правові норми. Ієрархія системи нормативно-правових актів обумовлена їх юридичною силою.

Основу цивільного законодавства становить Конституція України (ч. 1 ст. 4 ЦК). В її нормах закладені цивільно-правові засади регулювання відносин власності (ст.ст. 13, 14, 41), особистих немайнових прав (ст.ст. 3, 21, 23, 24, 27, 28, 29, 31, 32), відносин інтелектуальної власності (ст.ст. 41, 54), підприємницької діяльності (ст. 42) тощо. Вона наділена вищою юридичною силою і може бути застосована безпосередньо до врегулювання цивільно-правових відносин, оскільки є нормативно-правовим актом прямої дії.

Джерелом цивільного права є і міжнародні договори. Однак для визнання за міжнародним договором правової природи джерела права потрібно, щоб згоду на його обов'язковість було надано ВР України. При цьому він має вищу юридичну силу, порівняно з законами України, тобто якщо в чинному міжнародному договорі, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, то застосовуються правила відповідного міжнародного договору (ст. 10 ЦК).

Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України (ч. 2 ст. 4 ЦК). ЦК України було прийнято 16 січня 2003 року і він вступив у силу з 1 січня 2004 року.

Окрім ЦК України до джерел цивільного права належать і деякі інші кодифіковані нормативно-правові акти, які містять цивільно-правові норми. Наприклад, Сімейний кодекс України містить норми, які визначають правовий режим майна подружжя (ст.ст. 57—74 СК) та порядок укладання шлюбного контракту (ст.ст. 92—103 СК), Кодекс законів України про працю — норми, якими передбачено укладення трудового договору (ст.ст. 21, 24, 24¹ КЗпП), Житловий кодекс — норми, що регулюють відносини користування житловими приміщеннями та передачі його у власність, Земельний кодекс України — норми про оренду земельних ділянок та власність на земельні ділянки тощо.

Ще одним поширеним джерелом цивільного права є також і інші закони, які приймаються відповідно до Конституції України та ЦК України. При цьому, визнавши за

ЦК України та законами однаковою юридичну силу, законодавець, з метою усунення суперечностей та конкуренції між цими нормативно-правовими актами, зазначає, що суб'єкт права законодавчої ініціативи, який подав до Верховної Ради України проект закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж ЦК України, зобов'язаний одночасно подати проект закону про внесення змін до ЦК України, які розглядаються ВР України одночасно (абз. 3 ч. 2 ст. 4 ЦК). В один рівень із законами слід поставити також і декрети Кабінету Міністрів України, окремі з яких чинні і до сьогодні.

До цивільного законодавства відносять також і низку підзаконних актів, які, хоча і стоять за ієрархією нижче Конституції, міжнародних договорів та законів, проте за певних обставин також є джерелами цивільного права. Це, наприклад, цивільні відносини можуть регулюватися актами Президента України у випадках, встановлених Конституцією України (ч. 3 ст. 4 ЦК). Актами цивільного законодавства є також постанови Кабінету Міністрів України, які не можуть суперечити положенням ЦК України або іншого закону (ч. 4 ст. 4 ЦК). До джерел цивільного законодавства також належать і нормативно-правові акти інших органів державної влади України, органів влади Автономної Республіки Крим, але лише у випадках і в межах, встановлених Конституцією України, ЦК України та іншими законами (ч. 5 ст. 4 ЦК). При цьому, якщо ці нормативно-правові акти врегульовують права, свободи та обов'язки громадян або мають міжвідомчий характер, то підлягають обов'язковій державній реєстрації в Міністерстві юстиції України.

Особливу увагу слід звернути і на те, що до цивільного законодавства України також можуть належати і нормативно-правові акти Союзу РСР та Української РСР. Однак питома вага таких нормативно-правових актів є незначною і застосовуються вони лише у випадках, якщо немає регламентації нормами вітчизняного законодавства, а також, якщо така регламентація не суперечить Конституції України та нормативно-правовим актам вищої юридичної сили.

Слід відзначити, що останнім часом у наукових колах України значно активізувалися дискусії щодо впровадження ідеї судової правотворчості. Грунтуючись на використанні інститутів аналогії, звичаїв ділового обороту та загальних принципів права, судова правотворчість, зокрема, в галузі цивільного права, повинна стати, на думку її прибічників, найбільш ефективним засобом для того, щоб заповнювати прогалини в законодавстві, покласти край знеціненню підзаконних нормативних актів та усунути протиріччя в чинному законодавстві. Безумовно, розширення судової юрисдикції, розвиток сильної та розгалуженої системи органів судової влади є невід'ємною рисою формування правової держави. Винесене судом рішення по конкретному спору містить правило поведінки, що має обов'язковий характер для сторін спору. У такому розумінні судове рішення нагадує правову норму. Інша річ, що правова норма розрахована на багаторазове застосування, а судові рішення, як правило, персоніфіковане і стосується лише певної ситуації. Однак, деякі вчені допускають можливість надання владних функцій і конкретному судовому рішенню, поширивши його дію на широке коло аналогічних ситуацій, а, отже, допускають можливість створення судами норм права і визнання їх рішення джерелом права. На даному етапі формування національного цивільного законодавства така позиція стосується фактично рішень лише окремих органів судової влади. Вільнянський та інші вчені пропонували визнати джерелом права судову практику, заперечуючи при цьому можливість застосування у вітчизняній юриспруденції судового прецеденту як джерела права.

Відмітимо, що в юридичній літературі були також спроби компромісного вирішення проблеми статусу судових рішень в системі джерел цивільного права, коли пропонувалося

правила по застосуванню діючого законодавства, які видають вищі судові інстанції, називати прецедентами тлумачення права. На відміну від прецеденту як джерела цивільного права, прецедент тлумачення права не призводив би до створення нової правової норми, а був би направлений на роз'яснення вже існуючої

Отже, вище викладене обумовлює вирішення питання про можливість віднесення до джерел цивільного права рішень Конституційного Суду України, при цьому новизна дослідження є очевидною з огляду на формування нової доктрини цивільного права, що формується під впливом змін в економіці країни та змін, які відбуваються в суспільних відносинах.

Висновок. Аналіз наведених джерел приводить до висновку, що для української науки має місце домінування в масовій свідомості та юридичній практиці, в тому числі судовій, позитивістського підходу до розуміння права та його джерел. В свою чергу це відображається на правозастосуванні, яке в більшості випадків зводиться до механічного застосування законів та підзаконних нормативних актів. З іншого боку, сьогодні чітко сприймається науковою спільнотою те, що система джерел цивільного права України не обмежується законом та підзаконними нормативними актами, тобто не всі джерела цивільного права закріплені в такій якості в позитивному законодавстві. В таких умовах принципового значення набуває розробка науково обґрунтованої концепції розвитку та реформування системи джерел цивільного права України, яка з врахуванням рівня сучасного праворозуміння дозволить перейти до наступного рівня розвитку регулювання приватноправових відносин в Україні.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, в редакції від 12.04.2012, підстава v009p710-12 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: ВР від 16.01.2003 № 435-IV, в редакції від 19.01.2013, підстава 5495-17 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>;
3. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]: ВР від 10.01.2002 № 2947-III, в редакції від 09.12.2012, підстава 5462-17 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
4. Кодекс законів України про працю [Електронний ресурс]: ВР від 10.12.1971 № 322-VIII, в редакції від 09.12.2012, підстава 5462-17 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
5. Житловий кодекс Української РСР [Електронний ресурс]: ВР від 30.06.1983 № 5464-X, в редакції від 01.01.2013, підстава 2367-17 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>
6. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]: ВР від 25.10.2001 № 2768-III, в редакції від 05.01.2013, підстава 5496-17 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
7. Лившиц Р. З. Теория права / Р. З. Лившиц. – М., 1994.
8. Радинова О. М. Источники гражданского права России: история и современность / О. М. Радинова. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 184 с.
9. Химчук Н. І. Рішення Конституційного Суду України як джерело цивільного права / Н. І. Химчук // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 634–638

Д. Д. Неговська
Науковий керівник:
к. юр. н., професор Нікітін Юрій Вікторович

ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

В статті розглянуто поняття організованої злочинності у положеннях науковців, з точки зору нормативного регулювання, власне визначення вказаного поняття автора, а також проаналізовані основні характеристики та складові організованої злочинності на сучасному етапі розвитку суспільства.

Ключові слова: злочин, злочинність, організована злочинність.

Д. Д. Неговская

ПОНЯТИЕ И ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

В статье рассмотрено понятие организованной преступности в положениях ученых, с точки зрения нормативного регулирования, собственное определение указанного понятия автора, а также проанализированы основные характеристики и составные элементы организованной преступности на современном этапе развития общества.

Ключевые слова: преступление, преступность, организованная преступность.

D. D. Negovskaya

THE CONCEPT AND GENERAL CHARACTERISTICS OF ORGANIZED CRIMINALITY

The article deals with the concept of organized criminality in the provisions of scientists, in terms of regulation, the actual definition given by the concept and analyzes the main characteristics and elements of organized criminality at the present stage of development of society.

Keywords: crime, criminality, organized criminality.

Постановка проблеми. У зв'язку з глобальною економічною, політичною, культурною, духовною кризою, кожна держава у більшій чи меншій мірі переживає одну велику суспільну проблему, яку можна охарактеризувати як «хвороба суспільства». Вказану «хворобу» неможливо побороти повністю, проте необхідним є постійне та ефективне вжиття заходів щодо попередження, запобігання, профілактики, а також боротьби з «недугом». Йде мова про злочинність, яку розуміють як сукупність всіх злочинів, вчинених на певній території за певний період часу, а також осіб, що їх вчинили. Глобальна криміногенна ситуація посилюється, виникають нові види злочинів, створюються злочинні організації.

Серед великої кількості злочинів, напевно, найнебезпечнішим є організована злочинність. Вона завдає сильного удару по всім ланкам життєдіяльності суспільства, руйнує нормальний хід його розвитку, порушує баланс та суспільну рівновагу.

Аналіз останніх досліджень. Починаючи з 90-х років, часів, коли Україна лише ставала на шлях розвитку як незалежна, суверенна та демократична, коли на нашій території панувала економічна та політична криза, в період створення організованих злочинних угруповань на основі використання нестабільної ситуації в країні, починають з'являтися праці, що стосуються поняття та сфери протидії організованій злочинності.

На даний час, дана тема є досить досліджено як з позицій детермінації, так і боротьби з даним видом злочинності. Ми маємо у цій сфері напрацювання А. М. Бойко, О. М. Джужи, А. І. Долгової, А. П. Закалюка, Ю. Ф. Іванова, Н. Ф. Кузнєцової, І. Б. Медницького, К. Т. Ростова, І. А. Соболев, Г. Ф. Хохрякова та ін.

Незважаючи на це, автор намагатиметься проаналізувати основні погляди вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі кримінології, а також висловити власне бачення даної проблеми.

Мета досліджень. Метою статті є визначення поняття організованої злочинності у положеннях науковців, формулювання власного визначення вказаного терміну, а також аналіз його основних характеристик та складових на сучасному етапі розвитку суспільних відносин.

Основні результати досліджень. На міжнародному рівні проблема боротьби з організованою злочинністю була висвітлена у Конвенції ООН проти транснаціональної злочинної діяльності від 15 листопада 2000 року та Рамковим рішенням № 2008/841/ПВД Ради Європи про боротьбу з організованою злочинністю від 24 жовтня 2008 року.

Проблема існування організованої злочинності стосується й нашої держави. Держава переймається цією проблемою, намагається вживати максимально ефективних заходів для протидії діяльності організованих злочинних груп. Доказом цьому можуть слугувати прийняті Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року, який визначив мету, завдання, заходи, а також систему органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, [1] а також Указ Президента України «Про Концепцію державної політики у сфері у сфері боротьби з організованою злочинністю» від 21 жовтня 2011 року [2].

Зокрема, вищезазначена Концепція вказала, що організована злочинність є суттєвим чинником посилення соціальної напруженості та дестабілізації суспільних відносин, виникнення деформації у сфері господарювання, уповільнення темпів економічного розвитку держави. Організовані групи і злочинні організації продовжують контролювати ліву частку тіньового капіталу, протиправну діяльність, пов'язану із розкраданням бюджетних коштів, легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, організацією наркобізнесу, нелегальною міграцією тощо [2].

Як бачимо, діяльність організованих злочинних груп спрямовується на дуже серйозні сегменти суспільних відносин.

Організована злочинність фактично виникла в США, її становлення відбувалось декількома етапами. Наприкінці 90-х рр. XIX ст. термін «організована злочинність» був застосований до об'єднань злочинців, що займалися отриманням нелегального прибутку від організації гральних закладів, проституції, а після введення «сухого закону» - виготовлення та продажу алкогольних напоїв, наркотиків, підроблених грошей. Після Другої світової війни організовану злочинність у США переважно пов'язували з добре структурованими злочинними об'єднаннями, спочатку з етнічними емігрантськими, потім у 50-60 рр. XX ст. – з «сімейно-мафіозними», які брали під контроль бізнес на певній території, окремих підприємствах, установах доквілля тощо [3, с. 364].

У 70-80-і рр. XX ст. організована злочинність у США стала предметом наукових досліджень, привернула увагу науковців. У цей період були вироблені основні концепції, сутнісні характеристики даного поняття з метою розуміння підходів до боротьби з відповідним негативним суспільним явищем [14]. Організована злочинність отримала назву «нелегальне, кримінальне підприємство».

У 90-х рр. XX ст. у зв'язку з розвитком процесів світової глобалізації, а також поширенням гласності та відкритості спочатку у Радянському Союзі, а після його розпаду — і в сфері відносин між Сходом і Заходом, зростаючі міжнародні зв'язки стали ознакою й організованої злочинності, через що її прояви все більше ставали транснаціональними, набуваючи зовні якостей міжнародних корпорацій [6, с. 31].

Для повного визначення поняття організованої злочинності необхідно розглянути окремі визначення вказаного поняття вчених, науковців, що займалися цією проблемою Проте, варто сказати, що серед вчених ще не сформувалось однозначне тлумачення розглядуваного нами поняття, а тому це питання залишається відкритим.

Так, Ю.Ю. Сорочик визначає організовану злочинність як множинність злочинних діянь, вчинюваних організованими злочинними угрупованнями, що відзначаються структурністю внутрішніх відносин, мають кримінальну спрямованість діяльності, яку приховують і результатом якої є отримання злочинного доходу [15, с. 6].

О. Долженков вважає, що організована злочинність на сучасному етапі являє собою виробництво, розподіл, обмін та споживання нелегальних благ та послуг, що спричиняє заміну спонтанних, випадкових, хаотичних, неорганізованих дій на впорядковану, стандартизовану, нормативно врегульовану, стійку взаємодію злочинців, зумовлює розподіл функцій та професіоналізацію, формування статусно-рольової системи як в середині злочинних спільнот, так і перенесення її в суспільство в цілому [11].

О.О. Сердюк та К.Г. Дедуріна розуміють організовану злочинність як суспільно небезпечне соціальне явище, що характеризується тісним змиканням кримінального світу з тіньовими економічними структурами, що створює за допомогою корупції систему захисту від соціального контролю [4, с. 195].

На думку О. Литвака організована злочинність у буквальному розумінні – це сукупність злочинів, скоєних злочинними групами на певній території або в певній сфері людської діяльності [7].

На думку Н.О. Гуторової організована злочинність у її кримінально-правовому аспекті – сукупність злочинів, що вчинені організованими злочинними групами [8, с. 170].

І. Даньшин зазначає, що організована злочинність являє собою згуртування кримінального середовища в масштабі певного регіону, окремої галузі господарства або в деяких сферах управління шляхом утворення стійких, згуртованих, ієрархічно побудованих злочинних угруповань, зорієнтованих на тривалу спільну злочинну діяльність з метою здобування постійних значних доходів, часто із замаскованим використанням офіційних економічних, організаційних структур, а також корумпованих елементів державного апарату [14].

А. Закарлюка визначає організовану злочинність як систематичне або постійне, здебільшого у вигляді промислу, вчинення умисних злочинів, спрямованих на отримання сталих високих прибутків та їх легалізацію на основі утворення злочинних об'єднань та спеціально організованої системи забезпечення їх підтримки органами влади чи їх представниками з метою прикриття від соціального контролю та відповідальності [5, с. 542].

Останній вказує на такі ознаки розглядуваного нами поняття, як:

1) система дій, вчинків, пов'язаних між собою єдиною послідовністю, мотивом, потребою;

2) діяльність спрямовується на реалізацію єдиної мети та потреби;

3) дане спрямування має раціональний характер, здійснюється свідомо;

4) цілеспрямоване послідовне пристосування діяльності до умов реалізації [5, с. 543-544].

В.А. Робак вважає, що організовану злочинність можна визначити як соціальне явище, що виражається в діяльності злочинних об'єднань, що характеризуються певною структурою і правилами поведінки, мають на меті отримання незаконних доходів в будь-якій галузі діяльності, нерідко з використанням антисуспільних зв'язків з представниками органів влади й управління та правоохоронних органів для приховування злочинної діяльності [13].

На думку А.І. Гурова, організована злочинність є відносно масове функціонування стійких злочинних угруповань, які займаються вчиненням злочинів як промислом (бізнесом) та таких, що створюють з допомогою корупції систему захисту від соціального контролю [11].

І.Я. Гонтарь характеризує організовану злочинність як різновид соціальної діяльності визначеної кількості членів суспільства, яка направлена на постійне отримання доходів, різноманітних вигод, але виключно способами, що є злочинними самі по собі [7].

Г. Шнайдер виділяє наступні ознаки поняття організованої злочинності:

- задовольняє потреби населення у нелегальних товарах та послугах;
- здійснює свою діяльність раціонально та планомірно;
- всі представники організованої злочинної групи – професіонали;
- будь-який злочинний синдикат знаходиться у підкоренні невеликої групи, яка планує злочинну діяльність;
- організоване злочинне угруповання має свої керуючі принципи;
- заснована на нейтралізації державного кримінального переслідування [6, с. 32].

Варто ще вказати на визначення поняття «організована злочинність», дане у Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». Остання визначена як сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань [1]. Як бачимо, визначення розглядуваного нами поняття, дане законодавцем, порівняно з наведеними нами вище, є далеко неповним. Воно є буквальним значенням та не передає сутності та глибини проблеми вказаного поняття. Можливо, це було зроблено з метою дослівного розуміння відповідного терміну через неможливість в одному визначенні врахувати всіх його ознак та характеристик. З'ясування ж сутнісних властивостей та рис організованої злочинності – справа юридичної науки та дискусій між вченими.

Незважаючи на велику кількість поданих нами визначень поняття організованої злочинності, автор бажає дати власне бачення відповідного терміну.

Отже, організована злочинність можна розуміти як негативне соціальне явище, яке дисбалансиє розвиток суспільства, що характеризується веденням постійної або систематичної діяльності по отриманню значних доходів суспільно небезпечними, протиправними методами організованими злочинними угрупованнями різного типу, які при цьому взаємодіючи з представниками органів державної влади та управління, не підпадають під дію соціального контролю та відповідальності.

З'ясувавши поняття організованої злочинності, вартує перейти до аналізу її кримінологічної характеристики.

На нашу думку, найбільш повно та влучно характеристика відповідного поняття дана Малковим В.Д.

З огляду на вище зазначене можна наголосити, що основними рисами організованої злочинності є:

1) криміналізація економічних відносин, тобто злиття економічної та злочинної діяльності; зміни, що виникають в економіці, нові форми економічних відносин

приводять до створення потужних злочинних угруповань, що контролюють окремі сфери економіки, промислового виробництва, побутового обслуговування; тобто організовані злочинні угруповання є сильними «гравцями» в економіці; вони захоплюють контроль над галузями економіки, великими підприємствами, значними запасами природних ресурсів тощо; тобто їх вплив може проявитися всюди, де задіяний великий капітал та доходи [9, с. 412];

2) активне включення в злочинну діяльність корумпованих чиновників; корупція набуває широкого розповсюдження в умовах політичної та економічної нестабільності, будучи, з одного боку передумовою, а з іншого – проявом організованої злочинності, засобом її прикриття; представники злочинних угруповань, володіючи достатньою кількістю доходів, впливають на державних службовців з метою досягнення власних корисливих інтересів; як правило, вказані чиновники мають відношення до управління держаним майном, формування державних фондів тощо; вплив може також супроводжуватися погрозами, насильством, іншими злочинними методами задля досягнення цілей організованих злочинних груп; з часом ці чиновники перетворюються в тих, хто співпрацює з представниками злочинних груп, виконуючи їх волю та бажання;

3) активізація злочинних угруповань у здійсненні тяжких злочинів; досягнення цілей організованих злочинних груп відбувається за допомогою вимагання, розбоїв, граббжів, вбивств тощо; злочинці використовують всі можливі засоби та заходи задля цього; часто жертвами злочинів стають не лише підприємці та державні службовці, на яких чиниться тиск, або представники інших злочинних організацій, а й невинні одинокі, психічно хворі люди, прості перехожі, які випадково опинились, наприклад, на місці злочину; загалом можна сказати, що від діяльності злочинних угруповань страждає все суспільство;

4) «експлуатація» пороків суспільства (наркоманія, проституція, ігровий бізнес тощо); те, що стримує, обмежує, затуплює нормальний розвиток суспільства, те, що є непотрібним, те, що руйнує суспільний устрій, є привабливим для злочинних організацій; більше того, вони використовують вказані речі задля досягнення значних доходів, задля збагачення;

5) формування своєрідного резерву організованих злочинних структур із числа осіб, що відбувають покарання у місцях позбавлення волі; саме місця позбавлення волі є тим місцем, де «готується» найбільша кількість осіб, які потім будуть членами злочинних формувань; при цьому у майбутньому вчиняється велика кількість злочинів, вони вчиняються з більшою жорстокістю;

6) ріст злочинного професіоналізму, кваліфікованості вчинення злочинів; злочини, що вчиняються організованими злочинними групами, наперед плануються, роздаються завдання членам груп; тобто працює злагоджена система професіоналів, які навчають інших осіб, що залучаються до діяльності; існують конкретні методи та способи здійснення злочинних операцій; діяльність злочинних угруповань не стоїть на місці, вона постійна «розвивається» та «вдосконалюється» з метою пристосування до відповідних зовнішніх факторів та умов, які диктує держава та суспільство, а також задля максимально можливої конспірації злочинної діяльності [9, с. 413-414];

7) висока латентність; діяльність злочинних організацій сильно приховується, всі дії вчиняються таємно, відомі лише членам організацій; якщо існують певні сумнівні факти, що можуть вказати на представників організованих груп, то останніми вживаються всі «необхідні» заходи для усунення будь-яких підозр.

Ю.М. Антонян вказує, що злочини, вчинювані організованими злочинними угрупованнями, можна згрупувати на: 1) насильницькі; 2) у сфері економічної діяльності;

3) податкові; 4) проти правосуддя; 5) проти суспільної безпеки; 6) проти здоров'я та суспільної моралі; 7) митні [3, с. 367].

На закінчення варто вказати, що складовими сучасної організованої злочинної діяльності є:

1) створення, організація, управління та участь в організованих кримінальних структурах;

2) підготовка і вчинення злочинів, корупційних та інших порушень законодавства, спрямованих на досягнення бажаного результату;

3) дії щодо вчинення конспірації у діяльності організованих злочинних структур та їх учасників;

4) планування, матеріально-технічне та фінансове забезпечення функціонування організованих злочинних структур, їх складових, насамперед керівної ланки;

5) створення системи технічного фізичного, юридичного захисту учасників організованих злочинних структур та членів їх родин;

6) формування економічного підґрунтя шляхом встановлення контролю над найбільш прибутковими галузями економіки;

7) придбання права володіння пакетами акцій, приватизація, рейдерські захоплення прибуткових об'єктів економіки незалежно від форм власності;

8) участь в економічній діяльності (легальній, тіньовій тощо);

9) проникнення учасників організованих злочинних структур, їх уповноважених представників до органів законодавчої, виконавчої та судової влади, керівних органів місцевого самоврядування, правоохоронні органи;

10) використання корупції для забезпечення імунітету організованих злочинних структур від соціального та правового контролю, створення сприятливих умов для їх злочинної діяльності шляхом підкупу, хабарництва;

11) налагодження корумпованих зв'язків у державних та органах місцевого самоврядування;

12) протидія діяльності правоохоронних органів, зокрема, шляхом ведення у них розвідувальної діяльності, а також контр розвідувальної діяльності у власному середовищі;

13) чинення тиску, залякування, шантажу на працівників оперативно-розвідувальної діяльності, кримінального судочинства;

14) організація кримінального, адміністративного та дисциплінарного переслідування ініціаторів, учасників оперативних розробок організованих злочинних груп, організацій, керівників відповідних оперативних і слідчих підрозділів з боку корумпованих зв'язків організованих злочинних структур у державних та судових органах;

15) сприяння учасникам організованих злочинних структур та прикриття їх діяльності [10, с. 512-513]

Висновки. Отже, можна вказати, що найбільш небезпечним видом злочинності є саме організована. Організована злочинність являє собою негативне соціальне явище, яке дисбалансиє розвиток суспільства, що характеризується веденням постійної або систематичної діяльності по отриманню значних доходів суспільно небезпечними, протиправними методами організованими злочинними угрупованнями різного типу, які при цьому взаємодіючи з представниками органів державної влади та управління, не підпадають під дію соціального контролю та відповідальності.

Основними характеристиками організованої злочинності на сучасному етапі розвитку суспільства є: злиття економічної та злочинної діяльності, активне включення в злочинну діяльність корумпованих чиновників, активізація злочинних угруповань у здійсненні

тяжких злочинів, «експлуатація» пороків суспільства, формування своєрідного резерву організованих злочинних структур із числа осіб, що відбувають покарання у місцях позбавлення волі, ріст злочинного професіоналізму, кваліфікованості вчинення злочинів, висока латентність.

Література:

- 1) Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. — 1993. - № 35. — Ст. 358
- 2) Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Указ Президента України від 21 жовтня 2011 року // Офіційний вісник України. — 2011. - № 83. — Ст. 29
- 3) Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. — М.: Логос, 2004. — 448 с.
- 4) Дедуріна К.Г., Сердюк О.О. Організована злочинність: інституційні ознаки // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. — 2001. - № 948. — С. 194-197
- 5) Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: У 3 кн. Кн. 2. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. — 712 с.
- 6) Калиновський О.В., Ремський В.В. Етнічна організована злочинність: історія та сучасність // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2010. - № 23. — С. 28-36
- 7) Кальченко Т.Л. Організована злочинність: криминологічна характеристика та напрями протидії [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/6/kalhenk.htm
- 8) Криминологія: Підручник / За заг. ред. Л.С. Сміяна, Ю.В. Нікітіна — Національна академія управління, 2010 — 496 с.
- 9) Криминология: Учебник/Под ред. акад. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. — М.: Юристъ, 1997. — 512 с.
- 10) Криминология: Учебник/под ред. проф. Малкова В.Д. — М.: ЗАО Юстицинформ, 2004. — 527 с.
- 11) Криминология: Учебник для вузов /Под общ. ред. А.И. Долговой. — М.: Норма, 2005. — 912 с.
- 12) Одинцов О.В. Рівні організованої злочинності: кримінально-правовий та криминологічний аспекти [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Odintcov.htm
- 13) Пічкуренко С.І. Економічна та організована злочинність в сучасних умовах // Право та управління. — 2011. - № 4. — С. 196-201
- 14) Робак В.А. Заходи протидії організованій злочинності [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/LA309_16.pdf
- 15) Свакян М.Б. Узагальнена класифікація організованих злочинних угруповань [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Kyuv/3/28.pdf
- 16) Сорочик Ю.Ю. Адміністративно-правове забезпечення протидії організованій злочинності в Україні: Автореф. дис. канд. юрид. наук. — Ірпінь, 2010. — 24 с.

К. В. Несіна

Науковий керівник:

к. юр. н., доцент О. А. Радзівілл

МІЖНАРОДНИЙ СУД

Дана стаття присвячена дослідженню поняття та ознак міжнародного суду. В статті розглянуті основні види міжнародних судів. Проведено аналіз норм міжнародного законодавства, регламентуючого діяльність міжнародного суду.

Ключові слова: Міжнародний суд, ООН, статут.

К. В. Несіна

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СУД

Данная статья посвящена исследованию понятия и признаков международного суда. В статье рассмотрены основные виды международных судов. Проведен анализ норм международного законодательства, регламентирующего деятельность международного суда

Ключевые слова: Международный суд, ООН, статут.

К. В. Несіна

INTERNATIONAL COURT

This paper focuses on the study of the concept and features of the international court. The article describes the main types of international courts. The analysis of international law governing the activities of the international court.

Keywords: international court, ООН.

Постановка проблеми - дослідити діяльність міжнародних судів та розкрити їх основні характеристики.

Мета дослідження – дослідити поняття та статус міжнародних судів.

Першим в історії судовим органом, що створений на основі міжнародного договору і є таким, що поширював на договірних засадах юрисдикцію на певні суперечки країн-учасниць договору, була Постійна палата міжнародного правосуддя. Її було створено в 1921 р. згідно зі Статутом Ліги Націй. Існувала Постійна палата міжнародного правосуддя 20 років. За цей час вона розглянула 37 спорів і підготувала 28 консультативних висновків.

Нині діє Міжнародний суд ООН у Гаазі. Статут суду вважається складовою Статуту ООН. Суд розглядає справи, що передаються йому за згодою держав, які сперечаються. Він готує також консультативні висновки за запитами міжнародних організацій. Рішення Міжнародного суду ООН є обов'язковим для зазначених сторін, але не може використовуватись як прецедент для аналогічних справ. Якщо рішення суду не виконується, то заінтересована сторона може поскаржитися до Ради Безпеки ООН.

Суд переважно використовується для розгляду територіальних суперечок і вважається одним із шести найважливіших органів ООН [1, 707].

Міжнародний Суд є одним із шести головних органів ООН і головним судовим органом цієї організації (статті 7, 92 Статуту ООН). Він прийшов на зміну Постійній палаті міжнародного правосуддя, що діяла в 1921-1946 роках під час існування Ліги Націй. У теорії Міжнародний Суд часто називають Світовим Судом, що наголошує на межах його юрисдикції та ролі в міжнародному правопорядку. Статут Міжнародного Суду є невід'ємною частиною Статуту ООН. Тому кожна держава - член ООН одночасно є

учасницею Статуту Суду, що, проте, не означає автоматичного визнання юрисдикції Суду.

Міжнародний Суд розташований у нідерландському місті Гаага. Складається з 15 суддів, що обираються Генеральною Асамблеєю та Радою Безпеки на дев'ятирічний строк.

Склад Суду повинен забезпечувати представництво головних форм цивілізації й основних правових систем світу. Якщо Суд приймає до розгляду справу, спірною стороною якої є держава, що не має у складі Суду судді свого громадянства, ця держава має право призначити на час розгляду цієї справи суддю *ad hoc* на свій вибір.

Головна функція Суду - вирішувати спори на основі міжнародного права. Він також має право надавати консультативні висновки з будь-якого питання міжнародного права. За час свого існування Міжнародний Суд ухвалив близько 80 рішень у справах, спірними сторонами яких були понад 60 держав. 16 вересня 2004 р. Румунія подала до Суду позов проти України про визначення меж морського кордону в Чорному морі та, відповідно, меж континентального шельфу та виключних економічних зон.

Вирішення спорів. Міжнародний Суд має право вирішувати спори тільки між державами, що є учасниками Статуту Суду. Утім спір за участю міжнародної організації або приватної особи фактично може бути розглянутий Міжнародним Судом, але тільки якщо його можна «трансформувати» в міждержавний. Наприклад, 1999 р. Федеративна Республіка Югославія (зараз Сербія та Чорногорія) подала позови проти окремих держав - членів НАТО, але не проти самої цієї міжнародної організації, що ініціювала та реалізовувала застосування збройної сили проти ФРЮ. Також Суд неодноразово вирішував спори про притягнення до відповідальності держав, що порушили права іноземців, за позовами держав, громадянами яких були ці особи.

Юрисдикція Міжнародного Суду є факультативною, тобто Суд має право прийняти справу до розгляду по суті тільки за умови надання на це чітко вираженої згоди обома спірними сторонами.

Відповідно до ст. 38 Статуту Суду цей судовий орган вирішує спори на підставі міжнародного права, застосовуючи міжнародні договори, міжнародні звичаї, загальні принципи права, а також, як допоміжний засіб для визначення правових норм, судові рішення та доктрини найбільш кваліфікованих спеціалістів із публічного права. Утім сторони спору можуть домовитися про надання Суду права вирішити справу *ex aequo et bono*, тобто по справедливості.

Рішення Міжнародного Суду є обов'язковим для сторін, остаточним і не підлягає оскарженню. Згідно зі ст. 94 Статуту ООН, коли яка-небудь сторона у справі не виконає зобов'язання, покладеного на неї рішенням Суду, друга сторона може звернутися до Ради Безпеки, яка може зробити рекомендації або вирішити про вжиття заходів для виконання рішення.

Надання консультативних висновків. Статут ООН надає право Генеральній Асамблеї та Раді Безпеки запитувати від Міжнародного Суду консультативні висновки з будь-якого юридичного питання (ст. 96). Крім того, Генеральна Асамблея може дозволити іншим органам ООН і її спеціалізованим установам запитувати консультативні висновки Суду з юридичних питань, що виникають у межах їхньої компетенції. До цього часу Міжнародний Суд надав 24 висновки на запити Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки, Економічної та Соціальної Ради, ЮНЕСКО, Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міжнародної морської організації.

Незважаючи на те, що консультативні висновки Суду не мають юридично обов'язкової сили для органів (установ), що його запитали, загалом вони виконуються.

Зокрема, Міжнародний Суд (діє з 1946 р.), Міжнародний трибунал з морського права (1996), Апеляційний орган Світової організації торгівлі (1996), Європейський суд з прав людини (1959), Міжамериканський суд з прав людини (1979), Суд Європейських співтовариств (1952), Суд Європейської угоди про вільну торгівлю (1994), Суд Економічного Союзу Бенілюксу (1974), Економічний суд Співдружності незалежних держав (1993), Суд Спільного ринку Східно-Південної Африки (1998), Суд Андійського співтовариства (1984), Центральноамериканський суд (1994).

Компетенція Міжнародного Суду визначена в главі II (статті 34-38), а також у главі IV (статті 65-68) Статуту Суду. Цього глави Статуту встановлює границі компетенції Міжнародного Суду [8, с. 39]

По-перше, компетенція Суду поширюється лише на суперечки між державами. Суд не може розглядати суперечки між приватними особами й державою й тим більше суперечки між приватними особами. Але й суперечки між державами можуть розглядатися лише за згодою всіх сторін. Таким чином, компетенція Суду є для держави не обов'язковою, а факультативною. Рішення про надання Суду лише факультативної компетенції було прийнято після досить напруженої боротьби з досить численними прихильниками обов'язкової компетенції Суду на конференції в Сан-Франциско в першому комітеті 4-ої комісії більшістю голосів (31 проти 14).

Факультативний характер передачі державами споровши на дозволі суду проявляється, зокрема, у тім, що, відповідно до пункту 1 статті 36 Статуту Міжнародного Суду, “до ведення Суду ставляться всі справи, які будуть передані йому сторонами...”. Держави - учасники Статуту можуть, однак, визнати для себе компетенцію Суду обов'язковою по певних категоріях справ

В 70-их – 80-их роках на цілому ряді сесій Генеральної Асамблеї ООН двічі з інтервалом у кілька років обговорювалося питання про посилення ролі й впливу Міжнародного Суду за допомогою розширення його компетенції й введення обов'язкової юрисдикції. На рубежі 70-их років з подібною ініціативою виступили західні, на рубежі 80-их – країни, що розвиваються

У Статуті Міжнародного Суду закладені кілька варіантів визнання за ним обов'язкової юрисдикції. Так, держава може виступити з відповідною заявою або бути учасником двосторонньої міжнародної угоди, що містить положення про обов'язкову юрисдикцію. До числа таких договорів ставляться мирні договори, договори про світ і співробітництво, про спільну експлуатацію природних ресурсів, про розмежування морських просторів і деякі інші. Клаузулу про обов'язкову юрисдикцію Міжнародного Суду містять також численна група багатобічних і насамперед універсальних міжнародних угод. Їхніми учасниками є більшість держав [12, с. 47].

Таким чином, обов'язкова юрисдикція Міжнародного Суду в договірному плані зізнається державою або в цілому, або із застереженням, або по конкретних категоріях міжнародних спорів.

Поряд із заявами держав обов'язкова юрисдикція Міжнародного Суду передбачається цілим рядом міжнародних конвенцій, що регулюють деякі спеціальні області міжнародних відносин. У них, як правило, досить жорстко фіксуються умови й порядок передачі на Суд розгляд споровши, що стосується тлумачення або застосування цих конвенцій. Я хотів би послатися як приклад на Факультативний протокол про обов'язковий дозвіл споровши до Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року. Стаття I протоколу говорить: “Суперечки по тлумаченню або застосуванню конвенції підлягають обов'язковій

юрисдикції Міжнародного Суду й відповідно можуть передаватися в цей Суд за заявою будь-якої країни в суперечці, що є учасником теперішнього Протоколу”.

Таким чином, незважаючи на відносно низький рівень визнання обов'язкової юрисдикції Міжнародного Суду ООН, останній все-таки наділяється в ряді випадків досить широкими повноваженнями, які свідчать про більші потенційні можливості Суду в справі дозволу міждержавних спорівши [4, с. 26]

Загальноприйнятим є положення, у відповідність із яким держава-позивач повинне обґрунтувати компетенцію Суду в розгляді даної суперечки по суті. Більше того, саме на цю державу покладає обов'язок довести факт існування суперечки і його юридичну природу. Порушення цього положення робить претензію безпредметної й, таким чином, неможливим застосування юрисдикції Міжнародного Суду ООН.

Крім властиво судових функцій, Суд має право давати консультативні висновки по будь-якому юридичному питанню, по запиті будь-якої установи, уповноваженого робити такі запити самим Уставом ООН або відповідно до цього Уставу. Це прямо треба зі статті 96 Уставу ООН і статті 65 Статуту Міжнародного Суду ООН. У відповідності зі статтею 96 Уставу право запиту в Міжнародного Суду консультативних висновків по будь-якому юридичному питанню належить Генеральній Асамблеї й Раді Безпеки. Інші органи ООН, а також і спеціалізовані установи ООН, яким Генеральна Асамблея може дати в будь-який час дозвіл на це, також можуть запитувати консультативні висновки суду по юридичних питаннях, що виникає у зв'язку з їхньою діяльністю. До їхнього числа ставляться: Економічна й Соціальна Рада, Рада по опіці, Міжнародна організація праці, ЮНЕСКО й багато хто др.

Консультативний висновок Міжнародного Суду являє собою лише вираження думки міжнародних суддів по тому або іншому юридичному питанню міжнародного права. Воно не носить обов'язкового характеру й не зв'язує орган, що звернувся в Міжнародний Суд за консультативним висновком.

Висновки. Отже, в кінці роботи хочеться зазначити обов'язкова юрисдикція Міжнародного Суду в договірному плані зізнається державою або в цілому, або із застереженням, або по конкретних категоріях міжнародних спорів.

Міжнародний суд ООН у Гаазі. Статут суду вважається складовою Статуту ООН. Суд розглядає справи, що передаються йому за згодою держав, які сперечаються. Він готує також консультативні висновки за запитами міжнародних організацій. Рішення Міжнародного суду ООН є обов'язковим для зазначених сторін, але не може використовуватись як прецедент для аналогічних справ. Якщо рішення суду не виконується, то заінтересована сторона може поскаржитися до Ради Безпеки ООН.

Література:

1. Конституція України, от 28 июня 1996 года // Вед. Верх. Ради Укр. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Закон України“Про міжнародні договори України”, від 22 грудня 1993 року // Від. Верх. Ради Укр. – 1994. – № 10. – Ст. 45.
3. Баскин Ю.Я., Фельдман Д.И. История международного права. – М., – 1990. – 456 с.
4. Блищенко И.П. Международное и внутреннегосударственное право. – М., – 1960. – 256 с.
5. Буроменський М. Міжнародно-правові стандарти внутрішньодержавної демократії // Вісник Академії правових наук України. –1997. – №2(9). – С. 12-21.
6. Буткевич В.Г. Соотношение внутригосударственного и международного права. – К., – 1981. – 243 с.
7. Колосов и Э.С. Кривчикова. Т. 1. – М.: Изд-во МНИМП, 1996. – 864с. Действующее международное право. В 3-х томах. Составители Ю.М.
8. Курс международного права. В 7 т., т.5., М.: Наука. – 1989-1993. – 324 с.
9. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. Уч., – М.: Издательство БЕК. – 1996. – 367 с.
10. Лукашук И.И. Функционирование международного права. – М., – 1992. – 154 с.

11. Международное право: Учебник. Изд. 2-е доп. и перераб. Отв. ред. Ю. М. Колосов, В. И. Кузнецов. – М.: Международные отношения, 1998. – 624 с.
12. Рубанов А.А. Теоретические основы международного взаимодействия национальных правовых систем. – М., – 1984. – 133 с.
13. Тункин Г.И. Основы современного международного права. – М., – 1956. – 346 с.
14. Хайд Ч.Ч. Международное право, его понимание и применение Соединенными Штатами Америки. – М., – Т. I, IV. – 1950-1952. – С. 227 - 228.
15. Черниченко С.В. Международное право: современные теоретические проблемы. – М., – 1993. – 157 с.

Г. В. Олексієнко
Науковий керівник
д.юр.н., професор Казаченко І.П.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФОНДОВИХ БІРЖ В УКРАЇНІ

В статті комплексно досліджено особливості правового регулювання діяльності фондодових бірж в Україні. Вивчено теоретичні аспекти діяльності фондодових бірж. Узагальнено особливості правового забезпечення функціонування ринку цінних паперів в Україні. Подано рекомендації щодо удосконалення нормативно-правової бази фондодового ринку.

Ключові слова: нормативно-правові акти, ринок цінних паперів, фондова біржа, регулювання.

Г. В. Алексеенко

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ФОНДОВЫХ БИРЖ В УКРАИНЕ

В статье комплексно исследованы особенности правового регулирования деятельности фондодовых бирж в Украине. Изучены теоретические аспекты деятельности фондодовых бирж. Обобщены особенности правового обеспечения функционирования рынка ценных бумаг в Украине. Поданы рекомендации относительно усовершенствования нормативно-правовой базы фондового рынка.

Ключевые слова: нормативно-правовые акты, рынок ценных бумаг, фондовая биржа, регулирование.

G. V. Oleksienko

THE LEGAL ADJUSTING OF EXCHANGE STOCKS IS IN UKRAINE

In the article the features of the legal adjusting of activity of exchanges are complex investigational in Ukraine. The theoretical aspects of activity of exchange stocks are studied. The features of the legal providing of functioning of market of equities are generalized in Ukraine. Given to recommendation in relation to the improvement of normatively-legal base of fund market.

Keywords: normatively-legal acts, market of equities, exchange stock, adjusting.

Постановка проблеми. Сучасний ринок цінних паперів являє собою досить складну у функціональному та інституціональному аспектах систему, яка потребує теоретичного аналізу й осмислення в процесі обґрунтування заходів державної політики щодо його розвитку. Цей сегмент фінансового ринку, з одного боку, функціонує в межах ринкової системи господарювання з притаманними їй ринковими механізмами саморозвитку та саморегулювання, а з другого боку – потребує активного державного регулювання. Це зумовлено насамперед значною та вагомою економічною і соціальною роллю цінних паперів.

Повноцінне функціонування ринку цінних паперів потребує врегулювання деяких регуляторних проблем, у тому числі системного вдосконалення нормативної бази ринку. Таке вдосконалення вимагає внесення змін до чинних нормативних документів або прийняття нових законодавчих актів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з законодавчим регулюванням ринку цінних паперів поки що не отримали ґрунтовного висвітлення в науковій літературі, рівно ж як і не є об'єктом зацікавлення вчених-юристів та правових

аналітиків. Однак певний внесок в дослідження становлення та розвитку ринку цінних паперів в контексті фінансового права внесли такі вітчизняні науковці, як: А. І. Балюк, С. О. Бірюк, М. О. Бурмака, Л. К. Воронова, А. Т. Ковальчук, В. В. Корнєв, Д. О. Лук'яненко, В. І. Ляшенко, О. М. Мозговий, В. В. Оскольський, О. П. Орлюк, Є. Г. Панченко, М. І. Савлук, Л. А. Савченко, А.О. Селіванов, В. М. Федосов, В. П. Харицький, С. П. Черничинець.

Мета дослідження. З'ясування особливостей правового регулювання діяльності фондових бірж в Україні.

Основні результати дослідження.

Ринкові реформи у суверенній Україні проходять дуже непросто. Особливо це відчутно в такій галузі ринкових відносин, як операції з цінними паперами. Законодавче регулювання ринку цінних паперів України - це багаторівнева структура, в основу якої покладено конституційні принципи. Діяльність на ринку цінних паперів в Україні регулюється відповідно до чинного законодавства і здійснюється у взаємодії двох регуляторів, які органічно поєднуються і взаємодоповнюються: регулювання даної діяльності з боку держави; регулювання, або, як прийнято називати, регламентація, з боку власне фондової біржі чи фондового ринку [8].

Особлива активізація діяльності щодо покращення законодавства ринку цінних паперів в Україні спостерігається саме останнім часом. Період з кінця 2008-го до початку 2009 р. відзначився зрушеннями у вдосконаленні діючих норм законодавства вітчизняного фондового ринку, що проявилось в ухваленні та набранні чинності нових законів та законопроектів, які мають на меті упорядкувати правові відносини на фондовому ринку України та підтримати ефективне його функціонування.

До нормативно-правових актів, за допомогою яких здійснюється регулювання відносин на ринку цінних паперів та українській фондовій біржі, належать відповідні кодекси і закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, міністерств і відомств, які в межах своїх повноважень, визначених чинним законодавством, здійснюють регулювання, контроль і підтримують правопорядок на фондових біржах країни.

Основними законодавчими актами щодо регулювання функціонування ринку цінних паперів та фондових бірж є Закони України «Про цінні папери й фондову біржу» від 18 червня 1991 р. (втратив чинність), «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 р., «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» від 10 грудня 1997 р., «Про інститути спільного інвестування» від 15 березня 2001 р., «Про обіг векселів в Україні» від 5 грудня 2001 р., «Про цінні папери та фондовий ринок» від 22 лютого 2006 р., «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р.

Особливо важливе значення мало прийняття Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» [5], із моменту введення в дію якого (1 січня 1992 р.), власне, і розпочинається історія сучасних українських фондових бірж. Поява цього закону, безумовно, стала поштовхом для прискорення розвитку вітчизняного фондового ринку. Саме Закон «Про цінні папери і фондову біржу» уперше в законодавчій практиці України визначив види цінних паперів, установив режим ліцензування посередницької діяльності із цінними паперами, дав визначення поняття фондової біржі, закріпив правовий статус та компетенцію фондової біржі. У законі знайшли відображення положення щодо захисту прав інвесторів, щодо обов'язків емітентів цінних паперів публікувати звіти про результати

господарської діяльності та свій фінансовий стан, іншу матеріально значиму інформацію. Разом із тим, необхідно зазначити, що регламентування наведених вище питань було здійснено Законом «Про цінні папери і фондову біржу» не досить детально, а створення таких необхідних інститутів фондового ринку, як саморегульвні організації (СРО), незалежні реєстратори, депозитарії та клірингово-розрахункові установи не було передбачено зовсім. Не врегульовано законом і питання щодо можливості існування в Україні цінних паперів у дематеріалізованій формі. Це і спонукало законодавців до прийняття нової редакції закону, а саме Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 22 лютого 2006 р., на підставі якого втратив чинність Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» [8].

Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [4] є основним законодавчим документом на ринку цінних паперів, який подає нормативні визначення ряду ключових для сфери обігу цінних паперів понять та встановлює детальну класифікацію цінних паперів за різними критеріями; запроваджує деякі нові правила щодо регулювання обігу акцій, облігацій та інших видів цінних паперів, щодо здійснення окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку, послідовно визначає стадії емісії цінних паперів (у разі їхнього відкритого та закритого розміщення); містить положення щодо регулювання ринку цінних паперів (правила щодо діяльності саморегульвних організацій та положення щодо делегування останнім Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку повноважень з регулювання ринку цінних паперів); а також значно розширює коло положень, які регулюють розкриття інформації на фондовому ринку та впроваджує у життя поняття інсайдерської інформації та інсайдерів, які до цього часу не мали в Україні законодавчого закріплення.

Ще одним законодавчим документом, який регулює функціонування ринку цінних паперів є Закон України «Про акціонерні товариства» [1], норми якого покликані удосконалити процедуру управління акціонерними товариствами. Насамперед варто зауважити, що згідно із Законом замість відкритих і закритих акціонерних товариств в Україні визначено два типи - публічні та приватні акціонерні товариства. Метою Закону є посилення захисту прав міноритарних акціонерів та вирішення проблеми забезпечення інтересів акціонерних товариств, кредиторів і держави в цілому [6, с. 92].

Окрім закону «Про акціонерні товариства» протягом 2008-2010 рр. було прийнято чимало нормативно-правових документів, що стосуються фондового ринку. Так, важливим є прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», покликаний стимулювати розвиток інвестиційного бізнесу в Україні [7].

Суттєвим кроком на шляху до вдосконалення законодавства фондового ринку України стало прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів» [2]. Його метою є вдосконалення механізмів відповідальності за використання інсайдерської інформації при здійсненні операцій з цінними паперами, за шахрайство з цінними паперами та за перешкоджання в отриманні інформації або спотворення інформації, яку відповідно до чинного законодавства, має право отримати інвестор.

Ще одним важливим нещодавно прийнятим документом є закон «Про внесення змін до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» щодо розкриття інформації на фондовому ринку» від 21 квітня 2011 року [3]. Ухвалений акт уточнює норми, які стосуються розкриття інформації про емітента цінних паперів, а також спрощує процес

реєстрації проспектів емісії, зокрема, шляхом запровадження базового проспекту емісії цінних паперів.

Для функціонування ринків цінних паперів в усіх країнах, а також і в Україні велике значення мають не лише правові акти, які регулюють винятково дану сферу (тобто ринок цінних паперів), але й ті, які регулюють її поряд з іншими сферами. Перш за все мова йде про норми цивільного законодавства, які встановлюють порядок укладання різноманітних угод, зміст права власності, момент переходу його від однієї сторони до іншої по угодах тощо.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.03.2009 р. №316 р. схвалено Концепцію розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів України на 2009-2013 роки. Метою розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів є зниження вартості державних запозичень при мінімізації ризиків, створення умов для активізації вторинного ринку державних цінних паперів і розбудова ліквідного, добре структурованого фінансового ринку України в цілому.

Висновки. Чинне законодавство в певній мірі не дозволяє здійснювати ефективну діяльність на фондовому ринку. Основними вадами нормативної бази є: відсутність законодавчого визначення організованого позабіржового ринку; невідповідність класифікації цінних паперів сучасному інструментарію, зокрема відсутнє законодавче регулювання похідних цінних паперів; недостатня захищеність основних прав власників цінних паперів, насамперед обмеженість доступу до публічної інформації щодо діяльності компаній; відсутність розмежування між спекулятивними та інвестиційними операціями на ринку.

Список використаної літератури.

1. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. №514-VI (із внесеними змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів» від 25.12.2008 р. №801-VI [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» щодо розкриття інформації на фондовому ринку» від 21.04.2011 № 3264-VI [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 №3480-IV [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про цінні папери й фондову біржу» від 18.06.1991 №1201-XII (втратив чинність 23.02.2006) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Головка А. Сучасний стан та перспективи біржової торгівлі в Україні / А. Головка // Фінансовий ринок України. — 2006. — № 1. — С. 11-15.
7. ДКЦПФР Перелік організаторів торгівлі цінними паперами [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ssmc.gov.ua>.
8. Лупенко А. О. Напрями удосконалення нормативно-правового регулювання ринку цінних паперів України / А. О. Лупенко // Наукові праці НДФІ. - 2009. - № 1. - С. 91-98
9. Мозговий О. М. Формування системи регулювання фондового ринку України (методологія і організація) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.04.01 / О. М. Мозговий ; Київський національний економічний ун-т. — К., 1999. — 387 с.
10. Рубцов Б. Б. Мировые рынки ценных бумаг /Б. Б. Рубцов. — М. : Экзамен, 2002. — 285 с.
11. Цінні папери: вдосконалення законодавства фондового ринку України [Електронний ресурс] // Цінні папери України. - 2009. - № 4 (546). - Режим доступу: <http://www.securities.org.ua> /securities_paper/view.php?id=546&pub=3874
12. Черничинець С.П. Державне регулювання ринку цінних паперів України [Електронний ресурс] / Економіка Промисловості. - 2009. - №4(85). - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/eprom/2009_48/st_48_04.pdf

М. М. Олійник
Науковий керівник:
Г. І. Зубець

ПРЕДСТАВНИЦТВО В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В статті досліджено особливості визначення поняття та значення представництва в цивільному процесі. Звернено увагу на законодавче закріплення інституту процесуального представництва та на аспекти його застосування.

Ключові слова: інститут представництва, представник, правосуб'єктність, цивільне судочинство, процесуально-правові відносини.

М.Н. Олейник

ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

В статье исследованы особенности определения понятия и значения представительства в гражданском процессе. Обращено внимание на законодательное закрепление института процессуального представительства и на аспекты его применения.

Ключевые слова: институт представительства, представитель, правосубъектность, гражданское судопроизводство, процессуально – правовые отношения.

М.М. Oliynuk

THE REPRESENTATION INSTITUTE IS IN CIVIL PROCEDURE

The article the features determination of concept and value of representation institute are investigational in civil procedure. Paid attention to legislative fixing of institute of judicial representation institute and on the aspects of it is application.

Key words: institute of representation, representative, legal personality, civil rule-making, judicially-legal relations.

Постановка проблеми. Основні засади побудови демократичної, соціальної, правової держави, що закріплені у Конституції України, обумовили реформування судово - правової системи України. Концепцією судово – правової реформи були визначені принципи формування незалежної судової влади, передбачено створення нової законодавчої бази, удосконалення форм здійснення правосуддя й забезпечення ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. У результаті новим Цивільно процесуальним кодексом України (далі-ЦПК) була закріплена модель Цивільного судочинства з урахуванням європейського правового досвіду, що обумовило певні зміни у правовому регулюванні окремих інститутів цивільного процесуального права, в тому числі й інституту представництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становили наукові праці науковців, зокрема: Ю. К. Осипова, Е. Л. Невзгодіної, В.М. Шерстюка, В. Н. Івакіна, Г. О. Світличної., В.В. Комарова.

Мета. Мета дослідження полягає у теоретичному вивченні інституту представництва в цивільному процесі України, а також вивчення поняття процесуального представництва з метою формулювання та надання пропозицій щодо удосконалення інституту представництва в чинному законодавстві.

Основні результати дослідження. Представництво в цивільному процесі є процесуальним засобом реалізації громадянами права на судовий захист від посягань на честь і гідність, життя та здоров'я, на особисту свободу і майно, гарантований Конституцією України (ст. 55) [1] та іншими законами України. Воно забезпечує участь у

цивільному процесі громадян і організацій, надає їй можливість використовувати юридично грамотних осіб для ведення цивільних справ у суді та захисту суб'єктивних прав й інтересів [3].

Стаття 110 ЦПК [3] надає право громадянам вести свої справи в суді особисто або через представника. Особиста участь у справі громадянина не позбавляє його права мати по цій самій справі представника. Оскільки громадяни можуть мати в цивільному судочинстві процесуальну правосуб'єктність сторін і третіх осіб (у справах позовного провадження), заявників і заінтересованих осіб (у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин і окремого провадження), всі вони можуть вести справи через представника. Проте не всі громадяни, майнові і особисті немайнові права та охоронювані законом інтереси яких потребують судового захисту, наділені цивільною процесуальною дієздатністю і можуть брати участь у цивільному процесі, особисто вести свої справи. Права і охоронювані законом інтереси таких осіб (неповнолітніх, обмежених у дієздатності і визнаних недієздатними судом) захищають їх законні представники (статті 101, 111 ЦПК) [3].

Справи юридичних осіб ведуть у цивільному процесі їх органи, що діють у межах повноважень, наданих їм законом, статутом чи положенням, або їх представники (ч. 2 ст. 110 ЦПК) [3]. Через представників здійснюють свої повноваження в цивільному процесі органи державної влади, органи місцевого самоврядування, профспілки, підприємства, установи, організації та їх об'єднання як суб'єкти захисту прав та охоронюваних інтересів інших осіб, державних і громадських інтересів (ст. 121 ЦПК) [3].

Отже, всі особи, які беруть участь у справі, можуть вести справи в цивільному судочинстві через своїх представників, а положення статей 98, 112, 113, 117 ЦПК, що надають можливість здійснювати представництво лише сторін і третіх осіб, не відображають реальної дійсності і входять у колізію з іншими нормами ЦПК, зокрема, зі статтями 110, 121 [3].

Представництво в цивільному процесі можливе у будь-якій справі, що розглядається судом у порядку цивільного судочинства, на всіх стадіях його розвитку, починаючи з відкриття провадження у справі і закінчуючи зверненням судового рішення до виконання.

Таким чином, представництво в цивільному процесі – це процесуальна діяльність особи (представника, повіреного), спрямована на захист суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів іншої особи, яка бере участь у справі, державних і громадських інтересів, а також сприяння суду у всебічному, повному і об'єктивному з'ясуванні обставин справи, в постановленні законного і обґрунтованого рішення .

Процесуальний представник діє в цивільному процесі від імені і в інтересах іншої особи в межах наданих нею повноважень.

Правовідносини, що складаються між представником і особою, яку він представляє (довірителем), представником і судом, у цивільному процесі мають різний галузевий характер. Правовідносини між представником і довірителем є матеріально-правовими, оскільки базуються на договорі доручення, трудовому договорі чи контракті, адміністративному акті, членстві в громадській організації, факті родинних зв'язків, і регулюються нормами цивільного, трудового, сімейного права. Процесуально-правові відносини складаються у зв'язку з визначенням і оформленням повноважень представника в цивільному процесі (статті 112-115 ЦПК) [3]. Правовідносини між представником і судом у цивільному процесі регулюються нормами цивільного процесуального права і є процесуально-правовими (статті 110-116 ЦПК) [3].

Питання про правову природу представництва в цивільному процесі в юридичній

літературі вирішується неоднозначне. Переважає думка, що представництво в цивільному процесі – це самостійний інститут цивільного процесуального права, хоч окремі автори розглядають його як окремий вид цивільного представництва. Цивільно-процесуальне представництво відрізняється від цивільного представництва за виконуваними функціями і змістом правовідносин, що існують між його суб'єктами, за підставами їх виникнення [33, 7].

У цивільних правовідносинах суб'єктивні права і обов'язки реалізуються їх суб'єктом особисто або замість нього діє представник, який повністю заміщає такого суб'єкта.

Процесуальний представник не заміщає сторону в цивільному судочинстві (за винятком законних представників – батьків, опікунів, піклувальників), а діє поряд з нею, на захист її суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів. Особиста участь у справі громадянина чи органу управління юридичної особи не є перешкодою для реалізації ними права мати в цій справі представника. Захист у суді прав та інтересів недієздатних чи обмежено дієздатних громадян їх батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками не позбавляє таких громадян права мати субпредставника, оскільки вони самі є законними представниками зазначених осіб (ст. 111 ЦПК) [3].

Правове становище представника в цивільному праві цілком залежить від сторони в договорі доручення і визначається змістом останнього, що регулюється ст. 1000 Цивільного кодексу України [2].

Процесуально-правове становище цивільного процесуального представника як самостійного суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин у цивільному судочинстві визначається нормами ЦПК (статті 98, 111, 116, 117) [3], і лише повноваження на виконання деяких процесуальних дій щодо розпорядження об'єктом матеріального спору і процесу надаються довірительом (ст. 115 ЦПК) [3].

Отже, цивільне процесуальне представництво – це такі юридичні відносини, за якими одна особа – представник виконує на підставі повноваження, наданого йому законом, статутом, положенням або договором, процесуальні дії в цивільному судочинстві на захист прав і охоронюваних законом інтересів іншої особи, державних і громадських інтересів. Представник у цивільному судочинстві покликаний виконувати дві функції – захищати права та інтереси осіб, які беруть участь у справі (здійснювати правозаступництво); представляти таких осіб, бути їх повіреними (здійснювати процесуальне представництво). Зазначені функції чітко визначені статтями 1, 6 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [5]. В Англії, Франції, Бельгії та інших державах здійснення правозаступництва відособлено від представництва. В Англії функцію правозаступництва виконують баристери (адвокати), а функцію представництва соліситори (повірені). Перші подають юридичні поради, складають важливі судові папери, виступають з промовами в суді; другі – проводять збір і підготовку фактичного матеріалу і доказів у справі, подають і одержують процесуальні папери [35,8].

Процесуально-правове становище процесуального представника в цивільному судочинстві України визначається в складі осіб, які беруть участь у справі (статті 98, 99 ЦПК) [3]. ЦПК більшості країн, що входять до складу Співдружності Незалежних Держав, не включають представника до цієї групи суб'єктів. По-різному вирішується дане питання і в теорії цивільного процесуального права. Більшість авторів на підставі аналізу ознак, характерних для осіб, що беруть участь у справі, відносять до них і представників. Заперечення противників протилежної позиції зводяться, зокрема, до того, що представники не мають самостійних прав, вони здійснюють права довірительів у всіх випадках від їх імені. Виключаючи процесуальних представників зі складу осіб, які беруть

участь у справі, одні автори зазначають, що вони матеріально і процесуально не заінтересовані у вирішенні справи. На думку інших, представник не має ні матеріально-правового, ні державного, ні громадського інтересу у вирішенні справи, його інтерес до наслідків судочинства процесуальний [21, 7].

Загальною ознакою, на підставі якої об'єднані особи, які беруть участь у справі, є наявність заінтересованості в результатах розгляду справи, що властиве і представникам у цивільному процесі. Їх юридична заінтересованість у справі (службова, громадська, особиста) визначається інтересом тих осіб, від імені і на захист прав яких вони здійснюють свою діяльність. Виходячи з цього, їх процесуально-правове становище порівняно до інших осіб, які беруть участь у справі. Вони мають право знайомитися з матеріалами справи, роботи з них витяги, одержувати копії рішень й інших документів, що є у справі, брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у їх дослідженні, заявляти клопотання та відводи, давати усні та письмові пояснення судові, подавати свої доводи, міркування і заперечення тощо (ст. 99 ЦПК) [3]. А це свідчить, що вони мають ознаки осіб, які беруть участь у справі.

Представництво широко застосовується на практиці і може здійснюватися особами, склад яких визначено статтями 111, 112 ЦПК [3]. Представниками можуть бути :

1) члени органів управління, працівники державних підприємств, установ, організацій, кооперативних організацій – у справах цих підприємств, установ та організацій;

2) уповноважені профспілок – у справах працівників, а також осіб, захист прав та інтересів яких здійснюється професійними спілками;

3) уповноважені організацій, яким їх статутом чи положенням надано право представляти інтереси членів цих організацій, – у справах членів цих організацій;

4) адвокати – в справах громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства юридичних осіб (ст. 1 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [5];

5) один із співучасників за дорученням інших співучасників (ст. 104 ЦПК) [3];

6) батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники (ч. 3 ст. 101 ЦПК) [3];

7) інші особи, допущені судом, який розглядає справу, до представництва в цій справі.

Представниками в цивільному процесі можуть бути громадяни, які досягли повноліття. Проте повнолітні, над якими встановлена опіка чи піклування, не можуть, як і неповнолітні, здійснювати представництво. Це правило встановлено пп. 1, 2 ст. 116 ЦПК [3] і означає, що необхідною умовою правосуб'єктності представника є наявність у нього цивільної процесуальної правоздатності і дієздатності. Але у визначенні цивільного процесуального становища обмежено дієздатних осіб допущена колізія між окремими нормативними правилами. Так, положення ч. 1 ст. 111 ЦПК [3] про те, що особи, визнані в установленому порядку обмежено дієздатними, не можуть особисто брати участь у цивільному процесі, а їхні права й інтереси захищають у суді піклувальники, і правило п. 2 ст. 116 ЦПК [3], згідно з яким такі особи не можуть здійснювати представництво в суді, підлягає критичній оцінці. Відповідно до ст. 27-42 Цивільного кодексу України [2] обмеження дієздатності громадян поширюється лише на розпорядження ними майном, одержання заробітної плати, пенсій чи інших видів прибутків і розпорядження ними. Щодо здійснення особистих немайнових прав дієздатність таких осіб не обмежується. Вони можуть реалізовувати свої політичні та трудові права, нести дисциплінарну та кримінальну відповідальність. Обмеження цивільної процесуальної дієздатності не передбачене також чинним законодавством. Частина 2 ст. 260 ЦПК [3] надає обмежено дієздатному громадянину право порушити цивільний процес у справі про скасування обмеження в дієздатності. Отже, зміст ст. 111 і п. 2 ст. 116 ЦПК [3] у цій частині не

узгоджується зі ст. 27-42 Цивільного кодексу України [2] ст. 260 ЦПК [3], з відповідними нормами інших галузей права і потребує приведення у відповідність з ними [18,6].

Не можуть бути представниками адвокати, які отримали доручення про надання юридичної допомоги з порушенням правил, установлених законодавством України про адвокатуру, а також особи, виключені з колегії адвокатів у випадку, зазначеному в п. 6 ст. 112 ЦПК [3].

Якщо особа, яка виключена з колегії адвокатів, працює юрисконсультантом чи на іншій посаді в організації, то в справах таких організацій вона може виконувати функції представника в суді (п. 2 ст. 112 ЦПК) [3]. Такі особи можуть також здійснювати представництво осіб, які перебувають під їхньою опікою чи піклуванням.

На забезпечення законності в здійсненні правосуддя і зміцнення авторитету суду спрямоване правило ч. 2 ст. 116 ЦПК [3], що забороняє суддям, слідчим і прокурорам виконувати обов'язки представника окремих громадян, крім випадків, коли вони діють як законні представники (батьки, опікуни, піклувальники) чи представники відповідного суду або прокуратури, що є стороною в справі. Надання їм такої можливості зумовлене дією принципу рівності громадян перед законом і судом незалежно від їхнього посадового становища. У протилежному разі недієздатні, над якими судді, слідчі чи прокурори здійснюють опіку або піклування чи є їх батьками, були б поставлені в нерівне процесуально-правове становище порівняно з іншими учасниками процесу.

Висновки. Нами було розглянуто поняття та значення інституту представництва в цивільному процесі. За результатами дослідження можна зробити такі висновки: Цивільним процесуальним кодексом України запроваджено нову правову конструкцію визначення поняття та значення представництва та обсяг повноважень представника в цивільному процесі. Отже, згідно чинного законодавства представництво в цивільному процесі – це процесуальна діяльність особи (представника, повіреного), спрямована на захист суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів іншої особи, яка бере участь у справі, державних і громадських інтересів, а також сприяння суду у всебічному, повному і об'єктивному з'ясуванні обставин справи, в постановленні законного і обґрунтованого рішення.

Література:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України (16 січня 2003). // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
3. Цивільний процесуальний кодекс України (18 березня 2004). // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. - № 40 - 41, 42. – Ст. 196.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. В.В. Комарова. – Х.: Одісеї, 2010. – 816 с.
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України (5 липня 2012р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 62. – ст. 17
6. Бичкова С.С. Цивільне процесуальне право України. Навчальний посібник. К. Атіка, 2009. – 391 с.
7. Цивільний процес. Навчальний посібник. За ред. Білоусова Ю.В. К. Прецедент. 2009. - 313 с.
8. Гурович М.А. Гражданские процессуальные правоотношения и процессуальные действия. // Тр. ВЮЗИ: в 3т. – М., 1965 – т. 3 – с. 93
9. Цивільне процесуальне право України: [Підручник для юрид. вузів і фак.] / В.В. Комаров, В.І., В.І. Тертишніков, Є.Г. Пушкар та ін/ За ред. Комарова. – Х.: Право, 2009, - 592 с.
10. Штефан М.Й., Дрижачаня В.В., Гусев Е.В. Представительство граждан в суде. – К., 1991. Цивільний процес. Навчальний посібник. / За ред. Білоусова Ю.В. К. - Прецедент. 2005, - 386 с.
11. Штефан М.Й. Цивільний процес. Підруч. для юрид. Спеціальностей вищих закладів освіти: - К.: Ін. Юре – 1997-608 с.

В.М.Онищенко

Науковий керівник:

док. юр. наук, професор В.К. Матвійчук

МИСЛИВСТВО ЯК ВИД ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ТВАРИННИМ СВІТОМ

Стаття присвячена комплексному дослідженню мисливства як виду права користування тваринним світом. Визначено особливості права загального та спеціального використання об'єктів тваринного світу та право власності на відповідні об'єкти. Розглянуто питання щодо поняття та правового змісту тваринного світу за законодавством України, правового регулювання суспільних відносин у зазначеній сфері та норм про раціональне використання тваринного світу у системі права та законодавства України.

Ключові слова: мисливство, тваринний світ, об'єкти тваринного світу, використання об'єктів тваринного світу, дика фауна, право власності на об'єкти тваринного світу, природні права тварин.

В.М.Онищенко

ОХОТА КАК ВИД ПРАВА ПОЛЬЗОВАНИЯ ЖИВОТНЫМ МИРОМ

Статья посвящена комплексному исследованию охоты как вида права пользования животным миром. Определены особенности права общего и специального использования объектов животного мира, проанализированы правовые основы собственности на эти объекты. Рассмотрены вопросы относительно понятия и правового содержания животного мира по законодательству Украины, правового регулирования общественных отношений, норм о рациональном использовании животного мира в системе права и законодательства Украины.

Ключевые слова: охота, животный мир, объекты животного мира, использование объектов животного мира, дикая фауна, право собственности на объекты животного мира, естественные права животных.

V.M.Onyschenko

HUNTING IN VIEW OF USE WILDLIFE WORLD

Article is devoted to the complex research hunting, as a kind of right to use wildlife world. The features of law of general and special use of fauna objects and ownership of related objects. Questions about legal concepts and contents of wildlife under the laws of Ukraine, the legal regulation of social relations in this sphere and regulations on the rational use of wildlife in the legal system and laws of Ukraine.

Keywords: hunting, wildlife world, wildlife world objects, managing of objects wildlife world, wild fauna, title ownership of objects of wildlife world, the natural rights of animals.

Постановка проблеми. Правовий режим використання і охорони тваринного світу в Україні визначений в Конституції України та Законі України „Про тваринний світ”. Відповідно до даних нормативних актів кожен громадянин України має право на спеціальне використання тваринного світу, серед різновидів якого важливе місце займає мисливство та полювання. Однак, реалізація права громадян на спеціальне використання об'єктів тваринного світу потребує належного і чіткого правового регулювання, зважаючи на особливі властивості та характеристики окремих представників тваринного світу, оскільки дика фауна є однією з найбільш вразливих ланок біосфери. Більше того - чисельність найцін-

ніших у мисливському розумінні видів тварин наприкінці XX - початку XXI століття має стійку тенденцію до зменшення.

Тому у даному контексті важливим та необхідним кроком залишається пошук шляхів гармонійного співіснування суспільства та живої природи, встановлення балансу між економічними та екологічними потребами людства. Пріоритетне значення у цьому процесі надається екологічному законодавству. Зокрема, Закон України „Про мисливське господарство та полювання” регулює особливості правового режиму використання мисливських тварин та здійснення полювання в Україні. При цьому відкритими і недостатньо врегульованими залишаються питання щодо упорядкування ведення мисливського господарства та серйозного збільшення популяції диких тварин, а також притягнення винних до кримінальної, цивільної, адміністративної, дисциплінарної відповідальності за порушення правил полювання. Більше того, чіткого правового регламентування вимагає і міжнародний мисливський туризм, спрямований на добування цінних трофеїв, що іноді призводить до вилучення популяції найперспективніших в репродуктивному аспекті особин на території України.

Таким чином, законодавство України щодо правового регулювання відносин у сфері ведення мисливського господарства та здійснення полювання перебуває у стадії формування, і ще недостатньо ефективно застосовується на практиці, тому потребує належної нормативно-правової регламентації та вдосконалення.

Саме ці проблеми та необхідність більш ефективного правового регулювання мисливства та полювання в Україні обумовили актуальність і вибір даної теми статті.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну різноманітність наукових праць відомих українських науковців у галузі екологічного права, зокрема Л. Буджиган [3], М.П.Волик [4], М. І. Малишко [5], Ю.В. Муравйов [6], О.О. Томин [9], та ін.

Мета дослідження. Метою статті є з'ясування сутності мисливства як виду права користування тваринним світом. Зазначена мета зумовила наступні завдання: - присвячені дослідженню організаційно-правових засад формування та ведення мисливського господарства, специфіки ведення мисливського господарства в Україні, а також особливостям здійснення державного управління і контролю за веденням мисливського господарства в Україні.

Основні результати дослідження. Дикі тварини, які проживають у природних для них умовах, є власністю народу України, традиціями якого з давніх-давен є полювання та добування продуктів життєдіяльності тварин. За визначенням Закону України "Про тваринний світ" вид спеціального використання тваринного світу, що здійснюється шляхом добування диких звірів і птахів, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах в межах мисливських угідь і які можуть бути об'єктами полювання, вважається мисливством [1]. Спеціальне використання об'єктів тваринного світу в порядку ведення мисливського господарства здійснюється з наданням відповідно до закону підприємствам, установам, організаціям і громадянам права користування мисливськими угіддями як для організації, так і для ведення мисливського господарства.

Всі відносини, які пов'язані з організацією і веденням мисливського господарства, полюванням та наданням в користування мисливських угідь регулює Закон України "Про мисливське господарство та полювання" [2].

Сучасне мисливське господарство - це система організаційно-правових, природоохоронних, господарських та інших заходів, які спрямовані на відтворення, цільове і раціональне використання та охорону мисливських ресурсів в інтересах суспільства. Форми і

напрями ведення мисливського господарства визначаються природними та економічними факторами. Оскільки у сучасних умовах пріоритетного значення набуває орендна форма ведення мисливських господарств, то пропонується більш детально та чітко нормативно врегулювати її правовий статус. Зокрема слід доповнити Закон України „Про мисливське господарство та полювання” розділом „Оренда мисливських угідь”, в якому визначити істотні умови оренди мисливських угідь, сторони оренди, об’єкт оренди, порядок укладення договору оренди, тощо.

Мисливське господарство України сьогодні виконує економічну, соціальну, екологічну та інші функції. Економічна функція полягає, головним чином, у виробництві продукції та заготівлі сировини для легкої та фармацевтичної промисловості. Соціальна функція полягає у задоволенні рекреаційних, духовних, естетичних потреб людей. Екологічна функція проявляється у часті мисливського господарства в охороні природи в цілому, тобто у створенні сприятливої екологічної обстановки для суспільства

Для забезпечення оптимізації використання об’єктів державного мисливського фонду та покращення ведення мисливського господарства користувачами мисливських угідь необхідно: а) забезпечити ефективну боротьбу з браконьєрством та хижаками шляхом поліпшення роботи лісової охорони, сгеської служби з попередження та виявлення фактів браконьєрства; б) забезпечити належну та надійну охорону об’єктів державного мисливського фонду; в) покращити матеріально-технічну базу установ та їх відділів на яких покладено охорону державного мисливського фонду; г) розвивати туризм і мисливство за рахунок коштів з різних джерел (державні кошти, приватний капітал та кошти іноземних інвесторів); д) налагодити систему одночасного обліку мисливської фауни; е) розширювати існуючі та створювати нові вольтерні господарства (дичерозплідники) по відтворенню аборигенних видів тварин (олена благородного, козулі європейської, дикого кабана тощо); є) використовувати об’єкти тваринного світу тільки у тих мисливських угіддях, де чисельність дичини не нижча від оптимальної; ж) підвищити рівень відповідальності за незаконне полювання та не допускати безкарності за ці правопорушення тощо.

Державне управління в галузі мисливства та полювання – це регламентована законодавством України державно-владна діяльність, яка має організаційно-правовий, виконавчорозпорядчий характер, здійснюється компетентними державними органами, спрямована на дотримання законодавства у галузі забезпечення цільового, раціонального використання та відтворення тваринного світу, забезпечення його охорони, а також на виконання інших завдань держави в галузі мисливського господарства та полювання [4].

Пропонується закріпити у Законі України „Про мисливське господарство та полювання” такі спеціальні принципи державного управління у галузі ведення мисливського господарства і полювання як: забезпечення комплексного підходу до охорони мисливських тварин; забезпечення поєднання галузевих, міжгалузевих і територіальних засад; забезпечення раціонального ведення мисливського господарства; забезпечення науково-обґрунтованого підходу до заходів державного управління у галузі мисливського господарства та полювання; забезпечення стимулювання належного використання та охорони мисливських тварин; забезпечення розподілу господарських та контрольних функцій у галузі ведення мисливського господарства та полювання.

Контроль у галузі мисливства і полювання – це систематична, конструктивна діяльність державних органів та посадових осіб, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, яка спрямована на забезпечення відповідності мисливської діяльності та полювання вимогам чинного законодавства України [6].

До альтернативних шляхів реформування функції контролю у досліджуваній сфері належать: створення служби охорони державного мисливського фонду для підвищення ефективності боротьби з браконьєрством, та забезпечення її необхідними матеріально-технічними засобами (приміщеннями, автотранспортом, засобами зв'язку та комп'ютерною технікою); розширення повноважень працівників лісової охорони, егерської служби, егерів мисливських господарств, громадських організацій мисливців, громадських мисливських інспекторів щодо здійсненню контролю за охороною, використанням державного мисливського фонду, які передбачені в статті 39 Закону України “Про мисливське господарство та полювання”; збільшення державного фінансування для проведення комплексу екологікоконтрольних заходів; поширення положення ст. 40 Закону України “Про мисливське господарство та полювання” і на громадських мисливських інспекторів, надавши їм аналогічний правовий та соціальний захист, яким наділені і працівники, що здійснюють державний контроль у галузі мисливського господарства та полювання.

Висновки. Отже, мислиство – це окрема ланка суспільного виробництва, організаційно-господарською основою якої виступає мисливське господарство, а суб'єктами здійснення, на підставі договору, є користувачі мисливських угідь, і яка полягає у промисловому добуванні, раціональному використанні, відтворенні та охороні об'єктів тваринного світу, зокрема мисливських тварин, які перебувають у стані природної волі або утримуються у напіввільних умовах, а також продуктів їх життєдіяльності, які здійснюються з дотриманням відповідних обмежень, передбачених у законодавстві України (щодо часу, місця, способів, засобів, збраряд тощо) і має на меті задоволення матеріальних, рекреаційних, естетичних тощо потреб громадян, суспільства та розвиток народного господарства в цілому.

Правові засади ведення мислиства та полювання в Україні певною мірою визначені в чинному екологічному законодавстві. При цьому мають місце певні неточності та неузгодженості між окремими актами адміністративного та екологічного законодавства України щодо визначення вікових обмежень для здійснення мислиства і полювання, щодо реалізації права на отримання зброї, щодо наявності та видачі відповідних документів для здійснення мисливської діяльності та полювання. З метою уникнення існуючих розбіжностей, запропоновано у Законах України „Про тваринний світ”, „Про мисливське господарство та полювання” окремо закріпити правові підстави здійснення мислиства та правові підстави для реалізації полювання.

Отже, мисливське господарство України сьогодні виконує важливі функції у створенні сприятливої екологічної обстановки для суспільства, тому слід більш детально та чітко нормативно врегулювати правовий статус мисливських господарств України.

Література.

1. Україна. Закон. Про тваринний світ : від 18.11.2002 р. № 2894-III .
2. Україна. Закон. Про мисливське господарство та полювання : від 09.12.2012 р. №1478-III.
3. Буджиган Л. „Організаційно-правові проблеми ведення мисливського господарства в Україні” – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – с. 190-193.
4. Волик М.П. Правове регулювання полювання в Україні/ Матеріали дисертації.- Одеса, 2007.- С.13.
5. Малишко М.І. Основи екологічного права України.-К.,2003.-С.346.
6. Мурайов Ю. В. Аналіз ведення мисливського господарства та шляхи підвищення його ефективності / Ю. В. Мурайов, П. Б. Хоєцький //Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.1 – С. 23–29.
7. Панкратов И.Ф., Сыродоев Н.А. Законодательство об охроне и использовании животного мира. - М.,2003.
8. Статистичні дані діяльності ЛОУЛМГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lvivlis.com.ua>
9. Томин О. О. Основні підходи до визначення поняття мислиства як виду спеціального використання об'єктів тваринного світу / О. О. Томин // Держава і право. – 2009. – Вип. 44. – С. 438-442.

10. Томин О. О. Принципи державного управління в галузі мисливства та полювання в Україні / О. О. Буждиган (Томин) // Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2009. - № 1 (29). – С. 203-205.

Л.І. Онищенко
Науковий керівник:
доцент *Б.М. Гоголь*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У статті охарактеризовано основні поняття та види податкових правопорушень, зроблено аналіз відповідальності за податкові правопорушення та її видів у відповідності до Податкового кодексу України, визначено проблеми застосування норм відповідальності та напрямки їх вдосконалення.

Ключові слова: податок, податкова система, відповідальність, податкове законодавство, податкове правопорушення.

Л.И. Онищенко

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ НАЛОГОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ

В статье дана характеристика основным понятиям и видам налоговых нарушений, сделан анализ ответственности за налоговые нарушения и их виды в соответствии с Налоговым кодексом Украины, определены проблемы применения норм ответственности и пути их совершенствования.

Ключевые слова: налог, налоговая система, ответственность, налоговое законодательство, налоговое правонарушение.

L.I. Onischenko

RESPONSIBILITY FOR THE VIOLATIONS OF THE TAX LEGISLATION OF UKRAINE

The article describes main concepts and types of the tax violation, analyzes legal responsibility for the tax violations and its types according to Tax Code of Ukraine, determines problems of application norms of responsibility and directions of its improvement.

Keywords: tax, tax system, responsibility, tax legislation, tax violation.

Постановка проблеми. В жодній країні світу не існує моделі ідеальної податкової системи, яка позбавлена будь-яких недоліків. Громадяни країни завжди незадоволені тим, що повинні сплачувати податки, але оскільки держава не в змозі ефективно функціонувати за відсутності податкового механізму, вона повинна створити такі умови, які не будуть руйнівними для добробуту агентів. Адже, податки - це одна із форм вирівнювання доходів юридичних і фізичних осіб з метою досягнення соціальної справедливості й економічного розвитку. Тому теоретики й практики працюють над тим, аби створити таку податкову систему, яка б забезпечила оптимальне конкурентне середовище для бізнесу, й одночасно була ефективним фіскальним інструментом.

Сучасна податкова система України зберігає низку суттєвих недоліків, які є системними. По-перше, витрати платників на виконання вимог податкового законодавства лишаються надмірно високими. По-друге, відсутність стабільного регулювання оподаткування, а діюча нормативно-правова база непрозора та заплутана. По-третє, багаторазове оподаткування (оподатковуються дохід, додана вартість, справляються акцизний збір, обов'язкові відрахування до спеціальних фондів), високі ставки деяких податків, переважно фіскальний характер податкової системи створюють несприятливі умови для під-

приємництва та стримують економічну активність. Тому є надзвичайно актуальним завданням вирішення питань, які потребують наукових досліджень, розробка принципів кодифікації податкового законодавства, удосконалення податкового механізму.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питання відповідальності за порушення податкового законодавства України висвітлено в наукових працях правознавців України та держав ближнього зарубіжжя: З.М. Будько[1], В.В. Бурковського[2], Л.К. Воронової[3], П.Т. Геги[4], А.Є. Гутника[5], Г.Л. Знаменського[7], В.В. Лисенка[6], О.О. Савченка[10], В.В. Хахуліна[7], В.С. Щербини[7] та ін.

Мета дослідження. На основі аналізу змісту, видів, підстав відповідальності за порушення податкового законодавства визначити проблеми, сформулювати пропозиції та напрями вдосконалення законодавства України, яке регулює відповідальність за податкові правопорушення.

Основні результати дослідження. Однією з умов успішного вирішення економічних і соціальних завдань є проведення єдиної фінансової і податкової політики. Для виконання цієї умови необхідна збалансованість прав, обов'язків і відповідальності, з одного боку, фізичних і юридичних осіб, а з іншого – органів держави, що здійснюють контроль як за використанням фінансових коштів, так і за сплатою податків і зборів. Податкова система будь-якої правової держави не може функціонувати без інституту відповідальності. Проте як показує українська практика, застосування норм відповідальності за здійснення податкових правопорушень залишається одним з головних спірних питань у відносинах держави з платниками податків.

Дана стаття присвячена загальним питанням юридичної відповідальності за податкові правопорушення відповідно до прийнятого Податкового кодексу України.

Процес формування норм податкового законодавства виявив особливу актуальність встановлення відповідальності за податкові порушення. Пряма залежність державного бюджету від податкових надходжень зробила такого роду відповідальність однієї з головних складових системи податкових правовідносин і задала їй глибокої правової регламентації. В умовах формування в Україні ринкових відносин, різноманіття форм власності, становлення захисту економічних прав людини правова відповідальність ґрунтується на нових принципах. Подальший розвиток податкового законодавства неможливий без комплексного та системного підходу до застосування норм про відповідальність за податкові порушення. Для розуміння меж повноважень податкових органів, прав та обов'язків платників податків важливо аналізувати їх правовий статус у цілому, а не обмежуватися тільки нормами санкцій.

Відповідальність за податкові порушення формується в рамках спеціального регулювання майнових відносин при оподаткуванні. Нерідко створюється суперечлива ситуація, породжена цивільно-правовим характером майнових відносин і адміністративно-правовим характером податкових відносин, що повинно бути роз'яснено нормами спеціальних податкових законів.

Узагальнені норми законодавства, які регулюють відповідальність у сфері оподаткування, аналізуються і практика і проблеми їхнього застосування, розглядаються тенденції і перспективи кодифікації податкового законодавства.

Особливістю відповідальності за порушення податкового законодавства є її компенсаційно-каральний характер. Зміст компенсаційної ознаки полягає в необхідності відшкодування збитків держави та органів місцевого самоврядування внаслідок неотримання надходжень податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів. Поряд із цим застосування відповідальності спрямовано на покарання кон-

кретного правопорушника (платника податків, податкового агента) у зв'язку з невиконанням ним покладеного на нього обов'язку, а також на попередження податкових правопорушень[1, с.106].

Отже, відповідальність за порушення податкового законодавства поєднує різні моделі (конструкції) юридичної відповідальності: правовідновлювальну (компенсаційну) та штрафну (каральну). Для правовідновлювальної відповідальності істотно важливим є визначення існуючих обов'язків правопорушника та їх, у разі необхідності, примусове здійснення. Для штрафної — правильна кваліфікація правопорушення, індивідуалізація покарання або стягнення, реалізація застосованих до правопорушника заходів примусу, звільнення його від відповідальності у разі, якщо її цілі досягнуто.

Указаний феномен відповідальності за порушення податкового законодавства зумовлений сутністю податкових правовідносин, а саме — їх владно-майновим характером. Якщо владному компоненту кореспондується застосування санкцій безпосередньо до платника податків у разі невиконання податкового обов'язку, опосередковане державним примусом, то акцент на майновому характері вимагає створення умов для відновлення порушеного публічного майнового інтересу, тобто примусового забезпечення податкових надходжень до бюджетів і державних цільових фондів. При цьому сплаті підлягає не тільки сума податкового боргу, а й передбачені законом додаткові майнові санкції. В результаті бюджети та державні цільові фонди отримують додаткові грошові надходження у вигляді штрафних санкцій і пені. Специфіку відповідальності за окремі види порушень податкового законодавства фахівці вбачають у її безпосередній спрямованості на відшкодування фінансових втрат держави або муніципальних утворень на стадії формування ними фондів грошових коштів як фінансової бази власної діяльності[8, с.134].

Висновки. З урахуванням сучасного етапу розвитку вітчизняної правової системи і, зокрема, системи законодавства, слід зазначити, що категорія «відповідальність за порушення податкового законодавства» є комплексною, оскільки підставою такої відповідальності може виступати дія або бездіяльність, передбачена нормами податкового, адміністративного та кримінального права. При цьому терміни «відповідальність за порушення податкового законодавства» та «податкова відповідальність» за своїм змістом не є тотожними. У теорії податкового права вченими підкреслюється, що податкова відповідальність може мати місце лише у разі вчинення податкових правопорушень, а також їх різновиду — порушень законодавства про податки і збори у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон.

Остаточне вирішення проблеми змісту та розробки юридичної конструкції податкової відповідальності можливе лише за умови законодавчого визначення поняття податкового правопорушення, закріплення окремих складів податкових правопорушень, а також встановлення процесуального порядку провадження з цієї категорії справ.

Література

1. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011 - № 17. - ст.112.
2. Господарський кодекс України: Закон від 16.01.2003 № 436-IV// Відомості Верховної Ради України - 2003, - № 8, №19-20, №21-22. - ст.144.
3. Булько З.М. Фінансово-правова відповідальність за вчинення податкових правопорушень: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07/ З.М. Булько. — Запоріжжя, 2005. — 218 с.
4. Бурковський В.В. Роль податків у наповненні бюджетів усіх рівнів. // Фінанси України. — 2001. - №5. — С.78 — 81.
5. Воронова Л.К. Фінансове право України: Підручник. — К.: Прецедент; Моя книга, 2006. - 448 с.
6. Гега П.Т. Правовий режим оподаткування в Україні / Гега П.Т.— К.: Юрінком, 1997. — 144 с.
7. Гутник А.Е. Предупреждение налоговой милицией уклонений от уплаты налогов / Гутник А.Е. — К.- Атика. - 2001.- 174 с.

8. Лисенко В.В. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів / Лисенко В.В. – Ірпінь: Вид-во Академії ДПА, 2001. – 200 с.
9. Нонко А., Полянничко А. Дія в часі норм Податкового кодексу// Юридична газета. – 2011, - №12.- С. 25-27.
10. Савченко О. Особливості боротьби з податковою злочинністю в сучасних умовах: актуальні пропозиції / Савченко О. // Право України. – 2000. – № 10. – С. 79–81.

О. О. Осадчий

Науковий керівник:

д. юр. н., професор В.К. Матвійчук

ПРИНЦИПИ ДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ У ПРОСТОРІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У даній статті визначено етапи розвитку історичних вчень зарубіжних авторів про дію кримінального закону у просторі. Узагальнено принципи дії кримінального закону у просторі.

Ключові слова: кримінальний закон, кримінальне право, законодавство, історія розвитку вчень про дію кримінального закону у просторі, принципи дії кримінального закону у просторі.

А.О. Осадчий

ПРИНЦИПЫ ДЕЙСТВИЯ УГОЛОВНОГО ЗАКОНА В ПРОСТРАНСТВЕ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В данной статье определены этапы развития исторических учений зарубежных авторов о действии уголовного закона в пространстве. Обобщены принципы действия уголовного закона в пространстве.

Ключевые слова: уголовный закон, уголовное право, законодательство, история развития учений о действии уголовного закона в пространстве, принципы действия уголовного закона в пространстве.

A. Osadchy

THE PRINCIPLES OF THE CRIMINAL LAW IN SPACE: HISTORICAL ASPECTS

In this article the development stages of the historical teachings of foreign authors on the effect of the criminal law in space. Summarizes the principles of criminal law in the area.

Keywords: criminal law, criminal law, law, history of exercise on the effects of criminal law in space, the principles of the criminal law in space.

Постановка проблеми. Будь-яке дослідження має починатися з аналізу історичних джерел, що дозволяє зрозуміти розвиток поставленої проблеми в онтогенезі. Однією з таких проблем, які потребують вивчення, є – вивчення історії вчень про дію кримінального законодавства у просторі. Тому у даній статті зроблена спроба представити ієрархію історичних вчень щодо проблеми просторової характеристики реалізації кримінально-правових норм.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Теоретичні основи питань, пов'язаних з дією кримінального закону у просторі розглядали: М. Блум, Я. Брайнін, А. Бойцов, М. Ковальов, О. Моїсеєва А. Тіллі, М. Шаргородський, А. Якубов. Їх праці зробили значний внесок у розвиток вчення про дію кримінального закону у просторі. Однак, як показав аналіз літератури, зазначена проблема потребує подальшого аналізу.

Мета дослідження. Аналіз накопиченого нормотворчого досвіду та наукового знання щодо вивчення кримінального закону у просторі та визначення принципів дії кримінального закону у просторі.

Основні результати дослідження. З кінця XVIII ст. починається період утвердження капіталізму в більш розвинених країнах світу. В. Ленін охарактеризував цей період як висхідну лінію буржуазії, епоху буржуазно-демократичних рухів взагалі та буржуазно-національних рухів зокрема, епоху швидкої ломки феодально-абсолютистських установ, що

пережили себе [2, с. 143]. Виникнення в цей період національної держави і розвиток поняття державного суверенітету призвели до утвердження винятковості територіального принципу дії кримінального закону у просторі в кінці XVIII і на початку XIX ст. Цей принцип найбільше відповідав ідеям буржуазного лібералізму Франції, Італії, Англії, Голландії, Німеччини та Росії. Територіальний (поземельний) принцип закріплюється в законодавстві цього періоду, наприклад, у ст.ст. 5 і 6 кримінально-процесуального кодексу Франції 1808 р. Ці статті виключали можливість відповідальності іноземців за французьким законом, якщо вони вчинили злочини за кордоном [9, с. 37].

У XIX ст. майже одночасно з територіальним принципом в науці кримінального права став відстоюватися національний (персональний) принцип дії кримінального закону у просторі (А. Бернер, Л. Бар, Ф. Елідхоті). Під персональним принципом дії кримінального закону у просторі розумілося положення, згідно з яким громадянин певної країни за вчинений ним злочин повинен у всіх випадках нести відповідальність за законами цієї країни. Тобто затверджувався обов'язок, не обмежений територіально, дотримуватися законів тієї країни, громадянином якої є ця особа. За скоєні за кордоном діяння, визнані кримінально-караними законами країни, громадянином якої є винний, він у всіх випадках підлягає відповідальності у себе на батьківщині [9, с. 56 – 85].

В кінці XIX і в XX ст. отримав широке поширення реальний принцип дії кримінального закону у просторі. Його називають також принципом захисту. Реальний принцип мав велику кількість шанувальників у різних країнах. У Франції його захищав А. Вільфор; в Італії – Е. Пессіна, П. Фіоре; у Німеччині – Р. Гейнце, В. Роланд, К. Біндінг, Е. Белінга, Г. Зейфферт та інші; у Росії – Ф. Мартенс, П. Пусторослев та інші. На думку представників цієї теорії, реальний принцип забезпечує, з одного боку, охорону інтересів держави, якщо мало місце посягання на неї із-за кордону, а з іншого – охорону інтересів даної держави поза її межами. Тобто реальна теорія забезпечує як захист об'єктів, що знаходяться у межах держави, так і захист об'єктів, що належать даній державі або її підданам і захищаються її кримінальними законами, де б ці об'єкти не знаходилися [10, с. 36].

В кінці XIX – на початку XX ст. в науці кримінального права став обґрунтовуватися універсальний принцип (принцип всесвітнього права). Основні положення цього принципу були висловлені ще в знаменитій праці Г. Гроція “Про право війни та миру” [1, с. 278]. Найбільш чітко універсальний принцип був сформульований в XIX ст. у працях А. Бульмерінга і Р. Моля. Універсальна теорія вже в XIX ст. мала багато прихильників: в Австрії та Німеччині її захищали також Р. Шмід, Ф. Шварці, Е. Уллманн та інші; у Франції – Ж. Ортолан; в Італії – Ф. Каррара; у Росії – Н. Сергійський.

У першій половині XX ст. буржуазною наукою кримінального права почав висуватися принцип представницької (репрезентативної) компетенції в якості самостійного принципу дії кримінального закону у просторі. Під принципом представницької компетенції розуміється застосування національного кримінального закону до іноземців, які знаходяться на території цієї держави та які вчинили за кордоном злочин, не посягають на інтереси даної держави або її громадян і не розглядаються міжнародними угодами в якості посягань на міжнародний правопорядок. Таке розширення просторових меж дії національного кримінального закону не вкладалося в рамки вже відомих принципів дії кримінального закону у просторі. Воно не може бути обґрунтовано інтересами даної держави, тому що злочин не вчиняється в межах її території, не здійснюється її громадянами, не спрямований проти інтересів цієї держави та її громадян. Як самостійний принцип представницької компетенції вперше був сформульований І. Колер в 1917 р. [10, с. 93 – 97].

У XIX – на початку XX ст. був відомий також протекційний принцип (режим капітуляції). Згідно протекційним принципом дії кримінального закону в просторі громадяни імперіалістичних держав за скоєні ними злочини в колоніях або в країнах з напівколоніальним режимом відповідали не за законами місця вчинення злочину, а за законами своєї держави. Дія територіальних законів на них не поширювалася. У залежних країнах колоніальними державами створювалися консульські суди, яким були підсудні справи про злочини, вчинені французами на території напівколоніальних країн. Аналогічною була система консульських судів в Англії та інших державах [3].

Режим капітуляції почав скасовуватися з кінця XIX ст. У першій чверті XX ст. він був скасований у більшості залежних країн. У Росії дія кримінальних законів на підставі заступницького принципу було скасовано Великою Жовтневою Соціалістичною революцією.

Висновки. Підводячи підсумок історичного огляду вчень про дію кримінальних законів у просторі, слід зазначити, що проблемами просторової межі дії кримінального закону займалися вчені різних країн протягом сторіч. Еволюція принципів дії кримінальних законів у просторі не має незалежного, самодостатнього характеру. Вона відображає відповідні умови соціально-економічного і політичного розвитку держав, їх завдання на певному історичному етапі. В даний час немає жодної країни, в законодавстві якої був би затверджений тільки один з розглянутих принципів. Перспективи подальших розвідок щодо досліджуваної теми полягають в аналізі сучасного національного кримінального законодавства.

Література:

1. Гроций Г. О праве войны и мира. – М. : Ладомир, 1994. – 868 с.
2. Ленин В.И. Под чужим флагом. – Т. 26.– М. : Прилив, 1917. – 670 с.
3. Мартенс Ф. О консулах и консульской юрисдикции на Востоке. – СПб. : типография Министерства путей сообщения (А. Бенке), 1873. – 601 с.
4. Моїсєєв Олександр Ігорович. Кримінально-правова юрисдикція України щодо злочинів, вчинених за її межами : дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2007. – 217 с.
5. Монтескьє Ш. О духе законов. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955. – 672 с.
6. Сергеевский Н.Д. Русское уголовное право. Часть общая. – СПб. : Типография М.М. Стасюлевича, 1913. – 364 с.
7. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. – М. : Наука, 1994. – 773 с.
8. Carrara F. Programma Del Corso Di Diritto criminale. – Lucca: Nabu Press, 1877. – P. 674.
9. Donnedieu de Vabres H. Les principes modernes du droit penal international. – Paris, 1928. – P. 428.
10. Kohler J. Internationales Strafrecht. – Stuttgart: Enke, 1917. – P. 170.

О. М. Палій

Науковий керівник:

к. юр. н., доцент К. А. Рябець

ОСОБЛИВОСТІ ПОСВІДЧЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

В статті обґрунтовується доцільність використання державних актів, що посвідчують право власності на землю та запропоновано ряд змін до чинного земельного законодавства.

Ключові слова: право власності на земельну ділянку, державний акт на право власності на земельну ділянку, державний земельний кадастр, кадастрова карта України.

О. Н. Палий

ОСОБЕННОСТИ УДОСТОВЕРЕНИЯ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ НА ЗЕМЛЮ

В статье обосновывается целесообразность использования государственных актов в качестве единственного документа, удостоверяющего право собственности на землю и предлагается ряд изменений в действующем земельном законодательстве.

Ключевые слова: право собственности на земельный участок, государственный акт на право собственности на земельный участок, государственный земельный кадастр, кадастровая карта Украины.

О. М. Paliy

FEATURES OF IDENTITY OF TITLE TO LAND

This article gives prove of the expediency of the state deed for right of property in lend to be used as exclusive document for right of property in lend certifying. Authors suggest some changes to Ukrainian lend legislation.

Key words: of property in lend, the state act for right of property in lend, reigning land cadastre, cadastral map of Ukraine.

Постановка проблеми. За своєю природою право власності на землю є одним із основних майнових прав. Виступаючи в якості об'єкта права власності, земля отримує особливі правові ознаки: вона стає "майном", тобто тим предметом цивільного, а тепер і земельного права, який відрізняють особливі юридичні ознаки. Сучасне суспільно-правове становище в Україні характеризується тим, що земельні проблеми, і особливо проблеми права власності на землю, викликають підвищений інтерес. Право власності на землю, дорогу якому проклала Постанова Верховної Ради Української РСР «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 р. і яке було закріплено Конституцією України[1], виявилось однією з найскладніших конструкцій для впровадження в українську правову дійсність. Згідно з приписами ст. 126 Земельного кодексу (далі - ЗК) України одним із документів, що посвідчує право власності на земельну ділянку, є державний акт. В результаті внесення до ЗК України змін, що стосуються посвідчення права власності на землю, склалася неоднозначна ситуація, яка може призвести до виникнення ряду колізій у правозастосуванні. Тому розв'язання проблеми єдиного правопосвідчувального документа на право власності на земельну ділянку має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Її вирішення впливатиме на подальше вдосконалення земельно-правової науки, сприятиме виробленню єдиної позиції щодо правопосвідчувальних документів на земельні ділянки. У практичній площині це сприятиме належному правозастосуванню, уникненню помилок при застосу-

ванні конкретних земельно-правових норм, насамперед під час укладення цивільно-правових угод, що, у свою чергу, впливатиме на обсяг прав та обов'язків суб'єктів правовідносин у сфері реалізації права власності на земельні ділянки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відзначити наступних науковців: В. Є. Кисіль, П. Ф. Кулинич, А. М. Мірошниченко та ін. Слід наголосити, що в науці земельного права не було проведено спеціального дослідження, яке б стосувалося правової природи державного акта на право власності на земельну ділянку.

Метою дослідження є аналіз правової природи державного акта на право власності на земельну ділянку, а також правового забезпечення його використання на сучасному етапі.

Основні результати дослідження. Державний акт права власності на землю видається спеціальним уповноваженим органом державної виконавчої влади у галузі земельних ресурсів – Державним агентством земельних ресурсів України (Держземагентство України), діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України, входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері земельних відносин. Державне агентство земельних ресурсів України є правонаступником Державного комітету України із земельних ресурсів (Держкомзем)[9].

Видача державного акта про право власності здійснюється з метою державної реєстрації права власності на землю, яке вже виникло. Можна навести такі ознаки державних актів на право приватної власності на землю як правопосвідчувального документа:

- видача центральним органом виконавчої влади;
- видача у межах процедури державної реєстрації права власності на землю, що виникло на підставі правостановлюючих документів;
- єдиний порядок оформлення;
- фіксування факту державної реєстрації права власності на землю.

Таким чином, державний акт на право власності на землю - це правопосвідчувальний документ, який фіксує факт державної реєстрації права власності, засвідчує особу власника й ознаки земельної ділянки (місце - розташування, кадастровий номер, межі)[8].

Стаття 126 ЗК України в редакції 2001 р. встановлювала, що право власності на земельну ділянку та право постійного користування земельною ділянкою посвідчується державними актами. Отже, єдиним правопосвідчувальним документом визнавався державний акт на право власності на земельну ділянку. Однак Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що посвідчують право на земельну ділянку, а також порядку поділу та об'єднання земельних ділянок» від 05.03.2009 р. № 1066-VI закріпив інший порядок посвідчення права власності на земельну ділянку[5]. Так, цим законодавчим актом ст. 126 ЗК України зазнала значних змін. Зокрема, ч. 2 ст. 126 викладена таким чином: «2. Право власності на земельну ділянку, набуту у власність із земель приватної власності без зміни її меж, цільового призначення, посвідчується:

а) цивільно-правовою угодою щодо відчуження земельної ділянки, укладеною в порядку, встановленому законом, у разі набуття права власності на земельну ділянку за такою угодою;

б) свідоцтвом про право на спадщину»[2].

Не заперечуючи прогресивності запропонованих змін, які спрямовані на уникнення зайвих матеріальних і часових витрат, а також на зменшення підґрунтя для корупційних схем із «пришвидчення» виготовлення державних актів, звернімо увагу на безсистемність внесених до закону змін.

По-перше, виникає загальне риторичне питання щодо рівності прав суб'єктів право-відносин: чому громадянин, який отримав земельну ділянку у власність у процесі приватизації, повинен виготовити державний акт для того, щоб оформити право власності на земельну ділянку, а громадянин, який придбає земельну ділянку на підставі цивільно-правових договорів, повинен пройти державну реєстрацію цього права за спрощеною процедурою?

По-друге, зазначена норма вносить ряд колізій у правозастосуванні. Наприклад, як повинно посвідчуватися право власності на земельну ділянку, право на яку громадянин отримав за рішенням суду? Аналіз запропонованої редакції ст. 126 ЗК України дає підстави стверджувати, що громадянин, який отримав право власності на земельну ділянку за рішенням суду, повинен також отримати державний акт, адже ця норма передбачає лише два документа: цивільно-правову угоду та свідоцтво про право на спадщину[7].

Виникає також запитання: якщо право власності на земельну ділянку перейде до громадянина на підставі мирової угоди, оформленої на підставі ст. 175 Цивільного процесуального кодексу[3], чи потрібно буде виготовлення державного акта? Виходячи з того, що мирова угода є «угодою» за своєю суттю та відображає вільне волевиявлення сторін, можна дійти висновку, що мирова угода є специфічним різновидом цивільно-правової угоди, а звідси - виготовлення державного акта у такому випадку, не потрібне.

По-третє, що відбуватиметься у випадку втрати оригіналу цивільно-правової угоди разом із державним актом на попереднього власника земельної ділянки, що вважається невід'ємним додатком до цивільно-правової угоди щодо відчуження земельної ділянки? Прихильники внесених змін висуватимуть той аргумент, що особа отримає дублікат договору. Однак виникає логічне запитання: чи потрібно у такому разі також отримувати дублікат державного акта на попереднього власника земельної ділянки? Крім того, після виготовлення дублікату цивільно-правової угоди особа зобов'язана буде повторно пройти державну реєстрацію свого права. Отже, в такому випадку замість спрощення процедури посвідчення права власності на землю відбувається її суттєве ускладнення.

Проаналізувавши державний акт права власності на земельну ділянку постає питання, чи доцільне його використання на сучасному етапі?

Адже Верховна Рада України прийняла Закон України "Про Державний земельний кадастр" від 07.07.2011, який передбачає скасування з 2013 року державних актів на право власності на земельні ділянки.

Державний земельний кадастр буде містити наступну інформацію про землі - кадастровий номер, розташування, опис кордонів, площа, дані про якісний стан земель, цільове призначення, інформацію про обмеження у використанні земель, нормативно-грошової оцінки та ін.[4]. Власником і адміністратором кадастру є центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів.

Фахівці Держземагентства працюють над створенням публічної чергової кадастрової карти України, яка буде доступна через мережу Інтернет. Сам процес роботи: на ортофотоплани (знімки з повітря) наносяться межі областей, місцевих рад та населених пунктів. В останню чергу наносяться дані про всі земельні ділянки в межах поселень. Робиться це на підставі обмінних файлів, які пройшли перевірку і внесені в базу кадастру. Наразі за кошти Держбюджету спеціалісти проводять сканування всіх планових матеріалів по межах населених пунктів сільських, селищних, міських рад, також сканують матеріали ґрунтових обстежень. До кінця року ці роботи мають бути завершені. Крім того, ведеться сканування всіх державних актів.

Проблеми обов'язково спливають, і певна кількість громадян на сайті з 1 січня 2013 року зможе побачити, що їх ділянки знаходяться не там, де є насправді. Але позиція наша така: помилки потрібно виявити і виправити, кадастр слід запускати, навіть у недосконалому вигляді. Громадяни виявлять неточності, а фахівці органів земельних ресурсів усе приведуть до ладу[10].

Постає питання чи потрібно все ж таки державний акт?

Висновки. Виходячи з усього вище зазначеного можна сказати, що українцям таки варто отримати акти на землю до 2013 року. Адже, маючи цей документ у паперовому вигляді, значно легше буде виправити неточності в електронному земельному кадастрі, якщо вони раптом виникнуть.

А ті, у кого державного документа не буде, невідповідності у реєстрі виправлятимуть через клопотання до органів державних земельних ресурсів. У такому разі працівники держустанови виїжджатимуть на місце, щоб оглянути ділянку. Іде для цього потрібен буде витяг із Державного земельного кадастру про наділ. Це додатковий час і гроші. А, маючи на руках акт, можна обійтися лише перевіркою паперів.

"Все таки це, дійсно, дуже сильна доказова база для тієї особи, яка сьогодні встигла оформити державний акт на землю, тому що в майбутньому в зв'язку з тим, що система тільки створюється і проблеми обов'язково спливають і тому краще, протягом 2012 року закінчити всі реєстраційні дії аби мати державний акт.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року.// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – N 3–4. – Ст.126.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004.- №40 -41,42.
4. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 7 липня 2011 р. № 3613-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 60.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що посвідчують право на земельну ділянку, а також порядку поділу та об'єднання земельних ділянок: Закон України від 05.03.2009 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 39.
6. Про земельну реформу: Постанова Верховної Ради України від 18 грудня 1990 року // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)- 1991- N 10.
7. Браніцький О. М., Тригуб А. В. Державний акт на право приватної власності на землю як правопосвідчувальний документ: проблеми правозастосування // Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємство, господарство і право. – 2009. – № 11. – с. 92.
8. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / Кол. авт.: Л.О. Бондар, А.П. Гетьман, В.Г. Гончаренко та ін.; За заг. ред. В. В. Медведчука.- К.: Юрінком Інтер, 2004. - 333 с.
9. Офіційний сайт Державного агентства земельних ресурсів України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dazru.gov.ua/terra/control/uk/index>
10. Офіційний сайт Державного агентства земельних ресурсів України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dazru.gov.ua/control/uk/publish/article?jsessionid=71DE76872A349919DD95817E4850687F?art_id=142226&cat_id=20657

О. В. Перепелица

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

В статті досліджується питання визначення та встановлення правового режиму для земель сільськогосподарського призначення.

Проведено аналіз нормативно-правових актів, що визначають та регулюють правовий режим земель сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: земельна ділянка сільськогосподарського призначення, класифікація земель, правовий режим земель сільськогосподарського призначення, державне регулювання використання та охорони земель сільськогосподарського призначення.

Е.В.Перепелица

ПРАВОВОЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ

В статье исследуется вопрос определения правового режима для земель сельскохозяйственного назначения.

Проведен анализ нормативно-правовых актов, определяющих и регулирующих правовой режим земель сельскохозяйственного назначения.

Ключевые слова: земельный участок сельскохозяйственного назначения, классификация земель, правовой режим земель сельскохозяйственного назначения, государственное регулирование использования и охраны земель сельскохозяйственного назначения.

О. V. Perepelitsa

LEGAL REGIME OF AGRICULTURAL LAND

The article examines whether defining and establishing the legal regime for agricultural lands. The analysis of regulations that define and regulate the legal status of agricultural land.

Keywords: agricultural land classification of land, the legal regime of agricultural land, government regulation of use and protection of agricultural lands.

Постановка проблеми. На сучасному етапі все більше зростають вимоги до підвищення наукової обґрунтованості державного управління в галузі використання земель сільськогосподарського призначення. Використання землі як засобу виробництва в усіх галузях потребує організації ефективної системи управління з боку державних органів влади.

В аграрному секторі економіки України виникла принципово нова система відносин земельної власності, основу якої становлять відносини приватної власності на землі сільськогосподарського призначення. Землі сільськогосподарського призначення є унікальним природним ресурсом, основою економічного розвитку держави та матеріального добробуту народу України. Використання земель сільськогосподарського призначення полягає в правовому регулюванні суспільних земельних відносин, на основі врахування особливостей цих земель, що забезпечує інтереси суб'єктів цих відносин.

Земля, крім її традиційних властивостей (засіб виробництва, територіальний базис, природне тіло тощо), стала об'єктом правовідносин.

Вивчення суті земель сільськогосподарського призначення та встановлення їх правового режиму допоможе забезпечити виконання ефективних заходів, спрямованих на охорону цих земель, у тому числі й за допомогою правових засобів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Окремі аспекти, які стосуються дослідження правового режиму земель сільськогосподарського призначення в Україні були предметом розгляду таких науковців, як Д.В. Бусуйок, П.Ф. Кулинич, О.А. Поліводський, В.І. Семчик, Ю.С. Шемшученко. Це питання також було предметом дослідження науковців у сфері земельного та аграрного права, таких як О.А. Вівчаренко, В.М. Єрмоленко, І.І. Каракаш, Т.О. Коваленко, Т.Г. Ковальчук, А.М. Мірошніченко, В.В. Носік, О.О. Погрібний, М.В. Шульга.

Мета дослідження. Мета статті – проаналізувати категорію земель сільськогосподарського призначення в системі категорій земель України; з'ясувати, хто є суб'єктами права приватної власності на землі сільськогосподарського призначення; проаналізувати розвиток земельного законодавства та забезпечення державного управління в галузі використання та охорони земельних ресурсів; визначення змісту та встановлення значення юридичної категорії «правовий режим земель сільськогосподарського призначення».

Основні результати дослідження. Під правовим режимом земель розуміють встановлений правовими нормами порядок та умови використання за цільовим призначенням земель усіх категорій і форм власності, забезпечення прав власників землі й землекористувачів, здійснення державного управління земельними ресурсами, контролю за раціональним використанням землі з додержанням земельного законодавства, ведення земельного кадастру, проведення землеустрою, моніторингу землі, стягнення плати за землю та застосування юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства. [11, с. 27]

Класифікація земель проводиться за їх основним цільовим призначенням, залежно від того, для якої мети введенею землі. За основним цільовим призначенням землі України поділяються на дев'ять категорій: землі сільськогосподарського призначення; землі житлової та громадської забудови; землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; землі оздоровчого призначення; землі рекреаційного призначення; землі історико-культурного призначення; землі лісгосподарського призначення; землі водного фонду; землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони; іншого призначення. [13, с. 43]

У структурі земельного фонду України особливе місце посідають землі сільськогосподарського призначення. Із 60,3 млн га усіх земель, землі сільськогосподарського призначення становлять майже 70% (41,8 млн га).

Ці землі пов'язані зі сферою сільськогосподарського виробництва, і на сьогодні є основною категорією земель, на яких проводиться земельна реформа, і які підпорядковані принципу раціональності їх використання та охорони. Таким чином, землі сільськогосподарського призначення є унікальним природним ресурсом, основою економічного розвитку держави та матеріального добробуту народу України.

Відповідно до Земельного кодексу, землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури. Виходячи з цього, можна визначити основні правові ознаки земель сільськогосподарського призначення – надання для потреб сільського господарства, а також використання у сфері сільськогосподарського виробництва. З економічної точки зору землі сільськогосподарського призначення відрізняються від інших земель тим, що вони самі є засобом виробництва, виробничим потенціалом. Землі сільськогосподарського призначення розподіляються на сільськогосподарські угіддя: ріллю, сіножаті, пасовища, перелоги, землі, зайняті багаторічними насадженнями, а також на землі, які до них не нале-

жать, а саме: господарські шляхи і прогони, поlezахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель лісового фонду, землі під господарськими будівлями і дворами. [2]

До земель сільськогосподарського призначення належать землі, які використовуються:

1) громадянами – для ведення особистого сільського господарства, садівництва, городництва, сінокошіння та випасання худоби, ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

2) сільськогосподарськими підприємствами – для ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

3) сільськогосподарськими науково-дослідними установами та навчальними закладами, сільськими професійно-технічними училищами та загальноосвітніми школами – для дослідних і навчальних цілей, пропаганди передового досвіду ведення сільського господарства;

4) несільськогосподарськими підприємствами, організаціями та установами, релігійними організаціями й об'єднаннями громадян – для ведення підсобного сільського господарства;

5) оптовими ринками сільськогосподарської продукції – для розміщення власної інфраструктури. [10, с. 93]

Установлений законодавством порядок, способи та межі використання земель сільськогосподарського призначення забезпечуються відповідними заходами впливу (заохочення та відповідальності) з боку органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Виходячи з особливостей використання земель сільськогосподарського призначення як об'єкта земельних відносин установлюються такі види правового режиму: загальний, спеціальний та особливий.

Загальний правовий режим охоплює всі землі, придатні для потреб сільського господарства. Основне цільове призначення цих земель – бути засобом виробництва продуктів харчування й кормів для тварин, а також сировини для промисловості. Особливий правовий режим поширюється на сільськогосподарські угіддя з кадастровою оцінкою вище середньорайонного рівня й полягає в їх пріоритетному використанні із сільськогосподарською метою. Спеціальний правовий режим встановлюється для особливо цінних сільськогосподарських угідь. [11, с. 29]

Усі землі, придатні для сільськогосподарського виробництва, мають пріоритетний режим використання. Земельним законодавством встановлені види земель сільськогосподарського призначення, які повністю виключаються з цивільного обігу, котрі не можуть бути об'єктами права приватної власності. До таких земель, відповідно до ст. 170 та 172 Земельного кодексу, належать техногенно забруднені землі сільськогосподарського призначення, на яких не забезпечується одержання продукції, що відповідає установленим вимогам, а також деградовані й малопродуктивні землі, які вилучаються з цивільного обігу. Отже, аналізуючи таку категорію земель, як землі сільськогосподарського призначення, необхідно враховувати їх особливості та проводити спеціальний порядок використання цих земель, установлений законодавством для найбільш цінної категорії земельного фонду України. [2]

Система управління земельними ресурсами передбачає науково-методичне обґрунтування основних напрямів поєднання державного управління земельними ресурсами, ринкового управління земельними ресурсами, тобто систему менеджменту, зарубіжного досвіду виконання цих робіт і створення на території України необхідної законодавчої

бази. Отже, Конституція України є стратегічною основою подальшого розвитку й удосконалення законодавчого забезпечення раціонального використання та охорони земель.

Закон України “Про землеустрій” основною метою визначає забезпечення раціонального використання й охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища та поліпшення природних ландшафтів. Одним з основних положень, закріпленим у Законі, є порядок здійснення землеустрою через політику держави в галузі регулювання земельних відносин. [3]

Наступний закон, що впливає на використання земель у ринкових умовах – це Закон України “Про оцінку земель”. Він визначає правові засади проведення оцінювання земель, професійної оціночної діяльності та спрямований на регулювання відносин, пов’язаних із процесом оцінювання земель з метою захисту законних інтересів держави та інших суб’єктів правовідносин у питаннях оцінки земель, інформаційного забезпечення оподаткування та ринку земель. Закон дає змогу вдосконалити державну політику щодо плати за використання земель, сприятиме розвитку цивілізованого ринку земель, зокрема запровадженню системи іпотечного кредитування. [4] Правові результати Закону полягають, насамперед, у правовому врегулюванні питань професійного оцінювання земель, що різко звузить можливість некваліфікованого або недобросовісного оцінювання земель.

Закон України “Про охорону земель” визначає правові, економічні та соціальні основи охорони земель з метою забезпечення їх раціонального використання, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, інших корисних властивостей землі, збереження екологічних функцій ґрунтового покриву та охорони довкілля. Охорона земель – це передусім система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення й підвищення родючості ґрунтів. Передбачено системність та комплексність заходів у сфері охорони земель. До такої системи заходів належать державна комплексна система спостережень, розробка загальнодержавної і регіональних програм використання та охорони земель, розробка документації із землеустрою, створення екологічної мережі, здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування земель, економічне стимулювання землеохоронної діяльності суб’єктів господарювання, стандартизація та нормування використання земель з метою їх захисту. [5]

Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. [6]

Мета Закону України “Про державний контроль за використанням та охороною земель”, який був розроблений і прийнятий згідно з вимогами ст. 188 Земельного кодексу України, полягає в удосконаленні порядку здійснення державного контролю за використанням та охороною земель, запобіганні правопорушенням у галузі земельних відносин, а також правовому забезпеченні вжитих заходів щодо вдосконалення виявлених порушень земельного законодавства. [7]

Висновки. Землі сільськогосподарського призначення займають центральне місце у складі земель України. Це положення впливає з конституційного закріплення цих земель як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави.

Основними суб’єктами права приватної власності на землі сільськогосподарського призначення є громадяни України. Суб’єктами землекористування цього виду земель можуть бути також певні юридичні особи.

Правовий режим земель сільськогосподарського призначення встановлюється залежно від особливостей використання таких земель як об'єкта земельних відносин. Розрізняють загальний, спеціальний та особливий режими. Загальний правовий режим охоплює всі землі, придатні для потреб сільського господарства. Основне цільове призначення цих земель – бути засобом виробництва продуктів харчування й кормів для тварин, а також сировини для промисловості. Особливий правовий режим поширюється на сільськогосподарські угіддя з кадастровою оцінкою вище середньорайонного рівня й полягає в їх пріоритетному використанні із сільськогосподарською метою. Спеціальний правовий режим встановлюється для особливо цінних сільськогосподарських угідь. Усі землі, придатні для сільськогосподарського виробництва, мають пріоритетний режим використання.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 року №254к/96-ВР.
2. Земельний кодекс України із змінами та доповненнями від 07.11.2012 року №2768-14.
3. Закон України «Про землеустрій» із змінами та доповненнями від 04.11.2012 року №858-15.
4. Закон України «Про оцінку земель» із змінами та доповненнями від 08.08.2012 року №1378-15.
5. Закон України «Про охорону земель» із змінами та доповненнями від 21.03.2012 року №962-15.
6. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» із змінами та доповненнями від 13.06.2012 року №1264-12.
7. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» із змінами та доповненнями від 21.03.2012 року №963-15.
8. Кулинич П.Ф. Поняття та юридичні ознаки земель сільськогосподарського призначення // Часопис Київського університету права. – 2011. – №2. – с. 204 – 209.
9. Макєєва Л.М. Законодавче забезпечення державного управління землями сільськогосподарського призначення // Економіка АПК. – 2011. – №11. – с. 44 – 52.
10. Настечко К.О. Право на земельні ділянки сільськогосподарського призначення в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – №5. – с. 92 – 95.
11. Сидор В.Д. Правовий режим земель в земельному законодавстві України // Адвокат. – 2010. – №8. – с. 27 – 31.
12. Туєва О.М. Актуальні проблеми гарантій прав на землі сільськогосподарського призначення громадян України // Право України. – 2012. – №2. – с. 39 – 44.
13. Шульга М.В. Актуальні правові проблеми земельних відносин в сучасних умовах // Адвокат. – 2010. – №8. – с. 42 – 49.

М. Г. Перепелиця
Науковий керівник:
Ю. Нікімін

НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ ЗА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИМИ УГОДАМИ

Досліджується регулювання набуття права власності на земельні ділянки за цивільно-правовими угодами нормами цивільного та земельного права. Розглянуто особливості договорів купівлі-продажу та дарування на земельні ділянки.

Ключові слова: земельна ділянка, право власності, цивільно-правова угода, договір купівлі-продажу, договір міни.

М.Г. Перепелиця

ПРИОБРЕТЕНИЕ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ НА ЗЕМЕЛЬНЫЕ УЧАСТКИ ПО ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫМ ДОГОВОРАМ

Исследуется регулирования приобретения права собственности на земельные участки по гражданско-правовым договорам нормами гражданского и земельного права. Рассмотрены особенности договоров купли-продажи и дарения на земельные участки.

Ключевые слова: земельный участок, право собственности, гражданско-правовая сделка, договор купли-продажи, договор мены.

M.G. Perepelitsa

THE RIGHT TO OWNERSHIP OF THE LAND UNDER CIVIL LAW AGREEMENTS

Investigate the regulation of acquiring title to land under civil law agreements by civil and land rights. The features of sales and donation of land.

Keywords: land, property rights, civil transaction, the contract of sale, barter.

Постановка проблеми. Згідно ст. 131 Земельного кодексу України набуття права власності на земельні ділянки громадянами та юридичними особами, а також територіальними громадами та державою відбувається на підставі міни, дарування, успадкування та інших цивільно-правових угод. Укладення таких угод повинно здійснюватись відповідно до Цивільного кодексу України з урахуванням вимог Земельного кодексу України.

Угоди про перехід права власності на земельні ділянки укладаються в письмовій формі та нотаріально посвідчуються.

Право власності на земельну ділянку посвідчується угодою про відчуження земельної ділянки та доданим до неї державним актом на право власності на земельну ділянку відчужувача з відповідними відмітками нотаріуса та органу земельних ресурсів.

Цивільне законодавство України визначає суб'єктів права власності на землю (земельну ділянку). Ними є юридичні особи, держава, територіальні громади. Однак не встановлює порядок набуття ними права власності на землю. Це питання регулює Земельний кодекс України. Громадяни України можуть набувати права власності на земельні ділянки на підставах придбання за договором купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питання щодо правового регулювання цивільно-правових договорів, предметом яких виступає земельна ділянка є доволі актуальними на сьогоднішній день та широко досліджуються фахівцями як у галузі цивільного,

так і земельного права. Насамперед слід назвати роботи В.І. Семчика, О.О. Погрібного, М.В. Шульги, Н.І. Титової, П.Ф. Кулинич, В.З. Янчука, В.В. Носіка, І.І. Каракаша, В.В. Федоровича, В.Л. Мунтяна, В.К. Гуревського, В.І. Андрейцева, Н.Р. Малишевої, Ю.С. Шемшученка, К.І. Кучерук та ін.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження набуття права власності на земельні ділянки за цивільно-правовими угодами, а також визначення особливостей договорів купівлі-продажу та дарування земельної ділянки.

Основні результати дослідження. Поява приватної форми власності на землю, введення земельних ділянок у цивільний обіг та реформування чинного законодавства в Україні дали можливість власнику земельної ділянки вступати в цивільно-правові відносини, укладати договори купівлі-продажу земельної ділянки. Купівля-продаж земельних ділянок юридичними та фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності пов'язана з прийняттям ряду указів Президента України. Вишального значення щодо цього мав Указ «Про продаж земельних ділянок несільськогосподарського призначення» від 19 січня 1999 р. Ним було врегульовано питання продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення юридичним особам та громадянам-підприємцям на землях державної та комунальної власності; визначено об'єкти купівлі-продажу; категорії земель несільськогосподарського призначення та земельні ділянки, які не можуть бути передані у власність юридичним та фізичним особам. Подальшого розвитку питання купівлі-продажу земельних ділянок дістали в новому Земельному кодексі. Проте основним нормативним актом, який регулював і регулює купівлю-продаж земельних ділянок, які належать особам на праві приватної власності, є Цивільний кодекс України. [7, с. 27]

Отже, розвиток законодавства щодо купівлі-продажу земельної ділянки поклало початок формуванню нормативної бази для здійснення цивільно-правових правочинів, чільне місце серед яких відведено договору купівлі-продажу. Цивільним кодексом України визначено, що договір купівлі-продажу – це правочин за яким одна сторона (продавець) передає чи зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму. [3]

За юридичною природою договір купівлі-продажу земельної ділянки є цивільним, оскільки має всі ознаки цивільно-правового договору. Основні з них: юридичний факт, який здійснюється з волі його учасників і має двосторонній характер; у кожній із сторін виникають взаємні права та обов'язки; свобода сторін при укладенні договору; суб'єктами договору можуть бути лише лише право- та дієздатні особи; умови дійсності та підстави визнання договору недійсним. Зміст договору купівлі-продажу земельної ділянки, його певна специфіка щодо умов укладення, виконання, визначення прав та обов'язків сторін дозволяє віднести його до різновиду договорів купівлі-продажу та визначити його особливе місце та роль у системі цивільно-правових договорів.

Особливості договору купівлі-продажу земельної ділянки, полягають у предметі, суб'єктах, правах та обов'язках сторін, підставах, умовах укладення та виконання договору.

З питання пріоритету правового регулювання договору купівлі-продажу та співвідношення цивільного і земельного права в юридичній літературі не сформульовано єдиної точки зору. На думку одних авторів, договір купівлі-продажу земельної ділянки є земельно-правовим договором і повинен регулюватися Земельним кодексом України та іншим земельним законодавством. Інші ж вважають договір купівлі-продажу земельної ділянки класичним договором, який регулюється цивільним законодавством. [9, с. 72]

Договір купівлі-продажу земельної ділянки характеризується рядом особливостей щодо його сторін. Зокрема, умови участі кожної сторони у договорі не завжди однакові. Це залежить від обсягу правосуб'єктності конкретної сторони, правового режиму земельної ділянки, яка продається, та інших обставин, що відображають специфіку даного договору. Іншими словами, коло суб'єктів, які можуть бути сторонами договору купівлі-продажу земельної ділянки, обмежене. Обмежені певною мірою і суб'єктивні права власника земельної ділянки.

Продавцями і покупцями земельних ділянок виступають суб'єкти, які можуть мати у власності земельні ділянки. До таких чинне законодавство України відносить фізичних та юридичних осіб, територіальні громади і державу. На підставі викладеного можна узагальнити, що сторонами договору купівлі-продажу земельних ділянок приватної власності в Україні є фізичні та юридичні особи; щодо земель державної власності – держава в особі органів державної влади в межах, встановлених законодавством України; комунальної власності – територіальні громади села, селища, міста, які здійснюють правомочності власника як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом у разі продажу земельної ділянки у приватну власність. [9, с. 73]

Разом з тим слід зауважити, що до сторін договору купівлі-продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення передбачені особливі вимоги. Громадянин України, який бажає придбати земельну ділянку для ведення товарного сільськогосподарського виробництва повинен мати сільськогосподарську освіту або досвід роботи в сільському господарстві, займатися товарним сільськогосподарським виробництвом. Юридичні особи мають право на придбання земель даної категорії, якщо в статутних документах передбачено ведення сільськогосподарського виробництва. Сторонами договору купівлі-продажу земельної ділянки можуть бути також і іноземні громадяни та особи без громадянства, яким за законодавством України дозволяється набувати у власність певні земельні ділянки. При цьому землі сільськогосподарського призначення не можуть перебувати у власності іноземних юридичних осіб, іноземних громадян, осіб без громадянства та іноземних держав, а отже, вони не можуть бути сторонами договору купівлі-продажу зазначеної категорії земель. Якщо іноземний громадянин, юридична особа або особа без громадянства у порядку спадкування (або в інший законний спосіб) отримає земельну ділянку сільськогосподарського призначення, то вона повинна протягом року провести відчуження земельної ділянки, в тому числі і шляхом укладення договору купівлі-продажу. При цьому така особа може бути лише продавцем відчужуваної земельної ділянки. [9, с. 74]

Договір купівлі-продажу земельної ділянки – це основний документ, що опосередковує відносини між продавцем та покупцем земельної ділянки. У ньому повинні бути чітко визначені предмет договору, умови, права та обов'язки сторін, з приводу яких сторони досягають згоди, а також відповідальність за невиконання договірних зобов'язань.

Договір дарування поряд із договорами купівлі-продажу, міни, довічного утримання опосередковує перехід майна (речей та майнових прав) однієї особи до іншої. Договір дарування – це правочин, в силу якого одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати у майбутньому іншій стороні (обдаровуваному) майно у власність. [5, с. 66]

Він опосередковує перехід майна від однієї особи до іншої, при цьому дарувальник і обдарований є рівноправними суб'єктами.

Договір дарування направлений на безповоротне припинення права власності у дарувальника і виникнення права власності у обдарованої особи, при цьому обдарований

набуває право на майно, якого раніше у нього не було. Дарувальник повинен бути власником майна, що відчужується. Договір дарування є узгодженим волевиявленням обох сторін та являє собою не тільки акт розпорядження майном власником (дарувальником), але й акт прийняття подарунку обдаровуваним. Для здійснення договору дарування необхідні як воля дарувальника, так і згода обдаровуваного, який має право відмовитися від прийняття дарунку в силу певних причин.

При відсутності згоди на прийняття майна, яке не виражено ні в якій формі, такий договір не можна визнати укладеним. [5, с. 66]

Особливість договору дарування, предметом якого є земельні ділянки, що відрізняє його від тих договорів, предметом яких є інше майно, полягає в тому, що згідно зі ст.125 Земельного кодексу України право власності на ділянку виникає з моменту державної реєстрації договору дарування. [2]

Сторонами у договорі дарування відповідно до ст. 131 Земельного кодексу можуть бути громадяни та юридичні особи України, держава, територіальні громади. Укладення договорів дарування громадянами має здійснюватися з додержанням загальних правил цивільного законодавства про їх дієздатність. [2]

Договір дарування має односторонній характер, з його укладенням у сторін, як правило, не виникають взаємні, а лише односторонні обов'язки. Щодо прав, то їх набуває лише обдаровуваний у вигляді повноважень власника стосовно прийнятого майна. Належність дарування до односторонніх договорів не позбавляє його ознак двостороннього правочину, для укладання якого необхідне волевиявлення двох сторін (дарувальника і обдаровуваного). Це означає, що дарування вважається здійсненим (тобто договір укладений) за наявності волевиявлення обдарованої особи, висловленого у будь-якій формі.

Якщо дарунок не прийнято, договір дарування вважається не укладеним. З укладанням договору дарування фактично припиняється юридичний зв'язок між сторонами. В даному договорі присутній момент «альтернативи» у обдарованої особи – змога відмовитись чи прийняти ділянку. Підписуючи договір, обдарована особа висловлює цим свою згоду прийняти подарунок. [5, с. 67]

З набуттям права власності на земельну ділянку зазначена особа бере на себе й обов'язки, пов'язані з володінням та користуванням нею, в тому числі обов'язок використовувати одержану ділянку за її цільовим призначенням. Порушення визначеного ст. 20 Земельного кодексу України порядку встановлення та зміни цільового призначення земель є підставою для визнання правочинів щодо земельних ділянок недійсними.

Земельні ділянки, що даруються, мають бути вільними від прав на них інших осіб, за винятком певних обмежень і сервітутів, встановлених законом чи рішенням суду.

Укладення договору дарування не виключає необхідності проведення нормативної грошової оцінки земельної ділянки з метою визначення її вартості відповідно до ст.5 Закону України «Про оцінку земель» від 11.12.2003 р. № 1378-IV.

Висновки. Передача земельних ділянок у власність є складним юридичним актом, що охоплює широке коло дій, потребує документального оформлення та супроводжується наявністю у суб'єктів правовідносин, які складаються, комплексу процедурних прав і обов'язків. Так, передача земельних ділянок у власність супроводжується зверненням громадянина або юридичної особи із заявою чи клопотанням, до яких мають додаватися відповідні документи; потім заява або клопотання розглядаються уповноваженим органом, і відбувається ухвалення відповідного рішення, а у необхідних випадках — і надання дозволу на підготовку проекту відповідного рішення такої ділянки; розробляється проект цього відведення, його узгодження, розгляд і затвердження; здійснюється перенесення проекту в

натуро шляхом встановлення меж земельної ділянки на місцевості; настає одержання документів, що посвідчують право на землю; здійснюється державна реєстрація цієї ділянки. На всіх зазначених стадіях праву та обов'язку одного суб'єкта відповідає право та обов'язок протилежного суб'єкта.

Таким чином, процедура отримання громадянином України права власності на земельну ділянку має низку складних взаємопов'язаних етапів, які повинні утворювати собою взаємоузгоджений внутрішньо єдиний механізм, результатом якого є набуття права власності на землю.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 року №254к/96-вр.
2. Земельний кодекс України в редакції від 07 листопада 2012 року №2768-14.
3. Цивільний кодекс України в редакції від 4 листопада 2012 року №435-15.
4. Указ Президента України «Про продаж земельних ділянок несільськогосподарського призначення» від 19 січня 1999 р. №32/99.
5. Долинська М. С. Договори щодо розпорядження земельними ділянками // Юридичний журнал. – 2012. – №7. – с. 63 – 69.
6. Земельний кодекс України: науково-практ. коментар / В.І. Андрейцев [та ін.]; заг. ред. В.І. Семчик; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київський ун-т права. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – К.: Ін Юре, 2007. – 895 с.
7. Кальніченко А. Актуальні питання земельного законодавства // Землевпорядний вісник. – 2010. – №11. – с. 26 – 31.
8. Кальніченко А. Про зміни у земельному законодавстві щодо спрощеного порядку набуття прав на землю // Землевпорядний вісник. – 2010. – №4. – с. 3 – 9.
9. Мироненко В.П. Поняття, соціально-економічне та правове значення правочинів щодо земельних ділянок // Юридична наука. – 2011. – №4 – 5. – с. 70 – 76.
10. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар: пояснення, тлумачення, рек. з використ. позицій вищ. суд. інстанцій, М-ва юстиції, науковців, фахівців. – Х.: Страйд, 2010.

М. С. Перунов
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент **К.А. Рябець**

ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В даній статті була вивчена і досліджена одна з найважливіших проблем цивільного процесу – апеляційне провадження.

Досліджено, що законність і обґрунтованість рішень і визначень суду першої інстанції в цивільному судочинстві України забезпечується системою численних процесуальних гарантій - принципами цивільного процесуального права; участю в цивільному процесі прокурора, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб, які від свого імені можуть звертатися в суд із заявами на захист прав, свобод і інтересів інших осіб; установленим цивільним процесуальним порядком розгляду та вирішення справ.

Ключові слова: апеляційне провадження, цивільний процес, суд, апеляційне оскарження.

Н.С Перунов

ПОНЯТИЕ И СУЩНОСТЬ АПЕЛЛЯЦИОННОГО ПРОВЕДЕНИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

В данной статье была изучена и исследована одна из важнейших проблем гражданского процесса - апелляционное проведение. Доказано, что законность и обоснованность решений и определений суда первой инстанции в гражданском судопроизводстве Украины обеспечивается системой многочисленных процессуальных гарантий - принципами гражданского процессуального права; участием в гражданском процессе прокурора, органов государственной власти, органов местного самоуправления, физических и юридических лиц, которые от своего имени могут обращаться в суд с заявлениями в защиту прав, свобод и интересов других лиц установленным гражданским процессуальным порядком рассмотрения и разрешения дел.

Ключевые слова: апелляционное проведение, гражданский процесс, суд, апелляционное обжалование.

N.S. Perunov

THE CONCEPT AND THE ESSENCE OF THE APPEAL PROCEEDINGS IN CIVIL PROCEEDINGS

This article has been studied and investigated one of the major problems of civil procedure - appeal proceedings. Investigated, that the legality and validity of decisions and determinations of the trial court in civil proceedings Ukraine provided numerous procedural safeguards system - principles of civil procedural law, participation in the civil trial prosecutor, public authorities, local governments, individuals and legal entities on its behalf may apply to the court of claims to protect the rights, freedoms and interests of others; established civil procedural order consideration and resolution of cases.

Keywords: appeal proceedings, civil proceedings, court, appeal.

Постановка проблеми. Дослідження інституту апеляційного провадження є необхідним і досить актуальним. Незважаючи на те, що новий ЦПК України був прийнятий та введений в дію не так давно, в ньому вже виявляються не лише недоліки, але й висловлю-

ються думки з приводу невідповідності Основному Закону. Новизна ЦПК України не вирішує всіх надзвичайно важливих питань інституту апеляції.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну кількість наукових праць. У юридичних літературних джерелах дана тема висвітлена досить повно. Дослідженню цього питання приділяли увагу в своїх роботах такі вчені як Т. Дунас [4], І. Смельянова [5], Є.А. Чернушенко [10-12], В.В. Коваленко [13] та ін.

Мета дослідження. Метою даної статті є дослідження суті та поняття апеляційного провадження в цивільному процесі.

Основні результати дослідження.

Виконання судами завдань цивільного судочинства (ст. 2 ЦПК) повністю залежить від постановлення ними у справах законних та обґрунтованих рішень. Досягнення таких наслідків забезпечується численними процесуальними гарантіями, а саме: демократичними принципами судочинства, обов'язковістю підготовки справи до розгляду (ст. 143 ЦПК), участю у справі органів державного управління, прокурора, громадськості (статті 118, 121, 161 ЦПК), активною позицією суду в доказовій діяльності (статті 15 і 30 ЦПК) та ін. [2, 6, 9].

Апеляційне провадження є важливою гарантією досягнення цілей і виконання завдань кримінального судочинства. Воно допомагає попередити набрання законної сили неправосудними вироками, ухвалами і постановами, швидко виправити допущені судом першої інстанції помилки і цим самим забезпечити охорону прав, свобод і законних інтересів учасників процесу, а також сприяє поліпшенню якості роботи судів нижчого рівня та формуванню судової практики відповідно до вимог матеріального і процесуального закону [15, с.47].

Цивільно-процесуальний закон закріплює низку важливих положень, що виражають сутність, характер і демократизм апеляційного провадження. Ці положення в юридичній літературі називають основними рисами апеляції (раніше — касації).

Беручи до уваги значення і завдання апеляційного провадження, вважаємо, що основними рисами апеляційного провадження слід вважати:

1)реалізацію права учасника судового розгляду на перевірку рішення в кримінальній справі суду першої інстанції іншим складом суду, який є колегіальним і незалежним від суду, який постановив оскаржуване рішення;

2)поєднання перевірки законності з перевіркою обґрунтованості судового рішення і виправлення допущених судом першої інстанції помилок;

3)можливість подання в апеляційну інстанцію нових документів;

4)право апеляційного суду витребувати у необхідних випадках додаткові докази;

5)право апеляційного суду постановити свій вирок;

6)обов'язковість вказівок апеляційного суду, який скасував вирок (постанову) і повернув справу на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд, для органів дізнання і досудового слідства при додатковому розслідуванні та суду першої інстанції при повторному розгляді справи [14, с.247].

Апеляцію може бути подано:

1) на вироки, що не набрали законної сили, ухвалені місцевими судами;

2) на постанови про застосування чи незастосування примусових заходів виховного і медичного характеру, ухвалені місцевими судами;

3) на ухвали (постанови), ухвалені місцевим судом, про закриття справи або направлення справи на додаткове розслідування;

4) на окремі ухвали (постанови), ухвалені місцевим судом.

Законність і обгрунтованість судових рішень забезпечуються також такими ефективними засобами як їх апеляційне оскарження. Однак дією цих гарантій не виключається набрання законної сили помилковими, необ'єктивними рішеннями. Інколи апеляційна (раніше наглядова) інстанція може замість того, щоб виправити, ускладнює помилку, допущену судом першої інстанції, внаслідок чого набирають законної сили несправедливі рішення. Буває й так, що помилкові рішення не оскаржуються і набирають законної сили. А дія принципу законності зумовлює необхідність скасування таких актів [7, с.120].

Нерідко суди апеляційної інстанції неглибоко перевіряють обгрунтованість висновків суду, викладених у його рішенні, додержання судом вимог закону при розгляді та вирішення справи, у зв'язку з чим залишають без зміни помилкові рішення, які переглядаються у апеляційній інстанції, а в окремих випадках скасовують правильні рішення. У деяких справах рішення змінювалися чи постановлялися нові рішення внаслідок визнання судом апеляційної інстанції доведеними обставин, що не були встановлені чи відкинуті судом першої інстанції. Іноді не додержуються вимоги ЦПК про зміст апеляційної скарги чи апеляційного подання прокурора (ст. 293 ЦПК). Мають місце факти безпідставного відкладення розгляду справ, неоднакового застосування правил про провадження справ у апеляційній інстанції. Суди останньої не у всіх випадках реагують окремими ухвалами на виявлені факти порушень законності й упущень в діяльності судів першої інстанції, ще недостатнім є їх вплив на запобігання судовим помилкам [10, с.13].

Наявність стадії перегляду судових рішень у апеляційних судах сприяє формуванню у громадян переконаності в тому, що кожне незаконне та необгрунтоване рішення буде скасовано, що їх політичні, трудові та інші соціально-економічні права, а також права організації дістануть належний захист. Такий перегляд є форма судового нагляду вищестоящих судів діяльністю нижчестоящих судів [11, с.230, 12, с.760].

У ході перевірки законності та обгрунтованості рішення, апеляційний суд інстанція може скасувати його, надіслати справу на новий розгляд і зробити вказівки, обов'язкові для суду першої інстанції. Діяльність цієї інстанції має велике значення для спрямування судової практики на єдине розуміння і правильне застосування норм матеріального права. Важлива роль у досягненні єдності судової практики, усуненні труднощів при вирішенні складних питань, що виникають у процесі розгляду цивільних справ, належить Верховному Суду України. Мотивовані роз'яснення ним змісту правових норм в ухвалах і постановках забезпечують, як правильне їх розуміння, так і застосування [14, с.159].

Таким чином, інститут перегляду апеляційними судами судових рішень, ухвал, постанов, суду першої інстанції, що набрали законної сили, забезпечує перевірку їх законності та обгрунтованості, виправлення допущених нижчестоящими судами помилок та керівництво судовою практикою в напрямі єдиного розуміння і правильного застосування норм матеріального і процесуального права і спрямований на досягнення мети і виконання завдань цивільного судочинства, визначених ст.2 ЦПК.

В статті 290 ЦПК України (Право апеляційного оскарження) зазначено, що "сторони, а також інші особи та прокурор, які брали участь у розгляді справи, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково" [8, с.216].

Проаналізувавши зміст цієї статті можна прийти до логічного висновку, що право апеляційного оскарження мають [3, с.324]:

- прокурор;
- цивільний позивач;

- цивільний відповідач;
- треті особи які безпосередньо брали участь у розгляді справи у суді.

Вказані особи, мають право протягом п'ятнадцяти днів після оголошення ухвали суду першої інстанції подати до суду апеляційної інстанції скаргу на ухвалу, а прокурор, який брав участь у розгляді справи, - апеляційне подання, у випадках [5, с.17]:

- 1) якщо постановлені ухвали перешкоджають подальшому провадженню справи;
- 2) у випадках, передбачених статтями 39, 81, 83, 89, 132, 136, 157, 213, 214, 215, 223, 347, 350, 351, 353, 354, 355, 421 Кодексу. Заперечення проти ухвал, що не підлягають оскарженню, можна включити до апеляційної скарги або апеляційного подання на рішення суду.

Апеляційні скарги, апеляційне подання прокурора на рішення суду першої інстанції можуть бути подані протягом одного місяця з наступного дня після проголошення рішення. А якщо в справі було ухвалено додаткове рішення, зазначене в частині першій статті 291 ЦПК, то строк на апеляційне оскарження обчислюється з наступного дня після його проголошення [4, с.126].

Скарги, подання на ухвали суду першої інстанції подаються протягом п'ятнадцяти днів з наступного дня після їх ухвалення. А у випадку подачі скарги або подання, після закінчення строків, встановлених ЦПК, залишаються без розгляду, - але це лише у тому випадку, якщо суд за заявою особи, що їх подала, не знайде підстав для поновлення строку. У вказаному, випадку суддя виносить окрему ухвалу про поновлення строку.

Висновки. Апеляційне провадження – це факультативна стадія цивільного процесу, під час якої апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішень та ухвал суду першої інстанції, що не набрали законної сили. Згідно з новим цивільно-процесуальним законодавством право апеляційного оскарження мають сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки (ст. 13, 292 нового ЦПК). ЦПК запровадив двостадійний порядок оскарження. Заяву про апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції може бути подано протягом десяти днів з дня проголошення рішення, а апеляційну скаргу на це рішення – протягом двадцяти днів після подання заяви про апеляційне оскарження (ч. 1 ст. 294 ЦПК).

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. / М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: Ін Юре, 2007. – 134 с.
2. Цивільний-процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Офіційний вісник України, 2004, № 16 (07.05.2004), ст. 1088 // зі змінами і доповненнями.
3. Бичкова С.С., Бірюков І. А., Бобрик В. І. Цивільне процесуальне право України: Підручник / За ред. Бичкової. - К.: Атіка, 2009. – 760 с.
4. Дунас Т. Участь прокурора у провадженні цивільних справ апеляційною інстанцією: теоретичні та практичні аспекти // "Юридичний журнал" - № 2 – 2006.
5. Ємельянова І. Апеляційний і касаційний перегляд судових рішень в цивільному судочинстві: теоретичні і практичні аспекти // «Право України». – 2004. - № 2. – С. 16-19.
6. Кравчук В. М., Угриновська О.І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України – К.:Істина, 2006. – 944с.
7. Сірий М. Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє // «Юридичний журнал» – 2003. - № 3. – С. 119 – 123.
8. Тертышников В. И. Гражданский процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. — 4 изд., доп. и перераб. — Х. : Консум, 1999. — 415с.
9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Офіційний вісник України, 2004, № 16 (07.05.2004), ст. 1088 // зі змінами і доповненнями.
10. Чернушенко Є.А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України/ Автореф. дис.к.ю.н. - Одеса, 2004 - 21 с.

11. Чернушенко Є.А. Забезпечення апеляційного та касаційного оскарження в Україні //Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць /Голов.ред. С.В. Ківалов. — Одеса: Юридична література, 2001. — Випуск 10-11. — С.229-238.
12. Чернушенко Є.А. Повноваження суду апеляційної інстанції. //Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць /Голов.ред. С.В. Ківалов. — Одеса: Юридична література, 2002. — Випуск 13-14. — С.759-767.
13. Шевчук П.І., Коваленко В.В. Апеляційне провадження за новим цивільним процесуальним законодавством // Вісник Верховного Суду України. — 2001. - № 4 (26). — С. 30-39.
14. Штефан М.Й. Цивільний процес. — 2-ге вид. — К.: ІнЮре, 2001 — 680 с.
15. Ярошенко І. С. Цивільне процесуальне право: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни // Київський національний економічний ун-т. — К. : КНЕУ, 2003. — 159с.

В. В. Пилипенко
Науковий керівник:
д. юр. н., професор Ю.В. Нікітін

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ ІНОЗЕМНИМИ ОСОБАМИ

Стаття присвячена аналізу проблем правового регулювання оренди землі іноземними особами та наведено шляхи їх вирішення. Запропоновано короткий огляд законодавства в контексті розвитку прав на оренду землі іноземних суб'єктів в Україні. Визначені основні прогалини та недоліки чинного законодавства, процедуру його застосування у цій сфері.

Ключові слова: оренда землі, іноземні суб'єкти, землі сільськогосподарського (несільськогосподарського) призначення, підприємницька діяльність.

В.В. Пилипенко

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ АРЕНДЫ ЗЕМЛИ ИНОСТРАННЫМИ ЛИЦАМИ

Статья посвящена анализу проблем правового регулирования аренды земли иностранными лицами и приведены пути их решения. Предложено краткий обзор законодательства в контексте развития прав на аренду земли иностранным субъектам в Украине. Определены основные пробелы и недостатки действующего законодательства, процедура его применения в этой сфере.

Ключевые слова: аренда земли, иностранные субъекты, земли сельскохозяйственного (несельскохозяйственного) назначения, предпринимательская деятельность.

V.V. Pylypenko

LEGAL FRAMEWORK FOR LAND LEASE FOREIGN PERSONS

This article analyzes the problems of legal regulation of land lease and foreign persons are solutions. Offer a brief review of the legislation in the context of rights to lease land to foreign entities in Ukraine. The main gaps and weaknesses of the current legislation, the procedure for its application in the field.

Keywords: land rental, foreign entities, agricultural land (non-agricultural) purposes, entrepreneurship.

Постановка проблеми. Земельне питання в Україні є надто актуальним. Воно викликає значну кількість наукових і політичних дискусій різного масштабу. Земля – національне багатство, яке було і завжди буде особливим об'єктом суспільних відносин. У зарубіжних країнах до такого багатства як земля, ставляться з великою обережністю, дбайливо оберігаючи її, намагаючись максимально використовувати в інтересах суспільства.

В сучасних умовах господарювання в Україні земельні відносини потребують нового більш ефективного розвитку, що забезпечить ефективність використання земельного потенціалу країни. Удосконалення земельних відносин є ключовим фактором впровадження цивілізованого ринку землі в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правового регулювання оренди землі іноземними особами, удосконалення земельних відносин досліджуються в роботах багатьох вітчизняних науковців: В.І.Андрейцева, Г.І. Балюка, Ю.О.Вовка, В.К. Гуревського, А.П. Гетьмана, П.Ф. Кулинич, В.Л. Мунтян, В.В. Носіка, О.О. Погрібного, В.І. Семчика, Н.І. Титова, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульги, В.З. Янчука та ін. Проте деякі аспекти

дослідження у вирішенні цього питання в правовій літературі потребують подальшого дослідження.

Метою дослідження є з'ясування особливостей правового регулювання оренди землі іноземними особами.

Основні результати дослідження. У більшості розвинутих країн з ринковою економікою основним правовим титулом землекористування є право оренди – строкового платного користування земельною ділянкою зобов'язального характеру. Оренда землі використовується в більшості країн світу. У Франції 51% сільськогосподарських угідь використовуються на основі договорів оренди. У Великобританії і Австралії у орендних відносинах беруть участь 1/3 фермерських господарств, що займають близько 40% сільськогосподарських площ. У Канаді в оренді щорічно знаходяться близько 50% землі, в Японії – 20%.

Найбільш низький відсоток фермерів-орендарів серед країн Європи в Ірландії, де оренда була символом гноблення ірландців англійськими лендлордами – 12%. Попри всі відмінності, що існують у правовому регулюванні орендних відносин у різних країнах, можна відзначити принаймні одну важливу тенденцію: при оренді землі для сільськогосподарських потреби встановлюється мінімальний термін оренди, пов'язаний із тривалістю сівозміни. Часто також встановлюється максимальний строк оренди. Встановлюються і мінімальні розміри земельних ділянок, що надаються в користування. Часто це робиться за допомогою економічних механізмів, шляхом надання державної підтримки лише тим господарствам, що досягають певного розміру [5, с. 73].

Наприклад, у Китаї офіційно земля перебуває в державній і колективній власності селян. Але обробляти її закордонним компаніям можна: на правах довгострокової оренди і за умови, що китайська сторона буде партнером іноземного інвестора. Так, в угорську ріллу щороку вкладаються сотні мільйонів євро. Зацікавити інвестора вдалося досить просто: іноземна юридична особа, якій заборонено мати землю у власності, може орендувати її в межах, встановлених законом. Орендна плата за 1 гектар ріллі в середньому по Угорщині становить 160-200 євро. Передача в оренду земельної ділянки відбувається виключно через аукціон, а максимальна площа орендованої ділянки не може перевищувати 2500 га на фізичну чи юридичну особу. Українські урядовці також планують обмеження максимальної площі земельних ділянок в одних руках [4].

Приклади досвіду високоефективного підходу до здійснення земельних перетворень, властиві для багатьох країн світу. Аналіз зарубіжного досвіду дає змогу дійти висновку про те, що успіх земельних реформ і ефективність впровадження та функціонування цивілізованих орендних відносин залежать від рівня їх наукової обгрунтованості, ступеня виваженості державного регулювання та міри узгодження інтересів учасників процесу впровадження змін [3, с. 291].

В Україні чинне законодавство дозволяє іноземним особам орендувати у необмеженій кількості земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства, індивідуального або колективного садівництва на умовах оренди (відповідно до ст.33; 35 Земельного Кодексу України) [6].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про оренду землі», відносини, пов'язані з орендою землі, регулюються Земельним кодексом України, Цивільним кодексом України, цим Законом, законами України, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них, а також договором оренди землі.

Право оренди землі є одним з непоширених прав на землю. Згідно з нормами земельного законодавства, право оренди землі – це засноване на договорі строкове платне воло-

діння та користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для підприємницької та інших видів діяльності.

Об'єктами оренди є земельні ділянки, що перебувають у власності громадян, юридичних осіб, комунальній або державній власності.

Законом визначено (ст. 5), що іноземні особи можуть бути орендарями земельних ділянок, яким на підставі договору оренди належить право володіння і користування земельною ділянкою.

Орендарі набувають права оренди земельної ділянки на підставах і в порядку, передбачених Земельним кодексом України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про оренду землі» та іншими законами України і договором оренди землі.

Право оренди виникає після того, як буде зареєстрований договір у органах Державного земельного кадастру. При цьому згідно чинного законодавства слід сплатити плату за послуги. Розмір такої оплати коливається в залежності від регіону. Укладення договору оренди землі здійснюється на підставі або рішення відповідного органу влади чи органу місцевого самоврядування, або цивільно-правового договору (в разі відчуження права оренди), або в порядку спадкування [10, с. 37].

За українським законодавством, право оренди земельної ділянки (крім земель державної та комунальної власності) може відчужуватися, в т.ч. продаватися на земельних торгах, а також передаватися у спадщину, вноситися до статутного фонду власником земельної ділянки на термін до 50 років. Раніше право оренди було найпоширенішим правом, що його використовували іноземні особи, заходячи до України. Після суттєвих змін законодавства, передбачених Законом від 28 грудня 2007 р. (запровадження порядку набуття права оренди через аукціони), бажаючих взяти в оренду земельні ділянки значно поменшало. Це особливо стосується тих осіб, які планували брати земельні ділянки в довгострокову оренду. Причина – економічна. Разом із запровадженням аукціонів були підвищені ставки оренди державних і комунальних земель до рівня, який не може перевищувати 12% їх нормативної оцінки. Звичайно, місцеві органи влади скористалися цим положенням закону та підвищили ставки орендної плати до зазначених 12%. Таким чином, особа, яка бере в оренду земельну ділянку на понад вісім років фактично двічі виплачує її вартість. Тому довгострокова оренда земельних ділянок перестала бути привабливою для іноземних інвесторів [10, с. 37].

За словами О. Поліводського, невизначеність щодо розмірів плати та їх розмір ускладнює прихід іноземних та вітчизняних інвесторів у сільське господарство. Є і інша проблема – час реєстрації договорів. Так, у окремих випадках реєстрація договорів оренди триває протягом 1-1,5 року. При цьому для реєстрації слід віддати оригінал текстів договорів, що робить неможливим правовий захист у цей період і доведення правомірності користування певною земельною ділянкою у разі виникнення спору [6].

Згідно вимог земельного законодавства у такому разі без відповідних документів на руках не можна приступати до використання землі. Проте очевидним є те, що землі сільськогосподарського призначення не можуть залишатися без обробітку та очікувати реєстрації. За таких умов іноземні або навіть вітчизняні інвестори не будуть вкладати кошти, маючи ризик того, що такий договір може бути незареєстрованим, при цьому ні з точки зору інтересів власників ні з точки зору інвесторів. Окрему стурбованість викликає оренда земельних паїв. Як показує практика, такі договори нічого не гарантують орендареві у тому випадку, якщо власники паїв використовують своє право та отримують замість сертифіката державний акт про право власності на землю. Як показує судово-практика, орендар не отримує судового захисту та не набуває пріоритетне право на укладання договору

оренди землі з цим же власником. Натомість власник отримує можливість у будь-який момент, навіть не зважаючи на сезонність виробництва, передати таку земельну ділянку іншим особам у оренду [6].

Зазначимо, що суборенда, у принципі, аналогічна розглянутій вище. Орендована земельна ділянка або її частина може передаватися орендарем у суборенду без зміни цільового призначення, якщо це передбачено договором оренди або за письмовою згодою орендодавця.

Умови договору суборенди земельної ділянки повинні обмежуватись умовами договору оренди земельної ділянки та не суперечити йому. Термін суборенди не може перевищувати термін, визначений договором оренди землі. У разі припинення договору оренди чинність договору суборенди земельної ділянки припиняється. Договір суборенди земельної ділянки підлягає державній реєстрації. За згодою сторін договір суборенди земельної ділянки посвідчується нотаріально.

Забороняється передача в суборенду земельних ділянок, на яких розташовані цілісні майнові комплекси підприємств, установ та організацій державної або комунальної власності, а також заснованих на майні, що належить АР Крим, та їх структурних підрозділів. Оренда та суборенда земель є однаково доступними як для резидентів, так і для нерезидентів. Головною перевагою оренди та суборенди земель для нерезидентів є той факт, що, на відміну від права власності, у нерезидентів немає необхідності оформлювати чисте українське підприємство. Серед мінусів цих моделей можна назвати тривалість процедури оформлення [10, с. 338].

Перспективним видається використання земель на підставі таких речових прав, як емфітевзис (право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб) та суперфіцій (право користування чужою земельною ділянкою для забудови). Емфітевзис виникає на підставі договору між власником земельної ділянки і користувачем, а суперфіцій – на підставі договору та заповіту. Хоч ці інститути і є новими в земельному законодавстві України, в перспективі вони можуть конкурувати з орендою, а то й витіснити її [9, с. 222].

Характерною особливістю земельної реформи є всебічна підтримка держави в її проведенні та спрямованість на підвищення ефективності використання. Орієнтація державного регулювання ринку землі в Україні на використання переважно економічних методів, врахування досвіду розвинутих країн ЄС дасть змогу уникнути помилок і швидше залучити землю в ринковий обіг [7, с. 245]. В даний момент здійснюється земельна реформа, метою якої є поступове запровадження вільного ринку землі сільськогосподарського призначення.

Висновки. На нашу думку, процедуру укладення договору оренди землі, її посвідчення та реєстрації необхідно максимально спростити, щоб вона була якомога більш зрозумілою і доступною. Зокрема, можна, скоротити перелік істотних умов договору оренди. Якщо до законодавства не будуть внесені суттєві зміни, спрямовані на спрощення орендних правовідносин, є всі підстави розраховувати, що відносини землі й надалі відбуватимуться з основному поза правовим полем.

Загальною рисою процесу вдосконалення та підвищення ефективності земельних відносин в Україні є процес створення цивілізованого ринку землі. При впровадженні ринку земель створюються умови запобігання корупції шляхом створення єдиного порядку підготовки до прав оренди на земельні ділянки на аукціонах. А це в свою чергу гарантовано забезпечить наповнення місцевих бюджетів від продажу прав оренди на землю, державного мита від операцій на ринку землі тощо.

Література

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4. - Ст.27.
2. Закон України «Про оренду землі» 06.10.1998 № 161-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 46-47, ст.280.
3. Альошин Л.П. Зарубіжний досвід розвитку земельних відносин: можливості застосування в Україні // Все-укр.наук.-виробн. журнал «Інноваційна економіка». - № 3. - 2012. - С. 291-297.
4. Земельна реформа: міжнародний досвід / А. Короленко // Урядовий кур'єр. - 24 червня 2011.
5. Мірошниченко А.М. Земельне право України: Підручник. - К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2011. - 680 с.
6. Поліводський О. Іноземні компанії у сільському господарстві: перспективи права власності на землю, чи так все просто з орендою? // Правнича Фірма «Софія». - 2010. - Електронне джерело: blog.liga.net.
7. Семеряк Ю.А., Москва М.Г. Державне регулювання ринку землі в Україні і досвід країн ЄС // Збірник науково-технічних праць. Науковий вісник НЛТУ України. - 2010. Вип. 20.12. - С. 240-246.
8. Сучасна земельна політика України / Юрченко А.Д., Греков Л.Д., Мірошниченко А.М., Кузьмін А.В. - К.: Вид-во "Інтертехнологія", 2009. - 260 с.
9. Федорович В.І. Набуття прав на землі в Україні іноземними суб'єктами підприємництва : проблеми правового регулювання / В.І. Федорович // Вісник Львівського університету. - Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. - С. 269- 278. - (Серія юридична; вип. 50). - С.216-224.
10. Штукатурова А. Іноземний інвестор на шляху до української землі: перепони та їх подолання // Юридичний радник. - № 2 (28), квітень, 2009. - С. 36-42.

О. І. Писарогло

Науковий керівник:

к. юр. н., доцент Р.Б. Прилуцький

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В АКЦІОНЕРНОМУ ТОВАРИСТВІ

В статті досліджено особливості відповідальності в акціонерному товаристві та реалізації цивільно-правових норм щодо відповідальності осіб, які управляють акціонерним товариством.

Ключові слова: акціонерне товариство; господарське товариство; відповідальність; учасники; акціонери; регрес.

О.И. Писарогло

ОСОБЕННОСТИ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В АКЦИОНЕРНОМ ОБЩЕСТВЕ

В статье исследовано особенности ответственности в акционерном обществе и реализации гражданско-правовых норм относительно ответственности лиц, которые управляют акционерным обществом.

Ключевые слова: акционерное общество; хозяйственное общество; ответственность; участники; акционеры; регресс.

A.E. Pisaroglo

FEATURES OF RESPONSIBILITY ARE IN A JOINT-STOCK COMPANY

In the article the features of responsibility are investigational in a joint-stock company and realization of civil legal norms in relation to responsibility of persons which manage a joint-stock company.

Keywords: joint-stock company; economic society; responsibility; participants; shareholders; regress.

Цивілізоване підприємництво передбачає його соціальну відповідальність, на чому неодноразово наголошувала професор Н. Саніахметова в своїх працях [10; 11].

Про актуальність цієї проблеми свідчить нинішня світова фінансова криза, яка виявила значні зловживання своїм становищем з боку фінансових установ, посадових осіб, їх органів управління і відповідно – порушення законних інтересів споживачів фінансових послуг.

Відповідальність юридичної особи є складним питанням як для теорії, так і для практики.

Для застосування відповідальності важливими є її принципи, які мають вагоме значення для застосування відповідних норм та реалізації права на захист. Такими принципами є :

- принцип повного відшкодування шкоди;
- принцип поступового обмеження відповідальності засновників юридичної особи;
- принцип рівної відповідальності незалежно від суб'єкта права власності (юридичної особи публічного чи приватного права);
- принцип збереження майна, необхідного для державних та суспільних потреб, внаслідок чого деякі державні юридичні особи (казенні підприємства, державні установи)

не відповідають усім своїм майном по власних зобов'язаннях, а субсидіарну відповідальність за них несе держава.

Отже, принципи відповідальності є складними і повинні взаємоузгоджуватися.

В законодавстві однозначно не визначений критерій, згідно з яким установлювався би обсяг відповідальності. Немає ясності й у питаннях застосування тих чи інших засобів відповідальності, особливо, коли йдеться про сполучення різногалузевої відповідальності.

Метою дослідження є відповідальність акціонерних товариств (далі - АТ) як учасників цивільних зобов'язальних (договірних) правовідносин. Отже, сфера дослідження хоча і звужена, але, тим не менш, є такою, що містить значну низку актуальних проблем.

Для того, щоб зрозуміти поняття відповідальності як певних негативних наслідків для правопорушника, які застосовуються за наявності визначених у законі умов необхідно визначити: 1) хто вважатиметься правопорушником у договірних відносинах, стороною яких є АТ; 2) які умови притягнення правопорушника до відповідальності; 3) які негативні наслідки і для кого становить відповідальність.

Правопорушник у договірних відносинах.

Визначаємо хто вважатиметься правопорушником у договірних відносинах.

Якщо АТ перебуває у договірних відносинах, то воно є стороною договору, яка має відповідні обов'язки. Відповідальність за їхнє виконання покладається на АТ навіть у разі, коли їх виконує інша особа (статті 527, 528 Цивільного кодексу (надалі - ЦК України)). Пов'язаність відповідальності з особою полягає у тому, що має значення, чия поведінка має враховуватись, щоб її оцінити на наявність або відсутність умов притягнення до відповідальності. Отже, можна зробити висновок про те, що цією особою є саме АТ. Це відповідає й такій ознаці юридичної особи, як самостійна майнова відповідальність. Тобто, якщо є такий суб'єкт, як юридична особа, то вона несе самостійну майнову відповідальність.

Ст. 96 ЦК України визначила, що юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями, а її учасники, за загальним правилом, не відповідають за її зобов'язаннями, рівно як і юридична особа не несе відповідальності за зобов'язаннями своїх учасників. Передувала цій нормі ст. 7 Закону України «Про власність», в якій також установлювалося те ж саме, тільки вказувалося, що власник не відповідає за зобов'язаннями створених ним юридичних осіб, а вони не відповідають за зобов'язаннями власника. В. Кравчук навіть назвав це принципом «взаємної невідповідальності». [8]

Цей принцип поступово змінює і регулювання відповідальності в АТ. Це видно із порівняння ст. 24 Закону України «Про господарські товариства», в якій зазначається, що акціонери відповідають за зобов'язаннями товариства тільки в межах належних їм акцій, і ст. 152 ЦК України, в якій принципово по-іншому вказується, що акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства, а несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах вартості акцій, що їм належать.

Отже, з вищенаведеного слідує, по-перше, що оскільки АТ як юридична особа є самостійним суб'єктом, то воно несе самостійну відповідальність; по-друге, законом можуть встановлюватися виключення з цього загального правила, і тому слід визначити, чи стосуються вони АТ.

Умови притягнення правопорушника до відповідальності.

Тепер необхідно визначити умови притягнення правопорушника до відповідальності. Такими умовами є:

- протиправна поведінка;
- негативні наслідки, які нею спричинені;

- причинний зв'язок між ними;
- вина.

Усі зазначені умови виявляються та доводяться стосовно АТ як сторони по договору, невиконання якого, або неналежне виконання і тягне за собою його відповідальність. Якщо договір з боку АТ було укладено головою правління, який є й акціонером, то відповідати за цим договором буде АТ, а не його акціонер, який уклав цей договір.

Акціонери ж не мають до цих процесів ніякого відношення, оскільки відсутній безпосередній причинний зв'язок між наслідком правопорушення, якого припустилося АТ, та протиправними діями, які привели до нього, оскільки це були не їхні дії, а дії АТ.

Останньою умовою, якою є вина, ще раз доводиться принцип відповідальності за вину, який зберігається у цивільному законодавстві навіть з прийняттям нового ЦК України, де встановлюється презумпція вини (ч. 1 ст. 614). Тому зрозуміло, що акціонеру не можна вмінити у вину те, що АТ притягується до відповідальності.

Негативні наслідки при відповідальності АТ

Для кого виникають негативні наслідки при відповідальності АТ?

Негативні наслідки, які були спричинені протиправною поведінкою, також мають виникати у АТ. Вони проявляються у зменшенні його майна, внаслідок сплати ним коштів як відповідачем. Це може потягти за собою необхідність зменшення розміру статутного капіталу АТ за правилами, передбаченими у ч. 3 ст. 155, ст. 157 ЦК України, якщо вартість чистих активів буде меншою за розмір статутного капіталу. Найнегативнішим наслідком для АТ може бути його ліквідація або в разі якщо вартість чистих активів буде меншою за статутний капітал, який й так є мінімальним чи опиниться нижче мінімального при виконанні вимог ст. 155 ЦК України, або в разі банкрутства АТ. У першому випадку це може призвести до зниження курсу акцій, а в другому - взагалі до неможливості їх продати внаслідок їхнього знецінення.

Безумовно, це не може не відбитися на майновому становищі акціонерів, котрі таким чином втрачають свої кошти, що були вкладені в акції. Однак такі негативні для них наслідки могли й не бути результатом протиправних дій, які були просто ризиковими, оскільки це й є підприємницька діяльність, яку здійснює АТ, яка передбачає такий ризик. Акціонери ж, вкладаючи кошти в акції, були про це освідомлені. Крім того, наслідки для акціонерів є похідними від наслідків для самого АТ.

Реалізація цивільно-правових норм щодо відповідальності осіб, які управляють АТ.

Яким же чином будуть реалізовуватися цивільно-правові норми щодо відповідальності осіб, які управляють АТ?

Взаємозв'язок у розвитку цивільного і цивільного процесуального права у науці відмічався практично завжди. Так В.Ф. Яковлев, характеризуючи метод цивільно-правового регулювання, відзначав його вплив на формування цивільно-процесуального метода регулювання та його змістовні характеристики.[12]

Розглядаючи питання про взаємозв'язок цивільного процесуального права з іншими галузями права, В.В. Комаров вказував на генетичні та функціональні зв'язки. Зокрема функціонально цивільне процесуальне право зв'язано з цивільним правом, так як основане на факті застосування судом норм матеріального права при розгляді і вирішенні цивільних справ.[9]

Чинні редакції Господарського процесуального кодексу (надалі - ГПК) України та ЦПК України, на жаль, не дають чіткого розмежування повноважень судів загальної та господарської юрисдикції. Разом з тим підвідомчість (компетенція) цивільних справ та господарських спорів визначається законодавчими актами України. У разі, якщо цими

нормативно-правовими актами така компетенція (юрисдикція) спорів визначена нечітко, застосовується принцип розмежування підвідомчості за суб'єктним складом з урахуванням характеру спірних правовідносин.

За загальним правилом, якщо виникає спір між акціонерами та АТ щодо прийнятих АТ рішень, то це спір цивільної юрисдикції (судів загальної юрисдикції). Наприклад, акціонер не вправі оспорювати в суді угоди, укладені між АТ (між юридичними особами) або пред'являти позов про відшкодування завданої товариству шкоди будь-ким, оскільки ані ЦПК, ані ГПК, ані Закон України «Про господарські товариства» їм такого права не надає. Вказані закони не надають права акціонеру звертатись до суду на захист прав АТ. У такому випадку АТ, які є юридичними особами, діють на підставі статуту, тому саме їм як учасникам правовідносин зі вкладених угод належить право оспорювати такі угоди, що передбачено статтями 1, 2, 12, 16 ГПК України. Конституційний Суд України рішенням від 01.12.2004 року, у справі № 18-рп/2004, розмежував інтереси акціонерів та інтереси АТ і довів, що це різні поняття, а значить, акціонер не вправі звертатися до суду за захистом прав та інтересів АТ, крім випадків, коли такі повноваження йому надані довіреністю. [13]

З урахуванням наведеного слід визначити, що стороною судового процесу в спорі щодо відповідальності за зобов'язаннями, пов'язаними зі створенням АТ, до схвалення АТ дій його засновників, будуть саме фізичні особи - засновники товариства, які несуть солідарну відповідальність. Спір належить до компетенції судів загальної юрисдикції. Після схвалення АТ дій його засновників, всі спори щодо відповідальності можливі лише з цим товариством і якщо це спір між юридичними особами, то предметна юрисдикція належить господарським судам.

Ст. 96 ЦК України встановила, що так як учасники (засновники) юридичної особи не несуть відповідальності за зобов'язаннями юридичної особи, то неповна сплата акціонерами вартості своїх акцій не є підставою для пред'явлення позову до них про відповідальність за зобов'язаннями самого АТ. У такому разі спір може виникнути між акціонерами та АТ і то лише щодо передбаченої законом відповідальності за неповну сплату вартості своїх акцій. Навіть у тому разі, коли АТ не виконало прийняті зобов'язання перед своїми контрагентами через відсутність, наприклад, коштів, які не внесли акціонери за свої акції, вони (акціонери) не будуть нести регресну відповідальність перед АТ, так як стороною у зобов'язанні між товариством і контрагентом не були.

Цікавими є процесуальні питання щодо відповідальності осіб, які діяли від імені АТ та своїми діями завдали збитки товариству. Загальні положення ч. 4 ст. 92 ЦК України вказують на те, що такі збитки повинні бути відшкодовані. Однак це правило має вкрай обмежену сферу застосування, так як не може застосовуватися до випадків прийняття колегіальними органами юридичної особи рішень про укладення договорів, а тим більше - інших господарських рішень. Вказане вище положення ЦК застосовується тільки при порушенні членами виконавчого органу юридичної особи своїх обов'язків щодо представництва.

Втім у будь-якому випадку відповідальність перед кредиторами за дії посадових осіб АТ по укладених ним договорах (або за інші дії) буде нести саме АТ. Лише після відшкодування шкоди товариством третім особам - контрагентам за правилами ЦК, починає діяти правило ч. 4 ст. 92 ЦК України. Це вказує на те, що наступає регресна відповідальність. Передувати цій регресній відповідальності повинні положення статей 35, 36 ЦПК України, за якими у справі, де АТ було відповідачем за позовом кредитора щодо відповідальності, особи, які діяли від імені АТ, в обов'язковому порядку повинні

притягатися до участі у справі в якості третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог, на стороні відповідача. У даному випадку їхня участь у такій справі передбачається двома умовами: по-перше, рішення у справі може вплинути на їхні права та обов'язки щодо відповідача, у якого може виникнути право вимоги до цієї третьої особи, по-друге, їхній обов'язок у процесі довести, що їхні дії, внаслідок чого виник судовий спір, є законними.

В. Кравчук зазначає, що відповідальність працівника перед юридичною особою (або учасника перед товариством) не має регресного характеру, оскільки юридична особа відповідає за свої дії, які виражаються у винних діях її працівників [9]. В літературі правова суть відповідальності працівника перед юридичною особою дійсно є дискусійною. Однак, така відповідальність є саме регресною, а розмір відшкодування визначається законодавством, яке регулює відносини працівника з юридичною особою, - трудовим, корпоративним, цивільним. Так статті 132, 134 КЗпП України, які є ст. 1191 ЦК України вказують саме на регресний характер відповідальності винної особи, яка завдала шкоди, перед особою, яка цю шкоду відшкодувала. Це суть права зворотної вимоги (регресу). При цьому юридична особа відшкодовує шкоду саме за дії їхніх працівників, а підприємницькі товариства - за дії їхніх учасників під час здійснення підприємницької діяльності від імені товариства (ст. 1172 ЦК України), а не за свої дії. Тобто юридична особа відшкодовує шкоду, яку не завдала, і цією особою є працівник (учасник). Цю відповідальність можливо ще назвати делегованою законом відповідальність, так як законом фактично визнається, що вина працівника є виною юридичної особи, однак дії вчинялися не юридичною особою.

Щодо суб'єктного складу сторін у судовому спорі, то позивачем буде АТ, а відповідачем - посадова особа, яка діяла від імені АТ, і у справі вона виступає як фізична особа.

Однак, як правило, особою, яка завдала шкоди АТ при вказаних вище обставинах, є посадові особи (керівники) цього товариства, які й повинні пред'явити до суду позов (тобто до себе). Таких випадків судова практика не знає (мається на увазі розгляд справи по суті з ухваленням рішення, оскільки позови пред'являються, однак провадження у справі не відкривається на підставі п. 3 ч. 3 ст. 121 або п. 1 ст. 122 ЦПК України, а якщо провадження у справі відкрите, то воно закривається на підставі п. 1 ст. 205 ЦПК України, або позов залишається без розгляду в силу п. 2 ст. 207). На жаль, ані Закон України «Про господарські товариства», ані процесуальні закони (ЦПК, ГПК України) не надають права акціонерам пред'явити такі вимоги до суду в інтересах АТ.

В інших країнах для таких випадків застосовується конструкція непрямого (похідного) позову, тобто позову акціонера, що подається в інтересах товариства про притягнення посадових осіб цього товариства до відповідальності у випадках, передбачених законом.

Єдине, що за чинним вітчизняним законодавством можуть зробити акціонери, так це вимагати скликання зборів АТ та прийняття рішення про звернення до суду з відповідним позовом. Однак для пред'явлення до суду такого позову він повинен бути підписаний уповноваженою на це статутом АТ особою, оскільки рішення зборів за правилами ЦПК та ГПК не є процесуальним засобом відкриття провадження у справі. Реалізувати це буде неможливо навіть за наявності такого рішення зборів, якщо, наприклад, відповідальною за збитки товариству особою є голова правління, який таку позовну заяву не підпише. У цьому разі спочатку слід вирішити питання про припинення правовідносин із цією посадовою особою, а потім приймати рішення про її відповідальність.

Оскільки, як вже було зазначено, відповідачем за позовом про відшкодування шкоди, завданій третім особам, буде саме АТ, а не його акціонери, так як вони не відповідають за зобов'язаннями юридичної особи (АТ), то притягнення до участі у справі (а значить, до

відповідальності) акціонерів неприпустимо. Так само неприпустимо притягнення акціонерів до відповідальності за рішенням самого товариства, наприклад, для покриття збитків. Тобто не може бути притягнутий до дисциплінарної чи матеріальної відповідальності учасник товариства (акціонер АТ), якщо він не перебуває з останнім у трудових відносинах, так само не може бути притягнутий до корпоративної відповідальності найманий працівник товариства, якщо він не є його учасником.

Висновок: Проаналізувавши діюче законодавство можна зробити висновок, що для підвищення відповідальності посадових осіб АТ необхідно удосконалити законодавство шляхом введення нових норм, згідно з якими можна було б притягувати до відповідальності керівних осіб АТ.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. -ст.141.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України - 2003.- N 18, N 19-20, N 21-22. - ст.144. (із змінами і доповненнями).
3. Господарський процесуальний Кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України – 1992.- N 6, ст.56 (із змінами і доповненнями).
4. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003, №№ 40-44.-ст.356 (із змінами і доповненнями).
5. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991
6. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008
7. Гражданский процесс: Учебник / Под ред. проф. В. В. Комарова. - X. : ООО «Одиссей», 2001. - С. 7.
8. Кравчук В. Корпоративне право. - К. : Істина, 2005. - С. 123.
9. Кравчук В. Корпоративне право. - К. : Істина, 2005. - С. 132.
10. Саніахметова Н.О. Правова культура та соціальна відповідальність у підприємницькій діяльності //Правова культура і підприємництво – К., Донецьк, 1999- с. 49-52.
11. Саніахметова Н.О. Значення соціальної відповідальності та етики господарської діяльності для попередження економічної злочинності// Суб'єкти хозяйствования и экономическая преступность: вопросы предупреждения: сб. материалов «круглого стола» (Донецк, 01 ноября 2001г.) – Д., 2002, с. 53-54
12. Яковлев В. Ф. Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений. - Свердловск, 1972. - С. 151 - 152.
13. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 року, справа № 18-рп/2004// Вісник Конституційного Суду №6-2004р.

А. В. Пинтелін

Науковий керівник

к.ю.н., доцент К. А. Рябець

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У статті розглянуті способи забезпечення виконання зобов'язань, що є суттєвими чинниками їх належного виконання. Окреслено їх сутність та способи класифікації.

Ключові слова: зобов'язання, договір, кредитор, боржник, забезпечення виконання.

А.В. Пинтелін

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ СПОСОБЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИСПОЛНЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ

В статье рассмотрены способы обеспечения исполнения обязательств, что является существенным условием их добросовестного исполнения. Обозначена их сущность и способы классификации.

Ключевые слова: обязательство, договор, кредитор, должник, обеспечение исполнения.

A.V. Pintelin

CIVIL WAYS TO ENSURE THE OBLIGATIONS

This article describes methods of ensuring the obligations that are the essential condition of their proper execution. It also describes their nature and methods of classification.

Keywords: obligation, contract, obligee, debtor, ways of ensure.

Постановка проблеми. Забезпечення зобов'язань є суттєвим чинником їх належного виконання та захисту інтересів добросовісної сторони. Тому, від обрання відповідного способу забезпечення виконання зобов'язання, наведених у вітчизняному законодавстві, залежить у кінцевому підсумку задоволення тією чи іншою мірою вимог кредиторів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У юридичній літературі питання вивчення цивільно-правових способів забезпечення виконання зобов'язань стали предметом досить ґрунтовних досліджень О.С. Йоффе [8], М.І. Брагінського [2], В.В. Вітряньського [3], Б.М. Гонгало [4], О.В. Дзери [5] та ін.

Мета дослідження. Метою цієї статті є дослідження способів забезпечення виконання зобов'язань, які можуть використовуватись у вітчизняному цивільному обороті.

Основні результати дослідження. Основним завданням правового регулювання зобов'язальних відносин є створення сприятливих умов для запобігання невиконанню чи неналежному виконанню цивільно-правових зобов'язань. Чинне законодавство надає досить широкі можливості для захисту інтересів добросовісної сторони.

Відповідно до чинного вітчизняного законодавства для стимулювання боржника до точного і неухильного виконання зобов'язання, а також із метою попередження або зменшення розміру негативних наслідків, які можуть наступити у випадку його порушення, зобов'язання може бути забезпечене одним із способів, передбачених Цивільним кодексом України, чи домовленістю сторін [11, с.104].

Відповідно до ст. 546 Цивільного кодексу України [1] виконання зобов'язання може забезпечуватися:

- неустойкою. Неустойка (штраф, пеня) - грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторів у разі порушення боржником зобов'язання;

- порукою. За договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку частково або у повному обсязі. Слід зауважити, що законодавцем передбачена відповідальність боржника та поручителя як солідарних боржників, якщо субсидіарна (додаткова) відповідальність не передбачена договором;

- гарантією. За гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку [9, с.21]. Цей спосіб забезпечення виконання зобов'язання юридично не пов'язаний з основним зобов'язанням і гарант відповідає перед особою, якій видано гарантію, незалежно від відповідальності основного боржника. Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржника [7, с.187];

- заставою. В силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави);

- притриманням. Кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредиторів пов'язаних з нею витрат та інших збитків має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання. Слід зауважити, що притримання, як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, – є досить новим, який раніше апробовувався практикою, але законодавчо закріплений не був [11, с.104];

- завдатком. Завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредитором боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання [1, 6, с.84].

Важливо зазначити, що Цивільний кодекс України 2003 р. містить зразковий, а не вичерпний перелік способів забезпечення виконання зобов'язань. Тому поряд із передбаченими законом способами забезпечення виконання зобов'язань сторонами можуть бути передбачені та закріплені у договорі інші способи забезпечення, наприклад, товарна неустойка [7, с.185].

Відповідно до ст. 547 Цивільного кодексу України правочини щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється у письмовій формі. Правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання, вчинений із недодержанням письмової форми, є нікчемним.

Деякі способи забезпечення виконання зобов'язань (іпотека, гарантія) вимагають не просто письмової, а нотаріально завіреної форми їх вчинення і навіть спеціальної реєстрації.

У юридичній літературі способи забезпечення виконання зобов'язання класифікуються за різними ознаками. С. Сарбаш пропонує класифікацію способів забезпечення зобов'язань, яка має важливе практичне значення. Всі способи він поділяє на декілька груп [10, с.132].

Перша група утворюється за ознакою настання невігідних наслідків для несправної сторони (неустойка, завдаток). Для другої групи характерним є виділення із майна боржника відокремленої частини, на яку у випадку невиконання зобов'язання кредитор може звернути стягнення (застава). Третя група відрізняється притягненням інших осіб до забезпечення зобов'язання боржника. У цьому випадку такі особи відповідають разом із боржником або ж замість боржника по основному зобов'язанню (порука, банківська гарантія). Четвертою класифікуючою ознакою є так звані заходи оперативного впливу (притримання) [7, с.185].

Залежно від часу і способу встановлення (виникнення) способи забезпечення зобов'язань можуть бути поділені на спеціальні та універсальні. Спеціальні способи забезпечення встановлюються у момент виникнення зобов'язання. В результаті кредитор і боржник наперед уявляють конкретні наслідки невиконання зобов'язання. До таких способів належать неустойка, завдаток, застава, порука та гарантія [11, с.105].

Універсальним способом забезпечення зобов'язань є відшкодування боржником збитків, завданих кредитору в результаті невиконання зобов'язання. Особливістю цього способу є те, що він застосовується незалежно від наявності спеціальної домовленості сторін про це.

Існують ще й інші підстави для класифікації способів забезпечення зобов'язань на певні види. Так залежно від особи, яка надає забезпечення, всі способи забезпечення можуть бути поділені на:

1. способи, де забезпечувальне зобов'язання надається і у випадку необхідності виконується боржником;

2. способи, де забезпечувальне зобов'язання надається і виконується третьою особою. До таких способів забезпечення належать порука та гарантія [5, с.14].

Крім того, дуже важливе значення має поділ способів забезпечення виконання зобов'язань на ті, які передбачені вітчизняним законодавцем, а також на ті, які встановлюються за домовленістю сторін. За такою класифікацією способи забезпечення виконання зобов'язань поділяють на законні та договірні [12, с.192].

Висновки. Отже, у підсумку можна відзначити, що виконанню зобов'язань перед боржником сприяють спеціальні заходи, що називаються способами (видами) забезпечення виконання зобов'язань. Вони полягають у покладенні на боржника додаткових обов'язків на випадок невиконання чи неналежного виконання зобов'язання або в залученні до виконання зобов'язання поряд з боржником третіх осіб. Правочини щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється тільки у письмовій формі. Правочини щодо забезпечення виконання зобов'язання, вчинений із недодержанням письмової форми, є нікчемним.

Загалом, способи забезпечення виконання зобов'язань можна поділити на такі, що передбачені вітчизняним законодавством (неустойка, порука, застава, гарантія, притримання), тобто законні, а також на ті, які встановлюються за домовленістю сторін – договірні способи забезпечення виконання зобов'язань.

Проблема вибору будь-якого способу забезпечення виконання зобов'язання залежить більшою мірою від вибору самого кредитора та від сутності самого зобов'язання. Проте, цілком доречно буде зазначити, що забезпечення виконання зобов'язання є суттєвим чинником їх належного виконання, а від обрання відповідного способу забезпечення залежить у кінцевому підсумку задоволення та захист законних інтересів та вимог кредиторів, як добросовісної сторони.

Список використаних джерел

1. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40-44. - Ст.356
2. Брагінський М.І., Вітрянський В.В. Договірне право. Книга перша: Загальні положення. – М.: Статут, 2002. – 848 с.
3. Вітрянський В.В. Кредитний договір: поняття, порядок укладання та виконання. – М.: Статут, 2005. – 221 с.
4. Гонгало Б.М. Вчення про забезпечення зобов'язань. – М.: Статут, 2004. – 450 с.
5. Гриджук Д.М., Олійник В.О. Забезпечення кредитних зобов'язань у діяльності банків. – К.: Істина, 2005. – 14 с.

6. Дзера І.О. Завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язань // НАУКОВІ ЗАПИСКИ. Том 53. Юридичні науки, 2006. – 83-87 с.
7. Доліненко Л.О., С.О. Сарновська. Цивільне право України: Навч. Посіб. Для студ. Вищ. Навч. Закл. – К.:МАУП, 2005. – 384 с.
8. Иоффе О. С. Вибрані праці. Том III. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. - 201 с.
9. Розгон О.В. Гарантія як вид забезпечення виконання зобов'язань // Право України. - 2007. - № 11. - 21-27 с.
10. Сарбаш С. Способи забезпечення виконання зобов'язань // Господарство та право. – 2005. -№ 10. – 132 с.
11. Слома В.М. Розвиток інституту забезпечення виконання зобов'язань у цивільному законодавстві // Університетські наукові записки, 2006 - № 1(17) - 103-107 с.
12. Цивільне право України / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. –656 с.

Пінчук Н. О.

Науковий керівник:

А.І. Грищенко, доцент, к.е.н.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто проблеми реформування в Україні правових засад соціально-орієнтованої ринкової економіки. Обґрунтовано питання створення законодавства, яке б регулювало відносини у сфері господарських відносин. Показано, що серед положень господарського та цивільного права значне місце посідають норми, які покликані регулювати договірні відносини у сфері господарських відносин, оскільки роль таких договорів постійно зростає.

Ключові слова: договірні відносини, господарський договір, господарська діяльність, правове регулювання

Пінчук Н.О.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДОГОВОРНЫХ ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Рассмотрены проблемы реформирования в Украине правовых основ социально-ориентированной рыночной экономики. Обоснован вопрос создания законодательства, которое бы регулировало отношения в сфере хозяйственных отношений. Показано, что среди положений хозяйственного и гражданского права значительное место занимают нормы, призванные регулировать договорные отношения в сфере хозяйственных отношений, поскольку роль таких договоров постоянно возрастает.

Ключевые слова: договорные отношения, хозяйственный договор, хозяйственная деятельность, правовое регулирование

Pinchuk N.

LEGAL REGULATION OF CONTRACTUAL RELATIONS IN THE SPHERE OF ECONOMIC ACTIVITY

The article is devoted to problems of reforming the legal framework in Ukraine socially-oriented market economy. Justified the issue of creating legislation, which could regulate relations in the economic sphere. The article shows that among the provisions of economic and civil rights of a significant place rules, that designed to regulate the contractual relations in the economic sphere, as the role of such contracts is increasing.

Keywords: contractual relationships, business contract, economic activity, legal regulation

Постановка проблеми. Питанням дослідження «Правове регулювання договірних відносин у сфері господарської діяльності» присвячена безліч робіт. В основному матеріал, викладений в учбовій літературі, носить загальний характер, а в багаточисельних монографіях з даної тематики розглянуті вужчі питання проблеми "Правове регулювання договірних відносин у сфері господарювання". Проте, необхідно враховувати специфіку сучасних умов при дослідженні проблематики позначеної теми, з огляду на постійні зміни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям висновків, сформульованих у дослідженні, є наукові праці вчених-юристів у галузі теорії права, цивільного та господарського (торгового) права дореволюційного, радянського й сучасного періодів: С.С. Алексєєв, О.А. Бєляєвич, М.І. Брагінського, В.Г. Верднікова, О.В. Дзєри,

О.С. Іоффе, Г.Л. Знаменського, О.М. Кучер, В.К. Мамутова, І.Б. Новицького, С.В. Сарбаша, В.С. Толстого, В.С. Щербини та ін. Використовувалися роботи зарубіжних правознавців, як-то: В. Ансона, С. Годеме, Р. Джуровича, Р. Савагье та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Вибір теми дослідження визначається центральним місцем договору в правовому регулюванні господарського обороту. Незважаючи на велике значення господарського договору та ті проблемні моменти, які виникли у зв'язку із практичним застосуванням ЦК та ГК України, теоретичні і практичні питання застосування норм цих кодексів у аспекті укладення та виконання господарських договорів не були предметом комплексного, цілісного вивчення (так, існує проблема визначення характеру норм господарського договірної права, дефініції попереднього господарського договору, стадій укладення господарських договорів, визначення моменту надходження оферти тощо).

Зазначені вище обставини свідчать про актуальність обраної теми і про потребу комплексного наукового дослідження правового регулювання укладення і виконання господарських договорів.

Мета дослідження. Мета даного дослідження полягає у розкритті сутності господарського договору, виробленні нових науково обґрунтованих висновків і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання укладення та виконання господарських договорів, а також наслідків, які настають за їх невиконання чи неналежне виконання.

Основні результати дослідження. У роботі на основі комплексного дослідження і аналізу регулювання відносин укладення, виконання та наслідків невиконання чи неналежного виконання господарського договору здійснено теоретичне та практичне узагальнення, спрямоване на вирішення поставлених наукових завдань.

Більшість майнових відносин, що існують у суспільстві, виникають на підставі договорів, одним із різновидів яких є господарський договір, завдяки якому правовідносини між сторонами можуть регулюватися таким чином, як про це домовилися сторони, укладаючи той чи інший вид договору. Варто підкреслити, що цілі договору, як правило, лежать поза змістом договору і складають певний результат, наслідок виконання зобов'язання [5, с.108].

У становленні теорії права та законодавства про господарські договори слід виділяти п'ять етапів: перший – до початку 20-х років ХХ століття, коли зародилася теорія господарського договору як специфічного виду цивільного договору; другий – з початку 20-х років до 1938 р., коли господарський договір переважно розглядався як інститут господарського права; третій – з 1938 до середини 50-х років ХХ століття, коли господарський договір став розглядатися як інститут цивільного права; четвертий – з середини 50-х років до кінця 80-х років ХХ століття, коли почала відновлюватися теорія господарського договору як інституту господарського права; п'ятий – з кінця 80-х років ХХ століття, саме коли господарський договір як інститут господарського права почав закріплюватися нормативно і перейшов на якісно новий рівень.

В юридичній літературі найчастіше зустрічається визначення, за яким договір – це угода (правочин або домовленість) двох чи більше осіб, спрямована на встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків [2, с.75; 9, с.232; 10, с.84]. За ст.626 ЦК України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. У даному випадку звуження договору до домовленості (як і до угоди) також є неповним розкриттям цього поняття, оскільки під договором крім цього також можна розуміти правовідносини (зобов'язання), що виникли

з договору як юридичного факту чи правовий документ, в якому зафіксовано умови домовленості.

Основними ознаками, які відрізняють господарський договір від цивільно-правового, є: особливий суб'єктний склад; мета договору; обмежена дія принципу свободи договору. Варто зазначити, що до суб'єктного складу господарського договору деякі автори в певних випадках відносять також фізичних осіб, які не є суб'єктами господарювання. До таких випадків В.С. Мілаш відносить реалізацію суб'єктом господарювання товару фізичній особі; укладення фізичними особами засновницького договору; здійснення інвестиційної діяльності особами, які не є суб'єктами господарювання [3, с.8-9]. Таке занадто розширене тлумачення господарських договорів не буде корисним, оскільки тоді навіть будь-який договір купівлі-продажу товару в магазині слід буде визнавати господарським договором. Основними відмінностями господарського договору від адміністративного є: сфера застосування; спрямованість договору; суб'єктний склад.

Місце господарського договору в системі зобов'язальних відносин можна визначити, виходячи з тих функцій, які він виконує. Господарський договір, крім загально-договірних функцій, виконує також специфічні функції. До загально-договірних функцій В.С. Щербина відносить наступні: ініціативна, програмно-координаційна, інформаційна, гарантійна, правозахисна функції [8, с.266-267].

Слід звернути увагу, що в Господарському кодексі не зовсім чітко врегульовані деякі положення щодо попередніх договорів, які виконують функцію гарантії укладення договору [7, с.450]. Не вирішено в ГК України залишилась ситуація, коли на підставі попереднього договору було надіслано проект договору вчасно, але отримано після закінчення однорічного строку. Якщо таке отримання відбулося без істотної затримки після вчасного надіслання, то зобов'язання стосовно укладення договору залишається в силі. Доводиться, що попередні договори не можуть бути забезпечені завдатком та притриманням, оскільки це суперечить самій суті цих договорів.

В.С. Щербина виокремлює лише дві стадії укладання договору: надсилання пропозиції про укладення договору (оферта) та прийняття пропозиції про укладення договору (акцепт). При цьому він зазначає, що особливістю процедури укладення господарських договорів є наявність у ній проміжної стадії – оформлення і врегулювання розбіжностей, що виникають між сторонами майбутнього договору [8, с.272]. Немає підстав виділяти стадію протоколу розбіжностей та укладення договору в судовому порядку, оскільки вони носять допоміжний характер і договір може бути укладеним без проходження цих стадій.

Оскільки для господарських договорів прямо не встановлено їх недійсність у випадку порушення письмової форми, то деякі науковці вважають, що вони можуть також укладатися в усній формі [1, с.232; 4, с.313; 6, с.230]. Доцільним, на наш погляд, враховуючи статті 208, 638 ЦК та статтю 180 ГК України, вважати недопустимим укладення господарського договору в усній формі, оскільки внаслідок недотримання письмової форми він має вважатися неукладеним. Доцільно використання усної форми господарського договору у випадку, коли він виконується сторонами у момент вчинення.

Також доцільним є наділення оферента правом встановити строк для акцепту, і лише у випадку його незазначення застосовувати двадцятиденний строк. Аналогічно видається необхідним передбачити диспозитивність двадцятиденного строку для врегулювання розбіжностей та передачі переддоговірного спору до суду. Також слід законодавчо передбачити право обох сторін на передачу до суду переддоговірного спору.

Важливе значення в договорі має договірна відповідальність. Це санкція майнового характеру, яка стягується на користь кредитора з боржника, який не виконав або неналежно виконав договірне зобов'язання.

Одним із видів відповідальності є пеня, нараховується на всю суму боргу, включаючи ту її частину, яку боржник готовий був погасити до встановленого строку [2, с.138]. Обмеження можливості стягнення пені лише при порушенні грошових зобов'язань вважається не зовсім виправданим, оскільки використання триваючої неустойки є можливим також при не грошових зобов'язаннях. Тому за необхідності внести зміни в законодавство пропонується зняти обмеження можливості використання пені виключно в грошових зобов'язаннях. Вважається за доцільне ввести поряд з обмеженням розміру пені аналогічне обмеження розміру неустойки і за не грошовими зобов'язаннями.

Ще одним із видів відповідальності можна вважати інфляцію. Передбачений в ч.2 ст.625 ЦК України індекс інфляції стягується незалежно від відшкодування збитків та сплати неустойки, а проценти слід розглядати як мінімальний розмір збитків, на який поширюється загальне правило ГК про залікову неустойку, якщо інше не передбачено господарським договором. Крім того, доцільно передбачення у ЦК загального положення про залікову неустойку, в ГК – про штрафну.

У роботі обґрунтовується позиція щодо оперативно-господарських санкцій не як форми відповідальності, а як міри захисту сторін договору. Відповідно, назва глави V ГК України “Відповідальність за правопорушення у сфері господарювання” має відображати не тільки відповідальність, а й інші наслідки порушення виконання договору. Крім цього, відображення в ГК України положення про те, що оперативно-господарські санкції можуть встановлюватися виключно в договорі видається не зовсім правильним, оскільки такі санкції є інколи встановленими в нормах про окремі види договорів. Необхідно у загальних положеннях відобразити норми, які б встановлювали в диспозитивному порядку окремі види оперативно-господарських санкцій незалежно від відображення їх в господарському договорі.

При розгляді способів забезпечення попереднього договору було виявлено різне бачення науковців стосовно даного питання. Вбачається, що таке забезпечення не може відбуватися завдатком та притриманням, оскільки це суперечить самій суті попереднього договору.

Висновки. Розглядаючи законодавче регулювання окремих видів господарських договорів було встановлено, що окремі їх види мають певну специфіку регулювання порядку укладення. До таких особливостей можна навести, наприклад, визначеність умов зовнішньоекономічного договору та його реєстрації, особливості дії публічної оферти при укладенні публічного господарського договору тощо; важливою особливістю укладення договору за державним замовленням є наявність додаткової стадії укладення, з якої, по суті, і випливає наступне укладення цього договору – стадія формування державного замовлення.

Література

1. Вінник О.М. Господарське право: Курс лекцій. / Вінник О.М. – К.: Атіка, 2004. – 624 с.
2. Иоффе О.С. Избранные труды: В 4-х т. Т. III. Обязательственное право. / Иоффе О.С. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. – 837 с.
3. Мілаш В. Проблема визначення кола учасників підприємницьких комерційних договірних відносин/ Мілаш В. // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – №12. – С. 7-13.
4. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г.Л. Зnamenський, В.В. Хахулін, В.С. Шербина та ін.; За заг. ред. В.К. Мамутова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
5. Пугинский Б.И. Гражданско-правовые средства в хозяйственных отношениях/ Пугинский Б.И. – М.: Юрид. лит., 1984. – 224 с.

6. Теньков С.О. Коментар судової практики з господарських справ. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 384 с.
7. Цивільний кодекс України: Коментар / За заг. ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко. – Х.: ТОВ “Одіссей”, 2003. – 856 с.
8. Щербина В.С. Господарське право: Підручник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 592 с.
9. Юридична енциклопедія: В 6 т. Т.2: Д-Й / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1999. – 744 с.
10. Юридичні терміни. Тлумачний словник / В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова та ін.; за ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Либідь, 2003. – 320 с.

К. Є. Плахотна
Науковий керівник:
Доцент Б. М. Гоголь

ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

У статті розглянуто правові засади набуття права власності: підстави (способи) виникнення права власності та особливості визначення моменту набуття права власності в Україні.

Ключові слова: право власності, способи (підстави) набуття права власності, суспільні відносини, набувальна давність, похідне набуття права власності, момент набуття права власності.

Е. Е. Плахотная

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРИОБРЕТЕНИЯ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ

В статье рассмотрены правовые основы приобретения права собственности: основания (способы) возникновения права собственности и особенности определения момента приобретения права собственности в Украине.

Ключевые слова: право собственности, способы (основания) приобретения права собственности, общественные отношения, приобретаемая давность, производное приобретения права собственности, момент приобретения права собственности.

К. Е. Plahotna

LEGAL BASIS FOR THE ACQUISITION OF OWNERSHIP

This article examines the legal basis of acquisition of title: base (methods) of property rights and defining characteristics the acquisition of property rights in Ukraine.

Keywords: ownership means (reason) the acquisition of ownership, public relations, acquired prescription, derivative acquisition of ownership, the time of acquisition of ownership.

Постановка проблеми. Практика правовідносин у сучасному суспільстві пов'язана з постійним зіткненням його членів з відносинами власності. При цьому поведінка тих чи інших осіб може створювати загрозу для власності, суб'єктами якої вони не є. Це вимагає від держави брати на себе захист права власності, в тому числі й цивільно-правовими засобами. Дана проблема виглядає особливо актуальною у зв'язку з процесами формування правової держави, виникненням та становленням різноманітних форм власності в Україні. Проблематика набуття права власності являє собою різноманіття підходів до самого визначення підстав (способів) набуття права власності, проблемною також є сама класифікація підстав (способів) набуття права власності, визначення моменту набуття права власності, що і досліджується у даній статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення та дослідження правових засад і підстав набуття права власності проводиться насамперед у працях таких українських та зарубіжних науковців як Дзера О.В., Притика Л., Борисова В.І., Тархов В. А., Рыбаков В. А. [9]. Але деякі питання набуття права власності потребують детальнішого вивчення.

Метою дослідження є вивчення засад набуття права власності (підстав (способів), визначення моменту набуття права власності.

Основні результати дослідження. Право власності, як і будь-яке інше суб'єктивне право, виникає на підставі певних правстановлюючих юридичних фактів. У ЦК України вони називаються підставами набуття права власності. В процесі господарського обороту речі переходять від одних осіб до інших. Закон презумує, що право власності вважається

набутим правомірно, якщо інше прямо не випливає з закону, або незаконність набуття права власності не встановлена судом (ч.2 ст.328 ЦК України[4]).

У науковій та учбовій літературі для обставин, з якими закон пов'язує виникнення права власності, окрім категорії «підстави» традиційно використовується і інша категорія — «способи» набуття права власності. Співвідношення цих двох категорій, смисловий зміст, який вкладається в кожне з них, є складним і дискусійним питанням науки цивільного права. Єдності думок із цього приводу серед вчених немає.

Складність у виробленні єдиної і чіткої позиції про те, що розуміти під підставами, а що під способами набуття права власності, пов'язана, з одного боку, із загальною проблемою побудови єдиної і несуперечливої теорії юридичних фактів. Інше, простіше пояснення можна знайти в тому, що «підстави» набуття права власності — це поняття, використане в ЦК (ст. 328), тоді як «способи» набуття права власності — поняття доктринальне і ні його зміст, ні його об'єм в законі не розкриваються.

У науковій та учбовій літературі зустрічаються різні підходи до використання цих понять. У ряді випадків між «підставами» і «способами» ототожнюються, вони розглядаються як категорії, що взаємозамінюють, позначають встановлені законом юридичні факти, що лежать в основі виникнення права власності. Іноді, прямо не стверджуючи про їх тотожність, автори використовують їх, не проводячи між ними чіткої відмінності. Існують такі підходи, де кожен наділяється особливим юридичним сенсом: фактичні дії особи, спрямовані на набуття права власності іменуються способами набуття права власності, а юридичні факти – підставами набуття права власності [8].

При аналізі конкретних випадків набуття права власності виділити сукупність юридичних і фактичних дій вдається далеко не завжди. У одних випадках те, що називається «способом», буде конкретною і особливою обставиною, що має самостійне юридичне значення, а в інших і «підстава» і «спосіб» виявляються в єдиній дії особи, що носить характер юридичного вчинку.

Таким чином, виходячи з об'єктивної складності при рішенні питання про співвідношення поняття «підстава» і «спосіб» набуття права власності, в науковій літературі акцент робиться на категорії «підстави» як на легальному понятті, використовуваному в законі. Термін «спосіб» використовується як замінюючий термін «підстава», враховуючи тривалу історію використання терміну «спосіб» у вітчизняній цивілістиці.

Отже, використовуючи надалі легальний термін «підстави набуття» права власності (до речі, ще називаються титулами власності [4]) розкриємо їх класифікацію та значення такої класифікації.

В науці цивільного права підстави набуття права власності прийнято поділяти підстави набуття права власності в залежності від того чи відносяться підстави до всіх власників на загальні (загальноцивільні) та спеціальні. Більшість підстав є загальними, а ось, наприклад, підставу набуття права власності держави на скарб (ст. 343 ЦК України) можна вважати спеціальною. Більш поширеним є поділ підстав на первісні (оригінальні, первинні) та похідні (деривативні). [4]

При розмежуванні первісних і похідних підстав виникнення права власності в одних випадках перевагу віддають критерію волі, в інших — правонаступництва. Прихильники критерію волі до первісних зараховують такі підстави, за яких право власності виникає незалежно від волі попередніх власників, а до похідних — такі, за яких воно виникає внаслідок волевиявлення попереднього власника.

Ті, хто за основу розмежування бере критерій правонаступництва, первісними вважають підстави, за яких правонаступництво відсутнє, а похідними — способи, засновані на правонаступництві. Вказаний поділ має те юридичне значення, що при похідному способі набуття межі права обумовлюється правом колишнього власника, чого немає при первісному способі, а похідний спосіб викликає необхідність перевірки прав всіх колишніх власників, що представляється зайвим при первинному способі [10]. Єдиного переліку підстав набуття права власності в законі немає. Основні і найбільш поширені з них перелічені в гл. 24 ЦК [4].

До первісних підстав, визначених ЦК України можна віднести: заволодіння майном; набуття права власності на речі, від яких власник відмовився; в результаті створення мана (виробництво речей); відділення плодів; переробки речі; набуття права власності на загальнодоступні дари природи; на знахідку; скарб; бездоглядну домашню тварину; беззайну річ; набуття добросовісним набувачем права власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це право; набуття права власності за набувальною давністю; націоналізація; реквізиція; конфіскація.

Серед наведених ЦК України первісних підстав варто зупинитися на основних з них. Набуття права власності на новостворене майно (ст. 331 ЦК України[4]) є основним первісним способом набуття права власності. При цьому способом з'являється нова річ, яка раніше не існувала, тому право власності на неї виникає з моменту створення цієї речі. Суб'єктом права власності на виготовлену річ є особа, яка виготовила нову річ (зокрема, за умов, якщо вона є власником матеріалів); інші особи, визначені договором (наприклад, підрядю) або законом. При характеристиці цієї підстави набуття права власності слід зазначити деякі правила, які обумовлені необхідністю врахування того, що власник матеріалів та їх переробник не завжди поєднуються в одній особі. За загальним правилом, при визначенні права власності на виготовлену річ перевага надається її виготовлювачу. Норма абз. 1 ч. 1 ст. 331 ЦК України[4] щодо його прав є диспозитивною, а стосовно виготовлювачів, які є власниками, матеріалу - імперативною (абз. 2 ч. 1 ст. 331 ЦК України[4]). Крім цього, права інших осіб на новостворену річ (насамперед маються на увазі власники матеріалу) можуть передбачатись як договором, так і законом.

Переробкою (специфікацією) є використання однієї речі (матеріалу), в результаті чого створюється нова річ [2, п. 1 ст. 332]. Особа, яка самочинно переробила чужу річ, не забуває право власності на нову річ і зобов'язана відшкодувати власникові матеріалу його вартість [2, п. 1 ст. 332]. Право власності на рухому річ, створену особою шляхом переробки з матеріалу, що їй не належить, набувається власником матеріалу, якщо інше не встановлено законом або договором. Якщо вартість переробки і створеної нової речі істотно перевищує вартість матеріалу, право власності на нову річ набуває особа, яка здійснила таку переробку. Власник самочинно переробленого матеріалу має право на компенсацію його вартості.

Набуття права власності на плоди і доходи (ч. 2 ст. 189 ЦК). Згідно з вказаною нормою, право на плоди та доходи належить власникові речі, якщо інше не передбачено договором або законом. Відділення плодів, як правило, є наслідком права користування власністю - збирання врожаю, приплід тварин та ін. Плоди та доходи, що приносяться річчю в процесі її використання, за загальним правилом, належать власнику речі, виходячи з того, що право на плоди, які приносяться річчю, слідує за правом власності на річ. Разом з тим воно може належати і користувачу речі, за умови, що річ надана йому власником на законних підставах (наприклад, за договором) з визначенням власником права такої особи на отримання плодів та доходів від її використання.

Одним із первісних способів набуття права власності є набувальна давність.

Інститут набувальної давності є новелою ЦК України. Набувальна давність пов'язана з фактами безтитульного володіння майном. Для набуття права власності за набувальною давністю слід дотримуватися певних умов, які торкаються добросовісності і строків володіння.

Стаття 344 ЦК України передбачає, що особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти ним протягом 15 років (нерухоме майно) або рухомим майном — протягом 5 років, набуває право, власності на це майно (набувальна давність), якщо інше не встановлено нормами ЦК України.

Похідне набуття права власності впливає з: а) договорів (купівлі-продажу, поставки, дарування, міни, позики тощо); б) односторонніх правочинів (заповіт); в) із закону; г) із актів органів державної влади, органів влади АРК, місцевого самоврядування (передача державних підприємств з державної до комунальної власності) тощо. Фізична особа може набути також право власності шляхом приватизації державного майна та майна, що є комунальною власністю. Приватизація здійснюється у порядку, встановленому законом, відповідно до ст. 345 ЦК України [4] та інших нормативних актів.

Саме із похідним набуттям права власності традиційно пов'язують момент виникнення права власності, хоча для деяких первісних підстав набуття він також є вагомим. За загальним правилом, момент набуття права власності за договором пов'язується з переданням майна, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 2 ст. 334 ЦК[4]).

Виникнення права власності пов'язується не тільки з переданням майна, а й з іншими фактами. Так, право власності на майно за договором, який потребує нотаріального посвідчення, виникає у набувача з моменту такого посвідчення або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання дійсним договору, не посвідченого нотаріально (ч. 3 ст. 334 ЦК[4]). Якщо договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право власності у набувача виникає з моменту такої реєстрації (ч. 4 ст. 334 ЦК).

При набутті права власності через первісні підстави, моментом набуття права власності вважається: 1) за набувальною давністю; зі спливом встановленого строку; або з моменту державної реєстрації нерухомого майна (абз. 3 ч. 1 ст. 344 ЦК[4]); 2) при створенні нової речі - у момент її створення, оскільки власника у неї не було, бо не було самого об'єкта права власності до його створення; 3) на новостворене нерухоме майно (будівлі, споруди тощо) — з моменту завершення будівництва (створення майна) (ч. 2 ст. 331 ЦК); 4) з моменту його прийняття до експлуатації, якщо законом або договором передбачено прийняття нерухомого майна до експлуатації; 5) з моменту державної реєстрації, якщо право власності на нерухоме майно, відповідно до закону, підлягає такій реєстрації; 6) на самочинне будівництво - з моменту набрання законної сили рішенням суду (ст. 376 ЦК).

Висновки. Цивільний кодекс України [4] досить детально регламентує усі підстави набуття права власності, що є визначним досягненням з огляду на закони Радянських часів, які досить поверхово зупинялися на даному питанні. Законом передбачені основні підстави набуття права власності, а також чітко встановлено моменти усіх видів набуття права власності. Важливим моментом є і презумпція правомірності набуття права власності, що запобігає неправомірному вилученню, або витребуванню майна у власника без встановлених законом підстав, або без рішення суду.

Література.

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. - N 30. Ст. 141. (Із наступними змінами та доповненнями).
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003р. №436-IV// Відомості Верховної Ради України. — 2003, - N 18. - N 19-20. - N 21-22. Ст.144. (Із наступними змінами та доповненнями).
3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.2001 № 1798-XII// Відомості Верховної Ради України. — 1992. - № 6. Ст.56. (Із наступними змінами та доповненнями).
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV//Відомості Верховної Ради України. — 2003. - №№ 40-44. - Ст.356. (Із наступними змінами та доповненнями).
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004р. № 1618-IV//Відомості Верховної Ради України. -2004. -N 40-41. — 42. Ст.492.
6. Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. - К., 2001. — 246 с.
7. Дзера О.В. Розвиток права власності громадян в Україні. — К., 1996.
13. Притика Л. Приватна власність в Україні: Загальні положення. - К.: Юрінком Інтер, 2002.
8. Цивільне право України: Підручник: У 2 т./ Борисова В.І. (кер.авт.кол.), Баранова Л.М., Жилінкова І.В. та ін.; За заг.ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатеевої, В.Л.Яроцького. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — Т.1.
9. В. А. Тархов, В. А. Рыбаков. Собственность и право собственности. - 3-е изд., доп. - М. : ИГ ЁЮристЪ, 2007.
10. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. Т. 1. — М.: Статут, 2005.

Л. В. Плотнікова
Науковий керівник:
к.ю.н., професор *О.Л. Слюсаренко*

ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Стаття присвячена комплексному дослідженню та аналізу проблемних теоретичних питань, пов'язаних із поняттям та елементами правової системи. Узагальнені і розглянуті основні характеристики правових систем сучасності, проведено ретельне порівняльне дослідження. Також виокремлені основні фундаментальні проблеми розвитку правових систем та запропоновані шляхи і рекомендації їх подолання.

Ключові слова: правова система, система права, правова політика, правова культура, юридична техніка, юридичні терміни, юридичні установи, правотворчість, правова сім'я.

Л. В. Плотникова

ПОНЯТИЕ И ЭЛЕМЕНТЫ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ

Статья посвящена комплексному исследованию и анализу проблемных теоретических вопросов, связанных с понятием и элементами правовой системы. Обобщены и рассмотрены основные характеристики правовых систем современности, проведено тщательное сравнительное исследование. Также выделены основные фундаментальные проблемы развития правовых систем и предложены пути и рекомендации их преодоления.

Ключевые слова: правовая система, система права, правовая политика, правовая культура, юридическая техника, юридические термины, юридические учреждения, правотворчество, правовая семья.

V. Plotnikova

THE CONCEPT AND ELEMENTS OF THE LEGAL SYSTEM

The article is devoted to the complex research and analysis of the problematical theoretical issues, related to the concept and elements of the legal system. It was summarized and considered the main characteristics of the modern legal systems, conducted a thorough comparative research. Also were separated the major fundamental problems of the legal systems development and proposed ways and recommendations of their solution.

Keywords: legal system, system of law, legal policy, legal culture, legal technique, legal institutions, law-making, legal family.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день актуальність і значимість даного питання обумовлюється тими багатогранними процесами, що мають місце як в Україні, так і в цілому в світі. Під впливом інтеграції відбувається зближення національних правових систем та їх інститутів. Базою такого зближення виступають загальнолюдські правові цінності — ідеї прав людини, верховенства права, демократичної, соціально-правової держави та інші, що набувають все більшого поширення у світі.

Враховуючи сучасний розвиток теорії держави і права, форсування світових правових та політико-економічних процесів, створення сучасної ефективної правової системи, що покликана забезпечити всебічний розвиток розвинутої, демократичної, соціально-правової держави, потребує подальшої розробки відповідної теоретичної моделі. Така модель має ґрунтуватися на найновіших досягненнях світової та вітчизняної наукової думки, потрібно враховувати всю сукупність передумов і орієнтирів пошуку, шляхів та механізмів подальшого реформування суспільства, розвитку оновленої правової системи.

Правова система кожної держави має свою специфіку, структуру, мету, формується у певний історичний час, у конкретному регіоні, характеризується визначеними національними особливостями, складається в суспільствах з різними звичаями, віруваннями, має особливий характер, різні види джерел права.

З огляду на характер векторів суспільних процесів, в розрізі різних правових систем, актуальним є дослідження проблем розвитку правової системи з урахуванням соціокультурних особливостей і чинників в контексті впливу на державно-правові реформи і явища.

Перетворення в державно-правовій сфері, як і в інших сферах суспільства, потребує сучасного наукового забезпечення, розробки системи відповідних орієнтирів, юридичних понять та категорій, парадигм та концепцій.

Правова система конкретного суспільства, що відображає його соціально-економічну, політичну і культурну своєрідність, представляє собою національну правову систему. Вона, в свою чергу, визначає цінність даної правової системи, відображає єдність суспільства і виступає одним із виявлень державного суверенітету держави [1, с. 199-200].

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питання становлення, формування і функціонування правової системи стали предметом дослідження як українських, так і зарубіжних вчених. Серед яких: В. Бабкіна, А. Зайця, О. Зайчука, М. Козобри, В. Копейчикова, Є. Кубка, В. Опришка, М. Орзіха, В. Погорілка, П. Рабіновича, В. Селіванова, О. Скакун, С. Алексеєва, О. Васильєва, В. Карташова, Д. Керімова, В. Кудрявцева, О. Лукашової, О. Малько, М. Марченко, М. Матузова, В. Синюкова, Л. Тіунова, Ю. Тихомирова, Л. Явича, Ф. Ауман, Р. Болдін, Р. Давид, Ж. Карбан'є, К. Нетона, Дж. Тернера, А. Уотсона, Л. Фрідмена, Дж. Херста та ін. В їхніх працях аналізуються сутність, структура, функції правової системи, система права та законодавства, значення юридичної практики, механізм правового регулювання, правова культура, як елемент правової системи.

Мета дослідження. Відповідно, є комплексне дослідження, з'ясування і встановлення сутності, функцій, структури, особливостей формування, розвитку правової системи.

Основні результати дослідження. Цінність використання категорії правової системи для юриспруденції полягає у можливості за її допомогою комплексно проаналізувати всю правову сферу життя суспільства, виявити найсуттєвіші закономірності, що складаються між її частинами та у стосунках з іншими суспільними явищами. [3, с. 25].

Становленню теорії правової системи у вітчизняній юридичній науці передувала дискусія про "широке" та "вужке" праворозуміння. Представники "широкого" праворозуміння (С. Кечек'ян, А. Піонтковський) всупереч "вужкому" (право — сукупність норм, встановлених чи санкціонованих державою) запропонували розуміння права як єдності правових норм і правосвідомості або (В. Миколенко, М. Козюбра) єдності правових норм, правосвідомості та правовідносин [7, с. 38]. Саме ідея багатовимірної підходу до права дала змогу створити теоретико-методологічні передумови становлення і розвитку теорії правової системи.

Правова своєрідність країн, в свою чергу, дозволяє сказати про їх самобутність, про те, що кожна з них утворює свою правову систему - сукупність всіх правових явищ (норм, інститутів, відносин, правосвідомості), які існують в її межах (правова система в вужкому розумінні). Але поряд з особливостями, відмінностями, в цих правових системах можна помітити і загальні риси, елементи подібності, які дозволяють їх групувати у «правові

сім'ї» (правові системи у широкому розумінні), які об'єднують декілька близьких у правовому відношенні країн [1, с. 54].

Особливий етап у розробці системного підходу стосовно до правової реальності зроблено в двотомній авторській колективній праці “Правова система соціалізму”. В ньому стверджувалося, що поява та роль категорії “правова система” пов'язана з розвитком наукових уявлень про право та із зміною праворозуміння в цілому [8, с. 15].

Необхідність подолання традиційного нормативістського розуміння права зажадала введення в понятійний апарат такої категорії, яка дозволила б охопити весь комплекс правових явищ, їх взаємодію та системні зв'язки, відобразити більш високий рівень узагальнення дійсності, ніж система норм і система законодавства. Такою категорією, на думку авторів, і стала правова система [9, с. 302-303].

На думку В.С. Нерсисянца, полеміка представників “широкого” розуміння права і прихильників “вузького” підходу, яка визначала рух наукової думки, в цілому закономірно підводить до нового етапу праворозуміння, заснованого на полярності думок і потепління політичного режиму [6, с. 318-319], що неминуче підштовхувало дослідників до побудови та розробки нових теоретичних конструкцій, і зокрема, “правової системи”.

В залежності від історичного формування держави, державної влади, наявності тієї чи іншої системи державного управління та державного режиму правова система може бути справедливою чи не справедливою, демократичною чи тоталітарною, що гарантує права та свободи людині чи взагалі їх не гарантує. [5, с. 10]. В цьому випадку слід попередньо вказати на таку правову категорію як правова сім'я, визначену вперше Давидом Рене, яка розуміється як сукупність національних правових систем, заснованих на спільності їх історичного формування, структури права, методів і форм його реалізації [2, с. 399].

Вживим аспектом є те, що залежно від напряму та завдань дослідження, можна виділити два основні варіанти теорії правової системи — системний і нормативно-ціннісний. Перший розглядає правову систему під кутом зору співвідношення її підсистем, концентрує увагу дослідника на вивченні сукупності взаємозв'язків всередині правової системи. Остання розглядається як раціональна, корисна для суспільства і громадян форма організації, здатна адаптуватися до суспільних змін, нових реалій, забезпечити пошук оптимальних політико-правових рішень. Елементи правової системи виконують як деякі загальні функції (що не свідчить про однорідність та ідентичність останніх), так і специфічні функції (що не заважає їм перебувати в логічному зв'язку один з одним). На думку Ж. Карбон'є, правова система зосереджує в собі різні юридичні явища, що існують в суспільстві одночасно і в одному просторі [4, с. 177].

Оригінальну характеристику правової системи дав американський юрист Лоуренс Фрідмен. На його думку, не минає дня, навіть години без взаємодії з правом у найширшому розумінні слова. [10, с. 78].

На відміну від правознавців країн загального права представники держав романо-германської групи дещо ширше розглядають елементний склад правової системи. Так, Ж. Карбон'є вважає, що правова система — це комплекс елементів, які поєднані між собою не випадково, а необхідними зв'язками та відносинами [4, с. 271].

Елементами правової системи є: право як сукупність норм, що створені й охороняються державою; законодавство як форма вираження цих норм (нормативні акти); правові принципи; правові установи, які здійснюють правову політику держави; судова та інша юридична практика; механізм правового регулювання; правореалізаційний процес (включаючи акти застосування і тлумачення) права; свободи і обов'язки громадян (право

в суб'єктивному значенні); правова діяльність; система сформованих у суспільстві правовідносин; законність і правопорядок; правова ідеологія (правосвідомість, юридичні доктрини, теорії, правова культура тощо); суб'єкти права (індивідуальні і колективні); системні зв'язки, які забезпечують єдність, цілісність та стабільність системи; інші правові явища (юридична відповідальність, правосуб'єктність, правовий статус, режим, гарантії, законні інтереси тощо), які утворюють "інфраструктуру" правової системи [7, с.18].

За всієї різноманітності характеристик правової системи "вузьке" тлумачення, на мою думку, видається нам менш переконливим. Правова система — це складне правове явище, яке містить основні та похідні елементи, за допомогою яких досягається кінцева мета правового регулювання. Тому найбільш прийнятним слід вважати "широкий" підхід, який дає змогу найбільш повно відобразити всю правову організацію суспільства в єдності та взаємодії всіх її складових.

Отже, правову систему можна визначити як об'єктивне, історично закономірне правове явище, яке включає в себе взаємозв'язані, взаємозумовлені та взаємодіючі компоненти: право і законодавство, що його втілює, юридичні установи та юридичну практику, суб'єктивні права і обов'язки, правовідносини, правову ідеологію та ін. За допомогою правової системи держава справляє необхідний нормативний вплив на суспільні відносини (закріплення, регулювання, охорона, захист) [7, с. 26].

Висновки. В статті визначені і систематизовані основні теоретико-методологічні та концептуальні підходи до аналізу правової системи: 1) системний, що вивчає сукупність взаємозв'язків та взаємодій, що виникають всередині правової системи, розглядає правову систему як форму організації, що здатна адаптуватися до соціальних змін, забезпечити пошук оптимальних політико-правових рішень; 2) ціннісно-нормативний, який на відміну від першого виходить з урахуванням культурно-історичного, духовного змісту правової системи, що ґрунтується на ідеалах свободи, рівності, справедливості, соціальності тощо.

Можна сказати, що поняття правової системи означає набагато більше, ніж просто явище, що формально підпадає під ознаки будь-якої системи. Правова система розглядається в єдності всіх її компонентів, не як механічна сума складових, а нова, важлива соціально-політична, теоретична, ідеологічна якість, не властива окремим її частинам.

Напевно, ідеальної правової системи не існує. Але, слід зауважити, що в якості однієї з основних тенденцій сучасного розвитку правової системи є поступове і послідовне зближення природно-правових і державно-правових начал, що відбувається із зростанням загальної культури, нового праворозуміння, реалізації морально-гуманістичних суспільних ідеалів, олюднення держави і права.

Насамкінець хотілося б підкреслити, що важливою метою і умовою реформування і подальшого розвитку, як Українського, так і світового суспільства є всебічний і беззаперечний розвиток демократизму, соціально-правової рівності і відповідної правової системи. Саме ці аспекти, на мою думку, забезпечать становлення високо розвинутої цивілізації з високим рівнем життя.

Література.

1. Алексеев С. С. Теория права. — М., Юрид. лит. 1994. - 729 с.
2. Давид Рене «Основные правовые системы современности», М.: Международные отношения, -2009. - 456 с.
3. Журавський В. С. Правові системи сучасності: Глобалізація, демократизм, розвиток. — К.: Правовик, 2006. - 296 с.
4. Карбонье Ж. Юридическая социология / Пер. с франц. — М.: Прогресс, 1986. - 288 с.
5. Коробова А. К вопросу о понятии правовой политики // Вестник Международной академии бизнеса и банковского дела.- Сер. Юриспруденция". -Тольятти, 1995.- №5, - с. 10.
6. Нерсесянц В.С. Философия права., Издательская группа Инфра — М.: Норма, 1997. - 442 с.

7. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії. - К., Інститут держави і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2006. — 352 с.
8. Правовая система социализма / Под ред. А.М. Васильева. - М., Юрид. лит.1986. - 328 с.
9. Російська держава і правова система: сучасний розвиток, проблеми, перспективи / Під ред. Ю.Н. Старілова. — М.: Вид. БЕК, 1999. - 569 с.
10. Фридмэн Л. Введение в американское право. М.: Прогресс, 1993. - 286 с.

Плюта А. В.

Науковий керівник:

к.ю.н, доцент Л.Л. Нескороджена

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ

В статті розглянуті питання організації та діяльності господарських судів України. Проаналізовані повноваження та завдання господарських судів.

Ключові слова: місцевий господарський суд, апеляційний господарський суд, Вищий господарський суд, Верховний суд України.

А. В. Плюта

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ СУДОВ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены вопросы организации и деятельности хозяйственных судов Украины. Проанализированные полномочия и задания хозяйственных судов.

Ключевые слова: местный хозяйственный суд, апелляционный хозяйственный суд, Высший хозяйственный суд, Верховный суд Украины.

A.Pluta

THEORY-LEGAL PRINCIPLES OF ORGANIZATION AND ACTIVITY OF ECONOMIC COURTS OF UKRAINE

In the article the considered questions of organization and activity of economic courts of Ukraine. Analysed plenary powers and tasks of economic courts.

Keywords: county economic court, appeal economic court, Higher economic court, Supreme court of Ukraine.

Постановка проблеми. Проведення судової реформи з метою підвищення ефективності захисту прав людини, доступності для всіх справедливого правосуддя викликали необхідність формування розгалуженої системи судових органів, яка б відповідала принципам правової, демократичної, соціально орієнтованої держави. Крім цього, входження нашої держави у світовий і європейський простір вимагає відповідних перетворень в усіх сферах суспільного життя, адаптації основних державних інституцій до їх найкращих зразків. Чи не найбільшою мірою це стосується саме судової влади. Обумовленість необхідності реального забезпечення прав і свобод громадян, утвердження верховенства закону зумовило проведення судово-правової реформи через наявність умов і факторів, детально відображених у Постанові Верховної Ради України “Про концепцію судово-правової реформи в Україні” (далі – Концепція). Концепція виходила з необхідності формування судової влади як самостійної сили, незалежної від законодавчої і виконавчої влади і здатної здійснювати правозахисну функцію в правовій державі. Згодом Конституція України закріпила конституційні основи діяльності органів правосуддя. Її положення знайшли подальший розвиток в цілій низці законодавчих актів, що регламентують питання організації судової системи, формування корпусу суддів, їх статус, процедуру фінансування судів, і які створили умови для перетворення в життя організаційних і функціональних засад (принципів) судоустрою та судочинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми судової влади, системи органів судової влади та їх окремі інститути завжди привертати увагу науковців-правників. Вони

неодноразово ставали предметом дослідження ще науковців Російської імперії, правознавців радянського періоду нашої державності, сучасних зарубіжних та вітчизняних учених-юристів. Зокрема: Т.Є.Абової, В.Г. Афанасьєва, І.М. Ананова, М.І. Авдєєнко, С.М. Абрамова, С.М.Братуся, С.В.Васильєва, В.А.Власова, Ю.М. Грошевого, В.В. Долежана, С.Ф. Кечекьяна, А.М. Колодія, М.І. Клеандрова, О.Ф. Клеймана, Р.Ф. Калістратової, В.В.Лаптева, В.К. Мамутова, О.Р. Михайленка, О.В. Міцкевича, В.В. Молдована, В.М. Можейко, В.Т. Нора, Г.Є. Петухова, І.Г. Побірченка, Ю.Є. Полянського, Д.М. Притики, Г.В. Пронської, М.І. Рейхель, Н.О. Рассахатської, М.В. Руденка, В.М. Селіванова, Н.О. Чечиної, Ю.С. Шемшученка, В.С. Щербини, З.І. Шкундіна, К.С. Юдельсона, Л.С. Явича, П.П. Якімова, В.Ф. Яковлева та інших.

Невирішені раніше частини загальної проблеми.Актуальність дослідження питань організації та функціонування господарських судів зумовлена практичними проблемами трансформації суспільства й судової влади в цілому і функціонуванням системи господарських судів України в умовах судової реформи.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у науково-теоретичному аналізі проблем організації та діяльності господарського суду в Україні, у з'ясуванні його правової природи, статусу та місця в судовій системі України.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання: дослідити питання діяльності господарських суддів всіх ланок, розкрити місце і роль господарських судів у судовій системі України;

Основні результати дослідження. Зміни в економічному житті зумовили необхідність у досконалому функціонуванні всіх елементів створеного в Україні ринкового механізму. Суб'єкти підприємництва звертаються до господарських судів для вирішення спорів, що виникають між ними у ході здійснення підприємницької діяльності.

В ст.1 Господарського процесуального кодексу України (далі - ГПК України) передбачено право на звернення до господарського суду. А саме підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності (далі - підприємства та організації), мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених ГПК заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.[1]

У відповідності до ст.124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. [2].

Відповідно до Конституції України правосуддя в господарських відносинах здійснюється господарським судом. Господарський суд є незалежним органом у вирішенні всіх господарських спорів, що виникають між юридичними особами, державними та іншими органами, а також у розгляді справ про банкрутство.[1]

Господарський суд наділений всіма повноваженнями та атрибутами незалежної і самостійної гілки судової влади. Ця самостійність зумовлена рядом факторів, у тому числі й специфікою предмета діяльності — вирішення господарських спорів; особливістю кола суб'єктів як учасників господарського процесу — підприємств, організацій — юридичних осіб; особливістю господарського процесу, який відрізняється оперативністю, відсутністю

жорсткої регламентації процедури розгляду спору тощо.[2]

Господарський суд є незалежним судовим органом у вирішенні всіх господарських спорів, що виникають між юридичними особами, державними та іншими органами. На господарський суд покладені повноваження щодо розгляду справ за позовними заявами юридичних осіб (у тому числі іноземних), громадян-підприємців, державних та інших органів, прокурорів (їх заступників), які звертаються в інтересах держави.[3, с.15]

Господарські суди України впевнено займають своє самостійне місце в системі органів правосуддя, здійснюючи покладену на них функцію захисту прав та інтересів учасників господарських правовідносин, які охороняються законом; сприяють розвитку між ними співробітництва, укріпленню законності у сфері господарських відносин; вносять пропозиції, спрямовані на удосконалення правового регулювання господарської діяльності.

Правова природа господарського суду як органу правосуддя визначається завданнями та повноваженнями, якими його наділено для виконання цих завдань. [3, с.32]

Господарський суд виконує такі завдання:

захист прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських правовідносин;

сприяння зміцненню законності у сфері господарських відносин;

внесення пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання господарської діяльності.[3, с.45]

До вересня 2005 р. система спеціалізованих судів в Україні була представлена тільки господарськими судами, а з 1 вересня 2005 р. у зв'язку з набранням чинності Кодексу адміністративного судочинства України, поповнилось ще й адміністративними судами.

Але прийняття КАСУ породило цілу низку проблем в системі господарських судів. Головна з них полягає у розмежуванні юрисдикції господарських та адміністративних судів в окремих категоріях спорів, а саме спорів, які виникають з вирішення податкових та земельних питань.

Господарські суди є спеціалізованими судами в системі судів загальної юрисдикції, які становлять єдину триланкову систему спеціалізованих судів, яку очолює Верховний Суд України.

Місцевими господарськими судами є господарський суд Автономної Республіки Крим, господарські суди областей, міст Києва і Севастополя. Місцеві господарські суди є судами першої інстанції.(ст.21 Закону «Про судоустрій та статус суддів»)[4]

Президент України за поданням Міністра юстиції України та на підставі пропозиції Голови Вищого господарського суду України може утворювати інші місцеві господарські суди (міські, міжрайонні, спеціальних (вільних) економічних зон тощо).

Місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені процесуальним законом до їх підсудності. У господарському суді Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду справ окремих категорій.

Апеляційні господарські суди. Апеляційний господарський суд складається з голови суду, першого заступника голови, заступників голови та суддів і здійснює правосуддя колегією суддів.[4]

В апеляційному господарському суді може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду окремих категорій справ.

Апеляційний господарський суд має наступні повноваження:

1) розглядає справи відповідної судової юрисдикції в апеляційному порядку згідно

з процесуальним законом;

2) у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої інстанції;

3) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику;

4) надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства;

5) здійснює інші повноваження, визначені законом..[4]

Вищий господарський суд України.

Вищим судовим органом господарських судів України по здійсненню правосуддя у господарських відносинах є Вищий Господарський суд України, який складається з суддів, обраних на посаду безстроково, голови суду та його заступників. У Вищому Господарському суді України можуть створюватися судові палати для розгляду окремих категорій справ з окремою спеціалізацією.

Вищий господарський суд України на основі узагальнення та аналізу судової практики застосування норм матеріального та процесуального законодавства видає керівні роз'яснення, що є обов'язковими для господарських судів та підприємств, організацій, державних та інших органів, посадових осіб. Такі роз'яснення затверджуються Президією Вищого господарського суду України та доводяться до відома заінтересованих осіб через засоби масової інформації, а також іншими засобами, встановленими законодавством.[4]

Вищому господарському суду відповідно до Конституції України належить право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України.

Вищий господарський суд України:

1) вирішує господарські спори, віднесені до його компетенції Господарським процесуальним кодексом України, іншими законодавчими актами України, міждержавними договорами й угодами; може в межах підвідомчості господарських судів України прийняти до свого провадження будь-який господарський спір;

2) переглядає в порядку нагляду рішення, ухвали, постанови місцевого апеляційного господарського суду, господарських судів Автономної Республіки Крим, господарських судів областей, міст Києва і Севастополя.

3) вивчає і узагальнює практику застосування законодавства, забезпечує однаковість практики, аналізує статистику вирішення господарських спорів; дає роз'яснення господарським судам з питань практики застосування законодавства України, яке регулює відносини в господарській сфері та порядок вирішення господарських спорів;

4) веде роботу, спрямовану на попередження правопорушень у сфері господарських відносин;

5) здійснює інші повноваження, надані йому законодавством.[4]

Вищий господарський суд України складається з Голови Вищого господарського суду, першого заступника Голови, заступників Голови та суддів і діє у складі колегій суддів. [4]

Вищий господарський суд України розробляє пропозиції щодо організації і діяльності третейських судів на території України.

Для того щоб не допустити судових помилок господарським процесуальним кодексом України передбачений порядок перегляду судових рішень, постанов і ухвал в апеляційному і касаційному порядку, в тому числі і перегляд судових рішень Вищого господарського суду Верховним судом України.

Сторони у справі та Генеральний прокурор України мають право оскаржити у касаційному порядку постанову Вищого господарського суду України, прийняту за наслідками перегляду рішення місцевого господарського суду, що набрало законної сили, чи постанови апеляційного господарського суду, а також ухвалу Вищого господарського

суду України про повернення касаційної скарги до Верховного суду.

Верховний Суд України.

Всю систему господарських судів України очолює Верховний Суд України, який є найвищим органом у вирішенні господарських спорів і здійснює перегляд у касаційному порядку рішення апеляційних і місцевих господарських судів України та здійснює контроль за їх діяльністю.

Верховний Суд України є найвищим судовим органом України і здійснює нагляд за судовою діяльністю судів в порядку, встановлюваному законодавством України.

Повноваження Верховного Суду України:

1) переглядає справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом;

2) переглядає справи у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;

3) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

4) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Беручи до уваги викладене, можна зробити такі висновки:

місцеві господарські суди є основною ланкою спеціалізованих судів, вони є найбільш наближеними до населення, розглядають усі господарські справи і організовані у відповідних адміністративно-територіальних одиницях, розглядають у першій інстанції усі справи, що підвідомчі господарським судам;

діяльність господарського суду за своєю природою в загальній формі полягає в тому, що господарська форма захисту, особливо процедура розгляду справ про банкрутство, відрізняється від судової форми захисту цивільних прав.

Список використаної літератури:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 року № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №6.-Ст. 56.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Коментар до Закону «Про судоустрій України» / За заг. ред. В.Т. Маляренка. К. : Юрінком Інтер, 2003. 464 с.
4. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 7 лютого 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. 2010.- № 41.- Ст.529

А. В. Плюта

*Науковий керівник:
ст. викладач Г.І.Зубець*

ПІДСУДНІСТЬ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ

У статті зроблено комплексний аналіз чинної нормативно-правової бази, яка регулює підсудність, виявленні основних проблем, що виникають у правозастосувальній цивільно-процесуальній практиці.

Ключеві слова: підсудність, цивільна справа, судова система, конституційний принцип, цивільно-процесуальна практика, апеляційна інстанція, касаційна інстанція.

А. В. Плюта

ПОДСУДНОСТЬ ГРАЖДАНСКИХ ДЕЛ

В статье сделан комплексный анализ действующей нормативно-правовой базы, регулирующей подсудность, выявлении основных проблем, возникающих в правоприменительной гражданско-процессуальной практике.

Ключевые слова: подсудность, гражданское дело, судебная система, конституционный принцип, гражданско-процесуальная практика, апелляционная инстанция, кассационная инстанция.

A. V. Plyuta

JURISDICTION OF CIVIL AFFAIRS

The article gives a comprehensive analysis of the existing legal framework governing jurisdiction, identifying the main problems that arise in law enforcement civil procedure practice.

Keywords: jurisdiction, civil case, the judiciary, the constitutional principle of civil procedural practice, appellate court, courts of appeal.

Постановка проблеми. Приймавши Декларацію про державний суверенітет 1990 року і Акт проголошення незалежності 1991 року, Українська держава стала на шлях практичного втілення мети побудови соціальної і правової держави, в якій людина, її права і свободи визнаються найвищою соціальною цінністю. Реформування державної влади і судової системи в Україні в останні роки висвітлює актуальність питання про місце конституційного принципу спеціалізації судової системи. Недостатність теоретичної розробки та законодавчого врегулювання породжує гострі дискусії, щодо загальної моделі судоустрою України, з чим безперечно пов'язано вирішення проблеми підсудності цивільних справ в контексті організації та діяльності спеціалізованих судів адміністративної, господарської та інших юрисдикцій, їх місце в структурі судів загальної юрисдикції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В цивілістичній процесуальній літературі не приділялося належної уваги аналізу підсудності цивільних справ, хоча поставлена проблема розглядалась у працях Осипова Ю.К., Теліпка В.Е., Трубникова П.Я., Бичкової С.С., Штефана М.Й., Тертишнікова В.Й. й інших. Однак, внаслідок різного підходу до дослідження питань, наприклад про види підсудності цивільних справ, дотепер немає єдності думок з питань про співвідношення цивільної юрисдикції загальних судів (підвідомчості) і підсудності, про виділення родової підсудності в якості самостійного її виду, про доцільність закріплення в законодавстві правила про неприпустимість спорів про підсудність між окремими судами й ін. Варто помітити й ту обставину, що норми цивільно – процесуального кодексу України про підсудність, також не завжди чітко й послідовно регулюють ці відносини, внаслідок чого й у практичній діяльності судів

допускаються помилки при визначенні підсудності конкретних цивільних справ.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі чинної нормативно-правової бази, яка регулює підсудність, виявленні основних проблем, що виникають у правозастосувальній цивільно-процесуальній практиці.

Основні результати дослідження. Відповідно до ст. 124 Конституції України [1], юрисдикція суду поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі, але постає питання щодо розмежування компетенції з вирішення цивільних справ. При цьому, зважаючи на конституційний принцип спеціалізації, слід вирізнити поняття цивільної юрисдикції, під якою розуміємо нормативне визначення компетенції суду з вирішення справ у порядку цивільного судочинства, адже суд, як уже було зазначено, може захистити цивільні права у порядку різних процесів (кримінального, адміністративного, господарського).

До справ цивільної юрисдикції ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України [3] (далі – ЦПК України) належать: справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин. У ст. 107 ЦПК

України встановлено, що всі справи, які підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються районними, районними у містах, міськими та міськрайонними судами [3].

Таким чином, підсудність допомагає розмежувати компетенцію з розгляду й вирішення підвідомчих суду цивільних справ всередині системи судів цивільної юрисдикції: як між судами різних ланок, так і між судами однієї ланки.

Термін «підсудність» став уперше вживатися у Сборному Уложенні 1649 р., де він пов'язувався з предметом справи. Це, звичайно ж, не було новелою в буквальному її розумінні, зв'язок підсудності і предмета справи визнавався і до того часу, проте в Уложенні законодавче закріплення терміна з'явилося вперше. Були розвинені й вдосконалені й підстави підсудності, причому за основні були прийняті найпростіші. Наприклад, підсудність могла бути визначена місцем проживання особи, під яким розумілося місце, де особа приписано, тобто записана у книгах міських і дворянських. Згодом відбулися події 1917 р., які мали наслідки і для законодавчого закріплення інституту підсудності. Декрет про суд №1 ліквідував усе старорежимне, заснував місцеві народні суди, у ведення яких були передані всі цивільні справи з ціною позову до 3 тис. крб. Трохи згодом до них були додані справи з ціною позову до 10 тис. крб і тільки через рік після того до їх ведення перейшли всі цивільні справи [6, с.10-11].

Після кодифікації цивільного процесуального законодавства у 50-60 –х роках були прийняті Основи цивільного судочинства Союзу РСР і союзних республік, а потім і ЦПК союзних республік. ЦПК 1963 р., присвятив підвідомчості главу 3 у розділі 1 « Загальні положення» , а підсудності – главу 15 у розділі 3 «Проведення справ у суді першої інстанції». У 2004 р. був прийнятий новий ЦПК України, в якому також передбачені глави, присвячені відповідно інститутам цивільної юрисдикції та підсудності , що свідчить про самостійне значення цих інститутів. Між тим ЦПК України не дає визначення поняття підсудності. [7]

Під підсудністю розуміють також сукупність цивільних справ, які підлягають розгляду по суті у даній конкретній ланці судової системи і в даному конкретному суді. Підсудність визначає, в якому саме суді має розглядатися цивільна справа по суті. Правила підсудності цивільних справ закріплені в Цивільному процесуальному кодексі України.

У науковій і навчальній літературі визнаються різні визначення зазначеного поняття.

Так, Ю.К. Осіпов вказує на те, що підсудність – це віднесення підвідомчих судам справ до провадження певного суду [6].

Інші автори виходять із того, що підсудність – це інститут, що регулює відповідність підвідомчих суду цивільних справ до провадження того або іншого конкретного суду, це інститут (сукупність правових норм), що регулює віднесення справ, що підлягають розгляду судами цивільної юрисдикції до провадження конкретного суду судової системи України для розгляду по першій інстанції. Тобто визначити підсудність цивільної справи, означає встановити компетентний, належний суд по цій справі.

Крім того, у процесуальній літературі можна зустріти й інші визначення поняття підсудності. Так, наприклад, М.І. Штефан визначає підсудність як розмежування компетенції між окремими ланками судової системи й між судами однієї ланки щодо розгляду й вирішення підвідомчих їм цивільних справ, [8] а В.І. Тертишніков вважає, що підсудність – властивість конкретної цивільної справи, відповідно до якої вона підлягає розгляду по першій інстанції в тому або іншому суді. За допомогою підсудності визначається компетенція кожної ланки судової системи по розгляду й вирішенню цивільних справ.[9]

Близьким за змістом є думка, висловлена С.С. Бичкової про те, що підсудність – це властивість цивільних справ, за допомогою якого їхній розгляд і вирішення віднесено законом до компетенції відповідного суду. Отже, ці вчені вказують на те, що підсудність визначає компетенцію конкретних судів усередині судової системи, щодо розгляду й вирішення конкретних цивільних справ.[10]

М.А. Митіна звертає увагу на те, що підсудність – це компетенція (або повноваження) того або іншого суду на розгляд і вирішення певних цивільних справ [10].

Аналіз викладених вище думок свідчить про те, що при характеристиці поняття «підсудність» використовується терміни «інститут», і «розмежування компетенції», і «властивість конкретної цивільної справи», і «компетенція (повноваження)» й ін.

У випадках, встановлених ч. 4 ст. 234 ЦПК України розгляд цивільних справ проводиться судом у складі одного судді й двох народних засідателів, які користуються при здійсненні правосуддя всіма правами судді. До зазначених категорій справ закон відносить справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання її недієздатною, а також про відновлення цивільної дієздатності фізичної особи; про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або померлою; про всиновлення; про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; про обов'язкову госпіталізацію в протитуберкульозну установу [3].

Цивільні справи в судах апеляційної інстанції розглядаються колегією в складі трьох суддів, головуючий із числа яких визначається у встановленому законом порядку [2].

Цивільні справи в суді касаційної інстанції розглядаються колегією в складі не менш трьох суддів [2].

Таким чином, діюче цивільне процесуальне законодавство також установлює одноособову й колегіальну підсудність.

Висновки. У результаті дослідження, можна підсумувати, що в теорії цивільного процесуального права підсудність визначають, насамперед, як інститут цивільного процесуального права, норми якого регулюють відповідність підвідомчих судам цивільних справ до ведення конкретного суду єдиної системи судів загальної юрисдикції для розгляду по першій інстанції, як сукупність цивільних процесуальних норм, що встановлюють правила розмежування повноважень судів загальної юрисдикції. Отже, встановлення різних видів цивільної юрисдикції дає державі можливість активно і гнучко впливати на

різні форми юрисдикційної діяльності, використовуючи її особливості, переваги з урахуванням інтересів сторін у розгляді цивільних справ. А коли вже з'ясовано питання, що розгляд та вирішення відповідної цивільної справи потрапляє під цивільну юрисдикцію суду, то зацікавлена особа повинна ще встановити, до якого саме суду вона має звертатися. Для окреслення кола цивільних справ, які підлягають розгляду і вирішенню в тому або іншому суді, законодавець використовує інститут підсудності.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 35-37.- Ст. 446.
3. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492.
4. Закон України «Про судоустрій України» по забезпеченню касаційного розгляду цивільних справ: Закон України від 7 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2007. - № 16. – Ст. 220.
5. Коментар Цивільного процесуального кодексу України. – К.: Юридична практика, 2006. – 560с.
6. Осипов Ю.К. Подсудность и подведомственность гражданских дел. – М.: Госюриздат, 1962.
7. Теліпко В.Е. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. Станом на 01.11.2010 р. / За ред. Притики Ю.Д. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 696 с.
8. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: Підручник. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юрі”, 2005.
9. Тертишников В.И. Советский гражданский процесс. – М.: МГУ, 1989. – С.123.
10. Цивільне процесуальне право України: Підручник / Бичкова С.С., Бірюков І. А., Бобрик В. І. та ін.; За заг. ред. С.С. Бичкової. – К.: Атіка, 2009 – 760 с.

Плюта О.

Науковий керівник:

к.ю.н, доцент Л.Л. Нескороджена

ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

В статті розглянуто суть спрощеної системи оподаткування юридичних осіб, її переваги та недоліки. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення спрощеної системи оподаткування в Україні.

Ключові слова: юридична особа, спрощена система оподаткування.

Плюта О.

ЮРИДИЧЕСКОЕ ЛИЦО КАК СУБЪЕКТ УПРОЩЕННОЙ СИСТЕМЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ

В статье рассмотрена сущность упрощенной системы налогообложения юридических лиц, ее преимущества и недостатки. Предложены рекомендации относительно усовершенствования упрощенной системы налогообложения в Украине.

Ключевые слова: юридическое лицо, упрощенная система налогообложения.

O.Pluta

LEGAL ENTITY AS SUBEKT OF THE SIMPLIFIED SYSTEMS OF TAXATION

It is considered in the article of the simplified system of taxation legal entity, its advantage, and failings is considered. Recommendations are offered in relation to the improvement of the simplified system of taxation in Ukraine.

Keywords: legal entity, simplified system of taxation.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 291.2 ст. 291 Податкового кодексу України спрощена система оподаткування, обліку та звітності – це особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених Податковим кодексом України, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності.

Не випадково юридичні особи вибирають спрощену систему оподаткування (єдиний податок). Спрощена система оподаткування в Україні дає право не платити безліч податків і зборів, що спрощує ведення бухгалтерії.

Єдиний податок звільняє платників від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з таких податків і зборів:

- 1) податку на прибуток підприємств;
- 2) податку на доходи фізичних осіб у частині доходів (об'єкта оподаткування), що отримані в результаті господарської діяльності фізичної особи та оподатковані згідно з цією главою;
- 3) податку на додану вартість з операцій з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, крім податку на додану вартість, що сплачується фізичними особами та юридичними особами, які обрали ставку єдиного податку, зі сплатою податку на додану вартість;
- 4) земельного податку, крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються ними для провадження господарської діяльності;

5) збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності;

6) збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства.

04.11.2011 року Верховна Рада України прийняла Закон України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України” (щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва).

У перехідних положеннях даного закону зазначається, що він набирає чинності з 01 січня 2012 року, а отже юридичні особи – суб’єкти малого підприємництва, що хочуть або вже застосовують спрощену систему оподаткування з 2012 року будуть застосовувати нові правила спрощеної системи оподаткування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, варто зауважити, що до проблем оподаткування зверталися такі науковці, як В.І. Борейко [1], Ю.І. Іванов [2], О.М. Спіріна [3], Т.О. Токарева [4].

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Актуальність теми підсилюється тим, що чинне законодавство постійно змінюється і тому виникає багато питань, які потребують теоретичного та законодавчого уточнення.

Мета та завдання дослідження.

Метою даної статті є з’ясування поняття та сутності спрощеної системи оподаткування юридичних осіб. Для досягнення зазначеної мети були поставлено такі завдання: розглянути сутність спрощеної системи оподаткування юридичних осіб; визначити переваги і вади спрощеної системи оподаткування; розглянути шляхи покращення вітчизняної системи оподаткування юридичних осіб.

Основні результати дослідження.

Одним із напрямків стимулювання розвитку підприємництва в Україні є вдосконалення спрощеної системи оподаткування та звітності. Від розвитку підприємництва залежить відродження вітчизняного товаровиробника, активізація внутрішнього ринку товарів і послуг, створення нових робочих місць, що сприятиме зростанню податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів внаслідок розширення кола платоспроможних осіб.

На даний час в Україні спрощену систему оподаткування можуть застосовувати відповідно до Податкового кодексу України такі юридичні особи:

юридичні особи – суб’єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, які протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: середньооблікова кількість працівників не перевищує 50 осіб; обсяг доходу не перевищує 5000000 грн. (включені до четвертої групи суб’єктів спрощеної системи оподаткування);

юридичні особи – суб’єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, які протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: середньооблікова кількість працівників не перевищує 50 осіб; обсяг доходу не перевищує 20000000 грн. (включені до шостої групи суб’єктів спрощеної системи оподаткування).

Право на застосування спрощеної системи оподаткування в наступному календарному році мають платники єдиного податку – юридичні особи за умови неперевикнення протягом календарного року встановленого обсягу доходу для відповідної групи платників єдиного податку – юридичних осіб.

Не можуть бути платниками єдиного податку суб’єкти господарювання – юридичні особи, які здійснюють:

- діяльність з організації, проведення азартних ігор;
- обмін іноземної валюти;

- виробництво, експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів (крім роздрібного продажу паливно-мастильних матеріалів в ємностях до 20 літрів та діяльності фізичних осіб, пов'язаної з роздрібним продажем пива та столових вин);
- видобуток, виробництво, реалізацію дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, у тому числі органогенного утворення (крім виробництва, постачання, продажу (реалізації) ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння);
- видобуток, реалізацію корисних копалин, крім реалізації корисних копалин місцевого значення;
- діяльність у сфері фінансового посередництва, крім діяльності у сфері страхування, яка здійснюється страховими агентами, визначеними Законом України "Про страхування", сюрвейерами, аварійними комісарами та аджастерами, визначеними розділом III Податкового Кодексу;
- діяльність з управління підприємствами;
- діяльність з надання послуг пошти (крім кур'єрської діяльності) та зв'язку (крім діяльності, що не підлягає ліцензуванню);
- діяльність з продажу предметів мистецтва та антикваріату, діяльність з організації торгів (аукціонів) виробами мистецтва, предметами колекціонування або антикваріату;
- діяльність з організації, проведення гастрольних заходів.

Ставки єдиного податку встановлюються у відсотках (фіксовані ставки) до розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року та у відсотках до доходу (відсоткові ставки).

Відсоткова ставка єдиного податку для юридичних осіб встановлюється у розмірі:

- для четвертої груп платників єдиного податку:

- 1) 3 відсотки доходу - у разі сплати податку на додану вартість згідно з Податковим кодексом України ;
- 2) 5 відсотків доходу - у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку.

Для шостої груп платників єдиного податку:

- 1) 5 відсотків доходу - у разі сплати податку на додану вартість згідно з Податковим кодексом;
- 2) 7 відсотків доходу - у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку.

Разом з тим ст.293.3 Податкового кодексу України встановлює випадки сплати повійної ставки єдиного податку юридичними особами – платниками єдиного податку.

Сьогодні понад 40 % від загальної кількості суб'єктів малого підприємництва України обрали спрощену систему оподаткування. Від 1999 до 2010 р. кількість платників єдиного податку збільшилась майже в 12 разів, а надходження до бюджету від його сплати зросли в 14 разів[5].

Це й не дивно, адже застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності надає юридичній особі - суб'єкту малого підприємництва низку переваг:

- спрощення процедури і порядку реєстрації платника податку. Суб'єкти малого підприємництва можуть перейти на сплату єдиного податку як з початку року, так і з початку будь-якого кварталу;
- значно спрощуються розрахунки, пов'язані з визначенням сум податків;
- замість різноманітних форм податкової звітності за податками та зборами, які

заміщуються єдиним податком, заповнюється одна форма звітності – розрахунок сплати єдиного податку юридичною особою, що подається до податкового органу раз на квартал;

- спрощується ведення поточного бухгалтерського обліку та форм фінансової звітності, що передбачена Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку;
- надається право вибору сплати ПДВ [6].

Разом з тим, в 2003 році був прийнятий Модельний податковий кодекс країн - учасниць СНД[7], за яким на спрощену систему оподаткування можуть перейти лише суб'єкти малого підприємництва. Однак законодавство України не відповідає зазначеному Модельному податковому кодексу тому, що ст. 55 ГК України[8] визначає, що суб'єктами малого підприємництва є:

фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Крім того, ст.1 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [9] зазначає, що до суб'єктів малого підприємництва привносяться і суб'єкти мікропідприємництва.

Відповідно до ч.3. ст. 55 ГК України суб'єктами мікропідприємства є:

фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

11 червня 1998р. Президент України видав Указ «Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» №615/98. Враховуючи це, а також безпосереднє сусідство Євросоюзу, при формуванні вітчизняної податкової політики доцільно зважати на вимоги директив та інших документів, що визначають напрями гармонізації у тих країнах ЄС, де досягнуто найвищого її ступеня. Згідно із статтею 51 зазначеної Угоди наша країна має зобов'язання наблизити законодавство щодо непрямого оподаткування і оподаткування прибутку підприємств до норм і стандартів податкового права ЄС [10]. Однак в країнах ЄС відсутні такі системи оподаткування суб'єктів господарювання, натомість поширені інші форми їх державної підтримки:

звільнення деяких підприємств від необхідності ведення звітності про результати господарської діяльності та запровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку і звітності;

запровадження спеціальних режимів сплати податку на додану вартість окремих підприємств (насамперед фермерських господарств і сільськогосподарських кооперативів);

використання податків на оціночний дохід і мінімальних податків[11].

Підсумовуючи усе викладене, можна зробити висновок, що нові правила застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності є позитивним кроком для розвитку юридичних осіб, як суб'єктів підприємницької діяльності. Новими правилами вдвічі було зменшено ставку єдиного податку у відсотках до доходу, збільшено максимально допустимий обсяг річного доходу та дозволену кількість найманих працівників.

Також, нові правила детально регулюють питання щодо порядку переходу та відмови від спрощеної системи оподаткування, встановлює порядок визначення доходу, порядок застосування ставок єдиного податку отримання свідоцтва платника єдиного податку, порядок сплати єдиного податку та отримання, заміни свідоцтва платника єдиного податку тощо.

Разом з тим, варто законодавство України приводити до вимог Євросоюзу, адже це чітко прописано в Указі «Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу».

Список використаних джерел:

1. Борейко В.І. Тенденції розвитку малого бізнесу в Україні // Економічний простір. – 2009. – № 22/2. – С. 32-35.
2. Іванов Ю.І. Альтернативні системи оподаткування / Ю.І. Іванов: монографія. – Харків : Вид-во ХДЕУ. – Торнадо, 2003. – 30 с.
3. Спіріна О.М. Особливості спрощеного оподаткування діяльності фізичних і юридичних осіб – суб'єктів сфери послуг / О.М. Спіріна // Таврійський науковий вісник : зб. наук. праць ХДАУ. – Вип. 55 / Наук. ред. О.В. Ушкаренко. – Херсон : Вид-во "Айлант", 2007. – С.272-276.
4. Токарева Т.О. Особливості спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємства: вітчизняний і зарубіжний досвід : дис. ... канд. наук: спец. 08.04.01. – К. : Вид-во "Либідь", 2008. – 255 с.
5. Рудий Є. Що потрібно врахувати підприємству, яке хоче бути єдинником? // Є.Рудий, О. Ткаченко / Все про бухгалтерський облік. – 2011. – № 26. – С. 42-46.
6. Коваленко Г.М. Вдосконалення оподаткування малого бізнесу : автореф. дисс. канд. екон. наук: спец. 08.04.01. – Черкаський державний технологічний університет. – 2008. – 23 с.
7. Модельный налоговый кодекс для государств-участников СНГ//Принят на двадцать первом пленарном заседании МПА СНГ (Постановление N 21-8 от 16 июня 2003 года).
8. Господарський кодекс України. – 14. 05. 2003 р.// Голос України. – 2003. - № № 49-50.
9. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні»//Відомості Верховної Ради України. - 2012.- № 3.- ст.23.
10. Крисоватий А.І., Кошук Т.В. Діалектика трансформації податкової політики України в контексті європейської інтеграції //Журнал європейської економіки. – 2005. – Том 4. – № 2. – С. 185 – 202.
11. Фільо М.М. Гармонізація оподаткування у країнах Євросоюзу// Наукова робота. - Тернопіль, 2009.- С.15

А. М. Погребняк
Науковий керівник:
к.юр.н., професор Л.С. Сміян

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

В статті досліджено особливості запровадження суду присяжних в Україні. Визначено основні напрямки та проблеми здійснення суду присяжних. Досліджено перспективи запровадження суду присяжних у контексті міжнародного досвіду. Здійснено критичний аналіз запровадження суду присяжних.

Ключові слова: Конституція України, суд, суд присяжних, закони, законодавство, кримінальний процесуальний кодекс.

А. Н. Погребняк

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СУДА ПРИСЯЖНЫХ В УКРАИНЕ

В статье исследованы особенности введение суда присяжных в Украине. Определены основные направления и проблемы осуществления суда присяжных. Исследованы перспективы внедрения суда присяжных в контексте международного опыта. Осуществлен критический анализ введение суда присяжных.

Ключевые слова: Конституция Украины, суд, суд присяжных, законы, законодательство, уголовный процессуальный кодекс.

А. Pogrebnyak

PROBLEMS AND PROSPECTS OF A JURY IN UKRAINE

In the article the features of the implementation of the jury in Ukraine. The main trends and problems of implementation jury. Prospects introduction of the jury in the context of international experience. Critical analysis of the introduction of a jury.

Keywords: Constitution of Ukraine, the court, jury, law, criminal procedural code.

Постановка проблеми. Із прийняття нового Кримінального процесуального кодексу в Україні з'являється таке поняття «суду присяжних». На сьогоднішній день є різні точки зору з приводу доцільності і перспектив запровадження суду присяжних.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну різноманітність наукових праць. Таких, як Свиридов Б. Суд присяжних, як правова модель // Юридична практика : Суд. випуск. – 2006.

Тертишник В.С. Суд присяжних: суть ідей, історичний досвід, перспективи становлення та актуальні проблеми сьогодення //Юридична Україна. – 2003.

Кучин М.М. Суд присяжних: за і проти // Вісник Національного Університету Внутрішніх справ. – 2005.

Мета дослідження. Висвітлення позитивних і негативних аспектів запровадження суду присяжних в Україні.

Основні результати дослідження. Головною проблемою введення суду присяжних в Україні є той вищезгаданий факт, що Основний Закон тільки проголошує право обвинуваченого на суд присяжних, не обумовлюючи при цьому хоча б загальних рис побудови

суду. Процесуальні права і обов'язки присяжних засідателів та деталі нової процедури віддані для галузевого розгляду законодавцям.

Для сьогоденної ж України інститут присяжних є новим. Тож перспектива його введення передбачає довготривалу і складну роботу.

Разом з тим, оскільки до цього часу немає встановленого порядку розгляду справ судом присяжних, то вирішення цієї проблеми залежить від правової позиції законодавця щодо процесуальної форми функціонування цього інституту в новому КПК, де, на думку правників, має бути викладено такі основні положення як:

1) визначення підсудності справ суду присяжних: судом присяжних повинні розглядатися кримінальні справи про особливо тяжкі злочини, за винятком справ про злочини, розгляд яких пов'язаний з дослідженням доказів, що становлять державну таємницю (державна зрада — ст. 111 КК України) [1, с. 17].

2) формування колегії присяжних: списки присяжних засідателів (загальний і запасний) повинні складатися за методом випадкового вибору щорічно з розрахунку 50 - 60 присяжних засідателів [4, с. 9]; Суд присяжних розглядає справу в складі професійного судді (головуючого) і Колегії із 7-ми присяжних, що утворюється шляхом відбору жеребкуванням.

4) статус присяжних засідателів: присяжні засідателі, у тому числі і запасні мають право досліджувати і перевіряти докази; заявляти клопотання перед головуючим про провадження експертиз, тлумачення норм закону, роз'яснення змісту оголошених в суді документів; здійснювати необхідне документування судового слідства; обговорювати питання вердикту. Присяжні засідателі не вправі: порушувати принцип презумпції невинуватості підсудного, проявляти упередженість, спілкуватися з особами, які не входять до складу суду, з приводу кримінальної справи; отримувати доказові матеріали поза судовим засіданням; порушувати таємницю наради і голосування щодо вердикту.

5) Що ж стосується положення про винесення вердикту, то, до компетенції присяжних належить вирішення таких питань: 1) чи мала місце подія злочину; 2) чи винен підсудний у його вчиненні; 3) чи заслугоує підсудний, якого вони визнали винним на полегкість. Вердикт вважається прийнятим, якщо за відповіді на кожне з поставлених у ньому основних питань проголосувала більшість присяжних.

6) після проголошення вердикту судовий розгляд продовжується за участю сторін в загальному порядку: суд, або суддя признає міру покарання, або приймає рішення про направлення справи на новий розгляд в іншому складі суду присяжних, якщо присяжні винесли незаконний, необґрунтований чи несправедливий вердикт [1, с. 19].

Подальше дослідження цієї проблеми вбачається в розробці окремих норм щодо судового слідства та подальшого розгляду справ судом присяжних, регламентування прийняття рішення в дорадчій кімнаті, розробки процесуальної форми винесення судом вироку на підставі вердикту присяжних [1, с. 19].

Зокрема М. Михеєнко стверджує, що участь народних засідателів і присяжних у здійсненні правосуддя може зміцнити незалежність суду, підвищити його авторитет, довіру до нього населення. Деякі юристи-практики вважають, що правосуддя стане справедливішим тільки тоді, коли кілька осіб, які вперше зібралися у складі колегії присяжних в суді винесуть вердикт на основі своєї життєвої практики [4, с. 111].

Разом з тим, у правовій літературі зустрічаємо й критичні висловлювання щодо суду присяжних. В. Котляр стверджує, що цей інститут – результат емоційної, а не правовиконавчої судової діяльності засідателів, які, приймаючи вердикт, діють під впливом комбінацій сторін – обвинувачення і захисту.

Наше суспільство прагне покласти відповідальність за стан правосуддя на юридично грамотних фахівців. Саме необізнаність пересічних громадян – майбутніх присяжних у галузі юриспруденції є одним з головних аргументів заперечення доцільності введення цього суду в Україні. Як зазначає В. Маляренко – у зв'язку з усе більшим ускладненням кримінальних справ законне їх вирішення, точна юридична оцінка правовідносин залежить саме від високого професіоналізму і досвіду [3, с. 7].

Оскільки запровадження суду присяжних передбачене саме в галузі кримінального судочинства, то норми кримінального законодавства мають бути сформульовані таким чином, щоб бути доступними розумінню громадян, у яких відсутнє знання правової теорії [5, с. 119].

Із дослідження В. Маляренка вбачаємо, що суд присяжних є малопродуктивним, складним і громіздким, запроваджується лише щодо незначної категорії і то у першій інстанції, але вимагає великих зусиль держави з підготовки законодавчої бази і чималих коштів [3, с. 12]. Погоджуючись із цим твердженням, розглянемо приклади, які існують в судах Росії, оскільки і для нас ця проблема є дуже актуальна. Часто виникають ситуації, коли присяжні засідателі перед виходом на нараду, заявляють судді - "вердикт відмовляємося виносити, доки нам не виплатять належної винагороди" - а платити нема чим... Працівники суду збирають гроші, щоби хоча б частково компенсувати дванадцять, позбавленим засобів існування засідателям їх багатоденну участь у процесі [6, с. 242].

Однак, це питання не є проблемою лише для Росії. Так у Англії проблема низького рівня оплати діяльності присяжних призводить до того, що досить часто вони наймають замість себе інших осіб [5, с. 122].

Серйозною проблемою суду присяжних є ускладнення самого розгляду справи за рахунок появи стадії попереднього слухання, специфіки судового слідства і змагання сторін, перегляду вироків і постанов суду присяжних, що вступили в законну силу тощо [6, с. 242].

Ще однією проблемою введення суду присяжних в Україні можемо назвати складність поєднання засідателями участі у судовому процесі і виконання своєї постійної роботи. Як зазначає К. Гуценко, непостійний характер діяльності судів асизів у Франції пояснюється тим, що непрофесіоналів не можна надовго відривати від основних занять [2, с. 292].

Найслабшою ланкою судової реформи, на думку російських юристів, є великий розрив між законами, що приймаються та можливістю їх організаційного і матеріально-технічного забезпечення, особливо стосовно суду присяжних, що в свою чергу викликає скептичне ставлення до цього інституту. В той же час, деякі українські юристи, незважаючи на такі критичні моменти, вважають, що не слід очікувати кращих матеріальних умов, а треба запроваджувати суд присяжних негайно і в усіх регіонах країни [5, с. 123].

Висновки. На мій погляд, без випробування часом не можна повною мірою оцінити життєздатність інституту суду присяжних в нашій державі, його перспективи і напрямки. Для уникнення поспішного і невинного рішення про введення суду присяжних на всій території України, необхідно погодитися з думкою Маляренка В. про проведення експерименту і ввести альтернативну форму правосуддя на території, мінімум двох областей [6, с. 243]. І лише за результатом експерименту можна прийняти кінцеве рішення відносно даного суперечного інституту кримінального судочинства.

Література:

1. Тertiшник В.С. Суд присяжних: суть ідей, історичний досвід, перспективи становлення та актуальні проблеми сьогодення //Юридична Україна. – 2003. – № 8. – С.15-19.;
2. Гуценко К.Ф., Головки А.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств. – ИКД «Зерцало-М», 2001. – 480с.;

3. Малярєнко В. Позитиви и негативи суду присяжних //Право України, 2000.— № 3. — С. 3.;
4. Куцин М.М. Суд присяжних: за і проти // Вісник Національного Університету Внутрішніх справ. — 2005. — № 31. — с. 111.
5. Тарнавська В. Інститут суду присяжних // Прокуратура. Людина. Держава. — 2005. - № 9 — 118-125с.;
6. Алєнин Ю.П. К проблемє введення суду присяжних в Українє // Актуальні проблеми політики. - Одєса, 2002. — Вип. 13-14 — С. 235-244.

Т. О. Подиман

Науковий керівник:

к. юр. наук, доцент М.І. Карпенко

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ НАУКИ, ТА ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА

Юридичною базою боротьби зі злочинністю є кримінальне законодавство. Для того щоб це законодавство було досить ефективним, потрібне його правильне використання. А для цього його необхідно ґрунтовно вивчати з метою кращого знання та застосування у практичній діяльності.

Ключові слова: кримінальне право, галузь права, предмет кримінального права, кримінальне право як наука.

Т.А. Подыман

УГОЛОВНОЕ ПРАВО УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ НАУКИ, И КАК ОТРАСЛЬ ПРАВА

Юридической базой борьбы с преступностью является уголовное законодательство. Для того чтобы это законодательство было достаточно эффективным, нужно его правильное использование. А для этого его необходимо основательно изучать с целью лучшего знания и применения в практической деятельности.

Ключевые слова: уголовное право, отрасль права, предмет уголовного права, уголовное право как наука.

T.O. Podyman

CRIMINAL LAW OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF SCIENCE AND AS A BRANCH OF LAW

The legal framework to combat crime is criminal law. In order for this law is very effective, it requires proper use. And for this it is necessary to thoroughly study to better knowledge and application in practice.

Keywords: Criminal Law, branch of law, the subject of criminal law, criminal law as a science.

Постановка проблеми. Як свідчить багатовікова історія людства, злочинність є постійним супутником його існування та розвитку. Більше того, в останні століття в переважній більшості країн спостерігається зростання найбільш небезпечних злочинів.

Певне зростання таких злочинів, перш за все організованих, насильницьких та корисливих, спостерігається і в Україні. В значній мірі це зумовлено складним перехідним етапом розвитку держави та багатьма іншими як суб'єктивними, так і об'єктивними чинниками.

Перш за все треба з'ясувати саме поняття „кримінальне право“, що й являється метою даної статті, а воно в сучасній правовій науці застосовується в двох значеннях:

1) як галузь законодавства (одна з галузей) - кримінальне законодавство. Звідси кримінальним правом іменують закони, - тобто нормативні акти, що містять положення даної галузі права;

2) як наука кримінального права, тобто теорія кримінального права.

Виклад основного матеріалу. В цих умовах проблема боротьби зі злочинністю вийшла на загальнодержавний та міжнародний рівень і має виключно важливе значення. Свідченням цього є і Декларація ООН „Про злочинність та суспільну безпеку“, яка була

затверджена резолюцією 51/60 Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 1996 р., в якій зазначається, що держави - члени цієї організації повинні прагнути захищати безпеку та добробут своїх громадян і всіх тих, хто знаходиться під юрисдикцією держави, шляхом прийняття ефективних національних заходів по боротьбі з небезпечною транснаціональною злочинністю, в тому числі з організованою злочинністю, незаконним обігом наркотиків та зброї, контрабандою таких предметів, організованою торгівлею людьми, терористичними злочинами та ін [3, с. 14].

Боротьба із злочинністю в нашій державі здійснюється за допомогою політичних, економічних, організаційних, законодавчих та інших заходів. Але тільки кримінальне законодавство створює необхідну правову основу (базу) для боротьби зі злочинністю.

Для вирішення цих складних завдань важливо, щоб не тільки саме це законодавство було досконалим, але й щоб його глибоко та ґрунтовно вивчали ті, хто його буде застосовувати, впроваджувати в практику.

Наука кримінального права має давню історію. Різні напрямки наукової думки (так звані школи кримінального права) зробили значний внесок у розвиток цієї науки. Так, класична школа кримінального права розвивала юридичний (догматичний) метод дослідження і досягла в цьому істотних успіхів. Соціологічна школа кримінального права внесла в науку соціологічні методи. Вчені достатньо використовували і методи порівняльного правознавства, і історичний метод. У радянський період наука кримінального права була надзвичайно заідеологізованою, скутою постулатами марксистсько-ленінських ідей. Однак, незважаючи на ці ідеологічні догмати, що ставили науку під жорсткий контроль комуністичної партії, в межах юридичного вчення про злочин і покарання були здійснені серйозні дослідження, положення і висновки яких можуть бути використані й у пострадянський період [2, с. 21].

Наука кримінального права є частиною юридичної науки, однією із галузей суспільних наук. Її змістом є злагоджена система кримінально - правових поглядів, ідей, уявлень про злочин і покарання. Науку кримінального права як систему кримінально - правових поглядів, ідей, уявлень і понять слід відрізняти від кримінального права як системи (сукупності) юридичних норм, галузі права. Кримінальне право як галузь права виступає для науки як предмет її вивчення. Саме наука кримінального права, вивчаючи кримінальне законодавство, з'ясовуючи його соціальне призначення, характер усіх його інститутів, їх ефективність, виявляє практичне значення кожної норми, прогалини в правовому регулюванні, досліджує проблеми вдосконалення кримінально - правових норм.

Безпосередньо в Україні працювали видні вчені, які зробили істотний внесок у розвиток науки кримінального права. Наприкінці XIX на початку XX ст. це були А. Ф. Кістяківський, Л. С. Белогриць-Котляревський (Київ), Л. Є. Владимиров, М. П. Чубинський, О. Д. Кисельов (Харків), Е. Я. Немировський (Одеса). За радянські часи українську науку гідно представляли Я. М. Брайнін, С. І. Тихенко (Київ), Г. І. Волков, В. С. Трахтеров, М. М. Гродзинський (Харків) [8, с. 33].

Зараз наукові дослідження з кримінального права здійснюються на кафедрах провідних юридичних вищих навчальних закладів, у підрозділах Національної академії наук України та Національної академії правових наук України.

Основні завдання науки кримінального права полягають у наступному:

- а) розробка фундаментальних проблем теорії кримінального права;
- б) вироблення рекомендацій щодо вдосконалення КК і практики його застосування;
- в) подальше вивчення всіх інститутів кримінального права з метою встановлення їх ефективності;

г) зміцнення тісних зв'язків з правотворчими і практичними органами;

д) подальше вдосконалення всієї науково - педагогічної діяльності з метою підготовки висококваліфікованих фахівців - правознавців;

е) вивчення кримінального - законодавства і практики його застосування в країнах близького і далекого зарубіжжя.

За останні кілька років злочинність в Україні стала явищем загальнонаціонального значення. Якщо раніше боротьба зі злочинністю розглядалась як важлива, проте все таки обмежена функціями правоохоронних органів, то зараз вона на фоні не досить послідовних і виважених економічних реформ виходить на одне з перших місць серед проблем, що дуже непокоять суспільство. І це не дивно, оскільки тимчасова криміногенна ситуація в Україні являє собою нове якісне явище як за чисельністю злочинних проявів, так і за ступенем руйнівного впливу на життєздатність суспільства, функціонування і безпеку держави, права та свободи її громадян. Необхідно досягти припинення росту злочинності, а потім і помітного її скорочення. Задля цих цілей вживаються політичні, економічні, організаційні, законодавчі та інші заходи.

Починаючи вивчення цієї теми, необхідно мати на увазі, що поняття «кримінальне право» вживається в двох значеннях: 1) як галузь права і 2) як наука кримінального права, тобто як теорія кримінального права, навчальна дисципліна[4, с. 78].

Якщо розглядати кримінальне право з погляду галузі права, то воно: а) являє собою систему юридичних норм, що визначають підстави і принципи кримінальної відповідальності, встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання необхідно застосувати до осіб, що їх вчинили; б) ці норми (правила поведінки) встановлюються тільки єдиним органом законодавчої влади — Верховною Радою України. Жоден інший орган або посадова особа (навіть Президент України) не можуть встановлювати норми кримінального права. Саме цією ознакою кримінальне право відрізняється від інших галузей права (наприклад, норми цивільного права можуть встановлюватися урядом, а норми адміністративного права — навіть місцевими органами влади).

Таким чином, кримінальне право як галузь права — це система юридичних норм, встановлених вищим органом законодавчої влади, що визначають підстави і принципи кримінальної відповідальності, котрі встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання можуть бути застосовані до осіб, що їх вчинили.

Звідси випливає, що предметом кримінального права є злочин і покарання.

До основних завдань кримінального права належать: 1) правове забезпечення охорони певних суспільних відносин і соціальних благ; 2) запобігання злочинам. У ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу (далі — КК) конкретизовано: «Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру та безпеки людства, а також запобігання злочинам». Проте не можна думати, що всі без винятку норми кримінального права є тільки охоронними та попереджувальними. Є серед них і норми регулятивні (наприклад, про звільнення від кримінальної відповідальності), а також заохочувальні (норма про необхідну оборону, що виключає відповідальність при правильному захисті від злочинного посягання). Усі ці завдання кримінальне право безсумнівно повинно здійснювати відповідно до встановлених кримінальним законодавством принципів [1, с. 36].

Висновки. Отже, Кримінальне право як галузь права України має предмет правового регулювання. До нього входить охорона найбільш важливих суспільних відносин та встановлення міри відповідальності за вчинення суспільно небезпечного діяння, що їх пору-

шує. Щодо методу правового регулювання, то останній застосовується лише у таких випадках: 1) коли вчинене діяння є суспільно-небезпечним і, відповідно до закону, містить склад конкретного злочину; 2) коли особа, яка вчинила це діяння, була у стані осудності, досягла на час його вчинення встановленого законом віку і підлягає покаранню. Особливості предмету та методу кримінального права зумовлюють відповідні принципи (основні засади) даної галузі права, до яких слід віднести: відповідальність лише за вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом як злочин; відповідальність лише за наявності вини; особистий характер відповідальності; індивідуалізація кримінальної відповідальності та покарання, а також принципи гуманізму, інтернаціоналізму та невідворотності покарання. Дані принципи реалізуються через ті завдання, які ставляться перед кримінальним правом. До основних функцій належать: заборонна, охоронна та регулятивна.

Щодо системи кримінального права, то слід зазначити, що вона відповідає структурі Кримінального кодексу України і поділяється в першу чергу на Загальну та Особливу частини, які в свою чергу поділяються на інститути. Предмет, метод та завдання кримінального права також визначають місце його в системі права України.

Наука кримінального права - це фундаментальна наука. Вона є науковим фундаментом для інших наук кримінального циклу - кримінології, судової психології, судової психіатрії, судової медицини, статистики, криміналістики й ін. У той же час вона використовує дані цих прикладних наук. Приміром, кримінологія - це юридична наука, що вивчає причини злочинності, особу злочинця, розробляє спеціальні заходи для попередження злочинів. Поняття, розроблені в науці кримінального права (поняття злочину, форми вини, вік особи, з якого вона підлягає відповідальності за окремі види злочинів та ін.) широко використовуються в кримінології. У той же час кримінологічні дані про динаміку, структуру, стан, коефіцієнти злочинності і інші дані запозичаються кримінальним правом.

Наука кримінального права широко використовує дані інших наук. Так, наприклад, при вивченні проблем осудності та неосудності використовуються дані судової психіатрії; при дослідженні вікових особливостей неповнолітніх, які вчинили злочин, - дані педагогіки. При вирішенні питань, пов'язаних з встановленням причинного зв'язку між вчиненим діянням і наслідком, що настав при вбивстві, використовуються, зокрема, дані судової медицини. В останні роки намічається проникнення в науку кримінального права даних математичних досліджень, положень таких наук як кібернетика, інформатика, наука керування й ін.

Література:

1. Науковий коментар Кримінальний кодекс України/ Проф. Коржанський М.Й.-К.: Атіка, Академія, Ельга-Н. 2003:-656с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид., перероб. та доп.) /За заг. ред. П. П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. - К., 2008. - 1428 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 2-ге вид., перероб. і доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2003.
4. Науково-практичний коментар Кримінального Кодексу України від 5 квітня 2001 року. // За ред. М.І. Мельникова, М.І. Хавронюка. - К.: Каннон, А.С.К., 2003. - 1104 с.
5. Горницький А.Н. Державна дисципліна – К.: Вища школа, 2010 – 505 с.
6. Додін Е. В. Гарантії законності адміністративної відповідальності – К.: МАУП, 2008 – 240 с.
7. Колпаков В. К. Кримінальне право України – К.: Юрінком Інтер, 2008 – 736 с.
8. Ткаченко В.Д. Функціональне призначення законності // Право України – 2009 - №6
9. Тихий В.П. Кримінальне право України. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.

*Полив'яна Д. С.
Науковий керівник:
Доцент Александренко О. В.*

ЩОДО ГУМАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У статті проаналізовано законодавство України щодо його відповідності міжнародним актам з питань виконання та відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Визначено напрями, за якими доцільно здійснити ряд організаційно-правових заходів щодо гуманізації порядку й умов виконання такого покарання.

Ключові слова: Кримінально-виконавче законодавство, довічне позбавлення волі, організаційно-правові заходи, гуманізація, відбування покарання.

Польвьяна Д. С.

ОТНОСИТЕЛЬНО ГУМАНИЗАЦИИ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ПОЖИЗНЕННОГО ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

В статье проанализировано законодательство Украины на предмет его соответствия международным актам по вопросам исполнения и отбывания наказания в виде пожизненного лишения свободы. Определены направления, по которым целесообразно осуществить ряд организационно-правовых мероприятий по гуманизации порядка и условий исполнения такого наказания.

Ключевые слова: Уголовно-исполнительное законодательство, пожизненное лишение свободы, организационно-правовые мероприятия, гуманизация, отбывание наказания.

Polyvyana D.

ON HUMANIZATION OF PUNISHMENT TO LIFE IMPRISONMENT

In the article the legislation of Ukraine is analyzed for the purpose his accordance to the international acts on questions implementation and serving of punishment as lifelong imprisonment. Directions after which it is expedient to carry out the row of organizational and legal measures on humanizing of order and terms of implementation of such punishment are determined.

Key words: The criminally-executive legislation, lifelong imprisonment, organizational — legal actions, a humanisation, punishment serving.

Постановка проблеми. Становлення правової держави в Україні вимагає реального утвердження і гарантування дії принципу верховенства права (ст. 8 Конституції України) [1], що безпосередньо пов'язано з належним забезпеченням ефективності захисту прав та законних інтересів людини, яка в нашій країні визнана найвищою соціальною цінністю. І це, на мою думку, повною мірою стосується осіб, яким за рішенням суду призначене кримінальне покарання, зокрема у вигляді довічного позбавлення волі (ст. 64 КК України). Однак вирішення цього завдання як у комплексі, так і щодо зазначеної категорії осіб, прямо залежить від приведення вітчизняної системи виконання покарань у відповідність до міжнародних стандартів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Не можна сказати, що проблема довічного позбавлення волі залишалася поза увагою вчених, про що свідчать наукові публікації О.

Беца, М. Вербенського, В. Львовичкіна, Л. Мостепанюка, А. Степанюка, В. Трубнікова, Ю. Чеботарьової та інших науковців, але не слід стверджувати й те, що вона знайшла своє остаточне вирішення, про що свідчить ряд правових та організаційних проблем у цій сфері.

Метою цього дослідження є надання пропозицій щодо удосконалення виконання та відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі та його гуманізації.

Основні результати дослідження. В Указі Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10 травня 2006 р. № 361 вказано: «Для підвищення ефективності виконання судових рішень у кримінальних справах необхідно вдосконалити організацію пенітенціарної системи. Держава повинна вживати заходів, спрямованих на приведення пенітенціарної системи у відповідність зі світовими і європейськими стандартами» [2].

Я вважаю, що важливе і водночас особливе місце при цьому на рівні держави повинно відводитися належному правовому регулюванню та організації діяльності установ виконання покарань, їх взаємодії з іншими правоохоронними органами та громадськістю, вдосконаленню діяльності з виправлення і ресоціалізації засуджених.

Необхідно підтримати думку А. Степанюка, який зазначає, що принцип гуманізму стосовно засуджених, які відбувають покарання, ґрунтується на положенні ст. 3 Конституції України, що одержує свою подальшу реалізацію і в нормах кримінально-виконавчого законодавства, які визначають правове становище засуджених. На його думку, ці норми покликані інкорпорувати уявлення про гуманізм у діяльність органів установ виконання покарань як діяльності, не позбавленої людського ставлення до засудженого, де розуміння гуманізму виконання покарання здобуває вищу юридичну силу, спираючись на авторитет закону [4, 17].

Втілення в безпосередню діяльність органів та установ виконання покарань положень вищевказаної Концепції реформування Державної кримінально-виконавчої служби України має відбуватися у двох взаємопов'язаних напрямках:

1) імплементація у вітчизняне кримінально-виконавче законодавство, що регулює діяльність органів та установ виконання покарань, засад міжнародного права, зокрема європейських норм, які стосуються як взагалі відбування покарання у вигляді позбавлення волі, так і безпосередньо довічного позбавлення волі;

2) вдосконалення норм кримінально-виконавчого законодавства, що безпосередньо визначають правове становище засуджених довічного позбавлення волі.

Те, що нормативно-правова база, яка регламентує порядок і умови виконання та відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі, потребує свого вдосконалення, було підтверджено під час проведення міжнародної конференції «Тривалі строки відбування покарань і довічне позбавлення волі: минуле, сьогодення, майбутнє» 21-24 травня 2008 р. у м. Приморське Запорізької області [5].

Щодо правових засад у цій сфері, то слід зазначити, що саме нормативна база виступатиме тим підґрунтям, на основі якої буде здійснюватися будь-яке без винятку вдосконалення пенітенціарної системи України. Це, попри все, обумовлено дією принципу верховенства права (ст. 8 Конституції України), а також положень ч. 2 ст. 6 Конституції України, яка передбачає, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [1].

На мою думку, враховуючи наявну в кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві тенденцію до їх подальшої гуманізації, беручи до уваги окреслену в Концепції реформування Державної кримінально-виконавчої служби України необхідність перегляду державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, зокрема завдяки впровадженню нових засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, що має здійснюватись насамперед з додержанням прав і свобод людини та громадянина, недопущенням приниження честі й гідності особи, є всі підстави для певних позитивних змін у регламентації правового статусу засуджених до довічного позбавлення волі.

Так, якщо брати до уваги статистичну інформацію щодо основних показників, що характеризують осіб, які засуджені до довічного позбавлення волі, то можна визначити окремі напрями, за якими доцільно здійснити ряд організаційно-правових заходів щодо гуманізації порядку й умов виконання та відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі, відповідні аспекти якої стосуються правового статусу цих осіб.

Так, за статистичними даними з 1 536 осіб, які відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі, 1 310 або 85,3 % підтримують соціальні зв'язки. Із загальної кількості осіб 295 або 19,2 % — одружені, а 120 або 7,8 % осіб перебувають у цивільному шлюбі (після останньої судимості). Ці дані вказують, що як у самих засуджених, так і у їх близьких та інших осіб, є потреба в підтриманні соціальних зв'язків між собою на належному рівні, але режим відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі фактично мінімізує можливість повноцінного спілкування. Хоча згідно з п. 43.1 Європейських пенітенціарних правил ув'язненим дозволяється спілкуватися зі своїми родинами, а також за можливості частіше мати побачення із зазначеними особами. Тому цей аспект потребує вдосконалення щодо гуманізації та розширення цього права засуджених до довічного позбавлення волі.

Додатково зазначимо, що тісно пов'язаним і розглянутим правом є право на одержання посилок (передач), бандеролей, інтенсивність якого побічно вказує на ступінь підтримання соціальних зв'язків такими засудженими. За статистичними даними з 1 536 осіб, які відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі, отримують посилки (передачі): від рідних 1 032 або 67,2 % засуджених, від знайомих 236 або 15,4 % засуджених і лише 296 або 19,3 % засуджених їх не отримують.

Стосовно реалізації права на освіту, що передбачено ст. 53 Конституції України, то в Концепції реформування Державної кримінально-виконавчої служби України зазначено, що в установах виконання покарань значна кількість засуджених має низький освітній рівень та є педагогічно занедбаною. За статистичними даними з 1 536 осіб, які відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі, освітній рівень їх такий: повна вища 55 або 3,6 % осіб; базова вища — 4 або 0,3 % осіб; початкова вища — 76 або 4,9 % осіб; незакінчена вища — 41 або 2,7 % осіб; повна загальна — 786 або 51,2 % осіб; базова загальна — 464 або 30,2 % осіб; початкова загальна освіта 101 або 6,6 % осіб; не мають початкової загальної — 7 або 0,5 % осіб; неписьмених — 6 або 0,4 % осіб. Тобто якщо врахувати, що повна загальна середня освіта є обов'язковою (ч. 2 ст. 53 Конституції України), то 578 осіб або 37,63 % від загальної кількості осіб потребують забезпечення відповідної реалізації цього права. Але звернемо увагу, що ч. 4 ст. 151 КВК передбачає, що для засуджених, які не мають загальної середньої освіти, у виправних колоніях утворюються консультаційні пункти; у свою чергу, ч. 1 ст. 107 КВК передбачає право засуджених до позбавлення волі одержувати освіту відповідно до законодавства про освіту. Згідно зі ст. 30 Закону України «Про освіту» в Україні встановлюються такі освітні рівні: початкова загальна освіта; базова загальна середня освіта; повна загальна середня освіта; професійно-технічна освіта.

Тобто є всі підстави для внесення змін до КВК з метою належного забезпечення права на освіту засуджених до довічного позбавлення волі в частині створення для цього відповідних умов. Так, до ч. 4 ст. 151 КВК слід внести зміни, виклавши її в такій редакції: «Для засуджених, які не мають повної загальної середньої освіти, у виправних колоніях утворюються консультаційні пункти». Такі зміни відповідатимуть п. 80 Європейських пенітенціарних правил, у якому вказано, що необхідно створити спеціальні програми з ліквідації прогалин освіти для тих ув'язнених, які зіштовхуються з особливими проблемами, наприклад, не вміють читати або рахувати.

Але вирішення цих питань стосується розв'язання найбільш актуальної проблеми щодо можливості змін у режимі та в умовах відбування покарання засуджених до довічного позбавлення волі. Саме це найбільше пов'язано зі змінами організаційно-правових засад виконання та відбування цього виду покарання з позицій гуманізації.

У цьому контексті доцільно навести статистичну інформацію щодо основних показників, що характеризують осіб, які засуджені до довічного позбавлення волі. Вона вказує на:

1. Перебування на профілактичному обліку: не перебуває 1 238 або 80,6 % осіб.

2. Належність до неформальної групи: 1 206 або 78,5 % осіб не підтримують злочинні традиції.

3. Ставлення до порядку відбування покарання: 228 або 14,8 % осіб мають стягнення; 565 або 36,8 % осіб не мають стягнень та заохочень; 554 або 36,1 % осіб мали стягнення, які на цей час погашені за строком давності; 112 або 7,3 % осіб не мають стягнень, лише заохочення; 152 або 9,9 % осіб мають, як заохочення, так і стягнення.

4. Ставлення до персоналу установи: проявляють зверхність, грубість, зухвалість 94 або 6,1 % осіб; проявляють ввічливість, тактовність, ушесливість 544 або 35,4 % осіб; невідверті, брехливі, проявляють хитрість 324 або 21,1 % осіб; пристосованці — 583 або 38,0 % осіб.

5. Схильні до прояву агресії у вигляді: використання сили проти інших — 68 або 4,4 % осіб; вираження негативних почуттів проти інших — 691 або 45,0 % осіб; використання непрямої агресії (поширення пліток, чуток тощо) — 481 або 31,3 % осіб.

6. Рівень агресії оцінюється як: дуже високий — 49 або 3,2 % осіб; високий 156 або 10,2 % осіб; помірний — 1 213 або 79,0 % осіб.

Висновки. Аналізуючи ці дані, можна впевнено зазначити, що мета покарання у вигляді довічного позбавлення волі в установах виконання покарання загалом досягається. Особи, які відбувають це покарання, у переважній більшості здатні стати на шлях виправлення. Тому питання про зміни в режимі та умовах відбування покарання засуджених до довічного позбавлення волі заслуговує на своє вирішення.

Найбільш прийнятним, як вважається, є шлях запровадження періодичного, через встановлення в законі відповідних термінів, наприклад, кожні 10 років, оцінювання ступеня виправлення та ресоціалізації особи після відбуття нею певного строку, звісно, за умови її сумлінної поведінки і ставлення до праці. Наслідком такого оцінювання може бути прийняття рішення про поліпшення умов виконання та відбування цього покарання. Саме такий підхід можна характеризувати як процес гуманізації організаційно-правових засад виконання та відбування цього виду покарання.

Враховуючи наведене, можна констатувати, що у сфері нормативно-правового регулювання порядку й умов виконання та відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі є достатні підстави для їх гуманізації, що відповідає тим демократичним перетворенням, які відбулися в Україні та орієнтовані на запровадження міжнародних і

європейських норм у цій сфері. Наступні наукові дослідження доцільно спрямувати на розгляд питань щодо умов і підстав, форм і методів зміни режиму й умов відбування покарання засуджених до довічного позбавлення волі, а також організаційно-правових засад їх впровадження.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10 травня 2006 р. № 361. Про схвалення Концепції реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : Указ Президента України від 25 квітня 2008 р. № 401.
2. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності : теоретико-правове дослідження) : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне правознавство; кримінально-виконавче право» / А. Х. Степанюк. -Х., 2002. - 34 с.
3. Інформація про проведення міжнародної конференції «Тривалі строки відбування покарань і довічне позбавлення волі : минуле, сьогодення, майбутнє»//http://www.kvs.gov.ua/punish/coniro1/ик/риb1i5b/prinia1e_aPic1e?aп_ici=61738
4. Кісілюк Е.М. Кримінальне законодавство України в період українського державотворення (1917-1920 рр.): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. / НАВСУ. — К., 2003. — 20 с.
5. Литвак О.М. Державний контроль за злочинністю: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. — Х., 2002. — 40 с.
6. Львовчкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче пра-во» / В. А. Львовчкін. — К., 2002. — 18 с.
7. Фролова О.Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові і кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів): Навчальний посібник. — Київ.: АртЕк, 1997. — 208 с.
8. Хохряков Г.Ф., Саркисов Г.С. Преступления осужденных: причины и предупреждение. — Ереван, 1988.
9. Чеботарьова Ю. А. Правовий статус засуджених до позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче пра-во» / Ю. А. Чеботарьова. — Х., 2005. — 22 с.
10. Школа С.М. Кримінально-правові проблеми застосування амністії і помилування в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: (12.00.08) / НАВСУ. — К., 2004. — 20 с.

Н. В. Продан
Науковий керівник:
д.ю.н. І.П. Козаченко

УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ І ЗАМІНА ПОКАРАННЯ БІЛЬШ М'ЯКИМ

В статті комплексно досліджено особливості умовно-дострокового звільнення від покарання та заміну покарання більш м'яким. Визначено підстави для застосування умовно-дострокового звільнення від покарання та заміну покарання більш м'яким. Узагальнено правові наслідки умовно-дострокового звільнення.

Ключові слова: покарання, звільнення від покарання, поведінка, наслідки.

Н.В. Продан

УСЛОВНО-ДОСРОЧНОЕ ОСВОБОЖДЕНИЕ ОТ НАКАЗАНИЯ И ЗАМЕНА НАКАЗАНИЯ БОЛЕЕ МЯГКИМ

В статье комплексно исследованы особенности условно-досрочного освобождения от наказания и замена наказания мягче. Определены основания для применения условно-досрочного освобождения от наказания и замену наказания более мягким. Обобщенно правовые последствия условно-досрочного освобождения.

Ключевые слова: наказание, освобождение, от наказания, поведение, последствия.

N.V. Prodan

A CONDITIONALLY-PRESCHEDULE RELEASE IS FROM PUNISHMENT AND REPLACEMENT OF PUNISHMENT MORE SOFT

In the article the features of conditionally-preschedule release from punishment and replacement of punishment are complex investigational more soft. Certainly grounds for application of conditionally-preschedule release from punishment and replacement of punishment more soft. Generalized law consequences of conditionally-preschedule liberation.

Keywords: punishment, liberation, from punishment, conduct, consequences.

Постановка проблеми. Аналіз існуючої практики та нормативного регулювання дозволяють стверджувати про існування непоодиноких прогалин та відсутності одноманітності у вирішенні питань умовно-дострокового звільнення, заміни не відбутої частини покарання більш м'яким покаранням чи зміни умов тримання шляхом переведення до установи іншого виду в різних областях України, що негативно відбивається на правовому становищі засуджених, створює широкі можливості для зловживань з боку адміністрації установ виконання покарань та, зрештою, негативно відбивається на значенні цих правових інститутів.

Інститут звільнення від покарання та його відбування з'явився як прояв принципів гуманізму та економії кримінальної репресії в кримінальному праві, його врегульовано розділом XII Загальної частини КК.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну різноманітність наукових праць, присвячених особам, визнаних винними у вчиненні злочинів та звільнених від покарання повністю або частково, що полягає у не застосуванні покарання або у припиненні подальшого його відбування.

Мета дослідження. Розгляд і аналіз особливостей умовно - дострокового звільнення від відбування покарання і заміни покарання більш м'яким та вивчення проблеми звільнення від покарання засуджених, й забезпечення контролю над ними.

Основні результати дослідження. Відповідно до ч. 1 ст. 74 КК звільнення засудженого від покарання або подальшого його відбування, заміна більш м'яким, а також пом'якшення призначеного покарання, крім амністії чи помилування, може застосовуватись тільки судом у випадках, передбачених КК [2; с.27].

Застосування даного інституту можливе у випадках, коли призначення покарання або подальше його відбування є недоцільним у зв'язку з втраатою чи значним зменшенням суспільної небезпечності особи, яка вчинила злочин, погіршенням стану її здоров'я або в силу зміни закону.

Частина 1 ст. 81 КК встановлює вичерпний перелік покарань, при відбуванні яких можливе умовно-дострокове звільнення. Загальним для них є те, що всі вони є строковими. Умовно-дострокове звільнення можливе лише стосовно покарань у виді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі. Це звільнення умовне тому, що воно здійснюється під певною, встановленою у законі умовою, недодержання якої тягне за собою часткове або повне відбування тієї частини строку покарання, від якої особа була умовно-достроково звільнена [2; с.29].

Покарання в цьому разі не анулюється (не скасовується), проте його реальне виконання припиняється. Тільки після закінчення певного строку, який дорівнює не відбутій частині покарання, умовно-достроково звільнений, що не порушив установлених законом умов звільнення, вважається таким, що відбув покарання.

При умовно-достроковому звільненні, як зазначено в ч. 1 ст. 81 КК, засудженого може бути повністю або частково звільнено і від відбування додаткового покарання. Причому закон не встановлює яких-небудь обмежень щодо видів додаткових покарань, від яких може бути звільнений засуджений [2; с.29].

Підставами до застосування умовно-дострокового звільнення є:

- 1) доведеність виправлення засудженого (матеріальна підстава);
- 2) фактичне відбуття ним не менше половини, двох третин, трьох чвертей встановленого вироком суду строку покарання.

Засуджений може бути достроково звільнений судом тільки у разі, якщо він довів своє виправлення сумлінною поведінкою і ставленням до праці.

Сумлінна поведінка - це зразкове виконання вимог режиму і свідоме додержання дисципліни, вказівок адміністрації, наявність подяк і відсутність стягнень, якщо особа відбуває покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі. При відбуванні інших видів покарання вирішальне значення має саме активна діяльність засудженого, який своєю поведінкою доводить, що виправився і заслуговує на умовно-дострокове звільнення.

Показником виправлення можна вважати і систему вчинків, що здійснюються з мотивів, прямо протилежних тим, що штовхнули особу на вчинення злочину. Причому висновок суду про виправлення особи повинен базуватися на всебічному врахуванні даних про її поведінку за весь період відбування покарання, а не за час, що безпосередньо передував вирішенню питання про звільнення.

Під сумлінним ставленням до праці звичайно розуміють чесне та повне виконання своїх трудових обов'язків, підвищення ділової кваліфікації, суворе додержання правил техніки безпеки тощо.

Якщо виправлення засудженого є матеріальною підставою умовно-дostroкового звільнення, то фактичне відбуття зазначеного в законі строку покарання - це формалізована підстава.

Умовно-дostroкове звільнення від покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим:

1) не менше половини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, а також за необережний тяжкий злочин;

2) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі;

3) не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-дostroково і знову вчинила умисний злочин протягом не відбутої частини покарання [2; с.30].

Таким чином, законодавець чітко визначає мінімальний строк покарання, після відбуття якого особа може бути умовно-дostroково звільнена від подальшого відбування покарання. Тому в судовій практиці питання про визначення мінімального строку, який повинен бути відбутий засудженим, виникає практично лише тоді, коли спочатку призначене покарання чи не відбута його частина скорочується актом амністії або помилування, а також у наглядовому порядку постановою судових органів.

Якщо покарання було призначене за сукупністю злочинів або вироків, то слід виходити із остаточного покарання, а той мінімальний строк покарання, що дозволяє умовно-дostroково звільнити засудженого, визначається більш тяжким злочином, який входить у сукупність.

Залежно від того, чи виконує особа вимоги умовно-дostroкового звільнення, можна виділити два види його правових наслідків - сприятливі та несприятливі.

Сприятливі наслідки настають тоді, коли протягом не відбутої частини покарання особа не вчинила нового злочину. В цьому разі вона визнається повністю звільненою від призначеного вироком суду покарання. При цьому строк погашення судимості обчислюється з дня умовно-дostroкового звільнення засудженого від відбування покарання (основного і додаткового). При умовно-дostroковому звільненні особи від основного покарання без звільнення від додаткового покарання перебіг строку погашення судимості починається з дня відбуття додаткового покарання.

Несприятливі наслідки умовно-дostroкового звільнення настають тоді, коли особа протягом не відбутої частини покарання вчинить новий злочин. У цьому разі умовно-дostroкове звільнення скасовується і особі призначається покарання за правилами статей 71 і 72 КК.

Особі, засуджені до довічного позбавлення волі не підлягають умовно-дostroковому звільненню від відбування покарання та до них не застосовується заміна не відбутої частини покарання більш м'яким.

Зі вступом в силу з 19 листопада 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України виникла ієрархічна колізія між нормами КПК та Постановою КМУ від 10.11.2010 року за № 1042, що затверджує Положення про спостережні комісії.

А саме, відповідно до ст. 537 нового КПК України, питання про умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання, про заміну не відбутої частини покарання більш м'яким визначені питаннями, які вирішуються судом під час виконання покарань [3; с.276].

Порядок вирішення судом вказаних питань регламентований ст. 539 нового КПК України. Зокрема частина 1 вказаної статті вказує, що питання, які виникають під час та після виконання вироку вирішуються судом за клопотанням (поданням) прокурора, засудженого, його захисника, законного представника, органу або установи виконання покарань, а також інших осіб, установ або органів у випадках, встановлених законом [3; с.277]. Тобто, у разі необхідності вирішення питань умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміну не відбутої частини покарання більш м'яким клопотання подається до суду, в межах територіальної юрисдикції якого засуджений відбуває покарання.

У вирішенні питань про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання та про заміну не відбутої частини покарання більш м'яким регламентований статтею 154 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі КВК України). За частиною 3 вказаної статті орган або установа виконання покарань надсилає подання до суду у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством [6; с.152]. Відповідно до частини 1 статті 539 нового КПК України - без погодження зі спостережними комісіями, тобто без спільного подання до суду.

Висновки. Умовно-дострокове звільнення від покарання являє собою дострокове звільнення засудженого від подальшого відбування призначеного йому покарання за умови, що він своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці доведе своє виправлення.

Застосування умовно-дострокового звільнення підтверджує принцип кримінального права, згідно з яким покарання не є самоціллю, а призначається для виправлення особи і попередження вчинення нею нових злочинів. Доцільність і необхідність умовно-дострокового звільнення викликані тим, що до моменту звільнення мета покарання в основному досягнута: особа виправилася і немає необхідності в подальшому відбуванні нею покарання.

Таким чином за принципом юридичної логіки «*Lex superior derogat legi inferiori*» (лат) – «вищий по силі закон відміняє закон, нижчий по силі».

Література

1. Конституція України. - К.:Велес, 2007. - 48 с.
2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами і доповненнями - К.:Алерта, 2011.- 184 с.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України. - К.:Національний книжковий проєкт, 2011. - 224 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року - К.:ПАЛИВОДА А.В., 2012. - 382 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар у 2 т. Т. 1 / К82. - О.М. Бандурка, Є.М. Блажківський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. - Х.:Право, 2012. - 768 с.
6. Кримінально-виконавчий кодекс України: за редакцією 2008 року. – 166 с.

Рак О. М.

Науковий керівник:

К. юр. наук, доцент Ю.А. Дорохіна

ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВІДНОСИНИ

Цивільні процесуальні правовідносини є різновидом правових відносин. Як і для усіх правових відносин, цивільним процесуальним правовідносинам характерно те, що вони виникають і існують на основі норм права між конкретними суб'єктами, юридично закріплюють взаємну поведінку їх учасників, забезпечені силою державного примусу. Проте, цивільне судочинство – специфічна сфера суспільної діяльності, тому і правовідносини, які тут виникають, мають свою специфіку. Саме з'ясуванню особливостей цивільних процесуальних правовідносин і присвячена дана стаття.

Ключові слова: цивільне судочинство, цивільні процесуальні правовідносини, учасники цивільних процесуальних правовідносин, цивільний процес.

А.Н.Рак

ГРАЖДАНСКО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Гражданские процессуальные правоотношения являются разновидностью правовых отношений. Как и для всех правовых отношений, гражданским процессуальным правоотношениям характерно то, что они возникают и существуют на основе норм права между конкретными субъектами, юридически закрепляют взаимное поведение их участников, обеспечены силой государственного принуждения.

Однако, гражданское судопроизводство - специфическая сфера общественной деятельности, так и правоотношения, которые здесь возникают, имеют свою специфику. именно выяснению особенностей гражданских процессуальных правоотношений и посвящена данная статья.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, гражданские процессуальные правоотношения, участники гражданских процессуальных правоотношений, гражданской процесс.

O.N.Rak

CIVIL PROCEDURE RELATIONS

Civil procedural relationship is a kind of legal relations. As with all legal relations, civil procedural legal characterized by the fact that they arise and exist from the law between specific entities legally perpetuate mutual behavior of their members, provided the power of state coercion.

However, civil litigation - a specific sphere of social activity, and therefore relationship that arises here have their own specifics. It is clarified features of civil procedural legal and subject of this article.

Keywords: civil litigation, civil procedure legal, members of civil procedural legal, civil procedure.

Постановка проблеми. Серед специфічних ознак цивільних процесуальних правовідносин є їх цілісність, взаємозв'язок і взаємозалежність. Однак з часів виникнення самої теорії цивільних процесуальних правовідносин серед науковців немає одностайності щодо визначення характеру зв'язків, які виникають між зазначеними правовідносинами при розгляді судом цивільних справ. Дискусії ведуться з приводу того, яка форма їм притаманна: єдина, комплексна чи система цивільних процесуальних правовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі дослідження окремих теоретичних аспектів цивільних процесуальних правовідносин присвячено чимало

наукових досліджень, серед яких можна перерахувати праці таких учених, як М.А. Гурвіч, Д.Р. Джалілов, П.Ф. Елісейкін, А.Ф. Козлов, В.В. Комаров, А.А. Мельніков, П.І. Радченко, Н.О. Чечіна, Д.М. Чечот, М.С. Шакарян, М.Й. Штефан, В.М. Щеглов, С.А. Якубов та ін. Але, незважаючи на велику кількість існуючого теоретичного матеріалу, дискусійними залишаються питання про визначення самого поняття системи цивільних процесуальних правовідносин, її ознак і характеристики зв'язків, які виникають між складовими елементами.

Доктрина процесуального права багата на різні погляди про природу цивільних процесуальних правовідносин. Теорія процесуальних правовідносин одержала розвиток у працях багатьох учених-процесуалістів, зокрема, Є.В. Васьковського, Н.Б. Рейдера, В.М. Гордона, Н.О. Чечіної та ін. Сама категорія “цивільне процесуальне відношення” була введена у науковий обіг у другій половині XIX ст. німецьким ученим Оскаром Бюловим. Він вказував, що процесуальне право визначає права і обов'язки суду і сторін у їх взаємних відносинах, а тому цивільний процес є співвідношенням прав сторін і обов'язків суду. Закладені ним основи є фундаментом теорії процесуальних відносин у німецькій доктрині, яка по сьогоднішній день визначає цивільний процес як єдине правовідношення.

Мета дослідження. Проаналізувати правову природу цивільних процесуальних правовідносин, що дозволить виділити ознаки, які відрізняють їх від інших правовідносин. Для досягнення мети були поставлені такі основні завдання: визначити розуміння цивільного судочинства, поняття цивільно-процесуальних правовідносин, підходи до розуміння процесуальних правовідносин.

Основні результати дослідження. Цивільні процесуальні правовідносини виникають у процесі розгляду і вирішення цивільних справ у суді першої інстанції, перегляду судових рішень, з приводу судового контролю за виконанням судових рішень.

Цивільні процесуальні правовідносини є засобом реалізації норм цивільного процесуального права. Аналіз цивільних процесуальних правовідносин – необхідний етап дослідження ефективності чинного законодавства, в процесі якого аналізуються конкретні правовідносини в їх співвідношенні з нормами права для того, щоб показати, наскільки правильно вони змодельовані в нормі, чи застосовані адекватні засоби правового впливу та інше.

Доктрина процесуального права багата на різні погляди про природу цивільних процесуальних правовідносин. Теорія процесуальних правовідносин одержала розвиток у працях багатьох учених-процесуалістів, зокрема, Є.В. Васьковського, Н.Б. Рейдера, В.М. Гордона, Н.О. Чечіної та ін. Сама категорія “цивільне процесуальне відношення” була введена у науковий обіг у другій половині XIX ст. німецьким ученим Оскаром Бюловим. Він вказував, що процесуальне право визначає права і обов'язки суду і сторін у їх взаємних відносинах, а тому цивільний процес є співвідношенням прав сторін і обов'язків суду. Закладені ним основи є фундаментом теорії процесуальних відносин у німецькій доктрині, яка по сьогоднішній день визначає цивільний процес як єдине правовідношення [9].

Сучасна процесуальна доктрина виробила два різних підходи до розуміння процесуальних відносин як таких, що відображають суть цивільного судочинства:

1. цивільне судочинство є єдиним багатосуб'єктним процесуальним правовідношенням;
2. цивільне судочинство є системою цивільних процесуальних правовідносин, елементами якої є окремі правовідносини між судом і кожним із учасників цивільної справи.

Розуміння цивільного судочинства як єдиного правовідношення було викликано намаганням пояснити процес як цілісне явище, яке має свою специфіку і закономірності розвитку, як феномен правового життя, який не зводиться до випадкового набору окремих процесуальних дій, що вчиняються різними учасниками процесу.

На противагу прибічників розуміння цивільного судочинства як єдиного правовідношення, у процесуальній літературі доводиться розуміння цивільного судочинства як системи процесуальних правовідносин. Наприклад, М. Гурвіч

вказував [1, с. 90–93], що цивільний процес – це складне (комплексне) правовідношення, яке складається із елементарних правовідносин. Ним виділялись:

1) головне правовідношення – між судом, з однієї сторони, і позивачем, відповідачем, третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, прокурором та іншими органами і особами, які мають право звернутись до суду для захисту чужих інтересів, з другої сторони;

2) додаткові правовідносини – між судом і третьою особою, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, органами, які виконують функцію дачі висновку у справі;

3) службово-допоміжні правовідносини – між судом та іншими учасниками процесу (свідками, перекладачами, спеціалістами, експертами).

Якщо здійснити системний аналіз досліджуваного питання, можна прийти до висновку, що усе ж таки цивільне судочинство є системою процесуальних відносин, які складаються між судом і кожним учасником цивільної справи.

Системотворюючим фактором виступає предмет судочинства, який залежить від виду провадження – це або спірне матеріальне правовідношення, або необхідність вирішення іншого правового питання [8].

Система цивільних процесуальних правовідносин характеризується взаємозв'язком і взаємообумовленістю елементів. Структуру системи цивільних процесуальних правовідносин складають окремі правовідносини, що виникають між судом, з однієї сторони, і кожним учасником цивільної справи, з другої сторони. Цивільні процесуальні правовідносини утворюються за схемою: “суд-позивач”, “суд-відповідач”, “суд-спеціаліст”, “суд-експерт” і т. д.

Погоджуюсь із думкою Т.В. Сахнової, що цивільних процесуальних правовідносин виникає стільки, скільки разів реалізується процесуальне право чи виконується процесуальний обов'язок конкретного учасника процесу. Будь-який суб'єкт процесу здійснить юридично значиму процесуальну дію тільки у тому випадку, коли вона є реалізацією закріпленого у ЦПК процесуального права або процесуального обов'язку. Юридичні наслідки реалізованого процесуального права (процесуального обов'язку) виражаються в юридичному “взаємозв'язку” із судом, у відповідній процесуальній дії суду. Іншої об'єктивності у процесі вони не мають [2, с. 154].

Цивільне процесуальне правовідношення завжди виникає між судом і іншим учасником цивільної справи. Без участі суду суб'єкти цивільного судочинства не можуть вступати у процесуальні правовідносини один з одним. Суд є обов'язковим учасником будь-якого процесуального правовідношення. Це обумовлено специфікою судового захисту.

Приєднуюсь до позиції В.І. Тертишнікова, що навіть у випадках, коли сторони за договором визначають підсудність справи, вони це роблять під контролем і при участі судді, що приймає заяву. Мирова угода укладається сторонами також під контролем і за допомогою суду [3, с. 51].

Усі окремі процесуальні правовідносини не існують поза зв'язком з іншими процесуальними правовідносинами, тобто поза їх системою, що передбачено системністю цивільної процесуальної форми. Система цивільних процесуальних правовідносин є явищем динамічним. Вона розвивається послідовно. Проте у певних випадках процесуальні правовідносини можуть повторюватись. Крім цього, кожний суб'єкт може реалізовувати одне і теж право (залежно від його природи), не один раз.

Отже, можна констатувати, що кількісний склад процесуальних правовідносин визначається числом процесуальних дій з реалізації належних суб'єкту цивільного судочинства процесуальних прав і обов'язків.

У цивільній процесуальній доктрині часто підкреслюється владний характер цивільних процесуальних правовідносин, що пояснюється участю у них владного суб'єкта – суду. Проте це видається не цілком правильним. Участь владного суб'єкта у правовідношенні не перетворює його у владовідношення. Суд не стоїть “над” учасниками цивільної справи, а судове керівництво процесом не зводиться до імперативу, наказного характеру вияву владних повноважень суду у цивільному судочинстві. Владні функції суду балансуються ініціативою і процесуальними правами, гарантіями процесуальних прав учасників цивільної справи, а також наявністю у суду процесуальних обов'язків перед суб'єктом, який протистоїть йому у правовідношенні. Правосудна функція суду в окремо взятих процесуальних правовідносинах усе більше виражається в контрольних і координуючих повноваженнях суду (як виняток можна вказати на застосування норм, що передбачають санкції, яких в цивільному судочинстві не так вже й багато).

Як правильно зазначає з цього приводу О. Боннер [4], влада суду у цивільному судочинстві зводиться в основному до двох моментів:

1) суд і від його імені головує в судових засіданнях;

2) суд здійснює правосуддя в цивільних справах іменем держави, вирішує справи по суті, а судові рішення, які набрали законної сили, є обов'язковими для виконання.

Владний характер повноважень суду не означає, що він виступає тільки як носій права, а усі інші учасники процесу – носії обов'язків. Суд наділений не тільки процесуальними правами, а й обов'язками стосовно інших учасників процесу. Наприклад, суд зобов'язаний прийняти позовну заяву у цивільній справі, якщо вона подана у порядку, встановленому законом; він зобов'язаний розглянути і задоволити обґрунтоване клопотання про залучення до справи доказу [5, с. 65].

Аналіз правової природи цивільних процесуальних правовідносин дозволяє виділити ознаки, які відрізняють їх від інших правовідносин:

– цивільні процесуальні правовідносини виникають завжди між двома суб'єктами цивільного процесуального права;

– обов'язковим суб'єктом будь-якого процесуального правовідношення є суд як орган державної влади, який здійснює правосуддя;

– цивільне процесуальне правовідношення завжди виникає з приводу реалізації процесуального права чи виконання процесуального обов'язку;

– цивільне процесуальне правовідношення існує тільки в правовій формі;

– цивільні процесуальні правовідносини взаємопов'язані і взаємообумовлені, а система правовідносин характеризується рухом цивільного судочинства як механізму судового захисту.

Отже, цивільні процесуальні правовідносини – це система врегульованих цивільним процесуальним правом відносин, які виникають між судом і іншим учасником цивільного судочинства у зв'язку із здійсненням правосуддя у цивільній справі.

Висновки. Отже, цивільні процесуальні правовідносини завжди являють собою систему конкретних, правових зв'язків, які розвиваються під час руху цивільної справи. Це – виникаючі на основі норм процесуального права індивідуалізовані суспільні взаємини між судом та учасниками цивільного процесу, які характеризуються наявністю юридичних прав та обов'язків, що забезпечують правильний і швидкий розгляд, вирішення цивільних справ, а також виконання винесених рішень. Цивільно-процесуальні правовідносини відзначаються наступними ознаками: виникають на підставі норм цивільного процесуального права в результаті їх реалізації, створюються між учасниками суспільних відносин - судом, органом судового виконання як між собою, так і окремо з кожною з осіб під час судочинства в цивільній справі; юридично закріплюють взаємну поведінку зазначених суб'єктів через їх суб'єктивні цивільні процесуальні права і обов'язки; реалізація суб'єктивних цивільних прав і виконання суб'єктивних обов'язків забезпечується заходами правового впливу - санкціями цивільного процесуального, кримінального, адміністративного примусу.

Цивільні процесуальні правовідносини, як і будь-які інші правовідносини, мають визначену внутрішню будову. До них входять три елементи: суб'єкти, зміст, і об'єкти. Учасники судочинства у конкретній цивільній справі є суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин, до них відносять: суб'єктів, які здійснюють правосуддя в цивільних справах; осіб, які беруть участь у справі; осіб, які залучаються до участі у справі для сприяння у здійсненні правосуддя. Зміст даних відносин складають права суб'єктів правовідносин та дії з їх реалізації. Об'єкт - процесуальні наслідки, на досягнення яких спрямовуються процесуальні права, обов'язки і процесуальні дії суб'єктів правовідносин.

Цивільні процесуальні правовідносини - досить складне поняття, тому не слід його вивчати тільки в аспекті теоретичних положень. Процесуальні правовідносини є механізмом застосування норм цивільного процесуального права при здійсненні правосуддя, які сприяють утвердженню режиму законності і правопорядку.

Список використаних джерел

1. Гурвич М.А. Гражданские процессуальные правоотношения и процессуальные действия: Тр. ВЮЗИ. – М., 2005.
2. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты / Т.В. Сахнова. – М.: Волтерс Клівер, 2008.
3. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: Монографія / В.В. Комаров, В.І. Тертишніков, В.В. Баранкова та ін.; За заг. ред. професора В.В. Комарова. – Х.: Харків юридичний, 2009.
4. Боннер А.Т. Принцип диспозитивности советского гражданского процессуального права. – М., 2007.
5. Гражданский процесс: Учебник. 3-е изд., испр. и доп. / Под ред. М.К. Треушникова. – М.: ООО "Гордец-издат", 2008.
6. Цивільне процесуальне право України : підручник для юрид. вузів і фак. / [В. В. Комаров, В. А. Бігун, П. І. Радченко та ін.]; за ред. В.В. Комарова. – Харків : Основа, 2010. – 416 с.
7. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: академічний курс. – К.: Ін Юре, 2005. – С. 81.
8. Комаров В. В. Цивільні процесуальні правовідносини та їх суб'єкти: Навч. посіб. – К.: УМК ВО, 2003. – С. 17.
9. Бичкова С.С., Бобрик В.І., Ізарова І.О., Карпенко О.І., Кравченко О. С Цивільне процесуальне право України: навч. посіб. / С.С.Бичкова (заг.ред.). – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.: Атіка, 2007.

І.Г. Ратніченко

Науковий керівник:

д.ю.н., професор **В.К. Матвійчук**

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ

У статті проаналізовано класифікацію злочинів, визначено основні поняття та надано повну характеристику складу злочинів, стосовно розглянутої теми.

Зроблено висновок, що злочином є передбачене Кримінальним Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Поняття злочину містить вказівку на такі обов'язкові ознаки злочину: 1) злочином є лише діяння (дія або бездіяльність); 2) це діяння має бути вчинене суб'єктом злочину; 3) воно має бути винним; 4) вказане діяння має бути суспільно небезпечним; 5) відповідне діяння повинно бути передбачене чинним КК; 6) кримінальна караність.

Відсутність хоча б однієї із цих ознак вказує на відсутність злочину.

Ключеві слова: злочин, протиправність, винність, караність, проступки.

Ратніченко І.Г.

КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

В статье проанализирована классификация преступлений, определены основные понятия и предоставлено полную характеристику состава преступлений, в отношении рассматриваемой темы.

Сделан вывод, что преступление - это предусмотренное Уголовным Кодексом виновно общественно опасное деяние (действие или бездействие), совершенное субъектом преступления. Понятие преступления содержит указание на такие обязательные признаки преступления: 1) преступлением является лишь деяние (действие или бездействие); 2) это деяние должно быть совершено субъектом преступления; 3) оно должно быть виновным; 4) указанное деяние должно быть общественно опасным; 5) соответствующее деяние должно быть предусмотрено действующим УК; 6) уголовная наказуемость.

Отсутствие хотя бы одного из этих признаков указывает на отсутствие преступления.

Ключевые слова: преступление, противоправность, виновность, наказуемость, проступки.

Ratnichenko I. G.

THE CLASSIFICATION OF CRIMES

Summary of work: The article analyses the classification of crimes, defined main concepts and given a full description of the crimes in respect of the topic.

The conclusion is made that a crime - it is envisaged by the Criminal Code is guilty of a socially dangerous act (action or inaction) committed by a subject of the crime. The notion of an offence includes a reference to such mandatory signs of a crime: 1) a crime is the only act (action or inaction); 2) the act must be done by the subject of the crime; 3) it must be guilty; 4) the act must be socially dangerous; 5) the act in question must be provided by the current of the criminal code; 6) criminal penalties.

Absence of at least one of these symptoms indicates the lack of a crime.

Key words: crime, the wrongfulness and culpability, corruption, misconduct.

Постановка проблеми. Вчення про злочин та склад злочину є складовими частинами та найбільш важливими розділами науки кримінального права.

Проблема класифікації злочинів по характеру і ступеню їх суспільної небезпеки — одна із актуальних проблем в науці кримінального права. В усі часи вона привертала до себе увагу вчених у зв'язку з стійкою тенденцією до поглиблення деформації і індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання осіб, які скоїли злочини.

У боротьбі зі злочинністю найважливіше досягти ефективності цієї боротьби є не допустити порушення закону. Тому головне у притягненні до кримінальної відповідальності — мати для цього законні підстави і дотримуватись кримінального закону.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Теорії класифікації злочинів присвячено роботи багатьох авторів економічної та юридичної науки вітчизняних і закордонних дослідників. Підходи дослідження класифікації злочинів, їх роль у формуванні і функціонуванні кримінального права характеризується великою кількістю поглядів та ідей.

Необхідно зазначити, що аналізу проблем, які склалися в кримінальній класифікації злочинів, приділяється увага вітчизняними дослідниками, серед яких Бандурка О.М., Глушков В.О., Дьомін В.М., Мельнік М.І. та інші.

Метою даної роботи є дослідження проблем правового регулювання класифікації злочинів в кримінальному праві України. Визначена тема зумовлена постановку й розв'язання таких завдань: виявлення й обґрунтування теоретичних завдань кримінальної класифікації злочинів, а також формування рекомендацій щодо підвищення ефективності запобігання злочинності в Україні.

Виклад основного змісту. Злочин, як і будь-яке інше правопорушення, є вчинком людини. Саме об'єктивні закономірності розвитку суспільства, його потреби та інтереси виступають критерієм, мірилом цінності чи антицінності людської поведінки, відповідності чи невідповідності її цим потребам та інтересам, злочин завжди є антисоціальною поведінкою. Тому поняття злочину не може бути незмінним: воно завжди повинно відповідати конкретному етапу розвитку суспільства, потребам та інтересам, притаманним саме цьому етапу.

Відповідно до ст. 11 КК України, злочином є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Отже, будь-який злочин характеризується такими ознаками:

1) Суспільна небезпечність (матеріальна ознака злочину). Її сутність полягає в тому, що кожний злочин спричинює шкоду або створює загрозу спричинення такої шкоди. 2) Протиправність (формальна ознака злочину) означає передбаченість злочину кримінальним законом. Значення протиправності злочину полягає в тому, що особа підлягає кримінальній відповідальності у разі скоєння діяння тільки у тому випадку, якщо таке діяння передбачено КК України. 3) Винність. Ця ознака злочину вказує на те, що особа підлягає кримінальній відповідальності тільки за наявності вини. У разі відсутності вини у формі умислу або необережності відсутній і злочин. 4) Караність, тобто загроза застосування покарання у разі вчинення злочину.

У деяких випадках діяння, вчинене особою, формально підпадає під усі ознаки злочину, однак воно не містить суспільної небезпеки. Відповідно до ч. 2 ст. 11 КК України, не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. [10, с.31]

Склад злочину — це сукупність встановлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних та суб'єктивних), які визначають вчинене суспільне небезпечне діяння як злочин.

Поняття складу злочину не слід отожднювати із поняттям самого злочину. Злочин — це певне явище, склад злочину — це юридична характеристика такого злочину, що містить типові, найбільш істотні його ознаки.

Об'єкт злочину — це суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом та на які посягає злочин, спричиняючи їм певну шкоду або створюючи загрозу спричинення такої шкоди. Від об'єкта слід відрізнити предмет злочину, тобто речі матеріального світу, з ознаками яких пов'язана наявність або відсутність у діянні особи ознак певного злочину.

Об'єктивна сторона злочину являє собою зовнішній прояв злочину, характеризується суспільно небезпечним діянням, суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням та наслідками, місцем, часом, способом, обстановкою та засобами вчинення злочину. Діяння у формі дії або бездіяльності є обов'язковим елементом об'єктивної сторони будь-якого злочину.

Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до КК України, може наставати кримінальна відповідальність. Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

Суб'єктивна сторона злочину — це його внутрішня сторона, тобто психічна діяльність особи, що відображає ставлення її свідомості та волі до суспільно небезпечного діяння та його наслідкам.

Елементами суб'єктивної сторони злочину є вина, мотив та мета.

Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Вина особи є основною і обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кожного складу злочину.[16, с.201]

Розрізняються злочини та інші правопорушення, перш за все, за ступенем їх суспільної небезпечності. Проте сам по собі ступінь суспільної небезпечності діяння, як уже зазначалося, не може бути єдиним критерієм визначення виду відповідальності за конкретні діяння.

Від цивільних правопорушень злочин відрізняється, в основному, за ступенем суспільної небезпечності, який, як правило, також визначається розміром заподіяної шкоди. Так, умисне знищення або пошкодження індивідуального майна громадян стає злочином лише тоді, коли завдано значної шкоди потерпілому (ч. 1 ст.194 КК), а якщо шкода не є значною, то винна особа несе лише цивільно-правову відповідальність, якщо дії по знищенню майна не містять за об'єктом посягання ознак інших злочинів, наприклад, хуліганства (ст. 296 КК).

Головна відмінністю злочину від цивільних правопорушень заключається в тому, що цивільні правопорушення (проступки) визначаються як: "майнові і пов'язані з ними особисті немайнові відносини, які регулюються нормами цивільного права, а також деякими нормами трудового, сімейного, земельного права.

Свій зовнішній вираз дана різновидність правопорушень отримує, як правило, у формі невиконання або неналежного виконання договірних зобов'язань, у завданні будь-якої майнової шкоди. Санкції за подібні правопорушення носять правовідновлювальний

характер і полягають у відшкодуванні нанесеної майнової шкоди, у відміні незаконних договорів, а також у відновленні порушених прав і законних інтересів." [12, с.48]

Найчастіше виникає питання про відмежування злочинів від адміністративних правопорушень.

Адміністративні правопорушення (проступки) являють собою передбачені нормами адміністративного, фінансового, земельного, процесуального і інших галузей права посягання на встановлений порядок державного управління, власність, права і законні інтереси громадян. Сюди відносяться і дрібна крадіжка, і порушення правил дорожнього руху, правил фінансової та податкової звітності, правил протипожежної безпеки та ін.

Змістом адміністративних правопорушень є види протиправної поведінки, які виражаються в порушенні загальнообов'язкових правил, встановлених адміністративними органами, в дезорганізації порядку державного управління .

Критеріями розмежування злочинів і адміністративних правопорушень є: 1) розмір заподіяної шкоди; 2) вартість предмета правопорушення; 3) наслідки правопорушення; 4) повторність вчинених дій; 5) ступінь суспільної небезпечності вчинених дій.

Відмежування злочину від дисциплінарних правопорушень не викликає ніякої складності, оскільки дисциплінарні правопорушення являють собою протиправні діяння, які порушують внутрішній розпорядок діяльності підприємств, установ і організацій. Здійснюючи дисциплінарний проступок, правопорушник дезорганізує нормальну діяльність трудових колективів, порушує трудову, учбову, службову, виробничу, військову дисципліну (прогули, спізнення на роботу, пропуски навчальних занять, невиконання розпоряджень адміністрації і т.д.) Дисциплінарні правопорушення на відміну від злочинів не несуть великої суспільної небезпеки.

Слід відмітити, що всі види правопорушень знаходяться в тісному зв'язку із злочином. Так, безвідповідальність посадових осіб, халатність і неефективність роботи правоохоронних органів, які призводять до безкарності, часто є своєрідними стимулами підвищення суспільної небезпечності правопорушника і його дій.

Адміністративні правопорушення поступово переходять в злочини проти порядку управління, цивільні правопорушення переростають в злочини проти власності, дисциплінарні проступки — в посадові злочини. [15, с.90]

Законодавча класифікація злочинів у чинному законодавстві провадиться за суб'єктом посягання, формою вини, характером і ступенем суспільної небезпеки. Усі злочини в Особливій частині КК поділені на групи (глави, розділи) за об'єктом посягання, що важливо для визначення підслідності, підсудності, обумовлює ефективність боротьби зі злочинністю на певних етапах розвитку суспільства.

Найперше всі злочини слід розподілити на дві групи щодо форми вини:

- 1) умисні;
- 2) необережні.

Такого поділу вимагає ст. 23 КК, тому, засуджуючи особу до позбавлення волі, суд однозначно повинен визначити, умисний чи необережний злочин нею вчинено. Стаття 24 КК передбачає умисел і його види - прямий і непрямий. При прямому умислі особа усвідомлювала суспільне небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільне небезпечні наслідки і бажала їх настання. При непрямому умислі особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності), передбачала його суспільне небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала настання цих наслідків.

Стаття 25 КК передбачає необережність та її види: злочинну самовпевненість і злочинну недбалість. Злочинна самовпевненість виражається в тому, що особа передбачала можливість настання суспільне небезпечних наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення. Злочинна недбалість має місце там, де особа не передбачала можливості настання суспільне небезпечних наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачати [12, с.48].

У науці кримінального права найпоширенішою є триступенева класифікація об'єктів "за вертикаллю" (загальний, родовий і безпосередній). Ця класифікація цілком відповідає потребам практики, дуже логічна, бо вона ґрунтується на співвідношенні філософських категорій "загального", "особливого" і "окремого".

Загальним тут є вся сукупність суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом (загальний об'єкт), особливим - окремі однорідні за своїми властивостями групи цих відносин, які охороняються певною сукупністю кримінально-правових норм (родовий об'єкт), окремим - конкретні суспільні відносини, які охороняються конкретними кримінально-правовими нормами від конкретних злочинних посягань (безпосередній об'єкт). Така класифікація дає змогу визначити об'єкти кримінально-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення.

Загальний об'єкт злочину має важливе значення для визначення природи і сутності злочинів, ступеня їх суспільної небезпечності, відмежування від незлочинних діянь та ін.

Під родовим (груповим) об'єктом розуміють об'єкт, яким охоплюється певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, які через це повинні охоронятися єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм.

Значення родового об'єкта злочину полягає насамперед у тому, що він дає можливість провести класифікацію всіх злочинів і кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за їх вчинення. Саме ця його властивість була покладена в основу побудови Особливої частини КК, що дозволило законодавцю в цілому правильно об'єднати в межах одного розділу КК норми, в яких встановлюється відповідальність за посягання на тотожні чи однорідні суспільні відносини.

З цього визначення насамперед випливає, що безпосереднім об'єктом, так само, як загальним і родовим, можуть бути визнані тільки суспільні відносини, а не будь-які блага і цінності. [15, с.85]

Однак розвиток кримінального права останнім часом нерозривно пов'язаний із завданням індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання залежно від тяжкості злочину. Кримінальні кодекси багатьох держав, прийняті в останні роки, тією чи іншою мірою передбачають спеціальні норми щодо класифікації злочинів залежно від їх тяжкості (ступеня суспільної небезпечності).

Саме така класифікація міститься в ч. 1 ст. 12 КК України, яка встановлює, що залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Із змісту цієї норми можна зробити однозначний висновок, що законодавець за основу такої класифікації бере матеріальний критерій, що відбиває внутрішню соціальну сутність злочинів — ступінь їх тяжкості, небезпечності для суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом. Поряд з матеріальним критерієм класифікації законодавець у ст. 12 передбачає й формальний критерій — певний вид і розмір покарання, типовий, такий, що найбільш повно відображає тяжкість конкретної групи (категорії) злочинів. Так, для злочинів невеликої тяжкості закон передбачає, як граничний критерій, покарання у виді позбавлення волі на строк не більше

Обґрунтовано пропозиції щодо підвищення запобігання злочинності також визначено напрями розв'язання цих проблем. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є забезпечення досконалого законодавчого регулювання та профілактика злочинності.

Так як профілактика злочинності багаторівнева система державних та громадських цілеспрямованих заходів щодо виявлення, усунення, нейтралізації причин та умов злочинності.

Література:

1. Конституція України: [Електронний ресурс] – режим доступу до кодексу: zakon.rada.gov.ua. – назва з екрану
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 01.09.2001р. № 2341-III/ Від.Верх.Ради України, поточна редакція від 01.01.2013 за № 2341-14
3. Кримінально процесуальний кодекс України: [Електронний ресурс] – режим доступу до кодексу: zakon.rada.gov.ua. – назва з екрану
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129- IV/ Від.Верх.Ради України, поточна редакція від 12.12.2012 за №1129-15
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984р. № 8073-XI / Від.Верх.Ради України, поточна редакція від 7.01.2013 за №80731-10
6. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435 - IV/ Від.Верх.Ради України, поточна редакція від 18.01.2013 за №435-15
7. Цивільно-процесуальний Кодекс України: Закон України від 18.03.2004 №1618- IV/ Від.Верх.Ради України, поточна редакція від 01.12.2012 за №1618-15
8. І. Рошина Нове у законодавстві України і перспективи запобігання злочинності/ Право України – 2004 - №3-с. 60-64
9. Александров Ю.В. Кримінальне право України. Загальна частини.: Підр. – К.: Юр. думка, 2004 – 352с
10. Бажанов М.І. Кримінально право Україна/ Підр.- К.: Юрінком Інтер -2005
11. Дмитрієв А.І., Дмитрієва Ю.А., Задорожній О.В. Історія міжнародного права – К.: вид.дім «Промені», 2008- 384с.
12. Дьомін Ю.М. Кримінальне право України (у питаннях і відповідях)/Навч.посіб./Дьомін Ю.М., Юлдашев С.О. – К.:МАУП, 2005- 340с.- бібл.: с.331-332.
13. Іванов Ю. Кримінологія: Навч.посіб./ Ю.Ф. Іванов, О.М. Джужа – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006 – 264с.
14. Мельник М.І. Кримінальне право України. Загальна та особлива частина в 2-х книгах.: Навч.посіб. – К.: Атика, 2009 – 1088с.
15. Митрофанов І.І. Кримінальне право України. Загальна частина: Навч.посіб./ І.І. Митрофанов – Кременчук: Видавеш «ПП Шербатих О.В.», 2009 – 646с.
16. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Навч.посіб. для студ.вищих навч.закл. – К.:Атіка, 2004 – 488с.
17. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін., за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2006. – 1184 с
18. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка.- К., Тертишник В.М. .– К.: А. С. К., 2007.
19. Науково – практичний коментар Кримінального кодексу України. – за ред.. В.В. Сташиса, В.Я. Тація 2006р. : [Електронний ресурс] – режим доступу до кодексу: studrada.com.ua – назва з екрану
20. Науково – практичний коментар до нового Кримінально процесуального кодексу України.: у 2 т. Т.1./О.М. Бандурка, Е. М. Блажівський, Е.П. Бурдоль та ін. загред. В.Я. Тація, В.П. Пшонкін, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. - 768с.

двох років або інше, більш м'яке покарання; для злочинів середньої тяжкості — покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років; для тяжких злочинів — покарання у виді позбавлення волі на строк не більше десяти років, а для особливо тяжких — покарання у виді позбавлення волі понад десять років або довічного позбавлення волі. Наявність у законі не тільки матеріального, але і формального критеріїв пояснюється тим, що саме покарання, передбачене у санкції конкретної статті КК, є тією мірою, що найбільш повно виражає ступінь суспільної небезпечності злочину, дозволяє розмежувати їх за тяжкістю і визначити їх різні правові наслідки.[18, с.58]

Запобігання злочину є невід'ємною функцією правової держави. Політична нестабільність та скрутне економічне становище є причинами різкого зростання злочинності та збільшення кількості тяжких злочинів. Отже аналіз та дослідження цього питання є створення криміналістичної класифікації економічних злочинів, яка буде підставою для формування криміналістичних методик розслідування таких злочинів.

Відповідно до вище зазначеного основним напрямком у діяльності суспільства на всіх етапах його історичного розвитку в боротьбі зі злочинністю має бути профілактика злочинів. Ця проблема вже багато років привертає увагу як урядів держав, так і громадськість. Високий рівень злочинності робить проблему профілактики злочинів актуальною у усьому суспільстві.

Профілактика злочинів є довгостроковою орієнтацією держави у сфері боротьби зі злочинністю. Досягнення цієї мети забезпечується правовими засобами, передовсім, тими, яким притаманні принципи гуманізму, що перебувають у розпорядженні державних органів, зокрема, правоохоронних, до системи котрих належать і органи внутрішніх справ.

Завдання профілактики злочинів такі:

- виявлення й аналіз явищ, процесів, обставин, які є детермінантами злочинів;
- вивчення чинників, які призводять до формування особи злочинця та реалізації злочинних намірів;
- встановлення кола осіб, від яких можна очікувати скоєння злочинів, і цілеспрямований профілактично-виховний вплив на них;
- усунення чи нейтралізація криміногенних факторів на індивідуальному рівні.[13, с.161]

Висновки. Відповідно до статті, в ході якої було розглянуто тему класифікація злочинів, проаналізовано теоретичні засади поняття злочину, була надана повна характеристика класифікації злочину відповідно до всіх критеріїв, а також були визначені проблеми та шляхи запобігання злочинності в Україні.

Аналіз законодавства з питань класифікації злочинів та з питань регулювання діяльності запобігання злочинності в Україні дає змогу зробити наступні висновки:

- поняття злочину є одним з центральних у кримінальному праві. Всі інші його інститути так чи інакше обертаються довкола нього, розкриваючи зміст окремих елементів, що характеризують його, окремих сторін тощо;
- загальними ознаками кожного злочину є суспільна небезпека, протиправність, винність і караність діяння. Сукупністю цих ознак злочин відрізняється від всіх інших правопорушень, у тому числі адміністративних і дисциплінарних проступків;
- класифікації злочинів залежно від їх тяжкості поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.

Політична нестабільність та скрутне економічне становище є причинами різкого зростання злочинності та збільшення кількості тяжких злочинів. Саме тому в статті запропоновано напрями вдосконалення класифікації економічних злочинів.

В. А. Рудницький
Науковий керівник:
Професор Слюсаренко О. Л.

ОФОРМЛЕННЯ ПРАВА НА СПАДЩИНУ

В статті досліджено загальні засади спадкування та особливості реалізації спадкових прав за цивільним законодавством України. Також, наводяться рекомендації щодо можливості реалізації прав громадян на спадщину в якості спадкодавця чи в якості спадкоємця.

Ключові слова: спадкодавець, спадкоємець, оформлення спадкових прав, майно, строки прийняття та відмови від спадщини.

В.А.Рудницький

ОФОРМЛЕНИЕ ПРАВА НА НАСЛЕДСТВО

В статье исследованы основные принципы наследования и особенности реализации прав на наследство согласно гражданскому законодательству Украины. Также, приводятся рекомендации по реализации прав граждан на наследство и с позиции того, кто передает наследство, и с позиции самого наследника.

Ключевые слова: Наследодатель, наследник, оформление прав на наследство, имущество, сроки вступления и отказа от наследства.

V.A.Rudnitsky

THE EXECUTION OF RIGHT IN INHERITANCE

In this issue such questions as background principles of inheritance and peculiarities of enforcement of right in inheritance according to the current legislation of Ukraine are observed. Also, recommendations about enforcement of citizens' right in inheritance are made from both sides of the person, who descends his inheritance and distributee.

Key words: estate-leaver, distributee, drawing up right in inheritance, property, terms of acceptance and surrender from the right in inheritance.

Постановка проблеми. Сьогодні дослідження особливостей оформлення права на спадщину зумовлене необхідністю теоретичного обґрунтування законодавчих положень Цивільного кодексу України щодо змісту й обсягу спадкових прав кожного громадянина. Адже це зумовлено тим, що за останні декілька років відбулися істотні зміни спадкового законодавства, тому відсутність практики застосування норм, що регламентують порядок прийняття спадкоємцями спадщини, обґрунтовують необхідність дослідження питань, пов'язаних із встановленням меж і гарантій здійснення спадкоємцями права на спадкування.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проведений аналіз останніх досліджень та публікацій з окресленого питання свідчить, що в науковій літературі на даний час не існує ґрунтовних досліджень, предметом яких є питання оформлення права на спадщину.

Проблемам спадкового права були присвячені дослідження вчених-юристів XIX – початку XX століття, праці яких і сьогодні є фундаментом сучасної науки цивільного права. Серед них роботи Д.І. Мейера, К.П. Победоносцева, Й.О. Покровського, В.І. Синайського, Г.Ф. Шершеневича та ін.

Наукові праці В.І.Серебровського (“Очерки советского наследственного права”. М., 1953 р.), Б.С.Антимонова і К.О.Граве (“Советское наследственное право”. М., 1955 р.), П.С.Нікітюка (“Наследственное право и наследственный процесс”. Кишинев, 1973 р.),

М.В.Гордона (“Наследование по закону и по завещанию”. М., 1974 р.), В.К.Дронікова (“Наследственное право Украинской ССР”. К., 1974 р.), С.Я.Фурси, Є.І.Фурси (“Спадкове право. Теорія і практика”. К., 2002 р.) попри те, що більшість із них написані багато років тому, містять цілісну теоретичну розробку ряду проблем спадкового права і залишаються в науковому обігу завдяки високому авторитету їх авторів.

Проте ці дослідження вже не задовольняють певною мірою потреби теорії та практики у зв'язку із істотними змінами спадкового законодавства, відсутністю досвіду застосування окремих правових норм, необхідністю певної ревізії сталих доктрин спадкового права та формування нових, адекватних вимогам часу теоретичних положень цього інституту спадкового права.

Мета дослідження. Проведення комплексного науково-теоретичного аналізу проблем спадкування в сучасних соціально-економічних умовах, оцінка діючих правових конструкцій спадкового законодавства, формування науково-теоретичних висновків та надання практичних рекомендацій щодо подальшого вдосконалення інститутів спадкового права і здійснення спадкових прав.

Основні результати дослідження. Інститут спадкування в системі цивільного права будь-якої правової системи, в тому числі правової системи України, тісно пов'язаний з усіма іншими видами майнових прав. Після смерті певної особи найчастіше залишається майно, основу якого становлять право власності та інші речові права. Вони є об'єктом переходу за спадщиною після смерті їх власника. Спадкування є одним зі способів набуття майнових прав, що зближує його із зобов'язальним правом. Інститут спадкового права в сучасних правових системах та в системі цивільного права нашої країни – це один із найважливіших, оскільки об'єктом спадкування переважно є право власності. Питання про те, що залишається після смерті померлого власника, кому воно має перейти, в якому порядку й обсязі, з найдавніших часів до наших днів залишається в центрі уваги суспільства і держави. [16, с.518]

Стаття 1216 Цивільного кодексу України дає визначення поняття спадкування. Спадкування – це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

Суб'єктами спадкування є спадкодавець та спадкоємець. Спадкодавцями можуть бути тільки фізичні особи – громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Не можуть бути спадкодавцями юридичні особи, оскільки у випадку припинення їх діяльності, порядок передачі майна юридичної особи іншим особам або державі регулюється не нормами про спадкування, а спеціальними правилами про ліквідацію чи реорганізацію юридичних осіб.

Спадкоємці – це особи, до яких переходять цивільні права й обов'язки спадкодавця у разі його смерті. Ними можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, а також інші суб'єкти цивільного права (держава, територіальні громади тощо) [12, с.408-409].

Фізичні особи можуть спадкувати і за заповітом, і за законом, у той час як інші суб'єкти цивільного права спадкують лише за наявності вказівки про це в заповіті. Щоб бути спадкоємцем, фізична особа має бути живою на час відкриття спадщини. Але закон захищає права дітей, які були зачаті за життя спадкодавця і народилися після його смерті (“постум”). Якщо дитина народилася мертвою, то спадкові правовідносини за її участю не виникають. Всі інші суб'єкти цивільного права можуть бути спадкоємцями лише за заповітом: юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави і інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦК України).

Спадкування настає в разі смерті фізичної особи або оголошення її померлою у встановленому законом порядку. Права й обов'язки спадкодавця, що входять до складу спадщини, переходять до спадкоємця як єдине ціле. Такий перехід прав і обов'язків називається універсальним правонаступництвом. Від універсального правонаступництва відрізняють правонаступництво сингулярне, при якому до спадкоємця переходить не вся сукупність прав і обов'язків спадкодавця, а лише певні його права або обов'язки.

Розрізняють спадкування трьох видів:

1) за заповітом, в якому виражається воля спадкодавця. Якщо стосовно майна укладений заповіт, то пріоритет надається саме цьому виду спадкування;

2) за законом – відбувається тоді, коли заповіту немає або його визнано недійсним або якщо всі спадкоємці за заповітом відмовилися від спадщини чи померли до відкриття спадщини. Спадкове майно переходить до тих осіб, коло яких вичерпно визначено в законі;

3) за рішенням суду – застосовується в разі "відумерлості спадщини", тобто існування спадщини, яка не була успадкована протягом встановленого законом строку жодною особою. У таких випадках згідно ст. 1277 ЦК суд визнає спадщину відумерлою за заявою відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, і вона переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини. При цьому до територіальної громади переходять як майно, так і борги спадкодавця.

Об'єктом спадкових правовідносин є спадкова маса (спадкове майно), тобто цивільні права і обов'язки спадкодавця, що не припиняються смертю певної фізичної особи і здатні переходити в спадщину. Це можуть бути майно чи майнові права (житлові будинки, квартири, дачі, садові будинки, предмети домашнього господарства, предмети особистого користування, земельні ділянки, засоби виробництва, вироблена продукція, транспортні засоби, грошові суми, цінні папери, пайовий внесок, інше майно споживчого й виробничого призначення), а також немайнові права (авторське право, виключне право на винахід, промисловий зразок, яке ґрунтується на патенті, тощо) [12, с. 410].

Стаття 1219 ЦК України встановлює винятки з принципу загальності переходу спадщини, передбачає, які права та обов'язки не входять до складу спадщини, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця.

Це, зокрема: 1) особисті немайнові права (право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на свободу та особисту недоторканість, право на донорство, право на недоторканість особистого і сімейного життя, право на повагу гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканість житла, право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, право на інформацію, право на зміну ім'я тощо, передбачені книгою 2 ЦК України);

2) право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їхніми установчими документами (глава 7 ЦК України);

3) право на відшкодування шкоди у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я (ст. 1195-1208 ЦК України);

4) право на аліменти, пенсію, допомогу або інші виплати, встановлені законом;

5) права та обов'язки особи як кредитора або боржника, що передбачені ст.608 ЦК України. [8, с. 270-272]

Норми, що регламентують умови та порядок спадкування, містяться в Цивільному кодексі України (книга 6, ст.1216-1308), а також у нормативних актах, які регулюють діяльність нотаріальних контор.

Висновки.

Реалізація спадкових прав є певною рушійною силою суспільного розвитку, оскільки розуміння людиною того, що все зароблене перейде до її близьких родичів, спонукає її до ефективної праці. Реалізація спадкових прав забезпечує стабільність у суспільстві, сприяє збереженню сімейних устоїв, ділової активності.

Поява нових за змістом новел вимагає не лише їх вивчення та осмислення, а й зумовлює необхідність подальшого прогнозування необхідних змін у законодавстві, що істотно підвищить ефективність правових гарантій здійснення права на спадщину.

Логічним завершенням нового Цивільного кодексу України, де врегульовані питання переходу прав та обов'язків від фізичної особи, яка померла, до інших осіб, є реалізація спадкових прав. Людина працює не тільки для себе і суспільства, а й для міцної матеріальної бази близьких їй людей. Отже, наявність і подальший розвиток інституту спадкування тісно пов'язаний з утворенням одного з потужних стимулів для продуктивної праці.

У спадковому праві нашої країни по – новому вирішується проблема усунення від спадкування, питання щодо спадкування окремих прав і обов'язків спадкодавця. Право на вклад у банках в усіх випадках має включатися до спадщини. Чимала кількість нових положень стосується реалізації спадкових прав за заповітом. За новим законом передбачено шість черг спадкоємців. Змінено підхід до порядку прийняття спадщини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України зі змінами від 01.02.2011р Відомості Верховної Ради України 2011, № 10, ст.68.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар /За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. — К.: Істина. 2011.— 928 с
3. Цивільний кодекс України— К. «Скіф», 2008. С. 237 — 253.
4. Цивільний процесуальний кодекс України "Адвокатська фірма "АКТІО" видавництво «Юридичний світ»2011.—160с.
5. Сімейний кодекс України зі змінами та доповненнями. Харків.: ТОВ "Одіссеї", 2011р.—78с
6. "Про нотаріат" від 07.04.2011 №3205-VI // Закон України від 07.04.2011 // Відомості Верховної Ради України 2011, № 41, ст. 413.
7. "Про податок з доходів фізичних осіб" Закон України від 22.05.2003 р. № 889-IV. Відомості Верховної Ради України 2003, № 37, ст.308.
8. "Про затвердження Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України" Наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2004 р. № 20/5.
9. «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» Закон України № 1952-IV від 01.07.2004 року. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. - N 51. - Ст. 553.
10. "Про практику розгляду судами справ про спадкування" Постанова Пленуму Верховного Суду УРСР від 24 червня 1983 р.
11. «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» Закон України № 1952-IV від 01.07.2004 року. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. - N 51. - Ст. 553.
12. Дзера О.В. Цивільне право України. — К.: Юрінком Інтер, 2002.—720с.
13. Заїка Ю. О. Спадкове право України: Навч. Посіб. К.: Істина, 2006. — 216 с.
- 14 Панченко М. І. Спадкове право України / - К.: Знання, 2010. — 76 с.
15. Курта Н. Оподаткування спадщини// Мала енциклопедія нотаріусів. — Харків, 2004. — вип. 6.- 37-39с.
16. Никитюк П. С. Наследственное право и наследственный процесс. — Кишинев: Штица, 1973. — 255 с.
17. Мазуренко С.В. Спадковий договір у цивільному праві України. Автореф. дис.... канд. юрид. наук. — Одеса, 2004 -20 с.
- 18.Наук – практ. Коментар ЦКУ: у 2-х т./ за відп. Ред О. В. Джери (керів. авт. кол.), Н. С. Кузнєвської, В. В. Луца. — К.: Юрінком Інтер, 2005, - Т. 2 — 1088 с.
19. Панченко М. І. Цивільне право України: Навч. посіб. — К.: Знання, 2005. — 583 с. — (Вища освіта XXI століття).
20. Рябоконець Є. О. Спадкове правовідношення в цив. праві: Монографія. — К.: Віпол, 2002. — 266 с.
21. Харитонов Э. О., Дришлюк А. І. Цивільне право України. Елементарний курс: Навчальний посібник. — Суми: ВТД "Університетська книга", 2006. — 352с.
22. Харитонов Е. О., Саниахметова Н. А. Гражданское право Украины. Х.: Одиссей, 2004. — 402 с.
23. Фурса С. Я. Нотаріальний процес: теоретичні основи — К.: Істина, 2002. — 320 с.
24. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Спадкове право. Теорія і практика. Навч. посібник.— К.: Атика. — 2002. — 496 с.

25. Ю. В. Білоусов, С. В. Лозінська, С. Д. Русу та ін. – За ред. Р. О. Стефанчука Цивільне право України: Навч. посіб . – К.: Прецедент, 2005. – 448 с.
26. Цивільне право України: Підруч.: у 2-х кн./ ОВ Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довчерг та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – 2-е вид. доп. і перероб. – К.: Юринком Інтер, 2004. – Кн. 2. – 640 с.
27. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: у 2 т./ За заг. ред. Я. М. Шевченко. – К: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре". – 2003. Т. 1 Загальна частина. – 520 с.

С. Б. Рябенко

Науковий керівник:

Д. юр. н., професор В. К. Матвійчук

НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

В статті коротко узагальнено головні аспекти щодо незаконного заволодіння транспортними засобами. Розглянуто основну статтю 289 Кримінального кодексу України на задану тематику. Наведено рекомендації для подальших досліджень.

Ключові слова: незаконне заволодіння транспортним засобом, крадіжка, спосіб скоєння злочину.

С. Б. Рябенко

НЕЗАКОННОЕ ЗАВЛАДЕНИЕ ТРАНСПОРТНЫМИ СРЕДСТВАМИ

В статье кратко обобщены основные аспекты незаконного завладения транспортными средствами. Рассмотрена основная статья 289 Уголовного кодекса Украины на заданную тематику. Приведены рекомендации для дальнейших исследований.

Ключевые слова: незаконное завладение транспортным средством, кража, способ совершения преступления.

S. B. Ryabenko

MISAPPROPRIATION VEHICLE

The paper briefly summarizes the main aspects concerning misappropriation vehicles. The basic article 289 of the Criminal Code of Ukraine on a given subject. The recommendations for further research.

Keywords: misappropriation of vehicle theft, larceny, the way crime.

Актуальність теми. Проблема попередження та розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортними засобами, (у переважній більшості автомобілями) актуальна з наступних причин:

– кількість автомобільного транспорту в Україні невинно зростає, про що свідчить той факт, що приватний автотранспорт із предмету розкошів стрімко переходить до категорії предметів щоденного користування.

Збільшення ціни транспортних засобів робить їх привабливим предметом зазіхання.

За офіційною статистикою МВС України кількості зареєстрованих злочинів за ст.289 КК України «Незаконне заволодіння транспортним засобом» зменшилось у 2011 році на 10,5 %, в порівнянні з 2010 роком, однак зменшилось й розкриття справ даної категорії з 62,4 % у 2010 році до 61,3 % у 2011 році [7].

Розслідуванню вказаних злочинів не приділяється достатньої уваги криміналістами: в сучасних підручниках або зовсім не викладено відповідної криміналістичної методики, або вона розглядається поверхово і тільки для випадків, коли вже встановлено особу, яка підозрюється у скоєнні злочину. Не розглядаються типові слідчі ситуації, які виникають при розслідуванні незаконного заволодіння транспортним засобом, типові сліди даного виду злочину та способи його скоєння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню та криміналістичній оцінці даного злочину приділяли багато уваги такі науковці: Р.С. Белкін, В.П. Бахін, А.М. Васильєв, І.О. Возгрін, В.Ю. Шепітько, Г.Г. Зуйков, Г.Н. Танасевич, О.В. Челишева, А.Ф. Во-

лобуєв. Вивченню способів незаконних заволодінь транспортними засобами займались А.Л. Мишуточкін, В.І. Жулев, В.С. Корнелюк, Ф.Х. Кульмашев, та ряд інших вчених.

Мета дослідження полягає у запропонованні шляхів попередження та запобігання даних діянь.

Для реалізації поставленої мети, в статті необхідно вирішити наступні завдання:

- розглянути причино наслідковий зв'язок незаконного заволодіння транспортним засобом;
- розкрити роль у житті людини транспортного засобу;
- обґрунтувати зв'язок даного діяння з законодавством України.

Предметом дослідження є незаконне заволодіння транспортним засобом, та методи запобігання здійсненню даного злочину.

1. Причинно-наслідковий зв'язок цього діяння

Незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК) слід розуміти як умисне, протиправне вилучення його з будь-якою метою у власника або законного користувача всупереч їх волі (з місця стоянки чи під час руху) шляхом запуску двигуна, буксирування, завантажування на інший транспортний засіб, примусового відсторонення зазначених осіб від керування, примушування їх до початку чи продовження руху тощо. Таке заволодіння може бути вчинене таємно або відкрито, шляхом обману чи зловживання довірою, із застосуванням насильства або погроз.

Систематичний аналіз норм Особливої частини КК дає змогу виділити такі ознаки діяння при вчиненні цього злочину: 1) воно полягає лише в активній поведінці - дії; 2) дія проявляється в отриманні можливості керувати таким транспортним засобом; 3) поведінка винного є незаконною, він не має ані дійсного, ані уявного права на транспортний засіб, заволодіння яким здійснює; 4) заволодіння транспортним засобом здійснюється без чітко вираженого і дійсного волевиявлення власника або закопаного користувача транспортного засобу. При цьому воля потерпілого або ігнорується (при таємному заволодінні), або подавляється (при застосуванні насильства або погрози його застосування), або ж фальсифікується (при заволодінні шляхом обману).

Цей злочин визнають закінченим з моменту, коли транспортний засіб почав рухатись унаслідок запуску двигуна чи буксирування, а якщо заволодіння відбувається під час руху такого засобу, — з моменту встановлення контролю над ним [5].

Проникнення в кабінку, гараж чи інше сховище, спробу запустити двигун або буксирувати транспортний засіб з метою заволодіння ним необхідно розглядати як замах на вчинення злочину.

Не є незаконним заволодіння транспортним засобом у стані крайньої необхідності, наприклад, для того, щоб терміново доставити тяжко хвору людину до лікарні, приборкати стихійне лихо, усунути іншу небезпеку, яка загрожує людям, інтересам суспільства чи держави.

Заволодіння транспортним засобом за попередньою змовою групою осіб має місце у випадках, коли дві особи і більше заздалегідь, тобто до початку виконання дій, які становлять об'єктивну сторону складу злочину, домовилися про спільне його вчинення, незалежно від того, хто з них керував цим засобом. Проте не підлягають кримінальній відповідальності за ст. 289 КК особи, які не брали участі у вилученні транспортного засобу, але після заволодіння ним винною особою здійснили поїздку на ньому.

Відповідно до частин 2, 3 ст. 289 КК та п. 3 примітки до цієї статті матеріальну шкоду слід визнавати значною в разі заподіяння реальних збитків на суму від 100 до 250 неоп-

датковуваних мінімумів доходів громадян, а великою — на суму понад 250 таких мінімумів [2].

При вирішенні питання про те, чи були збитки реальними, необхідно виходити з положень п. 1 ч. 2 ст. 22 Цивільного кодексу України, де зазначено, що такими збитками є втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, що вона зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права.

Якщо транспортний засіб не зазнав ніяких пошкоджень унаслідок незаконного заволодіння, його технічний стан не погіршився і відновлення він не потребує або сума відповідних витрат менша від зазначеної у п. 3 примітки до ст. 289 КК, така кваліфікуюча ознака, як заподіяння значної або великої шкоди, відсутня.

У випадках, коли особа знищила транспортний засіб, яким незаконно заволоділа, чи призвела до такого стану, що він повністю втратив свою цінність і його вже не можна використовувати за прямим призначенням, розмір реальних збитків дорівнює вартості автомобіля на день учинення злочину. Таким же чином треба вирішувати це питання, якщо транспортний засіб після незаконного заволодіння не знайдено.

У разі пошкодження внаслідок дій винної особи окремих деталей, вузлів, агрегатів транспортного засобу розмір реальних збитків необхідно визначати виходячи з вартості запасних частин і відновлювального ремонту.

Для вирішення питань, які виникли у справі про злочин проти безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, потрібні спеціальні знання, суд має призначити експертизу. У відповідній ухвалі (постанові) слід навести необхідні експертні вихідні дані, що ґрунтуються на матеріалах справи. За наявності в них різних даних щодо обставин події суд доручає експерту дати висновок стосовно кожного з варіантів окремо. На підставі аналізу всіх зібраних у справі доказів суд повинен зазначити у вирокі, які вихідні дані він визнає такими, що відповідають дійсності, і з їх урахуванням оцінити висновок експерта. При цьому слід виходити з того, що згідно зі ст. 67 Кримінально-процесуального кодексу України висновок експерта не має наперед установленної сили, а також переваги перед іншими доказами і, як і всі вони, має бути оцінений судом за внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності та відповідно до закону.

2. Роль у житті людини транспортного засобу

У кожному місті та у кожному селі ми бачимо на вулицях різні транспортні засоби. Це вантажівки, легкові автомобілі, маленькі та великі. Вантажівки возять продукти харчування, будівельні матеріали, меблі та багато іншого.

Автомобіль — це дуже важливий транспортний засіб. Сьогодні ми вже не можемо уявити наше життя без автомобілів.

Перші транспортні засоби були побудовані в останні десятиріччя XIX сторіччя.

Одним з перших винахідників та автобудівельником був німецький інженер Карл Бенц. Він був родом з Карлсруе. Його батько та дід були сільськими ковалями. Вже у молоді роки Карл намагався побудувати самохідний вагон. У своїй маленькій майстерні він сконструював та побудував пізніше двотактний двигун, потім — чотиритактний. А навесні 1885 у дворі майстерні стояв триколісний автомобіль з радіатором, запалюванням і кермом. Автомобіль швидко став відомим. У 1889 на виставці у Парижі було показано перший автомобіль Венца. Розпочалась нова глава в історії транспорту.

Перший автомобіль їхав зі швидкістю 6 кілометрів містом та 12 кілометрів сільським вулицями. Багато людей стверджували, що їздити на автомобілі дуже небезпечно.

Коли у одному місті з'являвся автомобіль, мешканці мчали вулицею, щоб побачити нову машину на власні очі. У деяких містах дозволялось водіям їхати лише зі швидкістю 10 кілометрів на годину.

При цьому перед автомобілем мусив хтось бігти з дзвінком, щоб застерігати людей – про небезпеку. Той, хто хотів покататись на автомобілі, схвильовано прощався з родичами та знайомими, бо він думав: «Хто знає, може я не повернусь з цієї поїздки. Ця поїздка така небезпечна».

Отже, сучасні транспортні засоби навряд чи схожі на перший автомобіль Венца. Вони їздять з великою швидкістю.

Спортивний автомобіль проїжджає сьогодні декілька сотень кілометрів на годину. Перший автодвигун мав лише 2 кінські сили, а сьогодні сучасні автототори мають багато сотень кінських сил. У сучасному легковому автомобілі є до 8 пасажирських місць, а сучасні вантажівки можуть перевезити вантаж до 40 тонн.

Так старий триколісний автомобіль розвинувся до транспортного засобу, який має велике значення для економіки всіх країн.

3. Пов'язаність цього діяння із законодавством України, насамперед із кримінальним правом і кримінальною відповідальністю

Дослідженню способів вчинення злочину, криміналістичній характеристиці злочинів в криміналістиці приділяли свою увагу: Р.С. Белкін, В.П. Бахін, А.М. Васильєв, І.О. Возгрін, В.Ю. Шепітько, Г.Г. Зуйков, Г.Н. Танасевич, О.В. Челишева, А.Ф. Волобу-єв. Вивчення способів незаконних заволодінь транспортними засобами займались А.Л. Мишуточкін, В.І. Жулев, В.С. Корнелюк, Ф.Х. Кульмашев, та ряд інших вчених.

Здебільшого вони торкались визначення способів незаконного заволодіння переважно автотранспортними засобами. Сучасне ж українське законодавство, наявністю ст.289 у Кримінальному кодексі України, яка охоплює всі види транспортних засобів, на які направлено злочинне посягання, вимагає від криміналістики розроблення окремої методики розслідування та надання криміналістичної характеристики даного виду злочину.

Спосіб скоєння злочину є міжгалузевим поняттям ряду юридичних наук, кожна з яких вивчає його відповідно до свого функціонального призначення. Змістовне наповнення поняття «Спосіб скоєння злочину» в різних галузях вельми різне: у кримінальному процесі воно трактується ширше, ніж в кримінальному праві, а в криміналістиці ширше, ніж в кримінальному процесі. Так, процесуалісти розуміють під способом скоєння злочину комплекс виконаних у певній послідовності дій, що обумовлюють настання злочинного результату. Криміналісти розширюють поняття способу на стадії підготовки і приховання злочину, включаючи в нього місце, час, засоби, особливості особи і так далі. Для криміналістики головне в способі не досягнутий результат, а процес досягнення мети, механізм її досягнення. Спосіб скоєння злочину розглядається в криміналістиці як джерело інформації про закономірності виникнення доказів, необхідною для розробки засобів і методів розкриття і розслідування злочинів

У криміналістичній енциклопедії спосіб скоєння злочину розглядається, як система дій з підготовки, вчинення і приховування злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища і психофізіологічними, професійними та іншими властивостями особи, яка може бути пов'язана з вибіркоким використанням відповідних знарядь або засобів, умов місця і часу.

Згідно Постанови Пленуму Верховного Суду України № 14 від 23.12.2005 р. незаконне заволодіння транспортним засобом розуміється як «умисне, протиправне вилучення його з будь-якою метою у власника або законного користувача всупереч їх волі (з місця стоянки

чи під час руху) шляхом запуску двигуна, буксирування, завантажування на інший транспортний засіб, примусового відсторонення зазначених осіб від керування, примушування їх до початку чи продовження руху тощо. Таке заволодіння може бути вчинене таємно або відкрито, шляхом обману чи зловживання довірою, із застосуванням насильства або погроз». Мета протиправних дій не має значення для кваліфікації злочину. Заволодіння транспортним засобом може здійснюватися з будь-якою метою, у тому числі і з метою розкрадання. Таким чином, визначальним для кваліфікації злочину є спосіб заволодіння транспортним засобом [5].

На підставі роз'яснень, викладених у вказаній Постанові Пленуму Верховного Суду України можна визначені способи незаконного заволодіння транспортним засобом, класифікувати за різними підставами.

1. По відношенню до транспортного засобу. Злочин скоюється шляхом:
 - запуску двигуна;
 - буксирування;
 - завантаження на інший транспортний засіб.
2. По відношенню до власника або законного користувача:
 - примусове відсторонення від керування;
 - примушування до початку чи продовження руху.
3. В залежності від умов заволодіння:
 - таємно;
 - відкрито.
4. В залежності від протиправних дій:
 - шляхом обману;
 - шляхом зловживання довірою;
 - шляхом застосування насильства або погроз.
5. В залежності від місця викрадення:
 - з місця стоянки;
 - під час руху.

Наведений в Постанові перелік способів заволодіння транспортними засобами безумовно неповний, оскільки це не є основним завданням, що надає Пленум Верховного Суду України судам загальної юрисдикції.

В криміналістичній літературі один з різновидів заволодіння транспортними засобами - таємне заволодіння, тобто крадіжка, включена до криміналістичної характеристики крадіжок, як один з різновидів крадіжки. Так, В.Ю. Шепітько незаконне заволодіння транспортним засобом охоплює поняттям «крадіжка» та розглядає його як один з її видів. М.І. Скригонюк також незаконне заволодіння транспортним засобом називає «крадіжкою транспортних засобів» і класифікує його як спосіб крадіжки, що не пов'язаний з проникненням у приміщення.

Згідно п.1.10 Правил дорожнього руху, де визначено поняття транспортного засобу та механічного транспортного засобу. Транспортний засіб - це пристрій, призначений для перевезення людей і (або) вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів. До механічних транспортних засобів належать транспортні засоби, що приводяться до руху за допомогою двигуна. Цей термін поширюється на трактори, самохідні машини та механізми (крім транспортних засобів, робочий об'єм двигуна яких не перевищує 50 см³), а також тролейбуси й транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт. Залежно від середовища функціонування, транспортні засоби поділяються на наземні, повітряні та водні. Наземний транспорт, своєю чергою, поділяють на дорожній

і залізничний (рейковий). До рейкових транспортних засобів (згідно з Правилами дорожнього руху) належать трамваї та платформи зі спеціальним обладнанням, яке рухається по трамвайних коліях. Решта транспортних засобів, що беруть участь в дорожньому русі, вважаються нерейковими. Дорожній транспорт поділяється на механічні та немеханічні транспортні засоби. Також правила дорожнього руху виділяють окремо, в механічних транспортних засобах, «маршрутні транспортні засоби» автобуси, тролейбуси, трамваї та таксі, що рухаються за встановленими маршрутами і мають визначені зупинки). До немеханічних належать: велосипед, мопед, причіп [4].

Отже, з вище викладеного ми можемо зробити висновок, що дане діяння пов'язане не тільки з кримінальним правом, а із рядом інших юридичних наук.

4. Шляхи вирішення запобігання вчинення цих діянь

Профілактикою незаконного заволодіння транспортними засобами ОВС є здійснювана в межах наданої їм компетенції діяльність підрозділів ОВС щодо: виявлення, нейтралізації та усунення причин та умов, які сприяють незаконному заволодінню транспортними засобами; позитивного профілактичного впливу на осіб з антигромадською поведінкою з метою недопущення з їх боку вказаних злочинних дій, а також запобігання та припинення даних злочинів за умов чіткого дотримання законодавства. Одним із найбільш важливих заходів профілактики ОВС цього виду злочину є протидія легалізації транспорту, якою є — протиправна діяльність особи або групи осіб, пов'язана зі знищенням чи зміною номерів вузлів та агрегатів транспортних засобів, здобутих злочинним шляхом, виготовленням на них фальшивих документів, кінцевим результатом яких є реєстрація таких автомобілів у РЕП ДАІ МВС України.

Особливостями та основними чинниками поширення незаконного обігу транспортних засобів як виду організованої транснаціональної злочинності є: отримання організованими злочинними угрупованнями значних прибутків від цього злочинного «промислу»; незначний ризик викриття; поширення міжнародних кримінальних зв'язків; розбіжності законодавчих систем різних держав, прогалини та недосконалість їх законодавства стосовно порядку перевірки, реєстрації транспортних засобів; недостатній рівень взаємодії правоохоронних органів різних держав у сфері протидії незаконному обігу транспортних засобів, а також процедури їх повернення власнику, що вдало використовується злочинцями. Головним напрямом боротьби з цим видом транснаціональної злочинності є розширення міжнародного співробітництва правоохоронних органів, яке потребує нових дієвих механізмів у зазначеній сфері.

Взаємодія служб і підрозділів ОВС у запобіганні незаконному заволодінню транспортними засобами — це їх сумісна діяльність, спрямована на комплексне та ефективне використання сил та засобів щодо забезпечення своєчасного виявлення, розкриття та припинення зазначених злочинів, виявлення та усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню, за умов чіткого дотримання законодавства. Основними формами такої взаємодії є: проведення профілактичних операцій, зміст яких полягає у здійсненні комплексу попереджувальних, розшукових, кримінально-процесуальних, психологічних, матеріально-технічних та інших заходів і дій, що в сукупності можуть забезпечити виконання завдань щодо запобігання та розкриття даного виду злочинів; розкриття злочинів по «гарячих слідах»; спільні дії працівників різних підрозділів при огляді місця події та проведення інших дій. У корегуванні таких заходів важливе значення має чітка діяльність чергових частин ОВС.

Важливе значення у запобіганні та забезпеченні ефективної протидії незаконному заволодінню транспортними засобами має взаємодія ОВС з підрозділами прикордонної

служби, у зв'язку з чим актуальним на сьогодні є включення цих підрозділів до складу МВС (у рамках реформування системи правоохоронних органів України).

Отже, службам та підрозділам ОВС, що безпосередньо здійснюють заходи щодо запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами, необхідно ширше залучати до цих заходів громадськість, засоби масової інформації, а також організації, які надають населенню послуги щодо перевезення пасажирів (приватні таксі).

Висновки. Таким чином, запропонована вище класифікація, базуючись на діючому законодавстві та криміналістичних засадах, є, на мій погляд, кроком вперед на шляху розроблення окремої методики розслідування виду злочину, який є законодавчо відокремлений в окрему категорію злочинів, має свій власний предмет злочинного посягання, та передбачений ст.289 КК України «Незаконне заволодіння транспортним засобом». Тобто, розширенню криміналістичної класифікації злочинів. Криміналістична наука, в особі В.Ю. Шепітька, щодо криміналістичної класифікації злочинів, каже наступним чином: «в основу криміналістичної класифікації злочинів мають бути покладені два взаємо- пов'язані критерії: 1) кримінально-правовий, що визначає нормативну суть класифікації передбаченої законом, та 2) криміналістичний, що враховує чинники, пов'язані зі специфікою виявлення і розкриття злочинів різних видів залежно від особливостей предмета посягання, обстановки приготування, вчинення і приховування злочину, його механізму та способів, типології особи злочинця, мети та мотивації злочинних дій».

Список використаних джерел

1. Конституція України: Офіц. текст. - К.: Парламентське видавництво, від 28 червня 1996 року.
2. Кримінальний кодекс України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 25-26, ст.131. Із змінами, внесеними згідно із Законом N 5284-VI (5284-17) від 18.09.2012.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України / Затверджений Законом від 28.12.60 (1000-05) ВВР, 1961, N 2 ст. 15. Із змінами, внесеними згідно із Законом N 5290-VI (5290-17) від 18.09.2012.
4. Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. N 1306ю Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ N 668 (668-2012-п) від 18.07.2012.
5. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 14. Із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 18 від 19 грудня 2008 р.).
6. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06 лист. 2009 р. № 10.
7. Статистика МВС України: Стан та структура злочинності в Україні (2008–2009 рр.
8. Криміналістика : підручник [для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти] / Глібо В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. – К.: Ін Юре, 2001. – 684 с.

Саєнко О. О.

Науковий керівник:

доц. юр. наук Матвійчук В.К.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА

У статті розглянуто проблеми застосування на практиці теорії поділу системи права на галузі права за предметом і методом правового регулювання, у тому числі стосовно визнання цивільного права самостійною галуззю права.

Ключові слова: система права, галузь права, предмет і метод правового регулювання, цивільне право.

Саєнко А. А.

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО КАК ОТРАСЛЬ ПРАВА

В статье рассмотрены проблемы применения на практике теории разделения системы права на отрасли права в соответствии с предметом и методом правового регулирования, предложены дополнительные критерии, в том числе относительно признания гражданского права самостоятельной отраслью права.

Ключевые слова: система права, отрасль права, предмет и метод правового регулирования, гражданское право.

Saenko A.

CIVIL LAW AS A BRANCH OF LAW

The article considers the issues of practical application of the theory of division of the law system into branches according to the subject and method of legal regulation, additional criteria including the recognition of the civil law as an independent law branch are offered.

Key words: law system, law branch, subject and method of legal regulation, civil law.

Постановка проблеми. Наукова дискусія стосовно цивільного права в аспекті про співвідношення публічного і приватного права на теренах нашої країни відбувається починаючи з 20-х років минулого сторіччя. Не досягаючи кінцевого, всіма визнаного результату, ця дискусія була і залишається значним стимулом для численних наукових доробок представників, як цивільного так і цілої низки інших споріднених галузей права. Із введенням у дію Цивільного кодексу України 2003 р. (далі – відповідно ЦКУ) ця дискусія не отримала логічного завершення. Основні науково-теоретичні проблеми не розв'язані і потребують подальших досліджень.

Однією з таких проблем нині є, безперечно, проблема визнання цивільного права самостійною галуззю права, вирішення якої, у свою чергу, залежить від формування методично правильного підходу до визначення поняття самостійної галузі права, її ознак.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні дослідження проблем визначення поняття самостійної галузі права, визнання цивільного права самостійною галуззю знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: С. С. Алексєєв, Д. В. Боброва, В. І. Борисова, С. М. Братусь, В. П. Грибанова, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, О. С. Юффе, А. І. Камінка, О. О. Красавчиков, Д. Й. Мейер. та ін. Проте і на сьогодні ці проблеми залишаються дискусійними.

Мега даної статті полягає в тому, щоб у світлі питання співвідношення публічного і приватного права в цивільному праві розглянути теоретичні проблеми визначення самостійної галузі права і надати пропозиції щодо їх розв'язання.

Основні результати дослідження. Проблема співвідношення публічного і приватного права в цивільному праві завжди була складною. Теоретичним підґрунтям її розв'язання

для більшості дослідників була і залишається понині теорія про те, що визначальною підставою поділу системи права на галузі слугує предмет правового регулювання суспільних відносин, які є неоднорідними, а певні їх групи мають спільні ознаки. Саме наявність у відповідній категорії об'єктивноіснуючих відносин спільних ознак дає підстави для формування галузі права. На цей процес можуть впливати і суб'єктивні фактори, наприклад ступінь розвитку науки, адже представники того чи іншого наукового напрямку прагнуть обґрунтувати існування певної сукупності правових норм, що є предметом їх досліджень, у формі самостійної галузі права.

Цивільне право у правовій системі визнається основною самостійною галуззю права, яка має свій предмет та метод правового регулювання. Предметом цивільного права є майнові і особисті немайнові відносини в суспільстві. Метод цивільного права – це сукупність засобів за допомогою яких цивільне право впливає на майнові і особисто немайнові відносини. В основі методу цивільно-правового регулювання лежить юридична рівність учасників цивільно-правових відносин. [9]

На сьогодні цивільне право як галузь правової системи України не позбавлене проблем. Вони існують, але стосуються вони в основному визначення кола регульованих цивільним правом відносин, змісту методу правового регулювання, співвідношення норм цивільного права з іншими галузевими та міжгалузевими системами (підсистемами).

На наш погляд, поділ цивільного права повинен здійснюватись, не стільки за «власним» предметом та методом правового регулювання, скільки за критерієм необхідності та доцільності об'єднання певних правовідносин у предмет галузі права з метою досягнення необхідного соціально-економічного результату за рахунок комплексного вивчення та регулювання цих відносин. Виділення самостійної галузі права повинне мати безпосередній зв'язок з потребами практики – забезпечувати оптимальний розвиток законодавства у тій чи іншій сфері суспільних відносин і полегшувати всім учасникам цих відносин користування ним.

Актуальною в Україні є проблема приватного характеру цивільного права. Поділ усієї правової системи на публічне та приватне право багато в чому є умовним, оскільки в багатьох випадках відбувається процес взаємодії норм різних окремих систем. Незважаючи на те, що норми конституційного права є публічно-правовими, Конституція України закладає підвалини для усіх галузей права та інших підсистем, у тому числі і для цивільного права, оскільки вона виконує функцію "соціального служіння" всьому народу держави. Наприклад, у Конституції України у восьми статтях містяться норми стосовно права власності громадян, юридичних осіб, держави, територіальних громад.[1]. Відповідно ці норми знайшли своє відображення та розвиток в нормах інституту права власності Цивільного кодексу України.[2] Для конституційного права, інших публічних підсистем характерна імперативність переважної частини норм. Для норм цивільного як приватного права характерні диспозитивність, спрямованість на забезпечення інтересу окремої особи тощо.

Приватне право можна визначити як сукупність правил і норм, що стосуються визначення статусу і захисту інтересів окремих осіб, які не є фігурантами держави, не знаходяться у відносинах влади і підпорядкованості один одному, рівноправно і вільно встановлюють собі права і обов'язки у виникаючих за їх ініціативою відносинах.[3] Однак у даному випадку наведена характеристика не є вичерпною, оскільки зміст приватного права є надто складним і не завжди однорідним. Неоднозначним може виявитись для тлумачення термін "фігурант держави", адже під ним можна розуміти також державні та комунальні юридичні особи, інтереси яких як публічних утворень захищаються приватним правом нарівні з інтересами приватних осіб. Крім того, розглядаючи приватне право як

сукупність правил і норм, а в іншому випадку право - категорія більш широка, ніж закон, яка охоплює всю сукупність загальнообов'язкових норм.

Звичайно, будь-яке визначення приватного права може мати вразливі сторони. Тому головним завданням у вирішенні проблеми публічного і приватного права має бути виявлення найважливіших юридичних ознак, що слугують підставою для їх розмежування. В юридичній науці в основу цього розмежування закладається категорія інтересу.[6] Вважається, якщо мова йдеться про державний інтерес, правове становище держави, її органів, про регулювання відносин, що мають суспільний інтерес, то це сфера публічного права, але коли йдеться про інтерес окремих приватних осіб, майнові відносини між ними, їх правове становище у зв'язку з цим, то це сфера приватного права. Безумовно, категорія інтересу тут є надзвичайно важливою, але не є єдиною. Крім того, "суспільний інтерес" як правову категорію необхідно розуміти у даному випадку у вузькому значенні, адже потреба врегулювання майнових відносин між приватними особами також обумовлюється суспільним інтересом, функцією держави забезпечувати охорону прав і інтересів громадян, юридичних осіб. Очевидно, не менш важливими у вирішенні цієї проблеми можуть виявитися принципи, які закладаються в основу публічного та приватного права, засоби, які використовуються відповідною галуззю права чи іншою підсистемою у разі порушення прав та інтересів особи.

Основною підставою визнання приватним цивільного права має слугувати закон, який є формою вираження права. На думку А.С.Довгерта, Цивільний кодекс є Кодексом приватного права, який, зокрема, охоплює все приватноправове поле, регулює майнові та особисті немайнові відносини, які засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, є основним актом у системі всього цивільного законодавства.[4] Та всеж в ЦКУ міститься чимало правових норм, які містять ознаки публічного характеру, наприклад, норми, які регулюють відносини за участю громадян-споживачів. Тому дійсний зміст цивільного права, його правову природу та місце в системі українського права необхідно встановлювати через виявлення його предмету та методу правового регулювання суспільних відносин, з урахуванням критеріїв необхідності та доцільності притаманних цивільному праву, не обмежуючись концентрацією уваги на його приватноправовому характері.

Висновок. Пануюча у правовій науці України теорія виділення галузей права за двома ознаками – предметом і методом правового регулювання – на практиці не дозволяє виділити майже жодної «чистої» галузі права. Виникає необхідність у додаткових критеріях. І таким критерієм має бути критерій необхідності та доцільності об'єднання певних правовідносин у предмет галузі права.

А встановлення між публічним і приватним правом оптимального співвідношення і взаємодії стає центральною і найбільш актуальною проблемою розвитку і удосконалення правової системи України. Саме тут знаходить своє місце і цивільне право в аспекті оптимального співвідношення публічного і приватного права.

Література:

1. Конституція України /Прийнята 28 червня 1996 року./ Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парламентське вид-во, 2006. — 59 с.
2. Цивільний кодекс України. — Голос України. — 12 березня 2003р. №45-46\3045-3046.
3. Агарков М. М. Ценность частного права // Агарков М. М. Избранные труды по гражданскому праву. В 2-х т. Том 1. — М., 2002.
4. Дзера О. В., Боброва Д. В., Довгерт А. С. Цивільне право України: У 2 кн./ О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова.— К.: Юрінком Інтер, 2004. — Кн. 1 — 736 с.
5. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права (Серия «Классика российской цивилистики»). — М: Статут, 1998.

6. Харитонов Є. О., Старцев О. В. Цивільне право України: Підручник. – Вид. 2, перероб. і доп. – К.: Істина, 2007. – 816 с.
7. Цивільне право України: Підручник: У 2-х т. / Борисова В. І. (кер. авт. кол.), Баранова Л. М., Жилінкова І. В. та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т. 1. – 480 с.
8. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2005.
9. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К.: Істина, 2004.
10. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004.
11. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Видання третє перероблене та доповнене. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2006. – 1200 с.
12. Черепахин Б. Б. К вопросу о частном и публичном праве // Черепахин Б. Б. Труды по гражданскому праву (Серия «Классика российской цивилистики»). – М., 2001.

Сазанов М. С.

Науковий керівник:

К. юр. наук, доцент М.І. Карпенко

СЛІДЧІ ДІЇ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Досліджується слідчі дії за новим Кримінальним процесуальним кодексом (далі - КПК), завданням якого є провадження досудового розслідування. Дії слідчого, незалежно від їх безпосереднього завдання, в сукупності спрямовані на всебічне, повне й об'єктивне розслідування кримінальної справи. Данні дії класифікуються, поділяються на види.

Ключові слова: слідчий, види слідчих дій, допит, обшук, слідчий експеримент, огляд, впізнання, освідування, експертиза.

Н.С. Сазанов

СЛЕДСТВЕННЫЕ ДЕЙСТВИЯ И ИХ КЛАССИФИКАЦИЯ

Исследуются следственные действия за новым КПК, заданием которого является осуществлением досудебного расследования. Действия следователя, независимо от их непосредственного назначения, в совокупности направлены на всестороннее, полное и объективное расследование уголовного дела. Следственные действия классифицируются, разделяются на виды.

Ключевые слова: следователь, виды следственных действий, допрос, обыск, следственный эксперимент, осмотр, опознания, освидетельствование, экспертиза.

M.S. Sazanov

CONSEQUENCE ACTIONS AND THEIR CLASSIFICATION

Probed consequence actions after new KPK, a task of which is realization of pre-trial investigation. Actions of investigator, regardless of their direct task, in aggregates directed on comprehensive, complete and objective investigation of criminal case. The Danni actions are classified, divided into kinds.

Keywords: investigator, types of investigators of action, interrogation, search, investigation experiment, review, recognition, coulisse, osviduvannya, examination.

Постановка проблеми. Визначення діяльності слідчих, чи змінилися вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій. Пізнавальні процесуальні дії, які притаманні, в основному, для стадії досудового розслідування, і призначені для пошуку, виявлення, фіксації та перевірки фактичних даних у кримінальній справі.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Базою наукової статті стали праці В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітька, А.В. Кофанова, О.А. Кобилянського, Я.В. Кузьмічова, Ж.В. Удовенка, С.В. Хільченка, А.В. Молдована, С.М. Мельника, В.Я. Тація, В.А. Богунова та ін.

Мета дослідження. Метою дослідження є з'ясування змісту слідчих дій. За новим КПК визначається збільшення навантаження роботи слідчих.

Основні результати дослідження. "Перед основним дослідженням хочу зазначити. Слідчий - це посадова особа органів прокуратури, внутрішніх справ, податкової міліції, служби безпеки, призначена у встановленому законом порядку, завданням якої є провадження досудового слідства [1, с. 95].

За новим Кримінальним процесуальним кодексом України, збільшилося навантаження, тобто усі заяви розглядаються тільки слідчими. Слідчий проводить слідчі дії (він ініціює і розкриває злочини), але є можливість залучати до проведення слідчих дій оперативних

працівників, тобто розподілити роботу. У кримінально-процесуальній літературі є й інші визначення слідчих дій. Я згоден з думкою Н. А. Якубовича, що слідчі дії - це передбачена кримінально-процесуальним законом сукупність операцій, що забезпечується державним примусом і прийомами, які здійснюються при розслідуванні злочинів для виявлення, фіксування і перевірок фактичних даних, що мають значення доказів по кримінальній справі. Кожна зі слідчих дій виступає як специфічна сукупність пізнавальних прийомів виявлення і відображення доказової інформації певного виду [2, с. 24-32].

Слідчі дії складається з трьох етапів:

- початковий;
- проміжний;
- заключний.

Які в свою чергу поділяються на під етапи.

Початковий етап складається з двох видів діяльності по підготовці слідчої дії. До нього входять етапи попередньої та додаткової підготовчої діяльності. Перший вид підготовчої діяльності здійснюється до того, як слідчий вступає в процес безпосередньої взаємодії з об'єктом (мова йде про підготовку на робочому місці слідчого, що часто не збігається з місцем розшуку об'єкта).

Що стосується додаткової підготовки дії, то вона здійснюється на місці його провадження. Починаючись у момент вступу слідчого в контакт із об'єктом тактичного впливу, вона триває аж до початку безпосереднього провадження.

Проміжний етап - предметна взаємодія слідчого з допитувемим, обумовлена цілями і завданнями даної дії. Завершується слідча дія етапом, у межах якого впроваджується дія. На цьому етапі закінчується процес інформаційної взаємодії слідчого й об'єкта (проводиться упакування вилучених предметів, бесіда слідчого з допитаною особою про можливий виклик для додаткового допиту).

Заключний етап - проводиться діяльність, що спрямована на створення належних умов, які забезпечують досягнення цілей наміченої дії. Він починається після того, як побудувавши, проаналізувавши й оцінивши уявну модель сформованої ситуації, слідчий, у провадженні якого перебуває кримінальна справа або інша уповноважена на те посадова особа (прокурор, що проводить нагляд за слідством, керівник органу досудового розслідування та ін.) ухвалюють рішення щодо проведення відповідної слідчої дії. Аналіз уявної моделі ситуації дозволяє визначити наявність пошуково - пізнавальної проблеми, для вирішення якої потрібне проведення якої-небудь дії або комплексу дій. В останньому випадку визначається послідовність проведення дій і приймається рішення про те, яка дія є першочерговою [3, с. 254].

Досудові дії слідчого являють собою ряд різноманітних процесуальних та розшукових дій органів досудового розслідування, регламентованих КПК.

Видами слідчих (розшукових) дій за новим КПК є:

- допит (стаття 224 КПК України);
- впізнання (стаття 228 КПК України);
- обшук (стаття 234 КПК України);
- огляд (стаття 237 КПК України);
- ексгумація трупа (стаття 239 КПК України);
- слідчий експеримент (стаття 240 КПК України);
- освідчення особи (стаття 241 КПК України);
- експертиза (стаття 242 КПК України) [4, с. 184-205].

За своєю процесуальною формою слідчі дії можуть поділятися на такі, що проводяться:

а) за постановою і без неї та інші. Без попереднього винесення постанови слідчий виконує такі слідчі дії: допити, огляди, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання, обшук особи;

б) за ухвалою слідчого судді і без ухвали. За ухвалою слідчого судді проводиться обшук житла;

в) за постановою прокурора проводиться ексгумація трупа;

г) за участю понятих (і без них). За участю понятих проводиться обшук;

д) за участі спеціалістів. Допит малолітнього, впізнання, огляд, слідчий експеримент. Про кожну слідчу (розшукову) дію слідчий, прокурор складає протокол [5, с. 264].

А також потрібно згадати вимоги до проведених слідчих (розшукових) дій, які зазначені в статті 223 КПК України:

1. Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

2. Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети.

3. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені КПК, а також відповідальність, встановлена законом.

4. Проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного.

5. У разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності [6, с. 549].

6. Слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

7. Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (поятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Пояти можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

8. Слідчі (розшукові) дії не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених частиною третьою статті 333 КПК. Будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими [7].

Висновки: Насамперед, проаналізувавши новий Кримінальний процесуальний кодекс, варто зазначити, що це прогресивно-правовий документ. В якому закріплюються кримінальні провадження, а саме розкритий зміст, спосіб, форма, діяльність та здійснення правосуддя. З нового кодексу можна зробити висновок, що стали кращі умови для здійснення своїх повноважень суб'єктами кримінального провадження. На мою думку, щоб працював новий КПК, потрібно змінити певні умови праці, змінити кадрову політику. А також збільшилась робота у слідчих, а саме заяви розглядаються тільки ними. І якщо за попереднім КПК оперативно-розшукові дії проводилися оперативними підрозділами (вони ініціювали і розкривали злочини), то дану роботу виконують слідчі із залученням співробітників оперативних підрозділів.

Література.

1. Юридична психологія: підручник / - 2-ге вид., перероб. і доп. В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько: - Х.: Право, 2008. - 240 с.
1. Теоретические основы предварительного следствия: Н.А. Якубович - М., 1971. - 98 с.
2. Криміналістика: питання і відповіді: навчальний посібник / А.В. Кофанов, О.А. Кобилянський, Я.В. Кузьмічов, Ж.В. Удовенко, С.В. Хільченко: - Право, вид., 2011. - 487 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: за станом на 18.01.2013 р., 292 с.
4. Кримінальний процес України: навчальний посібник / А.В. Молдован, С.М. Мельник: - Право, вид., 2013. - 368 с.
5. Кримінально процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар (у 2-х томах) 2-ге видання за станом на 1 січня 2013р. : / В.Я. Тацій: - вид., "Право" 2013. - 600 с.
6. До питання про порядок застосування звукозапису при проведенні слідчих дій: / Підприємництво, господарство і право / В.А. Богунов 2004. - № 1. - 250 с.

Семенець О.В.
Науковий керівник
канд. юр. наук **Н. В. Дараганова**

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

В статті комплексно досліджено виникнення та розвиток трудового договору. Аналізується та розкривається тенденції розвитку трудового договору в аспекті становлення індивідуально-договірної регулювання трудових відносин. Зазначається, що трудовий договір є множинною конструкцією, і з огляду на поняття, яке у відповідних ситуаціях проявляє свої різні сторони.

Ключові слова: трудовий договір, угода, працівник, індивідуально-трудова регулювання.

Семенець Е.В.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРА

В статье комплексно исследовано возникновение и развитие трудового договора. Анализируется и раскрывается тенденции развития трудового договора в аспекте становления индивидуально-договорной регуляции трудовых отношений. Отмечается, что трудовой договор является множественной конструкцией, и учитывая понятие, которое в соответствующих ситуациях проявляет свои разные стороны.

Ключевые слова: трудовой договор, соглашение, работник, индивидуально-трудова регулювання.

Semenets O.

THE FEATURES OF THE EMPLOYMENT CONTRACT

The article centers around the emergence and development of the labour contract. The trends in the in the employment contract are analyzed and revealed in terms of the formation of individual and contractual regulation of labour relations. It is reported that the employment contract is plural construction and due to the notion shows its different sides in appropriate situations.

Key concepts: employment contract, agreement, employee, self-employment regulation.

Постановка проблеми. За роки незалежності, з моменту проголошення України суверенною, демократичною, соціальною, правовою державою, у нашій країні відбулися вагомі соціально-економічні та політичні зміни, які значною мірою обумовили необхідність реформування трудового законодавства, приведення його у відповідність з міжнародними нормами і стандартами.

Сьогодні, у період розбудови незалежної правової держави, історичне минуле, правова спадщина українського народу відіграють особливо важливу роль. Велике значення, зокрема, набуває дослідження історії трудового договору України. Визначаючись із основними напрямками правового регулювання праці в Україні не слід повторювати помилки, зроблені в радянський період, а тим більше, зроблені та уже виправлені в країнах із ринковою економікою. Гнучкість ринку робочої сили була домінантою політики зайнятості в економічно розвинутих країнах у попередньому десятиріччі і одночасно розглядалася як ефективний засіб зниження безробіття. Проте до середини 90-х років ХХ століття стало зрозуміло, що, незважаючи на спрощення практики найму і звільнення, надання більшої свободи підприємцям при встановленні рівня і форми оплати праці, реального зниження масштабів безробіття так і не вдалося досягти. Зростання безробіття,

нова структура ринку праці і складу найманої робочої сили, посилення різноманітних кризових явищ і процесів — все це тільки додаткові передумови для загострення конкуренції між індивідуальними працівниками та їх групами. Такий стан речей цілком влаштовує підприємців. Але чи влаштовує він переважну більшість громадян України? Страх перед безробіттям, відчайдушна конкуренція за місце роботи, інші наслідки кризових явищ призводять до того, що працівники нині частіше, ніж раніше, змиряються з порушеннями своїх прав, стримують соціальні вимоги, погоджуються на будь-яку роботу, будь-яку форму зайнятості, на будь-які умови праці аби не залишитися без роботи, без засобів до існування для себе і своєї сім'ї. Крім того, в хід ідуть різного роду управлінські теорії та політичні гасла, які пропагують цинічний індивідуалізм, досягнення добробуту за будь-яку ціну.

Держава, відмовившись від домінуючої ролі регулювання трудових відносин, тепер розширює рамки договірної регулювання. Участь держави проявляється в тому, що вона встановлює мінімум гарантій, які повинні надаватися всім і не може бути знижений жодним роботодавцем. І тут основним, вихідним пунктом, повинно стати, індивідуально-договірне регулювання, в основі якого трудовий договір.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну різноманітність наукових праць. Слід зазначити, що питання юридичних фактів і, зокрема, юридичних фактів як підстав виникнення індивідуальних трудових правовідносин завжди привертала увагу вчених-правознавців. Проблеми теорії юридичних фактів у загальній теорії права знайшли своє відображення в роботах С.С. Алексєєва, Ю.І. Гревцова, З.Д. Іванової, В.Б. Ісакова, Рабіновича, В.М. Сінюкова, О.Ф. та інших. У радянський період над цими питаннями працювали також вчені трудового права такі, як М.Г. Александров, О.В. Барінов, Ф.М. Левіант, О.С. Пашков, В.М. Смирнов, та багато інших. У роки незалежності України ті чи інші проблеми юридичних фактів у трудовому праві України висвітлювалися у дисертаційних та монографічних роботах А.В. Андрушко, В.В. Єрьоменко, В.Г. Роганя, Чанишевої та ін.

Мета дослідження: аналіз та розкриття тенденцій розвитку і сучасного стану індивідуального договірної регулювання трудових відносин на прикладі трудового договору.

Основні результати дослідження. Для глибокого усвідомлення і ефективного вирішення завдань, щодо регулювання трудових відносин у нашій державі, виникла гостра потреба у вивченні, дослідженні й творчому переосмисленні всього кращого, набутого у цій сфері в її минулому розвитку.

У сучасних умовах надзвичайно актуальною є проблема з'ясування тенденцій та закономірностей розвитку трудового договору у контексті взаємозв'язку наукових здобутків цієї галузі та розвитку трудового законодавства України.

Історично трудовий договір становить собою результат боротьби робітничого класу за свої економічні і соціальні права. Усвідомивши себе як революційну силу і вступивши в організовану боротьбу за свої права, робітничий клас прагнув зайняти певні позиції в економіці. Це, в свою чергу, забезпечувало радикальну перебудову всіх суспільних відносин.

Якщо проаналізувати становлення радянського трудового права, можна сказати, що трудовий договір є центральним інститутом трудового права. Становлення радянського трудового права, як самостійної галузі права було спробою більшовиків створити нове соціалістичне право, яке принципово відрізнялося б від буржуазного [4].

У кодексі законів про працю 1918 року закріплювалась загальна трудова повинність, тому місця для договірного способу встановлення трудових відносин не було, воно було закріплено законодавчим. Трудові відносини були стихійно віднесені до сфери публічно-правового регулювання. Теоретичне обґрунтування публічно-правового регулювання трудових відносин базувалось на запереченні найманого характеру праці, оскільки наймані відносини ототожнювались з експлуататорськими [5].

Законодавець, прийнявши у 1922 році новий Кодекс законів про працю надав простір для індивідуальних і колективних угод. Договірна практика почала розвиватися, залучення до праці набуває договірної форми [5].

У юридичній літературі побутувала думка про галузеву належність трудового права до цивільного. Ст. 33 радянського Цивільного кодексу закріплювала норму про те, що відносини найму робочої сили регулюються виключно Кодексом законів про працю. А це свідчить про те, що трудове право закріпилося як самостійна галузь права зі своїм специфічним методом регулювання, а трудовий договір - як основний його інститут. Він визначався як угода двох або більше осіб, за яким одна сторона (наймач) надає свою робочу силу другій стороні (наймачу) за винагороду. Значення трудового договору зводилося лише до волевиявлення сторін, а проголошення встановлення умов праці в трудовому договорі було лише декларацією [11].

Дану функцію щодо встановлення умов праці виконували колективний договір і централізоване законодавство, оскільки радянське трудове право міцно стояло на шляху публічно правового регулювання.

У 1970-1971рр. були прийняті Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про працю [13]. У даному акті вперше отримала легальне закріплення така ознака трудового договору, як підпорядкування робітника господарській владі роботодавця. В основах дана ознака трансформувалася у вимогу виконання роботи з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку. Уперше була заборонена вимога відмови у прийнятті на роботу. Основи дали визначений позитивний напрямок індивідуальному договірному регулюванню.

7 жовтня 1977 року Верховна Рада СРСР прийняла Конституцію розвиненого соціалізму. Вона розширила поняття права на працю. Новели законодавства значно удосконалили інститут трудового договору і надали подальший поштовх для розвитку наукових досліджень.

У науці радянського трудового права соціалістичний трудовий договір характеризувався деякими вченими як організаційно-правова форма застосування праці в системі державних підприємств. При цьому саме поняття організаційно-правової форми не розкривалося. На противагу вченим-трудовикам у цивілістичній літературі була поширена думка про організаційний договір як правову форму, що опосередковує організаційні відносини, спрямовані на забезпечення формування майнових відносин [8].

Учений-цивіліст О.А. Красавчиков, досліджуючи організаційно-правові цивільні відносини, до їх числа відносив і трудові відносини. Тому, теорія організаційних відносин вийшла за рамки цивільних досліджень. У підручнику «Советское трудовое право» за редакцією А.С.Пашкова зазначено, що специфічність предмета трудових відносин невіддільність здатності до праці від особистості працівника породжує особливі особистісно-правові й організаційні зв'язки між учасниками відносин [9].

З кінця сімдесятих років правове регулювання праці здійснюється фактично тільки нормативним шляхом, відбувається жорстка регламентація прав і обов'язків сторін за трудовим договором. Трудовий договір у науці трудового права розглядається як

юридичний факт, що породжує трудове правовідношення. Зміст трудового договору зводиться до необхідних умов. Останні роки існування адміністративно-командної системи ознаменувалися посиленням інтересу до теорії природного права, а отже, проблеми особистості робітника. Виходять у світ одна за одною монографії російських учених-трудоників С.А.Іванова та Р.З.Лівшиця «Личность в советском праве», згодом книга – В.І.Курилова «Личность, труд, право», де автор приходиться до висновку, що завдання трудового права полягає в закріпленні у свої норми незмінних за суттю природних прав у максимальному стикуванні до досягнутого прогресом можливого способу їх забезпечення і реалізації [10].

У 1989 році вийшла праця Р.З.Лівшиця «Трудовое законодательство: настоящее и будущее». Автор дав теоретичне обґрунтування, чому саме трудовий договір є правовою формою вільного залучення до праці, підкресливши, що у свободі вибору проявляються інтереси працівника: професія, рід занять і робота обираються відповідно до покликання освіти і професійної підготовки [3].

Потреби суспільства виражаються у потребах конкретних підприємств. Опираючись на свої потреби, підприємство є вільним у виборі працівників. Такий вільний вибір підприємством робітника опирається на потреби громадянина, а вільний вибір робітником підприємства – на потреби суспільства. Дві свободи, дві волі, дві групи інтересів повинні поєднуватися. І кращою правовою формою для цього є трудовий договір. І все ж соціалістичний трудовий договір більш схожий на угоду, що оформляє трудовий договір, який відтворює норми Кодексу та інших законодавчих актів. Він інформує працівника про його права та обов'язки, визначених законом. Ринок праці, що формується, висуває на перший план не організаційні відносини, а майнові. Таким чином, організаційний характер трудового договору обумовлює його невідповідність вимогам ринкової економіки [3].

Свобода підприємства, запровадження різних форм власності, становлення ринкової економіки викликали нову форму найму праці – контракт. В умовах адміністративної системи розвивати і удосконалювати договірні форми залучення до праці було неможливо, оскільки кожний крок сторін трудових відносин регулювався трудовим законодавством, позбавляючи сторін мінімальної самостійності. Контрактна форма дозволяла враховувати індивідуальні особливості працівника, його професійні навички, ліпше зіставити оплату праці та різні форми заохочень з результатами господарської та іншої діяльності, підвищувати відповідальність сторін. Однак дана система приводила до різкого зниження гарантій для працівників. В.І.Нікітінський підкреслював, що питання про застосування контрактів може бути вирішено лише на основі сучасних законодавчих актів, що складають основу запровадження контрактної системи підбору кадрів. Попри-все будь-які загальні норми, що встановлюють порядок і умови використання контрактної системи найму на роботу, у трудовому законодавстві відсутні [12].

Однак, контракт, як правова форма найму праці отримала неоднозначну оцінку у представників науки трудового права. Відсутність у науці трудового права єдиної думки з даної проблеми є однією із причин, що не дозволяла законодавцю до сьогодні сформуванню інституту контракту.

Крім того проблеми контрактної форми найму можуть бути розв'язані тільки в комплексі з іншими проблемами трудового права, що потребує корінного реформування та прийняття нового трудового Кодексу.

В радянський період договір не був визнаний вітчизняною наукою в якості універсального регулятора суспільних відносин. Договір не був навіть предметом дослідження у теоретиків права, оскільки вони вважали, що правове регулювання є в

принципі державним регулюванням. Основним фактором, що потягнув суттєву трансформацію соціалістичного трудового договору, можна назвати децентралізацію правового регулювання трудових відносин. Держава, в ході швидкоплинних приватизаційних процесів, поступово втрачала функцію по суті єдиного роботодавця, а тому не могла використовувати старі адміністративно-командні методи при визначенні умов найму робочої сили, зберігши за собою лише встановлення мінімум гарантій.

Держава змушена була відмовитись від керівної ролі щодо впливу на трудові відносини, що призвело до посилення значення договірного регулювання у сфері праці. Різкі зміни в бік колективно-договірного регулювання трудових відносин зумовили необхідність відповідних змін в трудове законодавство. Законодавча база колективно-договірного регулювання піддалася суттєвому оновленню, метою якого було створення системи соціального партнерства. На протигагу колективно-договірного регулювання, у сфері індивідуально-договірного регулювання відбуваються застійні явища.

Недосконалість законодавства породжує на практиці спроби заповнити прогалини шляхом використання в трудовому договорі цивільно-правових конструкцій. Більшість роботодавців стараються не оформляти свої відносини з працівниками, або ж вносять до письмової угоди цивільно-правові елементи. Наприклад трудовий договір (контракт) на підприємствах приватної форми власності та з фізичними особами – роботодавцями, як правило, не укладається. Таким особам видається свідоцтво про право на заняття підприємницькою діяльністю, що в подальшому позбавляє такого працівника від ряду пільг і гарантій, властивим трудовим відносинам: щорічна основна, додаткові відпустки, доплати, надбавки тощо. Крім того, на практиці часто укладаються «угоди про працю», «трудова угоди», які несуть у своїй змістовій частині цивілістичне наповнення. Отже, трудовий договір у його природному наповненні можна зустріти лише, як правило, на державних підприємствах. Ні законодавство про працю, ні практика не дають підстав для висновку про, що поряд з трудовим договором і контрактом існують інші види угод про працю [3].

Подальші економічні та політичні реалії, зміни законодавства визвали трансформацію уявлень про метод правового регулювання праці. У юридичній науці трудове право стало розглядатися в поєднанні приватноправового та публічно-правового начал при пріоритеті приватного права. Учені-трудовики, характеризуючи метод, відзначають у ньому співвідношення (поєднання) державного (централізованого), договірного (локального) регулювання. Особливо виділяється локальне регулювання, яке має місце в регулюванні конкретного трудового договору.

Відзначається принцип індивідуального регулювання, згідно з яким, усе, що встановлено за угодою сторін, не може бути змінено без угоди сторін. Тобто зміни правового опосередкування економічних відносин повернули одну з найбільш ефективних юридичних конструкцій – договір, який у всі часи привертав увагу вчених.

Як будь-яка приватноправова угода, трудовий договір наділений багатьма особливостями та ознаками. Трудовий договір є юридичним фактом, що реалізує основну свою властивість – породжує трудове правовідношення. Створивши правове правовідношення – категорію предмета, трудовий договір, як категорія методу, сама починає його регулювати. На дану обставину ще в 1940 році звертав увагу С.Н.Братусь, підкреслюючи, що договір є ніщо інше, як метод правового регулювання суспільних відносин. Отже, трудовий договір є джерелом прав та обов'язків сторін. Крім того, це акт, який на думку А.К.Безіної, є актом виконання або використання права; на думку В.В.Іванова, є актом застосування. Він розглядається як документ, і як юридична модель

трудового відношення. І кожна з указаних форм прояві договору виконує визначену функцію у правовому регулюванні праці. Трудовий договір є множинною конструкцією з огляду на поняття, яке у відповідних ситуаціях проявляє свої різні сторони [4].

Деякі автори вважають, що термін трудовий договір був прийнятий тільки на перших порах, коли мова йшла про становлення договору як загальної конструкції, а тому пропонують користуватися більш вузьким терміном – угода. Хоч і загальноновизнаний той факт, що трудове право своїм корінням тісно пов'язано з правом цивільним, але й очевидне, ще в часи Російської Імперії трудове право здобуло визнану самостійність у якості промислового, фабричного, соціального права. Тоді ж і почалося формування власне своєї бази понятійного апарату, для якого термін угода було неприйнятним. Основоположники трудового права Вільгельм Ендемен, Філіп Лотмар, Лев Семенович Таль рідко користувалися даною термінологією, а використовували термін договір. Сучасні вчені-цивілісти розмежовують термін поняття угода (правочин) та договір. Угода являє собою дію, спрямовану на встановлення, зміну, припинення прав та обов'язків. Договір не тільки встановлює права та обов'язки, але й передбачає здійснення суб'єктами предметних дій, зміст, яких закріплюється в угоді (правочині). Договір визначає, що конкретно повинно бути здійснено та які юридичні вимоги пред'являються сторонами до здійснення дій. Тому роль і функції договору набагато ширші, ніж угоди. Значення трудового договору, його дія не вичерпується функцією юридичного факту, виникненням трудового правовідношення. А тому йому також властива інша регулятивна роль [13]. Сучасний трудовий договір наділений нормативними умовами, дія яких поширюється на його учасників. Для прикладу, така умова трудового договору, як заробітна плата встановлюється, як на державному, так і на договірному рівні, залежно, яка організаційно-правова форма господарювання, режим підприємства, правовий статус працівника. Так, оплата праці працівників установ, закладів, організацій окремих галузей бюджетної сфери встановлюється, як на державному так і договірному рівні, причому додаткова заробітна плата конкретизується у колективному договорі, - і щодо конкретного працівника у трудовому договорі, контракті [2].

На приватному підприємстві умова про заробітну плату обумовлюється самими сторонами. При цьому роботодавець повинен дотримуватися норми щодо державної соціальної гарантії – мінімальної заробітної плати, нижче якої не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, а також погодинну норму праці (обсяг робіт).

Змістовна частина трудового договору переважно застосовується у безпосередньому зв'язку із законом або під його дією. Характер і способи здійснення даного впливу потребують дослідження як ті, що мають відношення до договірного правового регулювання.

Висновки: Центральне місце в механізмі індивідуально-договірному регулювання умов праці посідає трудовий договір. Він забезпечує раціональну й ефективну реалізацію найважливіших соціально-економічних прав громадян: права на працю і права на обрання виду зайнятості, тобто допомагає вільно визначати місце, час та інші особливості, пов'язані з їх реалізацією, а це, у свою чергу, стимулює активність, трудову ініціативу працівника, його професійне зростання, якісне виконання трудових обов'язків, гармонізацію інтересів сторін трудових правовідносин. Трудові договори посилюють правову захищеність працівника на всіх стадіях виникнення, зміни та припинення трудових правовідносин, справляючи серйозний вплив на інститути трудового права, процеси встановлення умов праці, її оплати та інші елементи правового становища учасників правовідносин.

Трудовий договір як інститут права та як правова конструкція в сучасних умовах повинен відігравати основну функцію – індивідуального регулятора трудових відносин. Новий трудовий кодекс повинен закласти загальні положення про трудовий договір, так щоб вони могли стати основою для укладення трудового договору (контракту) для всіх працівників, підприємств, установ, організацій всіх форм власності. Змістовна частина повинна конкретизуватися між самими сторонами трудових правовідносин, відображаючи диференціацію законодавства про працю, а отже, точніше відобразити інтереси окремих категорій працівників, роботодавців у різних галузях виробництва, малого та середнього бізнесу.

Література.

1. Кодекс законів про працю України, затверджений Законом № 322 від 10.12.1971 року // відомості ВВР, 1971 р., із внесеними змінами № 4711 від 17.05.2012 року.
2. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве // М. Юрид. лит. – 1966, 187 ст.
3. Богдан В.И. Трудовое законодательство России. Историко-правовой анализ // М. – Ось-89, 2003, 192 ст.
4. Братусь С.Н. О предмете гражданского трудового права // Советское государство и право. – 1940, - № 1, ст. 38.
5. Гетьманцева Н.Д. Еволюція поняття трудового договору // Ерліхівський збірник – Чернівці: Рута, 2002. – ст. 149-154.
6. Гетьманцева Н.Д. Трудовий договір в аспекті розвитку індивідуального договірного регулювання трудових відносин // Науковий вісник Чернівецького університету, 2010 рік, випуск 533. – ст. 38-43.
7. Дзера О.В. Цивільне право України. Підручник // Київ, Юрінком Інтер, 2010, 976 ст.
8. Киселев И.Я. Сравнительное и международное трудовое право. Учебник для вузов, издательство Москва, 1999 рік, ст. 728.
9. Красавчиков О.А. Гражданские организационно-правовые отношения // Советское государство и право. – 1966 - № 10, ст. 50-57.
10. Курилов В.И. Личность, труд, право // М. Юрид. лит. – 1989, 336 ст.
11. Орловский Ю.П. Контракт и его роль в возникновении, изменении и прекращении трудовых отношений // Советское государство и право. – 1991 - № 8, ст. 59.
12. Никитинский В.И. Контракт в трудовом праве // Советское государство и право, - 1991, № 8, ст. 53-54.
13. Пашерстник А. Природа советского трудового права // Советская юстиция. – 1938, - № 5, ст. 16.
14. Основы законодательства СССР и союзных республик о труде // Ведомости Верховного Совета СССР (ВВС), - 1970, № 29, ст. 265.

Є. О. Сердюков
Науковий керівник:
доцент *Н. К. Ісаєва*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу проблем проведення фінансового контролю за законодавством України та наведено шляхи їх вирішення. Визначені основні недоліки чинного законодавства, засоби їх усунення у цій сфері.

Ключові слова: фінансовий контроль, законодавство, податкова служба, державна фінансова інспекція.

Е.А.Сердюков

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ ЗА ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ УКРАИНЫ

Статья посвящена анализу проблем проведения финансового контроля за законодательством Украины и приведены пути их решения. Определены основные недостатки действующего законодательства, методы их устранения в этой сфере.

Ключевые слова: финансовый контроль, законодательство, налоговая служба, государственная финансовая инспекция.

Y.O.Serduikov

FEATURES OF FINANCIAL CONTROL LAW UKRAINE

The article analyzes the problems of financial control over the laws of Ukraine and provides solutions. The main disadvantages of current legislation, the means to address them in this area.

Keywords: financial control, legislation, Tax Service, Audit Service.

Постановка проблеми. В Україні сьогодні відбувається процес пошуку і становлення ефективної системи державного управління, побудови організаційної структури органів, які входять до цієї системи і оптимізація їх функціональної діяльності. Перебуваючи в тісному зв'язку з цим процесом, відповідно модернізується й система контролю у різних сферах державного управління. У стані постійних пошуків і структурних змін перебувають організація і діяльність уряду і центральних органів виконавчої влади, в тому числі щодо ефективного забезпечення здійснення фінансового контролю. При цьому фінансовий контроль займає важливе місце у сфері діяльності органів виконавчої влади, який поширюється на всі галузі державного управління.

Актуальність даної теми полягає в тому, що в Україні здійснення державного фінансового контролю дозволяє оперативно і ефективно впливати на процеси, які відбуваються в економічній сфері життєдіяльності суспільства та держави, що, у свою чергу, потребує удосконалення організаційно-правового забезпечення структурної і функціональної побудови органів виконавчої влади, які покликані забезпечувати виконання указаної функції державно-управлінського впливу. Правове регулювання суспільних відносин, в яких відбувається державно-фінансове контролювання, також потребує уточнення визначень ряду базових понять, пов'язаних з виконанням відповідними органами виконавчої влади контрольної функції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання проведення фінансового контролю за законодавством України досліджували українські науковці, серед яких необхідно згадати: І. В. Басанцова, В. М. Карпова,

Л. А. Савченко, І. Б. Стефанюка, В. О. Шевчука, С.В. Бельчика тощо.

Мета дослідження: аналіз чинного дослідження є з'ясування особливостей здійснення фінансового контролю України

Основні результати дослідження Слід зазначити, що фінансовий контроль є складовою державного контролю в цілому, який, як справедливо відзначалося в літературі, не представляє сам по собі первинної діяльності, оскільки здійснюється щодо діяльності, яка відбувається незалежно від контролю. Разом із тим зазначимо, що «похідний» характер контролю не означає однак, що він не є самостійним видом діяльності органів виконавчої влади. Зокрема, Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 р. до основних завдань центральних органів виконавчої влади окремо відносить здійснення державного нагляду (контролю) (ст. 17) [4].

Термін «контроль» за своїм змістом близький до терміна «нагляд», який в українській мові означає «перевірку, а також спостереження з метою перевірки». Уже з цього формулювання можна побачити, що нагляд - це свого роду «звужений» контроль, однак звужений лише у сфері свого застосування.

Сучасний словник іншомовних слів зафіксував таке визначення терміна контроль (від франц. *contrôle*) - перевірка або спостереження з метою перевірки. Разом з тим, французьке *controle* (*count + role*) утворилося від латинського префікса *contra*, що означає проти, і слова *role*, яке означає виконання якоїсь дії. Отже, слово «контроль», окрім значення перевірки, нагляду з метою перевірки, у своєму змісті має також значення протидії чомусь небажаному.

Специфіка нагляду проявляється в перевірці лише законності дій конкретного об'єкта і, на відміну від контролю, він не завжди є управлінською функцією і, в остаточному підсумку, спрямований на виявлення фактів правопорушень і залучення винних до відповідальності. Певні наслідки, пов'язані з наглядовою функцією, настає лише у випадку порушення встановленого правила.

Слід зазначити, що більшість органів державного фінансового контролю, серед яких провідне місце займають: Міністерство фінансів України, Державна фінансова інспекція України, Державна служба фінансового моніторингу України, Державна казначейська служба України, Державна податкова служба України, Державна пробірна служба України, Державна митна служба виконують, в першу чергу, контрольну функцію у сфері фінансових праводносин, про що свідчить аналіз нормативних актів, які закріплюють їх статус, що не позбавляє їх можливості здійснювати і наглядову діяльність.

Саме тому при характеристиці діяльності указаних суб'єктів державного фінансового контролю можна використовувати інтегруючий щодо контролю та нагляду термін - «інспектування», оскільки тут контроль і нагляд взаємообумовлені і взаємодоповнюючі елементи. Даний факт, на наш погляд, визначає, що грань між контролем та наглядом у діяльності вказаних органів виконавчої влади досить прозора - вони немов би зливаються воедино, але насправді це відносно самостійні за значенням інститути. І, можливо саме тому, деякі автори не розділяють цих понять [10, с. 146], а законодавці усе ще не визначилися як їм називати діяльність інспекційних органів: контролем, наглядом або й тем і іншим разом.

У той же час законодавство України термін «інспектування» використовує в якості визначення одного із напрямів діяльності органів фінансового контролю. Зокрема, державна контрольно-ревізійна служба, яка, до речі, після закінчення реформування системи центральних органів виконавчої влади, повинна бути перетворена на Державну фінансову інспекцію України здійснює фінансовий контроль в тому числі і через інспектування (ст. 2 Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» від 26 січня 1993 р.) [1]. Хоча інспектування слід визначити як специфічний різновид контрольно-наглядової діяльності органів виконавчої влади [12].

Розглядаючи питання функціонування контрольно-ревізійної служби, слід звернути увагу і на те, що Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. [3] був прийнятий без попереднього внесення змін до Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» від 26 січня 1993 р., що у свою чергу негативно відображається на дотриманні принципу ієрархії нормативних актів. В подальшому, для удосконалення правового забезпечення здійснення державного фінансового контролю, слід оновити законодавство про відповідні органи виконавчої влади [12].

Отже, у розумінні законодавства України під формами державного фінансового контролю можна розглядати саме вищезазначені форми, оскільки саме вони є зовнішнім проявом даної функції. Разом з тим в подальшому текст указанного Закону України виходить з того, що, наприклад, фінансовий аудит - це різновид державного фінансового контролю... (ст. 2) [12].

На недосконалість чинного законодавства, що спричиняє дублювання функцій органів фінансового контролю, паралельне виконання обов'язків щодо здійснення контролю декількома суб'єктами звертають увагу різні вчені [13, с. 27]. Наприклад, в літературі висловлюється думка про те, що нормативна база, яка регламентує взаємовідносини державної контрольно-ревізійної служби з правоохоронними органами, «породила колізію самих законодавчих актів: мають місце розбіжності загальних і спеціальних законів» [14, с. 42].

Ситуація ускладнилася разом з початком реформування системи органів виконавчої влади, оскільки реформування цих органів обов'язково веде і до трансформації взаємовідносин між ними, а також новому перерозподілу функціональних обов'язків, серед яких і здійснення державного фінансового контролю.

Варто окремо зупинитися на здійсненні державного фінансового контролю органами державної податкової служби, оскільки одним із важливих підрозділів фінансового менеджменту є податковий. Його основна функція — забезпечити стійке надходження до бюджетів і централізованих фондів цільового призначення податків, зборів і відрхувань, які визначені чинним законодавством держави. Суб'єктом податкового менеджменту є органи державної податкової служби [9].

Діяльність органів Державної податкової служби України пов'язана з наглядом з боку держави за виконанням платником податків своїх зобов'язань перед державою з повного і своєчасного внесення податкових платежів у відповідні бюджети чи фонди.

Встановлено два шляхи зменшення надходжень до держбюджету платником податків: за рахунок ухилення від сплати податків та у разі правомірного обходу податку. У випадку правомірного обходу податку, платник податку користується недосконалістю податкового законодавства, або у разі, коли законодавець надає платнику право вибору або межі, в рамках яких, останній може обрати найбільш вигідного для себе варіанта податкових норм [8, с.278].

Найбільш поширені приклади ухилення від сплати податку вчиняються шляхом неподання до органів державної податкової служби в установлений строк податкових декларацій, розрахунків тощо; приховування об'єкта оподаткування; заниження об'єктів оподаткування; безпідставне застосування пільг тощо.

Окремо також слід розглянути організаційно-правовий механізм державного фінансового контролю у сфері державних закупівель.

Державний фінансовий контроль реалізується державною контрольно-ревізійною службою через проведення державного фінансового аудита, перевірки державних закупівель та інспектування. Зокрема, перевірка державних закупівель полягає в документальному та фактичному аналізі дотримання підконтрольними установами законодавства про державні закупівлі та проводиться органами державної контрольно-ревізійної служби на всіх стадіях державних закупівель. Результати перевірки державних закупівель викладаються в акті [1].

Таким чином, метою здійснення контролю з боку контрольно-ревізійної служби є встановлення відповідності проведених процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти вимогам законодавства у сфері державних закупівель, забезпечення усунення виявлених порушень та запобігання їх вчиненню в подальшому. Тобто, метою фінансового контролю є забезпечення відсутності фінансових порушень у системі державних закупівель [11].

Крім державної фінансової інспекції України, контроль за дотриманням законодавства щодо державних закупівель здійснює низка органів державної влади. Отже, на сьогодні, державний контроль у сфері державних закупівель представлений різними контролюючими органами. Така велика кількість контролюючих органів приводить до зайвого дублювання перевірок щодо одних і тих же питань, а це перешкоджає своєчасному усуненню недоліків, що виявлені за результатами перевірок.

Крім державних органів влади, Законом України "Про здійснення державних закупівель" передбачається громадський контроль у цій сфері (стаття 9 Закону). Зокрема, громадський контроль забезпечується через вільний доступ до всієї інформації щодо державних закупівель, яка підлягає оприлюдненню відповідно до цього Закону. Замовники і учасники процедур закупівель та Уповноважений орган повинні сприяти залученню громадськості до здійснення контролю у сфері закупівель відповідно до законів України "Про об'єднання громадян", "Про звернення громадян" і "Про інформацію". Громадяни і громадські організації та їх спілки не мають права втручатися у діяльність Уповноваженого органу та процедуру визначення замовником переможця торгів. Під час проведення процедур розкриття пропозицій конкурсних торгів мають право бути присутніми представники засобів масової інформації. Замовники зобов'язані забезпечити безперешкодний доступ представників засобів масової інформації на їхню вимогу до процедури розкриття пропозицій конкурсних торгів [2].

Крім існуючих заходів щодо контролю використання державних коштів у сфері державних закупівель з боку вказаних вище органів державної влади, відповідно до Закону України "Про здійснення державних закупівель", кожний з них ще здійснює перевірки відповідно до нормативних документів. Наприклад, Головне контрольно-ревізійне управління України здійснює контроль за ефективністю використання державних коштів у відповідності до наказу "Про затвердження Порядку проведення перевірок державних закупівель органами державної контрольно-ревізійної служби" [5]; рахункова палата України керується постановою "Про затвердження Стандарту Рахункової палати" "Порядок

підготовки і проведення перевірок та оформлення їх результатів" [7]; Міністерство економіки України - на підставі наказу "Про здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо державних закупівель" та ін. [6].

Зазначимо, що результати фінансового контролю у сфері державних закупівель матимуть ефект лише в тому випадку, коли вони будуть узгоджені з управлінськими рішеннями з усунення правопорушень [11].

Висновки. Отже, проаналізувавши, можна стверджувати наступне, що державний фінансовий контроль являє собою складну форму організаторської та процедурної діяльності органів державного управління по відношенню як до підлеглих, так і не до підлеглих їм підприємств, установ, організацій і посадових осіб, а також фізичних осіб, що поєднує в собі елементи контролю та нагляду, що існують відносно незалежно друг від друга, однак, на практиці, являють собою тісно комплекс взаємопов'язаних та взаємозалежних явищ [12].

Отже, з метою здійснення ефективного податкового контролю підприємств, запобігання та руйнування схем мінімізації податків, доцільним є приділити особливу увагу виявленню суб'єктів господарювання (транзитних фірм), які створені підприємствами з метою мінімізації податкових зобов'язань, та відстеженню всіх угод між ними [9].

Зарубіжний досвід показує, що проведення фінансового контролю органами державної податкової служби не тільки забезпечує надходження до бюджетів усіх рівнів, але й змінює психологію платників податків, дисциплінує їх поведінку. Адже кожен з них знає, що у випадку невиконання узгоджених зобов'язань буде застосовано фінансові санкції та ускладняться його подальші відносини з податківцями.

Література

1. Закон України "Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні" від 26 січня 1993 р. № 2939-ХІІ. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Закон України "Про здійснення державних закупівель" від 1 червня 2010 р. № 2289-VI. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1085%2F2010>.
4. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України : від 17.03.2011 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=3166-17>.
5. Наказ Головного контрольно-ревізійного управління України "Про затвердження Порядку проведення перевірок державних закупівель органами державної контрольно-ревізійної служби" від 26 червня 2007 р. № 136. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
6. Наказ Міністерства економіки України від 30 січня 2009 р. № 63 "Про Здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо державних закупівель". - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. Постанова Рахункової палати України "Про затвердження Стандарту Рахункової палати "Порядок підготовки і проведення перевірок та оформлення їх результатів" від 27 грудня 2004 р. № 28-6. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
8. Алісов Є.О., Воронова Л.К., Кадьколенко С.Т. Фінансове право: Підручник. - Харків. - 2008. - с.490.
9. Дондик І.М. Здійснення фінансового контролю органами державної податкової служби України в умовах глобалізації та світової економічної кризи / І.М. Дондик // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, № 1, 2009
10. Коваль Л. Адміністративне право України : курс лекцій / Л. Коваль. - К. : Основи, 2009. - 154 с.
11. Нестругіна І. М. Організаційно-правовий механізм державного фінансового контролю у сфері державних закупівель / І.М. Нестругіна // Теорія та практика державного управління. – Вип. 4 (35). - 2012
12. Петрицький А.Л. Державний фінансовий контроль в Україні: окремі організаційно-правові питання здійснення / А.Л. Петрицький. – Право та управління. - №3, 2011
13. Роговенко Д. С. Правовий статус Рахункової палати України : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Д. С. Роговенко. - К., 2007. -21 с.

14. Худавердиев И. Г. Деятельность органов государственной контрольно-ревизионной службы сквозь призму правовых норм (Проблемы, суждения) / И. Г. Худавердиев // Финансовый контроль. - 2009. - № 2. - С. 41-45.

Слобода М. Р.

Науковий керівник:

Канд. юр. н., доцент Ісаєва Н. К.

СУЧАСНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ

У статті розглянуто сучасний стан та проблеми правового регулювання податкової системи в Україні. Досліджено його зміни у зв'язку з введенням Податкового кодексу України.

Ключові слова: податкова система, податкова політика, податковий кодекс.

Слобода М. Р.

СОВРЕМЕННАЯ СИСТЕМА НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В УКРАИНЕ: ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ

В статье рассмотрены современное состояние и проблемы правового регулирования налоговой системы в Украине. Исследованы его изменения в связи с введением Налогового кодекса Украины.

Ключевые слова: налоговая система, налоговая политика, налоговый кодекс.

Sloboda M. R.

THE CURRENT TAX SYSTEM IN UKRAINE: LEGAL FRAMEWORK

In article considered the current situation and problems of legal regulation tax system in Ukraine. Investigated its changes due to the introduction of the Tax Code of Ukraine.

Keywords: tax system, tax policy, tax code.

Постановка проблеми: На сьогоднішній день існуюче правове забезпечення податкової системи України, а саме Податковий кодекс України має низку недоліків, таких як, невідповідність його норм іншим нормам чинного законодавства, недосконала регламентація аспектів реєстрації суб'єктів господарювання в якості платників податку, адміністрування податку та обмежень щодо нього, а також неврегульованість питань, що стосуються спрощеної системи оподаткування. Тому є надзвичайно актуальним вирішення цього питання через наукове дослідження.

Аналіз останніх публікацій і досліджень: Аналіз податкової системи України та шляхи її покращення, вивчені багатьма науковцями, а саме Воронова Л.К, Кучерявенко М.П, Орлюк О.П, Ісаєва Н.К, Василюком О.Д, Соколовою А.М, Юрієм С.І, Максимовою Л.П.

Мета дослідження. Основною метою статті є визначення сучасного стану та проблем правового забезпечення податкової системи України, а також обґрунтування перспектив його розвитку.

Основні результати дослідження. Існуюча на кінець 2010 року практика застосування існуючих законодавчих норм та судова практика вирішення податкових спорів виявила багато недоліків. Тому з метою подолання недоліків законодавства 1 січня 2011р. був введений у дію Податковий кодекс України, який анулював усі раніше ухвалені закони щодо оподаткування.

Податковий кодекс України залишає стару спрощену систему оподаткування, унеможливує юридичних осіб оптимізувати податки за рахунок приватних підприємств,

а також не повною мірою забезпечує права платників податків у відносинах з податковими органами.

Необхідно звернути увагу на низку серйозних недоліків Податкового кодексу України, і, як наслідок, податкової системи України. Це передусім великий фіскальний тиск на малий бізнес. Малий бізнес повинен змінити своє «життя» протягом 5-ти років. В прикінцевих положеннях зазначено, що з 1 січня 2016 р. поняття «фізична особа-підприємець» вилучається із визначень Податкового кодексу.

Юридичним особам заборонено відносити до валових витрат на купівлю товарів чи послуг, отриманих від спрощенців. Податковий кодекс не забороняє співпрацю підприємств із спрощенцями, але неможливість перенести оплату їхньої праці на валові витрати робить діяльність за цією схемою менш вигідною, ніж раніше.

Передбачений для введення податок на нерухомість враховує, що оподатковується не житлова, а загальна площа. Цей податок насамперед спрацює для органів місцевого самоврядування у великих містах. Жодних доходів не буде у селах України, то-му що там немає житла понад 200 м² і, відповідно, про поповнення місцевих бюджетів говорити безперспективно. Більш жорстко регламентовано адміністративний арешт майна платників податків та його реалізація. Під час перевірки податковий інспектор має право на 96 годин накласти арешт на майно. Цей арешт здійснюється без рішення суду і тільки на протязі 96 годин є зобов'язання податківців звертатися до суду щодо перевірки його законності.

Податковий кодекс України передбачає введення камеральних перевірок для середнього та великого бізнесу без повідомлення і без дозволу начальника податкової інспекції. Тобто податковий інспектор має право за документами проводити оперативну камеральну перевірку і нараховувати штрафні санкції. Отже, на сьогодні Податко-вий кодекс України, на жаль, не є недосконалим та не враховує повною мірою інтереси платників податків, здебільшого надає значну перевагу податковим органам.

Враховуючи зазначене, напрямами вдосконалення податкової системи та податкової політики в Україні мають стати: створення умов для динамічного розвитку підприємств та галузей народного господарства; прискорення процесів формування реального власника в усіх галузях національної економіки; розширення сфери малого бізнесу; посилення ролі прямих податків, зокрема податку на прибуток, податок на власність, на використовувані ресурси і скорочення непрямих податків, передусім універсальних акцизів; підвищення ролі місцевих податків; застосування економічних важелів для обмеження товарообмінних операцій.

Як справедливо зазначає К.О. Андрієнко, необхідним є реформування податкової політики, а саме перетворення її з суто фіскального інструменту на ефективний засіб соціально - економічної стратегії держави. Податкова система має стимулювати інноваційну та інвестиційну діяльність, що потребує зменшення податкового тиску, посилення захисту платників податків, максимальне спрощення процедури оподаткування [1].

Основними завданнями вдосконалення податкової системи та податкової політики в Україні мають бути:

- формування нового інституційного середовища оподаткування, сприятливого для реалізації принципу рівності всіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації, формування відповідального ставлення платників до виконання своїх податкових зобов'язань;

- забезпечення більш рівномірного розподілу податкового тягаря між платниками податків;

-демократизація податкової служби України, а саме зміна ідеології її функціонування у роботі з платниками та міжнародними партнерами [2].

Висновки.

Оцінюючи результати кодифікації податкового законодавства, можна дійти висновку, що Податковий кодекс України, безумовно, не став вирішенням усіх проблем платників податків.

Загалом зміни, запроваджені Податковим кодексом України, на жаль, не дали очікуваного ефекту. Так, не вирішеними залишилися проблеми бюджетного відшкодування ПДВ, забезпечення рівних умов при оподаткуванні різних суб'єктів тощо. Чимало складностей виникло у зв'язку із запровадженням принципово нових положень щодо податку на прибуток. На критичну оцінку заслуговують і зміни в регулюванні оподаткування представників малого бізнесу, які, як показала практика, стали відчутною перешкодою для діяльності підприємців.

Крім того, як свідчить практика, часто складнощі, з якими стикаються у своїй діяльності суб'єкти господарювання, викликані не тільки прогалинами та недосконалістю податкового законодавства, але й проблемою його тлумачення та дотримання податковими органами.

Але все ж таки факт прийняття Податкового кодексу України можна оцінити як такий, що має певне позитивне значення, оскільки попри недоліки цього документа він є першим в певним зрушенням у бік кодифікації податкового законодавства, його ґрунтового впорядкування та створює основу для його подальшого вдосконалення.

Література

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 // Відомості Верховної Ради України. – 2011
2. Андриєнко К.О. Актуальні проблеми податкової політики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://infkonf.org/andrienko-ko-aktualni-problemi-podatkovoyi-politiki/>
3. Новосельська Л.І., Козанкевич В.А. Переваги та недоліки Податкового кодексу України // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. Вип. 21.5. – С. 269-272.
4. Мацелик М.О. Фінансове право [Електронний ресурс] – Режим доступу http://pidruchniki.ws/18210712/pravo/pravovi_osnovi_podatkovoyi_sistemi
5. Максимова Л. Бюджетно-податкова політика як чинник економічної безпеки України / Л. Максимова, Н. Костіна // Наука молода. – 2008. – № 9. – С. 97–101.
6. Орлюк О.П. Фінансове право [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.twirpx.com/file/503806/>
7. Стіпахно В. І. Податкова політика України: проблеми та напрями вдосконалення / В. І. Стіпахно // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 7. – С. 25.
8. Чернелевський Л.М. Податковий облік і контроль / Л.М.Чернелевський, Т.Ю.Редзюк // Навч. посібник : 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Пектораль. – 2006. – 316 с.
9. Юрій С.І., Федосов В.М, Алексеєнко Л.М. та ін. Фінанси: підручник. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/19991130/finansii/finansii>

П. О. Солдатов
Накчний керівник:
професор В.К. Матвійчук

СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

У статті розглядається проблема визначення правоздатності та дієздатності фізичної особи, тим самим дається характеристика її поведінки в суспільстві, зокрема, визначаються межі участі фізичної особи в цивільних правовідносинах.

Ключові слова: суб'єкти цивільного права, фізична особа, правоздатність, дієздатність.

П. А. Солдатов

СУБЪЕКТЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА

В статье рассматривается проблема определения правоспособности и дееспособности физического лица, тем самым дается характеристика его поведения в обществе, в частности, определяются границы участия физического лица в гражданских правоотношениях.

Ключевые слова: субъекты гражданского права, физическое лицо, правоспособность, дееспособность.

P. O. Soldatov

CIVIL LEGAL SUBJECTS

The problem of determination of legal capacity and capability of physical person is examined in the article, description of his conduct is the same given in society, in particular, the scopes of participation of physical person are determined in civil legal relationships.

Keywords: civil legal subjects, physical person, legal capacity, capability.

Постановка проблеми. Необхідність дослідження проблеми фізичної особи як суб'єкта цивільного права обумовлена тим, що не так багато сучасних робіт вчених і спеціалістів в сфері цивільного права піддає серйозному аналізу проблеми визначення правового статусу фізичної особи як суб'єкта цивільного права, конструкцій дієздатності, правоздатності, правосуб'єктності фізичної особи. Головним чином, ці питання розглядаються на рівні підручників та коментарів Цивільного кодексу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми існування фізичної особи як суб'єкта цивільних правовідносин у тій чи іншій мірі розглядалися у роботах, підручниках, наукових працях: Я.М. Шевченко, Н.Ю. Голубева., Д.Б. Боброва, О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова, О.А. Підпригора, П.І. Шевчука, В.С. Ковальського, А.М. Колодія, В.В. Копейчикова, С.Е. Демського, Ю.О. Заїки, І.А. Бірюкова, В.М. Співак.

Метою дослідження є окреслення сучасних проблем визначення статусу фізичної особи як суб'єкта цивільного права, а саме - визначення критеріїв цивільно-правової ідентифікації фізичної особи, цивільної правоздатності фізичної особи, дієздатності фізичної особи відповідно до віку, стану здоров'я, значення обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та визнання особи недієздатною.

Основні результати досліджень. Зазвичай в юридичній літературі суб'єкт права визначається через термін «особа». В науці цивільного права і законодавстві поняття суб'єктів права, тобто осіб, які виступають як учасники майнових і особистих немайнових відносин, які регулюються цією галуззю права є одним найважливіших.

Поняття суб'єкта права традиційною теорією ототожнюється з особою. Особа - це людина як суб'єкт прав та обов'язків. Але, оскільки не лише людина, а й інші сутності, зокрема певні спільноти такі як об'єднання акціонерних товариств, міських громад, держав, подаються як особи, поняття особи визначається ще як «носіє» прав та обов'язків, причому як носії можуть виступати не тільки люди, а й також об'єднання. Поняття «носія» прав та обов'язків відіграє в традиційній теорії правової особи вирішальну роль. Якщо носієм прав та обов'язків, що розглядаються, виступає людина, тоді говорять про фізичну особу, а якщо носіями прав та обов'язків, що розглядаються, є ці інші об'єднання, тоді йдеться про юридичних осіб. При цьому протиставляють фізичну особу як «природну» особі юридичній як «штучній» - себто не «реальній», а сконструйованій правовою наукою.

Відповідно до законодавства України суб'єктами (учасниками) цивільних відносин є: фізичні особи та юридичні особи. Учасниками цивільних відносин також є: держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦК України).

Головними учасниками цивільних відносин є фізичні особи. В цивільному праві України під фізичними особами розуміють - людину, індивіда, громадянина, іноземного громадянина, особу без громадянства.

У наш час спостерігаються помітні зміни в оцінці багатьох основоположних дефініцій цивільного права. Проте поняття «правоздатність» і «дієздатність» не зазнали серйозних змін і трактуються однаково як і в дореволюційній, так і в радянській та сучасній науковій літературі. Початок і кінець фізичної особи суть граничні моменти видання людини особою в праві. В цих межах людина завжди визнається такою, що має правоздатність, хоча б і більш або менш обмежену. [7, с.97]

Правоздатність - здатність мати права. Будь-яка здатність сама по собі є станом людини. В загальноприйнятому смислі - це природний дар, якість, стан людини, який дає їй певну можливість. Стосовно ж права - це можливість стати суб'єктом права.

Правоздатність - це невід'ємна властивість фізичної особи (громадянина України, іноземного громадянина, особи без громадянства). За ст. 25 ЦКУ цивільна правоздатність (здатність мати цивільні права та обов'язки) визнається за усіма фізичними особами [8 с.41].

За цивільним законодавством більшості країн, що підтримується й науковцями, цивільну правоздатність мають усі люди від народження.

У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачаті, але ще не народженої дитини. Законом також може встановлюватися правило про те, що здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку, що зумовлено, зокрема, тим, що наявність у фізичної особи окремих суб'єктивних цивільних прав до досягнення певного віку може призвести до зловживання ними як нею самою, так і сторонніми особами, чим завдати шкоди правам та інтересам цієї особи.[9 с. [9 с.45] Наприклад, з досягненням 14 років фізична особа може вільно обирати місце свого проживання (ст. 29 ЦК), має право вільно пересуватися на території України (ч. 2 ст. 313 ЦК) тощо. З досягненням 16-річного віку фізична особа має право на зміну імені (ст. 295 ЦК), вільний самостійний виїзд за межі України (ч. 3 ст. 313 ЦК). Фізична особа має усі особисті немайнові права і здатна мати усі майнові права, встановлені Конституцією України та ЦК. Фізична особа здатна мати інші цивільні права, що не встановлені Конституцією України, ЦК, іншим законом, якщо вони не суперечать закону та моральним засадам суспільства.

Правочин, що обмежує можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки, є нікчемним. Правовий акт Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб не може обмежувати можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки, крім випадків, коли таке обмеження передбачено Конституцією України (ст. 27 ЦК). [5, с.41]

Цивільна правоздатність є необхідною передумовою виникнення суб'єктивних цивільних прав, що визначає коло потенційних прав і обов'язків, що їх можуть мати громадяни України. Отже, правоздатність - це лише загальна, абстрактна можливість мати права чи обов'язки. Натомість, конкретні права й обов'язки виникають з підстав, передбачених законом, - юридичних фактів. Тому при рівній правоздатності всіх людей конкретні цивільні права фізичної особи відрізняються залежно від віку, майнового становища, стану здоров'я, бажань й інших умов [5].

Більшість найважливіших цивільних прав фізична особа має і може реалізовувати від народження. Це стосується життєво необхідних для всіх без винятку людей прав. До них належать, зокрема, право на життя (ст. 27 Конституції), право на повагу до його гідності (ст. 28 Конституції), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 Конституції), право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49 Конституції) та ін.

Специфічний статус в цивільному праві, включаючи спеціальну правоздатність, мають серед фізичних осіб іноземці, державні службовці та підприємці.

Набуття та здійснення окремих прав тісно пов'язані з віком та станом здоров'я фізичної особи. Правоздатність фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, а також недієздатних фізичних осіб не є однаковою в порівнянні одна до одної і, тим більше, порівняно з правоздатністю дієздатних фізичних осіб. [2, с.79-80]

Повнолітні фізичні особи, визнані у встановленому порядку недієздатними та малолітні діти можуть бути суб'єктами цивільних прав і обов'язків, будучи тільки правоздатними можуть спадкувати майно, але практичне здійснення їхніх майнових прав вимагає участі дієздатних осіб - батьків або опікунів.

Фізичні особи, цивільна дієздатність яких обмежена, а також недієздатні фізичні особи не мають тієї здатності та можливості мати загальні і рівні для дієздатних осіб права і обов'язки, набуття, реалізація або виконання яких можливе тільки особисто і не може покладатися на інших осіб. Так, якщо в майнових правовідносинах набувати для недієздатних осіб, або сприяти набуттю таких прав особам, обмеженим в цивільній дієздатності, як правило, можуть і представники, то при здійсненні особистих немайнових прав представництво не допускається, наприклад, при реєстрації шлюбу (ч. 2 ст. 34 СКУ). А якщо особа визнана недієздатною, її сімейний обов'язок особистого немайнового характеру припиняється у зв'язку з неможливістю його виконання (ч. 2 ст. 15 СКУ). Таким чином, в даних випадках правоздатність фізичних осіб збігається з дієздатністю фізичних осіб.

Цивільна правоздатність фізичної особи припиняється у момент її смерті (ч. 4 ст. 25 ЦК).[10, с.39] Оскільки смерть припиняє правоздатність фізичної особи, вона є досить важливим юридичним фактом. Смерть припиняє участь фізичної особи у всіх правовідносинах, в яких вона перебувала до цього моменту. Вона тягне за собою припинення тих правовідносин, які пов'язані з особою. Таким чином, факт смерті характеризує цивільний стан людини і тому підлягає обов'язковій фіксації в книгах реєстрації актів цивільного стану і внесенню до Державного реєстру актів цивільного

стану громадян. Однак правоздатність припиняється в момент смерті незалежно від реєстрації її як акта цивільного стану.

Поняття дієздатності фізичної особи

«Суб'єктні межі здійснення суб'єктивних прав визначаються рамками цивільної дієздатності суб'єктів цивільного права. Будь-яке суб'єктивне право може бути реалізоване тільки тим суб'єктом, який має необхідний обсяг цивільної дієздатності» [11, с.46]

Дієздатність фізичної особи в цивільному праві - здатність фізичної особи своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. Цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними (ст. 30 ЦК) [5, с.42].

Розуміти значення своїх дій та передбачати їх наслідки фізичні особи можуть тільки дійшовши певного віку і при відсутності хвороб, які позбавляють їх можливості діяти розсудливо. А тому і в законодавстві, і в науковій літературі дієздатність пов'язують з віком та станом здоров'я фізичної особи.

В науковій літературі склалася думка, що основними складовими дієздатності є: 1) правочиноздатність - здатність особи самостійно вчиняти правочини і 2) деліктоздатність - здатність особи нести майнову відповідальність за завдану шкоду [10, с.36-37].

Існують й інші позиції, які визнають найбільш істотними елементами змісту дієздатності громадян вважають: можливість самостійного вчинення правочинів (правочиноздатність); здатність нести цивільно-правову відповідальність за вчинення цивільних правопорушень (деліктоздатність) [3, с.66]; можливість складати заповіт та бути спадкоємцем (тестаментоздатність); можливість обирати собі представника та самому виступати як представник (трансдієздатність); можливість займатися підприємницькою діяльністю (бізнесдієздатність). Доцільність виокремлення такого елемента дієздатності як бізнесдієздатність зумовлена тим, що цей елемент загального поняття дієздатності не обмежується лише загальним правом вчиняти правочини, а й пов'язаний із вчиненням дій щодо державної реєстрації громадянина як індивідуального підприємця з одного боку, і поширенням на фізичних осіб-підприємців правил нормативно-правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб.

Як бачимо, поняття «дієздатність фізичної особи» є багаточленним. Об'єднання зазначених вище здатностей фізичної особи в рамках поняття «дієздатність» можливе, однак між ними існують певні відмінності. Так, здатність до вчинення правочинів (правочиноздатність) та здатність до вчинення правомірних дій, які не є правочинами, в повному обсязі настає з досягненням особою 18 років, а у випадках набуття і надання повної цивільної дієздатності (як це передбачено ст. 34, 35 ЦКУ) - з 16, а то й з 14 років (у разі укладення шлюбу), здатність нести деліктну відповідальність (деліктоздатність) - з досягненням особою 16 років. Перша може бути не тільки повною, а й обмеженою, друга - тільки повною [4, с.18].

Обсяг цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється ЦК і може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, встановлених законом.

ЦК розрізняє такі різновиди дієздатності фізичної особи: повна; неповна; часткова, а також передбачає випадки й умови обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та визнання фізичної особи недієздатною. Причому останнє стосується осіб, які мають як повну, так і неповну та часткову дієздатність.

Повна цивільна дієздатність фізичної особи може досягатись, набуватись і надаватись. Повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла 18-ти років (повноліття).

Надання повної цивільної дієздатності відбувається щодо фізичної особи, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. У разі припинення трудового договору, припинення фізичною особою підприємницької діяльності надана їй повна цивільна дієздатність зберігається (ст. 34, 35 ЦК). [5, с.47-48]

Факти надання та набуття фізичною особою повної цивільної дієздатності є відправними моментами участі фізичних осіб, які не досягли повноліття (з яким, за загальним правилом, пов'язується повна цивільна дієздатність фізичної особи), в цивільних правовідносинах, а також підставою для їх виникнення, зміни чи припинення. Так, з наданням неповнолітній особі повної цивільної дієздатності пов'язується припинення піклування над неповнолітньою фізичною особою (п. 3 ч. 1 ст. 77 ЦКУ), набуття неповнолітньою особою повної цивільної дієздатності зумовлює можливість відшкодування цією особою завданої нею шкоди (ст. 1180 ЦКУ).

Часткова цивільна дієздатність фізичної особи - це обсяг дієздатності фізичної особи, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа). [6, с.48] В правочинах від імені таких осіб виступають батьки, усиновлювачі, опікуни. Самостійно малолітні можуть тільки вчиняти дрібні побутові правочини (правочини, які задовольняють побутові потреби особи, відповідають її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосуються предмета, який має невисоку вартість), а також здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом (ст. 31 ЦК). [2, с.89]

Неповна цивільна дієздатність фізичної особи - це обсяг дієздатності особи у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа). За загальним правилом неповнолітня особа вчиняє правочини за письмовою згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника. Самостійно неповнолітні можуть: вчиняти дрібні побутові правочини; розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку) (ст. 31,32 ЦК).

Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи відбувається за рішенням суду, якщо вона: страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними; зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. Цивільна дієздатність фізичної особи є обмеженою з моменту набрання законної сили рішенням суду про це. Над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, встановлюється піклування. Фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, може самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини. Правочини щодо розпорядження майном та інші правочини, що виходять за межі дрібних побутових, вчиняються особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за згодою піклувальника (ст. 36-38 ЦКУ). Обмеження дієздатності фізичної особи не впливає на її деліктоздатність. Шкода, завдана фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, відшкодовується нею на загальних підставах (ст. 1185 ЦКУ).

Фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, наділена повним обсягом деліктоздатності, що унеможливує притягнення до відповідальності за шкоду, яка завдана такою особою, інших осіб, зокрема піклувальників.

Визнання фізичної особи недієздатною відбувається за рішенням суду у разі, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Визнання фізичної особи недієздатною тягне за собою визнання її недієліктоздатною, тобто такою, що не здатна нести відповідальність за завдану нею шкоду. За ст. 1184 ЦКУ шкода, завдана недієздатною фізичною особою, відшкодовується опікуном або закладом, який зобов'язаний здійснювати нагляд за нею (психіатричною лікарнею, диспансером, клінікою, інтернатом тощо), якщо він не доведе, що шкода була завдана не з його вини. Притягнення до відповідальності за шкоду, завдану недієздатною фізичною особою, батьків (усиновителів) недієздатного повинно вирішуватись позитивно лише у випадку, коли вони визнані опікунами.

Оскільки на недієздатну особу неможливо здійснювати виховний вплив, бо вона не може усвідомлювати значення своїх дій та/чи керувати ними, то основним протиправним діянням, за яке настає відповідальність зобов'язаних суб'єктів, є невиконання покладеного на них обов'язку здійснювати нагляд за недієздатним.

Обов'язок відшкодувати шкоду опікуном або закладом, який зобов'язаний здійснювати нагляд за недієздатною особою, не припиняється в разі поновлення в цивільній дієздатності особи, яка була визнана недієздатною, у порядку ст.42 ЦК України.

Якщо опікун недієздатної особи, яка завдала шкоди, помер або у нього відсутнє майно, достатнє для відшкодування шкоди, а сама недієздатна особа має таке майно, суд може постановити рішення про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого, частково або в повному обсязі за рахунок майна цієї недієздатної особи.

Висновок

В розумінні цивільного законодавства дієздатність фізичної особи та визнання особи недієздатною - це не природний, психічний стан людини, а саме юридичний стан. Особи наділяються дієздатністю з урахуванням їхнього психічного стану, розумової зрілості. Дієздатність визначає правові можливості особи - самостійно набувати права, розпоряджатися ними, здійснювати їх, бути суб'єктом відповідальності, як і правоздатність, є правом особи. Цьому праву особи кореспондує обов'язок кожної особи утриматися від його порушення. На це, зокрема, направлені норми цивільного законодавства, які визнають нікчемними правочини, що обмежують можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки (ст. 27 ЦК), норми, які передбачають обмеження обсягу цивільної дієздатності фізичної особи виключно у випадках і в порядку, встановлених законом (ч. 2. ст. 30 ЦКУ), норми, які передбачають відповідальність особи, яка подала заяву про визнання особи недієздатною недобросовісно без достатньої для цього підстави (ч. 3 ст. 39 ЦКУ).

Література

1. ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ / Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV, чинний, поточна редакція — Редакція від 19.01.2013, підстава 5495-17 / <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Суб'єкти цивільного права, за ред. Я.М.Шевченко.- Х.: Харків юридичний, 2009. - 632 с.
3. Цивільне право: підручник. — К.: Вентурі., 1997. — 544 с.
4. Застосування судами цивільного і цивільного процесуального законодавства / За заг. Редакцією П.І.Шевчука. — К.: Ін Юре, 2002. — 416 с.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар Видання третє перероблене та доповнене — Х.: ТОВ «Одіссей», 2007. — 1200 с.
6. Коментар цивільного процесуального кодексу України. — К.: Юридична практика, 2006. — 560 с.
7. Русское гражданское право / Синайский В.И.; Редкол.: Долгов А.Г., Ем В.С. - М.; Статут, 2002. - С.97.
8. Учебник гражданского права / Е.В., Васильковский - М.: Статут, 2003 - С.80; С.89;

9. Основи цивільного права / С. Н. Лапдкоф ; Редактор П. Д. Індиченко ; друге видання. - К.: Радянська школа, 1948. - С.46.
10. Див.: Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. - К.: Істина С.36-37.
11. рибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. Изд. 2-е, стереотип. - М.: "Статут", 2001. - 411 с.

О. Г. Соловійов
Науковий керівник:
к. юр. н., доцент *І.В. Музика*

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ, ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

В статті комплексно досліджено особливості державного суверенітету, його історичні витоки та форми прояву. Визначено основні концепції суверенітету. Узагальнено зміст державного суверенітету та подано його визначення.

Ключові слова: суверенітет, держава, імперіалізм, Ж. Боден, Т. Гоббс.

А.Г. Соловьёв

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИСТОКИ, ПОНЯТИЕ И СОДЕРЖАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА

В статье комплексно исследованы особенности государственного суверенитета, его исторические истоки и формы проявления. Определены основные концепции суверенитета. Обобщенно содержание государственного суверенитета и представлены его определения.

Ключевые слова: суверенитет, государство, империализм, Ж. Боден, Т. Гоббс.

A.G. Solovyov

THE HISTORICAL BACKGROUND OF THE CONCEPT AND CONTENT OF STATE SOVEREIGNTY

The article comprehensively investigate the features of state sovereignty, its historical origins and manifestations. The basic concept of sovereignty. Generalized maintenance of state sovereignty and presents its definition.

Keywords: sovereignty, state, imperialism, J. Bodin, T. Hobbes.

Постановка проблеми. Питання змісту категорії «суверенітет держави» у юридичній літературі є досить спірним, впродовж всього історичного розвитку держави. Тому як у далекому минулому, так і в наші дні вчені (політики, філософи, історики, правознавці) намагалися обґрунтувати зміст поняття державного суверенітету, дослідити причини і умови його виникнення і існування, його витоки, розвиток і форми прояву.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми, слід відмітити значну різноманітність наукових праць. У юридичних літературних джерелах дана тема висвітлена досить повно, цікавим є визначення поняття і ознак суверенітету, що надається О.Ф. Скакун [8], В.М. Кравчуком [3], Ж. Мере [4] та ін. У періодичній літературі цікавим є дослідження Ю. М. Тодики [11] щодо розвитку державного суверенітету, його місця і ролі в державному механізмі та реалізації механізму поділу влади. Як зазначає С.С. Алексєєв [1] суверенітет – один з показників досконалості держави, того, що вона стає розвинутою.

Мета дослідження. Відповідно, метою даної статті є аналіз історичних витоків, поняття та зміст державного суверенітету

Основні результати дослідження. Суверенітет як ознака держави має свою багатовікову історію. Як зазначає М.В. Кравчук біля витоків принципу суверенітету стоїть Н. Мак'явеллі; але його аж ніяк не можна вважати теоретиком верховної влади (на що заслуговують усі без винятку його наступники, адже, завдяючи мову про політику, вони

неодмінно матимуть на увазі суверенітет) - він зробив її можливою. Втім у його працях не використовується слово «суверенітет»; Н. Мак'явеллі лише робить натяк на нього у знаменитому листі до свого друга, датованому груднем 1513 року. Тож біля витоків суверенітету спостерігається, так би мовити, парадоксальна відсутність його концепції [3, с.84].

Поява теорії державного суверенітету пов'язана з цілком конкретними історичними обставинами - боротьбою королів проти зазіхань великих феодалів на самостійність у межах однієї держави (феодала діяли за принципом «кожен барон суверен у своїй баронії») та спроб Папи Римського стати «над королями» і управляти ними. Саме тоді і склалося вчення про суверенітет як суверенітет внутрішній і зовнішній [4, с.26].

Вперше сформулював концепцію державного суверенітету французький мислитель Жан Боден, освічений представник середнього класу. Він визначив суверенітет як, по суті, абсолютну владу, що належала монархові та поширювалася на всіх підданих. Ж. Боден не припускав наявності будь-якої іншої влади в державі або поза нею, вищої за владу монарха. У праці «Шість книг про республіку» він сформулював поняття суверенітету та виклав учення про суверенітет, що стало підґрунтям для наступних наукових досліджень цього поняття [2, с.689].

Ж. Боден доводив, що в основі суверенітету лежить абсолютна автономність політики. Принцип суверенітету - це в першу чергу принцип політичної автономії. Ось чому політика повинна мислитися сама в собі - адже вона виражає сама себе. В своїх межах республіка має власні правила і структури, свої внутрішні конститутивні закони. Вона є результатом людських пристрастей, а з цього випливає, що держава - це продукт. Н. Мак'явеллі й Ж. Боден, разом і взаємно доповнюючи один одного, осмислюють політику нової доби, політику, яка не може мати в своїй основі ні бога, ні природи, тому що вона є виключно людським явищем. Принцип суверенітету, яким його утвердили Мак'явеллі й Боден, - це новітній принцип світської політики [2, с.690].

Суверенітет, за Ж. Боденом, означає перш за все незалежність держави від папи римського, від церкви, від німецького імператора, від станів, від іншої держави. Суверенітет як ознака держави включає права видавати і скасовувати закони, і укладати мир, призначати вищих посадових осіб, здійснювати верховний суд, право помилування, права карбувати запроваджувати заходи й ваги, стягувати податі.

Ж. Боден виокремлює такі п'ять основних ознак суверенітету: видання законів, обов'язкових для всіх; вирішення питань війни і миру; призначення посадових осіб; дія як суду в останній інстанції; помилування.

Ж. Боден не вважає суверенітет державної влади абсолютно необмеженим. Суверенітет є абсолютним лише у сфері діяльності державної влади. Він не поширюється на відносини, зумовлені божественними і природними законами, приватну власність. А тому держава не повинна втручатися у справи сім'ї, порушувати принцип віротерпимості, особливо збирати податки з підданих без їхньої згоди всупереч волі власників. Правитель, який посягає на приватну власність, втручається в сім'ю, нехтує природними й божественними законами, є тираном и заслуговує на смерть [2, с.691].

Пізніше розвиток теорії суверенітету фактично означав її вдосконалення та пристосування до дуже динамічних подій періоду демократичних революцій. Першим послідовником Ж. Бодена був Т. Гоббс, на думку якого верховна влада не може ототожнюватися з одноособовим володарем. Це явище, вважав він, є набагато повнішим та змістовнішим за своїм сенсом.

Спираючись на ідеї Ж. Бодена та аналізуючи джерела легітимності влади, Т. Гоббс переконує, що єдиною її першопричиною є народ, який і встановлює суверенітет. Це був важливий внесок у створення теорії народного суверенітету. Фактично, на думку І. Сліденка, якщо відкинути деякі деталі, пов'язані з постаттю абсолютного володаря, то пізнавальна сутність народного суверенітету визначається саме за теорією Т. Гоббса. Його послідовникам варто було лише відкинути певні деталі. Першим це зробив Б. Спіноза в праці «*Traité politique*» у 1677 році. Він уперше відпрацьовує цілісну концепцію свободи як мети діяльності держави, і пов'язує її у такий спосіб із своїм розумінням суверенітету. Відмінними в їхніх поглядах є лише вектори діяльності суверена, проте принципові позиції щодо суверенітету однакові. Концептуальні позиції обох учених ґрунтуються на натуралістичному баченні природи суверенітету [12, с.53].

Ж.-Ж. Руссо в знаменитій Книзі III «Про депутатів або представників» цілком відкидає і спростовує теорію представництва й критикує існуючу концепцію суверенітету - хоч абсолютного, як у Т. Гоббса, хоч ліберального, як у Ш. Монтеск'є, - у тому вигляді, в якому вона існувала до нього, себто втіленою в особі короля. Ж.-Ж. Руссо ототожнював суверенітет із спільною волею укладачів суспільного договору, характеризуючи її як верховну владу в державі. З природою суспільного договору Ж.-Ж. Руссо пов'язував таку якість народного суверенітету, як невідчужуваність. На його думку, спільна воля, покладена в основу суспільного договору, може бути лише цілісною [6, с. 257].

Ж.-Ж. Руссо абсолютизував народ як суверенний, а суверенітет монарха замінив суверенітетом народу. Укладаючи соціальний контракт, народ нікому не передає влади, а залишається її носієм. Тобто, з одного боку, підтверджується теза про народ як носія суверенітету, відома з часів Ж. Бодена, а з другого – створюється нова реальність. Кожен носій суверенітету, об'єднуючись з іншими, створює державу й одночасно погоджується підкорятись їй. Але оскільки народ уособлює державу, то в такий спосіб підкоряється сам собі і зберігає свободу [7, с. 173].

Запропоноване Ж.-Ж. Руссо трактування ідеї народного суверенітету ґрунтувалося на визнанні першорядної ролі законодавчої влади, яку мав здійснювати лише безпосередньо народ. Тому можливості реалізації народного суверенітету пов'язувалися ним виключно із засобами безпосередньої (прямої) демократії. Однак, на думку Ж.-Ж. Руссо, тільки акти законодавчої влади можна характеризувати як суверенні за природою. Ж.-Ж. Руссо також визначив умови, за яких організована державна влада ефективно діятиме, а його ідея про народний суверенітет буде цілком реалізована: а) держава має бути настільки малою, щоб у ній можна було легко збирати народ; б) звичай мають бути прості, аби запобігти накопиченню справ та виникненню суперечок; в) рівність у громадянському та майновому стані як запорука політичної рівності; г) відсутність розкоші [6, с.258].

Значний внесок у теорію суверенітету зробили й інші мислителі, особливо Дж. Локк, який творив у революційний період, що розпочався в Англії значно раніше, ніж в інших країнах. Він пов'язував суверенітет із власністю. Власність і держава формують принцип суверенітету. Принцип власності й принцип суверенітету є взаємопов'язаними й сукупно формують принцип ліберального режиму, який є основою конституційної держави. Теорія Дж. Локка щодо забезпечення власності, в тому числі через суверенітет, створює засади для розбудови держави, заснованої на конституції, тобто держави в сучасному розумінні.

Розвиток поглядів Дж. Локка продовжив Ш. Монтеск'є в праці «*De l'esprit de lois*» (1748 рік), який слідом за Б. Спінозою розглядає концепцію свободи, передусім політичної, як мету діяльності держави. Ш. Монтеск'є, як і Дж. Локк, вбачає у поділі влади засіб її забезпечення [5, с.290].

Отже, наприкінці XVIII століття термін «народний суверенітет» увійшов не тільки в науковий обіг, а й у практику державотворення. Надалі й інші вчені розвивали теорію народного суверенітету. Упродовж XIX століття її доповнили філософські праці І. Канта, Й. Фіхте, Ф. Гізо, А. Токвіля та інших.

Останній крок до сучасного розуміння теорії народного суверенітету зробив абат Сієс. Замість терміна «народ», застосованого Ж.-Ж. Руссо, він вводить в обіг термін «нація», тобто суверенітет окремих індивідів було замінено на суверенітет колективу. Відбулася принципова заміна не змісту, а форми. Практично концепція Сієса є викладенням поглядів Ж.-Ж. Руссо в рамках теорії Дж. Локка. Однак основна її теза – «влада належить нації, проте здійснюється через її представників» – відкрила шлях не тільки до парламентаризму, а й до владних зловживань. Адже однаково, в який спосіб здійснюється деспотична влада – народом чи певними його представниками [9, с. 19].

Отже, необмеженість влади народу як суверенітет означає, що власний правопорядок обирає лише він сам без будь-якого зовнішнього втручання або дій внутрішніх сил. Будь-який орган чи особа, що здійснює публічні функції, виконує їх як такі, що делеговані народом.

Суверенітет у К. Маркса і в В. Леніна виступає принципом панування одного класу над іншим. А тому держава на цій таки підставі є насильством у собі, узаконеним насильством. Оскільки вона є наслідком боротьби класів, - а не вираженням спільного «я», котре має ілюзорний характер, - то держава суверенітету виступає знаряддям насильства, яке революція всесвітнього класу повинна обмежити, і це її моральна мета.

Відвоювання суверенітету колоніальними народами полягає у поваленні зі зброєю в руках колоніальної влади. В цьому розумінні типовими зразками виступають Алжир і В'єтнам: відвоювання суверенітету набирає форми визвольної війни, новітньої концепції справедливої війни в епоху панування політичних партій [4, с.44-46].

Відповідно до сучасних концепцій суверенітету, суверенітет характеризує взаємовідносини державної влади з іншими суб'єктами влади як усередині країни, так і за межами державних кордонів. Суверенітет державної влади існує фактично з часу виникнення держави.

За твердженням О. Ф. Скаун, суверенітет є „збірною” ознакою держави. Він концентрує в собі найбільш істотні риси державної організації суспільства. Незалежність і верховенство державної влади виражається в наступному [8, с.124]:

- в універсальності – тільки рішення державної влади поширюються на все населення і громадські організації даної країни;
- у прерогативі – можливості скасування і визнання незначним будь-якого незаконного прояву іншої суспільної влади;
- у наявності спеціальних засобів впливу, якими не володіє ніяка інша громадська організація [8, с.247].

Як зазначає С.С. Алексєєв суверенітет – один з показників досконалості держави, того, що вона стає розвинутою. На сучасній стадії цивілізації суверенітет - невід'ємна властивість держави [1, с.65].

Державний суверенітет – «незалежність державної влади від всякої іншої влади усередині країни і поза нею, виражена в її винятковому, монопольному праві самостійно і вільно вирішувати усі свої справи» [1, с.33].

Отже, державним суверенітетом є верховенство державної влади щодо всякої іншої влади всередині країни і її незалежність від усякої іншої влади за її межами. З цього визначення випливає, що суверенітет поділяється на внутрішній і зовнішній. У сучасних

умовах внутрішній суверенітет регулюється нормами конституційного права, а зовнішній, що стосується характеру відносин між різними країнами, - ще й нормами міжнародного права.

У Конституції України закріплюється, що Україна є суверенною і незалежною державою (ст. 1), що її суверенітет поширюється на всю її територію (ст. 2), що вона визнає чинні міжнародні договори і вважає їх частиною національного законодавства України (ст. 9), що на території України не допускається розташування іноземних військових баз (ст. 17) [11, с.38-39].

У ст.5 Конституції України закріплено, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Отже держава лише реалізує суверенітет народу за його дорученням, а тому поняття народний суверенітет є вищим за державний і ніким і ні за яких умов не може бути обмежений.

У Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. зазначені такі ознаки державного суверенітету України: 1) верховенство (інакше: прерогатива влади) — відсутність іншої більш високої суспільної влади на території країни: державна влада може скасувати, визнати недійсним будь-який прояв усякої іншої суспільної влади; 2) самостійність - можливість самостійно приймати рішення усередині країни і ззовні за дотримання норм національного та міжнародного права; 3) повнота (інакше: універсальність) - поширення державної влади на всі сфери державного життя, на все населення і громадські організації країни; 4) неподільність влади держави в межах її території - одноособовість влади в цілому і лише функціональний її поділ на гілки влади: законодавчу, виконавчу, судову; безпосереднє здійснення владних вельнів по їх каналах; 5) незалежність у зовнішніх відносинах - можливість самостійно приймати рішення ззовні країни за дотримання норм міжнародного права і поважання суверенітету інших країн; 6) рівноправність у зовнішніх відносинах - наявність у міжнародних відносинах таких прав і обов'язків, як й у інших країн. До зазначених ознак суверенітету слід додати: 7) невідчужуваність - неможливість довільної відчуженості легітимної та легальної влади, лише наявність закріпленої законом можливості делегувати суверенні права держави органам місцевого самоврядування (в унітарній державі), суб'єктам федерації та органам місцевого самоврядування (у федеративній державі).

Висновки

Отже, слід відзначити, що становлення теорії державного суверенітету тривало понад чотири століття, основний вклад в розвиток теорію суверенітету внесли Н. Маккіавелі, Ж. Боден, Б. Спіноза, Ш.Монтеск'є, Ж.Ж. Руссо, проблема суверенітету постає і в працях К.Маркса та В.Леніна.

Поняття державного суверенітету не має абсолютного характеру. Історичні версії розуміння та реалізації суверенітету варіюють за 3-ма параметрами: носій суверенітету, абсолютність суверенітету, а також внутрішній та зовнішній виміри суверенітету.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Отже держава лише реалізує суверенітет народу в межах визначених Конституцією України.

Зовнішній суверенітет позначає ті межі, в рамках яких повинні відбуватися типові для сьогоденних умов міждержавні інтеграційні процеси.

Через суверенітет і за його допомогою реально проголошується істо-рична, інтелектуальна й духовна ідентичність народу [6, с.123-125].

Література

1. Алексеев С. С. Государство и право. М., 1994. — 516 с.
2. Боден Ж. Шесть книг о государстве // Антология мировой политической мысли. В 5-ти т. — М., 1999. — Т. 2. — С. 689—695.

3. Кравчук М.В. Теорія держави та права. Проблеми теорії держави та права: Навчальний посібник – 3-те вид., змін. й доп. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002 – 247 с.
4. Мере Ж. Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади. / переклад Л.Кононовича, Львів: Кальварія, 2003 – 424 с.
5. Монтеск'є Ш. Про дух законів // Монтеск'є Ш. Вибрані твори. – М., 1995. – С. 290
6. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права. – Х.: Право, – 2005. – С. 257–258.
7. Руссо Ж.-Ж. Трактаты. – М., 1969. – С. 173.
8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. К. Юрінком. 1999 - 704 с.
9. Сліденко І. Д. Теоретичні та конституційні засади народного суверенітету // Конституція і народний суверенітет в Україні: проблеми теорії і практики. Зб. наук. праць / За заг. ред. Кампа В. М., Савчина М. В. – К., 2008. – С. 19.
10. Теорія держави і права: Навч. посібник/ за заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. К.: Юрінком Інтер, 2003 – 368 с.
11. одика Ю. Конституція України – основа стабільності конституційного строя и реформирования общества// Симферополь.: Таврия, 1997 - 105 с.
12. Шульга А.М. Теорія держави та права. Навчальний посібник для підготовки до державного іспиту. Х. Вид –во Університету внутрішніх справ. 2003 – 146 с.

Стадник Н. С.

Науковий керівник:

к.ю.н., доцент О.В. Александренко

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються особливості інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб як елементу державного управління. Визначено підстави адміністративної відповідальності та заходи відповідальності, які застосовуються до юридичних осіб. Наведено основні перспективи розвитку інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб в Україні.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, юридична особа, адміністративний проступок, інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб, санкції.

Н.С. Стадник

ОСОБЕННОСТИ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены особенности института административной ответственности юридических лиц как важного элемента государственного управления. Определены основания административной ответственности и меры ответственности, применяемые к юридическим лицам. Указаны основные перспективы развития института административной ответственности юридических лиц в Украине.

Ключевые слова: административная ответственность, юридическое лицо, административный проступок, институт административной ответственности юридических лиц, санкции.

N.S. Stadnyk

FEATURES OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF LEGAL ENTITIES ARE IN UKRAINE

In article features the institute of administrative liability of legal persons as an element of government. Defined grounds of administrative responsibility and accountability measures that apply to legal persons. The basic perspectives of the institute of administrative liability of legal entities in Ukraine.

Keywords: administrative responsibility, legal person, administrative misconduct, the institution of administrative liability of legal persons, sanctions.

Постановка проблеми. Важливість і динамічність процесів, що відбуваються в нашій державі, прийняття нових законів і нормативно-правових актів потребують нового підходу до визначення сутності й змісту адміністративної відповідальності загалом і адміністративної відповідальності юридичних осіб зокрема.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам розгляду адміністративної відповідальності юридичних осіб присвятили свої праці В.І. Димченко, Є.В. Додін, І.П. Голосніченко, О.Т. Зима, Д.М. Лук'янець, В.І. Новосьолов, О.В. Овчарова. У їх працях адміністративна відповідальність юридичних осіб розглядалася не як самостійний об'єкт дослідження, а в рамках розвитку загальної теорії адміністративної відповідальності. Проте, окремі теоретичні і законодавчі проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб на сьогоднішній день не вирішені на необхідному рівні ні законодавчою практикою, ні наукою адміністративного права.

Мета дослідження. Метою роботи є розгляд і узагальнення особливостей адміністративної відповідальності юридичних осіб як цілісного, самостійного та особливого правового інституту.

Основні результати дослідження. Загальновідомо, що адміністративна відповідальність як вид правової відповідальності є важливим інститутом забезпечення правомірної поведінки громадян та посадових осіб.

Найчастіше у науковій літературі поняття адміністративної відповідальності визначено як особливий вид юридичної відповідальності, який реалізує усі органи юридичної відповідальності (постає на підставі норм права, за порушення правових норм, конкретизується юрисдикційними актами компетентних органів, пов'язана з державним примусом) [10, с.91]. З іншого боку, адміністративна відповідальність є складовою частиною адміністративного примусу і має усі його властивості (здійснюється в рамках позаслужбового підпорядкування та ін.) [7, с.321]. Слід наголосити, що ні основи законодавства СРСР 1980 р. про адміністративні правопорушення, ні відповідні кодекси, зокрема Кодекс України про адміністративні правопорушення, не закріпили розуміння адміністративної відповідальності у вигляді визначення (дефініції), хоча використовують це поняття. В КУпАП це поняття закріплено наступним чином: за основу взято дві ознаки – адміністративне правопорушення і адміністративне стягнення. Відсутність визначення адміністративної відповідальності в КУпАП збіднює його зміст, позбавляє стрижневої направленості правових норм, що дозволяє іноді в практичній діяльності суб'єктам, які застосовують законодавство, тлумачити норми Кодексу довільно, при бажанні – у відповідності зі своїм баченням.

Також варто відмітити, що інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб є досить складним для розуміння. Різноманіття нормативних актів, що передбачають адміністративну відповідальність юридичних осіб, знижує її роль в механізмі боротьби з адміністративними правопорушеннями.

Проаналізувавши норми чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення [1], можна дійти висновку, що юридичні особи не можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності через відсутність відповідних положень щодо їх притягнення до такої відповідальності. Проте, на сьогодні існують норми інших нормативних актів, якими передбачене накладення стягнень на юридичних осіб [2, с.165].

Слід зазначити, що неоднозначним є ставлення науковців-адміністративістів до юридичної особи як суб'єкта адміністративної відповідальності. Так, П.Г. Бондаренко вважає, що окремі автори механічно підміняють поняття суб'єкта адміністративного примусу поняттям суб'єкта адміністративного проступку, де і допускають, що суб'єктом цього проступку може бути юридична особа, при цьому безпідставно розширюючи межі адміністративної відповідальності, відносячи сюди і правопорушення, які не є адміністративними проступками і за які не настає адміністративна відповідальність, а застосовуються заходи адміністративного запобігання або адміністративного припинення [3, с.77]. Питання про визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності, на думку Д.М. Лук'яня, може і повинно бути розв'язане на користь визнання їх такими за умови вирішення проблеми підстав адміністративної відповідальності юридичних осіб, а також важливої проблеми визначення вини юридичних осіб [6, с.118].

Підставою адміністративної відповідальності є адміністративний проступок - протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок

управління [8, с.34]. Мірою відповідальності є адміністративне стягнення. Як зазначає вітчизняний науковець Е.Демський, адміністративна відповідальність юридичних осіб характеризується оперативністю, застосовується за порушення норм інших галузей права – обслуговує їх; має особливе провадження [4, с.121].

Поряд з цим, адміністративна відповідальність юридичних осіб має свої особливості. Головною особливістю є те, що до адміністративної відповідальності притягають не конкретного громадянина чи посадову особу, а в цілому підприємство, установу, організацію в особі адміністрації підприємства [5, с.206]. Об'єктивна сторона правопорушень юридичних осіб має тривалий характер проступків і повторюваність.

Заходами адміністративної відповідальності юридичних осіб, відповідно до чинного законодавства можуть бути:

-фінансові санкції – застосовувані до юридичних осіб в адміністративному порядку стягнення, розмір яких встановлюється у грошовому еквіваленті;

-майнові санкції - застосовувані до юридичних осіб в адміністративному або за клопотанням органу адміністративної юрисдикції, в судовому порядку стягнення, що передбачають перехід права власності на майно, цінні папери, або інші об'єкти цивільних прав без визначення їх еквівалента;

-обмежувальні санкції - застосовувані до юридичних осіб в адміністративному порядку стягнення, що передбачають обмеження дієздатності юридичних осіб стосовно певних видів діяльності;

-організаційні санкції - застосовувані до юридичних осіб в адміністративному або за клопотанням органу адміністративної юрисдикції, в судовому порядку стягнення, що передбачають примусову реорганізацію, або припинення юридичної особи [9, с.184].

У результаті аналізу таких засобів можна дійти висновку, що адміністративні стягнення, які застосовуються до юридичних осіб, не приведені до чіткої системи, їх повний перелік не зафіксований в жодному нормативному акті. Тому одним із перспективних завдань є встановлення зв'язків між різними видами стягнень. Наприклад, в чинному законодавстві не визначено, які зі стягнень, що застосовуються до юридичних осіб, є основними, а які додатковими. Проте, достатньо поширена ситуація, коли до правопорушника за скоєння одного адміністративного правопорушення застосовується два адміністративних стягнення одночасно.

Висновки. Таким чином, адміністративна відповідальність – це складне, багатогранне явище, яке охоплює адміністративно-правові норми, адміністративно-правові відносини, норми, що містять адміністративні санкції, правопорушення з їх статистичними елементами (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона), діяльність правозастосовчих органів та їх посадових осіб та ін.

Інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб є важливим елементом державного регулювання економіки. Тому визнання та закріплення на законодавчому рівні юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності дозволить більш оперативно й ефективно виявляти, припиняти та притягувати до відповідальності винних за порушення в багатьох сферах господарської діяльності. А це видається можливим лише шляхом прийняття змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, створення статті, де було би чітко визначено, що юридичні особи підлягають адміністративній відповідальності незалежно від місцеперебування, організаційно-правової форми, підлеглості або інших обставин, та встановлення чітких загальних правил, строків щодо притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : від 07.12.1984 р., № 8073-X // ВВР УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
2. Адміністративне право : підручник / [Битяк Ю. П. та ін.] ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х. : Право, 2010. — 622 с.
3. Бондаренко П.Г. Адміністративна відповідальність в СРСР / П.Г.Бондаренко. — Львів: ЛДУ, 1975.
4. Демський Е. Адміністративна відповідальність юридичних осіб / Едуард Демський, Наталя Добрянська // Вісн. прокуратури. - 2012. - № 1. - С. 119-128.
5. Ківалов С/В. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла ; М-во освіти і науки України, Одес. нац. юрид. акад. — О. : Фенікс, 2008. — 393 с.
6. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: монографія / Д.М. Лук'янець. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2001. — 220 с.
7. Мухіна Н. В. Адміністративна відповідальність юридичних осіб // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку. — Суми, 2008. — Ч.1. — С. 321–324.
8. Слубський І.Й. Адміністративна відповідальність юридичних осіб // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. — К.: Вид-во КНУВС, 2007. — № 6. — С. 33–36.
9. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навч. посіб. — К. : Атіка, 2008. — 622 с.
10. Удод М.В. Адміністративна відповідальність юридичних осіб /М.В. Удод, О.Г. Літус. // Вісн. Акад. митної служби України. Серія: Право. - 2010. - № 1. - С.90-95.

О. Г. Судзіловський
Науковий керівник:
к.юр.н, доцент *І.О. Хар*

ЦІННІ ПАПЕРИ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається юридичне забезпечення різних видів цінних паперів у господарській діяльності України та умови їх обігу як грошових документів.

Ключові слова: цінний папір, власник цінного папера, майнові права, набувач цінного папера, право власності.

А. Г. Судзиловский

ЦЕННЫЕ БУМАГИ В ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассматривается юридическое обеспечение различных видов ценных бумаг в хозяйственной деятельности Украины и условия их обращения как денежных документов.

Ключевые слова: ценная бумага, владелец ценной бумаги, имущественные права, приобретатель ценной бумаги, право собственности.

О. Н. Sudzilovsky

SECURITIES IN BUSINESS

The article deals with legal support different types of securities in economic activity in Ukraine and conditions of their treatment as monetary instruments.

Keywords: security, the holder of the security, property rights acquirer of securities ownership.

Постановка проблеми. Цінні папери як грошові документи є досить структуровані і визначені у галузі права України, однак питання права власності на них продовжують бути в центрі уваги як науковців, так і практиків. Дана стаття присвячена дослідженню та висвітленню питання права власності та права переходу права власності на цінний папір.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з правом власності на цінний папір, у різні часи були і досі є предметом дослідження таких учених, як: М.М. Агаков, І. Безклубий, О.М. Вінник, В.С. Щербина, О. Дозорець, В.П. Павлов, Н.О. Саніахметова та ін. Особливо значущими для себе, як працівника, котрий щоденно має справу з цінними паперами, повинен відзначити працю Старинського М.В. і Завальної Ж.В., присвячену дослідженню правового регулювання відносин у сфері випуску та обігу цінних паперів в Україні.

Мета статті. Головною метою дослідження є проведення аналізу і дослідження структури права власності та переходу права власності на цінні папери, що склалися в сфері власності в нашій країні.

Основні результати досліджень. Україна на сьогодні перебуває у стані розбудови суверенної, демократичної й правової держави. Велику роль у цьому відіграє інтеграція до світової економічної системи. Саме ці процеси стали рушіями розвитку та вдосконалення функціонування на вітчизняному фондовому ринку нових засобів регулювання обороту капіталу, одним з яких є цінні папери.

Юридичні передумови зародження права власності почали закладатися у радянські часи (80-і роки). Цінні папери тоді трактувалися як: документи, що містять будь-які майнові права, реалізація яких можлива тільки за умови їх пред'явлення [1, с. 148]. Отже, в основу покладене майнове право — це є базове визначення. З часом це твердження було розширене, і цінні папери стали грошовими документами, які засвідчують право власності

чи відносини позики і визначають взаємини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у формі дивідендів або процентів, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам [2, с. 257].

Відповідно до законодавчих актів України поняття «цінний папір» є тотожним наведеному в ст. 7 Цивільного кодексу України, у ст. 194 Господарського кодексу України та ст. 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [6, с. 3]. А саме: цінний папір — це документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його розмістила (видала), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають з цього документа, іншим особам.

Поняття майнового права визначено ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». Відповідно до нього майновими правами визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування).

Моментом виникнення майнових прав у їх носія вважається загально прийнятий момент набуття права власності, визначений ст. 328 ЦК України, «на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів». Тобто, моментом набуття права власності на майнові права є момент, визначений відповідним правочином. Правочин, який визначає наявність у набувача відповідних прав, відмінних від права власності (тобто відсутність сукупності прав: володіння, користування та розпорядження), у тому числі і права вимоги до контрагента, є правочином, який встановлює право власності на майнові права [3].

Стаття 334 ЦК України встановлює, що право власності на річ переходить з моменту передачі її набувачеві, якщо інше не встановлено договором або законом.

Правова природа цінного папера дозволяє виділити дві визначальні його характеристики.

По-перше, цінний папір — це документ, який посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила, і власником, тобто фіксує зобов'язальні відносини [7, с. 4]

По-друге, цінний папір віднесено Цивільним кодексом України до категорії речей, які є самостійними об'єктами цивільного обороту.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні», цінний папір може бути випущений в документарній або бездокументарній формі [5]

Документарна форма цінного паперу — це сертифікат цінних паперів, що містить реквізити відповідного виду цінних паперів певної емісії, дані про кількість цінних паперів та засвідчує сукупність прав, наданих цими цінними паперами. Для здійснення засвідченого цінним папером суб'єктивного права пред'являється сертифікат цінного папера [4, с. 178-182; 5].

Бездокументарна форма цінного папера — це здійснений зберігачем обліковий запис, що є підтвердженням права власності на цінний папір [5].

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» до особи, яка набула право власності на цінний папір, переходять усі посвідчені ним права. Обмеження обігу та реалізації прав за цінними паперами можуть бути встановлені тільки у випадках і в порядку, передбачених законом [6].

Для передачі іншій особі прав, посвідчених цінним папером на пред'явника, достатньо вручити цінний папір цій особі. Права, посвідчені іменним цінним папером, передаються у порядку, встановленому законами України. Права, посвідчені ордерним цінним папером, передаються шляхом вчинення на цьому папері індосаменту. Индосант відповідає за наявність та здійснення цього права [7, с. 3].

Згідно з індосаментом до особи, якій (або у розпорядження якої) передаються права, посвідчені цінним папером (індосата), переходять усі ці права. Индосамент може бути бланковим (без зазначення особи, щодо якої має бути здійснене виконання зобов'язань) або ордерним (із зазначенням такої особи) [8, с. 54-56].

Іменна ідентифікація власників цінних паперів, випущених у бездокументарній формі, здійснюється на підставі облікового реєстру рахунків власників у зберігача (5, ч. 2 ст. 4 Закону України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів»). Документом, що підтверджує право власності на цінні папери, випущені в бездокументарній формі, являється виписка з облікового реєстру рахунків власників у зберігача [9, с. 245-250].

Відповідно до Господарського кодексу України правовий режим обігу цінних паперів на пред'явника не відрізняється від режиму, встановленого у Цивільному кодексі України. Такі цінні папери обертаються вільно. Іменні ж цінні папери згідно з п. 3 ст. 163 ГК України передаються шляхом повного індосаменту, тобто шляхом вчинення передавального напису, який засвідчує перехід прав за цінним папером. Таким чином, між ст. 197 ЦК України і ст. 163 ГК України існує суперечність, усунути яку вбачається можливим тільки шляхом прийняття відповідних змін до Цивільного кодексу України.

Відповідно до ст. 4 Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» до особи, яка набула право власності на цінний папір, переходять усі посвідчені ним права. Обмеження обігу та/або реалізації прав за цінними паперами може бути встановлено тільки у випадках і в порядку, передбачених законом. Для передачі іншій особі прав, посвідчених цінним папером на пред'явника, достатньо вручити цінний папір цій особі. Права, посвідчені іменним цінним папером, передаються у порядку, встановленому законами України. Права, посвідчені ордерним цінним папером, передаються шляхом вчинення на цьому папері індосаменту. Индосант відповідає за наявність та здійснення цього права.

Стаття 5 Закону України «Про Національну депозитарну систему» регулює порядок переходу права власності на цінні папери в Національній депозитарній системі. Іменні цінні папери, випущені в документарній формі (якщо умовами емісії спеціально не зазначено, що вони не підлягають передачі), передаються у порядку, встановленому для відступлення права вимоги (цесії). У разі відчуження знерухомлених іменних цінних паперів право власності переходить до нового власника з моменту зарахування їх на рахунок власника у зберігача. Права на участь в управлінні, одержання доходу тощо, які випливають з іменних цінних паперів, можуть бути реалізовані з моменту внесення змін до реєстру власників іменних цінних паперів.

З моменту емісії акції та інші цінні папери мають ринкову вартість і можуть бути об'єктом купівлі-продажу та інших угод. Право власності може виникати первинним та вторинним способом.

Первинний спосіб має місце при заснуванні акціонерного товариства або при додатковому випуску акцій.

Похідним (вторинним) способом право власності виникає при переході акцій від однієї особи до іншої на підставі угод [10, с. 280-287].

Висновки. Отже, можна стверджувати, що внесок відомих учених, істориків,

правознавців у процес становлення та розвиток правового забезпечення цінних паперів в Україні, є досить вагомим

На юридичному плані визначено, що будь-який цінний папір характеризується нерозривним зв'язком між правами на цінний папір та правами з цінного папера. Саме за цієї умови такий документ набуває статусу цінного папера.

Отже, за правовою природою цінний папір є річчю — предметом матеріального світу, документом як матеріальною формою одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері (документарні цінні папери) або іншому (електронному) носіїв інформації (бездокументарні цінні папери).

Цінний папір є засобом фіксування зобов'язальних відносин між особою, тим хто випустив цінний папір, та його власником, водночас, цінний папір віднесено Цивільним кодексом України до категорії речей, які є самостійними об'єктами цивільного обороту. Також зазначено, що право власності може виникати первинним способом (при заснуванні товариства) та похідним способом (при переході акцій від одного власника до іншого).

Література:

1. Советский энциклопедический словарь/Гл. ред. А. М. Прохоров. —С56 3-е изд.— М.: Сов. Энциклопедия, 1985. — 1600с., ил.
2. Загородній А. Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. — 4-те вид., випр.. та доп. — К.: Т-во «Знання», КОО; Л.: Вид-во Львів. банк. ін.-ту НБУ. — 566 с.
3. Вікіпедія // uk.wikipedia.org.
4. Агарков М.М. Основы банкового права: Курс лекций. Учение о ценных бумагах. Научное исследование — М.: БЕК, 1994 — 336 с.
5. Закон України від 10.12.1997 р. «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» // zakon2.rada.gov.ua.
6. Закон України від 23.02.2006 р. «Про цінні папери та фондовий ринок» // zakon1.rada.gov.ua.
7. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. // zakon2.rada.gov.ua.
8. Право собственности в Украине / Под ред. Я.Н.Шевченко — К.: Бліц Інформ, 1996 — 194 с.
9. Щербина В.С. Господарське право: Підручник — 3-тє вид. — К.: Юрінком Інтер, 2006 — 640 с.
10. Ткаченко А.О., Милославський С.В. Історія розвитку правового регулювання векселя у банківській діяльності // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць — Суми, 2002. — 16. — С. 280-287.
11. Агарков М.М. Учение о ценных бумагах. — М.: 1993 — 336 с.
12. Дзера О.В. Д 43 Розвиток права власності громадян в Україні: Монографія. — К.: Вентурі, 1996. —272 с.
13. Загорський В.С. Розвиток ринку цінних паперів та управління його ризиками: монографія / В.С. Загорський. — Х.: ІНЖЕК, 2008. — 192 с.
14. Цінні папери та фондовий ринок в Україні. Нормативно-правове регулювання / О.М.Роїна (упоряд.). — К.: Скіф; КНТ, 2008. —391 с.
15. Старинський М.В., Завальна Ж.В. Правове регулювання відносин у сфері випуску та обігу цінних паперів в Україні: Навчальний посібник. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. — 405 с.
16. Сучасні тенденції та перспективи розвитку юридичної науки в Україні: Збірник наукових статей магістрантів та спеціалістів юридичного факультету Національної академії управління — 2011. — К.: Національна академія управління, 2011. — 396 с.
17. Яворська О.С. Я22 Правове регулювання відносин власності за цивільним законодавством України: Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2008.— 256 с.
18. Закон України від 30.10.1996 р. «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» // zakon2.rada.gov.ua.
19. Закон України від 12.07.2001 р. «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» // zakon1.rada.gov.ua.
20. Рішення ДКЦПФР від 17.10.2006 р. № 999 «Про затвердження Положення про депозитарну діяльність» // zakon3.rada.gov.ua.
21. Рішення ДКЦПФР від 17.10.2006 р. № 1000 «Про затвердження Положення про депозитарну діяльність» // zakon1.rada.gov.ua.

Н. В. Тарасюк
Науковий керівник:
к. іст. н., доцент **І. П. Малютіна**

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

В статті комплексно досліджено особливості суспільних відносин, які виникають в сфері формування і реалізації зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Розглянуто питання господарсько-правового забезпечення зовнішньоекономічної політики держави. Визначено основні напрямки та проблеми регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави на сьогоднішній день. Подано рекомендації щодо усунення проблем в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності держави в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: ЗЕД, ЗЕП, господарсько-правові засоби регулювання, СОТ(Світова організація торгівлі), ЄС (Європейський союз).

Н.В. Тарасюк

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

В статье комплексно исследованы особенности общественных отношений, которые возникают в сфере формирования и реализации внешнеэкономической деятельности в Украине. Рассмотрен вопрос хозяйственно-правового обеспечения внешнеэкономической политики государства. Определены основные направления и проблемы регулирования внешнеэкономической деятельности государства на сегодняшний день. Даны рекомендации к устранению проблем в регулировании внешнеэкономической деятельности государства в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: ВЭД, ВЭП, хозяйственно-правовые средства регулирования, ВТО (всемирная торговая организация), ЕС (Евросоюз).

N. Tarasiuk

LEGAL REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE

In this paper a complex investigation of the peculiarities of public relations in formation and implementation sector of foreign economic activity in Ukraine. It's considered the issue of economic and legal support for foreign economic policy of country. The main trends and problems of foreign economic activity regulation of country is defined for today. It's recommended the way for elimination the problems in foreign economic activity of country with European integration.

Keywords: foreign economic activity, foreign economic policy, economic and legal funds regulation, WTO(world trade organization), EU (European Union).

Постановка проблеми. В процесі послідовного економічного розвитку надзвичайно важливою є роль держави і її політика щодо зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) країни. Крім того, сьогодні на перший план виходить роль міжнародного співробітництва, що надзвичайно важливо, враховуючи вступ України до СОТ та поглиблення економічного співробітництва з ЄС. Тому цілком природно, що правове регулювання ЗЕД в Україні має утворювати собою цілісну систему господарсько-правових засобів, що пов'язані між собою спільним завданням – досягнення цілей ЗЕП держави.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Перед написанням статті було опрацьовано певні джерела. А.Й. Іванським було досліджено правове регулювання фінансових і розрахункових зовнішньоекономічних відносин у сфері ЗЕД [4].

А.О. Лавренчуком було виконано окремі дослідження регіональних механізмів інтеграції України до ЄС в тому, що в сучасних умовах інтернаціоналізації господарських відносин інтеграційний процес визначається насамперед економічними чинниками, механізмами й пріоритетами [5].

Також уваги заслугоує дослідження міжнародно-правового регулювання зовнішньоторгівельної діяльності та національного законодавства України В.О. Голубевої, а саме – нетарифного аспекту цього регулювання [3].

Проблематика економічної політики та її зовнішньоекономічної складової в системі механізму правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності приділено багато уваги в працях В.К. Мамутова [6,7].

Мета дослідження. Відповідно, є з'ясування змісту і передумов регулювання ЗЕП держави, аналіз господарсько-правових засобів регулювання ЗЕД, а також визначення перспектив їх розвитку в умовах членства України в міжнародних економічних організаціях.

Основні результати дослідження. Встановлено, що в умовах сьогодення стратегія зовнішньоекономічних відносин має бути сфокусованою на розвитку стратегічно важливих галузей економіки та це має бути відповідно закріплено у законодавстві України. Так, наприклад, як поняття «інвестиційний імпорт», що є необхідним для забезпечення конкурентоздатного рівня виробничої діяльності національних суб'єктів господарювання. Також з'ясовано, що в умовах світової фінансової кризи для захисту національного виробника держава приймає певні заходи, які такі не порушують зобов'язань щодо вимог СОТ, а саме запровадження максимальних тарифів на імпорт товарів, високих вимог до якості певних товарів тощо[1].

На сьогодні доцільним б було розроблення та прийняття спеціального закону, що стимулював експорт вітчизняного товару шляхом кредитної підтримки експортерів, страхування їх ризиків, надання якісних консалтингових послуг, в ідеалі створити відповідну організацію по кредитуванню та страхуванню експорту у вигляді спеціалізованого агентства. Також, на шляху до вступу в ЄС Україна повинна визначитись із національними зовнішньоекономічними пріоритетами для захисту своїх економічних інтересів [2].

Висновки. Основні напрями удосконалення господарського та зокрема зовнішньоекономічного законодавства України наступні: розумне державне втручання в сферу ЗЕД та відшукування Україною свого місця на світовому ринку, при цьому цілями та завданнями держави мають бути категорії національного інтересу та національної безпеки. У зв'язку з цим доцільним є внесення цілої низки змін до чинного спеціалізованого законодавства України. Однією з організаційно-правових форм реалізації ЗЕП держави має стати формування цілісного механізму політичної, фінансової, правової, інформаційної підтримки українських експортерів державою, а саме розробки й прийняття окремого закону, спрямованого на застосування заходів щодо стимулювання експорту товарів українського походження, а також створення організаційно-правових механізмів, спрямованих на перехід до нових стандартів якості вітчизняної продукції, наближених до стандартів, прийнятих на основних експортних ринках. Також важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та ЄС є зближення існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством ЄС.

Література.

1. Про вступ України до СОТ : Протокол, Міжнародний документ від 05.02.2008 р. // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 31. – Стор. 12.
2. План дій «Україна – Європейський Союз» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=80861&cat_id=80858
3. Голубева В. О. Міжнародно-правове регулювання зовнішньоторговельної діяльності та національне законодавство України (нетарифний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / В. О. Голубева. – Харків, 2004. – 19 с.
4. Іванський А. Й. Правове регулювання фінансових і розрахункових відносин у зовнішньоекономічній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. Й. Іванський. – Одеса, 2000. – 18 с.
5. Лавренчук А. О. Становлення та розвиток регіональних механізмів інтеграції України до Європейського Союзу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / А. О. Лавренчук. – К., 2004. – 20 с.
6. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / [Знаменський Г. Л., Хахулін В. В., Щербина В. С. та ін.] ; за заг. ред. В. К. Мамутова. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
7. Мамутов В.К. Правове забезпечення соціальних та державних інтересів України у зовнішньоекономічній господарській діяльності та попередження правопорушень у цій сфері / В. К. Мамутов, В. В. Хахулін, С. М. Філімонов. // Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць.—Харків:«Право», 1999. – С. 35–61.

О. О. Теньова

Науковий керівник:

Ю.А.Дорохіна, к.ю.н., доцент

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ВИТОКИ ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ ТОРГІВЕЛЬНОЇ МАРКИ

В статті досліджено історико-правові витоки зародження та розвитку поняття торгівельної марки. Розглянуто становлення законодавчої бази щодо набуття, охорони та захисту торгівельної марки в Україні.

Ключові слова: торгівельна марка, законодавча база, захист прав.

О. А. Тенёва

ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ИСТОКИ ЗАРОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ПОНЯТИЯ ТОРГОВОЙ МАРКИ

В статье исследован процесс становления понятия торговой марки, освещены историко-правовые истоки зарождения и развития этого понятия, становления законодательной мировой базы по приобретению, охране и защите торговой марки.

Ключевые слова: торговая марка, законодательная база, защита прав.

O. Teneva

HISTORICAL AND LEGAL ORIGINS OF THE ORIGIN AND DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF TRADEMARK

In the article the question of brand development, highlighted the historical and legal origins of the origin and development of this concept, becoming the global legal framework for the acquisition, protection and enforcement of trademark.

Keywords: Trademark, legislation, the protection of rights.

Постановка проблеми. Стрімке зростання промисловості, розширення торгівельних відносин і економічного співробітництва між державами СОТ є характерною рисою розвитку суспільства у XXI сторіччі. Зазначені процеси неможливі без введення в господарський оборот одного із найважливіших інструментів господарської діяльності — торгівельної марки.

Торгівельна марка розглядається світовою спільнотою як невід’ємний елемент ринкових відносин, важливий фактор підвищення конкурентоспроможності продукції та захисту від недобросовісної конкуренції.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Науково-теоретичну базу дослідження складають загальнотеоретичні досягнення юридичної науки, праці вчених-юристів, зокрема, роботи А.М.Адуєва, Г.Боденхаузена, С.А.Горленко, В.Н.Дементьєва, В.О.Жарова, Каспера Дж. Веркмана, О.Д.Левічевої, Н.М.Мироненко, В.В.Орлової, М.В.Паладія, В.Л.Петрова, О.А.Підпригори, З.В.Ромовської, А.П.Сергеєва, В.М.Сергеєва, Т.А.Соболева, А.В.Супернської, В.М.Фейгельсона, Б.Хекла, Ю.Ходькова, А.Шестмирова та ін.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз історико-правових витоків зародження та розвитку поняття торгівельної марки та становлення законодавчої бази щодо набуття, охорони та захисту торгівельної марки.

Основні результати дослідження. Кожна людина в сучасному світі стикається з торгівельними марками (знаками для товарів і послуг) безліч разів на добу: купуючи

товари в магазині чи спостерігаючи їх рекламу на вулиці, в транспорті чи по телебаченню. Орієнтуючись саме на торговельну марку, споживач обирає для себе той товар, серед інших йому подібних товарів, який найбільше влаштовує його за своїми якісними характеристиками та ціною. На сьогодні торговельна марка є важливим інструментом, за допомогою якого товар впроваджується та поширюється на ринку. Але торговельні марки не є здобутком нашого часу.

Торговельна марка як засіб відрізнення товарів і послуг різних виробників – це не винахід сучасності, хоча її роль на сучасному світовому ринку значно відрізняється від їх функціонального і правового навантаження в минулому.

У первісному суспільстві торговельні марки або знаки застосовувались для відокремлення “своїх” речей від “чужих”. Для цього використовувались спеціальні позначення власності – тамги, які витискали на посуді, випалювали на шкурі корів і коней, вирізали на вухах тварин, вибивали на каміннях і колодах, і встановлювались на межі своїх володінь. Тамга – це знак володіння річчю певним господарем [11, с. 140]. Тамга, як зразок позначення власності, цікава у багатьох відношеннях і як зразок образотворчого мистецтва, і як знак, що вимагав спеціального вербального позначення, і як один з праобразів торговельної марки.

Більш широкого розповсюдження отримали знаки в епоху середньовіччя, коли виникли перші гільдії ремісників та купців. У XV-XVI столітті з розвитком ремісництва і торгівлі з’явилося клеймо – знак авторства який відображав приналежність товару. Кожен ремісник відповідав за якість товару, який він виробляв і який повинен був позначати своїм клеймом. Така практика дозволяла, з одного боку, захистити суспільство від можливості придбати позбавлені маркування товари, якість яких нічим не підтверджена, а з іншого боку надавала можливість гільдіям контролювати якість продукції, яка вироблялась ремісниками-членами даної гільдії.

З моменту своєї появи клейма стали об’єктом охорони, і як об’єкт власності і, як об’єкт, що надає його автору право пріоритету. Вперше клеймо згадується в “Новоторговому Уставі” [11, 141], що складався з правових норм, що регулювали внутрішню і зовнішню торгівлю Російської імперії. Зазначений устав був прийнятий 22 квітня 1667 року і став початком зародження законодавства Російської Імперії, а в її складі і України, в галузі промислової власності. Таким чином, подібні позначення виконували вже не лише роль вказівки на джерело походження товару, але й виступали гарантією якості виробленої продукції.

В XVII столітті клеймо більшою мірою виконувало функцію митного позначення, для розрізальної здатності російських та іноземних товарів та для підтвердження факту сплати митного збору. Клеймо ставили на митниці, і воно виконувало функцію своєрідної гербової марки [11, с. 141].

В 1774 році, в часи правління Єлизавети Петрівни, за пропозицією мануфактур видається перший російський державний наказ про обов’язкове клеймування всіх російських товарів особливими фабричними або заводськими знаками [8, с. 40].

Для цього періоду характерним є зростання ролі торговельної марки у двох напрямках; з одного боку як необхідний засіб відрізнення товару, а з іншого - як інструмент реклами. З’являється рекламний символ, який є зображувальним знаком [11, с. 17].

Торговельна марка стає особливим символом власності, що позначає, кому належить право розпоряджатися певним товаром, отримувати прибуток, а також - кому належить нести збитки за поставку неякісного товару. Це вже не знак авторства і не інформація про вид товару, що продається, а абстраговане від нього позначення, що є інтелектуальною

власністю володільця. Але, не зважаючи на широке використання різноманітних позначень, вони, як і раніше, не користувались правовим захистом. Це фактично позбавляло особу, яка використовувала торговельну марку для своїх виробів, можливості захистити її від підробки. Існуюча проблема потребувала вирішення на законодавчому рівні.

Однією з перших європейських країн, яка прийняла закон про товарні знаки, була Франція. Закон Франції про товарні знаки датується 1867 роком. Пізніше юридичний захист товарним знакам було надано також в США (1870 рік) та Німеччині (1874 рік). З часом закони цих та інших країн у сфері охорони торговельних марок неодноразово змінювались, враховуючи нові світові тенденції щодо захисту прав на торговельні марки.

Окремо хотілося б прослідкувати еволюцію охорони торговельних марок для позначення товарів в Росії, законодавство якої поширювалось і на територію України, оскільки українські землі на той час перебували у складі Російської імперії.

Перший Закон “Про товарні клейма” було прийнято в Росії ще в 1830 році. Закон не містив чіткого визначення товарного клейма, не передбачав умов виникнення прав на нього, не були визначені також права володільця такого позначення. Більш досконалий Закон “Про товарні знаки (фабричні та торгові марки та клейма)” вступив в дію у 1896 році.

Після подій жовтня 1917 року, правовий режим торговельної марки визначався Декретом Ради народних комісарів “Про мито на товарні знаки”. Цим декретом було зобов’язано підприємства реєструвати торговельні марки, що мали правову охорону до революції. Не перереєстровані торговельні марки вважалися недійсними. В 1919 році було прийнято постанову Вищої Ради Народного Господарства “Про товарні знаки державних підприємств”, що вводила нові знаки замість старих.

Початок політики НЕПу стимулював розвиток товарних відносин і цим самим вимагав удосконалення правового інституту торговельних марок, у зв’язку з чим у 1922 році був виданий Декрет “Про товарні знаки”.

Особливість цього Декрету полягала в тому, що він надавав певні права промисловим і торговим підприємствам позначати продукцію знаком підчас її випуску і збуту, і одноособово користуватися ним для відрізнення своєї продукції від продукції інших товаровиробників. Вводилася централізована реєстрація і експертиза знаків. Реєстрацію торговельних марок здійснював Комітет у справах Винахідництва при Вищій Раді Народного Господарства. Рішення про відмову в реєстрації торговельних марок могло бути оскаржено у Народному суді протягом двох тижнів з дня одержання такої відмови.

Першим загальносоюзним актом, який встановив правовий режим торговельних марок, була постанова РНК СРСР від 18 липня 1923 року “Про товарні знаки”, яка розповсюдила дію Декрету “Про товарні знаки” на всій території СРСР. Відносини у сфері використання товарних знаків регулювались Постановою ЦВК та РНК СРСР “Про товарні знаки” від 12 лютого 1926 року. Відповідно до цієї Постанови використання торговельної марки було правом, а не обов’язком підприємства. Право на торговельну марку виникало з моменту його державної реєстрації в Комітеті у справах винаходів.

Проведена в країні у 30-ті роки індустріалізація значно підвищила випуск товарів порівняно з минулими роками, що викликало необхідність привести у відповідність і законодавство. Результатом стала постанова ЦВК РНК СРСР 1936 року “Про виробничі марки і товарні знаки”. У цій постанові поряд з товарними знаками було введено таке поняття як торгова марка. Торговою маркою могли користуватися торговельні підприємства, які займаються реалізацією виробів, виготовлених за їх спеціальним

замовленням. Свідоцтво на право виключного використання товарного знаку видавалось на строк, вказаний заявником, без будь-якого обмеження певним періодом часу.

У 1962 році, було видано Постанову Ради Міністрів СРСР “Про покращання виробничого маркування товарів народного вжитку”. Ця постанова зобов’язала реєструвати знаки у Комітеті зі справ винахідництва при Раді Міністрів СРСР до початку їх використання в господарському обігу. Зазначена постанова мала важливу особливість: вона впроваджувала ліцензійну передачу права на знак.

В 1974 році Державним комітетом СРСР у справах винаходів та відкриттів було розроблено нове Положення про товарні знаки. Суттєвих змін до вже існуючих норм цим Положенням внесено не було. Зміни і доповнення вносилися на основі практики експертизи. Дія вищезгаданого нормативного акту поширювалась на територію України до затвердження в 1992 році Указом Президента Тимчасового положення про правову охорону об’єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні.

З набранням чинності у 1987 році Закону СРСР “Про індивідуальну трудову діяльність” в Положення “Про товарні знаки” були, внесені зміни, що передбачали право громадянина бути суб’єктом права на знак.

Слід зазначити, що в цілому в радянський період торговельні марки не отримали належного визнання. Основна увага як в правовій регламентації, так і серед науковців приділялась об’єктам патентного права, тобто винаходам, промисловим зразкам та раціоналізаторським пропозиціям.

У зв’язку з необхідністю врахування умов міжнародних договорів у галузі правової охорони знаків, в 1991 році було прийнято Закон СРСР “Про товарні знаки і знаки обслуговування”.

Становлення національного законодавства в сфері інтелектуальної власності стало можливим лише з набуттям Україною незалежності. Верховна Рада України 24 серпня 1991 року прийняла Акт проголошення незалежності України та створення самостійної держави - України. Таким чином, були закладені підвалини створення національної правової системи, зокрема національного законодавства в сфері інтелектуальної власності.

Основні засади, пов’язані з інтелектуальною діяльністю, закладені в Конституції України. Отже, початком становлення законодавства України в сфері інтелектуальної власності можна вважати прийняття 7 лютого 1991 року Закону України “Про власність”, в якому розділ VI присвячений питанням охорони прав на об’єкти інтелектуальної власності.

Згодом, у грудні 1993 року, з урахуванням світового досвіду і практики, що склалася за часів перебування у складі СРСР, Україна, як правонаступниця СРСР, країна-учасниця міжнародних конвенцій і угод у галузі промислової власності, прийняла Закон “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” від 15 грудня 1993 року, а також рядом відомчих нормативних актів. Норми цього закону не зовсім відповідали реаліям практики, і тому з часом до зазначеного закону було внесено багато змін. Проблема вдосконалення законодавства у галузі охорони торговельних марок сьогодні набула нової актуальності.

Досліджуючи історію становлення та розвитку законодавства про торговельні марки не можна залишити поза увагою численні міжнародні договори та угоди у цій сфері. Їх важливість полягає перш за все в тому, що, будучи частиною національного законодавства, вони заповнюють існуючі прогалини в регулюванні суспільних відносин, пов’язаних з використанням цих позначень. Особливе значення це має для країн, законодавство яких знаходиться в стадії становлення. Крім того, міжнародні угоди стимулюють розвиток національних законодавств країн-учасниць, враховуючи світові тенденції сприяють

процесу уніфікації законодавств різних країн, а також забезпечують захист прав іноземців та осіб без громадянства в державах, на територію яких поширюється дія вищезгаданих нормативних актів.

Одним з основних документів є Паризька конвенція по охороні промислової власності від 20 березня 1883 року – перша угода у сфері промислової власності. Конвенція діє на території України у відповідності із Законом України “Про правонаступництво України” від 12 вересня 1991 року. Цим Законом Україна підтвердила свої зобов’язання за міжнародними договорами, укладеними УРСР до проголошення незалежності України, а також визнав себе правонаступником прав і обов’язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечать Конституції України та інтересам республіки (ст.ст. 6, 7). Уряд України своєю заявою від 26 серпня 1992 року також проголосив про приєднання України до вищезгаданої Конвенції.

Крім Паризької конвенції по охороні промислової власності Україна приєдналась також до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 року, що являла собою спеціальний союз для країн-членів Паризької конвенції. 29 грудня 2000 року Україна приєдналась до Протоколу до Мадридської угоди.

В 1994 році було укладено Договір про закони щодо товарних знаків, головною метою якого є спрощення процедури реєстрації торговельної марки. Для України Договір набрав чинності з 1 серпня 1996 року.

20 грудня 1998 року щодо України набув чинності Найробський договір про охорону Олімпійського символу. Це означає, що відтепер олімпійський символ не може бути використаний на території України в комерційних цілях (в тому числі в якості знаку для товарів і послуг) без дозволу Міжнародного олімпійського комітету (МОК).

Важливим міжнародним документом, який стосується торговельних марок (знаків для товарів і послуг) є також Ніщцька угода про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків (1957 року). Цією Угодою заснована єдина класифікація товарів і послуг для міжнародної і національної реєстрації торговельних марок.

Ратифікація цих міжнародних угод та їх трансформація в національне законодавство суттєво вплинули на перетворення сфери правової охорони промислової власності у ту сферу, якою вона є сьогодні.

Правовідносини у сфері правової охорони права інтелектуальної власності на торговельну марку в Україні також регулюються нормами Господарського, Кримінального, Митного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України тощо.

Крім зазначених законодавчих актів, відносини щодо торговельних марок регулюються низкою підзаконних нормативно-правових актів, серед яких основними є такі:

– Правила складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг, затверджені наказом Державного патентного відомства України № 72 від 20 серпня 1997 року та зареєстровані у Міністерстві юстиції України за № 416/2220 від 22 вересня 1997 року, які встановлюють вимоги до заявки, правила подання та визначають процедуру розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг;

– Положення про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 10 січня 2002 року № 10 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 січня 2002 року за № 64/6352;

– Інструкція про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстрів відомостей про передачу права власності на знак для товарів і послуг та видачу ліцензії на використання знака (міжнародного знака) для товарів і послуг, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2001 року № 576 та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 17 серпня 2001 року за № 718/5909;

– Порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затверджений постановою Кабінету міністрів України від 23 грудня 2004 року № 1716.

Висновки. Світовий досвід розвитку ринкових відносин засвідчує істотне зростання ролі і значення торговельних марок для розвитку і удосконалення цивільного обороту товарів і послуг. За даними, що розміщені на офіційному сайті ВОІВ число реєстрацій торговельних марок перевищило один мільйон, що дзеркально відображає еволюцію споживчого смаку у міру того, як компанії працюють з метою зміцнення свого становища на ринку.

Зростання ролі і значення такого правового інструменту як торговельна марка, її трансформація із позначенням товарів і послуг в досить цінний ринковий товар зумовлює необхідність удосконалення законодавства, щодо регулювання відносин, пов'язаних з правовою охороною торговельних марок, зокрема, відносин щодо набуття, використання та захисту прав інтелектуальної власності на торговельну марку тощо.

Основною перевагою законодавства України щодо торговельних марок є проголошення їх об'єктами права інтелектуальної власності. Проголошення торговельної марки об'єктом права інтелектуальної власності надає його власнику право володіти, користуватися і розпоряджатися нею на свій розсуд.

Список використаної літератури

1. Боденхаузен Г. Парижская конвенция по охране промышленной собственности. Комментарий / перевод с французского Н. А. Тумановой. – М.: Прогресс, 1997. – 310 с.
2. Горленко С. А. Актуальные вопросы правовой охраны товарных знаков // Вопросы изобретательства. – 1988. - № 11. – С. 51-55.
3. Дементьев В. Н. Интеллектуальная собственность. – М.: НИЦПрИС, 1995. – 208 с.
4. Демченко Т. Правова охорона загальновідомих і знаменитих знаків у міжнародній практиці та в Україні // Інтелектуальна власність. – 2001. – № 5-6. – с. 15-23.
5. Жаров В.О. Захист права інтелектуальної власності в Україні: навчальний посібник. – К.: Інститут інтелектуальної власності”, 2006. – 88 с.
6. Левичева Е. Д. Международный опыт правовой охраны общеизвестных знаков / Материалы выступления на 6-ой Международной научно-практической конференции “Актуальные проблемы охраны интеллектуальной собственности”, 2002. – С. 204-216.
7. Орлова В. В. Общеизвестные товарные знаки в России сегодня и в перспективе // Патенты и лицензии. – 2001. - № 9. – С. 2-7.
8. Основы интеллектуальной собственности. – К.: Издательский дом “Ин-Юре”, 1999. – 600 с.
9. Охорона інтелектуальної власності в Україні / С. О. Довгий, В. О. Жаров, В. О. Зайчук та ін. – К.: Форум, 2002. – 319 с.
10. Охрана промышленной собственности в Украине / Под ред. А.Д. Святоцкого, В.Л. Петрова. – К.: Видавничий дім “Ин-Юре”, 1999. – 428 с.
11. Trade Mark Act // Council Regulation. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.prh.fi/en/tavaramerkkit/lainsaadanto/Tavaramerkkilaki.html>.

А. П. Тивончук

Науковий керівник:

к.ю.н., доцент О.А. Радзівілл

ИНТЕГРАЦИЯ УКРАИНЫ ДО ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗУ: ПРОГАЛИНЫ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

У статті проаналізовано основні кроки України на шляху приєднання до ЄС, визначено основні прогалини таких кроків. Подано рекомендації щодо пришвидшення інтеграції України до Європейського Союзу.

Ключові слова: Європейський союз (ЄС), європейська інтеграція України, асоційоване членство, стратегія інтеграції.

А. П. Тывончук

ИНТЕГРАЦИЯ УКРАИНЫ В ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ: ПРОМАХИ И ПУТИ ИХ УСТРАНЕНИЯ

В статье проанализировано основные шаги Украины на пути присоединения к ЕС, определены основные промахи таких шагов. Даны рекомендации по ускорению интеграции Украины в Европейский Союз.

Ключевые слова: Европейский Союз (ЕС), европейская интеграция Украины, ассоциированное членство, стратегия интеграции.

A. P. Tyvonchuk

INTEGRATION OF UKRAINE TO THE EUROPEAN UNION: MAIN MISTAKES AND WAYS TO REMOVE THEM

In this article analyzed main steps of Ukraine on the way of joining to the EU, identified the main gaps of such steps. The article also contains recommendations targeted on speeding up the integration of Ukraine to the European Union.

Keywords: European Union (EU), European integration of Ukraine, associated Membership, strategy of integration.

Постановка проблеми. Процес інтеграції України до Європейського Союзу характеризується складністю і довготривалістю. Шлях України до ЄС розпочався близько 10 років тому, коли вперше на законодавчому рівні в «Основних напрямках зовнішньої політики України» було затверджено, що пріоритетним стратегічним напрямом України визначено розвиток політичних, економічних, науково-технічних, культурних та інших стосунків з західними державами - членами ЄС [2]. Протягом усього цього часу відносини України з Європейським Союзом то набирали обертів, то значно уповільнювалися. На сьогоднішній день питання про повноправне членство України в ЄС навіть не стоїть на порядку денному. У найближчій перспективі Україна зможе отримати лише асоційоване членство, доклавши при цьому усі зусилля до виконання поставлених вимог, а також гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу. Причиною такої ситуації стали сумніви, прорахунки та недієздатність української влади при здійсненні певних кроків на шляху до ЄС. Подальше зволікання з імплементацією європейських норм призведе до погіршення економічної ситуації в країні, значно погіршить репутацію України на міжнародній арені, або навіть унеможливить подальшу співпрацю з Європейським Союзом.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Вагомий внесок у дослідженні співпраці України з Європейським Союзом, євроінтеграційного законодавства України, відповідність

українського законодавства стандартам ЄС, значення членства в ЄС для України зробили такі вчені: Аракелян М. Р. [11], Бас О. М. [3], Білорус О.Г. [4], Микол О. К. [6], Петров Р.А. [10].

Мета дослідження. Проаналізувати основні кроки України на шляху до Європейського Союзу, виявити прорахунки таких кроків, причини надмірної тривалості процесу, сформулювати пропозиції, щодо прискорення процесу інтеграції та ефективного використання можливостей, наданих ЄС.

Основні результати дослідження. Співробітництво з Європейським Союзом залишається пріоритетним напрямом зовнішньої політики України. Країна наголосила на своїй меті налагодити новий, вищий рівень відносин, рухаючись від принципів партнерства та співробітництва до принципів політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС. Політична асоціація має передбачати подальше утвердження в Україні спільних цінностей демократії, верховенства права та поваги до прав людини до тих рівнів, що утверджуються в Євросоюзі, а також подальше зближення позицій України та ЄС з міжнародних питань. Під економічною інтеграцією розуміють поступове залучення України до спільного ринку ЄС – від створення ЗВТ до отримання нашою країною частки у внутрішньому ринку ЄС. Це, безперечно, відповідає інтересам як українських виробників і споживачів, так і європейських.

Із формального боку, двосторонні стосунки Україна—Європейський Союз були започатковані після здобуття Україною незалежності. У грудні 1991 р. Європейські Співтовариства, відзначивши демократичність всеукраїнського референдуму, визнали незалежність та суверенітет України [8]. Тоді вперше пролунав заклик Євросоюзу до України підтримувати з державами - членами Європейських Співтовариств відкритий і конструктивний діалог. Позиція України щодо Європейського Союзу вперше на законодавчому рівні була сформульована в Основних напрямках зовнішньої політики України, що були схвалені Верховною Радою України 02 липня 1993 р. рлр В якості інструментів цієї стратегії ЄС активно використовує різні рівні розширення.

Україна стала першою серед країн СНД, яка уклала угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом, де було визначено правовий механізм взаємодії між двома сторонами. Вона була підписана 14 червня 1994 р. у Люксембурзі та 10 листопада 1994 р. ратифікована Верховною Радою України. Угода набрала чинності з 01 березня 1998 р., після ратифікації УПС всіма державами-членами ЄС. Документ став базовим для розширення політичного діалогу та економічного співробітництва України та Європейського Союзу, відкриваючи нові можливості для поступового наближення України для вступу до ЄС.

У тому ж 1998 р. було створено Комітет Україна — ЄС. Перше засідання Комітету, що відбулося 05 листопада 1998 р. у Брюсселі, відкрило новий етап взаємин, які повинні були перейти у стадію практичної імплементації положень Угоди про партнерство та співробітництво, стало черговим кроком у процесі зміцнення основи дійсного партнерства з ЄС, реалізації наміру України щодо набуття асоційованого, а згодом й повного членства в ЄС [8].

Першим кроком в напрямі економічної інтеграції України до ЄС став План дій Україна-ЄС, схвалений створеною ще згідно з УПС Радою з питань співробітництва між Україною та Європейським Союзом 21 лютого 2005 р. [17] з метою реалізації Європейської політики сусідства щодо України, зокрема, участі у внутрішньому ринку ЄС. Прийняття Плану змінило практику схвалення короткострокових «спільних стратегій» ЄС, що мала місце щодо України. За умови виконання Плану дій було передбачене поширення на Україну певних

існуючих в ЄС програм та документів. План дій став доповненням до зобов'язань, що містяться в УПС, та своєрідним першим містком між УПС та майбутньою новою «базовою» угодою. Планом дій було передбачено, що ця угода має бути угодою нового типу, що посилюватиме співробітництво з ЄС (new enhanced agreement), порівняно з країнами, які не підпадають під категорію «сусідів» ЄС.

У 2008 р. Закінчився 10 – річний строк чинності УПС, після чого почав діяти механізм щорічного автоматичного подовження строку. Разом з тим ще у березні 2007 р. почалися переговори щодо нової угоди. Після вступу України до СОТ відкрилася перспектива заснування глибокої та всеосяжної ЗВТ, переговори щодо якої почалися у лютому 2008 р. Результатом Паризького саміту ЄС – Україна 9 вересня 2008 р. стала домовленість щодо формулювання назви нової двосторонньої «посиленої» угоди як угоди про асоціацію [14]. Це стало значним кроком, бо зміна назви стала ознакою також й зміни змісту, рівня та суті майбутньої угоди порівняно з УПС.

Угода про асоціацію Україна – ЄС та її імплементаційні інструменти мають консолідувати демократичні реформи, зокрема, реформу судової влади, повагу до верховенства права та прав людини, прозорість і демократичну відповідальність, боротьбу з корупцією, а також зростання участі громадян у прийнятті рішень в Україні.

Трирічний строк Плану дій ЄС-Україна було подовжено з тим, щоб згодом замінити його новим подібним документом. Такий документ було підписано 16 квітня 2009 р. на засіданні Ради із співробітництва Україна-ЄС. За своїм статусом «Порядок денний асоціації України-ЄС» (EU-Ukraine Association Agenda) – це політичний та «довідковий» документ, а за своєю природою є документом «м'яким», гнучким, розрахованим на свою подальшу модифікацію.

Варто звернути увагу на те, що термін «асоціація» застосовується в угодах ЄС з трітніми країнами, що їх укладено на основі норми ст. 310 ДзЄС (нині – ст. 217 ДФЄС), згідно з якою ЄС може укладати з однією чи більше державами або міжнародними організаціями угоди про створення асоціації, яка передбачає взаємні права та обов'язки, спільні дії та особливі процедури. В інших угодах фігурує термін «партнерство». Взятий у такому контексті він означає добровільне об'єднання ЄС та третьої держави для досягнення спільної мети загального характеру та конкретних завдань шляхом надання одне одному певних привілеїв, дотримання певних правил поведінки, взаємного покладання обов'язків, зокрема, утримуватися від певних дій. Термін «стратегічне партнерство» - означає такий вид партнерства, що вирізняється довготерміновим чи безстроковим характером, особливими спільними пріоритетами, особливими привілеями та підвищеним рівнем договірної співпраці[11].

Відмінність термінології полягає в тому, що «партнерство» передбачає пошук сторонами прийняттого для них спільного договірного правового режиму, а «асоціація», крім цього, уможливує інший варіант – поширення на країну законодавства, яким вже керується інша країна (країни).

Термін «угода про асоціацію» підкреслює різницю щодо відомих «європейських угод» з країнами Центральної та Східної Європи, які нині вже стали повноправними членами ЄС, або щодо «європейського партнерство» (наприклад, з Чорногорією), де терміни «європейська», «європейське» відображають процес підготовки до вступу до ЄС. Термін «угода про асоціацію» підкреслює також, що не йдеться про кандидатство, а лише про можливу перспективу повного членства у майбутньому. Щодо України, згідно з рекомендацією Європарламенту на адресу Ради від 12 липня 2007 р. про таку можливість слід зазначити в «угоді про асоціацію» з Україною, яка має бути укладеною «на основі ст. 310

ДзЄС» [15]. Посилаючись на рішення Ради від 22 січня 2007 р., Рекомендація називає метою переговорів з Україною «поглиблення політичного співробітництва та досягнення поступової економічної інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС». Навіть коли йдеться про те, що вірогідно можливим було б сформулювати як «обмежену інтеграцію» в рамках ринку ЄС, це фактично відкриває для України кінцеву перспективу статусу, який можна сформулювати як статус «економічного учасника ЄС без відносин політичного членства».

Змістовний контекст терміна «асоціація» є здатним охопити «поглиблене політичне співробітництво» та участь у «політиках» та програмах ЄС. Але інтеграційної складової він повною мірою не охоплює. Крім того, порівняно з угодою про партнерство, «додана вартість» угоди про асоціацію має створюватися не стільки збільшенням сфер співробітництва, скільки кардинальною зміною підходу (від «співробітництва» до «інтеграції») [11].

Як зазначалося вище, політичний діалог між Україною і Євросоюзом щодо Угоди про асоціацію триває з 2007 р. У його рамках відносини України та Євросоюзу розбудовуються навколо порядку денного політичної асоціації зі створенням поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі та виконанням українською стороною зобов'язань за Планом з лібералізації візового режиму з ЄС.

Укладання Угоди про асоціацію та поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС (УА) проходить у три стадії: переговори; підписання; ратифікація. 19 грудня 2011 р. Україна та ЄС оголосили про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію, однак, фактично сторони знаходилися на завершенні першої стадії підготовки цього документу. Де-юре УА існуватиме лише після здійснення факту підписання цього документу. Таким чином, весь процес навколо Угоди сьогодні охоплений поняттям «переговори щодо укладання Угоди».

30 березня 2012 р. відбулося часткове парафування тексту Угоди - було парафровано майже всю Угоду включно з першими статтями розділу про зону вільної торгівлі (ЗВТ), а 19 липня 2012 р. Україна і ЄС остаточно завершили технічний процес погодження розділу Угоди про асоціацію щодо створення поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі, тобто остаточне парафування. Сьогодні триває процес перекладу Угоди на 22 офіційні мови ЄС та українську, що також за різними оцінками потребуватиме декількох місяців роботи (до 6 місяців) [7].

Найімовірніше, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом буде підписана на саміті Східного партнерства у Вільносі, який відбудеться в листопаді 2013 р. Проте, варто зазначити, що Європа розділилася відносно того, чи потрібно підписувати з Україною угоду про асоціацію. Зокрема Чехія, Литва, Польща та Словаччина називаються серед держав, що всіляко підтримують європейські перспективи Києва. Опозицію до них складають Швеція, Фінляндія, Данія та Нідерланди. Франція, Німеччина та Велика Британія, за великим рахунком, досі остаточно не визначилися.

Глава Представництва Європейського Союзу в Україні Ян Томбінські зазначив, що підписання угоди відкладалося через питання селективної юстиції та правосуддя, що не сприяло реформі судової системи, а також через сумніви щодо виборчого процесу в Україні. При цьому Томбінські зазначив, що парламент в контексті Угоди про асоціацію грає найважливішу роль, оскільки він повинен проводити величезну роботу в рамках цієї угоди. Окрім того, Європарламент і парламенти країн ЄС хочуть мати надійного партнера з повним мандатом довіри громадян [18].

Також відомо, що підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом уповільнюється через нинішню політичну ситуацію, яка склалася в Україні, а саме ЄС неодноразово заявляв, що підписання Угоди можливе тільки після того, як Київ виконає низку вимог, серед яких - припинення переслідування опозиції.

Орієнтація на ринкову економічну модель породжує проблему наближення української правової системи, у першу чергу тих її частин, які забезпечують економічні відносини, до західних правових систем як на рівні їх загальної типології, так й до регіональних та національних систем розвинених західних країн.

Приєднання України до системи угод СОТ, а також реалізація програмних документів щодо інтеграції України до ЄС потребують протягом певного перехідного періоду остаточного опанування ринкових методів регулювання товарних майнових відносин, апробації державних антикризових заходів та відповідного реформування правової системи. Йдеться про перехід від управління до регулювання та всебічної дерегуляції у недержавному секторі економіки у сукупності з підвищенням регулюючої ролі держави у державному секторі, а у кризові періоди – щодо усєї економіки. Завдяки певним крокам у ринковому напрямі Україна набула статусу країни з ринковою економікою спочатку за законодавством США, а наприкінці 2005 р. – за законодавством ЄС, позбувшись статусу, презюмованого за законодавством ЄС як статус «країни з неринковою економікою» [13]. Але потребує реформи механізм функціонування банківської системи, фінансових інституцій та системи фінансових послуг, цінове адміністрування, що в їх нинішньому стані заважає розвитку зовнішньоекономічної діяльності та взаємовигідній торгівлі, залученню іноземних інвестицій в Україну, діяльності українських зовнішніх інвесторів.

Переведення політики європейської інтеграції України в якісну практичну площину передбачає реалізацію нашої державою наступних завдань:

- гармонізація національного законодавства із законодавством ЄС;
- створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС;
- запровадження безвізового режиму з країнами Євросоюзу.

При цьому необхідно зазначити, що ці завдання не мають юридично зобов'язувального характеру для України. Партнерство сторін в рамках Угоди про партнерство і співробітництво є добровільним, відповідно також не передбачаються санкції за невиконання тих чи інших положень Угоди. Зовсім інший формат співробітництва передбачатиме Угода про асоціацію між Україною та ЄС, згідно з якою Україна буде зобов'язана виконувати поставлені нею завдання відповідно до чітко встановлених часових рамок [6].

Успішність просування по вищезазначеним напрямам залежить від ефективності здійснення подальших структурних реформ усередині держави. Перешкодою на цьому шляху все ще залишається політична нестабільність, повільний поступ у впровадженні ключових реформ, бракує також системної державної євроінтеграційної політики, активність у рамках якої спостерігається в основному у зовнішньополітичній діяльності державних органів.

Несистемність та непослідовність адаптації законодавства України до вимог ЄС, частковість його реформування є чи не основною перешкодою. Першочерговим кроком, як зазначає Ю.С.Шемшученко, вихідним пунктом гармонізації законодавства України з європейським правом є уніфікація термінології, яка використовується в цих двох правових системах. Без цього важко досягти взаєморозуміння в правовій сфері. Він вважає, що процес адаптації законодавства слід розпочинати саме з юридичної термінології [12]. Спроба розв'язання цього питання була зроблена в середині 1990-х років шляхом створення Термінологічної комісії при Президентові України. Однак це питання не було вирішене до

кінця. Комісія виявилася неукomплектованою підготовленими кадрами, без чіткої програми діяльності. У 1999 р. Термінологічну комісію як таку, що не виправдала сподівань, було ліквідовано. Зараз цими питаннями безпосередньо ніхто не займається. Частково вони вирішуються в рамках загальної експертизи проектів законів та інших нормативно - правових актів.

Нормативно - правова та інституційна база для зближення України та ЄС на початковому етапі була достатньою. Однак певні закони в Україні ухвалюються формально, в політичній практиці не реалізуються [8]. Під час останнього критичного аналізу в усіх шістнадцяти сферах, визначених у ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво [1] Українсько-європейський дорадчий центр з питань законодавства (UEPLAC) здійснив критичний аналіз ступеня наближення до норм ЄС у кожному ключовому юридичному інструменті.

Для поступу в цьому напрямі Україні доведеться боротися з багатьма структурними проблемами: це слабкі урядові інституції, вкрай відстала юридична система, погано розвинені регуляторні органи, всеосяжна корупція. Доки ці проблеми не вирішено, Україна не зможе зробити справжнього прогресу в напрямі дотримання *acquis* [5].

Ще одним доказом частковості адаптації українського законодавства є заклик Європарламенту до українського парламенту внести зміни до Кримінального кодексу, ухваленого ще в радянські часи, шляхом вилучення кримінальних санкцій за виключно політичні дії, здійснені державними функціонерами, що діяли як офіційні особи. Про це йдеться у резолюції Ельмара Брока, ухваленій 12 вересня 2012 р. на засіданні Європарламенту [16].

Ще однією значною перешкодою на шляху до асоційованого членства в ЄС є багатокторність української політики. Якщо у перші роки незалежності для України така позиція була вигідною, то на даному етапі, на нашу думку, країні необхідно обрати єдиний вектор. Коливання між Сходом та Заходом вже є недоречними, особливо після законодавчого затвердження європейського вектору розвитку.

Таким чином, можливість підписання Угоди про асоційоване членство України з ЄС цілком і повністю залежить від України. Український парламент повинен наполегливо йти визначеним у двосторонніх угодах шляхом, системно та комплексно здійснювати певні кроки, такі як: адаптація українського законодавства до європейської правової системи (це, зокрема, реформа судової системи, реформа кримінального законодавства, виборчого законодавства), забезпечення поваги прав меншин, посилення верховенства права, забезпечення поваги до прав людини, забезпечення існування реальної демократії.

Подолання зазначених недоліків дозволить значною мірою використати наявні механізми та інструменти співробітництва з ЄС та співпрацювати з європейськими партнерами у їх практичному наповненні.

Висновки. Корпоративна закритість системи державного управління, високий рівень корупції, слабкість демократичних інституцій і нерозвиненість громадянського суспільства, утиски свободи преси, політичні проблеми, що викликали критику Ради Європи, відсутність стабільного національного консенсусу з ключових питань внутрішнього розвитку і зовнішньої політики вкрай негативно вплинули на взаємини України з ЄС. Умисне затягування процесу приєднання до Європейського Союзу, невиконання погоджених умов може призвести до незворотних наслідків у вигляді відмови ЄС продовжувати співпрацю, зтягнення економічного занепаду країни, зниження рівня життя населення. Влада на даному етапі повинна докласти максимум зусиль до прискорення підписання та ратифікації Угоди про асоційоване членство. Задля цього варто зробити певні кроки, чітко визначені у резолюції Ельмара Брока, ухваленій 12 вересня 2012 р. на засіданні Європарламенту.

Варто зазначити, що Євросоюз неодноразово наголошував, що підписання угоди залежить від того, наскільки Україна поважатиме базові європейські цінності, зокрема, права людини та верховенство права [16].

Таким чином, виходячи з вищенаведеного, Україна здатна пришвидшити процес інтеграції до Європейського Союзу та, врешті-решт, стати асоційованим членом ЄС. Задля цього необхідно виконати низку вимог, зазначену в Резолюції, двосторонніх угодах та наведених у цій статті.

Література

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Міжнародний документ від 14.06.1994 № 998_012 // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012
2. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02. 07. 1993 № 3360-12 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>
3. Бас О.М. Європейська інтеграція України в умовах реструктуризації глобального простору [Електронний ресурс] / О.М. Бас // Офіційний сайт національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvdau/2012_18/6.pdf
4. Білорус О.Г. Глобальні стратегії ЄС: [монографія]/О.Г.Білорус — К.: КНЕУ, 2009.
5. Дубик В.Я. Імплементация законодательства Украины до законодавчих стандартів Європейського Союзу – важливий чинник поглиблення інтеграційного процесу [Електронний ресурс] / В.Я. Дубик // Офіційний сайт національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vlca/Ekon/2009_30/44.pdf
6. Європейська інтеграція України: поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики: мат. засідання «круглого столу» / за заг. ред. О. В. Снігир. – К.: НІСД, 2010. – 64 с.
7. Національний інститут стратегічних досліджень при президентіві України / національна безпека / "Угода про асоціацію між Україною та ЄС: перспективи підписання та можливості тимчасового застосування". Аналітична записка. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/911/>.
8. Осадча Н.В. Характеристика процесу інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС) [Електронний ресурс]. / Н.В. Осадча // Економічний вісник Донбасу. – 2011. - № 3 (25). - с.71 – 81.– Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evd/2011_3/14.pdf
9. Пироженко О. В. Європейська інтеграція України як проблема економічної діяльності [Електронний ресурс]. / О. В. Пироженко // Контекст. — 2002. — № 2. — лютий.— Режим доступу: <http://www.vkontexte.ru/>
10. Право Європейського Союзу. Навчальний посібник / За заг. ред. Р.А. Петрова. - 3-тє видання, змінене і доповнене. - К.: Істина, 2010. - 376 с.
11. Право Європейського Союзу. Особлива частина: Навч. посібн. / За ред. М. Р. Аракеяна, О. К. Вишнякова. – К.: Істина, 2010. – 528 с. – с. 453 – 485.
12. Шемшученко Ю. Теоретичні проблеми гармонізації законодавства України з європейським правом // Вісник Академії пра-вових наук. - 2004. - № 3(38). - С. 108-109.
13. Council Regulation (EC) № 384/96 of 22 December 1995 on protection against dumped imports from countries not members of the European Community // OJ. – 1996. – L 56. – P. 1 (Art. 1 (2)); Council Regulation (EC) № 2117/2005 of 21 December 2005 amending Regulation (EC) № 384/96 on protection against dumped imports from countries not members of the European Community // OJ. – 2005. – L 340. – P. 17.
14. EU-Ukraine Summit: Joint Declarations. Paris, 9 September 2008 \ <http://www.delukr.ec.europa.eu/press-releases.html>.
15. European Parliament recommendation of 12 July 2007 to the Council on a negotiation mandate for a new enhanced agreement between the European Community and its Member States of the one part and Ukraine of the other part (пункти 5 і 7) // <http://www.delukr.cec.eu.int>.
16. European Parliament resolution of 12 September 2012 on the Annual Report from the Council to the European Parliament on the Common Foreign and Security Policy (12562/2011 - 2012/2050(INI)) // <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2012-334>
17. Proposed Eu / Ukraine Action Plan // <http://eurpa.eu>.
18. ТСН / Новини / Політика / ЄС пообіцяв Україні асоціацію через кілька місяців // <http://tsn.ua/politika/yes-obicyav-ukrayini-asociaciyu-cherez-kilka-misyaciv.html>

М. О. Ткаченко

Науковий керівник:

д. ю. н., проф. В. К. Матвійчук

СИСТЕМА ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

У даній науковій статті проаналізоване одне з найважливіших питань кримінального права, система покарань в Україні. Це є одним з найбільш дискусійних питань в сучасній теорії права.

Ключові слова: система, вина, покарання, суд, закон, злочинність.

М. А. Ткаченко

СИСТЕМА НАКАЗАНИЙ В УКРАЇНІ

В данной научной статье проанализировано один из важнейших вопросов уголовного права, система наказаний в Украине. Это является одним из наиболее дискуссионных вопросов в современной теории права.

Ключевые слова: система, вина, наказание, суд, закон, преступность.

М. А. Tkachenko

SYSTEM OF PUNISHMENTS TO UKRAINE

This research article analyzes one of the most important issues of criminal law, punishment system in Ukraine. This is one of the most controversial issues in contemporary legal theory.

Key words: system, blame, punishment, justice, law, crime.

Постановка проблеми. Зниження ефективності дії кримінального покарання переконливо засвідчує, що досягнення мети покарання можливе лише тоді, коли воно буде призначатись у точній відповідності до загальних засад призначення покарання, визначених у ст. 65 КК України, з врахуванням характеру та ступеня суспільної небезпеки вчиненого, особи винного та обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання, а отже, коли воно доцільне й справедливе. Проте досить часто суди чи взагалі недооцінюють при призначенні покарання ті чи інші пом'якшуючі обставини, чи неправильно їх застосовують, що зумовлює потребу впровадження нових, не передбачених у кримінальному законі, пом'якшуючих обставин.

Очевидним є те, що особливості системи та видів покарань потребують компромісного вирішення. Адже тут входять між собою в колізію, з одного боку, інтереси суспільства, які потребують захисту, а з іншого — інтереси охорони окремої особи, важливість яких для майбутнього кожної нації не викликає сумнівів.

Водночас окремі питання залишилися недостатньо дослідженими або недослідженими взагалі: необхідно враховувати, що робота з реформування кримінального законодавства повинна вестися постійно, а в даний момент вона переживає дуже активну фазу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про систему покарань, можливі примусові заходи, в цьому зв'язку, представляється одним з найбільш важливих. За останні роки, у процесі реформи кримінального законодавства, з'явилися нові види покарань, деякі з них уже застосовуються, вони вже присутні в тексті кримінального закону. Призначення, сутність, різні аспекти деяких покарань були змінені. Інші види карних покарань (наприклад, висилка) були виключені ще на початку правової реформи.

Відмінена вища міра покарання у вигляді смертної кари через розстріл.

В науковій літературі ця тема, в цілому, була вивчена досить добре, що зв'язано, у першу чергу, з тим, що система і види покарань, у тому або іншому вигляді, існували у

всіх кримінальних законах, хоча і були наповнені різним змістом. Одночасно, як випливає з приведених вище обставин, значна частина робіт, як монографій, так і підручників, застаріла в більшому або меншому ступені. Нижче буде показано, що дуже небагато покарань не перетерпіло істотних змін після прийняття нового Кримінального кодексу. При цьому, варто враховувати, що судова практика по знову доданих видах кримінально-правової відповідальності або поки зовсім відсутня, або ще не осмислена і не підсумована. Ще належним образом не вивчений зсув акцентів з більш тяжких видів покарання, зв'язаних з обмеженням волі до більш м'якого з одного боку, і така, що вже півтора десятиліття спостерігається, тенденція до збільшення середніх термінів позбавлення волі, з іншого боку.

Все це свідчить про те, що необхідні нові теоретичні правові дослідження в області системи і видів покарань.

Суттєвий внесок у вирішення проблем застосування примусових заходів виховного характеру зробили у своїх працях такі вчені, як В.І. Арькова, З.А. Астеміров, Г.С. Гаверов, Н.І. Гуковська, А.І. Долгова, І.О. Кобзар, Л.М. Кривоченко, Г.М. Мінковський, Є.Б. Мельникова, В.Ф. Мороз, В.С. Орлов, А.А. Примаченок, І.М. Сабіров, Н.К. Семернева, М.О. Скрябін, К.К. Сперанський, М.С. Таганцев, А.П. Тузов, О.І. Чернишов, О.П. Чугасв, Я.М. Шевченко, А.Е. Якубов та ін.

Основні результати дослідження. Аналіз законодавства, судової практики та літератури з проблеми дослідження показав, що призначення покарання – це складний та важливий етап у діяльності суду. Від того, наскільки справедливим буде призначене покарання, залежатиме досягнення його мети, у якій закріплюється не стільки кара, скільки виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів, як засудженими, так і іншими особами. Для впорядкування діяльності суду в цій сфері закон про кримінальну відповідальність встановлює загальні правила, якими повинен керуватися суд при призначенні покарання. Це – так звані загальні засади призначення покарання, критерії його індивідуалізації, відповідно до яких суд, призначаючи покарання, повинен враховувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного, а також обставини, що пом'якшують (ст. 66 КК України) та обтяжують (ст. 67 КК України) покарання [1, С.25]. Усі обставини, перелічені у диспозиціях названих статей КК України, є факторами, які характеризують відповідно знижений або підвищений ступінь суспільної небезпеки особи злочинця та вчиненого ним діяння. У законі вони згруповані за особливими умовами вчинення злочину, а також за поведінкою винного. [4].

Система покарань покликана визначати однаковість (однозначність) у правозастосовній діяльності і згідно з цим бути важливим засобом забезпечення законності. Системі покарань невідомі смертна кара, а також болісні і такі покарання, що ганьблять і калічать засудженого, наприклад, тілесні покарання, позбавлення всіх громадянських прав та ін. У ній значне місце посідають покарання, не пов'язані з позбавленням волі: штраф, громадські роботи тощо. Включаючи в себе цілий комплекс покарань, їх система дає можливість забезпечити при застосуванні судами конкретних покарань їх необхідну індивідуалізацію відповідно до тяжкості вчиненого злочину і особи засудженого.

Під системою покарань прийнято розуміти встановлений кримінальним законом і обов'язковий для суду вичерпний перелік покарань, розташованих у певному порядку за ступенем їх суворості. [4].

З цього визначення видно, що поняття системи покарань містить у собі низку ознак, а саме :

а) система покарань встановлюється тільки законом. Жодне покарання не може визначатися довільно, його вид, розміри, порядок і підстави застосування можуть бути зазначені тільки в законі;

б) перелік покарань, що утворюють систему, обов'язковий для суду. Інакше кажучи, суд, прерогативою якого є застосування покарання, не має права відступити від цієї системи;

в) перелік покарань, що утворюють систему, є вичерпним. Це означає, що з погляду закону на даний момент система покарань є закінченою, завершеною. Коли говорять про систему покарань як вичерпний їх перелік, то мають на увазі ту систему, той їх перелік, що наведений у ст. 51 КК. Тому за злочин, вчинений на території України, неможливо, наприклад, застосувати таке покарання, як тюремне ув'язнення, заслання чи звільнення від посади, тому що КК таких покарань не передбачає;

г) система покарань передбачає їх розміщення у певному порядку за ступенем їх суворості. У ст. 51 КК вони розташовані починаючи від менш суворих до більш суворого. Подібного роду ступінчастість, "сходи" покарань дають можливість суду вирішувати, яке з покарань є більш чи, навпаки, менш суворим. Ці питання виникають при зміні вироку в касаційній чи наглядовій інстанції, призначенні покарання в порядку ст. 69 КК чи заміні покарання більш м'яким (ст. 82 КК). [7].

Система покарань, встановлена в ст. 51 КК, містить в собі такі види покарань: штраф; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; конфіскація майна; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі. Отже, КК передбачає 12 видів покарань. [2].

Висновки.

Отже, система покарань у кримінальному законодавстві України становить просту систему з відповідними якостями зв'язків між елементами системи. Ця система, хоча й об'єктивована у кримінальному законі, проте з огляду на соціальні закономірності вона не характеризується стійкими взаємозалежними зв'язками між усіма її елементами. Окремі елементи є більш залежними від зовнішньої системи - кримінального права у цілому та соціальних закономірностей в українському суспільстві. Найдрібнішою моделлю у цій простій системі є бінарна модель, за умови взаємозамінності покарань, що в неї входять.

Підсистема додаткових покарань також характеризується рисами простої системи. Якостям покарань, відповідно до природи елементів, що входять до підсистеми de lege lata, відповідають лише штраф та конфіскація всього або частини майна, що перевищує здобуте злочинним чином. Доцільно вважати, що такі заходи як, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та конфіскація здобутого злочинним чином майна є заходами безпеки, які не відповідають усім ознакам покарання, а покарання у вигляді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу взагалі слід виключити з кримінального закону через те, що подібне позбавлення повинне мати скоріше природу дисциплінарного стягнення, ніж кримінального покарання, тим більше, що таке позбавлення може здійснити лише той орган або установа, які присвоїли такі звання, ранг, чин, клас.

Література.

1. Кримінально - процесуальний кодекс України .- К.: Видавничий Дім "Ін Юре " 2012.
2. Кримінальний кодекс України (у редакції від 17.01.2012р.): [Електронний ресурс] . – Режим доступу: www.zakon1.rada.gov.ua

3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» (зі змінами, внесеними згідно з пост. ПВСУ № 18 від 10.12.2004р., № 8 від 12.06.2009р. та № 11 від 06.11.2009р.): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
4. Александров Ю.В. кримінальне право України: Заг. частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Ю.В. Александров, В.А. Клименко. – К.: МАУП, 2004. Дополнителные виды наказаний: уголовно-правовой и уголовно-исполнительный аспекты монография / АЛ. Павлухин, Н.Н. Кулешова и др. / Под ред. АЛ. Павлухина. – М 2007. – С. 7, 32.
5. Дуюнов В.К. Система: дополнительных наказаний // Изв. АН КиргССР. - Фрунзе. - 1982. - № 6. - С. 70
6. Н.В. Марченко. Додаткові покарання в контексті системи покарань//Держава і право. Випуск40.с 478-480.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року/ За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. - К.: Каннон, 2001.
8. Чучаев А. И. Цели наказания в советском уголовном праве. - М.: ВЮЗИ, 1989

Царинний О. В.
Науковий керівник:
к.і.н. доцент Малютіна І. П.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

У статті досліджуються проблеми правового регулювання одного із способів припинення юридичних осіб - перетворення. На основі аналізу чинного законодавства висвітлено суперечності, пов'язані з порядком припинення юридичних осіб шляхом перетворення. У статті сформульовані наукові висновки та пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства, яке регулює порядок припинення юридичних осіб з правонаступництвом.

Царинный А. В.

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРЕКРАЩЕНИЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ

В статье исследуются проблемы правового регулирования одного из способов прекращения юридических лиц - преобразование. На основе анализа действующего законодательства освещаются противоречия, связанные с порядком прекращения юридических лиц путем преобразования. В статье сформулированы научные выводы и предложения об усовершенствовании действующего законодательства, регулирующего порядок прекращения юридических лиц с преемством.

Tsarynniy O. V.

PROBLEMS LEGALS REGULATION OF JURIDICAL PERSONS CESSATION

The article is devoted to the research of legal regulation of legal entities transformation issues. The inconsistencies, connected with the order of cessation of legal entities in the way of transformation, are elucidated on the basis of the valid legislation analysis. In the article scientific conclusions and propositions in relation to the evolvement of valid legislation that regulates the order of legal entities cessation with succession in title are made.

Постановка проблеми. Порядок припинення юридичних осіб шляхом перетворення встановлений чинним законодавством, зокрема, Цивільним та Господарським кодексами України (далі ЦК та ГК України). Актуальність дослідження даної наукової проблематики зумовлена необхідністю підвищення ефективності припинення юридичних осіб з правонаступництвом.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. У науковій юридичній літературі розгляду даних питань присвятили свої праці такі вчені як: І. Кучеренко, О. Кібенко, К. Трофимов, Д. Жданов та ін.

З прийняттям нового ЦК України перетворення юридичної особи визнане зміною її організаційно-правової форми. Відповідно до ч. 2 ст. 108 ЦК України, ч. 5 ст. 59 ГК України у разі перетворення до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи. Отже, перетворення юридичної особи призводить до її припинення та характеризується універсальним правонаступництвом. Необхідно підкреслити, що зміна організаційно-правової форми юридичної особи

спричиняє значні правові наслідки як для третіх осіб (наприклад, у разі перетворення повного товариства у товариство з обмеженою відповідальністю), так і для засновників (учасників) юридичної особи (оскільки в разі перетворення може, по-перше, змінюватися обсяг їхньої відповідальності перед третіми особами, по-друге, може змінюватися їх кількісний склад). Варто погодитися з О.Тулою, котра вважає, що зміна форми юридичної особи в деяких випадках, зокрема у разі перетворення приватного підприємства в акціонерне товариство впливає на зміну форми правовідносин - замість прав засновника, особа набуває прав акціонера [12, с. 84].

Водночас, на думку деяких авторів, зміна організаційно-правової форми має деякі відмінності від інших видів реорганізації: 1) не відбувається ніяких змін суб'єктного складу; 2) не порушується єдність майнового комплексу; 3) не виникає необхідності в складанні передавального акта. Це дає підстави говорити про те, що практично правонаступництво не виникає, а збереження суб'єктного складу та єдності майнового комплексу призводить до тожності правонаступника і правопередника, до передачі прав та обов'язків самому собі [13, с. 183].

Важко погодитися з вищенаведеним. Більше того, слід підкреслити, що, враховуючи специфіку нормативного регулювання правового режиму майна юридичної особи, що припиняється, обсяг майна, прав та обов'язків, що переходить до новоутвореної юридичної особи, може змінюватися, що все ж не означає відсутності універсального правонаступництва (дані випадки в основному можливі у разі приватизації державних підприємств). Показовими у зв'язку з цим є ситуації, пов'язані з корпоратизацією підприємств, відповідно до Указу Президента України «Про корпоратизацію підприємств» від 15.06.1993. Так. ВАТ «Шарпон» звернулося до господарського суду м. Києва з позовом про спонукання Міністерства промислової політики (далі - відповідач) передати до статутного фонду позивача два гуртожитки з вбудовано-прибудованими приміщеннями в м. Хмельницькому у зв'язку з корпоратизацією державного підприємства «Шарпон» і перетворенням його у відкрите акціонерне товариство. На обґрунтування позову позивач посилався на те, що зазначені гуртожитки, побудовані в 70-80-ті роки за кошти заводу «Шарпон» і перебувають на балансі позивача та використовуються ним для забезпечення житлом власних працівників. Завод несе також витрати на їхнє утримання. Рішенням господарського суду м. Києва від 08.06.2005р. позов було задоволено повністю та зобов'язано відповідача передати до статутного фонду позивача спірне майно, з чим відповідач не погодився. Внаслідок неодноразового перегляду рішень у справі судами вищих інстанцій, які виносили прямо протилежні рішення, було вирішено звернутись до Верховного Суду України, який у своєму рішенні від 11.07.2006 зазначив, що вартість майна цілісного майнового комплексу, яким є підприємство, зменшується, зокрема, на вартість майна державного житлового фонду, що приватизується відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду», а також на вартість об'єктів, що не підлягають приватизації. Суд зауважив, що за змістом статей 4-6 Житлового кодексу України гуртожитки належать до об'єктів державного житлового фонду і відповідно до зазначеного Закону приватизації не підлягають, а тому висновок господарських судів про необхідність включення спірних гуртожитків до статутного фонду ВАТ «Шарпон» є помилковим [10, с. 43-44].

Викладене свідчить, що внаслідок перетворення державного підприємства - заводу «Шарпон» відбувся перехід його майна, прав та обов'язків до ВАТ «Шарпон», тобто мало місце, по-перше, - припинення підприємства як юридичної особи, по-друге, - правонаступництво і, по-третє, - порушення єдності майнового комплексу через

неможливість включення спірних гуртожитків до статутного капіталу ВАТ «Шарпон», зумовленого обмеженнями, встановленими чинним законодавством.

В юридичній літературі відстоюється позиція, що продаж акцій державного акціонерного товариства в процесі приватизації, зміна складу учасників, структури управління, порядку прийняття рішень таким товариством, є підставою для висновку про реорганізацію такого товариства шляхом перетворення, зміну організаційно-правової форми державного акціонерного товариства на форму акціонерного товариства, а моментом перетворення державного акціонерного товариства є день державної реєстрації внесених та затверджених загальними зборами змін до статуту товариства. Перетворення слід вважати особливим способом припинення юридичних осіб з правонаступництвом. Законодавець встановив особливості припинення юридичних осіб шляхом перетворення, які зумовлені, на мою думку, тим фактом, що обсяг прав та обов'язків новоутвореної юридичної особи, як правило, істотно не змінюється. Так, відповідно до ч. 3 ст. 37 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15.05.2003р. для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті перетворення, на відміну від інших способів припинення юридичних осіб, не подається перелік документів, зазначений у цій статті. При перетворенні юридичної особи до неї також не застосовуються обмеження, встановлені ч. 2 ст. 35 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Мета дослідження. У дослідженні, що стосується перетворення як способу припинення юридичних осіб з правонаступництвом, слід також зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 141 ЦК України при перевищенні максимальної кількості учасників товариства з обмеженою відповідальністю (згідно з ч. 2 ст. 50 Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю може досягати десяти осіб) товариство підлягає перетворенню на акціонерне товариство протягом одного року, а зі спливом цього строку - ліквідації у судовому порядку, якщо кількість його учасників не зменшиться до встановленої межі. Отже, враховуючи, що оцінка та викуп акцій акціонерів, які не голосували за прийняття загальними зборами рішення про реорганізацію товариства, здійснюється виключно за їх вимогою, тобто визнається правом, а також відсутність обмежень щодо кількісного складу учасників юридичних осіб інших, ніж товариство з обмеженою відповідальністю, організаційно-правових форм, можна зробити висновок про неможливість перетворення таких юридичних осіб з кількості учасників більше десяти в товариство з обмеженою відповідальністю без попереднього зменшення їхньої чисельності. Водночас, беручи до уваги, що часто учасники не виявлятимуть бажання вийти з товариства, а також, що Законом України «Про господарські товариства» передбачена можливість виключення учасників окремих господарських товариств лише за систематичне невиконання, неналежне виконання своїх обов'язків або перешкоджання своїми діями досягненню цілей товариства, - практична можливість здійснення такого перетворення видається примарною.

Як вже зазначалося вище, при перевищенні максимальної кількості учасників товариство з обмеженою відповідальністю підлягає перетворенню. У зв'язку з наведеним слід звернути увагу на таку проблему. Закон України «Про господарські товариства» чітко встановлює, що установчі документи господарських товариств повинні містити Відом. про склад засновників та учасників. Отже, будь-яке збільшення кількості учасників товариства з обмеженою відповідальністю зумовлює необхідність внесення змін до його установчих документів.

Процедура внесення змін до установчих документів юридичної особи визначена Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців». Цей Закон також чітко встановлює підстави для відмови у проведенні державної реєстрації змін до установчих документів, зазначаючи, що відмова у проведенні державної реєстрації з інших мотивів не допускається.

При цьому законодавець серед підстав для відмови у проведенні державної реєстрації змін до установчих документів не визначає порушення законодавчих вимог щодо кількісного складу учасників юридичної особи. З іншого боку, враховуючи норми Закону України «Про господарські товариства» та ЦК України, реєстрація змін до установчих документів, які перевищують максимальну кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю не провадиться з мотивів невідповідності чинному законодавству. Тому, з метою уникнення непорозумінь у правозастосовчій діяльності варто доповнити перелік, визначений ч. 1 ст. 27 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» такою підставою, як «невиконання юридичною особою вимог законодавства щодо кількісного складу її засновників (учасників)».

Однак, необхідно підкреслити, що ст. 50 Закону України «Про господарські товариства» доповнена частиною другою, яка встановила максимальну кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю, Законом від 27.04.2007 р. [6]. Таким чином, норми статті 141 ЦК України про правові наслідки перевищення максимальної кількості учасників товариства з обмеженою відповідальністю можуть поширюватися лише на товариства, створені до набрання чинності Законом від 27.04.2007 р.

Правова характеристика перетворення як способу припинення юридичних осіб з правонаступництвом буде неповною без з'ясування можливості проведення так званої «змішаної» реорганізації (під (вмішаною) реорганізацією в літературі розуміють реорганізацію, в якій беруть участь або при проведенні якої виникають юридичні особи іншої організаційно-правової форми).

Застосування «змішаної» форми припинення юридичних осіб з правонаступництвом полягає в тому, що одночасно з перетворенням використовуються інші способи припинення юридичних осіб, наприклад: а) злиття юридичних осіб різних організаційно-правових форм, оскільки в такому разі принаймні щодо однієї з них відбувається додатково ще й перетворення; б) приєднання до юридичної особи іншої організаційно-правової форми; в) поділ юридичних осіб, в результаті якого хоча б один з її правонаступників утворюється в іншій організаційно-правовій формі, ніж юридична особа-правопередник. Деякі автори, аналізуючи можливість застосування змішаної реорганізації фактично виходять із загально-дозвільного принципу «що прямо не заборонено законом, - те дозволено». Проте, на мою думку, не можна в даній ситуації виходити із загальнодозвільного принципу, оскільки припинення юридичних осіб пов'язане також з діяльністю державного реєстратора, який як державний службовець при державній реєстрації припинення юридичних осіб повинен діяти виключно в межах та порядку, передбаченими законом, що регулює зазначені правовідносини.

Тому висновок про можливість здійснення чи нездійснення змішаних реорганізацій повинен ґрунтуватися виключно на аналізі законодавчих норм.

З приводу цього у вітчизняній юридичній літературі зустрічаються діаметрально протилежні міркування. На думку одних вчених, доцільним було б безпосереднє закріплення у законодавстві можливості здійснювати складну реорганізацію - з одночасним поєднанням декількох форм (наприклад, приєднання товариства з додатковою відповідальністю до товариства з обмеженою відповідальністю з перетворенням

останнього на акціонерне товариство), оскільки на практиці такі дії мають здійснюватися поступово, що призводить до значного збільшення витрат та затягування процесу реорганізації [12, с. 388]. Втім, щодо наведеного прикладу, пов'язаного з приєднанням та зміною організаційно-правової форми правонаступника, не можна не погодитися з висновком про необхідність поступового здійснення зазначених дій.

Інші, більш обгрунтовано, посилаючись зокрема на Положення про порядок реєстрації випуску акцій та інформації про їх емісію під час реорганізації товариств, яким передбачена можливість здійснення обміну акцій або часток у статутному фонді товариства що реорганізовується, на акції або на частки у статутному фонді товариства, що створюється під час реорганізації, шляхом злиття, поділу, виділення, перетворення, або на акції акціонерного товариства, у якого збільшується розмір статутного капіталу - внаслідок реорганізації шляхом приєднання, вказують на можливість здійснення такої процедури [13, с. 142].

Викладене підтверджується також існуючою правозастосовчою практикою. Так, у провадженні господарського суду Дніпропетровської області перебувала справа за позовом акціонерного комерційного інноваційного банку «УкрСиббанк» в особі Дніпропетровського регіонального департаменту до акціонерного товариства закритого типу «Укртоп» про визнання протоколу № 06/1 1/1 рішення загальних зборів від 16.11.2006 недійсним. Позовні вимоги мотивовані тим, що акціонерним товариством закритого типу «Укртоп» при винесенні рішення від 16.11.2006 про припинення діяльності не були виконані належно вимоги законодавства та умов кредитних договорів щодо заборони без погодження з банком здійснювати реорганізацію АТЗТ «Укртоп» або заснування нових юридичних осіб. Як з'ясується з матеріалів справи на загальних зборах були прийняті рішення: 1) про припинення акціонерного товариства закритого типу «Укртоп» шляхом поділу на товариство з обмеженою відповідальністю, яке вестиме окремо торгову діяльність, та товариство з обмеженою відповідальністю, яке буде займатися послугами з перевезення вантажів; 2) створити комісію з припинення юридичної особи; 3) встановлено термін для проведення припинення товариства - 6 місяців з моменту призначення комісії з припинення товариства; 4) встановлено строк для прийняття претензій від кредиторів. Суд відмовив в задоволенні позову, керуючись тим, що рішення загальних зборів може бути оскаржене до суду учасником товариства, яким не є позивач.

Водночас потрібно мати на увазі, що фактично відбулась змішана реорганізація, яка не була поставлена під сумнів ні позивачем, ні судом. Наведене свідчить про можливість застосування змішаних форм припинення юридичних осіб з правонаступництвом. Втім, це не стосується всіх юридичних осіб-учасників реорганізації. Так, не відповідатиме законодавству, на мою думку, здійснення змішаної реорганізації шляхом приєднання юридичної особи-правопередника, пов'язане зі зміною організаційно-правової форми правонаступника, оскільки законодавством передбачено, що приєднання здійснюється до існуючої юридичної особи, з чого випливає необхідність здійснення спершу або перетворення правонаступника, або приєднання і вже після цього зміну його організаційно-правової форми.

Потрібно також враховувати законодавчі обмеження можливості здійснення перетворення. Так, відповідно до ч. 2 ст. 150 ЦК України товариство з обмеженою відповідальністю може бути перетворене в акціонерне товариство чи у виробничий кооператив; ч. 7 ст. 74 ГК України встановлює правило, згідно з яким державне унітарне комерційне підприємство може бути перетворене у випадках та порядку, передбачених законом, у корпоративне підприємство (державне акціонерне товариство).

Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008р. також встановлює деякі обмеження, зокрема передбачає, що акціонерне товариство може перетворитися лише на інше господарське товариство або виробничий кооператив. Крім цього, слід наголосити, що даний Закон виключає можливість змішаної реорганізації акціонерних товариств. Так, згаданий законодавчий акт встановив норми, відповідно до яких акціонерне товариство не може одночасно здійснювати злиття, приєднання, поділ, виділ та/або перетворення, тобто акціонерне товариство: може брати участь у злитті лише з іншим акціонерним товариством, приєднатися лише до іншого акціонерного товариства, ділитися лише на акціонерні товариства, а також з акціонерного товариства може виділитися лише акціонерне товариство. З іншого боку чинним законодавством не заборонено при припиненні юридичних осіб інших організаційно-правових форм шляхом поділу чи злиття створювати акціонерні товариства чи здійснювати їх приєднання до акціонерних товариств.

Як свідчить судова практика, здійснення змішаної реорганізації щодо акціонерних товариств, досі не викликало особливих застережень. У зв'язку з наведеним, вважаю за можливе не погодитися із законодавчим підходом щодо змішаних способів припинення з правонаступництвом акціонерних товариств, та пропоную виключити із Закону України «Про акціонерні товариства» норми, які забороняють здійснювати реорганізації акціонерних товариств з іншими видами господарських товариств та виробничими кооперативами.

Невизначеними також залишаються проблеми правового регулювання перетворення непідприємницьких юридичних осіб у підприємницькі (та навпаки) та установ в інші організаційно-правові форми юридичних осіб. Відповідно до ст. 83 ЦК України юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. Законодавець визначає товариство як організацію, створену шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві, а установу як організацію, створену однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

Доцільно звернути увагу на роз'яснення Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, згідно з яким чинним законодавством не встановлений механізм реорганізації шляхом перетворення суб'єктів підприємницької діяльності в організації, заклади, установи, однак надано право органам місцевого самоврядування та місцевим державним адміністраціям приймати рішення про створення, ліквідацію, реорганізацію підприємств, установ і організацій комунальної і державної форм власності. До цього слід додати, що не врегульованими належно залишаються і питання припинення установ шляхом перетворення.

В юридичній літературі є точка зору, згідно з якою в окремих нормах ЦК України слід закріпити положення про неможливість перетворення установи в юридичну особу, метою діяльності якої є одержання прибутку [13, с. 16].

Основні результати дослідження. Дані питання у зв'язку з особливостями правового статусу установ як суб'єктів права підлягають, на мою думку, детальному законодавчому врегулюванню.

У зв'язку з дослідженням постала й проблема здійснення реорганізації непідприємницьких юридичних осіб шляхом перетворення у підприємницькі юридичні особи. Наведу такий приклад із судової практики. Так, розглянувши справу № 22/35-04-1091 за позовом громадської організації «Людмила» (м. Одеса) до виконавчого комітету

Одеської міської ради про зобов'язання провести перереєстрацію, господарський суд Одеської області рішенням від 08.04.2004 в задоволенні позову відмовив з тих підстав, що гаражно-будівельний кооператив не може бути правонаступником прав га обов'язків громадського формування, а реорганізація об'єднання громадян передбачає створення нового об'єднання, реєстрація якого відповідно до ст. 19 Закону України «Про об'єднання громадян» здійснюється в порядку, встановленому цим Законом. Постановою апеляційної інстанції від 24.05.2004 рішення господарського суду скасовано, позов задоволений.

Постанова мотивована тим, що Статутом позивача передбачено, що припинення діяльності організації може бути проведено шляхом її реорганізації чи ліквідації; реорганізація здійснюється за рішенням загальних зборів організації, що відповідає вимогам ст. 19 Закону України «Про об'єднання громадян», де зазначено, що реорганізація об'єднання громадян здійснюється відповідно до його статуту; реорганізація позивача не суперечить вимогам статей 104, 108 ЦК України. ВГСУ попередні рішення скасував, а справу направив на новий розгляд. Прийняте рішення ВГСУ мотивував тим, що суди попередніх інстанцій не з'ясували, чи поширюється на позивача дія Закону України «Про об'єднання громадян»; позивач має назву громадська організація, але судами не досліджені мета її створення, джерела надходження коштів, здійснення господарської та іншої комерційної діяльності (розділ 5 та 6 Статуту позивача). Тому при розв'язанні поставлених питань необхідно виходити зі змісту ст. 86 ЦК України, відповідно до якої непідприємницькі товариства (споживчі кооперативи, об'єднання громадян тощо) та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено, законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню.

Вищенаведене дає підстави для висновку, згідно з яким не всі непідприємницькі юридичні особи можуть бути перетворені у підприємницькі. Обґрунтованим є погляд, відповідно до якого дана процедура можлива лише у випадку, коли члени (учасники) непідприємницької юридичної особи мають певні майнові права, наприклад право на отримання майна у випадку ліквідації цих юридичних осіб чи право на пай у непідприємницьких кооперативах.

При цьому, варто додати, що дана процедура є можливою за умови, якщо законом не заборонено окремим непідприємницьким юридичним особам та установам здійснювати підприємницьку діяльність. Беручи до уваги наявність у наукових джерелах та на практиці різних підходів щодо вказаної проблематики, доцільно передбачити в ЦК України, що непідприємницькі товариства (споживчі кооперативи, об'єднання громадян тощо) та установи можуть бути перетворені у підприємницькі юридичні особи лише у разі якщо законом не заборонено здійснення ними підприємницької діяльності, яка відповідає меті їх створення та сприяє її досягненню.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити такі висновки:

1) необхідно удосконалити процедуру перетворення юридичних осіб шляхом внесення змін до ч. 15 ст. 37 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», виключивши положення, згідно з яким при перетворенні юридичної особи до неї не застосовуються обмеження, встановлені ч. 2 ст. 35 цього Закону;

2) з метою уникнення непорозумінь у правозастосовчій діяльності варто доповнити перелік, визначений ч. 1 ст. 27 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» такою підставою, як «невиконання юридичною особою вимог законодавства щодо кількісного складу її засновників (учасників)»;

3) слід виключити із Закону України «Про акціонерні товариства» норми, які

забороняють здійснювати реорганізації акціонерних з іншими видами господарських товариств та з виробничими кооперативами.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-ГУ - К., 2003.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-ГУ - К., 2003.
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-ІУ // Відом. Верховної Ради України. - 2003. - № 31- 32. - Ст. 263.
4. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-ХП // Відом. Верховної Ради України. - 1991. - № 49. - Ст. 682.
5. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI // Уряд, кур'єр. - 2008. - 29 жовт.
6. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність деяких законодавчих актів України в зв'язку з прийняттям ЦК України: Закон України від 27.04.2007 р. № 997-У // Уряд, кур'єр. - 2007. - № 108.
7. Про корпоратизацію підприємств : Указ Президента України від 15.06.1993р. № 210/93.
8. Постанова Вишого господарського суду України від 22.11.2005 р. : Госп. судочинство // Судова практика у господарських справах. - 2006. - № 11— 12. — С. 45-48.
9. Постанова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 11.07.2006 р.: Госп. судочинство // Судова практика у господарських справах. - 2006. - № 11- 12.-С. 43-44.
10. Єдиний державний реєстр судових рішень України : Справа № 30/205-07.
11. Єдиний державний реєстр судових рішень України : Справа № 22/35-04-1091.
12. Гула О. Перетворення приватного підприємства на приватне товариство: шляхи вдосконалення організаційно-правової форми підприємництва / О. Гула. // Підприємництво, господарство і право. - 2003. - № 4.
13. Лещенко Д.С. Правовий статус установ в цивільному праві України: автореф. канд. дис. / Д.С. Лещенко.- Х.-2005.

О. А. Шахматова

Науковий керівник:

д.ю.н., професор В. К. Матвійчук

ФОРМИ СПІВУЧАСТІ, ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ

У даній статті визначено поняття і ознаки співучасті . Проаналізовано загальну характеристику форм співучасті. А також стаття містить огляд підходів до проблем класифікації форм співучасті.

Ключові слова: співучасть , співвиконавство, співучасть з розподілом ролей, відповідальність, форми співучасті.

О. А. Шахматова

ФОРМЫ СОУЧАСТИЯ, ИХ ХАРАКТЕРИСТИКА И ОСОБЕННОСТИ КЛАССИФИКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

В данной статье определено понятие и признаки соучастия. Проанализирована общая характеристика форм соучастия. А также статья содержит обзор подходов к проблемам классификации форм соучастия.

Ключевые слова: соучастие, соисполнительство, соучастие, с распределением ролей, ответственность ,формы соучастия.

О. А. Shakhmatova

FORMS OF PARTICIPATION, THEIR DESCRIPTION AND FEATURES OF CLASSIFICATION OF CRIMES

In this article certainly concept and signs of participation . General description of forms of participation is analysed. And also the article contains the review of going near the problems of classification of forms of participation.

Keywords: participation, spivvikonavstvo, participation, is with distributing of roles, responsibility, forms participation.

Постановка проблеми. Загалом проблема форм співучасті має неабияке теоретичне і практичне значення. Чітке її вирішення необхідне для правильного розуміння природи та змісту співучасті, з'ясування характеру та рівня суспільної небезпеки.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Теоретичні основи питань, пов'язаних формою співучасті розглядали: М. Ковальов, П.Ф.Тельнова, С.В.Кічігіна , М.І.Бажанов, П.Л.Фріс, Л.Д. Гаухман. Їх праці зробили значний внесок у розвиток даного визначення. Однак, як показав аналіз літератури, зазначена проблема потребує подальшого аналізу.

Мета дослідження. Аналіз найпоширеніших у теорії кримінального права точок зору щодо поняття форми співучасті.

Основні результати дослідження. Форми співучасті — це об'єднання співучасників, які розрізняються між собою за характером виконуваних ролей і за стійкістю суб'єктивних зв'язків між ними.

Нерідко форма співучасті визначається тільки як характеристика зовнішньої сторони [4, с.217]. Свого часу Ковальов зазначав, що внутрішня сторона визначає зміст, зовнішня — його форму, тобто індивідуальний прояв зовні [6, с.199]. На думку П.Ф.Тельнова, форма співучасті — це зовнішня сторона, що розкриває спосіб взаємодії винних, показує, яким чином умисні дії двох чи більше осіб зливаються в єдиний злочин [7, с.107].

Дещо іншу позицію висловлює Є.В.Кічігіна, яка формою співучасті визначає структуру зв'язку між особами, що спільно вчиняють злочин, спосіб їх взаємодії [8, с.184]. У даному визначенні йдеться не лише про спосіб взаємодії, але й вказується на структуру зв'язку декількох осіб.

М.І.Бажанов визначає форму співучасті як об'єднання співучасників, що різняться між собою за характером ролей, і за стійкістю суб'єктивних зв'язків між ними [4, с.202]. Подібну позицію висловлює П.Л.Фріс, на думку якого, форма співучасті – це спосіб об'єднання співучасників злочину з відповідним розподілом ролей та стійкістю суб'єктивних зв'язків між ними [9, с.192]. Однак на відміну від тлумачення М.І.Бажанова, П.Л.Фріс вказує на спосіб спільної діяльності декількох осіб при вчиненні злочину.

У теорії кримінального права з розглядуваної проблеми можна виділити й інші позиції, що заслуговують на увагу. Ряд авторів вказують на форму співучасті як на тип спільної діяльності. Л.Д. Гаухман, зокрема, пише, що форми співучасті утворюються найтипівішими, тобто подібними за суттєвими ознаками варіантами зв'язку між особами, котрі спільно вчиняють злочин. Вони в свою чергу, зумовлюються характером злочинного об'єднання, способом взаємодії між співучасниками, ступенем їх організованості, роллю, виконуваною кожним [10, с. 147].

Беручи до уваги ці положення щодо проблеми визначення поняття форми співучасті доцільно було б звернутися також до суті самої по собі співучасті.

Умисна спільна участь у виконанні злочину кількох осіб, як правило, становить більшу суспільну небезпеку, ніж вчинення злочину однією особою. В Особливій частині КК України конкретні склади злочинів описані, виходячи, як правило, з припущення їх вчинення однією особою — виконавцем злочину. Проте навмисні злочини можуть бути вчинені не лише однією особою, а й у співучасті кількома особами. Як зазначається у ст. 26 КК, співучасть у злочині є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину.

Співучасть поділяють на :

1) просту співучасть (співвиконавство, співвинність) має місце там, де всі співучасники є виконавцями злочину і, отже, всі вони виконують однорідну роль. Звичайно, їх дії можуть мати різний характер. Наприклад, один з виконавців загрожує жертві ножем, інший б'є її, а третій обчищує кишені. Але з погляду форми співучасті їх ролі однорідні — всі вони безпосередньо виконують дії, описані в диспозиції статті Особливої частини КК як ознаки об'єктивної сторони конкретного складу злочину, в даному випадку розбою;

2) складну співучасть (співучасть з розподілом ролей) виявляється в тому, що співучасники виконують різнорідні ролі, тут має місце розподіл ролей — один або кілька з них — виконавці, інші — підбурювачі, пособники і т.п. Інакше кажучи, при цій формі співучасті не всі співучасники є виконавцями злочину. [4 ст. 274]

Зміст цього визначення дає змогу стверджувати, що обов'язковими умовами (ознаками) співучасті у злочині є: 1) наявність двох або більше осіб (співучасників); 2) спільність дій співучасників у вчиненні одного й того самого злочину; 3) наявність умислу всіх співучасників на вчинення такого злочину; 4) наявність причинного зв'язку між діями кожного співучасника і єдиним злочинним результатом. За сукупності цих умов настає кримінальна відповідальність осіб, які спільно вчинили злочин, за правилами про співучасть і за статтею Особливої частини Кодексу, яка передбачає відповідальність за конкретний злочин. [2, ст. 122]

Слід мати на увазі, що співучасть не утворює яких-небудь особливих, інших підстав

відповідальності — підставою відповідальності тут є той же склад злочину, але вчинюваний у співучасті.[3 ст. 190] Те, що норма про співучасть вміщена в Загальній частині КК, означає лише одне — вона (ця норма) має застосовуватися до будь-якого випадку вчинення злочину, зазначеного в Особливій частині КК, але вчиненого у співучасті. Так, положення ст. 26 застосовуються при вчиненні вбивств, грабежів, розбоїв, зґвалтувань, викрадення наркотиків, як і будь-якого іншого злочину.

Висновки. Підводячи підсумок необхідно ще раз відмітити, що форма співучасті – це спосіб взаємодії декількох суб'єктів злочину при спільному вчиненні умисного злочину, що визначається характером вчинюваних дій, характером суб'єктивних зв'язків між співучасниками та спільністю їх злочинних намірів. Викладене показує, що незважаючи на те, що визначення вказаної проблеми присвячено багато наукових публікацій, зазначена проблема потребує подальшого аналізу.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Офіційний текст. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 240 с.
2. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін., за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2006. — 1184 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. — Київ-Харків: Юрінком Інтер —Право, 2001. — 342 с.
4. Кримінальне право України: Загальна частина / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К. — Х.: Юрінком Інтер-Право, 2001. —416 с.
5. Кримінальне право України: Загальна частина [Текст] : Підручник / За ред. Матишевського П.С. - К. : Юрінком Інтер, 1999. - 891 с.
6. М. И. Ковалев. Соучастие в преступлении. Часть вторая. Виды соучастников и формы участия в преступной деятельности (ЕУченые трудыЕ Свердловского юридического института, т. V. Серия ЕУголовное правоЕ), Свердловск, 1962, 273 с. :
7. Тельнов П.Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. — М.: Юрид. лит., 1981. — 535 с.
8. Уголовное право.Учебное пособие / Под ред. Проф. Л.Д.Гаухмана и проф. С.В.Максимова. - М.: ООО ”Издательство Элит, 2007. — 392 с.
9. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів- К.: Атіка, 2004.-488 с.
10. Гацій В., Сташис В. Новий кримінальний кодекс України // Право України. - 2001. - № 7. - с.3.

I. В. Шацук

Науковий керівник:

к. юр. н., професор Нікітін Ю. В.

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті розглянуто поняття «злочинність неповнолітніх» та проаналізовано причини та умови злочинності серед неповнолітніх. Наводяться статистичні дані злочинності в Україні. Пропонуються профілактичні заходи щодо її попередження.

Ключові слова: злочин, злочинність, злочинність неповнолітніх.

I. В. Шацук

ПРИЧИНЫ И УСЛОВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

В статье рассмотрено понятие «преступность несовершеннолетних» и проанализированы причины и условия преступности среди несовершеннолетних. Приводятся статистические данные преступности в Украине. Предлагаются профилактические мероприятия по ее предупреждению

Ключевые слова: преступность, преступление, преступность несовершеннолетних.

I. V. Shashhuk

CAUSES AND CONDITIONS OF CRIMINALITY DELINQUENCY

The article deals with the concept of "criminality delinquency" and analyzed the causes and conditions of criminality delinquency. We give statistics of crime in Ukraine. Proposed prophylactic measures to prevent it.

Keywords: crime, criminality, criminality, delinquency.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день проблема правопорушень неповнолітніх є і залишається однією з гострих проблем українського суспільства над пошуком шляхів її вирішення працює широке коло фахівців різних наукових галузей: кримінології, юриспруденції, психології, педагогіки, соціальної педагогіки, соціології, правознавства тощо.

Високий рівень злочинності неповнолітніх свідчить про неналежну організацію запобіжної роботи. В сучасній Україні постала нагальна потреба створення системи попередження на нових засадах, розбудови з цією метою відповідної законодавчої бази та якнайширшого залучення громадськості до цієї діяльності. За цих умов нового змісту набуває запобіжна діяльність спеціальних органів та установ, виникають і поширюються нові форми й методи запобігання злочинності неповнолітніх, що потребують відповідно нового наукового осмислення.

Аналіз останніх досліджень. Проведені дослідження свідчать, що злочинні групи неповнолітніх і молоді виникають, переважно, на основі неформальних груп або «груп дозвілля». Це пов'язано з такими елементами підліткової психології, як підвищена схильність до навіювання та наслідування, несталість емоційно-вольової сфери, орієнтованість на групу (конформізм), домінування потреби у спілкуванні з однолітками та переоцінка значимості їх схвалення, некритичність оцінки своїх переваг і недоліків та ін.

Звичайно, криміногенну значимість мають не перераховані вікові особливості самі по собі, а їх зміст та спрямованість. Соціальні властивості особистості у підлітків ще тільки

починають формуватись. Окрім вже зазначеної недостатньої самокритичності при оцінці своєї поведінки, у них може бути навіть знижена здатність до вибірковості свідомих дій. Але особливу увагу слід приділити домінуючій у цьому віці потребі в спілкуванні та схильності до групування. Саме тут підлітки мають можливість виявити себе та самоствердитись як особистість.

Дослідження злочинності неповнолітніх, застосування та ефективності заходів її запобігання вже здійснювався на теренах кримінально-правової та кримінологічної науки. У зарубіжній та вітчизняній кримінології цьому питанню приділяли увагу такі вчені, як І.К. Андріїв, Д.І. Амінов, Ю.В. Александров, Т.С. Барило, І.Г. Богатирьов, М.І. Ветров, В.О. Глушков, П.Гега, В.К. Гришук, Л.Доля, А.Ю. Дроздов, А.І. Долгова, В.П. Ємельянов, В.Д. Єрмаков, А.П. Закалюк, А.В. Камбур, О.Г. Кальман, І.В. Коваленко, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнєцова, В.І. Лановенко, Ф.А. Лопушанський, М.О. Мінци, та ін.

Незважаючи на це, автор намагатиметься проаналізувати основні погляди вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі кримінології, а також висловити власне бачення даної проблеми.

Мета досліджень. Метою статті є визначення поняття злочинність неповнолітніх та причин її виникнення у положеннях науковців, формулювання власного визначення вказаного терміну, а також аналіз його основних характеристик та складових на сучасному етапі розвитку суспільних відносин.

Основні результати досліджень. Боротьба зі злочинністю неповнолітніх — одна з центральних проблем боротьби зі злочинністю загалом. Показники злочинності неповнолітніх відбивають певною мірою ситуацію в суспільстві загалом, причому не тільки й можливо не так сьогодні, як завтра, післязавтра, тобто в майбутньому.

Злочинність неповнолітніх є самостійною кримінологічною проблемою, оскільки відрізняється від злочинності дорослих, що зумовлюється віком злочинців, який знаменує соціально-психологічні особливості цієї категорії і їх статус у суспільстві.

Вік неповнолітніх злочинців зумовлений правовими чинниками — від 14 років (вік, з якого починається кримінальна відповідальність практично за всі діяння, які реально вчиняють неповнолітні) до 18 (вік юридичного повноліття: ст. 1 Закону України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” від 15 лютого 1993 р. у редакції від 23 березня 2000 р.). Нині в Україні налічується близько 13 млн неповнолітніх.

Поряд з поняттям “злочинність неповнолітніх” вживається також поняття “підліткова злочинність”. Але це не виправдано, оскільки підліток — це дівчина чи хлопець віком 12-16 років. За підлітковим віком іде юність, але поняття “юнацька злочинність” також буде неправильним, бо юнацький вік не закінчується у 18 років. Іноді вживають термін “дитяча злочинність”, але таким поняттям можна умовно позначити діяння у віці до 16 років, оскільки злочини, які скоюють особи віком 17-18 років аж ніяк не можна вважати дитячими.

Порівнюючи за кількісними показниками злочинність неповнолітніх із злочинністю дорослих, потрібно виходити з того, що перша охоплює чотирирічний період життя людини (14-18 років), а друга — десятиріччя після 18 років. Різняться вони й якісно. Скажімо, злочинність неповнолітніх не стосується практично злочинів у сфері економіки, службових злочинів тощо.

Зазначимо, що для злочинності неповнолітніх характерна підвищена латентність, оскільки багато злочинів, які скоюють неповнолітні, дорослими сприймаються як пустощі через недостатню соціальну зрілість (наприклад, крадіжки у сім'ї, сусідів, навчальних

зкладах, хуліганські бійки, відбирання грошей і речей у молодших). Через те що цьому не надається належного значення або через небажання “виносити сміття з хати”, про такі дії, як правило, дорослі не повідомляють органи внутрішніх справ. Тому реальнішим є облік тяжких насильницьких і насильницько-корисливих злочинів, які скоюють неповнолітні (вбивства, тілесні ушкодження, зґвалтування, хуліганства, крадіжки, грабежі, розбійні напади). Таких серед урахуваних статистикою понад 50 %.

Стан злочинності неповнолітніх багато в чому залежить від стану боротьби з нею і ставлення працівників правоохоронних органів до обліку її проявів. Тому у схожих за багатьма демографічними, економічними, територіальними та іншими показниками регіонах можуть бути значні розбіжності щодо показників розглядуваної злочинності.

Міністерство внутрішніх справ України констатує збільшення кількості злочинів, скоєних неповнолітніми, у 2010 році на 22,3%, порівняно з 2009-м. Статистичні дані за 2010 рік у цілому свідчать про зменшення кількості таких видів злочинів, учинених дітьми, як навмисні вбивства — на 3,8%, зґвалтування — на 51,1, грабунки — на 40,8, розбій — на 34,1, здирство — на 22,4, хуліганство — на 39,4%. Загальна кількість злочинів зросла в основному за рахунок збільшення кількості крадіжок із 3403 (2009 рік) до 7056 (2010 рік).

Факти, статистика й дослідження в галузі кримінології наочно свідчать, що підліткова злочинність в Україні активно прогресує. Також абсолютно точно можна сказати, що відбувається «омолодження» злочинності неповнолітніх: значно зросла кримінальна активність 14—15-річних підлітків. За даними статистики, 16—17-річні скоюють до 62% усіх злочинів. Із часів останніх років СРСР і до нашого часу злочинність помолодшала в середньому на два-три роки.

Мотивації і причини злочинності неповнолітніх кореняться в тих самих соціально негативних явищах та процесах, які визначають тенденції «різновікової» злочинності загалом.

Очевидно, що одним із головних чинників, які стимулюють злочинність, стало погіршення матеріального добробуту населення країни. Як наслідок, проблема добування грошей стає дедалі актуальнішою не тільки для дорослої частини населення, а й для підростаючого покоління. Статистика свідчить: нині кожна п'ята дитина, яка порушила закон, заради грошей краде і збуває крадене.

Причини й умови скоєння злочинів неповнолітніми загалом такі самі, що й зумовлюють злочинність дорослих. Це такі самі негативні явища і процеси, що відбуваються у суспільстві на макро- та мікрорівні. Але з урахуванням особи неповнолітнього вони мають певну специфіку, що пов'язана з особливостями соціально негативних потреб та інтересів неповнолітніх правопорушників.

Найхарактернішими властивостями неповнолітніх є їх бажання утвердитись, романтизм, почуття ліктя (згрупованість), інтерес до забороненого “плоду” та ін. Проте головне — напрям цих бажань та інтересів. Дорослі покликані допомагати молоді розвиватись у позитивному напрямі, блокуючи напрямки, що мають яскраво виражений негативний характер. Це означає, що потрібен послідовний процес виховання підлітка в сім'ї, школі, на виробництві. На жаль, цей процес здійснюється не завжди. А якщо на неповнолітнього справляється явно негативний вплив або його ігнорують як особистість, психологічні якості його як особи набирають антисоціальної спрямованості.

Залежно від ступеня педагогічної занедбаності неповнолітнього антисуспільна поведінка може спочатку виявлятися у дрібних правопорушеннях. Проте у процесі поступової криміналізації неповнолітній “губить” мотиви, властиві законослухняному

підлітку. Часто-густо залишаючись безкарним, він швидко засвоює злочинний досвід, який за відсутності життєвого досвіду робить з нього злочинця, який за жорстокістю, рішучістю й зухвалістю не поступається, а часом і перевершує дорослого злочинця. У цьому разі переважають такі мотиви, як бажання жити "на широку ногу", пиячити, вживати наркотики, вести розпусний спосіб життя (хоча часто це виглядає примітивніше, ніж у дорослого злочинця). І переважну більшість корисливих і корисливо-насильницьких злочинів неповнолітні скоюють вже не з "дитячих" мотивів.

Юнацький максималізм у поєднанні з гіперсексуальністю 16-17-річного неповнолітнього призводить до скоєння згвалтувань, актів насильницького мужолозтва, знущань над жертвою, прагнення вразити оточуючих низістю й підлістю. Буває так, чим страшніше скоєне, тим більшого ореолу дорослості набуває підліток у власних очах і очах найближчого оточення.

Останнім часом у соціології та кримінології поширився термін "саморуїнівна поведінка": це такий спосіб буття, коли молода людина не зацікавлена у своєму майбутньому, не замислюється над проблемою позитивної самореалізації власного потенціалу, а іде на конфлікт із суспільством, кидає йому виклик.

Така ситуація, безумовно, впливає на традиційні чинники, що зумовлюють злочинність неповнолітніх, тобто негативний розвиток особи підлітка, його криміналізацію. Розглянемо ці чинники детальніше.

Негативний вплив у сім'ї. Сім'я — це перша соціальна структура, де людина перебуває найбільше часу і значною мірою формується як особистість. Психологи вважають, що вже у п'ять років характер людини сформований принаймні на три чверті з урахуванням успадкованих моментів. Проте риси характеру і біологічна спадщина ще не визначають майбутньої криміналізації особи. Дуже важливо, яку систему соціальних цінностей і на їх фундаменті які потреби вибудує для себе юний громадянин.

Численні дослідження засвідчують, що переважна більшість неповнолітніх злочинців виховувалися у неблагополучних сім'ях. На практиці це виявляється різнопланово. Часто це загальна атмосфера неповаги батьків одне до одного, до дітей, оточуючих, образливі вирази на адресу близьких, биття дітей, жорстокість до них, демонстративна байдужість, зайнятість батьків власними проблемами, дух цинізму, зажерливості й зазвичай пияцтво одного чи обох батьків. Отже, неблагополучною може бути сім'я, де панує злиденність і сім'я матеріально забезпечена. Саме цим можна пояснити, що біля 12 тис. дітей щороку стають фактичними сиротами при живих батьках (соціальне сирітство). Взагалі нормальної родинної опіки позбавлені з різних причин значна частина дітей.

Зазначимо і такий негативний чинник, як неповна сім'я, здебільшого материнська. Мати змушена працювати, і діти залишаються без її впливу й нагляду. Зрозуміло, ідеться про випадки, коли мати характеризується позитивно. Проте так буває не завжди. Як результат до 40 % неповнолітніх злочинців вийшли з неповних сімей, до 5 % взагалі не мають батьків.

На жаль, кількість сімей, які розпадаються, збільшується. В окремих регіонах України кількість розірваних шлюбів майже дорівнює кількості зареєстрованих. До речі, ця тенденція характерна для багатьох країн світу.

Усе зазначене призводить до того, що дитина почувається в сім'ї непотрібною, чужою, стає жорстокою, шукає контактів поза родиною і на протигагу їй, переносить власний негативний досвід і накопичену озлобленість на оточуючих, тим самим висловлюючи помсту суспільству за своє занедбане дитинство.

В американській психології і кримінології розглядувані проблеми досліджуються починаючи з 30-х років ХХ ст. Американський вчений Дж. Баулбі є засновником теорії “патології раннього дитинства”. Нині загальновізнано, що стосунки між дитиною і батьками є, по суті, найважливішим і чи не єдиним у багатьох випадках джерелом розвитку патології характеру, яка здебільшого не змінюється, а тільки виявляється у процесі впливу на особу навколишнього середовища.

Видатний американський психолог Л. Берковиць зауважує: якщо бажання підлітка блокуються вчителем, хазяїном, представником влади, то ворожість, що виникає як наслідок фрустрації (психічного стресу), спрямовується переважно саме на цих осіб і ні на кого іншого. Якщо ж фрустрація виникає з вини батьків, особливо в період раннього дитинства неповнолітніх, то виникає почуття ворожості, яке поширюється не тільки на батьків, а й на інших людей, у тому числі й на однолітків, друзів. У такому разі для неповнолітнього всі оточуючі є фрустраторами і нікому з них він не довіряє.

Істотний вплив на формування особи неповнолітнього чинять середні навчальні заклади: загальноосвітні школи, професійні училища, технікуми. Проте, на жаль, окремі вчителі мають недостатній рівень культури і професійної підготовки. Вони не мають авторитету серед учнів, часто-густо перебувають під пресом вимог щодо добрих показників. Усе це породжує формалізм у роботі, відмову від індивідуального підходу. Доповнюють картину низька заробітна плата вчителів, відсутність бажання у частини учнів здобувати реальні знання. При цьому висококваліфіковані вчителі переходять до елітних шкіл (ліцеїв, гімназій).

У школі відсутня нова стала концепція освіти й виховання учнів. Усе це відчужує дитину від школи, вона втрачає до неї інтерес, ходить до школи лише під тиском. Багатьох школярів охопив бум збагачення, усі свої сили вони приділяють купівлі й продажу, мають потяг до легких заробітків. Їх поведінка балансує на межі злочинної. Кумирами частини підлітків стають удачливі бізнесмени, які розбагатіли нечесними шляхами, і повії, здебільшого валютні. При цьому успіх у житті, як правило, не пов’язується з необхідністю здобуття знань.

У край скрутному становищі перебуває система професійної освіти. Значну кількість професійних училищ ліквідовано або злито з іншими навчальними закладами, не забезпечено достатнім фінансуванням. Проте там перебувають десятки тисяч дітей з неблагополучних сімей, таких, які потребують постійного нагляду. Культурне дозвілля, розвиток творчих здібностей, спорт дедалі більше втрачають своє виховне значення, тому що комерціалізуються. До того ж велика кількість пропонованого на ринку розваг і дозвілля — книги, кінофільми тощо — має низькопробний характер. Серед засобів масової інформації найзначніше впливає на неповнолітніх телебачення. На жаль, багато в чому воно несе з собою негативний заряд. Американський дослідник Ф. Уертхем дійшов висновку, що демонстрування насильства, жорстокості й садизму справляє згубний вплив на молодих людей, які у процесі такої “соціалізації” стають щодалі більшою мірою “телеспрямованими”, тоб-то характеризуються ворожістю до оточуючих, жорстокістю й відсутністю співчуття. Зниження опору до всього цього у дітей пропорційно кількості передач з елементами насильства, які вони дивляться.

Отже, констатує Ф. Уертхем, засоби масової інформації сприяють формуванню і закріпленню у свідомості підлітків впевненості в тому, що жорстокість, агресивність і сила є найдієвішими регуляторами в міжособистісних стосунках. А це, у свою чергу, не може не збільшувати кількість молодих людей, які не тільки “захоплюються насильством”, а й навіть обожають його.

Звичайно, засоби масової інформації не є основною причиною поширення насильства серед неповнолітніх, але зважаючи на цей чинник можна зрозуміти природу розгляданого соціального і психологічного явища.галузі господарства або в деяких сферах управління шляхом утворення стійких, згуртованих, ієрархічно побудованих злочинних угруповань, зорієнтованих на тривалу спільну злочинну діяльність з метою здобування постійних значних доходів, часто із замаскованим використанням офіційних економічних, організаційних структур, а також корумпованих елементів державного апарату.

Неправильне уявлення про шкідливість діянь істотно впливає на увесь духовний світ неповнолітнього, зокрема на його моральні погляди. Справа в тому, що перекручені уявлення про шкідливість вчинених діянь знаходять пряме відображення у свідомості неповнолітнього з деякими певними правильними моральними уявленнями, поняттями про добро, справедливість, честь, совісті і т. ін. Підліток і юнак у таких випадках сам не усвідомлює внутрішньої несумісності перекручених і правильних уявлень. Це серйозно утруднює процес виховного впливу на них. У судженнях і вчинках неповнолітніх проявляється навіть деяка цілісність і послідовність.

Однак злочин, як би його не уявляли неповнолітні, завжди залишається суспільно небезпечним діянням. Тому протиправна діяльність вступає в протиріччя зі сформованими моральними установками. Нерідко неповнолітній попадає в полон до власних неправильних правових уявлень, які й полегшують формування рішучості вчинити протиправне діяння.

Таким чином, неповнолітній правопорушник являє собою:

- складну систему з яскраво вираженими і досить гострими запереченнями, контрастами та протилежностями;
- непослідовність поведінки, внутрішньо нестійку систему з різко вираженою залежністю від ситуації;
- ситуація, як правило, характеризується конфліктами, які вимагають швидких рішень, заснованих на моральних і правових принципах;
- яскраво виражену подвійність моралі та дисгармонії моральних і правових уявлень, поглядів, почуттів;
- грубі порушення моральних, правових та інших соціальних норм як прояв конфлікту між суспільством і особистістю.

Неважко помітити, що в цілому виходить досить контрастна схема з внутрішньою роздвоєністю усіх без виключення елементів. Неповнолітній правопорушник виявляється настільки суперечливим й у своєму духовному світі, і у своїх діях, і у своєму відношенні до ситуації й суспільства, що внутрішньо єдиної моделі скласти просто неможливо.

Протиріччя особистості неповнолітнього правопорушника виникають не самі по собі, не як результат конфліктної ситуації та непослідовності у поведінці. Внутрішні протиріччя у своїй основі можуть бути лише наслідком суперечливих зовнішніх впливів або результатом заперечень життєвого досвіду. Висновок цей цілком відповідає принциповому положенню, висунутому С. Л. Рубінштейном: "Особистість виступає як зв'язана воедино сукупність внутрішніх умов, через які переломлюються всі зовнішні впливи" [17, С. 226-315].

Вказуючи на основу виникнення внутрішніх протиріччя — соціальні явища зовнішнього фактора стосовно особистості порядку, — ми зовсім не ігноруємо біологічного, природного фактора.

Внутрішня подвійна сутність підлітка і юнака має у своїй основі протиріччя безпосереднього його оточення. Це оточення-складається не тільки з явищ матеріального порядку, а й елементів свідомості. Безпосереднє оточення створює своєрідну соціально-психологічну атмосферу, яка складається з досить контрастних почуттів, суджень, вимог і т. ін. Прямий і безпосередній контакт неповнолітнього з цим оточенням призводить до того, що в його психології ніби трансформуються протиріччя безпосереднього оточення.

В силу різних обставин значна кількість молодих людей стають на шлях злочинності, що є вкрай тривожним сигналом для суспільства та влади. Зважаючи на соціальну злочину небезпеку законодавець встановив, що вік неповнолітніх злочинців зумовлений правовими чинниками – від 14 років (вік, з якого починається кримінальна відповідальність) до 18 років (вік юридичного повноліття) [1].

Проблема залишається актуальною ще й тому, що кількість засуджених підлітків та молоді складає понад 50 % від загальної кількості засуджених. Кожен другий злочин неповнолітніх – тяжкий. На 20 % зросла рецидивна злочинність.

До 70 % молодих людей, які скоїли протиправні дії, перебували у нетверезому стані. Майже 40 % підліткових правопорушень мають груповий характер. Змінилася соціальна характеристика і структура злочинних підліткових угруповань.

Сьогодні їх чисельність складає не 3-5, а навіть 100 і більше чоловік. Сьогодні кожен третій злочин здійснюється раніше судимою особою, кожен п'ятий – у стані алкогольного сп'яніння, кожен сьомий – наркозалежними. В Україні від рук злочинців щоденно гине 12 чоловік.

На думку Р. Мертона, саме суспільство може створити умови та породити протиправні аспекти протиправної та антисоціальної поведінки.

Негативні процеси у суспільстві сприяють посиленню аномії. Аномія виражає таку соціальну ситуацію, коли люди не можуть досягти своєї мети законним шляхом і ігноруючи законні суспільні норми намагаються досягти мети незаконними засобами. На перший план виступають накопичення багатства в якості символу успіху. Обман, корупція, аморальність, злочинність, увесь набір заборонених засобів стає буденним і звичним [12, с. 299–313]. Цьому активно сприяє складна економічна та фінансова ситуація в країні, політична нестабільність, відсутність чіткої ідеологічної лінії у державі, цілеспрямованого національного виховання, значний занепад духовних цінностей, поширення кримінальної романтики та субкультури, пропаганда насильства засобами масової інформації, радіо, телебаченням напряму сприяють формуванню девіації та деліквентності серед молоді. Це підтверджує своїми дослідженнями А. В. Камбур, який говорить про те що, у нинішній час «мінливість і динамічність життя, політичні та економічні нововведення суттєво змінюють буденність як самих людей, так і груп, соціумів», а також «специфічною особливістю реформ в Україні є те, що надто велика кількість змін у соціальному житті населення відбувається в історично короткий відрізок часу. Швидкість змін в оточуючому середовищі (не лише соціальному, а й природному), їхня чисельність, на наш погляд, вже зараз перевищує адаптаційні можливості людини» [8]. До того ж наявність у суспільстві значної кількості бродяг, бездомних, безпритульних, наркоманів, алкоголіків, нероб, які заперечують суспільні норми та порядок і є більшістю випадків представниками певної субкультури, прямопропорційно впливають на зростання кількості правопорушень та злочинів.

Якщо подивитися на загальну криміногенну ситуацію в країні то можна спостерігати, що за даними Міністерства внутрішніх справ України на 2010 рік кількість злочинів, яка

була скоєна неповнолітніми або за їх участі складає 17 342, з них 6 282 скоєні у групі (у 2009 році – 15 445, скоєні у групі – 5 786).

Серед осіб, які скоїли злочини на початку XXI ст., понад 50 % молоді люди віком до 30 років [13]. У структурі злочинності неповнолітніх переважають крадіжки приватного майна (46 %); майна юридичних осіб (23 %), ограбування (6 %), розбійні напади (2 %), зухвалі хуліганства (5 %), а також чимало вбивств, тілесних ушкоджень, згвалтувань. Майже 10 % злочинів, скоєних неповнолітніми, так чи інакше пов'язані з наркотиками та вживанням алкогольних напоїв [16]. За часів вільної та незалежної України найвищий пік злочинності припадає на 1995 рік (641 860 злочинів), 1996 рік (617 262 злочинів), а в останнє десятиліття на 2003 рік, коли ця цифра складала 556 351 злочин. Дослідники цієї проблематики О. Г. Кальман і І. О. Христинч вказують, що незважаючи на подальший розвиток суспільства, позитивні трансформаційні процеси, які відбуваються в ньому, кількість осіб які скоїли злочини залишається високою. Так, за їх дослідженнями у 1996 році у злочинних діяннях взяли участь 339 530 осіб (420 900 злочинів), а через десять років цей показник залишилася на рівні 214 507 осіб. Вчені також наголошують, що значна частина злочинців вже притягнуті до кримінальної відповідальності. Кількість засуджених у 1990 р. складала 104 199 осіб, у 1996 р. – 242 124, а у 2006 р. – 160 900. Найчастішими злочинами є крадіжки (131 174), пограбування (41 657), хуліганство (13 371), шахрайство (16 160). Останнім часом стало «популярним» викрадення людей з метою викупу (233 випадки).

Так, у 2006 р. до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, було притягнуто 25,4 тис. осіб. У структурі видів покарання частка засуджених, до яких суди застосовували покарання альтернативні позбавленню волі, збільшилася: у 2004 р. – 11,6 %; у 2005 р. – 13 %; у 2006 р. – 15,8 %. Зокрема, штраф, як основне покарання, накладено на 14,2 тис. осіб, або на 8,8 % від загальної кількості засуджених, що на 21,7 % більше, ніж у 2005 р.; арешт застосовано майже до 2 тис. осіб, або 1,1 %; обмеження волі – до 3,4 тис. осіб, або 2,1 %. Громадські роботи призначено 3,9 тис. осіб, що на 14 % більше, ніж у 2005 р. Їх частка від загальної кількості засуджених становила 2,4 % [7, с. 52; 3, с. 89].

Зазначимо, що для групової злочинності неповнолітніх характерна підвищена латентність, оскільки багато злочинів, які скоюють неповнолітні,

дорослими сприймаються як пустощі через соціальну незрілість (наприклад, крадіжки у сім'ї, сусідів, навчальних закладах, хуліганські бійки, відбирання грошей і речей у молодших). На такі види злочинності частіше не звертається достатньо уваги, тому реальнішим є облік тяжких насильницьких і насильницько-корисливих злочинів, які скоюють неповнолітні (вбивства, тілесні ушкодження, згвалтування, хуліганства, розбійні напади). Таких серед урахованих статистикою понад 50 % [16].

За дослідженням А. Ю. Дроздова та І. В. Коваленко найхарактернішими особливостями групової злочинності серед неповнолітніх є:

- групові злочини в своїй більшості мають корисливі мотивації;
- злочинність неповнолітніх має тенденцію до «омолодження». За даними спостережень, одну п'яту суспільно небезпечних діянь неповнолітніх вчиняють малолітні, тобто особи, яким не виповнилось 14 років і які не є суб'єктами злочину;
- за два останні десятиріччя набули поширення групові «нетрадиційні» злочини, такі як ритуальні вбивства, акти вандалізму тощо [9, с. 58];
- існує тенденція до зниження порогу мотивації при скоєнні злочинів – часто привід є невагомим, або його може взагалі не бути. Дана особливість є однією з найбільш

характерних для груп неповнолітніх злочинців і супроводжується виключною жорстокістю та цинізмом;

- злочинність неповнолітніх в більшості супроводжується немедичним вживанням наркотиків, пияцтвом, проституцією, поширення венеричних хвороб, СНІДу;

- спостерігається об'єднання неповнолітніх з дорослими злочинцями, які стають керівниками, порадниками і навіть співвиконавцями злочинів, що зумовлює збільшення складу криміногенної групи та залучення неповнолітніх до більш тяжких злочинів;

- у злочинних угрупованнях неповнолітніх збільшується питома вага дівчат та їх участь у тяжких злочинах (розбійницьких нападах, згвалтуваннях і навіть вбивствах);

- кримінальні групи досягають кількох десятків членів, з міцною дисципліною й ієрархією, плануванням злочинницької діяльності та розподілом обов'язків [6, с. 96].

Таким чином, можна виділити основні типи неповнолітніх злочинців, які складають криміногенні групи:

- позитивно спрямовані особи, які скоюють злочин з легковажності, а також через випадковий збіг обставин;

- особи, яких до злочину призвела ситуація, що виникла в результаті нестійкості загальної спрямованості та орієнтованості особи;

- особи, які мають перед кримінальний досвід (негативно спрямовані);

- антисоціально спрямовані особи (ті, які мають кримінальний досвід) [4, с. 480]. Як ми вже зазначали причинами скоєння злочинів неповнолітніми є негативні явища і процеси, що відбуваються у суспільстві на макро- та мікрорівні.

Але з урахуванням особистості неповнолітнього вони мають певну специфіку, що пов'язана з особливостями соціально негативних потреб та інтересів неповнолітніх правопорушників. Такої ж думки дотримуються Д. І. Амінов, В. І. Гладких, А. Ю. Голодняк, які вважають основними причинами високого рівня групової злочинності є:

- неорганізованість сфери дозвілля у життєдіяльності підлітків;

- слабка реакція на факти передзлочинної та злочинної поведінки неповнолітніх;

- бажання утвердитись, романтизм, інтерес до забороненого «плоду»;

- бездоглядність, відсутність належного контролю з боку сім'ї та освітніх установ за поведінкою, зв'язками, проведенням часу неповнолітніх;

- безпритульність неповнолітніх потерпілих, яка сприяє створенню ситуації та приводів для злочинів;

- розпад системи працевлаштування підлітків;

- низький рівень роботи освітніх установ (формалізм, нечесність, непрофесіоналізм, нехтування індивідуальним підходом до виховання та навчання тощо);

- тривала відсутність занять у неповнолітніх, які залишили навчання, також зумовлює виникнення антигромадських поглядів і звичок, які можуть реалізуватися в ситуативних злочинах або спричинити входження до злочинної групи.

- проникнення в середовище молоді стандартів буденної поведінки, не сумісних з ціннісними орієнтаціями нашого суспільства (культ сили, жорстокості, культ наркотиків, сексу тощо) [3, с.17].

Так, І. К. Андріїв доходить висновку, що крім вище зазначених причин слід виокремити фактори, пов'язані з близьким оточенням неповнолітніх:

- відсутність (тимчасова чи тривала) у батьків можливості забезпечувати мінімально необхідні потреби дітей. У таких родинах виникають настрої безнадійності, соціальної заздрості й озлобленості через важке матеріальне становище. За відсутності соціальної підтримки ці обставини формують мотивацію злочинів – крадіжок, хуліганства тощо;

- негативний вплив найближчого оточення – побутового, навчального, виробничого, як однолітків, так і дорослих;

- підбурювання з боку дорослих злочинців, нерідко така ситуація пов'язана з попереднім втягненням у пияцтво, азартні ігри, інші форми до злочинної антигромадської поведінки в поєднанні з пропагандою «переваг» життя злочинців [4, с. 471].

Висновки. Проаналізувавши все вище зазначене пропонуємо наступні профілактичні заходи щодо попередження та усунення правопорушень та злочинності серед неповнолітніх:

1) закріплення соціальних позицій сім'ї, якісна зміна її ролі в суспільстві, підтримка, в тому числі матеріальна, сімей, які мають неповнолітніх дітей;

2) організація позитивно спрямованого дозвілля неповнолітніх, активне залучення їх до занять спортом, мистецтвом, пропаганда здорового способу життя;

3) збільшення частки зайнятості підлітків у суспільно корисних справах;

4) правова освіта неповнолітніх щодо наслідків скоєння злочинів.

На наш погляд, необхідно також виконувати профілактичну роботу з урахуванням типів злочинів, вже скоєних неповнолітніми, усуваючи причини й умови, що сприяли цьому. Важливою проблемою є профілактика рецидивної злочинності неповнолітніх.

Література:

1. «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» Закон України від // Верховної Ради України (ВРУ) 15 лютого 1993 р. у редакції від 23 березня 2000 р. Стр28
2. Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. Криминологія: курс лекцій. - МАУП, 2002 с.45
3. Аминов Д. И., Гладких В. И. Голодняк А.Ю. Особенности криминогенной детерминации преступлений, совершаемых подростками из маргинальной среды // Опыт и актуальные проблемы совершенствования психологической службы уголовно-исполнительной системы. – 2003. – № 3. – С. 15–19.
4. Андрій І.К. Причини злочинності неповнолітніх у світлі криминологічних теорій // Вісник Львівського ун-ту. – Серія юридична. Вип. 37. – 2002. – С. 467–475.
5. Гега П., Доля Л. Криминогенна ситуація в Україні за роки її незалежності // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 12. – с. 89-92.
6. Дроздов А. Ю. Агрессивное поведение молодежи в контексте социальной ситуации // СОЦИС. – 2003. – № 4. – с. 95-98.
7. Кальман О. Г. Стан і головні напрями попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: Монографія. – Х.: Гімназія, 2003. – с. 498
8. Камбур А. В. Соціальна адаптація особистості в суспільстві перехідного типу: зміна ціннісних пріоритетів / Автореф. дис. На здобуття наукового ступеня канд. соціологічних наук: 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. – Запоріжжя, 2007. – с.22.
9. Коваленко І. В. Актуальні криминологічні аспекти деліктної поведінки неповнолітніх // Юридична Україна. – 2004. – № 6. –С. 57–59.
10. Мертон Р. Социальная структура и аномия //Социология преступности (Современные буржуазные теории) Москва, 1966 с.369.
11. Перевод с французского Е. А.Самарской. Редактор перевода М. Н. Грецкий. Издательство «Прогресс».
12. Мертон Р. «Соціальна теорія і соціальна структура. – с. 298.
13. Мінц М. О. Соціологія девіантної поведінки: Навчальний посібник. - Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009 – с.244.
14. Мінц М. О. Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 12. Вип 109. Політологія. – Миколаїв: вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – с. 121-127.
15. Мінц М. О., Чуб А.Г. Наукові праці: науково –методичний журнал//Злочинність серед неповнолітніх та заходи щодо її профілактики- 2011.
16. Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control>
17. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. - М.: Директ-Медиа, 2008. - 360 с.

С. П. Шенетюк

Науковий керівник:

д. ю. н. О.В. Александренко

ВИКОРИСТАННЯ «ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТУ» ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

В статті комплексно досліджено основні принципи та структурно-логічну схему "психологічного" портрету та типологічні схеми вивчення особистості злочинця.

Ключові слова: особистість злочинця, "психологічний" портрет особистості злочинця, структурно-логічна схема психологічного портрету, вимоги до "психологічного" портрету, типологічна схема особистості злочинця.

С.П. Шенетюк

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ «ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ПОРТРЕТА» ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

В статье комплексно исследованы основные принципы и структурно-логическую схему "психологического" портрета и типологические схемы изучения личности преступника.

Ключевые слова: личность преступника, "психологический" портрет личности преступника, структурно-логическая схема психологического портрета, требования к "психологическому" портрету, типологическая схема личности преступника.

S.P. Shepetyuk

THE USE OF "PSYCHOLOGICAL PORTRAIT" IN THE INVESTIGATION OF CRIMES

In the article complex investigational basic principles and structurally logical chart "psychological" a portrait and tipologichni charts of study of personality of criminal.

Keywords: personality of criminal, "psychological" portrait of personality of criminal, structurally logical chart psychological a portrait, requirements to "psychological" a portrait, tipologichna chart of personality of criminal.

Постановка проблеми. Розробка проблеми особистості злочинця є вельми актуальною для кримінальної психології. Особливо важливим є вивчення злочинця як суб'єкта антигромадського діяння, що вимагає системного розкриття соціальних якостей людини, яка винна в здійсненні кримінально караного діяння, включаючи особливості її психічного складу, що виражають внутрішні передумови здійснення цього діяння, чинники їх формування і шляхи виправлення. В той же час недостатня розробленість системного психологічного знання про особистість злочинця не дозволяє забезпечити необхідний рівень конкретності і продуктивності наукових рекомендацій щодо розв'язання завдань правоохоронної діяльності, який необхідний для їх широкого і плідного використання.

У зарубіжній і вітчизняній літературі існують різні напрями і підходи до вивчення особистісних передумов злочинної поведінки. Наприклад, підхід, що пояснює детерміновану протиправну поведінку переважно фенотипічними чинниками, або дослідження, що розкривають особистісні передумови мотивації злочинної поведінки, а також підходи, засновані на виділенні провідної криміногенної властивості (психічної освіти) або комплексу властивостей особистості злочинця. Помітне місце в реалізації даного підходу посідає ціннісно-нормативна концепція особистості злочинця, що розроблена А. Ратиновим та його послідовниками.

До провідних психологічних особливостей особистості злочинця кримінальні психологи відносять імпульсивність, агресивність, асоціальність, гіперчутливість у взаєминах, соціальну відчуженість, тривожність у поєднанні з негативним змістом ціннісно-нормативної сфери особистості.

Окремі психічні утворення розглядаються як типові чинники злочинної поведінки. Існує думка, що до них належать завищений рівень домагань і самооцінки, егоцентризм, підвищена образливість, емоційна нестійкість, висока вірогідність розумових процесів. Але інші джерела відзначають понижено самоповагу, глибоку розбіжність між реальним і ідеальним “Я”, високу тривожність, схильність до ризику, тенденцію домагатися цілей, ігноруючи безпеку, драгітливості, підвищену ранимість, злопам'ятність, відчуття власної неповноцінності, потребу самоствердження, владарювання і інші гострі емоційні переживання. У злочинців, схильних до імпульсивного насильства, відзначаються розпливчаті, не реалістичні уявлення про міжособистісні стосунки. Все це свідчить, що наведені властивості особистості являють собою особливості когнітивного стилю особистості, а деякі їх змістові характеристики в різних дослідженнях - протилежність.

Наукові дослідження, проведені вітчизняними і зарубіжними авторами, розглядають вплив психічних аномалій на злочинну поведінку [1] їхні висновки полягають в тому, що психічні аномалії не визначають антигромадський зміст поведінки, а виступають лише “каталізаторами” прояву деформацій спрямованості особистості.

Окрім цього в кримінологічній літературі існують підходи, що виділяють особливу підструктуру психологічних властивостей, вплив зовнішніх чинників на злочинну поведінку [2].

Виходячи з цього, визначимо, що досить актуальною є розробка психологічного портрета злочинця, тобто такий психологічний метод - криміналістичний метод, який орієнтований на виявлення комплексу відомостей про індивідуальні ознаки і особливості особистості, обставини злочину і наслідки злочинної діяльності, що виявилися в сукупності. Необхідність в розробці психологічного портрета злочинця є досить актуальною при розслідуванні певної категорії неочевидних злочинів нас сексуальному ґрунті з ознаками садистського катування жертви (евісцерації або потрошіння, посмертних колених і різаних ран, маніпуляцій з тілом жертви, спричинення каліцтв жертві то що), у тому числі серійних вбивств; немотивованих підпалів і вибухів; гвалтувань; ритуальних вбивств то що. Аналіз наукової літератури дозволяє звернути увагу на те, що при здійсненні інтегрованого психологічного аналізу використовуються такі психологічні принципи [1-5]:

1. принцип науковості (дотримання науково-обґрунтованих, валідних методів при складанні психологічного портрету);
2. принцип об'єктивності (розглядання будь-якого протиправного вчинку з урахуванням мотиву дії правопорушника);
3. принцип всебічності (судово-психологічний аналіз як самого злочину, так й особистості злочинця);
4. принцип конкретності (урахування індивідуальних особливостей правопорушення та особливостей конкретного правопорушника);
5. принцип комплексності (взаємоперевірка отриманих психологічних даних і забезпечення достовірності результату дослідження за допомогою спостереження, бесіди, узагальнення незалежних характеристик, психологічного аналізу продуктів діяльності, експерименту, аналізу документів, узагальнення слідчо-судової практики, анкетного опитування, судово-криміналістичної та судово-психологічно-психіатричної експертизи тощо).

6. принцип професійної компетентності (залучення спеціально підготовлених фахівців з цієї галузі знань).

Відповідно до цих принципів визначимо, що складання психологічного портрета має свій алгоритм, який дозволяє порівнювати, інтегрувати та аналізувати зібрану інформацію. З правової точки зору, портрет є сукупністю поведінкових ознак, які формують характерний спосіб дій або емоційні реакції, що вказують на психологічний стан індивіда.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень розглядуваної проблеми слід відмітити, що в Україні криміналістичного профілювання набуває все більшого визнання його очевидних переваг, що відображається в активному впровадженні застосування складання психологічних портретів (профілів) в діяльності правоохоронних органів. І хоча метод складання психологічного портрету злочинця в Україні ще не досяг такого розвитку і практичної результативності як, наприклад, в США чи Європі, він, безумовно, поступово займає важливе місце в оперативно-розшуковій та слідчій діяльності правоохоронних органів України, тобто, відіграє не останню роль у здійсненні правоохоронної функції держави.

Мета дослідження. Відповідно є дослідження психологічного портрету, надання допомоги у розшуку особи, що вчинила тяжкі злочини проти особи, у результаті висунення оперативно-розшукових версій, на основі аналізу поведінки злочинця.

Основні результати дослідження. Результатом дослідження «психологічного» портрета є імовірнісний опис криміналістично значущих характеристик невідомої особи, що скоїла злочин. В європейських країнах та США напрацьовано відповідну методологічну та технічну базу, існує значний досвід практичного використання методики складання «психологічного» портрету невідомого злочинця. Зокрема, вказана методика активно використовується спецслужбами в боротьбі з тероризмом. В Україні зазначена методика повинна застосовуватись при розслідуванні злочинів у сфері комп'ютерних технологій, розшуку авторів анонімних неправдивих повідомлень про злочини, статевих злочинів та інших, в яких необхідно встановити особу злочинця за відсутності свідків та інших прямих доказів.

Висновки. Психологічний портрет (профіль) злочинця на сьогодні є недостатньо вивченим методом розкриття та розслідування злочинів, він має багато недоліків та проблем при його практичному застосуванні, але цей метод може стати вельми корисним «інструментом» та при правильному його застосуванні може надати суттєву допомогу слідству у встановленні особи винної у вчиненні злочину. У зв'язку з цим є необхідним вивчення зарубіжного досвіду із застосуванням даного методу з тим, щоб просте його запозичення можливо було вивести на більш якісний рівень – розробки власної методики зі складання психологічного портрету невідомого злочинця.

Література (джерела)

1. Антонян Ю.М. Преступное поведение и психические аномалии / Ю.М. Ан-тонян. - М.: "Юристь", 1998. - 215 с.
2. Антонян Ю.М. Психология преступника и расследования преступлений. -М.: "Юристь", 1996. - 336 с.
3. Бандурка А.М. Юридическая психология. - Харьков, 2001. - 640 с.
4. Образцов В.А. Криминалистическая психология. - М., 2002. - 448 с.
5. Пастушеня А.Н. Криминогенная сущность личности преступника: методология дознания и психологическая концепция. - Минск, 1998. - 238 с.
6. Ушатиков А.И. Криминальная психология. - М., 2007. - 496 с.
7. Чуфаровский Ю.В. Юридическая психология. - М., 2003. - 472 с.
8. Бокос С.Н. О психолого-криминалистическом портрете преступника. Воронежские криминалистические чтения: Сб. науч. Трудов. Вып. №4 / под. ред. О.Я. Баева. - Воронеж: Изд-во Воронеж. Гос. Ун-та, 2003.-328с., с. 75-92.

А. І. Шовкун

Науковий керівник:
к.ю.н. **І.Ф.Северюкова**

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ

У даній статті визначено загальні аспекти стосовно опіки та піклування в сучасній Україні. У сімейному праві опіка й піклування розглядаються як передача дітей, позбавлених батьківського піклування, іншим особам з метою виховання та захисту їх майнових і особистих прав.

Ключові слова: Конституція України, Сімейний Кодекс України, Цивільний Кодекс України, правоздатність, дієздатність.

А.И. Шовкун

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ОПЕКИ И ОПЕКУНСТВА В УКРАИНЕ

В данной статье определены общие аспекты относительно опеки и опекунов в современной Украине. В семейном праве опека и опекуны рассматриваются как передача детей, лишенных родительской заботы, другим лицам с целью воспитания и защиты их имущественных и личных прав.

Ключевые слова: Конституция Украины, Семейный Кодекс Украины, Гражданский Кодекс Украины, правоспособность, дееспособность.

A.I. Shovkun

CIVIL LEGAL ASPECTS OF GUARDIANSHIP AND CARING IN UKRAIN

In the given article general aspects are certain in relation to guardianship and caring in modern Ukraine. In a family law guardianship and caring are examined as a transmission of the children confined paternal caring, to other persons with the aim of education and defence of them property and personal rights.

Keywords: Constitution of Ukraine, Family Code of Ukraine, Civil Code of Ukraine, legal capacity, capability.

Постановка проблеми. Будь-яке дослідження має починатися з аналізу історичних джерел, що дозволяє зрозуміти розвиток поставленої проблеми в онтогенезі. У даній статті зроблена спроба представити ієрархію історичних вчень щодо цивільно-правових аспектів опіки та піклування.

Аналіз останніх публікацій і досліджень.

Жилінкова І.В., Борисова В.І., Дахно І. І., Гопанчук В.С.. Їх праці зробили значний внесок у розвиток вчення про сімейне право право України.

Мета дослідження: Визначення основних положень сімейного права в Україні.

Основні результати дослідження.

Охорона дитинства в Україні визнається загальнонаціональним пріоритетом і здійснюється з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток. Основними законодавчими актами, що забезпечують втілення в життя поставленої мети є: Конституція України, Закон України "Про охорону дитинства", Сімейний кодекс України, ЦК України, Правила опіки та

підкування від 17.10.97 № 1153/97, затверджені Указом Президента України, та відповідно до доручення Кабінету Міністрів України від 09.03.99 N 796/21, постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «про Питання діяльності органів опіки та підкування, пов'язаної із захистом прав дитини», Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 року N 2998-XII, Закону України "Про зайнятість населення", Закону України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського підкування"

Встановлення опіки та підкування — це юридичний акт, який є складним за своїм фактичним складом і включає волевиявлення опікуна (підкувальника) (ч. 1 ст. 244 СК) та рішення органу опіки та підкування (ст. 61 ЦК), або рішення суду (ч. 3 ст. 60 СК)

Дитина-сирота - дитина, в якій померли чи загинули батьки. (11, ст1)

Діти, позбавлені батьківського підкування, - діти, які залишились без підкування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, та безпритульні діти; { Абзац шостий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом країни Про охорону дитинства N 5290 VI (5290-17) від 18.09.2012 }.

Закон покладає на державу обов'язок забезпечувати працевлаштування осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського підкування, надання їм першого робочого місця, інформації, професійної консультації, послуг з професійної підготовки і перепідготовки відповідно до законодавства (ч. 4 ст. 23). У сучасний етап, дана норма майже не застосовується. Випускники навчальних закладів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, забезпечуються за рахунок навчального закладу одягом і взуттям, а також одноразовою грошовою допомогою в розмірі двох прожиткових мінімумів. Нормативи забезпечення одягом і взуттям затверджуються Кабінетом Міністрів України. За бажанням випускників навчальних закладів вони можуть отримати грошову компенсацію в розмірі, необхідному для придбання одягу та взуття рахунок спонсорських коштів. Грошовий еквівалент цієї виплати визначається відповідно до Закону України "Про прожитковий мінімум". Він є недостатнім та у сучасний період, проблема забезпечення матеріальним благом дітей сиріт потребує жорстокого нагляду, стосовно надходження грошей на блага дітей сиріт, адже зараз гроші, які призначаються дітям сиротам, надсилаються на рахунок директорам притулків, та іншим. Тобто порушення кримінальної відповідальності повинно бути неухильним за злочини, що зазначені вище.

СК закріплює права дитини, над якою встановлено опіку або підкування, які повною мірою відповідають тим обов'язкам, що виникають у опікуна або підкувальника. Аналіз прав такої дитини і дитини, що виховується батьками, дозволяє дійти висновку, що вони майже тотожні, хоча особливості стану дитини, позбавленої батьківського підкування, безумовно, потребує надання їй і специфічних прав, і накладає на опікунів (підкувальників) специфічних обов'язків.

Відповідно до ст. 248 СК, Дитина-сирота і дитина, позбавлена батьківського підкування, яка проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому

закладі, прийомній сім'ї, має право:

- 1) на всебічний розвиток, виховання, освіту, повагу до її людської гідності;
 - 2) на збереження права користування житлом, у якому вона раніше проживала. У разі відсутності житла така дитина має право на його отримання відповідно до закону;
 - 3) на пільги, встановлені законом, при працевлаштуванні після закінчення строку перебування у зазначеному закладі;
 - 4) на безоплатну правову допомогу в порядку, встановленому законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.
- { Частина першу статті 248 доповнено пунктом 4 згідно із Законом N 5477-VI (5477-17) від 06.11.2012 }

Опіка (піклування) над неповнолітніми дітьми встановлюється, якщо батьки:

померли;

невідомі;

визнані в судовому порядку безвісно відсутні або померлими.

Висновок: Підводячи підсумок даної статті, можна сказати, що, встановлення опіки та піклування — це юридичний акт, який є складним за своїм фактичним складом і включає волевиявлення опікуна (піклувальника) (ч. 1 ст. 244 СК) та рішення органу опіки та піклування (ст. 61 ЦК), або рішення суду (ч. 3 ст. 60 СК). Що стосується побажання малолітньої або неповнолітньої дитини на встановлення опіки та піклування (п. 2 ч. 4 ст. 63 ЦК), то воно не входить до складу юридичних фактів, що тягнуть виникнення опіки та піклування, бо побажання дитини може враховуватися органом опіки та піклування при призначенні опікуна (піклувальника), але не є обов'язковим.

Література:

1. Конституція України;
2. Закон України: «Про охорону дитинства»
\\ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
3. Сімейний кодекс України;
4. Цивільний кодекс України;
5. В.І.Борисова, І.В.Жилінкова Сімейне право України
<http://uristinfo.net/semeynoe-pravo/138-1>
6. Сімейне право України: Підручник / Л. М. Баранова,
7. Правила опіки та піклування від 17.10.97 № 1153/97, затвержені Указом Президента України, та відповідно до доручення Кабінету Міністрів України від 09.03.99 N 796/21,
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «про Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»,
9. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 року N 2998-XII.
10. Закон України "Про зайнятість населення"
11. Закон України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування"

Д. С. Шутий

Науковий керівник:

к. юр.наук, доцент **І.Ф. Севрюкова**

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ АБО НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

В даній науковій статті наведено поняття цивільного зобов'язання та на підставі досліджених матеріалів наведено визначення поняття цивільно – правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання цивільних зобов'язань. Надано аналіз підставам та видам цивільно – правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання цивільних зобов'язань. Сформульовано висновок про неможливість виконання цивільних зобов'язань у зв'язку з обставинами, що не залежать від боржника, настанням непереборної сили.

Ключові слова: цивільно – правова відповідальність, зобов'язання, непереборна сила.

Д.С. Шутий

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НЕИСПОЛНЕНИЕ ИЛИ НЕНАДЛЕЖАЩЕЕ ИСПОЛНЕНИЕ ГРАЖДАНСКИХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ

В данной научной статье приведены понятие гражданского обязательства и на основании исследованных материалов приведены определения понятия гражданско - правовой ответственности за неисполнение или ненадлежащее исполнение гражданских обязательств. Дан анализ основаниям и видам гражданско - правовой ответственности за неисполнение или ненадлежащее исполнение гражданских обязательств. Сформулирован вывод о невозможности выполнения гражданских обязательств в связи с обстоятельствами, которые не зависят от должника, наступлением непреодолимой силы.

Ключевые слова: гражданско - правовая ответственность, обязательства, непреодолимая сила.

D.S. Shutyi

CIVIL RESPONSIBILITY FOR THE FAILURE OR IMPROPER PERFORMANCE CIVIL OBLIGATIONS

In this research article the concept of civil liability and based on research materials are the definition of civil - legal liability for failure to perform or improper performance of civil obligations. Courtesy analysis of the reasons and types of civil - legal liability for nonperformance or improper performance of civil obligations. Formulated the conclusion of the impossibility of civil obligations due to circumstances beyond the control of the debtor, the onset of force majeure.

Keywords: civil - legal responsibility, obligation, unstoppable force.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови правової держави відбувається значне зростання кількості цивільних зобов'язань. Значна кількість цивільних зобов'язань неминуче тягне за собою настання негативних наслідків для однієї з сторін, для врегулювання цих наслідків з'явилась необхідність в наявності інституту цивільно – правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання цивільних зобов'язань.

Разом з тим, на сьогоднішній день, це питання не є повністю дослідженим та врегульованим. В Положеннях Цивільного кодексу України від 01 січня 2004 року для врегулювання проблеми цивільної відповідальності, що виникає з невиконання цивільних зобов'язань відведено цілий Розділ, але повністю прогалини інституту відповідальності врегулювати не вдалось. Відсутність чіткого визначення цивільно – правової відповідальності за порушення цивільних зобов'язань породжує різноманітні дискусії та спори.

Результатом даного дослідження стануть рекомендації щодо врегулювання прогалини, які не в повному обсязі охоплені законодавством України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цивільно – правова відповідальність належить до тих правових явищ, які завжди привертала увагу дослідників. Проблеми цивільно – правової відповідальності включають з'ясування сутності цього поняття, його правової мети, визначення розміру відповідальності тощо. Положення цивільно – правової відповідальності досить тісно пов'язані з положенням юридичної відповідальності, тому що поняття «цивільно – правова відповідальність» і «юридична відповідальність» співвідносяться як видове і родове.

Зазначена тема має доволі широке коло невизначених питань, так постає питання про виникнення цивільно – правової відповідальності, з цього приводу в цивілістиці склались різні наукові погляди стосовно його визначення, вчення про склад цивільного правопорушення, це питання було найбільш глибоко сформульовано і досліджено Г.К. Матвєєвим у роботі «Вина в радянському цивільному праві», яка вийшла в 1995 році.

Так, проаналізувавши нормативно – правову базу можна дійти висновку, що це питання вивчалось і вивчається багатьма науковцями, а саме: М.М.Агарков, С.С.Алексєєв, Г.М.Бєлякова, Д.В.Боброва, Т.В.Боднар, М.І.Брагінський, С.М.Братусь, А.С.Васильєв, В.П.Грибанов, О.В.Дзера, Г.В.Єрьомєнко, О.С.Юффе, В.М.Коссак, Н.С.Кузнєцова, І.М.Кучерєнко, В.В.Луць, Р.А.Майданик, М.С.Малеїн, В.К.Мамутов, Й.О.Покровський, Н.О.Саніахметова, О.І.Харитонов, І.В.Спасибо-Фатєєва, В.О.Тархов, Р.О.Стефанчук, Є.О.Харитонов, Р.Й.Халфіна, І.С.Канзафарова, Г.К.Матвєєв, В.С.Щербина, М.М.Сібільов, В.І.Труба, М.В.Логвінова та інші.

Метою дослідження є виявлення, особливостей цивільно – правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання цивільних зобов'язань, які зумовлюються різноманітними факторами і розробка на цій основі науково – теоретичних рекомендацій щодо правового регулювання цивільно – правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання цивільних зобов'язань.

Основні результати дослідження. Цінність цивільного права полягає в тому, що воно у своїх нормах містить широкий арсенал засобів впливу на поведінку громадян та організацій через їхні інтереси і за допомогою інтересів. Одним із таких засобів впливу на майнові інтереси осіб є застосування до правопорушника майнових санкцій, зокрема цивільно – правової відповідальності.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 611 ЦК України у разі порушення зобов'язання настають наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: - припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; - зміна умов зобов'язання; - сплата неустойки; - відшкодування збитків та моральної шкоди.

Участь осіб у цивільних правовідносинах регулюється нормами цивільного права. Відхилення від цих норм є протиправним. Для того, щоб не допускати таких відхилень, держава розробила і запровадила систему спеціальних засобів примусу, які становлять зміст цивільно – правової відповідальності.

Як вже було зазначено вище, на сьогоднішній день у чинному законодавстві України відсутнє обґрунтування визначення поняття цивільно – правової відповідальності, проте, стосовно даної теми та визначення її характерних ознак в юридичній літературі вже багато років точиться жорстка дискусія. Зокрема, поняття цивільно – правової відповідальності, науковці – цивілісти, нерідко пов'язують із санкцією за правопорушення. Щодо питання про суть санкції та її співвідношення з поняттям відповідальності, то воно досі залишається дискусійним, як у літературі із загальної теорії права, так і в галузевих юридичних науках. Зазначаючи, що санкція безпосередньо пов'язана з вимогою певної поведінки, яка міститься у правовій нормі, О. Лейст писав: «У юридичному обов'язку відображено вимогу належної поведінки, а санкція – спосіб державного примусу до виконання цієї вимоги, загроза примусом на випадок її порушення» [8, с. 24].

О.О. Красавчиков, під санкцією розумів установлену законом міру майнових або інших правових невігідних для особи наслідків, яка застосовується в разі недодержання закону, невиконання прийнятих зобов'язань, заподіяння шкоди або за наявності інших передбачених законом підстав [4, с.65]. В даному визначенні протиправність поведінки, з якою автор пов'язує застосування санкції, розглядається широко: вона охоплює весь спектр існуючих порушень цивільно – правових норм, незалежно від факторів, а саме: застосовуватимуться міри відповідальності чи засоби захисту.

На думку В.Д. Примака цивільно – правова відповідальність – це додатковий або новий щодо невиконаного обов'язок боржника – правопорушника за рахунок власного майна відновити порушений внаслідок невиконання чи неналежного виконання зобов'язання майновий стан кредитора або компенсувати немайнові (моральні) втрати останнього [12, с. 47].

О.С. Іоффе дійшов висновку, що цивільно - правова відповідальність як різновид санкції – це покладення на правопорушника основаних на законі невігідних правових наслідків, які виявляються у позбавленні його певних прав чи в заміні невиконаного обов'язку новим, або у приєднанні до невиконаного обов'язку нового додаткового [11, с. 14].

Також, з аналізу наукової літератури, слід зробити одне застереження. Існують зобов'язання, які не служать задоволенню економічних і майнових інтересів кредитора. Наприклад, відшкодування моральної (немайнової) шкоди, заподіяної деліктом (замах на честь, гідність і т.д.). Вивчення таких зобов'язань входить у сферу дослідження майнових правовідносин, оскільки санкцією такого зобов'язання є, за загальним правилом, відшкодування завданої шкоди, тобто присудження боржника до сплати грошової суми, яка в тій чи іншій мірі компенсує кредитору завдану шкоду, а також дає йому можливість у разі несплати цієї суми звернути стягнення на майно боржника.

Таким чином, наслідки в юридичній літературі дістали назву негативні або додаткові до зобов'язання, яке виникло до факту цивільного правопорушення. Поряд з правозахисною функцією цивільно – правової відповідальності проявляється функція покарання винної особи. Наприклад, невчасне виконання договору, крім обов'язку виконати договір, покладає на правопорушника також відшкодувати завдані ним збитки неналежним виконанням договору. При цьому відшкодування заподіяних ним збитків буде додатковим майновим обов'язком до обов'язку виконати договір [9, с. 98].

Значення цивільно-правової відповідальності розкривається через її функції. По-перше, встановлюючи обов'язок правопорушника відновити порушене право управомоченої особи, зокрема відшкодувати заподіяні їй збитки, інститут відповідальності виконує компенсаційну роль. По-друге, загроза застосування засобів відповідальності покликана попереджувати вчинення правопорушення суб'єктами цивільних правовідносин, вихову-

вати їх у дусі поваги до закону, до прав та інтересів інших осіб, неухильного виконання прийнятих на себе обов'язків. По-третє, як вид юридичної відповідальності цивільно-правова відповідальність є негативною реакцією держави на скоєне правопорушення, яка полягає в його осудженні суспільством і державою і, отже, є карою для правопорушника. По-четверте, застосування мір відповідальності до особи, що порушує зобов'язання, може негативно позначитися на її матеріальному і фінансовому становищі, призвести до банкрутства господарюючого суб'єкта тощо.

Отже, найвагомішою ознакою цивільно – правової відповідальності є покладення на правопорушника додаткових негативних цивільно – правових обов'язків з-поміж тих, які на нього покладені за зобов'язанням. Лише додаткові обмеження, які покладаються на правопорушника, вказують на необхідність застосування до нього засобів відповідальності.

Ефективність цивільно-правової відповідальності залежить передусім від її застосування, реалізації до конкретних осіб, винних у скоєнні цивільного правопорушення. Проте, керуючись принципом диспозитивності, властивим як цивільному праву в цілому, так і окремим його інститутам, зокрема інституту відповідальності, потерпіла сторона сама вирішує, застосовувати чи не застосовувати міри відповідальності до правопорушника. Іншими словами, застосування майнових або немайнових санкцій, у тому числі відповідальності, за чинним законодавством є правом, а не обов'язком суб'єктів цивільних правовідносин. Це стосується і юридичних осіб, які самостійно вирішують питання щодо здійснення належних їм прав [6, с. 367].

Згідно з положеннями Цивільного кодексу України, цивільно-правова відповідальність - це санкції, що застосовуються до правопорушника у вигляді накладення на нього додаткових цивільно-правових обов'язків або позбавлення належного йому цивільного права. Порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання.

Поділ цивільно-правової відповідальності на окремі види відбувається за різними критеріями. Наприклад, залежно від характеру розподілу відповідальності між декількома боржниками розрізняють:

- дольову,
- солідарну,
- субсидіарну.

Дольова відповідальність має місце, якщо кожний із боржників несе відповідальність перед кредитором лише у тій долі, яка припадає на нього відповідно до законодавства чи договору. Дольова відповідальність має значення загального правила і застосовується завжди, якщо у зобов'язанні є декілька боржників, однак їх субсидіарна або солідарна відповідальність не встановлена. Долі, що припадають на боржників, визнаються рівними, якщо законодавством або договором не передбачено інше.

Солідарна відповідальність характеризується тим, що в разі її застосування кредитор вправі притягти до відповідальності як усіх боржників разом, так і кожного з них окремо, причому як повністю, так і в частині боргу. Більш того, кредитор, який не одержав повного задоволення від одного з солідарних боржників, має право вимагати недоодержане з решти солідарних боржників. При цьому солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, доки зобов'язання не погашено повністю. Отже, ця відповідальність застосовується за принципом: «один за всіх і всі за одного» і є найвигіднішою для кредитора. Зазначимо, що боржник, який виконав солідарне зобов'язання, має право зворотної вимоги (регресу) до кожного з решти боржників у рівній частці, якщо інше не встановлено законом або до-

говором. Законом, зокрема, встановлено, що особи, які спільно заподіяли шкоду, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим.

Субсидіарна відповідальність застосовується у випадку, коли в зобов'язанні беруть участь два боржники, один із яких є основним, а другий - додатковим (субсидіарним).

Субсидіарний боржник несе відповідальність перед кредитором додатково до відповідальності основного боржника. Кредитор має право висувати вимогу до субсидіарного боржника не одразу, а лише в тому випадку, якщо цю вимогу не задовольнив основний боржник

Цивільно-правовою відповідальністю визнається одна із форм юридичної відповідальності, суттю якої є застосування встановленого цивільним законодавством заходу примусового впливу (санкції) до порушника цивільних прав та обов'язків. Причому цей вплив полягає у покладенні на порушника насамперед невігідних наслідків здебільшого майнового характеру - відшкодування збитків, сплату неустойки (штрафу, пені), відшкодування шкоди.

Як і всі види відповідальності, цивільно-правова відповідальність має свої особливості, головними із яких є:

1) майновий характер;

2) компенсаційний характер (мета цивільно-правової відповідальності полягає у поновленні порушених майнових прав кредитора,"! її розмір за звичайних умов має відповідати розміру завданих збитків);

3) додатковий характер для порушника, оскільки, як правило, боржник не звільняється від виконання зобов'язання в натурі.

Важливе значення для цивільно-правової відповідальності має її форма, під якою розуміють форму прояву тих додаткових обтяжень, що накладаються на правопорушника. Серед цих форм вирізняється відшкодування збитків. Зумовлено це тим, що здебільшого наслідком порушення цивільних прав є саме збитки. Тому ця форма відповідальності має загальне значення і застосовується у всіх випадках, якщо законом або договором не встановлено інше.

Нормами ЦК України передбачені підстави для відшкодування шкоди в рамках позадоговірних (деліктних) зобов'язань. Загальні положення про відшкодування шкоди визначені в главі 82. За загальним правилом, майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю фізичній чи юридичній особі, відшкодовується у повному обсязі особою, яка її завдала. Водночас встановлюються винятки з цього правила, більше того – в окремих випадках відшкодування шкоди покладається і на самого потерпілого.

Зобов'язання з відшкодування шкоди – це такі цивільно – правові зобов'язання, в яких потерпіла сторона (кредитор) має право вимагати від боржника (заподіювача шкоди) повного відшкодування протиправно завданої шкоди шляхом надання відповідного майна в натурі або відшкодування збитків.

Також, поміж всього цього, існують обставини, які не залежать від волі особи, яка мала правомірний намір до взятих на себе обов'язків, але в силу обставин не змогла їх виконати повністю або частково. Відповідно до ст. 617 ЦК України підставами для звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання можливе за обставин непереборної сили або випадку (казус).

Під випадком ("casus") в практиці розуміються будь-які діяння, не викликані чийось наміром або необережністю, тобто відсутність вини порушника. Випадковою можна визнати обставину, яку не можна передбачити та попередити при застосуванні обов'язкової

для боржника обачності, хоча вона могла б бути передбачена та попереджена, якщо б боржник віднісся до свого зобов'язання з більшою обачністю, ніж та, до якої він був зобов'язаний або якщо на місці боржника була б інша особа. Такий підхід щодо суб'єктивної неможливості передбачити, а отже і попередити діяння, що викликало невиконання або неналежне виконання зобов'язання, дозволяє відмежувати випадок від непереборної сили (форс-мажор).

Непереборною силою визнається надзвичайна або невідворотна за даних умов подія. Як підстава звільнення особи, що порушила зобов'язання, від відповідальності непереборна сила характеризується двома ознаками. По-перше, це зовнішня до діяльності сторін обставина, яку сторони, хоча б навіть і передбачили, але не могли попередити. До таких обставин, як правило, відносять стихійні лиха (землетрус, повінь, пожежі) та соціальні явища (війни, страйки, акти владних органів тощо). По-друге, ознакою непереборної сили є її надзвичайність, що означає, що це не рядова, звичайна обставина, яка хоча і може спричинити певні труднощі для сторін, але не виходить за рамки буденності (таяння снігу в горах, щорічні сезонні мусонні дощі тощо), а екстраординарна подія, яка не є звичайною.

Але, як виняток з правила, існує стаття 625 ЦК України, зокрема, положеннями цієї статті встановлено, що боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. З аналізу цієї статті, можна дійти висновку, що законодавець унеможливило звільнення боржника від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання незалежно від того, виникла така неможливість з його вини чи випадково. В п. 6 ст. 3 ЦК України встановлено, що цивільне законодавство має здійснюватися на засадах справедливості, добросовісності та розумності. Тобто, дана норма чітко перечить засадам здійснення цивільного законодавства.

Висновки. У даній статті виявлено прогалини наукових не доопрацювань, зокрема, відсутність чітко визначеного поняття цивільно – правової відповідальності, її значення і розмежування цивільно – правової відповідальності та юридичної відповідальності та на основі вчень науковців наведені рекомендації щодо правового регулювання цивільно – правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання цивільних зобов'язань.

Отже, підсумовуючи усе вищевикладене головним науковим і практичним доробком статті є наступне:

- Цивільно – правова відповідальність за невиконання або

неналежне виконання цивільних зобов'язань як різновид санкції – це покладення на правопорушника, у разі порушення останнім зобов'язання, основаних на законі неvigідних правових наслідків, які виявляються у позбавленні його певних прав чи в заміні невиконаного обов'язку новим, або у приєднанні до невиконаного обов'язкового нового додаткового.

- Застосування до боржника додаткової відповідальності за

невиконання або неналежне виконання цивільних зобов'язань, а зокрема грошового зобов'язання у вигляді нарахованих процентів, незважаючи на можливість настання обставин, що не залежать від боржника прямо суперечать ст. 3 ЦК України.

- Беручи за основу вищезазначене, ст. 625 ЦК України слід

доповнити та встановити можливість звільнення від відповідальності, якщо особа доведе, що це сталося за обставин, які не залежали від неї.

Література:

1. Цивільний кодекс України зі змінами та доповненнями редакція від 29.11.2012 року на базі ТОВ «ЛІГА:ЗАКОН»;
2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ - О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова (2005);

3. Науково практичний коментар до цивільного кодексу зі змінами та доповненнями редакція від 29.11.2012 року на базі ТОВ «ЛІГА:ЗАКОН»;
4. Забезпечення виконання зобов'язання / Цивільний кодекс України: Науково – практичний коментар за ред. Розробників проекту Цивільного кодексу України. – Київ: Істина, 2004. – С. 398-418 (1,36 д.а.).
5. Цивільне право України. Загальна частина: Підручник / Віктор Співак; Ред. І. А. Бірюков, Ю. О. Заїка. - К. : КНТ, 2006. – с, 477.
6. Канзафарова І. С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні / І. С.Канзафарова : дис... д- ра юрид. наук: 12.00.03 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корещького. – К., 2007. – 453 с.
7. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: Підручник / С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін. - К. : КНТ, 2006. – с, 496.
8. Виконання зобов'язань / Науково практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2т. / За відп. Ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Т. II. – С. 21 – 45(1,75 д.а.).
9. Контракти у підприємницькій діяльності: Навч. Посібник / За ред. В.В. Луць. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 560 с.
10. Цивільне право України : Навч. Посібник : у 2 ч. Ч 2 / за заг. Ред. В.А. Кройтора та Ю.І. Чалого : МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х : ХНУВС. 2010 – 342 с.
11. Ответственность по советскому гражданскому праву. – М., 1955 О.С. Иоффе.
12. Примак В.Д. Цивільно – правова відповідальність юридичний осіб. – Дис...канд.юр.наук: 12.00.03. – К, 2005. – С. 47.

І. Л. Щербак
Науковий керівник:
Професор В. К. Матвійчук

ТАЄМНИЦІ ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА

У статті на основі аналізу чинних нормативно-правових актів та результатів досліджень провідних науковців розкрито систему норм права України, якими регламентовано відносини щодо охорони таємниці особистого життя людини.

Ключові слова: особисте життя людини, таємниця особистого життя людини, охорона таємниці особистого життя людини.

И. Л. Щербак

ТАЙНЫ ЛИЧНОЙ ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА И ИХ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВАЯ ОХРАНА

В статье на основании анализа действующих нормативно-правовых актов и результатов исследований ведущих ученых раскрыта система норм права Украины, которыми регламентированы отношения, связанные с охраной тайны личной жизни человека.

Ключевые слова: личная жизнь человека, тайна личной жизни человека, охрана личной жизни человека.

I. Shcherbak

SECRETS OF PRIVATE LIFE AND THEIR CIVIL AND LEGAL PROTECTION

In the article on the basis of analysis of legal acts and results of researches of leading scientists, the Ukraine law system of norms is exposed, which regulate relations on defense of personal human life secretes.

Keywords: private life of the person, secret of private life of the person, protection of private life of the person.

Постановка проблеми. Закріплення в Конституції України демократичного напрямку розвитку політичної системи й проголошення України правовою державою передбачає, що українська спільнота нині стоїть на межі перетворення на громадянське суспільство, однією з важливих рис якого є загальна повага до приватного життя людини. Однак її рівень в сучасному українському суспільстві є недостатній, про що свідчать численні неправомірні втручання в сферу особистого життя ("касетні" скандали, публікації приватних паперів, фотографій і подробиць інтимного життя осіб без їх дозволу, свавільні проникнення в житло тощо).

Одним з ефективних засобів підвищення поваги до приватності є правова охорона особистого життя людини від неправомірних втручань. Відповідні правові норми, виконуючи свою ідеологічну функцію, виховують у людей цінунвання свого особистого життя та повагу й невтручання в особисте життя інших. Особливу роль в правовій охороні особистого життя відіграють новели ЦК України від 16 січня 2003 р., в яких знайшли своє розгорнуте закріплення особисті немайнові права фізичних осіб, спрямовані на охорону особистого життя. Зважаючи на новизну цих норм та недостатність практики їх застосування, постає необхідність їх науково-теоретичної розробки.

Проблема цивільно-правової охорони особистого життя не є новою для юридичної науки, однак ґрунтовні її дослідження проводилися ще за радянських часів і нині їх результати дещо втратили свою актуальність та значення.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Теоретичним підґрунтям для подальшого дослідження проблеми цивільно-правової охорони особистого життя стали праці науковців. Таких як В.І. Бобрика, який пропонує визначення понять особистого й сімейного життя, поняття цивільно-правової охорони особистого життя, розкриваючи принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини, зміст і особливості права на особисте життя та інших особистих немайнових прав, що його стосуються. Дослідник розробляє спосіб розмежування правомірних і неправомірних втручань в особисте життя, а також досліджує форми й способи його цивільно-правового захисту [1, с.170].

Іншим напрямом досліджень, більш тісно пов'язаним із таємницею особистого життя людини, є розкриття правових передумов для використання відомостей про особисте життя у різних сферах суспільного життя. Зокрема, С.М. Логінова розкриває недоліки правового регулювання поняття, змісту та гарантій адвокатської таємниці з урахуванням положень Конституції України та міжнародно-правових актів у галузі прав людини, визначає основні напрямки реформування адвокатської таємниці через призму реформування судово-правової системи [2, с.160]. З огляду на те, що до обсягу адвокатської таємниці нерідко потрапляють відомості про особисте життя людини, результати дослідження С.М. Логінової важливі для визначення системи охорони таємниці особистого життя людини за законодавством України.

Гелич Ю.О. розробив критерії для класифікації інформаційно-правових гарантій таємниці особистого життя людини та на їх основі розкрито види гарантій [3, с.152].

О.І. Мацегоріна присвятила свою роботу дослідженню сучасного законодавства України про порядок отримання, належного захисту права фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я, а також теоретико-правовому визначенню цього поняття [4, с. 154]. Але при всьому цьому, проблема охорони таємниць особистого життя залишається досі актуальною.

Мета дослідження. Розкриття системи норм вітчизняного права, якою регламентовано відносини щодо охорони таємниці особистого життя людини.

Основні результати дослідження. Основи охорони таємниці особистого життя людини закладено в конституційних нормах. Відповідно до Конституції України, людина має право на життя, на свободу та особисту недоторканність, на недоторканність особистого і сімейного життя, на повагу до гідності та честі, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, на недоторканність житла, на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування [5, 6, с. 27-33]. На перший погляд, охорона таємниці особистого життя людини пов'язана лише з правом на недоторканність особистого і сімейного життя. Однак до таємниці свого особистого життя людина може відносити й відомості, пов'язані з її листуванням, телефонними розмовами, кореспонденцією, честю та гідністю, з можливістю її вільного пересування територією держави тощо. Отож, таємниця особистого життя людини вміщує весь обсяг приватної (особистої) інформації, яку людина бажає зберегти в таємниці. Тобто, публічне й особисте (приватне) життя людини є складовими життя людини з огляду на критерій поділу, пов'язаний зі змістом відповідної інформації. Однак якщо публічне життя пов'язане з відкритістю інформації про певні події або явища, то приватне – з необхідністю втаємничення визначеної

інформації з життя людини. Саме тому особисте життя стає об'єктом правової охорони [5, с.82].

Особисте життя (в юридичному аспекті) – це особлива частина приватної сфери людської життєдіяльності, яка полягає в різноманітних відносинах, стосунках, явищах, подіях, що не мають публічного значення, визначається й регулюється самою особою на основі соціальних умов, гарантується та охороняється правом від неправомірних втручань [1, с.170].

Таємниця особистого життя людини — це відомості про людину, а також події та явища, що відбуваються у її житті, які людина бажає зберігати невідомими і розголошення яких завдасть шкоди її інтересам [7, с.152].

Право на особисте життя, може регулюватися як галузями публічного так і галузями приватного права в їх єдності і з особливостями правового інструментарію кожної з них. Задачею публічного права є задекларувати це право на державному рівні, встановити загальну заборону на втручання в особисте життя з боку органів публічної влади та інших осіб, створити умови здійснення та захисту зазначеного приватного права, створити державні органи та регламентувати їх діяльність для захисту відповідного права.

У рамках приватного права розглядається зміст, механізм реалізації права на особисте життя, встановлення моменту виникнення цього права, визначення поняття «особисте життя» виходячи з приватного інтересу, сутності даного об'єкту, його меж, особливості виникнення правовідносин стосовно особистого життя, визначення форм та способів захисту зазначеного права в рамках приватних правовідносин тощо [8, с. 296].

Щодо конкретизації права на таємницю приватного життя, то воно більш детально визначене у цивільному законодавстві. Так, ст. 270 Цивільного кодексу України, визначаючи види особистих немайнових прав фізичної особи, встановлює право на недоторканість особистого і сімейного життя, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканість житла, які за своєю сутністю виступають елементами приватного життя людини. Зазначені права більш детально врегульовані у ст.ст. 278 (заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права), 286 (право на таємницю про стан здоров'я), 301 (право на особисте життя та його таємницю), 303 (право на особисті папери), 306 (право на таємницю кореспонденції), 307, 308 (захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок), 311 (право на недоторканість житла) тощо [9, с. 91-101, 10].

Під цивільно-правовою охороною особистого життя слід розуміти систему заходів, передбачених цивільним законодавством, що спрямовані на забезпечення неприпустимості неправомірних втручань у визначену індивідом сферу особистого життя, окрім передбачених законом випадків [1, с.170].

Дійсно, цивільне законодавство України найбільш широко розкриває умови реалізації гарантованого Конституцією України права на життя, регламентуючи й відносини щодо особистого життя фізичної особи(людини). Зокрема, до загальних засад цивільного законодавства віднесено принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини [9, с. 4].

Підтвердженням зазначеної вище думки про широкий обсяг таємниці особистого (приватного) життя людини є норма, закріплена в Цивільному кодексі України (ЦК України) щодо змісту особистого немайнового права, який становить «можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя» [9, с. 89]. Відповідно людина може вільно, на власний розсуд визначати режим доступу до відомостей про своє приватне (особисте) життя, тобто відносно реалізації

будь-якого зі своїх особистих немайнових прав. Отже, до сукупності норм, якими охороняється таємниця особистого життя людини, відносимо норми, закріплені у главах 21 і 22 Цивільного кодексу України, які визначають особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи та особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи [5, с. 82].

Закріплена в цивільному законодавстві таємниця особистого життя не відповідає положенням інформаційного законодавства, тому засобом охорони інформаційної сторони особистого життя пропонується вважати ще й конфіденційність інформації про нього, тобто необхідність будь-якої інформації про особу чи її особисте життя бути захищеною від вільного ознайомлення з нею і публічного розголошення, окрім випадків, передбачених законом, або коли на це є згода цієї фізичної особи [1, с. 170].

Інформаційно-правові гарантії таємниці особистого життя людини — це система юридично закріплених умов і заходів, спрямованих на визначення порядку збирання, зберігання, використання, поширення, охорони (захисту) відомостей, що становлять таємницю особистого життя людини.

Інформаційно-правова охорона таємниці особистого життя людини — комплекс умов і заходів, передбачених інформаційним законодавством, спрямованих на запобігання несанкціонованому (державою або конкретною людиною) розголошенню таємниці особистого життя людини.

Принципами гарантування таємниці особистого життя людини в інформаційному праві України визначено принципи: контролю людини за збиранням, використанням та поширенням таємниці її особистого життя; обмеження таємниці особистого життя людини лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини у визначених законом випадках; забезпечення охорони таємниці особистого життя суб'єктом, який обробляє таку інформацію; гарантування захисту права людини на таємницю свого особистого життя; виключних підстав розкриття і поширення таємниці особистого життя людини [7, с. 152].

Висновки. Комплексне розуміння права на особисте життя як сукупності окремих особистих немайнових прав не відповідає положенням чинного законодавства та теорії суб'єктивних прав. Зміст даного права утворюють такі правомочності: мати особисте життя, визначити своє особисте життя й режим доступу до інформації про нього, вимагати від інших осіб невтручання в цю сферу життєдіяльності.

Необхідно удосконалити норми, що встановлюють особисті немайнові права, спрямовані на охорону окремих проявів особистого життя, а саме: право на особисті папери повинно повністю відповідати своїй особистій немайновій суті і не мати в своєму змісті елементів речового права; слід поширити недоторканність житла не лише на житлову будівлю, а й на прилеглу до неї територію (садибу); доцільно обмежити здійснення права на індивідуальність у випадках, коли це суперечить етичним засадам професії чи роду занять фізичної особи; у цивільному законодавстві слід встановити не лише заходи охорони і захисту фізичної особи при зйомці і використанні її зображення, а й закріпити право фізичної особи на власне зображення.

Література:

1. Бобрик В.І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Бобрик В.І. — К., 2004. — 207 с.
2. Логінова С.М. Адвокатська таємниця: теорія і практика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Логінова С.М. — К., 2002. — 183 с.
3. Гелич Ю. О. Класифікація інформаційно-правових гарантій таємниці особистого життя людини / Ю.О. Гелич // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 2. — С. 156-160

4. Мацегорін О. І. Цивільно-правова охорона права на таємницю про стан здоров'я / О.І. Мацегорін // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 4. — С. 154-158
5. Гелич Ю. О. Охорона таємниці особистого життя людини за законодавством України - №4, 2009. http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pppd/2009_4/14Gelich.pdf
6. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141
7. Гелич Ю. О. Інформаційно-правові гарантії таємниці особистого життя людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Гелич Ю. О. — К., 2010
8. Доценко О. М. Природа права на особисте життя — 2011. http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnuvs/2011_52/52/38.pdf
9. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 19 січ. 2012р.: (ОФЦ, ТЕКСТ). — К.: ПАЛИВОДА А. В., 2012.-380с.-(Кодекси України)
10. Троян А. В. Охорона таємниці приватного життя за чинним законодавством України –2012. http://legallactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=213%3A120221-17&catid=36%3A-2&Itemid=53&lang=ru

Ю. В. Щербак

Науковий керівник:

д.юр.н., професор В.К. Матвійчук

ТАКТИКА ТА МЕТОДИКА УЧАСТІ АДВОКАТА-ЗАХИСНИКА У СУДОВОМУ СЛІДСТВІ ТА СУДОВИХ ДЕБАТАХ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

У статті автором проаналізовано теоретичні основи тактики та методики участі адвоката-захисника у судовому слідстві та судових дебатах у кримінальних справах, законодавче регламентування засобів, способів та прийомів, які використовуються захисником та практики з даного питання, а також проблем їх правильного застосування.

Ключові слова: тактика, методика, адвокат-захисник, кримінальний процес, підзахисний, судове слідство, судові дебати.

Щербак Ю.В.

ТАКТИКА И МЕТОДИКА УЧАСТИЯ АДВОКАТА-ЗАЩИТНИКА В СУДЕБНОМ СЛЕДСТВИИ И СУДЕБНЫХ ПРЕНИЯХ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ

В статье автором проанализированы теоретические основы тактики и методики участия адвоката-защитника в судебном следствии и судебных прениях по уголовным делам, законодательное регламентирование средств, способов и приемов, используемых защитником и практики по данному вопросу, а также проблем их правильного применения.

Ключевые слова: тактика, методика, адвокат-защитник, уголовный процесс, подзащитный, судебное следствие, судебные прения.

Shcherbak Yu. V.

TACTICS AND METHODS OF A DEFENCE ATTORNEY PARTICIPATION IN THE TRIAL PROCEEDINGS AND COURT DEBATES IN CRIMINAL CASES

This paper analyzes the theoretical background of tactics and methods of a defence attorney participation in the trial proceedings and court debates in criminal cases, the legal regulation of methods, tools and techniques used by the defender, practice of implementation as well as the problems in their proper use are explored.

Key words: tactics, methods, defence attorney, criminal process, client, judicial investigation, court debates.

Постановка проблеми. Існує необхідність ґрунтовного аналізу, як теоретичних основ тактики та методики участі адвоката-захисника у судовому слідстві та судових дебатах у кримінальних справах, так і законодавчого регламентування засобів, способів та прийомів, які використовуються захисником та практики з даного питання, а також проблем їх правильного застосування. Крім того, слід відмітити, що останнім часом відповідні питання детально не вивчалися. Наука кримінального процесу містить тільки поодинокі праці, в яких висвітлюються окремі аспекти даної проблеми, що робить наше дослідження актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретично-інформаційну базу дослідження складають праці таких адвокатів-правників: А.Д. Бойкова, Т.В. Варфоломєєвої, І.Ю. Гловацького, О.Б. Загурського, Я.П. Зейкана, М.С. Строговича, В.В. Титаренко, Д.П. Філевського та інших.

Мета статті полягає у з'ясуванні поняття, сутності, специфіки тактики та методики поведінки захисника в судовому слідстві та судових дебатах у кримінальній справі та розробці пропозицій щодо вдосконалення цього інституту в сучасній кримінально-процесуальній практиці України шляхом комплексного та системного дослідження теоретичних наробок зарубіжних та вітчизняних вчених, вивчення практики застосування окремих прийомів, способів та засобів захисту в судовому слідстві та судових дебатах осіб, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування.

Основні результати дослідження. В юридичній літературі наголошується на тому, що предметом криміналістики є не тільки діяльність слідчого по застосуванню технічних засобів, тактичних прийомів і методик збирання, дослідження і використання інформації з метою встановлення істини, але й діяльність прокурора, судді, захисника, які беруть участь у процесі судового пізнання [4, с. 35].

Але, разом з тим зрозуміло, що тактику та методику діяльності слідчого, яка детально розроблена криміналістикою, не можна механічно переносити в сферу діяльності інших осіб, зокрема захисника. Саме в цьому і полягає необхідність розробки оптимальних тактичних та методичних прийомів діяльності кожного учасника процесу розслідування кримінальної справи.

В широкому розумінні тактика – це визначення методів, шляхів, засобів, форм боротьби, що найбільше відповідають конкретним обставинам у даний момент і забезпечують стратегічний успіх [15, с. 561–562]. У переносному розумінні тактика – це прийоми, засоби досягнення якоїсь мети, лінія поведінки когось [15, с. 562].

Р.М. Жамієва вважає, що тактика професійного захисту може бути виділена як вид криміналістичної тактики [7, с. 12]. В основі класифікації повинен лежати вид діяльності. При чому вид не тільки правоохоронної діяльності, а будь-якої діяльності по участі в доказуванні з урахуванням відношення суб'єкта до тієї чи іншої групи учасників [7, с. 12]. За основу групування суб'єктів можна взяти поділ учасників процесу на сторони і відповідно висувається тактика захисту й обвинувачення [7, с. 12].

Тактика як вид діяльності існує тільки там, де має місце суперництво, протиборство, де зустрічаються інтереси груп, які протилежні одна одній (ціль сторони обвинувачення – доказати винуватість підсудного, ціль сторони захисту прямо протилежна).

На думку Т.В. Варфоломєєвої, у процесі підготовки до захисту і при його здійсненні захисник використовує тактичні прийоми, розроблені криміналістикою [4, с. 27–28]. Деякі з них трансформуються до особливостей цього виду професійної діяльності, інші застосовуються в незмінному вигляді, змінюється тільки їх направленість – тільки на виявлення обставин, які виключають чи пом'якшують відповідальність обвинуваченого [4, с. 49]. І на кінець, особливе місце в системі тактики захисту належить специфічним прийомам, які використовуються виключно захисником [4, с. 46].

Г.М. Шафир зазначає, що існують такі норми діяльності захисника, які не можуть бути передбачені законом, а вироблені практикою адвокатської роботи, – це прийоми діяльності захисника [17, с. 72].

Т.В. Варфоломєєва вважає, що тактику захисту можна визначити так: це створені на основі досягнень науки і досвіду адвокатської діяльності рекомендації по розробці оптимального варіанту правової позиції захисту і його реалізації в конкретних умовах і по най-

більш ефективних способах здійснення адвокатом дій по захисту прав і законних інтересів громадян [4, с. 48].

Тактиці захисту притаманні як риси, які є спільними для всіх видів криміналістичної тактики, так і певні специфічні особливості. Єдність тактики захисту з іншими видами криміналістичної тактики полягає в тому, що: тактика захисту, як і будь-який інший вид криміналістичної тактики направлена на вирішення завдань кримінального судочинства, які визначені в ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу України; тактика захисту – це спосіб дії в конкретних умовах; у ній використовуються єдині по своїй природі тактичні прийоми, вироблені криміналістичною тактикою; в усіх різновидів криміналістичної тактики одна сфера застосування – кримінальне судочинство.

До специфічних рис тактики захисту відносяться: вид діяльності, в якій вона здійснюється і для якої виробляється – захист в кримінальних справах; головна ціль і завдання даного виду діяльності – захист прав та інтересів підозрюваного, обвинуваченого і підсудного; суб'єкт діяльності тактики захисту – професійний учасник кримінально-процесуальної діяльності – адвокат-захисник; суб'єктивні та об'єктивні умови діяльності, які значно відрізняються від умов діяльності іншого суб'єкта, зокрема, слідчого [4, с. 49].

Р.М. Жамієва наголошує на необхідності виділення окремого розділу криміналістичної тактики – тактики захисту [7, с. 24=25].

Необхідність детальної розробки тактики захисту обумовлюється ще й тим, що оскільки діяльність захисника певним чином впливає на тактику попереднього і судового слідства, то створення комплексних програм криміналістичної тактики без врахування цієї діяльності неможливе [4, с. 36].

У літературі тактика та методика досить чітко не розділені, але, все ж таки, ці поняття не є тотожними, і розуміння їх сутності має прикладне значення.

Як слушно зауважує М.В. Салтєвський, методика розробляє теоретичні засади і практичні рекомендації, як найбільш ефективно використовувати процесуальні засоби, тактичні і технічні прийоми для розслідування злочинів [14, с. 411].

У Великому тлумачному словнику української мови поняття «методика» визначається як сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи [5, с. 664].

Необхідно зазначити, що положення методики на сьогоднішній день розроблені тільки щодо слідства, але окремі аспекти криміналістичної методики можуть бути корисні і при створенні методики захисту по кримінальних справах у суді першої інстанції.

Аналізуючи досягнення юридичної науки в галузі криміналістичної методики, не можна не зауважити, що створенню загальної методики захисту і методик захисту в конкретних категоріях справ не приділяється достатня увага. Можна сказати, що теорія цього питання ще тільки зароджується, спроби ж створення методичних рекомендацій загального характеру й окремих методик захисту по окремих видах і групах злочинів не можна визнати вдалими, оскільки в якості їх основи використовується лише власний досвід авторів рекомендацій чи матеріали обмеженого узагальнення. Крім того, майже всі розробки здійснюються на слабкій теоретичній основі, в умовах розрізної і часто не єдиної практики в різних колективах адвокатів, без чіткого визначення змісту методики адвокатської діяльності в кримінальних справах [3, с. 195].

Судове засідання – це юридична процедура, що завершує процедуру судочинства у конкретній кримінальній справі і вінцем якої є рішення суду, щодо винності підсудного [16, с. 251].

Як слушно зауважили Г.В. Гребеньков та Д.П. Фіолевський судовий розгляд – процес значною мірою офіційно бюрократичний – прискіпливе дослідження подробиць, їх документування, суворе додержання процедури тощо. Для адвоката, який бере участь у розгляді кримінальної справи, – це процес творчий, що допускає, в межах закону та етичних вимог, елементи експромту, спритності та ризику [16, с. 168].

Судове слідство – це найважливіша частина судового розгляду, яка полягає у дослідженні судом за участю сторін усіх доказів, необхідних для обґрунтування вироку. Воно є найважливішою частиною судового розгляду, тому що суд робить свої висновки у вирокі лише на основі доказів, розглянутих у судовому засіданні [11, с. 326].

Дана частина судового розгляду кримінальної справи в суді першої інстанції регулюється гл. 26 Кримінально-процесуального кодексу України, яка так і називається «Судове слідство», зокрема ст.ст. 297–317 [1].

У судовому слідстві встановлюється: подія злочину, вина обвинуваченого у вчиненні злочину; обставини, що впливають на ступінь і характер його відповідальності, як ті, що пом'якшують відповідальність, так і ті, що обтяжують її; характер і розмір збитків, завданих вчиненням злочину та інші обставини. Виходячи з цього, захисник повинен чітко визначати тактику своєї поведінки в судовому засіданні і попередньо моделювати застосування ним конкретних тактичних прийомів.

У книзі П. Сергєнча «Искусство речи на суде», що й сьогодні не втратила своєї актуальності, зауважується, що «судова промова є додатком до судового слідства, а не навпаки» [13, с. 151]. Вищезазначений автор також вказує на те, що й обвинувачення, і захист повинні володіти як мистецтвом красномовства, так і вмінням вести судове слідство. І треба пам'ятати, що друге важливіше за перше [13, с. 150]. Отже, вміння «вести» судове слідство, тобто з'ясувати перед судом обставини справи, що підтверджують і доводять справедливості того чи іншого рішення є першочерговим критерієм, який свідчить про професіоналізм будь-якого адвоката. Процесуальне значення судового слідства полягає в тому, щоб надати суду можливість не тільки перевірити представлені на його розгляд матеріали розслідування, але й дослідити докази, що є в матеріалах кримінальної справи, надані учасниками судового засідання і зібрані з ініціативи самого суду.

На нашу думку, під тактичним прийомом захисту в судовому слідстві необхідно розуміти спосіб найбільш раціональної діяльності захисника, який дозволяє досягнути попередньо визначеного результату, направленою на спростування пред'явленого обвинувачення чи виявлення обставин, які пом'якшують винуватість підсудного.

Що ж стосується методів, якими дозволено захищати підсудного, то, як слушно зазначає О.Т. Бірюченський, такі методи повинні бути обов'язково законними [2, с. 39]. Він вважає, що деякі адвокати не дуже замислюються над тим, настільки законна та етична їх діяльність по захисту [2, с. 39]. Для деяких адвокатів головне – не захист обвинуваченого, а намагання вигорідити підзахисного будь-якими засобами, тому подібна позиція таких адвокатів буває неетичною, а методи захисту – незаконними [2, с. 49].

Кульмінацією судового розгляду є судові дебати, які є необхідною й однією з найважливіших частин судового розгляду. Учасники, які виступають, не тільки висловлюють свої думки щодо справи, але, що й найважливіше, намагаються переконати суд у правильності своїх висновків. Для побудови логічно послідовного судового виступу необхідно ретельно продумати план виступу, його композицію – тобто розробити тактику дебатів.

Згідно із ч. 2 ст. 318 Кримінально-процесуального кодексу України, судові дебати полягають у промовах прокурора, потерпілого і його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників, захисника, підсудного [1].

Я.П. Зейкан стверджує, що в дебатах підсумовується вся проведена раніше напружена й копітка праця. Власне, вся попередня робота у судовому процесі підготовкою до дебатів. І якщо вона була проведена професійно, добросовісно, це є надійним підґрунтя для побудови захисної промови [10, с. 261].

Ототожнювати судові дебати виключно з судовими промовами неправильно. На думку О.Б. Загурського, основними складовими судових дебатів, є судова промова та репліка [9, с. 10–11].

Суттєвою вимогою, яка пред'являється до судових дебатів є їхня етичність. На думку О.Б. Загурського, відносно судових дебатів, етичні вимоги виражаються в добросовісному виконанні учасниками судових дебатів своїх професійних обов'язків, високому почутті відповідальності за доручену справу, суворій принциповості при здійсненні своїх функцій, намаганні виключити можливість прийняття помилкового судового рішення [8, с. 189].

Судові дебати суттєво відрізняються від судового слідства. Вони носять гостро полемічний характер, що вимагає від захисника стриманості, такту та відповідно застосування особливих методів та тактичних прийомів досягнення своєї цілі. Ми погоджуємося з твердженням В.Д. Гольдінера про те, що «чим значніші розбіжності, тим гостріше ведеться спір, тим більше стриманості і такту повинно проявлятися його учасниками, тим суворіше повинні відноситися до своїх слів і тверджень, своїх роздумів» [6, с. 166].

Висновки. Тактику захисту в судовому розгляді кримінальної справи доцільно розглядати як систему наукових положень та заснованих на них рекомендацій по плануванню та організації захисту, вибору лінії поведінки суб'єктом захисту, з урахуванням взаємовідносин з іншими учасниками процесу, а також інших правил, які застосовуються у відповідності з кримінально-процесуальним законом, і направлені на ефективний захист прав та інтересів підсудного.

Методику захисту в кримінальних справах на судовому слідстві та в судових дебатах у суді першої інстанції можна визначити, як систему правил і прийомів роботи захисника, застосування яких ґрунтується на принципі законності, що обов'язкові до виконання адвокатом з метою найбільш успішного досягнення завдань захисту в даних стадіях судового розгляду.

Саме на судовому слідстві адвокат повинен вміло організувати всі свої знання, вміння, навички та досвід і за допомогою вдалих тактичних та методичних прийомів створити основу для виголошення захисної промови, що в кінцевому результаті призведе до досягнення мети захисту.

Підсумки судового слідства підводяться в судових дебатах. На цій стадії судового розгляду кримінальної справи захисник, опираючись на досліджених за його участю матеріалів справи, має необмежену можливість викласти суду всі свої докази на користь підсудного, доказувати їх істинність, співставляти і висловлювати думку про оцінку зібраних доказів, переконувати суд в обґрунтованості своєї точки зору.

Література

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 1 грудня 2011 року: (Відповідає офіц. текстів) – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 212 с.
2. Бірюченський О.Т. Проблеми забезпечення права особи на захист у кримінальному судочинстві // Вісник Верховного Суду України. – 1999. – №6 (16). – С. 49.
3. Варфоломеева Т.В. Защита в уголовном судопроизводстве. – К., 1998. – 204 с.
4. Варфоломеева Т.В. Криминалистика и профессиональная деятельность защитника. – К. : Вища школа, 1987. – 151 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [ук-лад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
6. Гольдинер В.Д. Защитительная речь. – М.: Юрид. лит., 1970. – 167 с.

7. Жамиева Р.М. Тактика профессиональной защиты по уголовным делам: дис...канд. юрид. наук : 12.00.09 / Академия МВД Республики Казахстан. — Алматы, 1999. — 28 с.
8. Загурський О.Б. Етичні основи судових дебатів // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. — 2001. — Вип. VI. — С. 189=194.
9. Загурський О.Б. Судові дебати в кримінальному процесі: правові та психологічні проблеми : Монографія. — Івано-Франківськ : Місто НВ, 2005. — 208 с.
10. Зейкан Я.П. Захист у кримінальній справі. — К. : КНТ, 2006. — 600 с.
11. Король В.В. Судові стадії провадження у кримінальній справі : Навч. посібник. — Івано-Франківськ : Гостинець, 2006. — 240 с.
12. Лобойко Л.М. Стадії кримінального процесу: Навч. посібник. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 176 с.
13. Сергеич П. Искусство речи на суде. — М. : Юрид. лит., 1988. — 383 с.
14. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. — К. : Кондор, 2005. — 588 с.
15. Словник іншомовних слів / [уклад.: С.М. Морозов, Л.М.Шкарапута]. — К. : Наук. думка, 2000. — 680 с. — (Словники України).
16. Фіолевський Д.П. Адвокатура : Підручник. — К. : Алерта; Прецедент, 2007. — 486 с.
17. Шафир Г.М. Некоторые вопросы методики и тактики защиты на предварительном следствии // Вопросы защиты по уголовным делам. — Л., 1967. — С. 68=89.

О.А. Юхта

*Науковий керівник:
професор В.К. Матвійчук*

ПРИЧИНИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ

В статті досліджено основні причини утворення адміністративних суддів в Україні та запровадження адміністративного судочинства в Україні. Розглянуто основні проблеми та напрямки розвитку адміністративної юстиції.

Висвітлено розуміння пересічного громадянина України про розуміння таких понять як адміністративний суд та в цілому судочинство.

А.А. Юхта

ПРИЧИНЫ ВВЕДЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ЮСТИЦИИ

В статье исследованы основные причины образования административных судов в Украине и внедрение административного судопроизводства в Украине. Рассмотрены основные проблемы и направления развития административной юстиции. Освещены понимания рядового гражданина Украины о понимании таких понятий как административный суд и в целом судопроизводство.

О.А. Yufta

CAUSES OF ADMINISTRATIVE JUSTICE

The paper investigates the main causes of administrative judges in Ukraine and the introduction of administrative justice in Ukraine. The main problems and directions of development of administrative justice. Deals with an understanding of the average citizen of Ukraine on the understanding of concepts such as the Administrative Court, and the whole proceedings.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день не існує такого суспільства де б не виникали конфлікти: між громадянами, між громадянами та органами державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Саме ці конфлікти і призводять до руйнування держави із середини, щоб цьому запобігти на державному рівні створюються спеціальні органи для їх вирішення.

Мета дослідження. Відповідно дослідити причини та умови запровадження адміністративної юстиції в Україні.

Основні результати дослідження.

Будь-які відносини громадян з владою несуть у собі потенційну небезпеку виникнення конфліктів. Це пояснюється тим, що громадянин у таких відносинах майже завжди виступає або прохачем, або суб'єктом відповідальності. Зверхнє становище влади над громадянином ускладнює захист інтересів останнього у разі, якщо відносини стали конфліктними і громадянин вважає, що влада порушила його права. Він позбавлений важелів впливу на владу, які вона може застосувати до нього. Громадянин виявиться беззахисним, якщо пошук правди в адміністративних інстанціях не дасть результатів.

Ось чому у сучасних демократичних країнах велике значення для гарантування прав людини у її відносинах з владою надається правовому захисту з боку незалежного і авторитетного органу – суду. Судовий механізм захисту прав людини, який дозволяє усунути свавілля з боку влади, забезпечує проведення у життя принципу відповідальності влади за свою діяльність перед людиною. Цей механізм має назву “адміністративна юстиція”. У більшості європейських країн адміністративна юстиція представлена спеціалізова-

ними адміністративними судами або спеціалізованими відділами у складі судів загальної юрисдикції. Напередодні запровадження в Україні адміністративної юстиції європейського зразка особливої актуальності набувають теоретичні та прикладні розробки у цій галузі, у тому числі компаративні дослідження, засновані на глибокому вивченні зарубіжного досвіду. Таких наукових праць у нас поки що обмаль. Певною мірою цей стан можна пояснити обмеженим доступом до зарубіжних законодавчих актів з адміністративної юстиції, відсутністю відповідних перекладів. Усе це суттєво ускладнює вибір та обґрунтування національної концепції розвитку адміністративної юстиції.

Без запровадження в Україні адміністративної юстиції справа реформування її державного апарату як складової адміністративної реформи, є безнадійною, а захист прав і свобод громадян – недосконалим, неповним і далеким від демократичних взірців. [6]

Запровадження адміністративного судочинства - справа державного значення, що зачіпає інтереси всього суспільства, кожного пересічного громадянина, і тому має забезпечуватися на найвищому рівні. Без будь-якого сумніву, адміністративні суди є найдоступнішим і найефективнішим інститутом захисту прав, свобод та інтересів людини. Крім того, їхня діяльність, як прояв демократичної спрямованості, сприятиме підвищенню авторитету не тільки судової влади, а й глави держави, державних органів управління та органів самоврядування в Україні. Тому можна з упевненістю сказати, що створення системи адміністративних судів на чолі з Вищим адміністративним судом України є одним із найважливіших досягнень судової реформи в Україні. [7]

Конституцією України передбачено, що всі правовідносини в нашій державі забезпечуються судовим захистом та кожному гарантовано право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. [1]

У сучасному суспільстві будь-які відносини мають потенційну небезпеку перерости у конфлікт, особливо відносини між громадянами та владою. Громадяни позбавлені важелів впливу на владу, а тому в стосунках з нею є беззахисними. Право кожного оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб є важливою гарантією реалізації конституційного принципу відповідальності держави за свою діяльність перед людиною. Ось чому в сучасних демократичних країнах велике значення для гарантування прав людини у її відносинах з владою надається правовому захисту з боку незалежного й авторитетного органу – суду, перед яким громадяни та адміністрація є рівними. [8]

Право кожного оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб є важливою гарантією реалізації конституційного принципу відповідальності держави за свою діяльність перед людиною. Складність захисту прав громадян, їх об'єднань, інтересів юридичних осіб у сфері публічних відносин пояснюється їхньою підпорядкованістю, підлеглистю у цих відносинах адміністрації - органам та посадовцям, які здійснюють управлінські функції і мають право приймати обов'язкові для них рішення.

Аналіз норм Цивільного процесуального кодексу України, що регулюють провадження у справах, які виникають з адміністративно-правових відносин, не дозволяє навіть теоретично говорити про таку рівність. Закладена у чинному Кодексі концепція заперечує наявність спору між особами, які оскаржують дії адміністрації, та управлінськими органами чи посадовими особами, на яких скаржаться. Виходячи з цього, основні учасники процесу йменуються не сторонами, а заявником та заінтересованою

особою. А тому суд обмежений у можливостях посприяти таким учасникам юридичного конфлікту у самостійному його розв'язанні, оскільки укладання мирової угоди за умови формальної відсутності спору і його сторін не допускається. Усунення недоліків такої системи пов'язується із запровадженням в Україні адміністративного судочинства і утворенням адміністративних судів, які б забезпечували незалежний судовий контроль над адміністрацією. [2]

Деякий острах перед ідеєю створення в Україні адміністративних судів можна пояснити нерозумінням їхнього завдання. Назва «адміністративний суд» у багатьох асоціюється з розглядом справ про адміністративні проступки. Однак такий стереотип є хибним. У адміністративних судах не будуть притягати громадян до адміністративної відповідальності, навпаки - вони покликані захистити людину від свавілля держави. Ці суди розглядатимуть справи «особа проти держави», що має стати запорукою престижу та авторитетності адміністративних судів. Громадяни і юридичні особи зможуть оскаржувати до адміністративного суду рішення, дії чи бездіяльність органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування, їх посадових осіб, у тому числі рішення про притягнення до адміністративної відповідальності.

Досвід багатьох посттоталітарних країн показує, що ідея адміністративної юстиції стає особливо актуальною і своєчасною саме з відходом від авторитаризму. Так, наприклад, адміністративні суди у Західній Німеччині, Бельгії, Італії були відновлені після Другої світової війни з поваленням фашистського режиму. Подібне відбулося і у багатьох країнах Східної Європи після розпаду співдружності держав Варшавського договору.

Питання про захист прав людини від порушень з боку влади постає особливо гостро саме в період повалення диктатури та демократизації суспільних відносин. Таким чином, запровадження адміністративної юстиції має неабияке ідеологічне навантаження, оскільки адміністративна юстиція є демократичним інститутом, який гарантує захист прав людини державою в особі адміністративних судів від можливого свавілля та зловживань з боку її органів та чиновників.

Впродовж десятиліть суди у свідомості наших громадян здобули репутацію караючих інституцій, а не органів, основним завданням яких є захист прав людини. Суд, який розглядає і кримінальні справи, і справи про адміністративні проступки, не повинен вирішувати спори громадян з владою, оскільки спрямованість таких справ характеризується словами «державна проти особи». Необхідність створення в Україні адміністративних судів зумовлена також невисоким ступенем довіри населення до загальних судів.

Адміністративні суди мають здобути авторитет і повагу швидше, ніж у людей зміняться на краще далеко не позитивні уявлення про загальні суди. Престиж посади судді адміністративного суду сприятиме незалежному й неупередженому здійсненню ним правосуддя. [3]

Негативно позначається на захисті прав фізичних та юридичних осіб відносини з владою територіальна прив'язаність судів до адміністративно-територіального поділу України. Інакше кажучи, система судів в Україні побудована за тією ж структурою, що й виконавча гілка влади. У кожному районі є місцевий суд, так само як і місцева державна адміністрація. На рівні областей діють апеляційні загальні суди і обласні державні адміністрації.

Однаковий рівень судів і органів виконавчої влади підвищує можливості впливу адміністрації на суддів при вирішенні ними судових справ. Утворення адміністративних

судів з територіальною юрисдикцією, відірваною від меж адміністративно-територіальних одиниць, дозволить зменшити ймовірність такого впливу.

На сьогодні розподіл справ між суддями переважно здійснюється не за принципом спеціалізації суддів у вирішенні певної категорії справ, а за територіальним принципом. За таких умов судді змушені розбиратися у найрізноманітніших правовідносинах. Це не сприяє глибокому вивченню справ та оперативності їх вирішення. Саме спеціалізація судів і внутрішня спеціалізація суддів можуть сприяти більш фаховому і швидкому вирішенню спорів. Відтак відокремлення від загальних судів спеціалізованих адміністративних судів зумовлене зростанням кількості скарг на рішення, дії чи бездіяльність адміністративних органів та складністю адміністративних правовідносин. [4]

Таким чином, основними причинами утворення адміністративних судів та запровадження адміністративного судочинства в Україні можна назвати:

- 1) необхідність посилення гарантій захисту прав людини від свавілля з боку влади;
- 2) відсутність ефективної процедури судового вирішення адміністративних справ, яка б враховувала специфіку публічно-правових відносин;
- 3) недостатній авторитет загальних судів, що поряд з адміністративними справами розглядають і кримінальні справи, а також справи про адміністративні проступки, у яких держава виступає проти громадян;
- 4) прив'язаність територіальної юрисдикції судів до адміністративно-територіального устрою України, що посилює можливості впливу чиновницького апарату на суддів;
- 5) невелика кількість суддів-фахівців у галузі адміністративної юрисдикції;
- 6) зростання кількості адміністративних спорів у загальній кількості судових справ.

Позитивним наслідком запровадження адміністративної юстиції поряд з посиленням захисту прав людини у її відносинах з владою може стати також активізація розвитку адміністративного законодавства і доктрини адміністративного права. Такий розвиток буде зумовлений, з одного боку, потребами судової практики, а з іншого, - самою судовою практикою адміністративних судів. Нормо установче значення практики адміністративних судів відмічається зокрема й у французькій літературі. Хоча доктриною вона не визнається джерелом права, але на практиці вона вважається дуже важливим інструментом для врегулювання конфліктів у сфері управління. Це покаже велику роль діяльності судів у формуванні французького адміністративного права. [5]

Адміністративна юстиція нерозривно пов'язана з такою частиною адміністративного права, як адміністративний процес, котрий можна розглядати як встановлений адміністративно-процесуальними нормами порядок розгляду та вирішення в галузі управління спорів або індивідуальних справ, або як правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства.

Судовий контроль за діяльністю виконавчої влади, налагодження ефективного механізму вертикального розгляду на всіх рівнях адміністративних судів конфліктів між державним управлінням і громадянами стане запорукою ліквідації симптомів страшною хвороби - корупції у владних структурах.

Без запровадження в Україні адміністративної юстиції справа реформування її державного апарату, як складової адміністративної реформи, є безнадійною, а захист прав і свобод громадян - недосконалим, неповним і далеким від демократичних взірців. [7]

Висновки. В Кінця хотілося зазначити, що визначальним чинником потреби запровадження та функціонування адміністративного судочинства в Україні є стратегічний курс нашої держави на входження до Європейського Союзу, а отже — відповідність

правової системи нашої держави визнаним та прийнятим міжнародно-правовим стандартам, одним із яких є адміністративне судочинство.

При утворенні адміністративних судів в Україні необхідно реалізувати насамперед такі вимоги. По-перше, ці суди повинні бути наближеними до населення, а по-друге, - їхня організація має звести до мінімуму можливості незаконного впливу з боку органів влади на суддів адміністративних судів під час розгляду ними адміністративних справ.

Отже, запровадження адміністративного судочинства та ефективна діяльність суддів адміністративних судів мають носити правовиховний характер та певне ідеологічне навантаження, зокрема поширення та закріплення впевненості у громадян, що людина, яка проживає у вільному суспільстві, повинна негайно реагувати на ті дії та рішення управлінських органів, які порушують її права, розуміння призначення суду як правовідновлювальної, а не "каральної" інстанції.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р. // Відомості Верховної Ради України.- 1996.-№30.- Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18_03_2004 № 1618-IV.
3. Кампо В., Ткач Г. Про запровадження органів адміністративної юстиції (адміністративних судів) // Право України. – 1992. - №8.
4. Фудей Б. Становлення правової держави: Україна 1991-2001 рр. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 288 с.
5. Брѳбан Г. Французское административное право: Пер. с фр. / Под ред. и со вступ. ст. С. Боботова. – М.: Прогресс, 1988. – С. 361
6. АДМІНІСТРАТИВНА ЮСТИЦІЯ: європейський досвід і пропозиції для України // Автори-упорядники І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда – К.: Факт, 2003 536 с.
7. Адміністративне судочинство в Україні: підручник \ О.М. Паненюка (кер. авт. кол.) О.М. Панченко В.Б.Авер'янов за ред.. О.М. Пансенюка. – Юрінком Інтер, 2009 – 672с.
8. Правова обумовленість запровадження адміністративної юстиції в Україні [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Стефанюк Володимир Сергійович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2000. - 20 с.

А. С. Ярмишко

Науковий керівник:

К. юр. н., професор, Ю.В.Нікітін

ТОРГІВЕЛЬНА МАРКА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В ході написання статті розглянуті загальні підходи до визначення торгівельної марки як об'єкта права інтелектуальної власності, визначене поняття «невикористання торгівельної марки», окреслено можливі правові наслідки невикористання торгівельної марки протягом більше, ніж трьох років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва, встановлено процесуальні особливості розгляду судових прав про дострокове припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності на торгівельну марку. Розроблені рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства України про дострокове припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності на торгівельну марку.

Ключові слова : закон, нормативно-правовий акт ,торгівельна марка, знак для товарів та послуг, свідоцтво на знак для товарів та послуг, нормативно-інформаційні джерела, конституція України, цивільний кодекс України, господарський кодекс України.

А. С. Ярмишко

ТОРГОВАЯ МАРКА КАК ОБЪЕКТ ПРАВА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

В ходе написания статьи рассмотрены общие подходы к определению торговой марки как объекту права интеллектуальной собственности, определено понятие «неиспользование торговой марки», освещены возможны правовые последствия неиспользования торговой марки в течение больше, чем трех лет от даты публикации сведений о выдаче свидетельства, установлены процессуальные особенности рассмотрения судебных дел о досрочном прекращении действия имущественных прав интеллектуальной собственности на торговую марку. Разработанные рекомендации относительно совершенствования действующего законодательства Украины о досрочном прекращении действия имущественных прав интеллектуальной собственности на торговую марку.

Ключевые слова : закон, нормативно правовой акт, торговая марка, знак для товаров и услуг, свидетельство на знак для товаров и услуг, нормативно информационные источники, конституция Украины, гражданский кодекс Украины, хозяйственный кодекс Украины.

A. S. Yarmishko

TRADE MARK AS AN OBJECT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

During writing the article the general going is considered near determination of trade mark as object of right of intellectual ownership, defined notion «unusing of trade mark», the law consequences of unusing of trade mark are outlined possible during more than three years from the date of publication of information about a certification, the judicial features of consideration of judicial rights are set about the dostrokove stopping of action of property intellectual ownership rights on a trade mark.

Developed recommendations in relation to perfection of current legislation of Ukraine about the dostrokove stopping of action of property intellectual ownership rights on a trade mark.

Keywords: law, normatively legal act of trade mark, sign for commodities and services, certificate on a sign for commodities and services, normatively informative sources, constitution of Ukraine, civil code of Ukraine, economic code of Ukraine.

Актуальність: З розвитком ринкових відносин все більш важливим елементом ринкової економіки стає такий об'єкт промислової власності як знак для товарів та послуг. Створення рівних умов господарювання для різних товаровиробників, запровадження конкурентних начал в їх діяльності, необхідність насичення ринку товарами та послугами для задоволення потреб населення обумовлюють об'єктивну необхідність належного правового регулювання індивідуалізації як безпосередньо суб'єктів підприємництва, так і товарів та/або послуг, що ними виробляються чи надаються. В таких умовах все більшого значення набувають товарні знаки, оскільки саме вони досить часто стають показником якості та конкурентоспроможності товарів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Знак для товарів та послуг являє собою важливий інструмент у реалізації товарів і сприяє захисту інтересів не тільки виробника, але й споживача.

На сьогодні нормативно-правова база з цього питання є досить ґрунтованою. Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність приведення національного законодавства у відповідність до певних міжнародних стандартів регулювання відносин щодо використання товарних знаків, закріплених значною кількістю міжнародних угод, конвенцій у цій сфері. Нині правове регулювання відносин щодо використання товарних знаків в українському законодавстві загалом відповідає міжнародній практиці. Проте однією з проблем нашого законодавства в цілому, і щодо товарних знаків, зокрема, досить часто є відсутність механізму реалізації закріплених положень. Вищевикладене і обумовлює актуальність теми цієї роботи.

Мета написання полягає в проведенні системного аналізу правових аспектів захисту прав на товарні знаки, аналізу наукових робіт українських вчених, а також зарубіжних дослідників, порівнянні положень українського законодавства про товарні знаки з відповідними нормами законів інших держав, у визначенні основних проблем досліджуваного питання та обґрунтування напрямів удосконалення чинних нормативно-правових актів України в сфері захисту прав на знаки для товарів та послуг.

Науково-теоретичною базою є розробки українських та зарубіжних дослідників. Істотне значення для підготовки роботи мали праці українських вчених О. О. Підпригори, О. Святоцького, Г. Андрощука, Ю. Бошицького. Використовувалася праця економістів В. В. Сопко, А. Д. Корчагіна. Значна увага приділялася дослідженню праць таких західних вчених, як Г. Боденхаузен, Ф. Мостерт, Т. Маккарті, П. Розенберг. Серед російських дослідників опрацьовувалися розробки О. Свядоца, А. Сергєєва, Г. І. Тицької, В. Я. Мотильова. Нормативно-інформаційними джерелами стали Конституція України, Цивільний кодекс України [2], Господарський кодекс України [3], Господарський процесуальний кодекс України [4], Цивільний процесуальний кодекс України [5], Паризька конвенція про охорону промислової власності [6], Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків [7], Угода щодо торговельних аспектів права інтелектуальної власності, Договір про закони щодо товарних знаків [8], Закон України "Про охорону прав на знаки для товарів та послуг" [9] та інші законодавчі акти (постанови Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, укази Президента України, накази Міністерства освіти і науки України тощо). При написанні роботи використовувалися матеріали судової практики по справам щодо товарних знаків, зокрема аналізувалися архівні матеріали Господарського суду м. Києва, інформація про практику вирішення таких спорів у інших країнах.

На сьогоднішній день захист прав на знаки для товарів та послуг найчастіше здійснюється у судовому порядку. Судовий спосіб захисту прав на товарні знаки є пріоритетним. У цьому зв'язку слід зазначити, що нині нормативна база, яка застосовується при вирішенні справ щодо знаків для товарів та послуг є досить розвинутою. Проте існують і певні недоліки у правовому регулюванні тих чи інших питань у відносинах щодо товарних знаків.

На сьогодні можна сформулювати три основних категорії справ, які розглядаються судами України, у сфері товарних знаків, а саме: справи про визнання недійсним свідоцтв України на знаки для товарів та послуг, справи про дострокове припинення дії свідоцтв України на знаки для товарів та послуг, справи про припинення порушень прав власника свідоцтва.

1. Доцільним було б закріплення на законодавчому рівні певних орієнтирів, які б могли використовуватися для доведення факту невикористання знаку для товарів і послуг, а також встановлення чіткого суб'єктного складу учасників вказаної категорії спорів

У справах про дострокове припинення дії свідоцтв України на знак для товарів та послуг проблемним моментом є доведення такого невикористання. Якихось критеріїв визначення такого невикористання законодавство України не містить. Практика пропонує різні варіанти. Думається, що встановлення чітких критеріїв в такій ситуації не матиме позитивного значення. Проте якісь орієнтири можна було б запровадити. Іноді виникають проблеми із визначенням суб'єктного складу учасників справ про дострокове припинення дії свідоцтв України на знаки для товарів та послуг. Часто у якості відповідача притягують Державний департамент інтелектуальної власності, проте це не відповідає чинному законодавству та суті спору. Адже Департамент не наділений функцією відстежування невикористання знаків. Ще складніша ситуація тоді, коли мова йде про дострокове припинення дії міжнародної реєстрації і коли позивачем та відповідачем є іноземні юридичні особи, які не мають будь-яких представництв на території України. На сьогодні до участі у таких справах залучається, знову ж таки не зовсім правомірно, Держдепартамент. Це робиться для того, щоб справа була підвідомча Господарському суду м. Києва. Однак навряд чи можна назвати це виходом із ситуації. Вважаємо за доцільне необхідність запровадження спеціальної підвідомчості таких справ.

2. У справах про дострокове припинення дії свідоцтва на знак для товарів і послуг тягар доказування слід перекласти на відповідача

Стосовно припинення дії свідоцтва, то у таких справах важливе значення має створення належної доказової бази. За нашим процесуальним законодавством тягар доказування (у даному випадку порушення своїх прав) лежить на власникові свідоцтва. Вважаємо за доцільне перейняти позитивний, на нашу думку, досвід Російської Федерації, законодавство якої тягар доказування у таких справах покладає на відповідача. Тобто саме відповідач має довести, що він не порушував прав власника свідоцтва.

3. Слід забезпечити реальну можливість особі, права на знак якої порушено, вимагати відшкодування збитків або виплати справедливої компенсації.

Проблемним моментом при вирішенні справ про припинення порушення прав власника свідоцтва України на знак для товарів є порядок визначення збитків. Законодавчо він не прописаний, а практика пропонує різні варіанти. Видається доцільним запровадження можливості виплати справедливої компенсації за порушення прав власника свідоцтва, яка може визначатися у певних встановлених законом межах (за аналогією із Законом "Про авторське право і суміжні права"). Таку можливість власника свідоцтва слід прямо прописати у законодавстві про товарні знаки.

4. Доцільним видається удосконалення формулювання «використання знака» у ст. 16 Закону «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

Варто закріпити зв'язок між законодавчим визначенням поняття торговельної марки (як засобу відрізнення товарів і послуг одних осіб від таких же товарів і послуг інших осіб) та визначенням використання торговельної марки (в контексті використання саме для товарів і послуг).

5. Слушною видається точка зору про можливість створення патентних судів в Україні, які б спеціалізувалися на вирішенні спорів щодо об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі товарних знаків.

Завершуючи формулювання висновків та пропозицій по судовому захисту прав на знаки для товарів та послуг, доцільно було б зупинитися на перспективах створення патентних судів в Україні. Поки ще це досить віддалена перспектива, проте саме такий підхід сприйнятий переважною більшістю зарубіжних країн і є запорукою професійного підходу до вирішення справ у сфері інтелектуальної власності, зокрема щодо товарних знаків.

Підсумовуючи, маємо зазначити, що необхідність вдосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності так чи інакше виникатиме завжди, оскільки динамічний розвиток відносин у цій сфері диктує нові правила гри, створює нові інститути, які потрібно нормативно врегулювати. Певні недоліки законодавчого регулювання показує практика застосування тих чи інших положень нормативно-правових актів. Завданням нашої держави є забезпечення належного правового регулювання вказаних відносин, забезпечення прав на знаки для товарів та послуг, створення надійної та ефективної системи їх захисту.

Список використаних джерел

1. Угода щодо торговельних аспектів права інтелектуальної власності // Результати уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів: Тексти офіційних документів. – К.: «Вимір», Секретаріат Міжвідомчої комісії з питань вступу України до СОТ, 1998. 510 – 520 с.
2. Цивільний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. // Голос України, 2003, 03, 12.03.2003 № 45-46 // Голос України, 2003, 03, 13.03.2003 № 47-48.
3. Господарський кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. // Голос України, 2003, 03, 14.03.2003 N 49-50.
4. Господарський процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 6 листопада 1991 року // Відомості Верховної Ради України, 1992, N 6 (11.02.92), ст. 56-60.
5. Цивільний процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 18 березня 2004 р. з наступними змінами та доповненнями. Офіційне видання.: Київ. Видавництво «Юстініан», 2004. 187– 192 с.
6. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. // Юридичний вісник України, 2002, 10, с. 43-47.
7. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 р. // Юридичний вісник України, 2002, 10, с. 43-45.
8. Договір про закони щодо товарних знаків від 27 жовтня 1994 р. // Юридичний вісник України. 1999 р. № 5.
9. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. № 3689-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 1994, N 7 (15.02.94), ст. 36-38.
10. Основи інтелектуальної власності. - К.: Юридичне видавництво «Ін Юре», 1999. – 578 с. С. 29-30.
11. Интеллектуальная собственность: Основные материалы: В 2-х ч.: Ч. 1. Гл. 1-7: Пер. с англ. – Новосибирск: ВО «Наука». Сибирская издательская фирма, 1993. С. 18-26.

Електронне наукове фахове видання

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ СТАТЕЙ
МАГІСТРАНТІВ І СПЕЦІАЛІСТІВ
ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ УПРАВЛІННЯ

За достовірність інформації в статтях, редакція відповідальності не несе

Відповідальний технічний редактор: *Чередніченко С. Ю.*
Верстка: *Чередніченко В. В.*

Формат видання 60x84 1/16,
Гарн. “Times New Roman”
Ум. друк. арк. 37,3. Обл. вид. арк. 44,1

Національна Академія Управління
01011, м. Київ, вул. П. Мирного, 26, оф. 406
тел. (044) 280-80-56, www.nam.kiev.ua, svitlana-che@ukr.net

